

STEFAN WYSZYŃSKI

PRO MEMORIA TOM V: 1958

STEFAN WYSZYŃSKI
PRO MEMORIA

STEFAN WYSZYŃSKI

PRO MEMORIA

TOM V

1958

Rada Programowa

bp prof. Jan Kopiec (przewodniczący), Iwona Czarcińska,
ks. prof. Bogdan Czyżewski, prof. Antoni Dudek, dr Tadeusz Krawczak,
ks. prof. Józef Marecki, ks. prof. Krzysztof Pawlina, bp dr Marek Solarczyk, prof. Jan Żaryn

Zespół redakcyjny

dr hab. Paweł Skibiński (przewodniczący), dr Ewa Czackowska,
ks. dr Andrzej Galka, Anna Rastawicka, Krzysztof Wiśniewski (sekretarz)

Redaktor naukowa tomu

s. Małgorzata Krupecka USJK

Recenzenci

dr Rafał Łatka

ks. dr hab. Dominik Zamiatała prof. UKSW

Redakcja językowa

Ewa Dulna-Rak

Korekta

Zofia Krzywicka-Vauthier

Projekt graficzny

Katarzyna Dziedzic-Boboli

Indeks osób

Łukasz Rybak

Skład i łamanie

Marcin Koc

Zdjęcie na okładce

Kardynał Stefan Wyszyński, 1958 r. (Archiwum Instytutu Prymasowskiego
Stefana Kardynała Wyszyńskiego)

© Copyright: Archidiecezja Warszawska i Archidiecezja Gnieźnieńska,
Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2018

ISBN: 978-83-8376-434-4

Publikacja powstała w ramach Centralnego Projektu Badawczego Instytutu Pamięci Narodowej
„Władze komunistyczne wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1944–1989”
w serii wydawniczej „Kościół katolicki w dokumentach”
(redaktor naukowy serii: dr Rafał Łatka)

WSTĘP DO TOMU PIĄTEGO

TŁO HISTORYCZNE

Rok 1958¹, z którego codzienne zapiski prymasa Stefana Wyszyńskiego² trafiają właśnie do rąk czytelników, stanowił w Polsce przełom między krótkotrwałą odwilżą popaździernikową a powrotem do sprawdzonych metod ofensywy ideologii i władzy komunistycznej. Rok ten przynosił kolejne, definitywne już rozczarowania niespełnionymi obietnicami partii, która koniunkturalnie „normalizowała” stosunki z Kościołem, gdy potrzebowała poparcia społecznego, by szybko się potem wycofywać. Prymas Wyszyński, biorący odpowiedzialność za negocjacje i ustalenia podejmowane z władzami w imieniu Kościoła, a w gruncie rzeczy w imieniu narodu, od początku zdawał sobie sprawę z tego, że ustępstwa aparatu rządzącego wobec Kościoła mają charakter tymczasowy³. O przyszłej antykościelnej ofensywie władz wiedział już wcześniej, o czym świadczą m.in. jego zapiski z 1957 r. czy wystąpienia na forum Komisji Głównej Episkopatu⁴. W 1958 r. widział już wyraźnie, że porozumienie z grudnia 1956 r., zawarte po dojściu Gomułki do władzy, jest coraz bardziej lekceważone przez komunistów, a partia przechodzi do kontrataku.

Przypomnijmy, że w wyniku porozumienia między Episkopatem a rządem w grudniu 1956 r. zostały zniesione lub złagodzone niektóre ustalenia z 1953 r., m.in. w neuralgicznej kwestii obsadzania stanowisk kościelnych. Ogłoszony 9 lutego 1953 r. dekret Rady Państwa o „tworzeniu, obsadzaniu i znoszeniu duchownych stanowisk kościelnych” dawał władzy komunistycznej w Polsce prawo kontrolowania oraz unieważniania każdej nominacji i aktu jurysdykcyjnego Kościoła, stwarzając możliwość zastępowania księżmi-patriotami duchownych „nieposłusznych” reżimowi. Tymczasem dekret Rady

¹ Podstawowa bibliografia dotycząca życia i dzieła prymasa Stefana Wyszyńskiego zawarta została we wstępie do pierwszego tomu obecnego wydania *Pro memoria*.

² Wyczerpującą analizę sytuacji na styku Kościoła i państwa w 1958 r. można znaleźć w syntezach (oraz we wskazanej przez autorów bibliografii): A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003; A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003; idem, *Kościół w PRL*, Warszawa 2004; W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1914–2011*, t. 4: 1956–1970, Warszawa 2011. Najnowsza synteza: R. Łątka, J. Marecki, *Kościół katolicki w Polsce rządzonej przez komunistów*, Warszawa 2017 (zawiera najbardziej aktualną bibliografię).

³ Zob. szerzej: A. Dudek, *Krótkotrwała normalizacja w stosunkach Kościół–państwo (1956–1957)* [w:] *Polska 1944–1989. Studia i materiały*, t. 1, Warszawa 1995, s. 185–199; R. Gryz, „Odwilż” dla Kościoła na przykładzie *Kościółów lokalnych* [w:] *Kościół i prymas Stefan Wyszyński 1956–1966*, red. A. Dziurok, W.J. Wysocki, Katowice–Kraków 2008, s. 23–46.

⁴ Zob. R. Łątka, *Prymas Wyszyński wobec rzeczywistości politycznej doby Władysława Gomułki* [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 2: 1956–1972, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2018, s. 47–65.

Państwa z 31 grudnia 1956 r. „O organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych” nakazywał konsultowanie z władzami kwestii administracyjnych, takich jak organizacja parafii i diecezji, oraz personalnych, czyli obsady stanowisk biskupich i proboszczowskich, przy czym niezgłoszenie zastrzeżeń w określonym ustawowo terminie oznaczało zgodę władz państwowych. Takie rozwiązanie, z punktu widzenia Kościoła dalekie od ideału, dawało jednak więcej swobody. W gruncie rzeczy, jak pokazała praktyka, niezależnie od zapisów ustawowych decydujące okazywały się bieżące założenia polityki wyznaniowej partii.

Władze komunistyczne w 1956 r. ustąpiły też w sprawie nauczania religii w szkołach, na czym episkopatowi bardzo zależało. W wyniku presji ze strony wiernych do szkół, szpitali i innych miejsc publicznych zaczęły wracać krzyże.

Jednak już na początku interesującego nas 1958 r. nie było wątpliwości, że w dziedzinie wolności religijnej komuniści zaczęli się wycofywać z zaproponowanego przez nich samych jesienią 1956 r. *modus vivendi*, niesatysfakcjonującego także dla Kościoła, lecz na tle innych państw komunistycznych dającego wówczas Kościołowi znaczne możliwości realizacji swojej misji.

Dość szczegółowo prymas w swoich zapiskach z 1958 r. zrelacjonował jedenastogodzinne spotkanie z I sekretarzem KC PZPR Władysławem Gomułką i premierem Józefem Cyrankiewiczem, które odbyło się 11 stycznia i nie przyniosło żadnych rezultatów. Władze wzmogły politykę konfrontacji z Kościołem. Przywracaniu laickości w szkołach służył zwłaszcza okólnik nr 26 z 4 sierpnia 1958 r. i powiązane z nim zarządzenie nr 9 Ministra Oświaty z 4 sierpnia 1958 r. w sprawie przestrzegania zasad świeckości szkoły oraz usunięcia ze szkół nauczycieli religii przynależnych do zgromadzeń zakonnych. Władze oświatowe zostały zobowiązane do czuwania nad tym, żeby skutecznie wyrugować z placówek oświatowo-wychowawczych wszelkie znaki i praktyki religijne: krzyże w klasach, modlitwę, udział uczniów i nauczycieli w nabożeństwach czy pielgrzymkach. Relacja, złożona prymasowi przez bp. Zygmunta Choromańskiego po spotkaniu Komisji Wspólnej 31 lipca, potwierdzała konsekwentny powrót partii na chwilowo opuszczone pozycje.

Akcja dekrucyfikacyjna, przeprowadzana przed rozpoczęciem roku szkolnego, sprowokowała we wrześniu w niektórych szkołach „wojnę o krzyże”, mniej dziś obecną w świadomości społecznej niż podobna walka młodzieży o krzyże w latach osiemdziesiątych. Tymczasem skala protestów i represji we wrześniu 1958 r. była wielokrotnie większa⁵, zwłaszcza w Polsce północno-wschodniej. Nie znalazło to jednak odzwierciedlenia w codziennych zapiskach prymasa.

Jednym z najbardziej drażliwych tematów od początku 1958 r. – często wracającym w prymasowskich *pro memoria* – była kwestia darów zagranicznych, przychodzących

⁵ Por. np. P. Tylec, *Akcja dekrucyfikacyjna w 1958 roku na terenie powiatu sandomierskiego*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2017, nr 1, s. 334–351.

na adres Kościoła. Rząd z przyczyn ideologiczno-wizerunkowych blokował ich dystrybucję i usiłował zmusić Kościół do rozdzielania zagranicznej pomocy humanitarnej za pośrednictwem nowo utworzonego Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej, w którym w gronie kilkunastu członków miało być jedynie trzech przedstawicieli Kościoła. Sposobem wywierania presji na Kościół były cła, nakładane na dary, które w porcie czekały na rozładunek i dalsze rozdysponowanie. Rząd nie chciał ustąpić, słusznie skądinąd rozumując, że gospodarowanie przez Kościół zagraniczną pomocą humanitarną przyczynia się do wzmocnienia prestiżu Kościoła, a co za tym idzie, zwiększa jego poparcie w społeczeństwie, a tego właśnie władze się obawiały. Nie pomogło upaństwowienie w 1950 r. kościelnej „Caritas”, gdyż Kościół, bezskutecznie domagając się zwrotu „Caritas” podczas rozmów z władzami, równocześnie sprawnie się przeorganizował, tworząc duszpasterstwa dobroczynności przy kuriach biskupich i parafiach.

Do tego dochodziły znane już wcześniej problemy: blokowanie budownictwa sakralnego i nominacji biskupich, odmawianie duchownym paszportu, aktywne organizowanie i wspieranie procesów laicyzacyjnych, zwłaszcza wśród młodzieży, złośliwości w procedurach administracyjnych, cenzura, nagonka medialna, inwigilacja.

Jeśli chodzi o stosunki wewnątrz Kościoła, to sytuacji nie ułatwiali czynni jeszcze księża-patrioci. Również w odniesieniu do Akademii Teologii Katolickiej (ATK) – wyższej uczelni teologicznej, utworzonej i funkcjonującej pod nadzorem wrogiej wobec Kościoła władzy państwowej – prymas nie zamierzał kapitulować. Wierzył jeszcze w możliwość reaktywowania zlikwidowanych wydziałów teologicznych na Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Jagiellońskim. Domagał się opuszczenia przez ATK budynków poklasztornych na Bielanach, przydzielonych nowej uczelni przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego.

Na łamach *pro memoria* prymas odnotowuje też swoje dyskusje z przedstawicielami kręgu „Tygodnika Powszechnego” i „Znaku”, wobec których miał liczne zastrzeżenia, co przekładało się na jego dość krytyczny, a przynajmniej zdystansowany, stosunek do środowiska inteligencji katolickiej.

Równocześnie 1958 r. to czas zakończenia pierwszego roku Wielkiej Nowenny i rozpoczęcia drugiego roku przygotowań duchowych do Milenium Chrztu Polski w połączeniu z kontynuacją peregrynacji obrazu jasnogórskiego. Każdy rok Wielkiej Nowenny zaczynał się w niedzielę po 3 maja ponowieniem Jasnogórskich Ślubów Narodu we wszystkich parafiach w Polsce, a 26 sierpnia były one odnawiane uroczystie na Jasnej Górze przez prymasa i episkopat. Program Wielkiej Nowenny polegał na wprowadzaniu w życie kolejnych przyrzeczeń zawartych w powyższych ślubach. Dlatego pierwszy rok (1957/1958) dotyczył obrony wiary pod hasłem: „Wierność Bogu, Krzyżowi, Ewangelii, Kościołowi i jego Pasterzom”. Drugi rok (1958/1959), poświęcony życiu w łasce uświęcającej, miał hasło: „Naród wierny łasce”. Trzeci rok (1959/1960), rok obrony życia, zwłaszcza dzieci nienarodzonych, przebiegał pod hasłem: „Życie jest światłością ludzi”.

W zapiskach prymasa z 1958 r. mocno wybrzmiewa postanowienie, że jednym z elementów programu milenijnego ma się stać obrona życia. W związku z liberalizacją przepisów aborcyjnych (Ustawa o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży z 27 IV 1956 r.) i szeroko zakrojoną akcją propagowania środków antykoncepcyjnych episkopat pod kierunkiem prymasa zaczął przygotowywać i mobilizować do działania obrońców życia przez rozwój duszpasterstwa służby zdrowia, poradnictwa rodzinnego itp.⁶ Między innymi grupa lekarzy założyła w Warszawie Spółdzielnię Lekarską „Ognisko”, której praca nie trwała jednak długo z powodu trudności administracyjnych. W skali ogólnokrajowej znalazło to wyraz m.in. w organizowaniu pielgrzymek pracowników służby zdrowia na Jasną Górę. W diecezjach zaczęły się formować duszpasterstwa rodzin. W środowisku służby zdrowia pierwszymi inicjatorami obrony życia dzieci nienarodzonych i troski o formację duszpasterską rodzin były osoby pojawiające się w zapiskach prymasa z 1958 r.: Emilia Paderewska-Chrościcka, Janina Cyranowa, Teresa Strzembosz i inni. Już w 1956 r. episkopat zalecił organizowanie katolickich poradni małżeńskich, podlegających Duszpasterstwu Służby Zdrowia. Krajowym duszpasterzem służby zdrowia został ks. Kazimierz Majdański, a pierwszą krajową instruktorką poradnictwa rodzinnego i promocji metod naturalnego planowania rodziny – Teresa Strzembosz, także organizatorka domu dla samotnych matek w podwarszawskich Chyliczkach.

Komuniści słusznie przeczuwali niebezpieczeństwo tkwiące w długofalowym programie milenijnego odnowy duchowej narodu, dlatego próbowali mu się przeciwstawiać. Do szykan i innych form mniej lub bardziej zauważalnego utrudniania działalności duszpasterskiej Kościół już się w Polsce przyzwyczajał. Szokiem jednak dla wszystkich stała się napaść na Jasną Górę, będącą jak dotąd nietykalnym miejscem-symbolem dla wszystkich Polaków. Pretekst stanowiła działalność ulokowanego na Jasnej Górze Instytutu Prymasowskiego Ślubu Narodów. Data, 21 lipca, nie była przypadkowa, gdyż komuniści starali się co roku przed państwowym świętem 22 Lipca dla uczczenia rocznicy ogłoszenia Manifestu PKWN dokonać jakichś „czynów” społecznych, nierzadko właśnie antykościelnych.

Pierwsza próba nastąpiła, jak zanotował prymas w *pro memoria*, 13 maja w godzinach popołudniowych: „Dzwoni ojciec przeor z Jasnej Góry. Właśnie zgłosił się do Instytutu Prymasowskiego wiceprokurator z Katowic z nakazem przeprowadzenia śledztwa w Instytucie Prymasowskim i opieczetowania instytutu. Pracownicy oparli się, tłumacząc, że Instytut Prymasowski jest urzędem Prymasa Polski i do niego należy się w tej sprawie zwracać. Usiłowano zabrać do samochodu kierowniczkę, p. Kuszell, ale ją odebrano”⁷. Za pierwszym razem taka taktyka poskutkowała, a imię prymasa okazało się skuteczną

⁶ Zob. szerzej: K. Jarkiewicz, „W obronie życia nienarodzonych”. *Głos Kościoła i środowisk katolickich w debacie okołoaborcyjnej w okresie Wielkiej Nowenny (1956–1966)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2017, nr 1, s. 137–175; idem, „*Primum non nocere*”. *Stanowisko środowiska medycznego wobec problemu aborcji a jego relacje z Kościołem w okresie Wielkiej Nowenny (1956–1966)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2017, nr 2, s. 398–433.

⁷ S. Wszyński, *Pro memoria*, t. 5: 1958, red. M. Krupecka, Warszawa 2018, 13 V 1958, s. 141.

tarczą. Wieczorny telefon od przeora Jasnej Góry potwierdził: „Prokuratorscy najezdźcy poszli z kwitkiem dziś po otrzymaniu wyjaśnienia, że instytut jest urzędem Prymasa Polski. Oświadczyli, że sprawę przeniosą do Warszawy, byli w widoczny sposób skonfundowani”⁸.

Był to jednak tylko strategiczny odwrót, mający na celu przegrupowanie sił i przygotowanie się do efektywniejszego uderzenia. Prymas pod datą 16 maja cytuje jeszcze komentarz ministra Jerzego Sztachelskiego, który zrzucił odpowiedzialność na lokalnych decydentów: „My byśmy tak głupio nie robili”⁹. Znajomość systemu centralizacji aparatu władzy, szczególnie w przypadku tego rodzaju większych działań, powoduje, że trudno uwierzyć w pokrętne tłumaczenia kierownika Urzędu do Spraw Wyznań i pełnomocnika rządu ds. stosunków z Kościołem, tym bardziej że prokuratura w Katowicach kilkakrotnie w maju i czerwcu wzywała jeszcze na przesłuchania pracowników instytutu.

W poniedziałek 21 lipca do biur Instytutu Prymasowskiego wkroczyło około dwudziestu funkcjonariuszy MO i SB, dowodzonych przez prokuratora Jana Bobonia z Katowic. Dokonali brutalnej rewizji pod zarzutem nielegalnej działalności wydawniczej i kolportażu bez zgody cenzury. Zdemolowali pomieszczenia w poszukiwaniu „kompromitujących” publikacji, zarekwirowali lub poniszczyli materiały duszpasterskie i książki. Zniszczyli również kiosk z materiałami religijnymi, znajdujący się przy głównym wejściu do bazyliki jasnogórskiej. Gdy mimo przedłużającej się rewizji po godz. 21.00 paulini jak zwykle zamknęły bramy klasztorne, przed północą szturm na klasztor przypuściły wezwane oddziały ZOMO. Bramę wejściową rozbito wozem opancerzonym, a wiele osób pobito.

Prymas Stefan Wyszyński 24 lipca skierował protest do Prokuratury Generalnej. Sekretariat Prymasa Polski 30 lipca wydał „Komunikat o zajęciach na Jasnej Górze”, w którym uznano całą akcję za bezprawną i domagano się naprawienia wyrządzonych Kościołowi szkód oraz zwrotu zabranej własności Instytutu Prymasowskiego. Klasztor jasnogórski również złożył 25 lipca protest do Rady Państwa. Wszelkie sprzeciwy strony kościelnej oczywiście zignorowano. Akcji towarzyszyła też złośliwa propaganda medialna. Ponieważ najście na klasztor jasnogórski wywołało znaczne poruszenie opinii publicznej, Prokuratura Generalna 30 lipca wydała komunikat, opublikowany w ogólnopolskiej prasie codziennej. Zarzucono Instytutowi Prymasowskiemu Ślubów Narodu prowadzenie działalności wydawniczej na niezarejestrowanych urządzeniach poligraficznych oraz stwierdzono, że w wyniku rewizji przejęto nielegalne druki o treści antypaństwowej i urządzenia służące do ich produkcji.

W wyniku trwającego rok śledztwa, wszczętego wobec niektórych pracowników Instytutu Prymasowskiego, 30 czerwca 1959 r. skazani zostali, m.in.: o. Korneliusz Jemioł, przeor Jasnej Góry (6 miesięcy więzienia w zawieszeniu na 2 lata – śledztwo i proces przypłacił chorobą psychiczną), o. Paweł Kosiak (10 miesięcy więzienia w zawiesze-

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, 16 V 1958, s. 144.

niu i 5 tys. zł grzywny) oraz redaktor Bohdan Skąpski (10 miesięcy aresztu i 10 tys. zł grzywny).

Faktyczny cel napaści stanowiło oczywiście zastraszenie organizatorów inicjatyw związanych z Wielką Nowenną i peregrynacją obrazu jasnogórskiego. Nie bez znaczenia było zaniepokojenie władz rosnącym liczebnie ruchem pielgrzymkowym, a w zasadzie faktem posiadania przez Kościół własnej bazy poligraficznej, choć bardzo skromnej, jednak działającej poza cenzurą.

Intencje władz ujawnił członek Biura Politycznego KC PZPR Edward Ochab 30 lipca podczas plenum Komitetu Warszawskiego PZPR: „Kler musi zdawać sobie sprawę [z tego], że w Polsce nie ma dwóch państw, że jest jedno państwo i jedna władza, władza ludowa [...] wędrowni »cudownych obrazów« po Polsce i takie pielgrzymki, jakich dawniej nie było, próby mobilizowania opinii publicznej przeciwko naszej władzy i przeciwko naszemu ustrojowi pod przykryciem frazeologii religijnej – będziemy przecinać. Mamy dość sił po temu”¹⁰. Był to symboliczny koniec i tak wątpliwej gomulkowskiej odwilży.

Zapiski prymasa z 1958 r. stanowią również potwierdzenie sensowności dokonującego się wówczas zacieśnienia współpracy międzyzakonnej¹¹. Po wojnie zaczęły się rozwijać struktury koordynujące współpracę zakonów i zgromadzeń zakonnych, oddzielnie męskich i żeńskich. W grudniu 1948 r. powołano do życia Konferencję Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich (do 1951 r. używano nazwy: Porozumienie Wyższych Przełożonych Zakonów i Zgromadzeń Męskich w Polsce). Prymas 21 stycznia 1957 r. powołał pięcioosobową Konsultę Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce, a 15 kwietnia 1958 r. zatwierdził na trzy lata statut konferencji. W nowych warunkach polityczno-społecznych, jakie zaistniały po drugiej wojnie światowej, również zakony i zgromadzenia żeńskie postanowiły zacieśniać współpracę, żeby działać spójnie. Od 1945 r. zaczęło się organizować tzw. Porozumienie Międzyzakonne z pięcioosobową komisją (konsultą) na czele, nazywaną „Wielką Piątką”, która w 1949 r. przekształciła się w siedmioosobową Komisję Międzyzakonną. W imieniu prymasa opiekę nad życiem zakonnym w Polsce sprawował Wydział Spraw Zakonnych przy Sekretariacie Prymasa Polski z ks. Bronisławem Dąbrowskim jako dyrektorem. Został zorganizowany na przełomie 1949 i 1950 r. i był nazywany do 1953 r. biurem Porozumienia Międzyzakonnego lub Ośrodkiem Międzyzakonnym. Od 1952 r. wyższe przełożone zakonów żeńskich spotykały się wiosną i jesienią na Jasnej Górze na zjazdach, nazywanych dla kamuflażu najpierw pielgrzymką, a potem dniami skupienia. Kolejny impuls, a zarazem podstawę do dalszych przeobrażeń organizacyjnych stanowił dekret watykańskiej Kongregacji Zakonnej *Salutaris* z 1956 r. Prymas na mocy specjalnych

¹⁰ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści...*, s. 142.

¹¹ Por. np. *Wspomnienia o współpracy międzyzakonnej zgromadzeń zakonnych żeńskich w Polsce po II wojnie światowej do 1960 r.*, zebrała i oprac. A. Łączka, cz. 1, Warszawa 1984; cz. 2, Warszawa 1986, mps; M. Krupecka, *Zakonnice a władze komunistyczne w Polsce (1945–1989)* [w:] *Pleć buntu. Kobiety w oporze społecznym i opozycji w Polsce w latach 1944–1989 – na tle porównawczym*, red. N. Jarska, J. Olaszek, Warszawa 2014, s. 179–196.

uprawnień zatwierdzał na trzyletnią kadencję skład konsulty żeńskiej i konsulty męskiej. W 1960 r. prymas zaaprobował również *Normy regulujące pracę międzyzakonną...*, ustanawiające nową podstawę działalności Konsulty Wyższych Przełożonych Żeńskich Stanów Doskonałości jako ciała koordynującego współpracę międzyzakonną.

Jednym z najważniejszych dla prymasa wydarzeń w 1958 r. był udział w konklawe po śmierci papieża Piusa XII oraz w licznych uroczystościach kościelnych, towarzyszących objęciu urzędu przez nowo wybranego papieża Jana XXIII. Znajduje to odzwierciedlenie w zapiskach, prowadzonych na bieżąco również w Rzymie.

Śmierć Piusa XII 9 października 1958 r. była zamknięciem pewnej epoki w historii Kościoła. Komuniści pozwolili prymasowi Wyszyńskiemu na wyjazd na konklawe – pierwsze, w którym brał udział. Konklawe zaczęło się w niedzielę 25 października. Wybór 28 października patriarchy Wenecji kard. Angelo Giuseppe Roncallego, który przyjął imię Jana XXIII, był dla wielu obserwatorów zaskakujący. Z punktu widzenia prymasa był to bardzo dobry wybór.

Już dzień po wyborze, 29 października, prymas podczas uroczystego hołdu składanego nowemu papieżowi wykorzystał okazję, by wspomnieć o Polsce i o realizowanym programie przygotowań milenijnych. Reakcja papieża ucieszyła kard. Wyszyńskiego: „Ojciec Święty wyraził życzenie, bym nie odjeżdżał, zanim się z nim nie zobaczę, gdyż chce otrzymać najdokładniejsze informacje o sytuacji Kościoła św. w Polsce. Prosi, by to napisać w punktach. Cóż może być dla mnie bardziej pożądanego”¹².

Prymas został bardzo serdecznie potraktowany przez Jana XXIII, który nie szczędził mu wyrazów sympatii, zarezerwował dla niego trzy prywatne audyencje i życzliwie odniósł się do sposobu, w jaki prymas naświetlał polskie problemy. W gruncie rzeczy nie tylko polskie, lecz także wspólne dla innych krajów zamkniętych za żelazną kurtyną. Papież mówił o niezłomnym i wiernym narodzie polskim, obdarował też prymasa prezentami i specjalnym błogosławieństwem. Wszystko to sprawiło kardynałowi dużo satysfakcji. Wyjeżdżał z Rzymu z przekonaniem, że tym razem jego głos został – przynajmniej przez papieża – usłyszany i zrozumiany¹³.

Prawie dwumiesięczny pobyt w Rzymie prymas wykorzystał do uregulowania wielu spraw. Wizyty w dykasteriach watykańskich, mniej lub bardziej prywatne spotkania z kardynałami i z wieloma ważnymi hierarchami miały na celu przebicie muru niezrozumienia sytuacji Kościoła cierpiącego w realiach reżimu komunistycznego. W Sekretariacie Stanu usłyszał, że „to wszystko wiedzą”. Jednym z zasadniczych tematów rozmów była oczywiście kwestia statusu administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych i obsadzenia wakujących stolic biskupich, w tym Gdańska, gdzie urzędującym nadal biskupem był bp Karol Maria Splett mieszkający w Niemczech.

¹² S. Wyszyński, *Pro memoria...*, t. 5, 29 X 1958, s. 322.

¹³ O bliskich relacjach prymasa Wyszyńskiego z Janem XXIII, zob. *Więzy jedności Jana XXIII i Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, oprac. S. Wilk, A.D. Wójcik, Lublin 2016.

Mimo braku możliwości zrealizowania wszystkich ważnych postulatów, z którymi jechał do Rzymu, kilkutygodniowy pobyt w Wiecznym Mieście pozwolił prymasowi odetchnąć atmosferą Kościoła powszechnego i nabrać nowych sił do pracy w trudnych warunkach w Polsce.

SPECYFIKA *PRO MEMORIA* PRYMASA WYSZYŃSKIEGO

Codzienne zapiski prymasa Stefana Wyszyńskiego stanowią bezcenne źródło do poznania historii Kościoła w Polsce w okresie, gdy prymas dźwigał na sobie ciężar odpowiedzialności nie tylko za Kościół, lecz także za Polskę w dziejowej chwili zaostrzającego się starcia z reżimem komunistycznym.

Te systematyczne notatki są jednak źródłem specyficznym. Rok 1958 to czas ogromnej liczby spotkań prymasa z różnymi osobami, nierzadko dziś mało znanymi lub nawet niemożliwymi do zidentyfikowania. Prymas starał się przede wszystkim odnotowywać wizyty, dlatego w zapiskach jest mnóstwo nazwisk. Mocno zapracowany, z kalendarzem wypełnionym kolejnymi punktami programu dnia, mniej czasu mógł poświęcić na opisywanie tematów poruszanych w rozmowach, choć starał się, choćby krótko, zwłaszcza w odniesieniu do najważniejszych spotkań, zasygnalizować zasadniczy problem. Nie pisał o wszystkim, co robił. Zgodnie z dosłownym znaczeniem łacińskiego wyrażenia *pro memoria*, czyli „dla zapamiętania”, sygnalizował głównie spotkania, podróże, fakty, czasem wrażenia, zasadnicze decyzje. Nie odnotowywał na przykład dokumentów, jakie podpisywał, gdyż to stanowiło zadanie kancelarii prymasowskiej. Dlatego, pisząc historię, trzeba *pro memoria* czytać łącznie z innymi źródłami archiwalnymi, aby uzyskać całościowy obraz. Widać to choćby na przykładzie grekokatolików. Po październiku 1956 r. niektórzy duchowni unicy oraz birytualisci zaktywizowali starania o odrodzenie obrządku wschodniego, zlikwidowanego przez władze komunistyczne. Prymas w 1958 r. odnotowywał rozmowy z kapłanami grekokatolickimi, którzy podjęli zabiegi o restytucję obrządku. Notował swoje opinie, sygnalizując rezerwę wobec działań tych kapłanów, zwłaszcza na terenach Polski południowo-wschodniej, gdzie żywa była pamięć zbrodni popełnionych przez UPA. W Rzymie zdecydowanie zablokował pomysł beatyfikacji metropolity Andrieja Szeptyckiego. Nie zanotował jednak tego, że 17 października, w dniu wyjazdu do Rzymu na konklawe, podpisał szesnastu księżom grekokatolickim dekrety, przyznające im jurysdykcję proboszczowską wobec wiernych tego obrządku¹⁴. To tylko drobny przykład, potwierdzający – oczywistą dla historyka – konieczność sięgania do różnych źródeł.

¹⁴ Więcej o kwestii odradzania się obrządku grekokatolickiego i relacji prymasa z grekokatolikami, zob. w opracowaniach Igora Hałagidy, np. „*Szpieg Watykanu*”. *Kapłan grekokatolicki ks. Bazyli Hrynyk (1896–1977)*, Warszawa 2008.

PODSTAWA EDYCJI TOMU PIĄTEGO

Podstawę niniejszego pierwszego wydania krytycznego *pro memoria* prymasa Wyszyńskiego z 1958 r. stanowi rękopis, przechowywany w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie. Na początku każdego miesiąca do rękopisu dodana została karta tytułowa z nazwą miesiąca i liczbą paginowanych kartek, obejmujących dany miesiąc. Na ostatniej stronie okładki teczek zawierających rękopis dopisano notkę: „rękopis – przepisany na maszynie w 3 egz.”. Fragmenty *pro memoria* z 1958 r., cytowane wyrywkowo w różnych opracowaniach, pochodzą właśnie z pozostających w obiegu maszynopisów.

W teczce z rękopisem na początku dołączonych jest kilka brudnopisowych kartek ze spisnymi wątpliwościami co do odczytu w rękopisie pewnych wyrazów, zwłaszcza nazwisk. Charakter pisma tych uwag wskazuje na to, że tekst przepisywała na maszynie Danuta Sulek, siostrzenica prymasa. Jej uwagom wymienionym na tej liście odpowiadają podkreślenia ołówkiem i znaczki na marginesie rękopisu prymasa. Wątpliwości zostały w większości wypadków rozstrzygnięte w niniejszym wydaniu. Pozostałe kwestie nie pewne odnotowano w przypisach.

W rękopisie konsekwentnie nowy dzień zaczyna się na nowej kartce, zapisywanej obustronnie. W kilkunastu wypadkach – choć niekonsekwentnie – gdy zapiski dzienne zajmowały więcej kartek, u góry kolejnej kartki prymas powtarzał datę (nawet jeśli czasem wypadało to w połowie zdania). W niniejszym wydaniu powtórki daty nie zostały zaznaczone.

W zapisie daty w nagłówku prymas oznaczał miesiąc cyfrą rzymską. W obecnym wydaniu – podobnie jak w poprzednich tomach *Pro memoria* – w datach w nagłówku dziennych zapisków miesiąc jest zapisywany słownie. Prawie zawsze przy dacie autor dopisywał miejsce i dzień tygodnia. Tam, gdzie tego nie zrobił, informacji nie uzupełniano. Dla większej czytelności wydania w nagłówkach dziennych ujednolicono wyróżnienia, stosowane przez autora niekonsekwentnie (dotyczy to zwłaszcza dnia tygodnia, nie zawsze podkreślanego).

Zdecydowana większość akapitów zaczyna się odnotowaną godziną, różnie zapisywaną. Wszędzie ujednolicono zapis.

Zwraca uwagę zwyczaj podkreślania przez autora nazwisk, choć nie jest to robione konsekwentnie. Miało to zapewne pomóc w szybkim odnalezieniu tych nazwisk, gdyby to było potrzebne. W tym wypadku również wytluszczeniem zostały wyróżnione tylko te nazwiska, które autor podkreślił.

Rękopis zawiera niewiele skreśleń i poprawek. Informacje o tego rodzaju ingerencjach autorskich są zamieszczone w przypisach tekstowych.

Uszanowano specyfikę języka autora. Nietrudno zauważyć, że prymas notował szybko, gdyż nie chciał, żeby w natłoku spotkań umknęły mu jakieś nazwiska czy ważne sprawy. Nie wracał już później do wcześniejszych notatek. Pośpiech widoczny jest zwłaszcza w stylu czy w budowie zdań, których szyk miałyby się ochotę czasem dopracować.

Małgorzata Krupecka USJK

ZASADY WYDANIA

Tekst notatek *pro memoria* ze względu na swój brulionowy charakter, a także na wagę poruszanych zagadnień, stanowił poważne wyzwanie edytorskie. Zgodnie z wytycznymi Rady Programowej tej publikacji źródłowej redaktorzy naukowcy poszczególnych tomów, opracowując zapiski, starali się uwzględnić zapisy instrukcji wydawniczej IPN oraz normy językowe zawarte w książce *Pisownia słownictwa religijnego*¹. Cytaty biblijne umieszczone w przypisach zostały zaczerpnięte z Biblii Tysiąclecia, zawierającej tekst piątego wydania (Pallottinum, Poznań 2012).

Przed wszystkim przyjęto zasadę ograniczonego ingerowania w tekst źródła, aby utrzymać autorski charakter zapisków kard. Wyszyńskiego. Starano się zachować styl i język prymasa, charakterystyczny dla jego wykształcenia i czasów, w jakich żył. Dlatego nie poprawiano błędów składniowych. Uwspółcześiono jednak ortografię (m.in. pisownię łączną i rozdzielną wyrazów, odmianę nazw własnych), uzupełniono lub poprawiono interpunkcję. Bez zaznaczenia przypisem poprawiono ewidentne błędy gramatyczne czy ortograficzne, zakładano bowiem, że wynikały one z pośpiechu, nieuniknionego przy niemal codziennym zapisywaniu notatek. Tekst zapisków został opatrzony przypisami tekstowymi (literowymi) (odnoszącymi się do pisma: skreślenia, wyróżnienia, błędy, archaizmy itp.) oraz przypisami rzeczowymi (zawierającymi dane biograficzne, informacje i wyjaśnienia, a także podającymi źródła informacji). Wyróżnienia w tekście zapisków (przede wszystkim podkreślenia) oddano czcionką pogrubioną.

Prymas Wyszyński miał zwyczaj nadużywania – z punktu widzenia wrażliwości językowej współczesnego czytelnika – wielkich liter, co wynikało z jego stosunku do osób czy spraw dla niego ważnych (np. w słowach Naród i Ojczyzna). Tam, gdzie – zdaniem redaktora naukowego – mamy do czynienia z taką sytuacją, pozostawiono wielkie litery. Większość stosowanych majuskuł wynikała jednak z kodeksu grzecznościowego, charakterystycznego dla ówczesnych środowisk kościelnych. Prymas pisał zazwyczaj np. słowo „ksiądz” wielką literą, także wtedy, gdy zapisywał je skrótem. W tym przypadku wielką literę konsekwentnie zmieniano na małą. Podobnie w kościelnych nazwach pospolitych (np. katedra gnieźnieńska), nazwach kościelnych i państwowych jednostek terytorialnych (np. diecezji, województw), a także w słowach takich jak „rząd” czy „państwo”. Ponadto wprowadzono jednolity zapis „Msza św.” – przyjęto ten, który najczęściej występuje w tekście prymasa.

Wszelkie uzupełnienia w tekście notatek ujęto w nawias kwadratowy. Nazwiska i imiona podane przez prymasa w formie skróconej, najczęściej za pomocą inicjałów,

¹ W. Przyczyna, R. Przybylska, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów 2011.

zostały rozwinięte w nawiasach kwadratowych, chyba że redaktorowi naukowemu nie udało się zidentyfikować danej osoby. Skróty tytułów oraz funkcji występujące przed imieniem i nazwiskiem pozostały nierozwinięte, rozwijano je natomiast, gdy występowały samodzielnie lub na początku zdania. Skróty nazw własnych, nawet powszechnie znanych (np. PRL, PZPR, ZSRS itp.), przy pierwszym wystąpieniu w tekście zostały rozwinięte w nawiasach kwadratowych. Rozwinięto też wszystkie skróty występujące na początku zdania. Stosowane przez prymasa skróty niestandardowe zostały ujednolicone zgodnie z zapisami *Słownika języka polskiego* (np. arcbp zamieniano na abp) lub rozwinięte w nawiasie kwadratowym (np. r[oku] ub[iegłego]). Ujednolicono też bardzo różne w podstawie zapisy dat. Skróty występujące w książce, zarówno w zapiskach prymasa, jak i w przypisach, umieszczono w wykazie skrótów.

1958

Sol. Des!

Marie Dure!

1 Hyemne 1958 RP.

Guernse. Jock.

2.20. Ma si. ku unum Tajy si. - per
Mari Jasnopinka, Zyniska Dineis Wpa-
unajwle, kizj' odoleji niki, Sypson
unaj Antistienzi, Kotelij, Kapitij,
Bideljia Infeyanis, Jemianic, Durka-
win-tso; Lual Boj - pol unajic-
nizytha Gytker. Jutta ktha unajic-
hine; unaj unajltho de Chrystura:
ego xerus turs, et filius Anuillae
Tuse.

10.20. Celiba pautopholme o Anti-
kotelic. by Otthar Bp Bernad.
Je ne carbonne. Wyptanor
karanni o Tuszaj'ora, Wieni
unajly Bop, unaj Antistienzi
ni Jiste. Kotelij, jeta dline'
Bop - hie, unaj unaj unaj
dline. Mary turs o unajic-
Bop, Kuzjion: Swajly, Kozjibow
i jeta Partis - w Tase unajic-
jery. Wyptanor Lual Boj.

STYCZEŃ

Soli Deo!
*Maria Duce!*¹

1 stycznia 1958 R[oku] P[ańskiego] Gniezno. Środa.

7.30. Msza św. ku uczczeniu Trójcy Świętej przez Maryję Jasnogórską, Zwycięską Dziewicę Wspomożycielkę, której oddaję siebie, obydwie moje archidiecezje, katedry, kapituły, biskupów sufraganów, seminaria, duchowieństwo i lud Boży pod macierzyńską opiekę. Jestem tylko niewolnikiem; moja modlitwa do Chrystusa: *ego servus Tuus et filius Ancillae Tuae*².

10.30. **Celebra pontyfikalna**³ w archikatedrze. Przy ołtarzu bp **Bernacki**⁴. Ja na ambonie. Wygłaszam kazanie o trwającym, wiecznie młodym Bogu wśród starzejącego się świata. Katolicy jako dzieci Boga Ojca muszą mieć młode dusze. Mamy trwać w wierności Bogu, Krzyżowi i Ewangelii, Kościołowi i jego pasterzom w łasce uświęcającej. Błogosławię lud Boży.

Wraz z całą kapitułą wracamy do Domu Prymasowskiego. B[isku]p **Bernacki** składa życzenia imieniem^a kapituły i duchowieństwa miasta. Po czym przesuwają się delegacje dzieci, młodzieży szkolnej, rad parafialnych, pielęgniarek, sióstr zakonnych. Nie przyszedł Chór Prymasowski⁵. Przemawiałem do zebranych i błogosławiłem.

Wygłosiłem też krótkie przemówienie z balkonu domu do ludu czekającego na placu katedralnym.

^a W rękopisie forma gramatyczna dziś nieużywana, charakterystyczna jednak dla języka prymasa Wyszyńskiego, dlatego pozostawiona bez zmian: imieniem.

¹ Łac. Jedynemu Bogu! (Tylko Bogu!) Pod przewodnictwem Maryi! (Maryjo, prowadź!).

² Łac. „Jestem sługą Twoim i synem Twojej Służebnicy”.

³ Celebra pontyfikalna, uroczysta Msza św., celebrowana przez biskupa lub opata.

⁴ Lucjan Bernacki (1902–1975), biskup pomocniczy gnieźnieński 1946–1975. Święcenia 1926. Od 1948 wikariusz generalny i kapitulny. Znany z odważnych kazań i bezkompromisowości wobec księży-patriotów, od początku lat 50. do śmierci inwigilowany przez SB. Po aresztowaniu prymasa w 1953 wygłosił kazanie w jego obronie, wskutek czego został deportowany z terenu archidiecezji. Jesienią 1956 powrócił do Gniezna i objął obowiązki wikariusza generalnego.

⁵ Chór Prymasowski w Gnieźnie założony 1914. Wywodzi się z kapel muzycznych, istniejących przy katedrze gnieźnieńskiej od XVI w. W 1914 ks. Stanisław Tłoczyński rozwiązał orkiestrę, a rozbudował zespół śpiewaczy jako Chór Archikatedralny, który z inicjatywy prymasa Wyszyńskiego przyjął nazwę Chóru Prymasowskiego.

Kapituła pozostała na obiedzie. Wygłosiłem do niej dłuższe przemówienie: kapituła jest autorytetem moralnym, nie tylko w archidiecezji, ale przez swój związek z prymasem – i w całej Polsce⁶. Stąd doniosła jej zgoda i *unitas pacis*⁷. Wszyscy byli bardzo pogodni. Kapituła przez wprowadzenie do niej księży Wnuka⁸, Zaręby⁹ i Kłonieckiego¹⁰ bardzo zyskała na swej młodości. Ks[iądz] Durzyński¹¹ siedział dziwnie osowiały.

2 stycznia 1958

Gniezno. Czwartek.

7.30. Na Mszy św. siostry elżbietanki¹² i pleszewskie¹³, pracujące w kurii metrop[olitalnej].

Ks[iądz] Jan **Czerniak**¹⁴ – ustalamy kalendarium prac na rok 1958 w archidiecezji.

Ks[iądz] bp **Bernacki** – ustalamy plan wizytacji kanonicznych w roku b[ieżącym].

Ks[iądz] kancl[erz] **Palewodziński**¹⁵ – proszę o uwagę na prace regotyzacyjne katedry, by czegoś nie przeoczyć i zniszczyć, co ma wartość dla przeszłości.

⁶ Kapituła Prymasowska w Gnieźnie sięga korzeniami XI w. W 1957 prymas Wyszyński ją zreorganizował: zwiększył liczbę kanoników gremialnych (rzeczywistych) do dwunastu (w tym cztery prałatury: prepozyt, dziekan, kustosz i czwarta bez nazwy).

⁷ *Łac.* jedność pokoju; wyrażenie św. Tomasza z Akwinu.

⁸ Walenty Wnuk (1903–1984), ksiądz. Proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Trzemesznie 1952–1976, dziekan dekanatu trzemeszńskiego, kanonik Kapituły Prymasowskiej w Gnieźnie. Świecenia 1929.

⁹ Jan Zaręba (1910–1986), ksiądz. Pełnił liczne funkcje w Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie (KMG), m.in. od 1956 oficjał trybunału metropolitalnego, przewodniczący Wydziału ds. Zakonnych. Kanonik Kapituły Prymasowskiej, od 1958 ekonom kapituły. Świecenia 1934. Kanclerz kurii gorzowskiej 1945–1948. Od 1963 biskup pomocniczy we Wrocławiu, następnie biskup diecezjalny wrocławski.

¹⁰ Felician Kłoniecki (1909–1990), ksiądz, doktor teologii, biblista. Wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym (WSD) w Gnieźnie 1945–1947 i 1953–1990 oraz w Poznaniu 1947–1953; rektor WSD w Gnieźnie 1954–1956. Świecenia 1933. Pełnił liczne funkcje, m.in. kustosa i dziekana kapituły katedralnej. Jeden z tłumaczy Biblii Tysiąclecia (BT), autor wielu haseł w *Podręcznej encyklopedii biblijnej* (1959).

¹¹ Stefan Durzyński (1886–1981), ksiądz. W 1946–1980 pełnił różne funkcje w KMG; od 1958 prałat-infulat kapituły katedralnej. Świecenia 1909. Przed drugą wojną współpracownik „Gazety Narodowej”, wydawnictw Chrześcijańskiej Demokracji (ChD), „Biblioteki Kaznodziejskiej”, „Przewodnika Katolickiego”. Notariusz i kanclerz kurii poznańskiej 1923–1939. Konspiracyjny duszpasterz w Poznaniu 1939–1945.

¹² Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety, elżbietanki, do 1968: Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety. Założone w połowie XIX w. na Śląsku z pielęgnacją chorych jako głównym celem. Dom macierzysty początkowo w Nysie, dom generalny we Wrocławiu, po wojnie w Niemczech, od 1974 w Rzymie. Elżbietanki służyły prymasowi Wyszyńskiemu w rezydencji w Gnieźnie i w Warszawie.

¹³ Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP, służebniczki wielkopolskie, wcześniej nazywane pleszewskimi, jedna z czterech gałęzi zgromadzenia służebniczek, założonego przez Edmunda Bojanowskiego (1814–1871; beatyfikacja 1999). Oprócz wielkopolskich są to: służebniczki starowiejskie (Zgromadzenie Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanego Poczęcia), służebniczki śląskie (Zgromadzenie Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanego Poczęcia), służebniczki dębickie (Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Bogarodzicy Dziewicy Niepokalanego Poczęcia).

¹⁴ Jan Czerniak (1906–1999), ksiądz. Od 1947 różne funkcje w KMG; 1947 kanonik kapituły katedralnej. Świecenia 1932. Mianowany 18 XI 1958 biskupem pomocniczym w Gnieźnie, sakra biskupia 2 II 1959. Wieloletni członek Komisji Maryjnej i Komisji Duszpasterskiej Konferencji Episkopatu Polski (KEP).

¹⁵ Edmund Palewodziński (1908–2001), ksiądz. Od 1946 notariusz Trybunału Metropolitalnego w Gnieźnie; kanclerz kurii do 1988. Kanonik gremialny kapituły w Kruszwicy od 1952 i w Gnieźnie od 1958. Wykładowca konserwacji zabytków w WSD; kapelan harcerzy. Świecenia 1934. Więzień obozów Oranienburg-Sachsenhausen i Dachau, wykorzystywany jako królik doświadczalny do eksperymentów medycznych.

Architekci nie są dobrymi konserwatorami. A nam idzie o wartości regotyzacyjne i konserwatorskie.

Ks[iądz] dyr[ektor] Len¹⁶ z Pozn[ania] ze swoim zastępcą oraz ks. kan[onik] Czerniak w sprawie druku modlitewnika a[rch]idiece[ezji] gnieźnieńskiej¹⁷. Jest projekt, by drukować to jako wyd[awnictwo] eksportowe, w nakładzie Ars Polona¹⁸, przy pomocy Pallottinum¹⁹. Wtedy znaczna część poszłaby na eksport za granicę, a resztę rozprosziliby się w diecezji (tajemnica powodzeń wydawnictw PAX-u²⁰). Odpadłyby kłopoty z papierem. PAX dziś jest bojkotowany za granicą, gdyż ogłoszony dekret o odmowie imprimatur²¹ uwrażliwił zagranicę. Wyrażam zgodę na umowę z Pallottinum. Wielkim zdziwieniem nappełniło nas wszystkich związanie się J[ana] Wł[adysława] **Grabskiego**²² z PAX-em po tylu latach oporu²³. Grabski oddał swoje książki do druku w PAX-ie i przyjął nagrodę²⁴. Może to pod wpływem p. Zofii Kossak²⁵. Wypowiedź J[erzego] Zawieyskiego²⁶ w „Słowie

¹⁶ Roman Rafał Len SAC (1916–1993), dyrektor wydawnictwa Pallottinum w Poznaniu 1947–1960. Radca prowincjalny 1956–1959. Przez pół roku w areszcie śledczym. Do pallotynów wstąpił 1936. Święcenia 1943. Opuścił pallotynów 1967; inkardynowany do archidiecezji gnieźnieńskiej 1968.

¹⁷ Gnieźnieński modlitewnik diecezjalny *Jedynemu Bogu – Soli Deo* ukazał się 1959 w Pallottinum w nakładzie 20 tys. egz.

¹⁸ Centrala Handlu Zagranicznego „Ars Polona”, przedsiębiorstwo działające od 1953 (do 1956 pod nazwą: Centrala Handlu Zagranicznego Prasa i Książka) w Warszawie pod nadzorem ministra handlu zagranicznego; od 1956 główny organizator Międzynarodowych Targów Książki (1956–1957 w Poznaniu, od 1958 w Warszawie).

¹⁹ Pallottinum, wydawnictwo i drukarnia założone 1948 w Poznaniu przez pallotynów.

²⁰ Instytut Wydawniczy (IW) „Pax”, założony w maju 1949. W PRL dzięki uprzywilejowanej pozycji Stowarzyszenia PAX miał niemal monopol na wydawanie książek teologicznych i filozoficznych, także polskich i obcych klasyków powieści religijnej oraz pozycji z zakresu historii Kościoła. Wśród przywilejów była też koncesja na wydawanie prasy „katolickiej” (dziennik „Słowo Powszechne”, tygodniki: „WTK”, „Zorza”, „Kierunki”, 1953–1956 „Tygodnik Powszechny”).

²¹ Chodzi prawdopodobnie o dekret Kongregacji Świętego Oficjum z 29 VI 1955, potępiający poglądy Bolesława Piaseckiego zawarte w książce *Zagadnienia istotne*.

²² Jan Władysław Grabski (1901–1970), pisarz nurtu katolickiego, autor m.in. powieści historycznych. W 1949 laureat literackiej nagrody Episkopatu Polski. Od 1950 objęty represjami: zapisem cenzury, usunięciem ze Związku Literatów Polskich (ZLP). W 1950–1952 wygłaszał na kursach duszpasterskich i w seminariach odczyty na temat spowiedzi w oczach świeckiego. Przywrócony 1956 do członkostwa w ZLP, na zebraniu upomniał się o uwolnienie prymasa Wyszyńskiego.

²³ Po 1956 PAX złagodził postawę jawnie antykościelną, czym przyciągnął różnych ludzi, np. pisarzy, którzy gdzie indziej nie mogli legalnie publikować książek.

²⁴ Po 1956 Jan W. Grabski publikował książki w IW „Pax”, choć nie należał do Stowarzyszenia PAX. Pisywał też do wydawanych przez PAX czasopism. Chodzi o Nagrodę im. Włodzimierza Pietrzaka, przyznaną od 1948 przez środowisko „Dziś i Jutro”, a następnie przez Stowarzyszenie PAX, za wybitną twórczość w różnych kategoriach, będącą świadectwem uniwersalnych wartości. Jan W. Grabski otrzymał literacką Nagrodę im. Włodzimierza Pietrzaka w 1956.

²⁵ Zofia Kossak-Szatowska, I voto Szczucka (1889–1968), autorka poczytnych powieści historycznych, tłumaczonych na inne języki (np. *Krzyżowcy*). Współzałożycielka konspiracyjnej Rady Pomocy Żydom „Żegota”. Więźniarka KL Auschwitz-Birkenau 1943 i Pawiaka 1944; uwolniona dzięki staraniom władz podziemnych. Na emigracji w Anglii 1945–1957. W 1951 wszystkie jej utwory objęto zapisem cenzury i wycofano z bibliotek.

²⁶ Jerzy Zawieyski, do 1946 Henryk Nowicki (1902–1969), katolicki działacz społeczny, pisarz, polityk. Posel na sejm (Koło Poselskie „Znak”) 1957–1969, członek Rady Państwa 1957–1968. Wiceprezes ZG ZLP 1947–1948 i od 1956. Objęty zakazem druku 1949–1955, wspomagany finansowo przez prymasa Wyszyńskiego, z którym utrzymywał bliską znajomość od czasu spotkania w Laskach w czasie drugiej wojny. Współtwórca i wieloletni prezes Klubu Inteligencji Katolickiej (KIK) w Warszawie.

Pow[szechnym]²⁷ noworocznym też budzi zdziwienie. Proszę, aby ks. dyr[ektor] Len przekazał J[anowi] W[ładysławowi] Grabskiemu moje ubolewanie.

Sprawa wyd[ania] *Historii Kościoła w Polsce*, którą prowadził ks. Obertyński²⁸, nagle została uzależniona od ks. Wawryna TJ²⁹. Jaką drogą? Od początku inicjatywa leżała w ręku ks. Obertyńskiego i moim. Wobec trudności, którym poddał się ks. O[bertyński], pozwoliłem mu na rozmowę z „Naszą Przyszłością”³⁰. Wyłynęła pomoc Pallottinum, które wyraziło gotowość przyjęcia wydawnictwa na swoją listę. Wtedy ks. O[bertyński] oświadczył, że inicjatywa należy do ks. Wawryna i od jego zgody zależy dalszy los *Historii*. Proszę, by to sprawdził ks. Len, gdyż dla mnie jest to nowością.

Ks[iądz] **Kupczyk**³¹ z Janowca po wyjściu z Dziekanki³² przeprosza za to, że przez swoją przynależność do Komisji Intelktualistów³³ dawał zgorszenie i wyrządził szkodę Kościołowi. Został wciągnięty zagrożeniem więzienia za przestępstwo dewizowe (pożyczka w dolarach udzielona parafianinowi). Do ZBoWiD³⁴ nie należał, chociaż wie, że wszyscy księża pobierali pensji 800 zł[otych] m[iesięcznie], a i dziś jeszcze pobierają.

13.00. Na [obiedzie] ks. **Palewodziński**; omawiamy różne szczegóły dotyczące regotyzacji katedry.

14.00. Komisja inżynierów przedstawia plany oświetlenia, ogrzania i radiofonizacji katedry. W zasadzie plany są przyjęte i przekazane do wykonania.

²⁷ „Słowo Powszechne”, ogólnopolski dziennik, wydawany 1947–1993 w Warszawie jako organ Stowarzyszenia PAX (kontynuacją 1993–1997 było „Słowo – Dziennik Katolicki”); nieznanawane przez Episkopat Polski za pismo katolickie.

²⁸ Zdzisław Obertyński (1894–1978), ksiądz, doktor habilitowany, historyk Kościoła, historyk sztuki. Świecenia 1922. Wykładowca historii Kościoła na UW 1932–1939. Kapelan Polskich Sił Zbrojnych (PSZ) na Zachodzie 1940–1947. Od 1947 kierownik Katedry Historii Kościoła w Polsce na UW. Za sprzeciw wobec utworzenia ATK przeniesiony 1957 na emeryturę. Wraz z ks. Bolesławem Kumorem opracował *Historię Kościoła w Polsce* (t. 1–2, Poznań–Warszawa 1974–1979).

²⁹ Stanisław Wawryn SJ (1904–1991), teolog i filozof, publicysta. Prowincjał wielkopolsko-mazowieckiej prowincji jezuitów 1956–1961. Przewodniczący Konsulty Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich (KWPZM) w Polsce 1957–1960. Świecenia 1933. Redaktor naczelny „Przeglądu Powszechnego” 1947–1953 (od momentu reaktywowania pisma po wojnie do zamknięcia przez komunistów).

³⁰ Instytut Wydawniczy „Nasza Przyszłość” został założony przez ks. Alfonsa Schletza CM w Krakowie we wrześniu 1946. Od grudnia 1946, z przerwą 1948–1956, wydawał półrocznik „Nasza Przyszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce”.

³¹ Jan Nepomucen Kupczyk (1902–1975), ksiądz. Proboszcz parafii św. Mikołaja w Janowcu Wlkp. 1946–1968. Świecenia 1927. W 1931–1938 proboszcz w Tursku.

³² Dziekanka, dzielnica w Gnieźnie; także nazwa jednego z największych i najstarszych w Polsce szpitali dla nerwowo i psychicznie chorych, znajdującego się w tej dzielnicy.

³³ Komisja Intelktualistów i Działaczy Katolickich (KliDK) przy Polskim Komitecie Obrońców Pokoju (PKOP), działała 1950–1953, powstała z inicjatywy Bolesława Piaseckiego, zrzeszała katolików świeckich oraz duchownych należących do ruchu księży-patriotów. Nastawiona na współpracę z władzą komunistyczną.

³⁴ ZBoWiD, Związek Bojowników o Wolność i Demokrację; organizacja kombatancka istniejąca 1949–1989, podporządkowana PZPR. Przy ZG ZBoWiD działała 1950–1953 Główna Komisja Księży (GKK), dążąca do dezintegracji Kościoła od środka za pośrednictwem księży-patriotów. Miała swoje oddziały terenowe (okręgowe komisje księży) we wszystkich województwach. W 1953–1955 GKK była połączona z PAX-owską KliDK i tworzyła Komisję Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich (KDiŚDK) przy Ogólnopolskim Komitecie Frontu Narodowego (OK FN).

15.00. B[isku]p **Wronka**³⁵ przyjeżdża z podziękowaniem za konsekrację. Przesłał piękny obraz ze szkoły Matejki³⁶ (ucznia M[atejki] – Gramatyki³⁷), przedstawiający apostołstwo św. Wojciecha. Obraz ten był bardzo zniszczony w czasie wojny, ale umiejętnie odnowiony. Obraz jest od dawna przeznaczony dla Domu Prymasowskiego w Gnieźnie.

19.00. U bp. **Bernackiego** spotkanie towarzyskie z kapitułą i bp. Wronką, który jest tu uważany za gnieźnianina.

3 stycznia 1958

Gniezno. Piątek.

9.00. D[okto]r **Wroniecka**³⁸ z Gniezna, lekarz przychodni kolejowej, skierowana przez o. Siwka TJ³⁹, prosi o informacje o Zespole „8”⁴⁰, gdyż ma kilka dziewcząt, dla których szuka kierownictwa. Skierowałem ją na Jasną Górę do M[arii] Okońskiej⁴¹. Informowałem o kilku innych instytucjach świeckich mających charakter naukowy. D[okto]r W[roniecka] skłania się raczej ku pracy apostołskiej, gdyż na pracę naukową brak jest warunków w zawodzie lekarskim.

Przychodzi coraz więcej wiadomości o usuwaniu prawników, sędziów i prokuratorów, którzy brali udział w pielgrzymce jasnogórskiej⁴².

10.00. Biorę udział w posiedzeniu Kurii Metrop[olitalnej] Gnieźnieńskiej; przewodniczy bp Bernacki. Obecni są nadto ks. kan[onik] Raiter^{a 43}, Czerniak, Zaręba, Palewodziński, Michalski⁴⁴.

^a *W rękopisie konsekwentnie*: Raiter; w innych źródłach obocznie do: Reiter.

³⁵ Andrzej Wronka (1897–1974), biskup pomocniczy wrocławski 1957–1974, konsekrowany 29 XII 1957 przez prymasa Wyszyńskiego, doktor filozofii. Świecenia 1923. Rektor Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie 1938–1939. W czasie drugiej wojny tajny duszpasterz w Gnieźnie. Administrator apostolski diecezji chełmińskiej 1945–1946 i gdańskiej 1945–1951.

³⁶ Jan Matejko (1838–1893), wybitny malarz polski, autor obrazów z historii Polski. Wykształcił wielu uczniów, wśród najwybitniejszych byli, m.in.: Jacek Malczewski, Józef Mehoffer i Stanisław Wyspiański.

³⁷ Antoni Gramatyka (1841–1922), malarz związany głównie z Krakowem, autor pejzaży, portretów oraz scen historycznych i religijnych, a także polichromii w kościołach.

³⁸ Wroniecka, lekarz medycyny. Brak danych.

³⁹ Władysław Wincenty Siwek SJ (1905–1973), doktor filozofii, teologii i nauk społecznych. Duszpasterz akademicki w Szczecinie 1950–1955 i 1957–1970. Duchowy przywódca przyszłej opozycji niepodległościowej, inwigilowany i szykanowany przez SB. Do jezuitów wstąpił 1921, święcenia 1924. Superior jezuitów w Warszawie przy ul. Świętojańskiej 1971–1973.

⁴⁰ Zespół „8”, „Osemka”, wspólnota młodych kobiet, powstała 1942, przekształcona 1956 w Instytut Pomocnic Maryi Jasnogórskiej, obecnie Instytut Prymasa Wyszyńskiego. W 1943 ojcem duchowym „Osemki” został ks. Stefan Wyszyński. W 1956–1965 członkinie instytutu pracowały m.in. na Jasnej Górze, włączając się w organizację inicjatyw związanych z Wielką Nowenną przed Milenium Chrztu Polski. Obecnie instytut opiekuje się spuścizną prymasa Wyszyńskiego.

⁴¹ Maria Okońska (1920–2013), jedna z najbliższych współpracownic prymasa Wyszyńskiego. Pracownica Sekretariatu Prymasa Polski (SPP) 1957–1981. Założycielka 1942 i przełożona generalna do 1996 „Osemki”, obecnie Instytutu Prymasa Wyszyńskiego.

⁴² Ogólnopolska pielgrzymka prawników na Jasną Górę 3 XI 1957 odbyła się pod hasłem refleksji nad moralnymi aspektami ustawy aborcyjnej, uchwalonej przez Sejm PRL 27 IV 1956.

⁴³ Henryk Raiter (1906–1983), ksiądz. Od 1946 pełnił różne funkcje w KMG; prałat, kanonik, kustosz Kapituły Prymasowskiej. Proboszcz parafii archikatedralnej w Gnieźnie 1956–1981. Świecenia 1929.

⁴⁴ Jan Michalski (1914–1989), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Od 1945 pełnił różne funkcje w KMG i w Trybunale Metropolitalnym. Świecenia 1939. Wykładowca w WSD 1955–1967, kanonik gremialny Kapituły

13.00. Na obiedzie ks. **Michalski**, z którym rozmawiamy o odbudowie katedry. Wy-suwa obawy związane z pracą archeologów, którzy robią głębokie wykopy w *ambitus*⁴⁵, nie zabezpieczając dostatecznie fundamentów.

17.00. Oplątek w świetlicy pracowników odbudowy katedry. Jest 40 ludzi i inżynier nadzorujący robotami oraz majster Lewandowski⁴⁶, najstarszy pracownik katedry. Dzielimy się opłatkiem, śpiewamy kolędy, wypijamy kawę z ciastkami, które przyniósł ks. Michal[ski]. Wszyscy dostali koperty i obrazki. Pozostali jeszcze długo, śpiewając kolędy i gawędząc swobodnie z księżmi. Zachowanie się tych ludzi jest pełne swobodnego taktu i wdzięczności. Można się nie lękać, że przekroczą miarę, co tak często ma miejsce wśród inteligencji.

18.00. Po powrocie do domu wykańczałem swoje *Wezwanie wielkopostne*⁴⁷, które chcę zostawić do druku.

Ks[iądz] **Czerniak** informuje o swojej rozmowie z wojewódzkim wyznaniowcem⁴⁸, który podniósł pretensję, że w „WAG”⁴⁹ wydrukowano zbyt wcześnie dekret o utworzeniu parafii Chrystusa Wieczystego Kapłana⁵⁰. Zgodził się na to, by redakcja od siebie dała taką notatkę w następnym numerze, który gotów był zatrzymać.

4 stycznia 1958

Gnieźno – Gdańsk – Oliwa. Sobota.

7.15. Po wczesnej Mszy św. wyruszam z ks. Padaczem⁵¹ do Gdańska na uroczystość poświęcenia seminarium biskupiego. Droga wiedzie przez Bydgoszcz, Świecie, Nowe, Tczew. Jest piękny, słoneczny dzień. Na jezdni śniegu niewiele, miejscami lód. Zatrzymaliśmy się dłużej w lesie pod Tczewem. Na 5 km przed miastem czekał bp **Czapliński**⁵² z 2 prałatami. Przyjechaliśmy kwadrans przed czasem, wobec czego wstąpiliśmy na

Prymasowskiej 1959, trzeci wikariusz generalny 1973, biskup pomocniczy gnieźnieński 1975–1989. W czasie drugiej wojny zaangażowany w tajne duszpasterstwo w Bydgoszczy, kapelan w powstaniu warszawskim.

⁴⁵ *Lac*. obieg, objazd, obejście; w kościele: korytarz obiegający absydę lub prezbiterium, oddzielony murem lub arkadami.

⁴⁶ Lewandowski, majster. Brak danych.

⁴⁷ S. Wyszyński, *Wezwanie Prymasa Polski do pracy wielkopostnej w duchu Ślubowań Jasnogórskich* [list paster-ski] [w:] *idem, Dzieła zebrane*, t. 4: 1958, Warszawa 2002, s. 31–36.

⁴⁸ Leonard Łączny (1920–1987), od 27 I 1951 do 31 III 1961 kierownik Wydziału ds. Wyznań (WdsW) w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (PWRN) w Poznaniu.

⁴⁹ „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, miesięcznik kościelny, wydawany od 1946 przez KMG.

⁵⁰ Parafia Chrystusa Wieczystego Kapłana w Gnieźnie, erygowana przez prymasa Wyszyńskiego 2 II 1957. Jako tymczasową kaplicę wykorzystywała część poniemieckiego budynku dawnego obozu jenieckiego, dopiero w 1974 otrzymała zgodę na budowę własnej świątyni.

⁵¹ Władysław Padacz (1900–1974), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Kapelan prymasa Wyszyńskiego 1952–1974. Wykładowca w WSD; prałat. Świecenia 1927. W 1945–1947 kapelan wojsk polskich we Włoszech, wicerek-tor Instytutu Polskiego w Rzymie i Polskiego Seminarium Duchownego. Rektor kościoła akademickiego św. Anny w Warszawie 1947–1952. Oficjał sądu metropolitalnego 1964–1974.

⁵² Bernard Czapliński (1908–1980), biskup pomocniczy 1948–1973 i biskup diecezjalny chełmiński 1973–1980. Świecenia 1931. Więzień obozów w Stutthofie, Sachsenhausen i Dachau; z bł. Stefanem Frelichowskim organizował „Caritas” obozowy.

plebanię. Zebrało się tu, wokół bp. Kowalskiego⁵³, fioletowe duchowieństwo w wielkiej liczbie. Po krótkim „wypoczynku” poszliśmy do fary⁵⁴. Wypełniona po brzegi, na ulicy pełno ludzi, chociaż wydano rozkazy, starą metodą stalinowską, by z biur nie zwalniać ludzi. B[isku]p K[owalski] przemawiał od ołtarza, mówił o wierności Tczewa dla Kościoła, o jego modlitwie wytrwałej o uwolnienie prymasa. Na wielkich tablicach widnieją hasła Ślubowań Jasnogórskich⁵⁵, które mi służą za motto do krótkiego przemówienia. Dziękuję za modlitwy, za powitanie i opuszczamy świątynię. Z trudem nasze samochody wydostały się na drogę gdańską. Odprowadza nas bp Czapliński do Miłobądz, do granicy diec[ezji] gdańskiej.

12.45. Spotykamy bp. Nowickiego⁵⁶ z duchowieństwem i całym autobusem ministrantów z Oliwy. Krótkie powitanie i wyruszamy dalej. W **Pszczółkach** przystanek. Stoi tu zwarta rzesza dzieci i ludu z kwiatami. Krótkie powitanie, wierszyki – błogosławieństwo i w dalszą drogę. Podobne zatrzymania są jeszcze kilka razy. Wreszcie, wjeżdżając w przedmieście, widzimy już wszędzie stojących ludzi i mnóstwo dzieci z kwiatami. Trzeba by poświęcić ze dwie godziny na ten przejazd. Milicja starannie pilnuje jezdni. Najwięcej ludzi stoi, poczynając od dworca, w kierunku Oliwy.

Przed domem biskupim w Oliwie stajemy [o] 14.05. A więc niemal punktualnie. Tutaj też gromada ludzi, dzieci z kwiatami, przemówienia bez końca. Wreszcie dostajemy się do domu.

14.30. Na obiedzie są profesorowie nowego seminarium, z rektorem⁵⁷, misjonarzem na czele. Ks[iądz] b[isku]p uzyskał o[d] ks. Barona⁵⁸, wizytatora, pomoc misjonarzy, którzy objęli kierownictwo nowej uczelni.

Po obiedzie udajemy się na poświęcenie nowego pomieszczenia s[eminarium]

⁵³ Kazimierz Józef Kowalski (1896–1972), biskup chełmiński 1946–1972, doktor habilitowany filozofii. Święcenia 1922. Wykładowca w WSD w Gnieźnie i Poznaniu, od 1935 rektor poznańskiego WSD. Skazany przez Niemców na karę śmierci, ukrywał się w diecezji przemyskiej. Bezkompromisowy krytyk rządów komunistycznych. Uwięziony w areszcie domowym 1950 za sprzeciw wobec upaństwowienia kościelnego „Caritasu”, uwolniony dzięki ingerencji prymasa.

⁵⁴ Farą nazywany jest w Tczewie kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, jeden z najcenniejszych zabytków gotyckiej architektury sakralnej na Pomorzu, początkami sięgający XIII w.

⁵⁵ Jasnogórskie Śluby Narodu, tekst napisany przez prymasa Wyszyńskiego podczas uwięzienia w Komańczy, wsi na pograniczu Beskidu Niskiego i Bieszczad w pow. sanockim; odczytany przez bp. Michała Klepacz 26 VIII 1956 na Jasnej Górze w obecności wielotysięcznej rzeszy pielgrzymów.

⁵⁶ Edmund Nowicki (1900–1971), biskup koadiutor diecezji gdańskiej 1951–1964. Z powodu sprzeciwu władz sakra potajemnie w 1954 w Poznaniu z rąk abp. Walentego Dymka, ingres do katedry w Oliwie 1956. Od 1964 biskup diecezjalny gdański. Święcenia 1924 w Gnieźnie. Od 1930 notariusz, referent kurii w Poznaniu, oficjał sądu arcybiskupiego. Więzień obozów w Dachau i w Mauthausen-Gusen. W 1945–1951 jako administrator apostolski w Gorzowie Wlkp. zorganizował od podstaw strukturę instytucjonalną diecezji.

⁵⁷ Antoni Baciński CM (1917–1987), doktor teologii, historyk Kościoła. Rektor WSD w Gdańsku 1957–1967. Święcenia 1943. Wykładowca WSD w Gorzowie Wlkp. 1947–1957. Od 1969 wykładowca w kilku seminariach w Krakowie. Od 1983 profesor PAT w Krakowie.

⁵⁸ Józef Baron CM (1895–1976), doktor prawa kanonicznego, wizytator, czyli przełożony prowincjalny, Zgromadzenia Misjonarzy św. Wincentego à Paulo 1957–1961. Wstąpił do zgromadzenia 1913, święcenia 1920, śluby wieczyste 1925. Pełnił różne funkcje w sądach biskupich w Warszawie, Sandomierzu i Krakowie. Wykładowca prawa kanonicznego w seminariach. Rektor śląskiego WSD w Krakowie 1945–1955.

d[uchownego]⁵⁹. W kaplicy, małej, niewygodnej, 25 nowych alumnów dobrze śpiewa *Ecce sacerdos*⁶⁰. Rozpoczynamy poświęcanie gmachu, który zajmuje część budowli cysterskich, *ad hoc*⁶¹ wybudowanych. Pomieszczenie jest niewielkie. Kilka pokoików na prywatne mieszkania, pokoje rektora i profesorów, sale wykładowe i duża sala, gdzie czekają zebrani na akademię. Sala mieści się nad wielkim, pięknym refektarzem cysterskim.

Akademia składa się ze śpiewów chóru alumnów, którzy spisują się dzielnie pod kierunkiem profesora-prokuratora. Nadto przemówienia: ks[iędz]a biskupa, ks[iędz]a rektora, dziekana, alumnów i moje. Wśród zebranych są obydwaj konserwatorowie zabytków i kilku profesorów politechniki. Na sali wiele sióstr zakonnych, księży i świeckich katolików. Wszystko ma przebieg porządný. Przemówienia idą na taśmę magnetofonu. Kończy się to wszystko podwieczorkiem w refektarzu cysterskim.

Po powrocie do domu zaopatruję biskupa w znaczną zapomogę dla seminarium. Spożywamy wieczerzę w gronie konsultorów diec[ezjalnych] i profesorów s[eminarium] d[uchownego].

Na godz. 19.30 wyruszamy do katedry oliwskiej⁶² na nabożeństwo o powołania kapłańskie. Jest takie mnóstwo ludzi, że wejść trudno. Po nabożeństwie wygłaszam kazanie o kapłaństwie Chrystusowym w Kościele i o środowisku rodzących się powołań. Organy oliwskie wraz z dobrym chórem pokazują piękno kolęd polskich.

W drodze powrotnej zatrzymujemy się w sali dolnej, gdzie zebrała się młodzież akademicka ze swoim duszpasterzem. Wysłuchujemy pięknego przemówienia i długo przemawiam do zebranych. Otrzymują obrazki.

Wracamy do domu na godz. 21.30. Krótka rozmowa z ks. Jastakiem⁶³ i ks. Synowiakiem⁶⁴ z Buffalo na temat ostatniego transportu darów amerykańskich. Są trudności z cłem⁶⁵. Telefony do W[arsza]wy. Rezultat – w zawieszeniu.

⁵⁹ Biskupie Seminarium Duchowne w Gdańsku-Oliwie, od 1992 Gdańskie Seminarium Duchowne, ulokowano w pocysterskich zabudowaniach klasztornych (cystersi osiedlili się w 1186 i przetrwali do kasaty przez władze pruskie w 1831). Decyzję o założeniu WSD podjął w 1957 bp Nowicki i powierzył je do 1998 opiece misjonarzy św. Wincentego à Paulo. W skromnych warunkach rozpoczęła się formacja pierwszych 25 alumnów. Prymas Wyszyński 4 I 1958 dokonał poświęcenia seminarium, a w 1978 poświęcił nowy gmach.

⁶⁰ *Łac.* Oto kapłan (wielki); łacińskie responsorium brewiarzowe, tradycyjnie śpiewane na powitanie biskupa.

⁶¹ *Łac.* doraźnie, tymczasowo, bez przygotowania.

⁶² Pocysterski kościół w Oliwie, z historią sięgającą końca XII w., podniesiony 1925 do rangi katedry, wyposażony w słynne XVIII-wieczne organy.

⁶³ Hilary Jastak (1914–2000), ksiądz, doktor teologii. Święcenia 1941. Od 1946 kapelan „Caritasu” w Gdyni. Zrealizował wiele przedsięwzięć dobroczynnych, m.in. dzięki umiejętnej dystrybucji darów z UNRR-y, od Polonii amerykańskiej, Czerwonego Krzyża i innych darczyńców z zagranicy. Od 1949 proboszcz parafii NSPJ w Gdyni i budowniczy kościoła. Aresztowany 1950 na dwa miesiące. Prałat; kapelan AK i „Solidarności”, major WP.

⁶⁴ Edward Synowiak (1926–2000), ksiądz, urodzony w USA, święcenia 1951 w Buffalo. Przez wiele lat odpowiedzialny za sprawy dobroczynności. W Polsce występował w 1958 jako delegat Episkopatu USA upoważniony do pośredniczenia w sprawie darów charytatywnych dla kraju.

⁶⁵ O trudnościach z cłem, zob. *Wstęp*.

5 stycznia 1958

Oliwa – Gdańsk – W[arsza]wa. Niedziela.

8.00. Msza św. w k[ościel]e Gwiazdy Morza w Sopocie dla młodzieży. Wygłaszam przemówienie o wierności Krzyżowi i Ewangelii. Pakowny ten kościół jest wypełniony działyw i młodzieżą po brzegi. Długo jeszcze oblegają plebanię, w której zatrzymałem się na śniadanie.

10.00. Wyjazd do **Gdańska**. Przed kościołem Mariackim⁶⁶ wielka cizba ludzi. Znać tu znaczny postęp prac budowlanych. W 1952 między kościołem Dominikanów a Kaplicą Królewską⁶⁷ była pustka i rumowisko. Dziś stoją tu całe rzędy kamieniczek, wyświeżonych, podobnych do kartonowych zabawek dziecięcych. B[isku]p Nowicki czeka przed kościołem. Otrzymujemy kwiaty od dzieci. Ingres do kościoła stwarza wrażenie wejścia do Doliny Kościeliskiej. Ten las filarów, podtrzymujących na zawrotnej wysokości olbrzymie sklepienie⁶⁸ – to wszystko przypomina, że kolumnom tym zawdzięczamy życie. Przetrwały one wiele. Od chwili, gdy na polecenie bp. Rozdrażewskiego z Włocławka⁶⁹ wieśniacy mazowieccy zaczęli wyrabiać cegłę na te filary, od tej chwili stoją one cierpliwie, aż doczekały się, że znowu służą prawowitym spadkobiercom polskich kmieci.

Chór zdołał opanować tę wielką przestrzeń, wypełnioną ludem. Podobno świątynia może pomieścić 24 tysiące ludzi. Dziś jest ich tutaj znacznie więcej. B[isku]p Nowicki sprawuje celebrę pontyfikalną przy pomocy swoich pierwszoletnich alumnów, którzy spisują się doskonale. Wchodzę na ambonę; widok wyjątkowy. Jest tak ciasno, że ludzie wiszą raczej, niż stoją. Ale słuchają tak cierpliwie. Nieco zawodzi głośnik, tracąc trzy razy prąd. Ale dobrnąłem do końca. Byłem w obawie, że nie dopisze mi głos. W tym olbrzymim gmachu, wyziębionym przez mróz, niełatwo było mówić.

Po nabożeństwie jeszcze trudniej było wyjechać. Wszystkie ulice zatłoczone. Wozom groziło zgniecenie. Ale powoli wydostaliśmy się na drogę oliwską.

Teraz należało użyć całej przebiegłości, by wydostać się jak najprędzej z domu bp. Nowickiego. Szło o to, by ulecieć kawał drogi za widna. Obiad naprędce; nie czekaliśmy, aż wrócą księża z Gdańska. Naciągali powoli.

⁶⁶ Kościół Mariacki w Gdańsku, bazylika konkatedralna Wniebowzięcia NMP. Największy ceglany, gotycki kościół w Europie, mieści około 20 tys. osób. Wzniesiony 1343–1502, przejęty 1572 przez luteran. Bardzo zniszczony w 1945 w wyniku ofensywy sowieckiej, cenne wyposażenie wnętrza rozgrabiono. Pierwszy etap odbudowy zakończono uroczystym poświęceniem w 1955 połowy świątyni.

⁶⁷ Kaplica Królewska w Gdańsku (kościół filialny pw. Ducha Świętego, św. Jana Chrzciciela i św. Andrzeja Apostoła), barokowa kaplica, wybudowana 1678–1681 na terenie zabudowań plebanii przy kościele Mariackim z inicjatywy gdańskich katolików jako tymczasowe miejsce kultu, w sytuacji gdy inne kościoły były w rękach protestantów. Zniszczona w 1945, po wojnie odrestaurowana.

⁶⁸ Sklepienie kościoła Mariackiego w Gdańsku na wysokości 30 m wsparte jest na 27 filarach, wewnątrz oświetlone jest przez 37 okien.

⁶⁹ W okresie przedrozbiorowym Gdańsk należał do diecezji włocławskiej. Hieronim Rozdrażewski (około 1546–1600), biskup włocławski od 1582, zasłużył się usilnymi, choć bezskutecznymi staraniami o odzyskanie kościoła Mariackiego z rąk luteran.

Krótkie pożegnanie i do wozu. Jeszcze nas zatrzymały dzieci w Św[iętym] Wojciechu⁷⁰, zagradzając drogę. A później już biegliśmy dobrze. Do Grudziądza śnieg, później do Płońska – czysta jezdnia, a do Warszawy – lód-szkło. Ale Bóg strzegł. W pięć godzin p. Stanisław⁷¹ z artyzmem pokonał przestrzeń.

Na godz. 19.45 stanęliśmy na Miodowej. Są tu już sprawy. Kilka teczek do podpisywania. Jest mowa p. A[leksandra] Zawadzkiego⁷² o porozumieniu z Kościołem (przedwyborcza⁷³); chociaż są małe trudności „niezależne od nas”, ale dadzą się rozplątać.

No i „cło” za dary. Wszystko wisi i trzeba będzie podjąć starania o to, by pozwolono nam czynić dobrze.

6 stycznia 1958

W[arsza]wa. Poniedziałek.

10.30. Celebra pontyfikalna w archikatedrze. Prowadzi świetnie ks. **Sitkowski**⁷⁴. Śpiewy gregoriańskie, ks. Modzelewski⁷⁵ – na ambonie. Kazanie wypadło zbyt po świecku, zbyt intelektualistycznie, bez ognia, który porywa. W tym dobrym kapłanie jest jeszcze coś wybitnie „warszawskiego”. Pierwsza część dobra, druga – teologiczna – zbyt krótka i nierozwinięta.

Po sumie bp **Choromański**⁷⁶ rozdzielał dary Trzech Króli kapitulie. Był hojny. Ks[iądz] **Sitkowski** też rozdawał wszystko, co mu pod rękę się dostało. Przywiązanie do dóbr ziemskich małeje wśród duchowieństwa.

13.30. Na obiedzie obchodziliśmy 31-lecie urodzin ks. **Synowiaka**. Dostał „Tatry”⁷⁷, jako że wczoraj został ich miłośnikiem.

⁷⁰ Najbardziej na południe wysunięta część Gdańska, z kościołem św. Wojciecha.

⁷¹ Stanisław Maciejak (1911–2005), kierowca prymasa Wyszyńskiego 1956–1981, wcześniej kierowca Kurii Metropolitalnej Warszawskiej (KMW). Ich pierwsza wspólna podróż to przyjazd prymasa z Komańczy do Warszawy 28 X 1956.

⁷² Aleksander Zawadzki (1899–1964), jeden z głównych odpowiedzialnych za wprowadzenie i utrwalanie reżimu komunistycznego w Polsce. Członek BP KC PZPR 1948–1964, przewodniczący Rady Państwa PRL 1952–1964, od 4 I 1958 przewodniczący OK FJN. Wcześniej pełnił ważne funkcje w KPP i PPR. Dwukrotny wicepremier, poseł 1944–1964 do Krajowej Rady Narodowej (KRN), Sejmu Ustawodawczego i Sejmu PRL.

⁷³ W PRL 2 II 1958 odbyły się wybory do rad narodowych wszystkich szczebli: od wojewódzkich po gromadzkie.

⁷⁴ Tadeusz Teofil Sitkowski (1906–1960), ksiądz, wykładowca liturgiki w warszawskim WSD, ceremoniarz prymasów Hłonda i Wyszyńskiego. Świecenia 1928. Proboszcz parafii św. Franciszka z Asyżu na Okęciu 1941–1950 i parafii archikatedralnej 1950–1952. Kanonik honorowy kapituły metropolitalnej.

⁷⁵ Jerzy Modzelewski (1905–1986), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, jeden z najbliższych współpracowników prymasa Wyszyńskiego. Od 1957 kanclerz KMW i wykładowca w WSD. Od 18 XI 1958 biskup pomocniczy warszawski, sakra 8 II 1959, wikariusz generalny. Świecenia 1928. Od 1949 proboszcz parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Po aresztowaniu prymasa usunięty przez władze komunistyczne z zajmowanych stanowisk w stolicy. Proboszcz parafii św. Trójcy w Żąbkach 1953–1957. Wieloletni przewodniczący m.in. Komisji KEP ds. Budowy Kościołów.

⁷⁶ Zygmunt Choromański (1892–1968), biskup pomocniczy warszawski 1946–1968 i sekretarz generalny KEP, doktor prawa kanonicznego. Od 1949 członek Komisji Mieszanej, od 1956 Komisji Wspólnej przedstawicieli rządu i KEP. Jeden z najbliższych współpracowników prymasa Wyszyńskiego, wykorzystywany do rozmów z władzami komunistycznymi, negocjator i sygnatariusz porozumienia z 14 IV 1950 i tzw. małego porozumienia z grudnia 1956. Świecenia 1916. Proboszcz parafii św. Aleksandra przy pl. Trzech Krzyży 1939–1968.

⁷⁷ Przypuszczalnie chodzi o książkę.

Wieczorem rozmowy „seryjne”. A więc ks. **Borowiec**⁷⁸ otrzymał zlecenie prowadzenia prac przy klasztorze Sióstr Wizytek⁷⁹, przystosowania części klasztoru na świetlicę dla inteligencji zawodowej.

Ks[iaźdz] **Kulczycki**⁸⁰ otrzymał pomoce dla głodującej inteligencji, głównie z rodziny kard. Sapiehy⁸¹.

Ks[iaźdz] **Zieja**⁸² otrzymał reprimendę za swój list „do biskupów”. Ten człowiek, tak dobry i gorliwy, ciągle żyje porywem chwili. Marzy o parafii prowadzonej własnym stylem i uważa, że nikt w Polsce parafii dobrze nie prowadzi. Wyliczyłem mu całą listę kapłanów, których praca jest bohaterska. Ks[iaźdz] Z[ieja] krzywdzi kapłanów swoim ideałem, którego dotychczas nigdzie nie urzeczywistnił. Parafię św. Wawrzyńca⁸³ zapuścił ekonomicznie, a choć jest dobrym duszpasterzem, nie jest trwałym organizatorem. Nie umie wytrwać przy swoich postanowieniach. Ks[iaźdz] Zieja nie dał się przekonać. Obok wielkiej świętości nie brak w tym człowieku kompleksów antyhierarchicznych i niesubordynacji. Myślę, że dawno nikt mu tego nie powiedział.

Jeszcze B[ohdan] **Skąpski**⁸⁴, który przyniósł projekt memoriału w sprawie prasy i wydawnictw dla min[istra] Rusinka⁸⁵. Nasi katolicy mają ciągle złudzenie, że poszczególni „dobrzy komuniści” mogliby coś uczynić dla Kościoła. A tymczasem wszyscy „dobrzy”

⁷⁸ Franciszek Borowiec (1906–1992), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, pracownik SPP. Ekonom 1957–1983, dyrektor Domu Arcybiskupów Warszawskich. Świecenia 1934. Kapelan AK, powstaniec warszawski w stopniu podpułkownika. Sekretarz archidiecezji warszawskiej 1949–1956. Oficjał sądu metropolitalnego 1964–1983.

⁷⁹ Zakon Nawiedzenia NMP (wizytki), założony 1610 przez św. Franciszka Salezego (1567–1622) i św. Joannę Franciszkę Frémoyt de Chantal (1572–1641). Do Polski wizytki sprowadziła w 1654 i ufundowała pierwszy klasztor w Warszawie przy Krakowskim Przedmieściu królowa Ludwika Maria Gonzaga, żona Jana Kazimierza. W XVII i XVIII w. kościół i klasztor rozbudowano w stylu późnobarokowym i rokokowym.

⁸⁰ Władysław Kulczycki (1896–1968), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, urzędnik Sądu Metropolitalnego w Krakowie, prałat papieski. Świecenia 1922. W 1949 zwerbowany przez UB, kontynuował współpracę do śmierci (TW „Żagielowski”, „Staniszewski”, „Torano”, „Carmen”). Jeden z najważniejszych agentów komunistycznego aparatu bezpieczeństwa w środowisku kościelnym. Donosił m.in. na kard. Wojtyłę i prymasa Wyszyńskiego.

⁸¹ Adam Stefan Sapieha (1867–1951), biskup krakowski 1911, arcybiskup metropolita krakowski 1925, kardynał 1946. Nazywany „księciem niezłomnym”. Świecenia 1893. W czasie pierwszej wojny założył Książęco-Biskupi Komitet Pomocy dla Dotkniętych Klęską Wojny. Senator RP 1922–1923. W czasie drugiej wojny faktycznie kierował polskim Kościołem w Generalnym Gubernatorstwie (GG) i patronował akcji kościelnej pomocy humanitarnej. Po drugiej wojnie nieustępliwy wobec komunistów, krytyczny wobec porozumienia między państwem a Kościołem z kwietnia 1950.

⁸² Jan Zieja (1897–1991), ksiądz, znany z radykalnego traktowania Ewangelii. Od 1950 rektor kościoła Wizytek w Warszawie. Świecenia 1919. Kapelan podczas wojny 1920. W latach 30. duszpasterz na Polesiu. W czasie drugiej wojny kapelan KG AK, Batalionów Chłopskich (BCh), Szarych Szeregów (podpułkownik WP). Duszpasterz w Słupsku 1945–1949. W kazaniu 27 IX 1953 w kościele Wizytek upublicznił fakt aresztowania prymasa. Współtwórca KIK w Warszawie, duszpasterz opozycji demokratycznej.

⁸³ Parafia św. Wawrzyńca na Reducie Wolskiej w Warszawie. Ksiądz Jan Zieja był tam proboszczem 1950–1951.

⁸⁴ Bohdan Józef Skąpski (1908–1986), dziennikarz. Członek Kolegium Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu. Aresztowany po rewizji 21 VII 1958 w biurach Instytutu na Jasnej Górze, skazany 30 VI 1959 na 10 miesięcy więzienia i grzywnę. Przed drugą wojną aktywny członek stowarzyszeń dziennikarskich. Organizator (wrzesień 1944) i redaktor naczelny (do lutego 1945) „Życia Warszawy”. Współzałożyciel i redaktor tygodnika „Stolica” 1946–1956, współpracownik innych pism.

⁸⁵ Kazimierz Rusinek, właśc. Kazimierz Rusin (1905–1984), polityk i propagandysta komunistyczny, od 1948 w strukturach kierowniczych PZPR. Kierownik resortu kultury i sztuki 1958, wiceminister kultury i sztuki 1958–1971. Sekretarz generalny 1956–1972, od 1980 wiceprezes Rady Naczelnej ZBoWiD.

zależą od policjantów komunistów, którzy zawsze w porę udaremnią każde ich poczynanie. Dziw, jak prędko dowiedzą się o wszystkich próbach ratowania czegoś dla Kościoła.

B[isku]p **Choromański** informuje o gotowości „najwyższych czynników” do rozmowy z prymasem. Proponują termin 9 I [1958 r.] godz. 15.00. Pragnę termin przyspieszyć, by uratować swój plan wyjazdu na wypoczynek do Krynicy. B[isku]p Ch[oromański] odradza rozmowę. „Jesteśmy na wierzchu” – powiada.

7 stycznia 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

7.30. Konsekruję kielich dla „Ostoi” w Krynicy, gdzie dzieci moje⁸⁶, w domu p. Okońskiej, otwierają świetlicę zimową dla młodzieży.

Ks[ia]dz **Ugniewski**⁸⁷ przedstawia mi kosztorys odbudowy gmachu na Bielanych dla sem[inarium] metropolitalnego⁸⁸. Wynosi to *in crudo*⁸⁹ dwa i pół miliona złotych. Wykaz materiałów, opracowany przez prof. Marzyńskiego⁹⁰, wydaje mi się zbyt wygórowany. To jest jednak „drogi architekt katolicki”.

Ks[ia]dz **Kliszko Michał**⁹¹ referuje sprawę dobroczynności przy kurii. Składa sprawozdanie za grudzień. Na gwiazdkę i zapomogi dla rodzin wielodzietnych wydali przeszło 100 tysięcy złotych.

W czasie tej rozmowy nadeszła wiadomość o śmierci ks. **biskupa Bensch**⁹² w Szczecinie. Śmierć nastąpiła nagle, o 9.10, chociaż chory od rana czuł się dobrze. Pokonał go zawał serca. Może wpływ miała na to ręka. Ciężka to sprawa dla Kościoła. Przed miesia-

⁸⁶ Chodzi o „Ósemkę”. Dom letniskowy „Ostoja” w Krynicy-Zdroju należał wcześniej do rodziny Okońskich. Obecnie mieści się w nim Ośrodek „Ostoja” im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

⁸⁷ Stefan Ugniewski (1890–1974), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Proboszcz parafii św. Stanisława Kostki w Warszawie na Żoliborzu 1933–1974. Kanonik kapituły metropolitalnej 1948 i prałat papieski. Przewodniczący Komitetu Odbudowy Domu Prymasa Polski i KMW, członek Komitetu Budowy Seminarium Metropolitalnego na Bielanych. Świącenia 1913.

⁸⁸ Prymas, widząc potrzebę nowego gmachu dla WSD, rozpoczął starania o możliwość zagospodarowania przedwojennego, upaństwowionego w 1949 gimnazjum marianów. Równocześnie władze państwowe zdecydowały o przeniesieniu na Bielany ATK, utworzonej w 1954, w związku z czym marianie, gospodarujący na pokamedulskim terenie od 1915, zostali wysiedleni 23–25 VII 1954. Władze 14 IV 1958 odmówiły prymasowi zgody na budowę seminarium na Bielanych. Ostatecznie budynek gimnazjum rozebrano, a na jego miejscu powstał nowy gmach (prymas poświęcił kamień węgielny 1980), w którym od 1987/1988 do 2000/2001 mieściło się warszawskie WSD.

⁸⁹ *Lac*. w stanie surowym.

⁹⁰ Stanisław Marzyński (1904–1992), architekt, wykładowca na PW, zasłużony dla odbudowy archikatedry św. Jana i wielu kościołów w Warszawie. Projektant kilkudziesięciu kościołów. Członek i wiceprezes Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy 1961–1975.

⁹¹ Michał Kliszko (1905–1986), ksiądz, organizator duszpasterstwa dobroczynnego w Polsce. Proboszcz parafii św. Trójcy w Warszawie na Solcu 1957–1977. Od 1958 członek Kolegium Wydziału Duszpasterstwa KMW. Świącenia 1933. Więzień Pawiaka, kapelan AK. Proboszcz parafii św. Franciszka z Asyżu w Warszawie 1950–1957.

⁹² Teodor Bensch (1903–1958), od 1951 biskup tytularny i administrator apostolski w Gorzowie Wlkp. Nie mógł objąć urzędu z powodu sprzeciwu władz państwowych, pracował w SPP. Sakra biskupia w dyskrekcji 1954 w Poznaniu. W grudniu 1956 ingres do katedry gorzowskiej z tytułem specjalnego delegata Prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego. Świącenia 1932. Administrator apostolski polskiej części diecezji warmińskiej 1945–1951 (usunięty 1951 przez władze komunistyczne).

cem tak cieszyłem się tym, że wszystko idzie dobrze w Gorzowie. Wielkie komplikacje z tą obsadą mogą być w rządzie.

9.00. Ks[iądz] **Szemraj**⁹³ z W[ojska] P[olskiego]. Proszę, by przeniósł ks. Gałęzę⁹⁴, gdyż jurysdykcji w W[arsza]wie nie otrzyma. Zbyt wiele koło jego osoby jest plotek. Niech stara się poprawić opinię swoją gdzie indziej. Niech ks. Sz[emraj] uważa w doborze pracowników do W[ojska] P[olskiego]. Trzeba badać *anteriora*⁹⁵ kandydatów na kapelanów.

10.00. Proszę ks. G[oździewicza]⁹⁶, by wezwał do W[arsza]wy ks. Sygnatowicza⁹⁷, wikariusza gen[eralnego], i ks. Michalskiego⁹⁸ – oficjała z Gorzowa. Otwarta jest sprawa „wikariusza kapitulnego”.

B[isku]p **Choromański** nadal jest przeciwny spotkaniu z rządem. Przecież idzie o wybory. Mam inne wyczucie. Wybory łatwo odsunąć od siebie. A pozostaje wielka sprawa „organizacji ateizmu” przez rząd i walki z „katolikami w partii” przez p. Gomułkę⁹⁹. Odmowa i tym razem byłaby przeciągnięciem struny. Niemal decyduję się na rozmowę. B[isku]p Ch[oromański] telefonuje do min[istra] Szt[achelskiego]¹⁰⁰, który podtrzymuje termin 9 I [1958 r.], g[o]d[z]ina 17.00 w Prezydium R[ady] M[inistrów].

10.30. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Głównie sprawy personalne. Bardzo się komplikują sprawy kilku księży, z którymi trudno dojść do ładu. Ks[iądz]

^a *W rękopisie*: Gomułka obocznie do Gomułka.

⁹³ Roman Szemraj (1904–1987), kapelan WP, pułkownik. Dziekan generalny WP 1950–1964. Świecenia 1938. Jeden z liderów ruchu księży-patriotów. Członek prezydium GKK przy ZBOWiD oraz prezydium KDiŚDK. Od 1959 członek Centralnego Zarządu Kół Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas”.

⁹⁴ Jan Gałęza (1913–1979), kapelan WP, major, później podpułkownik. Wikariusz w kościele NMP Królowej Polski (garnizonowym) w Warszawie 1953–1958. Świecenia 1940. Proboszcz parafii w Żarach 1958–1960, duszpasterz w kościele garnizonowym w Jeleniej Górze 1960–1964, rektor kościoła garnizonowego w Olsztynie 1964–1978.

⁹⁵ Anteriora lub antecedenje: okoliczności, wypadki poprzedzające jakiś fakt, ważne dla jego zrozumienia.

⁹⁶ Hieronim Goździewicz (1911–1984), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Od 1947 pracownik SPP: referent-audytorka 1947–1961, kierownik 1961–1984. Jeden z najbliższych współpracowników prymasów: Hłonda, Wyszyńskiego i Glempa. Zarejestrowany przez SB jako TW „Henryk”. O jego uwikłaniu we współpracę z SB prymas Wyszyński się dowiedział, wybaczył mu i pozostawił w SPP. Członek Komisji KEP ds. Rewizji KPK. Świecenia 1934. Duszpasterz w Chile 1941–1946.

⁹⁷ Władysław Sygnatowicz (1913–1994), ksiądz, doktor teologii. Świecenia 1938 we Lwowie. Po drugiej wojnie duszpasterz na Ziemiach Zachodnich. Od 1951 wikariusz generalny w Gorzowie Wlkp. Szykanowany przez UB, aresztowany 1951 i wywieziony do Lubaczowa z zakazem powrotu do diecezji. Wrócił 1954. Proboszcz parafii katedralnej pw. Wniebowzięcia NMP 1963–1991. W 1972 infułat, od 1973 członek kapituły katedralnej.

⁹⁸ Józef Michalski (1911–1998), ksiądz, doktor prawa. Świecenia 1939. Skierowany 1948 przez prymasa Hłonda z Gniezna do pracy w Gorzowie Wlkp. Kancelarz kurii 1948–1950. Organizator i oficjał sądu 1950–1994. Od 7 I 1958 do 7 IX 1958, po śmierci bp. Teodora Benscha, jako wikariusz kapitulny kierował ordynariatem. Od 1973 dziekan, od 1978 prepozyt kapituły katedralnej. Od 1984 infułat.

⁹⁹ Władysław Gomułka, „Wiesław” (1905–1982), I sekretarz KC PZPR 1956–1970. Poseł na Sejm Ustawodawczy 1947–1952 i na Sejm PRL 1957–1972. Od młodości związany z ruchem lewicowym. Od 1930 we władzach KPP. Absolwent szkoły partyjnej w Moskwie; I sekretarz KC PPR 1943–1948. W 1948–1956 odsunięty od władzy na rzecz Bolesława Bieruta i 1951–1954 aresztowany.

¹⁰⁰ Jerzy Sztachelski (1911–1975), od 1945 w KC PPR, następnie KC PZPR. Minister, pełnomocnik rządu ds. stosunków z Kościołem 1956–1961, kierownik Urzędu do Spraw Wyznań (UdSW). Poseł na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm PRL 1944–1965 i 1969–1972. Minister aprowizacji i handlu 1945–1947. Minister zdrowia i opieki społecznej 1951–1956 i 1961–1968. Prezes ZG Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej (TKKŚ) 1969–1975.

Owczarek¹⁰¹ przysłał dziwny list, z którego wynika, że z „Życia [Warszawy]” dowiedział się o tym, że jest kandydatem do R[ady] M[iejskiej]¹⁰². Kuria ma wprost zapytać, czy ks. O[wczarek] chce kandydować.

Zdumiewa niesubordynacja ks. **Boczka**¹⁰³. Ks[iądz] **Kwiatkowski**¹⁰⁴, b[yły] proboszcz Cechówki, udał się wprawdzie do Zakroczymia, ale tylko po to, by napisać list do kurii, i wyjechał. Otrzymał polecenie powrotu. Ks[iądz] **Kotyński**¹⁰⁵, który samowolnie opuścił stanowisko notariusza K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej], otrzymał kanoniczne upomnienie i [został] skierowany na wikariat do par[afii] św. Franciszka na Okęciu. Mnożą się wypadki nałogowego pijaństwa wśród duchowieństwa. Kuria porządkuje swoje komisje. Co raz znajdują się jakieś akta, o których poprzedni kanclerz¹⁰⁶ nic nie wiedział.

18.30. Z **Gorzowa** przyjechali: ks. **Sygnatowicz**, wik[ariusz] gen[eralny] zmarłego bp. Bensch, i oficjał sądu ks. **Michalski**¹⁰⁷. Opowiadali szczegóły z ostatnich dni życia biskupa. Zda się, że nie było powodu do zawału. Ale mogła rzecz skomplikować grypa, którą b[isku]p powiózł z G[orzowa] do Szczecina. Rozważaliśmy ewentualny wybór tzw. wikariusza kapitulnego. Zdaje się, że lepiej nie brać pod uwagę ks. Szelażka¹⁰⁸, ks. Mili-ka¹⁰⁹ i ks. Michalskiego¹¹⁰ z Zielonej Góry. Sprawa wyboru leży właściwie między nimi dwoma. Pozostali na wieczery i zaraz wyjechali na noc do G[orzowa].

¹⁰¹ Stanisław Owczarek (1905–1981), jeden z liderów księży-patriotów. Po rozmowach z prymasem zwykle przekazywał notatkę do UdsW. Sekretarz prezydium GKK przy ZBoWiD 1952–1954. Od 1950 członek Zarządu Zrzeszenia Katolików „Caritas”. Sekretarz KDiSDK przy OK FN. Proboszcz parafii na Lesznie 1954–1964, odwołany za żalobną dekorację na kościele po śmierci przewodniczącego Rady Państwa Aleksandra Zawadzkiego. Wieloletni członek Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (TPPR). Świecenia kapłańskie 1930. Więzień obozu Dachau. Proboszcz parafii w Konarach koło Grójca 1948–1954. We wspomnieniach *Być zaangażowanym – być księdzem* (Warszawa 1982) usprawiedliwiał dokonane w życiu wybory.

¹⁰² W „Życiu Warszawy” z 29–30 XII 1957 (s. 8) opublikowana została *Lista kandydatów na radnych do Stołecznej Rady Narodowej*. Wśród kandydatów w okręgu nr 15 wymieniony został ks. Stanisław Owczarek.

¹⁰³ Prawdopodobnie: Konstanty Boczek (1919–1977), ksiądz. Świecenia 1946. Przez 10 lat wikariusz w kilku parafiach, m.in. w Jarocinie i Bydgoszczy. Od 1956 proboszcz parafii: Skrzyszewy, Mąkolice (do 1959), Grochów, Imielno. Od 1964 rezydent w Czubinie; następnie kapelan na cmentarzu Wolskim w Warszawie.

¹⁰⁴ Władysław Kwiatkowski (1907–1968), ksiądz, historyk Kościoła. Administrator parafii Cechówka 1946–1957 (obecnie: parafia Przemienienia Pańskiego w Sulejówku-Miłosnej). Od 1961 proboszcz parafii w Żdżarach. Świecenia 1930. Przed drugą wojną m.in. kapelan i prefekt w Zakładzie Sióstr Niepokalanek w Szymanowie koło Warszawy. Wykładowca historii w WSD 1934–1940; archiwista w KMW. W czasie drugiej wojny proboszcz parafii w Miedniewiczach i Trojanowie.

¹⁰⁵ Leon Kotyński (1912–1989), ksiądz. Od 1958 przez kilkanaście lat wikariusz w parafii św. Franciszka z Asyżu na Okęciu w Warszawie. Świecenia 1944. W 1946–1957 notariusz w KMW.

¹⁰⁶ Tadeusz Kaulbersz (1901–1982), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Kanclerz KMW 1946–1957. Proboszcz parafii Wszystkich Świętych przy pl. Grzybowskim w Warszawie 1957–1982. Promotor sprawiedliwości w Sądzie Metropolitalnym Warszawskim. Kanonik gremialny kapituły warszawskiej. Świecenia 1930.

¹⁰⁷ Chodzi o ks. Józefa Michalskiego.

¹⁰⁸ Zygmunt Szelażek (1905–1982), w okresie 15 III 1952 – 6 XII 1956 rządcą diecezjalny w Gorzowie Wlkp. Zorganizował m.in. WSD w Gościowie-Paradyżu i Diecezjalny Instytut Katechetyczny w Rokitnie. Świecenia 1932. Po drugiej wojnie m.in. dyrektor Niższego Seminarium Duchownego (NSD) w Słupsku. Po odwilży październikowej i nominacji bp. Teodora Bensch na rządcę ordynariatu gorzowskiego proboszcz parafii św. Rodziny i dziekan w Szczecinie.

¹⁰⁹ Karol Milik (1892–1976), od 1945 administrator apostolski z prawami biskupa rezydencjonalnego dolnośląskiej części archidiecezji wrocławskiej i polskiej części archidiecezji praskiej. Zmuszony 1951 przez władze komunistyczne do opuszczenia Wrocławia, internowany w Rywałdzie Królewskim i w klasztorze Sióstr Sacré Coeur w Pobiedziskach. Od 1957 w Gorzowie Wlkp. jako konsultor ordynariatu. Świecenia 1915. Od 1963 infułat.

¹¹⁰ Kazimierz Michalski (1898–1975), ksiądz. Świecenia 1922. Od 1945 pierwszy polski proboszcz parafii św. Jądwigi w Zielonej Górze. W sierpniu 1953 – grudniu 1956 usunięty z miasta przez władze komunistyczne z powodu

20.00. Ks[iaǳ] **Dąbrowski Br[onisław]**¹¹¹ z materiałami dotyczącymi Kongresu Międzyszakonnego w Rzymie.

8 stycznia 1958

W[arsza]wa. Środa.

7.30. Dzisiaj jest dzień jak u Hioba. Przychodzą wieści jedna po drugiej.

Naprzód wiadomość od **min[istra] Sztachelskiego**, że nie udziela się zwolnienia **od cła** na amerykańskie dary. Podobno komisja celna rozpoczęła już rozbijanie balotów w magazynie. Ks[iaǳ] Synowiak pośpieszył z protestem.

Po tym wiadomość z Min[isterstwa] Kultury, że Min[isterstwo] K[ultury] gotowe jest wydać precjoza^{a 112}, ale poszczególnym parafiom, które się po to zgłoszą. A więc wbrew umowie, która przewidywała, że wszystkie precjoza będą wydane wspólnie Komisji Episkopatu.

10.30. Dłuższą rozmowę przeprowadziłem z bp. **Majewskim**¹¹³ i przekazałem mu zapis ks. Ponganisa¹¹⁴ na katedrę. Przy tej sposobności ks[iaǳ] b[isku]p poruszył sprawy osobiste czynionych mu zarzutów z powodu p. Jungów¹¹⁵. Jest zdania, że pani J[unga] jest bardzo zasłużona dla Kościoła, gdyż uratowała precjoza katedralne w czasie powstania [warszawskiego].

Pracowałem nad planem jutrzejszej konferencji z prem[ierem] **Cyrankiewiczem**¹¹⁶ i p. **Gomulką**.

17.00. Przyszedł bp **Choromański**, z którym rozpatrywałem program jutrzejszej rozmowy.

obrony nauczania religii w szkołach. Organizator masowych protestów przeciwko zabraniu przez władze Domu Katolickiego, zakończonych skazaniem kilkuset osób na karę więzienia, tzw. wydarzenia zielonogórskie 30 V 1960.

^a *W rękopisie konsekwentnie zapis w formie: pretiosa, pretiosów, pretiosami.*

¹¹¹ Bronisław Dąbrowski FDP (1917–1997), bliski współpracownik prymasów Stefana Wyszyńskiego i Józefa Glempa. Od 1950 dyrektor Biura Episkopatu Polski. Dyrektor Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP. Śluby wieczyste w zgromadzeniu orionistów 1943, święcenia 1945. W 1961–1993 biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej. Sekretarz KEP 1969–1993. Zaangażowany w rozmowy Episkopatu z władzami komunistycznymi, także w okresie transformacji ustrojowej. Regularnie przyjmowany przez kolejnych papieży na audiencjach, w trakcie których informował o bieżącej sytuacji Kościoła w Polsce. W 1982 arcybiskup tytularny.

¹¹² Kościół zabiegał o zwrot archiwaliów, dzieł sztuki i przedmiotów kultu religijnego, zagrabionych w czasie wojny i wywiezionych na Wschód lub na Zachód, po wojnie rewindykowanych przez rząd polski i przekazanych muzeum, m.in. w 1956 przywieziono z ZSSR prawie 20 tys. eksponatów.

¹¹³ Wacław Majewski (1891–1983), biskup pomocniczy warszawski i równocześnie proboszcz parafii Najświętszego Zbawiciela 1946–1983. Święcenia 1916. W okresie internowania prymasa wikariusz kapitułny archidiecezji warszawskiej.

¹¹⁴ Simon Ponganis (1858–1943), ksiądz, urodzony w Polsce. Święcenia 1885 w USA. Przez 18 lat proboszcz parafii św. Wojciecha (Adalberta) w Grand Rapids. W 1904–1936 (z przerwą 1907–1912) proboszcz w Gaylord (stan Michigan), ceniony jako duszpasterz i organizator szkoły. Szambelan papieski. Od 1936 emeryt.

¹¹⁵ Jungowie. Brak danych.

¹¹⁶ Józef Cyrankiewicz (1911–1989), członek najwyższych władz partyjnych i państwowych 1947–1972. Pięciokrotny premier 1947–1952 i 1954–1970, wicepremier 1952–1954. Poseł 1945–1972. Przewodniczący Rady Państwa 1970–1972. Członek BP KC PZPR 1948–1971. Z zawodu dziennikarz. Przed drugą wojną i do 1948 związany z PPS. Więzień Auschwitz i Mauthausen. Odpowiedzialny za krwawe stłumienie powstania robotniczego w Poznaniu w czerwcu 1956. Konsekwentnie forsował politykę antykościelną.

Z Gorzowa nadeszła telegraficzna wiadomość, że wikariuszem kapitulnym Rada Konsultorów wybrała ks. **Michalskiego**¹¹⁷, oficjała sądu.

21.00. Przychodzi wiadomość, że pali się kościół Jezuitów przy archikatedrze. Pobiegli tam nasi bracia¹¹⁸. Wsławił się brat **Aleksander**¹¹⁹, który zdołał dotrzeć po rusztowaniach do źródła ognia, w lunecie nad kopułą. Przyczyną jest bodaj krótkie spięcie. Pożar ugaszono dość prędko. Straty wielkie, głównie od wody, która zalała piękne tynki na sklepieniach.

9 stycznia 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

8.30. Pierwsza wiadomość, że **cenzura** skreśliła w „Gościu Niedzielnym” informację – komunikat Sekretariatu Prymasa Polski o pomocy charytatywnej Episkopatu Stanów Zjedn[oczonych] dla Polski.

9.00. Zgłosili się biskupi nominaci **Sobalkowski**¹²⁰ i **Jaroszewicz**¹²¹, mianowani sufraganami kieleckimi. Ks[iądz] Sobalkowski oświadczył, że choćby trzy godziny myślał, musi przyjść do tego samego wniosku. A ks. Jaroszewicz powiedział: „Wola Ojca Świętego”¹²². Złożyli przysięgę w kaplicy. Ks[iądz] Sobalkowski otrzymał bullę¹²³. Ks[iądz] Jaroszewicz – *mandatum*¹²⁴ i wyjaśnienie, że jest rezerwą w gronie Episkopatu i może być użyty na jakieś stanowisko kościelne.

W czasie obiadu ks. **Sobalkowski** pierwszy promulgował fakt nominacji, nie czekając na moje życzenia, i podziękował za to, o czym nikt jeszcze przy stole nie wiedział. Złożyłem życzenia obydwu nominatom, dając do zrozumienia, że Kościół w Polsce tworzy sobie rezerwy biskupie na wypadek nowych trudności w stosunkach między rządem a Episkopatem. Wręczyłem ks. **Sobalkowskiemu** bullę papieską, a ks. **Jaroszewiczowi** mandat Stolicy Świętej upoważniający do przyjęcia sakry biskupiej.

¹¹⁷ Chodzi o ks. Józefa Michalskiego.

¹¹⁸ Zgromadzenie Braci Serca Jezusowego, założone 1923 w Puszczykowie k. Poznania przez br. Stanisława Andrzeja Kubiaka (1877–1928). Bracia na prośbę prymasa Hłonda po drugiej wojnie rozpoczęli pracę w SPP, następnie w KMW i przy archikatedrze.

¹¹⁹ Aleksander Nowak CFCI (1922–2005), pracował w 1958 w SPP, od 1959 w katedrze warszawskiej. Wstąpił do Zgromadzenia Braci Serca Jezusowego 1947, pierwsze śluby 1949.

¹²⁰ Szczepan Sobalkowski (1901–1958), ksiądz, doktor teologii moralnej. W czerwcu 1957 mianowany biskupem pomocniczym kieleckim. Sakra 11 II 1958 w Kielcach. Zmarł nazajutrz na Jasnej Górze. Święcenia 1924. W czasie drugiej wojny zwierzchnik kapelanów okręgu V NSZ. Od 1945 rektor WSD w Kielcach. W 1950 i 1951 dwukrotnie aresztowany i poddany ciężkiemu śledztwu z torturami. Skazany na 7 lat więzienia, ze względu na stan zdrowia zwolniony w 1956.

¹²¹ Jan Jaroszewicz (1903–1980), doktor teologii. W grudniu 1957 mianowany biskupem pomocniczym w Kielcach. Sakra 11 II 1958 wraz z ks. Szczepanem Sobalkowskim. W 1967–1980 biskup diecezjalny kielecki. Święcenia 1925. W czasie drugiej wojny rektor WSD w Kielcach. W 1949 wikariusz generalny diecezji. W 1951 aresztowany z bp. Czesławem Kaczmarkiem i skazany na 4 lata więzienia; zwolniony 1955.

¹²² Papieżem w 1939–1958 był Pius XII (Eugenio Pacelli, 1876–1958), święcenia 1899, od 1902 pracownik instytucji watykańskich, 1917 arcybiskup tytularny Sardes, 1917–1920 nuncjusz papieski w Monachium i 1920–1929 w Berlinie, 1929 kardynał, 1930–1939 sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej.

¹²³ Uroczysty dekret papieski.

¹²⁴ *Lac. mandare* – powierzać, polecać; tu: pełnomocnictwo do sprawowania urzędu. Bulla papieska dla bp. nominata Jana Jaroszewicza jeszcze wówczas nie nadeszła z Rzymu.

Po obiedzie pracowałem nad przygotowaniem konferencji z premierem **Cyrankiewiczem** i W[ładysławem] **Gomułą**. Przed godz. 16.00 ks. **Goździewicz** otrzymał telefon, z którego wynikało, że S[ekretariat] P[rymasa] P[olski] źle zrozumiał, jakoby wydano z U[rzędu] [do] S[praw] W[yznań]¹²⁵ oświadczenie, że rząd nie zwolni z cła. Min[ister] **Sztachelski** miał tego nie powiedzieć. Jak się stało, że tak zrozumieliśmy, że ks. **Synowiak** pojechał do Gdyni wstrzymać wyładunek, to pozostanie tajemnicą p. **Sztachelskiego**. Widocznie dotarło to do rządu i nie chciał przed dzisiejszą rozmową stawiać sprawy na ostrzu miecza. Na pytanie wobec tego, czy jest zwolniony transport od cła, p. **Czyżewicz**¹²⁶ – rozmówca oświadczył, że decyzja jest odłożona do soboty. W międzyczasie stało się jeszcze, że ks. **Synowiak** pojechał do Gdyni i stamtąd telefonował do ministerstwa, że zmuszony jest powstrzymać wyładunek. Widocznie rząd nie chce tak jaskrawej demonstracji wobec Ameryki, gdzie stara się o pożyczkę.

17.00. Z ks. **Goździewiczem** stanąłem przed gmachem Rady Ministrów. Wyjdę stąd jutro, o godz. 3.45. Konferencja trwała blisko jedenaście godzin bez przerwy. Była tak ożywiona, pełna emocji, protestów, sprostowań, wykładów, że nie zauważyłem nawet, że upłynęło niemal pół doby. Podziwiałem wytrwałość p. Gomułki, który tylko raz pociągnął ze szklanki herbaty łyk. Cyrankiewicz wypił swoją herbatę i zjadł ciastko. Ja wypilem pół szklanki herbaty. Byłem w dobrej formie i w pełni trzeźwości umysłu. Mnie pomagała *Virgo Potens*¹²⁷, której obrazek jasnogórski wzięłem ze sobą. A kto im pomagał? Czy księża nasi umieliby być tak wytrwali? Gomułka na pewno jest apostołem swej idei. Jest jednakże człowiekiem zaciętym, wrogiem religii zdecydowanym, chociaż liczy się ze znaczeniem wpływu Kościoła w Polsce. Szczególnie w zacięty sposób wypowiadał się przeciwko krzyżom w szkole. Uczyniłem wielki wstęp, dotyczący zmiany sytuacji Kościoła po październiku ub.r.^a – na gorsze. Potem zacząłem referować sprawy według 12 punktów programu ułożonego. Trwało to dwie i pół godziny. Moi rozmówcy milczeli. Po długiej dyskusji i deklaracjach wstępnych Gomułka odpowiadał na każdy punkt, czytając jeden po drugim. Często formułował zarzut: ks[iądz] prymas jest źle poinformowany. Albo: to są twierdzenia gołosłowne. Odpowiadałem: materiał dowodowy jest w Sekretariacie Episkopatu i Urzędzie [do] Spraw Wyznań (jeśli go zechcą pokazać). Tutaj nie ma potrzeby twierdzeń popierać faktami. Tylko rejestruję tematy zjawisk wrogich Kościołowi. Zasadniczy temat to organizowanie ateizmu w Polsce z pomocą aparatu państwowego. Długa dyskusja o działaniu rozszerzającym dekret¹²⁸ i o metodach stosowanych przez U[rząd] [do] S[praw] W[yznań]. Gomułka wystąpił przeciwko Millenium i przeciwko

^a W rękopisie błędnie: br.

¹²⁵ Oficjalna nazwa instytucji, powołanej do nadzoru Kościoła 19 IV 1950 i zlikwidowanej 23 XI 1989, to: Urząd do Spraw Wyznań. Prymas stosował różne nazwy i skróty. Najczęściej: Urząd Spraw Wyznań lub Urząd Wyznań, czasem GUSW (Główny Urząd Spraw Wyznań).

¹²⁶ Czyżewicz, urzędnik komunistyczny. Brak danych.

¹²⁷ *Łac.* Panna można; jeden z tytułów Matki Bożej.

¹²⁸ Przypuszczalnie chodzi o dekret z 31 XII 1956 o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych.

organizowanej przez Kościół pracy dobroczynnej. Stoczyliśmy bój o wolność od cel dla przesyłek i darów am[erykańskich]. Rząd oczekuje, że powołany będzie komitet społeczny, który będzie przyjmował dary i będzie je rozdzielal wśród ubogiej ludności. W tym komitecie byliby obecni przedstawiciele prymasa. Ostatecznie zgodzono się na to, że dwa okręty, które stoją na redzie w Gdyni, mogą być wyladowane i rozprowadzone; natomiast później musi być komitet, który działać będzie wspólnie. Odpowiadam: dary należą do Episkopatu i do niego należy decydować. Nadto dary pochodzą od NCWC¹²⁹, a więc i z nimi muszę się porozumieć, czy zgodzą się na takie rozwiązanie.

W ciągu dyskusji zdążyłem dokonać kilku wykładów półgodzinnych. Jeden n[a] t[emat]: *Katolicka polityka społeczna a socjalizm*. O ile katolickie założenia społeczno-filozoficzne nie pokrywają się z komunistycznymi, to jednak w dziedzinie kodeksu pracy katolicy i socjaliści często współpracowali.

Drugi wykład dotyczył zagadnienia, czy ateizm musi łączyć się koniecznie z przebudową społeczną. Ateizm socjalizmu jako produktu filozofii indywidualistycznej i materialistycznej ubiegłego wieku, w jakim żył Marks¹³⁰. Ale dziś od wieku indywidualizmu przeszliśmy do wieku socjologizmu. Nie ma więc koniecznego powiązania między przebudową społeczną a ateizmem. Szczęściem dla dążeń społecznych byłoby, gdyby wyzwoliły się z ateizmu. Był jeszcze wykład n[a] t[emat]: *Katolicyzm, komunizm, masoneria*.

P[an] **Gomułka** mocno atakował wiele moich przemówień, zwłaszcza do prawników na J[asnej] G[órze] i na pasterce Bożego Narodzenia. Cytował całe ustępy – zazwyczaj błędnie. Prostowałem zwroty używane. Nastawał na to, że „Wolna Europa”¹³¹ zrobiła z tego wielki użytek.

Wtrącił się też i p. **Cyrankiewicz**, któremu musiałem przypomnieć, że między nami sprawy nie są załatwione, gdyż doznałem od p. C[yrankiewicza] ciężkiej krzywdy w okresie stalinizmu, o czym dziś się nie mówi, i ja tego nie podnosiłem. Ale wobec dzisiejszego ataku na prymasa muszę to przypomnieć, jakie zasługi ma Kościół i prymas dla dzisiejszej sytuacji Polski. Tych ataków jest już trochę za wiele. Będę się przeciwko tej metodzie bronił.

P[an] **Gomułka** rzucił projekt jakiejś deklaracji wspólnej albo osobno po tej rozmowie. Tłumaczyłem, że to zależy od Episkopatu, z którym się porozumiem.

Właściwy zarzut p. **Gomułki** dotyczył tego, że nie dotknąłem w niczym, w swoim wywodzie, sprawy propozycji rządu, złożonej w kwietniu ub.r., zawarcia konkordatu ze Stolicą Świętą. Tłumaczyłem, że moje milczenie było spowodowane taktyką rządu w czasie mej pracy w Rzymie: 1) prosiłem o załatwienie sprawy Caritas – bez rezultatu;

¹²⁹ National Catholic Welfare Council, wcześniej: 1917–1922 National Catholic War Council, działające w USA katolickie Krajowe Zrzeszenie dla Spraw Charytatywnych (nazwa różnie tłumaczona na język polski).

¹³⁰ Karol Marks (1818–1883), niemiecki filozof i działacz rewolucyjny. Teoretyk tzw. socjalizmu naukowego; autor wydanego w 1848 *Manifestu partii komunistycznej*.

¹³¹ Radio Wolna Europa powstało w 1949 w Nowym Jorku. Rozgłośnia Polska RWE działała 1952–1994 w Monachium, odgrywając nieocenioną rolę w dostarczaniu społeczeństwu polskiemu niezależnych informacji.

2) po powrocie cenzura konfiskowała moje przemówienia; 3) prasa otrzymała pozwolenie na druk pogłosek z prasy zagranicznej o zimnym przyjęciu prymasa na Watykanie i o interwencji kardynałów amerykańskich na rzecz granicy na Odrze, pod grozą odmowy pomocy dla biednych. Wyjaśniłem, że to nie mogło ułatwiać mi rozmowy. Tym razem wyjaśniłem, jaki był bieg moich rozmów z abp. **Samorè**¹³², z mons[iniorem] **Tardinim**¹³³, mons[iniorem] **Poggim**¹³⁴ i **Ojcem Świętym**. Pan Gomułka podziękował mi za informacje.

Byliśmy wszyscy zmęczeni. Ale nikt nie kończył. Ja postanowiłem sobie, że pierwszy się nie ruszę. Ale wstaliśmy razem, składając materiał do teczek.

Moje końcowe oświadczenie było takie: zarzucaliście mi, panowie, wiele błędów, ja nie szczędziłem wam też zarzutów. Jesteśmy ludźmi omylnymi. Jeżeli popełniliśmy błędy, to można zacząć od nowa. A więc zaczynamy na nowo, unikając błędów. P[an] Gomułka dodaje: cieszę się z takiego sformułowania i dziękuję ks[iędzu] prymasowi. Mamy przed sobą pięć lat czasu. Trzeba umocnić Naród, aby zachował swój byt, gdy przyjdzie kataklizm. Bo on może zmieść z powierzchni ziemi nie tylko Polskę, ale i całą Europę. A więc pracujemy, by ratować Naród. Kościół może dużo zrobić. Ludzie Kościoła powinni zrozumieć, że to, co dziś proponujemy, może być ratunkiem dla Kościoła w przyszłości.

Rozstaliśmy się, mówiąc o zdrowiu i o pogodzie. Była godz. 3.45, gdy schodziłem po schodach Prezydium R[ady] M[inistrów].

W aucie p. Stanisław¹³⁵ spał; przed gmachem stał jakiś żołnierz i kilka samochodów.

10 stycznia 1958

3.55. Zajechałem przed Dom Arcybiskupi. Czuwał p. Jan Cabanek¹³⁶, brat Stanisław¹³⁷ i s. Eustazja¹³⁸. Byli przełknięci moją nieobecnością. Zmarzłem straszliwie. Długo chodziłem, by się rozgrzać.

¹³² Antonio Samorè (1905–1983), arcybiskup tytularny 1950. Od 1953 sekretarz, od 1967 przewodniczący Kongregacji dla Nadzwyczajnych Spraw Kościoła. Świecenia 1928. Attaché i sekretarz nuncjatury na Litwie 1932–1936. Pracownik Sekretariatu Stanu 1938–1947. Nuncjusz w Kolumbii 1950–1953. W 1967 kardynał. W 1968 prefekt Kongregacji Dyscypliny Sakramentów.

¹³³ Domenico Tardini (1888–1961), ksiądz włoski. Od 1935 w Sekretariacie Stanu. Do 1958 prosekretarz przy Piusie XII, pełnił funkcję sekretarza stanu. Świecenia 1912. Od 1921 członek kurii rzymskiej. Pracownik Kongregacji Nadzwyczajnych Spraw Kościoła. Po wyborze Jana XXIII w grudniu 1958 biskup i kardynał, sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej. Prymas Wyszyński musiał stoczyć z nim ostre dyskusje w 1951, gdy bronił porozumienia zawartego z władzami komunistycznymi 14 IV 1950.

¹³⁴ Luigi Poggi (1917–2010), ksiądz włoski, doktor obojga praw, dyplomata watykański. Od 1945 urzędnik Sekretariatu Stanu. Świecenia 1940. Od 1965 arcybiskup tytularny. Delegat apostolski w kilku krajach, głównie afrykańskich. Od 1973 wysłannik papieski z nadzwyczajnymi pełnomocnictwami do przywrócenia relacji z państwami socjalistycznymi. W 1975–1986 szef delegacji Watykanu do stałych kontaktów roboczych z rządem PRL. Nuncjusz papieski we Włoszech 1986–1992. W 1994 kardynał.

¹³⁵ Stanisław Maciejak, kierowca prymasa.

¹³⁶ Jan Cabanek, dozorca w Domu Arcybiskupów Warszawskich.

¹³⁷ Stanisław CFCI, brat. Brak danych.

¹³⁸ Eustazja Janina Boroń CSSE (1912–2007), z zawodu pielęgniarka. Pracowała przy obsłudze osobistej prymasa Wyszyńskiego 1956–1963 w rezydencji w Warszawie i 1963–1981 w Gnieźnie (tam również przełożona wspólnoty). Wstąpiła do elżbietanek 1936, pierwsze śluby 1937.

7.30. Msza św.

10.00. Ks[iądz] **Synowiak**. Wyjaśniam mu sytuację, pomijając milczeniem fakt rozmowy w Pr[ezydiu]m R[ady] M[inistrów]. Za chwilę ks. **Goździewicz** doniósł, że właśnie otrzymał telefon, że dwa okręty darów są zwolnione z cła i mogą być rozprowadzane. Ks[iądz] S[ynowiak] pyta, czy mógłby wystąpić do rządu z propozycją, że będzie rozmawiał tak jak inne instytucje (Care¹³⁹), które przywożą dary i rozprowadzają je przez Czerwony Krzyż. Proszę, by naprzód przeprowadził rozmowę z min[istrem] **Sztachelskim**, na którą został zaproszony na sobotę. Umów żadnych nie powinien zawierać bez porozumienia się ze mną.

11.00. B[isku]p **Choromański** – szczegółowo omawiam wczorajszą rozmowę.

13.00. Po obiedzie pracuję nad korespondencją bieżącą. Odkładam ponownie wyjazd do Krynicy i oddaję nabyte bilety.

Ks[iądz] **Goździewicz** wyjeżdża na pogrzeb ś[więtej] p[amięci] bp. Benscha.

11 stycznia 1958

Warszawa. Sobota.

Pozostałem w domu. Cały dzień kopiowałem swoją rozmowę z premierem i p. Gomułką. Wychodzi z tego duży elaborat. Jedenaście godzin rozmowy ująć w protokół nie jest łatwo.

13.00. Ks[iądz] **Synowiak** informuje o swej rozmowie z min[istrem] **Sztachelskim** na temat transportów darów Polonii am[erykańskiej]. Min[ister] Sz[tachelski] nic nie wspomniał o swoim „nie” ani też nic nie pytał o stanowisko prymasa. Udawał, że ten konflikt nie istnieje. Pytał tylko, ile tych transportów jest jeszcze w drodze i ile może być. Ks[iądz] S[ynowiak] określa wartość na 50 milionów żywności, którą NCWC daje prymasowi darmo, tej samej żywności, którą rząd chce dostać jako pożyczkę. Z rozmowy mojej z ks. S[ynowiakiem] wynika, że NCWC nie zgodzi się na to, by dary były rozdawane z pomocą komitetu społecznego.

17.00. Przyszła moja mała brataniczka Ania¹⁴⁰ z matką i bratem i urządziła mi przedstawienie, z wielkim talentem. Wszyscy musieli być posłuszni. Ona dyrygowała pomimo swych pięciu lat. Tańce, popisy, deklamacje, nie wyłączając kurtyny, której nie było, ale należało ją zasłaniać i odsłaniać. Ile energii jest w małym dziecku. Po swej ciężkiej chorobie dziewczynka się rozwija i przejawia duże talenty.

¹³⁹ CARE, Cooperative for Assistance and Relief Everywhere. Międzynarodowa organizacja pozarządowa, założona w 1945, zajmująca się dostarczaniem pomocy humanitarnej.

¹⁴⁰ Anna Maria Przyborowska z d. Wyszynska (ur. 1952), córka Tadeusza Wyszynskiego i Józefy z Bielawskich.

12 stycznia 1958**Warszawa. Niedziela.**

Spokojna praca w domu. Jedna z nielicznych niedziel, gdy mam siebie u siebie. Pracuję z wielkim zapałem nad korespondencją zaległą. Już niewiele pozostało listów z ub[iegłego] roku. Są tylko sprawy, które muszą dojrzewać w ciszy i skupieniu.

13 stycznia 1958**W[arsza]wa – Krynica.**

12.00. B[isku]p **Choromański** w sprawach ostatnich rozmów z rządem. Ma skłonność pytać o sprawy do załatwienia. Dziś telefonował ks. H[ieronim] **Goździewicz** do ministra kultury¹⁴¹ w sprawie precjozów; otrzymał odpowiedź, że [minister] nic dotąd nie wie o wynikach mej rozmowy z p. **Gomulką**. Rzecz ciekawa, czy precjoza będą oddane wszystkie prymasowi, jak o tym się mówiło.

B[isku]p Ch[oromański] chce iść za tydzień do min[istra] **Sztachelskiego**. Nie odradzam.

13.00. Ks[iądz] **Synowiak** z NCWC. Okręt trzeci nadchodzi. Wybiera się do Gdyni. Spodziewa się dalszych transportów.

21.00. Wyjeżdżam do Krynicy z ks. prał[atem] Borowcem¹⁴², zupełnie po cichu, bez świadków. Udało się nam całkowicie spokojnie. B[iskup] Z[ygmunt] Ch[oromański] miał chęć być na dworcu, ale prosiłem, by mnie nie demaskował. Nasz wagon się psuł; pod Koluszkami hamulce nie działały. Długo staliśmy w polu. Ale później już bez przeszkód. Na godz. 10.00 byliśmy w domu ss. elżbietanek. Są tu prałat Piotrowski¹⁴³, prał[at] Padacz i ks. kan[onik] Zaręba. Pióro odłożymy w spokoju na bok¹⁴⁴.

18 stycznia 1958**Krynica. Sobota.**

Wczoraj przyjechał Jerzy **Zawieyski** i długo prowadziliśmy rozmowy.

Dziś o 7.30 poświęciłem kaplicę Zespołu „Ósemka” w willi „**Ostoja**”, odprawiłem Mszę św., wygłosiłem przemówienie i pozostałem na śniadaniu i kolędach. W tej domowej uroczystości brał udział ks. **Piotrowski**, ks. **Padacz**, ks. **Zaręba** i J[erzy] **Zawieyski**.

¹⁴¹ Karol Kuryluk (1910–1967), minister kultury od kwietnia 1956 do kwietnia 1958. Zwolennik liberalizacji w kulturze, usunięty z funkcji w ramach „wygaszania” popaździernikowej odwilży politycznej. Ambasador PRL w Austrii 1959–1964. Dziennikarz, 1944–1948 wydawca i redaktor naczelny tygodnika społeczno-kulturalnego „Odrodzenie”. Od 1965 dyrektor Państwowego Wydawnictwa Naukowego.

¹⁴² Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

¹⁴³ Stefan Piotrowski (1900–1990), ksiądz. Od 1949 przewodniczący Wydziału Nauki Katolickiej KMW. Od 1952 wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej. Od 1957 przewodniczący Wydziału Administracji Ogólnej KMW; sekretarz Komisji Katechetycznej KEP. W 1947–1984 proboszcz parafii św. Michała w Warszawie. Świecenia 1923. Prałat papieski.

¹⁴⁴ W okresie 14–17 I 1958 oraz 28 I – 1 II 1958 prymas nie robił notatek.

Po obiedzie długą rozmowę prowadziłem z J[erzym] Z[awieyskim] na temat mojego spotkania z W[ładysławem] **Gomułką** i J[ózefem] **Cyrankiewiczem**. Dzielił się też rozmową z min[istrem] **Kliszką**¹⁴⁵, p. **Ochabem**¹⁴⁶ i min[istrem] **Sztachelskim**. Wszyscy trzej bardzo narzekali na to, że prymas zmienia swój stosunek do Porozumienia¹⁴⁷. Wszyscy zastrzegali sobie tajemnicę przed prymasem.

19 stycznia 1958

Krynica. Niedziela.

Historia się powtarza nawet po październiku. Na wieczornym spacerze zatrzymał nas zawiany nieco obywatel krynicki. Pozdrowił P[ana] Boga. „Dobrzy jesteście księża, to widzę. Na pewno nie jesteście księża demokraci. Tylko ten ksiądz, co na niego piesek szczeka, musi jest patriota. Może mieszka w »Echu«”¹⁴⁸. Odpowiadamy, że wszyscy czterej mieszkamy u św. Elżbiety. „To nie jesteście księża demokraci?! To byli łajdaki. Dobrzy jesteście księża, to mi się patrzy. Bez księży już dawno byśmy zginęli. Ostańcie z Bogiem”. Zdradzał jeszcze chęć na rozmowę. Ale spirytus wyraźnie go owionął. Pożegnaliśmy go uprzejmie i skęciliśmy na Górę Parkową. Od października 1952 roku niewiele się zmieniło w sposobie myślenia, nawet podпиты. A cóż dopiero myśleć o trzeźwych.

21 stycznia 1958

Krynica. Wtorek.

Przyjechał ks. dr Goździewicz z ks. E[dwardem] Synowiakiem z Buffalo. Ks[iądz] G[oździewicz] informuje o tym, że zawiadomiono, iż stypendyści prymasowscy będą mogli wyjechać do Rzymu i otrzymają paszporty. Precjozów jeszcze nie oddano. Przedsiębiorstwo transportowe Hartwig¹⁴⁹ nie dostarcza wagonów, ponieważ dotychczas S[ekretariat] P[rymasa] P[olski] nie zapłacił należności za poprzednie transporty. Poleciłem, by zaraz przelano należność 100 tysięcy złotych z konta Sekretariatu; pieniądze te podejmiemy z sum należnych diecezjalnym referatom dobroczynności, które będą przekazane w lutym br. Przyszły dwa wagony odzieży z Francji. Poza tym panuje spokój.

¹⁴⁵ Zenon Kliszko (1908–1989), komunista, jeden z najbliższych współpracowników Władysława Gomułki. Poseł 1943–1952 i 1957–1972. Wicemarszałek Sejmu PRL 1957–1971. Członek prezydium OK FJN 1958–1971. Sekretarz KC PZPR 1957–1970. Członek BP KC PZPR 1959–1970. W 1970 współodpowiedzialny za krwawą pacyfikację protestów robotniczych.

¹⁴⁶ Edward Ochab (1906–1989), komunista, od 1929 aktywista KPP, potem PPR. Generał brygady, od 1949 w pionie nadzorującym politycznie wojsko. Poseł 1947–1969. W 1957–1959 minister rolnictwa. Sekretarz KC PZPR 1957–1964. Przewodniczący Rady Państwa 1964–1968.

¹⁴⁷ Chodzi o tzw. porozumienie grudniowe z 1956, wynegocjowane po uwolnieniu prymasa. Komisja Wspólna przedstawicieli Rządu i KEP 8 XII 1956 opublikowała komunikat, omawiający przyjęte ustalenia, m.in. uchylenie wcześniejszego dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych, przywrócenie religii w szkołach, objęcie urzędu przez pięciu administratorów apostołskich, usuniętych przez władze w 1951.

¹⁴⁸ Willa „Echo” w Krynicy-Zdroju, rządowy ośrodek wypoczynkowy.

¹⁴⁹ Przedsiębiorstwo transportowe Hartwig, najstarsza firma spedycyjno-transportowa w Polsce, założona przez Carla Hartwiga 1858 w Poznaniu; obecnie: C. Hartwig Gdynia SA.

22 stycznia 1958

Wieczorem odjechali ks. H[ieronim] **Goździewicz** i ks. **Synowiak** do Zakopanego. Przed tym omówiliśmy sprawy nowych transportów z USA. Zameldowano nadejście do portu rotaprintu¹⁵⁰ dla Instytutu Maryjnego¹⁵¹. Są w drodze 2 okręty. Poleciłem zapłacić transport kolejowy z Gdyni do siedzib diecezjalnych firmie Hartwig – przeszło 100 tysięcy złotych. Ks[iądz] S[ynowiak] ma sam zabiegać o zwolnienie z cła tych okrętów, które już wchodzi do portu. Może pójść do p. Jaroszewicza¹⁵². Zlecam też opłacenie należności za rotaprint. Ks[iądz] **Goździewicz** jest upoważniony do przejęcia rotaprintu i złożenia go na razie na Miodowej do dalszej dyspozycji.

24 stycznia 1958

Krynica.

10.00. Przyjechał ks. St[anisław] **Skorodecki**¹⁵³ z Tarnowa, mój towarzysz więzienny ze Stoczka¹⁵⁴ i Prudnika¹⁵⁵. Przywiózł list od bp. Stepy¹⁵⁶, który przeszedł chorobę grypy. B[isku]p jest zaniepokojony postępem greckokatolickich przesiedleńców, którzy jakoby wracają na Łemkowszczyznę. Ks[iądz] Sk[orodecki] odjechał po obiedzie.

12.00. **Zofia Szczuka**¹⁵⁷ z Rabki przed odjazdem do Kanady prosi o błogosławieństwo. Jedzie odwiedzić swoją siostrę Krystynę, ciężko chorą w Montrealu. Składa mi oświadczenie, że swój dom w Rabce zapisać chce do dyspozycji Prymasa Polski. Wyrażam na to zgodę.

17.00. Odwiedziłem ks. dziekana **Wojewodę**¹⁵⁸. Rozmawiamy długo o Łemkach.

¹⁵⁰ Maszyna do druku publikacji małoformatowych i niskonakładowych.

¹⁵¹ Chodzi w zasadzie o organizowany wówczas na Jasnej Górze Instytut Prymasowski Ślubów Narodu, ale czasem też o Instytut Pomocnic Maryi Jasnogórskiej, czyli „Ósemkę” tam pracującą.

¹⁵² Piotr Jaroszewicz (1909–1992), jeden z najważniejszych dygnitarzy komunistycznych PRL. Wicepremier rządu PRL 1952–1970 i premier 1970–1980. Posel 1947–1985. Członek KC PZPR 1948–1980 i BP KC PZPR 1964–1980.

¹⁵³ Stanisław Skorodecki (1919–2002), ksiądz. Świecenia 1945. Aresztowany 1951 i skazany na 10 lat więzienia. Współwięzień prymasa Wyszyńskiego 1953–1955 podczas internowania w Stoczku i Prudniku. Pozyskany do współpracy przez aparat bezpieczeństwa (TW „Krystyna”). Duszpasterz i kuralista w Tarnowie 1956–1962. W 1964–1986 dziekan i proboszcz parafii św. Stanisława w Lubaczowie. Od 1986 w diecezji szczecińsko-kamieńskiej. W 1991–1999 proboszcz katedry szczecińskiej, od 1993 kanonik kapituły katedralnej.

¹⁵⁴ Stoczek, wieś na wschód od Lidzbarka Warmińskiego. Częścią wsi jest Stoczek Klasztorny (Warmiński) z klasztorem pobereńskim i sanktuarium MB Stoczkowskiej (XVII-wieczna kopia obrazu *Salus Populi Romani* z Rzymu). Drugie miejsce internowania prymasa Wyszyńskiego od 12 X 1953 do 6 X 1954. Prymas odwiedził Stoczek 28 IV 1958. Od 1957 sanktuarium opiekują się księża marianie.

¹⁵⁵ Prudnik, miasto w woj. opolskim, z klasztorem Franciszkanów w Prudniku-Lesie. Trzecie miejsce internowania prymasa Wyszyńskiego od 6 X 1954 (franciszkanów usunięto 1 X 1954) do 28 X 1955.

¹⁵⁶ Jan Piotr Stepa (1892–1959), biskup diecezjalny tarnowski 1946–1959. Świecenia 1915. Wykładowca filozofii chrześcijańskiej na UJK.

¹⁵⁷ Zofia Szczuka (1899–1959) wraz z matką Marią z Szadurskich Sroczyńską (1874–1953) oraz dwiema siostrami: zamordowaną w Auschwitz-Birkenau Ireną Szczuką (1896–1942) i po wojnie zamieszkałą w Montrealu Krystyną Szczuką (1901–1958), założyła 1926 w Rabce Gimnazjum Żeńskie im. św. Teresy. Gimnazjum z internatem przeniesiono 1935 do nowo wybudowanej willi „Tereska” przy ul. Słonecznej. Zofia Szczuka zmarła w Laskach. Posesję z budynkiem w Rabce zapisała tamtejszemu zakładowi na rzecz dzieci niewidomych.

¹⁵⁸ Antoni Wojewoda (1910–1992), ksiądz. W 1953–1974 proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Krynicy-Zdroju (od 1938 wikariusz w tym miejscu); dziekan. Opiekun sanktuarium na Górze Parkowej z figurą MB Królowej Krynickich Zdrojów.

Jest ich w Krynicy do 80 osób, ludzi przeważnie obojętnych religijnie. Nie stwierdza objawu powrotu Łemków z zachodu¹⁵⁹. Był jeden wypadek, ale nie pozwolono rodzinie wyładować się z wagonu i nakazano powrót. Ludność pozostała włączyła się w życie religijne Kościoła łacińskiego. Niekiedy należą do najgorliwszych katolików. Jest zdania, że wprowadzanie odrębnych nabożeństw może być przyczyną niepokoju.

Stwierdza się wśród nauczycielstwa wzrost ostrożności. Nie można wśród nich stworzyć dni skupienia. Nie przychodzą, lękają się. Tym nauczycielom, którzy brali udział w pielgrzymce j[asno]g[órskiej], czyni się nieustanne wymówki i przycinki. Nie brak wśród kierownictwa szkół ludzi wrogich i pełnych uprzedzeń do religii.

27 stycznia 1958

Krynica.

7.30. W „Ostoi” odprowadzam Mszę św., którą poprzedzam krótkim rozważaniem o życiu św. Jana Chryzostoma¹⁶⁰. Zespół zaprosił na Mszę św. profesora Baculewskiego¹⁶¹ z P[olskiej] A[kademii] N[auk], który chciał się ze mną poznać. Spotkaliśmy się przed Domem św. Elżbiety: podszedł i przedstawił się. Do „Ostoi” przyszedłszy razem. Prof[esor] B[aculewski] miał obawy, czy może być na Mszy św. jako niewierzący, który nie może uczestniczyć we Mszy św. Dziewczęta dały mu mszał, który przeglądał. Zachowywał się przystojnie. W czasie śniadania długa, przeszło 2-godzinna rozmowa o Z[wiązku] S[ocjalistycznych] S[owieckich] R[epublik]¹⁶² i Szwecji. Rosję ocenia bardzo ujemnie pod każdym względem. Nawet czytelnictwo, choć jest zjawiskiem dostrzegalnym, jednak czytana jest tylko beletrystyka; ludzie unikają problematyki programowej.

2 lutego 1958

Krynica. Niedziela.

Przyszły wiadomości, że rząd zdecydował zwrot **precjozów kościelnych**. Pierwszy odbiór będzie miał miejsce w Poznaniu – tych przedmiotów kultu religijnego, które już były umieszczone w Muzeum Wielkopolskim¹⁶³. Drugi ma mieć miejsce na Wawelu w Krakowie 6 II [1958 r.]. W tym celu ks. prał[at] Borowiec¹⁶⁴ wyjedzie wcześniej z Krynicy, by wziąć udział w komisji krakowskiej.

¹⁵⁹ Chodzi o Ziemię Zachodnie i Północne, tzw. Ziemię Odzyskane, dokąd Łemkowie – wschodniosłowiańska grupa etniczna – zostali przesiedleni z Beskidu Niskiego i Sądeckiego w 1947 w ramach akcji „Wisła”.

¹⁶⁰ Jan Chryzostom, czyli Złotousty, św. (około 350–407), biskup Konstantynopola, pisarz chrześcijański, doktor Kościoła; największy kaznodzieja chrześcijańskiego Wschodu. Przed reformą soborową wspominany w kalendarzu liturgicznym 27 stycznia (obecnie: 13 września).

¹⁶¹ Jan Baculewski (1912–1994), profesor, historyk literatury okresu pozytywizmu, współtwórca Instytutu Badań Literackich (IBL) PAN, dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego.

¹⁶² Oficjalną, obowiązującą w PRL nazwą był ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich.

¹⁶³ Funkcjonująca od 1919 nazwa Muzeum Wielkopolskie została w 1950 zmieniona na Muzeum Narodowe w Poznaniu.

¹⁶⁴ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

Jednocześnie prasa doniosła o zmianach w *Annuario Pontificio*¹⁶⁵, gdzie *Breslavia* jest *in Polonia*¹⁶⁶. Byłby to jakiś rezultat naszej rozmowy z abp. Samoré w Sekretariacie Stanu.

3 lutego 1958

Krynica. Poniedziałek.

Razem z ks. prał[atem] Piotrowskim przeprowadziłem długą rozmowę z p. M[arią] Okońską na temat organizacji zawodowych *consiliów*¹⁶⁷ przy Instytucie Maryjnym. Zaprojektowano dla *consilium* lekarzy ks. prof. Majdańskiego¹⁶⁸ z Włocławka. Dla nauczycieli – ks. Kitlińskiego¹⁶⁹ z W[arsza]wy; dla prawników – o. Zmaczyńskiego¹⁷⁰, dominikanina. *Consilia* te zbierałyby się na Jasnej Górze, opracowywałyby program zawodowy w ramach programu rocznego i przedstawiałyby go Komisji Maryjnej do aprobaty. K[omisja] M[aryjna] wnosilaby program na Konferencję Episkopatu, która popierałaby w diecezjach pracę stanowo-zawodową w oparciu o wskazania etyki katolickiej.

4 lutego 1958

Krynica. Wtorek.

W Krakowie umarł bp **Rospond**¹⁷¹, sufragan krakowski. Wystosowałem listy do abp. Baziaka¹⁷² i do kapituły krakowskiej.

19.00. Po powrocie ze Stanów Zjednoczonych bp K[arol] Pękała¹⁷³ czynił mi sprawozdanie ze swoich prac¹⁷⁴ na terenie USA, Kanady, ze swej wizyty w Rzymie u Ojca

¹⁶⁵ *Annuario Pontificio*, rocznik statystyczny Stolicy Apostolskiej, wydawany od 1912.

¹⁶⁶ *Lac*. Wrocław jest w Polsce.

¹⁶⁷ *Lac*. tu w znaczeniu: rada, organ doradczy.

¹⁶⁸ Kazimierz Jan Majdański (1916–2007), ksiądz. Redaktor naczelny „Ateneum Kapłańskiego” 1956–1974. Świecenia 1945. Wicerektor WSD we Włocławku 1952–1957. W 1962–1979 biskup pomocniczy włocławski. W 1979–1992 biskup szczecińsko-kamiński. W 1992 arcybiskup *ad personam*. Organizator 1975 i dyrektor do 1993 Instytutu Studiów nad Rodziną przy ATK. Wiceprzewodniczący Papieskiej Rady ds. Rodziny 1980–1981. Jako alumn więzień obozów w Sachsenhausen i Dachau.

¹⁶⁹ Antoni Kitliński (1909–1981), ksiądz, prałat. Od 1945 proboszcz parafii św. Antoniego z Padwy w Warszawie, od 1958 w parafii archikatedralnej. Odpowiedzialny za krajowe duszpasterstwo nauczycieli. Świecenia 1932. Od 1964 proboszcz parafii św. Barbary. Żołnierz w wojnie 1919–1921. Kapelan AK i „Szarych Szeregów”, powstaniec warszawski. Aresztowany 1951 i skazany na 6 lat więzienia.

¹⁷⁰ Ludwik Romuald Zmaczyński OP (1904–1969), prawnik, liturgista. Wstąpił do dominikanów po studiach prawnych. Świecenia 1944. Duszpasterz w Krakowie, Warszawie i Poznaniu. W Warszawie rozpoczął powojenną odbudowę kościoła i klasztoru św. Jacka.

¹⁷¹ Stanisław Rospond (1877–1958), biskup pomocniczy krakowski 1927–1958, doktor teologii. Świecenia 1901. Rektor WSD w Krakowie 1920–1927. Represjonowany przez władze komunistyczne 1952–1956 (areszt domowy, ośmiodniowe uwięzienie z abp. Baziakiem w więzieniu przy ul. Montelupich, internowanie do 1953 poza diecezją).

¹⁷² Eugeniusz Baziak (1890–1962), arcybiskup metropolita lwowski 1944–1962 (1946–1951 rezydował w Lubaczowie) i administrator apostolski archidiecezji krakowskiej 1951–1962, doktor teologii. Prześladowany przez władze komunistyczne; 1952–1956 na wygnaniu. Świecenia 1912. W 1933–1944 biskup pomocniczy lwowski; w czasie drugiej wojny pozostał we Lwowie mimo szykan sowieckich i niemieckich. W 1944 arcybiskup koadiutor lwowski.

¹⁷³ Karol Pękała (1902–1968), biskup pomocniczy tarnowski 1946–1968. Świecenia 1928. Doktorat z teologii na UJK nt. „Caritas”. Zasłużony dla rozwoju działalności charytatywnej Kościoła. Dyrektor Krajowej Centrali „Caritas”, a po upaństwowieniu w 1950 „Caritasu” przewodniczący komisji KEP ds. duszpasterstwa dobroczynnego. Po śmierci bp. Jana Stepy jako wikariusz kapitulny zarządzał 1959–1962 diecezją.

¹⁷⁴ Jako delegat KEP bp Karol Pękała pojechał w 1946 do Francji i Anglii w celu uaktywnienia pomocy dla Polski. W 1946 i 1957 przebywał w USA na zaproszenie Rady Polonii Amerykańskiej oraz NCWC.

Świętego i z rozmów z mons[iniorem] Tardinim, Samorè, Dell'Acqua¹⁷⁵ i Poggim. Trud podjęty przez bp. Pękałę jest ogromny, ale znaczenie tego trudu przekracza najbliższe miesiące – ma znaczenie raczej dla dalszych dziejów obecnej sytuacji Polski, w „roli satelity przymusowego” z łaski USA. B[isku]p musiał pokonać wiele przeszkód, których mu nie oszczędzono. A[rcyb]b[isku]p Gawlina¹⁷⁶ usiłował wytłumaczyć, że b[isku]p powinien zacząć swoją podróż od Rzymu, podczas gdy myśmy ustalili, że skończy ją w Rzymie. Bodajże abp G[awlina] boi się o stratę swego „monopolu” w USA, zresztą wątpliwego. W nuncjaturze paryskiej ks. Szkiłdź¹⁷⁷ usiłował odwrócić b[isku]pa od wizyty u kard. Spellmana¹⁷⁸, podczas gdy rozsądek prosty wskazywał, że biskup odwiedzający USA nie może go pominąć. Takich interwencji było wiele. Wszędzie podkreślano, że zadanie b[isku]pa jest delikatne. Ale b[isku]p przebrnął przez nie obronną ręką. Uniknął prasy, wywiadów i polityki. Odwiedził wszystkie większe skupiska Polonii, był zaproszony na Konferencję Episkopatu USA. Przełamał wiele uprzedzeń. Miał za zadanie nie tyle prosić o nową pomoc, ile raczej dziękować za to, czego już dokonało NCWC i Liga Kat[olicka]¹⁷⁹. Zdołał przeprowadzić nawet rozmowę z ambasadorem Spasowskim¹⁸⁰, który dobrze rozumiał, że lepiej, że prymas dostanie żywność darmo, niż rząd miałby za nią płacić ciężkie pieniądze i kosztu transportu. W W[arsza]wie tego „nie rozumie” ani p. Gomułka, ani p. Cyrankiewicz. Ale Polacy w ambasadach zagranicznych mają obowiązek być mądrzejsi.

Dalsze rozmowy przenieśliśmy na czwartek.

¹⁷⁵ Angelo Dell'Acqua (1903–1972), ksiądz. Od 1954 substytut w Sekretariacie Stanu. Święcenia 1928. W grudniu 1958 arcybiskup tytularny, kardynał 1967. W 1967–1968 pierwszy przewodniczący utworzonej przez Pawła VI Prefektury Spraw Ekonomicznych Stolicy Świętej. Wikariusz generalny Rzymu 1968–1972.

¹⁷⁶ Józef Feliks Gawlina (1892–1964), biskup połowy WP 1933–1947. W czasie drugiej wojny biskup PSZ na uchodźstwie, następnie protektor Emigracji Polskiej z siedzibą w Rzymie przy kościele św. Stanisława przy via Botteghe Oscure. Generał dywizji. Od 1952 arcybiskup tytularny. Święcenia 1921. W 1927–1929 założyciel i pierwszy dyrektor Katolickiej Agencji Prasowej. Autor *Wspomnień* (Katowice 2004).

¹⁷⁷ Bolesław Szkiłdź (1914–1958), ksiądz, dyplomata papieski. Święcenia 1937. Więzień obozów w Sachsenhausen i Dachau (autor wspomnień *Żyję po raz drugi*, kilka wydań od 1949). Po wojnie pracownik watykańskiej misji w Niemczech niosącej pomoc byłym więźniom obozów i robotnikom przymusowym. Kierownik sekcji polskiej Papieskiej Komisji Pomocy Uciekinierom. Następnie sekretarz biskupa połowego Józefa Gawliny. Skierowany 1951 do nuncjatury w Paryżu, którą kierował abp Angelo Giuseppe Roncalli (późniejszy Jan XXIII). Kapelan w szpitalu, opiekun kłozardów.

¹⁷⁸ Francis Joseph Spellman (1889–1967), arcybiskup Nowego Jorku 1939–1967, kardynał 1946. Święcenia 1916. W 1932–1939 biskup pomocniczy Bostonu.

¹⁷⁹ Liga Katolicka (Catholic League), dobroczynne stowarzyszenie świeckich katolików w USA, mające na celu organizowanie pomocy materialnej, religijnej i moralnej Kościołowi katolickiemu w Polsce. Założona w 1943 w Buffalo (do 1944 nazwa: Liga Katolicka Pomocy Religijnej Polsce). Od 1944 z siedzibą w Chicago. Miała oddziały we wszystkich parafiach polskich w USA. Współpracowała z innymi organizacjami polonijnymi.

¹⁸⁰ Romuald Spasowski (1921–1995), od 1947 w służbie dyplomatycznej, m.in. ambasador PRL w USA 1955–1961 i od 1977. Wieloletni współpracownik komunistycznego kontrwywiadu. Od 1972 wiceminister spraw zagranicznych. Po ogłoszeniu stanu wojennego poprosił w grudniu 1981 o azyl polityczny w USA. Zaocznie w PRL skazany na karę śmierci za zdradę i pozbawiony obywatelstwa polskiego. Uniewinniony w 1990.

6 lutego 1958

Krynica. Czwartek.

9.00. Konferencja w sprawie organizacji Komisji Maryjnej Episkopatu i pracy Instytutu Maryjnego Ślubów Jasnogórskich¹⁸¹ oraz Jasnej Góry. Dotychczasowa praca nie ma jednoczących powiązań. Ks[iaźdz] Piotrowski przedstawił projekt ramowy koordynacji tych prac. Wnieśli projekt na poniedziałkową Komisję Maryjną w W[arsza]wie.

13.00. Przyszedł bp **Pękała** i ks. proboszcz krynicki **Wojewoda**. Po obiedzie omawialiśmy sprawy amerykańskie.

Powszechne jest narzekanie na ks. **Piwowara**¹⁸² z Ligi Kat[olickiej], który pilnuje wielkich sum, należnych Episkopatowi Polskiemu. Pozostaje w zależności od kard. Stritcha¹⁸³. Należy te pieniądze uruchomić przez zamówienia w L[idze] K[atolickiej]. Episkopat am[erykański] zgodził się na to, by część tych pieniędzy poszła na **budowę kaplic**. Trzeba zamówić **mszałik amerykański**. Ks[iaźdz] A[ntoni] Szymanowski¹⁸⁴ podjął się strony redakcyjnej. Mam napisać list do ks. Piwowara. Trzeba też omówić sprawę druku św. Teresy przez **Veritas**¹⁸⁵ na rachunek Ligi Kat[olickiej]. Wzmocni się **londyński Veritas**, który – zdaniem biskupa – zasługuje na to. Omawialiśmy też sprawę dalszej pracy ks. Dłopolskiego¹⁸⁶.

7 lutego 1958

Krynica. Piątek.

O godz. 18.45 opuściłem Krynice w towarzystwie ks. prał[ata] Piotrowskiego, Padacza i kan[onika] Zaręby. W domu sióstr żegnali nas mali „góralikowie” i goście. Na dworcu

^a W rękopisie błędnie: Stritsch.

¹⁸¹ Chodzi o Instytut Prymasowski Ślubów Narodu, powołany przez prymasa Wyszyńskiego dekretem z 3 V 1957, z siedzibą na Jasnej Górze, dysponujący – według zamierzeń prymasa – własną drukarnią i wydawnictwem. Przekształcony w 1993 w Instytut Prymasowski Stefana Kardynała Wyszyńskiego z zadaniem zachowywania i upowszechniania dziedzictwa Prymasa Tysiąclecia, m.in. przez wydawnictwo *Soli Deo*.

¹⁸² Stanisław Piwowar (1903–1990), ksiądz, prałat, doktor filologii klasycznej, działacz polonijny. W 1944–1960 dyrektor Ligi Katolickiej. Od 1956 proboszcz parafii św. Heleny w Chicago, budowniczy szkoły i kościoła. Jako dziecko wyemigrował z rodzicami do USA. Świecenia 1929.

¹⁸³ Samuel Alphonsus Stritch (1887–1958), metropolita Chicago 1939–1958, kardynał 1946. Od 1 III 1958 proprekret Kongregacji Rozkrzewiania Wiary (zm. 27 maja). Świecenia 1910. W 1921–1930 biskup Toledo. W 1930–1939 arcybiskup Milwaukee.

¹⁸⁴ Antoni Szymanowski (1900–1962), wykładowca w Seminarium Polskim Cyryla i Metodego w Orchard Lake (USA) 1946–1962. Publicysta i redaktor czasopism religijnych. Świecenia 1922. W 1926–1939 sekretarz i skarbnik kurii biskupiej w Łodzi, notariusz w sądzie biskupim. W 1938 poseł na Sejm RP. W czasie drugiej wojny duszpasterz w Polskiej Misji Katolickiej (PMK) we Francji.

¹⁸⁵ Fundacja i Katolicki Ośrodek Wydawniczy Veritas, powstały w 1947 w Londynie z inicjatywy emigrantów polskich (ks. doktor Stanisław Belch, prof. Paweł Skwarczyński, inż. Julian Wiśniewski, Jan Chudzyński, inż. Wojciech Dłużewski, płk Adam Kosiba, Stanisław Grocholski i inni) w celu „krzewienia wiary i kultury chrześcijańskiej przez dostarczanie społeczności polskiej wydawnictw religijnych, prezentowania na Zachodzie polskiej myśli religijnej, a także inicjowania i wspierania akcji charytatywnych”.

¹⁸⁶ Karol Wiesław Dłopolski (1914–1982), ksiądz, doktor teologii. Od 1949 wicedyrektor Krajowej Centrali „Caritas” w Krakowie, od 1950 dyrektor Sekretariatu Kościelnej Akcji Miłosierdzia w Polsce (w miejsce zlikwidowanego kościelnego „Caritasu”). Świecenia 1937. Wieloletni sekretarz Komisji KEP ds. Miłosierdzia (później: Komisja Charytatywna). W 1966–1977 kierownik Wydziału Duszpasterstwa Charytatywnego w Krakowie.

piątka małych „góralików” ofiarowała kwiaty. Wagon sypialny był wyjątkowo wypełniony. Podróż odbywaliśmy spokojnie.

8 lutego 1958

Krynica – Warszawa. Sobota.

6.45. Punktualnie przybyliśmy na Dworzec Główny i bez kłopotów znaleźliśmy się w domu.

7.30. Msza św. dziękczynna do M[atki] Bożej Jasnogórskiej.

11.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] **Warsz[awskiej]** pod nieobecność bp. Choromańskiego, który jest na pogrzebie bp. Rosponda w Krakowie. Zajmowały nas sprawy personalne.

13.30. J[erzy] **Zawieyski** na obiedzie i ks. E[dward] **Synowiak**. Wspólna rozmowa n[a] t[emat] trudności celnych i transportowych darów amerykańskich. Ks[iądz] S[ynowiak] dość cierpliwie zabiega o to, by nie zwracać okrętów z Gdyni, co mogłoby wyrzucić fatalne wrażenie w USA i zaciążyć na rokowaniach o pożyczkę. Nadal jestem zdania, że pożyczka jest ważną rzeczą. Ale nie można wytłumaczyć rządowi problemów prestiżowych. Proszę J[erzego] Z[awieyskiego], by dotarł do prem[iera] C[yrankiewicza] i zwrócił mu na to uwagę. Cóż, kiedy członek Rady Państwa bezradnie pyta, co ma robić, gdyż nie jest przyjmowany przez premiera. W R[adzie] P[aństwa] nic nie wiadano o odmowie, jaką otrzymałem w sprawie domów kapitulnych warszawskich.

16.00. Pracuję nad sprawami bieżącymi. Podpisuję mnóstwo dekretów. Przeglądam *Annuario Pontificio*, które świadczy o tym, że jednak nacisk nasz na zmianę niemieckich nazw Breslau¹⁸⁷ dał jakieś rezultaty.

9 lutego 1958

Warszawa. Niedziela.

Po Mszy św. cały dzień w potopie papierowym, chociaż liturgia mówi nam o arce Noego. Przygotowuję porządek dnia dla Konferencji Episkopatu, na Komisję Główną i maryjną.

19.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** informuje o swoich rozmowach z min[istrem] Sztachelskim. Usiłował oskarżać b[isku]pa za jego kazanie na pasterce. Przedłożył projekt pisma w sprawie powielaczy. B[isku]p nie przyjął do wiadomości. Rozmowa trwa do 21.30.

10 lutego 1958

7.30. M[irosława] Hankiewicz¹⁸⁸ i L[ila] Wantowska¹⁸⁹ w sprawie organizacji domów Instytutu.

¹⁸⁷ Breslau, niemiecka nazwa Wrocławia.

¹⁸⁸ Mirosława Hankiewicz (?–1987), członkini „Ósemki”. Prawniczka, sędzia sądu dla nieletnich. Na początku lat 50. usunięta z sądownictwa za pracę na rzecz Kościoła. Wraz z Marią Okońską 6 X 1954 zainicjowała przed cudownym obrazem MB Częstochowskiej nieustającą modlitwę w intencji uwolnienia uwięzionego prymasa.

¹⁸⁹ Maria Wantowska, potocznie nazywana Lilą (1922–1991), doktor nauk humanistycznych, pracownik naukowy PAN. Członkini współzałożycielka „Ósemki”. Wraz z Marią Okońską i Janiną Michalską stanowiły tzw. *trio*, czyli

9.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** informuje o pracy w W[ydziale] S[praw] Z[akonných]. Przekazuje mu teksty zaaprobowane do rozprawienia.

10.00. Ks[iądz] kan[onik] **Kliszko** otrzymuje polecenie, by przychodnię na Książęcej¹⁹⁰ przekazał instytutowi świeckiemu, który wydeleguje dr Wójtowicz¹⁹¹, dr Trzcińska¹⁹² i mgr Szamocką¹⁹³ do tej pracy.

15.00. Pracuje **Komisja Maryjna** Episkopatu. Biorą udział: bp Goliński¹⁹⁴, bp Pawłowski¹⁹⁵, o. przeor Jasnej Góry¹⁹⁶ i o. Paweł¹⁹⁷, kierownik Kolegium, pra[lat] Piotrowski, ks. kan[onik] Czerniak, ks. prof. Majdański, ks. A[ntoni] Kitliński. Zajmujemy się głównie koordynacją pracy Komisji Maryjnej, Instytutu Prymasowskiego Ślubów J[asno]-g[órskich], Jasnej Góry i kurii biskupich. Przyjęliśmy projekt statutu ramowy, opracowany przez ks. pra[łata] Piotrowskiego. Omawialiśmy później program II roku W[ielkiej] Nowenny. Dokonaliśmy przeglądu prac dokonanych.

Przed zakończeniem konferencji wyjechałem do k[ości]ła św. **Anny**, gdzie wygłosiłem konferencję społeczną n[a] t[emat]: *Katolik a życie gospodarcze*.

Uczestnicy prac Komisji Maryjnej pozostali na wieczery.

11 lutego 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

7.30. Księża **gnieźnieńscy**, którzy udają się na studia do Paryża¹⁹⁸. Mieli wyjechać we wrześniu ub.r., ale U[rząd] [do] S[praw] W[yznań] nie pozwolił. Pojechali dziś ku wielkiej radości mojej. Jeden ma studiować teologię dogmatyczną, dwaj teologię moralną o założeniach katolickiej etyki społecznej. Przeznaczeni są do pracy naukowo-popularyzacyjnej w diecezji, a nie do pracy na emigracji. W razie pomyślnego przebiegu studiów otrzymają rok na Rzym.

zarząd instytutu. W 1948 aresztowana na 4 miesiące. Odwiedzała prymasa w Komańczy. Założycielka Rodziny Rodzin.

¹⁹⁰ Chodzi o organizującą się katolicką poradnię rodzinną.

¹⁹¹ Maria Kalina Wójtowicz (1928–2017), doktor nauk medycznych, lekarz ginekolog, członkini „Ósemki”.

¹⁹² Maria Trzcińska (1925–2010), lekarz internista, członkini „Ósemki”.

¹⁹³ Irena Szamocka (1924–2012), psycholog, członkini „Ósemki”.

¹⁹⁴ Zdzisław Goliński (1908–1963), biskup diecezjalny częstochowski 1951–1963. Przewodniczący Komisji Maryjnej KEP. Świecenia 1931. W 1947–1951 biskup pomocniczy diecezji lubelskiej.

¹⁹⁵ Antoni Pawłowski (1903–1968), profesor teologii dogmatycznej, biskup koadiutor 1950–1952 i biskup włocławski 1952–1968, sakra w 1952 w dyskrej. Członek Komisji Maryjnej KEP. Członek honorowy Papieskiej Akademii Mariologicznej. Świecenia 1926. Do 1950 wykładowca w WSD w Wilnie, Białymstoku i Warszawie (1949–1953 rektor w Warszawie), także wykładowca na USB i UW.

¹⁹⁶ Korneliusz Stanisław Jemioł OSPPE (1914–1996), przeor Jasnej Góry 1957–1959. Wstąpił do paulinów 1933. Świecenia 1941. Przeor w Leśniowie 1949–1951 i w Brdowie 1952–1957. Śledztwo i proces po napadzie SB na Jasną Górę 21 VII 1958 przypłacił chorobą psychiczną. Otrzymał wyrok 6 miesięcy więzienia w zawieszeniu na 2 lata. Przez ostatnie miesiące jego kadencji na stanowisku przeora Jasnej Góry zastępował go o. Kajetan Izdebski.

¹⁹⁷ Paweł Marian Kosiak OSPPE (1916–1997), mariolog. Od listopada 1956 członek i sekretarz Komisji Maryjnej KEP. Jeden z autorów memoriału Episkopatu w sprawie ogłoszenia Maryi Matką Kościoła, przedstawionego podczas Soboru Watykańskiego II. Latynista, tłumacz na język polski spisanej po łacinie historii paulinów. Pierwsze śluby zakonne 1935. Świecenia 1942.

¹⁹⁸ W 1957 na studia w Paryżu skierowani zostali czterej księża gnieźnieńscy: ks. Lech Andrykowski, ks. Jan Nowak (teologia moralna), ks. Piotr Ratajczak (teologia dogmatyczna), ks. Kazimierz Rembacz.

9.00. Pani **Gostomska** z Milwaukee prosi o poparcie u ss. urszulanek szarych¹⁹⁹ dla córki, którą przywiozła z USA, by ratować jej polskość²⁰⁰.

9.30. O[!]jciec **przeor** z J[asne]j G[óry]²⁰¹ informuje o przebiegu prac przebudowy gmachów dla celów pielgrzymstwa. Przystępuje do przebudowy hal na cele bytowe pielgrzymów.

10.15. Biorę udział w kursie wielkopostnym duchowieństwa arch[idiiecezji] warszawskiej i wygłaszam **referat programowy dla pracy wielkopostnej**.

16.00. Ks[ia]dz **Mokrzycki**²⁰², kapelan akademicki z Gdańska, prosi o pomoc i mszały dla akademików.

17.00. **Komisja Główna** Episkopatu w pełnym składzie: abp Baziak, abp Baraniak²⁰³, bp Kaczmarek²⁰⁴, bp Barda²⁰⁵, bp Zakrzewski²⁰⁶, bp Klepacz²⁰⁷, bp Jop²⁰⁸, bp Choromański i nowy członek K[omisji] G[łówniej] – bp Kominek²⁰⁹. Zajmujemy się jutrzejszą konferen-

¹⁹⁹ Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (popularna nazwa: urszulanki szare, urszulanki SJK), założone w 1920 przez św. Urszulę Ledóchowską (1865–1939).

²⁰⁰ Tego samego dnia prymas Wyszyński napisał do przełożonej urszulanek szarych w Warszawie: „Pani Jadwiga Gostomska prosi o pomoc w opiece i wychowaniu katolickim swej córki Marii. Uprzejmie proszę Siostrę Przełożoną o udzielenie dalszej pomocy”. Chodzi o znaną wśród Polonii amerykańskiej działaczkę społeczną i organizatorkę wycieczek do Polski. Maria na kilka lat zamieszkała pod opieką urszulanek SJK w domu przy ul. Wiślanej.

²⁰¹ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

²⁰² Jan Mokrzycki (1908–1984), duszpasterz akademicki w parafii NSJ w Gdańsku-Wrzeszczu 1952–1961. W 1955–1965 kierownik duchowy wspólnoty kobiet Rodzina Serca Miłości Ukrzyżowanej. Świecenia 1936. W 1936–1948 jezuita, od 1948 ksiądz diecezji gdańskiej.

²⁰³ Antoni Baraniak (1904–1977), arcybiskup metropolita poznański 1957–1977. Wstąpił do salezjanów 1920. Świecenia 1930. Kapelan i sekretarz prymasów: 1933–1948 Augusta Hlonda i 1949–1951 Stefana Wyszyńskiego. W 1951–1957 biskup pomocniczy gnieźnieński. W 1951–1953 dyrektor SPP. W nocy z 25 na 26 IX 1953 aresztowany równoległe z prymasem Wyszyńskim, osadzony w areszcie przy ul. Rakowieckiej i przez 27 miesięcy poddawany brutalnemu śledztwu w celu wymuszenia zeznań obciążających prymasa.

²⁰⁴ Czesław Kaczmarek (1895–1963), biskup diecezjalny kielecki 1938–1963, doktor teologii. Świecenia 1932. Aresztowany w 1951 przez władze komunistyczne, torturowany i po pokazowym procesie skazany we wrześniu 1953 na 12 lat więzienia. Wrócił do Kielc w 1957 wycieńczony fizycznie i psychicznie. W 1959 rząd PRL bezskutecznie domagał się od Episkopatu usunięcia go z zajmowanego stanowiska.

²⁰⁵ Franciszek Barda (1880–1964), biskup przemyski 1933–1964, doktor teologii. Świecenia 1904 w Krakowie. Od 1910 wykładowca w WSD w Poznaniu i Krakowie, rektor WSD w Krakowie. Rektor Papieskiego Instytutu Polskiego w Rzymie 1925–1928. W 1931–1933 biskup pomocniczy przemyski.

²⁰⁶ Tadeusz Paweł Zakrzewski (1883–1961), biskup diecezjalny plocki 1946–1961. Członek Komisji Głównej KEP oraz Komisji Mieszanej (od 1956: Komisji Wspólnej) rządu i KEP. Świecenia 1906. Jeden z najbliższych współpracowników kard. Hlonda. Rektor Papieskiego Instytutu Polskiego w Rzymie 1928–1938. W 1938–1946 biskup pomocniczy w Łomży.

²⁰⁷ Michał Klepacz (1893–1967), biskup diecezjalny łódzki 1947–1967. Członek Rady Głównej KEP. W 1953–1956, w czasie uwięzienia prymasa Wyszyńskiego, przejął pod naciskiem władz PRL przewodnictwo KEP. Od 1949 członek Komisji Mieszanej (od 1956: Komisji Wspólnej). Świecenia 1916. Więzień niemieckich obozów pracy na Litwie.

²⁰⁸ Franciszek Jop (1897–1976), 1956–1967 specjalny delegat Prymasa Polski w Opolu z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego. Administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedis* w Opolu 1967–1972. Pierwszy biskup diecezjalny opolski 1972–1976. Członek Rady Głównej KEP, przewodniczący 1962–1974 komisji liturgicznej. Świecenia 1920. W 1945–1952 biskup pomocniczy sandomierski. W 1952–1956 wikariusz kapitulny archidiecezji krakowskiej.

²⁰⁹ Bolesław Kominek (1903–1974), specjalny delegat Prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego we Wrocławiu 1956–1967. Świecenia 1927. Od 1945 administrator apostolski Opola, 1951–1956 deportowany poza Opolszczyznę. Sakra potajemnie w 1954. W 1962 arcybiskup tytularny. Administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedis* archidiecezji wrocławskiej 1967–1972, arcybiskup metropolita wrocławski 1972–1974, kardynał 1973. Wiceprzewodniczący Rady Konferencji Episkopatów Europy (CCEE) 1971–1974.

cją plenarną. Omawiano dłużej duszpasterstwo duchowieństwa i Wydziału Teologicznego w Krakowie.

12 lutego 1958

Warszawa. Środa.

8.15. Po Mszy św. ks. kan[onik] Goździewicz podał mi wiadomość o śmierci **biskupa Szczepana Sobalkowskiego** przed ołtarzem M[atki] Bożej Jasnogórskiej w cudownej kaplicy, dokąd przybył po wczorajszej konsekracji swej w Kielcach. *Dispensatores mysteriorum Dei*²¹⁰ muszą spokojnie zaufać Dawcy Łask, dla którego wszystko żyje, że w tym zdarzeniu, po ludzku tragicznym, jest wielka łaska i dla biskupa przyozdobionego w mitrę na drogę do nieba, i dla Episkopatu, który złożył jeszcze jedną ofiarę ze swego grona.

10.00. Rozpoczyna się **Konferencja Plenarna Episkopatu**. Brak bp. Lorka²¹¹, Stepy i Adamskiego²¹². Witam żywych, żegnam zmarłych biskupów. Wysyłamy depeszę na rocznicę elekcji Ojca Świętego, do kard. Tisseranta²¹³, kard. Feltina²¹⁴ i bp. Théasa²¹⁵ – z racji 100-lecia objawień w Lourdes²¹⁶.

Naświetleniu **sytuacji Kościoła** poświęciliśmy dwie godziny. Referował bp **Chormański** z K[omisji] W[spólnej]²¹⁷; bp **Klepacz** – o^a sytuacji międzynarodowej, próby znalezienia drogi z ZSSR do Watykanu; **prymas** – swoją rozmowę z premierem **Cyran-**

^a *W rękopisie: z.*

²¹⁰ Łac. szafarze tajemnic Bożych (por. 1 Kor 4,1).

²¹¹ Jan Kanty Lorek (1886–1967), administrator apostolski 1936–1946 i biskup diecezjalny sandomierski 1946–1967. Święcenia 1911 w zgromadzeniu misjonarzy św. Wincentego à Paulo. W 1930–1936 proboszcz parafii św. Krzyża w Warszawie. Sakra biskupia 1936.

²¹² Stanisław Adamski (1875–1967), biskup diecezjalny katowicki 1930–1967. Święcenia 1899. Do 1930 duszpasterz, redaktor i działacz społeczno-patriotyczny. Poseł na sejm i senator w II RP. Wieloletni dyrektor Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu. Ogólnopolski koordynator Akcji Katolickiej. Jako biskup katowicki w 1941 deportowany przez Niemców do GG. Powtórnie usunięty z diecezji przez władze komunistyczne w 1952. Do października 1956 mieszkał u urszulanek SJK w Lipnicy koło Szamotuł.

²¹³ Eugène Tisserant (1884–1972), kardynał 1936. Przewodniczył konklawe 1958 i 1963. Sekretarz Kongregacji Kościołów Wschodnich 1936–1959. Prefekt Kongregacji Obrzędów 1951–1967. Z polecenia Jana XXIII prowadził w 1962 zakulisowe negocjacje w Metz z prawosławnym abp. Nikołajem Rotowem na temat udziału w soborze w roli obserwatorów przedstawicieli patriarchatu moskiewskiego w zamian za niepotępienie komunizmu przez sobór. Doradca Pawła VI podczas jego podróży do krajów wschodnich.

²¹⁴ Maurice Feltin (1883–1975), arcybiskup Paryża 1949–1965, kardynał 1953. Święcenia 1909. Oficer armii francuskiej podczas pierwszej wojny. W 1927–1932 biskup diecezji Troyes, arcybiskup Sens 1932–1935, arcybiskup Bordeaux 1935–1949.

²¹⁵ Pierre-Marie Théas (1894–1977), biskup diecezji Tarbes i Lourdes 1947–1970. Ceniony za odważne stawianie czoła trudnym kwestiom socjalnym, politycznym i religijnym (w opozycji do marksizmu). Wraz z Marthe Dortel-Claudot zainicjował w 1945 Pax Christi, ruch katolicki na rzecz pojednania między ludźmi i narodami (dziś: organizacja międzynarodowa o zasięgu światowym). Święcenia 1920. Biskup diecezji Montauban 1940–1947.

²¹⁶ Między 11 II 1858 a 16 VII 1858 Bernadette Soubirous, 14-letnia wiejska, niepiśmienna dziewczyna, doświadczyła 18 objawień Matki Bożej w grocie Massabielle niedaleko Lourdes. Podczas 16. objawienia, 25 marca, Maryja powiedziała: „Jestem Niepokalane Poczęcie...” (dogmat o Niepokalanym Poczęciu NMP ogłosił Pius IX bullą *Ineffabilis Deus* 8 XII 1854 w Rzymie). Objawienia zostały uznane w 1862 za autentyczne.

²¹⁷ Początkowo 1949–1956 Komisja Mieszana przedstawicieli Rządu i Episkopatu, później nosiła nazwę: Komisja Wspólna. Powołana z inicjatywy prymasa Wyszyńskiego w celu rozwiązywania problemów dotyczących stosunków między państwem a Kościołem.

kiewiczem i W[ładysławem] **Gomułką**. B[isku]p **Jop** i bp **Kominek**, z ramienia Komisji Trzech, referowali sprawę duszpasterstwa kapłanów. Postanowiono projekty instrukcji przekazać K[omisji] Gł[ównej], która teksty poprawi i przekaże ks[iężom] biskupom.

Najwięcej czasu poświęciliśmy sprawom duszpasterskim: 1) Wielkiej Nowenny i reorganizacji Instytutu Prymasowskiego; 2) programu na II rok W[ielkiej] N[owenny]; 3) duszpasterstwa młodzieży (ZHP); 4) duszpasterstwa kobiet i dziewcząt; 5) duszpasterstwa głuchoniemych; 6) duszpasterstwa niewidomych; 7) duszp[asterstwa] wojskowego.

Stworzono dla Komisji Duszp[asterskiej] Episkopatu stały lokal przy al[ei] Szucha. Tamże pomieści się na parterze Komisję Filmową Episkopatu, a Instytut Maryjny przeniesie się na górę.

Obrady trwały z przerwą obiadową do godz. 19.00. Po wieczery wyświetlono dwa filmy watykańskie.

13 lutego 1958

9.30. B[isku]p **Bednorz**²¹⁸ i ks. **Chudy** TJ²¹⁹ omawiali sprawę organizacji placówki filmowej.

10.00. D[alszy] c[iąg] konferencji plenarnej Episkopatu. Nadeszły wiadomości pocieszające o zdrowiu bp. Pękali. Kard[ynał] Feltin już zdążył podziękować za depeszę. Obradowaliśmy nad wynikami podróży bp. Pękali do USA. Postanowiono zwołać konferencję dyrektorów wydziałów duszpasterstwa pod przewodnictwem abp. Baziaka. Ożywiła swoją działalność Komisja Studiów pod kierunkiem bp. Klepacza. Pracowano do godz. 19.30 z przerwą na obiad.

Po wieczery był film barwny o Watykanie.

20.30. Dłuższa konferencja z abp. **Baziakiem** w sprawie sufragana dla Krakowa. Wybór niesłychanie trudny, gdyż diecezja jest bardzo uboga w ludzi. Wielki autorytet kardynała Sapiehy nie sprzyjał wyrabianiu się talentów.

14 lutego 1958

Warszawa. Piątek.

8.30. A[rcy]b[isku]p Baraniak i bp Klepacz po śniadaniu wyjechali do siebie. B[isku]pi Choromański i Majewski wybierają się do Kielc na pogrzeb bp. Sobalkowskiego.

²¹⁸ Herbert Bednorz (1908–1989), doktor nauk społecznych i prawa, biskup koadiutor katowicki z prawem następstwa 1950–1967 i biskup diecezjalny katowicki 1967–1985. Deportowany przez władze komunistyczne z diecezji 1952–1956, mieszkał w Poznaniu. Członek Komisji KEP ds. Duszpasterstwa Ludzi Pracy. Współprzewodniczący 1981–1985 Zespołu Roboczego ds. Wydawnictw i Czasopism Rządu PRL i KEP. Świecenia 1932.

²¹⁹ Kazimierz Chudy SJ (1910–1999), organizator w 1958 i przez 21 lat kierownik Ośrodka Pomocy Duszpasterskich przy SPP. Organizator i do 1969 kierownik Biura Opiniowania Społecznych Środków Przekazu. Członek Komisji KEP ds. Kina, Radia i Telewizji. Inwigilowany i szykanowany przez SB. Administrator 1969–1985 budynku Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie. Wstąpił do jezuitów w 1931. Jako kleryk był więźniem obozów Sachsenhausen-Oranienburg i Dachau. Świecenia 1946.

9.30. Ks[iądz] Edward **Lipiński**²²⁰ z Rzymu, kapłan łódzki, usunięty przez oo. jezuitów dlatego, że w Rzymie informował mnie o sytuacji w Kolegium Polskim²²¹. Prosiłem, by relację swoją złożył *in scriptis*²²².

10.00. B[iskup] **Wilczyński**²²³ z Olsztyna. Prosi o wystaranie się o sufragana dla Olsztyna. Szuka rektora dla seminarium. Radzę ks. Kalinowskiego Mariana²²⁴. Ustalamy program wędrowki po Warmii.

11.00. B[iskup] **Falkowski**²²⁵, dłuższa rozmowa. Wczoraj był proszony o przyjęcie odczytu na pielgrzymce literatów²²⁶ na J[asnej] G[órze]. Odmówił pomimo prośby kilku ks[ięży] biskupów, zasłaniając się stanem zdrowia. Zmuszony byłem odsłonić karty i wyjaśnić biskupowi, że jego stałe absentowanie się od prac poza diecezją staje się chorobliwe. Zresztą duchowieństwo diecezji narzeka, że b[isku]p mało udziela się i w diecezji. Było to niespodzianką dla ks[iędza] biskupa. Zarzuty duchowieństwa p[rzeciw]ko biskupowi i sufraganowi Mościckiemu²²⁷ dotarły do Rzymu. Zachowałem je sobie; dziś zmuszony byłem je ujawnić. Rezultat dobry.

12.00. Ks[iądz] kanclerz **Modzelewski** przyjmuje materiały dla K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

16.00. Sesja w **Metropolitalnym Semin[arium] Duch[ownym]** po zakończeniu półrocznej pracy i po egzaminach. Ustalono termin święceń kapłańskich i niższych. Wyraziłem zgodę na stopniowe przechodzenie z programu pięcioletniego na sześcioletni.

Omawialiśmy problem laicyzacji młodzieży duchownej. Proszę, aby sesja rozpatrzyła najnowsze wypowiedzi Ojca Świętego o wychowaniu młodzieży duchownej i najnowszą

²²⁰ Edward Lipiński (ur. 1930), ksiądz. Mieszkał 1953–1956 w Papieskim Kolegium Polskim przy Piazza Remuria w Rzymie. Święcenia 1956 w Rzymie. W 1961 doktor teologii w Lowanium (Belgia). W 1964 doktor nauk biblijnych w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie. Ekskardynowany 1966 z diecezji łódzkiej. Wykładowca na Katolickim Uniwersytecie w Lowanium 1969–1995.

²²¹ Papieskie Kolegium Polskie (Pontificio Collegio Polacco), dom przy Piazza Remuria w Rzymie przeznaczony dla księży z Polski studiujących na rzymskich uczelniach kościelnych. Kontynuuje tradycję pierwszego Kolegium Polskiego, założonego w 1582 przez św. Filipa Neri. Reaktywowane 1866 przez zmarłychwstańców, po drugiej wojnie przejęte przez jezuitów. Od 1959 podlega bezpośrednio KEP. W tekście pojawia się też druga polska instytucja: Papieski Instytut Polski przy via Pietro Cavallini 38, dom formacyjny dla studiujących duchownych, założony 1910 przez św. Józefa Sebastiana Pelczara. Rektorami po drugiej wojnie byli, m.in.: ks. Marian Strojny (1946–1958) i ks. Franciszek Mączyński (1958–1987).

²²² *Lac.* na piśmie.

²²³ Tomasz Wilczyński (1903–1965), doktor teologii, administrator apostolski warmiński 1956–1965, delegat Prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego w Olsztynie. Święcenia 1926. Wykładowca i rektor w lubelskim WSD. W 1952–1956 biskup pomocniczy lubelski.

²²⁴ Marian Kalinowski (1912–1971), doktor teologii, ksiądz archidiecezji wileńskiej, inkardynowany 1958 do archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1935. Od 1948 wykładowca w seminariach zakonnych w Warszawie; duszpasterz przy kościele św. Anny. W 1963–1967 proboszcz parafii NSPJ w Falenicy. Od 1967 kapelan cmentarza Bródnowskiego w Warszawie.

²²⁵ Czesław Falkowski (1887–1969), biskup diecezjalny łomżyński 1949–1969. Święcenia 1910 w Innsbrucku, następnie inkardynowany do archidiecezji mohylewskiej. Wykładowca na Akademii Duchownej w Petersburgu i KUL, rektor 1928–1930 USB. W czasie drugiej wojny więzion w sowieckim i niemieckim.

²²⁶ Na Jasnej Górze 3 V 1958 odbyła się konferencja redaktorów prasy katolickiej, a następnego dnia, 4 maja, pielgrzymka literatów i ludzi pióra, nazywana też pielgrzymką pisarzy katolickich bądź pielgrzymką pracowników słowa.

²²⁷ Aleksander Mościcki (1898–1980), biskup pomocniczy łomżyński 1952–1980. Wykładowca w łomżyńskim WSD. Święcenia 1925. Przed drugą wojną wykładowca w WSD w Wilnie; działacz katolickich organizacji społecznych.

literaturę o kapłaństwie. Trzeba przechodzić na wykładowy język łaciński, zwłaszcza gdy idzie o wykłady teologii dogmatycznej, moralnej i prawa kan[onicznego].

15 lutego 1958

Warszawa. Sobota.

7.30. Na Mszy św. przełożone zakonne okręgu warszawskiego, biorące udział w przeszkoleniu według programu ostatniego zebrania wyższych przełożonych zak[onnych] na J[asnej] G[órze]. Po Mszy św. krótkie przemówienie w sali posłuchań.

B[ohdan] **Skąpski** o sprawach Instytutu Mar[yjnego] na J[asnej] G[órze]. Rotaprint już leży w Gdyni od wielu tygodni i nie jest wydawany. Sytuacja lokalowa w I[nstytucie] M[aryjnym] poprawia się. Powoli montuje się drukarnię jasnogórską. O[jciec] przeor²²⁸ wysyła braci na przeszkolenie techniczne.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** ustala program pracy w W[ydziale] S[praw] Z[akonnych].

12.00. Ks[iądz] rektor **Rechowicz**²²⁹ z KUL wyjeżdża do krajów zagranicznych. Prosi o *litterae passus*²³⁰. Ma nadzieję skontaktować się z ważniejszymi ośrodkami uniwersyteckimi. Ma skłonność zapraszać do Polski cudzoziemców. Odradzam ze względu na kosztą, które musi ktoś pokrywać.

13.30. Ks[iądz] Synowiak na obiedzie.

18.00. D[okto]r **Ozimowski**²³¹, który badał ponownie stan mego zdrowia po powrocie z Krynicy. Jest zdania, że nie ma zmian chorobowych w układzie wieńcowym. Natomiast bóle w klatce piersiowej są wywołane reumatyzmem, zaciągniętym prawdopodobnie w zgniłym domu w Stoczku. Wniosek: pracuj, człowieku, nie krępuj się sercem ludzkim, ufaj Sercu Maryi, że siłę wyprosi, ile potrzeba.

Ks[iądz] **Synowiak** informował mnie o tym, że ostatni okręt też jest zwolniony z cła, a ładunek jest złożony w magazynie. Chwilowo nie będzie rozprawiany. Dotychczas ks. S[ynowiak] nie otrzymał zaproszenia na rozmowę, pomimo prośby premier [go] nie przyjął. Ten stary pijak nadal gra rolę absolutnego tyrana, dla którego człowiek jest niczym, można go nie widzieć, nie słyszeć. Straszny człowiek, taki „pan z władzą”. Ks[iądz] S[ynowiak] jest skłonny zatrzymać dalsze okręty; tłumaczę, że rząd nie może dać generalnego zwolnienia, może natomiast ustępować krok po kroku, gdyż małe ustępstwa można łatwo wytłumaczyć, a wielkie są załamaniem linii generalnej.

²²⁸ Chodzi o o. Korneliusza Jemioła OSPPE.

²²⁹ Marian Józef Rechowicz (1910–1983), ksiądz, historyk Kościoła. Rektor KUL 1956–1965, prezes TN KUL i TP KUL. W 1958 doktor h.c. Uniwersytetu Katolickiego w Lille. Dzięki jego staraniom i kontaktom zagranicznym KUL został wprowadzony w 1958 do Międzynarodowej Federacji Uniwersytetów Katolickich i w 1960 do Association Internationale des Universités. W 1974–1983 biskup administrator apostolski archidiecezji lwowskiej z siedzibą w Lubaczowie.

²³⁰ *Lac.* dokument podróży, zezwolenie na opuszczenie parafii na czas podróży.

²³¹ Eugeniusz Antoni Ozimowski (1909–2005), osobisty lekarz prymasa Wyszyńskiego.

16 lutego 1958

W[arsza]wa. Niedziela.

7.30. Na Mszy św. p. Okońska Jadwiga²³² i W[anda] Meyer²³³, m. Edyta²³⁴, prow[incjalna] elżbietanek, i s. Romana²³⁵ z Poznania.

9.00. Jadwiga **Okońska** przyniosła listy Włodzia²³⁶ pełne drobnych „cierpień” osobistych, podczas gdy zachęcałem go, żeby się wyzwolił z siebie, a wziął się za *magnalia Dei*²³⁷. Wierzę, że Włodek, gdyby wrócił do P[olski], odrodziłby się wobec wielkich trudności, jakie my tu mamy.

M[atka] **Edyta**, prowincjalna elżbietanek, informuje o tym, że nadbudowany dom nad kaplicą szpitala na Mokotowie²³⁸ oddano do dyspozycji klasztoru. Zachęcałem m. E[dytę], by dokończyła dom w Krynicy; należy zrezygnować z nadbudowy, zrobić taras, gdyż dom pozbawiony słońca tego wymaga.

S[iostrze] **Romanie** mówiłem o tym, że trzeba koniecznie przyspieszyć wyjazd sióstr do Jerozolimy (Dom Polski)²³⁹.

11.00. L[ila] **Wantowska** została skierowana do ks. Wojtyły²⁴⁰ i ks. Lena, których Konferencja Episkopatu [Polski] wyznaczyła na kierowników pielgrzymki literatów.

12.00. Obiad. Przyszedł ks. Malinowski²⁴¹.

13.00. Wyjazd do Gniezna. Droga fatalna, co 20 kilometrów nowa burza, ulewa. Wszędzie pełno wody. Kłódawa zalana. W Krośniewicach lud idzie, jedzie, śpieszy się. Brama pięknie ubrana. Czekają na obraz Matki Bożej. Dziś jest tutaj Nawiedzenie.

²³² Jadwiga Okońska z d. Korszonowska (1897–1971), matka Marii Okońskiej i ks. Włodzimierza Okońskiego.

²³³ Wanda Meyer (1926–2017), członkini „Ósemki”. Wieloletnia pracownica duszpasterstwa w diecezji wrocławskiej oraz ośrodka duszpasterskiego dla kapłanów, prowadzonego na Jasnej Górze. Uczestniczka powstania warszawskiego ps. „Dzida”.

²³⁴ Edyta Salomea Wanda Kruczkowska CSSE (1905–1983), przełożona prowincji warszawskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety 1957–1970. W 1946–1957 wikaria prowincji warszawskiej i kierowniczka kancelarii szpitala. Wstąpiła do sióstr elżbietanek 1928, pierwsze śluby zakonne 1930. Ekonomka prowincji warszawskiej 1970–1976.

²³⁵ Romana Janina Kaczmarek CSSE (1914–1998), od 1958 sekretarka prowincjalna prowincji poznańskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Radna prowincji 1960–1970. Referentka zakonna w archidiecezji poznańskiej 1963–1992. Wstąpiła do zgromadzenia 1934, pierwsze śluby 1936.

²³⁶ Włodzimierz Okoński MIC (1918–1986), brat Marii Okońskiej, lekarz. Wstąpił do marianów 1943. Zagrożony aresztowaniem przez UB, został wysłany do Włoch. Świecenia 1951 w Rzymie. Wieloletni duszpasterz w polonijnym ośrodku księży marianów w Londynie na Ealingu. Autor książek dla młodzieży o samowychowaniu i wychowaniu.

²³⁷ *Lac*, wielkie dzieła Boże (por. Dz 2,11).

²³⁸ Szpital sióstr elżbietanek, wzniesiony 1929–1931 staraniem Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety w Warszawie przy ul. Goszczyńskiego. Upaństwowiony 1949. Elżbietanki 1954 przymusowo przekwaterowano do klasztoru Bazylianów. W 1954–1994 dom prowincjalny z nowicjatem mieścił się przy ul. Miodowej 16. Część sióstr została jeszcze do 1964 na Mokotowie, gdzie urządzono im tymczasowe mieszkanie.

²³⁹ Stary Dom Polski powstał w Jerozolimie 1908, ufundowany przez ks. Marcina Pińciurka (1860–1930). Siostry elżbietanki przejęły opiekę nad nim 1931. Nowy Dom Polski otwarty został w czasie drugiej wojny.

²⁴⁰ Karol Wojtyła (w rękopisie obocznie do: Woytyła) (1920–2005), święcenia 1946. Od 1953, po odmowie habilitacji przez władze komunistyczne, wykładowca w WSD w Krakowie i na KUL; duszpasterz młodzieży. W 1958–1964 biskup pomocniczy krakowski, nominacja biskupa 4 VII 1958, sakra 28 IX 1958. W 1964–1978 arcybiskup metropolita krakowski, kardynał 1967. W 1978 papież Jan Paweł II. Kanonizacja 2014.

²⁴¹ Wincenty Malinowski (1900–1982), ksiądz. W 1947–1982 proboszcz parafii MB Częstochowskiej w Józefowie koło Otwocka, dziekan dekanatu karczewskiego. Kanonik. Świecenia 1928.

Godz. 17.00 w Gnieźnie. Jest ks. J[an] **Zaręba**. Biskup²⁴² w Wysokiej, niezrażony ostatnim wypadkiem, który wyrzucił go z nowo nabytego wozu. Padł ofiarą ks. kapelan Różewicz²⁴³, który dotąd leży w łóżku. Biskup leżał na szosie omdlały przez 10 minut.

Z ks. **Czerniakiem** omawiamy program jutrzejszej konferencji dla duchowieństwa arch[idiecezji] i najbliższego posiedzenia Wydziału Duszpasterstwa.

Razem z ks. **Malinowskim**²⁴⁴ omawiamy program pracy Wydziału Duszpasterstwa. Ustalamy termin rekolekcji dla najmłodszych pięciu roczników duchowieństwa gnieźnieńskiego na Jasnej Górze. Przyszedł bp **Bernacki**, opowiada o swoim wypadku.

17 lutego 1958

Gniezno.

7.30. Msza św. do Matki Bożej o wolność dla więźniów w Sowietach.

10.00. Ks[iądz] **Wróblewski**²⁴⁵ z Wągrowca.

11.00. Wielkopostny kurs duszpastersko-katechetyczny. Ks[iądz] R[oman] **Zientarski**²⁴⁶ mówi o oddziaływaniu duszpasterskim na młodzież męską w chwili obecnej. Ks[iądz] **pral[at] Piotrowski**²⁴⁷ z Włocławka mówi o oddziaływaniu duszp[asterskim] na młodzież żeńską. Dyskusja była wszechstronna, inicjatywy nie brak. Ale jest i oczekiwanie na gotowe środki i wskazania. Po przerwie obiadowej wygłosiłem referat n[a] t[emat]: *Myśli przewodnie rekolekcji wielkopostnych w 1958 r.* Szczegółowe informacje o zagadnieniach pracy wielkopostnej przedstawiali ks[ięźa]: Raiter, Czerniak, Więckowski²⁴⁸, Batkowski²⁴⁹ i Zaręba. Zebranie zakończyło się o godz. 15.00.

^a W rękopisie konsekwentnie: Kiljan.

²⁴² Chodzi o bp. Lucjana Bernackiego.

²⁴³ Tadeusz Różewicz (1927–1978), ksiądz. Świecenia 1956. Od 1957 notariusz w KMG. Kapelan bp. Lucjana Bernackiego. W wyniku wypadku w 1958 do końca życia pozostał częściowo niepełnosprawny. Wysłany 1958 na studia na KUL, z powodu stanu zdrowia nie ukończył. W 1961–1978 w parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Bydgoszczy. Rektor kaplicy Nieustającej Adoracji pw. Bożego Ciała; kapelan siostr franciszkanek Najświętszego Sakramentu.

²⁴⁴ Chodzi o księdza kanonika Wincentego Malinowskiego, z którym prymas przyjechał z Warszawy i który dwa dni później wrócił do Warszawy.

²⁴⁵ Władysław Wróblewski (1879–1959), ksiądz. W 1918–1958 proboszcz parafii farniej św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu. Świecenia 1904. W okresie międzywojennym ceniony społecznik. W czasie drugiej wojny wysiedlony, więziony, szykanowany przez Niemców.

²⁴⁶ Roman Józef Zientarski (1907–2001), ksiądz, brat księdza Władysława Zientarskiego. W 1947–1961 proboszcz parafii NMP Wniebowziętej – sanktuarium MB Pocieszenia w Dąbrówce Kościelnej. Wykładowca w WSD w Gnieźnie. Świecenia 1930. W 1961–1984 proboszcz parafii Zwiastowania NMP w Inowrocławiu i dziekan dekanatu Inowrocław II. Od 1963 kanonik kapituły kruszwickiej. Przed drugą wojną duszpasterz harcerzy. Więzień obozów w Buchenwaldzie i Dachau.

²⁴⁷ Stanisław Piotrowski (1912–1998), ksiądz, prałat. Świecenia 1938. Po drugiej wojnie, m.in.: prefekt we Włocławku, diecezjalny moderator Sodalijii Mariańskiej, ojciec duchowny w WSD, wikariusz generalny i kanclerz kurii. Aresztowany 1955–1956. Po uwolnieniu często zmieniał parafie z powodu szykan SB, m.in. 1958 administrator parafii Ducha Świętego we Włocławku. W 1971–1989 proboszcz parafii św. Mikołaja w Kaliszu. Prepozyt kapituły kaliskiej, infułat.

²⁴⁸ Kazimierz Więckowski (1917–1978), ksiądz, doktor teologii. Świecenia 1945. Wykładowca od 1954 i rektor 1963–1970 w WSD w Gnieźnie. Od 1958 diecezjalny duszpasterz służby zdrowia. W 1963 kanonik kapituły kolegiaty św. Jerzego w Gnieźnie. Następnie przeszedł do pracy w diecezji gorzowskiej. Od 1972 wiceoficjał Sądu Biskupiego w Gorzowie Wlkp.

²⁴⁹ Józef Batkowski (1912–2007), ksiądz. Po drugiej wojnie proboszcz parafii w Mielzynie, Bydgoszczy i 1957–1987 parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Toruniu na Pogórze. Prałat. Członek rady kapłańskiej w archidiecezji

Wikariusz z Osieka n[ad] N[otecią]²⁵⁰ po śmierci swego proboszcza, ks. Kwiatkowskiego²⁵¹, prosi o przeniesienie. Jest bardzo nerwowo podniecony i niespokojny, chociaż ma zaledwie 26 lat.

17.00. A[rcyb]b[isku]p **Baraniak**, ks. **Nowacki**²⁵² i ks. **Mieliński**²⁵³ z Poznania. Ks[iądz] Nowacki bardzo dzielnie spisał się w zdobywaniu precjozów kościelnych. Dzięki swej ogromnej wiedzy historycznej i pamięci ujawnił tak wielki autorytet, że przedstawiciele władz państwowych musieli się z tym liczyć, gdyż ks. N[owacki] zbyt wiele wiedział. Posiada pełne listy wywiezionych i rewindykowanych przedmiotów kultu. O każdym umie wiele powiedzieć. Jego to zasługa w dużej mierze, że wybronił własności k[ościelnej].

Ks[iądz] **Mieliński** przedstawia kilka informacji o sytuacji „Przewodnika Kat[olickiego]”²⁵⁴.

Ar[cy]b[isku]p pokazuje nowe kartony **witraży** dla katedry, rzucone przez prof. Bunscha²⁵⁵ i ks. Kiliana²⁵⁶.

19.00. Jesteśmy na wieczery u ks. kan[onika] **Raitera**. Staruszkowie kapituły nie przyszli. Spędziliśmy dwie godziny na miłej rozmowie. Arcyb[isku]p odjechał wcześniej do Poznania, a stamtąd do Krynicy.

18 lutego 1958

Gniezno. Wtorek.

9.00. Ks[iądz] **Malinowski** wraca do W[arszawy].

gnieźnieńskiej. Święcenia 1935. Więzień obozów Sachsenhausen-Oranienburg i Dachau, ofiara zbrodniczych eksperymentów pseudomedycznych.

²⁵⁰ Eugeniusz Szymański (1931–2014), ksiądz. Święcenia 1956. W 1956–1958 wikariusz w parafii św. Józefa w Osieku nad Notecią. W 1981–2002 proboszcz parafii Rozesłania Świętych Apostołów w Brzeziu (dekanat pleszewski).

²⁵¹ Stefan Kwiatkowski (1899 – 9 II 1958), ksiądz. W 1947–1948 proboszcz parafii w Galewie, 1948–1958 proboszcz parafii św. Józefa w Osieku nad Notecią. Święcenia 1923. Więzień obozów w Buchenwaldzie i Dachau.

²⁵² Józef Nowacki (1895–1964), ksiądz, historyk Kościoła, habilitacja 1938 na UJK. Święcenia 1917. W 1933–1964 dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, zasłużony w dziele inwentaryzacji, a po drugiej wojnie – rewindykacji zbiorów. Wykładowca w WSD gnieźnieńskim od 1927 i poznańskim od 1947.

²⁵³ Roman Mieliński, do 1931 Kwasigroch (1906–1976), ksiądz, doktor teologii, prałat. Od 1937 redaktor „Przewodnika Katolickiego”, redaktor naczelny 1956–1973. Od 1957 członek Komisji Prasowej KEP. W 1957–1968 proboszcz parafii w Żabikowie. Święcenia 1931. Sekretarz 1932–1937 w kancelarii prymasa Hłonda. W czasie drugiej wojny w Warszawie, m.in. członek Komórki ds. Kościelnych przy Delegaturze Rządu RP. Aresztowany 1948, skazany na 10 lat więzienia, zwolniony 1955.

²⁵⁴ „Przewodnik Katolicki”, najstarszy w Polsce tygodnik społeczno-religijny, wydawany w Poznaniu od 1895 (z przerwą 1939–1956) przez Drukarnię i Księgarnię św. Wojciecha.

²⁵⁵ Adam Bunsch (1896–1969), artysta plastyk, dramaturg, pamiętnikarz i pedagog. W powojennej twórczości skupiony na tematyce sakralnej. Projektant m.in. witraży, polichromii i innych elementów wystroju dla 39 kościołów w Polsce, Anglii i Szkocji, w tym ponad 200 okien witrażowych. Autor m.in. witraży w kaplicy w pałacu biskupim w Gnieźnie oraz w katedrze gnieźnieńskiej.

²⁵⁶ Wincenty Kilian SDB (1905–1991), ksiądz i artysta. Wstąpił do salezjanów 1918. Absolwent Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie. Przedwojenny dorobek stracił w powstaniu warszawskim. Po wojnie m.in. autor licznych polichromii, mozaik (np. ściana mozaikowa w warszawskiej bazylice NSJ przy ul. Kawęczynskiej) i witraży w kościołach (np. w katedrze plockiej).

9.30. B[isku]p **Bernacki** w sprawach kurialnych; sprawę auta dla kurii, nabytego z funduszów przelanych z kurii na budowę katedry, załatwiamy w ten sposób, że sekretariat prymasowski przeleje zapomogę kurii na pokrycie wydatku.

O[jciec] A[ugust] **Rosiński**²⁵⁷, prowincjał franciszkanów z W[arsza]wy, prosi o placówkę pracy duszpasterskiej w Bydgoszczy; niech złoży petycję.

Ks[iądz] E[dmund] **Boniecki**²⁵⁸, prowincjał Zgrom[adzenia] N[ajświętszej] Rodziny²⁵⁹, z Bąblina – po wyborze – prosi o przedłużenie *facultates*²⁶⁰. Zgłosi *in scriptis*²⁶¹.

Ks[iądz] Stefan **Fiutak**²⁶² po otrzymaniu magisterium filozofii zachętę otrzymuje, by pisał rozprawę doktorską u profesora Świeżawskiego²⁶³. Ma rok czasu.

10.30. S[iostrą] **Maria Drohojowska**²⁶⁴ z Polskiej Wsi²⁶⁵ prosi o polecenie do KUL, by mogła dokończyć studia teolog[iczne], rozpoczęte na Wydz[iale] Teol[ogii] w W[arsza]wie.

11.00. Na Wydziale Duszpasterstwa jest posiedzenie, ustawione programowo na wykonywanie programu II roku Wielkiej Nowenny. Wiele czasu poświęca się duszpasterskiemu zorganizowaniu administracji sakr[amentu] pokuty i Eucharystii.

12.00. O[jciec] F[eliks] **Matyśkiewicz**²⁶⁶, prowincjał oblatów M[aryi] N[iepokałanej], prosi o pozwolenie na przyjęcie darowizny placu w W[arsza]wie, na Forcie Mokotowskim; wyrażam zgodę z tym, że wybuduje tam kaplicę. O[jciec] M[ichał] **Wiśniewski** OMI²⁶⁷, prokurator misyjny [w] St. Paul [w] USA, i o. Murawski²⁶⁸ – przed powrotem do Kanady – proszą o błogosławieństwo.

^a W rękopisie konsekwentnie: Świeżawski.

²⁵⁷ August Bogusław Rosiński OFMConv (1914–2001), przełożony prowincji MB Niepokalanej Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych w Warszawie 1953–1959. Wcześniej mistrz nowicjatu. Śluby zakonne 1933. Święcenia 1941. W czasie drugiej wojny kapitan w 2. Korpusie PSZ na Zachodzie. Gwardian i proboszcz parafii MB Anielskiej w Łodzi 1962–1965. Asystent generalny zakonu w Rzymie 1966–1972.

²⁵⁸ Edmund Boniecki MSF (1913–1990), prowincjał polskiej prowincji Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny 1958–1964 i 1967–1970. Rektor i proboszcz parafii w Górcie Klasztornej 1970–1976. Wstąpił do nowicjatu 1932, śluby wieczyste 1936. Święcenia 1938.

²⁵⁹ Chodzi o Zgromadzenie Misjonarzy Świętej Rodziny, założone w Holandii 1895, w Polsce od 1921. Dom prowincjalny w Poznaniu, inne ważne domy, m.in. w Górcie Klasztornej, Bąblinie.

²⁶⁰ *Lac.* upoważnienia, pełnomocnictwa.

²⁶¹ *Lac.* na piśmie.

²⁶² Stefan Fiutak (1918–2000), ksiądz. Święcenia 1948. Od 1954 student na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL, doktor filozofii 1959. Wykładowca i od 1963 wicerektor w WSD w Gnieźnie. Pełnił też różne funkcje w trybunale metropolitalnym i w strukturach diecezji. Od 1978 kanonik Kapituły Kolegiackiej św. Jerzego na Zamku Gnieźnieńskim.

²⁶³ Stefan Świeżawski (1907–2004), wybitny historyk filozofii, autor m.in. *Dziejów filozofii europejskiej XV wieku*, współtwórca Lubelskiej Szkoły Filozoficznej. Kierownik Katedry Historii Filozofii na KUL 1946–1976. Współpracownik wielu uniwersytetów polskich i zagranicznych. Promotor odnowy religijnej i liturgicznej; świecki audytor na Soborze Watykańskim II. Podczas studiów na UJK członek i 1927–1928 prezes Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej (SKMA) „Odrodzenie”.

²⁶⁴ Maria Drohojowska RSCJ (1914–2009), zakonnica ze Zgromadzenia Sióstr Sacré Coeur.

²⁶⁵ Polska Wieś, wieś w gminie Pobiedziska (pow. poznański). Od 1921 istniała tu szkoła prowadzona przez siostry Sacré Coeur (Najświętszego Serca Jezusa), zgromadzenie o charyzmacie nauczycielsko-wychowawczym, założone przez św. Magdalenę (Zofię) Barat (1779–1865; kanonizacja 1925).

²⁶⁶ Feliks Matyśkiewicz OMI (1911–2003), prowincjał polskiej prowincji oblatów Maryi Niepokalanej 1956–1962. Rektor WSD oblatów w Obrze 1962–1969. Pierwsze śluby 1933, śluby wieczyste 1936, święcenia 1939.

²⁶⁷ Michał Wiśniewski OMI (1905–1978), pierwsze śluby 1926, śluby wieczyste 1930, święcenia 1931.

²⁶⁸ Antoni Murawski OMI (1915–1991), proboszcz 1958–1967 parafii św. Stanisława Kostki w Toronto (Kanada).

14.15. Sesja semestralna w seminarium arcybiskupim. Ks[iądz] rektor²⁶⁹ odczytał klasyfikacje naukowe po egzaminach, podał informacje dotyczące dalszych prac w s[eminarium] d[uchownym]. Rozważaliśmy sprawę wychowania wakacyjnego alumnów.

19 lutego 1958

Gniezno. Środa Popielcowa.

8.00. W katedrze prymasowskiej posypanie głów popiołem.

P[an] **Olkiewicz**²⁷⁰ w sprawie pokrycia kosztów za samochód; nie można brać z Funduszu Odbudowy Katedry.

10.00. Ks[iądz] **rektor Pacyna** otrzymuje pozwolenie na rozbudowę letniska w Dębках. Można zabiegać o przejęcie ziemi należącej do ochronki św. Wojciecha na rzecz s[eminarium] m[etropolitalnego]. Ks[iądz] **rektor** i ks. **Zientarski** R[oman] otrzymują pozwolenie na wakacyjny wyjazd do Belgii. Sprawa ks. **Sobczaka**²⁷¹ wyjaśnia się. Trudności z ks. Wollschlaegerem²⁷².

B[isku]p **Bernacki** – proszę, by na przyszłość nie czyniono większych wydatków bez wyraźnej zgody.

Ks[iądz] **Rembacz**²⁷³ otrzymuje listy do ks. Banaszaka²⁷⁴ w Paryżu i błogosławieństwo na drogę.

Ks[iądz] **Zaręba** – zezwalam na przyjęcie pracownicy do D[uszpasterstwa] D[obroczytnego].

Ks[iądz] **Raiter** w sprawie prac w katedrze. Ks[ięża] kanonicy Durzyński i Tłoczyński²⁷⁵ wnoszą wiele żalów do biskupa B[ernackiego]. W rzeczywistości to nie biskup, ale

Pierwsze śluby 1936, śluby wieczyste 1940, święcenia 1942. W czasie drugiej wojny kapelan PSZ na Zachodzie w stopniu kapitana.

²⁶⁹ Józef Pacyna (1906–1985), ksiądz. Od 1937 wykładowca i 1947–1963 rektor w WSD w Gnieźnie, z przerwą 1953–1956, w okresie uwięzienia prymasa. Pełnił też inne funkcje, m.in. sędzia i egzaminator prosynodalny, cenzor ksiąg religijnych. Święcenia 1930. W czasie drugiej wojny robotnik przymusowy w Rzeszy. W 1963–1982 proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie.

²⁷⁰ Roman Olkiewicz, wieloletni (zatrudniony przed drugą wojną) kasjer KMG, odznaczony 1957 orderem *Pro Ecclesia et Pontifice*.

²⁷¹ Stanisław Sobczak (1920–1999), ksiądz, doktor teologii. Święcenia 1949. Od 1953 wykładowca w gnieźnieńskim WSD. W 1957–1995 pierwszy proboszcz parafii Chrystusa Wieczystego Kapłana w Gnieźnie i budowniczy kościoła. Kanonik.

²⁷² Jan Wollschlaeger (1912–1978), ksiądz, doktor teologii. W 1958–1978 proboszcz parafii Wszystkich Świętych w Mielżynie. Wykładowca w WSD. Święcenia 1937.

²⁷³ Kazimierz Rembacz (1927–2002), ksiądz. Święcenia 1954. W lutym 1958 skierowany na studia w Instytucie Katolickim we Francji. Pozostał we Francji do 1998. Wicerektor Seminarium Polskiego w Paryżu 1982–1998.

²⁷⁴ Antoni Banaszak (1901–1999), ksiądz. W 1945 organizator i do 1982 rektor Polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu. Wspomagał Kościół w Polsce, m.in. przekazując książki i podręczniki teologiczne. Z nominacji prymasa Wyszyńskiego: delegat ds. Kościoła w Polsce, następnie delegat ds. Misji Polskich za Granicą. W 1951 prałat papieski, w 1961 infułat. Święcenia 1927. Więzień obozów w Dachau i Mauthausen-Gusen.

²⁷⁵ Stanisław Tłoczyński (1881–1958), ksiądz, kompozytor. Święcenia 1909. Od 1914 do końca życia dyrygent Chóru Archikatedralnego (Prymasowskiego) w Gnieźnie. Od 1916 wykładowca muzyki i śpiewu w gnieźnieńskim WSD. Kanonik kolegiaty św. Jerzego w Gnieźnie, kanonik gremialny Kapituły Prymasowskiej od 1946. Redaktor *Śpiewnika kościelnego dla archidiecezji gnieźnieńskiej*.

ja nie zgodziłem się na przystosowywanie kanonii po ks. Raiterze do wymagań ks. Tłoczyńskiego. Budowanie w kanonii sali chórowej, gdy już jest jedna, jest marnowaniem pieniędzy. Obydwa starszycy szukają lokaty dla swych energii w tworzeniu trudności *devotionis causa*²⁷⁶.

11.30. Z bp. B[ernackim] zwiedziłem **roboty przy katedrze**. Weszliśmy pod sklepienie, by zdecydować, czy resztki reliktów, które zostały po dawnym sklepieniu gotyckim, należy zachować czy je zamienić nowym. Prof[esor] Zachwatowicz²⁷⁷ był za pozostawieniem; może dlatego, że tam są resztki polichromii średniowiecznej. Ale nie spełniają one już swego zadania, mogą osłabić sklepienie i to w miejscu absydy, gdzie parcie i wstrząsy uliczne wymagają zdrowych elementów. Kamień pozostały wytrzymał pożar z 1945 r., a może i dawniej, sprzed 200 laty. Lepiej wymienić, ale zachować w zbiorach reliktów. Widzieliśmy odsłonięte pierwsze pole w sklepieniu gotyckim.

13.00. Obiad. B[isku]p Bernacki, ks. Palewodziński, ks. Czerniak.

14.15. Wyjazd do W[arsza]wy. Zabieramy ks. kanclerza P[alewodzińskiego]. Droga oblodzona.

18.00. W domu.

20 lutego 1958

Warszawa. Czwartek.

7.30. Po Mszy św. s. **Maria z Lasek**²⁷⁸ przedstawia mi zapowiedź W[ydziału] S[praw] Zak[onnych] K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej] wizytacji w zgromadzeniu ss. franciszek. Czy wiem o tym? Wiem. Od wielu lat nie prowadzono w archidiecezji wizytacji w klasztorach. Siostry są uległe i przyjmują zapowiedzianą wizytację z całym zaufaniem.

9.30. Ks[ia]dz kancl[erz] **Palewodziński** wraca z Urzędu Kontroli Prasy²⁷⁹. Wniesiono szereg zastrzeżeń. Pani Kupraszwili²⁸⁰, postrach w cenzurze kościelnych tekstów, wnosi sprzeciw p[rzeciw]ko wyliczaniu szkół; radzi, by wyliczyć prefektów, nie wyliczając szkół. Sprzeciwia się podaniu liczby mieszkańców na terenie archidiecezji; wystarczy, że poda się liczbę katolików. Ma zastrzeżenia p[rzeciw]ko tytułowi kapituły gnieźnieńskiej: „prymasowska”. Nie było zgłoszenia. Proszę, by w tej sprawie nie czyniono ustępstw bez

²⁷⁶ Łac. z powodu (tu: przesadnej) gorliwości, pobożności.

²⁷⁷ Jan Zachwatowicz (1900–1983), architekt, wykładowca na PW. W 1945–1957 generalny konserwator zabytków. Autor koncepcji powojennej odbudowy Starego Miasta. Współautor projektu odbudowy archikatedry św. Jana. Konsultant odbudowy i regotyżacji katedry gnieźnieńskiej.

²⁷⁸ Miriam (Maria) Gołębiowska FSK, właśc. Bronisława Wajngold (1902–1984). Do franciszek służebnic Krzyża wstąpiła 1928, trzy lata po przyjęciu chrztu, na którym otrzymała imię Agnieszka. Adresatka *Listów do Agnieszki* Jerzego Lieberta. Przełożona lokalna wspólnoty zakonnej w Laskach.

²⁷⁹ Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (GUKPPIW), w 1946–1990 centralny urząd cenzury państwowej w PRL z siedzibą przy ul. Mysiej w Warszawie. Właściwie działał już od stycznia 1945, wówczas pod nazwą: Centralne Biuro Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk.

²⁸⁰ Kupraszwili, stalinowska urzędniczka w GUKPPIW (dyrektorka departamentu prasowego?), odpowiedzialna za cenzurę czasopism katolickich.

mej zgody. Ciekawe światło rzuca rozmowa na wypadek samochodowy bp. Bernackiego pod Szubinem. Kierowca, p. **Beckert**²⁸¹, nie chciał jechać, ale b[isku]p go przymuszał. Ślizgawica była niebezpieczna. B[isku]p popędzał auto, chociaż szofer ostrzegał. Było czasu wiele i nie bardzo sobie życzone tego przyjazdu, gdyż „jubilat” w dniu swej uroczystości nie powinien być goszczony przez nikogo. *Recte*²⁸²!

11.15. W **Sądzie Metropolitalnym Warsz[awskim]** **doroczna sesja** sprawozdawcza. Ks[iaźdz] oficjał **Duczyński**²⁸³ wygłasza referat: *Postępowanie zaoczne w razie uporu strony w sprawach o nieważność małżeństwa*. Wszystko z pamięci. Cytuje kanony bez C[odice] I[uris] C[anonici]²⁸⁴. Pamięć usłużna.

Złożono sprawozdanie kasowe S[ądu] M[etropolitalnego] i z pracy sądowej. W szeregu wniosków jako dezyderat wysunięto stworzenie poradni prawnej.

Zebranie zakończyło się wspólnym obiadem.

W drodze powrotnej zajechaliśmy do k[ościół]a św. **Wojciecha** na Wolskiej²⁸⁵, by odwiedzić chorego ks. Murawskiego²⁸⁶. Wbrew informacji jeszcze nie wrócił ze szpitala.

Pojechaliśmy **do katedry**, by zobaczyć stan prac. Obejrzelśmy nowe kredencje²⁸⁷ w zakrystii i bogate aparaty k[ościel]ne. Ustawiono makietę ambony. Oglądaliśmy budowę domu pod nr. 6.

18.00. Konferencja **duszpasterzy akademickich** u św. Anny. Ustala się punkty, które mają być zorganizowane: Jelonki, Koło, Bielany, św. Paweł. Działają: św. Anna, Ochota – św. Jakub, Rakowiecka, Narbutta.

21 lutego 1958

Warszawa. Piątek.

9.30. J[adwiga] **Maciaszczak**²⁸⁸ z Lublina, b[yła] sekretarka Tow[arzystwa] Dobroczynności lub[elskiego]²⁸⁹, którego^a na mocy statutu byłem prezesem²⁹⁰. Ile tragedii może

^a W rękopisie błędnie: której.

²⁸¹ Beckert, kierowca bp. Lucjana Bernackiego. Brak danych.

²⁸² *Łac.* właściwie, poprawnie, słusznie; też: wspaniale!

²⁸³ Franciszek Duczyński (1892–1964), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Od 1948 kanonik Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej. Oficjał sądu metropolitalnego 1950–1964. W 1946–1964 proboszcz parafii Chrystusa Króla w Warszawie na Targówku. Świecenia 1916. Prałat papieski.

²⁸⁴ Chodzi o Kodeks prawa kanonicznego.

²⁸⁵ Właściwie: kościół św. Stanisława BiM, parafii św. Wojciecha.

²⁸⁶ Wacław Murawski (1889–1961), ksiądz. W 1927–1961 proboszcz parafii św. Wojciecha w Warszawie na Woli, dziekan. Od 1948 kanonik kapituły metropolitalnej. Świecenia 1912.

²⁸⁷ Kredencja, kredens, rodzaj stołu, na którym układa się szaty przygotowane do liturgii, lub stół, na którym ustawia się naczynia używane podczas liturgii.

²⁸⁸ Jadwiga Żołnierkiewicz-Maciaszczak, pełnomocnik Zarządu Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności (LTD) od 30 VIII 1939 do likwidacji towarzystwa w 1952. Pełniła swoje obowiązki przez całą wojnę i to jej działalności Towarzystwo zawdzięcza ciągłość istnienia.

²⁸⁹ Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności, powstało 1815, do 1846 pod nazwą: Towarzystwo Dobroczynności w Lublinie. Rozwiązane decyzją PWRN w Lublinie 1952, nieformalnie działało jeszcze do 1955.

²⁹⁰ Stefan Wyszyński jako biskup lubelski został wybrany na prezesa LTD podczas pierwszego po wojnie zebrania ogólnego Towarzystwa 3 XI 1946 i pełnił tę funkcję do wyjazdu z Lublina.

pomieścić jedno życie, widać z tego opowiadania. Prosiłem, by mi przysłała swego syna, ongiś dobrego Andrzejka, a dziś „chuligana”, który cierpi przez opuszczenie ojca.

Ks[iądz] **Wójcik**²⁹¹ z Sądu M[e]t[ro]p[ol]italnego] prosi o zmianę pracy. Oddano akta do K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

11.00. B[isku]p **Klepacz** przedstawia program **zjazdu rektorów i profesorów** seminariów duch[ownych] w Lublinie. Program zatwierdziłem i przyjąłem referat wstępny.

Biskup K[lepacz] referuje o konferencji w komisji sejmowej kultury i sztuki. Dyskutowano na temat wpływu literatury niemoralnej. Iwaszkiewicz²⁹², Gołębiowski²⁹³ i Kubicki²⁹⁴ wypowiadali się za wolnością twórczości. Przeciwno przemawiali Kruczkowski²⁹⁵, Rusinek i Motyka²⁹⁶. „Znak” (Zawieyski, Kisiel²⁹⁷) – milczeli. Z listu Kisielewskiego widać, że milczenie było programowe.

19.00. B[isku]p **Pawłowski** po wieczery omawia wiele spraw swej diecezji.

22 lutego 1958

W[arsza]wa. Sobota.

7.30. Msza św. ku czci Pani Jasnogórskiej. Matka **Edyta**²⁹⁸ dziękuje za lekarstwa. B[ohdan] **Skąpski** prosi o błogosławieństwo na dalsze prace.

L[ila] Wantowska i M[aria] Okońska ustalają sprawę komitetu pielgrzymki literatów. Jadą do Poznania na rozmowę z ks. Lenem.

²⁹¹ Edward Wójcik (1913–1996), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. *Defensor vinculi* w Warszawskim Sądzie Metropolitalnym, następnie wiceoficjał. Świecenia 1939. Od 1962 proboszcz parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Świdrze. Rektor kościoła Sakramentek.

²⁹² Jarosław Iwaszkiewicz (1894–1980), prozaik, dramaturg, eseista i tłumacz. Poseł na Sejm PRL 1952–1980. Od 1958 członek prezydium OK FJN. W 1955–1980 redaktor naczelny miesięcznika literackiego „Twórczość”. Prezes ZLP 1945–1946, 1947–1949 i 1959–1980. W okresie międzywojennym współtwórca grupy poetyckiej Skamander. Laureat wielu nagród literackich.

²⁹³ Stefan Gołębiowski, „Jan Smutek” (1900–1991), poeta, nauczyciel, działacz społeczny. Poseł na Sejm PRL 1957–1965. Radny WRN w Warszawie 1955–1961. W 1945–1965 dyrektor Liceum im. Władysława Orkana w Bieżuniu. Od 1953 członek ZLP.

²⁹⁴ Marian Aleksander Kubicki (1908–1972), dziennikarz, literat, działacz polityczny. Redaktor naczelny „Dziennika Ludowego”. Członek Naczelnego Komitetu ZSL, członek prezydium NK ZSL. Poseł: 1944–1947 do KRN, 1947–1952 na Sejm Ustawodawczy i 1957–1972 na Sejm PRL. Członek, a 1957–1961 i 1965–1972 zastępca przewodniczącego sejmowej Komisji Kultury i Sztuki.

²⁹⁵ Leon Kruczkowski (1900–1962), komunistyczny pisarz i działacz polityczny. Od 1945 w PPR, później PZPR. Poseł do KRN i na sejm 1947–1962, członek sejmowej Komisji Kultury i Sztuki 1957–1961. Od 1957 członek Rady Państwa. Z nominacji partyjnej członek różnych gremiów decydujących w PRL o kulturze. Od 1958 członek prezydium OK FJN.

²⁹⁶ Lucjan Motyka (1915–2006), działacz komunistyczny. Poseł 1945–1972 i 1976–1980. Członek sejmowej Komisji Kultury i Sztuki. W 1957–1964 I sekretarz KW PZPR w Krakowie. Mimo zaledwie średniego wykształcenia 1964–1971 minister kultury i sztuki. Ambasador PRL w Czechosłowacji 1971–1975, Bułgarii 1978–1980 i Szwajcarii 1980–1983. Wieloletni członek Rady Naczelnej i ZG ZBoWiD.

²⁹⁷ Stefan Kisielewski, „Kisiel” (1911–1991), prozaik, publicysta, kompozytor i krytyk muzyczny. Poseł na Sejm PRL z ramienia „Znaku” 1957–1965. W 1945–1989 (z przerwami 1953–1956, 1968–1971 i 1981–1983) publicysta „Tygodnika Powszechnego”; po 1989 publicysta „Wprost”. W PRL w niektórych latach represjonowany, objęty zapisem cenzury. Autor określenia „dyktatura ciemniaków”. Wieloletni członek zarządu Związku Kompozytorów Polskich, członek ZLP. W 1989 członek-założyciel Unii Polityki Realnej.

²⁹⁸ Chodzi o m. Edytę Kruczkowską CSSE, przełożoną prowincji warszawskiej sióstr elżbietanek.

9.00. Komitet Budowy **Sem**[inarium] **Metrop**[olitalnego] na Bielanach. Przeglądamy poprawione plany i zatwierdzamy je. A[kademia] T[eologii] K[atolickiej] wynosi się z gmachu do klasztoru od 1 III br. Chwilowo mogą zająć I piętro marianie, z tym że gdy tego będzie wymagał etap budowy, zaraz się usuną. Może to nastąpić za rok.

10.00. Sesja **K**[urii] **M**[etropolitalnej] **W**[arszawskiej]. Brak ks. Modzelewskiego.

15.00. Odwiedzam pracownię Zofii Trzcińskiej-Kamińskiej²⁹⁹. Poświęcam obraz M[atki] Bożej Częstochowskiej dla Kanady. Omawiamy zamiary budowy pomnika w archikatedrze dla kardynała Hlonda³⁰⁰. Prof[esor] Kamiński³⁰¹ zaprojektuje szkic, który mi posłuży do rozmowy z prof. Zachwatowiczem.

23 lutego 1958

W[arsza]wa. **Niedziela.**

Cały dzień pracuję w domu. Piszę wielkie listy do abp. Gawliny, do ks. Piwowara, do ks. Mączyńskiego Franciszka³⁰² w Rzymie, do o. Semkowskiego³⁰³ w sprawie Kolegium Polskiego, do ks. Strojnego³⁰⁴ w sprawie Instytutu³⁰⁵.

24 lutego 1958

W[arsza]wa. **Poniedziałek.**

9.00. M[atka] **Edyta**³⁰⁶ w sprawie budowy lecznicy dla kapłanów.

M[atka] **Benedykta**³⁰⁷ z Lasek w sprawie wizytacji kanonicznej na Piwnej.

²⁹⁹ Zofia Trzcińska-Kamińska (1890–1977), rzeźbiarka i medalierka. Po drugiej wojnie autorka kilkudziesięciu rzeźb o tematyce sakralnej, m.in. tablicy pamiątkowej ślubów jasnogórskich Jana Kazimierza w sali rycerskiej w klasztorze na Jasnej Górze (1957), pomnika kard. Hlonda w archikatedrze św. Jana w Warszawie (1960). Żona prof. Zygmunta Kamińskiego.

³⁰⁰ August Hlond (1881–1948), prymas Polski, 1926–1946 metropolita gnieźnieński i poznański, 1946–1948 metropolita gnieźnieński i warszawski, kardynał 1927. W 1945 otrzymał od Piusa XII specjalne pełnomocnictwa legata papieskiego. Salezjanin 1896, święcenia 1905. Od 1992 trwa jego proces beatyfikacyjny.

³⁰¹ Zygmunt Kamiński (1888–1969), grafik, malarz, pedagog, profesor PW, mąż Zofii Trzcińskiej-Kamińskiej. Projektant obowiązującego od 1927 wzoru godła RP oraz znaczków pocztowych, banknotów, medali, a także monumentalnych kompozycji pomnikowych.

³⁰² Franciszek Mączyński (1901–1998), ksiądz. Święcenia 1926. Od 1945 we Włoszech. Od 1946 ojciec duchowny w Papieskim Instytucie Polskim i Papieskim Kolegium Polskim w Rzymie. Rektor Papieskiego Instytutu Polskiego 1958–1987. Pracownik Radia Watykańskiego (RW) 1947–1958. Służył pomocą prymasowi Wyszyńskiemu, pośrednicząc w różnych sprawach w dykasteriach watykańskich. Od 1968 konsultor Kongregacji Zakonów. Więzień obozów Sachsenhausen i Dachau, ofiara pseudomedycznych eksperymentów z malarią.

³⁰³ Ludwik Semkowski SJ (1891–1977), bibliista, hebraista. Rektor Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie 1955–1959. Wstąpił do jezuitów 1907. Od 1925 wykładowca w Papieskim Instytucie Biblijnym i Instytucie Orientalnym w Rzymie. Pracownik Sekcji Polskiej RW 1943–1947. Rektor kościoła św. Stanisława w Rzymie 1943–1945. Wykładowca w filii Papieskiego Instytutu Biblijnego w Jerozolimie 1949–1955 i 1959–1972; dyrektor Domu Jerozolimskiego.

³⁰⁴ Marian Strojny (1906–1998), ksiądz, doktor obojga praw. Święcenia 1931. Od 1940 pełnił różne funkcje w rzymskich kongregacjach. Rektor Papieskiego Kolegium Polskiego przy Piazza Remuria 1946–1949. Rektor Papieskiego Instytutu Polskiego przy via Pietro Cavallini 1946–1958. W 1949 prałat papieski. W 1963 kanonik honorowy, a w 1965 kanonik gremialny kapituły przy Bazylice św. Jana na Lateranie. W 1963 infułat.

³⁰⁵ Chodzi o Papieski Instytut Polski przy via Pietro Cavallini.

³⁰⁶ Chodzi o m. Edytę Kruczkowską CSSE, przełożoną prowincji warszawskiej sióstr elżbietanek.

³⁰⁷ Benedykta Wiesława z Walickich Woyczyńska FSK (1901–1975), od 1933 w Zgromadzeniu Sióstr Franciszka-

O[jciec] **Mieczysław Mirochna**³⁰⁸ po powrocie z Japonii, towarzysząc o. Kolbego³⁰⁹, który wyjechał z nim w 1930 r. do Japonii. Po powrocie o. Kolbego pozostał nadal i był przełożonym do 1952 r. Ubolewa nad tym, że zakon nie rozumie ducha o. Kolbego. Nawet obecny prowincjał jest przeciwny duchowi, który ożywia ojca Kolbego. O[jciec] M[irochna] zorganizował konferencję, na której przedłożył swoje wątpliwości. W następstwie otrzymał depeszę, by *sub poena suspensionis*³¹⁰ jechał zaraz do Rzymu. Pyta o radę. Jestem zdania, że ma zaufać nadprzyrodzonym mocom posłuszeństwa. Sprawa o. Kolbego zawsze szła trudno. Niech więc jedzie i nikogo nie oskarżając, niech wyłoży o[jcu] generałowi swój punkt widzenia. Resztę dokona Maryja Niepokalana. Zgłosi się jutro o godz. 19.00.

15.00. Przeprowadziłem konferencję „na Marsie”³¹¹ w sprawach Instytutu Jasnogórskiego w obecności ks. prał[ata] Padacza i zarządu Zespołu.

25 lutego 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

8.30. Siostry jadące do Brazylii³¹², z przełożoną generalną³¹³ Rodziny Maryi³¹⁴ proszą o błogosławieństwo. Z matką przeł[ożoną] g[eneralną] rozmawiam o sprawie ks. Mazura³¹⁵; matka dziękuje za to, że ks. M[azur] wyszedł z Żelaznej. Sama odczuwała potrzebę, by już wyszedł.

S[iotra] **Wacława**³¹⁶ z Lasek w sprawie budowy [kościoła] św. Marcina na Piwnej³¹⁷. Otrzymuje zapomogę 50 tysięcy.

nek Służebnic Krzyża, jedna z najbliższych współpracowniczek m. Elżbiety Czackiej. Przełożona generalna zgromadzenia 1950–1962.

³⁰⁸ Mieczysław Maria Antoni Mirochna OFMConv (1908–1989), jeden z pierwszych misjonarzy franciszkańskich w Japonii. Pojechał w 1930 jako kleryk ze św. Maksymilianem Kolbem. Świecenia 1935 w Tokio. Od 1940 przełożony klasztoru w Nagasaki; przeżył wybuch bomby atomowej. Założyciel 1949 Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rycerstwa Niepokalanej.

³⁰⁹ Maksymilian Maria Rajmund Kolbe OFMConv (1894–1941), ksiądz, misjonarz. Więzień obozu Auschwitz, męczennik drugiej wojny. Beatyfikacja 1971, kanonizacja 1982.

³¹⁰ *Lac*. pod karą suspensy, czyli zawieszenia w prawie wykonywania czynności kapłańskich.

³¹¹ Tzn. w domu „Ósemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego) przy ul. Marsa w Warszawie.

³¹² Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi od 1906 pracuje w Brazylii. Dwie siostry z Polski pojechały w 1958 wesprzeć personalnie tamtejszą prowincję: Blanka Zofia Pigłowska RM (1908–2001; do zgromadzenia wstąpiła w 1930, w Brazylii przebywała 1958–1967) oraz Bolesława Wanda Szymła RM (1920–1998; do zgromadzenia wstąpiła w 1952, w Brazylii przebywała 1958–1971).

³¹³ Teresa Katarzyna Stępa (Stępówna) RM (1882–1977), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi 1947–1960. Do zgromadzenia wstąpiła w 1902; z zawodu nauczycielka. W czasie powstania warszawskiego wywieziona do obozu w Ravensbrück. Autorka książki *Moje wspomnienia 1882–1961* (Warszawa–Niepokalanów 2007).

³¹⁴ Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi założył w 1857 w Petersburgu ks. Zygmunt Szczęśny Feliński w celu opieki nad sierotami, dziećmi z ubogich rodzin oraz nad chorymi i starcami.

³¹⁵ Wawrzyniec Mazur (1906–1979), ksiądz archidiecezji lwowskiej. Świecenia 1932. Na prośbę m. Teresy Stępówny mieszkał 1950–1958 w domu generalnym Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi w Warszawie przy ul. Żelaznej i przygotowywał materiały do rozpoczęcia procesu beatyfikacyjnego abp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, założyciela zgromadzenia. Następnie kanclerz kurii biskupiej w Lubaczowie.

³¹⁶ Wacława Ella z Johannsenów Iwaszkiewicz FSK (1896–1977), franciszkanka służebnica Krzyża z Lasek.

³¹⁷ Remontowany po zniszczeniach wojennych XIV-wieczny kościół i klasztor w Warszawie przy ul. Piwnej, po odzyskaniu obiektu do celów sakralnych w 1956 prymas Wyszyński powierzył opiece sióstr z Lasek.

M[aria] **Wantowska** – relacje o posiedzeniu kom[itetu] org[anizacyjnego] pielgrzymki literatów w Poznaniu pod przewodnictwem ks. Lena. Wyrażam zgodę na to, by p. Gołubiew³¹⁸ głosił referat pomimo zastrzeżenia, że drukowany był w PAX-ie.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Penkała**³¹⁹ informuje o trudnościach w budowie świątyń. Wbrew oświadczeniu min[istra] Sztachelskiego, złożonemu^a bp. Choromańskiemu, Urząd Wyznaniowy domaga się swego udziału we wszelkich koncesjach dla Kościoła. Dyr[ektor] Lasota³²⁰ wręcz oświadczył, że pismo min[istra] Szt[achelskiego] ma i drugą stronę, która jest czytelna dla nich, urzędników państwowych. A więc gra idzie dalej.

Pan Bensch, brat biskupa³²¹, przynosi krzyż biskupi, który ongiś wręczyłem b[isku]-powi, gdy jechał do Gorzowa.

Prowincjał ks[ięży] **pasjonistów**³²² ma nadzieję nabyć plac na siedzibę kaplicy i domu zakonnego.

Na 25-lecie kapłaństwa kursu ks. Mich[ąła] Kliszki obiad w sem[inarium] m[etropolitalnym]. O[jciec] Dembiński³²³ w przededniu wyjazdu do Ameryki miał dzień skupienia dla kapłanów i wygłosił im piękną konferencję. Przy stole przemawiałem o radościach powołania kapłańskiego.

19.00. O[jciec] Mieczysław **Mirochna** w drodze do Rzymu zabiera listy do Instytutu i Kolegium w sprawach stypendystów naszych. Posyłam *iuramenta*³²⁴ biskupów Sobalewskiego i Jaroszewicza oraz Wronki. Wysyłam też 15 prośb o odznaczenia papieskie. I wiele listów do rzymskich kongregacji.

20.15. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański**. Wielka sprawa o pomoc dobroczynną. Rząd nie otrzymał od Pr[ymasa] P[olski] odpowiedzi na swoje propozycje. Proponuje

^a W rękopisie błędnie: złożonego.

³¹⁸ Antoni Gołubiew (1907–1979), pisarz, publicysta, historyk. Od 1945 członek redakcji „Tygodnika Powszechnego” (z przerwą 1953–1956, w tym czasie objęty też zakazem druku) oraz miesięcznika „Znak”. W 1951 przyjął przyznaną przez PAX Nagrodę im. Włodzimierza Pietrzaka. Jeden z twórców KIK, członek zarządu ZLP. Przed II wojną członek SKMA „Odrodzenie”. Najważniejsze dzieło: pięciotomowy cykl powieściowy *Bolesław Chrobry* (wydany 1947–1974).

³¹⁹ Jan Penkała (czasem w rękopisie błędnie: Pękała) (1912–1973), ksiądz, prałat. Od 1947 dyrektor biura Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy. Współautor (ze Stanisławem Marzyńskim i Lechem Duninem) książki *Spod gruzów* (Warszawa 1958) o niektórych zabytkach ocalałych w kościołach warszawskich. Od 1958 proboszcz parafii św. Zygmunta na Bielanych i inicjator starań o budowę kościoła w tym miejscu. Świecenia 1938. W czasie drugiej wojny kapelan AK.

³²⁰ Lasota, dyrektor w UdsW. Brak danych.

³²¹ Edward Bensch (1901–1986), uczestnik powstania wielkopolskiego. Inżynier, właściciel 1936–1939 wytwórni piłników w Poznaniu. W czasie drugiej wojny wysiedlony, mieszkał w Warszawie i działał w strukturach Stronnictwa Narodowego (SN). Aresztowany jako powstaniec warszawski. Zbiegł z transportu do obozu w Pruszkowie. Po wojnie członek Komitetu Legalizacyjnego SN. Aresztowany 1947 przez UB, następnie uniewinniony.

³²² Jan Wacław Wszędzirowny CP (1916–1983), wiceprowincjał 1954–1958 i od czerwca 1958 do 1960 prowincjał nowo erygowanej polskiej prowincji Zgromadzenia Męki Jezusa Chrystusa (pasjoniści).

³²³ Paweł Dembiński CM (1888–1971), ojciec duchowny 1925–1952 w warszawskim WSD. Rektor wydziału filozoficznego gorzowskiego WSD w Gościkowie-Paradyżu 1952–1953. Następnie w USA. Wstąpił do misjonarzy św. Wincentego à Paulo 1906. Świecenia 1913. Młodszy brat ks. Franciszka Dembińskiego. Ostatnie lata spędził jako kapelan sióstr szarytek w Chylicach.

³²⁴ *Łac.* przysięga wierności papieżowi; tekst przysięgi, podpisany i opatrzony pieczęcią, przesyłany był do Watykanu.

Komisję W[spólną] do rozpatrzenia sprawy stworzenia komitetu społ[ecznego]. Wielkie pismo min[istra] **Sztachelskiego**.

26 lutego 1958

W[arsza]wa. Środa.

8.30. S[iostra] **Katarzyna**³²⁵ z Lasek w sprawie al[umna] D.³²⁶, któremu odroczone święcenia, i w sprawie s. Janiny³²⁷, i o. Krąpca³²⁸, i w siedmiu innych sprawach, których tej dobrej kobiecie nigdy niezbyt.

J. **Pieńkowska**³²⁹, pracująca w O[gólno]p[olskim] Komitecie Pomocy Repatriantom³³⁰. Usuwają sekretarza, na jego miejsce trzeba nowego. W Czerwonym Krzyżu są nadużycia (p. Kopczyńska³³¹), wskutek czego trwa zamieszanie. Brak jest zaufania społecznego. Przesyłki przychodzą z różnych stron, o czym pisze prasa. Mówi się tam o stworzeniu Komitetu Społecznego Pomocy³³².

Ks[iądz] **Chwaluczyk**³³³ dostał paszport do Szwajcarii i otrzymał pozwolenie.

O[jciec] Szawan³³⁴, prowincjał krakowski, po powrocie z Rodezji, pozdrowienia od ks. prał[ata] Banaszaka.

10.00. Ks[iądz] rektor **Miziołek**³³⁵ informuje, że prof. Marzyński wniósł do Urzędu Konserwatorskiego sprzeciw przeciwko projektowi rozbicia gmachu na Bielanach na dwa, by otworzyć na osi kościoła widok świątyni.

Ks[iądz] Jakubiec³³⁶ chciałby przejść na pracę duszpasterską, skąd mógłby dojeż-

³²⁵ Katarzyna Zofia Steinberg FSK (1898–1977), franciszkanka służebnica Krzyża w Laskach; lekarka.

³²⁶ Alumn D. Brak danych.

³²⁷ Maria Janina Marianna Borkowska FSK (1912–1992), franciszkanka służebnica Krzyża w Laskach.

³²⁸ Mieczysław Albert Maria Krąpiec OP (1921–2008), filozof, tomista, teolog. Od 1951 wykładowca, 1958–1961 i 1969–1970 dziekan na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL; profesor zwyczajny 1968. Rektor KUL 1970–1983. Współtwórca Lubelskiej Szkoły Filozoficznej. Wstąpił do dominikanów 1939. Święcenia 1945. Członek wielu towarzystw naukowych w Polsce i za granicą, laureat licznych nagród. Zarejestrowany przez SB jako TW „Józef”.

³²⁹ J. Pińkowska. Brak danych.

³³⁰ W związku z drugą falą wysiedlania ludności polskiej z granic ZSRR w 1955–1959 w Warszawie powołano Ogólnopolski Komitet Pomocy Repatriantom, w którego skład wchodziło 56 znanych działaczy społecznych i Związek Nauczycielstwa Polskiego. Powstawały również komitety wojewódzkie i lokalne.

³³¹ Kopczyńska. Brak danych.

³³² Polski Komitet Pomocy Społecznej powstał 7 V 1958, według innych źródeł 15 X 1958.

³³³ Mieczysław Janusz Chwaluczyk (1930–2004), ksiądz. Po święceniach 1956 skierowany na studia do Rzymu, potem do Szwajcarii i Francji. Profesor uniwersytetów w USA i Kanadzie. Współfundator kościoła NMP Królowej w Murzasichlu. Po przejściu na emeryturę wrócił do Polski.

³³⁴ Celestyn Szawan SJ (1912–1988), prowincjał 1955–1959 Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego. Superior i proboszcz parafii św. Ignacego Loyoli we Wrocławiu 1965–1977; obrońca węzła małżeńskiego w sądzie biskupim we Wrocławiu.

³³⁵ Władysław Miziołek (1914–2000), ksiądz, doktor teologii. Rektor WSD w Warszawie 1957–1969. Święcenia 1940. Duszpasterz 1940–1947 w Karczewie i Międzyzlesiu. W 1957 kanonik gremialny kapituły warszawskiej. W 1969–1992 biskup pomocniczy warszawski.

³³⁶ Czesław Jakubiec (1909–1993), ksiądz, profesor biblistyki, profesor zwyczajny 1969, tłumacz i komentator ksiąg biblijnych, m.in. tłumaczenia Rdz w BT. Od 1942 wykładowca w warszaw. WSD. Wykładowca na Wydziale

dzać do seminarium z wykładami. Rozpatrzmy później. Rewindykacja reszty gmachu w sem[inarium] niższym na Kawęczyńskiej jest pilna.

11.00. Ks[iądz] **Jakubiec** prosi o pomoc w wyjeździe do Paryża i Rzymu. Obiecuję pomoc u ks. Banaszaka i utrzymanie przez miesiąc w Rz[ymie] na [via] Machiavelli³³⁷.

11.30. **Wizytatorka ss. szarytek**³³⁸ z **Tamki**³³⁹ w sprawie szkoły pielęgniarek. Brak internatu i środków na wykładowców. Proszę, by rozmawiały z ks. dyr[ektorem] Dąbrowskim i przedstawiły budżet.

11.45. M[atka] Scholastyka **Sokół**³⁴⁰ z Mariówki³⁴¹ Opoczyńskiej. Sprawa domów zak[onnych] na Litwie i w Ameryce.

12.00. **Towarzystwo im. Fryderyka Chopina**³⁴², panowie Sztompka³⁴³, prof. Żurawlew³⁴⁴, prof. Drzewiecki³⁴⁵ i Witold Małcużyński³⁴⁶, pianista, proszą o poparcie u arc[y]-b[isku]pa Quebecu³⁴⁷ i mons[iniora] Mauraulta^{a 348}, rektora w Montrealu, by mogli fotokopiować rękopisy Chopina złożone w Kanadzie. Proszę, by dali gwarancję, że nie

Teologicznym UW 1945–1954 i na ATK 1954–1981. Związany z ruchem księży-patriotów. Święcenia 1932. Kapelan 1938–1939 kard. Aleksandra Kakowskiego.

^a *W rękopisie błędnie: Moreaux.*

³³⁷ Chodzi o dom macierzysty sióstr nazaretanek w Rzymie przy via Machiavelli.

³³⁸ Stefania Barwińska SM (1904–1996), wizytatorka, czyli przełożona prowincjalna, Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo prowincji warszawskiej 1957–1969. Do zgromadzenia wstąpiła 1926.

³³⁹ Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo (szarytki) założyli św. Wincenty à Paulo (1581–1660) i św. Ludwika de Marillac (1591–1660) we Francji w 1633 w celu opieki nad chorymi. Na zaproszenie królowej Ludwiki Marii Gonzagi, żony króla Jana Kazimierza, szarytki przyjechały do Polski w 1652, a w 1659 osiedliły się w Warszawie na Tamce.

³⁴⁰ Scholastyka (Berchmansa) Sokół CSSBVM (1897–1972), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Służek NMP Niepokalanej 1946–1958. Do nowicjatu wstąpiła 1923, pierwsze śluby 1925, śluby wieczyste 1931. Wychohawczyni 1926–1939 w internacie szkół prowadzonych przez zgromadzenie w Mariówce.

³⁴¹ W Mariówce koło Przysuchy (woj. mazowieckie) znajduje się dom generalny Zgromadzenia Sióstr Służek NMP Niepokalanej, jednego z niehabitowych zgromadzeń, założonych pod koniec XIX w. przez bł. Honorata Koźmińskiego.

³⁴² Towarzystwo im. Fryderyka Chopina w Warszawie, instytucja gromadząca archiwalia związane z Chopinem i propagująca jego twórczość. W 1949–1961 Towarzystwo we współpracy z Polskim Wydawnictwem Muzycznym wydało *Dziela wszystkie* Fryderyka Chopina.

³⁴³ Henryk Sztompka (1901–1964), pianista i pedagog. Wykładowca 1945–1964 i prorektor 1957–1963 w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Krakowie; profesor zwyczajny 1958. Juror podczas wielu międzynarodowych konkursów pianistycznych.

³⁴⁴ Jerzy Żurawlew (1886–1980), pianista i kompozytor, profesor, a później rektor Konserwatorium Warszawskiego. Inicjator 1927 Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina i jego wielokrotny juror.

³⁴⁵ Zbigniew Drzewiecki (1890–1971), pianista, pedagog. Prezes Stowarzyszenia Polskich Artystów Muzyków 1956–1962. Prezes 1959–1966 Towarzystwa im. Fryderyka Chopina. Jeden z inicjatorów w 1927 Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina i członek lub przewodniczący jury kolejnych konkursów.

³⁴⁶ Witold Małcużyński (1914–1977), wybitny pianista. Po drugiej wojnie pozostał na emigracji. W 1958 po raz pierwszy po wojnie przyjechał z koncertami do Polski. Przyczynił się do zwrotu Polsce w 1959 przez władze kanadyjskie skarbów wawelskich (m.in. arrasów) i pamiątek narodowych, w tym rękopisów Fryderyka Chopina, w czasie wojny wywiezionych do Kanady na przechowanie. Starszy brat Karola Małcużyńskiego, dziennikarza i posła na Sejm PRL.

³⁴⁷ Maurice Roy (1905–1985), arcybiskup metropolita Quebecu 1947–1981, kardynał 1965. Od 1956 prymas Kanady. Ordynariusz wojskowy Kanady 1946–1982. Przewodniczący Papieskiej Komisji Iustitia et Pax i Papieskiej Rady ds. Świeckich 1967–1976 oraz Papieskiego Komitetu ds. Rodziny 1973–1976. Święcenia 1927. W czasie drugiej wojny naczelny kapelan Sił Zbrojnych Kanady. W 1946 biskup Trois-Rivieres.

³⁴⁸ Olivier Maurault PSS (1886–1968), historyk, ksiądz (sulpicianin). Rektor uniwersytetu w Montrealu 1934–1955. Święcenia 1910.

przekroczą ram pracowników naukowych. Przygotują statut w przekładzie francuskim, projekt gwarancji, krótkie życiorysy delegatów; do tych pism dołączę swoją prośbę do ar[cy]b[isku]pa i rektora, by ułatwili pracę szopenistom.

13.00. Ks[iądz] pra[lat] **Piotrowski** szuka źródeł dochodu dla dalszej budowy kościoła. Źródło wskazane, procent od wydawnictw „Instytutu Wydawniczego” nie wchodzi w grę, gdyż I[nstytut] W[ydawniczy] został przejęty przez PAX. Byłaby to ta sama próba, którą czyniono w Łodzi z Augustinum, wciągając w tę symulację bp. Klepacza.

19.00. Ks[iądz] **Synowiak** i sprawy pomocy dobroczynnej amerykańskiej.

27 lutego 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

9.00. Ks[iądz] **Miętek**³⁴⁹, ojciec duchowny sem[inarium] metrop[olitalnego]. Omawiamy sprawę Unii Kapłańskiej³⁵⁰, którą od ks. inf[ulata] Mystkowskiego³⁵¹ przejął ks. Miętek wraz z zarządem. Radzę zacząć od subdiakonów po ich święceniach, wzmocnić koło warszawskie przez regularne zebrania, a później stworzyć kółka prowincjonalne, międzydekanalne (Kutno, Łowicz, Mińsk Maz[owiecki], Skierniewice).

J. Grabowska³⁵² z Siedlec przed wyjazdem do USA do dzieci prosi o błogosławieństwo, otrzymuje obrazki.

11.00. Ks[iądz] **Kwiatkowski**³⁵³ i ks. **Subera**³⁵⁴ w sprawie ATK. Składają memoriał w sprawie obecnego stanu ATK. Memoriału przyjąć nie mogę, gdyż w złym świetle stawia istotny stan prawny. Chcę utrzymać W[ydział] T[eologiczny] w W[arsza]wie, ale nie mogę uważać się za człowieka aprobującego ATK.

Wyrok sądowy w sprawie eksmisji INCO³⁵⁵ zapadł.

³⁴⁹ Czesław Miętek (1906–1986), ksiądz. Ojciec duchowny warszawskiego WSD 1952–1982, a faktycznie do śmierci. Święcenia 1938. Kapelan papieski 1958, kanonik gremialny łowickiej kapituły kolegiackiej 1967.

³⁵⁰ Unia Kapłańska, w Polsce znana też pod innymi nazwami, np. Unia Apostolska Kleru, Unia Apostolska Duchowieństwa Diecezjalnego NSJ, stowarzyszenie kapłanów diecezjalnych o charakterze modlitewnym i formacyjnym, założone we Francji, zatwierdzone przez Stolicę Świętą 1880. Pierwsza na ziemiach polskich wspólnota kapłanów Unii powstała w 1903 w Tarnowie.

³⁵¹ Stanisław Mystkowski (1892–1982), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, kustosz kapituły warszawskiej, od 1946 infułat. W 1943–1972 proboszcz parafii św. Jakuba przy pl. Narutowicza w Warszawie. Święcenia 1915. Sekretarz kard. Aleksandra Kakowskiego 1920–1929. Wicerektor warszawskiego WSD 1929–1940. W 1940–1943 proboszcz parafii św. Trójcy na Solcu. Kapelan w powstaniu warszawskim. Wymieniony w testamencie prymasa wśród osób, które udzieliły mu dużego wsparcia na początku posługi prymasowskiej.

³⁵² J. Grabowska. Brak danych.

³⁵³ Wincenty Kwiatkowski (1892–1972), ksiądz, profesor apologetyki. Jeden z księży-patriotów, wziął udział w zjeździe duchowieństwa, zorganizowanym 12 XII 1952 we Wrocławiu przez władze komunistyczne. W 1954–1956 dziekan Wydziału Teologicznego i rektor ATK 1956–1965. W 1949–1964 redaktor naczelný kwartalnika „Collectanea Theologica”. Święcenia 1917. Od 1920 wykładowca na Wydziale Teologicznym UW.

³⁵⁴ Ignacy Leonard Subera (1907–1982), ksiądz, historyk prawa, kanonista. Od 1948 wykładowca na UW, od 1954 – na ATK. Proroktor ATK 1956–1966 i 1972–1980. Prodziekan 1954–1956 i dziekan 1969–1972 Wydziału Prawa Kanonicznego ATK. Święcenia 1933. Duszpasterz w powstaniu warszawskim, podpułkownik WP.

³⁵⁵ W 1949 w ramach PAX-u rozpoczął działalność IW „Pax” oraz jako zaplecze gospodarcze Towarzystwo do Handlu Międzynarodowego INCO, przekształcone 1958 w Zjednoczone Zespoły Gospodarcze INCO.

ATK ewakuuje gmach uczelniany; 85 proc. gmachu jest zwolnione.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Dłopolski** od bp. Pękali w sprawie programu kursu dla dyrektorów duszp[asterstwa] dobr[oczynnego] w Polsce. B[isku]p Pękala przyjedzie do W[arsza]wy na K[omisję] W[spólną].

Ks[iądz] Łach³⁵⁶, profesor z KUL.

28 lutego 1958

8.30. H[enryk] **Ruszczyk**³⁵⁷ w sprawie ociemniałego, który chce jechać do Londynu, p. Burzyńskiego³⁵⁸. Ks[iądz] Staniszewski³⁵⁹ zgodził się pośpieszyć z pomocą. Proszę, by p. R[uszczyk] posłał świadectwo lekarskie, jakiego rodzaju operacja jest potrzebna.

9.30. Ks[iądz] **Synowiak** jedzie do Tarnowa, prosi o list do bp. Pękali. Odradzam podróż, gdyż na drodze jest poślizg. Wziął ks. **Skorodeckiego** i pojechali.

10.00. Ks[iądz] **Romaniuk**³⁶⁰ ze św. Wawrzyńca prosi o poświęcenie obrazu M[atki] Bożej Czę[stochowskiej], zrobionego przez prof. Torwirta^{a 361} z Torunia. Mówimy o organizacji duszpasterstwa wśród akademików na Jelonkach. Może nadałby się tam ks. **Leon Szeląg**³⁶². Prowadzi intronizację obrazu Matki Bożej J[asno]g[órskiej]. Omawia sprawę bp. **Niemiry**³⁶³, który nadal jest bez opieki.

11.00. Ks[iądz] M[ieczysław] **Jankowski**³⁶⁴ przyjmuje udział w pielgrzymce jasno-górskiej organistów.

^a *W rękopisie konsekwentnie:* Thorwirth.

³⁵⁶ Stanisław Łach (1906–1983), ksiądz, bibliista. Świecenia 1930. Od 1952 pracownik Wydziału Teologicznego KUL, profesor nadzwyczajny 1956, profesor zwyczajny 1966. Organizator 1956 Szkoły Biblijnej przy KUL. Konsultor Papieskiej Komisji Biblijnej 1965–1971. Dla BT przetłumaczył Księgę Wyjścia i List do Hebrajczyków. Autor komentarzy do kilku ksiąg ST.

³⁵⁷ Henryk Ruszczyk (1901–1973), organizator wraz z Zygmuntem Serafinowiczem kształcenia zawodowego niewidomych. Od 1930 związany z ośrodkiem w Laskach.

³⁵⁸ Burzyński. Brak danych.

³⁵⁹ Władysław Staniszewski (1901–1989), ksiądz. Od 1938 rektor PMK w Anglii, a 1947–1974 wikariusz delegat dla cywilnych Polaków w Anglii i Walii z władzą ordynariusza (mianowany przez kard. Griffina, arcybiskupa Westminsteru). Organizator regularnej opieki duszpasterskiej nad Polakami w 18 diecezjach Anglii i Walii. Świecenia 1927. Do 1938 dyrektor kancelarii prymasa Hłonda w Poznaniu.

³⁶⁰ Tadeusz Romaniuk (1910–1988), ksiądz, prawnik. W 1957–1983 proboszcz parafii św. Wawrzyńca na Reducie Wolskiej w Warszawie. Świecenia 1934. W 1950–1956 proboszcz parafii św. Judy Tadeusza na Sadybie. Notariusz, potem sędzia Sądu Metropolitalnego Warszawskiego.

³⁶¹ Leonard Torwirt (1912–1967), malarz, konserwator zabytków, scenograf, docent UMK. Na zlecenie prymasa Wyszyńskiego wykonał w 1957 dwie kopie cudownego obrazu MB Częstochowskiej: jedną otrzymał papież Pius XII, a druga rozpoczęła peregrynację po Polsce (tzw. obraz nawiedzenia) w ramach przygotowania duchowego do Tysiąclecia Chrztu Polski. Namalował w sumie kilkanaście kopii obrazu jasnogórskiego dla kościołów w Polsce i USA, m.in. dla katedry gnieźnieńskiej.

³⁶² Leon Szeląg MIC (1903–1980), przełożony domu na warszawskich Bielanych 1957 i w Grudziądzu 1958. Przełożony polskiej prowincji księży marianów 1963–1969. Wstąpił do zgromadzenia 1923. Świecenia 1936. Kapelan AK. Od 1946 ukrywał się przed UB. Aresztowany 1949 i skazany na 12 lat więzienia, zwolniony 1955.

³⁶³ Karol Niemira (1881–1965), biskup pomocniczy piński 1933–1965, doktor prawa kanonicznego. Wsiedlony z diecezji po inwazji sowieckiej we wrześniu 1939. Zamieszkał w Warszawie na plebanii w parafii św. Augustyna. Brał udział w przemycaniu Żydów z getta na stronę aryjską. Po wojnie rezydował w Warszawie i Czubinie. Świecenia 1911.

³⁶⁴ Mieczysław Jankowski (1909–1986), ksiądz, doktor teologii. Wykładowca muzyki i śpiewu w warszawskim

11.30. Ks[iaźdz] **Kulikowski**³⁶⁵ z Białegostoku prosi o przyjęcie samochodu Ford. Odkładamy decyzję na 15 III.

12.00. Ks[iaźdz] K[azimierz] **Majdański** omawia sprawy *consilium* lekarzy ogólnopolskiego. A więc: organizacji *cons[ilium]*, pielgrzymki pielęgniarek, lekarzy i kursu dla duszp[asterstwa] służby zdrowia.

Ks[iaźdz] **Witkowski**³⁶⁶ z Sadyby składa projekt przyrzeczenia umowy nabycia domu dla par[afii] na S[adybie]. Przynosi „sprzęt liturgiczny” wypracowany przez powstańców warszawskich w obozie konc[entracyjnym] (1944).

15.00. W **katedrze** oglądaliśmy makietę ambony; trudno zdecydować, jak ją ustawić, czy na osi filarów, czy raczej ku prześwitowi lewemu. Idzie o łatwiejsze przejście dla procesji na transepcie³⁶⁷ przy kaplicy Pana Jezusa i Najśw[iętszego] Sakramentu. Należy konsultować kapitułę. Przy tej okazji prosiłem, aby wszystkie rzeźby stare ustawić na konsolkach w korytarzu, przy zakrystiach, aby je zabezpieczyć przed zniszczeniem.

1 marca 1958

W[arsza]wa. Sobota.

7.30. Na Mszy św. dr Zofia **Olszamowska-Skowrońska**³⁶⁸ z córką i wnuczką przed wyjazdem do Rzymu. Staraliśmy się wysłać ją do Archiwum Watykańskiego w związku z Millenium. Na paszport czekała pół roku. Zamieszka u ss. nazaretanek³⁶⁹, które dadzą jej utrzymanie. Podróż i utrzymanie pokrywa Sekretariat Pr[ymasa] P[olski].

B[ohdan] Skąpski z projektami druków dla Instytutu. Proszę, by interweniował o **ro-taprint**, który już dawno był zapłacony w Niemczech i dotychczas nie przyszedł.

8.00. W katedrze **bp Majewski** udziela święceń subdiakonatu i niższych.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Brak **bp. Majewskiego** i **ks. Modzelewskiego**. Postanowiliśmy dokonać kilku translokac³⁷⁰, tworzyć filię parafii we Włochach i in[nych].

WSD. Przewodniczący Komisji Muzyki Kościelnej w Wydziale Duszpasterstwa KMW. Dyrygent chóru katedralnego. Święcenia 1934. Od 1964 kanonik honorowy Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej.

³⁶⁵ Czesław Kulikowski (1907–1996), ksiądz, doktor prawa kanonicznego i teologii. Wykładowca 1957–1958 w WSD w Białymstoku i obrońca węzła małżeńskiego. Święcenia 1933. Aresztowany przez NKWD, więzień obozu w Kozielsku i Gruzowcu. Kapelan w stopniu majora w armii gen. Władysława Andersa. Duszpasterz w USA 1953–1957. W 1958–1982 w diecezji warmińskiej: kanclerz kurii, wykładowca w WSD, diecezjalny duszpasterz prawników.

³⁶⁶ Stanisław Witkowski (1908–1984), ksiądz, proboszcz parafii św. Tadeusza Apostoła w Warszawie na Sadybie 1955–1980. Święcenia 1936. W 1947–1955 proboszcz parafii NSPJ w Starej Miłosnej.

³⁶⁷ Nawa poprzeczna, krzyżowa (prostopadła do osi kościoła), położona między prezbiterium a nawą główną.

³⁶⁸ Zofia Olszamowska-Skowrońska (1892–1983), historyczka, badaczka historii Kościoła w XIX w., edytorka źródeł watykańskich. Od 1958 pracowała w Rzymie w ramach Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych. Badała na zlecenie prymasa Wyszyńskiego źródła do tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce. Opracowała, m.in. *Męczeńskie dzieje archidiecezji warszawskiej 1939–1945* (Warszawa 1948).

³⁶⁹ Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu, nazaretanki, założone przez Franciszkę Siedliską (1842–1902), beatyfikowaną w 1989.

³⁷⁰ Translokata, przeniesienie księdza na inną funkcję.

14.30. Po obiedzie z ks. **Piotrowskim** rozpatrywaliśmy projekt obrzędu odnowienia ślubowań³⁷¹ w dniu 3 i 4 V br. oraz program II roku Wielkiej Nowenny, opracowany przez bp. Golińskiego.

2 marca 1958

W[arsza]wa. Niedziela.

7.30. Msza św. w domu. Krótkie przemówienie do domowników.

W[anda] **Meyer** otrzymuje książki dla kursu akad[emickiego] w „Ostoi”, dla akademikzek od św. Anny³⁷².

Pracuję nad listem do młodzieży na ślubowanie w dniu 3 V [19]58.

13.00. **Konferencja z grupą Znak**. J[erzy] **Zawieyski** widzi zmianę sytuacji od chwili wielkiej agresywności militarnej ZSSR (sputniki). Polityka międzynarodowa stoi pod ścianą ostateczną. Zachodzi możliwość decyzji ostatecznych: wojna lub [rozmowy]^a na najwyższym szczeblu. Są znaki, że ZSSR dąży do pewnych efektów pokojowych – „sputników”. Pomysłem ZSSR była wizyta Chruszczowa³⁷³ z propozycją **cesji Z[iem] Z[achodnich] dla N[iemieckiej] R[epubliki] D[emokratycznej]**. Gomułka miał powiedzieć, że nie podejmuje ani dyskusji, ani rozmowy. Będą zapewne innego rodzaju starania, by ten sam temat podjąć raz jeszcze. Drugim sputnikiem były oświadczenia mężów **stanu ZSSR pod adresem Watykanu** (Gromyko³⁷⁴). Watykan wysłuchał w milczeniu. Są to atuty propagandowe. Druga strona nie trzusi się, by przekonywać opinię zachodnią na rzecz ZSSR. Dla Polski jest wrażenie^b szerszych możliwości działania Polski samodzielnie (pożyczka w USA, Rapacki³⁷⁵). Wewnątrz kraju nic nie wiadomo: czy Gomułka się umacnia, czy nie? Program polityczny PZPR j[est] niejasny. Zdaje się, że XI Plenum daje pewne korzyści społeczeństwu (podwyżka płac).

°**Kryzys moralny trwa w społeczeństwie**. Na czoło wysuwa się walka o światopogląd laicki (dyskusje nad etyką laicką, ruch ateistyczny, otchłań nihilizmu z załamania wewnętrznego). Nawet na wsi się to odbija. Wraca tam młodzież zmobilizowana do

^a W rękopisie opuszczony wyraz, tu: domyślne uzupełnienie zdania.

^b W rękopisie tu przekreślony ręką autora wyraz: możliwe.

^c W rękopisie nowy akapit zaczyna się od przekreślonego ręką autora zdania: St. Stomma – informacja o kole „Znak” i jego działalności.

³⁷¹ Chodzi o śluby jasnogórskie.

³⁷² Chodzi o jedną z inicjatyw duszpasterskich planowanych w domu letniskowym „Ostoja” w Krynicy-Zdroju dla studentek z duszpasterstwa akademickiego przy kościele św. Anny w Warszawie.

³⁷³ Nikita Chruszczow (1894–1971), polityk radziecki, działacz partyjny i państwowy. Po śmierci Stalina wygrał walkę o władzę absolutną. W 1953–1964 I sekretarz KC KPZR, w 1958–1964 premier ZSRR.

³⁷⁴ Andriej Gromyko (1909–1989), dyplomata radziecki. Ambasador w USA i na Kubie 1943–1946, w Wielkiej Brytanii 1952–1953. Minister spraw zagranicznych ZSRR 1957–1985. Przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej ZSRR 1985–1988.

³⁷⁵ Adam Rapacki (1909–1970), działacz komunistyczny. Członek najwyższych władz PZPR 1948–1968. W 1947–1950 minister żegluga, 1950–1956 minister szkolnictwa wyższego, 1956–1968 minister spraw zagranicznych. Przez 22 lata poseł na Sejm PRL.

przemysłu. Przynosi na wieś swój szkodliwy styl, wyniesiony z hotelów robotniczych. Katolicy i Kościół mają tu swoją rolę do spełnienia. Trzeba znaleźć język.

Ludzie żyją w nędzy, na straszliwym poziomie; do tego dochodzi sytuacja moralna. Nie zawinił tu człowiek, który cierpi. Coś się tu wmieszało obcego. Idzie o sposób. Jak pomóc ludziom?

J[erzy] **Zawieyski**^a o wewnętrznej sytuacji społeczeństwa. Jest niedobra: obiektywna i nastrojowa. Wywołane jest to sytuacją ekonomiczną pomimo sygnałów o wzroście stopy życiowej. Jest fizyczne zmęczenie ludzi, dorabiających, pracujących na kilku posadach. Ważniejszy j[est] czynnik psychiczny, wywołany „odwrotem” od października. Było wiele zawodów na odcinku praworządności, biurokracji, wolności społecznych. Metody oficjalnie potępione zostały te same. W czasie wyborów do R[ad] N[arodowych] ujawniło się to fatalnie (PZPR otrzymało do 50 proc.). Próby społeczeństwa, by nadać więcej prawdy wyborom, nie dały nic. „Znak” też został oszukany. Partia ma duże trudności. Pomimo tych zawodów sytuacja w P[olsce] jest lepsza niż w innych krajach bloku. Nawet gdy idzie o wolności społeczne, sytuacja w P[olsce] jest lepsza niż gdzie indziej. Panuje izolacja polityczna Polski w bloku. Polskę atakują NRD, Czesi, a nawet komuniści francuscy.

Na odcinku „K[ościół] – państwo” ciągle powstaje pytanie, czy idzie ku odprężeniu czy do zaostrzenia. Widać pewne koncesje, a zarazem nie brak utrudnień, zwłaszcza gdy idzie o obsadzanie stanowisk kościelnych.

St[anisław] **Stomma**³⁷⁶ daje pewien bilans z działalności Koła. Przypomina mi ostrzeżenie, które dałem Kołu, gdy rozpoczynali pracę. „Kredytu wam nie cofam, ale ostrzegam”. Dziś rozumiemy wielkość treści ostrzeżenia nam danego, ale dziś nie żałujemy naszego kroku. Są jednakże pewne znaki odmiany: nurt wolności wytrysnął, wymagał on rzeczników – ludzi. Nie mogliśmy zdać tego na marksistów. Zajęliśmy puste miejsce. Nie mogliśmy zostawić go „figurantom katolickim” (PAX). Ludzie szukają „życia wolności”. Należy wracać do nauki katolicko-społecznej. Lata wykazały nam, że encyklikom idzie o prawa naturalne osoby ludzkiej. „Znak” dąży do zwiększenia marginesu wolności. Trzeba zdawać sobie sprawę z „osaczenia totalnego” Polski. Chiny opuściły Polskę. Ulbricht³⁷⁷ j[est] wrogiem na śmierć i życie Polski. Podobnie Kadar³⁷⁸. Polska racja stanu na dziś to ocalić to, co zostało z października.

^a W rękopisie trudne do odczytania, jedno nazwisko napisane na drugim. Prawdopodobnie: Zawieyski napisane na wcześniejszym: Turowicz (lub odwrotnie).

³⁷⁶ Stanisław Stomma (1908–2005), doktor prawa, doktor habilitowany 1947, publicysta i polityk. Usunięty z UJ 1950–1956. Poseł na Sejm PRL 1957–1976, członek Koła Poselskiego „Znak”. Współzałożyciel i redaktor naczelnym miesięcznika „Znak” 1946–1953. Od 1946 członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”. Współzałożyciel warszawskiego KIK. Przewodniczący Prymasowskiej Rady Społecznej 1981–1984. Uczestnik obrad okrągłego stołu. Senator 1989–1991.

³⁷⁷ Walter Ulbricht (1893–1973), niemiecki polityk komunistyczny, I sekretarz Socjalistycznej Partii Jedności (SED) 1950–1971. Przewodniczący Rady Państwa NRD 1960–1973. Zarządził wzniesienie muru berlińskiego 1961.

³⁷⁸ János Kádár, właśc. János Csermanek (1912–1989), węgierski działacz komunistyczny. Sekretarz generalny KC Węgierskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej 1956–1988.

Stwierdza się objaw solidaryzmu światowego katolików. Wyblakła solidarność komunistyczna. Przytacza cały szereg przykładów wzrostu solidarności międzynarodowej katolików (Schuman³⁷⁹, wiceminister Lolo³⁸⁰).

Sprawa opinii: widzimy obawy społeczeństwa wobec naszej pracy. Nie chcemy dawać powodów do urażania opinii publicznej. Ale musimy mieć odwagę prawdy, która j[est] większa niż popularność. Obecność w Sejmie jednak coś daje, np. możliwość dyskusji, zwłaszcza wobec tendencji rewizjonistycznych w PZPR.

J[erzy] **Turowicz**³⁸¹ porusza sprawy „Tygodnika P[owszechnego]”³⁸². Wynikł spór o charakter pisma. Otrzymujemy wiele listów, które stawiają wymagania. Typowa była sprawa „Kisiela”, która dziś przycicha. Wydaje nam się, że zajęliśmy stanowisko słuszne. Projektuje się zjazd współpracowników „T[ygodnika] P[owszechnego]”.

Aktualna jest sprawa „Millenium”. Chcemy się włączyć systematycznie w sprawę M[illenium]. Zajmie się tym p. Susu³⁸³. Zajmie się historią początków chrześcijaństwa w Polsce. Więcej historii.

Zapytanie, czy nie warto, by ks[ia]dz prymas wypowiedział się w wywiadzie na temat Millenium w „T[ygodniku] P[owszechnym]”?

Dążą do stworzenia Wydawnictwa „Znak” jako bazy gospodarczej dla ruchu.

J[acek] **Woźniakowski**³⁸⁴ z podróży za granicę. Stwierdza też wzrastającą solidarność katolików za granicą (New York).

Wyłynęła sprawa arrasów wawelskich³⁸⁵. Znaczna większość Polaków w Kanadzie i St[anach] Zj[ednoczonych] uważa, że arrasy powinny wrócić. Uzależniają to od decyzji prymasa (z rozmowy z p. Romerem³⁸⁶).

³⁷⁹ Robert Schuman (1886–1963), polityk francuski. Premier 1947–1948, minister spraw zagranicznych 1948–1953. W maju 1950 doprowadził do porozumienia z Niemcami, dającego początek Europejskiej Wspólnocie Węgla i Stali (późniejsza EWG). Uważany za jednego z trzech ojców – obok Jeana Monneta i Konrada Adenauera – zjednoczonej Europy. W 2004 rozpoczął się jego proces beatyfikacyjny.

³⁸⁰ Lolo. Brak danych.

³⁸¹ Jerzy Turowicz (1912–1999), dziennikarz i publicysta, współzałożyciel i 1945–1999 redaktor naczelny „Tygodnika Powszechnego” (z przerwą 1953–1956). Przed wojną działacz Sodalicii Mariańskiej i prezes lwowskiego SKMA „Odrodzenie”. Prezes 1960–1990 wydawnictwa „Znak”. Korespondent podczas Soboru Watykańskiego II. Uczestnik obrad okrągłego stołu.

³⁸² „Tygodnik Powszechny”, pismo katolickie o tematyce społeczno-kulturalnej, założone w Krakowie 1945 z inicjatywy abp. Adama Sapiehy. Po odmowie zamieszczenia nekrologu Stalina w 1953–1956 przejęte przez PAX. Pod redakcją Jerzego Turowicza (1945–1953 i 1956–1999) pismo odgrywało znaczącą rolę w formacji inteligencji katolickiej i wprowadzaniu odnowy soborowej w Polsce.

³⁸³ Jacek Susu (1930–1987), krytyk literacki, tłumacz, publicysta, od 1956 członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”, m.in. przez wiele lat pod ps. „Bibliofil” prowadził rubrykę „Chodząc po księgarniach”.

³⁸⁴ Jacek Woźniakowski (1920–2012), historyk sztuki, pisarz, publicysta i wydawca. Od 1953 wykładowca, 1980–1990 profesor KUL. Sekretarz redakcji „Tygodnika Powszechnego” 1948–1953. Redaktor naczelny miesięcznika „Znak” 1957–1959. Założyciel i redaktor naczelny wydawnictwa „Znak” 1959–1990. Członek założyciel KIK. Uczestnik obrad okrągłego stołu. Prezydent Krakowa 1990–1991.

³⁸⁵ Renesansowe arras, zamówione dla Zamku Królewskiego na Wawelu przez Zygmunta II Augusta, zostały we wrześniu 1939 wywiezione z Polski przez pracowników Wawelu. Dotarły 1940 do Ottawy (Kanada). Zostały zdeponowane 1948 w muzeum prowincji Quebec. Pod koniec lat 50. Polska wszczęła starania o ich odzyskanie. Wróciły do Krakowa 1961.

³⁸⁶ Tadeusz Ludwik Romer (1894–1978), dyplomata w II RP, m.in. ambasador w Japonii 1939–1941, w Rosji 1942–1943. Minister spraw zagranicznych w rządzie Stanisława Mikołajczyka 1943–1944. Od 1945 na emigracji w Lon-

Spotkał się z p. **Domaradzkim**³⁸⁷, który utrzymywał, że ma mandat od prymasa P[olski] do reprezentowania spraw katolickich w Kanadzie. W rzeczywistości z p. D[omaradzkim] nie miałem kontaktu.

Jest projekt, **by** [przedstawiciele]^a **Pax Romana**³⁸⁸ po swym Kongresie w Wiedniu pojechali na Jasną Górę.

A[ntoni] **Gołubiew** omawia starania o przyznanie osobowości prawnej grupie „Znak” i wydawnictwom „Tyg[odnika] P[owszechnego]”. W ostatniej rozmowie J[ózef] Cyraniewicz przyrzekł sprawę załatwić w dwa tygodnie. Upłynął już miesiąc, bez wyników. Grupa zamierza stworzyć trzy komórki badań: 1) nad cywilizacją chrześcijańską; 2) nad katolicką nauką społeczną; 3) nad zagadnieniami ekonomicznymi. To studium wymaga pewnych stałych dochodów. Składa projekt-kosztorys. Inne źródła dochodów dla wydawnictwa: z rozlewni win, z produkcji świec itp. A[ntoni] G[ołubiew] składa projekt budżetowego preliminarza dla tych poczyną.

W dłuższym wywodzie referuję swoją ocenę sytuacji K[ościół]a w Polsce. Niewątpliwie w ostatnich czasach było kilka koncesji dla Kościoła: oddano precjoza i pozwolono na wyjazd księży na studia. Obecnie zwracają nam stare druki, rewindykowane z ZSSR. Ale mnożą się trudności. Informuję o projekcie rządu stworzenia komisji społecznej, która zajęłaby się rozdzielaniem darów nadsyłanych przez USA. Właśnie we wtorek będzie K[omisja] W[spólna]. Oczekuję wielkiego ataku na Kościół.

W takiej sytuacji ciągłej walki i męki opinia katolicka musi być wyjątkowo zwarta i jasna. Wbrew własnej intencji jesteście uważani za „prymasowców”, a wszystko, co czynicie czy piszecie, naświetla mnie. Ponieważ nie ma prasy katolickiej w Polsce, wy macie faktyczny monopol na prasę katolicką. Ja zabiegam o „Wydawnictwo Jasna Góra” i nie mogę otrzymać koncesji. Wy ją macie. Jest to poniekąd uprzywilejowane stanowisko. Opinia publiczna wymaga od was może więcej, niżby miała do tego prawo. Jest to rezultat sytuacji. Trzeba odpowiedzieć zadaniu. Musicie być wyznawcami i apostołami, a nie tylko pisarzami czy redaktorami. Patrzą na was katolicy jak na tratwę, która ratuje wolność opinii katolickiej. Nie może być w prasie katolickiej nic takiego, co by obrażało cierpiącą Matkę-Kościół. Chociaż dzieci mają prawo do krzyku i głośnego chodzenia, to gdy Matka cierpi, dzieci chodzą na palcach.

dynie, później w Kanadzie, gdzie pracował na McGill University w Montrealu. Prezes Polskiego Instytutu Naukowego 1963–1978.

^a W rękopisie brakujący wyraz.

³⁸⁷ Teodor Feliks Domaradzki (1910–2001), polonista i sławista, profesor, propagator literatury polskiej w Kanadzie. Twórca programów studiów literatur słowiańskich na uniwersytecie w Montrealu, Ottawie i innych. Wykładowca na Uniwersytecie Rzymskim 1941–1947 i Papieskim Instytucie Wschodnim (Pontificio Istituto Orientale) 1943–1947.

³⁸⁸ Pax Romana (łac. pokój rzymski, tzn. pokój panujący wewnątrz i na zewnątrz Imperium Rzymskiego), federacja krajowych stowarzyszeń i organizacji zrzeszających inteligencję katolicką. Powstała w Rzymie 1947, korzeniami sięga założonego 1921 – z udziałem m.in. polskiego SKMA „Odrodzenie” – międzynarodowego stowarzyszenia studentów katolickich „Pax Romana”. W okresie PRL w pracach federacji uczestniczyło środowisko polskich KIK i „Znaku”.

W prasie grupy „T[ygodnika] P[owszechnego]” ostatnio zaznaczyły się pewne rzeczy, które drażnią opinię kat[olicką]. Takim drażniącym wypadkiem była sprawa Kisiela. Sformułowałem swoją opinię: Kisiel musi dać jakąś satysfakcję tej opinii. Nie wystarczy tu ani wyjaśnienie J[erzego] Turowicza, choć i on potępia fakt ukazania się takiej książki³⁸⁹. Odpowiedź Kisiela była niepoważna, a rozprawa z adwersarzami – jeszcze gorsza. Ten kpiarski ton pisania osobiście mi nie odpowiada. Nie lubię kpić z ludzi, nawet z największych przeciwników. Nie jest to pokwitowanie incydentu. J[erzy] Turowicz jako on może dawać absolutorium Kisielowi, ale nie jako redaktor „Tygodnika P[owszechnego]”, bo koło niego koncentruje się w tej chwili coś więcej aniżeli J[erzy] T[urowicz] i „Znak”.

Druga sprawa to artykuł „katechumenacki” J[erzego] Zawieyskiego w „Znaku”³⁹⁰. Pierwsza część tego artykułu jest nie tylko referowaniem tego, co było; jest to napisane z temperamentem oskarżycielskim pod adresem Kościoła (nie tyle kleru). Kościół winien wszystkiemu złu społecznemu. Pomimo zastrzeżeń autora niewyrobiany, a zwłaszcza złośliwy czytelnik dostał gładkie oskarżenia, obronę „Wici”, apoteozę Solarza³⁹¹. J[erzy] Z[awieyski] pisze cieplej o Korczaku³⁹² niż o Kościele. Jasna rzecz, intencje autora są lepsze; kończy się tym, że Z[awieyski] jest z Turowiczem. Pisanie tego typu artykułów dziś, w okresie walki ze wszystkim, co katolickie, jest błędnym posunięciem.

Trzeba też zerwać z terminologią „socjalistyczną”, gdyż katolicyzm ma określone pojęcie socjalizmu; natomiast dzisiejsza orientacja, tzw. polska droga do socjalizmu, jest nie wiadomo czym. Za czasów stalinizmu PAX też ciągle mówił o socjalizmie. Czym to w rzeczywistości było, wiemy. Wyczytywanie takich terminów w „Więzi” (I zeszyt) jest niebezpieczne dla kształtowania opinii o grupie „Znak” i o klubach³⁹³.

Natomiast z entuzjazmem witam inicjatywę, by nawiązywać do katolickiej nauki społecznej na łamach „T[ygodnika] P[owszechnego]”. Wyd[awnictwa] PAX wyrządziły opinii kat[olickiej] wielką krzywdę przez swój minimalizm społeczny i przez ignorancję.

³⁸⁹ Najbardziej kontrowersyjną książką Stefana Kisielewskiego była powieść *Sprzysiężenie* (1946), uznana za pornograficzną. Po jej wydaniu Kisiel został w styczniu 1947 zawieszony na 3 miesiące w pracy felietonisty katolickiego „Tygodnika Powszechnego”.

³⁹⁰ Chodzi o esej: J. Zawieyski, *Droga katechumena*, „Znak” 1958, nr 1, s. 14–35; przedruk w: *idem, Droga katechumena*, Warszawa 1971. Powstał na bazie referatu wygłoszonego jesienią 1957 w warszawskim KIK. Stanowi punkt odniesienia w dyskusjach o tzw. Kościele otwartym.

³⁹¹ Ignacy Solarz (1891–1940), założyciel lewicującego Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”, twórca uniwersytetów ludowych i kierownik uniwersytetu w Gaci koło Przeworska. Jego działalność budziła kontrowersje. Oskarżano go o skłócanie wsi z Kościołem i szerzenie komunizmu. Prymas Hlond w liście pasterskim z 1936 zarzucał jego uniwersytetowi ludowemu bezbożnictwo. Środowiska mu przychylnie wskazywały na ks. Jana Zięję jako pozytywnie nastawionego do „Wici”, w opozycji do innych, „wstecznych” duchownych.

³⁹² Janusz Korczak, właśc. Henryk Goldszmit (1878[9?]-1942), lekarz, pedagog, pisarz, publicysta i działacz społeczny, pochodzący z zasymilowanej rodziny żydowskiej. Twórca oryginalnego systemu pracy z dziećmi, opartego na partnerstwie, samorządności i wspieraniu samowychowania. Prekursor działań na rzecz praw dziecka. Zamordowany w obozie w Treblince.

³⁹³ Chodzi o KIK.

Długi wywód wywołał wielką dyskusję.

A[ntoni] **Gołubiew** polemizuje zacięcie z moim stanowiskiem w sprawie Kisiela. Z całą szczerością podkreśla, że się mylę, że nie mam dobrego osądu rzeczywistości.

J[acek] **Woźniakowski** zajmuje stanowisko spokojniejsze. Prostuje niektóre zbyt nieociosane ujęcia Gołubiewa. Przyznaje, że w redakcji „Znaku” długo zastanawiano się nad tym, czy drukować artykuł Zawieyskiego.

J[erzy] **Zawieyski** też przyznaje, że miał wątpliwości, czy drukować artykuł. Tłumaczy mu, że jego artykuł mógłby się ukazać, gdyby istniała szeroko rozbudowana prasa katolicka, gdybym i ja mógł, jako profesor sem[inarium] duch[ownego] we Włocławku, napisać o „Wiciach” to, co wiem o ideologii „Wici”, a wiem niemało. Nie oceniam Solarza, bo cenię jego szlachetność, ale „Wici” mają swoje poważne obciążenie społeczne.

J[erzy] **Zawieyski** usiłuje jeszcze coś mówić, w końcu jednak milknie i tak się rozmowa z nim ucina.

J[erzy] **Turowicz** nie podziela w pełni zdania Gołubiewa. Ma też zastrzeżenia co do moich sformułowań. Słuchał ich ze wzruszeniem, bo były szczere. Księża chcą, by „T[ygodnik] P[owszechny]” był apostołski i wyznawczy. Mamy poczucie obowiązku kształtowania i poprawiania pewnych poglądów i opinii. Kisiela nie rozgrzeszyliśmy, ale nie możemy od niego wymagać więcej, niż do tego dojrzał.

St[anisław] **Stomma** wyraża obawę, że wychodząc z tego pokoju, nie bardzo wie, co ma jutro robić. Wytyczne weszły w jakiś wielki kryzys. Nie umie się pozbierać.

J[acek] **Woźniakowski** przychodzi mu z pomocą. Wie przynajmniej tyle, że ksiądz prymas przyrzekł napisać do „T[ygodnika] P[owszechnego]” o Millenium. To znaczy, że pomimo zastrzeżeń nie odmawia swej współpracy i pomocy. Nadto przyjął projekty Gołubiewa do rozpatrzenia.

Na ten temat długa jeszcze dyskusja. Zawieyski milczał.

Po ukończeniu dyskusji został jeszcze Zawieyski. Powiedziałem mu, że i on musi mieć swój Wielki Post. To mu się bardzo przyda, gdyż zauważyłem w nim ostatnio jakieś przebliski wielkości i ważności. Tak znamienne dla naszych braci komunistów.

Ustaliliśmy nasze spotkanie z Zawieyskim na piątek.

20.00. Oddałem ks. Malejowi³⁹⁴ list do wiernych na Wielkanoc, do druku w „Wiad[omościach] Arch[idiecezjalnych] W[arszawskich]”.

Cała rozmowa ze „Znakiem” skończyła się o godz. 22.30.

³⁹⁴ Witold Malej (1922–2005), ksiądz, doktor teologii. W 1953–1960 dyrektor biblioteki warszawskiego WSD. W 1953–1961 redaktor „WAW”. Świecenia 1949. W 1960–1967 dyrektor archiwum archidiecezjalnego. Od 1967 proboszcz parafii św. Szczepana i św. Anny w Raszynie. W 1973 wyjechał na misje.

3 marca 1958

W[arsza]wa. Poniedziałek.

7.30. Na Mszy św. **ks. Pawlik**³⁹⁵ z Katowic z grupą Ślāzaczek, które stworzyły w Piekarach Śl[ąskich] instytut pracy apostołskiej³⁹⁶.

9.30. L[ila] **Wantowska** informuje o organizacji kursu wypoczynkowego w Krynicy („Ostoja”) dla akademikzek od św. Anny.

17.00. Przyjechał bp Klepacz, przyszedł bp Choromański. Debatowaliśmy nad jutrzejszą rozprawą o proponowanym Komitecie Społecznym. Stanowisko Episkopatu musi być na K[omisji] W[spólnej] wyraźne. Widzimy w tym nowy zamach na dobroczynność katolicką. Należy uwydatnić krzywdę, wyrządzoną Kościołowi przez zabranie Caritas. A dziś nowy zamach. Ks[ięża] biskupi przedstawia też niebezpieczeństwo, które może podważyć autorytet rządu za granicą, gdyby ten rząd znów ugodził w d[uszpasterstwo] d[obroczynne]. Rząd zabiega sam o pożyczki i pomoce w USA i otrzymuje coś w formie układu handlowego żywnością. Najgorsza forma pożyczki, bo spożywczej.

Prócz tych spraw ks[ięża] biskupi poruszają sprawę działalności dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych i własności k[ościelnej] na Z[iemiach] Z[achodnich], erekcji parafii.

Należy zająć stanowisko wobec propozycji rządu, by ukazał się komunikat o sytuacji: Kościół–państwo. Gdyby poruszono sprawę, należy powiedzieć, że Episkopat zawsze jest gotów ogłosić komunikat o pozytywnych koncesjach, jak było z precjozami i paszportami dla stypendystów. Tylko wtedy komunikaty mają sens, gdy jest o czym pisać.

B[isku]p Ch[oromański] chce poruszyć jeszcze sprawę powielaczy.

4 marca 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

7.30. B[isku]p **Pękała** przyjechał w nocy, bez przeszkód i w dobrym stanie.

8.30. Siostra kołowa³⁹⁷, sakramentka³⁹⁸, otrzymała pozwolenie od przełożonej³⁹⁹ wyjazdu do N[iemieckiej] R[epubliki] F[ederalnej]⁴⁰⁰. Odradzam⁴⁰¹.

³⁹⁵ Jerzy Pawlik (1919–2009), ksiądz, doktor teologii. Katecheta w liceum w Piekarach Śląskich 1945–1958. Święcenia 1942. Od 1958 krajowy duszpasterz pracującej młodzieży żeńskiej. Krajowy koordynator pieszych pielgrzymek. Delegat KEP ds. emigrantów polskich; zasłużony duszpasterz Polaków w Europie Wschodniej w okresie PRL. Prałat.

³⁹⁶ Brak danych.

³⁹⁷ Siostra kołowa, w wielu klasztorach klauzurowych siostra zajmująca się sprawami zewnętrznymi klasztoru i w związku z tym mająca prawo wychodzenia poza klauzurę; czasem też: furtianka.

³⁹⁸ Sakramentki, Mniszki Benedyktynki od Nieustającej Adoracji Najświętszego Sakramentu, sprowadzone do Polski przez królową Marię Kazimierę Sobieską, która w 1687 po udanej odsieczy wiedeńskiej ufundowała klasztor w Warszawie na Nowym Mieście.

³⁹⁹ Celestyna Maria Janina Wielowieyska OSBap (1902–1968), przeorysza klasztoru Benedyktynek Sakramentek w Warszawie 1951–1967. Wstąpiła do klasztoru 1930, śluby czasowe 1931, śluby wieczyste 1934. Jedną z kilku sióstr, które przeżyły zbombardowanie klasztoru przez Niemców 31 VIII 1944, w wyniku czego zawały się stropy kościoła i piwnic, grzebiąc 35 mniszek i około tysiąca osób.

⁴⁰⁰ Od 1970 zaczęto w Polsce stosować skrót RFN.

⁴⁰¹ Warszawskie benedyktynki sakramentki nie mają w swoim archiwum informacji o takim epizodzie ani nie wiedzą, o jaką siostrę kołową mogło chodzić. Nie używały w klasztorze określenia „siostra kołowa”.

9.30. Dłuższa rozmowa z **bp. Pękałą** i **bp. Kaczmarkiem** o duszp[asterstwie] dobroczynnym na K[omisji] W[spólnej]. B[isku]p P[ękała] przytacza wszystkie argumenty, które wczoraj omawialiśmy. Ustalamy, że pod koniec rozmowy na K[omisji] W[spólnej] bp Klepacz proponuje rozmowę bp. P[ękał]i z J[ózefem] Cyrankiewiczem.

10.00. Ks[iądz] **Leon Szela**g przyjechał z „Ostoi”, by mówić o pracy swojej wśród młodzieży. Proszę, by zastanowił się nad tym, czy przyjąłby współpracę z młodzieżą akad[emicką] w duszp[asterstwie] a[kademyckim]. Zależy od Grudziądza i musi radzić się władz.

11.00. O[jciec] **Przybylski**⁴⁰² w sprawie wizytacji w Laskach. Protokół napisze dla Kurii M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]; uwagi mi złoży ustnie. Klub w Poznaniu pragnie mi złożyć wizytę w Pozn[aniu]; radzę, by odłożyli po 19 III [1958]. Sytuacja w prowincji dom[inikańskiej] polskiej jest b[ardzo] ciężka. Bardzo ciężki j[est] socjusz⁴⁰³ generała, o. Szczurecki⁴⁰⁴. Projekt stworzenia ośrodka zakonnego w W[arsza]wie dla studiów maryjno-tomistycznych. Proszę, aby o[jciec] prowincjał wymieniał kilku zakonników, którzy zamieszkaliby u św. Jacka i tu poprowadzili razem z oo. paulinami studium maryjno-tomistyczne.

12.00. **Mieczysław Ledóchowski**⁴⁰⁵, podający się za kuzyna kard. Ledóchowskiego⁴⁰⁶, prosi, by rozpatrzyć sprawę pektorału⁴⁰⁷, zwróconego przez jego ojca prymasowi po kardynale Ledóchowskim. Jest zdania, że ojciec nie mógł takiego daru czynić, gdyż to przekracza możliwości biednej rodziny. Składam wyjaśnienie, że o zwrot pektorału nie zabiegałem; ojciec wiedział, co może zrobić. Nie będziemy walczyli o złoto i kamienie, gdyż ważniejszy jest człowiek. Proszę, by pretensje swoje wniósł na piśmie, a wtedy je skonfrontuję z rodziną.

⁴⁰² Bernard Ludwik Przybylski OP (1907–1979), duszpasterz akademicki w Poznaniu i w Warszawie. Prowincjał polskiej prowincji dominikanów 1946–1950 i 1963–1966. Przewodniczący KWPZM 1963–1966; wyznaczany przez prymasa na wizytatora i kuratora niektórych zgromadzeń żeńskich, m.in. franciszekanek służebnic Krzyża. Założyciel 1956 Polskiego Studium Mariologicznego i Instytutu Tomistycznego 1958. Inicjator międzynarodowych kongresów mariologicznych.

⁴⁰³ W niektórych zakonach tytuł asystenta przełożonego.

⁴⁰⁴ Teofil Andrzej Szczurecki OP (1889–1975), socjusz dwóch kolejnych generałów zakonu 1946–1962, asystent ds. Europy Wschodniej. Wykładowca na Uniwersytecie św. Tomasza (Angelicum) w Rzymie. Kapelan sióstr w Castel Gandolfo. Śluby zakonne 1906, święcenia 1912. Prowincjał 1925–1929.

⁴⁰⁵ Mieczysław Ledóchowski (1920–2017), syn Antoniego Ledóchowskiego (1895–1972), bratanek Mieczysława Ledóchowskiego (1904–1964) i s. Urszuli Izabeli Ledóchowskiej USJK (1910–1998), stryjeczny prawnuk kard. Mieczysława Ledóchowskiego (1822–1902). Od 1960 mieszkał w Austrii.

⁴⁰⁶ Mieczysław Ledóchowski, właśc. Halka-Ledóchowski (1822–1902), święcenia 1845. Od 1848 pracownik Sekretariatu Stanu i kilku nuncjatur. W 1861 biskup, 1866–1886 arcybiskup metropolita gnieźnieński i poznański, prymas Polski. Wszedł w konflikt z władzami pruskimi na tle tzw. ustaw majowych z 1873, podporządkowujących Kościół państwu. Więzień w Ostrowie Wlkp. 1874–1876; kardynał 1875. Po uwolnieniu musiał wyjechać do Rzymu. Od 1892 prefekt Kongregacji Rozkrzewiania Wiary.

⁴⁰⁷ W rodzinie Ledóchowskich przechowywany był cenny złoty pektorał (krzyż), wysadzany ametystami uralskimi i diamentami o szlifie brylantowym, ofiarowany kardynałowi 1866 przez Piusa IX. Pektorał ten rodzina przekazała prymasowi Wyszyńskiemu 14 V 1957 w Rzymie. Obecnie przechowywany jest w Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej.

Z[ygmunt] **Prószyński**^{a408}, adwokat z Włocławka, który prowadził w woj[ewództwie] bydgoskim akcję postępowców. Dziś wyznaje swoje pomyłki. Przyjmuję do wiadomości, nie wdając się w żadną dyskusję.

Dyr[ektor] Miecz[ysław] Kotlarczyk⁴⁰⁹, dyrektor Teatru Rapsodycznego w Krakowie. Omawia sytuację teatru; są w b[ardzo] ciężkiej sytuacji. Czy Polonia amer[ykańska] nie pospieszyłaby z pomocą? Rzec do rozpatrzenia. Trzeba napisać kilka artykułów do prasy. Mogę ułatwić pobyt miesięczny w Rzymie lub w Paryżu.

13.00. Księża kanonicy: Pągowski⁴¹⁰ i Kowalski⁴¹¹ po swej nominacji do kapituły łowickiej przychodzą z podziękowaniem i proszą o błogosławieństwo.

15.00. B[isku]pi **Klepacz** i **Choromański** po konferencji na K[omisji] W[spólnej] informują o przebiegu debaty o pomocy zorganizowanej przez K[ościół] dla biednych.

B[isku]p Kl[epacz] zaczyna debatę od sprawy zwrotu Caritas Episkopatowi. Powtarza wszystkie argumenty wczoraj ustawione.

B[isku]p **Choromański** odczytał pismo NCWC do prymasa i komunikaty Sekr[etariatu] Pr[ymasa] P[olski]. Komitet społeczny byłby nowym zamachem na dobroczynność katolicką.

Min[ister] **Sztachelski** nawiązuje do rozmowy z 9 I i do pisma do sekretarza Episkopatu. Stanowisko rządu jest przemyślane i ostateczne. Należy ustalić z rządem rozmiary, asortyment i sposoby rozprowadzania. Gotów jest powrócić do sprawy Caritas, a dziś nie omawiać.

Min[ister] **Kliszko** ocenia dotychczasową działalność jako^b polityczną. „Chcę Polskę wyłuskać z obozu socjalistycznego”. Zaczepia list prymasa do bp. Théasa w Lourdes.

B[isku]p Kl[epacz] projektuje, by bp Pękala mógł naświetlić swoje wrażenia z podróży.

B[isku]p **Chor[omański]** – „komunikat” nie dojrzał jeszcze, gdyż wiele spraw nie jest załatwionych.

Min[ister] **Kliszko** – USA nie ma zaufania do rządu, tylko do ks[iędza] prymasa; nie brak w Polsce ludzi, którzy uważają prymasa za interrexa⁴¹².

^a W rękopisie: Pruszyński.

^b W rękopisie tu błędnie powtórzony i ręką autora skreślony wyraz: dotychczasową.

⁴⁰⁸ Zygmunt Prószyński (1907–1970), adwokat z Włocławka, z zamiłowania archeolog. Twórca 1955 i prezes Oddziału Włocławskiego Polskiego Towarzystwa Archeologicznego.

⁴⁰⁹ Mieczysław Kotlarczyk (1908–1978), reżyser teatralny, krytyk, pedagog. W 1941 w Krakowie twórca konspiracyjnego Teatru Rapsodycznego, w którym aktorem był Karol Wojtyła. Od 1945 wykładowca krakowskich szkół teatralnych. W 1957–1967 dyrektor reaktywowanego Teatru Rapsodycznego. Wykładowca retoryki i zasad wymowy w WSD 1967–1977.

⁴¹⁰ Bronisław Pągowski (1900–1967), ksiądz, doktor teologii. W 1945–1967 proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Kutnie i dziekan kutnowski. Świecenia 1926. Od 1958 kanonik kapituły łowickiej, prałat.

⁴¹¹ Stanisław Kowalski (1895–1976), ksiądz. W 1949–1973 proboszcz parafii Narodzenia NMP w Mińsku Mazowieckim i dziekan mińsko-mazowiecki, prałat. Od 1958 kanonik kapituły łowickiej. Świecenia 1919. W 1928–1949 proboszcz parafii św. Idziego w Inowłodzu koło Spały.

⁴¹² Osoba zastępująca króla w okresie bezkrólewia. W Polsce od 1573 godność interrexa sprawował z urzędu prymas.

Min[ister] Szt[achelski] – kontynuowanie samej akcji bez uzgodnienia z rz[ądem] nie j[est] możliwe. Ks[iądz] prymas powinien powiedzieć: „Przesyłajcie na ręce kom[itetu] społ[ecznego]. Tam mam swego przedstawiciela”.

Inne sprawy będą omawiane z bp. Z[ygmunt] Ch[oromański].

Wrażenie ogólne: jeżeli Episkopat się nie zgodzi, to odpowiedzialność zrzucą na biskupów.

Przychodzi bp Pękala, który określa stanowisko kół zagranicznych. Mają one zaufanie do prymasa i jeszcze dają. Nie straciliby go, gdyby prymas z darów otrzymanych dał coś na instytucje państwowe opiekuńcze.

5 marca 1958

W[arsza]wa. Środa.

9.00. **Krystyna Jundziłł**⁴¹³ po powrocie z Rzymu; korzystała częściowo ze stypendium i mieszkała u mojej siostry wujecznej, p. Heleny Barbariantz⁴¹⁴ w Bolonii. Dziękuje za pomoc.

B[isku]p **Pękala** – dłuższa rozmowa przed jego konferencją z min[istrem] Sztachelskim o pomocy dobrocz[ynnej].

10.30. Ks[ię]ża **marianie** w sprawie Bielan. Omawiamy całokształt pracy. Ustalamy, że trzeba powołać komisję naukową. Ks[ię]ża m[arianie] nie chcą zająć części budynku w gmachu odbudowywanym, gdyż byłaby to nowa przeprowadzka, na którą nie mogą się zdobyć. Niech zabiegają nadal o zwrot klasztoru – będę ich popierał.

12.30. B[isku]p **Pękala** – ustalono rozmowę z min[istrem] **Sztachelskim** na godzinę

13.00. Ks[iądz] Synowiak jest zaproszony do min[istra] **Zawadzkiego**⁴¹⁵.

12.45. Ks[iądz] **Roslan**⁴¹⁶ – proszę, by zabronił „pani” przyjeżdżać do Wilanowa. Wyraził łatwo zgodę.

Ks[iądz] **Malewski**⁴¹⁷, proboszcz z bazyliki Serca J[ezusowego], prosi o udział w ministerium pasyjnym.

13.30. Ks[iądz] **Dąbrowski Br[onisław]** na obiedzie. Ustalamy program spotkania z Konsultą 7 Wyższych Przełoż[onych] Ż[ęńskich]⁴¹⁸ na jutro. Ks[iądz] dyr[ektor] przy-

⁴¹³ Krystyna Jundziłł. Brak danych.

⁴¹⁴ Helena z Karpów Barbariantz, siostra wujeczna prymasa Wyszyńskiego, mieszkająca z mężem i synem w Bolonii.

⁴¹⁵ Stanisław Zawadzki (1900–1984), kierownik ministerstwa pracy i opieki społecznej 1952–1956, minister pracy i opieki społecznej 1956–1960. Bezpartyjny poseł na Sejm PRL 1957–1961. Od 1925 członek KPP. Absolwent uniwersytetu w Moskwie 1935. Generał brygady. Do 1950 I sekretarz Komitetu Warszaw. PZPR. W 1950 podsekretarz stanu w Ministerstwie Administracji Publicznej.

⁴¹⁶ Władysław Roslan (1902–1961), ksiądz. Od 1950 proboszcz parafii św. Anny w Wilanowie. Świecenia 1925. W 1940–1950 proboszcz parafii św. Trójcy w Kobylce (obecnie patron ulicy w Kobylce). Wykładowca i autor opracowań z teologii dogmatycznej.

⁴¹⁷ Alojzy Malewski SDB (1903–1982), proboszcz bazyliki NSJ w Warszawie 1951–1966. Wstąpił do salezjanów 1923. Świecenia 1933. W 1949–1951 proboszcz parafii Świętej Rodziny w Pile.

⁴¹⁸ Chodzi o konsultę zakonów żeńskich, zob. *Wstęp*. W skład „Siódemki” w 1956–1960 wchodziły: m. Benedykta Woyczyńska FSK jako przewodnicząca, s. Immaculata Niezabytowska CSIC, s. Stanisława Żebrowska CSP, m. Fran-

gotuje punkty według ostatniego przemówienia Piusa XII do wyższych przełoż[onych] zak[onnych] („[L']Osser[vatore] Rom[ano]”).

20.00. B[isku]p **Choromański** i bp **Pękala**. Wysłuchuję informacji o rozmowie bp. P[ęka]li z min[istrem] Sztachelskim. B[isku]p usłyszał wszystkie argumenty, które i ja słyszałem od p. Gomulki n[a] t[emat] akcji dobroczynnej Ep[isko]patu. Ubolewa p. S[ztachelski] nad moim listem do bp. Théasa w Lourdes. Min[ister] uważa, że sprawa Caritas nie j[est] zamknięta; gotów jest mówić o tym „co dzień”.

6 marca 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

7.30. Na Mszy św. **Konsulta 7 Przełożonych** zakonnych. Wysłuchałem sprawozdania z planów pracy w najbliższym czasie. Ustala się program kursu dla mistrzyń nowicjatów, pielgrzymkę na J[asną] G[órę].

Rozmawiam kolejno z m. Bonifacją⁴¹⁹, z wikarią boromeuszek w Trzebnicy⁴²⁰, z m. Benedyktą z Lasek i in[nymi].

10.30. Przyjmuję delegację **spod Żywca**, która zanosi instancję o wikariusza. Proszę, by zachowali spokój i sprawę oddali a[rcy]biskupowi, by zaufali biskupowi i nie powtarzali „Bolesławia”⁴²¹.

11.00. A[leksander] **Grużewski**⁴²² w sprawie swego syna⁴²³, któremu odłożono święcenia. Proszę o cierpliwość. Syn zbyt krótko był w sem[inarium], bo dwa i pół roku. Musimy dać mu możliwość rozpoznania swego powołania.

ciszka Popiel USJK, m. Bonifacja Werner OSU, m. Małgorzata Piątkowska CSFN oraz m. Maria Piller AI, reprezentująca zgromadzenia bezhabitowe.

⁴¹⁹ Bonifacja Maria Werner OSU (1907–1969), przełożona prowincjalna Prowincji Polskiej Urszulanek Unii Rzymskiej 1956–1960 i członkini konsulty zakonów żeńskich. Autorka książki *Św. Aniela Merici w świetle swych pism* (Poznań 1949).

⁴²⁰ Najprawdopodobniej była to wikaria kończąca kadencję: Annuntiata Stanisława Musiał SMCB (1900–1972), 1946–1958 pełnomocna wikaria generalna Kongregacji Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Trzebnicy. Do zgromadzenia wstąpiła 1929. Dekretem prymasa Wyszyńskiego z 28 II 1958 został ustanowiony nowy zarząd zgromadzenia, ale zmiana wikarii nastąpiła 25 III 1958. Funkcję tę objęła Ewa (Everildis) Elżbieta Juska SMCB (1910–1982), wikaria generalna zgromadzenia od 25 III 1958 do 8 IV 1970.

⁴²¹ W 1956 doszło do rozłamu w parafii w Bolesławiu koło Olkusza. Część parafian 28 października wyważyła drzwi plebanii i siłą usunęła z niej proboszcza ks. Jana Kornobisa, domagając się powrotu wikariusza, ks. Władysława Zachariasza, i objęcia przez niego parafii. Kuria kielecka przysłała nowego proboszcza, ks. Stanisława Kurdybanowskiego, i nowego wikariusza, ks. Witolda Stolarczyka. Mimo to 22 VI 1957 grupa parafian siłą usunęła z budynków proboszcza i wikarego oraz trzy siostry zakonne. Konflikt w parafii był monitorowany i podsycany przez władze komunistyczne. Zbuntowana grupa zajęła świątynię i przeszła do Kościoła polskokatolickiego. Wyrokiem sądu kościół odzyskano w 1973.

⁴²² Aleksander Grużewski (1895–1968), matematyk, doc. doktor, wykładowca na PW.

⁴²³ Aleksander Józef Jerzy Grużewski (1928–1994), w 1958 alumn V kursu warszawskiego WSD. Święcenia 1959; doktor teologii. Członek TN KUL. Od 1970 w Szwajcarii.

12.00. P[ani] **Górska**⁴²⁴ i p. **Żdzarska**^{a 425} w sprawie pracy Pań św. Wincentego⁴²⁶. Krótkie sprawozdanie. Proszę, by rozmawiały z ks. Kliszką i ustaliły „geografię” W[arsza]-wy, by nie krzyżowała się praca z d[uszpasterstwem] d[obroczynnym].

11.30.^b Ks[iaźdź] **Malinowski** z Józefowa informuje o swych rozmowach z p. K. z ZHP⁴²⁷. Władze śledzą za pracą naszą, wiedzą o zebraniach księży w sprawie wychowania młodzieży pozaszkolnej; posiadają materiały, z czego wynika, że UB działa nadal wśród księży. Pan K. ostrzega przed zbytnim podkreślaniem elementów religijnych w ZHP, gdyż wtedy rozpocznie się oczyszczanie ZHP z instruktorów religijnych.

12.00.^c **W K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Przekazuję materiały poprawione: list^d do młodzieży na 3 V i II rok Wielkiej Nowenny.

12.30.^e B[isku]p **Pękała** składa resztę informacji o swej podróży do USA. Nie może ochłonąć po wczorajszej rozmowie z p. Szt[achelskim]. Nawołuje do walki o Caritas.

7 marca 1958

W[arsza]wa. Piątek.

9.00. Sprawy Instytutu Maryjnego – zlecone przez bp. Golińskiego – omawia M[aria] Okońska.

10.00. Ks[iaźdź] **Kliszko M[ichał] i Z[ofia] Czacka**⁴²⁸ – sprawy duszpasterstwa dobroczynnego.

Ks[iaźdź] J[ózef] **Iwanicki**⁴²⁹, były rektor KUL, w sprawie ATK.

O[jciec] **redemptorysta z Barda**⁴³⁰ prosi na odpust do M[atki] Bożej Bardskiej. Odkładam na 15 VIII 1959 r.

18.30. J[erzy] **Zawieyski** – omawiamy jego artykuł w „Znaku” „o drodze katechumena”. Autor przyznaje, że miał wielką niechęć do ogłoszenia tego artykułu, ale kole-

^a W rękopisie konsekwentnie: Żdzarska.

^b Tak w rękopisie. Może powinno być: 12.30.

^c Tak w rękopisie. Może powinno być: 13.00.

^d W rękopisie: listu.

^e Tak w rękopisie. Może powinno być: 13.30.

⁴²⁴ Górską, żona Antoniego, podpisywała się jako Antoniowa Górską. Zaangażowana w Stowarzyszeniu Pań Miłosierdzia, działającym nieformalnie w parafii św. Krzyża w Warszawie po 1950.

⁴²⁵ Żdzarska, zaangażowana w Stowarzyszeniu Pań Miłosierdzia, działającym nieformalnie w parafii św. Krzyża w Warszawie po 1950.

⁴²⁶ Panie św. Wincentego, Stowarzyszenie Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo (AIC), założone we Francji 1617. W Polsce od 1652 pod nazwą: Panie Miłosierdzia. Stowarzyszenie organizowało opiekę nad ubogimi. Zlikwidowane przez władze komunistyczne 1950. Nadal działało przy parafiach w sposób nieoficjalny, bez osobowości prawnej.

⁴²⁷ p. K z ZHP. Brak danych.

⁴²⁸ Zofia Maria hr. Czacka (1909–1991), bratanica m. Róży Czackiej z Lasek. Jeszcze w stanie wojennym aktywna w sprawach dobroczynności w Warszawie.

⁴²⁹ Józef Iwanicki (1902–1995), ksiądz, profesor filozofii i logiki. Święcenia 1936. Od 1946 wykładowca na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Związany z ruchem księży-patriotów. Rektor KUL 1952–1956 po aresztowaniu ks. Antoniego Słomkowskiego. Od 1954 także wykładowca na ATK i 1965–1972 rektor tej uczelni.

⁴³⁰ Brak danych.

dzy namawiali, by go ogłosić. Wyjaśniam mu, że wśród kolegów nie było ani jednego człowieka, który śledziłby za przemianami społecznymi ostatniego 20-lecia. Gołubiew, który z największą pasją bronił artykułu, to literat bez doktryny kat[olicko]-społecznej. Stomma zawsze miał przerost krytycyzmu negatywnego wobec Kościoła. To raczej spekulator niż konstruktywny myśliciel katolicki. Jakiś umiar przedstawia Turowicz, gdyż on ma najwięcej znajomości filozofii katolickiej. Autorytet ks. Ziei w tej dziedzinie jest mało obiektywny, gdyż ks. Z[ieja] jest raczej subiektywny i uczuleniowy w podchodzeniu do problemów. Kieruje się bodźcami, rzuca inicjatywy, które łatwo opuszcza. Człowiek jeszcze się przejmuje jego inicjatywą, gdy „kapłan wieczny tułacz” już odpłynął dalej. Rzecz mógłby ocenić dobry społecznik. W tym sensie rozmowa trwała dwie godziny. J[erzy] Z[awieyski] prosi, aby przyjąć u siebie w najbliższym czasie grupę „Znak”. „Jeśli się nie boicie mnie, to proszę”. Ponowił swe prośby, by przyjąć grupę parlamentarzystów ch[rześci]jańskich z Francji. Odmawiam definitywnie.

8 marca 1958

W[arsza]wa. Sobota.

7.30. Na Mszy św. B[ohdan] **Skapski**, który podejmuje nowe inicjatywy wydawnicze. Prosi o błogosławieństwo.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Obecni wszyscy. Najwięcej czasu poświęcamy sprawom gospodarczym. W dziedzinie spraw personalnych wielkie trudności.

Po obiedzie ks. **Majdański** z Włocławka i M[aria] Okońska omawiają organizację katolickiej poradni rodzinnej przy ul. Książęcej. Wyjaśniam, dlaczego nie chcę tu mieć „Ogniska”⁴³¹, które jest zbyt komercyjne, podczas gdy nam idzie o porady psychologiczno-moralne na podłożu lekarskim. Ma to być praca pomocnicza w sensie duszpasterskim. Ks[iaźdz] M[ajdański] znajdzie na [ul.] Książęcej pokój dla Ogólnopolskiego Sekretariatu Duszpasterstwa Służby Zdrowia.

9 marca 1958

W[arsza]wa. Niedziela.

8.00. Msza św. w k[ościel]le św. Anny na zakończenie rekolekcji bankowców. Wygłaszam kazanie, rozdaję Komunię św. (280 osób).

11.00. Wychowanki szkół Sacré Coeur w liczbie 180 osób, niektóre ze starszymi synami i z mężami, córki, matki i babki – trzy pokolenia zapełniły salę św. Jana Chrzciciela na

⁴³¹ W związku z liberalizacją przepisów aborcyjnych (Ustawa o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży z 27 IV 1956) grupa obrońców życia zorganizowała w styczniu 1958 w Warszawie Spółdzielnię Pracy „Ognisko” i otworzyła Poradnię Życia Rodzinnego przy ul. Kniewskiego oraz Spółdzielcze Studium Rodziny przy ul. J. Dąbrowskiego. Spółdzielnia liczyła około 120 członków, w tym 22 psychologów i pedagogów, 35 lekarzy, 15 prawników, ekonomistów i socjologów, 40 pielęgniarek i opiekunek do dzieci. Działalność spółdzielni nie trwała jednak długo z powodu trudności administracyjnych.

[ul.] Miodowej. Wygłosiłem do nich dłuższe przemówienie o postawie rodziców wobec współczesnych trudności wychowawczych.

13.30. Pan **Longchamps**⁴³² z Wrocławia na obiedzie.

19.00. Ks[iądz] J[an] **Zieja**.

10 marca 1958

W[arsza]wa. Poniedziałek.

13.00. Ks[iądz] **Stożek**⁴³³ z Krakowa po powrocie z USA pragnie uzyskać pomoc na budowę kościoła⁴³⁴.

19.30. W k[ościel]e św. Anny wygłaszam konferencję społeczną o prywatnej własności z cyklu *Katolicka nauka społeczna*. Występuję stanowczo przeciwko ustawie o dozwolonym prawnie zabiegu spędzania płodu.

11 marca 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

8.30. Stefan Kośnik⁴³⁵, diakon.

9.00. M[a]g[iste]r Helena **Kąkol**⁴³⁶ z apteki duszpasterstwa dobroczynnego – dla ustalenia listy lekarstw na propozycję NCWC.

10.00. B[isku]p **Wronka** z obradującej dziś Komisji Liturgicznej Episkopatu.

B[isku]p **Wilczyński** po odbytej operacji w szpitalu wypoczywa u oo. kapucynów – odwiedza mnie. Proszę o przygotowanie akt *processus ep[isco]palis*⁴³⁷.

10.30. Ks[iądz] dr Jan **Stępień**⁴³⁸ z Lasek otrzymał propozycję na ATK. Powoływał się ks. Urmanowicz⁴³⁹ na mnie, jakoby ja skierował go do ks. S[te]pnia]. *Negative*⁴⁴⁰.

⁴³² Franciszek Longchamps de Brier (1912–1969), prawnik, specjalista w dziedzinie prawa administracyjnego. Po drugiej wojnie zamieszkał we Wrocławiu. Wykładowca na UW, profesor nadzwyczajny 1956, profesor zwyczajny 1963.

⁴³³ Jakub Stożek (1916–1974), ksiądz. Świecenia 1939. Wikariusz i katecheta szkół specjalnych w parafii św. Kazimierza w Krakowie 1948–1964. Duszpasterz głuchoniemych. Administrator parafii św. Andrzeja Apostoła w Osieku 1964–1969. W 1969–1974 proboszcz parafii NMP Królowej Polski na Woli Justowskiej w Krakowie.

⁴³⁴ Kościół św. Kazimierza w Krakowie na Grzegórkach był budowany i z dużymi trudnościami wyposażany od lat 30. XX w. W 1957 ks. Jakub Stożek otrzymał zgodę na wyjazd do USA do swojej ciotki.

⁴³⁵ Stefan Jerzy Kośnik (1935–2010), doktor prawa kanonicznego. Spokrewniony z prymasem przez matkę, Stefan z d. Karp. Świecenia 1958. Oficjał sądu metropolitalnego, prałat honorowy Jego Świątobliwości, kanonik gremialny Kapituły Katedralnej Warszawsko-Praskiej. W 1981–2006 proboszcz parafii św. Barbary w Warszawie.

⁴³⁶ Helena Kąkol. Brak danych.

⁴³⁷ *Lac*. opiniowanie kandydatów na biskupów.

⁴³⁸ Jan Stępień (1910–1995), ksiądz, doktor teologii, biblista. Świecenia 1933. W czasie wojny kapelan Narodowej Organizacji Wojskowej (NOW) i AK; członek władz SN; szef BIP AK na Mokotowie, podpułkownik WP. Po wojnie pracował pod innymi nazwiskami na Ziemiach Odzyskanych. Aresztowany 1947 i skazany na karę śmierci, zamienioną na 15 lat więzienia. W 1953–1987 zarejestrowany jako TW „Stolarski”. Zwolniony 1955. Rezydent w Laskach. Wykładowca na ATK 1960–1984 i rektor tej uczelni 1972–1981. Autor wielu publikacji z dziedziny bibliistyki. W 1996 wydał wspomnienia *Droga Krzyżowa w słońcu*.

⁴³⁹ Walenty Urmanowicz (1898–1969), ksiądz, moralista, profesor nadzwyczajny 1954. Świecenia 1921. Wykładowca w WSD w Białymstoku 1945–1961, na Wydziale Teologii UW 1952–1954. Wykładowca na ATK 1954–1968 i dziekan Wydziału Teologii ATK 1956–1964. W czasie drugiej wojny więziony przez Niemców.

⁴⁴⁰ *Lac*. tu: odpowiedź odmowna.

Pra[*at*] **Duczyński** w sprawie zmiany notariusza w S[*ądzie*] M[etropolitalnym] W[arszawskim]. Niech zgłosi na piśmie.

Zofia **Mendingerowa**⁴⁴¹ z Grobicz przed wyjazdem do Meksyku prosi o błogosławieństwo.

Witold **Sawicki**⁴⁴², prof[esor] z KUL, w sprawie monografii historii arch[idiecezji] gnieźnieńskiej. Rękopis przedstawi w grudniu br.

Ks[ia]dz[*ę*] Feliks **Zapłata**⁴⁴³, prowincjał werbistów, chce zacząć budowę domu prow[incjalnego] na parceli w W[arsza]wie. Wyrażam zgodę na przyjęcie placu przy ul. Pyrskiej⁴⁴⁴ i na założenie tam domu prow[incjalnego]. Oczywiście, musi to się łączyć z planem K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] tworzenia tam parafii na Forcie [Mokotowski].

12.00. O[*jc*ie]c Piotr **Rostworowski** OSB⁴⁴⁵ o sytuacji u ss. sakramentek⁴⁴⁶, badanych przez UB w pałacu Mostowskich⁴⁴⁷. Zdaje się, że robi się na gwałt „proces”⁴⁴⁸. Powstaje problem „siostr kołowych”. Jestem zdania, że źle reprezentują zakon. Trzeba by zastanowić [się], czy nie warto by znieść instytucji siostr kołowych i reprezentację powierzyć *in foro externo*⁴⁴⁹ zakonnikom klauzurowym.

Ks[ia]dz[*ę*] [H]enryk **Kleczyński**⁴⁵⁰ w sprawie parafii św. Zofii.

⁴⁴¹ Zofia Mendingerowa. Brak danych.

⁴⁴² Witold Sawicki (1904–1973), prawnik i historyk prawa, doktor habilitowany 1933. Po 1956 pracownik UMCS, KUL, ATK. Podczas drugiej wojny współorganizator i naczelnik Hufców Polskich, działacz konspiracyjnego SN; powstaniec warszawski. Po wojnie dwukrotnie aresztowany i skazany za kontynuację konspiracji harcerskiej.

⁴⁴³ Feliks Zapłata SVD (1914–1982), prowincjał polskiej prowincji księży werbistów 1957–1960. Do zgromadzenia wstąpił 1935. Świecenia 1941. Duszpasterz Polaków w Belgii 1943–1946. Rektor NSD diecezji opolskiej 1948–1952. Dyrektor „Caritasu”. Adiunkt na ATK 1969–1981. Specjalista z zakresu misjologii.

⁴⁴⁴ Ulica Pyrska na mokotowskim Wierzbnie zniknęła z planu Warszawy około 1960. Tak samo biegnąca ulica nosi obecnie nazwę: Rabindranatha Tagore. Natomiast w 1958 Polska Prowincja Zgromadzenia Słowa Bożego otrzymała nieruchomość w dzielnicy Praga-Południe przy ul. Ostrobramskiej. Tam powstał dom prowincjalny werbistów.

⁴⁴⁵ Piotr Wojciech Jan Rostworowski OSB, EC (1910–1999), pierwszy polski przeor 1951–1959 odrodzonego w 1939 klasztoru w Tyńcu. Wstąpił do benedyktynów 1930 w Belgii. Świecenia 1937. Więzień komunistyczny 1966–1967. Od 1968 kameduła, najpierw w klasztorach w Polsce, później we Włoszech. Od 1984 konsultor Kongregacji ds. Zakonnych.

⁴⁴⁶ Do tragicznego wypadku doszło 28 XII 1957. Kapelan klasztoru, ks. kanonik Zygmunt Wądołowski, zdecydował się na przeprowadzkę do mieszkania w niewykończonym budynku przy ul. Starej, przed oficjalnym odbiorem technicznym. Pomagała mu jego siostra Janina Kapica, która bez wiedzy sakramentek została tam na noc. Rano znaleziono ją martwą, gdyż instalacja gazowa okazała się nieszczelna. Śledztwo trwało długo i sakramentki były wielokrotnie zzywane do pałacu Mostowskich.

⁴⁴⁷ Pałac Mostowskich, w czasach PRL siedziba Komendy Stołecznej MO, w tym również stołecznego UB, potem SB.

⁴⁴⁸ Przeciwko architektce siostrze Michaeli Irenie Marii Walickiej OSBap, która kierowała budową, Prokuratura Wojewódzka dla m.st. Warszawy 30 XII 1958 wniosła akt oskarżenia z art. 242 § 3 KK (nieumyślne narażenie życia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo). Sąd powiatowy 9 X 1959 przekazał sprawę do ponownego śledztwa. Nowy akt oskarżenia wniesiono 28 I 1960 i sprawa toczyła się dalej w Sądzie Wojewódzkim dla m.st. Warszawy, który 4 VII 1960 wydał wyrok uniewinniający.

⁴⁴⁹ *Lac.* na forum publicznym; tu: na zewnątrz klasztoru, poza klauzurą.

⁴⁵⁰ Henryk Kleczyński (1901–1981), ksiądz, doktor teologii. Administrator 1953–1975, a później pierwszy proboszcz nowo powstałej parafii św. Zofii Magdaleny Barat w Warszawie przy ul. Tanecznej (Grabów). Świecenia 1924.

12 marca 1958

W[arsza]wa. Środa.

9.00. W archikatedrze św. Jana nabożeństwo uroczyste *pro Pontifice nostro Pio*⁴⁵¹ w 19. rocznicę koronacji. Obecna kapituła, wydział teologiczny, młodzież duchowna sem[inarium] met[ro]p[olitalnego] i kilkaset wiernych. Celebryje ks. prał[at] Padacz. Wygłaszam przemówienie przez głośniki z tronu.

Krótkie spotkanie z kapitułą w mieszkaniu ks. Sitkowskiego. Mówimy o odbudowie domów kapitulnych.

Na balkonie Domu Prymasowskiego wywieszono dziś sztandar papieski z emblematami Stolicy Świętej.

11.00. A[rcyb]i[sku]p **Baziak** składa wniosek o sufragana dla Krakowa. Omawiamy sprawę „Tygodnika Powszechnego” i „Znaku”. Należy domagać się, by pismo było dawane do cenzury. Przyjmuję referat w Krakowie na kursie dla duchowieństwa krakowskiego.

O[jciec] **Schrant CSsR**^{a 452}, wizytator zak[onu] oo. redemptorystów. Proszę, by o. Pirożyńskiego⁴⁵³ nieco utemperowano, bo „Homo Dei”⁴⁵⁴ ogłasza artykuły nie zawsze na poziomie.

Ks[iądz] **Derulski**⁴⁵⁵ mówi o budowie sklepienia w k[ości]le Matki Bożej na N[owym] Mieście.

Ks[iądz] **Złoczowski Zenon**⁴⁵⁶ w sprawie osadzenia się w Komańczy, by pomagać ks[iędzu] proboszczowi gr[eco]kat[olickiemu]⁴⁵⁷. Oświadczam, że jeżeli mi przyniesie oświadczenie U[rzędu] [do] S[praw] W[yznań], że nic nie ma przeciwko temu, to udzielię zezwolenia.

^a W rękopisie błędny skrót: CR.

⁴⁵¹ Lac. za papieża naszego Piusa.

⁴⁵² Karol Szrant (lub: Schrant) CSsR (1888–1975), konsultor zgromadzenia w Rzymie 1948–1963. Od 1954 zastępca generała. Wizytator kanoniczny prowincji polskiej 1947 i 1958. Konsultor dykasterii watykańskich. Wstąpił do redemptorystów 1908. Święcenia 1909. Do 1948 w Polsce: wykładowca teologii, przełożony, rekolekcjonista. Rektor WSD redemptorystów w Tuchowie 1963–1965.

⁴⁵³ Marian Pirożyński CSsR (1899–1964), redaktor naczelny pisma „Homo Dei” 1946–1952 i 1957–1958. Wstąpił do redemptorystów 1921, śluby wieczyste i święcenia 1925. Duszpasterz i publicysta (pod różnymi pseudonimami). Jeden z pierwszych duszpasterzy polskich we Wrocławiu 1945–1949. Aresztowany 1953–1954 i ponownie 30 V 1958. Skazany za nielegalny druk i rozpowszechnianie wydawnictw religijnych. Zwolniony 1960.

⁴⁵⁴ „Homo Dei”, kwartalnik adresowany głównie do duszpasterzy, ukazujący się od 1932; zlikwidowany przez władze komunistyczne 1953, wznowiony 1957.

⁴⁵⁵ Tadeusz Derulski (1915–2003), ksiądz. Święcenia 1941. Wikariusz-prefekt w parafii Nawiedzenia NMP na Nowym Mieście w Warszawie 1956–1958. Od sierpnia 1958 do 1960 administrator parafii MB Królowej Polski w Otwocku. Następnie, m.in.: proboszcz parafii św. Piotra i Pawła w Drwalewie, wicedziekan grójecki 1969–1986, kapelan szpitala w Grójcu, kanonik.

⁴⁵⁶ Zenon Złoczowski (1916–1993), ksiądz greckokatolicki i kompozytor. Święcenia 1940, celibatariusz. W czasie wojny duszpasterz w różnych parafiach w Bieszczadach; 1946–1949 i 1961–1968 w Komańczy. Kapelan obrządku łacińskiego w zakładzie benedyktynek samarytanek w Fiszorze (pow. Wołomin) 1949–1952. Wikariusz w parafiach rzymskokatolickich w Poznaniu 1953–1957. W 1958 wrócił do obrządku wschodniego. Duszpasterz greckokatolicki parafii we Wrocławiu, Legnicy i innych w 1968–1977. Mitrat 1975. Od 1977 w Rzymie i USA.

⁴⁵⁷ Emilian Kaleniuk (Kaleniuk) (1880–1961), duszpasterz greckokatolicki w Komańczy 1947–1961. Święcenia 1905, żonaty. Aresztowany 1947 w czasie akcji „Wisła” i uwięziony w Centralnym Obozie Pracy w Jaworznie. Zwolniony w grudniu 1948; wrócił do Komańczy. Jego następcą został w 1961 ks. Zenon Złoczowski.

O[łjciec] Fr[anciszek] **Małaczyński** OSB⁴⁵⁸ w sprawie prac Komisji Liturgicznej Episkopatu.

12.30. Stan[isława] Ślusarska⁴⁵⁹, przełoż[ona] gen[eralna] Wspomożycielek Duszy Czyst[ych] ⁴⁶⁰ w Nowym Mieście, prosi na kapitułę gen[eralną]. Ustalamy na 5 VIII 1958.

C.^a **Kacperski**⁴⁶¹, przedstawiciel „Tyg[odnika] Powszechnego” w W[arsza]wie, w sprawie przyjęcia przedstawicielstwa „Sodalisa”⁴⁶² londyńskiego. Nie wnoszę sprzeciwu, ale wątpię w rezultat.

13.00. B[iskup] T[adeusz] **Zakrzewski** z Płocka – sprawozdanie z prac Komisji Liturgicznej Episkopatu. Opracowano odpowiedź na uwagi Kongregacji Rytów w sprawie podanego do aprobaty nowego *Rytuału polskiego*.

Ks[ia]dz **Synowiak** informuje o swoich rozmowach w sprawie nowych transportów NCWC. Chce jechać na Wielkanoc do USA.

18.00. Ks[ia]dz **Pawski J[erzy]**⁴⁶³ – proszę, by zmienił metodę pracy^b wycinkowej. Na dwa miesiące przerwie wycinki. Spróbuje zrobić syntezę n[a] t[emat]: jak komunizm wpływa na środowisko katolickie i jak ono radzi sobie z wpływami kom[unizmu]?

13 marca 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

7.30. Na Mszy św. M[aria] Brzezińska⁴⁶⁴, Jadwiga Okońska, H. Walkowiak⁴⁶⁵.

10.00. **General oo. pasjonistów**⁴⁶⁶ z towarzyszymi wizytuje domy w Polsce. Przyrzekłem zezwolenie na kaplicę na Saskiej Kępie⁴⁶⁷.

^a W rękopisie: Cz.

^b Odczyt niepewny. Być może: prasy.

⁴⁵⁸ Franciszek Stanisław Małaczyński OSB (1920–2009), święcenia 1943, do benedyktynów w Tyńcu wstąpił 1950. Od 1957 w redakcji „Ruchu Biblijnego i Liturgicznego”. Od 1958 uczestniczył w redakcji polskich ksiąg liturgicznych, m.in. tłumacz *Mszalu Rzymskiego dla diecezji polskich* (wydany 1963), tłumacz lub współtłumacz wszystkich posoborowych ksiąg liturgicznych. Sekretarz 1960–1995 Komisji Liturgicznej KEP.

⁴⁵⁹ Stanisława Maria Ślusarska (1886–1968), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Wspomożycielek Duszy Czystych 1946–1958. Do nowicjatu przyjęta 1912. Przełożona domu zgromadzenia w Wilnie 1937–1945.

⁴⁶⁰ Zgromadzenie Sióstr Wspomożycielek Duszy Czystych, jedno ze zgromadzeń niehabitowych, założonych przez o. Honorata Koźmińskiego OFMCap pod koniec XIX w. Współzałożycielkami były: Wanda Maria Olędzka (1861–1915) i Natalia Nitowska (około 1845–1900). Dom generalny zgromadzenia znajdował się w Nowym Mieście nad Pilicą, od 1994 w Sulejówku.

⁴⁶¹ C. Kacperski. Brak danych.

⁴⁶² „Sodalis Marianus”, miesięcznik polskich sodalicyj mariańskich na uchodźstwie, wydawany 1947–1967 przez PMK w Londynie.

⁴⁶³ Jerzy Pawski (1902–1968), ksiądz. Pracownik KMW, redaktor „WAW”. Święcenia 1932. Przed drugą wojną związany ze środowiskiem Bolesława Piaseckiego i Ruchem Narodowo-Radykalnym. W 1933–1938 redaktor naczelny miesięcznika „Pro Christo. Wiara i Czyn”. Wystąpił w 1947 ze zgromadzenia księży marianów, 1950 inkardynowany do archidiecezji warszawskiej. Od 1962 pomagał duszpastersko w parafii św. Trójcy w Ząbkach.

⁴⁶⁴ Maria Brzezińska, ze środowiska przedwojennego SKMA „Odrodzenie”.

⁴⁶⁵ H. Walkowiak. Brak danych.

⁴⁶⁶ Malcolm La Velle CP (1901–1984), przełożony generalny 1952–1964 Zgromadzenia Męki Jezusa Chrystusa (pasjonistów).

⁴⁶⁷ Pasioniści w 1958 osiedlili się w Warszawie przy ul. Zamienieckiej. Obecnie jest tu dom prowincjalny.

O[jciec] **Gabriel Klimowski**⁴⁶⁸ w sprawie uroczystości [dotyczących] o. Rafała Kalinowskiego⁴⁶⁹.

Ks[iądz] **Tyloch**⁴⁷⁰ z KUL (Gniezno) pracuje nad doktoratem.

11.00. J. **Bogdanowicz**⁴⁷¹ z Cleveland zwiedza Polskę. Nie podoba mu się młodzież polska, gdyż jest inna niż dawniej. Pyta, czy przyjąłbym zaproszenie do USA od Polonii am[erykańskiej]. Odpowiadam, że obecnie nie.

11.30. S[ios]s[try] **samarytanki** z Samarii k[oło] Niegowa⁴⁷². Stwierdzają ducha dezorganizacji psychicznej w zgromadzeniu. M[atka] Dominika Szymczewska⁴⁷³ ubolewa nad wielkim nieposłuszeństwem zakonnic. Brak jest lepszych powołań, gotowych do służby ofiarnej dla nieszczęśliwych. Zgrom[adzenie] długów nie ma, ale stan bytowania jest trudny. Potrzeba protektora w zgromadz[eniu].

12.30. S[iostr]a M[aria] Klara **Frankowska**⁴⁷⁴, przełożona gen[eralna] Zgromadzenia Córek Maryi Niepok[alanej] w Nowym Mieście⁴⁷⁵, w sprawie wizytacji kanonicznej i kapituły gen[eralnej].

13.00. Ks[iądz] **Gruda**⁴⁷⁶ prosi o konsekrację dzwonów w Białej Rawskiej.

Ks[iądz] J[erzy] **Pawski**.

Ks[iądz] **Niedziela**⁴⁷⁷ od [parafii] św. Krzyża.

⁴⁶⁸ Gabriel Józef Klimowski OCD (1899–1981), przełożony karmelitów bosych w Warszawie. Wstąpił do zakonu 1921, pierwsze śluby 1922, święcenia 1925. Mistrz nowicjatu w Czernej 1930–1936. Przeor klasztoru w Wadowicach 1936–1939 i w Krakowie przy ul. Rakowickiej w 1939–1942. W 1945–1981 w Warszawie, m.in.: prezes fundacji, definitor prowincji, ekonom prowincji, ekonom domu.

⁴⁶⁹ Rafał Józef Kalinowski (1835–1907), karmelita bosy, wcześniej wojskowy, powstaniec styczniowy, zesłaniec. Proces kanonizacyjny otwarto w 1954 w Krakowie. Dokumentacja w 1956 trafiła do Kongregacji Obrzędów. Beatyfikacja 1983, kanonizacja 1991.

⁴⁷⁰ Witold Tyloch (1927–1990), ksiądz. W 1959 po obronie doktoratu na KUL odszedł z kapłaństwa. Laicki religioznawca, badacz judaizmu, biblista i qumranolog, profesor UW. Pod koniec lat 70. I sekretarz POP PZPR na Wydziale Neofilologii UW.

⁴⁷¹ J. Bogdanowicz z Cleveland. Brak danych.

⁴⁷² Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego, założone 1926 przez służę Bożą m. Wincentę Jadwigę Jaroszewską OSBSam (1900–1937), z charyzmatem pracy z wychowankami niepełnosprawnymi intelektualnie, także z rodzin patologicznych. Dom generalny (tzw. Samaria) i ośrodek wychowawczy w Niegowie koło Wyszkowa.

⁴⁷³ Dominika Maria Szymczewska OSBSam (1899–1990), przełożona generalna benedyktynek samarytanek Krzyża Chrystusowego 1937–1949 (następczyni założycielki m. Wincenty Jaroszewskiej) i 1955–1964. Wybrana na przełożoną generalną także w 1949, z przyczyn prawnych nie mogła pełnić funkcji przez kolejne kadencje. Ponadto radna generalna, mistrzyni nowicjatu, wikaria generalna. Urodzona na Syberii, wstąpiła do zgromadzenia 1927.

⁴⁷⁴ Klara Bronisława Frankowska od MB Anielskiej (1883–1963), przełożona generalna Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej 1952–1958. Wieloletnia radna generalna 1919–1928 i 1934–1952.

⁴⁷⁵ Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej (niepokalanki bezhabitowe), jedno ze zgromadzeń niehabitowych, założonych przez bł. Honorata Koźmińskiego pod koniec XIX w. Współzałożycielką była s. Ludwika Waleria Gąsiorowska (1864–1949). Dom generalny zgromadzenia znajduje się w Nowym Mieście nad Pilicą.

⁴⁷⁶ Stanisław Gruda (1904–1972), ksiądz. W 1957–1972 proboszcz parafii św. Wojciecha w Białej Rawskiej. Święcenia 1930.

⁴⁷⁷ Alojzy Niedziela CM (1919–2004), duszpasterz w parafii św. Krzyża w Warszawie 1956–1959. Wstąpił do misjonarzy św. Wincentego à Paulo 1934. Święcenia 1943. Kapelan AK. Dyrygent chóru w kościele św. Krzyża 1945–1953. Aresztowany 1953 i skazany na 6 lat więzienia; zwolniony 1956. Od 1959 duszpasterz we Wrocławiu, Tarnowie i Krakowie.

14 marca 1958

W[arsza]wa. Piątek.

8.30. W sprawie **pielgrzymki literatów** – L[ila] Wantowska. Informuje o tym, co ustalono z ks. Lenem. Wydają jednodniówkę.

9.00. O[jciec] **Wawryn** w sprawach pracy Konsulty Zakonów Męskich⁴⁷⁸. Ustala się spotkanie w W[arsza]wie z referatem moim. Poruszamy sprawę o **Semkowskiego** w Kolegium. O[jciec] W[awryn] jest zdania, że o. S[emkowski] nie mógłby robić trudności ks. X.⁴⁷⁹ z Łodzi, który informował prymasa o sytuacji w Kolegium. Należy przystąpić do spisania nowej umowy dla Kolegium. Wyjazd o. **Mirewicza**⁴⁸⁰ do Rzymu jest pilny; nie należy zwlekać. Zająłby miejsce o. Semkowskiego w Kolegium.

10.00. D[okto]r **Sitkowski**⁴⁸¹ z m[atka] **Edytą**⁴⁸² po powrocie z Niemiec przedstawia projekt nabycia aparatury rentgen[owskiej] dla szpitala ss. elżbietanek.

12.00. D[okto]r **Dłuska**⁴⁸³ z Krakowa przedstawia swoje niepokoje związane z działaniem ustawy dopuszczającej spędzanie płodu; pragnie przyczynić się pracą swoją do niesienia pomocy matkom wielodzietnym. Radzę podjąć pracę piśmienniczą w nielicznych pismach katolickich oraz próbować poprawiać błędy w pismach komunistycznych.

Ks[iądz] dr **Rybczyk**⁴⁸⁴ z KUL w sprawie doktoratu h[onoris] c[ausa] z teologii dla kanclerza KUL bp. **Kałwy**⁴⁸⁵. Wyrażam gotowość poparcia sprawy w Kongr[egacji] Studiów.

O[jciec] Jerzy **Tomziński**⁴⁸⁶, b[yły] przeor Jasnej Góry, otrzymuje paszport do Włoch na trzy lata.

⁴⁷⁸ Konsulta Zakonów Męskich, zob. *Wstęp*. W 1957–1960 o. Stanisław Wawryn był przewodniczącym konsulty.

⁴⁷⁹ Chodzi o ks. Edwarda Lipińskiego.

⁴⁸⁰ Jerzy Mirewicz SJ (1909–1996), duszpasterz akademicki w Lublinie 1945–1958. Do jezuitów wstąpił 1925. Świecenia 1938. Pracownik Sekcji Polskiej RW 1958–1959 i 1961–1963. W 1963–1993 duszpasterz Polaków w Wielkiej Brytanii; wykładowca na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie. Redaktor; od 1981 wiceprezes Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie. Członek Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie.

⁴⁸¹ Wacław Stanisław Sitkowski (1924–2010), jeden z pionierów polskiej kardiochirurgii. Lekarz w Klinice Chirurgicznej Instytutu Gruźlicy w Warszawie 1947–1969. Równocześnie 1958–1959 szef oddziału torakochirurgicznego w Otwocku. Od 1969 ordynator oddziału chirurgii stołecznego Szpitala Wolskiego. W 1979 profesor nauk medycznych. Powstaniec warszawski.

⁴⁸² Chodzi o m. Edytę Kruczkowską CSSE, przełożoną prowincji warszawskiej sióstr elżbietanek.

⁴⁸³ Maria Dłuska (1900–1992), językoznawczyni i teoretyczka literatury, od 1951 profesor UJ, profesor zwyczajny 1959. Związana też z KUL i IBL PAN w Warszawie. Wstąpiła w 1953 do nowicjatu sióstr karmelitanek bosych, ale szybko zrezygnowała. Korespondowała z prymasem. Zaprzyjaźniona z s. Katarzyną Steinberg z Lasek.

⁴⁸⁴ Józef Rybczyk (1912–1983), ksiądz, urodzony w USA, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1937 w Kielcach. Od 1949 wykładowca na KUL. Stale inwigilowany przez UB, więziony 1952–1955. Proroktor KUL 1957–1959. W 1962–1974 i 1977 dziekan na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL; profesor nadzwyczajny 1971. W czasie drugiej wojny kapitan AK.

⁴⁸⁵ Piotr Kałwa (1893–1974), biskup diecezjalny lubelski 1949–1974, następca bp. Stefana Wyszyńskiego. Wielki kanclerz KUL 1949–1974. Członek Rady Głównej KEP. Świecenia 1916. Od 1935 profesor KUL.

⁴⁸⁶ Jerzy Jan Tomziński OSPPE (ur. 1918), przeor Jasnej Góry 1952–1957 i 1990–1993. Współinicjator z o. Teofilem Krauzem OSPPE narodowej modlitwy o uwolnienie prymasa Wyszyńskiego, codziennego apelu jasnogórskiego od 8 XII 1953 i idei peregrynacji kopii obrazu MB Jasnogórskiej po Polsce. Wstąpił do zakonu 1935. Świecenia 1944. W 1958 wyjechał do Rzymu. Prokurator generalny zakonu przy Stolicy Apostolskiej. W 1963–1975 generał zakonu paulinów. Przez 30 lat członek Komisji Maryjnej KEP.

Ks[iądz] **Jastak** i ks. **Synowiak** – narada nad dalszymi transportami darów ameryk[kańskich] z Gdyni. Zdaje się, że rozkręca się aparatura admin[istracyjna], by utrudnić przyjmowanie darów. A więc odmówiono przyjmowania na skład mąki z USA z obawy przed szczurami, chociaż port mąkę przyjmuje. Ks[iądz] Synowiak zabiega o przedłużenie wizy; jest^a

17.00. Konferencja organizacyjna parafialnej poradni rodzinnej. Obecni: ks. Kliszko, K[azimierz] Majdański, ks. Modzelewski, Z[ofia] Czacka, M[aria] Okońska, M[aria] Wójtowicz, I[rena] Szamocka. Przedstawiam swój pogląd na działalność p[arafialnej] p[oradni] r[odzinnej].

15 marca 1958

8.30. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** omawia sprawy Wydziału Spraw Zakon[nych].

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] **Warsz[awskiej]**. Ustalamy projekt statutu Komisji dla Śpiewu i Muzyki Kościelnej oraz Spraw Organistowskich wraz z regulaminami. Omawiamy projekt reorganizacji Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów, projekt regulaminu Komisji Architektów. Ustala się nowe translokaty.

14.00. Na obiedzie **bp Goliński**, z którym ustalamy sprawy dotyczące reorganizacji Instytutu Maryjnego. B[isku]p informuje o projekcie ss. urszulanek⁴⁸⁷ stworzenia współpracy z I[nstytutem] M[aryjnym] w opiece nad pielgrzymkami dziewcząt. B[isku]p prosi o zmiany w Kom[isji] Duszp[asterskiej] Ep[isko]patu, gdyż nie zdoła wszystkiego opanować. Ustala się ostatecznie program pracy duszpasterskiej w II roku W[ielkiej] Nowenny.

Ks[iądz] dr Cz[esław] **Kulikowski** z Białegostoku przyprowadza swój wóz Ford 1957, który otrzymał od NCWC, a który składa w darze prymasowi. Po obejrzeniu wozu stwierdzono jego dobry stan. Dar przyjmuję. Ks[iądz] K[ulikowski] złożył oświadczenie, że kuria białostocka daru nie chciała przyjąć.^b

Ks[iądz] dr **Kotowski**⁴⁸⁸ po rozmowie w urzędach informuje, że odmówiono ks. Synowiakowi przedłużenia wizy, uważając, że nie jest przedstawicielem NCWC. Ma w ciągu najbliższych dni zlikwidować swój pobyt w Polsce.

^a Tu w rękopisie urwane zdanie.

^b W rękopisie po tym akapicie następuje w całości przekreślony ręką autora akapit, w którym pod godz. 15.00 raz jeszcze zrekapitulowane jest spotkanie z godz. 14.00 (autor najwyraźniej po napisaniu akapitu zorientował się, że ta sama informacja jest już na poprzedniej stronie): 15.00. B[isku]p Z[dzisław] Goliński – omawiamy sprawy Instytutu Maryjnego. S[io]stry urszulanki, które odstępują część domu na cele pracy wśród dziewcząt pielgrzymujących, chciałyby zająć stanowisko kierownicze w tej pracy. Ustalamy ostatecznie program pracy na II rok Wielkiej Nowenny.

⁴⁸⁷ Chodzi o Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej (OSU, popularna nazwa: urszulanki czarne), mających dom w Częstochowie przy ul. 3 Maja, w pobliżu Jasnej Góry.

⁴⁸⁸ Stanisław Kotowski (1914–1984), ksiądz, doktor teologii i obojga praw. Od 1953 relator w Trybunale Prymasowskim w Warszawie. Od 1957 pracownik SPP. Wielokrotnie towarzyszył prymasowi w podróżach. Świecenia 1938. Od 1944 kapelan 2. Korpusu gen. Władysława Andersa. Wrócił do Polski 1947. Represjonowany przez UB. Szambelan papieski 1959. Sekretarz Komisji KEP ds. Polonii 1967.

16.00. Wł[adysław] **Skowera**⁴⁸⁹ z Zamościa, b[yły] więzień, opowiada o swoich przeżyciach w więzieniach i prosi o błogosławieństwo dla siebie i syna.

20.00. Ks[iądz] **Synowiak** – dłuższa debata nad *modus procedendi*⁴⁹⁰. Jest mi jeszcze potrzebny. Ujawnia się już metoda walki z duszp[asterstwem] dobr[oczynnym] po odmowie włączenia się do Komisji Wspólnej. Dziś powiadomiono, że transport mąki nie będzie wyładowany w Gdyni, gdzie mamy magazyn, ale w Gdańsku, w Nowym Porcie.

16 marca 1958

W[arsza]wa – Gniezno. Niedziela.

9.00. W k[ościel]e akademickim św. **Anny** w W[arsza]wie na zakończenie rekolekcji akad[emickich] odprawiam Mszę św., rozdaję Komunię św. (500) i wygłaszam przemówienie. Jednocześnie w kościołach św. Jakuba i św. Andrzeja ma miejsce zakończenie rek[olekcji]. Młodzieży stosunkowo niewiele, jest biedna, niemal nędzna, nie widać ani jednego zdrowszego, dzielniejszego okazu młodości. Mówię do nich, na tle rozmowy Boga z Mojżeszem (I nokturn brew[iarzowy] Niedzieli *Laetare*⁴⁹¹), o dzielności duchowej, której potrzeba wiele, by sprostać zadaniu w sytuacji, w jakiej żyje Naród katolicki.

13.00. Wyjeżdżamy do **Gniezna**. Droga czysta oprócz podwarszawskich „progów” śniegowych i w lasach kolskich. Jesteśmy w Gn[ieźnie] na godz. 17.00. Przychodzi ks[iądz] biskup⁴⁹², ks. Zaręba, ks. Czerniak. Prowadzimy długą rozmowę o sytuacji duszpasterskiej w archidiecezji.

17 marca 1958

Gniezno. Poniedziałek.

9.00. B[isku]p **Bernacki** – sprawa odbudowy katedry. Uzgodniono plan pracy z archeologami. Dostrzeżono rysę na filarze przychórowym. Dzięki postępom prac kamieniarskich w Poznaniu przyspieszamy tempo pracy, uprzedzające harmonogram.

Ks[iądz] J[an] **Czerniak** – sprawy duszpasterskie w dekanatach bydgoskich. Mam dziś rozmawiać z obydwoma dziekanami.

11.00. Ks[iądz] prałat **Skonieczny**⁴⁹³ i ks. kan[onik] **Konopczyński**⁴⁹⁴, dziekani bydgoscy, składają sprawozdanie z pracy w dekanatach za 1957 r. Oblicza się w niektórych

⁴⁸⁹ Władysław Skowera, „Orkan” (1904–1968), wojskowy, po kampanii wrześniowej internowany na Węgrzech. W 1945 wrócił do żony do Zamościa. Komendant obwodu zamojskiego WiN. Aresztowany 1950 i skazany na 10 lat więzienia; zwolniony 1956. Ponad rok więziona była także jego żona Marianna Skowera.

⁴⁹⁰ *Lac*. sposób postępowania, procedowania.

⁴⁹¹ Niedziela *Laetare* (łac. *laetare* – raduj się), IV niedziela Wielkiego Postu. Nazwa od pierwszych słów antyfony na wejście: *Laetare, Ierusalem...* (Wesel się, Jeruzalem...).

⁴⁹² Chodzi o bp. Lucjana Bernackiego.

⁴⁹³ Mieczysław Skonieczny (1882–1969), ksiądz. W 1923–1968 proboszcz parafii św. Trójcy w Bydgoszczy, dziekan. W 1952 prałat papieski. Świecenia 1908.

⁴⁹⁴ Jan Konopczyński (1883–1961), ksiądz. W 1946–1961 proboszcz parafii NSPJ w Bydgoszczy. Od 1945 dziekan bydgoski. Od 1946 kanonik honorowy kapituły gnieźnieńskiej. Świecenia 1911. W 1920–1946 organizator i pierwszy proboszcz parafii MB Nieustającej Pomocy w Bydgoszczy. Więziony przez UB 1950–1951.

parafiach, jak N[ajświętszego] S[erca] P[ana] J[ezusa] i św. Wincentego, do 10 tysięcy akatolików. W par[afii] N[ajświętszego] Serca J[ezusowego] ks. kan[onik] K[onopczyński] podaje, że w 20 proc. rodzin nie przyjęto księdza na kolędę. Jest tu kilka tysięcy ludzi wyznania augsb[ursko]-ref[ormowanego], jehowitów, sobotystów, adwentystów, reszta – polityczni bezwyznaniowcy. Wiele jest rodzin żyjących w cywilnym małż[eństwie], którzy jednak chrzczą dzieci swoje. To wszystko dzieje się w katolickiej B[y]dg[oszczy], która słynie ze swoich gorących uczuć religijnych.

15.00. Ks[iądz] **Michalski**⁴⁹⁵ z Gorzowa, wik[ariusz] kapitulny, przedstawia sprawy diecezji⁴⁹⁶. Ustala się, że święcenia udzieli ks. bp Bernacki. Bierzmowania udzielać będzie ks. inf[uląt] **Milik**, *more simplici*⁴⁹⁷. Informuje o trudnościach z gr[eko]kat[olikami] na terenie diecezji. Ks[iądz] **Hrynyk**⁴⁹⁸ zażądał prawa bierzmowania gr[eko]katolików na terenie, powołując się na mnie. Kazania głoszone po ukraińsku denerwują ludzi, gdyż wielu przeżyło rzezie ukraińskie. Można pozwalać na udzielanie chrztu gr[eko]k[atolikom] razem z bierzmowaniem, ale księgi zapisuje ksiądz łaciński. Podobnie gdy idzie o pogrzeby i nabożeństwa dodatkowe – na razie nie udzielać pozwolenia.

16.00. Ks[iądz] **Schneider**⁴⁹⁹ z Brudni, dotknięty zdaniem w protokół powizytacyjnym, pragnie usłyszeć zdanie moje. Jest to kapłan gorliwy, ale niecierpliwy; chciałby wszystko zrobić od razu, czyni zbyt łatwo wymówki swym parafianom, dumnym Kuja-wiakom. Proszę, by zaniechał tego.

17.00. Ks[iądz] abp **Baraniak**, ks. kan[onik] **Nowacki**^a, ks. **Mizgalski**⁵⁰⁰ z Poznania; omawiamy program mego przyjazdu do P[oznania]. Ks[iądz] N[owacki] informuje o swych pracach nad odzyskanymi precjozami.

^a W rękopisie błędnie: Nowicki.

⁴⁹⁵ Chodzi o ks. Józefa Michalskiego.

⁴⁹⁶ Powszechnie, choć nieprecyzyjnie, już od 1945 mówiło się diecezja gorzowska. Oficjalne nazewnictwo jednostki administracyjnej Kościoła z siedzibą w Gorzowie Wlkp.: 1) 15 VIII 1945 – grudzień 1950: administracja apostołska kamieńska, lubuska i prałatury pilskiej; 2) grudzień 1950 – 25 V 1967: ordynariat gorzowski; 3) 25 V 1967 – 28 VI 1972: administracja apostołska gorzowska *ad nutum Sanctae Sedis* (bezpośrednio podlegająca Stolicy Świętej); 4) 28 VI 1972 – 25 III 1992: diecezja gorzowska; 5) od 25 III 1992: diecezja zielonogórsko-gorzowska.

⁴⁹⁷ *Lac.* prostym sposobem, według uproszczonej formuły.

⁴⁹⁸ Bazyli Wasyl Hrynyk (1896–1977), ksiądz grekokatolicki. Święcenia 1921. Aresztowany 1945 z bp. Jozafatem Kocyłowskim i w styczniu 1946 przekazany sowieckim organom bezpieczeństwa, po kilkunastu dniach zwolniony. Aresztowany 1954 za przekazywanie do Watykanu raportów o sytuacji grekokatolików w PRL, skazany na 6 lat więzienia. Zwolniony 1956. Zaangażował się w odrodzenie obrządku wschodniego w PRL. W 1967–1977 generalny wikariusz prymasa Wyszyńskiego ds. grekokatolików.

⁴⁹⁹ Jan Schneider (1914–1993), ksiądz. Do 1958 proboszcz parafii św. Michała Archanioła w Brudni (dekanat gniewkowski, pow. inowrocławski), następnie proboszcz parafii w Sławoszewie. Święcenia 1938. W 1972–1989 proboszcz parafii Świętej Trójcy w Górze koło Inowrocławia.

⁵⁰⁰ Gerard Mizgalski (1907–1977), ksiądz, muzykolog, promotor kościelnej kultury muzycznej i liturgicznej. Święcenia 1932. Od 1947 wykładowca w WSD w Poznaniu. Autor m.in. *Podręcznej encyklopedii muzyki kościelnej* (Poznań 1959). Od 1951 radca w kurii biskupiej. W 1962 kanonik poznańskiej kapituły katedralnej, infuląt i dziekan kapituły 1973. Więzień obozów Mauthausen-Gusen i Dachau.

18 marca 1958

Gnieszno. Wtorek.

9.00. Nowa **prowinclalna ss. elżbietanek** z Poznania⁵⁰¹, mianowana przez Rzym, prosi o błogosławieństwo. Proszę ją, by uniknęła jednego: przywiązania się do władzy, co jest chorobą, na którą tak często zapadają przełożone zakonne, o wiele częściej niż przełożeni zakonów męskich. Wiele jest teraz przykładów, gdy kończy się sześćciolecie, że przełożone „przygotowują wybory” swoje wszystkimi dostępnymi sobie sposobami, nie cofając się nawet przed zmianą przełożonych, przed^a zagrożeniem, zastraszeniem itp. Dzieje się to w tej chwili w Jabłonowie Pom[orskim], gdzie przełożona ss. pasterek⁵⁰², matka Rufina Makowska⁵⁰³, nie może sobie nawet wyobrazić, by nie została przełożoną na trzecie sześćciolecie. Ma już wszystko przygotowane. Podobnie było w N[owym] Mieście⁵⁰⁴, dokąd też posłaliśmy wizytację kan[oniczną] tuż przed wyborami.

10.00. Ks[iądz] dziekan **Fręsko**⁵⁰⁵ z **Witkowa** składa swoje roczne sprawozdanie ze stanu dekanatu za rok ubiegły. Dobry duszpasterz, inteligentny pracownik, wyszedł z *tristissimum triennium*⁵⁰⁶ (ks. Durzyński o rządach ks. Brossa⁵⁰⁷) z zarzutem, że zbyt się starał przypodobać władzy. Jednak w pracy swej zna teren. Wnosi projekt, by wprowadzić w archidiecezji kilka rezerwatów biskupich⁵⁰⁸, zwłaszcza za uczęszczanie na filmy niedozwolone dla młodzieży, za uczęszczanie młodzieży do restauracji i gospód. Ks[iądz] F[ręsko] podnosi, że powrót religii do szkół już poprawił w pewnym zakresie poziom moralny młodzieży, chociaż braki są jeszcze duże. Ogromnie narzeka na młodych księży, charakteryzując ich bez przesady, ale boleśnie. Ma ciekawy problem duszpasterski: powstaje na terenie dekanatu lotnicza baza (Witkowo–Powidz). Już jest kilka tysięcy młodzieży. Zawodowcy żenią się z miejscowymi dziewczętami, które dobrze wychowa-

^a W rękopisie omyłkowo: przez.

⁵⁰¹ Aniela Balbina Tomczak CSSE (1899–1970), przełożona prowincji poznańskiej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety 1958–1969. Wstąpiła do elżbietanek 1921, pierwsze śluby 1924.

⁵⁰² Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej, założone przez bł. Marię Karłowską (1865–1935) do opieki nad młodymi kobietami zagrożonymi moralnie. Zgromadzenie ma dom generalny w Jabłonowie Pomorskim.

⁵⁰³ Rufina Aniela Elżbieta Makowska CSDB (1905–1959), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej 1946–1958. Wstąpiła do zgromadzenia 1927, śluby wieczyste 1944.

⁵⁰⁴ W Nowym Mieście nad Pilicą miały swoje domy generalne trzy zgromadzenia niehabitowe, założone przez o. Honorata Koźmińskiego: Córki Niepokalanego Serca NMP, Siostry Małe Niepokalanki Serca Maryi, tzw. honoratki, oraz Córki Maryi Niepokalanej, tzw. niepokalanki bezhabitowe.

⁵⁰⁵ Roman Fręsko (1907–1982), ksiądz. W 1945–1968 proboszcz parafii św. Mikołaja w Witkowie, dziekan. Świecenia 1933.

⁵⁰⁶ *Lac*. bardzo smutne trzechnie.

⁵⁰⁷ Stanisław Bross (1895–1982), ksiądz. Pracownik SPP w Warszawie 1947–1953. Infułat, od lutego 1953 drugi wikariusz generalny archidiecezji gnieźnieńskiej. Po aresztowaniu prymasa i deportowaniu bp. Lucjana Bernackiego administrował archidiecezją gnieźnieńską jako wikariusz generalny *sede impedita* (stolica biskupia, w której biskup nie może sprawować posługi, zastępuje go więc wikariusz kapitulny). Przekraczał swoje kompetencje i doprowadził do podziałów wśród duchowieństwa. Po uwolnieniu prymasa odesłany na emeryturę. Świecenia 1919. Przed drugą wojną jeden z organizatorów i kierowników Akcji Katolickiej w Polsce. Więzień Dachau.

⁵⁰⁸ Przesoborowe prawo kościelne używało terminów: rezerваты papieskie (*casus papales*) i biskupie (*casus episcopales*) na określenie specjalnych kwestii zarezerwowanych do rozstrzygnięcia (rozgrzeszenia) przez papieża bądź biskupa.

ne przez parafię rechrystianizują lotników, doprowadzają do małżeństw kościelnych, do chrztu dzieci itd.

10.00^a. **Komisja** wyznaczona do otwarcia sarkofagu **blog**[osławionej] **Jolenty**⁵⁰⁹ dokonała dzisiaj tego zadania w naszej obecności⁵¹⁰. Przewodniczył komisji ks. kan[onik] Czerniak w składzie następującym: ks. oficjał Zaręba, ks. kanclerz Palewodziński, dwaj lekarze⁵¹¹, o[jciec] gwardian miejscowy⁵¹² i trzech pracowników rzemieślniczych. Po otwarciu sarkofagu znaleziono szkatułę ołowianą, w której owinięte w płaszcz zakonny spoczywały czaszka i kości. Ostatnio otwierano sarkofag za czasów abp. Stablewskiego⁵¹³. Kości dobrze zachowane, chociaż są ślady próchnicy. Zachowaliśmy nadal wszystko, co się znajdowało w szkatule. Wyjęliśmy dwie większe relikwie dla relikwiarza do Kalisza i jeden kręg stosu pacierzowego dla relikwiarza do Sieradza, który zabrał ks. prał[at] Leśniewski⁵¹⁴. Patrzyliśmy na te *ossa sanctorum*⁵¹⁵, które strzeże Pan przez swój Kościół św., aby żadna nie zniszczała. Zebraliśmy starannie wszystkie okruszki i złożyliśmy w specjalne pudełeczko. Obok kości znaleziono mały woreczek, w którym znajdowały się wyjątkowo twarde kostki o wyglądzie spopielałym. Nie było o nich wzmianki w protokóle abp. Stablewskiego, wobec czego złożyliśmy je osobno, w pudełeczku z okruszkami, zachowując jednak w sarkofagu.

Prace komisji trwały do godz. 12.30. Obecny był również bp Bernacki.

Wszyscy członkowie komisji pozostali na obiedzie. Z sarkofagu wzięliśmy trzy kostki żebrowe do kaplicy Prymasowskiej w Gnieźnie.

18.00. Przyjąłem ks. dziekana **Bogacza**⁵¹⁶ z Gniezna, który informował o stanie prac w dekanacie gnieźn[ieńskim] za rok ub[iegły].

^a Tak w rękopisie. Być może powinna być godz. 10.30 lub też wcześniejsze spotkanie z ks. Fręską rozpoczęło się o 9.30, a nie o 10.00.

⁵⁰⁹ Jolenta (wcześniejsza forma imienia Jolanta) (1244–1304), królowna węgierska z dynastii Arpadów, siostra św. Kingi, św. Małgorzaty i bł. Konstancji, żona księcia kaliskiego Bolesława Wstydlwego. Po śmierci męża wstąpiła w 1279 do klarysek. Ostatnie lata życia spędziła w klasztorze w Gnieźnie. Beatyfikacja 1827.

⁵¹⁰ Relikwie bł. Jolenty znajdują się w kościele oo. Franciszkanów w Gnieźnie. W 1834 złożono je w szklanej trumnie i wystawiono na jednym z bocznych ołtarzy. W 1892 przeniesiono je do obecnego relikwiarza i umieszczono na ołtarzu w dawnym chórze klarysek zamienionym na kaplicę, gdzie znajdują się do dziś. Relikwiarz był otwierany jeszcze dwukrotnie: 18 III 1958 w obecności prymasa Wyszyńskiego i 2 IX 2015.

⁵¹¹ Członkami komisji obecnej przy otwarciu relikwiarza bł. Jolenty byli dwaj lekarze: dr Zygmunt Taczak i dr Bogdan Chwiałkowski.

⁵¹² Adam Narloch OFMConv (1908–?), od 1956 gwardian klasztoru Franciszkanów w Gnieźnie. W 1947–1951 proboszcz parafii Najświętszego Zbawiciela w Ustce.

⁵¹³ Florian Stablewski (1841–1906), arcybiskup metropolita gnieźnieński i poznański oraz prymas Polski 1891–1906. Świecenia 1866. Duszpasterz w Śremie i we Wrześni. Poseł do sejmu pruskiego 1876–1891.

⁵¹⁴ Apolinary Leśniewski (1891–1984), ksiądz. Od 1945 proboszcz fary sieradzkiej. W 1946–1971 dziekan. Aresztowany 1950 i skazany na 5 lat więzienia; zwolniony po 2 latach. Świecenia 1920. W WSD we Włocławku nauczyciel późniejszego prymasa, z którym po drugiej wojnie utrzymywał częste kontakty. W czasie wojny kapelan AK w stopniu majora, powstaniec warszawski. Wyniósł z Warszawy i przez 17 lat ukrywał obraz Ireny Pokrzywnickiej *Matka Boska AK*. Przekazał go w 1962 prymasowi.

⁵¹⁵ Łac. święte kości, święte szczątki; relikwie.

⁵¹⁶ Mieczysław Bogacz (1898–1963), ksiądz, proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie i dziekan gnieźnieński, kanonik honorowy kolegiaty kruszwickiej. Członek Rady Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Świecenia 1923.

19.00. Ks[iądz] J[an] **Michalski** informuje o biegu prac w bazylice. Zawsze go proszę, aby sam zgłaszał się, ilekroć jestem w Gn[ieźnie], i czynił sprawozdanie z prac w katedrze. Zawsze są z tym trudności, gdyż ten młody, gorliwy i pracowity człowiek jest wybitnie prestiżowy^a i urazowy. Ale pracuje dobrze, choć często się myli.

19 marca 1958

Gniezno – Poznań.

12.30. Wyjazd do Poznania. Po drodze zatrzymujemy się w Iwnie, w Kostrzynie, w Swarzędzu, w Antoninku, na Śródcie, gdzie wszędzie stoi mnóstwo ludzi, a zwłaszcza dziatwy ze swymi kapłanami. Towarzyszy nam od Iwna ks. abp Baraniak, bp Jedwabski⁵¹⁷ i cała niemal kapituła poznańska. Z trudem docieramy do bram katedry. Policja^b czuwa nad porządkiem; ruch ograniczony dla innych pojazdów.

13.30. Zwiedzamy katedrę. Objasnia ks. prof. **Nowacki**. Usunięto wielkie stalle i zastąpiono je nowymi, małymi, dzięki czemu odsłonięte zostały dwa prześwity, zbliżając ludzi do ołtarza. Kapituła jeszcze nie jest zadowolona, ale lud zyskał bardzo.

Wracamy do domu arcybiskupiego, gdzie witają nas liczne mowy: młodzieży akademickiej i dziatwy. Obiad w gronie kapituły.

16.00. Rozmowa z ks. dyr[ektorem] **Lenem** o pielgrzymce pisarzy i o planach wydawniczych.

16.30. Udajemy się do katedry na nabożeństwo ku czci św. Józefa. Plac przed katedrą i ulice oraz cała świątynia przepelnione ludem. Przemawia arc[y]b[iskup] o związku prymasostwa z Poznaniem. Głoszę kazanie o związku religii z życiem na obrazie św. Józefa i jego zadania w św. Rodzinie.

Mamy dostać się teraz do **fary**. Droga jest ciężka. Na całej przestrzeni stoi tłum, przez który trzeba się przebić. Krzyczą niemożliwie. Najgorzej jest na Rynku, który trzeba okrążyć. Pomaga policja. Wysiść z auta nie można, gdyż drzwi otworzyć się nie da. Jesteśmy uwięzieni w wozach. A później krok za krokiem do fary. Trwa to bardzo długo. W farze już chyba „tylko biskup wejść może”. Ale dobrnęliśmy do ołtarza. Przemawia arc[cy]b[iskup]p. Jest długie nabożeństwo środowe do Matki B[ożej] Nieustającej Pomocy. Wygłaszam dłuższe kazanie o ufności do Matki N[ajświętszej] – narodu polskiego.

Przechodzimy na plebanię. Wieczera w gronie kapituły kolegiackiej, miłych staruszków o wielkich talentach spożywczych. Jest to bodaj jedna kapituła, która mieszka *in gremio*⁵¹⁸ – razem.

^a Tak w rękopisie tu i w kilku innych miejscach. Błąd językowy. Chodzi o: lekający się o swój prestiż, o swój autorytet.

^b W rękopisie określenie: policja używane jest zamiennie z: milicja.

⁵¹⁷ Franciszek Jedwabski (1895–1975), biskup pomocniczy poznański 1946–1975. Świecenia 1922. Do 1939 notariusz i kanclerz kurii, prokurator i wykładowca w WSD w Poznaniu, kanonik kapituły metropolitalnej. Od września 1939 proboszcz parafii katedralnej i wikariusz generalny archidiecezji poznańskiej. Więzień obozów w Mauthausen-Gusen i Dachau.

⁵¹⁸ Łac. zbiorowo, wspólnie.

Teraz trzeba się wydostać na ulicę. Właśnie wychodzi lud po drugim nabożeństwie do M[atki] B[ożej] N[ieustającej] P[omocy]. Trzeba dotrzeć na Ostrów T[umski]. Niemal przez całą drogę jedziemy wśród ciasnoty, ocierając się o łokcie ludzkie. Thuką w szyby niemiłosiernie; dziw, że ich nie wybija.

Czeka nas jeszcze akademia końcowa w Domu Prymasowskim: są tam klerycy chrystusowcy, małe urszulanki z jedynego internatu katolickiego dla dziewcząt⁵¹⁹, gromada zakonnic i zakonników, chór p[ana] Stuligrosza⁵²⁰ i wielu kapłanów. Przemówienia i składanie darów zajmuje nam trzy kwadranse. Dobijam i ja bodaj dziewiątym przemówieniem. Pora się zegnać. Ks[iądz] ar[cy]b[isku]p jest bardzo serdeczny. Zapowiada przyjazd do W[arsza]wy.

10.30^a. Wyprowadza nas wóz policyjny na trasę wyjazdową. Cała jest iluminowana, ozdobiona obrazami i światłem. Stoi jeszcze wiele gromad ludzi, chociaż jedziemy z godzinnym opóźnieniem. Ostatnie pożegnanie z robotnikami na Antoniku⁵²¹. Jest godzina 11.15^b. Przemawiam wśród lampionów i gromady robotników, którzy niebaczni na zmęczenie trwają tu do ostatniej chwili.

Do Gniezna docieramy na godz. 23.55. Poznań wziął swoją gorącością i żywiołowością wszystko, co dotychczas widziałem. Często mi wypominali, że to oni wymodlili wolność i pierwsi upominali się o prymasa w czerwcowych manifestacjach. Do tych chwil czynił aluzje i abp B[araniak] w swoich przemówieniach. Moje opóźnienie z przyjazdem do P[oznań] mogłem usprawiedliwić tym, że nie było tu gospodarza. A później przyszły tak gorące przeżycia ingresowe arcybiskupa więźnia, że należało dać ludziom nieco oddechu, zanim mieliby powitać prymasa więźnia, jednego z serii prymasów więźniów po Duninie⁵²², Stablewskim, Ledóchowskim, Hlondzie.

20 marca 1958

8.30. Ks[iądz] **bp Bernacki** – proszę, by zajął się sprawą Szwederowa (B[y]dg[oszcz]). Ks[iądz] proboszcz⁵²³ miał moje polecenie, by usunął osobę z plebanii. Uczynił to, ale po

^a Tak w rękopisie. Czyli: 22.30.

^b Tak w rękopisie. Czyli: 23.15.

⁵¹⁹ W 1945 urszulanki Unii Rzymskiej reaktywowały w Poznaniu gimnazjum i liceum z internatem, odbudowując równocześnie zniszczone w czasie wojny zabudowania szkolne. W 1949–1953 władze komunistyczne piętrzyły różne przeszkody, a w 1953 zdecydowały o likwidacji szkoły. Mimo to urszulankom udało się tymczasowo uratować placówkę, a w 1956 liceum odzyskało na krótko prawa państwowe. Szkołę zamknięto jednak w lipcu 1962.

⁵²⁰ Stefan Stuligrosz (1920–2012), dyrygent, pedagog, muzykolog i kompozytor. Jako chłopiec śpiewał w Poznańskim Chórze Katedralnym pod batutą ks. Wacława Gieburowskiego. Po aresztowaniu przez Niemców ks. Gieburowskiego w 1939 podjął obowiązki dyrygenta. Założył w 1945 i do końca życia prowadził Chór Chłopców i Męski „Poznańskie Słowiki”.

⁵²¹ Antoninek, osiedle mieszkaniowe we wschodniej części Poznania, przy drodze wylotowej na Konin i Warszawę.

⁵²² Marcin Dunin (1774–1842), arcybiskup metropolita gnieźnieński i poznański oraz prymas Polski 1831–1842. Osadzony w 1839 przez władze pruskie na 10 miesięcy w twierdzy kołobrzesckiej za wydanie zarządzenia, że aby zawrzeć małżeństwo mieszane (katolicko-protestanckie), para musi złożyć deklarację, że dzieci zostaną wychowane w wierze katolickiej.

⁵²³ Czesław Rólski (1905–1972), ksiądz, 1946–1972 administrator i proboszcz parafii MB Nieustającej Pomocy w Bydgoszczy (Szwederowie). Świecenia 1930. Duszpasterz parafii NSPJ w Bydgoszczy 1932–1946.

moim aresztowaniu zaraz ją sprowadził. Takie postępowanie dyskwalifikuje duszpasterza. Należy go przenieść na wieś.

Ks[iądz] **rektor Pacyna** – wyznacza się nowych deputowanych *pro disciplina*⁵²⁴ i *pro re oeconomica*⁵²⁵ w sem[inarium] arcybiskupim.^a

10.00. D[okto]r **Czapliński**⁵²⁶ z Gdyni, dyrektor szpitala dla marynarki. Chce wyposażyć szpital w aparaturę. Oczekuje pomocy od Polonii amerykańskiej. Prosi o radę, oczekuje pomocy. Program ma ogromny, który mógłby pochłonąć budżet Rady Polonii⁵²⁷. Staram się wytłumaczyć temu dobremu człowiekowi, którego poznałem w Łęczycy przed wojną, gdzie organizował wykłady katolicko-społeczne, że pomoc nasza nie polega na budżetowaniu całych zakładów, ale raczej na skromnym wkładzie rzeczy najkonieczniejszych. Pierwsze należy do państwa, drugie – do społeczeństwa.

10.30. Z ks. dr. **Michalskim**⁵²⁸ i inżynierem] Holasem⁵²⁹ oglądamy **prace archeologiczne** w bazylice. Wykopalka podeszły pod drzwi brązowe, do wieży. Znać tu liczne pęknięcia murów, bardzo głębokie. Odkryto znaczny fragment posadzki romańskiej, noszący ślady resztek emalii. Prace idą w szybkim tempie. Ten wykop ma być zakryty na św. Wojciecha. W prezbiterium już ukończono roboty ciesielskie pod dalsze pole sklepienia. Jest nadzieja, że będą ukończone na 15 VIII [1958].

11.30. Ks[iądz] dziekan **Płoszyński**⁵³⁰ z Inowrocławia informuje o stanie prac w dekanacie za r[ok] ub[iegły].

12.30. Ks[iądz] dziekan **Wnuk** z Trzemeszna informuje o stanie prac w dekanacie za r[ok] ub[iegły]. Obydwaj nie podzielają pesymizmu ks. Fręski z Witkowa na temat młodych księży wikariuszów.

20.30. B[isku]p **Bernacki** i ks. J[an] **Czerniak**. Po wieczery zatwierdzam plan przebudowy garaży.

^a *Między drugim a trzecim akapitem w rękopisie występuje spora przerwa, tak jakby autor zamierzał później dopisać jeszcze około 4 linijek tekstu.*

⁵²⁴ Łac. ds. dyscyplinarnych, związanych z karnością.

⁵²⁵ Łac. ds. ekonomicznych.

⁵²⁶ Władysław Czapliński, doktor medycyny, 1957–1972 budowniczy, organizator i pierwszy dyrektor Szpitala Morskiego im. PCK w Gdyni. Wieloletni ordynator II Oddziału Chorób Wewnętrznych.

⁵²⁷ Rada Polonii Amerykańskiej, centralna organizacja polonijna, działająca 1938–1973 w Chicago, organizująca pomoc charytatywną dla Polaków na całym świecie. Założona i kierowana przez Franciszka Świetlika.

⁵²⁸ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

⁵²⁹ Aleksander Holas (1911–1993), architekt i konserwator zabytków. Absolwent Politechniki Lwowskiej. Po wojnie zatrudniony w Gnieźnie, potem w Poznaniu. Renowator i projektant wielu kościołów. Współautor m.in. regoty-zacji katedry gnieźnieńskiej.

⁵³⁰ Stanisław Płoszyński (1879–1961), ksiądz, 1946–1961 proboszcz parafii św. Mikołaja (fara) w Inowrocławiu i dziekan dekanatu inowrocławskiego, kanonik honorowy Kapituły Prymasowskiej w Gnieźnie. Święcenia 1906. Pierwsze doświadczenia duszpasterskie zdobywał jako wikariusz znanego społecznika ks. Piotra Wawrzyniaka (1849–1910) w parafii św. Jakuba Apostoła w Mogilnie. Organizator i pierwszy kierownik „Księżówki” w Zakopanem, domu wypoczynkowego dla księży.

21 marca 1958

Gniezno – W[arsza]wa. Piątek.

9.00. Udajemy się **do katedry**, [aby] obejrzeć odlew Drzwi Gnieźnieńskich⁵³¹, archiwum i odzyskane precjoza. W archiwum trzeba urządzić pracownię dla przyjeżdżających naukowców. Kapitułarz i archiwum wymagają odkurzenia i impregnacji podłóg. Drzwi boczne przenieść do Domu Arcybiskupiego, drugie do wieży, a brązowe postawić tak, by mogły być oglądane przez zwiedzających.

Ks[iądz] Jan **Zaręba** – proszę, by rozprawdzał szybko dary zagraniczne i nie gromadził ich na zapas.^a

Ks[iądz] **kan[onik] Raiter** – sprawa przebudowy kanonii ks. kan[onik]a Czerniaka. Preliminarz na pół miliona. Podnosimy ubezpieczenie katedry do wysokości pięciu milionów zł.

11.30. Przyjmuję ks[iędza] **dziekana z Jarocina, ks. Degórskiego**⁵³². Informuje o pracach w dekanacie za ub[iegły] r[ok]. Godna uwagi jest sytuacja w szkołach; nauczycielstwo jest życzliwe i pomocne. Osiągnięcia przy systemie szkolnym są większe niż przy dawnym – przykościelnym.

13.00. Obiad z ks. bp. **Bernackim** – rozmowa o dalszych pracach przy odbudowie katedry.

14.45. **Odjazd do W[arsza]wy**. Droga do Kutna dobra. Od K[utna] do W[arszawy] zamieć śnieżna. Pod W[arsza]wą niebezpieczne progi lodowe na jezdni. Można wyskoczyć.

18.00. W domu.

22 marca 1958

W[arsza]wa. Sobota.

W katedrze bp Z[ygmunt] **Choromański** udziela święceń diakonatu i *minores ordines*⁵³³.

Przygotowuję sesję K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

10.30. Przyjmuję ks. **Jacukowicza**⁵³⁴ z Kiernozi, człowieka wykolejonego przez nałóg pijaństwa, zdolnego, który mógłby wiele Kościołowi przynieść pożytku. Jest to już ruina. Chcę go przenieść do Babska. Grozi tym, że w K[iernozi] będą rozruchy, gdyż ma wielu zwolenników. Już MO rozpowszechnia wiadomości o jego translokacji, już chłopcy mówią, że z kijami nie dopuszczą następcy, itp. „na tę samą nutę”. Oświadczam księdzu

^a W rękopisie po tym akapicie następuje wolne miejsce, jakby przewidziane na dopisanie 2–3 linijek tekstu.

⁵³¹ Drzwi Gnieźnieńskie – bezcenny zabytek romańskiej sztuki odlewniczej z XII w., ze scenami z życia św. Wojciecha.

⁵³² Edward Degórski (1905–1981), ksiądz. Od 1945 proboszcz parafii św. Marcina w Jarocinie i dziekan, prałat, szambelan papieski. Święcenia 1929. Więzień obozu w Dachau.

⁵³³ *Lac*. cztery niższe święcenia, przed reformą soborową poprzedzające święcenia subdiakonatu i diakonatu (ostiarat, lektorat, egzorcystat, akolitat).

⁵³⁴ Alfons Jacukowicz (1910–1981), ksiądz. Od 1954 administrator parafii św. Małgorzaty Dziewicy i Męczennicy w Kiernozi. Następnie wieloletni proboszcz parafii św. Wojciecha BiM w Mąkolicach. Święcenia 1939. Więzień obozów niemieckich.

J[acukowiczowi]: będziemy boleli nad tym, gdy do tego dojdzie, ale innego wyjścia nie ma, ks[iądz] musi opuścić Kiernozię. Ks[iądz] J[acukowicz] próbuje nieco intrygować przeciwko „różnym patriotom”. Ostrzegam, by nie próbował intrygować. Opowiada straszne rzeczy o swoich sąsiadach. W rezultacie powtarzam swoje oświadczenie; będzie suspendowany, jeśli wywołał zamieszki albo gdyby do nich doszło. Proszę, by został jeszcze w domu.

11.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Przychodzi ks. J[acukowicz], któremu powtarzam wobec członków sesji swoje oświadczenie. Ks[iądz] J[acukowicz] przeprasza bp. Majewskiego, przyrzeka, że wyjdzie spokojnie.

Przeglądamy **projekty** zgłoszonych świątyń; do **budowy kościoła w Sochaczewie** zgłoszono projekt „bunkra”, wiszącego na zboczu nad Bzurą. Zniekształciłoby to całe miasto. Projekt p. Sołtana⁵³⁵ odrzucony.

Sesja trwa do godz. 15.00.

Po obiedzie wręczam ks. prał[atowi] Piotrowskiemu projekt **listu pasterskiego** na 4 V 1958 na odnowienie ślubów w parafiach. Autorem jest bp Pawłowski. Wprowadziłem znaczne poprawki.

18.30. W k[ościel]e św. **Józefa** zakończenie rekolekcji dla nauczycielstwa. Wiernych pełna świątynia do Komunii św. dziś b[ardzo] mało.

20.30. Wygłaszam przemówienie do nowych diakonów i minorytów⁵³⁶ w sem[inarium].

23 marca 1958

W[arsza]wa. Niedziela.

9.00. W k[ościel]e akademickim św. Anny Msza św. na zakończenie **rekolekcji** akad[emickich]. Przystąpiło do Komunii św. 750 osób. Uderza wynędzniały obraz tej młodzieży. Dziewczęta kreują się nieco na „sagankę”⁵³⁷, ale Zachód ma przynajmniej ubranie do zmierzwionych czupryn. A tu szarość więzienna kurtek dziewczęcych aż razi. To już nie moda, to nędza. Serce chce wyć. Toteż na ambonie „wyję” z bólu; każę im ratować się od tego stylu okropnego. Niech nie naśladują ani Wschodu, ani Zachodu. Mamy inne obowiązki na tym skrzyżowaniu dróg; musimy je dzielnie wypełnić.

12.00. Delegacja parafian z **Milanówka**; przynoszą album pamiątkowy po wizycie.

12.30. Delegacja kolejarzy ze **Skierniewic** z albumem po nawiedzeniu tego miasta⁵³⁸. Trudności żadnych nie było.

⁵³⁵ Jerzy Sołtan (1913–2005), architekt. Wykładowca na ASP w Warszawie 1954–1967. Profesor 1967–1974 Harvard University (USA), dziekan tamtejszego wydziału architektury; współpracownik Le Corbusiera.

⁵³⁶ Minoryci, tu: ci, którzy otrzymali *minores ordines* (niższe święcenia); minorytami nazywa się także franciszkanów (*Ordo Fratrum Minorum*, Zakon Braci Mniejszych).

⁵³⁷ Na „sagankę”, naśladując styl Françoise Sagan, właśc. Françoise Quoirez (1935–2004), pisarki francuskiej, która opublikowana w 1954 powieścią obyczajową *Witaj smutku* zyskała międzynarodową sławę.

⁵³⁸ Chodzi o nawiedzenie przez peregrynujący obraz MB Częstochowskiej.

14.00. Po obiedzie dłuższa rozmowa z ks. **Synowiakiem**, który chce wracać do USA. Sytuacja dla dalszej pracy dobroczynnej Kościoła niemal beznadziejna. Min[ister] Sztachelski oświadczył bp. Ch[oromańskiemu], że z chwilą gdy Episkopat nie zgodzi się na kom[itet] społ[eczny], żadne przesyłki na adresy prywatne nie będą mogły przychodzić. Chcą więc użyć ostatniego środka gwałtu, aby skłonić nas do ustępstw. Kwestionuje się delegację ks. Synowiaka; uporczywie mówią: my nic o nim nie wiemy. Jednak wizę przedłużono do k[ońca] m[iesiąca] maja.^a

18.00. Przyjeżdża abp **Baraniak** z ks. prał[atem] **Mielińskim** jako „wysłannicy” Poznania z podziękowaniem za wizytę. Ar[cy]b[isku]p przywiózł mnóstwo pamiątek, albumów, zdjęć fotograficznych „Mieszka i Chrobrego” – dary rzemiosła i kupiectwa Pozn[ania], które oglądaliśmy dość długo.

24 marca 1958

W[arsza]wa. Poniedziałek.

10.00. Dłuższa rozmowa z abp. **Baraniakiem**. Sprawa ks. Subery, który wyjechał do Rzymu bez zgody swego ordynariusza abp. B[araniaka]. Zasadniczo ks. Subera jedzie na studia archiwalne, ale uważam za pewne, że będzie zabiegał w Kongregacji Studiów w sprawie A[kademii] T[eologii] K[atolickiej]. Nie jest wykluczone, że ma jakiś mandat rządu w sprawie konkordatu. Oparcie ma u o. Wyczawskiego⁵³⁹, b[yłego] wykładowcy na ATK, który też wyjechał do Rz[ymu]⁵⁴⁰ z ks. S[ubera]. Ar[cy]b[isku]p postanowił uprzedzić Wikariat Miasta i Sekretariat Stanu, że ks. S[ubera] wyjechał bez jego zgody.

11.30. Przyjąłem p. **Bukowińskiego**⁵⁴¹ z Wrocławia, brata ks. B[ukowińskiego]⁵⁴² z Karagandy. Podejrzewa, że ks. B[ukowiński] jest znowu w więzieniu, gdyż ustały wszystkie jego tak do niedawna liczne listy⁵⁴³. Gdyby tak się stało, to winę ponosiłaby prasa zagraniczna, która zaczęła rozpisywać się o działalności ks. B[ukowińskiego]. Wyraziłem stanowisko, że ks. B[ukowiński] mógłby przyjechać do Polski tylko na urlop zdrowotny.

^a W rękopisie po tym akapicie następuje przerwa, jakby przewidziana na dopisanie około 2 linijek tekstu.

⁵³⁹ Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM (1918–1993), doktor teologii, historyk Kościoła. Gwardian krakowskiego konwentu bernardynów i archiwariusz prowincji zakonnej 1957–1961. Wstąpił do bernardynów 1933. Świecenia 1941. Asystent na Wydziale Teologii UJ 1945–1954. Wykładowca na ATK 1954–1957 i 1961–1991, dziekan Wydziału Teologicznego 1964–1966, profesor nadzwyczajny 1956, profesor zwyczajny 1975.

⁵⁴⁰ Ojciec Hieronim Wyczawski OFM wygłosił w 1958 dwa referaty w Pontificio Ateneo Antoniano w Rzymie o stanie nauki historyczno-kościelnej w Polsce.

⁵⁴¹ Zygmunt Bukowiński (1921–1983), młodszy brat przyrodni bł. księdza Władysława. W czasie drugiej wojny w ZWZ-AK, od 1945 w IWP w stopniu kapitana. Funkcjonariusz Wojskowego Sądu Rejonowego (WSR) 1946–1950, od 1948 sędzia WSR, odpowiedzialny za wydawanie wyroków śmierci na żołnierzy podziemia antykomunistycznego. Od 1950 działacz i wieloletni prezes wrocławskiego oddziału PTTK. Od 1961 pracownik wrocławskiej Wytwórni Filmów Fabularnych. Od 1952 TW „Grotkiewicz”.

⁵⁴² Władysław Bukowiński (1904–1974), ksiądz. Świecenia 1931. Od 17 IX 1939 proboszcz katedry łuckiej. Od sierpnia 1940 kilkakrotnie aresztowany, m.in. w grudniu 1958. Łącznie spędził w więzieniach i łagrach prawie 14 lat. Wędrowny duszpasterz w sowieckiej Azji Środkowej. W 1955 przyjął obywatelstwo ZSRR, by móc pozostać w Kazachstanie. Po raz pierwszy odwiedził Polskę w 1965. Beatyfikacja 11 IX 2016 w Karagandzie.

⁵⁴³ W 1957–1958 ks. Władysław Bukowiński odbył pięć dalekich wypraw misyjnych, m.in. do Tadżykistanu.

17.00. Spowiedź św. członkiń Zespołu.

20.00. B[iskup] **Choromański** czyta projekt listu – odpowiedź do min[istra] Sztachelskiego w sprawie udziału Episkopatu w Komitecie społecznym. Odpowiedź jest odmowna, podkreśla prawa Kościoła, zagwarantowane w Porozumieniu, do prowadzenia własnej akcji dobroczynnej.

25 marca 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

7.30. „Na Marsie” **poświęcam kaplicę** i odprowadzam pierwszą Mszę św. w domu Zespołu Świeckiego Maryi Wspomożycielki Kościoła św. Po mnie ma Mszę św. ks. prał[at] Padacz, a trzecią – o. Jerzy Tomziński z Jasnej Góry, który dziś wyjeżdża na trzy lata do Rzymu.

26 marca 1958

W[arsza]wa. Środa.

7.30. S[iostra] **Teresa**⁵⁴⁴ przynosi d[alszy] c[iąg] monografii⁵⁴⁵ o ks. Kornilowicz⁵⁴⁶. Przedstawia mi siostrę Dembowską⁵⁴⁷, która studiuje filozofię na KUL.

Z[ofia] **Czacka** z D[uszpasterstwa] D[obroczyngo] – pomoc wielkanocna dla D[uszpasterstwa] D[obroczyngo].

9.15. O[jciec] **Wawryn** TJ omawia plan konferencji Poroz[umienia] Zak[onnego] męskiego. Ustalamy termin procesji Serca P[ana] J[ezusa] na Starym Rynku w W[arsza]wie. W sprawie budowy kościołów w W[arsza]wie o. W[awryn] wystosował list do Ojca Świętego, prosząc o pomoc. Mons[inior] Dell’Acqua odpisał odmownie. Projektujemy nowe pismo do Ojca Świętego.

10.00. Ks[iądz] **Fiałkowski**⁵⁴⁸ z diec[ezji] tarnowskiej prosi o inkardynację do diec[ezji] warsz[awskiej]. Przyrzekam, jeśli zgodzi się ordynariusz tarnowski.

Ks[iądz] **Ciećwierz**⁵⁴⁹ ze Starogrodu w sprawie rozkładu w nowej parafii. Zachęcam

^a W rękopisie i często również w innych źródłach: Fiałkowski.

⁵⁴⁴ Teresa Zofia Landy FSK (1894–1972), Żydówka, przyjęła chrzest w 1917 pod wpływem rozmów z ks. Władysławem Kornilowiczem. Filozofka, w czasie studiów na Sorbonie poznała Raissę i Jacques’a Maritainów. Tłumaczka, redaktorka „Verbum”.

⁵⁴⁵ Mowa tu o książce: s. Teresa Landy FSK, s. Rut Wosiek FSK, *Książd Władysław Kornilowicz*, Warszawa 2003.

⁵⁴⁶ Władysław Kornilowicz (1884–1946), ksiądz. Święcenia 1912. Duszpasterz w Warszawie, m.in. od 1918 asystent grupy dyskusyjnej, zwanej „Kółko”, skupiającej młodzież akademicką i młodą inteligencję. Od 1930 zamieszkał w Laskach. Współtwórca i kierownik duchowy Dzieła Lasek, obejmującego różne placówki opieki i szkolenia niewidomych oraz związane z nimi różne formy ewangelizacji ludzi poszukujących wiary. Prymas Wyszyński uważał go za swojego ojca duchowego. W 1978 rozpoczął się jego proces beatyfikacyjny.

⁵⁴⁷ Zofia Katarzyna Dembowska FSK (1919–2002), wstąpiła do zgromadzenia 1946, pierwsze śluby 1954. Absolwentka filozofii na KUL. Katechetka w Zakładzie dla Ociemniałych w Laskach.

⁵⁴⁸ Józef Fiałkowski (1916–2015), ksiądz diecezji tarnowskiej, doktor teologii, inkardynowany 1964 do archidiecezji warszawskiej. Święcenia 1939. Od sierpnia 1958 do 1983 rektor kaplicy, a potem pierwszy proboszcz parafii św. Huberta w Zalesiu Dolnym. Zmarł w Austrii.

⁵⁴⁹ Józef Ciećwierz (1920–1989), ksiądz. W 1957–1967 proboszcz parafii MB Częstochowskiej w Starogrodzie. Święcenia 1946. W 1970–1983 proboszcz parafii Świętej Trójcy w Lutkowie.

do cierpliwości, która ułatwi zwycięstwo. Niech ks[iądz] góruje swym autorytetem moralnym i pracą, a skupi przy sobie ludzi. Kuria M[e]t[ro]p[olitalna] stoi na stanowisku, że erygowana parafia musi utrzymać swój byt kan[oniczny].

O[jciec] **Przybylski** po wizytacji kan[onicznej] w Laskach informuje o sytuacji w Zgromadzeniu ss. Franciszkanek. Uderza w zgr[omadzeniu] dążność do przeniesienia autorytetu Matki Założycielki⁵⁵⁰ na obecne przełożone. Trzeba przechodzić na *Konstytucje*. Jest kryzys posłuszeństwa. Nadto nie dopisuje przygotowanie do pracy wśród ociemniałych.

O[jciec] **Kubica**⁵⁵¹, werbista, po przeprowadzeniu wizytacji u Notre Dame⁵⁵² składa wnioski dotyczące nominacji m[atki] prowincjalnej⁵⁵³.

12.30. D[okto]r **Wi[odzimierz] Dolański**⁵⁵⁴ z Lasek prosi o zorganizowanie duszpasterstwa dla niewidomych w oparciu o ul. Piwną. Przyznaje się, że zamówił papier brajlowski w Paryżu, który przyszedł do nas bez uprzedzenia; był kłopot z ciężkimi belami, skąd i dla kogo. Podobnie rzecz się ma z instrumentami dla niewidomych, których nikt nie umiał rozeznaczyć z lekarzy w szpitalu ss. elżbietanek.

13.00. A[ndrzej] **Grzegorzczak**⁵⁵⁵ z PAN omawia szereg projektów liturgicznych i innych dotyczących reformy duchowieństwa.

S[iostro] **Henryka**⁵⁵⁶, pasjonistka⁵⁵⁷, prosi o pomoc dla siostry⁵⁵⁸ studiującej medycynę w Grazu.

14.00. B[isku]p **Jaroszewicz** z Kielc na obiedzie, z mnóstwem drobiazgów diec[ezjalnych].

⁵⁵⁰ Chodzi o m. Różę Czacką FSK, założycielkę Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża.

⁵⁵¹ Jacek Kubica SVD (1903–1962), prowincjał polskiej prowincji werbistów 1948–1957. Rektor Wyższego Seminarium Misyjnego Księży Werbistów w Pieniężnie 1957–1960. Z upoważnienia prymasa Wyszyńskiego wizytator żeńskich zgromadzeń zakonnych. Misjonarz ludowy i rekolekcjonista; mistrz nowicjatu. Wstąpił do werbistów 1925, śluby wieczyste 1931, święcenia 1933. Więzień obozów Sachsenhausen i Dachau.

⁵⁵² Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame, zgromadzenie o charakterze pedagogicznym, założone w Bawarii w połowie XIX w. Siedzibą zarządu polskiej prowincji, ustanowionej w latach międzywojennych, jest Opole.

⁵⁵³ Janina Elfryda Wisor SSND (1915–2010), przełożona polskiej prowincji Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame 1958–1974. Szykanowana przez władze komunistyczne. Wieloletnia członkini Konsulty Konferencji Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych (KWPZZZ) w Polsce, członkini Komisji KEP ds. Powołań. Wstąpiła do zgromadzenia 1930. Jej imię nosi założone 1957 przy wiedeńskiej centrali Pax Christi dzieło pomocy dla polskich studentów i naukowców „Janineum”, przyznające stypendia zagraniczne.

⁵⁵⁴ Włodzimierz Dolański (1886–1973), ociemniały i jednoręki nauczyciel muzyki, doktor filozofii, tefolog. Od lat przedwojennych związany z Laskami. Z jego inicjatywy powstał w 1946 pierwszy ogólnopolski związek zrzeszający niewidomych – Polski Związek Pracowników Niewidomych RP. Jeden z inicjatorów duszpasterstwa niewidomych.

⁵⁵⁵ Andrzej Grzegorzczak (1922–2014), matematyk i filozof, profesor nadzwyczajny 1960, profesor zwyczajny 1972. Pracownik Instytutu Matematycznego PAN 1950–1974, od 1974 Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Wykładowca na Wydziale Matematyki i Mechaniki UW w 1960–1968. Członek KIK warszawskiego, wiceprezes 1972–1973, członek zarządu. Zaangażowany w dialog ekumeniczny z prawosławiem. W ramach represji objęty zapisem cenzury.

⁵⁵⁶ Henryka Antonina Najmoła CSP (1906–1993), przełożona domu pasjonistek w WSD w Płocku. Wstąpiła do zgromadzenia 1928, pierwsze śluby zakonne 1930, śluby wieczyste 1936.

⁵⁵⁷ Zgromadzenie Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa (pasjonistki), założone 1918 przez m. Józefę Joannę Ewę Hałacińską CSP (1867–1946). Pierwszy dom powstał 1919 w Płocku, dziś to dom macierzysty z nowicjatem. Dom generalny przeniesiony 1984 do Warszawy.

⁵⁵⁸ Helena Małgorzata Najmoła, rodzona siostra s. Henryki Najmoły CSP, w czasie drugiej wojny dostała się do obozu w Austrii. Prawdopodobnie to ona studiowała później w Grazu.

17.00. Sekcja budowlana Rady Prym[asowskiej] Odbudowy Kościołów Warsz[awskich]. Debata o dalszych pracach w katedrze. Zdecydowano wykończyć kaplicę Prymasowską, by można było przenieść kardynała Hlonda w X-lecie jego śmierci. Długo debatowaliśmy nad pomnikiem. Prof[esor] Zachwatowicz wypowiedział się za epitafium. Zatwierdzono projekt ambony w tym samym wymiarze jak w lipcu ub[iegłego] r[oku]. Postanowiono montować portal do kaplicy Literackiej oraz do zakrystii z prezbiterium (bez Chronosa⁵⁵⁹). Debatowano nad ołtarzem wielkim według projektu prof. Pieńkowskiego⁵⁶⁰. Prof[esor] Zachwatowicz podejmie próbę zaprojektowania ołtarza. Obrady trwały do godz. 20.30.

Przyszła wiadomość nieoficjalna, że władze państwowe nie udzielą zgody na odbudowę seminarium metrop[olitalnego] na Bielanach. Prof[esor] Marzyński jest zdania, że należy „mocno wystąpić” z protestem.

27 marca 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

8.30. M[atka] **Edyta**, prow[incjalna] elżbietanek, w sprawie instrumentacji dla szpitala.

9.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** – omawiamy sprawę ss. Notre Dame i nominacji prowincjalnej. Sytuacja u ss. franciszkanek misjonarek⁵⁶¹ jest b[ardzo] ciężka; prowincjalna (wikaria) m[atka] Jozafata^{a 562}, od 5 lat w łóżku, nie chciała oddać władzy, pomimo tego że nie mogła już czuć nad domem. Konieczna j[est] interwencja władzy kośc[ielnej]. Posyłam wizytatora. Wręcam ks[iędzu] dyr[ektorowi] odpis listu prem[iera] Cyrankiewicza z prośbą, by przygotował materiał statystyczny dla odpowiedzi.

10.00. Nagrałem na **magnetofon** przemówienie do uczestników [ośrodka] kultury katolickiej we Wrocławiu⁵⁶³.

10.30. Ks[iądz] **Gniewniak**⁵⁶⁴, duszpasterz akademicki, informuje o rozdzielnictwie darów dla młodzieży akademickiej. Radzę nie myśleć o budowie, ale raczej o nabyciu willi („Karolówka”). Prosi o magnetofon i radio dla świetlicy akademickiej – otrzyma.

^a W rękopisie błędnie: Józefata.

⁵⁵⁹ Chronos był elementem rokokowego portalu nad wejściem do zakrystii.

⁵⁶⁰ Władysław Pieńkowski (1907–1991), architekt. Projektant kilkudziesięciu kościołów w Polsce, m.in. św. Michała Archaniola w Warszawie przy ul. Puławskiej, św. Dominika na Służewie, a także kilku biurowców w centrum Warszawy.

⁵⁶¹ Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi, założone w drugiej połowie XIX w. w Indiach. Pierwszy dom w Polsce powstał w 1922 w Łabuniach koło Zamościa.

⁵⁶² Jozafata Zofia Szeptycka FMM (1904–1958), córka Leona, bratanica metropolity Andrzeja i bł. Klemensa oraz Aleksandra Szeptyckich. Przełożona domu franciszkanek misjonarek Maryi w Warszawie 1938–1958. Wikaria prowincjalna 1950–1957. Od 1953 cierpiała na gruźlicę kości, dlatego funkcję wikarii prowincjalnej 1957 pełniła m. Immaculata Teresa Wawrowska FMM. Wstąpiła do zgromadzenia 1930. Zmarła 12 V 1958.

⁵⁶³ Być może chodziło o zorganizowany w 1957 przy ul. Katedralnej 4 we Wrocławiu Katolicki Instytut Naukowy, czyli wyższy ośrodek kultury katolickiej.

⁵⁶⁴ Józef Gniewniak (1922–2000), ksiądz. Członek Komisji Duszpasterstwa Akademickiego w KMW 1958–1967. Świecenia 1952. Wikariusz i duszpasterz akademicki 1956–1957 w kościele św. Anny i 1957–1973 w parafii św. Jakuba na Ochocie. Administrator i pierwszy proboszcz parafii Imienia NMP w Warszawie-Międzyzlesiu 1974–1993. Kapelan Centrum Zdrowia Dziecka 1977–1994.

A[ndrzej] **Biernacki**⁵⁶⁵, powinowaty abp. Godlewskiego⁵⁶⁶, jest w posiadaniu jego m[aszyno]pisu o bp. **Siestrzeńcewiczu**⁵⁶⁷. Chciałby to drukować. Jestem zdania, że n[as]wietlanie tej postaci w naszych czasach nie jest wskazane. Okazał mi dwie teczeki korespondencji kardynała prymasa Ledóchowskiego i abp. Godlewskiego. Wraziłem zdanie, że może to zdeponować w archiwum gnieźnieńskim lub prymasowskim.

12.30. Grupka byłych **odrodzeniowców** z A[ntonim] Chacińskim⁵⁶⁸ i Sobańskim⁵⁶⁹ na czele prosi o ustalenie programu pielgrzymki na J[asną] G[órę] i prac zespołu w W[arsza]-wie. Był też ks. A[ntoni] Marchewka⁵⁷⁰ i ks. Fedorowicz⁵⁷¹. Oczekują pomocy lub lokalu, gdyż nie mają się gdzie zbierać.

18.00. A[ntoni] **Golubiew** z grupy Znak informuje o projektach organizacji „studium” prawno-społecznego i socjologicznego jako podkład pod pracę „Tyg[odnika] P[owszechnego]”. Preliminarz przekracza 760 tysięcy zł rocznie. Można by za to utrzymać średnie seminarium duch[owne]. Oczywiście nadzieja na pomoc od Pr[ymasa] P[olski].

20.00. Ks[iądz] J[an] **Zieja** – zapomogi różne dla kapłańskich rozbitków.

28 marca 1958

Warszawa. Piątek.

Na Mszy św. rodzina **Kadzińskich** z dziećmi⁵⁷² i członkinie Zespołu.

⁵⁶⁵ Andrzej Biernacki (ur. 1931), krytyk literacki i historyk literatury współczesnej, felietonista, edytor. Usunięty z powodów politycznych ze studiów na UW, publicysta 1952–1954 „Dziś i Jutro”, od 1958 w „Więzi” i w „Twórczości”. Współpracownik i redaktor także innych periodyków. Pracownik Instytutu Historii Nauki PAN. Autor m.in. kilkudziesięciu haseł w Polskim Słowniku Biograficznym (PSB).

⁵⁶⁶ Michał Godlewski (1872–1956), biskup pomocniczy diecezji łucko-żytomierskiej 1916–1926; zrezygnował z tej funkcji, żeby poświęcić się pracy naukowej na UJ. Historyk Kościoła powszechnego. W 1949 arcybiskup tytularny. Świecenia 1901.

⁵⁶⁷ Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz (1731–1826), święcenia 1763, sakra biskupia 1773. W 1773–1783 biskup koadiutor wileński. Pierwszy arcybiskup mohylewski 1783–1826. Poeta, tłumacz, dramatopisarz. Lojalny wobec polityki cara, popierał podporządkowanie Kościoła katolickiego w Rosji władzy państwowej.

⁵⁶⁸ Antoni Chaciński (1891–1970), współzałożyciel SKMA „Odrodzenie”, współtwórca deklaracji ideowej i członk naczelnych władz. Działacz ChD i Stronnictwa Pracy (SP) oraz różnych stowarzyszeń katolickich. W czasie powstania warszawskiego kierował opieką społeczną na Starówce. Po wojnie dyrektor Biura ds. Opieki i Repatriacji w Polskim Czerwonym Krzyżu (PCK). Uczestnik „odrodzeniowych” dni modlitw na Jasnej Górze. Nauczyciel w liceum felicianek w Warszawie i NSD w Niepokalanowie.

⁵⁶⁹ Wacław Sobański, przedwojenny działacz SKMA „Odrodzenie”, po drugiej wojnie uczestnik organizującej się grupy seniorów „Odrodzenia”.

⁵⁷⁰ Antoni Marchewka (1890–1973), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, dziennikarz. Świecenia 1918. W 1945–1953 redaktor naczelny „Niedzieli”. Więziony 1947–1948. Po zamknięciu przez władze komunistyczne „Niedzieli” w 1953 nie ustawał w staraniach, zwłaszcza po październiku 1956, o reaktywowanie pisma. Sędzia prosynodalny, konsultor Trybunału Prymasowskiego w sprawach małżeńskich, kanonik kapituły katedralnej w Częstochowie. Autor wspomnień *Nadejście kiedyś dzień wolności* (Częstochowa 2008).

⁵⁷¹ Tadeusz Fedorowicz (1907–2002), ksiądz, starszy brat księdza Aleksandra Fedorowicza. Od 1950 kapelan w Laszkach. Krajowy duszpasterz niewidomych 1958–1980. Świecenia 1936. Absolwent prawa na UJK, gdzie związał się z SKMA „Odrodzenie”. Wyjechał w 1940 dobrowolnie z transportem deportowanych Polaków w głąb ZSSR. Wrócił 1944 do Polski z armią gen. Zygmunta Berlinga jako kapelan IV Dywizji. Przeżycia wojenne opisał w książce *Drogi Opatrzności* (Lublin 2011).

⁵⁷² Roman Kadziński (1904–1997) z żoną Hanną (1910–1997), synem i córką Katarzyną, chrześniaczką prymasa. Roman Kadziński przed drugą wojną polonista w gimnazjum marianów na Bielanych, po wojnie w XXII LO.

10.00. **Rżewska Irena**⁵⁷³, pracowniczka naukowa socjologii, prosi o pomoc w studio-
waniu zagadnienia rodziny. Otrzyma dostęp do materiałów *Sem[aine] Sociale de France*⁵⁷⁴.

10.30. **Lucjan Freytag**⁵⁷⁵ z Otwocka zaleca swoją pracę, której treść ma wszystko
wytłumaczyć w każdej dziedzinie życia (medycyna, biologia, geologia). To ma być koń-
cem dla komunizmu.

P[an] **Radwański**⁵⁷⁶ po powrocie z Fryburga sz[wajcarskiego], początkujący nauko-
wiec, medyk z zakresu astmy na Akad[emii] Medycznej w Oliwie-Gdańsk[u].

11.00. Ks[iądz] **St[anisław] Mazierski**⁵⁷⁷ z KUL w sprawie studiów za granicą. Może
liczyć na przyjęcie w Sem[inarium] Polskim w Paryżu⁵⁷⁸.

11.30. Iz[abela] **Borowska**⁵⁷⁹ z Kielc z grupką pań tworzących instytut świecki. Rady
i wskazania na przyszłość w duchu *Provida Mater Eccl[esia]*⁵⁸⁰.

Ks[iądz] **rektor Miziolek** – sprawy seminarium m[e]t[ro]p[olitalnego].

S[iustry] **loretanki**⁵⁸¹ w sprawie maszyny drukarskiej dla swej drukarni.

13.00. **Stefan Kaczorowski**⁵⁸² dzieli się swoimi wrażeniami po powrocie do Polski.
Jest zdania, że naród polski obronił siebie^a i środkową Europę w ostatnim etapie. Nawet
prasa masońska, skłonna do pomniejszania znaczenia Kościoła, w Ameryce to uznaje.
Uderzono początkowo w *antemurale*⁵⁸³ (Caritas, drukarnie, stowarzyszenia kat[olickie],
szpitale); w tej akcji PAX nie był zderzakiem, lecz taranem. Drugi etap to uderzenia

^a W rękopisie: się.

⁵⁷³ Irena Rżewska, socjolog, wykładowca na UW, autorka publikacji m.in. z zakresu socjologii zawodów medycznych.

⁵⁷⁴ *Semaines Sociales de France*, francuskie Tygodnie Społeczne, zainicjowane przez świeckich katolików, Mariusa Go-
nina i Adéodata Boissarda, zainspirowanych encykliką społeczną Leona XIII *Rerum novarum*. Od 1904 niemal co roku
w kolejnych miastach francuskich odbywały się sesje, upowszechniające naukę społeczną Kościoła i podejmujące re-
fleksję nad jej zastosowaniem do aktualnej sytuacji. Tematyka *Semaine Sociale* w 1957 w Bordeaux dotyczyła rodziny.

⁵⁷⁵ Lucjan Freytag (1883–1967), autor publikacji filozoficznych, łączących elementy kosmologii, filozofii przyrody
ożywionej, ekologii, spirytyzmu, kabalistyki, mesjanizmu, różnych zagadnień religijno-społecznych itp.

⁵⁷⁶ Radwański, doktor medycyny. Brak danych.

⁵⁷⁷ Stanisław Mazierski (1915–1993), ksiądz, doktor filozofii, profesor zwyczajny 1981. Od 1952 wykładowca na
KUL. Wykładowca metafizyki i filozofii przyrody w WSD wrocławskim 1953–1970 i lubelskim 1956–1963. Świę-
cenia 1943.

⁵⁷⁸ Polskie Seminarium Duchowne w Paryżu, utworzone w 1945 przez kard. Hlonda, głównie z myślą o alumnach,
którzy dotarli do Paryża z obozu w Dachau. W 1954 powstało także Polskie Małe Seminarium Duchowne, które funk-
cjonowało do lat 80. W 1947–1996 mieściło się w dawnym Collège des Irlandais w dzielnicy łacińskiej: 5, rue des
Irlandais. Wykształciło 102 kapłanów. Obecnie mieści się w Issy-les-Moulineaux na przedmieściach Paryża i pełni
funkcję kolegium dla polskich księży studentów.

⁵⁷⁹ Izabela Borowska (1912–2007), plastyczka. Po wojnie osiedliła się w Kielcach. Wieloletnia członkini Komisji
Artystycznej przy Kurii Diecezjalnej w Kielcach. Fundatorka Domu dla Niepełnosprawnych w Piekoszowie.

⁵⁸⁰ *Provida Mater Ecclesia*, konstytucja apostolska Piusa XII z 2 II 1947 „na temat stanów kanonicznych i instytu-
tów świeckich, mających na celu osiągnięcie chrześcijańskiej doskonałości”. Ustanawiała ramy prawne dla licznie
powstających wówczas instytutów świeckich.

⁵⁸¹ Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Loretańskiej, założone w 1920 przez ks. Ignacego Kłopotowskiego (1866–
–1931; beatyfikacja 2005), z pracą wydawniczą jako głównym zadaniem apostolskim.

⁵⁸² Stefan Kaczorowski (1899–1988), przed drugą wojną działacz organizacji chadeckich. Od 1934 skarbnik SKMA „Od-
rodzenie”. W czasie drugiej wojny działacz struktur Podziemnego Państwa Polskiego. Do 1957 na emigracji. Działacz
opozycji demokratycznej w PRL, członek Komitetu Obrony Robotników i Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela.

⁵⁸³ *Łac.* przedmurze.

w mur; nacisk nie mógł jednak trwać długo jak w prasie. Po śmierci Dżyngis-chana⁵⁸⁴ (Stalina⁵⁸⁵) musiała nastąpić odwilż.

W społeczeństwie polskim jest widoczne **zmęczenie**; ale też jest i **odprężenie**, które wskazuje, że społeczeństwo nie wierzy w marksizm. Najślabza warstwa u nas – **inteligencja** – jest nadal **zacfana społecznie** (konserwatyzm) i **indyferentna religijnie**^a. Chłop i robotnik podniósł się religijnie, a inteligencja cofnęła się. **Młodzież** ma złamany kręgosłup ideologiczny, ale dziś trzeba jej dać odżywkę optymizmu, że nie ma położenia bez wyjścia. Program **Millenium** się rozkręca; tworzy się ruch bez organizacji.

16.00. A[ntoni] **Gołubiew** z ks. Kotowskim po zwiedzeniu pracowni mikrofilmowej w pałacu Krasińskich przyszedł na obiad i dzieli się swoimi wrażeniami.

29 marca 1958

W[arsza]wa. Sobota.

7.30. Z[ofia] **Czacka** w imieniu ks. Kliszki przedstawia sprawy duszp[asterstwa] dobroczynnego. Złe i dobre strony akcji dobroczynnej już teraz są widoczne. Nie brak jest nabieraczy, którzy zalegają poczekalnie instytucji rozdzielczych.

B[ohdan] **Skąpski** informuje o wzrastających zapotrzebowaniach na druki Instytutu Prymasowskiego, zwłaszcza na ulotkę o Krzyżu. Pracuje Jasna Góra i filia warszawska bez przerwy. Nie mogą sobie poradzić.

10.00. **Sesja Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej] Warsz[awskiej]**. Na porządku dziennym sprawy budownictwa kościelnego. Ks[iądz] dyr[ektor] **Penkała** przedstawił ciężką drogę prac komisji, które nie wydały żadnego owocu. Postanowiono domagać się sesji z władzami państwowymi. W sprawie seminarium na Bielanach postanowiono wystąpić osobno za dwa tyg[odnie]. Sesja trwała do godz. 14.00.

14.15. Ks[iądz] dr **Wojtyła z Krakowa** informuje o przebiegu prac przygotowawczych do pielgrzymki pisarzy. Wypowiada się za węższym zakresem p[ielgrzymki] p[isarzy], by wyłączyć „techników wydawniczych”. Również należałoby uniknąć dyskusji na szerszym podłożu, a plan dalszej pracy obmyśleć w wąskim gronie ludzi specjalnie zaproszonych. Proszę, by w tej sprawie porozumiał się jeszcze z ks. Lenem.

20.00. Ks[iądz] W[itold] **Malej** – sprawy „Wiad[omości] Arch[idiecezjalnych] W[arszawskich]”. Proszę, by nie zwracał się do rzymskich urzędów z prośbami o błogosławieństwo dla „Wiadomości Arch[idiecezjalnych] W[arszawskich]”, gdyż jest to organ biskupa. Zestawiamy kronikę czynności pasterskich.

^a W rękopisie omyłkowa forma gramatyczna: i indyferentyzm religijny.

⁵⁸⁴ Dżyngis-chan, Czyngis-chan, wcześniej Temudżyn (około 1152/1167–1227), twórca i wieloletni władca imperium mongolskiego, rozwijanego metodą wojen i walk wewnętrznych.

⁵⁸⁵ Józef Stalin, właśc. Iosif Dżugaszwili (1878–1953), sekretarz generalny KPZR 1922–1953, przewodniczący Rady Ministrów ZSRR 1946–1953. Tu przenośnie zestawiony z Dżyngis-chanem jako dożywotni dyktator imperium sowieckiego, utrzymujący się przy władzy za pomocą zewnętrznego i wewnętrznego terroru.

30 marca 1958

W[arsza]wa. Niedziela Palmowa.

Od wczesnego rana biało jak w lutym, nigdzie odrobiny zieleni.

10.00. W **archikatedrze** poświęcenie palm i procesja w przepięknych, czerwono-złotych szatach liturgicznych. Dziś lepiej to wiemy, że jest to wjazd Króla – *Ecce Rex tuus, tibi venit, Jerusalem*⁵⁸⁶. Ks[iądz] Sitkowski celebduje sumę. Diakoni śpiewają pasję, zawodzi diakon śpiewający słowa Chrystusa. Wiernych jest znacznie więcej niż przed rokiem. Małe dzieci z palmami proszą o pokropienie; podsuwają swoje palemki. Nabożeństwo kończy się o 12.30.

Przy bramie wjazdowej czeka mała dziewczynka, Oleńka Kupska⁵⁸⁷, z pisankami. Jest ojciec, inżynier⁵⁸⁸; już przed rokiem dał nam na Kole piękne pisanki wypełnione motywami historycznymi. Dziś przysłał drugą serię. Mała Oleńka jest bardzo poważna i godnie pełni swoją misję.

15.30. W **bazylice Serca Jezusowego** „na Szmulkach”⁵⁸⁹ podczas nabożeństwa gorzkich żali wygłaszam naukę o „kapłańskiej” Męce Chrystusa. W podziemiach świątyni zespół parafialny odtwarza piękne misterium wielkopostne w układzie ks. Hlonda⁵⁹⁰. Wiele pomaga orkiestra, chociaż jej udział jest zbyt głośny.

31 marca 1958

W[arsza]wa. W[ielni] Poniedziałek.

8.30. W sprawie pielgrzymki literatów mgr Staszewska⁵⁹¹ i M[aria] Wantowska. Ustalamy teksty jednodzińki.

Z Instytutu Ślubów J[asno]g[órskich] przyjechała p. J[anina] **Michalska**⁵⁹² i M[aria] Okońska, przedstawiając projekt umowy między urszulankami a „Zespołem 8”^a o wydzierżawienie mieszkania na instytut u ss. urszulanek. Prosiły bardzo, by mogły chociaż we trzy mieszkać w I[nstytucie] Prym[asowskim] na J[asnej] G[órze], przewidując, że w razie ustąpienia całkowitego praca upadnie.

^a Tu w rękopisie przekreślone wyrażenie: w sprawie.

⁵⁸⁶ Łac. „Oto twój Król przychodzi do ciebie, Jeruzalem” (fragment śpiewów liturgicznych, wykorzystujących motyw z: Za 9,9, Mt 21,5 i J 12,15).

⁵⁸⁷ Oleńka Kupka. Brak danych.

⁵⁸⁸ Prawdopodobnie występujący pod datą 23 września: Al. Kupski.

⁵⁸⁹ Szmulki, Szmulowizna, osiedle w Warszawie na Pradze.

⁵⁹⁰ Chodzi zapewne o pięcioaktowe misterium pasyjne pt. *Męka Pańska*, zbliżone do oratorium (prawykonanie 1931), autorstwa ks. Antoniego Hlonda (używał pseudonimu: Chlondowski, żeby nie być mylony z prymasem) SDB (1884–1963), kompozytora, brata prymasa Hlonda.

⁵⁹¹ Staszewska. Brak danych.

⁵⁹² Janina Michalska (1923–2010), współzałożycielka w 1942 „Ósemki”. Z Marią Okońską i Marią (Lilą) Wantowską stanowiły tzw. *trio*, czyli zarząd instytutu. Jedną z najbardziej zaufanych współpracownic prymasa. W 1956, podczas jego internowania w Komańczy, przewiozła potajemnie na Jasną Górę uložony przez niego tekst Jasnogórskich Ślubów Narodu. Wieloletnia sekretarz Podkomisji KEP ds. Duszpasterstwa Kobiet.

16.00. Udałem się do szpitala ss. elżbietanek na prześwietlenie. Przy tej sposobności zwiedziłem odnowioną kaplicę i nowe mieszkanie sióstr nad kaplicą.

19.00. Władze państwowe zwróciły kilka cennych zabytków archiwalnych, m.in. Bullę Innocentego II⁵⁹³ i *Mszal św. Wojciecha* (Ewangeliarz)⁵⁹⁴.

1 kwietnia 1958

W[arsza]wa. W[ielki] Wtorek.

9.00. Długa konferencja z o[jcem] **generałem Nowakiem**⁵⁹⁵, o. Kajetanem **Raczyńskim**⁵⁹⁶ i o. Kl[emensem] **Izdebskim**⁵⁹⁷ z Jasnej Góry. Ojcowie zaczęli od sprawy anonimu, o którym mówiłem bp. G[olińskiemu], a który zarzucał mi, że ciągnę korzyści z J[asnej] G[óry]. W rzeczywistości ojcowie dobrze wiedzą, że składam znaczne pomoce na J[asną] G[órę] i prace Instytutu Prymasowskiego. Anonimy pochodzą głównie z kół zakonnych na skutek jakiejś niezdrowej emulacji⁵⁹⁸ międzyzakonnej. Ważniejsza jest sprawa spokoju na J[asnej] G[órze]. Rządy o. N[owaka] wydają mi się zbyt surowe, w wyniku czego niektórzy ojcowie łamią się. O[jciec] generał wystąpił z propozycją, by Zespół p. Okońskiej zamieszkał w domku ss. urszulanek i stamtąd przychodził do pracy w Instytucie Prymasowskim na J[asnej] G[órze]. Od dawna wyraziłem na to zgodę. Jestem jednak zdania, że muszą być jakieś dyżury, by praca na tym nie ucierpiała. Najważniejsza jest sprawa, a później paulini i Zespół. A nie na odwrót. Młodych ojców trzeba tak wychowywać, by umieli pracować w środowisku mieszanym, by się nie łamali i nie uganiali za zadowoleniem osobistym. Praca na J[asnej] G[órze] musi korzystać ze współpracy różnych ludzi.

11.30. Z **Wydziału Teologicznego** ks. W[incenty] **Kwiatkowski** i ks. **Iwanicki**⁵⁹⁹. Informują, że Min[isterstwo] Szk[olnictwa] W[yższego] przyznało urlop bezpłatny na rok akad[emicki] b[yłym] profesorom Wydz[iału] Teolog[icznego] Uniw[ersytetu] Jag[iellońskiego], którzy ustąpili z A[kademii] T[eologii] K[atolickiej]. W sprawie INCO

^a W rękopisie omyłkowo inicjały: Wł.

⁵⁹³ Bulla Innocentego II, inaczej: Bulla gnieźnieńska lub Złota Bulla, jeden z najstarszych zabytków piśmiennictwa polskiego. Wydana w 1136 dla abp. Jakuba, zawiera rejestr dóbr arcybiskupa gnieźnieńskiego zatwierdzonych przez papieża. W łacińskiej treść zostało wplecionych 410 wyrazów polskich. W czasie drugiej wojny zrabowana przez Niemców wraz z innymi zabytkami archiwum gnieźnieńskiego. Po raz kolejny skradziona przez żołnierzy sowieckich i wywieziona do Moskwy, pod koniec lat 50. wróciła do Gniezna.

⁵⁹⁴ *Mszal św. Wojciecha – Ewangeliarz gnieźnieński* lub *Złoty kodeks gnieźnieński*; ewangelistarz z końca XI w.

⁵⁹⁵ Ludwik Franciszek Nowak OSPPE (1909–1986), generał zakonu paulinów 1957–1963. Świecenia 1934. Jako przeor klasztoru Paulinów w Warszawie przyczynił się do ożywienia po drugiej wojnie tradycji pieszej pielgrzymki warszawskiej na Jasną Górę.

⁵⁹⁶ Kajetan Karol Raczyński OSPPE (1893–1961), przeor Jasnej Góry 1946–1950 i 1959–1960. Aresztowany 1950–1952. Ponownie sądzony 4 IX 1958 i skazany w zawieszeniu za kwestionowanie w kazaniu ustroju socjalistycznego. Świecenia 1916. Wstąpił do paulinów 1920. Przeor w Budapeszcie 1934 i Rzymie 1934–1946; prokurator generalny zakonu przy Stolicy Apostolskiej. Rektor Polskiego Papieskiego Instytutu Kościelnego w Rzymie 1943.

⁵⁹⁷ Klemens Adolf Izdebski OSPPE (1887–1967), święcenia 1910, wstąpił do paulinów 1927. W zakonie: prefekt, rektor WSD w Krakowie na Skalce, ekonom generalny na Jasnej Górze. Przeor w Krakowie, Rzymie, Budapeszcie. Przeor Jasnej Góry 1950–1952.

⁵⁹⁸ Emulacja, dawniej: współzawodnictwo, rywalizacja.

⁵⁹⁹ Chodzi o ks. Józefa Iwanickiego.

zapadł wyrok o eksmisję, ale bez rygorów, wskutek czego pobyt na Bielanych może się przedłużyć. Sprawa Wydziału wygląda obecnie tak, że ks[ieża] profesorowie doszli do wniosku, że lepiej działać po linii W[ydziału] T[eologicznego], a nie ATK. Występować jako W[ydział] T[eologiczny], unikać dwutorowości. Projekt ten pochwalam. Nadal niech zabiegają o przydział lokalu w W[arsza]wie, gdyż pobyt na Bielanych stwarza sytuację nienormalną.

M. **Pajewska**⁶⁰⁰ w sprawie syna Andrzeja.

A[ndrzej] **Kawiecki**⁶⁰¹,^a

M[atka] Teresa **Stępówna** prosi o zatwierdzenie modlitw o beatyfikację abp. Felińskiego⁶⁰².

Ks[iądz] **Sobczak** z Gniezna powtórnie już w b[ieżącym] tygodniu. Był z delegacją, gdyż PZPR w Gn[ieźnie] zmuszała ludzi do uchwał przeciwko budowie kościoła dla par[afii] Chrystusa Wieczystego Kapłana i do zabrania cegły wypracowanej dla budowy kościoła.

19.00. W k[ościel]e **semin**[aryjnym] wygłosiłem naukę na zakończenie rekolekcji panów.

2 kwietnia 1958

W[arsza]wa. W[ielka] Środa.

8.30. Delegacja s[ió]s[tr] **wychowawczyń** z życzeniami świątecznymi. Otrzymują obrazy.

9.30. Ks[iądz] **Paweł Konopka**⁶⁰³, nowy proboszcz w **Brochowie**, po objęciu zrewolutowanej przez organistę parafii.

Ks[iądz] **Kozłowski**⁶⁰⁴, prefekt z sem[inarium] metrop[olitalnego] w sprawie pracy w zespole młodych księży.

Ks[iądz] **Bojasiński**⁶⁰⁵ prosi o pozwolenie na studia muzyczno-liturgiczne.

Ks[iądz] J[erzy] **Pawski** informuje o przebiegu zleconej mu pracy na określony temat.

^a *W rękopisie urwanie zdanie po przecinku.*

⁶⁰⁰ M. Pajewska. Brak danych.

⁶⁰¹ Andrzej Kawiecki, syn Janusza.

⁶⁰² Zygmunt Szczęsny Feliński (1822–1895), arcybiskup warszawski 1862–1883. Założyciel Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi. Święcenia 1855. Przez 20 lat zesłaniec w Jarosławiu nad Wołgą. Uwolniony w 1883. Odtąd arcybiskup tytularny Tarsu, duszpasterz w Dźwiniacze na Podolu. Zatwierdzenie w 1958 przez prymasa Wyszyńskiego tekstu modlitwy o jego beatyfikację było pierwszym urzędowym aktem na drodze wyniesienia go na ołtarze. Beatyfikacja 2002, kanonizacja 2009.

⁶⁰³ Paweł Konopka (1910–1991), ksiądz, święcenia 1938. Od 1958 proboszcz parafii św. Jana Chrzyciela i św. Rocha w Brochowie (pow. sochaczewski; miejsce chrztu Fryderyka Chopina). Następnie proboszcz w Jasieńcu. Jako emeryt mieszkał w Milanówku.

⁶⁰⁴ Tadeusz Kozłowski (1923–2000), ksiądz, duszpasterz w kościele św. Anny w Warszawie, prefekt w WSD. Członek Komisji Duszpasterstwa Akademickiego w WKM. Święcenia 1949. W 1964–1995 proboszcz parafii Narodzenia NMP w Komorowie; wicedziekan dekanatu pruszkowskiego 1978–1996. Kanonik.

⁶⁰⁵ Tomasz Bojasiński (1926–1982), ksiądz, od 1957 wikariusz w parafii archikatedralnej w Warszawie. Święcenia 1950. W 1966 magister muzykologii kościelnej na ATK. Ekspert w zakresie budowy i konserwacji organów;

16.00. **Ciemna jutrznia**⁶⁰⁶ w archikatedrze. Alumni w komplecie. Młodzież śpiewa dobrze, zawodzi lektor I nokturnu.

3 kwietnia 1958

W[arsza]wa. W[ielki] Czwartek.

12.30. B[isku]p **Majewski** celebrował w katedrze Mszę konsekracji olejów św. w obecności kapituły. Pracowałem w domu. Po czym był obiad tradycyjny kapituły w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym]. Przyniosłem większą ilość obrazków z motywami kapłańskimi.

Po obiedzie zrobiłem mały objazd przedmieść Warszawy – Mirów, Koło, Włochy, Ochota, Jelonki – przekonałem się, ile tu jest miejsc pozbawionych świątyń. Nic nie możemy zaradzić, by pokonać komunistów, którzy nie chcą dopuścić do budowy świątyń.

16.00. Długa rozmowa z przełożonym⁶⁰⁷ domu marianów **na Bielanych**, który źle zareagował na ks. **Borowca**⁶⁰⁸. Tłumaczył, że i ks. B[orowiec] zachował się źle, wobec czego ks. P.⁶⁰⁹ wskazał mu drzwi. Bardzo prosiłem, żeby ks[iądz] przełożony marianów ze swego repertuaru wyłączył raz na zawsze takie środki. Długo wywodził ks. P., jak wielką krzywdę wyrządziłem marianom, zabierając im Bielany. Tłumaczę, że Bielany są własnością archidiecezji wydzierżawioną zgromadzeniu. Dziś potrzebne to jest archidiecezji na niezbędną rozbudowę sem[inarium]. Do mnie należy dbać o potrzeby diecezji, gdyż potrzeba mi duchowieństwa, by obsłużyć lud. Muszę mieć w sem[inarium] 250 miejsc. Muszę więc naprawić *peccatum originale*⁶¹⁰. Daję zgromadzeniu odszkodowanie za budynki, daję *in perpetuum*⁶¹¹ parafię, pomagam do wzniesienia sem[inarium] mariańskiego. Wobec czego zarzutu krzywdy nie przyjmuję. Wobec pogłoski, że zgrom[adzenie] wydzierżawia ziemię ogrodową, zastrzegam: ziemia jest własnością archidiecezji i nikogo czwartego tam wprowadzać nie wolno. Wystąpię do ATK, by opuściło klasztor, i oddam go zgromadzeniu w użytkowanie, zanim się nie wybuduje w Sulejówku. Proszę, by zgłosił się do mnie ks[iądz] prowincjał⁶¹² po świętach.

współpracownik Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie. Od 1967 przewodniczący Komisji ds. Śpiewu i Muzyki Kościelnej w WKM.

⁶⁰⁶ Ciemna jutrznia, dawna poranna modlitwa brewiarzowa podczas Triduum Paschalnego. Na jej początku zapalano 15 świec, po kolei gaszonych podczas modlitwy.

⁶⁰⁷ Edward Łopatecki MIC (ur. 1925), przełożony marianów na Bielanych od lutego do listopada 1958. Wstąpił do marianów 1948, święcenia 1954. Wystąpił ze zgromadzenia 1966. Niektóre źródła nieprecyzyjnie podają, że przełożonym domu marianów na Bielanych w 1958 był wiceprowincjał ks. Witold Nieciecki MIC.

⁶⁰⁸ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

⁶⁰⁹ Niejasne: albo litera P. jest tu skrótem oznaczającym przełożonego marianów, albo rozmówcą prymasa był nie przełożony wspólnoty, lecz ks. Aleksander Perz MIC (1909–1978), doktor teologii, wychowawca w kolegium na Bielanych, dyrektor NSD, rektor mariańskiego Instytutu Filozoficzno-Teologicznego. Wiceprowincjał polskiej prowincji marianów, prowincjał od września 1958 do 1963. Wstąpił do marianów 1927. Święcenia 1937. Następnie radny generalny zgromadzenia w Rzymie i duszpasterz polonijny w Anglii.

⁶¹⁰ Łac. grzech pierworodny; tu w przenośni: pierwotny błąd.

⁶¹¹ Łac. na zawsze, wiecześnie.

⁶¹² Chodzi o ks. Olgierda Nassalskiego MIC.

19.00. W archikatedrze **celebra eucharystyczna** przy udziale kapituły. Kończy się o godz. 21.30. Głoszę homilię przed umyciem nóg. Po wieczery odwiedzam „dziadków”, którzy otrzymali dary i posiłek.

4 kwietnia 1958

Warszawa – Laski. Wielki Piątek.

9.00. Wyjeżdżam do **Lasek**. Przeprowadzam długą rozmowę z matką **Benedyktą** jako refleksje powizytacyjne. O[jciec] **Przybylski** OP po przeprowadzeniu wizytacji diecezjalnej złożył mi już krótkie sprawozdanie. Czekam obecnie na materiały. W Laskach jest dużo „stwardnień”. Cały szereg wartościowych ludzi stanęło na uboczu, bo swoich trudności nie zdołali przełknąć; może i przełożeni odnieśli się do tych trudności zbyt odgórnie. Do kategorii tych ludzi należą: s. Joanna Lossow⁶¹³, s. Maria Janina, s. Teresa Landy, s. Emmanuela⁶¹⁴, s. Odylla⁶¹⁵. S[iostra] Joanna była b[ardzo] dzielna, ale choroba utrudniła jej przekroczyć siebie, zamknęła się w milczeniu. Największym wichrem j[est] s. Maria Janina, człowiek zdolny, nieuporządkowany, który wyrobił sobie zbyt wiele swobody i ma protektorów. S[iostra] Emmanuela jest człowiekiem kompleksowym i od dawna chorym nerwowo; dziś *noluit consolari*⁶¹⁶. Proszę m. Benedyktę, by delikatnie chodziła około tych potłuczonych garnków, które trudno będzie włączyć w pracę.

11.00. U **Antka Marylskiego**⁶¹⁷ prowadzę rozmowę na jego temat. Proszę, by przygotował się do podróży na pół roku do Francji. Tam przyjmie święcenia niższe i subdiakoniat. Po pół roku wróci do Polski i otrzyma z moich rąk kapłaństwo. To pół roku ma wystarczyć, by przestawił się z pracy Towarzystwa na kapłańską. Może też ludzie zapomną o tym, że Antek był tu „dziedzicem” w czasie swej długoletniej pracy, w której b[ardzo] się dobrze zasłużył zgromadzeniu i dziełu matki Czackiej⁶¹⁸.

Wyjaśniam mu „sprawę Piwnej” i klasztoru św. Marcina: tam ma być nowicjat i przygotowywać w spokoju kadry dla pracy społeczno-apostolskiej.

Tworzyć będziemy **duszpasterstwo niewidomych** w oparciu o Piwną.

⁶¹³ Joanna Halina Lossow FSK (1908–2005), z Lasek, zasłużona dla rozwoju ekumenizmu w Polsce.

⁶¹⁴ Emmanuela Irena Jezierska FSK (1911–1987), z Lasek, pionierka badań nad komunikacją z dziećmi głuchoociemniałymi, autorka książki *Observacje nad rozwojem głuchociemnej Krystyny Hryszkiewicz* (Warszawa 1963).

⁶¹⁵ Odylla Anna Czarlińska FSK (1907–1998), z Lasek.

⁶¹⁶ *Łac.* nie chce utulić się w żalu, dać się pocieszyć. Prawdopodobnie aluzja do Mt 2,18: *Rachel [...] noluit consolari...* i łacińskiego śpiewu liturgicznego: *Noluit consolari anima mea...*

⁶¹⁷ Antoni Marylski (1894–1973), syn pośła Antoniego hrabiego Marylskiego. Absolwent Szkoły Nauk Politycznych i Ekonomicznych w Paryżu. Od 1922 związany z ośrodkiem w Laskach. Administrator i wieloletni prezes zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi 1937–1950, 1961–1973. Współzałożyciel kwartalnika „Verbum”. Święcenia 1971 w wieku 77 lat z rąk prymasa.

⁶¹⁸ Elżbieta Róża Maria Czacka FSK (1876–1961), ociemniała założycielka Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża w 1918, zasłużona w pracy z niewidomymi. Według jej idei *triuno* na równych prawach mają współpracować ze sobą osoby niewidome, świeccy i siostry zakonne. Dostosowała alfabet Braille’a do polskiego systemu fonetycznego. W 1987 otwarto jej proces beatyfikacyjny.

12.00. S[iostra] **Maria** (Miriam), przełożona domowa w Laskach, prosi o rozmowę z s. Marią Janiną. Uważam to za przedwczesne.

S[iostra] **Teresa Landy** wysuwa swoje obawy co do właściwego kierunku ducha franciszkańskiego w L[askach], zwłaszcza gdy idzie o „niewidomych na duchu”. Porusza sprawę wizytacji, wysuwa obawy co do charakteru wizytacji. Jestem zdania, że może sobie poradzić z „odchyleniami”, gdyż cieszy się autorytetem u matki Benedykty, a ma należeć do komisji *Konstytucji*. Rozmowa na temat wizytacji jest przedwczesna i obecnie niewskazana. Trzeba ją przyjąć w duchu kościelnym: wizytuje nie tylko o. Bernard – zresztą tomista – ale wizytuje biskup, a więc Kościół, którym kieruje Duch Święty. A więc *non in commotione*⁶¹⁹ – spokojnie i cierpliwie. Interwencje siostry uważam za przedwczesne; wytłumaczę ją tym tylko, że rozmawia z człowiekiem, który od 30 lat bierze udział w pracach Lasek.

Ks[iądz] Ali **Fedorowicz**⁶²⁰ z bratem **Tadeuszem**⁶²¹. Omawiamy sprawę nowego domku rekolekcyjnego w Izabelinie. Niech pojedzie do Otwocka i zobaczy to, co wybudowali ks[ięża] pallotyni. Może jutro, wracając do W[arsza]wy, wstąpię do Izabelina i zdecydujemy na miejscu.

Z[ygmunt] **Serafinowicz**⁶²² książkę brata przynosi.

13.00. Na obiedzie J[erzy] **Zawieyski**; wręcza mi „notatkę” w sprawie „katechumena” („Znak”). Dłuższa rozmowa o sytuacji.

15.00. Rozmowa z *trio* Zespołu⁶²³ (M[aria] Okońska, J[anina] Michalska i L[ila] Wantowska) na temat prac Zespołu na Jasnej Górze. Referuję wynik swej rozmowy z oo. paulinami z J[asnej] Góry w sprawie dalszego zamieszkiwania pracowników Zespołu na J[asnej] G[órze]. Ojcowie poprosili o to, na co już wyraziłem zgodę, by Zespół zamieszkał u ss. urszulanek i do pracy dochodził na J[asną] G[órę]. Jestem zdania, że oo. paulini mają prawo walczyć o to, aby na J[asnej] G[órze] nie mieszkaly kobiety. Ale muszą to robić tak, by ludzie czysti i dobrej woli, gotowi pomagać Kościołowi, nie ucierpieli na sławie. Ojcowie boją się „mitu macochizmu”, tylko łączą go nie z tą kategorią ludzi. Bo wokół J[asnej] G[óry] od dawna kręci się Szatan jak wszędzie tam, gdzie Maryja ściera głowę węża. On to podnieca dewotki i zakonnice do plotek i anonimów na temat Zespołu. Zespół opuści pokoje królewskie i przeniesie się do urszulanek; taka jest moja wola. Ale przecież i tak zostanie gromada kobiet na J[asnej] G[órze] i to właśnie z kategorii „kuchennych plotkarek”. One zostaną na placu boju. Odrzuci się pracę ludzi czystych, ale nie zdolają ojcowie obyć się bez pracy kobiet w ogóle. Ojcowie nie czynią zarzutów Zespołowi,

⁶¹⁹ *Lac.* „[Pan] nie [był] w trzęsieniu ziemi” (1 Krl 19,11); z *lac. commotio, commotionis*, wzruszenie, wzburzenie, gniew.

⁶²⁰ Aleksander Fedorowicz (1914–1965), ksiądz, święcenia potajemnie 1942 we Lwowie. Młodszy brat ks. Tadeusza Fedorowicza. Od 1945 kapelan w Laskach. W 1951 pierwszy proboszcz nowo erygowanej parafii św. Franciszka z Asyżu w Izabelinie, gdzie w ciągu roku wybudował kościół. Ceniony jako proboszcz i prekursor odnowy soborowej w Kościele oraz inicjator nowych form duszpasterstwa.

⁶²¹ Chodzi o ks. Tadeusza Fedorowicza.

⁶²² Zygmunt Serafinowicz (1897–1971), brat poety Jana Lechonia (właśc. Leszka Serafinowicza), wieloletni nauczyciel i kierownik szkół dla niewidomych w Laskach, inicjator spółdzielni pracy dla niewidomych.

⁶²³ Trzyosobowe kierownictwo „Ósemki” nazywane było *trio*.

tylko raczej paulinom. Pozostaje więc zagadnienie takiego wychowania ojców, by umieli pracować dla chwały Bożej i z kobietami. Jest to zagadnienie reedukacji.

Po tym „referacie” *trio* posmutniało. Mają opuścić to, co dla nich najdroższe – bliskość Matki Bożej. Dłuższa dyskusja. Kończy się tak, jak może się skończyć. „Przez łzy – słońce”. „Jesteście tylko *ancillae Mariae*⁶²⁴”, a więc odejdziecie z zaufaniem do kierowniczej woli Ojca Niebieskiego, niech On walczy o waszą cześć i sławę. A nadal będziecie pracowały w Instytucie, chociaż będzie wam o wiele trudniej. Pierwotna koncepcja, ustalona z bp. Golińskim, by w I[nstytucie] M[aryjnym] mieszkały trzy panie jako dyżurne, też odpada wobec niepokoju o. Nowaka⁶²⁵. Wszystko przyjmujemy, na wszystko się godzimy, byle tylko dzieło Instytutu, prowadzącego Millenium, nie załamało się. Doszliśmy do porozumienia. Reszta łaski przyjdzie później. Smutek w radość się obróci. Tylko trzeba zaufać. „Ja też dostaję anonimy”, z których wynika, że jestem łotrem ciągnącym zyski z J[asnej] G[óry]. Przyjmuję miano „łotra”, chociaż zysków materialnych nie ciągnę. Owszem, składam wielkie ofiary na J[asną] G[órę].

17.00. Po obiedzie i rozmowach „*Actio liturgica*⁶²⁶ W[ielkiego] Piątku”. W ubogiej kaplicy franciszkańskiej siostry biorą czynny udział w adoracji Krzyża Św[iętego]. Zawieyski czyta Mękę Pańską, wiele ludzi przystępuje do Stołu P[ąńskiego]. Zyskaliśmy b[ardzo] wiele na odnowieniu W[ielkiego] Tyg[odnia] pod względem duszpasterskim i rozwoju modlitwy.

19.00. Po wieczery z Zawieyskim dokończenie rozmowy z *trio* na temat prac zespołowych „na Marsie”.

5 kwietnia 1958

Laski – Warszawa. W[ielka] Sobota.

Dzieje się wszystko wśród zasp śnieżnych. Trudno wyjść do lasu.

6.00. Jutrznia ciemna w kaplicy. *Christus factus est oboediens*⁶²⁷ jest tak pięknie wykonane, że nigdzie w świecie, nawet u benedyktynów w Louvain⁶²⁸, nic lepszego i głębiej odczutego nie słyszałem.

7.30. *Confessio*⁶²⁹ w kaplicy domu rek[olekcyjnego]. Przychodzi s. **Emmanuela Jezierska**^a ze swoimi smutkami. Jej bólem jest los siostry Lossow. Przeżywa go ciężiej aniżeli sama bohaterska Joanna. Nie można nic wytłumaczyć siostrze E[mmanueli]. Odchodzi, powtarzając: „jestem smutna, jestem smutna”. Jak ciężki kamień leży na duszy człowieka, gdy chce go sam odwalić.

^a W rękopisie błędne nazwisko: Jasieńska.

⁶²⁴ Łac. służebnice Maryi.

⁶²⁵ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE, generała zakonu paulinów.

⁶²⁶ Łac. czynności liturgiczne.

⁶²⁷ Łac. Chrystus stał się posłuszny aż [do śmierci]; śpiew gregoriański, oparty na Flp 2,8, wykonywany w Wielkim Tygodniu.

⁶²⁸ Louvain (fr.), Leuven (flam.), Löwen (niem.), Lowanium (pol.), miasto w Belgii z założonym w XV w. uniwersytetem katolickim.

⁶²⁹ Łac. spowiedź, wyznanie.

S[iostra] **Odylla** – ta od zwycięstwa. I ona miała swoje ciężary na temat sytuacji w L[askach]. Ale stanęła wyżej nad siebie. Jest pogodna.

8.30. W **refektarzu sióstr** zbierają się wszystkie na Alleluja. Wygłaszam do nich dłuższe przemówienie o duchu franciszkańskiej pogody, jaki tu szczepiła matka Róża.

W powrotnej drodze odwiedzam matkę **Czacką**. Krótka rozmowa i błogosławieństwo. Wygląda młodo, chociaż tak trudno jest z nią rozmawiać.

9.30. **H[alina] Dernałowicz**⁶³⁰ po powrocie z zagranicy. Ma wiele spraw, dziś załatwiamy najważniejsze. PAX chce wydawać przekłady Maritaina⁶³¹. Jestem temu przeciwny. Niech Halina odpowie o. Journetowi⁶³², pośrednikowi w sprawie, by zwrócił uwagę p. M[aritainowi] na niewłaściwość tego postępowania. Resztę spraw odkładamy na później.

10.00. **Do Izabelina** – oglądamy teren pod dom rek[olekcyjny] i decydujemy, że ma stanąć parterowy dom na wzgórzu w kształcie podkowy otwartej w las. Budowany będzie systemem gospodarczym.

Powrót do W[arsza]wy.

11.15. Siostry **zakonne** stolicy w sali św. Jana Chrzciciela z życzeniami. Kwiaty, obrazki, dłuższe przemówienie o „duchu wielkanocnym”.

12.15. Delegacja **dzieci szkolnych** z par[afii] św. Katarzyny z pisankami.

12.30. Beata Trylińska^{a 633} i in[ni].

12.35. Wyjazd do **ks[ięży] emerytów**⁶³⁴ z ks. Sitkowskim objuczonym cukierkami. Bierzymy wiele książek, które nie będą czytane, mszały itp. Obchodzimy staruszków; pozostało ich sześciu, inni wyjechali.

W powrotnej drodze odwiedzamy grób Chrystusa w k[ościel]e M[atki] Bożej Loretańskiej⁶³⁵. Ks[iądz] kan[onik] **Haze**⁶³⁶ zdecydował się usunąć murek pod chórem, co mu poleciłem jeszcze w czasie wizytacji kan[onicznej] (1953), przez co otworzył przystęp do całej strony prawej kościoła.

^a *W rękopisie*: Trylińska.

⁶³⁰ Halina Doria-Dernałowicz (1896–1980), działaczka katolickich organizacji społecznych, współzałożycielka z Krystyną Popiel Instytutu Przemienienia Pańskiego, jednego z pierwszych świeckich instytutów życia konsekrowanego w Polsce. Jako przewodnicząca Stowarzyszenia Młodych Ziemianek w 1935 wzięła udział w zebraniu zarządu Federacji Młodych w Szwajcarii. Tam nawiązała kontakt z ks. Charles'em Journetem, który w 1937 przyjechał do Polski.

⁶³¹ Jacques Maritain (1882–1973), filozof francuski, przedstawiciel personalizmu chrześcijańskiego. Od 1914 profesor Instytutu Katolickiego w Paryżu. Ambasador Francji przy Watykanie 1945–1948. Po śmierci żony (zm. w 1960) wstąpił do wspólnoty Małych Braci od Jezusa. Jeden z najważniejszych świeckich uczestników Soboru Watykańskiego II.

⁶³² Charles Journet (1891–1975), ksiądz i wybitny teolog szwajcarski. Świecenia 1917. W 1924–1965 profesor seminarium duchownego we Fryburgu. Założyciel czasopisma teologicznego „Nova et Vetera”. W 1965 biskup tytularny i kardynał.

⁶³³ Beata Trylińska (1908–1973), architekt i konserwator zabytków. Od 1945 w Biurze Odbudowy Stolicy. Kierowała remontem i odbudową wielu zniszczonych w czasie wojny świątyń i innych zabytków, m.in. kościoła św. Anny, św. Marcina, Nawiedzenia NMP, św. Kazimierza, św. Augustyna, kaplicy „Res Sacra Miser”. Działaczka „Juventus Christiana”. Żona inż. Władysława Trylińskiego.

⁶³⁴ Zanim w latach 80. przystąpiono do budowy domu w Otwocku, księża emeryci mieszkali w drewnianym domku przy ul. Ratuszowej na Pradze, obok kościoła (obecnie katedry) św. Floriana.

⁶³⁵ Kościół MB Loretańskiej znajduje się przy ul. Ratuszowej.

⁶³⁶ Antoni Haze (1880–1968), ksiądz, administrator 1923–1941 i proboszcz 1941–1961 parafii MB Loretańskiej w Warszawie. Świecenia 1907. Kanonik kapituły łowickiej; szambelan papieski.

13.15. Na obiedzie zostaje ks. **Sitkowski** i opowiada o kard. Kakowskim⁶³⁷, Stanisławie⁶³⁸ i sługach starego *régime* 'u'⁶³⁹ na Miodowej. Księża żalują, że dziś nie ma takiego „Stanisława”.

18.00. Święcone domowników. Są wszyscy. Przemawia ks. kan[onik] **Goździewicz**. S[iostra] Maksencja⁶⁴⁰ przygotowała „słodkie” dary; są koperty z obrazkami.

19.00. Wyjazd do **archikatedry** na wigilię paschalną. Ludu coraz więcej. Ogromnie przeszkadzają w akcji liturgicznej „pielgrzymi na groby”. Trwa wszystko do godz. 21.30. Jest to poezja, urok, wspaniałość. Wszyscy działają sprawnie, bez nerwów. Prawdziwie się modlimy.

6 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Wielkanoc.

6.00. **Rezurekcja**. Ludzi o wiele więcej niż w ub[iegłym] roku. Celebрую procesję, a ks. Sitkowski Mszę rezurekcyjną. Koncelebрую, wygłaszam kazanie. Nabożeństwo trwa do godz. 8.30.

10.30. Celebra **pontyfikalna** w archikatedrze. Kapituła obecna w komplecie, brak ks. Murawskiego, który choruje. Inf[ułat] Mystkowski głosi kazanie. Po celebrze składam 5-minutowe życzenia. Wierni powoli przyzwyczajają się do katedry: wypełnili ją niemal w całości. Dzięki śpiewom gregoriańskim całość czyni zharmonizowane wrażenie.

13.00. Na **obiedzie**: ks. M[ieczysław] Jankowski, p. Cabanek, p. Maciejak – szofer, ojciec mój⁶⁴¹ i siostra⁶⁴², i księża.

Po **obiedzie** pracuję nad korespondencją. Przewracam około 300 listów życzeniowych.

19.00. Siostra moja **Sulkowa**⁶⁴³ z dziećmi składa życzenia, zostaje na wieczerzy.

7 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Poniedziałek Wielkanocny.

7.30. Na Mszy św. domownicy i Zespół „8”; wygłaszam do nich dłuższe rozważanie świąteczne. Wszyscy przystępują do Stołu Pańskiego.

⁶³⁷ Aleksander Kakowski (1862–1938), arcybiskup metropolita warszawski 1913–1938, prymas Królestwa Polskiego 1925–1938, kardynał 1919.

⁶³⁸ Stanisław. Brak danych. Być może chodzi o bp. Stanisława Galla.

⁶³⁹ Stary *régime*, stare rządy; aluzja do *fr. ancien régime*.

⁶⁴⁰ Maksencja Helena Jechalik CSSE (1903–1983), elżbietanka, z zawodu pielęgniarka. Posługiwała 1946–1981 najpierw kard. Hlondowi, potem kard. Wyszyńskiemu w rezydencji Prymasa Polski, w tym od 1952 przy ul. Miodowej. Przełożona wspólnoty elżbietanek pracujących w rezydencji prymasa 1950–1963. Radna prowincji warszawskiej 1958–1970. Wstąpiła do elżbietanek 1926, pierwsze śluby 1928.

⁶⁴¹ Stanisław Wyszyński (1876–1970), ojciec prymasa, organista. Syn Piotra i Katarzyny z Powierzów, urodzony we wsi Gac (parafia Kamieńczyk). Pracował w parafii w Kamieńczuku, Prostyni, Zuzeli, Andrzejewie i Wrociszewie. W Prostyni w 1899 ożenił się z Julianną z d. Karp. Mieli sześcioro dzieci: Anastazję, Stefana, Stanisławę, Janinę, Wacława i Zofię. Po śmierci żony poślubił w 1911 Eugenię Godlewską.

⁶⁴² Julia Wyszyńska (1913–1995), przyrodnia siostra prymasa Wyszyńskiego, córka Stanisława Wyszyńskiego i Eugenii z Godlewskich.

⁶⁴³ Anastazja Sulek z d. Wyszyńska (1900–1974), siostra prymasa Wyszyńskiego, żona Jana Sulka. Mieli troje dzieci: Danutę, Zdzisława i Włodzimierza.

13.00. Siostra moja Jaroszowa⁶⁴⁴ i Jurkiewiczowa⁶⁴⁵ z rodzinami, brat Tadeusz⁶⁴⁶ sam z życzeniami. Zostają na obiedzie.

15.00. Wyjeżdżam na **Szucha**, gdzie zbiera się „**Rodzina Rodzin**”⁶⁴⁷ – około 70 rodzin i 120 dzieci. Powstał ten ruch z inicjatywy Zespołu „8”. Pracuje od kilku lat. Dziś ma swe ośrodki na Polach Bielańskich, w Aninie, Radości, Świdrze i in[ne]. Małżeństwa zbierają się wspólnie, razem się modlą, omawiają różne problemy życia rodzinnego i wychowania. Główna ich siła to żarliwa modlitwa. Rodziny są przeważnie liczne, niekiedy b[ardzo] biedne, chociaż nie brak tu lekarzy i inżynierów. Powitalne przemówienie, b[ardzo] żarliwe, wygłosiła jedna z pań, matka wielu dzieci, dziś w ciąży. Podzieliliśmy się jajkiem. Dzieci odpłynęły do czterech sal, gdzie im zorganizowano zabawę. Dla rodziców miałem konferencję duchowną w kaplicy. Następnie rodzice zebrali się w sali stołowej, gdzie złożono sprawozdanie z prac ogniska i program pracy na przyszłość. Później przyszły wszystkie małe dzieci, [zostały] obdarowane koszyczkami świątecznymi; śpiewały swoje pieśni. Wreszcie każda z rodzin przedstawiła mi się w komplecie ze swoimi dziećmi. Była to wzruszająca rewia wiary i poświęcenia. Ile radości i łez. Dwadzieścia rodzin dostało mszały benedyktyńskie; to najstarsi. Wiele z nich przyjęło mszał jako spełnienie najszczytniejszych marzeń. Około 70 osób dostało Ewangelię i 40 [osób] książkę *Duch pracy ludzkiej*⁶⁴⁸. Wszyscy inni dostali obrazki. Osobiste kontakty odsłaniały żywość wiary i miłość do Kościoła św.

Na zakończenie błogosławieństwo Najśw[iętszym] Sakr[amentem]. Długo, długo zbierali się do powrotu. Uderza to, że wśród ludzi wysoce inteligentnych byli i prości. Mały chłopczyk, synek komunisty, nieochrzczony dotąd, dzwonił gwałtownie do swego ojca, by tu przyszedł, gdyż wszystkie dzieci są z rodzicami. Nikt nie przyszedł.

8 kwietnia 1958

Warszawa. Wtorek Wielk[anocny].

Dziś upływa 40 lat, gdy włożyłem sutannę jako alumn Niższego Sem[inarium] Duch[ownego] (liceum) we Włocławku. Na Mszy św. K[alina] **Mataszewska**⁶⁴⁹, dawny członek Zespołu „8”, dziś katechetka w Poznaniu.

⁶⁴⁴ Stanisława Jarosz z d. Wyszyńska (1903–1982), siostra prymasa Wyszyńskiego, żona Józefa Jarosza.

⁶⁴⁵ Janina Jurkiewicz z d. Wyszyńska (1905–1995), siostra prymasa Wyszyńskiego, żona Czesława Jurkiewicza.

⁶⁴⁶ Tadeusz Wyszyński (1917–1981), przyrodni brat prymasa Wyszyńskiego, syn Stanisława i Eugenii z Godlewskich. Żołnierz NSZ. Przetrzymany 1948–1952 bez wyroku w więzieniu. Ożenił się z Józefą z Bielawskich. Mieli dwoje dzieci: Stanisława i Annę.

⁶⁴⁷ Rodzina Rodzin, ruch apostołski zainicjowany w 1952; za główne elementy duchowości przyjął: eklezjalność, maryjność, polskość, rodzinność, w tym również wzajemną pomoc między rodzinami.

⁶⁴⁸ S. Wyszyński, *Duch pracy ludzkiej. Myśli o wartości pracy*, Poznań 1957 (pierwsze wydanie: *Duch pracy ludzkiej. Konferencje o pracy*, Włocławek 1946).

⁶⁴⁹ Kalina Sroczyńska z d. Mataszewska (1921–2012), katechetka i nauczycielka. Wcześniej członkini „Ósemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego). Pielęgniarka żołnierzy w Szpitalu Ujazdowskim we wrześniu 1939. Aktywna w konspiracji; powstaniec warszawski.

9.00. Andrzej **Kawiecki** przyszedł po stypendium; długo mówił o swoim ojcu, Januszu. Gość ten nie wzbudza zachwyty wśród moich domowników, ale muszę mu pomagać przez pamięć na ojca, człowieka, który doświadczył wszystkiego na ziemi i obciążył swoją rodzinę.

10.30. Pracuję nad korespondencją do Rzymu, którą zabiera wieczorem o. **Schrant** CSsR^a, powracający do swej kurii generalnej.

9 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Środa Wielkanocna.

8.30. H[enryk] **Ruszczyk** z Lasek przejmuje aparaty dla niewidomych, zamówione przez dr. Dolańskiego. Proszę, by ustalił z dr. D[olańskim], gdzie mają być wykorzystywane.

Ks[iądz] pral[at] Duczyński w sprawie oskarżenia p[rzeciw]ko ks. prof. Chojnackiemu⁶⁵⁰, przeciwko któremu wniesiona jest skarga do władzy archidiecezjalnej.

10.30. W kurii m[e]t[ro]p[olitalnej] u ks. Modzelewskiego i u bp. Majewskiego.

11.00. **Ks[iądz] Nassalski**⁶⁵¹, prowincjał ks[ięży] marianów. Wyraża żal z powodu tego, że po opuszczeniu przez ATK gmachu gimnazjum został on zajęty przez Komitet Budowy Semin[arium] Metrop[olitalnego], podczas gdy marianie zostali na bruku. Wyjaśniam, że według umowy archidiecezja miała objąć gimnazjum, a marianie – klasztor. W tej chwili j[est] zwolnione gimnazjum, a o zwrot klasztoru zabiegamy. Gdy nam zwrócą, zgromadzenie weźmie klasztor. Druga sprawa to książki. Marianie otrzymali pomoc w książkach z Wiednia i skierowali je na adres prymasa, zaznaczając na przesyłkach odbiorców. Istotnie, przesyłki z W[iednia] nadchodziły, ale bez adresu szczegółowego. Nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy odbiorcą miał być prymas czy marianie. Szkoda, że nie zapytano mnie, czy godzę się na kierowanie na moje nazwisko prywatnych przesyłek. Powstało jeszcze jedno zadrażnienie. Proszę, by przedstawiono spis książek wysłanych z W[iednia].

12.00. **Ks[iądz] Tworowski** St[anisław]⁶⁵² przedstawia swoje trudności [w] pracy. Radzę jeszcze trwać.

12.30. Wziąłem udział w zebraniu „**Perseverantiae Sacerdotalis**”⁶⁵³ w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym]. Przyjechało 80 młodych księży. Po referacie ks. Miziołka do-

^a W rękopisie błędny skrót: CSR.

⁶⁵⁰ Piotr Chojnacki (1897–1969), ksiądz, filozof, profesor 1934. Wykładowca na ATK 1954–1967; dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej 1954–1955 i 1958–1964. Związany z ruchem księży-patriotów. Świecenia 1919. Wykładowca na UW 1927–1954. W czasie drugiej wojny współorganizator tajnego UW.

⁶⁵¹ Antoni Olgierd Nassalski MIC (1924–1996), prowincjał polskiej prowincji Zgromadzenia Księży Marianów 1957–1958. Wstąpił do marianów 1947. Świecenia 1953. W 1972–1981 proboszcz parafii MB Królowej Polski w Warszawie na Marymoncie. Psycholog; autor popularnych książek religijnych, np. *Jak pracować nad charakterem* (Warszawa 1984).

⁶⁵² Stanisław Tworowski (1901–1999), ksiądz, publicysta. Wikariusz parafii MB Loretąńskiej w Warszawie 1952–1959. Świecenia 1926. W 1977–1983 proboszcz parafii św. Jadwigi Śląskiej w Milanówku. Współzałożyciel 1977 Polskiego Komitetu Obrony Życia i Rodziny. Działacz narodowy w II RP. W czasie drugiej wojny kapelan AK.

⁶⁵³ „Perseverantiae Sacerdotalis”, Stowarzyszenie Wytrwałości Kapłańskiej (Gorliwości Kapłańskiej), założone w 1868 w Wiedniu przez ks. Rudolfa Kollera. Jego celem było podtrzymywanie ducha wytrwałości i pobożności kapłanów.

rzuciłem kilka myśli o znaczeniu nauki o Mistycznym Ciele Chr[ystusa] dla formacji wewnętrznej i duszpasterstwa.

16.00. 30 delegatów **szkół urszulańskich** przed pielgrzymką na J[asną] G[órę] (27 IV) prosi o kilka słów i błogosławieństwo. Wygłosiłem dłuższe przemówienie o wychowaniu katolickim.

17.30. Zebranie **Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy**.

10 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

7.30. Na Mszy św. p. **Estreicher**, córka profesora E[streichera]⁶⁵⁴, z matką i córką przed powrotem do Szwajcarii prosi o błogosławieństwo. Prawdziwa polska Niobe o zbolącej twarzy, w wielkiej jakiejś męce nad dolą polską. Matka, dystygowana, kulturalna pani, w dobrym stylu i w nędznym okryciu. Błogosławie je i proszę, by nie były smutne.

9.00. M[aria] **Okońska** i I[rena] **Daremniak**⁶⁵⁵ informują o zamierzonym projekcie zorganizowania spotkania żeńskiej młodzieży akademickiej z Prymasem P[olski] w k[ościel]e św. Anny. Są wstrząśnięte wypadkiem. T[eresa] **Romanowska**⁶⁵⁶, wracając do domu, natknęła się na młodą dziewczynę, 18-letnią, odartą z ubrania, nad którą pastwił się jakiś starszy mężczyzna. Przemocą zabrała ją do domu Zespołu na Filtrowej. Dziewczyna była pijana; gdy się obudziła, zaczęła straszliwie wyć, chwyciła żyłki i podcinała sobie żyły, stłukła butelkę i kaleczyła sobie szyję. Wreszcie uciekła, sprowadziła MO, symulowała okradzioną. MO nie dało wiary. Dziewczyna sprowadziła chuliganów, którzy kamieniami obrzucili okna domu, grożąc pobiciem „pani w czerwonym”. Powstała wielka awantura. Tak skończyło się samarytaństwo nowoczesne. „Zdarzenie to ma wam otworzyć oczy na tych, którymi macie się zająć”. Odsyłam do ks. S[tefana] P[iotrowskiego].

10.00. Ks[iądz] **Ali Fedorowicz** w sprawie budowy **domu rekolekcyjnego** w Izabelinie. Przedstawia mi plany budowy d[omu] r[ekolekcyjnego]. Ustala się, że przedstawione plany będą realizowane etapami. Całość pierwszego etapu, który byłby realizowany w ciągu półtora roku, wyniosłaby do 700 tysięcy zł. Proszę, by gromadzono materiały: żużel i wapno i by kopano studnię.

Ks[iądz] **Szymczukiewicz**⁶⁵⁷, b[yły] proboszcz par[afii] św. Szczepana⁶⁵⁸, skierowany przez T[owarzystwo] J[ezusowe] do Torunia na pracę, prosi o błogosławieństwo.

⁶⁵⁴ Prawdopodobnie chodzi o córkę, żonę i wnuczkę prof. Tadeusza Estreichera (1871–1952), chemika, wykładowcy na uniwersytetach w Krakowie i Fryburgu.

⁶⁵⁵ Irena Daremniak (1927–2014), jedna z pierwszych członkiń „Ósemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego). Śluby wieczyste 1957. Od 1958 pracownica SPP i organizującego się Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu.

⁶⁵⁶ Teresa Romanowska (ur. 1927), pedagog, członkini „Ósemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego).

⁶⁵⁷ Longin Szymczukiewicz SJ (1912–2001), superior i proboszcz parafii św. Szczepana w Warszawie 1949–1958. Superior w Toruniu 1960–1966, Szczecinie 1966–1973, Radomiu 1975–1981. Przez wiele lat inwigilowany i szykanowany przez SB. Wstąpił do jezuitów 1928. Świecenia 1944.

⁶⁵⁸ Parafia św. Szczepana Pierwszego Męczennika przy ul. św. Szczepana 1 w Warszawie. Erygowana 2 III 1949. Pierwsza parafia, erygowana przez abp. Wyszyńskiego po objęciu archidiecezji warszawskiej. Przez 50 lat nie otrzymała pozwolenia na budowę kościoła.

Dziękuję mu za pracę w W[arsza]wie. Długo rozmawiamy o sytuacji wśród młodzieży akad[emickiej].

11.00. Prof[esor] L[udwik] **Manteuffel**⁶⁵⁹ ze szpitala na Płockiej ulicy. Prosi o aparaturę rentgenol[ogiczną] dla szpitala. Przedstawiam mu możliwości. Proszę, by dał dokładną specyfikację i cennik. Zwróć się do NCWC z prośbą o pomoc.

Ks[iądz] **dziek[an] Skrzyszewski**⁶⁶⁰ z **Rembertowa** – ustalamy program wizytacji kan[onicznej] w R[embertowie].

12.00. Przyjechał abp **Baraniak**. Po obiedzie przygotowywałem jutrzejszą Konferencję Plenarną Ep[isko]patu.

11 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Piątek.

9.00. **Komisja Główna Episkopatu**. Brak bp. Zakrzewskiego. Przedstawiłem porządek dzienny Konferencji Plenarnej Ep[isko]patu. Dłużej omawialiśmy sprawę ATK. Komisja Główna stanęła na stanowisku, że należy dopuścić do zaniku ATK, chociaż trzeba bronić obydwu wydziałów teologicznych – krakowskiego i warszawskiego. K[omisja] G[łówna] była raczej za tym, by wycofać wszystkich księży i alumnów z ATK. Uznano, że projektowaną odezwę do duchowieństwa trzeba przerobić. B[iskup] Z[ygmunt] Ch[oromański] informował o sytuacji politycznej Kościoła.

11.00. **Konferencja Plenarna Ep[isko]patu**. Wygłosiłem dłuższe zagajenie o duchowej mobilizacji sił katolickich wokół hierarchii kościelnej. Pozdrowienia dla nieobecnych: bp. Falkowskiego (chory), Stepy, Adamskiego, Zakrzewskiego (chory). Odczytano list premiera J[ózefa] Cyrankiewicza. Rozdano kwestionariusz do zebrania materiału do odpowiedzi na ten list. B[isku]p Klepacz informuje o sytuacji politycznej międzynarodowej. Sytuację naświetlają z kolei: ks. dyr[ektor] Dąbrowski o rozmowach na podkomisjach; bp Choromański z Komisji Wspólnej.

Obiad o godz. 13.30. Po obiedzie obrady podjęto o godz. 15.15.

W sprawie **duszpasterstwa księży postanowiono odezwę** przepracować, a rozporządzenie o noszeniu stroju kapłańskiego i o urlopach ogłosić. Powołano komisję do opracowania instrukcji o uposażeniu wikariuszów.

Sprawy **duszpasterstwa zawodowego** referował bp Goliński. Ustalono kalendarium Nawiedzenia: Olsztyn, Gdańsk, Gorzów, Wrocław, Opole. Dalsze diecezje ustali się później.

⁶⁵⁹ Ludwik Manteuffel-Szoego (1904–1973), chirurg, twórca polskiej szkoły chirurgii klatki piersiowej i serca, doktor h.c. UJ. Od 1945 ordynator oddziału chirurgii w warszawskim Szpitalu Wolskim przy ul. Płockiej, przekształconym w klinikę chirurgii przy Instytucie Gruźlicy i Chorób Płuc. Członek Francuskiej Akademii Chirurgicznej i wielu zagranicznych towarzystw naukowych.

⁶⁶⁰ Stanisław Skrzyszewski (1902–1971), ksiądz. W 1942–1971 proboszcz parafii MB Zwycięskiej w Rembertowie (jedna z dzielnic prawobrzeżnej Warszawy; do 1957 miejscowość podwarszawska) i dziekan rembertowski; prałat. Święcenia 1926. W 1934–1942 proboszcz w Jabłonie. W czasie wojny kapelan AK. Patron ulicy w Rembertowie.

Dyskusja o **ZHP** i **Z[wiązku] M[łodzięży] Wiejskiej**. Pytanie, czy instruktorzy katoliccy mogliby jeszcze pozostać w ZHP? Raczej należy obserwować rozwój sytuacji. Gdy idzie o ZMW, chronić się krytyki, nie odpychać młodzieży od siebie, by nie czuła się podwójnie bita.

Obrady nad **duszpasterstwem dobroczynnym** rozpoczęto od wysłuchania sprawozdania **bp. Pękali** z jego podróży do USA.

Pod koniec sprawozdania K[onferencja] E[piskopatu] P[olski] wyraziła podziękowanie ks[iędzu] biskupowi za ogromny trud pracy opłacony nawet cierpieniem, groźną chorobą.

Obrady trwały do 20.00.

12 kwietnia 1958

Warszawa. Sobota.

9.00. Podjęto prace **Konferencji Episkopatu**. W d[alszym] c[iągu] referował **bp Pękala** swoje wrażenia z życia religijnego [we] Francji, USA, Anglii. Informowałem o ostatnich rozmowach ks. **Synowiaka**, ks. **Kotowskiego** i in.[nych] w min[isterstwie] opieki społecznej⁶⁶¹. Widać z nich, że problem cel i transportów jest uboczny; rządowi zależy na polityce, a nie na humanistyce, nie na pomocy ludziom.

B[isku]p **Klepacz** postawił sprawę: płacić cło czy nie płacić? Jest zdania, by chwilowo przeczekać i cło przyjąć.

A[rcy]b[isku]p **Baziak** informuje o kursie charytatywnym w W[arsza]wie. Zapoczątkuje on kursy diec[ezjalne] dla duchowieństwa.

Sprawa ATK. B[isku]p **Wilczyński** odczytał list ATK do Konferencji Ep[isko]patu. Informuję o sytuacji ATK dziś. **B[isku]p Klepacz** naświetla: sprawa ATK ciąży nad Kościołem w Polsce; najwięcej ciężar personalia niektórych księży, którzy włączyli się w akcję polityczną. Składał wniosek, by memoriał przekazać do Komisji Studiów.

Instytuty w Rzymie. Należy zmienić rektora. Projekt – ks. Adamczyk⁶⁶² z Katowic. B[isku]p Bednorz czyni nadzieję, że bp Adamski [się] zgodzi. Episkopat uchwała, by zmienić rektora. Wystąpi prymas do Kongregacji Studiów.

Co do **Kolegium** bp Klepacz przemawia za przedłużeniem umowy z oo. jezuitami. Projekt – przedłużyć na trzy lata, ze zmianą rektora – przyjmuje się.

Załatwiono mnóstwo spraw, przekazano wiele informacji, ustalono terminy konferencji następnych. Obrady zakończyły się o godz. 14.00. Ks[ięża] biskupi otrzymali pomoc na d[uszpasterstwo] d[obroczynne].

⁶⁶¹ Pełna nazwa w 1945–1960: Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej. W 1956–1960 kierował nim minister Stanisław Zawadzki.

⁶⁶² Rudolf Adamczyk (1905–1980), ksiądz, doktor teologii i prawa kanonicznego. Od 1946 administrator parafii katedralnej Chrystusa Króla w Katowicach. Aresztowany 1951–1955. W 1957 kanonik kapituły katedralnej. Świecenia 1929. Wykładowca prawa kanonicznego w śląskim WSD 1958–1966. Autor wspomnień z czasów stalinowskich: *Czyściec* (Paryż 1985).

Na **obiedzie** pozostało 20 księży biskupów. Przeprowadziłem jeszcze rozmowę z ks. inf[ulatem] **Michalskim**⁶⁶³ z Gorzowa w sprawie święceń w G[orzowie].

12.00. W przerwie przyjąłem ks. **Kwiatkowskiego**⁶⁶⁴ z Wydz[iału] Teolog[icznego] i ks. **Nassalskiego**, prowincjała marianów, którzy są zaproszeni do Min[isterstwa] Szkół Wyższych na konferencję w sprawie Bielan. Złożyłem zastrzeżenie przeciwko przyjmowaniu zobowiązań. Wręczyłem ks. Kwiatkowskiemu list wzywający go do zwrotu klasztoru.

16.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] trwa do godz. 19.15.

20.00. Ks[iądz] J[an] **Zieja** wnosi instancję w sprawie Klubu Inteligencji Kat[olickiej] i „Tygodnika P[owszechnego]”. Czyni mi wymówki, że trzymam się z daleka od „T[ygodnika] P[owszechnego]”, chociaż prowadzi on doniosłą pracę. Jest zdania, że jestem coraz bardziej odosobniony. Mój Boże, wczoraj dom był pełen ludzi, dziś od godz. 9.00 rano do tej chwili nie byłem ani chwili sam, nie zamykając ust, a ten święty mąż przychodzi mi wymówki czynić, że jeszcze jestem za wiele sam. Ks[iądz] Z[ieja] osłuchiwał się „Stommy”, który przeniósł w uszy ks. Ziei wszystko, co było przedmiotem rozmowy z grupą „Znak”.

13 kwietnia 1958

W[arsza]wa. N[iedziela] przewodnia.

7.30. Na Mszy św. **grupa maturzystek**, która albo szykuje się do egzaminu, albo już go złożyła. Jest ich 30. Śpiewają pieśni maryjne. Przewodzi im M[irosława] Hankiewicz^a i M[aria] Bokszczanin^b ⁶⁶⁵.

Po Mszy św. przemawiam do obecnych i udzielam sakr[amentu] **bierzmowania** mojemu bratankowi **Stasiowi Wyszyńskiemu**⁶⁶⁶; rodzice przystąpili razem do Stołu Pańskiego. Mała Ania⁶⁶⁷, przyklejona do boku matki, oczyma upomina się o Pana Jezusa. Może ona tu najgodniejsza, by dobrze przyjąć Chrystusa.

Młodzież zebrała się w sali, by wysłuchać jeszcze kilku myśli. Ofiarowano mi Matkę Bożą i kwiaty.

12.00. Rodzina siostry mego ojca, **Franciszki Zasłony**⁶⁶⁸ z **Brzuzy**, przyszła, by przedstawić się. Pozostali na obiedzie; małe dzieci, chociaż wychowane na wsi, umiały zachować się przy stole bardzo przykładowie i poprawnie. Obdarzyłem ich książkami, obrazkami, różańcami, fotografiami.

^a *W rękopisie omyłkowo:* H. Miskiewicz.

^b *W rękopisie konsekwentnie:* Bukszczanin.

⁶⁶³ Chodzi o ks. Józefa Michalskiego, rządcę ordynariatu gorzowskiego.

⁶⁶⁴ Chodzi o ks. Wincentego Kwiatkowskiego.

⁶⁶⁵ Maria Bokszczanin (ur. 1926), historyk literatury polskiej, pracownica IBL PAN, edytorka listów Henryka Sienkiewicza. W 2012 profesor nauk humanistycznych. Pracowała i przyjaźniła się z Marią Wantowską.

⁶⁶⁶ Stanisław Wyszyński, bratanek prymasa Wyszyńskiego, syn Tadeusza Wyszyńskiego i Józefy z Bielawskich.

⁶⁶⁷ Anna Wyszyńska, później Przyborowska; zob. przypis pod datą 11 I 1958.

⁶⁶⁸ Franciszka Zasłona z d. Wyszyńska, stryjenka prymasa, córka Piotra Wyszyńskiego i Katarzyny z Powierzów, żona Jana Zasłony.

16.00. Udałem się z ks. prał[atem] Borowcem⁶⁶⁹ do brata mego, **Tadeusza W[yszyńskiego]**, by poświęcić jego mieszkanie przy ul. Wilczej. Nowy styl mieszkaniowy – na niewielkiej przestrzeni mieści wszystko, co tylko jest potrzebne do normalnego życia. W wizycie brał udział mój Ojciec.

18.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Len**, M[aria] Okońska i M[aria] Bokszezanin w sprawie **pielgrzymki pisarzy** na J[asną] G[órę]. Przynoszą obawę, że PAX zmobilizuje ludzi dla „rozróbki” pielgrzymki dla własnych celów. Na pielgrzymkę zgłosiła się **Kossak-Szczucka**, działaczka PAX-u, i jej mąż⁶⁷⁰ J[an] **Dobraczyński**⁶⁷¹ i W[ładysław] J[an] **Grabski**, który podobno szykuje wystąpienie przeciwko prymasowi. Pytanie: czy urządzać konferencję i stworzyć pole do dyskusji? Rozmówcy są wylęknieni. Istotnie, PAX, by ratować swój „monopol” wydawniczy, gotów jest wszystko uczynić. Obawy są słuszne. Ale czy należy zmieniać program? Można, co najwyżej, zrezygnować z szerszego zebrania dyskusyjnego. Można dać dłuższe rozważania przy drodze krzyżowej. Zebranie zrobić w bardzo wąskim kółku przedstawicieli ośrodków literackich większych miast.

19.30. R[oman] **Kadziński** na wieczery. Dzień dzisiejszy był raczej „rodziny”, gdyż zazwyczaj nie mam czasu na sprawy rodzinne.

14 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Poniedziałek.

7.30. Na Mszy św. **s. Wacława** z Piwnej w sprawie odbudowy kościoła św. Marcina.

10.00. Początek **kursu dla duchowieństwa** archidiec[ezji] warsz[awskiej] przed II rokiem nowenny Millenium (I seria). Ks[iądz] **Piotrowski** charakteryzuje II rok nowenny. Ks[iądz] **Miziolek** głosi referat o *mysterium gratiae*⁶⁷², doskonały. Ks[iądz] J[an] **Zieja** – o świętości parafii; ks. Strzałkowski⁶⁷³ – o duszpasterstwie kobiet. Pod koniec przeprowadzam zebranie wniosków. Proszę, by mówić o świętości parafii. Nie tylko jest *Sacrosancta Mater Ecclesia*⁶⁷⁴, ale jest też *sacrosancta Mater paroecia*⁶⁷⁵. W niej kapłan jest głową widzialną ciała mistycznego parafii. Trzeba mówić wiele o nadprzyrodzonej **wspólnocie** parafialnej.

Zebranie trwało do godz. 14.00.

19.30. W k[ościel]e św. **Anny** wygłaszam następną z serii konferencję społeczną nt.: *Spółeczny charakter własności*. Audytorium liczne, przeważnie mężczyźni, młodzież akademicka.

⁶⁶⁹ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

⁶⁷⁰ Zygmunt Szatkowski (1896–1976), drugi mąż (od 1925) Zofii Kossak-Szczuckiej; major WP, literat.

⁶⁷¹ Jan Dobraczyński (1910–1994), pisarz, publicysta i działacz polityczny. Od 1945 związany z prasą PAX-owską i z IW „Pax”. Poseł na Sejm PRL 1952–1956 i 1985–1989. Brał udział w pracach organizacji prokomunistycznych: OKOP, FJN, PRON. Autor około 30 powieści.

⁶⁷² Łac. tajemnica łaski.

⁶⁷³ Zygmunt Strzałkowski (1907–1988), ksiądz, proboszcz parafii św. Franciszka z Asyżu na Okęciu 1957–1966. Świecenia 1932. Rektor 1966–1978 i proboszcz 1978–1984 kościoła św. Karola Boromeusza na Powązkach.

⁶⁷⁴ Łac. Święta Matka Kościół.

⁶⁷⁵ Łac. święta Matka parafia.

15 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

9.00. Ks[iądz] **Stefania** CM⁶⁷⁶, początkujący biblista z wykształceniem krajowym.

9.30. **Komitet Budowy Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego]** na Bielanych (ks. **Ugniewski**, ks. **Penkała**, prof. **Marzyński**) referuje rozmowę z **p. Ciborowskim**⁶⁷⁷ i **dyr[ektorem] Lasotą**. Po rozpatrzeniu całokształtu planów budowlanych w W[arsza]-wie stwierdzono, że zezwolenia są na drobne remonty, podczas gdy nie ma ich na nowe budowle sakralne. Radzę, by raczej zabiegano o nowe pozycje budowlane świątyń, a nie o remonty. Seminarium na Bielanych spotkało się z odmową p. **Ciborowskiego**; odsyła sprawę do Prezydium Rady Narodowej. Projektuję pismo do p. **Dworakowskiego**⁶⁷⁸.

10.00. P[ani] **Florkiewicz**⁶⁷⁹, pierwsza żona odrodzeniowca z KUL, o której pisał **Konstanty Turowski**⁶⁸⁰. Dzieci pięcioro, niedostatek, który znać na tej kobiecie, starannie ukrywany. O pomoc nie prosi, ale ją przyjmuje.

11.00. Ks[iądz] **dziekan Kowalski**⁶⁸¹ z Radzymina; ustalamy program wizytacji kantonicznej.

12.30. Udaję się do sem[inarium] metrop[olitalnego] na drugą serię kursu *de gratia*⁶⁸². Trafiam na odczyt ks. Ziei; mówi o wiele spokojniej niż wczoraj. Temat nie jest opracowywany. Ks[iądz] Strzałkowski też wybitnie skrócił swój temat. Powtarzam myśli wczoraj wypowiedziane.

18.00. Spotkanie z **licealną młodzieżą żeńską** w k[ości]le św. Anny. Młodzieży pełno; jest kilkunastu ks[ięży] prefektów, siostry zmartwychwstanki⁶⁸³, urszulanki i nazaretanki. W ciągu Mszy i kazania, które trwały razem około półtorej godziny, zemdląło około 30 dziewcząt. Zakrystia zamieniła się w szpital. Słuchają dobrze, chociaż niektóre

⁶⁷⁶ Ludwik Walenty Stefania CM (1930–1972), biblista, tłumacz Pisma św., doktor biblistyki. Do Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego à Paulo wstąpił 1947. Świecenia 1953. Od 1955 redaktor „Ruchu Biblijnego i Liturgicznego”. Autor m.in. 190 haseł w *Podręcznej Encyklopedii Biblijnej*. Członek PAN i wykładowca na ATK. Dla BT przetłumaczył Księgę Joela oraz 1. i 2. List do Tesaloniczan.

⁶⁷⁷ Ciborowski. Brak danych.

⁶⁷⁸ Dworakowski. Brak danych. Być może chodzi o Władysława Dworakowskiego (1908–1976), wpływowego we frakcji natolińczyków działacza komunistycznego, członka rządu 1952–1956, posła do KRN i na sejm 1943–1956.

⁶⁷⁹ Florkiewicz, żona Adama Florkiewicza.

⁶⁸⁰ Konstanty Turowski (1907–1983), działacz społeczny, publicysta. Przed wojną działacz SKMA „Odrodzenie”, Chrześcijańskich Uniwersytetów Robotniczych i Chrześcijańskich Związków Zawodowych (ChZZ). Współzałożyciel w 1945 „Tygodnika Powszechnego”. W 1945–1946 jeden z sekretarzy generalnych SP, poseł do KRN. Aresztowany i w 1948 skazany na 15 lat więzienia; zwolniony w 1956. W 1957–1973 redaktor „Zeszytów Naukowych KUL” i dyrektor Wydawnictwa TN KUL. Członek założyciel KIK w Lublinie, współpracownik Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych i „Ładu”. Współzałożyciel Polskiego Związku Katolicko-Społecznego.

⁶⁸¹ Zygmunt Kowalski (1908–1976), ksiądz, 1953–1976 proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Radzyminie, dziekan dekanatu radzyńskiego, prałat. Zasłużony w dziele renowacji cmentarza poległych w wojnie 1920. Świecenia 1934.

⁶⁸² *Łac.* o łasce.

⁶⁸³ Zgromadzenie Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego, zmartwychwstanki, założone przez Celinę z Chludzińskich Borzęcką (1833–1913; beatyfikacja 2007) i jej córkę Jadwigę Borzęcką (1863–1906) pod kierunkiem o. Piotra Semenienki (1814–1886), współzałożyciela i generała Zgromadzenia Zmartwychwstańców. Powstało w Rzymie w 1891 z celem określonym jako praca nad moralnym odrodzeniem społeczeństwa polskiego.

lubią sobie szeptać. Kazanie n[a] t[emat] pracy wśród burzy. Czy młodzież dobrze pojęła? Przemówienie to nie udało mi się i świadczy o tym, że nie mam bliższego kontaktu z młodzieżą.

16 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Środa.

9.00. O[łjciec] **Kubica** z Pieniężna przedstawia dekret nominacji władz prowincjalnych dla sióstr Notre Dame z Opola.

10.00. Ks[iądz] **Sitkowski** i ks. **Holda**⁶⁸⁴ w sprawie konsekracji kościoła św. Benona; nie j[est] jeszcze gotów, wobec czego będzie poświęcenie.

Ks[iądz] **Kobylecki**^{a 685}, kapłan diec[ezji] łuckiej pracujący w Ostrówku; nikt nie może dać sobie z nim rady. Muszę się nim opiekować, ale sprawa jest trudna, gdyż ks. K[o]bylecki wszędzie rozrabia parafie^b, w których pracuje. Posłanie go na placówkę samodzielną nie dało rezultatu (Bełchów), musiał wracać. Ks[iądz] K[o]bylecki nie jest człowiekiem, z którym mówi się ze skutkiem.

Biorę udział w III serii kursów dla duchowieństwa archidiecezji, w przeddzień II roku Wielkiej Nowenny. Przemawiam dłużej niż poprzednio. Wracam na godz. 14.30.

15.00. Ks[iądz] **Majdański z Włocławka** w sprawie pracy duszpasterskiej dla służby zdrowia. Ustala się program pracy i skład komisji ogólnopolskiej dla tej pracy.

18.00. W k[ościel]e św. **Anny** wygłaszam konferencję dla męskiej młodzieży licealnej. Jest jej mniej niż żeńskiej, ale jest pełen kościół. Obniżyłem nieco poziom przemówienia, wypadło nieco lepiej, ale na ogół przeceniam młodzież.

20.00. Ks[iądz] **Modzelewski** – sprawy kurialne.

17 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

7.30. Msza św. w intencji nowego zarządu ss. franciszkanek od cierpiących⁶⁸⁶. Matka

^a W rękopisie błędnie: Kobyliński.

^b Tak w rękopisie. Wyrażenie niespotykane, o czytelnym sensie: wprowadza zamęt w parafiach, rozkłada parafie.

⁶⁸⁴ Kazimierz Holda CSsR (1907–1987), przełożony polskiej prowincji Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela 1953–1965. Wstąpił do redemptorystów 1927. Świecenia 1933. Rektor gimnazjum i liceum redemptorystów w Krakowie i Toruniu 1945–1953. Więziony przez UB 1955. Przewodniczący Konsulty KWPZM w Polsce 1966–1972.

⁶⁸⁵ Stanisław Kobylecki (1902–1987), ksiądz, doktor teologii. Ojciec duchowny konwiktu księży studentów KUL 1957–1967. Świecenia 1926. Do 1939 wykładowca w łuckim WSD. Od października 1939 proboszcz parafii we Włodzimierzu Wołyńskim. Aresztowany w 1940 przez NKWD, skazany na karę śmierci, zamienioną na 25 lat łagrów. Więziony przez Niemców 1942–1943. Kanclerz kurii w Olsztynie 1945, wikariusz kapitułny 1950, usunięty przez władze komunistyczne 1951. Przyjęty przez prymasa do archidiecezji gnieźnieńskiej. W 1965 infułat.

⁶⁸⁶ Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących, jedno ze zgromadzeń niehabitowych, założonych przez bł. Honoratę Koźmińskiego pod koniec XIX w. Współzałożycielką była Kazimiera Gruszczyńska (1848–1927). Dom generalny mieści się w Warszawie przy ul. Wilczej 7.

Wiktoria^a **Bursiak**⁶⁸⁷ otrzymała wskazanie, że nie zatwierdzę jej wyboru na III sześćciolecie. Przyjęła to z wielkim bólem, ale wybory ją pouczyły. Wbrew przekonaniu, że ma za sobą wszystkich, nowa przełożona gen[eralna]⁶⁸⁸ otrzymała 18 głosów na 22 zaraz w pierwszym głosowaniu. Przyjąłem nowy zarząd, odprawiłem Mszę św., przemówiłem, pobłogosławiłem, skierowałem list do matki Bursiak i do zgromadzenia.

9.30. **Student amerykański** z Orchard Lake⁶⁸⁹, studiujący dziś w Louvain, „wpadł” samolotem do W[arsza]wy z listem od rektora Kolegium Polskiego⁶⁹⁰. Prosi o błogosławieństwo, bo zaraz wraca następnym samolotem.

10.00. **Konferencja ks[ięży] dziekanów archidiecezji warszawskiej**. Szkicuję myśli przewodnie naszej pracy w II roku Millenium. B[isku]p **Choromański** przedstawia obecną sytuację Kościoła w Polsce. Ks[iądz] **prał[at] Piotrowski** omawia realizację programu pracy w II roku Wielkiej Nowenny. B[isku]p **Majewski** omawia sprawy finansowe archidiecezji. Ks[iądz] **Modzelewski** – komunikaty kurii m[e]t[ro]p[olitalnej]. Ks[iądz] **Jablonka**⁶⁹¹ omawia dezyderaty protokołów konferencji dekanalnych. Są one b[ardzo] ciekawą próbą czerpania inicjatywy z dołu.

Konf[erencja] ks[ięży] dz[iekanów] zakończyła się o godz. 14.00. Była starannie opracowana przez K[urię] M[etropolitalną] W[arszawską]. Byłoby pożądaną rzeczą, by mnóstwo tych ogłoszeń odbijać na powielaczu i wręczać obecnym.

15.00. Z ks. prał[atem] **Borowcem**⁶⁹² obejrzeliśmy dom przy al. Marsa, by zbadać stan niezbędnych urządzeń.

16.30. H[alina] Doria-**Dernałowicz** informuje o swej podróży do Włoch i Francji. Nawiązała kontakty ze wszystkimi instytucjami kobiet kat[olickich].

21.00. Wieczorem pracowałem nad *processus episcopalis*⁶⁹³ sufraganów dla Krakowa i Tarnowa. Prezes Rady Min[istrów] nadesłał odpowiedź w sprawie *nihil obstat*⁶⁹⁴ ze strony

^a *W rękopisie*: Waleria.

⁶⁸⁷ Wiktoria Magdalena Bursiak CSFA (1887–1963), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek od Cierpiących 1946–1958, prezeska Towarzystwa Pielęgnowania Chorych św. Józefa „Przytulisko”. Wstąpiła do zgromadzenia 1905, śluby wieczyste 1916. Mistrzyni nowicjatu 1937–1946.

⁶⁸⁸ Władysława Kuroczycka CSFA (1910–1995), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek od Cierpiących 1958–1970. Wstąpiła do zgromadzenia 1934. Absolwentka Warszawskiej Szkoły Pielęgniarskiej 1941. Zaangażowana w organizację Szkoły Pielęgniarskiej Towarzystwa Pielęgnowania Chorych św. Józefa „Przytulisko” w Warszawie przy ul. Wilczej 9 i dyrektorka tej placówki w 1947–1949. Po upaństwowieniu szkoły mistrzyni nowicjatu w Koźniewicach.

⁶⁸⁹ Orchard Lake, miasto w USA (stan Michigan, diecezja Detroit). Ważne centrum polskości dzięki Polskim Zakładom Naukowym założonym w 1885, a zwłaszcza Seminarium św. Cyryla i Metodego.

⁶⁹⁰ Rektorem Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie był o. Ludwik Semkowski SJ.

⁶⁹¹ Mieczysław Jablonka (1914–1986), ksiądz, od 1957 rektor kościoła akademickiego św. Anny. Członek Kolegium Wydziału Duszpasterstwa WKM, przewodniczący Komisji Duszpasterstwa Akademickiego. Świecenia 1939. W 1966–1986 proboszcz parafii św. Augustyna w Warszawie.

⁶⁹² Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

⁶⁹³ *Łac.* opiniowanie kandydatów na biskupów.

⁶⁹⁴ *Łac.* nic nie stoi na przeszkodzie.

rządu co do Gorzowa⁶⁹⁵. Podnoszą zarzuty p[rze]ciwko ks. Adamczykowi⁶⁹⁶ i ks. Orłowi⁶⁹⁷ z Opola. Zgadza się na dwóch^a.

18 kwietnia 1958

W[arsza]wa. Piątek.

7.30. Na Mszy św. s. **Lidia, nazaretanka**⁶⁹⁸, otrzymuje listy franc[uskie] i książki. **Przełożona siostr pocieszycielek** z naprzeciwna⁶⁹⁹ wyraża gotowość przekazać dom w Otwocku przy [ul.] Moniuszki na cele diecezjalne⁷⁰⁰.

Trzy osoby z Zespołu Pomocnic NMP otrzymują puszkę⁷⁰¹ dla kaplicy.

10.30. Przełożona **pro[w]incjalna ss. franciszkanek** misjonarek z Wiednia⁷⁰² z przełożonymi lokalnymi (m. Klara z Klemensowa⁷⁰³ i m. Immaculata z W[arsza]wy⁷⁰⁴) w sprawie sytuacji chorej m. Jozafaty. Radzę wywieźć ją do Szwajcarii, w inne warunki klimatyczne. O[jciec] Buchholtz^{b 705} będzie prowadził wizytację kan[oniczną].

^a Odczytanie wyrazu w rękopisie niepewne.

^b W rękopisie: Buchholz.

⁶⁹⁵ Chodzi o obowiązkowy system „konsultacji” w kwestii nominacji biskupich, przyjęty w ramach porozumienia między rządem a Episkopatem w grudniu 1956 (dekret Rady Państwa z 31 XII 1956 o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych). Procedura przedstawiania rządowi przez prymasa *terna*, czyli trzech kandydatów do wyboru, była uciążliwa, choć mniej restrykcyjna niż wcześniejszy stalinowski dekret Rady Państwa z 9 II 1953 o tworzeniu, obsadzaniu i znoszeniu duchownych stanowisk kościelnych.

⁶⁹⁶ Prawdopodobnie chodzi o wspomnianego wcześniej ks. Rudolfa Adamczyka z Katowic.

⁶⁹⁷ Ludwik Orzeł (1912–1977), ksiądz, doktor prawa kanonicznego i teologii. Od 1956 wykładowca w śląskim WSD i w Wyższym Instytucie Katechetycznym w Krakowie. Promotor sprawiedliwości w sądzie duchownym. Świecenia 1938. Pracownik kurii katowickiej 1945–1946 i opolskiej 1946–1953. W 1959 kanonik honorowy kapituły katowickiej; 1963 prałat.

⁶⁹⁸ Lidia Maria Malinowska CSFN (1888–1977), w sierpniu–październiku 1956 przebywała w Komańczy. Absolwentka Sorbony; 1913–1916 i 1919–1933 nauczycielka języka francuskiego i dyrektorka szkoły nazaretanek w Częstochowie i Kaliszu. Przełożona domu w Rzymie, Londynie i Warszawie. Radna prowincjalna 1950–1955.

⁶⁹⁹ Celina Janina Molęda CSCI (1909–1972), przełożona generalna 1953–1959 Zgromadzenia Sióstr Pocieszycielek NSJ, zgromadzenia niehabitowego założonego pod koniec XIX w. przez bł. Honorata Koźmińskiego i Zofię Gertrudę Krzymowską. Dom sióstr przy ul. Marszałkowskiej został zbombardowany w czasie drugiej wojny, dlatego w 1945–1986 mieszkaly naprzeciwko KMW, na poddaszu klasztoru oo. Bazylianów przy ul. Miodowej. Pomagały w KMW w pracach gospodarczych.

⁷⁰⁰ Omawiana darowizna domu w Otwocku nie doszła do skutku.

⁷⁰¹ Puszka, naczynie na konsekrowane komunikanty.

⁷⁰² Maria Relinde Martha Egger FMM (1902–1980), urodzona w Austrii. Przełożona prowincjalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi w Wiedniu 1957–1969 (podlegała jej też Polska). Wstąpiła do zgromadzenia 1927, śluby wieczyste 1933. Pracowała w Indiach 1938–1955.

⁷⁰³ Maria Klara Katherine Crawley FMM (1890–1981), Irlandka. W 1933–1960 przełożona domu franciszkanek misjonarek Maryi w Łabuniach, Radeckizny i Klemensowie. Wikaria prowincjalna w Polsce 1960–1963. W 1922 organizatorka domu w Łabuniach, posiadłości ofiarowanej przez hr. Aleksandra Szeptyckiego. Wstąpiła do zgromadzenia 1907. Wieloletnia mistrzyni nowicjatu i przełożona w różnych krajach.

⁷⁰⁴ Maria Immaculata Teresa Wawrowska FMM (1896–1985), wikaria prowincjalna Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi w Warszawie 1957–1959. Wstąpiła do zgromadzenia 1914. Wraz z m. Klarą Crawley zakładała w Łabuniach w 1922 pierwszą w Polsce fundację zgromadzenia. Mistrzyni nowicjatu w Klemensowie 1945–1950, przełożona w Kietrzu 1950–1957.

⁷⁰⁵ Józef Buchholtz SJ (1904–1979), wykładowca teologii moralnej na jezuickich wydziałach teologicznych: 1946–1948 w Starej Wsi, 1948–1952 w Krakowie, 1952–1979 w Warszawie. Cenzor ksiąg religijnych w KMW i wizytator 1958–1962 zakonów żeńskich. Wstąpił do jezuitów 1923. Świecenia 1933.

11.30. **Irena Krasicka**⁷⁰⁶, kanoniczka⁷⁰⁷, z towarzyszką w sprawie ksieni **Szymanowskiej**⁷⁰⁸, chorej; chce starać się o odszkodowanie za budowlę przy placu Teatralnym⁷⁰⁹. Jestem zdania, że powinny zabiegać o zwrot terenu, gdyż uzyskanie odszkodowania może położyć kres prawom kanoniczek do terenu.

12.00. Ks[iaǳz] B[ogusław] **Inlender**⁷¹⁰ chce wyjechać na studia do Louvain, by pogłębić swoje wiadomości o etyce. Radzę odłożyć na rok.

12.30. **Orno**⁷¹¹, **spółdzielnia** poświęcająca się ornamentacji religijnej. Składa mi szkice do insygniów rektorskich dla KUL. Wypredzono mnie, gdyż miałem zamiar podarować rektorowi insygnia na 40-lecie istnienia KUL. Zdolni plastycy wypracowali całe mnóstwo projektów monstrancji, kielichów, krzyżów itp.

W czasie obiadu ks. **dr Kotowski** przedstawił mi wyniki swej rozmowy z dyr[ektorem] **Lickim**^{a 712} w m[inisterstwie] o[pieki] społ[ecznej], który zastępuje ministra Zawadzkiego⁷¹³, obłożnie chorego. Dyr[ektor] dużo mówił o swej orientacji w rządzie. Był zdania, że nic się nie zmieniło i że rząd i PZPR są przeciwne zwolnieniu z cła przesyłek prymasowskich. W tej chwili leży kilka tysięcy balotów w Gdyni. Pomimo wrogiego stanowiska rządu dyr[ektor] I[licki] przedstawia fakty, ale obrony nie podejmuje się. Telefonicznie powiadomił, że gdyby ks[iaǳz] pr[ymas] przekazał część darów dla powodzian i dla repatriantów, to gotowi są przedstawić listy. Pozwoliłem ks. Kotowskiemu przekazać, że na listy takie godzę się, byleby jednak akcja pozostała w ręku Kościoła, bo idzie o wolność pracy charytatywnej dla Kościoła.

^a Tu błędnie: Ilickim. W innych miejscach poprawna forma nazwiska.

⁷⁰⁶ Irena Krasicka (1889–1982), kanoniczka warszawska.

⁷⁰⁷ Zgromadzenie Kanoniczek Świeckich od Niepokalanego Poczęcia NMP, panny kanoniczki warszawskie, stowarzyszenie założone w 1744 przez Antoninę z Zahorowskich ordynatową Zamoyską dla szlachcianek pragnących służyć Bogu i ludziom bez rygorów zakonnych. Kanoniczki, z wyjątkiem ksieni, mogły wychodzić za mąż. Od 1819 ich siedziba, tzw. Nowy Marywil, wraz z kościołem św. Jędrzeja, mieściła się przy ul. Senatorskiej. Kanoniczki prowadziły działalność charytatywną, organizowały rekolekcje.

⁷⁰⁸ Elżbieta Irena Zofia Szymanowska (1885–1961), wstąpiła 1919 do kanoniczek warszawskich, wybrana 1936 na dwunastą i ostatnią ksienię.

⁷⁰⁹ Podczas powstania warszawskiego zabudowania kanoniczek zostały zbombardowane i spalone. Po wojnie kanoniczki próbowały je odbudować, jednak pod pretekstem złego stanu obiektów władze komunistyczne nakazały ich rozbiorę. Ostatnie kanoniczki wraz z ksienią Elżbietą Szymanowską wyeksmitowano w 1954 i zgromadzenie przestało istnieć. Odbudowany kościół przy pl. Teatralnym, konsekrowany w 1999, służy Duszpasterstwu Środowisk Twórczych.

⁷¹⁰ Bogusław Inlender (1922–2006), ksiądz, moralista. Święcenia 1949. Od 1956 adiunkt na ATK. Od 1957 wykładowca w warszawskim WSD. Od 1990 docent na Papieskim Wydziale Teologicznym (PWT) w Warszawie, profesor nadzwyczajny 1991. Członek licznych towarzystw naukowych i komisji polskich i międzynarodowych. Od 1952 kapelan siostr elżbietanek w Otwocku.

⁷¹¹ *Orno*, *lac.* zdobić, dekorować. Spółdzielnia Rękodzieła Artystycznego ORNO założona w 1949 przez Romualda Rochackiego i Adama Jabłońskiego, z siedzibą przy ul. Wspólnej 63. Jedną z najsłynniejszych firm jubilerskich i metaloplastycznych w PRL. Wykonywała zlecenia w reprezentacyjnych budynkach warszawskich (m.in. drzwi katedry św. Jana w Warszawie), atrybuty władzy (łańcuchy prezydentów miast, rektorów uniwersytetów, cechów rzemieślniczych), biżuterię. Działała do 1998.

⁷¹² Jerzy Licki, właśc. Jerzy Finkelkraut (zm. 1981), urzędnik Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Autor opracowań na temat prawa pracy i osiągnięć socjalnych w PRL. Przed drugą wojną współzałożyciel Towarzystwa im. Leona Petrażyckiego (i edytor jego pism). Od 1943 współpracownik Departamentu Pracy i Opieki Społecznej w Delegaturze Rządu na Kraj.

⁷¹³ Chodzi o Stanisława Zawadzkiego.

16.00. Sześciu przedstawicieli „Ogniska”, spółdzielni lekarskiej (dr Massalska⁷¹⁴, dr Meyer⁷¹⁵, dr Paderewska⁷¹⁶, dr Cyran⁷¹⁷, p. Węclawski⁷¹⁸ i dyrektor^{a 719}) omawiają swe trudności w dalszym prowadzeniu spółdzielni. Brak lokalu. Mieliby chęć na lokal przy ul. Książęcej. Ale w lokalu tym pomieści się innego typu poradnię życia rodzinnego, o typie psychol[ogiczno]-etycznym bodaj niż medycznym. Nadto będzie to instytucja parafialna i nieodpłatna. Natomiast „Ognisko” może starać się o lokal; duszp[asterstwo] dobroczynne pomoże go nabyć. W „Ognisku” jest dużo ludzi dobrej woli i szczerego wysiłku, ale obawę rodzi powiązanie z przeszłości dyrektora z PAX-em; znany kryzys prawdomówności w tym zespole ciąży na ludziach, na których zawsze trudno jest liczyć.

18.30. Ks[iądz] dyr[ektor] Kitliński omawia sprawę swego przejścia do katedry św. Jana na stanowisko pierwszego wikarego. Będzie prowadził duszpasterstwo i budowę katedry.

19.00. Udałem się do ks. Dembowskiego⁷²⁰ wraz z ks. Kozłowskim⁷²¹ i Kraszewskim⁷²². Zbiera się tu grupka księży, około 20, przeważnie młodych pracowników z Warszawy. Debatują nad problemem „ateizmu nieświadomego”. Radzą nad swym udziałem w pracy II roku programu W[ielkiej] N[owenny]. Jest to bardzo miłe grono kapłanów, którzy szukają nowych dróg do wierności kapłaństwu. Przemawiam do nich dość długo. Powierzam im bolesną sprawę księży odstępców. Wracam na godz. 22.30.

^a Tu w rękopisie zostawione puste miejsce na wpisanie nazwiska.

⁷¹⁴ Jolanta Massalska z d. Manteuffel (1912–1986), lekarz ginekolog, propagatorka katolickiej nauki o planowaniu rodziny. Zatrudniona 1945–1958 w Szpitalu Miejskim nr 4 (Przemienienia Pańskiego) w Warszawie, od 1956 zastępca ordynatora. Zwolniona z pracy w 1958 za odmowę wykonania aborcji. Wraz z grupą lekarzy katolickich założyła poradnię życia rodzinnego – spółdzielnię „Ognisko”, działającą na bazie zasad etyki katolickiej.

⁷¹⁵ Meyer, doktor medycyny. Brak danych.

⁷¹⁶ Emilia Paderewska-Chrościcka (1910–1999), lekarz położnik i ginekolog, doktor nauk medycznych. Szykanowana za sprzeciw wobec prawa do aborcji, w 1956 ukarana trzyletnim zakazem wykonywania zawodu. Pracowała w kościelnych poradniach rodzinnych, wygłaszała prelekcje w obronie życia. Żona dr. Antoniego Chrościckiego. Po wojnie aresztowana przez NKWD.

⁷¹⁷ Janina Cyran, doktor medycyny, związana ze spółdzielnią lekarską „Ognisko” i środowiskiem obrońców życia.

⁷¹⁸ Węclawski. Brak danych.

⁷¹⁹ Prawdopodobnie: Leon Brodowski (1918–2013), prawnik, doktor nauk prawnych 1971, wieloletni współpracownik Stowarzyszenia PAX. Założyciel w 1988 Ogólnopolskiego Klubu Miłośników Litwy.

⁷²⁰ Bronisław Dembowski (ur. 1927), ksiądz, doktor filozofii. Rektor kościoła św. Marcina w Warszawie przy ul. Piwnej 1956–1992. Asystent kościelny warszawskiego KIK 1957–1992. Świecenia 1953. Wykładowca na ATK, w WSD i na PWT; profesor zwyczajny 1990. Współorganizator ogólnopolskiego duszpasterstwa niewidomych. Od 1984 krajowy duszpasterz Ruchu Odnowy w Duchu Świętym. Uczestnik obrad okrągłego stołu. W 1992–2003 biskup włocławski. Od 2003 biskup senior.

⁷²¹ Chodzi o ks. Tadeusza Kozłowskiego.

⁷²² Zbigniew Józef Kraszewski (1922–2004), ksiądz, doktor teologii. Świecenia 1949. W 1956–1964 wykładowca i prefekt, 1964–1969 wicerektor, 1969–1970 rektor WSD w Warszawie. W 1970–1997 proboszcz parafii Bożego Ciała na Grochowie. W 1970–1992 biskup pomocniczy warszawski, 1992–1997 biskup pomocniczy warszawsko-praski.

19 kwietnia 1958

W[arsza]wa – Częstochowa. Sobota.

7.30. W **Karmelu**⁷²³ odprawiam Mszę św. i wygłaszam przemówienie. Powierzam siostrze sprawę drugiego roku W[ielkiej] N[owenny], by modlitwą nas wspierały. Zdaje się, że duchowa sytuacja w K[armelu] oczyściła się, trudności minęły. Nawet lepiej siostry wyglądają.

10.00. Sesja **Kurii Metrop[olitalnej] Warszawskiej**. Na początku przekazuję ks. bp. Z[ygmuntowi] Ch[oromańskiemu] samochód **simkę** z książeczką i kluczami do dyspozycji sekretarza Episkopatu. **Ks[iądz] biskup** jest ucieszony. Później omawiamy ofertę rzemiosła warsz[awskiego], które chce sprawić **witraże dla katedry warsz[awskiej]**. Rozmawiali już z prof. **Zachwatowiczem**. Pragną jednak, by projektantem i wykonawcą byli warszawiacy. Następnie ks. kan[onik] **Kliszko** referuje sprawę duszp[asterstwa] dobroczynnego, stan pracy i możliwości na przyszłość. Przy tej okazji omawiam sytuację, wytworzoną przez „politykę celną” rządu wobec darów zagranicznych. Ks[iądz] prał[at] **Piotrowski** informuje o personaliach. Nieco ruszyły sprawy, zalegające U[rząd] [do] S[praw] W[yznań]. Nawet ks. dziekan sochaczewski⁷²⁴ ruszył „na św. Floriana”, po ośmiu miesiącach oporów U[rzędu] [do] S[praw] W[yznań]. Ale „odpowiedzialność” za ks[iędza] dz[iękan]a ponosi kuria. Sesja kończy się o godz. 13.30.

16.00. **Wyjazd na Jasną Górę**, na pielgrzymkę pielęgniarek. Wieziemy prof. **Zachwatowicza**, który udaje się do Gniezna. Omawiamy sprawę witraży warszawskich. Profesor lęka się wykonania w szkło na miejscu oraz braku koncepcji u projektantów warszawskich. Na J[asnej] G[órze] stajemy o godz. 20.00. Droga zawałona autami ciężarowymi. Wszędzie pełno wody.

Odpowiedź p. dyr[ektora] **Lickiego** wypadła minorowo. Rząd oczekuje, że Pr[ymas] P[olski] prześle transporty do dyspozycji rad narod[owych] w terenie powodziowym, a w zamian za to „dopuszcza się” księdza proboszcza do udziału w rozdawnictwie. Wychodzi więc na to, że ja będę się starał o dary, a r[ady] n[arodowe] będą je rozdawały. Nie mogę przyjąć propozycji tak uwłaczającej. Jednak z walki o wolność pracy charytatywnej dla Kościoła ustąpić nie możemy.

⁷²³ Klasztor Karmelitanek Bosych w Warszawie przy ul. Wolskiej powstał w 1941, kontynuując tradycję pierwszej fundacji z 1649–1819. W czasie powstania warszawskiego karmelitanki wywieziono do obozu w Niemczech. Wróciły jesienią 1945. Odbudowa klasztoru z powodu braku środków materialnych oraz nieprzychylności władz komunistycznych trwała z przerwami około 20 lat.

⁷²⁴ Stanisław Wierzejski (1905–1995), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Administrator parafii św. Wawrzyńca w Sochaczewie i dziekan dekanatu sochaczewskiego 1951–1958. W 1958–1986 proboszcz parafii św. Michała Archanioła i św. Floriana Męczennika w Warszawie; dziekan dekanatu Praga-Południe 1958–1981. Świecenia 1932. W 1970 prałat papieski. Audytor Trybunału Prymasowskiego, członek Komisji ds. Organistowskich oraz Komisji Rewizyjnej KMW.

20.30. B[isku]p **Goliński**, ks. Majdański i przeor⁷²⁵ – omawiamy jutrzejszą uroczystość pielgrzymią. B[isku]p G[oliński] chce przystąpić do montowania konsulty dla młodzieży męskiej. Krucjatę Kobiet⁷²⁶ umieścimy w Częstochowie na J[asnej] G[órze].

20 kwietnia 1958

Jasna Góra. Niedziela.

Pielgrzymka pielęgniarek. Przyjechało przeszło 11 tysięcy na zgłoszonych 5 tysięcy. Większość przyjechała koleją, chociaż są duże zespoły, które przybyły autokarami (W[arsza]wa – 21). O godz. 8.00 odprawiam Mszę św. w kaplicy M[atki] Bożej, wygłaszam przemówienie i powtarzam fragmenty Ślubowań Jasnogórskich. Pomimo strasznej ciasnoty panuje wielki spokój.

Po śniadaniu krótka konferencja z o[jcem] przeorem⁷²⁷ i bp. **Golińskim** na temat **pielgrzymki pracowników słowa drukowanego**. Bardzo czynny jest ks. prof. Majdański z Włocławka. Grupa księży towarzyszących pielgrzymce – jest około 60. Połowa z nich zostanie na kurs dla duszpasterzy służby zdrowia, który rozpocznie się^a dziś wieczorem o godz. 20.00.

^bKonferencja zaczyna się o godz. 11.00 na sali Rycerskiej, która jest połączona głośnikami z bazyliką i z salą Różańcową. Wszędzie pełno. Zagaja bp Goliński, oddaje przewodnictwo ks. Majdańskiemu, który ustala porządek pracy. Jego przemówienia są nieco za rozwlekłe. Za wiele Wersalu.

Zaczyna przemawiać dr Luft⁷²⁸ z W[arsza]wy. ‘W konferencji, wygłoszonej na sali Rycerskiej, daję głębokie rozważanie na temat udziału psychiki w pracy lekarskiej. Znać tu dobrą znajomość atmosfery szpitalnej, stosunków pracy, doświadczenia w służbie cierpiącym. Wszystko to ujęte w dobrej oprawie teologicznej i liturgicznej.

Po referacie bp Goliński odczytuje tekst **depeszy do Ojca Świętego** od 11 tysięcy pracownic służby zdrowia.

Następny referat, **ojca Placyda**⁷²⁹, benedyktyna, jest próbą ukazania miejsca pracownic s[łużby] z[drowia] w wypełnianiu Ślubów J[asno]g[órskich]. Ujęcia są nieco ryzykow-

^a Tu w rękopisie przekreślone wyrażenie: jutro rano.

^b W rękopisie na początku akapitu przekreślony wyraz: Obrady.

^c Tu w rękopisie nowa strona zaczyna się od przekreślonego powtórzenia końcówki ostatniego zdania z poprzedniej strony: dr Luft z W[arsza]wy.

⁷²⁵ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

⁷²⁶ Krucjata Kobiet, jedna z form duszpasterstwa kobiet rozwijanych w wyniku zachęty prymasa Wyszyńskiego w okresie Wielkiej Nowenny, przygotowującej do Milenium Chrztu Polski.

⁷²⁷ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

⁷²⁸ Stanisław Leon Luft (ur. 1924), lekarz. Od 1955 pracownik Instytutu Reumatologicznego w Warszawie. Przez kilkadziesiąt lat wykładowca medycyny pastoralnej w warszawskim WSD. W 1966 doktor nauk medycznych, profesor 1992; specjalista od chorób wewnętrznych i reumatologii. Członek honorowy warszawskiego KIK. Żołnierz AK i powstaniec warszawski.

⁷²⁹ Placyd Zbigniew Galiński OSB (1924–2001), historyk sztuki. Wstąpił do benedyktynów 1946. Święcenia 1951. Do 1969 duszpasterz Polonii w Paryżu. Opat reaktywowanego klasztoru Benedyktynów w Tyńcu 1969–1977. Rezydent w parafii MB Królowej Polski w Aninie 1977–1998. Popularny duszpasterz akademicki, rekolekcjonista i spowiednik. Pracował m.in. przy redagowaniu odnowionych po Soborze Watykańskim II ksiąg liturgicznych.

ne, gdyż starają się sprowadzić na grunt realizmu religijnego pewne uczulenia religijne zwyczajowe. Każe widzieć Chrystusa cierpiącego nie w obrazku modlitwy w Ogrójcu, lecz w cierpiącym bracie. Właściwie religia objawiona cofa się do wnętrza człowieka cierpiącego. Nieco za daleko. Zdaje się, że referat nie był dobrze przygotowany; nieco kaptował słuchaczki. Na szczęście nie był długi.

Rekapitulował **bp Goliński** i **ks. Majdański**. Zapowiedziano dalszy program.

17.00. **Konferencja wspólna przedstawicieli różnych środowisk** s[łużby] z[drowia] i duszpasterzy, którzy przybyli na pielgrzymkę i kurs duszp[asterzy] służby zdrowia. Naprzód czyniono sprawozdanie ze stanu pracy duszp[asterstw] s[łużby] z[drowia] w poszczególnych środowiskach. Widać z nich, że praca powoli wszędzie rusza. Wysunięto postulaty: 1) program religii, specjalny dla pielęgniarek; idzie o etykę zawodową pielęgniarek; 2) szkolenie dla pracy pielęgniarskiej w parafii; 3) organizacja duszp[asterstwa] pielęgniarskiego przy kuriach diecezjalnych; 4) kontakt pielęgniarek z katolickimi pielęgniarkami w świecie; 5) znajomość zagadnień służby zdrowia przez duszpasterzy; 6) rozwiązywanie problemów wynikających z przymusu stosowania ustawy o spędzaniu ciąży. Wszystkich zastanawia piękna forma i dojrzałość myśli w wypowiedziach pielęgniarek. Ks[iądz] Majdański przedstawia plan pracy kierownictwa duszpasterstwa s[łużby] z[drowia]. Na zakończenie charakteryzują owoce pielgrzymek. Zwracam uwagę księży, że mogą pielęgniarki więcej przynieść pomocy niż lekarze.

20.00. W kaplicy M[atki] Bożej **rozpoczyna się kurs dla duszpasterzy** s[łużby] z[drowia]. Jest około 30 kapłanów; po *Veni Creator*⁷³⁰ wygłaszam dłuższą konferencję wstępną. Kończy się apelem jasnogórskim.

21.00. **Ks[iądz] Wojtyła z Krakowa** w sprawie pielgrzymki pracowników słowa. Wysuwa mnóstwo obaw co do akcji grupy PAX w związku z pielgrzymką.

21 kwietnia 1958

Częstochowa – Gniezno. Poniedziałek.

6.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej Jasnogórskiej. Jest jeszcze wiele pielgrzymów – pielęgniarek.

8.00. Zwiedzam **dom ss. urszulanek** przy ul. Trzeciego Maja 4. Jest m. Bonifacja, m. Angela Kurpisz⁷³¹ i in[ne]. Oglądamy domek przy ulicy, gdzie ma być umieszczone **duszpasterstwo dziewcząt** w ramach Instytutu Ślubów Jasnog[órskich]. M[atka] Bonifacja wyraziła gotowość oddania tego domku i przygotowania go do zadania.

9.15. **Wyjazd do Gniezna** z prof. Zachwatowiczem i ks. dr. Padaczem. Droga licha, zwłaszcza do Wielunia. Cały czas leje deszcz. Prowadzimy rozmowę o przebudowie kate-

⁷³⁰ *Veni Creator*, *lac.* Przyjdź, Stworzycielu. Początek uroczystego hymnu do Ducha Świętego, prawdopodobnie z początku IX w., *Veni Creator Spiritus (O Stworzycielu Duchu, przyjdź)*.

⁷³¹ Angela Wanda Kurpisz OSU (1897–1980), przełożona domu urszulanek Unii Rzymskiej i Domu Studiów w Lublinie 1957–1960. W 1960–1973 dyrektorka Wyższego Instytutu Katechetycznego w Krakowie.

dry gnieźnieńskiej. Zatrzymujemy się w lesie za Pleszewem; warto zanotować, że w tym lesie widziałem aż pięć saren – niemal egzotyka – i „ostatniego” zająca, jaki w Polsce ocalał. Nie widziałem zająca kilka lat.

W Gnieźnie stajemy o godz. 14.30. Po obiedzie bp **Bernacki**, ks. J[an] **Czeraniak** i in[ni].

19.00. **Na wieczery** bp **Bernacki**, ks. **Michalski**⁷³², ks.^a **Czeraniak** – debatujemy nad pracami przebudowy katedry. Prof[esor] Z[achwatowicz] opowiada wiele szczegółów z prac bp. Laubitz⁷³³ jako jedyny świadek tych prac. Wypłynęła sprawa zabezpieczenia posadzki majolikowej, odkrytej w prawej nawie katedry. Prof[esor] Z[achwatowicz] uważa, że jest to najwybitniejsze znalezisko, które ogromnie poprawia pojęcia nasze o kulturze naszej zamierchłej.

22 kwietnia 1958

Gniezno.

8.30. Prof[esor] **Zachwatowicz** przedstawia projekt przebudowy kolegiat. Zaplanował tutaj muzeum archidiecezjalne. Jest zdania, że obiekt nie nadaje się na rezydencję prymasowską, gdyż budynek jest ze wszystkich stron dostępny, a cały nie da się izolować.

Prof[esor] Z[achwatowicz] wyraził swój żal, że dopuściłem do usunięcia drobnego reliktu ze starych sklepień gotyckich w absydzie. Tłumaczyłem winą p[ana] Holasa, który źle obliczył wiązanie dachowe, wskutek czego znalazło się ono poza ławą murów; stąd obawy o siłę wiązania w absydzie. By je zmniejszyć, należało sklepienie oprzeć dobrze na słupkach. Wyjęto mały fragment ze starego sklepienia, by wzmocnić w absydzie wiązania. Trzeba to wybaczyć, bo dzieją się większe nadużycia.

9.00. Ks[iaźdz] **pral[at]** **Pastuszka**⁷³⁴ z Lublina przyjechał z odczytem na kongregację ks[ięży] dziekanów. Przedstawia mi projekt^b referatów na zjazd teologiczny w L[ublinie]. Radzę skreślić referat ks. **Chojnackiego**, którego sytuacja jest niejasna. Podobnie jest z ks. Żywczyńskim⁷³⁵.

Ks[iaźdz] kan[onik] **Miziołek**, rektor Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] Warsz[awskiego], przyjechał z referatem na kongr[egację] ks[ięży] dziekanów.

^a Tu w rękopisie powtórzone i przekreślone nazwisko: Michalski.

^b Tu w rękopisie przekreślony wyraz: komisji.

⁷³² Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

⁷³³ Antoni Laubitz (1861–1939), biskup pomocniczy gnieźnieński 1924–1939. Świecenia 1888. Od 1920 proboszcz parafii archikatedralnej w Gnieźnie i prepozyt kapituły katedralnej. W latach 30. przeprowadził renowację bazyliki i konserwację księgozbioru biblioteki katedralnej. Zasłużył się też dziełem rozbudowy seminarium, remontem pałacu arcybiskupiego, organizacją muzeum archidiecezjalnego i wzniesieniem pomnika Bolesława Chrobrego na Wzgórzu Lecha.

⁷³⁴ Józef Pastuszka (1897–1989), ksiądz. Od 1946 profesor zwyczajny psychologii i filozofii. Od 1934 wykładowca na KUL. Twórca i kierownik do 1969 katedry psychologii ogólnej. Świecenia 1919. Prałat.

⁷³⁵ Mieczysław Żywczyński (1901–1978), ksiądz. Świecenia 1926. Historyk Kościoła, od 1946 wykładowca na KUL; profesor nadzwyczajny 1954, profesor zwyczajny 1966. Związany z ruchem księży-patriotów i PAX-em. W badaniach wykorzystywał metodologię marksistowską. Nie cieszył się zaufaniem prymasa, m.in. z powodu wydanej przez PAX w 1951 książki *Kościół i rewolucja francuska*, w której stawiał tezę, że hierarchia kościelna nie zrozumiała istoty przemian rewolucyjnych.

Ks[iaǳ] **Behnke**⁷³⁶ z Żegocina w sprawie parafii Wieczynek⁷³⁷.

10.00. Konferencja **Wydziału Duszpasterstwa Dobroczyńnego**. Długa dyskusja nad charakterem młodych księży. Pozostaje ona otwarta. Zlecam zadanie opracowania zasadniczych podstaw społecznej pracy duszpasterstwa w parafii – współpracownicy parafialni.

15.30. Rozpoczyna się **kongregacja księży dziekanów**, poprzedzona w kaplicy hymnem *Veni Creator* i konferencją ojca duchownego S[tanisława] **Szymańskiego**⁷³⁸. Konferencjonista daje dużo treści duchowej w formie miernej. Na sali, po krótkim zagajeniu, udzieliłem głosu ks. rektorowi **Miziolkowi** z W[arsza]wy, który wygłosił referat n[a] t[emat]: *Współczesna problematyka duchowości kapłana diecezjalnego*. Referat doskonale pomyślany i wypowiedziany, o wybitnych zdolnościach aktualizowania. Daje wiele do myślenia. Trwał godzinę.

Po wieczery ks. **wicerektor Klonecki** wygłosił referat ze swej podróży do Ziemi Świętej.

23 kwietnia 1958

Gniezno. Środa.

8.30. Uroczystość św. Wojciecha gromadzi kongregację ks[ięży] dziekanów w katedrze, przy grobowcu św. Apostoła. Wszyscy kapłani są w strojach chórowych. Odprawiam Mszę św. recytowaną i wygłaszam ekshortację⁷³⁹ n[a] t[emat]: *Gdziekolwiek jest ciało, tam zgromadzą się i orłowie*. Przy ciele Wojciechowym są orły kapłańskie z całej archidiecezji. Podobnie jak na Kalwarii Jan – Orzeł – był przy Ciele Chrystusowym wraz z Maryją Dziewicą. Krzepiąc się przy zwłokach męczennika i patrona Kościoła, myślimy o tym Ciele Kościoła, przy którym też mają gromadzić się kapłańskie orły.

Po Mszy św. śniadanie z prof. **Zachwatowiczem**, z którym kończę rozmowy na temat katedry. Ks[iaǳ] prał[at] Padacz odwozi profesora do Poznania.

10.30. Podejmuje prace **kongregacja księży dziekanów**. Referat n[a] t[emat]: *Kilka uwag o psychice kapłana młodego i starszego* wygłasza ks. prałat J[ózef] **Pastuszka** z KUL. Referat wyczerpujący, pogłębiony naukowo, z ogromnym podkładem psychologicznym. Dyskusja przeciągała problem przez ucho „stare–nowe”. Prosiłem ks[iaǳa] prał[ata], by nam użyczył swego referatu do odbicia.

B[isku]p **Bernacki** referował sprawę pracy zakonów w diecezji. Organizujemy Wydział^a Spraw Zakonnych w K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej]. Podejmiemy wi-

^a Tu w rękopisie przekreślone wyrażenie: Nauki Kat[olickiej].

⁷³⁶ Joachim Behnke (1916–2014), ksiądz. Święcenia 1941. W 1953–1958 proboszcz w Żegocinie i Wieczyńku, 1958–1967 w Łopienniu, 1967–1993 w Kłecku. Notariusz KMG, obrońca węzła małżeńskiego oraz sędzia w Trybunale Metropolitalnym. W 1965–1992 dziekan dekanatu kłeckiego. W 1977 prałat papieski.

⁷³⁷ Wieczynek, obecnie Wieczyn. Od parafii NMP Wniebowziętej w Żegocinie (pow. pleszewski) w 1911 odłączyła się na żądanie katolików niemieckich parafia w Wieczyńcu.

⁷³⁸ Stanisław Szymański (1901–1964), ksiądz. Od 1948 ojciec duchowny i wykładowca teologii ascetycznej i mistycznej w WSD w Gnieźnie. Święcenia 1927. Więzień obozu w Dachau. W czasie uwięzienia prymasa musiał przez 3 lata przebywać poza archidiecezją.

⁷³⁹ Łac. zachęta, pouczenie, napomnienie.

zytacje zakonów. Potrzeba nam poparcia u ks[ięży] proboszczów dla tej sprawy. Prosimy o sumienną pracę kierowniczą w konfesjonałach; nie należy ograniczać się tylko do udzielania rozgrzeszenia, trzeba prowadzić kierownictwo duchowe zakonnic. Chętnie trzeba przyjmować konferencje duchowe w domach zakonnych.

Sprawy duszpasterskie referował ks. kan[onik] **Czerniak**; omówił osiągnięcia I roku W[ielkiej] Nowenny i scharakteryzował II rok W[ielkiej] Nowenny.

Po obiedzie organizację katechizacji szkolnej, parafialnej i domowej referował ks. kan[onik] **Raiter**. Dyskusję przeprowadzono razem.

Sprawy semin[arium] arc[y]b[isku]piego przedstawił ks. rektor **Pacyna**; wysunął postulat rozbudowy skrzydła tylnego gmachu. Ks[iaźdz] prok[urator] **Ziętarski**⁷⁴⁰ przedstawił sprawy gospodarcze. Gospodarka jest zrównoważona. Atmosfera w semin[arium] m[e]-t[ro]p[olitalnym] poprawia się pod każdym względem.

Sprawy beneficjalne i podatkowe referował ks. dr **Michalski**⁷⁴¹.

Ks[iaźdz] bp **Bernacki** informował o odbudowie katedry.

Zaproszony przez nas prof. **Zachwatowicz** przejrzał całość prac przy katedrze i wyraził swoje zadowolenie z przebiegu prac i z samego faktu, że regotyżacja ma miejsce i przebiega pomyślnie. Już dziś prace dokonane są argumentem dla sprawy; świadczą o tym składane tak chętnie przez duchowieństwo i wiernych składki na odbudowę. Odkrycia usprawiedliwiają zupełnie prowadzone badania archeologiczne, chociaż są dla nas kłopotliwe. Znaleźiska (mozaika, ułamki witraży, posadzka majolikowa) pogłębiają nasz szacunek dla wczesnej kultury polskiej. Wydaje się, że „literackie brutalizowanie” przeszłości jest krzywdą, cofa czasokres naszej kultury i paczy obraz.

Prace dnia dzisiejszego zakończyły się o godz. 18.00. Po wieczery zaprosiłem uczestników kongregacji na kawę do Domu Prymasowskiego. Siostry domowe przygotowały warunki towarzyskiej swobody i pogody. Księża dłuższy czas gawędzili w miłej atmosferze.

24 kwietnia 1958

Gnieźno. Czwartek.

7.00. Msza św. o wolność dla Rosji i narodów zależnych.

8.00. **Kongregacja ks[ięży] dziekanów**, dalszy ciąg. Ks[iaźdz] oficjał **Zaręba** przedstawił sprawy sądowe w obszerniejszym referacie o charakterze duszpasterskim. Długa dyskusja na temat współczesnych praktyk w dziedzinie moralności rodziny.

^a W rękopisie błędnie tu i w kilku innych miejscach: Ziętarski.

⁷⁴⁰ Władysław Ziętarski (1916–1991), ksiądz, brat ks. Romana Ziętarskiego. Prokurator (ekonom) w WSD w Gnieźnie 1957–1958. Świecenia 1948. Wykładowca śpiewu liturgicznego w WSD i dyrektor Chóru Prymasowskiego 1959–1965. Od 1960 twórca i dyrektor archiwum archidiecezjalnego (łącznie z biblioteką katedralną). Od 1963 kanonik gremialny Kapituły Prymasowskiej. Autor licznych publikacji dotyczących dziejów polskiej muzyki kościelnej.

⁷⁴¹ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

B[isku]p **Bernacki** omawia *subsidium charitativum*⁷⁴². Obejmuje około 60 księży na małych parafiach. Postanowiono znieść progresję i objąć nim parafie ponad 4-tysięczne, by płaciły na księży najbiedniejszych.

Ks[iądz] kan[onik] **Raiter** referuje sprawę Wzajemnej Pomocy Kapłanów. Wysunięto sprawę Domu Ks[ięży] Emerytów.

10.00. **Po przerwie** ks. radca **Dąbrowski**⁷⁴³ referuje sprawy komisji dla spraw śpiewu, muzyki i służby liturgicznej. Omawia regulamin konkursu chórów kościelnych. Podzielono teren na pięć rejonów; w maju i czerwcu odbywać się będą występy eliminacyjne. Wynik konkursu będzie w urocz[ystość] św. Cecylii w archikatedrze, w listopadzie.

Sprawy duszpasterstwa **dobroczynnego** referuje ks. kan[onik] **Zaręba**. Informuje o sytuacji na odcinku rządowym, polityki celnej skierowanej przeciwko darom zagranicznym. Ks[iądz] kan[onik] **Płoszyński** składa wniosek o skierowanie podziękowania dla NCWC i dobroczyńców naszych; wniosek przyjęto, list otrzymam i roześlę w odbitkach do USA.

Ks[iądz] **Gierczyński**⁷⁴⁴ daje sprawozdanie z T[owarzystwa] P[rzyjaciół] K[atolickiego] U[niwersytetu] L[ubelskiego]⁷⁴⁵ i Instytutu Wyższej Kultury Religijnej⁷⁴⁶. A[rchi]diecezja wpłaca z TP KUL i tac obowiązujących przeszło pół miliona złotych rocznie. Z TP KUL wpływa rocznie przeszło 50 tys. zł.^a

W **wolnych wnioskach** ks. bp B[ernacki] podał do wiadomości, że K[uria] M[etropolitalna] G[n]i[ęźnińska] w poniedziałki nie będzie przyjmować interesantów, jakkolwiek będzie pracować.

Obrazy zakończono zgodnie z programem o godz. 11.45. Po odśpiewaniu *Te Deum*⁷⁴⁷ w kaplicy kongregacja wyczerpała swój porządek dzienny.

Wspólny obiad.

13.00. Ks[iądz] kan[onik] **Konopczyński** składa ofiarę ubogiej, chorej kobiety na budowę archikatedry.

^a W rękopisie na końcu zdania jeszcze raz omyłkowo powtórzony wyraz: rocznie.

⁷⁴² *Lac*. dosłownie: wsparcie miłosierne; forma opodatkowania się duchowieństwa w celu stworzenia zasíłku dla uboższych.

⁷⁴³ Stanisław Dąbrowski (1902–1969), ksiądz, radca duchowny i asesor dekanalny. Świecenia 1926. W 1946–1969 proboszcz parafii św. Jana Chrzciciela w Czerniejewie. Od 1950 przewodniczący Archidiecezjalnej Komisji ds. Śpiewu i Muzyki Kościelnej. Organizator kursów doszkalających dla organistów, rekolekcji i zjazdów dekanalnych. Tajny szambelan papieski 1959.

⁷⁴⁴ Edmund Gierczyński (1903–1971), ksiądz, doktor teologii, pracownik Wydziału Nauki Chrześcijańskiej w KMG. Delegat archidiecezjalny ds. KUL. Rektor kościoła NMP (klaryski) w Bydgoszczy 1946–1971. Rektor IWKR w Bydgoszczy. Kanonik. Świecenia 1928.

⁷⁴⁵ Towarzystwo Przyjaciół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (TP KUL), do 1928 pod nazwą: Towarzystwo Uniwersytetu Lubelskiego, organizacja założona w 1922 z inicjatywy o. Jacka Woronieckiego OP (rektora KUL 1922–1924) w celu materialnego i duchowego wspierania uczelni. Pomoc finansowa, pozyskiwana za pośrednictwem oddziałów TP KUL w diecezjach, była szczególnie ważna w PRL, gdy KUL funkcjonował bez dotacji państwowych.

⁷⁴⁶ Instytut Wyższej Kultury Religijnej (IWKR), założony w 1938 przez bp. lubelskiego Leona Fulmana w celu formacji inteligencji katolickiej, zwłaszcza członków Akcji Katolickiej oraz innych stowarzyszeń i organizacji kościelnych. Po wojnie z 16 takich ośrodków mógł wznowić działalność – z powodu ograniczeń narzuconych przez władze komunistyczne – tylko IWKR lubelski, włączony w struktury KUL. W tej sytuacji w różnych miastach powstały punkty konsultacyjne i filie IWKR lubelskiego.

⁷⁴⁷ *Te Deum*, początek uroczystego łacińskiego hymnu wczesnochrześcijańskiego *Te Deum laudamus* (Ciebie, Boże, chwalimy, według nowszej wersji: Ciebie Boga wysławiamy), śpiewanego przy szczególnych okazjach.

Ks[iądz] **Gierczyński** podnosi sprawę organizacji instytutu kat[olickiego] w B[y]-dg[oszczy]. Pragnie zaprowadzić codzienną Mszę św. wieczorną u klarysek.

Ks[iądz] **Rólski**, proboszcz ze Szwederowa.

25 kwietnia 1958

Gniezno. Piątek.

7.30. Msza św. za Rosję.

9.00. Ks[iądz] Jan **Zareba**, oficjał sądu m[e]t[ro]p[olitalnego].

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński**.

B[isku]p **Bernacki** – sprawy personalne i kapitulne.

O[jciec] **Gral** Witold⁷⁴⁸, franciszkanin.

11.00. Ks[iądz] **Posadzy**⁷⁴⁹. Zdołano wysłać 11 kapłanów chrystusowców, w czym siedmiu do Francji. Ważną jest rzeczą, by obsadzić Polską Misję Katolicką w Paryżu. Ks[iądz] **Kwaśny**⁷⁵⁰ jest chory. O[jciec] P[osadzy] porusza sprawę **kolegium**, w którym jest ośmiu chrystusowców. Kol[egium] j[est] przeznaczone dla kleryków diec[ezjalnych]. Jeżeli przyjedzie więcej kleryków, to chrystusowcy będą musieli ustąpić. Wznawiają sem[inarium] niższe w Ziębicach. Istnieje zamiar stworzenia gałęzi świeckiej zgrom[adzenia] chrystusowców; radzę iść po linii instytutu świeckiego.

12.00. Ks[iądz] **Pacyna** – sprawy sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego].

13.00. Ks[iądz] kan[onik] **Raiter** – sprawy kapituły metrop[olitalnej].

Inż[ynier] **Sanicka**⁷⁵¹ z narzeczonym prosi o błogosławieństwo przed ślubem. Oboje leśnicy, zajmą stanowisko w Ojcowie, w lasach państwowych.

16.00. A[rcyb[isku]p **Baraniak**, bp Jedwabski, ks. prał[at] Mielniński, inf[ułat] Mędlewski⁷⁵², ks. dyr[ektor] Piotrowski⁷⁵³, ks. Kowalewski⁷⁵⁴ i in[ni] z Poznania. Po pod-

⁷⁴⁸ Witold Henryk Antoni Gral OFMConv (1923–2011), pełnił różne funkcje w klasztorach w Polsce, we Włoszech i Niemczech; m.in. 1957–1958 i 1959–1971 duszpasterz, a 1965–1971 gwardian w Gnieźnie. Wstąpił do franciszkanów w Niepokalanowie 1942, śluby wieczyste 1947, święcenia 1951.

⁷⁴⁹ Ignacy Posadzy TChr (1898–1984), święcenia 1921. Współzałożyciel w 1932 przy prymasie Hlondzie Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej. Przełożony generalny chrystusowców 1933–1968. Założyciel w 1959 Zgromadzenia Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej.

⁷⁵⁰ Kazimierz Marcel Kwaśny (1900–1987), ksiądz. Od 1930 duszpasterz Polaków we Francji, rektor PMK 1947–1972. Założyciel Kongresu Polonii Francuskiej i Polskiego Zjednoczenia Katolickiego, skupiającego prawie wszystkie organizacje i stowarzyszenia polonijne we Francji. Święcenia 1923.

⁷⁵¹ Sanicka, inżynier. Brak danych.

⁷⁵² Nikodem Edwin Mędlewski (1892–1967), ksiądz, doktor teologii, infułat. Od 1947 wykładowca w poznańskim WSD. Bliski współpracownik abp. Baraniaka. Święcenia 1922. Przed drugą wojną sekretarz i kapelan kard. Hlonda; kaznodzieja archikatedry. Od 1934 kanonik gremialny, prepozyt 1946 kapituły metropolitalnej.

⁷⁵³ Czesław Piotrowski (1891–1963), ksiądz, doktor filozofii, pedagog, działacz społeczny, kanonik kapituły metropolitalnej, prałat papieski. Od 1945 wieloletni dyrektor Drukarni i Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu. Równocześnie odpowiedzialny za odbudowę katedry. Rektor 1946–1952 IWKR w Poznaniu. Od 1957 w Komisji Wydawnictw Katolickich przy KEP. Autor podręczników o tematyce religijnej, m.in. *Katechizmu podstawowego*. Święcenia 1919. W latach 20. założyciel i budowniczy gimnazjum i liceum w Poznaniu przy ul. Głogowskiej.

⁷⁵⁴ Marian Kowalewski (1914–1996), ksiądz, doktor teologii, polonista. Od 1952 pracownik kurii poznańskiej.

wieczorku omawiamy projekt nowego pisma pt. „Teologia praktyczna”⁷⁵⁵. Proponuję „**Teologia Życia**”. Wykładam myśl: trzeba zająć miejsce pośrednie między „Ateneum Kapłańskim”⁷⁵⁶ a „Homo Dei”. Trzeba nauczyć ludzi „żyć z wiary”, żyć teologią, przeżywać prawdy wiary na co dzień, trzeba wykazywać wartości życiowe teologii. Długa dyskusja. Ar[cy]b[isku]p chory ciężko. Po wieczery goście odjechali do Pozn[ania].

26 kwietnia 1958

Gniezno. Sobota.

7.30. Na Mszy św. siostry elżbietanki i pleszewskie z m[iasta] Gniezna.

9.00. Ks[iądz] **Ziółkowski**⁷⁵⁷ składa sprawozdanie z komisji rewizyjnej w sem[inarium] ar[cy]b[isku]pim. Są trudności między ks[iędzem] rektorem⁷⁵⁸ a prokuratorem⁷⁵⁹, skąd płyną szkody dla gospodarki sem[inarium].

O[jciec] **gwardian**⁷⁶⁰ w sprawie święceń diakonów franciszkańskich w Gnieźnie. Wyrażam zgodę.

Ks[iądz] dr **Więckowski**, prof. sem[inarium] ar[cy]b[isku]p[iego] – sprawozdanie z kursu dla duszp[asterzy] służby zdrowia.

10.30. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej]** omawia głównie sprawy personalne. Uczestnicy sesji skarżyli się przed tym, że b[isku]p nie dopuszczał do dyskusji, tylko załatwiał sprawy deklaratywnie, zwłaszcza w sprawach personalnych. Dyskusja jednak była dość ożywiona.

Po sesji omówiłem jeszcze z b[isku]pem i z ks. **Zarębą**, którego wczoraj obrano ekonomem kapituły, sprawę odbudowy kanonii ks. **Czerniaka**. Złożyłem dar kapitule, który powinien wystarczyć na odbudowę.

Wypogadza się, ukazuje się słońce, wstępuje nadzieja, że jutro będzie pogoda.

18.00. Przyjeżdża bp **Pawłowski** ze swoim kapelanem i moja siostrzenica Danuta Sułkówna⁷⁶¹. Przybywa też ks. **Goździewicz** z mnóstwem akt do podpisu. Omawia sprawę **ceł od darów** amerykańskich. Wystosował pismo do min[isterstwa] opieki – pozostało bez odpowiedzi. Ponowił drugie, zwracając uwagę na drastyczną sytuację. Ludzie wiedzą o tych darach, które są tak potrzebne dla powodzian, zgłaszają się po pomoc, a dary leżą

Wykładowca 1952–1980 w WSD, następnie na PWT; profesor 1962. Święcenia 1938. Odpowiedzialny 1965–1971 za dział wydawniczy Księgarni św. Wojciecha.

⁷⁵⁵ „Teologia Praktyczna”, kwartalnik założony w 1939 przez środowisko księży wykładowców WSD w Poznaniu. Wznowiony 2001 i kontynuowany przez Wydawnictwo Wydziału Teologicznego UAM.

⁷⁵⁶ „Ateneum Kapłańskie”, pismo teologiczno-naukowe założone w 1909 przez ks. Idziego Radziszewskiego. Od początku związane z włocławskim WSD. Prymas Wyszyński był jego redaktorem naczelnym 1932–1939.

⁷⁵⁷ Jan Ziółkowski (1903–1972), ksiądz. Od 1946 proboszcz parafii św. Trójcy (fara) w Gnieźnie; wicedziekan dekanatu gnieźnieńskiego. Sędzia synodalny Trybunału Metropolitalnego. Kapelan papieski. Święcenia 1933. Więzień Sachsenhausen i Dachau.

⁷⁵⁸ Chodzi o ks. Józefa Pacynę.

⁷⁵⁹ Chodzi o ks. Władysława Zientarskiego.

⁷⁶⁰ Chodzi o o. Adama Narlocha OFMConv.

⁷⁶¹ Danuta Sułek (1925–2010), siostrzenica prymasa Wyszyńskiego, córka Anastazji z d. Wyszyńskiej i Jana Sułka.

w magazynach. Otrzymał odpowiedź telefoniczną, że rząd stoi nadal na stanowisku listu min[istra] Sztachelskiego.

Po wieczery prowadzę dłuższą rozmowę z bp. **Pawłowskim**.

W międzyczasie wychodzi procesja z bazyliki z trumną św. Wojciecha do [kościół] św. Michała. Pogoda sprzyja. Miasto płonie światłem żywym ze wszystkich okien. Brak tylko oświetlenia przy trumnie.

27 kwietnia 1958

Gniezno. Niedziela.

8.30. Przybywa bp **Wilczyński** z Olsztyna z prał[atem] **Karpińskim**⁷⁶². Udajemy się na procesję do [kościół] św. Michała. Pogoda cały czas sprzyja, choć jest pochmurnie i wietrzno. Dopiero w czasie kazania bp. Pawłowskiego rozpadł się deszcz, który padał do końca sumy, odprowadzanej przed wejściem do katedry. Zawodziły głośniki. B[isku]p mówił z wielkim trudem, ale dobitnie i wolno. Odprawiałem Mszę św. w kielichu agatowym św. Wojciecha⁷⁶³.

Po sumie pochód do Domu Prymasowskiego. Z balkonu wygłosiłem dłuższe przemówienie^a o zadaniach Gniezna przed Millenium. Dotknąłem trzech bolączek naszych: 1) niegrzecznego listu M[iejskiej] R[ady] N[arodowej] na moją prośbę o zwrot Domu Katolickiego św. Jana; w odpowiedzi poradzono mi zacieśnić Dom Prymasowski i domy kapitulne. Musiałem zaprotestować; 2) budowy nowych kościołów; i 3) darów amerykańskich, za które oczekują cła. Oceniam tę mowę jako delikatną. B[isku]p Wilczyński widzi w niej ostre wystąpienie. Uważałem, że muszę to powiedzieć. Słuchała nas wielka rzesza ludu, bo przyszli nawet ci, którzy odeszli z powodu deszczu. W czasie tego przemówienia deszcz nie padał.

13.00. Obiad w sem[inarium] diec[ezjalnym]. W czasie obiadu spadł wielki kłosz kulisty lampy elekt[rycznej] na stół przed nakryciem bp. Pawłowskiego i zasypał cały stół szkłem.

Rozpadało się na dobre.

16.00. Nieszpory w katedrze celebryje bp **Pawłowski**. Kazanie głosi bp Wilczyński.

Po nieszporach przemawiam raz jeszcze z balkonu, tym razem o życiu w rodzinie.

^a Tu w rękopisie omyłkowo powtórzone wyrażenie: z balkonu.

⁷⁶² Mieczysław Karpiński (1904–1990), ksiądz, doktor filozofii. Świecenia 1927. Od 1948 wikariusz generalny w diecezji warmińskiej. Od 1949 także proboszcz parafii św. Józefa w Olsztynie i wykładowca w WSD. Pozbawiony 26 I 1951 przez władze urzędu i usunięty poza diecezję. Od 1958 ponownie wikariusz generalny; kanonik Warmińskiej Kapituły Katedralnej we Fromborku. Od 1959 dyrektor nowo utworzonego Warmińskiego Wydawnictwa Diecezjalnego Hosianum. Duszpasterz w parafii św. Wojciecha w Elblągu 1961–1975.

⁷⁶³ Kielich agatowy, tzw. Kielich św. Wojciecha, według tradycji używany przez św. Wojciecha. Przekazany opactwu w Trzemesznie przez Bolesława Chrobrego prawdopodobnie w 1008. Przechowywany w kościele Kanoników Regularnych w Trzemesznie do drugiej wojny, stamtąd wywieziony do Niemiec. Odzyskany przez władze polskie 1946, zwrócony Kościołowi 1958. Obecnie przechowywany w Muzeum Archidiecezjalnym w Gnieźnie.

19.00. Wieczera kapituły w Domu Prymasowskim. Ks[iądz] **Raiter**, który cały dzień był niewidoczny, znalazł się. Nieco się gubi i nie umie sobie zorganizować współpracy. Pozwolił, że dywany mokły dwie godziny na deszczu, a dobrzy ludzie sami je odsuwali. O godz. 21.30 dom staje się pusty i spokojny.

28 kwietnia 1958

Gnieszno – Olsztyn.

6.30. Msza św. w kaplicy domowej. B[isku]pi goście odprowadzają w katedrze.

8.00. Wyjazd **do Olsztyna**. Jadą ks. Czerniak i Zaręba, ks. Padacz, ks. Karpiński, bp Wilczyński i ja – dwa auta. Droga przez **Toruń**, **Kowalewo**, Ostródę.

12.00. W **Ostródzie** postój. Mnóstwo ludzi przed kościołem; wchodzimy do świątyni, wypełniona po brzegi. Pracował tu trzy lata ks. Kilian i malował polichromie sklepienia. Wydaje się, że są przeładowane i niespokojne. Wygłaszam przemówienie do wiernych o Millenium.

13.00. Wyjazd do **Stoczka** przez Dobre Miasto i Lidzbark Warm[iński]. Jesteśmy na miejscu o godz. 15.00. Przed kościołem stoi procesja i tłumy. Przyjechali tu z Lidzbarka i okolicy. Dopiero teraz widzę dobrze, gdzie przez rok mieszkalem. Wchodzi się z drogi w piękne krążanki, na dziedziniec i do rozległego kościoła o dość dziwnych kształtach. Doznaje się dziwnego wrażenia. Lud śpiewa pieśń ku czci M[atki] Bożej Stoczkowskiej. I tego nie wiedzieliśmy, że mieszkamy w tak miłym sąsiedztwie; ale czuliśmy, że tu musi być jakieś sanktuarium. Wita nas ks[iądz] proboszcz⁷⁶⁴, marianin. Wygłaszam dłuższe przemówienie. Odprawiamy nabożeństwo dziękczynne. Przechodzimy pięknymi krążankami do klasztoru. Jest to cały piękny labirynt. Oglądam mieszkanie swoje na górze. Dziś mieszka tu ks[iądz] proboszcz. Nie ma starych, pięknych obrazów, które tu wisiały. Wszystkie zamurowane korytarze otwarto. Ale druty na drzewach zostały. Pozostała też strzelnica, zamaskowana na dachu budynku gospodarczego, która wydawała się nam rozwalonym dachem. Ludzie zapewniają, że wiedzieli o nas. Musieli się jednak strasznie bać, gdyż unikali spojrzenia w naszą stronę. Spoglądam na ogród. Kwitną epidemicznie przebijśni^a, które były naszą radością. Jest piękne słońce, gdy żegnamy Stoczek. Trudno pozbierać myśli. Jak trudno oswoić się z tym pięknym zapleczem, którego nie widzieliśmy wcale, mieszkając tu przez rok czasu.

16.00. Droga powrotna do **Olsztyna**. Płaczą się auta rządowe, które stały przed klasztorem. Rozpoczyna się ulewa, która przeszkadza nam w **Dobrym Mieście** rozmawiać z dziećmi zebranymi na rynku. Zaledwie je pobłogosławiłem.

18.00. **Przed katedrą** w Olsztynie. Wjeżdżamy w tłum dzieci uzbrojonych w chorągiewki. Jest pogodnie. Wejście do katedry niełatwe, gdyż pełno narodu. B[isku]p Wilczyń-

^a Tak w rękopisie.

⁷⁶⁴ Jan Karbasz MIC (1922–2010), proboszcz parafii Kiwity i Krekole (Stoczek należał do parafii w Kiwitach, samodzielna parafia stał się w 1981). Przebywał w Stoczku 1957–1963. Wstąpił do marianów 1939. Świecenia 1948.

ski wygłasza powitanie. Mówi o: 1) organizacji kościelnej na Z[iemiach] Z[achodnich], 2) o darach amerykańskich, 3) o Millenium. Wyzaczył mi po prostu temat mojego kazania. Odpowiadałem, uzupełniałem, rozwijałem niektóre myśli.

Jeszcze trzeba było wrócić do domu poprzez wielkie tłumy ludzi. Błogosławieństwo z okna rezydencji.

20.30. Wyjazd do sem[inarium] diec[ezjalnego] na wieczerzę. Klerycy ustawili się „na drabinie Jakubowej” wiodącej do gmachu. Wieczerza uroczysta. Biorą w niej udział księża i klerycy. Ks[iądz] rektor Łapot⁷⁶⁵ czuwa. Krótko przemawia. Długo odpowiadam. B[isku]p W[ilczyński] uzupełnia. Trwa to wszystko do godz. 22.30.

Wracamy do domu po dniu wielkich przeżyć, z których najsilniejsze było spotkanie z ludem w **Stoczku**. Przyjechały też tutaj moje dzieci – M[aria] **Okońska** i J[anina] **Michalska** – ofiary modlitwy i cierpienia w dniach mego uwięzienia. Wraz z moją siostrą Stanisławą i dr Wójtowicz usiłowały dotrzeć tutaj w 1954 roku.

29 kwietnia 1958

Olsztyn – Gietrzwałd – Elbląg. Wtorek.

7.30. Wyjazd do **Gietrzwałdu** na godz. 8.00. Przed kościołem wita nas cała parafia – przedstawiciele świętej Warmii. Kolejno: od najmniejszych dzieci, młodzież, matka Warmianka i trzech cylindrowych Warmiaków. Śpiewają chóry z warmiacką orkiestrą pod dyрекcją ucznia prof. Nowowiejskiego⁷⁶⁶, specjalnie szkolącego się tam w śpiewie warmiackim. Te poważne melodie czynią ogromne wrażenie. Wstępujemy powoli do kościoła, podczas gdy chóry i orkiestra wykonują *Ecce sacerdos*. Przemawia ks[iądz] proboszcz⁷⁶⁷ z rodzinny zakonnej kanoników regularnych, którzy tutaj opiekują się Warmią⁷⁶⁸. Odprawiam Mszę św. i wygłaszam dłuższe kazanie. Odpowiadam na smutną nutę, która brzmiała w przemówieniach obywateli i księdza proboszcza. „Krzywdzą nas i dlatego wielu wyjeżdża do Niemiec. To jest nasz »bólów ból«⁷⁶⁹. Nie żal nam ziemi, ale żal kościoła”. Wykładam, co nas łączy: cześć do Matki Bożej, krzyż, Ewangelia, Kościół i umiłowanie ziemi ojczystej”. „Nie Polska was skrzywdziła, ale ludzie nieumiejętni, słabi, nieszczęśliwi^a, a niekiedy źli”. „Krzywdzili oni i Kościół Boży”. „Pamiętajcie jednak, że macie dochować wierności ziemi ojczystej, macie dochować wiary. Dochowajcie Matce Bożej Gietrzwałdzkiej, nie opuszczajcie Jej”. To są myśli przewodnie mojego przemówienia.

^a W rękopisie wyraz *trudny* do odczytania.

⁷⁶⁵ Józef Łapot (1903–1962), ksiądz, doktor teologii. Pierwszy rektor 1949–1958 reaktywowanego po drugiej wojnie WSD w Olsztynie. Od 1951 kanonik Warmińskiej Kapituły Katedralnej we Fromborku. Święcenia 1926. Wice-rektor WSD w Kielcach 1942–1945.

⁷⁶⁶ Feliks Nowowiejski (1877–1946), pochodzący z Warmii kompozytor, dyrygent, pedagog, organista-wirtuoz, działacz kulturalny, szambelan papieski 1935. Kompozytor m.in. *Roty*. Po pierwszej wojnie zamieszkał w Poznaniu.

⁷⁶⁷ Józef Kącki CRL (ur. 1920), od 1957 proboszcz parafii Narodzenia NMP w Gietrzwałdzie. Wcześniej m.in. wikariusz i katecheta w parafii NSJ w Elku. Święcenia 1945.

⁷⁶⁸ Opiekę nad sanktuarium gietrzwałdzkim 13 VIII 1945 powierzono Zakonowi Kanoników Regularnych Laterańskich.

⁷⁶⁹ Wyrażenie „bólów ból” pochodzi z *Psałmów przyszłości* Zygmunta Krasińskiego.

Po nabożeństwie, które uważam za hołd pielgrzymi ku czci Matki Bożej Gietrzwałdzkiej, wysypujemy się przed kościół. Warmiacy powoli się rozruszali, zaczęli śpiewać swoje pieśni, tak typowe, z towarzyszeniem orkiestry.

Po śniadaniu wracamy do Olsztyna. O godz. 11.00 przyjmują siostry zakonne diecezji i katechetki.

11.30. W sali par[afii] Serca Jezusowego wygłaszam konferencję do duchowieństwa, poprzedzoną przemówieniem ks. prał[ata] **Zinka**⁷⁷⁰. Składam mu na wstępie wyrazy hołdu⁷⁷¹ jako wytrwałemu Warmiakowi. Zgłasza się młodzież z T[owarzystwa] P[rzyjaciół] D[zieci]⁷⁷² i prosi o błogosławieństwo.

W czasie śniadania gawęda z księżmi. Jest wśród nich wielu „patriotów”, którzy chodzili różnymi drogami za czasów stalinizmu. Jeden lub drugi był zwykłym szpiegiem ze strachu przed UB.

16.00. Wyjazd **do Elbląga** przez **Pasłęk**. Po drodze wszędzie stoją gromady ludzi. Często trzeba się zatrzymywać, wysiadać i przemawiać do ludzi. Nieco się opóźniamy, ale Elbląg cały na nogach. Wśród wielkiego rumowiska miasta, które po zajęciu przez Sowietów było systematycznie burzone przez tydzień, docieramy do wielkiej świątyni p[od] w[ezwaniem] św. Mikołaja. Stoi tu ciżba ludzka. Wszystkie rumowiska zakwitły życiem ludzkim. Sprawnie działa straż obywatelska w liczbie 200 osób, która ułatwia nam dotarcie wąskim, żywym korytarzem do podium. Tu odbywa się powitanie i pierwsze przemówienie do morza głów. Przemawiają dzieci, młodzież, starsi. B[isku]p Wilczyński dziękuje Elblągowi, że nie zawiódł. Istotnie, nie zawiódł, by dostać się do wnętrza kościoła, trzeba obejść świątynię wśród tłumów, które go oblegają zewsząd. Jest to rzesza z całej Polski. Miasto było tak zniszczone, że zatrzymywał się tutaj tylko ten, kto musiał. Są tu przeważnie robotnicy fabryczni.

Po Mszy św. wygłaszam do nich dłuższe przemówienie. Jestem już zmęczony, a wielki kościół zda się jest nie do opanowania pomimo głośników. Deprymują olbrzymie, nieudane sklepienia, które w tym gotyckim gmachu imitują halowe^a sklepienie. Nie jest to ładne. O ileż piękniejsze jest gotyckie sklepienie w emporze.

Pracujemy tutaj dość długo, po czym zostaje jeszcze wieczera, ale ona już nie idzie.

^a Tu w rękopisie przekreślony ręką autora wyraz: zwieńczenie.

⁷⁷⁰ Wojciech (Adalbert) Zink (1902–1969), ksiądz warmiński pochodzenia niemieckiego. Świecenia 1925. W 1951 po usunięciu administratorów diecezji na Ziemiach Odzyskanych mianowany przez prymasa zarządcą diecezji warmińskiej. W 1957 wikariusz generalny bp. Tomasza Wilczyńskiego. Prepozyt kapituły warmińskiej 1958; infułat 1960.

⁷⁷¹ Ksiądz Wojciech Zink odważnie zaprotestował przeciwko uwięzieniu prymasa we wrześniu 1953: zabronił czytania z ambon deklaracji Episkopatu i komunikatu rządu. Aresztowany 2 X 1953 i osadzony na 16 miesięcy w więzieniu przy ul. Rakowieckiej. Do diecezji warmińskiej wrócił w grudniu 1956.

⁷⁷² Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (TPD), laicka organizacja powstała w 1949 w wyniku zjednoczenia Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, promująca przy wsparciu władz komunistycznych świeckie wychowanie dzieci i młodzieży, m.in. za pośrednictwem sieci szkół, przedszkoli i domów dziecka TPD. W 1956–1969 prezesem ZG TPD był Stanisław Tułodziecki.

30 kwietnia 1958

Elbląg – Krynica Morska – Frombork. Środa.

6.00. Msza św. w k[ościel]e św. Mikołaja, w części odbudowanym. W odbudowie obecnie jest wieża i dach. Na niej już jest krzyż, o który toczono walkę z komunistami. Na Mszy św. jest dziatwa szkolna i wielka gromada młodzieży. Kościół jest więcej niż pełen. Ponieważ dziatwa śpieszy się do szkoły, wygłaszam krótkie tylko przemówienie, przypominając dzieciom, jak nad nimi pracuje Bóg, rodzina, Kościół i szkoła, i jak mają współdziałać.

Lud śpiewa bardzo dobrze; proboszcz, zajęty odbudową, nie może więcej czasu poświęcić duszpasterstwu, ale wikariusze pracują dobrze.

W powrotnej drodze wysypuje się do nas cała szkoła młodzieży w czasie przerwy i prosi o błogosławieństwo.

Po śniadaniu zwiedzamy kościoły Elbląga. Są to raczej poprotestanckie świątynie, dziś w ręku franciszkanów i redemptorystów. Jedna jest tylko parafia zarządzana przez ks. Iwanickiego⁷⁷³, obok par[afii] św. Mikołaja.

Wracamy na godz. 11.00. Już gromadzą się księża z czterech pobliskich dekanatów. Mam do nich przemawiać. Po zagajeniu przez ks[iędza] dziekana poruszam różne sprawy: praca kapłanów tej diecezji, tak wytrwała; cierpienia, które minęły, i nasze doświadczenia; wyprawa do Rzymu; nasze nadprzyrodzone kapłaństwo – święta parafia i święty kapłan; Millenium i odnowa duchowa; praca aktualna; pytania. Już nie ma czasu na dyskusję, bo pora na szybki obiad i odjazd do **Krynicy Morskiej** przez **Tolkicko**.

Cała droga też wymaga częstych przystanków. Docieramy do portu w Tolkicku. Kapitanat oddał do dyspozycji jeden ścigacz, do którego dołączyły się dwa inne i 10 jednostek rybackich. Jedziemy przy pięknej pogodzie do Krynicy. Rybacy strzelają ogniami na wiwat. Zaniepokoiło to duże jednostki sowieckie; granica stąd o 10 kilometrów. Przejeżdżamy nad grobem ostatnich dywizji Göringa⁷⁷⁴, które opuściły Królewiec i po lodzie chciały ująć, ale poszły na dno zbombardowane.

W **Krynicy** w porcie czeka nas parafia Mierzei z o. Wiesławem⁷⁷⁵, kapucynem. Dzieci prowadzą nas do kościółka. Jest czysty, pogodny, wśród prostych domków „Wczasów”⁷⁷⁶.

⁷⁷³ Aleksander Iwanicki (1903–1980), ksiądz. Administrator parafii św. Wojciecha w Elblągu 1957–1978. Świecenia 1929. Kapelan AK, potem Zrzeszenia WiN. Duszpasterz na Warmii 1946–1953 (do 1951 pod nazwiskiem: Antoni Kaliński). Aresztowany i torturowany przez UB. Wysiedlony z Warmii. Duszpasterz w diecezji lubelskiej 1953–1957. Awansowany na stopień pułkownika i wielokrotnie odznaczany przez Rząd RP na uchodźstwie.

⁷⁷⁴ Hermann Wilhelm Göring (1893–1946), jeden ze współbudowniczych III Rzeszy i najbliższych współpracowników Adolfa Hitlera. Premier Prus 1933–1945. Feldmarszałek; 1935–1945 dowódca niemieckiego lotnictwa wojennego Luftwaffe. Zbrodniarz wojenny, osądzony i skazany na śmierć podczas procesu w Norymberdze.

⁷⁷⁵ Wiesław Mieczysław Sujak OFMCap (1921–2009), od 1957 administrator placówki duszpasterskiej w Krynicy Morskiej (na Mierzei Wiślanej), filii parafii w Tolkicku. Magister kleryków w NSD w Nowym Mieście nad Pilicą; gwardian, katecheta, rekolekcjonista. Członek wspólnoty kapucynów w Rywałdzie Królewskim w okresie uwięzienia tam prymasa (26 IX 1953 – 12 X 1953).

⁷⁷⁶ Fundusz Wczasów Pracowniczych (FWP), instytucja powołana w 1949 przez sejm z zadaniem organizacji wypoczynku pracowników państwowych i uposażonych zakładów pracy i instytucji. Podlegały jej ośrodki

Wież jest na dole. Poświęcam obraz M[atki] Bożej Częstochowskiej i wygłaszam przemówienie do licznie zebranych wiernych.

Odwiedzamy o. Wiesława, który nas fetuje rybami we wszystkich odmianach. Jest tu kilku kapucynów na kuracji.

Dziatwa odprowadza nas do portu; przejazd miły, z gromadami ludzi.

W **Tolknicku** cały port wygląda jak kościół. Muszę przemawiać ze schodów budki bosmańskiej do zebranych rybaków i dzieci. Stoi tu około tysiąca ludzi.

18.00. W dalszą drogę do **Fromborka**. Zaczyna być wiosna. Jutro maj, a zieleni prawie nie znać. Na godz. 19.00 jesteśmy przed domem. Wbrew zapowiedzi stoi tu tłum ludzi z dziećmi. Trzeba przemawiać, odbierać kwiaty, fotografować się z małymi dziećmi. Umawiamy się na jutro na Mszę św. na godz.^a 8.00 rano.

1 maja 1958

Frombork – Elk. Czwartek.

8.00. Przyszedł „pełen kościół ludzi”. Odpoczynek zamienił się w pracę. Po Mszy św. nauka o św. Józefie w życiu domowym. Długo jeszcze gawędziliśmy z ludźmi na dziedzińcu katedralnym i przed domem ks[ięży] salezjanów.

Na śniadaniu dyrektor zakładu dla nerwowo chorych z żoną⁷⁷⁷ i dyrektor⁷⁷⁸ Muzeum Kopernika. Omawiamy sytuację ciężką Fromborka, obciążonego historycznie, bez perspektywy rozwoju. Na górze istne muzeum, zdruzgotane niemal doszczętnie, a na dole biedne miasteczko, w połowie rozebrane na cegłę, ze świątyniami zburzonymi.

Długo włóczyliśmy się po wzgórzu. Toczy się tu walka między państwem a Kościołem. Państwo uważa wszystko „za zdobyczne po Niemcach” i chce wszystko zabrać. Ale to wymaga milionów na remonty. Mógłby pomóc Kościół, ale to znaczyłoby uznanie praw Kościoła do tych szacownych ruin. Jak idzie robota państwowa, to widać po rusztowaniach przy zegarze: stoją tam od roku i robota się nie posuwa. Zrobiono otwór w dachu do wciągania dachówki, ale nic się nie robi. Przy wieży Kopernika zaczęto prace, które przerwano. Baszta Kardynała Radziejowskiego⁷⁷⁹ stoi bez dachu; roboty się nie posuwają. Państwo wyciąga ręce po kanonie, które są w lepszym stanie. Inne, na pół zburzone, ich nie interesują. Żałosny to obraz. Tylko „Dom dla wariatów” – zabrane w 1952 roku

wczasowe w atrakcyjnych miejscach; Fundusz przejął w 1951 zabrany siostronom katarzynek teren w Krynicy Morskiej z dwoma domami i kaplicą.

^a *W rękopisie tu skreślone*: 20.00.

⁷⁷⁷ Właściwie odwrotnie: dyrektor szpitala z mężem. Funkcję dyrektora 1953–1961 pełniła dr Jadwiga Rowińska (1914–2003), psychiatra. Jej mąż, dr Władysław Rowiński (1906–?), także psychiatra, był p.o. dyrektora 1961–1962. W 1962 oboje przenieśli się do Olsztyna, a w 1964 do Stronia Śląskiego.

⁷⁷⁸ Otto Ślizień (1892–1985), muzealnik, artysta malarz, działacz kultury. Kustosz Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku 1948–1952 i 1957–1966.

⁷⁷⁹ Dzwonnica na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku, nazywana także wieżą Radziejowskiego na cześć kard. Michała Radziejowskiego (1645–1705), biskupa warmińskiego 1679–1688, który zlecił jej przebudowę.

seminarium niższe diecezjalne – w dobrym stanie⁷⁸⁰. Reszta w ruinie. Jak w *Kuli i krzyżu*^a Chestertona⁷⁸¹. Zaglądamy na cmentarz kanoników katedralnych; brama otwarta, cegły z ogrodzenia wybierane przez zakład. Na tej ziemi wszystko jest bezpieczne, wszystko można rozbierać; bezsilne, zachłanne państwo wyciąga rękę po wszystko, ale nie jest zdolne niczego zabezpieczyć. Natomiast na stroiki wydaje moc pieniędzy. Dziś cała Polska na czerwono. Domy chodzą w koszulach, a obywatele nago.

Obchód wzgórza kończymy w katedrze. Jest ona tak starannie wyszabrowana, że nie ma tu ani lichtarzy, ani porządnego kielicha. Organy zniszczone, z wydartymi piszczałkami. Każde drzwi, o misternych zamkach, na pół rozwalone. Gdzie nie udało się rozwalić zamka, rozwalono odrzwia marmurowe, jak przy wejściu z prezbiterium do zakrystii. Wspaniała ta świątynia, która dzisiaj była przepelniona, zazwyczaj stoi pusta.

Ks[ięża] salezjanie i b[isku]p zapraszają na wakacje do Fromborka. Gdyby nie to deprymujące działanie gruzów, można by tu się schronić.

12.30. Obiad w gronie domowników. Ks[iądz] prałat Padacz, który całą drogę jest dziwnie oswiały i smutny, siedzi i namyśla się, co jeść. Ks[iądz] inspektor Rokita⁷⁸² opowiada o szczegółach zabrania seminarium. Była to specjalna sprawa. Zrabowano tu ludziom nawet osobiste rzeczy, ubrania, żywność itp. Pamiętam, że w naszej relacji do ministrów opisano dokładnie szczegóły rabowania Fromborka. Wtedy min[ister] Bida wysłał komisję, która stwierdziła, że szczegóły podane w relacji nie są ściśle, gdyż we Fr[omborku] nie zabrano osobistych rzeczy uczniów i profesorów. Jak żałośnie wygląda rzeczywistość państwa rabującego własnych obywateli.

13.30. Wyjazd do **Elku**. Droga była wyznaczona na Górowo, Bartoszyce. Pojechaliliśmy na Braniewo, Dobrze Miasto, Olsztyn, Mikołajki. I tym razem trzeba było zatrzymywać się kilka razy. Zwiedziliśmy po drodze **Ornetę**, cudowne muzeum w świątyni. Właśnie w głównym ołtarzu ustawiano banalne gipsatury majowe, podczas gdy w tym samym ołtarzu wysoko stoi piękna rzeźba Matki Bożej. Jest tu co oglądać. Są stare freski, wyglądające z banalnej „tapety” ścian zrobionych „na cegłę”. Mało czasu skłania do pośpiechu. Droga jest ciężka, gdyż co 10 metrów jest „kolano”, nagle skręty na prawo, na lewo, spadki i skoki w górę; lasy i jeziora na wszystkie strony; malowniczy kraj. Trzeba by tu jechać powoli, nie spieszyć się. Mijamy miasto „pierwszomajowe”. Ten rok jest bardziej „na czerwono” niż ubiegły. Wszędzie pełno żołnierzy. Na trasie co raz jakieś wyścigi,

^a *W rękopisie: Krzyż i kula.*

⁷⁸⁰ Od 1928 we Fromborku działał katolicki zakład leczniczy dla niepełnosprawnych, należący do niemieckiego związku „Caritas”. W zabudowaniach ulokowano w 1948 warmińskie NSD. Budynek 3 VII 1952 został zajęty przez MO, UB i pracowników WdsW, a następnie przekazany Wydziałowi Zdrowia PWRN w Olsztynie z przeznaczeniem na szpital dla nerwowo i psychicznie chorych.

⁷⁸¹ Gilbert Keith Chesterton (1874–1936), pisarz brytyjski, konwertyta z anglikanizmu na katolicyzm, co znalazło odzwierciedlenie w jego twórczości. *Kula i krzyż* to alegoryczna opowieść o pojedynku między żarliwym katolikiem a wojującym ateistą (pierwsze wydanie w Polsce: Poznań 1927).

⁷⁸² Stanisław Rokita SDB (1900–1984), przełożony prowincjalny, czyli inspektor, warszawskiej inspektorii Towarzystwa św. Franciszka Salezego 1947–1959. Święcenia 1930. W latach 70. delegat generała zgromadzenia na Polskę.

mety, starty. Gdzieś na podwórku senna zabawa: kilku chłopaków okręca kilka dziewcząt w paltach – bo zimno, nawet przy zabawie. Pijaków wielu nie widać.

Mamy prawdziwy kłopot z nieprzewidywanymi zatrzymaniami. Bo to opóźnia przyjazd do Elku. W Orzyszu, gdzie wpadliśmy na chwilę, by się przebrać, jakaś kobieta głośno dowodzi: „Jesteśmy obrażone” za to, że tak krótko. Księża nie zawsze liczą się z tym, że nie można być we wszystkich miejscach, gdy się jedzie do jednego.

Pod Elkiem zatrzymuje nas ekipa samochodowo-motocyklowa. Błogosławimy im i szybko odbijamy się^a w drogę.

18.30. W Elku. Wzdłuż ulic długie szpalery stojących w porządku ludzi. W miarę jak zbliżamy się do świątyni, coraz ciasniej. Mnóstwo młodzieży szkolnej i działwy. Kolarze i straż obywatelstwa utrzymują porządek. Stajemy przed bramą kościelną. Z niej hejnał jasnogórski powtarza się trzy razy. Dzieci, młodzież szkolna i przedstawiciele starszego społeczeństwa składają swoje kwiaty i krótkie pozdrowienia. Wewnątrz świątynia jest już piecem ognistym. Wciskamy się powoli do ołtarza. Ks[iądz] dziekan **Ostrowski**⁷⁸³, kapłan warszawski, wygłasza przemówienie. B[isku]p **Wilczyński** w gorącym przemówieniu mówi o charytatywnej działalności prymasa. Po Mszy św. wygłaszam z ambony przemówienie, nieco bez planu, osnute wokół motywów Ślubowań Jasnogórskich. Jest to ciągle ziemia towarzyszków św. Wojciecha. Stąd i kościół pod jego wezwaniem. Przed ołtarzem stoi obraz M[atki] Bożej Częstochowskiej. Mówię o upowszechnieniu czci naszej Królowej w świecie. Jest coraz trudniej mówić dla⁷⁸⁴ braku powietrza. Kościół cały jest oblepiony ludźmi. Głośniki działają dobrze.

Wydostajemy się stąd z nie mniejszym trudem. Poprzedzają nas karne szeregi ministrantów. Przed świątynią jeszcze kilka słów z podium. Jest mroźno. Docieramy do plebanii.

Jest tu około 20 księży okolicznych. Przybył ks. dr **Kulikowski** z Białegostoku. Prosi bardzo o zatrzymanie się w B[iałym]stoku, by odebrać śluby młodzieży akademickiej. Mam już niewiele sił na dziś. Bardzo przepraszam.

Okazuje się, że na szlaku północnym, na linii Kętrzyn–Giżycko, stało mnóstwo młodzieży oczekującej przyjazdu. Trudno jest wyrobić niezbędną dyskreję, by nikomu zawodu nie czynić.

2 maja 1958

Elk – Warszawa. Piątek.

6.00. Msza św. dla dzieci i młodzieży szkolnej. Wpuszczono do wnętrza świątyni tylko społeczeństwo szkolne. Odprawiłem Mszę św. Młodzież recytuje i śpiewa dobrze. Wygłaszam kazanie o obowiązkach młodzieży. Równie bezładne jak wczorajsze. Widocznie już jestem bardzo zmęczony. Ale audytorium bardzo wdzięczne i miłe.

^a Tak w rękopisie.

⁷⁸³ Jan Ostrowski (1909–1972), ksiądz archidiecezji warszawskiej, od 1946 pracujący w diecezji warmińskiej. Od 1957 proboszcz parafii św. Wojciecha w Elku i dziekan. Świecenia 1933.

⁷⁸⁴ Dawna konstrukcja z przymkiem dla wyrażającym przyczynę.

Po Mszy św. młodzież ustawiła się wokół świątyni. Zrobiliśmy uroczy przegląd młodzieży i dzieci. Postawa dobra, wygląd nie najgorszy, chociaż wiele bladych twarzączek. Rozmowa dość swobodna.

10.00. Odwiedziłem kościół Serca P[ana] Jezusa obsługiwany przez ks[ięży] kanoników regularnych; zebrało się tu mnóstwo ludzi w kościele, do których przemawiałem, a dzieciom udzieliłem błogosławieństwa.

11.00. **Konferencja do duchowieństwa** sąsiednich dekanatów. Powtórzyłem myśli wypowiedziane w Elblągu, kładąc nacisk na nadprzyrodzoną pracę duszpasterską.

14.30. Wyjazd do Warszawy przez **Grajewo**, Łomżę. W Gr[ajewie] musieliśmy zatrzymać się na rynku, gdyż dziatwa czekała. Podobnie było w kilku innych miejscowościach. Postanowiliśmy odwiedzić bp. **Falkowskiego** w Łomży z zamiarem zabrania go do W[arsza]wy. Zastaliśmy samochód przed domem; biskup był „na wsiadanego”. Ale już wiedział o tym, że jedziemy na Łomżę. Zdradziło Grajewo. Trafiliśmy na wigilię imienin bp. Mościckiego. Podwieczorek i pożegnanie.

W domu stanęliśmy przed godz. 18.00. Z Łomży dwie godziny, z postojem w lesie przed Ostrowią Maz[owiecką].

Od razu „sto spraw”. Ojciec po ciężkiej chorobie. Ważna rzecz: wyspać się, wymyć się, uspokoić serce zrewoltowane wysiłkiem dwutygodniowej gadaniny. Ale Bóg pomagał. Najważniejsze odkrycie to to, że w Stoczku byłem pod opieką Matki Bożej z S[anta] Maria Maggiore⁷⁸⁵.

3 maja 1958

Warszawa. Sobota.

7.30. Msza św. do Matki Bożej Królowej Polski – dziś wielkie święto. Przyszła s. **Lidia** nazaretanka z p. **Karwasińską**⁷⁸⁶ i p. Okońska.

9.00. Zgłosił się też ks. **Turowski**⁷⁸⁷, który przed dwoma tygodniami przyjechał z Rzymu, by wizytować swoje zgromadzenie⁷⁸⁸. Otrzymał paszport stosunkowo szybko. Przynosi listy od mons[iniora] **Tardiniego**, ks. **Maczyńskiego**, p. **Siemieńskiej**⁷⁸⁹, p. **Skowrońskiej** i in[nych]. Pozostaje kilka tygodni. Ustalamy spotkanie później.

⁷⁸⁵ Santa Maria Maggiore, Bazylika MB Większej w Rzymie; jedna z czterech tzw. bazylik papieskich.

⁷⁸⁶ Prawdopodobnie: Jadwiga Maria Karwasińska (1900–1986), profesor w Instytucie Historii PAN. Specjalistka od archiwistyki i historii średniowiecznej, zwłaszcza gospodarczej, i edytorstwa średniowiecznego.

⁷⁸⁷ Wojciech Turowski SAC (1894–1959), od 1937 w zarządzie zgromadzenia, przełożony generalny 1947–1953. Wstąpił do pallotynów 1911. Świecenia 1921. W 1950 biskup koadiutor bp. częstochowskiego Teodora Kubiny z prawem następstwa. Musiał zrezygnować przed przyjęciem sakry biskupiej, deportowany z Polski przez władze komunistyczne. Konsultor Kongregacji ds. Sakramentów 1954–1959.

⁷⁸⁸ Wojciech Turowski SAC jako delegat generała pallotynów przeprowadził w 1958 wizytację kanoniczną domów pallotyńskich w Polsce i w sierpniu 1958 wziął udział w kapitule prowincjalnej.

⁷⁸⁹ Róża Siemieńska (1920–2015), członkini „Osemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego). Pielęgniarka, powstaniec warszawski, aktorka Teatru Rapsodycznego, twórczyni misterii milenijnych na Jasnej Górze, pedagog i teolog, wieloletnia kierowniczka ośrodka „Ostoja” w Krynicy.

9.30. Ks[iądz] Jan **Zieja** „na 2 minutki” zajmuje mi czas pół godziny. Przynosi zeszyt jako owoc ze zjazdu jednego z uczestników kursu dla duszpasterzy służby zdrowia. Ks[iądz] J[an] Zieja jest przejęty. Każe mi się wczytywać w karykaturalne rysunki, które starają się ośmieszyć sprawę d[uszpasterstwa] s[łużby] z[drowia] i pracę moją w tej dziedzinie oraz Zespołu p. Okońskiej i referentów. Proszę, by ks. Z[ieja] nie przejmował się nadmiernie. Każda praca musi być połączona z cierpieniem. Te kpiny rysunkowe nie dotyczą nas, tylko ranią człowieka, który je uczynił. Ale ks. Z[ieja] jest zbyt gorący w chwytaniu faktów; jeszcze nie jest przekonany. Jeszcze chce coś dodać. Proszę, by mi zostawił zeszyt. Wolałby zabrać i spalić. Wolę, by to jeszcze „żyło”. Cóż to szkodzi, że ktoś oszukuje prymasa, jeśli praca jest zrobiona. Ktoś jednak znalazł w naszej nieudolnej pracy jakieś ziarenko pożywne. Poszedł Jan, *vir desideriorum*⁷⁹⁰, unosząc swoje niepokoje. Może się pogubić po drodze.

11.30. O[jciec] **Przybylski** w sprawie **Instytutu Tomistycznego**, który chce tworzyć przy klasztorze Dominikanów na N[owym] Mieście. Pragnę go poprzeć.

12.30. Sprawy kancelaryjne: ks. Goździewicz, ks. Borowiec⁷⁹¹, ks. Kotowski, ks. Padacz, s. Maksencja, s. Mieczysława⁷⁹² i wiele spraw.

Polecam wysłać pieniądze do diecezji płockiej, siedleckiej, łomżyńskiej i warszaw[skie]j, sandomierskiej na **powodzian**.

15.30. Wyjazd do **Częstochowy** na pielgrzymkę pisarzy katolickich z ks. prał[atem] **Borowcem**. Stajemy na godz. 18.30. Już ciągną ludzie pod Jasną Górę całą aleją.

20.00. Konferencja dla **redaktorów pism katolickich**. Ustalamy porządek dnia jutrzejszego i nasze zadania. Trzy sprawy omawiamy: 1) informację o przebiegu pielgrzymki; 2) postulaty zgłoszone przez uczestników pielgrzymki (ks. prof. Wojtyła); 3) dezyderaty Episkopatu polskiego wobec prasy katolickiej – referuję ja. Wysuwam następujące zagadnienia: 1) udział redaktorów i pism katolickich w pracy programowej Episkopatu, zawartej w Ślubach Jasnogórskich i w Wielkiej Nowennie; 2) poszczególne zadania różnych pism: tygodniowych i miesięczników, naukowych, popularnych i dla inteligencji; omawiam, co poszczególne pisma powinny robić, aby współdziałać z Episkopatem; 3) drugi program: Łaska w życiu Narodu. Trzeba znaleźć nowe słownictwo, by nim wyrazić stare treści. W tej pracy mają wziąć udział wszystkie zespoły redakcyjne. Nawet „Tyg[odnik] Powszechny” w porozumieniu z teologami musi wyszukać sobie słownictwo strawne dla polskiej inteligencji. Bo ta inteligencja nie bierze udziału w życiu nadprzyrodzonym Kościoła. Ona zna tylko słowa uznania kulturalnego lub krytyki dla Kościoła. Ale nie włącza się w nadprzyrodzoną organizację miłości, jaką jest Kościół święty.

⁷⁹⁰ Łac. mąż wielkich pragnień, tęsknot, oczekiwań.

⁷⁹¹ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

⁷⁹² Mieczysława Maria Wasilewska CSSE (1917–2012), sekretarka 1950–1985 w SPP (Stefana Wyszyńskiego, potem Józefa Glempa). Wstąpiła do sióstr elżbietanek 1948, pierwsze śluby 1950, śluby wieczyste 1955. Przełożona domu elżbietanek w Krynicy 1985–1991.

Po zakończeniu zebrania **Jerzy Zawieyski** pozostaje. Dzieli się swymi niepokojami, które wynosi ze środowiska komunistów i partii. Jest tam duży niepokój i atmosfera katastrofizmu. Zaniepokojeni są próbami lotów z bombami wodorowymi nad Alaską, ku granicom ZSSR. Przyjazd Woroszyłowa⁷⁹³ to próba montowania i ożywiania paktu warszawskiego⁷⁹⁴. Uspokajam Jerzego, by umiał samodzielnie myśleć i nie dać się zastraszyć, bo wtedy osąd rzeczywistości staje się trudny.

10.30^a. B[ohdan] **Skąpski** – sprawy organizacji pracowni powielaczy w W[arsza]wie zamiast na Jasnej Górze, która dotychczas pracuje bardzo powoli i niefachowo.

4 maja 1958

Częstochowa – Jasna Góra. Niedziela.

Pielgrzymka pisarzy i pracowników literatury polskiej na Jasną Górę.

8.15. Msza św. w kaplicy Matki Bożej. Wygłaszam kazanie, w którym poruszam trzy myśli: 1) jesteśmy w obliczu Bogarodzicy, Matki Słowa Wcielonego, Św[iętej] Bożej Karmicielki, którą Bóg sam przygotował w niepokalaności, aby w niepokalaności Słowo Ciałem się stało. Każde słowo rodzić się musi z niepokalaności. To zobowiązuje osobie wszystkich powołanych do służby słowu. 2) Stoimy pod Krzyżem Słowa, gdzie stoi też Matka Słowa Wcielonego. Z Krzyża spływa Krew, która pisze czerwonymi znakami na ziemi. Owocem twórczości słowa są zawsze krwawe męki; rodzi się w męce. Tym większe są dzieła, im bardziej pochodzą z męki. U źródeł twórczości jest zawsze męka Krzyża. Biada sytym, gdyż zamiera ich twórczość. 3) Jesteśmy *canes*⁷⁹⁵, których zadaniem jest lizać językiem rany narodu i leczyć je. Św[ięty] Grzegorz pokazał nam w tej formie opowieść ewangeliczną o Łazarzu, który leżał pod domem bogacza. Ludzie o nim nie myślą już i nie leczą jego ran. Ktoś musi to czynić. To pisarze muszą lizać rany Narodu i leczyć je językiem słowa.

Po przemówieniu odczytałem tekst Ślubowań J[asno]g[órskich], poświęciłem votum, które delegacja złożyła na ołtarzu.

9.30. W pokojach prymasowskich omawiam z ks. Borowcem⁷⁹⁶ i B[ohdanem] Skąpskim sprawy organizacji powielarni dla Instytutu Prym[asowskiego] na Miodowej.

10.00. Początek **konferencji** dla pielgrzymki w sali pielgrzymy (dawna kinowa). Nadeszła depesza od Ojca Świętego, którą odczytał **bp Kominek**. Po wprowadzeniu udzielam głosu bp. **Falkowskiemu**, który wygłasza emocjonalną konferencję o zadaniu pisarza katolickiego. Po nim mówił uczeń b[isku]pa, **Antoni Gołubiew**, który był nie-

^a Tak w rękopisie, czyli: 22.30.

⁷⁹³ Klimient Woroszyłow (1881–1969), przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej ZSRR 1953–1960, radziecki dowódca wojskowy, od 1935 marszałek Związku Radzieckiego.

⁷⁹⁴ Układ Warszawski, oficjalna nazwa: Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej, istniejący w 1955–1991 sojusz polityczno-wojskowy państw bloku wschodniego, faktycznie podporządkowany ZSRR.

⁷⁹⁵ Łac. psy.

⁷⁹⁶ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

przygotowany i w złej kondycji fizycznej. Zebranie wysłało depeszę do Ojca Świętego, holdowniczą, od pielgrzymki literackiej.

Ogłoszono przerwę obiadową.

Na obiedzie jest Gołubiew, Zawieyski, Turowicz, Karol Górski, Woźniakowski, B[ohdan] Skąpski i b[isku]pi: Kominek, Goliński, Falkowski.

15.00. Po obiedzie **droga krzyżowa**, którą prowadziłem w bazylice z ambony. Udział pielgrzymów b[ardzo] liczny.

16.15. Spotkanie na wałach. Pokręciłem się wśród pielgrzymów, wdając się w gawędy.

17.00. Zakończenie pielgrzymki w kaplicy Matki Bożej. Po litanii kilka słów rekapi-tulujących pielgrzymkę.

17.00. Zebranie **consilium**, któremu przewodniczy bp Goliński, w Instytucie Pry-masowskim. Przyszedłem z opóźnieniem, gdy już dyskusja była w toku. Zgłoszono tak wielką ilość projektów i wniosków, że trudno było wszystkie je wyczerpać, wobec czego przekazano je komisji organizacyjnej pielgrzymki.

W zakończeniu dyskusji zaprojektowałem następujący bieg pracy: 1) komisja orga-nizacyjna pielgrzymki będzie odtąd stałą komisją pielgrzymek pisarzy; 2) do niej należy przekazać wszystkie projekty i wnioski; 3) k[omisja] s[tała] p[ielgrzymek] opracuje je i wtedy zwoła szersze zebranie dla omówienia wniosków i przydzielenia prac do wy-konania. Należy pomyśleć o następnej pielgrzymce. Komisja będzie miała na uwadze publikację z zakresu literatury przed Millenium.

Po zakończeniu obrad **consilium** rozmawiałem jeszcze z bp. **Golińskim**, który przed-stawił mi projekt następnej sesji Komisji Maryjnej.

20.30. Ks[iądz] dr **Pawlik** z Katowic przedstawił uzgodniony już program pielgrzymki dziewcząt.

21.00. Ks[iądz] dr **Wojtyła** – rozważamy pomoc dla dyr[ektora] **Kotlarczyka** z Te-atru Rapsodycznego. Ustaliliśmy, że zaprosi go do Rzymu ks[iądz] wizytator Turowski, obecny w Polsce, a ja sfinansuję pobyt jego w Rzymie. Może udać się z tą sprawą do ks. T[urowskiego], który jest w Częstochowie.

Dłuższa rozmowa o „**Tyg[odniku] P[owszechnym]**”: bardzo trzeźwa ocena, obiek-tywna; ks. W[oityła] widzi w tym zespole ludzi wybitnych i uformowanych, niedających sobie łatwo narzucać opinii, ale przywiązanych do Kościoła św.

^a1) Apostolstwo słowa

2) **Bibliotekarze** – ich posłannictwo.

3) Pesymizm polski.

Niechciejstwo młodzieży.

^a Następne 2 kartki w rękopisie pod datą 4 V 1958 sprawiają wrażenie luźnych notatek (przygotowanych do wy-stąpienia?).

„Objawienie siebie światu” – *manifesta te ipsum mundo*⁷⁹⁷ – w piśmie.

Twarzą ku przyszłości.

Konrad Górski z Torunia – nie może przyjechać – j[est] z pielgrzymką.

Antoni[emu] Gołubiewowi –

odsłonił przeszłość

mozaika gnieźnieńska

wysoka kultura – warto grzebać w przeszłości, aby poznać to, co przed nami

Komunikat^a

„Od zera zaczynać nie można”

– fragment **romańskiej posadzki** majolikowej w Gn[ieźnie].

Stworzyć społeczność pracowników kultury ch[rześci]jańskiej.

5 maja 1958

Częstochowa – Warszawa. Poniedziałek.

6.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej dla przedstawicielek instytutów świeckich. Po Mszy św. – w rozmównicy – rozmowa z grupą kierowniczek instytutów. Zachęcałem do: 1) opracowania referatu ramowego o i[nstytutach] ś[wieckich]; 2) do przygotowania informacji dla ks[ięży] b[isku]pów, łącznie z krótkim sprawozdaniem; 3) do zajęcia się projektami konstytucji dla poszczególnych i[nstytutów] ś[wieckich]; 4) do rozważenia wychowania w czystości pod kątem potrzeb apostołstwa świeckiego; 5) do rozważenia problemu ubóstwa i posłuszeństwa w i[nstytutach] ś[wieckich]; 6) do tworzenia ośrodków własnych życia wspólnego. Długa dyskusja zakończyła spotkanie.

8.30. **Grupa prawników** z Krakowa prosi o następną pielgrzymkę prawników.

10.00. „**Tygodnik Powszechny**”.^b J[erzy] Turowicz i J[acek] Woźniakowski^c charakteryzują sytuację. Nacisk cenzury wzrasta. Sprawy na odcinku katolickim: redagowanie „T[ygodnika] P[owszechnego]” jest kwadraturą koła, bo społeczeństwo oczekuje wszystkiego, trudno dostosować się do wszystkich poziomów. Nie brak intryg PAX-u. Są krytyki ze strony przyjaciół „T[ygodnika] P[owszechnego]”. Brak piór, ludzie są młodzi i niewyrobieni. Nie brak ludzi obrażonych na „T[ygodnik] P[owszechny]”. Są świadomi, że popełniają błędy. Nie brak zarzutów o brak ortodoksji (Święcicki⁷⁹⁸, o. Pirożyński). Redakcja j[est] zdania, że nie może rezygnować z obowiązku i ambicji przeprowadzenia

^a W rękopisie wyraz: „Komunikat” jest umieszczony po lewej stronie kartki, podczas gdy pozostałe są uszeregowane w prawej kolumnie tekstu.

^b W rękopisie tym wpisem kończą się notatki na stronie. Został on również powtórzony jako początek zapisków na następnej stronie.

^c W rękopisie nazwiska w zdaniu są ujęte w nawias: (J[erzy] Turowicz i J[acek] Woźniakowski).

⁷⁹⁷ Łac. objaw się, okazać się światu (por. J 7,4b).

⁷⁹⁸ Józef Marian Święcicki (1904–1999), katolicki publicysta i literat, od 1945 redaktor „Tygodnika Powszechnego”, kojarzony z „maksymalizmem katolickim” w opozycji do „minimalizmu” Stanisława Stommy i Jerzego Turowicza. Nie wrócił już do redakcji po reaktywowaniu „Tygodnika Powszechnego” 1956 i pozostał wobec niego krytyczny. Brat ks. Stanisława Święcickiego.

pewnych swoich idei. Całkowicie nie poprawia się, gdyż chce swoje ideały przeprowadzić. Ale wytwarza się atmosfera inkwizycyjna. Nie jest zadowolony abp Baziak z załatwienia sprawy Kisiela. Proszę, aby odwiedził p. T[uiłowicz] abp. Baziaka i wyjaśnił dokładnie całą sytuację „Tygodnika P[owszechnego]” i p. Kisiela.

12.00. Ks[iażdż] **Turowski**, wizytator pallotynów – powierzam mu sprawę przeniesienia wyd[awnictwa] pallotynów z Pozn[ania] do W[arsza]wy i sprawę dyr[ektora] Kotlarczyka. Gotów jest przyjąć go do domu gościnnego w Rzymie.

13.00. Wyjazd do W[arsza]wy. Jestem chory.

17.00. O[jciec] **Wawryn**. Ustalamy jutrzejszą konferencję ks[ięży] prowincjałów.

6 maja 1958

Warszawa. Wtorek.

7.30. Msza św. w kaplicy domowej.

10.00. Do „Romy” – obraduje konferencja referentów diec[ezjalnych] dobroczynności z całej Polski. Nie przyjechał abp **Baziak**, który choruje w Tarnowie. Są b[iskupi]: Nowicki, Kominek, Jaroszewicz, Bieniek⁷⁹⁹. Przewodniczy bp Nowicki. Wygłaszam referat n[a] t[emat] czynu apostolskiego. Referat jest [za]pisany na magnetofonie.

15.00. Do **Óltarzewa**, gdzie obradują wyżsi przełożeni zakonów męskich pod przewodnictwem o. **Wawryna**. Wygłaszam konferencję dwugodzinną, odbieraną przez magnetofon. Wracam zaraz do domu i idę do łóżka. Wychodzą mrozy jasnogórskie, grad, śnieżyce i wszystko, co tam było w czasie pielgrzymki literatów.

7 maja 1958

W[arszawa]. Środa.

7.30. Na Mszy św. Jerzy **Zawieyski** i L[ila] **Wantowska**. Oboje zostają na śniadaniu. Dzielimy się spostrzeżeniami z pielgrzymki literatów. Było tam nawet – zdaniem Jerzego – czterech katolików z „Argumentów”⁸⁰⁰, nadto wielu braci komunistów wspierających ustrój.

10.00. Ks[iażdż] **Słomkowski**⁸⁰¹ omawia sprawę duszpasterstwa zawodowego i dni skupienia dla lekarzy. Otrzymuje pomoc na swoje prace i na kolonie letnie dla uczennic szkół.

⁷⁹⁹ Juliusz Bieniek (1895–1978), biskup pomocniczy katowicki 1937–1978. Święcenia 1918. Dwukrotnie wygnany z diecezji: przez Niemców 1941–1945 i przez władze komunistyczne 1952–1956. Po wojnie członek Komisji KEP ds. Dobroczynności. Zaangażowany w sprawę obrony nauki religii w szkołach.

⁸⁰⁰ „Argumenty”, laicki tygodnik (do 1959 dwutygodnik) wydawany 1957–1990 przez Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomysłicieli (od 1969 TKKS), pozostający pod bezpośrednią kontrolą władz komunistycznych jako jedno z narzędzi polityki antykościelnej.

⁸⁰¹ Antoni Słomkowski (1900–1982), ksiądz, profesor zwyczajny 1946, kanonik kapituły gnieźnieńskiej 1958. Święcenia 1925. Od 1935 wykładowca na KUL, rektor 1944–1951. Więziony 1952–1954. W 1957–1960 ponownie wykładowca na KUL, do momentu usunięcia z uczelni przez władze komunistyczne. Wykładowca w seminariach duchownych. Założyciel w 1962 Prymasowskiego Studium Życia Wewnętrznego w Warszawie, Instytutu Świeckiego Chrystusa Króla i Maryi Matki Królowej, ośrodka rekolekcyjnego w Kaniach koło Warszawy.

11.00. Ks[iądz] **Pruś**⁸⁰² w sprawie swego wyjazdu do Belgii.

11.15. **Orno** – grupa artystyczna przyniosła mi do obejrzenia monstrancję przeznaczoną dla KUL na 40-lecie. Zamówiłem u nich mszał dla KUL i misę z dzbanem dla katedry gnieźnieńskiej na Millenium.

12.30. Prof[esor] **Marzyński** prosi o wskazania co do budowy nowoczesnych świątyń. Powtarzam niektóre myśli, wypowiedziane podczas odczytu dla architektów W[arsza]wy.

16.00. Mój brat⁸⁰³ z żoną i dziećmi.

20.00. W k[ościel]e św. **Jakuba** na Ochocie wygłaszam konferencję o Tysiącleciu dla męskiej młodzieży akademickiej; słuchaczy około trzech tysięcy.

8 maja 1958

Warszawa. Czwartek.

7.30. Na Mszy św. dr T[eresa] Rylska⁸⁰⁴.

9.00. Ks[iądz] kan[onik] **Kliszko** z Z[ofia] **Czacką** w sprawach organizacji pomocy powodzią. Na razie pomoc nie jest pilna, ale będzie potrzebna wtedy, gdy zaczną się odbudowywać i gdy nie będzie pomocy społecznej. Księża nie meldują o większych szkodach. Poradnia rodzinna jeszcze nie jest ruszona; brak jest personelu. Sprawa organizacji stacji opieki nad matką bez opieki nadal nie jest ustalona.

10.00. Ks[iądz] rektor **Miziolek** – sprawy sesji pedag[ogicznej] na zak[on]ie roku akad[emickiego]. W sprawie obozów wak[acyjnych] dla kleryków – wyrażam na nie zgodę, by jednak władze sem[inarium] odwiedzały je. Postanawiam nie wpisywać III kursu na ATK od n[owego] r[oku] akad[emickiego] 1958/59. Przypada 200-lecie założenia sem[inarium] biskupiego w W[arsza]wie – urządzić akademię i przypomnieć to duchowieństwu.

11.00. W sprawie **domu pracy kobiet** – ks. J[an] Zieja, ks. Kliszko, ks. Kurowski⁸⁰⁵, panna Strzembosz⁸⁰⁶, p. Czacka, p. Milanowska⁸⁰⁷. Jest projekt nabycia domu w Piasecznie za cenę 500 tysięcy zł. Postanowiono nabyć dom z pomocą mec. Janczewskiego⁸⁰⁸ i spisać umowę.

⁸⁰² Stefan Pruś SDB (1918–1987), dyrektor Wydawnictwa Salezjańskiego, autor tekstów pieśni religijnych, modlitewników, opracowań na temat historii salezjanów w Polsce. Śluby w zgromadzeniu salezjanów 1937, święcenia 1943.

⁸⁰³ Chodzi o Tadeusza Wyszynskiego.

⁸⁰⁴ Teresa Rylska (Ścibor-Rylska) z d. Sokołowska (1912–1985), w czasie studiów na UW prezeska oddziału warszawskiego SKMA „Odrodzenie”, uczestniczka Tygodni Społecznych w Lublinie. Od 1957 współorganizatorka Dni Modlitw „Odrodzenia” na Jasnej Górze. Wykładowca na UMCS 1944–1950 i na KUL 1958–1976; kierownik zakładu, potem katedry botaniki, od 1961 również zakładu biologii.

⁸⁰⁵ Prawdopodobnie chodzi o ks. Wacława Kurowskiego, który w zapiskach z tego dnia wspomniany jest także pod godz. 12.30.

⁸⁰⁶ Teresa Strzembosz (1930–1970), działaczka charytatywna, współtwórczyni ośrodków adopcyjno-opiekuńczych i domów samotnej matki. Pierwszy tego rodzaju dom założyła w 1958 w podwarszawskich Chyliczkach. Współorganizatorka duszpasterstwa służby zdrowia, krajowa instruktorka poradnictwa dotyczącego naturalnego planowania rodziny.

⁸⁰⁷ Milanowska. Brak danych.

⁸⁰⁸ Stanisław Janczewski (1887–1970), prawnik, radca prawny w KMW. Wpisany na listę adwokatów w Warszawie 1912. Wieloletni członek Naczelnej Rady Adwokackiej. Współtwórca „Palestry” 1957 i redaktor naczelny do 1964.

12.00. Ks[iądz] J[an] **Zieja**.

12.15. O[jciec] **Chudy** TJ – sprawy filmowe. Prosi o mieszkanie dla swych pracowników na Szucha; prosi o odłożenie sprawy do rozmowy z ks. prał[atem] Borowcem⁸⁰⁹. Wyjeżdża za granicę; prosi o listy polecające. Otrzyma je. Projekt listu o filmie trzeba przepracować, gdyż jest zbyt długi i trudny. Potrzebny jest wóz do lokomocji. Niech szukają.

12.30. Ks[iądz] **Gniewniak** – organizacja obozów letnich dla młodzieży akad[emickiej].

Ks[iądz] Wacław **Kurowski**⁸¹⁰ z Lipkowa – dalsza odbudowa Domu Sienkiewiczowskiego.

13.30. Na obiedzie Stanisławowie domowi z p. Maciejakiem na czele.

14.30. Do Zalesia D[olnego] z Ojcem.

18.00. Powrót.

19.00. W k[ościel]e św. Wawrzyńca na Woli.

9 maja 1958

Warszawa. Piątek.

7.30. Na Mszy św. **mistrzynie nowicjatu** z całej Polski. Około 120 osób. Wygłaszam do nich przemówienie o formacji nowicjuszek, na obrazie Trójcy Świętej, w duchu wspólnoty z Mistycznym Ciałem Chrystusa, w duchu apostołstwa aż do krwi.

9.00. Konsulta 7 **Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich**. S[io]s[try] proszą o list do zakonnic – radzę to odłożyć na jesień. Ustala się termin paźdz[iernikowej] pielgrzymki na J[asną] G[órę]. Powołuje się Komisję Szkolną jako ciało doradcze dla szkolenia zakonnic (ks. Słomkowski). W sprawie „urlopów” siostr katechetek – należy je urządzić we własnych domach zak[onnych]. „Wczasy” zakonnic też mogą być we własnych domach zakonnych.

10.00. Ks[iądz] J[ózef] **Baron** w sprawie zmian ks[ięży] misjonarzy. Ks[iądz] **Niedziela** pozostanie jeszcze na rok. Ks[iądz] **Skowyr**⁸¹¹ pozostanie. Z B[y]dgoszczy wyszedł ks. **Giemza**⁸¹². Konieczny jest podział par[afii] Miłosierdzia B[ozego].

Współautor *Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu* (1961). Autor *Dziejów adwokatury w dawnej Polsce* (Warszawa 1970).

⁸⁰⁹ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

⁸¹⁰ Wacław Kurowski (1908–1992), ksiądz, proboszcz parafii św. Rocha w Lipkowie 1952–1992. We dworze służącym za plebanię założył prywatne muzeum historii Lipkowa i jego związków z Henrykiem Sienkiewiczem. Świecenia 1945. Do 1952 wikariusz w parafii św. Józefa w Warszawie na Kole.

⁸¹¹ Kazimierz Skowyr CM (1909–1959), proboszcz parafii w Ignacowie koło Mińska Mazowieckiego 1958–1959. Wstąpił do misjonarzy św. Wincentego à Paulo 1926. Świecenia 1933. Misjonarz w Chinach 1934–1949. Po powrocie do Polski m.in. administrator parafii św. Anny w Jakubowie 1951–1952.

⁸¹² Władysław Giemza CM (1909–1973), proboszcz parafii św. Wincentego à Paulo w Bydgoszczy 1945–1957. Administrator parafii św. Anny we Wrocławiu 1957–1973. Wstąpił do misjonarzy św. Wincentego à Paulo 1925. Świecenia 1932. Misjonarz w Chinach 1933–1934. Po powrocie do Polski duszpasterz m.in. w Pabianicach i Bydgoszczy.

Ks[iądz] **Kur**⁸¹³ chce jechać na studia zagr[aniczne] bibliistyki. Z powodu trudności gotów jest zapisać się na U[niwersytet] Warsz[awski] na grupę orientalistyczną, a później na St[ary] T[estament] do Rzymu.

11.00. Gen[eralny] opat **cystersów** z Rzymu⁸¹⁴ omawia sytuację zakonu po wizytacji. Najwięcej trudności j[est] w Wąchocku i w Jędrzejowie; domy są piękne, ale brak ludzi. W Mogile, którą obrasta miasto N[owa] Huta, brak jest tradycji cysterskich. Ludzie są dobrzy, ale to nie są powołania cysterskie. O[jciec] wizytator zna sprawę o[jca] opata ze Szczyrzycy⁸¹⁵, który nieco „patriocił” i brał udział niepotrzebnie w konsekracji katedry katowickiej⁸¹⁶.

11.30. Zb[igniew] **Chwalibóg**⁸¹⁷, inż[ynier] arch[itekt] Politechniki Warsz[awskiej], projektant kościoła w Legionowie. Cały projekt zbyt „nowoczesny”, z wieżą nie do przyjęcia i z dachem w kształcie siodła albo czapki oficera Wehrmachtu, nie nadaje się do konserwacji w warunkach klim[atycznych] polskich.

12.00. Przełożona gen[eralna] s[ió]s[tr] z Nowego Miasta⁸¹⁸ z ks. Jakubcem, po wyborach, ze swoją zastępczynią i ekonomką⁸¹⁹ proszą o błogosławieństwo.

12.30. D[okto]r L[udwik] **Dembiński**⁸²⁰ po powrocie z Afryki i Niemiec. Zwiedzał uniwersytety afrykańskie. W N[iemczech] o. **Hirschmann**^{a 821} przygotowuje kongres eucharystyczny w Monachium. Oczekuje wypowiedzi naszej i udziału wschodniej Europy. Jestem zdania, że na kongres w Monachium jeszcze za wcześnie. Trzeba wpięrow naprawić krzywdy wyrządzone Europie i Polsce przez Monachium⁸²².

^a W rękopisie: Hirschmann.

⁸¹³ Stanisław Kur (ur. 1929), ksiądz. Świecenia 1953. Student filologii semickiej na UW 1958–1963. Studia biblijne i doktorat w Rzymie 1963–1969. Profesor, biblista, egiptolog, wydawca tekstów etiopskich, tłumacz Księgi Rut w BT. Wykładowca na KUL, UW, UKSW. Rektor WSD w Warszawie 1982–1997. Od 1999 infułat, wikariusz biskupi metropolity warszawskiego.

⁸¹⁴ Sighard Karl Kleiner OCist (1904–1995), Austriak, opat generalny zakonu cystersów 1953–1985. Świecenia 1928. Wstąpił do cystersów 1928.

⁸¹⁵ Opatem w Szczyrzycu był o. Stanisław Kiełtyka OCist.

⁸¹⁶ Konsekracji katedry Chrystusa Króla w Katowicach dokonał 30 X 1955 bp częstochowski Zdzisław Goliński pod nieobecność biskupów katowickich, wysiedlonych przez władze komunistyczne poza diecezję.

⁸¹⁷ Zbigniew Chwalibóg (1910–1967), architekt, absolwent Politechniki Lwowskiej, projektant budynków użytku publicznego, sakralnych i innych.

⁸¹⁸ Jolanta Lucyna Różalska (1908–2001), przełożona generalna Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej 1958–1970. Radna generalna 1952–1958; wieloletnia mistrzyni nowicjatu.

⁸¹⁹ Zastępczyni przełożonej generalnej obecna na spotkaniu to s. Maria Wenancja Ambroziak. Ekonomka: s. Rozalia Jadwiga Pawlik.

⁸²⁰ Ludwik Dembiński (1928–2000), doktor prawa, dyplomata. Jeden ze współzałożycieli KIK 1956, wiceprezes i członek zarządu warszawskiego KIK. Pracownik naukowy KUL 1950–1952 i 1961–1967. Adwokat w Warszawie 1952–1961. Sekretarz generalny ruchu „Pax Romana” 1967–1971. Wykładowca na uniwersytetach w Kanadzie, Kamerunie i Szwajcarii 1971–1983. Ambasador RP przy ONZ 1992–1997.

⁸²¹ Johannes Baptist Hirschmann SJ (1908–1981), Niemiec, ceniony specjalista od teologii moralnej, wykładowca w Kolegium Filozoficzno-Teologicznym St. Georgen we Frankfurcie nad Menem. Ekspert podczas Soboru Watykańskiego II.

⁸²² Kongres Eucharystyczny w Monachium odbył się 31 VII – 7 VIII 1960 pod hasłem „Eucharystia braterską uczcą miłości” i uwzględnił elementy pokutne za zbrodnie popełnione podczas drugiej wojny.

12.30^a. Inż[ynier] architekt **Pieńkowski** z żoną⁸²³ w sprawie projektu ołtarza dla katedry św. Jana. Rad by oszczędzić tryptyk dziś umieszczony prowizorycznie. Proszę o dokonanie dwóch projektów, jednego z tryptykiem, drugiego bez [tryptyku].

19.30. W k[ości]le św. **Anny** konferencja do akademikzek m[iasta] W[arsza]wy. Jest ich mniej o jedną trzecią w porównaniu z akademikami u św. Jakuba. Ale słuchają bardzo uważnie. Mówię im o zadaniu życiowym kobiety: „Uczyńmy (człowiekowi) **pomoc**, podobną jemu”⁸²⁴. Zaczęła pomagać Ewa, ale źle; przyszła na pomoc Maryja i pomagała Bogu Ojcu w dziele Wcielenia, pomagała Synowi Bożemu, pomaga nam dziś, bo jest Matką; pomaga też i narodowi polskiemu – bo jest *ad defensionem populi Polonici*⁸²⁵. Tekst idzie na magnetofon.

10 maja 1958

W[arsza]wa – Gniezno. Sobota.

7.30. Uprzedzając rocznicę 12. konsekracji, przyszły na Mszę św. moje dzieci z Zespołu, s. **Lidia** z towarzyszką – nazaretanki i B[ohdan] Skąpski. Zjawił się też ks. **Kliszko** z Z[ofią] Czacką, który przedstawił mi bardzo korzystne warunki nabycia domu dla „matek nieślubnych” w Piasecznie. Polecam przystąpić do dzieła. B[ohdan] **Skąpski** nie ma skłonności umieszczać powielaczy w naszej posesji, obawiając się nadmiernego skupienia w jednym miejscu. P[an] **Sobański** prosi o pomoc dla A[ntoniego] **Chacińskiego**, który już radzić sobie nie może z powodu przeciążenia licznymi obowiązkami rodzinnymi. P[an] S[obański] nie wie tego, że pomagamy, ale trudność polega na czym innym. Pani Ch[acińska]⁸²⁶ pracuje w d[uszpasterstwie] d[obroczyнным], a czas spędza na paleniu papierosów, w czym walenie pomaga wysiadujący tu mąż i rodzina. Młodego Ch[acińskiego]⁸²⁷ przyjęto do W[ydziału] N[auki] K[atolickiej] w K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej], ale i tam nic nie wychodzi.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Przed **sesją** konsultuję w sprawie tego, czy płacić cło za dary am[erykańskie], czy dopuścić do licytacji. B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański] wypowiada się raczej za dopuszczeniem do licytacji, by mieć jasną sytuację. Cło wyniosłoby do półtora miliona zł. Mogą nas zniszczyć cłami. Czyniąc to, rząd na gwałt montuje komisję społeczną, do której wchodzi p. **Frankowski**⁸²⁸ i p. **Dziem-**

^a Tak w rękopisie. Prawdopodobnie powinna być 13.00 lub 13.30.

⁸²³ Żoną Władysława Pieńkowskiego była Barbara Pieńkowska z d. Kowerska (1917–2012).

⁸²⁴ Rdz 2,18.

⁸²⁵ Łac. dla obrony narodu polskiego.

⁸²⁶ Irena Chacińska z d. Skarzyńska (1902–1979), żona Antoniego Chacińskiego.

⁸²⁷ Irena i Antoni Chacińscy mieli 8 dzieci, w tym 4 synów: Antoni Jerzy (1928–2002), Stefan (1929–?), Roman (1935–?), Józef (1940–?).

⁸²⁸ Jan Frankowski (1912–1976), prawnik, publicysta, działacz społeczny. Poseł na Sejm Ustawodawczy i Sejm PRL 1947–1972. Związany ze środowiskiem PAX 1945–1956. W 1957 założyciel ChSS i jego prezes do 1968. Redaktor naczelny „Za i Przeciw”.

bowski⁸²⁹. Obydwa ci panowie pełnią tu to samo zadanie, jakie wyznaczono PAX-owi w zabieraniu kościelnego Caritasu w 1950 r. W pismach ukazały się artykuły pochwalające filantropię i pracę charytatywną; mają one napędzić ludzi do nowej instytucji. Może przekażą im Caritas. Wszystko to na gwałt jest potrzebne dla biednych, bo teraz robi rząd; ale gdy to czynił Episkopat, wszystko było szkodliwe i produkowało żebraków i leniuchów. Moi rozmówcy raczej są za tym, by utrzymać linię dotychczasową i nie płacić cła.

Sesja zajmuje się sprawami gospodarczymi. Jest wiele zgłoszeń o zapomogi i pożyczki na cele budowli sakralnych. Nieco bez planu, gdyż K[uria] M[etropolitalna] W[arszawska] nie wie, czym rozporządza i co może pożyczyć. B[isku]p **Majewski** nie jest przygotowany do referowania spraw na sesji. Pracujemy do godz. 13.30.

Po obiedzie wydaję różne dyspozycje; podpisuję dekrety i o godz. 16.00 z ks. kan[onikiem] **Czerniakiem** wyruszam do Gniezna. Stajemy w domu na godz. 20. Poprawiam teksty kazań do akademików.

11 maja 1958

Gniezno – Strzelno. Niedziela.

5.00. Msza św. w domu.

6.00. Wyjazd do **Strzelna** na konsekrację rotundy św. Prokopa. Zburzona w czasie odwrotu Niemców, którzy zrobili tu magazyn dokumentów i chcieli to spalić bombami. W wyniku [tego] kopuła się zawaliła, a wewnątrz wypaliło tak, że całe warstwy kamienia spadały. Po długoletniej pracy dziś św. Prokop jest piękny i umiejętnie przyozdobiony starymi rzeźbami.

Obrzędy ceremoniału prowadzi ks. prof. **Bolz**⁸³⁰, a wyjaśnień ludowi udziela ks. kan[onik] **Kłoniecki**. Pomaga mi ks. kan[onik] **Czerniak**. Mży leniwy deszczyk. Ludzi zebrało się wiele. Praca idzie sprawnie, gdyż wszystko b[ardzo] starannie przygotowane. Konsekracja trwa trzy godziny i kwadrans. Sumę celebryje ks. kan[onik] **Czerniak**, a ja wygłaszam kazanie przed rotundą. Jest tu już pięknie, słonecznie, tylko wiatr spycha głos, wspierany przez głośniki.

Księża zebrani z okolicy na uroczystość opowiadali wiele spraw, które prowadzą do wniosku: to, co było, wraca. W Strzelnie nagle się wszystko popsło: a więc na plebanii nie ma telefonu, zgasło światło elektryczne, zwołano różne zebrania, usiłowano nawet młodzież zatrudnić. Wraca stary obrządek stalinowski. Ludzie usiłują się „odgryźć” za okres przymusowych ograniczeń. Inni znowu zaczynają się „bać”, głównie nauczycielstwo.

15.00. Po **obiedzie** żegnam lud zebrany przed plebanią, przyjmuję delegację młodzieży licealnej i wracam do domu. W drodze zatrzymujemy się przy odnowionej przez lud

⁸²⁹ Kazimierz Dziembowski, działacz Akcji Katolickiej, potem PAX. W 1957 współzałożyciel ChSS.

⁸³⁰ Bogdan Bolz (1913–1993), ksiądz, doktor nauk humanistycznych. Ceremoniarz. Wykładowca liturgiki i języków klasycznych w WSD w Gnieźnie. Kanonik. Świecenia 1938. Tuż przed śmiercią nominowany na członka Komisji Neolatynistycznej Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN.

P[raństwowych] G[ospodarstw] R[olnych] figurze Matki Bożej. Staje też ekipa motocyklistów. Przemawiam do zebranych i błogosławię im.

15.30. W domu. Czytam listy i pracuję nad^a aktami *scrutinium episcopale*⁸³¹, zebranymi w związku ze staraniami niektórych ks[ięży] biskupów o sufraganów.

Otrzymuję list, który informuje o poczynaniach partii w Gnieźnie po moim przemówieniu z balkonu w uroczystość św. Wojciecha. Ob[ywatel] Łączny, „wyznaniowiec” wojewódzki, chciał zmontować protokół dla PZPR, jakobym publicznie podburzał lud przeciwko władzy ludowej. Sekretarka posiedzenia odmówiła podpisania protokołu. Podpisał ktoś inny – protokół poszedł do W[arszawy].

12 maja 1958

Gniezno. Poniedziałek.

6.30. Msza św. w katedrze przy grobowcu św. Wojciecha. Zebrała się tu kapituła, młodzież duchowna z seminarium i profesorowie oraz kurialiści. W czasie Mszy św. śpiewy wykonali alumni. Po Mszy św. ks. kan[onik] **Durzyński** wygłosił przemówienie przy ołtarzu wielkim, wspominając ważniejsze sprawy związane z moją sakrą biskupią na Jasnej Górze. Podziękowałem za życzenia i przemawiałem do wiernych, których była pełna katedra.

Po Mszy św. udaliśmy się do seminarium na śniadanie.

Wspominam z wdzięcznością łaskę pełni kapłaństwa; widzę, jak nieudolnie służę; wdzięczny jestem ludowi za modlitwy, Bogu za doświadczenia i za wolność pracy.

10.00. Ks[iaźdź] **Maciocha**⁸³² z B[y]dg[oszczy], nowy organizator parafii w Jachcicach. Ks[iaźdź] gorliwy i pełen zapału, chociaż chciałby wszystko zrobić od razu. Mówi o swych kłopotach z „wyznaniowcami”, którzy nadal montują wszystkie siły, aby przeszkodzić w organizacji parafii.

10.30. Przekazuję maszynopisy kazań do akademików i academiczek.

11.00. Dziekan z **Białośliwia**, ks. **Gólczewski**⁸³³, przedstawia stan swego dekanatu. Sprawa religii w szkole wygląda dobrze; nauczycielstwo pomaga, daje przykład praktykami relig[ijnymi]. Sprawa tzw. siatki godzin dla religii nie przedstawia trudności. Ateizmu dotychczas nie próbowano propagować w szkołach. Kurator toruński zamierzał wpływać na nauczycielstwo, ale nic z tego nie wyszło. Stwierdza się spadek Komunii św. tam wszędzie, gdzie głębiej kładzie się nacisk na zwalczanie onanizmu małżeńskiego. Nadto coroczne rekolekcje powszednieją ludziom.

^a Tu w rękopisie przekreślony wyraz: sprawami.

⁸³¹ Łac. badanie opinii o kandydatach na biskupów.

⁸³² Wacław Maciocha (1920–1993), ksiądz, urodzony w USA. Świecenia 1950. W 1958–1972 pierwszy proboszcz i budowniczy kaplicy w nowo erygowanej parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Jachcicach (osiedle w Bydgoszczy). W 1974 wyjechał na misje do Zambii.

⁸³³ Czesław Gólczewski (1908–1961), ksiądz. W 1951–1961 proboszcz parafii NSPJ w Białośliwiu (pow. pilski) i dziekan dekanatu białośliwskiego. Świecenia 1931. Podczas drugiej wojny konspiracyjny duszpasterz w Inowrocławiu.

12.00. Ks[iaǳ] dziekan z Łobżenicy, Cz[esław] **Koczorowski**^{a 834}, informuje o sytuacji w dekanacie. Są wielkie trudności z organizacją pracy kat[echetycznej] w szkole z uwagi na samych księży, którzy nie mogą podzielić pracy duszp[asterskiej] i szkolnej.

13.30. Obydwaj ks[ięża] dziekani zostali na obiedzie.

15.00. Przeprowadziłem *scrutinium* kan[oniczne]⁸³⁵ ośmiu diakonów przed święceniami prezbyteratu.

18.00. W **farze** poświęciłem obraz św. Józefa, wykonany przez prof. **Torwirta** z Torunia, i wygłosiłem kazanie. W czasie wieczery prof. T[orwirt] ostrzegał przed budowlami monumentalnymi w betonie, gdyż po 50 latach grozi im korozja.

13 maja 1958

Gniezno. Wtorek.

7.30. Siostry zakonne z miasta na Mszy św. Wygłaszam do nich przemówienie.

8.30. Ks[iaǳ] kan[onik] Zaręba i Czerniak.

9.00. Ks[iaǳ] **Szymański**⁸³⁶, ojciec duch[owny] sem[inarium] diec[ezjalnego], informuje o pracy duch[owej] wśród alumnów. Ostrzega przed zjawiskiem dostrzeżonym we Wrocławiu, gdzie grupa starszych alumnów chciałaby opuścić semin[arium], gdyby miała odpowiednie warunki materialne. Ks[iaǳ] Sz[ymański] podejrzewa, że i u nas byłoby to możliwe. Czy nie należałoby dopomóc takim alumnom materialnie, by mogli się usamodzielnic i opuścić sem[inarium]?

9.30. Prowadzę *scrutinium kanoniczne* dalszych sześciu diakonów przed święceniami kapłańskimi.

11.00. Rozmowy z ks[iężmi] dziekanami **Menclem**^{b 837} i **Schmidtem**^{c 838} – roczne sprawozdania.

11.15. Dziekan **gniewkowski**⁸³⁹ złożył sprawozdanie ze swego terenu, dobrze mi znanego z wizytacji [z] roku ubiegłego. Wiele zarządzeń, wydanych na wizytacji kanonicznej, nie zostało wykonanych. Trudności, dotyczące niektórych księży, nie ustąpiły w terenie; ludzi tak łatwo nie zmienia się. **Ks[iaǳ] Sch[midt]** stwierdza, że istnieją tajne

^a W rękopisie błędnie: Kaczorowski.

^b W rękopisie: Menzlem.

^c W rękopisie nazwisko dziekana z Łabiszyna pisane niekonsekwentnie: Schmidt obocznie do Szmidt.

⁸³⁴ Czesław Koczorowski (1907–1989), ksiądz. W 1950–1985 proboszcz parafii św. Trójcy w Łobżenicy i dziekan dekanatu łobzeskiego. Święcenia 1934. Więzień obozów Sachsenhausen i Dachau. W 1946–1950 administrator parafii św. Mikołaja w Srebrnej Górze. W 1962 szambelan papieski.

⁸³⁵ Łac. badanie kanoniczne, np. kandydata do święceń.

⁸³⁶ Chodzi o ks. Stanisława Szymańskiego.

⁸³⁷ Leon Mencel (1901–1969), ksiądz, 1951–1969 proboszcz parafii św. Mikołaja i św. Konstancji w Gniewkowie, dziekan. Święcenia 1925. Więzień obozów w Górnej Grupie, Stutthofie, Sachsenhausen i Dachau. Od 1964 kanonik honorowy kapituły kruszwickiej.

⁸³⁸ Brunon Schmidt (1895–1961), ksiądz, od 1934 proboszcz parafii Zwiastowania NMP w Łabiszynie. Od 1949 kanonik gremialny kapituły kruszwickiej. Dziekan dekanatu szubińskiego. Święcenia 1921.

⁸³⁹ Chodzi o ks. Leona Mencla.

instrukcje, by uszczuplać zakres nauczania religii. Młodzież żyje nadal filmem i dużo czasu traci na to; poziom filmów słaby, na razie wpływu na to nie ma. Ks[iądz] dziekan ocenia b[ardzo] dobrze młodych wikariuszów, którzy pracują w dekanacie. Nie brak jednak przykładów złego postępowania i towarzyskiego niewyrobienia wikariuszów. Drobnii urzędnicy w terenie własnym nadal trzymają się z rezerwą, spodziewają się reakcji kom[unistów]; gdy się znajdują poza własnym terenem, są o wiele lepsi i bliżsi. Z nauczycielstwem jest różnie: jedni unikają księdza, inni wychodzą mu na spotkanie. Do kościoła chodzą.

13.30. Ks[iądz] prał[at] **Mieliński** z Poznania i ks[iądz] dziekan z Łabiszyna pozostali na obiedzie.

14.30. Po obiedzie z ks. **Mielińskim** długa rozmowa; wręczam mu materiały z pielgrzymki służby słowa i kazania dla akademików do wykorzystania w „Przew[odniku] Kat[olickim]”. Ks[iądz] M[ieliński] otrzymuje listy do abp. Baraniaka.

16.00. Z opóźnieniem przychodzę na posiedzenie **Wydziału Duszpasterstwa**. Księża obradują nad instrukcją o porządku procesji Bożego Ciała.

Wkrótce wyrywa mnie stąd telefon. Dzwoni o[jciec] przeor z Jasnej Góry⁸⁴⁰. Właśnie zgłosił się do Instytutu Prymasowskiego wiceprokurator z Katowic⁸⁴¹ z nakazem przeprowadzenia śledztwa w I[nstytucie] P[rymasowskim] i opieczętowania instytutu. Pracownicy oparli się, tłumacząc, że I[nstytut] P[rymasowski] jest urzędem Prymasa P[olski] i do niego należy się w tej sprawie zwracać. Usiłowano zabrać do samochodu kierowniczkę, p. Kuszell⁸⁴², ale ją odebrano. O[jciec] przeor pyta, co robić. Proszę o złożenie oświadczenia następującego: Instytut Pr[ymasowski] jest urzędem Prymasa P[olski] do spraw Ślubów. Nie jest tajny, gdyż zawiadomiłem o tym **główny Urząd** do Spraw Wyznań w W[arsza]wie. Nie otrzymałem wprawdzie odpowiedzi, ale i zakazu nie było. Gdy idzie o wydawnictwa I[nstytutu] P[rymasowskiego], to są one wydawane z mojego polecenia, na podstawie zgłoszenia do Urzędu [do] Spraw Wyznań w W[arsza]wie. Należy zachować spokój. Gdyby pomimo tego wyjaśnienia funkcjonariusze nie chcieli ustąpić, nie należy się opierać. Dopuszczać napaść, zachować spokój i modlić się do Zwycięskiej Matki Boga.

18.00. Ks[iądz] **Różewicz**, który po katastrofie samochodu z bp. Bernackim przyszedł do zdrowia, zgłosił się z gotowością do pracy. Wysyłam go na KUL, aby przeprowadził studia prawnoliturgiczne.

21.00. Telefon o[jca] **przeora** z Jasnej Góry. Prokuratorscy najeżdźcy poszli z kwitkiem dziś po otrzymaniu wyjaśnienia, że instytut jest urzędem Prymasa Polski. Oświadczyli, że sprawę przeniosą do W[arsza]wy, byli w widoczny sposób skonfundowani. Proszę raz jeszcze, by o[jciec] przeor uporczywie oświadczał, że I[nstytut] P[rymasowski] jest

⁸⁴⁰ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

⁸⁴¹ Jan Rydzio, wiceprokurator z Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach.

⁸⁴² Chodzi o jedną z sióstr Kuszell o tym inicjał imienia: Jadwigę (ur. 1927), absolwentkę filologii klasycznej na UW, od 1957 członkinię „Ósemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego), lub Janinę (ur. 1929), absolwentkę KUL, pedagoga, również członkinię „Ósemki”.

moją własnością, na mój rozkaz działa, jest urzędem Prymasa Polski, a o[jc]o[wie] nic tu nie mają do mówienia. Odsyłajcie do mnie. Niech M[atka] Boża opiekuje się wami.

14 maja 1958

Gniezno. Środa.

7.30. Wigilia Wniebowstąpienia. Msza św. dziękczynna. Ks[iądz] kan[onik] Czerniak.

8.30. Ks[iądz] H[enryk] **Raiter** po wczorajszej konferencji wizytatorów religii w szkołach stwierdza, że już trzech księży zwolniono „za bicie” dzieci. Rozpatrzyliśmy wypadek o[jca] jezuita⁸⁴³ z B[y]dg[oszczy], który uniósł się i uderzył dziewczynę 17-letnią. Wypadek ten jest typowy, którego bronić nie można. Należy ostrzegać księży, by czuwali nad niecierpliwością. Dwa inne wypadki są raczej wywołane niechęcią kierownictw szkolnych, które wyolbrzymiają sprawy (Wągrowiec⁸⁴⁴).

9.15. Dwaj **diakoni** – *scrutinium can[onicum]* przed święceniami kapłańskimi.

11.00. Rozmowy z księżmi **dziekanami** z **Nakła** i **Klecka**. Ks[iądz] dziekan Ziarniak⁸⁴⁵ z Nakła widzi pewne korzystne przejawy wśród nauczycielstwa młodszego, które nie ma tych lęków co starsze. Walka z religią, kontynuowana skrycie przez partię, była motywem dla wielu ludzi do wystąpienia z partii. W **więzieniach** udało się zorganizować duszpaństwo znośnie; nabożeństwa są w niedzielę przy pomocy administracji więz[iennej]. Informacje ks. Z[iarniaka] są dość optymistyczne, jakkolwiek widzi i on, że sytuacja adm[inistracyjna] zaostrza się po październiku. Naświetlenia ks. dziek[ana] **Roeslera**⁸⁴⁶ z Klecka są z zasady bardzo życzliwe i dobre dla wszystkich.

14.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Len** w sprawie pielgrzymki literatów. Po p[ielgrzymce] l[iteratów] pp. Piasecki⁸⁴⁷ i Kurzyna⁸⁴⁸ poszli do KC i informowali o tym, że odbyło się „*consilium*” na J[asnej] G[órze]. KC nie przejęło się faktem *consilium*, ale kazało badać sprawę. Okazuje się, że w *consilium* był człowiek, który informował też KC o tym,

⁸⁴³ Brak danych.

⁸⁴⁴ Być może chodziło o sprawę ks. Bogdana Chojackiego, usuniętego ze stanowiska prefekta w Liceum Pedagogicznym w Wągrowcu za krytykę Związku Młodzieży Socjalistycznej na lekcjach religii.

⁸⁴⁵ Dobromir Ziarniak (1906–1985), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława w Nakle nad Notecią 1948–1968 i dziekan nakielski. W 1968–1981 proboszcz parafii św. Mikołaja w Inowrocławiu. Święcenia 1931. W 1936–1948 proboszcz parafii św. Wojciecha w Brześciu nad Gopłem (gm. Kruszewica), budowniczy kościoła, plebanii i domu katolickiego, twórca muzeum regionalnego. Więzień Dachau; przechował kostkę z palca bł. ks. Wincentego Frelichowskiego.

⁸⁴⁶ Kazimierz Roesler (1894–1966), ksiądz. W 1946–1966 proboszcz parafii św. Jerzego i św. Jadwigi w Klecku. Od 1950 dziekan dekanatu kleckiego; tajny szambelan papieski. Święcenia 1918.

⁸⁴⁷ Bolesław Piasecki (1915–1979), polityk, prawnik. Aresztowany 1944 przez NKWD, zwolniony 1945 w wyniku zadeklarowanego poparcia dla reform komunistycznych oraz współpracy katolików z władzą komunistyczną w Polsce. W 1945 założyciel tygodnika „Dziś i Jutro”. Współzałożyciel i 1952–1979 przewodniczący Stowarzyszenia PAX. Stolica Apostolska potępiła w 1955 jego poglądy zawarte w książce *Zagadnienia istotne*. Poseł na Sejm PRL 1965–1979. Członek Rady Państwa 1971–1979.

⁸⁴⁸ Mieczysław Kurzyna (1921–1983), członek PAX. Sekretarz redakcji „Dziś i Jutro”, redaktor „Kierunków” 1956–1969, literat. W 1950–1953 dyrektor Liceum św. Augustyna w Warszawie. W czasie drugiej wojny związany z Konfederacją Narodu (ps. „Lipiński”); powstaniec warszawski.

co było na *con[silium]*. Oceniono to spotkanie „apolitycznie” w obecnej chwili, ale na przyszłość może to być „niebezpieczne”. W każdym razie dobrze się stało, że „był ktoś”, kto poszedł do KC, gdyż lepiej „niech wiedzą”. Co do p[ielgrzymki] l[iteratów] to warto zreorganizować „*consilium*” w komisję na Millenium.

Omawiamy sprawę podręcznika *Historii Kościoła w Polsce* na Millenium. Pójdzie p. Sawickiego – św. Stanisław⁸⁴⁹. Przygotowuje się popularna historia Kościoła w Polsce – K[arola] Górskiego⁸⁵⁰. Przygotowuje się trzy serie mszałów (w tym belgijski). Przewiduje się serię podręczników teologicznych.

15.00. Ks[iądz] **Fabianowski**⁸⁵¹ z Inowrocławia. Rozmawiał już z nim bp Bernacki. Prosi bardzo, aby postanowienie mu przedłożone nieco odłożyć ze względu na chorobę osoby zainteresowanej.

15.30–18.00. Prowadzę *scrutinium* kan[oniczne] z diakonami.

18.00. Ks[iądz] kan[onik] **Kłoniecki** – sprawy wewn[ętrzne] w sem[inarium] m[e]-t[ro]p[olitalnym]. Ciągle się płacze sprawa ks[iędza] rektora⁸⁵².

19.00. Ks[iądz] **Czerniak** – projekty translokacji.

15 maja 1958

Gniezno – W[arsza]wa. Czwartek.

9.00. O[jciec] Ludwik **Zmaczyński** w sprawie wizytacji ss. dominikanek z Białej Niżnej⁸⁵³. Przełożona gen[eralna]⁸⁵⁴ nie jest chętnie usposobiona do wizytacji, ma skłonność zakładać wiele nowych domów, podczas gdy brak jest ludzi tak dalece, że kandydatki poubierano w habity i daje się je do domów zakonnych do pracy. Polecam dokończyć wizytację i przedstawić jej projekt *decreti reformationis*⁸⁵⁵.

10.00. **Delegacja rzemiosła gnieźnieńskiego** – pięciu panów; składają ofiarę na odbudowę bazyliki.

10.30. Ks[iądz] **rektor**⁸⁵⁶ seminarium arcybiskupiego z aktami i kandydatami, głównie pragnącymi powrócić do sem[inarium].

⁸⁴⁹ Chodzi o opracowanie Witolda Sawickiego o św. Stanisławie Biskupie; zob. przypis pod datą 13 VI 1958.

⁸⁵⁰ Karol Górski (1903–1988), profesor historii, od 1945 związany z UMK. Działacz organizacji katolickich. Członek zagranicznych towarzystw naukowych; doktor h.c. UW i UMK. Autor m.in. *Zarysu dziejów duchowości w Polsce* (Kraków 1986). Tu chodzi prawdopodobnie o przygotowywany przez niego *Zarys dziejów katolicyzmu polskiego*, wydany dopiero w 2008 przez Wydawnictwo Naukowe UMK po odnalezieniu w Bibliotece Głównej UMK uzupełnionego przez autora maszynopisu, gdyż wcześniej druk został wstrzymany przez cenzurę.

⁸⁵¹ Adam Fabianowski (1909–1983), ksiądz. W 1946–1982 proboszcz parafii św. Józefa w Inowrocławiu, budowniczy kościoła. Równocześnie 1946–1958 kapelan garnizonu w Inowrocławiu. Święcenia 1939.

⁸⁵² Chodzi o ks. Józefa Pacynę.

⁸⁵³ Od 1895 w Białej Niżnej (wieś w Małopolsce, w pow. nowosądeckim) ma siedzibę klasztor Zgromadzenia Sióstr św. Dominika (dominikanki czynne) założonego przez m. Kolumbę Różę Bialecką OP (1838–1887).

⁸⁵⁴ Rozariana Jadwiga Mikiewicz OP (1901–1981), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr św. Dominika (dominikanek czynnych) 1947–1959 i 1965–1977.

⁸⁵⁵ *Łac.* dekret reformujący; zarządzenie wizytatora, zalecenia powizytacyjne.

⁸⁵⁶ Chodzi o ks. Józefa Pacynę.

Ks[iądz] **kanclerz Palewodziński** z aktami kurii m[e]t[ro]p[olitalnej].

15.30. Wyjazd do **W[arsza]wy**. Od Koła towarzyszy nam burza z piorunami i ulewą. Ma wszystkie cechy huraganu.

20.00. W **W[arsza]wie**. Ks[iądz] **Gniewniak** czeka na list do pielgrzymki akademików.

16 maja 1958

Warszawa. Piątek.

7.30. Na Mszy św. wielki nalot ludzi. Jest ks. dyr[ektor] **Dąbrowski** i B[ohdan] **Skąpski**, z którymi oceniamy sytuację na Jasnej Górze po napaści na Instytut Maryjny. Zapowiedziany powrót wiceprokuratora⁸⁵⁷ z jego ekipą nie miał miejsca. Min[ister] **Sztachelski**, zaczepiony o sprawę, wyparł się kontaktu z nią. „My byśmy tak głupio nie robili” – to było pokwitowanie dla sprawy. Po dłuższej naradzie postanawiamy sprawę pozostawić bp. **Golińskiemu**. Jeszcze mocniej trzeba podkreślić, że I[nstytut] P[rymasowski] należy do prymasa. Ma on prawo powielać wszelkie teksty potrzebne do pracy duszpasterskiej jako pomoce duszpasterskie. I[nstytut] P[rymasowski] jest zgłoszony do wiadomości g[łównego] U[rzędu] [do] S[praw] W[yznań], chociaż nie było obowiązku. Sprawa powielaczy jest sporna.

B[isku]p **Goliński** zamierza wystąpić z protestem. Uważam, że wystarczy ustny.

L[iła] **Wantowska** zabiera teksty przemówień na pielgrzymce literatów. Stwierdza, że duch w I[nstytucji] P[rymasowskim] po napaści jest bardzo dobry. Nawet w oo. paulinów wstąpił „duch Kordeckiego”. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** przyjdzie do mnie wieczorem.

17.00 **Bierzmowanie** w k[ościel]e św. Andrzeja Boboli przy ul. Rakowieckiej. Pogoda ciągle niepewna. Jednak wytrzymuje w ciągu bierzmowania młodzieży, której przystąpiło przeszło 500. Rodzice pomimo mżącego deszczu trwają. Typowa inteligencja warszawska wisi u oczu, jak gdyby pragnęła jakiegoś braterskiego odruchu. Są wzruszający ci rasowi inteligenci ze swoim głodem w oczach. Dzieci budująco trwają w ciszy i w milczeniu. Wielka, czarna chmura wisi nad nami. Radzę przenieść nabożeństwo do kaplicy. Sarkofag św. Andrzeja wraca w samą porę, gdyż rozpętała się wielka ulewa o napięciu huraganowym.

W kaplicy strasznie gorąco. Ojcowie jezuici powiększyli sobie dom, ale kaplica została maleńka. Czynię wymówki o **Wawrynowi**, którego prosiłem, by nie powtarzali błędu z Bobolanum. Wybudowano tam wielki gmach, odkładając kościół na później. Ostatecznie gmach zabrano⁸⁵⁸. To samo czynią dziś jezuici w **W[arsza]wie**. Broń ich Boże przed grabieżą. Ale wszystko możliwe. Wygłaszam kazanie, gdyż nikt nie pomyślał o tym, by

⁸⁵⁷ Chodzi o Jana Rydzia, wiceprokuratora z Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach.

⁸⁵⁸ Gmach Collegium Bobolanum przy Al. Racławickich w Lublinie wzniesiony został po 1918. Kolegium zainaugurowało działalność w 1926. Według projektu miał być także zbudowany kościół, lecz zabrakło funduszy. Obiekt odebrano jezuitom w 1951 i zaadaptowano na szpital.

odpuśc ku czci św. Andrzeja zakończyć kazaniem. Natomiast kolację sporządzono obfitą. Coś się psuje w królestwie św. Ignacego.

21.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski**, któremu zlecam pracę nad odpowiedzią dla premiera.^a

17 maja 1958

W[arsza]wa – Goszczyn⁸⁵⁹. Sobota.

7.30. Msza św. ku czci mojej Pani Jasnogórskiej. Nowenna do św. Ducha. Jest s. **Wacława** z Lasek. M[atka] **Benedykta** chora, leży po operacji z oznakami cukrzycy. Przekazuję pomoc na budowę [kościoła] św. Marcina. Pani **Urbańska⁸⁶⁰**, żona po Franciszku⁸⁶¹, odbiera stypendium dla córki. B[ohdan] **Skąpski** w sprawie I[nstytutu] P[rymasowskiego], który niezrażony niczym, przygotował odbitki przemówień dla akademików na pielgrzymkę niedzielą. Obawiam się przysyłać je autami, ale zdaje się, że po „jasnogórskiej porażce” „wróg” będzie ostrożniejszy. I[rena] **Szamocka** w sprawie spotkania z lekarzami w przyszłym tygodniu.

Po śniadaniu ks. prał[at] **Borowiec⁸⁶²** otrzymuje pokwitowanie dla prac na Bielanach. Konferencja z p. **Dworakowskim** i **Ciborowskim** nie dała rezultatu pozytywnego dla seminarium. Wyraźnie zwlekają.

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Naradzamy się krótko nad sprawą Instytutu Jasnogórskiego. B[isku]p **Z[ygmunt] Ch[oromański]** widzi porażkę władz administracyjnych, przewiduje jednak, że coś obmyśli, może nawet nowelizację prawa o powielaczach, gdyż nie ścierpią, by wychodziły całe książki poza kontrolą. Omawiamy sprawy gospodarcze K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej], *Rocznika 1958*. Jeszcze raz wraca sprawa powielarni dla K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Projektuję urządzić ją w baraku wybudowanym na podwórzu. Kończymy pracę o 13.30.

Ojciec mój wyjeżdża z s. Maksencją do Krynicy. Wysyłam tam o. **Wilka⁸⁶³** do abp. **Baraniaka**.

15.30. Wyjazd do **Goszczyna**. Nadchodzą straszne wiadomości z Rawy Maz[owieckiej] o huraganie czwartkowym; dziś w nocy szalał huragan nad Nowym Miastem. Wyznaczam

^a W rękopisie ostatnie zdanie napisane jest z lewej strony w poprzek kartki.

⁸⁵⁹ Goszczyn, wieś w pow. grójeckim.

⁸⁶⁰ Zofia Urbańska z d. Murchel (1907–1961).

⁸⁶¹ Franciszek Urbański, „Franciszek”, „Rzewuski” (1891–1949), poseł na Sejm II RP 1922–1930 i 1935–1938, działacz Obozu Zjednoczenia Narodowego, prezes ChZZ. Od 1943 polityk SP; jako reprezentant tego ugrupowania zasiadał w Radzie Jedności Narodowej. Aresztowany przez NKWD 28 III 1945 w Pruszkowie, skazany w moskiewskim „procesie 16”, zwolniony w sierpniu 1945.

⁸⁶² Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

⁸⁶³ Bronisław Jan Wilk OFMCap (1909–1978), doktor teologii, kanonista. Pracownik SPP, od 1951 kierownik Referatu Spraw Zakonnych i wizytator żeńskich zgromadzeń zakonnych. Kurator zgromadzeń bezhabitowych założonych przez o. Honorata Koźmińskiego. Postulator w procesach beatyfikacyjnych. Wstąpił do kapucynów 1928. Świącenia 1935.

zapomogi dla ofiar huraganu. Po drodze zatrzymują nas ludzie w **Tarczyni**; biedny, chory ks. **Kazimierski**⁸⁶⁴ prosi o wstąpienie do kościoła. Błogosławię ludzi na drodze.

Banderia zatrzymuje nas przy bramie w **Broniszech**⁸⁶⁵. Piękny ołtarz, gromada ludzi, stary gospodarz podaje chleb i sól. Nad Goszczynem czarna chmura. Ale deszczu nie było. Witano nas serdecznie i szczerze. Cała parafia w rześcisie oświetlonej świątyni. Ks[iądz] dziekan **Mecheda**⁸⁶⁶ zdaje b[ardzo] rzeczowe sprawozdanie. Bierzmuję około 800 dzieci i młodzieży. Prowadzę katechizację.

Są księża z sąsiednich dekanatów. Pracujemy w k[ościel]e do godz. 20.30.^a

18 maja 1958

Goszczyn – Belsk – Warszawa. Niedziela.

Trwa wizytacja kanoniczna parafii. Od rana przeglądam księgi parafialne i czytam dokumenty. Dzisiejszy piękny kościół jest dziełem ks. kan[onika] H[enryka] Osińskiego⁸⁶⁷, który podjął trud nie lada, aby uratować źle wybudowany kościół i powiększyć go o piękną kaplicę i prezbiterium.

Po zwiedzeniu kościoła o godz. 9.00 odprawiłem Mszę św. dla dzieci, wygłosiłem do nich naukę; dokończyłem bierzmowanie i przeprowadziłem drugą katechizację o Krzyżu św. Na śniadanie przyszło nauczycielstwo z ośmiu szkół „parafialnych”. Byli bardzo życzliwie usposobieni. Zwróciłem im uwagę na pomoc, jaką daje Kościół – przez nauczanie religii – w pracy szkolnej. Nawet miejscowa p[ani] kierownicza, „człowiek koniunktury”, była dość wychodząca⁸⁶⁸.

Przed sumą poświęciłem nowy ołtarz ku czci św. Michała, patrona parafii. Ks[iądz] **Grzanka**⁸⁶⁹ z Błędowa „krzyczał” sumę, a ja głosiłem słowo Boże. Po nabożeństwie zwiedziłem cmentarz grzebalny na gwałt uporządkowany. W drodze powrotnej odwiedziłem organistę, zakrystiana i ks[iędza] wikarego⁸⁷⁰. Zajmują wspólny, stary, drewniany dom. Mieszkania wystarczające, dość obszerne.

Na obiedzie była „wieś i dwór”: trzydziestu rolników i ostatni ocalały ziemianin. Rolnicy bardzo się interesowali życiem Kościoła, wypytывali o moje więzienie; „ostatni

^a W rękopisie ostatni akapit napisany jest z lewej strony w poprzek kartki.

⁸⁶⁴ Jan Kazimierski (1900–1960), ksiądz. W 1953–1959 proboszcz parafii św. Mikołaja BM w Tarczyni. Wcześniej administrator parafii św. Józefa w Baranowie i św. Mikołaja w Słupi. Świecenia 1924.

⁸⁶⁵ Bronisze, wieś w gm. Ożarów Mazowiecki.

⁸⁶⁶ Jan Mecheda (1892–1965), ksiądz. Od 1947 proboszcz parafii św. Michała Archaniola w Goszczynie, dziekan. Świecenia 1919.

⁸⁶⁷ Henryk Osiński (1884–1942), ksiądz. Świecenia 1908. Proboszcz parafii św. Michała Archaniola w Goszczynie (1922–1930 przebudował kościół), następnie parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Żychlinie; dziekan. Aresztowany 1940, zginął w Dachau.

⁸⁶⁸ Zapewne w znaczeniu: otwarta, gotowa do życzliwej rozmowy.

⁸⁶⁹ Tomasz Grzanka (1909–1960), ksiądz. Od 1951 administrator parafii św. Prokopa Opata w Błędowie. Świecenia 1932.

⁸⁷⁰ Kazimierz Wójcik (ur. 1931), ksiądz. Wikariusz w parafii św. Michała Archaniola w Goszczynie. Świecenia 1957. W 1978–1983 proboszcz parafii św. Zygmunta w Słomczynie i 1984–2006 parafii Wniebowzięcia NMP w Chotomowie. W 1992–2006 kanonik honorowy kapituły kolegiackiej.

ziemianin” milczał i obficie jadł. Byłem wdzięczny ks. Mechedzie, że obsadził mnie tymi ludźmi, których Kościół ma w swych dłoniach „przez wiarę”, a o których tak niewiele wie.

Po południu praca biegła dalej. Przyszły matki z niemowlętami, błogosławiłem je i pouczałem matki. Na majowym nabożeństwie wygłosiłem jeszcze naukę, po czym odjechałem do **Belska**.

18.30. Stary kanonik, ks. Żółtek⁸⁷¹, b[yły] organista, rozbudował tu kościół i starannie go przyozdobił polichromią. Nie są to wielkie dzieła sztuki, ale na głębokiej wsi grójeckiej kościół ten jest unikatem pięknego zdobnictwa. Jest tu całe życie Chrystusa w obrazach, prawdziwa *Biblia pauperum*⁸⁷². Staruszek od dawna prosił, bym przyjechał i obejrzał „dzieło życia swego”, które tu zostawił, pokrywając znaczną część kosztów z własnej kieszeni. Radości było tu wiele w ciągu dwóch godzin obcowania z dobrymi ludźmi.

19 maja 1958

Warszawa. Poniedziałek.

7.30. Msza św. do Ducha Świętego jako pokorna prośba o dary Zielonych Świątek.

Pracuję od wczesnego ranka nad aktami i papierami. Napisałem protokół z wczorajszej wizytacji kanonicznej w Goszczynie.

Powierzyłem ks. **Kotowskiemu** sprawę sporządzenia listy kandydatów na studia zagraniczne.

W kaplicy montują **nowy ołtarz**, który był zamówiony przez bp. Baraniaka jeszcze w 1952 roku, wykonany przez p. Wrzesińskiego⁸⁷³ i rzeźbiarza z Piły⁸⁷⁴.

13.30. Na obiedzie prof. **Marzyński**, z którym omawiam sprawy budownictwa sakralnego. Na Bielanach nie mamy dotąd pozwolenia. Ks[ia]dz Waczyński TJ⁸⁷⁵ wystąpił wczoraj mocno przeciwko cofnięciu zezwolenia na budowę kościoła św. Andrzeja.

Rzeźbiarz ołtarza prosił o błogosławieństwo. Otrzymał fotografię, mszałik i obrazki.

O[jciec] **Wawryn** TJ w sprawie nowej umowy z zakonem o prowadzenie **Kolegium Polskiego** w Rzymie. Poruszyłem sprawę ks. Lipińskiego z Łodzi, który został usunięty przez o. Semkowskiego tylko dlatego, że udał się do Prymasa P[olski] w czasie jego pobytu w Rz[ymie] ze skargą na stosunki w K[olegium] P[olskim]. Zastrzegłem, że takie sankcje nie mogą być stosowane na przyszłość.

17.00. **Konferencja** z ks[ię]żmi proboszczami dzielnic Warszawy na temat kolędy pasterskiej. Dziesięciu księży, którzy osobiście odbywali kolędę, dzieli się swoimi spo-

⁸⁷¹ Józef Żółtek (1880–1962), ksiądz. Od 1933 proboszcz parafii św. Trójcy i św. Apostołów Piotra i Pawła w Bel-sku Dużym koło Grójca. Świącenia 1921.

⁸⁷² *Biblia pauperum*, *lac.* Biblia ubogich, tzn. Biblia w obrazkach dla niepiśmiennych.

⁸⁷³ Wrzesiński, mistrz stolarski, wykonawca ołtarza w kaplicy Domu Arcybiskupów Warszawskich.

⁸⁷⁴ Brak danych.

⁸⁷⁵ Bogusław Waczyński SJ (1907–1981), teolog, specjalista od Kościołów wschodnich. Wykładowca na KUL 1946–1952 i 1957–1967; usunięty przez władze komunistyczne 1952–1956. W 1952–1956 przełożony wielkopolsko-mazowieckiej prowincji jezuitów i wykładowca na Wydziale Teologicznym Bobolanum w Warszawie. Wstąpił do jezuitów 1923. Świącenia 1933. Wykładowca na Bobolanum w Lublinie 1937–1939 i 1942–1946.

strzeżeniami. Są one bardzo różne. Niektórzy księża przedstawiają entuzjastycznie, inni wręcz tragicznie. Księża proszą o **list pasterski o odwiedzinach pasterskich**. Wszyscy stwierdzają konieczność odwiedzin past[erskich]. Księża podkreślają, że wyjście na kolędę jest trudne psychicznie, ale powrót jest zazwyczaj pełen zadowolenia. Według tych informacji stan moralny jest bardzo różny; w starych domach poziom jest lepszy, ale w nowych domach są przeważnie partyjniacy i oficerowie. Nawiązuje się pragnienie wśród ludzi przyjęcia księdza; a więc dążenie społeczne. W księżach też wzrasta zrozumienie znaczenia kolędy, gdyż pomimo trudu księża chcą kolędować. Na Okęciu około 30 proc. rodzin nie przyjęło księdza, na Żoliborzu 20 proc. Ale są parafie, gdzie zaledwie 2 proc. nie przyjęło. Na Okęciu są bloki, gdzie nikt nie przyjął księdza; zdarza się uliczka jak zadżumiona – księdza się boi, a obok inna, gdzie wszyscy przyjmują; inna zupełnie atmosfera. Ks[iądz] **Kruk**⁸⁷⁶ z Młocin wyszedł z założenia, że kolęda jest wyróżnieniem (nagrodą)^a dla ludzi: „przychodziliście do księdza, a teraz ksiądz przyjdzie do was”.

20 maja 1958

Warszawa. Wtorek.

7.30. Poświęciłem ołtarz nowy w kaplicy Domu Prymasowskiego. Na Mszy św. p. Wrzesiński, mistrz stolarski, z żoną, który wypracował ołtarz.

St[anisław] **Stomma** po powrocie z N[iemieckiej] R[epubliki] F[ederalnej] informuje o swoich rozmowach z katolikami niemieckimi. Jestem zdania, że trzeba pracować w kraju, gdyż te rozmowy z politykami dziś nie dają rezultatu. Natomiast w kraju trzeba więcej myśleć o sprawach Kościoła, gdyż sytuacja się pogarsza, od października się odchodzi, trzeba więc bronić praw Kościoła. Sprawy napięte: Caritas, duszp[asterstwo] dobroczynne, budownictwo kościelne itp.

B[isku]p **Wilczyński** z Olsztyna.

Ewa **Krasnowolska**⁸⁷⁷.

Ks[iądz] St[anisław] **Kobylecki** z Lublina w sprawach majątku kościelnego łuckiego.

Ks[iądz] **Nowak** TJ⁸⁷⁸ w sprawie instytutu świeckiego.

^a W rękopisie wyraz *nawiasie* jest nadpisany nad liniijką tekstu.

⁸⁷⁶ Konstanty Kruk, od 1966 Rosiński (1914–1997), ksiądz. W 1950–1968 organizator i administrator parafii MB Królowej Pokoju w Młocinach, budowniczy kościoła. Świecenia 1941. W 1968–1974 proboszcz w Brwinowie; 1974–1985 proboszcz parafii Opieki NMP w Nowym Mieście nad Pilicą; 1978–1985 wicedziekan bialski. Kanonik.

⁸⁷⁷ Ewa Orlikowska-Krasnowolska (1922–2016), żona Jerzego Krasnowolskiego (1920–2012), działaczka SKMA „Odrodzenie”. Współzałożycielka 1943 tajnej organizacji wychowawczej „Kuźnia”. Sanitariuszka w powstaniu warszawskim. Polonistka; 1947–1977 pracownica, z przerwami, redakcji Państwowego Instytutu Wydawniczego. Biografka kobiet walczących w AK.

⁸⁷⁸ Józef Nowak SJ (1913–1979), od 1957 w parafii św. Andrzeja Boboli w Warszawie, proboszcz 1960–1963. Wstąpił do jezuitów 1930. Świecenia 1942. W czasie drugiej wojny kapelan AK, kapelan robotników przymusowych w Niemczech, więzień obozu w Buchenwaldzie. Po wojnie przedstawiciel misji watykańskiej w strefie brytyjskiej. Autor zbioru dokumentów *Dokumenty mówią. Watykan a Polska w latach 1939–1945* (Hanower 1947). Superior w Gdańsku 1947–1951. Ukrywał się przed UB 1952–1955. Wicesuperior w Otwocku 1956–1957.

Ks[iaǳz] Michał **Chojecki**⁸⁷⁹ prosi o zmianę translokaty z Ząbek do jakiegoś miasteczka.

K[azimierz] **Studentowicz**⁸⁸⁰ przed wyjazdem do Francji.

Ks[iaǳz] Stefan **Ulatowski**⁸⁸¹ chce wyjaśnić swoją sytuację w Aninie i trudności czynione.

15.00. Odwiedziłem matkę **Dembińską**⁸⁸², która wyjeżdża na przełożoną⁸⁸³ do Jasła⁸⁸⁴. Ta święta kobieta, pełna delikatnych wątpliwości, jakie rodzi lęk o wierność regule zakonnej, musiała otrzymać zapewnienie, że „wtargnięcie” moje do klasztoru ze świetlicą⁸⁸⁵ jest dla dobra dusz. Matka uważa, że dla uratowania jednej duszy warto stracić cały klasztor.

16.00. **Konferencja lekarzy** w Domu Prymasowskim. Od dawna upominali się lekarze, z którymi zacząłem pracę, aby mogli się zejść w D[omu] Pr[ymasowskim] i pogawędzić. Zaczęliśmy od konferencji religijnej w kaplicy, gdzie rozwinąłem temat aktualny w przededniu Zesłania Ducha Świętego. W sali na dole, przy kawie, ks. dyr[ektor] **Niedziela**⁸⁸⁶ złożył sprawozdanie z pracy duszpasterskiej nad lekarzami. D[okto]r J[olanta] **Massalska** wygłosiła referat n[a] t[emat] założeń współczesnej medycyny w świetle nauki katolickiej. D[okto]r doc. **Chrościcki**⁸⁸⁷ mówił o stanie moralnym służby zdrowia.

⁸⁷⁹ Michał Chojecki (1893–1970), ksiądz. W 1957–1961 proboszcz parafii św. Trójcy w Ząbkach. Święcenia 1916. W 1948–1957 proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Skierniewicach; dziekan. Od 1961 kapelan cmentarza na Bródnie.

⁸⁸⁰ Kazimierz Studentowicz (1903–1992), ekonomista, doktor prawa, habilitacja 1965, polityk, publicysta. Od 1956 we władzach KIK w Warszawie. Od 1957 pracownik PAN. Od 1943 we władzach naczelnych SP. Redaktor pisma „Naród”. Aresztowany 1948, skazany na 15 lat więzienia, objęty w 1956 amnestią. W latach 80. działacz Zjednoczenia Patriotycznego „Grunwald”, następnie współtwórca Chrześcijańsko-Demokratycznego SP.

⁸⁸¹ Stefan Ulatowski (1902–1978), ksiądz, doktor teologii. W 1957–1973 proboszcz parafii MB Królowej Polski w Aninie. W młodości związany z ks. Władysławem Kornilowiczem i środowiskiem Lasek; spotkania tzw. Kółka często odbywały się w jego domu. Święcenia 1930. W 1945–1957 proboszcz parafii św. Anny w Piasecznie i dziekan. Aresztowany 1953.

⁸⁸² Maria Elżbieta Helena Dembińska VSM (1899–1990), przełożona klasztoru Wizytek w Warszawie 1951–1957, w Jasle 1958–1961 i 1964–1967 oraz w Krakowie 1961–1964. Do Zakonu Nawiedzenia NMP wstąpiła jako wdowa (po mężu: Mycielska) 1943.

⁸⁸³ Kadencja przełożonej klasztoru Wizytek trwa 3 lata. Przełożona może sprawować urząd nieprzerwanie tylko przez dwie kadencje. Dlatego w przypadku trudnych sytuacji personalnych w miejscowej wspólnotie klasztor „wypożyczają” sobie matki przełożone.

⁸⁸⁴ Klasztor Zakonu Nawiedzenia NMP w Jasle założony został przez wizytki usunięte w 1865 z Wilna przez władze carskie. Wspólnota przeżyła w 1865–1901 we Francji. W 1902 rozpoczęto budowę w Jasle klasztoru, w którym siostry zamieszkały w 1903. Niemcy w grudniu 1944 wysadzili zabudowania. Wizytki podjęły odbudowę, wprowadziły się w 1958 do gotowej części, kontynuując prace nad resztą obiektu.

⁸⁸⁵ W październiku 1959 prymas Wyszyński wyłączył z klauzury papieskiej część pomieszczeń klasztornych. Przeznaczyl je na świetlicę katechetyczną KMW, pozostającą pod zarządem przełożonej klasztoru. W archiwum klasztoru Wizytek nie zachowały się bliższe informacje o działalności tej świetlicy. Pomieszczenia te były mniej więcej do 2000 (do rozpoczęcia generalnego remontu) wykorzystywane na wykłady junioratu międzyzakonnego oraz na inne spotkania, np. historyczek zakonnych.

⁸⁸⁶ Stefan Niedziela (1914–1989), ksiądz, dyrektor cmentarzy warszawskich, członek Komisji Duszpasterstwa Stanowo-Zawodowego w KMW. Święcenia 1940. W 1957–1961 i od 1977 rektor kościoła, od 1978 proboszcz parafii św. Karola Boromeusza na Starych Powązkach. W 1961–1977 proboszcz parafii MB Loretańskiej na Pradze i duszpasterz służby zdrowia. Współzałożyciel Rodzin Katyńskich. Kapelan AK i WiN. Zamordowany w nocy z 20 na 21 I 1989.

⁸⁸⁷ Antoni Chrościcki (1910–2004), profesor nauk medycznych, pionier polskiej kardiologii dziecięcej. Mąż dr Emilii Paderewskiej-Chrościckiej. Żołnierz AK, więzień obozu sowieckiego w Stalinogorsku.

Ks[iądz] M[ichał] **Kliszko** zapraszał lekarzy do współpracy w d[uszpasterstwie] d[obroczynnym], w ratowaniu dzieci nienarodzonych.

21 maja 1958

W[arsza]wa. Środa.

7.30. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** po podróży bp. Z[ygmunta] **Choromańskiego** do N[owego] Miasta stwierdza, że wszystkie domy zakonne w N[owym] M[ieście] są w stanie zburzenia przez trąbę powietrzną niemal doszczętnego. Pomoc jest gwałtownie potrzebna. Władze miejscowe oświadczyły, że zakonowi pomocy nie udzielą. Przekazałem ks. Dąbrowskiemu 150 tysięcy złotych.

Ks[iądz] Janusz **Tarnowski**⁸⁸⁸ pyta o kierunek swej pracy: katechetyczna w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym] czy w szkole. Proszę, by nacisk położył na formację katechetyczną alumnów w s[eminarium] m[etropolitalnym].

D[okto]r Przemysław **Hirowski**⁸⁸⁹ omawia sprawę pomocy dla szpitalnictwa wrocławskiego. Chce jechać do USA. Prosi o poparcie.

Ks[iądz] dr **Adamczyk** z Katowic wyraża gotowość wyjazdu do Rzymu na stanowisko rektora Instytutu Polskiego przy [via] P[ietro] Cavallini 38.

Wycieczka **Polaków z Ameryki** pod kierunkiem D. Oskierki⁸⁹⁰, dyrektora polskich godzin radiowych z Chicago. Osób 20 – starsi ludzie, przywiązani jeszcze do Polski. Mówię im o trudnościach z cłem, gdy idzie o dary amerykańskie.

12.30. O[jciec] **generał paulinów** Nowak; analizuję jego list w sprawie stanowiska paulinów do Wielkiej Nowenny. Odrzuciłem ten list jako niegodny generała, który chce walczyć „o dobro zakonu”; każę mu walczyć o „dobro Kościoła”. Jasna Góra nie może być tylko „spowiednicą i kazalnica”. J[asna] G[óra] jest symbolem jedności narodu katolickiego. I takim symbolem zostać musi.

Na obiedzie ks. **Kitliński** przynosi pamiątkę diecezjalną: wielki pomnikowy kałamarz z podpisami wielu wybitnych kapłanów a[rchi]diec[ezji] warszawskiej.

15.00. **Komisja Maryjna** Ep[iscopatu] w pełnym składzie obraduje do godz. 19.00. Przyjęto program pielgrzymek na rok 1958/59. Ustalono skład *consiliów*^a ogólnopolskich zawodowych i termin obrad kierowników.

Dzień Kobiet ustalono na niedzielę po 11 X [1958]. B[isku]p **Pawłowski** referował organizację komisji mariologicznej przy I[nstytucji] M[aryjnym] i zjazdu mariologów.

^a W rękopisie wyjątkowo pisownia: konsiliów.

⁸⁸⁸ Janusz Tadeusz Tarnowski (1919–2012), ksiądz, profesor zwyczajny 1990, psycholog, pedagog, prekursor pedagogiki chrześcijańskiej w Polsce. Od 1956 wykładowca w warszawskim WSD. Święcenia 1943. W 1958–2012 rektor kaplicy MB Częstochowskiej przy ul. Żelaznej w domu generalnym franciszkanek Rodziny Maryi. Wykładowca na ATK 1966–2001, następnie na PWT.

⁸⁸⁹ Przemysław Hirowski, doktor medycyny. W 1957–1962 aktywny członek Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny i Farmacji.

⁸⁹⁰ Edward D. Oskierko. Brak danych.

Obrady zakończono o godz. 19.00. B[isku]p Goliński wrócił od razu do Cz[ęstochowy], a bp Pawłowski został na wieczerzę.

22 maja 1958

Warszawa. Czwartek.

7.30.^a

9.00. Ks[iądz] A[ntoni] **Marchewka** na czele delegacji posłów oczekuje przyjęcia przez marszałka sejmu⁸⁹¹ w sprawie „Niedzieli”⁸⁹². Wręczam mu konferencje „odrodzeniowe”.

Ks[iądz] S[tefan] **Urbanek**⁸⁹³ w sprawie planów inwentaryzacji Domu Arc[y]b[isku]-p[iego], wykonanych przez inż[yniera] Skubalskiego⁸⁹⁴. Są złożone ks. prał[atowi] Borowcowi⁸⁹⁵, wyk[onane] w 80 proc. Brak inwentaryzacji dla budynku kurialnego. Trzeba dać zlecenie wykonania reszty.

10.00. O[jciec] **Puszkarski**⁸⁹⁶ w sprawie katedry gr[eco]kat[olickiej] w Przemysłu i klasztoru. Radzę sprawy nie poruszać, by nie przesądzić stanu prawnego. O[jciec] P[uszkarski] wybiera się do Rz[ymu], radzę odłożyć sprawę. Ks[iądz] Ripecki⁸⁹⁷ otrzymał od bp. **Buczki**⁸⁹⁸ odpowiedź, że śluby udzielane przez niego są nieważne.

10.30. **Teatr KUL** – sprawozdanie z inwestycji w podziemiach k[ościół]a Wsz[ystkich] Świętych, przygotowanie sali dla teatru.

^a W rękopisie obok godziny puste miejsce.

⁸⁹¹ Czesław Wycech (1899–1977), działacz ruchu ludowego. Marszałek Sejmu PRL 1957–1971. Prezes ZG TPPR 1957–1974.

⁸⁹² Tygodnik Katolicki „Niedziela” powstał w 1926 w Częstochowie. Po drugiej wojnie reaktywowany w 1945 z ks. Antonim Marchewką jako redaktorem naczelnym. Do 1953 nakład wzrósł do 100 tys. egz. mimo zmagów z cenzurą, limitami papieru itp. Ostatni numer ukazał się 15 III 1953. Władze nie reagowały na prośby o reaktywowanie pisma, nie pomagały interwencje prymasa po październiku 1956. Kilku posłów 30 X 1957 złożyło w tej sprawie memoriał na ręce marszałka sejmu. Ksiądz Antoni Marchewka napisał we wspomnieniach: „Od chwili złożenia tego memoriału na ręce Marszałka Sejmu upłynęło przeszło pół roku bez żadnej odpowiedzi”. Zob. A. Marchewska, *Nadejdzie kiedyś dzień wolności. Wspomnienia*, Częstochowa 2008.

⁸⁹³ Stefan Urbanek (1916–1985), ksiądz, prokurator w warszawskim WSD. Świecenia 1942. Od 1964 proboszcz parafii św. Trójcy i św. Apostołów Piotra i Pawła w Belsku Dużym koło Grójca.

⁸⁹⁴ Skubalski, inżynier. Brak danych.

⁸⁹⁵ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

⁸⁹⁶ Paweł Piotr Puszkarski OSBM (1895–1977), duchowny grekokatolicki. Od 1946 delegat protoarchimandryty z uprawnieniami prowincjała nowo utworzonej delegatury bazylikańskiej w Polsce. Współautor sprawozdań dla Watykanu opisujących sytuację grekokatolików w PRL. Więziony 1952–1955. Konsultor delegatury bazylikańskiej w Polsce 1959–1963. Wizytator, spowiednik i kapelan wielu zgromadzeń żeńskich obrządku łańciskiego. Wstąpił do bazylianów 1911. Świecenia 1922.

⁸⁹⁷ Myrosław Ripecki (1889–1974), duchowny grekokatolicki. W 1947 wysiedlony do Chrzanowa (pow. Elk), gdzie zainicjował duszpasterstwo w obrządku grekokatolickim, popadając w konflikty z prymasem Wyszyńskim. Skonfliktowany też ze zwierzchnikami Kościoła grekokatolickiego za pracę bez jurysdykcji kanonicznej. Świecenia 1913. Negatywnie postrzegany przez władze II RP za aktywną działalność proukraińską. Mianowany 1966 przez kard. Józefa Ślipyja mitratem.

⁸⁹⁸ Iwan Buczek (1891–1974), od 1953 arcybiskup tytularny Kościoła katolickiego obrządku bizantyjsko-ukraińskiego. Konsultor Kongregacji ds. Kościołów Wschodnich 1953–1971. Świecenia 1915. W 1929–1945 biskup pomocniczy lwowski. Od 1942 przebywał w Rzymie. Od 1946 wizytator apostolski dla grekokatolików w Europie Zachodniej.

11.00. Ojciec **prowincał** warsz[awski] kapucynów⁸⁹⁹ przed wyjazdem do Rzymu – błogosławieństwo.

J[erzy] **Braun**⁹⁰⁰ przedstawia plan swej pracy piśmienniczej.

O[jciec] **prowincał franciszkanów**⁹⁰¹ i o. **Koźbial**⁹⁰² z **Niepokalanowa** w sprawie maszyn drukarskich wziętych na złom. Piszę do bp. Adamskiego, czy św. Jacek⁹⁰³ nie przyjąłby tego. W sprawie parafii nowej dla zakonu polecam Pragę II. Proszę, by produkowano dewocjonalia, gdyż nie możemy zostawić sprawy Veritasowi.

Delegacja **wychowanek niepokalanek**⁹⁰⁴ z prośbą o udział w zjeździe b[yłych] wychowanek. Będę się starał przybyć na kilka chwil.^a

14.30. Wyjazd do **Tarchomina**⁹⁰⁵ na poświęcenie filii Fundacji Piusa XI⁹⁰⁶, w ośrodku p. **Kiślański**⁹⁰⁷, z ks. prał[atem] Ugniewskim i Padaczem. Odnowiony domek, dawny „letnik” Ossolińskich, dziś służy dla małych dzieci w wieku przedszkolnym. Odwiedziłem kościół w T[archominie] odnowiony przez prof. Marzyńskiego.

18.00. Zalesie Dolne – imieniny mojej siostry Julii.

18.30^b. W[arsza]wa. Rozmowa z delegatem **Rady Polonii Amerykańskiej**⁹⁰⁸, p.^c

^a W rękopisie po tym akapicie jest odstęp, jakby przewidziany na późniejsze dopisanie około 3 linijek tekstu.

^b Tak w rękopisie. Mało prawdopodobne, chyba że poprzednia godzina to nie 18.00, ale wcześniejsza.

^c W rękopisie: po skrócie p. pozostało wolne miejsce na dopisanie nazwiska.

⁸⁹⁹ Archaniół Marian Brzeziński OFMCap (1904–1990), doktor teologii dogmatycznej, prowincjał prowincji warszawskiej kapucynów 1955–1958. Do zakonu wstąpił 1923. Świecenia 1930. Więzień Auschwitz i Dachau. Gwardian różnych klasztorów kapucyńskich, m.in. 1953–1955 i 1961–1964 w Rywałdzie. Delegat generalny dla kapucynów w Polsce 1964–1967.

⁹⁰⁰ Jerzy Braun, „Bronisław Rogowski” (1901–1975), pisarz, poeta, działacz polityczny, publicysta, harcerz. Od marca 1945 przewodniczący Rady Jedności Narodowej; od czerwca 1945 ostatni Delegat Rządu na Kraj. Autor *Testamentu Polski walczącej* i pieśni harcerskiej *Płonie ognisko i szumią knieje*. W 1948–1956 więziony, torturowany i skazany za działalność niepodległościową. Od 1964 przebywał w Rzymie.

⁹⁰¹ Chodzi o o. Augusta Rosińskiego OFMConv.

⁹⁰² Izidor Henryk Koźbial OFMConv (1915–1972), wieloletni gwardian klasztoru Franciszkanów i proboszcz parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Niepokalanowie. Autor opracowania *Modlitwa błagań. Nauki majowe* (Niepokalanów 1948). Wstąpił do zakonu 1933. Świecenia 1939. Po drugiej wojnie proboszcz parafii św. Jana w Kwidzynie.

⁹⁰³ Chodzi o Księgarnię św. Jacka, wydawnictwo należące do archidiecezji katowickiej.

⁹⁰⁴ Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP, niepokalanek, założone przez Marcelinę Darowską (1827–1911; beatyfikacja 1996), głównym zadaniem jest formacja polskich kobiet.

⁹⁰⁵ Wieś Tarchomin przyłączono w 1951 do Warszawy, obecnie część dzielnicy Białoleka.

⁹⁰⁶ Fundacja dla Polskich Inwalidów Wojennych im. Ojca Świętego Piusa XI powstała w 1922, ks. Stefan Ugniewski był jej sekretarzem. Od 1924 prowadziła w Chotomowie Zakład dla Inwalidów Wojennych, od 1926 Zakład Sierot po Inwalidach Wojennych. Po drugiej wojnie władze próbowały przejąć posiadłość, czemu skuteczny opór stawili ks. Stefan Ugniewski i siostry służebniczki starowiejskie. Zakład zmieniał nazwę, obecnie: Dom Dziecka im. Ojca św. Piusa XI. Dzięki staraniom ks. Ugniewskiego udało się też wyremontować i wykorzystać dla sierot XIX-wieczny dworek w Tarchominie (ul. Mehoffera 2).

⁹⁰⁷ Chodzi o Felicję z Jaxa Bąkowskich Kisiel-Kislańską (1873?–1958), drugą żonę ofiarodawcy. Ostatni właściciel, Władysław Teodor Kisiel-Kislański (1841–1926), inżynier dróg i mostów, przemysłowiec i działacz społeczny, szambelan papieski, zapisał swoje dobra tarchomińskie Fundacji im. Ojca Świętego Piusa XI. Pod datą 22 IX 1958 prymas zanotował: „Odwiedziłem panią K[islańską], staruszkę, której już puchną nogi”. Zmarła dwa miesiące później, 20 XI 1958.

⁹⁰⁸ Delegat Rady Polonii Amerykańskiej. Brak danych. Założyciel i prezes Rady Polonii Amerykańskiej Franciszek Świetlik spotkał się z prymasem 25 VII 1958.

Przyjechał z pełną wiarą, że w Polsce tak wiele się zmieniło, że można będzie rozwinać pomoc dla biednych i działać swobodnie. Rozmowa z min[istrem] Zawadzki⁹⁰⁹ (pracy i op[ieki] społecz[nej]) zda się rozczarowała go i przekonała, w jak trudnych warunkach chce działać. Podkreśla uprzejmość i grzeczność urzędników, ale zarazem ich nieustępliwość. Dary przyjmą, ale tylko takie, jakie naprzód będą z nimi uzgodnione. Wszystkie dary mają być przekazywane do komitetu społecznego. Delegat musi działać w warunkach bardzo niekorzystnych dla siebie, gdyż będzie mógł otrzymywać za dolara 24 zł. Przekonał się, że istnieje jakiś wielki antagonizm między rządem a prymasem, ale nie bardzo wie, o co idzie. Wprawdzie min[ister] Z[awadzki] uchylił nieco zasłony na kilku przykładach. A więc jeden: Zjedn[oczenie] Polsko-Rzymskie Polaków w Ameryce⁹¹⁰ chce przysłać na ręce prymasa aparat rentgenowski z wyposażeniem, z tym [że] ks[iądz] prymas przekaże rządowi. Min[ister] Z[awadzki] nie zgadza się absolutnie, aby to było przysłane na ręce prymasa. Nie zgadza się też na to, aby jakiegokolwiek dary R[ady] P[olonii] A[merykańskiej] szły przez prymasa. Na zapytanie, czy delegat może odwiedzić prymasa, usłyszał odpowiedź: przecież pan ma całkowitą wolność, ale skoro pan pyta, odpowiadam, że lepiej nie. Obstawiony jest tak bardzo warunkami, że czuje, iż działalność będzie b[ardzo] trudna. Ale chce próbować. Trudno mi jest coś mówić, by nie naświetlać sytuacji zbyt drastycznie, jak prawda nakazuje. Wyjaśniam tylko trudności z cłem i ich podłoże.

23 maja 1958

W[arsza]wa. Piątek.

W domu Zespołu Pomocnic Maryi Jasnogórskiej („8”) prowadziłem dzień skupienia. Obecnych 25 członkiń. Ks[iądz] prał[at] Padacz mi towarzyszy. Po Mszy św. wygłaszam liturgiczną konferencję okresową o życiu w Trójcy Świętej. W czasie śniadania czytamy z Dobraczyńskiego opis Zesłania Ducha Świętego. Druga konferencja dotyczy komentarza projektu ustawy zasadniczej dla Zespołu, napisanego w Komańczy. Komentuję § 55 p. 4. Po obiedzie dłuższa dyskusja o metodach pracy apostolskiej wśród dziewcząt. Następnie zebranie zarządu (*trio*). Omawiamy dalszą pracę na J[asnej] G[órze]. Zespół zamieszka w domku ss. urszulanek przy [ul.] Trzeciego Maja. W pokojach Królewskich pozostanie Instytut Prymasowski i sekretariat oraz 2–3 pracownice, które będą czuwały nad bezpieczeństwem.

Po wieczery wracam z ks. prał[atem] Padaczem do domu.

⁹⁰⁹ Chodzi o Stanisława Zawadzkiego.

⁹¹⁰ Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w Ameryce, najstarsza organizacja polonijna w USA o charakterze bratniej pomocy, powstała w 1873. Zjednoczenie jest także założycielem w 1935 i głównym sponsorem Muzeum Polskiego w Ameryce, największej tego typu instytucji w USA.

20.00. Matka prowincjalna Edyta, s. Romana i s. Konstancja⁹¹¹ oraz [s.] Melchiora⁹¹² – elżbietanki. Po długich staraniach, trwających przeszło rok, udało się uzyskać paszport dla dwóch sióstr, które udają się do Jerozolimy, by opiekować się domami polskimi, przeznaczonymi dla pielgrzymów polskich, a pozostającymi pod opieką prymasa.

24 maja 1958

W[arsza]wa – Rembertów. Sobota.

7.30. B[ohdan] Skąpski. Po Mszy św. omawiamy sprawę umieszczenia **rotaprintu**. B[ohdan] S[kąpski] jest za tym, by r[otaprint] pracował przez pół roku w W[arsza]wie pod opieką kompetentnego pracownika. Gdyby się umieściło na J[asnej] G[órze], mógłby służyć innym celom, które nic wspólnego z pracą Millenium nie mają. O[jc]o[wie] paulini zamawiają ckiwe obrazeczki z kwiatkami i ptaszkami, a nie myślą o drukach zgodnych z treścią Millenium.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy. Na wstępie p. **Marzyński** referuje najważniejsze sprawy budowlane razem z ks. dyr[ektorem] **Penka-łą**. W sprawie sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] postanawiamy dążyć do tego, by marianie objęli górną część klasztoru, a ATK zostanie chwilowo przy parterze. Sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalne] obejmie część gimnazjum wykończoną dla *philosophicum*⁹¹³. Budowę k[ościół]a na Bielanych przejmie sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalne] dla wzmocnienia tytułów posiadania, chociaż rektorem pozostanie marianin. W Cytadeli obejmie się k[ościół] św. Jerzego dla par[afii] Dzieciątka Jezus, która jednakże nie zrezygnuje ze swej kaplicy. Budowę [ul.] Dziekanii przejmie kapituła jako d[alszy] c[iąg] budowy „Szóstki”⁹¹⁴. Sesja trwa do godz. 13.30.

Po obiedzie najpilniejsze sprawy bieżące; o godz. 16.30 wyjazd do Rembertowa z ks. kan[onikiem] Sitkowskim i ks. prał[atem] Padaczem na wizytację kanoniczną. To wielkie już dziś osiedle miejskie wyległo na ulice od granic przy przejeździe kolejowym. Zatrzymujemy się kilka razy przy krzyżach i bramach powitalnych. Wśród ogromnego kurzu na placu przed kościołem powitania bez końca: jest nawet nauczyciel szkół podstawowych. W k[ościół]e strasznie gorąco. W czasie kazania leje się pot rzęsiście. Włoski biret „puścił farbę” i został na czole. Po nabożeństwie żałobnym i wizytacji S[ancitis]-s[imu]m bierzmuję przeszło 900 dzieci i młodzieży. Urządzam jeszcze katechizację dzieci i apel jasnogórski.

Wieczera w gronie kapłanów dekanalnych. Praca kończy się o godz. 22.00.

⁹¹¹ Konstancja Ludwika Bendowska CSSE (1896–1984), wstąpiła do elżbietanek 1920, pierwsze śluby 1924. Całe życie zakonne przebywała w Domu Prowincjalnym Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety w Poznaniu przy ul. Łąkowej 1, gdzie pracowała w pralni.

⁹¹² Melchiora Irena Napierała CSSE (1924–2003), wstąpiła do elżbietanek 1949, pierwsze śluby 1952. Pracowała 1958–1975 w Jerozolimie: w Nowym Domu Polskim, Starym Domu Polskim i Domu Pokoju na Górze Oliwnej.

⁹¹³ *Philosophicum*, pierwsze dwa lata nauki w wyższym seminarium duchownym i na studiach teologicznych.

⁹¹⁴ Chodzi o odbudowę należących do Kościoła domów przy katedrze: ul. Dziekania oraz ul. Kanonia 6.

25 maja 1958

Rembertów – Radzymin. Zielone Świątki.

Wizytacja par[afii] Rembertów⁹¹⁵ odbywała się w niezwykłym skwarze; było tak gorąco w obszernym kościele, że wystarczyło tylko „być” tam, by zostać mokrym. Z ambony schodził człowiek jak po kąpieli. Ten dzień wystarczył za dwa tygodnie „Ciechocinka”. Przemawiałem w tym dniu osiem razy. Po nabożeństwie dla dzieci szkolnych z nauką było nabożeństwo dla matek, po czym bierzmowanie i nabożeństwo dla ojców. Wielce miło było widzieć dziesięciu starych mężów w komżach, jak usługiwali do Mszy św. Na błogosławieństwo dzieci przyniesiono takie mnóstwo niemowląt, że obchodzenie ich trwało godzinę. Zaraz po tej uroczystości udaliśmy się do **Radzymina**. Wiodła nas sztafeta 100 motocyklistów aż do granicy p[arafii] Radzymin⁹¹⁶. Tu przejęła nas sztafeta motocyklistów i kawalerii konnej z chorągiewkami.

Do Radzymina wjazd był trudny, ale praca o tyle łatwiejsza, że kościół był wentylowany. Stał zwarty tłum, orkiestra grała hymn papieski i *Jeszcze Polska...*, tak dawno niesłyszane. Sprawozdanie ks. dziekana **Kowalskiego**⁹¹⁷ podnosiło niezwykłą religijność ludu tego miasta, które już cztery razy w ciągu tego półwiecza padło w gruzach. Kościół odbudowany, choć miał całe piękne elewacje strzaskane. Długo bierzmowałem, do późnego wieczora. Wieczorem byłem bez ducha, w gorącym pokoju.

26 maja 1958

Radzymin. Poniedziałek.

Drugi dzień wizytacji kanonicznej. Jest dzień świąteczny. Rano dziatwa szkolna, która idzie do szkoły. Na południe, po bierzmowaniu starszej młodzieży, [zaplanowane] jest nabożeństwo z moim kazaniem.

Po **obiedzie** bierzmujemy młodzież szkół licealnych; długie przemówienie i rozmowa.

O godz. 19.00 zebrało się nauczycielstwo i lekarze na plebanii, przeszło 30 osób. Gorące przemówienie jednego z nauczycieli, długa odpowiedź moja i gawęda przy kawie. Ludzie się prostują i odzyskują odwagę; czy nie będą żalowali tych miłych chwil tu spędzonych wspólnie?

Rozstajemy się o godz. 20.00.

27 maja 1958

Radzymin – Samaria.

6.00. Msza św. dla matek i przemówienie.

7.30. Wizytacja ksiąg parafialnych.

⁹¹⁵ Chodzi o parafię MB Zwycięskiej.

⁹¹⁶ Chodzi o parafię Przemienienia Pańskiego w Radzyminie.

⁹¹⁷ Chodzi o ks. Zygmunta Kowalskiego.

8.30. Wizytacja **cmentarzy**: parafialnego i poległych w 1920 r. Dziś ten drugi cmentarz jest też parafialnym. Leżą tu polegli z 1939 roku – przyłączyli się do swych braci z Cudu nad Wisłą. Nie można było tu przyjeżdżać, nie wolno było odprawiać nabożeństw. Ks[iądz] Kowalski wznowił sierpniowe nabożeństwa, a ludu przybywa moc. Kaplica wymaga remontu. Ks[iądz] K[owalski] grodzi żelaznym płotem cały teren.

Z cmentarza udaliśmy się do **szpitala** powiatowego. Dyrektor i cały personel czekają na nas. Pozyskał on tu siostry elżbietanki. Pracują w wielkiej zgodzie.

Później zwiedziliśmy **dom specjalny** dla nieuleczalnie chorych: przeszło 150 osób korzysta z domu partii, który uzyskano tylko dlatego na zakład, gdyż Radzymin był w niełaskach u Moskali, a powiat przeniesiono do Wołomina. Zyskali na tym chorzy; ile zyskaliby, gdyby całą „partię” gdzieś przeniesiono.

Odwiedziliśmy ss. **elżbietanki** i braci **dolorystów**⁹¹⁸. Ci stracili wielką posesję; udało się uratować 6 ha tylko dlatego, że były zapisane na prywatne nazwisko.

O godz. 11.00 była **konferencja dekanalna** duchowieństwa i długie moje przemówienie.

Po obiedzie odwiedziłem grabarza, dwóch organistów i obydwu księży wikariuszów⁹¹⁹.

16.00. Ostatnia seria **bierzmowania**, przeszło 500 dzieci [ze] szkół z miasta. Przemówienie i gawęda z dziećmi.

18.00. Wyjazd do **Samarii**. Żegnam wiernych w kościele; orkiestra gra *Jeszcze Polska*. Przed nami sztafeta motocyklistów z dziećmi sypiącymi z koszu motocyklowych kwiaty. Dotarliśmy do bramy zakładu ss. samarytanek.

Wita nas ks[iądz] kapelan i siostry. Krótkie przemówienie moje od ołtarza, drugie w kapitułarzu sióstr.

I spoczynek.

28 maja 1958

Warszawa. Środa.

7.00. Msza św. dla sióstr samarytanek; w kaplicy wszystkie siostry recytują słabym głosem Mszę św. Są to istoty wybladłe, wysuszone ciężką pracą i ubóstwem tu panującym. Od ołtarza wygłaszam przemówienie do sióstr.

Zwiedzam **dom klasztorny**: panuje tutaj ciasnota niezwykła. Na poddaszu mieści się nowicjat; musi tu być b[ardzo] duszno latem, a chłodno zimą. Czy młode dziewczęta – to wojenne pokolenie – zdolne będzie wytrzymać to życie? Na dole wilgoć fantastyczna; trzeba by odkopać dom. W pięknym ogrodzie rozlegają się krzyki imbecylów, biednych chłopców, z których żaden nie może wytrzymać chwili spokoju.

⁹¹⁸ Bracia doloryści, niehabitowe Zgromadzenie Synów MB Bolesnej założone w 1893 w Nowym Mieście nad Pilicą przez bł. Honorata Koźmińskiego.

⁹¹⁹ Wikariuszami w parafii Przemienienia Pańskiego w Radzyminie byli: ks. Henryk Dreling w 1955–1959 i ks. Marian Godlewski w 1957–1958.

Prowadzę dłuższą rozmowę z **przełożoną generalną**⁹²⁰, która przedstawia mi ciężką sytuację zgromadzenia i jego pracy. Trzeba wiele miłości, by wytrwać.

12.00. Odjeżdżamy na **plebanie**. Odwiedzam ks. **Czajkowskiego**⁹²¹, proboszcza, który nastał tu po ks. pra[acie] **Nowackim**⁹²². Poprzednik pozostawił po sobie lud śpiewający msze gregoriańskie i zaniedbaną parafię gospodarczo. Ale śpiew dotąd się utrzymuje. Poprawiły się stosunki, gdyż ks. Cz[ajkowski] odprawia w parafii, a nie w klasztorze jak poprzednik.

Zwiedzamy kościół, który jest odmalowany świeżo, w sposób niezbyt szczęśliwy.

12.30. W drodze do W[arsza]wy. W **Markach** zatrzymują nas dzieci i matki. Śpiewamy się dalej.

13.30. W domu.

16.00. Ks[iądz] **Turowski**, wizytator pallotynów, który nie jedzie jeszcze do Rzymu, gdyż dostał przedłużenie paszportu do k[ońca] sierpnia.

20.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** przedstawia mi materiał opracowany do odpowiedzi p. Cyrankiewiczowi.

29 maja 1958

Warszawa – Gniezno. Czwartek.

7.30. Siostra mojej chrzestnej matki, Stanisławy **Gardeckiej**⁹²³, p. Krajewska⁹²⁴, z synem swoim inż[ynierem]^a na Mszy św. żałobnej za duszę śp. matki mej chrzestnej, Stanisławy, której pogrzeb odbył się wczoraj w Poznaniu. Po Mszy św. dowiedziałem się o ostatnich chwilach mej chrzestnej matki, która umarła przy swoim synu.

J[erzy] **Zawieyski** informuje o staraniach „Znaku” w sprawie uwolnienia od cła darów ameryk[kańskich]. Stwierdza, że wszędzie spotkano się z nieubłaganim oporem.

M[a]g[iste]r Michalina **Pazdro**⁹²⁵ w sprawie organizacji obozu wakacyjnego dla dzieci seniorów „Odrodzenia”. Otrzymuje pomoc.

M[a]g[iste]r L[ila] **Wantowska** w sprawie pielgrzymki dziewcząt na J[asną] G[órę].

^a W rękopisie tu pozostawione wolne miejsce na dopisanie imienia.

⁹²⁰ Chodzi o m. Dominikę Szymczewską OSBSam.

⁹²¹ Sylwester Czajkowski (1913–1961), ksiądz, proboszcz parafii św. Trójcy w Niegowie 1956–1961. Świecenia 1942.

⁹²² Henryk Nowacki (1891–1968), ksiądz, pedagog, kompozytor muzyki kościelnej, szambelan papieski. W 1939–1956 proboszcz parafii św. Trójcy w Niegowie i kapelan Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego. Założyciel w 1945 Szkoły Muzyki Kościelnej w Niegowie, kształcącej organistów; pionier odnowy liturgicznej i propagator odrodzenia chóru gregoriańskiego. Świecenia 1913. Przed drugą wojną dyrektor chóru archikatedry warszawskiej, profesor śpiewu w WSD.

⁹²³ Stanisława Gardecka (zm. 1958), matka chrzestna prymasa Wyszyńskiego.

⁹²⁴ Krajewska, siostra Stanisławy Gardeckiej, matki chrzestnej prymasa Wyszyńskiego. Jej syn, Krajewski, inżynier, brak danych.

⁹²⁵ Michalina Pazdro, tłumaczka z języka francuskiego, m.in. książek wydanych przez IW „Pax”. Działaczka SKMA „Odrodzenie”, a po drugiej wojnie – grupy seniorów „Odrodzenia”.

9.30. Ks[iądz] **Orliński**⁹²⁶ z Lubaczowa prosi o błogosławieństwo Ojca Świętego dla abp. Baziaka z okazji 25-lecia sakry biskupiej.

Ks[iądz] prof. **Jankowski Mieczysław** wręcza program uroczystości w szkole muzycznej w Aninie; sprawa ks. **Bojaśńskiego**, który jest typowany na muzykę k[ościel]-lną⁹²⁷, ale stan nerwów nie dopisuje.

10.00. Ks[iądz] I[gnacy] **Subera**, ks. O[lgierd] **Nassalski** z towarzyszem i ja prowadziliśmy rozmowę n[a] t[emat] przekazywania klasztoru prymasowi do dyspozycji ks[ięży] marianów. Ustala się, że W[ydział] T[eologiczny] będzie przekazywał I piętro klasztoru kolejno ks[iężom] marianom. Od 1 VII [1958] obejmą podziemia i kuchnię. Prymas P[olski]^a

Porusza sprawę swego wyjazdu do Rzymu, wyjaśnia, że jechał tylko dla celów naukowych, a nie dla poruszania sprawy ATK.

Ks[iądz] **Kitliński** w sprawie jednodniówki na p[ielgrzymkę] j[asnogórską] dla nauczycieli.

Ks[iądz] **Piotrowski**⁹²⁸ – sprawy diecezjalne.

Ks[iądz] prał[at] **Pastuszka** referuje sprawy dotyczące organizacji zjazdu ks[ięży] rektorów i profesorów seminariów duchownych.

Ks[iądz] **Lipiński**⁹²⁹ z Okuniewa nie chce już dłużej siedzieć, gdyż zmontowana jest opinia przeciwko niemu.

Ks[iądz] kan[onik] **Malinowski** z Józefowa – sprawy młodzieży pozaszkolnej.

16.00. Wyjazd do **Gniezna** z prof. Zachwatowiczem i p. J[ózefem] Jaroszem⁹³⁰.

20.00. B[isku]p **Bernacki**, ks. **Zaręba** i in[ni].

30 maja 1958

Gniezno. Piątek.

Po Mszy św. s. **Wyganowska**⁹³¹ z Basutolandu⁹³² w Afryce Połud[niowej], misjonarka pochodząca z Ostrowa W[ie]lk[o]p[olskiego], pracująca w A[fryce] od 25 lat. Opowiada wiele

^a W rękopisie tu zdanie urwane. Inny możliwy wariant odczytu: Od 1 VII obejmie podziemia i kuchnię Prymas P[olski].

⁹²⁶ Michał Orliński (1894–1966), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Kanonik gremialny Kapituły Metropolitalnej Lwowskiej, po wojnie przeniesionej do Lubaczowa; prałat. Od 1946 pracownik kurii arcybiskupiej w Lubaczowie. Wikariusz kapitułny 1962–1964. Świecenia 1921.

⁹²⁷ Chodzi o dalsze studia w zakresie muzyki kościelnej.

⁹²⁸ Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

⁹²⁹ Władysław Lipiński (1901–1971), ksiądz. W 1952–1965 proboszcz parafii św. Stanisława Kostki w Okuniewie (pow. miński). Świecenia 1927. W 1965–1971 proboszcz parafii św. Michała Archanioła w Nowym Dworze Mazowieckim. W 1945–1950 duszpasterz w diecezji chełmińskiej.

⁹³⁰ Józef Jarosz (1890–1966), malarz pejzażysta, szwagier prymasa Wyszyńskiego, mąż Stanisławy Jarosz z d. Wyżyńskiej.

⁹³¹ Wyganowska, siostra. Brak danych.

⁹³² Basutoland, Basuto, od XIX w. do 1966 kolonia brytyjska w Afryce Południowej. Obecnie Lesotho (Lesoto), niepodległa monarchia konstytucyjna w ramach Wspólnoty Narodów.

ciekawych rzeczy o sytuacji Kościoła, o walce rządu angielskiego z katolickimi wpływami, o bogactwie kopalń diamentów i o nędzy Murzynów. Przyjechała do Polski, by odwiedzić rodziców, ale wraca do Afryki, do swoich Murzynów, których kocha całym sercem.

Kolejno: ks. kan[onik] **Raiter** – z projektem budowy kiosku przy katedrze; wymaga przepracowania. Ks[iądz] kan[onik] **Zaręba** jako nowy przewodniczący Wydziału Spraw Zakonnych; ks. kan[onik] **Czerniak** i ks. kanclerz **Palewodziński**, wreszcie ks[iądz] **bi-skup**⁹³³ przed wyjazdem na wizytację. Zatwierdzam długą listę nominacji neoprezbiterów i zmian wikariuszów i prefektów.

Długa rozmowa z ks. dr. **Michalskim**⁹³⁴ i prof. **Zachwatowiczem** o regotyzacji katedry, a zwłaszcza o systemie ogrzewania.

16.00. Ks[iądz] abp **Baraniak** ze swoim kapelanem. Ustalamy linię postępowania w wielu wspólnych sprawach obydwu archidiecezji.

17.00. Prof[esor] **Zachwatowicz** odjeżdża do W[arsza]wy zadowolony z postępu prac w katedrze. Proszę, aby myślano o **ołtarzu**, gdyż trzeba by połączyć konsekrację wielkiego ołtarza z otwarciem prezbiterium dla kultu liturgicznego.

31 maja 1958

Gniezno – Częstochowa. Sobota.

7.00. W uroczystość Królowej Świata⁹³⁵ udzielam w bazylice święceń kapłańskich 24 diakonom seminarium arcybiskupiego i trzem diakonom franciszkańskim⁹³⁶. Nadto trzech subdiakonów otrzymało diakonat. O[jciec] duchowny⁹³⁷ prowadził instrukcję liturgiczną. Po święceniach wygłosiłem przemówienie. Katedra pełna rodzin młodych lewitów, panuje atmosfera rzetelnej modlitwy, prawdziwy Wieczernik Zielonych Świątek. Po Mszy św. śniadanie w semin[arium], krótkie przemówienie dziekana alumnów, ks. Głowa⁹³⁸, moja odpowiedź, fotografia.

13.00. Na obiedzie ks. dziekan Kornel **Metelski**⁹³⁹ i ks. **Roesler**, których Ojciec Święty odznaczył godnością szambelanów pap[ieskich]. Ks[iądz] Metelski prosi, by mógł pozostać przy czarnych guzikach; odpowiadam, że nie mam władzy udzielania takiego zezwolenia.

⁹³³ Chodzi o bp. Lucjana Bernackiego.

⁹³⁴ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

⁹³⁵ Święto Maryi Królowej ustanowił w 1954 papież Pius XII i wyznaczył je na 31 maja. W posoborowym kalendarzu liturgicznym przesunięte na 22 sierpnia.

⁹³⁶ Byli to: o. Wacław Tomasz Sobieski OFMConv, o. Cyryl Guryń OFMConv, o. Seweryn Parafiński OFMConv.

⁹³⁷ Chodzi o ks. Stanisława Szymańskiego.

⁹³⁸ Kazimierz Główny (ur. 1933), ksiądz. Święcenia 1958. W 1961 nie mógł wyjechać na studia do Rzymu z powodu odmowy wydania paszportu. W 1972 doktor teologii na KUL. Wykładowca w gnieźnieńskim WSD 1972–1996. W 1970–1977 diecezjalny duszpasterz rodzin. W 1977–1980 proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Niechanowie, 1980–2009 parafii Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława BM we Wrześni (fara); 1992–2009 dziekan wrzesiński; kanonik.

⁹³⁹ Kornel Metelski (1886–1966), ksiądz. Od 1945 proboszcz parafii św. Michała Archaniola w Pobiedziskach, od 1947 dziekan. Święcenia 1911. W 1958 honorowy, następnie tajny szambelan papieski.

14.00. Wyjazd do **Częstochowy** na pielgrzymkę jasnogórską dziewcząt. Całą drogę przechodzi jedna ulewa za drugą, biją pioruny; mijamy kilka wozów z pielgrzymką gnieźnieńską okrytych brezentem. Zdaje się, że jest dziewczętom chłodno. Na miejscu jesteśmy o godz. 19.00. Panuje rozterka, co czynić z programem. Na placu, w błocie, stoi kilka tysięcy dziewcząt pod tablicami oznaczającymi diecezje. Chociaż zaledwie niewiele siąpi, ale radzę, by wszystkie wprowadzić do bazyliki, do kaplic i na krużganki. Zezwalam sześciu księżom na binację⁹⁴⁰, którzy wychodzą do ołtarzy. Przy tablicy warszawskiej długi czas stoi około 300 dziewcząt ze świecami i śpiewają.

Po wieczery bp **Goliński**, o[jciec] **przeor**⁹⁴¹ i ks. dr **Pawlik** ustalają u mnie porządek na jutro; postanawiamy nic nie zmieniać, ufając, że będzie pogoda.

B[isku]p **Bednorz** z Katowic omawia sprawę ks. **Adamczyka** i **Strojnego** i zmiany na stanowisku rektora w Instytucie rzymskim. Mam niewielkie nadzieje na wyjazd ks. Adamczyka.

20.00. O[jciec] **generał**⁹⁴², o[jciec] **przeor**⁹⁴³ i **mecenas**⁹⁴⁴ w sprawie zamiaru przejęcia przez państwo na własność Domu Pątnika, gdzie dziś jest szpital położniczy. Wystąpienie władz jest figlęm mądrości ostatniej chwili i należy do serii dokuczliwości, stosowanych przez administrację wobec J[asnej] G[óry]. Był czas, że klasztor wpłacił przeszło 300 tysięcy zł na remonty w szpitalu z gwarancją władz, że oddadzą budynek. Dziś słyszeć nie chcą o zwrocie sumy, w dodatku chcą zabrać cały dom. Gotów jestem pisać do min[istra] zdrowia.

1 czerwca 1958

Częstochowa – W[arsza]wa. Niedziela św. Trójcy.

7.00. Ranek mglisty, lekko mży; przed szczytem zbiera się już gromada młodzieży. Powoli się przeciera, w czasie sumy i kazania już jest zupełnie słonecznie.

Odprawiam Mszę św. w kaplicy Matki Bożej, a bp Czajka⁹⁴⁵ na szczycie.

O godz. 8.30 prowadzę rozmowę z p. **Tetzlaffem**⁹⁴⁶ z Poznania, który chce pracować w Instytucie. Proponuję, że będzie na liście płac prymasowskiej wraz z 4 innymi pracownikami I[nstytutu] P[rymasowskiego]. Wyraża zgodę od 1 VIII br. Zastrzegam, że tak długo odpowiadam, jak długo jestem na wolności; w razie mego ponownego aresztowania – z czym się muszę liczyć – nie może wnosić do nikogo pretensji o uposażenie.

⁹⁴⁰ Binacja, odprawianie przez kapłana drugiej mszy św. tego samego dnia.

⁹⁴¹ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

⁹⁴² Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE, generała zakonu paulinów.

⁹⁴³ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

⁹⁴⁴ Brak danych. Mógł to być mecenas Henryk Jesse z Poznania (zob. przypis pod datą: 12 VII 1958), który służył instytucjom kościelnym jako radca prawny, a równocześnie był konfratrem zakonu paulinów.

⁹⁴⁵ Stanisław Czajka (1897–1965), biskup pomocniczy częstochowski 1944–1965 i od 1948 proboszcz parafii św. Zygmunta, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1920. Rektor częstochowskiego WSD w Krakowie 1936–1944.

⁹⁴⁶ Jan (Janusz) Tetzlaff (1928–2000), prawnik i działacz katolicki. Współzałożyciel KIK na przełomie 1956 i 1957 i do 1961 członek zarządu KIK w Poznaniu. Od 1961 mieszkał w Zielonej Górze i pracował jako radca prawny.

9.30. Wychodzi **suma pontyfikalna**, celebrowana przez bp. Golińskiego. W czasie sumy wygłaszam kazanie. Jest pogodnie, ciepło, słońce przebija przez mgłę. Po sumie bp Goliński odczytuje ślubowania, a ja schodzę na plac pod wałami i obchodzę kolejno wszystkie diecezje. Ustawione są w wachlarz pod murami, oddzielone przejściami, każda diecezja ze swoją tablicą. Na czele półkolem stoją Kurpianki w swoich kołpakach. Obchodzenie gromady trwa godzinę; wracamy powoli do klasztoru. Na dole bardzo ciepło wśród nagromadzonej rzeszy. Stoją bardzo spokojnie i cierpliwie, czekając na swoją kolej, i śpiewają regionalne pieśni maryjne.

2 czerwca 1958

Warszawa. Poniedziałek.

12.30. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** z mag[net]ofonem przyjmuje przemówienie do pielgrzymki nauczycielstwa na J[asnej] G[órze].

Br[at] **Józef**, franciszkanin⁹⁴⁷, w drodze do Rzymu, bierze list dla ojca Jerzego⁹⁴⁸.

Przełożony braci domowych⁹⁴⁹ otrzymuje pomoc na rozbudowę siedziby głównej w Pozn[aniu].

19.30. Konferencja społeczna do młodzieży akad[emickiej] n[a] t[emat]: *Posiadanie prywatne, użytkowanie wspólne*. Ostatnia przed wakacjami.

Otrzymujemy odpowiedź z Min[isterstwa] Pracy i Opieki Społ[ecznej] w sprawie pisma Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski] o ostateczną decyzję o cłach na dary ameryk[ańskie]. Podpisuje jakiś dyrektor dep[artementu]. Pismo jest obszerne i reasumuje całość sprawy. Insynuuje, że „Episkopat zamierzał wykorzystać dostawy NCWC dla demonstrowania swego nieprzychylnego, napastliwego stosunku do Rządu, podkreślać na oczach całego społeczeństwa, że widzi sens prowadzenia pracy charytatywnej jedynie z separatystycznych pozycji, w sposób oczywisty przeciwstawiając się Rządowi”.

Odpis tego pisma wręczono ks. bp. Choromańskiemu i ks. dyr[ektorowi] Dąbrowskiemu.

3 czerwca 1958

Warszawa. Wtorek.

7.30. Msza św. w kaplicy Pana Jezusa Tumskiego w katedrze. Po Mszy św. w zakrystii ochrzciłem synka p. Leszka Dunina⁹⁵⁰, nadając mu imię Marcin Stefan Stanisław Piotr.

⁹⁴⁷ Brat Józef, franciszkanin. Brak danych.

⁹⁴⁸ Chodzi zapewne o o. Jerzego Tomzińskiego OSPPE.

⁹⁴⁹ Wspólnota Braci Serca Jezusowego została oficjalnie erygowana w 1958 w Warszawie przy ul. Miodowej. Przełożonym był br. Walenty Siwa (1907–1997).

⁹⁵⁰ Lech Dunin (1914–2001), architekt, członek Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy, a następnie Rady Prymasowskiej Budowy Kościołów Archidiecezji Warszawskiej, członek Komisji Artystycznej i Architektonicznej KMW.

10.00. Ks[iądz] **Nassalski** w sprawie Bielani. Referuje, że na Bielaniach sześciu kleryków mariańskich zamieszkało w klasztorze. Wbrew intencjom było to połączone z niepokojem, gdyż księży studiujący na ATK próbowali bronić stanu posiadania ATK. Na czele obrońców stanął ks. Sojka⁹⁵¹, który usiłował nie dopuścić do zabierania mieszkań.

10.30. Ks[iądz] **Subera** z ATK referuje, że w czwartek stwierdził, że jest osiem wolnych pokoi, i te zajmowano w piątek. Wtedy wtręcił się księży, między innymi ks. Sojka z Olsztyna, który usiłował stawić opór. Rzec się zlikwidowała wczoraj. Marianie weszli i mieszkają. W sobotę p. dyr[ektor] **Leszczyński**⁹⁵² z M[inisterstwa] Sz[kolnictwa] W[yższego] telefonował do ks. prof. **Subery** i oświadczył, że M[inisterstwo] Sz[kolnictwa] W[yższego] nie zgodzi się na pomniejszenie swego stanu, zwłaszcza [ustępując] ks[iężom] marianom, natomiast Kuria M[etropolitalna] W[arszawska], jeśli chce, musi dać zastępcze lokale. Chce rozmawiać z ks. Suberą. W M[inisterstwie] Sz[kolnictwa] W[yższego] był ks. **Borawski**⁹⁵³ starać się o mieszkanie. Zastał tam ks. **Hueta**⁹⁵⁴, który był u p. **Leszczyńskiego** i p. **Holzera**⁹⁵⁵. P[an] **Holzer** powiedział ks. **Borawskiemu**, że na Bielaniach się coś oddaje. P[an] **Holzer** oświadczył, że wyciągnie M[inisterstwo] Sz[kolnictwa] W[yższego] [konsekwencje] wobec tego, kto odda Bielany władzom kościelnym. Ks[iądz] **Huet** jest posądzany o to, że informował władze państwowe o tym, co się dzieje w sprawach kościelnych. Ks[iądz] H[uet] rozmawiał b[ardzo] długo z p. L[eszczyńskim] i p. H[olzerem], wskutek czego rodzi się podejrzenie, że był informatorem M[inisterstwa] Sz[kolnictwa] W[yższego]. To samo podejrzenie pada na ks. Borawskiego.

Ks[iądz] **Modzelewski** z K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

Ks[iądz] **Merta**⁹⁵⁶ Jan, salezjanin z Bari, chce pozostać dłużej w Polsce i [potem] wraca do Włoch.

Ks[iądz] Alfons **Schletz**⁹⁵⁷ składa „Naszą Przeszość”. Władze robią wielkie trudności wewnątrz kraju, ale dla numerów zagranicznych dają lepszy papier i nawet dbają o to, by nie uwidaczniać na nich numeru cenzury. Należy przygotować zespół tomów dla Ojca

⁹⁵¹ Sojka, ksiądz. Brak danych.

⁹⁵² Leszczyński. Brak danych.

⁹⁵³ Czesław Borawski (1893–1977), ksiądz. Od 1949 kapelan siostr sakramentek w Warszawie. Kierownik biblioteki ATK 1956–1961. Świecenia 1916. Prefekt 1921–1938 w parafii w Łapach, Suwałkach i Grajewie. W 1960–1972 proboszcz parafii Imienia NMP w Szczuczynie.

⁹⁵⁴ Stanisław Huet (1904–1961), jeden z czołowych księży-patriotów. Od 1949 wykładowca na Wydziale Teologicznym UW, od 1954 na ATK; specjalista od teologii moralnej i pastoralnej. Świecenia 1927. W 1953–1956 narzucony przez władze komunistyczne wikariusz generalny archidiecezji krakowskiej. Członek Stowarzyszenia PAX, władz naczelnych Zrzeszenia Katolików Caritas, KDŚDK przy OK FN.

⁹⁵⁵ Holzer. Brak danych.

⁹⁵⁶ Jan Merta SDB (1912–2002), ksiądz, podpułkownik, kapelan 2. Korpusu we Włoszech. Po wojnie przez 22 lata opiekun polskiego cmentarza wojskowego w Casamassima koło Bari. Wstąpił do salezjanów 1933. Świecenia 1943 we Włoszech. Ostatnie 32 lata życia spędził w Przemyśle. Przyczynił się do sprowadzenia 1971 szczątków mjr. Henryka Sucharskiego z Neapolu do Polski.

⁹⁵⁷ Alfons Franciszek Schletz CM (1911–1981), ksiądz, historyk, doktor habilitowany, zasłużony dla badań nad historią Kościoła w Polsce. Założyciel w 1946 i do 1981 redaktor periodyku „Nasza Przeszość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce”. Wstąpił do misjonarzy św. Wincentego à Paulo 1928. Świecenia 1936. Podczas wojny zaangażowany w tajne nauczanie we Lwowie. Od 1948 ukrywał się pod przybranym nazwiskiem: ks. Adam Sosnowski. Po październiku 1956 reaktywował „Naszą Przeszość”.

Świętego. Są nowe naświetlenia dla „Zjazdu Gnieźnieńskiego” (Bohdanowicz⁹⁵⁸). Nie można publikować za granicą; już dziś przygotowuje się zakaz. Są nowe studia dla sprawy „św. Stanisław – Bolesław Śmiały”.

Ks[iądz] kan[onik] **Miszewski**⁹⁵⁹ z Gdyni w sprawie pomocy dla budowy kościołów.

Ks[iądz] **Smyrski**⁹⁶⁰ ze Szpitala Zakaźnego nr 1 informuje, że Wydział Zdrowia za-
bronił w czasie wizytacji prymasa w szpitalu powitania przez prof. Bogdanowicza^{a 961},
transmisji przemówienia. Pytanie, czy jechać? Decydujemy, że należy pojechać i swoje
zrobić, bo Szatan będzie się cieszył z tego, że zakłócił sprawę.

Ks[iądz] **Kuć**⁹⁶², dziekan dekanatu W[arsza]wa[-Stare Miasto].

O[jciec] **Teofil**⁹⁶³, paulin, jedzie do Oporowa obejmować klasztor oo. Paulinów⁹⁶⁴.

12.00. Krzysztof **Morawski**⁹⁶⁵ i Wacław **Auleytner**⁹⁶⁶ w sprawie pracy w klubie
kat[olickim]. Proszą o duszpasterza dla Klubu Inteligencji Kat[olickiej] w W[arsza]wie;
nie mogą tego uczynić, gdyż klub nie ma charakteru kanonicznego. Jest zamiar urzą-
dzenia wycieczki młodzieży do Rzymu; są trudności paszportowe. Wyrażam zgodę, by
K[uria] M[etropolitalna] W[arszawska] dała swój placet. W sprawie „Ogniska” – ustąpie-
nie p. Brodowskiego zachwiało równowagę spółdzielni. W g[łównym] U[rzędzie] [do]
S[praw] W[yznań] wyrażono się, że p. Br[odowski] nie jest w kursie u nich. Zaproponowano
p. A[uleytnerowi], by stał na czele spółdzielni jako wiceprzewodniczący. Nie zgłaszam
sprzeciwu, by „Ognisko” wiązało się w swej pracy z klubem, ale za wiedzą p. Zawieyskiego.

^a W rękopisie tu i dalej: Bohdanowicz.

⁹⁵⁸ Bohdanowicz, prawdopodobnie chodzi o Piotra Bogdanowicza, autora artykułu *Zjazd gnieźnieński w roku 1000*, „Nasza Przyszłość” 1962, s. 5–151.

⁹⁵⁹ Józef Miszewski (1903–1972), ksiądz. W 1945–1972 proboszcz parafii NMP w Gdyni; dziekan. Od 1946 kano-
nik honorowy kapituły chełmińskiej. Od 1948 rektor Katolickiego Instytutu Kultury Religijnej w Gdyni. Świecenia
1929. W 1950–1951 więziony przez UB w Gdańsku.

⁹⁶⁰ Władysław Smyrski (1906–1990), ksiądz. Kapelan Szpitala Zakaźnego nr 1 w Warszawie. Świecenia 1933.
W 1960–1979 proboszcz; potem rezydent parafii św. Piotra i Pawła w Pęcicach (dekanat pruszkowski).

⁹⁶¹ Jan Bogdanowicz (1894–1967), lekarz pediatra; zajmował się m.in. chorobami zakaźnymi. Od 1949 profesor UW,
od 1951 profesor AM w Warszawie. Ordynator 1934–1943 Szpitala im. Karola i Marii w Warszawie. Lekarz w po-
wstaniu warszawskim. Patron Szpitala Dziecięcego w Warszawie przy ul. Niekańskiej.

⁹⁶² Stefan Kuć (1901–1966), ksiądz. W 1952–1966 proboszcz parafii św. Augustyna na Nowolipkach (m.in. w cza-
sie tzw. cudu na Nowolipkach, 7–31 X 1959). Świecenia 1927. W 1945–1952 prowadził ośrodek duszpasterski na
prawach parafii w Boernerowie. Od 1958 dziekan dekanatu staromiejskiego w Warszawie.

⁹⁶³ Teofil Adam Krauze OSPPE (1916–2001), przeor klasztoru w Oporowie i proboszcz parafii św. Marcina Bisku-
pa. Wstąpił do zakonu paulinów 1936. Świecenia 1944. W pierwszej połowie lat 50. kustosz sanktuarium na Jasnej
Górze. Współinicjator z o. Jerzym Tomzińskim narodowej modlitwy o uwolnienie prymasa Wyszyńskiego, codzien-
nego apelu jasnogórskiego od 8 XII 1953 i idei peregrinacji kopii obrazu MB Jasnogórskiej po Polsce. Członek Ko-
misji Maryjnej KEP. Przeor Jasnej Góry 1963–1969.

⁹⁶⁴ Parafia w Oporowie (dekanat żychliński) wróciła w 1955, po blisko 100 latach przerwy, w ręce paulinów, osiad-
łych w Oporowie w połowie XV w.

⁹⁶⁵ Krzysztof Morawski (1903–1981), ziemianin, przedsiębiorca, od 1956 wiceprezes, od 1972 skarbnik KIK. Współ-
twórca w 1957 Centrali Wytwórczo-Usługowej „Libella”, stanowiącej zaplecze gospodarcze dla „Więzi” i „Znaku”.

⁹⁶⁶ Wacław Auleytner (1919–2016), działacz katolicki. Członek Stowarzyszenia PAX 1952–1956. W 1956 współza-
łożyciel KIK. Sekretarz zarządu KIK warszawskiego 1956–1972. Poseł na Sejm PRL 1972–1985. Od 1983 we wła-
dzach naczelnych PRON i TPPR. W 1949–1984 TW „Anna” i „Jarosławski”, wykorzystywany przez UB/SB do in-
wigilacji środowisk katolickich, zwłaszcza KIK.

12.30. **Zofia Kossak-Szatkowska**. 1) Sprawa pielgrzymki pisarzy na J[asną] G[órze]. Istnieje znów straszna ofensywa na Kościół; jest to bardziej niebezpieczne, niż było dawniej. Idzie o to, by inteligencję odsunąć od biskupów. Wyrazem jej są *Klucze Piotrowe*⁹⁶⁷ jako kontrast Życia Ghandiego⁹⁶⁸. Trzeba więc bronić Kościoła. Trzeba jednak współpracy i łączności. „Psy”⁹⁶⁹ nie mogą się gryźć między sobą. Pisarze warszawscy chcą pomóc, np. stworzyć „Bibliotekę Millenium”. Idzie o stworzenie planu wydawniczego. Jest grupa warszawska i krakowska. Łącznikiem jest J[erzy] Zawieyski. Grupa warszawska to: Grabski, Dobraczyński, Skierski⁹⁷⁰, Z[ofia] Kossak. Na pytanie, kto wydawałby, p. Z[ofia] K[ossak] wyjaśnia, że wydawałby PAX. Powstałaby seria „Chrześcijańskiego Millenium”. Wyrażam sprzeciw przeciwko takiej koncepcji. Zbyt wiele było grzechów PAX-u w przeszłości, by można było dziś na nich liczyć. Pani Z[ofia] K[ossak] prosi o przebaczenie dla PAX-u. Odp[owiadam]: nie j[est] to zagadnienie przebaczenia. Jeżeli członkowie tej grupy wydawniczej oprą się o Wyd[awnictwo] św. Wojciecha lub o „Palottinum”, mogą wiele zrobić; ale w oparciu o PAX staną w konflikcie z odczuwalnością opinii społecznej. Pytanie: czy przyjąłbym Grabskiego, Dobraczyńskiego i Szczucką? Odp[owiadam]: przyjmę, jeżeli będą chcieli mówić o pracy w nowej konfiguracji.

15.00. Ks[iądz] **rektor KUL, Rechowicz**, po powrocie z Francji. Jest zdania, że list prymasa do bp. **Théasa** wywarł piorunujące wrażenie. Jest zdania, że „**Polska Wierna**”⁹⁷¹ jest bez znaczenia w opinii publicznej; najwięcej czytany jest „**Narodowiec**” (Kwiatkowskiego)⁹⁷². Największy wpływ mają kombatanci polscy. P[an] **Eustachiewicz**⁹⁷³ zda się prowadzić robotę na dwie strony; w piśmie „Centre démocratique”⁹⁷⁴ ma wpływy, a jednocześnie utrzymuje kontakt z **Popielem**⁹⁷⁵. Był w Polsce na zaproszenie PAX, z czym

⁹⁶⁷ *Klucze Piotrowe*, książka francuskiego pisarza Rogera Peyrefitte’a (1907–2000), atakująca Watykan i Piusa XII (Paryż 1955; wydanie polskie: Warszawa 1958).

⁹⁶⁸ W 1958 ukazała się książka Mahatmy Gandhiego *Autobiografia. Dzieje moich poszukiwań prawdy*. Przedmowę do wydania polskiego napisał Jawaharlal Nehru.

⁹⁶⁹ Aluzja do wyrażenia użytego przez prymasa Wyszyńskiego na Jasnej Górze 4 V 1958: „Jesteśmy canes, których zadaniem jest lizać językiem rany narodu i leczyć je”.

⁹⁷⁰ Kazimierz Zenon Skierski (1908–1961), dziennikarz, powieściopisarz i nowelista, po drugiej wojnie utożsamiany z nurtem katolickim. Związany ze Stowarzyszeniem PAX. Jego twórczość nie przetrwała próby czasu, m.in. z powodu łączenia katolicyzmu z socrealizmem.

⁹⁷¹ „Polska Wierna”, emigracyjny tygodnik katolicki wydawany 1945–1959 w Paryżu przez PMK we Francji; połączony 1949 z tygodnikiem „Słowo Katolickie”; przekształcony 1959 w „Głos Katolicki”.

⁹⁷² „Narodowiec”, gazeta polonijna wydawana 1924–1989 w Lens (Francja); kontynuacja periodyku o tym samym tytule wydawanego 1909–1919 w Niemczech. W 1936–1938 największa gazeta polskojęzyczna we Francji. Wydawcą czasopisma był Michał Franciszek Kwiatkowski (1883–1966), poseł na sejm, działacz ChD, działacz polonijny.

⁹⁷³ Seweryn Eustachiewicz (1910–1963), działacz społeczno-polityczny. Podczas studiów prawniczych 1932–1936 na KUL członek SKMA „Odrodzenie”. Do 1939 pracownik Ministerstwa Spraw Zagranicznych (MSZ). W czasie wojny związany m.in. z Unią i SP. Więzień obozów Auschwitz, Sachsenhausen i Buchenwald. Od 1945 na emigracji. Redagował w Paryżu 1952–1961 „Odnowę”, organ SP.

⁹⁷⁴ „Centre démocratique”. Brak danych.

⁹⁷⁵ Karol Michał Popiel (1887–1977), polityk chadecki, od 1937 we władzach SP. Od września 1939 na emigracji; członek rządu polskiego w Londynie. Latem 1945 wrócił do Polski i próbował odrodzić w kraju SP. Poseł do KRN. Od 1947 na emigracji. Działacz Światowej Unii Chrześcijańskiej Demokracji.

się kryje⁹⁷⁶. Broni ich p. **Vaussard**⁹⁷⁷. Duży odłam inteligencji francuskiej jest zarażony „lewicującym katolicyzmem”. Semin[arium] Polskie w Paryżu radzi sobie; otrzymuje pomoc i od Oostpriesterhulp⁹⁷⁸ (v.[an] Straaten⁹⁷⁹).

Sprawa wyjazdu ks[iędza] rektora do **Rzymu** była niemożliwa, gdyż nie otrzymał wizy na Włochy. W sprawie wznowienia wyd[ziału] prawa Min[isterstwo] Szk[olnictwa] W[yższego] odpowiedziało definitywnie odmownie.

Frombork zabrano, zrywając pieczęci w Domu KUL-owym⁹⁸⁰.

16.00 Krystyna **Sierpińska**⁹⁸¹, córka rodz[ona] Myszkowskich⁹⁸², zmarłych w czasie wojny (ojciec w Dachau), prosi o chrzest córeczki Marty. Ustalamy na Boże Ciało.

16.30. B[isku]p **Majewski** i dr **Stańczyk**⁹⁸³ w sprawie jutrzejszej wizyty Prymasa Polski w szpitalu zakaźnym. Są zdania, że należałoby zaniechać wizyty, gdyż nie będą mogli „godnie” przyjąć prymasa. Po dyskusji jestem zdania, że ustąpienie będzie wodą na młyn przeciwników. Nadto może być złą przysługą nawet dla rządu, gdyż spotęguje wrażenie wśród personelu szpitalnego. Nie chcę szkodzić nawet szkodnikom. Gotów jestem pójść, choćby nikt mnie nie witał.

17.00 Komitet **organizacyjny II Pielgrzymki Seniorów „Odrodzenia” na Jasnej Górze**. Obecni: ks. St[anisław] Czartoryski⁹⁸⁴, ks. Marchewka, ks. Padacz, W[acław] Sobański, A[ntoni] Chaciński, dr Z[ofia] Ogulewicz⁹⁸⁵, dr M[aria] Stokow-

⁹⁷⁶ Seweryn Eustachiewicz w 1954 spotkał się z przebywającym w Paryżu działaczem PAX-u Wojciechem Kętrzyńskim. Sugerował możliwość nawiązania współpracy między SP a krajowymi „postępowymi katolikami”. Przyjechał do Polski w 1956 pod fałszywym nazwiskiem. Wszystkie jego kontakty w Polsce były nadzorowane przez wywiad komunistyczny. Jego wyprawa do Polski spotkała się we Francji z ambiwalentnym odzewem.

⁹⁷⁷ Maurice Vaussard (1888–1978), pisarz i eseista francuski. Autor licznych szkiców historycznych i politycznych, znawca historii Włoch i chrześcijańskiej demokracji. Redaktor „Revue universelle” (wydawanego 1920–1944) oraz dziennika „Le Monde” 1945–1972. Autor m.in. książki *Koniec władzy świeckiej papieży* (Warszawa 1966).

⁹⁷⁸ Oostpriesterhulp, Dzieło Pomocy Księżom na Wschodzie, organizacja założona 1947 przez o. Werenfrieda von Straatena w celu niesienia pomocy cierpiącemu, prześladowanemu Kościołowi. Od 1969 nazwa: Pomoc Kościołowi w Potrzebie.

⁹⁷⁹ Werenfried Philipp van Straaten OPraem (1913–2003), ksiądz holenderski, święcenia 1940, norbertanin. Założyciel i 1947–1981 przewodniczący Dzieła Pomocy Księżom na Wschodzie (od 1969: Pomoc Kościołowi w Potrzebie). W 1957 spotkał się z prymasem Wyszyńskim.

⁹⁸⁰ KUL organizował wczasy dla młodzieży i pracowników naukowych w Smołowie pod Olsztynem i we Fromborku.

⁹⁸¹ Krystyna Sierpińska (ur. 1929), córka Janiny i Juliana Myszkowskich, żona Edwarda Sierpińskiego. Pochodziła z Włocławka i tam przed drugą wojną poznała ks. Stefana Wyszyńskiego. Sanitariuszka w powstaniu warszawskim ps. „Marzenka”. Jedną z bohaterek książki Anny Herbich *Dziewczyny z Powstania* (Kraków 2014). Utrzymywała częsty kontakt z prymasem.

⁹⁸² Myszkowscy, ziemianie z Kujaw, przed drugą wojną mieszkali we Włocławku i tam poznali ks. Stefana Wyszyńskiego. Julian Antoni Myszkowski (1893–1940), inżynier rolnictwa, absolwent studiów w Wiedniu. Do 1939 dyrektor Banku Handlowego Zbożowego we Włocławku. Więzień Dachau, zginął w 1940 w Mauthausen. Janina Myszkowska z d. Kazimirska (1895–1941), zmarła w Warszawie, dokąd przeniosła się z dziećmi po aresztowaniu męża.

⁹⁸³ Stańczyk, doktor medycyny. Brak danych.

⁹⁸⁴ Stanisław Czartoryski (1902–1982), ksiądz, doktor teologii i filozofii. Brat bł. Michała Czartoryskiego OP. Od 1946 przewodniczący wydziału duszpasterstwa ogólnego w kurii krakowskiej. Kanonik i od 1976 dziekan-infulat kapituły krakowskiej. Święcenia 1925. W 1939–1946 proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego (sanktuarium MB Opiekunki i Królowej Rodzin) w Makowie Podhalańskim.

⁹⁸⁵ Zofia Ogulewicz, prawniczka, od czasów studenckich działaczka i członkini zarządu warszawskiego koła SKMA „Odrodzenie”, potem grupy seniorów „Odrodzenia”. Radca prawny w kurii biskupiej w Częstochowie. Przed drugą wojną działaczka Zjednoczenia Polskich Prawników Katolików.

ska⁹⁸⁶. Ustala się program II Pielgrzymki Seniorów „Odrodzenia” na J[asną] G[órze].

20.00. Ks[iądz] J[an] **Zieja**.

4 czerwca 1958

Warszawa – Anin. Środa.

8.00. Msza św. w Aninie w Instytucie Muzyki i Śpiewu Liturgicznego ss. Rodziny Maryi⁹⁸⁷, kierowanym przez ks. M[ieczysława] Jankowskiego i ks. W[ojciecha] Lewkowicza⁹⁸⁸. Po Mszy św. przemówienie i na sali pokaz osiągnięć uczestniczek kursów muzycznych, głównie siostr zakonnych.

W drodze powrotnej odwiedziłem ks. prob[oszcza] **Ulatowskiego** w Aninie i jego wikariuszów⁹⁸⁹.

Ks[iądz] Stanisław **Piasecki** CM⁹⁹⁰ z Brazylii, misjonarz, po wielu latach przybywa do Polski, by wyjednać prawo wyjazdu do Br[azyl]ii dla młodych ks[ięży] misjonarzy. Nie potwierdza opinii, jakoby b[isku]pi brazylijscy odnosili się do emigrantów polskich źle, jakkolwiek widzi, że *Exsul familia*⁹⁹¹ zawodzi, a biskupi miejscowi chętnie widzą zacieranie się różnic narodowych. Jedynie księża polscy mogliby uratować narodowość emigrantów.

Ks[iądz] **Jablonka**, rektor k[ości]oła św. Anny, przedstawia plan kolonii letnich dla ubogiej młodzieży akademickiej i otrzymuje pomoc w wysokości 125 tysięcy zł.

13.00. Ks[iądz] kan[onik] **Henryk Strąkowski**⁹⁹² z Lublina, mianowany przez Ojca Świętego sufraganiem biskupa Kałwy w Lublinie, wyraża konsens kanoniczny⁹⁹³, składa przepisana przysięgę i zostaje na obiedzie.

18.00. W **Szpitalu Zakaźnym** nr 1 przy ul. Wolskiej poświęcam ołtarz w skromnej kapliczce i odprowadzam Mszę św. Jest obecnych kilku lekarzy, m.in. dr **Bohdanowicz**

⁹⁸⁶ Maria Stokowska (1910–1997), doktor filozofii 1957, romanistka, tłumaczka z języka francuskiego i łaciny, redaktorka. Przed drugą wojną związana z tzw. Kółkiem ks. Władysława Kornilowicza, *Dziełem Lasek*, czasopismem „Verbum” i „Odrodzeniem”. Po wojnie pracowała krótko na Uniwersytecie Poznańskim i KUL.

⁹⁸⁷ W domu Sióstr Rodziny Maryi w Międzyzlesiu koło Warszawy odbył się w 1951 zjazd sióstr zakonnych zainteresowanych śpiewem kościelnym. Dało to początek Studium Muzyki Kościelnej. Dyrektorem został ukrywający się ks. Wojciech Lewkowicz. W 1958 Studium Muzyki Kościelnej, z powodów politycznych działające niejawnie, przeniesiono do Anina, a następnie przesztalcono w Studium Muzyczno-Liturgiczne im. św. Piusa X.

⁹⁸⁸ Wojciech Lewkowicz (1901–1971), ksiądz, kompozytor pieśni kościelnych, muzykolog i dyrygent. Święcenia 1925. Od 1948 ukrywał się pod zmienionym nazwiskiem. Więziony do 12 VIII 1955. Następnie rezydent przy parafii Nawrócenia św. Pawła w Warszawie. Wykładowca na KUL, w WSD pallotynów w Ołtarzewie, w Studium Muzyki Kościelnej w Aninie.

⁹⁸⁹ Wikariuszami w parafii w Aninie byli: ks. Andrzej Santorski 1953–1958 i ks. Jan Makowski 1956–1962.

⁹⁹⁰ Stanisław Piasecki CM (1885–1962), ksiądz, misjonarz, dziennikarz i działacz polonijny. Pracował w Brazylii 1914–1962. Rektor PMK w Brazylii 1956–1959. Wstąpił do Zgromadzenia Księżów Misjonarzy św. Wincentego à Paulo 1905. Święcenia 1911.

⁹⁹¹ *Exsul familia*, konstytucja apostolska papieża Piusa XII, opublikowana 1952, poświęcona opiece duchowej nad emigrantami.

⁹⁹² Henryk Strąkowski (1910–1965), ksiądz, doktor teologii, biblista, wykładowca na KUL. Tłumacz Księgi Jozuego w BT. Święcenia 1933. W 1958–1965 biskup pomocniczy lubelski, sakra 29 VI 1958.

⁹⁹³ Konsens kanoniczny, *lac. consensus*, wymagana w prawie kościelnym zgoda.

i dr **Stańczyk**, kilka lekarek, pielęgniarek, siostry szarytki, dwóch chorych chłopaczków po I komunii św. i nieco służby zdrowia. Chorych nie mogło być, rzecz zrozumiała. Wygłosiłem przemówienie o ołtarzu jako o symbolu ofiary tak koniecznej dla tej pracy, która jest prowadzona na pograniczu życia i śmierci. Pan dyrektor, za wyższym natchnieniem, nie pozwolił transmitować kazania przez szpitalny radiowęzeł. Prosiłem lekarzy, by nie przemawiali, by nie ściągnąć na siebie odwetu sekciarzy z partii. Po wieczery zszedłem na dół, a dyrektor administracyjny i dr **Stańczyk** oprowadzili mnie wokół trzech gmachów szpitalnych. Ze wszystkich okratowanych okien wyglądali chorzy, małe dzieci wyciągały ręce przez kraty. Wobec zakazu wejścia na pawilony powstrzymałem się, by nie ściągać gniewu na personel. Tak przyjmował mnie szpital, któremu niedawno przekazałem wielką ilość lekarstw.

5 czerwca 1958

Warszawa. Boże Ciało.

10.00. Celebra pontyfikalna w archikatedrze. Ks[iądz] **Sitkowski** ciężko choruje; proszę go, by nie szedł na procesję, ale nie daje za wygraną i prowadzi asystę. Chóry warszawskie śpiewają Mszę gregoriańską. W międzyczasie zbierają się poczty procesjonalne z warszawskich parafii wzdłuż trasy⁹⁹⁴. Procesja wyrusza o godz. 12.15 i posuwa się bez przeszkód do pierwszego ołtarza [przygotowanego przez] rzemieślników. Jest nawet orkiestra, kierowana przez salezjanina, ks. **Rodaka**⁹⁹⁵. Ks[iądz] **Kitliński** kieruje śpiewami w terenie. Lud nie bierze udziału w śpiewie, a nawet klerycy nie podchwytyją pieśni. Gdyby nie orkiestra, procesja poruszałaby się w ciszy. Przy trzecim ołtarzu, Matki Bożej Passawskiej, pada deszcz; ale już u św. Anny⁹⁹⁶ jest słońce. W czasie przemówienia mojego przy czwartym ołtarzu panuje pogoda. Wiernych jest bardzo dużo, chociaż udział inteligencji jest słaby; to przyszły przedmieścia do centrum. Mówię o potrzebie budownictwa kościelnego w stolicy. „Mądrość zbudowała sobie dom”⁹⁹⁷ – Chrystus kazał wyszukać na Wieczerzę Eucharystyczną dom przestronny, usłany Wieczernik. Odtąd datuje się tradycja budownictwa kościelnego. Wolność budowania świątyń była zawsze znamię prawdziwej wolności wyznania. Historia nie notuje większych przeszkód w tej dziedzinie. Tymczasem w stolicy naszej buduje się teatry, kina, kabarety i na wszystko jest cegła i cement. Ale na budowę kościołów ciągle brak. Państwo przyczyniło się do odbudowy zabytkowych świątyń, ale teraz nie brak trudności. Miasto liczy dziś około miliona stu tysięcy katolików, a świątyń nie przybyło, choć wiernych przybyło. Jest 12 parafii bez kościołów, trzeba tworzyć nowych 25 parafii w mieście, którego układ topograficzny się

⁹⁹⁴ Trasa procesji Bożego Ciała wiodła Krakowskim Przedmieściem.

⁹⁹⁵ Mieczysław Rodak SDB (1922–1996), wikariusz 1956–1958 w parafii NSJ w Warszawie na Pradze. Następnie duszpasterz w wielu parafiach, m.in. na Ziemiach Zachodnich. Śluby w zgromadzeniu salezjanów 1941. Świecenia 1951. Od 1953 odpowiedzialny za organizację studiów w salezjańskim WSD w Łądzie; wykładowca i opiekun biblioteki.

⁹⁹⁶ Przy czwartym ołtarzu, usytuowanym tradycyjnie przy kościele św. Anny.

⁹⁹⁷ Mdr 9,1.

zmienia; powstają nowe dzielnice, większe nieraz od Nowej Huty krak[owskiej], bez świątyń. Wzywam do modlitwy o świątynie. Prosimy tak pokornie władze o zezwolenia – bez większego rezultatu. Trzeba się modlić. Taki był tok kazania. Słuchało go przeszło 200 tysięcy ludzi. Na balkonie gmachu na wprost [kościół] Świętej Anny siedzieli notabie z głównego Urzędu [do] Spraw Wyznań jak w 1953 r. i rozmawiali sobie, słuchając kazania. Przebieg procesji do końca był spokojny.

Po nabożeństwie, które trwało przeszło trzy godziny, u ks. **Sitkowskiego** zebrała się **kapituła**. Z bp. **Choromańskim** omawiałem sprawę odpowiedzi na artykuł „Życia Warszawy” „o darach i cłach”⁹⁹⁸.

16.00. W kaplicy Prymasowskiej **ochrzciłem Martę Krystynę Sierpińską**, córeczkę Krystyny z Myszkowskich i Edwarda, małż[onków] Sierpińskich. Rodzina pozostała na podwieczorku.

17.00. Poprawiałem teksty przemówień do nauczycielstwa (przez magnetofon) i do dziewcząt na J[asnej] G[órze].

20.00. Przyjechał abp **Baraniak**.

6 czerwca 1958

W[arsza]wa – Tarnów – Komańcza.

9.00. Wyjazd z abp. **Baraniakiem** do Komańczy przez Kielce, Busko, Tarnów, Krosno, Sanok. Droga do T[arnowa] pierwszorzędna.

W **Tarnowie** odwiedziliśmy bp. **Stepę**, który po ostatnim paraliżu przychodzi powoli do zdrowia. Znać jeszcze skrzywienie ust, mowa wraca powoli. Biskup ma nadzieję, że w ciągu dwóch tygodni dojdzie do normy. Jednak mówi o śmierci, o zgodności całkowitej z wolą Bożą; zapewnia o swej codziennej modlitwie o zdrowie dla ks[ięży] biskupów.

W czasie obiadu u bp. **Pękali** była cała kapituła tarnowska. M[iędzy] i[nnymi] infułat **Bochenek**⁹⁹⁹, zawsze uroczysty; ks. **Węgiel**¹⁰⁰⁰, rektor seminarium, roztropany ks. **Dziedziak**¹⁰⁰¹, ks. **Zalesieński**¹⁰⁰² – „drugi oficjał”. B[isku]p **Pękała** wygłosił wielką mowę,

⁹⁹⁸ W „Życiu Warszawy” 4 VI 1958 ukazał się anonimowy artykuł *Sprawa darów w świetle faktów*, 5 czerwca przedrukowany przez „Trybunę Ludu” (nr 156, s. 3) i niektóre dzienniki regionalne. Winą za wstrzymanie przekazywania darów zagranicznych obciążono Episkopat. Sprostowanie bp. Zygmunta Choromańskiego nie zostało oczywiście opublikowane.

⁹⁹⁹ Jan Bochenek (1893–1976), ksiądz, doktor filozofii i teologii. W 1936–1976 proboszcz parafii katedralnej Narodzenia NMP w Tarnowie. W 1944–1976 dziekan kapituły katedralnej. Prałat papieski; od 1953 infułat. Wykładowca i wychowawca w tarnowskim WSD. Świecenia 1916. Autor wspomnień: *Na posterunku, czyli kartki z dziejów Kościoła tarnowskiego w czasie okupacji niemieckiej* (Tarnów 1947). Brat księży: Stanisława i Władysława Bochenków.

¹⁰⁰⁰ Władysław Węgiel (1900–1976), ksiądz. W 1941–1962 rektor WSD w Tarnowie, wcześniej prefekt i wicektor. Świecenia 1925. Od 1944 kanonik gremialny kapituły tarnowskiej. Szambelan papieski 1949; prałat papieski 1958.

¹⁰⁰¹ Ignacy Dziedziak (1904–1968), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Wykładowca w WSD w Tarnowie. Oficjał sądu biskupiego. Świecenia 1928. Od 1936 kanclerz kurii. Kapelan AK i żołnierzy powojennej partyzantki antykomunistycznej. Aresztowany 1950 i skazany na 5 lat więzienia. Zwolniony 1955 w ciężkim stanie zdrowia. Prałat papieski. Brat ks. Bernardyna Dziedziaka.

¹⁰⁰² Stefan Zalesieński (1899–1972), ksiądz. Oficjał sądu biskupiego 1957–1972. Kanonik kapituły tarnowskiej. Świecenia 1922.

na którą odpowiedziałem, podnosząc cierpienia bp. Jana [Stepy] i zasługi bp. Karola [Pekali] w USA.

Odwiedziliśmy **katedrę**, która jest w stadium odnowy. Umieszczono brzydkie, jaszkrawe polichromie w absydzie i dano nowe malowidła na sklepieniu w prezbiterium. Nie harmonizuje to z gotyckim wnętrzem, zresztą b[ardzo] zdeformowanym. Okropny pomnik bp. Wałęgi¹⁰⁰³ straszy przy wejściu pod chórem kościelnym. Szkoda, że niszczą dawną patynę.

W drodze do K[omańczy] odwiedziłem **matkę ks. Skorodeckiego**¹⁰⁰⁴, kobietę schorowaną, która doczekała się powrotu syna z więzienia.

Droga do Krosna znośna, chociaż nawierzchnia zniszczona w czasie zimy; nikt jej nie naprawia. Ale od Sanoka do Komańczy droga jest straszna. Prawie nic nie zostało z szosy bitej, splukanej przez deszcze. Jedzie się po potwornych dołach. Trwa to do godz. 18.30.

Stajemy przed domem siostr w K[omańczy]¹⁰⁰⁵, który jest całkowicie odnowiony. Siostry wyległy na nasze spotkanie z wielkim szumem. Jest dwóch młodych neoprezbiterów przemyskich, ks. J[an] Wilusz¹⁰⁰⁶ i ks. St[anisław] Wojnar¹⁰⁰⁷. Pełno radości i krzyku. Matka Fidelia¹⁰⁰⁸ raduje się, że przyjazd do K[omańczy] jest dziś w innej atmosferze niż po raz pierwszy w towarzystwie ubowców. Wspominamy dawne przeżycia. Tajemnicza „Kronika filmowa”, która tu operowała dwa tygodnie przed moim przyjazdem i wkrótce po moim wyjeździe, już nikogo dziś nie łudzi. Są przekonani, że ci „dobrzy panowie” byli ubowcami udającymi filmowców. Widocznie tworzyli aparaturę podsłuchów, które później zdjęli. Dziw, że nie można było dostrzec śladów tej roboty. Podobnie p. Nowaczko^a dziś już nie uchodzi za żonę p. Nowaczka¹⁰⁰⁹, tylko za^b zwykłą „ubówkę”, której kazano być żoną.

^a *W rękopisie*: Nowaczykowska, żona p. Nowaczyka.

^b *W rękopisie od tego miejsca dalszy ciąg zdania napisany jest w poprzek strony na lewym marginesie.*

¹⁰⁰³ Leon Wałęga (1859–1933), biskup tarnowski 1901–1933, arcybiskup *ad personam* 1933, doktor teologii. Święcenia 1883. Wicerektor WSD we Lwowie i wykładowca na UJK.

¹⁰⁰⁴ Stefania Skorodecka, z d. Czarnecka (1889–1960), nauczycielka, żona lekarza wojskowego majora Adolfa Skorodeckiego (1890–1981), matka ks. Stanisława Skorodeckiego. Po wkroczeniu wojsk sowieckich do Lwowa we wrześniu 1939 rodzina przeniosła się do Tarnowa.

¹⁰⁰⁵ Nazaretanki wybudowały klasztor w Komańczy na początku lat 30. XX w.; miejsce internowania prymasa Wyszyńskiego od 27 X 1955 do 28 X 1956.

¹⁰⁰⁶ Jan Kazimierz Wilusz (ur. 1933), ksiądz. Święcenia 1958. W 1967–1998 proboszcz parafii NSPJ w Łobzewie. Duszpasterz w parafii św. Piotra Apostoła i św. Jana z Dukli w Krośnie.

¹⁰⁰⁷ Stanisław Wojnar (1930–2017), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Święcenia 1958. Od 1979 w diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej. Proboszcz parafii w Turowie, Dygowie, Łęknie, Sarbinowie. Wiceoficjał sądu biskupiego w Koszalinie 1981–1996. Wykładowca w WSD 1988–1998. Od 2002 kanonik honorowy Kapituły Katedralnej Koszalińskiej.

¹⁰⁰⁸ Fidelia Maria Targońska CSFN (1894–1961), przełożona domu nazaretanek w Komańczy 1953–1958.

¹⁰⁰⁹ Z dokumentów aparatu bezpieczeństwa (por. W.J. Wysocki, *Osaczenie Prymasa. Kardynał Stefan Wyszyński jako „podopieczny” aparatu bezpieczeństwa w latach 1953–1956*, Warszawa 2002) wynika, że w Komańczy nagrywaniem podsłuchiowanych rozmów internowanego prymasa zajmował się ppor. Stefan Nowaczek z żoną, Nowaczko^a, bądź z jakąś funkcjonariuszką. Ekipa odpowiedzialna za instalację aparatury podsłuchowej i nagrywającej udawała ekipę filmową i zakwaterowała się w klasztorze Nazaretanek.

7–11 czerwca 1958

Komańcza.

W ciągu pobytu w K[omańczy] odwiedził nas ks. prał[at] Porębski¹⁰¹⁰, dziekan z Sanoka¹⁰¹¹, o[jciec] gwardian Jakub Półchłopek z Sanoka¹⁰¹², ks. dyrektor Cieślar z Przemyśla¹⁰¹³, p. Robakowska z Sanoka¹⁰¹⁴. Ks[iaźdz] arcyb[isku]p cały czas odbywał wielkie wyprawy turystyczne, zazwyczaj sam. Ja pracowałem nad listem do premiera Cyrankiewicza i odbywałem niewielkie spacer, głównie z p. Maciejakiem.

W dniu odjazdu, w środę, o godz. 8.30 przybyła wycieczka dzieci ze szkół z Rymnowa; otrzymały błogosławieństwo.

8.45. Wyjazd nasz do **Przemyśla** przez Sanok, Birczę. Droga cudowna, ale zakłócona fatalną szosą, która jest rozkopanym usypiskiem szutru¹⁰¹⁵. Dopiero pod Przemyślem jest nieco lepiej.

12.40. Jesteśmy u b[isku]pa przemyskiego **Bardy**; zebrała się kapituła. B[isku]p Tomaka¹⁰¹⁶, pełen pogody, opowiada swoje dowcipy; bp Jakiel¹⁰¹⁷ poważny i dostojny. Zmarł ks. **Kwolek**¹⁰¹⁸, wybitny archiwista diecezjalny, członek b[yłej] P[olskiej] A[kademii] U[miejętności]¹⁰¹⁹.

W czasie obiadu bp **Barda** wygłosił krótkie przemówienie, na które odpowiedziałem imieniem własnym i arcybiskupa.

O godz. 15.00 musieliśmy być w katedrze, wspaniałym zabytku gotyckim, którego wyposażenie bogate wnętrza nosi na sobie wszystko, co wieki przyniosły. Przepiękna jest

¹⁰¹⁰ Stanisław Porębski (1909–1978), ksiądz, prałat. Od 1940 administrator, potem proboszcz parafii w Komańczy i od 1938 kapelan sióstr nazaretanek, mieszkający w ich klasztorze. Świecenia 1933. W 1974 kanonik honorowy kapituły katedralnej.

¹⁰¹¹ Antoni Porębski (1898–1967), ksiądz. W 1939–1967 proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Sanoku; przez 22 lata dziekan sanocki. W 1953 kanonik honorowy kapituły przemyskiej, prepozyt. Odwiedzał internowanego w Komańczy prymasa Wyszyńskiego. Świecenia 1923. Brat ks. Władysława Porębskiego.

¹⁰¹² Jakub Półchłopek OFMConv (1912–1982), wieloletni gwardian klasztoru Franciszkanów w Sanoku, wcześniej gwardian w Jaśle. Spowiednik sióstr nazaretanek i prymasa uwięzionego w Komańczy. Ofiarował Stefanowi Wyszyńskiemu 24 VIII 1956 kopię obrazu MB Pocieszenia – Pani Ziemi Sanockiej; po uwolnieniu prymas zabrał obraz do Warszawy i umieścił nad swoim łóżkiem.

¹⁰¹³ Adam Cieślar SDB (1893–1978), dyrektor (przełożony) salezjanów w Przemyślu 1957–1963. W 1946–1957 dyrektor salezjanów w Oświęcimiu. Inspektor prowincji krakowskiej 1937–1941 i 1963–1965. Śluby w zgromadzeniu salezjanów 1912. Świecenia 1920. Absolwent studiów przyrodniczych na UJ.

¹⁰¹⁴ Prawdopodobnie Natalia Robakowska, w czasie drugiej wojny wysiedlona przez Niemców z Lubrańca pod Włocławkiem, po 1944 zarządzająca apteką „Pod Opatrznością” w Sanoku.

¹⁰¹⁵ Szuter, drobno pokruszone kamienie, m.in. używane do wysypywania nawierzchni drogowych.

¹⁰¹⁶ Wojciech Tomaka (1875–1967), biskup pomocniczy przemyski 1933–1967, doktor teologii. Świecenia 1899.

¹⁰¹⁷ Stanisław Jakiel (1910–1983), biskup pomocniczy przemyski 1957–1983, doktor teologii. Oficjał sądu biskupiego 1958–1960. Od 1962 wikariusz generalny. Od 1976 przewodniczący Komisji Liturgicznej KEP.

¹⁰¹⁸ Jan Kwolek (1885–1958), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Świecenia 1910. Od 1915 pełnił różne funkcje w sądzie diecezjalnym. Od 1918 podkanclerz i archiwariusz kurii przemyskiej, wykładowca w WSD. W 1927–1955 dyrektor Archiwum Diecezjalnego, które zorganizował. Członek licznych towarzystw naukowych. Od 1932 kanonik gremialny kapituły katedralnej.

¹⁰¹⁹ Polska Akademia Umiejętności (PAU), instytucja naukowa o charakterze stowarzyszenia, założona w 1872 w Krakowie (do 1919 pod nazwą: Akademia Umiejętności) i skupiająca elitę naukową. Rozwiązana przez władze komunistyczne w 1958, reaktywowana w 1989.

kaplica N[ajświętszego] Sakramentu z Matką Bożą Jasnogóorską, której oblicze widnieje również i na zewnętrznej ścianie kaplicy.

B[isku]p **Barda** witał nas od ołtarza; ja przemawiałem z ambony, dziękując za powitanie. Tłumy dzieci z bukietami mało nas nie ukamienowały wiązkami kwiatów. Wyjazd z Przemyśla był bardzo ciężki, gdyż *commota fuit tota civitas*¹⁰²⁰. Zdaje się, że jest to dzieło bp. Tomaki.

B[isku]p **Barda** opowiadał mi o niepowodzeniach ks. **Złoczowskiego**, kapłana gr[eckoj]-kat[olickiego], który został przydzielony ks. **Kaleniukowi** w Komańczy i rozpoczął wielką działalność od nabożeństwa w Sanoku. Władze adm[inistracyjne] zabroniły dalszych nabożeństw.

O godz. 15.35 wydostaliśmy się z Przemyśla. Zatrzymywano nas jeszcze w Radymnie, w Murzenie i w Jarosławiu, gdzie stały tłumy ludzi z kwiatami. Przez Leżajsk, Hłzę, Radom przybyliśmy do W[arsza]wy na godz. 22.45.

12 czerwca 1958

Warszawa.

Po Mszy św. ks. Padacz i ks. Goździewicz informują o sprawach bieżących. Ks[iądz] P[adacz] opowiada, ilu już zdołał załatwić interesantów. Ks[iądz] G[oździewicz] jest bardziej równy; informuje tylko o nowej formie dokuczliwości rządu: odmówiono nam wydania nawet tych przesylek, za które chcieliśmy zapłacić cło. Ks[iądz] G[oździewicz] próbował zachęcić p. Zawieskiego do interwencji, ale jest chory. Miał interweniować St[anisław] **Stomma**.

Owoc pracy w Komańczy – obszerny list do p. **Cyrankiewicza** – oddałem do przepisywania trzem maszynistkom. Wieczorem omawiamy go w gronie węższym: bp Z[ygmunt] Choromański i ks. dyr[ektor] Dąbrowski.

17.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** i dyr[ektor] **Dąbrowski** wysłuchują projektu odpowiedzi premierowi Cyrankiewiczowi na jego list z 13 III 1958 r. Niektóre ustępy wydają się być zbyt ostre. Należy je złagodzić. Ocena: odpowiedź jest udokumentowana, czego domagał się p. **Gomułka** w swej ostrej polemice z prymasem, w rozmowie 9 I [19]58 r.

13 czerwca 1958

Warszawa.

7.30. Na Mszy św. p. **Audykiewicz**¹⁰²¹ z Londynu.

9.00. Ks[iądz] **Miziołek**, rektor, omawiamy sprawę przeniesienia Wydz[iału] Filozof[icznego] sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] na Bielany. Polecam w porozumieniu z ks. prał[atem] Borowcem¹⁰²² zajmować gmach gimnazjalny.

¹⁰²⁰ Łac. poruszone, wzruszone zostało całe miasto.

¹⁰²¹ Audykiewicz. Brak danych.

¹⁰²² Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

10.00. O[jciec] **Wawryn TJ** i o. J[erzy] **Mirewicz** przed wyjazdem ojca M[irewicza] do Rzymu. Ojciec M[irewicz] jest pełen obaw, czy zdoła pogodzić dwa obowiązki. Kolegium byłoby dlań lepsze niż wystąpienia publiczne w radiu. Pracą tą interesował się bardzo min[ister] **Sztachelski**, który prosił, by obiektywnie przedstawiać sprawy polskie w radiu. Ks[iądz] M[irewicz] chce wrócić do Polski, gdyż swoje miejsce widzi raczej w pracy w Polsce. Może współpracować w Rzymie z ks. **Filipiakiem**¹⁰²³, z ks. **Mączyńskim**, z o. **Tomzińskim**, paulinem. Dłuższa rozmowa z ojcem na temat pracy w Radiu Waty[kańskim].

11.00. Ks[iądz] M[ichał] **Kliszko** z d[uszpasterstwa] d[obroczyńskiego] referuje przebieg prac niesienia pomocy ofiarom powodzi i huraganów. Na [ul.] Książęcej otwiera się od poniedziałku **Poradnia Parafialna Rodzinna**; prowadzi dr **Cyranowa**, chwilowo.

13.00. Ks[iądz] **Pawski** referuje przebieg zleconej mu pracy; jest posunięta już daleko i wchodzi w moją myśl.

15.00. Witold **Sawicki** składa maszynopis swej pracy o św. Stanisławie Biskupie dla p[olskiego] Millenium w Rzymie¹⁰²⁴. Maszynopis ten wysyłamy do druku przez o. Mirewicza.

16.00. Ks[iądz] **Wierzejski**, dziekan Pragi-Południe, po objęciu urzędowania.

18.00. **Procesja Serca Jezusowego** z k[oście]ła oo. Jezuitów na Rynek Staromiejski i rozpoczęcie adoracji nieustającej w k[oście]le. Kazanie głosi o. **Frączkowski TJ**¹⁰²⁵ z Lublina. Są wszyscy niemal członkowie kapituły, prócz księży biskupów, którzy mają procesje na Pradze i u ss. wizytek. Mówca niezły, chociaż zalatuje szablonem. Zachowanie się mieszkańców Starego Rynku niemal obojętne; niektóre tylko okna przyozdobiono. W wielu oknach mnóstwo młodych ludzi przypatrujących się uroczystości. Zawodzi organizacja i śpiewy. Na ogromnym podium ustawiono ołtarz, w którym dominowała wielka postać Chrystusa z twarzą à la Mereżkowskij¹⁰²⁶, odrażająca zjawą z ostrą brodą i wąską, bladą twarzą. Takiego Chrystusa nie chcą dzisiejsi ludzie. Niechby się pochylił nad Starym Miastem i wyciągnął ręce do tych prostytutek wypełniających okna i do tych tęgich „byków”, którzy usadzili się z aparatami fotograficznymi obok „kwoczek”, bacznie obserwując wszystko, co się na Rynku działo. Wobec tak obfitej galerii widzów ta gromada, wypełniająca w dwóch trzecich Rynek, robiła wrażenie raczej „urzędówki” odwalanej na cześć Serca P[ana] Jezusa. Brak zapachu w ustach kaznodziei jezuickiego zastanawia mnie od kilku lat podczas procesji Serca P[ana] Jezusa.

¹⁰²³ Bolesław Filipiak (1901–1978), ksiądz, prawnik, kanonista. Od 1947 audytor, od 1967 dziekan Roty Rzymskiej, infułat. Święcenia 1926 w Gnieźnie. Sekretarz prymasa Hłonda 1933–1944. W 1976 arcybiskup tytularny Plestii i kardynał diakon.

¹⁰²⁴ W. Sawicki, *Nowe perspektywy w badaniach nad kultem świętego Stanisław [!] biskupa*, Rzym 1958, Sacrum Poloniae Millennium.

¹⁰²⁵ Zbigniew Lucjan Frączkowski SJ (1921–2004), doktor socjologii religii. Misjonarz ludowy i duszpasterz akademicki, m.in. w Łodzi i Gdyni. Superior i rektor kościoła NSPJ w Poznaniu 1967–1972. W 1990–1991 proboszcz parafii św. Stanisława Kostki w Gdyni. Wstąpił do jezuitów 1938. Święcenia 1950.

¹⁰²⁶ Dmitrij Mereżkowski (1865–1941), pisarz, historyk i filozof rosyjski, teoretyk i współtwórca symbolizmu rosyjskiego. Od 1920 na emigracji; zmarł we Francji.

Po powrocie do świątyni i *Te Deum* umieściliśmy *Sanctissimum* w nowej kaplicy adoracji nieustającej. Od wielkiego ołtarza przemawiałem, wskazując na cele adoracji. Warszawa musi się modlić, by przełamać obojętność jej mieszkańców na sprawy Boże. To miasto odbudowane ma starych, nieodbudowanych ludzi, grzeszników przedwojennych, którzy żyją tym samym stylem co rozwodnicy i niewyspovidani cudzołężnicy sprzed wojny. Ci ludzie zdobywają się na wielkie czyny jak bohaterstwo powstańcze. Ale ci wczorajsi bohaterowie dziś są zwykłymi tchórzami w walce z małymi trudnościami moralnymi, które trzeba zwyciężać. Wzywam do modlitwy.

Długa wieczerza, według starej manieri, zabrała wiele cennego czasu. Skończyło się to o godz. 22.00.

W ciągu dwóch godzin jeszcze podpisywałem dekrety gnieźnieńskie.

14 czerwca 1958

Warszawa – Kutno.

7.30. Na Mszy św. B[ohdan] Skąpski i M[aria] Okońska w sprawie Instytutu Maryjnego. Przygotowane teksty na pielgrzymkę nauczycieli do powielenia zatwierdzam i oddaję do odbicia. Długo omawiamy ze Skąpskim sprawę organizacji powielarni na J[asnej] G[órze] i w W[arsza]wie.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy. Przed sesją ks[ięża] biskupi zapoznali się z projektami sarkofagów dla kardynała Hlonda. Wypowiedzieli się za sarkofagiem według wzoru abp. Felińskiego. Na sesji poruszano sprawy gospodarcze. Przyjęto sprawozdanie z prac administracyjnych cmentarzy warszawskich. Zaaprobowano dalsze zmiany w personelu pracowniczym. Sprawy personalne wypełniły resztę czasu.

14.00. Wyjazd do **Kutna** na wizytację kanoniczną z ks. prał[atem] **Padaczem**. Przed Kaszewami¹⁰²⁷ jesteśmy świadkami wielkiej katastrofy samochodowej. W rowie leży wielki mercedes z NRD, na prawej stronie olbrzymi spalony kamion¹⁰²⁸. Jak się okazało, wóz niemiecki, jadący w kierunku Poznania, wpadł na kamion wojskowy wypełniony żołnierzami, wbił się pod podwozie, spowodował wybuch i pożar. Rannych żołnierzy długo wożono do miasta. Witają nas w Kaszewach, na granicy dekanatu; przy przejeździe kolejowym orkiestra kolejarzy; dalej przy trzech bramach przedstawiciele miasta, robotników i parafii. Tym razem przejście do kościoła jest w większym ładzie. Ks[iądz] dziekan¹⁰²⁹ składa wielkie sprawozdanie, żali się na to, że odżywają metody stalinowskie. Dziś np. wywieziono kilka wozów dzieci z ZHP pomimo sprzeciwów rodziców. W swoim kazaniu składał protest przeciwko tym próbom, które godzą w pragnienia wolności i w kredyt, jakiego Kościół udzielił przemianom.

¹⁰²⁷ Kaszewy, w pow. kutnowskim (gm. Krzyżanów) sąsiaduje ze sobą kilka wiosek o jednakowym pierwszym członku nazwy: Kaszewy Kościelne, Kaszewy Tarnowskie, Kaszewy Dobre, Kaszewy-Kolonia.

¹⁰²⁸ Kamion, *fr.* *un camion* – ciężarówka.

¹⁰²⁹ Ksiądz kanonik Bronisław Pagowski, proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Kutnie.

Po procesji żałobnej bierzmowanie 2200 dzieci szkolnych. Chociaż pomyślano wszystko idealnie, to jednak w wykonaniu był początkowo nieład wskutek niecierpliwości rodziców. Ale dzieci wytrzymały do końca, tj. do godz. 22.00. Krótkim przemówieniem zakończyliśmy pracę.

W czasie bierzmowania na cmentarzu przewożono ulicą 220 trumien pomordowanych przez Niemców kutnowian.

15 czerwca 1958

Kutno. Niedziela.

Cały dzień spędziłem na wizytacji par[afii] św. Wawrzyńca w Kutnie. Jestem bez przerwy wśród ludzi od godz. 7[.00] do 22.30. Oglądam kościół, po czym bierzmuję na cmentarzu. O godz. 9.00 odprowadzam Mszę św. dla dzieci, wygłaszam do nich naukę, prowadzę krótką katechizację. Na śniadaniu są pracownicy parafialni i rada par[afialna]. Podczas sumy, odprowadzanej przez ks. Massalskiego¹⁰³⁰, wygłaszam kazanie n[a] t[emat]: *Rodzina katolicka siłą jednoczącą Naród*. Po sumie wizytowałem cmentarz grzebalny, mieszkania księży wikariuszów, organisty, grabarza, zakrystiana. Niewiele czasu pozostało na obiad. Po posiłku rozpoczyna się seria spotkań: a więc z duszpasterstwem dobroczynnym we wsi Kościuszków^a, w domu dobr[oczynnym] sióstr albertynek¹⁰³¹; błogosławieństwo niemowląt na cmentarzu kościelnym; spotkanie z Krucjatą Kobiet i Młodzieży Żeńskiej; spotkanie z młodzieżą licealną i inteligencją zawodową. W czasie Mszy św. o godz. 19.00 wygłosiłem kazanie o Wielkiej Nowennie Narodu przed Tysiącleciem. Ostatnie spotkania były: z pracownikami różnych zawodów – mężczyznami, których przyszło około 2 tysięcy, i z młodzieżą ministrancką, która urządziła metodą harcerską ognisko połączone z inscenizacjami, deklamacjami, wierszami itp. Trwało to wszystko do godz. 20.00. W ciągu dnia wygłosiłem 12 przemówień. Wieczorem pisałem protokół z wizytacji. Był to dzień pracowity, dobrze zorganizowany, pracowaliśmy zgodnie z planem. Olbrzymie znaczenie ma ten przegląd ludu Bożego, kontakt z nim tak bliski i bezpośredni. W oczach widać głód słowa Bożego, zaufanie do Kościoła św. Gdy wychodziłem z sali parafialnej wieczorem, robotnicy krzykali: „Niech żyje Prymas, więzień stalinowski”. Wolę, że tak krzyczą, niżby mieli uważać [mnie] za więźnia bierutowskiego¹⁰³² czy cyrankiewiczowskiego.

^a W rękopisie nazwa trudna do odczytania. Najprawdopodobniej chodzi o Kościuszków, obecnie część Kutna (rodzaj osiedla).

¹⁰³⁰ Jan Massalski (1915–1984), ksiądz. Przez 21 lat proboszcz parafii św. Trójcy w Strzelcach (dekanat kutnowski). Świecenia 1941. W 1976 kanonik honorowy.

¹⁰³¹ Zgromadzenie Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim, założone przez św. brata Alberta Chmielowskiego (1845–1916; kanonizacja 1983) i Bernardynę Marię Jabłońską (1878–1940; beatyfikacja 1997), służące najbiedniejszym.

¹⁰³² Bolesław Bierut (1892–1956), od 1918 członek KPP, potem PPR i PZPR. Członek BP KC PZPR. Absolwent szkół partyjnych w Moskwie. Agent NKWD. Od 1944 w najwyższych władzach partyjnych i państwowych w Polsce, m.in. prezydent KRN 1944–1947, prezydent RP i przewodniczący Rady Państwa 1947–1952, prezes Rady Ministrów 1952–1954, I sekretarz KC PZPR 1954–1956.

16 czerwca 1958

Kutno – Milonice – Krośniewice. Poniedziałek.

7.00. Msza św. w intencji kobiet parafii; dokończyłem bierzmowania. Gromada ludzi zebranych długo gawędziła ze mną na cmentarzu.

Po śniadaniu przeglądałem księgi parafialne, po czym miało miejsce spotkanie w przedszkolu parafialnym. Małe dzieci pokazały wszystkie swoje możliwości; najlepiej wypadły dzieciom tańce. Ich bezpośredniość, wesołość, radość była odbiciem pracy Sióstr Rodziny Maryi, które prowadzą przedszkole. Przewodniczący kierownictwa przedszkola wyraził ubolewanie, że tak niewielka liczba dzieci katolickich rodzin może korzystać z katolickiego przedszkola. Wiele fotografii z dziećmi, z rodzicami, z kapłanami zajęło sporo czasu. Ale radości było wiele wśród tych dobrych, oddanych Kościołowi ludzi.

O godz. 11.00 rozpoczęła się **konferencja dekanalna** duchowieństwa dek[anatu] kutnowskiego. Naprzód w kościele była adoracja i rozważanie *coram S[anctis]simo*¹⁰³³. W zakrystii wygłosiłem konferencję duchowną o duchowości głowy parafii wobec członków mistycznego ciała parafialnego.

W sali dekanalnej **dekanatu** kutnowskiego, pięknie urządzonej, były **obrazy** duchowieństwa pod przewodnictwem ks[iędza] dziekana. Dobre referaty n[a] t[emat] przepisów o wakacyjnym **wypoczynku duchowieństwa** wygłosił ks. Massalski i koreferat sekretarz dekanatu. Obecny salezjanin zastanawiał się nad tym, czy możliwe jest wykonanie tych zarządzeń *ad litteram*¹⁰³⁴ czy też idzie tylko o to, „by coś było”. Musiałem wyjaśniać, że nie idzie o „coś”, tylko o konieczność podnoszenia autorytetu duchowieństwa w miejscach kuracyjnych. Księża, którym nie potrzeba kuracji, tylko wypoczynku, niech nie jadą do miejsc kuracyjnych, tylko organizują sobie wypoczynek gdzie indziej. Już chwyta prasa „krucjatę”^a. Ks[iędz] dziekan informował. Konferencja zakończyła się o godz. 14.30. Obiad w tempie przyspieszonym.

15.15. Wizytacja szpitala powiatowego, pozostającego pod dyrekcją dr. Fr[anciszka] Sienkiewicza¹⁰³⁵. Chorych 260. Bardzo liczny personel służby zdrowia. Wspaniała mowa p[ana] dyrektora, który wyliczył kilka serii wybitnych w narodzie kapłanów. Odpowiadałem w kaplicy, po czym zwiedziliśmy wszystkie sale z chorymi. Trwało to przeszło godzinę.

O godz. 17.00 kończyłem pracę w Kutnie. W kościele wysłuchałem słów podziękowania, wygłoszonych przez ks[iędza] proboszcza. Pożegnałem wiernych i wyjechałem do Milonic.

17.45. W **Krośniewicach** działwa zastąpiła mi drogę. Musiałem ich błogosławić.

^a W rękopisie wyraz *trudny* do odczytania.

¹⁰³³ *Lac.* przed Najświętszym Sakramentem.

¹⁰³⁴ *Lac.* literalnie, dosłownie.

¹⁰³⁵ Franciszek Sienkiewicz (1902–1976), pochodzący z Kresów Wschodnich lekarz i społecznik. Od 1945 w Kutnie. Organizator szpitala oraz szkolnictwa medycznego w Kutnie. Od 1953 dyrektor szpitala miejskiego.

18.15. W **Milonicach** dokonałem poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę nowego kościoła. Stara świątynia została rozebrana przez Niemców w czasie okupacji. Ks[iaźdz] **Witek**¹⁰³⁶ postawił tu barak¹⁰³⁷. Dziś ks. St[anisław] **Hermanowicz**¹⁰³⁸ przystąpił do budowy kościoła. Są już fundamenty i pierwsze warstwy cegły. Ks[iaźdz] H[ermanowicz] pracuje w oparciu o szeroki komitet społeczny. Przedstawił się na plebanii: grupa pracowników rolnych, młodych ludzi, wyniszczonych i biednych, ale pełnych zapału religijnego.

Po wieczery wyjechałem do Krośniewic, gdzie zatrzymałem się na noc u ks. szamb[elana] Bielawskiego¹⁰³⁹.

17 czerwca 1958

Krośniewice – W[arsza]wa. Wtorek.

7.30. Msza św. i przemówienie do licznie zebranych wiernych.

9.30. Wyjazd do W[arsza]wy. (Nad Bzurą).

13.00. W W[arsza]wie.

15.00. **Ks[iaźdz] Kliszko** przedstawia projekt nabycia domu dla matek nieślubnych w Chylicach. Z uwagi na to, że należy włożyć w to 200 tysięcy na remonty, sprawę odkładamy na później.

17.00. **Komisja Główna Episkopatu**. Po rozpatrzeniu całokształtu sytuacji Kościoła zajęliśmy się głównie dwiema sprawami: 1) sprawa darów amerykańskiej Polonii i ceł; 2) sprawa ATK. Informowałem o projekcie listu do premiera w sprawie ATK. Komisja Główna przyjęła sprawozdanie Komisji Studiów co do *modus procedendi*¹⁰⁴⁰ w sprawie ATK. Uznano, że ocena K[omisji] [Studiów] nie^a odtwarza właściwego przebiegu sprawy i charakteru postępowania ATK. I dlatego na Konf[erencji] Plen[arnej] udzieli się tylko ogólnej informacji; dopuszczamy do tego, że ATK powoli będzie się kończyć. Episkopat nie ma potrzeby bronić bytu ATK, natomiast stoi na stanowisku obrony wydziałów teolog[icznych] U[niwersytetu] W[arszawskiego] i U[niwersytetu] Jag[iellońskiego].

^a Tu w rękopisie ręką autora przekreślony wyraz: jest.

¹⁰³⁶ Józef Witek (1908–1958), ksiądz. Od 1945 administrator parafii św. Stanisława BM w Milonicach, następnie parafii w Sadkowicach. Świecenia 1933.

¹⁰³⁷ Pierwszy, XV-wieczny kościół został rozebrany w 1943 przez okupantów niemieckich, a cegłę wywieziono. Zaginał wtedy łaskami słynący obraz MB Pocieszenia. Staraniem ks. Józefa Witka na betonowej podmurówce w 1945 wzniesiono drewniany barak, który pełnił funkcję kościoła do 1956, kiedy parafia uzyskała zgodę na budowę nowego kościoła pw. św. Stanisława BM.

¹⁰³⁸ Stanisław Hermanowicz (1919–1998), ksiądz. W 1955–1960 proboszcz parafii św. Stanisława BM w Milonicach, następnie parafii w Skulach i Rokitnie, 1972–1994 parafii św. Wincentego à Paulo w Warszawie na Targówku. Świecenia 1945.

¹⁰³⁹ Wacław Bielawski (1890–1969), ksiądz, doktor filozofii. W 1945–1962 proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Krośniewicach; dziekan. Wykładowca w WSD w Warszawie, prefekt szkół średnich. Świecenia 1913. Kanonik kapituły łowickiej.

¹⁰⁴⁰ *Lac*. sposób postępowania, procedowania.

18 czerwca 1958

Warszawa. Środa.

9.00. **Konferencja Plenarna Episkopatu.** Nieobecni: bp Adamski, bp Stepa i ks. Krzywicki¹⁰⁴¹ – chorzy. Obszerne sprawozdanie z sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej składa bp Klepacz i bp Choromański. Przedstawiony był projekt odpowiedzi na list premiera Cyrankiewicza. Konferencja przyjęła list jako swój. Po redakcyjnych poprawkach list będzie wysłany do adresata i zachowany na razie w jednym egzemplarzu w aktach Prymasa P[olski]. Postanowiono podpisać jeden egz[emplarz] i pozostawić go w aktach jako dowód jedności myślenia całego Episkopatu. Z ważniejszych spraw, które załatwiono, należy tu zapisać: 1) przyjęcie deklaracji Ep[isko]patu w sprawie religii w szkole, do odczytania na początku wakacji i po 15 VIII [1958]; 2) zwolnienie ks. Strojnego z obowiązków rektora Instytutu Polskiego w Rzymie i przedstawienie w Kongregacji Studiów dwóch kandydatów: ks. Adamczyka z Katowic i ks. Fr[anciszka] Mączyńskiego z Rzymu (gdyby ks. Ad[amczyk] nie otrzymał paszportu); 3) przyjęto do wiadomości przedłużenie na dalsze 10 lat umowy z ks[ieżmi] jezuitami w Kolegium Polskim w Rzymie, pod warunkiem że ustąpi ks. Semkowski, któremu trudno jest pełnić obowiązki wychowawcze. Obrady trwały do godz. 20.00.

19 czerwca 1958

W[arsza]wa – Kraków. Czwartek.

6.00. Msza św. Po Mszy św. rozmowa z bp. Klepaczem; ustaliśmy wspólne spotkanie w Szczawinie w sierpniu. Rozmowa z abp. Baraniakiem o konferencji z prof. Zachwatowiczem 5 VII br. M[aria] Okońska informuje o wezwaniu do prokuratury z Instytutu J[asno]g[órskiego] p. Kuszell i p. Jurka¹⁰⁴². Oboje się nie stawili.

7.30. Wyjazd **do Krakowa** z ks. prał[atem] W[ładysławem] **Padaczem**. Jesteśmy na miejscu o godz. 12.45. Był krótki postój w lesie pod Chęcunami.

13.30. Na obiedzie są resztki kapituły krakowskiej: ks. Kurowski¹⁰⁴³, ks. Figlewicz^{a 1044}, ks. Czartoryski.

^a *W rękopisie:* Figlewski.

¹⁰⁴¹ Michał Krzywicki (1895–1967), ksiądz, doktor teologii, infułat. Administrator apostolski diecezji pińskiej (z siedzibą w Drohiczyne nad Bugiem) 1950–1967. Członek Rady Głównej KEP. Święcenia 1919. Wykładowca w pińskim WSD. W 1945–1950 w Białymstoku.

¹⁰⁴² p. Jurek. Brak danych.

¹⁰⁴³ Tadeusz Kurowski (1900–1964), ksiądz, doktor teologii. W 1945–1964 administrator, następnie proboszcz parafii św. Floriana w Krakowie. Święcenia 1930. Jeden z najbardziej zaufanych współpracowników kard. Sapiehy, 1933–1936 kapelan. Wiceoficjał sądu biskupiego 1945–1950. Od 1950 kanonik kapituły krakowskiej. Aresztowany 8 XII 1952, złamany w śledztwie, zeznawał w 1953 w procesie kurii krakowskiej jako świadek oskarżenia. Zwolniony latem 1953.

¹⁰⁴⁴ Kazimierz Figlewicz (1903–1983), ksiądz. Wikariusz 1933–1957, proboszcz od 1957 parafii na Wawelu. Od 1957 kanonik kapituły katedralnej. Święcenia 1925. Wikariusz parafii w Wadowicach 1930–1933, katecheta i spowiednik Karola Wojtyły. Zasłużony w akcji ratowania skarbów katedry wawelskiej podczas drugiej wojny. Prałat 1977, infułat 1982.

16.00. Zgłosił się p. **Szyborski**¹⁰⁴⁵ z żoną¹⁰⁴⁶, przynosząc piękny szkic głowy Chrystusa. Proszą o list, stwierdzający, że kopia głowy Madonny Jasnogórskiej znajduje się na Watykanie. Pracują oboje nad kopią M[atki] B[ożej] Jasnogórskiej jako votum osobiste z prośbą o „zwycięstwo Matki Bożej do końca”.

16.30. **Referat do 360 księży krakowskich** n[a] t[emat] rozmowy w środowisku pracy i [o] środkach nowoczesnych pracy kapłańskiej. Jest to zakończenie kursu dla duchowieństwa m[iasta] Krakowa. Księża postawili szereg pytań, dotyczących przyjęcia biskupów polskich na Watykanie, tzw. chłodnego przyjęcia. Już nie pierwszy raz muszę bronić Stolicy Świętej, tłumacząc, że umiar w uroczystościach był wynikiem mej prośby, którą złożyłem przed wyjazdem. Zebranie to trwało do godz. 20.00.

20 czerwca 1958

Kraków – Katowice – Częstochowa – W[arsza]wa. Piątek.

7.30. Msza św. w kaplicy domowej.

9.00. Ks[iaźdz] prał[at] Wład[ysław] **Kulczycki** – sprawy dotyczące zdrowia abp. Baraniaka.

9.30. O[jciec] **Aleksander**¹⁰⁴⁷, paulin ze Skalki, ponawia swoją prośbę o eksklaustrację¹⁰⁴⁸.

9.45. Rozmowa z abp. **Baziakiem** o ks. **Lagoszu**¹⁰⁴⁹, który bez zezwolenia swego biskupa opuścił Wrocław i osiedlił się w W[arsza]wie.

10.00. Wyjazd do Katowic.

12.30. W **Katowicach** w kurii biskupiej rozmowa z bp. Bieńkiem i Bednorzem.

13.00. Oglądamy katedrę i wysłuchujemy informacji o planie przebudowy kopuły. Radzę się nie śpieszyć.

13.30. U bp. **Adamskiego** obiad i gawęda. Jest cała kapituła, nie wyłączając tych, którzy „wybierali Filipka” na wikariusza kapitulnego.

15.30. Odjazd do Warszawy.

16.30. W **Częstochowie**, na Jasnej Górze. Właśnie kończy się nabożeństwo w kaplicy Matki Bożej. Otrzymaliśmy Jej uśmiech macierzyński i błogosławieństwo.

¹⁰⁴⁵ Wacław Józef Szyborski (1898–1968), konserwator dzieł sztuki, malarz, pracował na Wawelu. Kierował konserwacją Panoramy Raławickiej, przywiezionej po wojnie ze Lwowa. Wykonał kurdybanowe obicia ścian w kaplicy MB na Jasnej Górze.

¹⁰⁴⁶ Anna Szyszko-Bohusz Szyborska (1892–1979), malarka.

¹⁰⁴⁷ Aleksander OSPPE, ojciec. Brak danych.

¹⁰⁴⁸ Eksklaustracja, według KPK: częściowe i czasowe wyłączenie zakonnika o ślubach wieczystych ze wspólnoty zakonnej.

¹⁰⁴⁹ Kazimierz Lagosz (1888–1961), ksiądz, święcenia 1911. W 1945 jeden z pierwszych kapłanów polskich we Wrocławiu. Prepozyt kapituły wrocławskiej 1945–1949. Aresztowany październik 1949 – luty 1950. Podjął współpracę z władzami komunistycznymi i był przez nie przygotowywany do objęcia funkcji arcybiskupa wrocławskiego. Zaangażowany w ruch księży-patriotów. Wikariusz kapitulny 1951, wikariusz generalny wrocławski 1952–1956 z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego. Zwolniony z urzędu w grudniu 1956. Zamieszkał w Warszawie.

U ojca **przeora**¹⁰⁵⁰ krótka rozmowa o kłopotach finansowych J[asnej] G[óry]. Otrzyma pomoc z Sekretariatu Prymasowskiego.

W **Instytucie Prymasowskim** Ślubów Jasnog[órskich]. Obecna p. Kuszell, wezwana przez prokuraturę do Katowic.

17.00. Wyjazd do W[arsza]wy.

20.15. W domu.

21 czerwca 1958

Warszawa. Sobota.

7.30. Na Mszy św. p. Maria **Konopczyńska**¹⁰⁵¹ z Bydgoszczy z poselstwem od brata, by zatrzymać ks. X.¹⁰⁵², który już kilka razy był przenoszony; tym razem nie ustępuję prośbie. B[ohdan] **Skąpski**, który chce przenieść powielacze na Miodową.

9.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – sprawy personalne, ogromna lista zmian przygotowana przez ks. prał[ata] Piotrowskiego.

15.00. Księża profesorowie z **ATK**: Kwiatkowski¹⁰⁵³, Subera, Urmanowicz. Informują o rozmowie w M[inisterstwie] Sz[kolnictwa] W[yższego] z nacz[elnikiem] Leszczyńskim i Zachnerem¹⁰⁵⁴. Uznają, że źle się stało, że ATK umieszczono na Bielanych. Archidiecezja jest pokrzywdzona. Ale M[inisterstwo] Sz[kolnictwa] W[yższego] nie ma lokali dla ATK. Radzi odwołać się do g[łównego] U[rzędu] [do] S[praw] W[yznań]. Odpowiadam, że to należy do ATK, a nie do mnie. Ja zostałem posesorem *male fidei*¹⁰⁵⁵ i proszę o ustąpienie. Wyznaczam dalszą rozmowę na 1 VII [1958].

W drugiej sali czeka Komitet Budowy Sem[inarium], prof. Marzyński i ks[ięża] marianie. Informuję ich o klimacie w M[inisterstwie] Sz[kolnictwa] W[yższego]. Ustalamy, że wnosimy protest do Inspekcji Bud[owlanej] o zamknięcie robót i pismo do Komisji Lok[alowej] przy Radzie Min[istrów].

17.00. Bierzmowanie w par[afii] **Nawrócenia św. Pawła**¹⁰⁵⁶. Odbywa się na tarasie wybudowanym przez ks. Czapskiego¹⁰⁵⁷; tu stoi ołtarz – lud na ogrodzie. Do bierzmowania 350 dzieci. Przemawiam do nich z tarasu. W kaplicy błogosławieństwo N[ajświętszym] Sakr[amentem]. Po nabożeństwie całym tłumem idziemy do mieszkania ks. Cz[apskiego]. Po drodze błogosławieństwo dzieci. Inżynierowie z rady par[afialnej] omawiają projekt budowy kościoła na placu przydzielonym.

¹⁰⁵⁰ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

¹⁰⁵¹ Prawdopodobnie siostra ks. kanonika Jana Konopczyńskiego z Bydgoszczy.

¹⁰⁵² Brak danych.

¹⁰⁵³ Chodzi o ks. Wincentego Kwiatkowskiego.

¹⁰⁵⁴ Zachner. Brak danych.

¹⁰⁵⁵ Łac. posiadacz w złej wierze (wyrażenie z terminologii prawniczej).

¹⁰⁵⁶ Parafia Nawrócenia św. Pawła w Warszawie na Grochowie.

¹⁰⁵⁷ Stanisław Czapski (1905–1996), ksiądz. W 1948–1969 proboszcz parafii Nawrócenia św. Pawła w Warszawie na Grochowie. Świecenia 1930. Konsultor Wydziału Duszpasterstwa KMW 1961–1967. W 1967 kapelan honorowy Jego Świątobliwości.

22 czerwca 1958**Warszawa. Niedziela.**

7.30. Msza św. w domu.

9.00. Nadeszła niezrozumiała depesza [od] ks. Wycisły¹⁰⁵⁸ z NCWC, przekazująca dary komitetowi powodzian.

10.30. Na **Nowym Mieście** poświęcam **kościół św. Benona**, który w 1952 r. oddałem oo. redemptorystom. Po 150 latach redemptoryści wracają do świątyni, w której przez 20 lat pracował św. Klemens Dworzak¹⁰⁵⁹. Wzruszająca to chwila. Mówię kazanie o zmaganiach Goliata i Dawida, na tle I nokturnu dzisiejszego oficjum brewiarzowego. Powstanie tu kuria prowincjalna.

14.00. Obiad na Karolkowej i objazd miasta z bp. Choromańskim.

18.00. W **seminarium przygotowawczym** na Kawęczyńskiej¹⁰⁶⁰ zakończenie r[oku] szk[olnego], rozdanie świadectw, nagród i przemówienie do alumnów. Z nich 20 otrzymało maturę w szkole państwowej.

23 czerwca 1958**Warszawa. Poniedziałek.**

7.30. Na Mszy św. rodzina p[raństwa] **Kadzińskich**. Mała Kasia K[adzińska], moja chrześniaczka, otrzymała maturę. Po chwilowym zac zadzeniu nowoczesnością młodzieńczą oprzytomniała i wyszła zwycięsko z próby szkoły stalinowskiej.

9.00. Ks[iądz] prał[at] **Chrościcki**¹⁰⁶¹ z Włoch – plan wizytacji kanonicznej we Włochach. Budowa kościoła w drugiej parafii postępuje.

9.30. Ks[iądz] prał[at] **Duczyński**, oficjał, przed wyjazdem na urlop prosi o zmianę notariuszów w S[ądzie] M[etropolitalnym] W[arszawskim].

O[jciec] **Wilk**, kapucyn – ustalamy projekt nakrycia głowy dla służebniczek starowiejskich¹⁰⁶². Matka gen[eralna] Filomena Dudzianka¹⁰⁶³ nadal robi obstruk-

¹⁰⁵⁸ Alojzy Wycisło (1908–2005), ksiądz, urodzony w USA. Świecenia 1934 w Chicago. Dyrektor Polskiej Sekcji War Relief Services – NCWC. W 1960–1968 biskup pomocniczy archidiecezji Chicago, 1968–1983 biskup diecezji Gree Bay (Wisconsin, USA).

¹⁰⁵⁹ Klemens Maria Hofbauer (Dworzak, Dvořák) CSsR (1751–1820), święty. Urodzony na Morawach, apostoł Wiednia i Warszawy. Wstąpił do redemptorystów 1785. Duszpasterz w kościele św. Benona na Nowym Mieście 1787–1808. Kanonizacja 1904. Ze względu na wielkie zasługi dla Warszawy zaliczany do świętych polskich i uznawany za współpatrona stolicy.

¹⁰⁶⁰ Szkoła kontynuująca tradycję przedwojennego Gimnazjum im. św. Stanisława Kostki przy ul. Kawęczyńskiej 49, założonego w 1925 przez kard. Aleksandra Kakowskiego. Po drugiej wojnie nie mogła już oficjalnie pełnić funkcji niższego seminarium. W celu uniknięcia likwidacji została nazwana Wydziałem Przygotowawczym Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego.

¹⁰⁶¹ Julian Feliks Chrościcki (1892–1973), ksiądz, doktor teologii. W 1934–1973 pierwszy proboszcz parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus we Włochach (z prowizoryczną kaplicą). W 1953–1973 dziekan dekanatu Warszawa-Okęcie. Świecenia 1916. Od 1941 wiceprezes Rady Głównej Opiekuńczej w Warszawie. Więziony przez Niemców, złożył ślub, że jeśli odzyska wolność, to wybuduje kościół we Włochach (kościół konsekrowany 1965). Kanonik kapituły łowickiej i warszawskiej.

¹⁰⁶² Zgromadzenie Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej, służebniczki starowiejskie, jedna z czterech gałęzi zgromadzenia sióstr służebniczek, założonego w połowie XIX w. przez bł. Edmunda Bojanowskiego.

¹⁰⁶³ Filomena Rozalia Dudzianka BDNP (1892–1968), przełożona generalna służebniczek starowiejskich 1948–1961.

cję i stawia sprawę tego nakrycia na poziomie powołania. Utrzymujemy dawną decyzję.

T[eresa] **Strzembosz** w sprawie organizacji Domu dla Matki Nieślubnej. Jest to kobieta o wielkim poświęceniu i ofiarności pomimo ciężkiej choroby, jaka ją gnębi. Kładzie wiele wysiłku, by zdobyć pieniądze na ratowanie kobiet, które walczą z pokusą spędzenia ciąży. Interesował się nią nawet pałac Mostowskich¹⁰⁶⁴, gdzie doradzano Teresie S[trzembosz], by nie utrudniała życia kobietom, skoro ustawa to życie ułatwia. Przekazuję sprawę mec. Janczewskiemu, który ma społem z ks. Kliszką dokonać nabycia domu w Chyliczkach¹⁰⁶⁵ dla tej inicjatywy. Cena wynosi 300 tysięcy zł.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Len** chce określić miejsce komisji literackiej w pracach Millenium. Chce mieć aprobatę Episkopatu dla swych poczynąń.

24 czerwca 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

9.00. Ks[iądz] dr **Goździewicz** informuje o swej rozmowie telefonicznej w sprawie NCWC. Ks[iądz] **Wycisło** już zdołał wycofać się z depezy, wysłanej do ambasadora Polski w Waszyngtonie, ofiarowującej dary na powodzian. Sam przyznał, że po nadaniu tej depezy zastanawiali się, czy dobrze zrobili, i dlatego się sami wycofali. Pytanie ks. dr. G[oździewicza], jak mamy rozumieć nadesłaną nam depezę, było już zbędne.

9.15. O[jciec] Bertrand^a **Czyrnek**¹⁰⁶⁶, prowincjał oo. dom[inikanów]. Proszę, by zorganizowano Instytut Tomistyczny w W[arsza]wie dla szkolenia inteligencji warszawskiej w filozofii tom[istycznej]. Wyraża gotowość.

9.30. Prowincjał ks[ięży] **werbistów z Argentyny**¹⁰⁶⁷ z ks. Kubicą z Pieniężna przed powrotem do siebie prosi o błogosławieństwo.

9.45. Związek **Podhalan w Ameryce** pod kierunkiem Towarzystwa Łączności z Wychodźstwem „Polonia” – około 50 osób – otrzymuje błogosławieństwo i obrazki.

Zasłużona dla rozwoju zgromadzenia w Afryce i Ameryce. Za jej kadencji dokonano podziału zgromadzenia w Polsce na cztery prowincje. Wierność tradycji sprawiła, że trudno jej było zaakceptować konieczne adaptacje, np. w kwestii stroju.

^a W rękopisie: Bernard.

¹⁰⁶⁴ Chodzi o SB.

¹⁰⁶⁵ Dom Samotnej Matki (obecnie: im. Teresy Strzembosz) w Chyliczkach pod Warszawą, jedna z pierwszych tego typu placówek w Polsce. KMW 23 VI 1958 zakupiła starą karczmę, przeznaczoną po koniecznej adaptacji na dom dla matek z małymi dziećmi, zorganizowany według koncepcji Teresy Strzembosz.

¹⁰⁶⁶ Bertrand Jan Czyrnek OP (1899–1977), doktor filozofii. Prowincjał polskiej prowincji dominikanów 1950–1958. Wstąpił do zakonu 1916. Świecenia 1923. Wieloletni wykładowca filozofii w seminariach duchownych. Przeor konwentu w Warszawie na Służewie 1938–1943 i 1945–1950. Od 1958 przeor w Tarnobrzegu, Krakowie i Gidlach.

¹⁰⁶⁷ Franciszek Cedzich SVD (1911–1971), misjonarz i duszpasterz polonijny w Argentynie i Paragwaju 1938–1971. Przełożony argentyńskiej prowincji księży werbistów 1956–1959; wieloletni ekonom prowincji. Wstąpił do zgromadzenia 1924, pierwsze śluby 1933, śluby wieczyste 1937. Świecenia 1937. W 1968–1971 biskup tytularny – rządcą prałatury Alto Paraná w Paragwaju. Dwa razy odwiedził Polskę: 1958 i 1971.

10.30. W **archikatedrze** nabożeństwo pontyfikalne w uroczystość św. Jana Chrzciciela. Na nabożeństwie jest wycieczka Podhalan z Ameryki i alumni z profesorami Sem[inarium] Polskiego z Orchard Lake pod kierunkiem ks. Peszkowskiego¹⁰⁶⁸ i ks. W[alerego] Jasińskiego¹⁰⁶⁹.

12.30. Herbata u ks. Sitkowskiego po sumie.

13.30. Ks[iądz] W[alery] **Jasiński** z Orchard Lake, profesor Polskiego Sem[inarium] Duch[ownego], na obiedzie.

14.30. Wycieczka **Seminarium Polskiego z Orchard Lake** na audyencji. Opowiadają o swoich wrażeniach z Polski. Nawet księży przewodnik Orbisu¹⁰⁷⁰ nie chciał wprowadzić do archikatedry, gdy oglądali miasto. Długa rozmowa o sytuacji seminarium, któremu grozi śmierć naturalna wskutek braku alumnów. Najbardziej liczne w Polaków diecezje (Chicago, Buffalo, Detroit) nie mają tu ani jednego alumna.

18.00. Kierownictwo **senioratu „Odrodzenia”** melduje, że „Odrodzenie” jest. Na terenie W[arsza]wy pracuje „szóstka”, skupia około 100 ludzi. Są msze, dni skupienia i trzydniowe zamknięte rekolekcje u św. Anny. Radzę przenieść się do **dominikanów** na Freta, gdzie jest kaplica wygodna i będzie umieszczony **Instytut Tomistyczny**. Projektuje się obóz wakacyjny dla młodzieży odrodzeniowców.

25 czerwca 1958

W[arsza]wa. Środa.

7.30. Po Mszy św. napływają wiadomości, że lubelskie UB zawezwało jedną z akademik, imputując jej, że należy do tajnego zakonu „8”, że jest to konspiracja karalna. Zapytywana, niewiele mogła odpowiedzieć prócz tego, że o „zakonie 8” nic nie wie. Mało inteligentny ubowiec dał do zrozumienia udręczonej studentce, że dobrze robi, jeśli o tym wszystkim poinformuje swoje koleżanki. Widocznie idzie o zastraszanie.

9.00. Ks[iądz] **Walczak**¹⁰⁷¹ z Żyrardowa, kapłan gnieźnieński, uległ chwilowej depresji pod wpływem braku pracy duszpasterskiej w Ż[yrardowie]. Ks[iądz] prał[at] **Kossakowski**¹⁰⁷²

¹⁰⁶⁸ Zdzisław Peszkowski (1918–2007), ksiądz, doktor filozofii. Święcenia 1954 po ukończeniu Polskiego Seminarium Duchownego w Orchard Lake (USA, diecezja Detroit). Duszpasterz różnych środowisk polonijnych. Jako żołnierz w kampanii wrześniowej 1939 trafił do obozu w Kozielsku i Głazowcu, stamtąd do 2. Korpusu gen. Władysława Andersa. Wrócił w 1989 na stałe do Polski. Harcmistrz; od 1989 kapelan Rodzin Katyńskich i ZHP poza granicami kraju. W 1999 założyciel i prezes Fundacji „Golgota Wschodu”.

¹⁰⁶⁹ Walery Jasiński (1904–1981), ksiądz, doktor teologii. Święcenia 1928. Wykładowca w Zakładach Naukowych w Orchard Lake 1939–1981. Autor licznych publikacji i audycji radiowych. W 1958–1979 redaktor czasopisma „Sodalis” (od 1971: „Sodalis-Polonia”). Współpracownik licznych stowarzyszeń i organizacji polonijnych. Organizator pielgrzymek do Rzymu i do Polski. W 1958 kanonik honorowy kapituły katowickiej.

¹⁰⁷⁰ Polskie Biuro Podróży „Orbis”, powstałe we Lwowie w 1920. Po przerwie wojennej reaktywowane jako przedsiębiorstwo państwowe, mające w praktyce monopol na obsługę turystów zagranicznych, w tym polonijnych.

¹⁰⁷¹ Józef Walczak (1925–1993), ksiądz. Wikariusz-prefekt w parafii MB Pocieszenia w Żyrardowie 1957–1959. Świecenia 1953. Kapelan sióstr Sacré Coeur w Polskiej Wsi 1960–1971. W 1971–1979 proboszcz parafii św. Mikołaja w Ślesinie, 1979–1989 parafii św. Mikołaja i Wniebowzięcia NMP w Mroczy.

¹⁰⁷² Marceł Kossakowski (1890–1959), ksiądz. W 1930–1959 proboszcz parafii MB Pocieszenia w Żyrardowie i dziekan. Świecenia 1913. W 1921–1930 proboszcz parafii św. Jadwigi w Warszawie. Od 1948 kanonik kapituły łowickiej.

j[est] wzorowym kapłanem, ale współczesnego duszpasterstwa nie uprawia. Życie eucharystyczne b[ardzo] słabe, nabożeństw stanowych nie ma.

9.30. Ks[iądz] B[olesław] **Jakimowicz** MIC¹⁰⁷³ z Fawley Court¹⁰⁷⁴ [koło] Henley, Anglia, w sprawach przekazanych przez wyższe władze zakonne. Informuje o zamiarze Veritasu przekazania na rzecz odbudowy kościołów warszawskich książek na sumę 1000 funtów. Mogę przyjąć, o ile na każdej książce będzie pieczęć: „Dar na odbudowę kościołów warszawskich”. Prosi Polonia angielska o to, by obraz Matki Bożej J[asno]-g[órskiej] powędrował do emigracji polskiej w A[nglii]. Teraz wędruje obraz M[atki] Bożej Kozielskiej, ale to budzi zastrzeżenia i dzieli. Szłoby o to, by obraz łączył z Polską, a nie „z Rosją”, gdzie powstał obraz M[atki] Bożej Kozielskiej. Nie widzę trudności, by na ten temat rozmawiać z o[jcem] przeorem¹⁰⁷⁵; można by posłać obraz bliźniaczy. Gdyby Polonia ang[ielska] chciała zorganizować „Nawiedzenie”, nie wnoszę sprzeciwu. Omawiamy całość sprawy Bielan. Dochodzimy do pełnego zrozumienia. Przed wyjazdem przyjdzie jeszcze do mnie. Omawiam sprawę o. Leona Szeląga.

11.00. O[jciec] **Bernard Przybylski** w sprawie Instytutu Tomistycznego na Freta. Trzeba tam stworzyć ośrodek pracy liturgicznej dla „Odrodzenia”. Należy wznowić „Szkółę Chrystusową”¹⁰⁷⁶. W Studium Maryjnego Instytutu Jasnogórskiego o. B[ernard] wybrany wiceprzewodniczącym. Ma przyjąć.

12.00. Matka **Popiel**¹⁰⁷⁷ z Pniew nie otrzymała paszportu do Rzymu. Trudności się tam mnożą, choć przełożona¹⁰⁷⁸ jest zmieniona już. Intrygują Włoszki¹⁰⁷⁹ p[rzeciw]ko Polkom. Sprawa jest w Kongregacji Spraw Zak[onnych]¹⁰⁸⁰.

¹⁰⁷³ Bolesław Jakimowicz MIC (1912–1989), przyjechał w 1958 do Polski jako wizytator generalny zgromadzenia. Wstąpił do marianów 1930. Wywieziony z Litwy na Sybir 1941, wstąpił do armii Władysława Andersa. Świecenia 1942 w Kazachstanie. Po wojnie pracował w USA, Anglii, Portugalii i Brazylii. Od 1970 w Rzymie prowadził proces beatyfikacyjny o. Kazimierza Wyszyńskiego.

¹⁰⁷⁴ Fawley Court koło Henley, posiadłość z XVII-wiecznym dworem i rozległym parkiem, nabyta przez marianów w 1953 w celu założenia polonijnej katolickiej placówki oświatowo-wychowawczej z biblioteką i muzeum. Sprzedana w 2009.

¹⁰⁷⁵ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

¹⁰⁷⁶ „Szkółę Chrystusową”, czasopismo ukazujące się 1930–1939, początkowo jako dwumiesięcznik, a od 1931 jako miesięcznik. Jednym z redaktorów był o. Bernard Przybylski OP.

¹⁰⁷⁷ Franciszka Antonina Popiel (Chościak-Popiel) USJK (1916–1963), przełożona generalna urszulanek Serca Jezusa Konającego 1955–1963. Wstąpiła do zgromadzenia 1937. Zaangażowana we współpracę międzyzakonną, koordynowaną przez Wydział Spraw Zakonnych przy SPP. Mianowana przez prymasa Wyszyńskiego w 1960 przewodniczącą Konsulty KWPZZZ w Polsce. Wraz z prymasem pracowała nad programem włączenia się polskich zakonnic w Wielką Nowennę.

¹⁰⁷⁸ Urszula Izabela Ledóchowska USJK (1910–1998), siostrzenica św. Urszuli Ledóchowskiej. Wstąpiła 1932 do zgromadzenia założonego przez swoją ciotkę. Posłana 1934 do Włoch. Przełożona centrum włoskiego urszulanek SJK (odpowiednik prowincji) 1952–1958. Wojna, a później trudności paszportowo-wizowe rozluźniły kontakt placówek włoskich ze zgromadzeniem w Polsce. Wezwana w 1959 do powrotu, odmówiła przyjazdu mimo nakazu prymasa. Z kilkoma siostrami utworzyła 1962 urszulanki Gwiazdy Morza, jednak zgromadzenie się nie rozwinęło.

¹⁰⁷⁹ W centrum problemów była m.in. s. Elisabetta Stefania Dal Pozzo USJK.

¹⁰⁸⁰ Kongregacja ds. Zakonów, Kongregacja Spraw Zakonnych, po Soborze Watykańskim II zmieniła nazwę na: Kongregacja ds. Zakonów i Instytutów Świeckich, od 1988 obowiązuje nazwa: Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego.

12.30. Delegacja z **Anina** w obronie ks. Ulatowskiego; pięciu panów, którzy zwalczają projekt, jakiego nie było, przeniesienia ks. U[latowskiego] z Anina. Wyliczają jego zalety duszpasterskie. Robią wrażenie „kompanii stołowej”.

J. Szala¹⁰⁸¹ z Bydgoszczy, młoda kobieta, która prosi o interwencję w obronie męża, który był jakoby namówiony przez jednego z kapłanów gnieźnieńskich do dania swego nazwiska dla nielegalnego dziecka siostry tego księdza. Proszę, by sprawę wniosła *in scriptis*¹⁰⁸².

12.30^a. Sprawa **Piaseczna** – projekt dobudowy kaplicy przy kościele parafialnym]. Nie chcę decydować bez Komisji Architektonicznej]. Proszę oświadczyć ks. bp. Z[ygmuntowi] **Choromańskiemu**, że nie wnoszę sprzeciwu (ks. dyr[ektor] Penkała, ks. prob[oszcz] Zakrzewski).

13.00. Ks[iądz] **Sprusiński** St[anisław]¹⁰⁸³ przenosi się z Zalesia do W[arszawy], zamieszka u ks. Duczyńskiego, będzie pracował więcej w Sądzie Metrop[olitalnym]. Zachował nadal swój styl zaczepny wobec wszystkich, rubaszny i „swój”; nigdy nie można liczyć na to, że będzie współpracował lojalnie ze wszystkimi. Cały czas w ciągu obiadu toczył zaczepny spór z towarzyszami. Organizuje kongres gregoriański w Częstochowie.

15.00. Wycieczka **Polaków z Chicago** pod kierunkiem warszawianki p. Bielobradek¹⁰⁸⁴. Osób 40, ludzi starszych, którzy z wielkim wzruszeniem słuchali opowieści o przeżyciach stolicy. Prosił o fotografie, otrzymali obrazki, serdecznie dziękowali za przyjęcie. Pytani, czy młodzież ciąży do Polski, dali do zrozumienia, że młodzież nie interesuje się Polską. Zdaje się, że w ciągu 20 lat wszystko się wynarodowi.

16.00. **Sesja w Semin[arium] M[e]t[ro]p[olitalnym] Warsz[awskim]** na zakończenie r[oku] akad[emickiego] 1957/58. Przegląd osiągnięć wychowawczych. Z I roku wystąpiło 13 alumnów, jest wielu kandydatów do usunięcia.

26 czerwca 1958

9.00. Dwóch diakonów, **Danielski**¹⁰⁸⁵ i **Chowańczak**¹⁰⁸⁶, na *scrutinium can[onicum]* przed święceniami kapłańskimi. Obydwaj studiują na KUL i marzą o pracy duszpasterskiej.

^a W rękopisie błędnie powtórzona godzina 12.30. Prawdopodobnie powinno być: 12.45.

¹⁰⁸¹ J. Szala z Bydgoszczy. Brak danych.

¹⁰⁸² Łac. na piśmie.

¹⁰⁸³ Stanisław Sprusiński (1904–1965), ksiądz. Kapelan elżbietanek w Zalesiu Górnym 1953–1958. Rezydent w parafii Chrystusa Króla na Targówku 1958–1961. Sędzia sądu metropolitalnego 1957–1965. Święcenia 1928. Proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Kamieńczuku nad Bugiem 1938–1946, Narodzenia NMP na warszawskim Lesznie 1946–1953 (usunięty stamtąd przez władze komunistyczne), św. Jadwigi Śląskiej w Milanówku 1961–1965.

¹⁰⁸⁴ Bielobradek. Brak danych; być może chodzi o pierwszą żonę Tadeusza Bielobradka, który w czasie drugiej wojny walczył w PSZ na Zachodzie, a w 1951 przybył do Chicago i był właścicielem biura podróży „International Travel”.

¹⁰⁸⁵ Wojciech Danielski (1935–1985), ksiądz, doktor 1967, liturgista i historyk liturgii. Ukończył WSD w 1956, ale z powodu braku wieku kanonicznego został przed święceniami wysłany na studia na KUL. Święcenia w czerwcu 1958. Od 1964 wykładowca na KUL. Zasłużony dla rozwoju ruchu oazowego, od 1982 moderator krajowy.

¹⁰⁸⁶ Jerzy Arpad Chowańczak (1935–1995), ksiądz. Święcenia w czerwcu 1958. Wikariusz 1960–1984 i proboszcz 1984–1986 parafii św. Michała w Warszawie. Wykładowca, od 1986 ojciec duchowny w WSD. Kaznodzieja i reko-lekcyjnik. Od 1980 w Kościelnej Redakcji Mszy św., odpowiedzialnej za przygotowanie niedzielnych mszy transmitowanych przez Polskie Radio z kościoła św. Krzyża. Prałat; kapelan papieski.

9.30. Wizytator zgromadzenia **sercanów**¹⁰⁸⁷ z prowincjałem o. Sidelko¹⁰⁸⁸ przed odjazdem do Rzymu – przyjęty.

10.00. Ks[iądz] prof. **Jakubiec** przed wyjazdem do Belgii na kongres biblijny, do Francji i Rzymu otrzymuje pomoc i polecające listy.

11.00. Zofia **Sokołowska**¹⁰⁸⁹ z Genessee, Kansas City, USA, w odwiedzinach^a w Polsce; dziękuje za błogosł[awieństwo] przesłane córce Barbarze na ślub. Informuje o gotowości pomocy bp. Sheena¹⁰⁹⁰ ludności polskiej.

S[iostro]a Alojza^b **Michalska**¹⁰⁹¹, nowa przełożona gen[eralna] Zgromadzenia ss. [od] Aniołów¹⁰⁹², po błogosławieństwo.

12.00. O[jciec] Stanisław **Styś** TJ¹⁰⁹³, ks. dziekan Łach przedstawiają projekt *Komentarza* do Starego Testamentu, zaprojektowany przez zespół KUL na Tysiąclecie. Jest to kontynuacja myśli rzuconej ongiś w Krakowie na Tow[arzystwie] Teolog[icznym]. Udzielam błogosławieństwa dla tej pracy.

Ks[iądz] **Nosowski**^c ¹⁰⁹⁴ opowiada swoje kłopoty z arabistyką. Oskarża silnie ks. Kwiatkowskiego¹⁰⁹⁵, który nadużywa go dla robienia propagandy ATK. Nic poza tym nie robi się w ATK. Polecam, by udał się do ks. Kwiatkowskiego, przypomniał mu moją wczorajszą¹⁰⁹⁶ rozmowę i prosił o zakończenie jego sprawy doktoratu, co się wlecze od 14 lat. Arabistyka jest mało celowa.

^a *W rękopisie błędnie*: w odwiedzinach.

^b *W rękopisie*: Aloiza.

^c *W rękopisie*: Nossowski.

¹⁰⁸⁷ Nicolas Walzer SCJ (1906–1984), pochodził z Luksemburga, radny generalny 1954–1967 Zgromadzenia Księża Serca Jezusowego. Odbił wizytację generalną polskiej prowincji sercanów 3 IV 1958 – 30 VI 1958. Pierwsze śluby zakonne 1926, święcenia 1934.

¹⁰⁸⁸ Stanisław Sidelko SCJ (1921–1991), przełożony prowincjalny polskiej prowincji Zgromadzenia Księża Serca Jezusowego 1957–1963. Wieloletni kaznodzieja, rekolekcjonista i misjonarz parafialny. Pierwsze śluby w zgromadzeniu sercanów 1939. Święcenia 1945.

¹⁰⁸⁹ Zofia Sokołowska z Genessee (Kansas City, USA). Brak danych; Genessee, chodzi prawdopodobnie o obecną ulicę, Genessee Street, w Kansas City.

¹⁰⁹⁰ Fulton (Peter) John Sheen (1895–1979), biskup pomocniczy Nowego Jorku 1951–1966, doktor filozofii. W 1966–1969 biskup Rochester. W 1969 arcybiskup tytularny. Święcenia 1919. Wyśmienity mówca, ceniony kaznodzieja i wykładowca. Prowadził własny program w radiu (od 1930) i telewizji (1951–1957 i 1961–1968); autor wielu książek i artykułów. W 2002 otwarto jego proces beatyfikacyjny, w 2012 promulgowano dekret o heroicznosci cnót.

¹⁰⁹¹ Alojza Adolfin Michalska CSA (1903–1967), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr od Aniołów 1940–1953 (do 1947 w Wilnie, a po repatriacji już w Polsce) i 1958–1960.

¹⁰⁹² Zgromadzenie Sióstr od Aniołów, zgromadzenie niehabitowe założone w 1889 w Wilnie przez ks. Wincentego Kluczyńskiego (1847–1917; od 1910 arcybiskup mohylewski) i m. Bronisławę Stankowicz (1844–1929) w celu aktywowizowania świeckich do apostołstwa.

¹⁰⁹³ Stanisław Styś SJ (1896–1959), biblista, wykładowca na KUL 1944–1952 i 1956–1959. Wstąpił do jezuitów 1910. Święcenia 1923. Wykładowca 1928–1939 i rektor 1935–1938 w Bobolanum w Lublinie. Wykładowca w Bobolanum w Warszawie 1952–1956.

¹⁰⁹⁴ Jerzy Nosowski (1921–1999), ksiądz. Święcenia 1950. W 1959 doktor teologii, apologeta; habilitacja 1965. W 1960 magister filologii orientalnej na UW. W 1986 doktor arabistyki i islamistyki na uniwersytecie wiedeńskim. Wykładowca na ATK/UKSW i KUL. Rezydent w różnych parafiach i kapelan w domach zakonnych.

¹⁰⁹⁵ Chodzi o ks. Wincentego Kwiatkowskiego.

¹⁰⁹⁶ Chodzi prawdopodobnie o rozmowę 21 VI 1958.

13.00. O[jciec] Adam **Studziński**¹⁰⁹⁷, dominikanin, wyjeżdża na wakacje do ZSSR na Syberię. Ufa, że będzie mógł popracować (t.s.^a).

13.15. W sprawie projektu p. **Soltana** na kościół sochaczewski – księży Dejcziński¹⁰⁹⁸, Wierzejski i Penkała. Prof[esor] S[oltan] prosi o motywy odrzucenia projektu. Zna je Komisja Arch[itektoniczna] kurialna. Mogę podać swoje: 1) projekt jest do konserwacji b[ardzo] kosztowny; 2) nie liczy się z klimatem i 3) z położeniem b[ardzo] pięknym; 4) ma za wiele motywów „budokracji”, czego już i tak Sochaczew ma dużo. Nie nadaje się do realizacji.

14.00. Ks[iądz] **Majdański** w sprawie duszpasterstwa służby zdrowia.

15.15. Posiedzenie **krajowych duszpasterzy zawodów** pod przewodnictwem bp. Gołińskiego. W dłuższym przemówieniu scharakteryzowałem cele tej pracy. Wyobrażamy sobie to tak. Instytut Prymasowski Ślubów Narodu na J[asnej] G[órze] zajmować się będzie głównie pomocą w organizowaniu pielgrzymek zawodowych w ramach Millenium. Po każdej pielgrzymce będzie obradowało *consilium* danego zawodu, by wyłonić najbardziej nurtujące problemy. Materiał zebrany przekazywać się będzie duszpasterzom krajowym danego zawodu. Ten z pomocą duszpasterzy diec[ezjalnych] zawodu będzie opracowywał program pracy, który ma być rozwinięty w ramach Ślubów J[asno]g[órskich] i każdego roku nowenny. Projekt opracowany idzie na Komisję Maryjną, która w porozumieniu z Komisją Duszpasterską wnosi program na Konferencję Plenarną Episkopatu. Przyjęty przez K[onferencję] P[lenarną] E[piskopatu] staje się przedmiotem pracy w diecezjach. Wyłoniono na razie następujące duszpasterstwa krajowe zawodów: 1)^b nauczycieli (ks. Kitliński), prawników (ks. Padacz^c), pielęgniarek i lekarzy (ks. Majdański), pracowników nauki (ks. Majka¹⁰⁹⁹ z KUL).

^a Odczyt niepewny (może: f.s.?) – niejasne; być może skrót od łac. *teste secreto, świadek sekretny, anonimowo*.

^b Najwyraźniej zamiarem autora było numerowanie kolejnych duszpasterstw, ale poprzestał na jedynce.

^c W rękopisie między nazwiskiem a nawiasem zamykającym jest duży odstęp, jakby pozostawiony na wpisanie drugiego nazwiska.

¹⁰⁹⁷ Adam Franciszek Studziński OP (1911–2008), pierwszy proboszcz 1952–1958 parafii św. Dominika na Służewie w Warszawie. Wstąpił do dominikanów 1928. Święcenia 1937. W czasie drugiej wojny kapelan w 2. Korpusie PSZ na Zachodzie; uczestnik bitwy pod Monte Cassino. Generał brygady WP; harcmistrz ZHP; kapelan różnych środowisk kombatanckich.

¹⁰⁹⁸ Zygmunt Dejcziński (1906–1990), ksiądz. W 1958–1978 proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Sochaczewie i budowniczy kościoła. Do 1987 dziekan sochaczewski; prałat. Święcenia 1934. Kapelan w powstaniu warszawskim. Po drugiej wojnie proboszcz parafii w Luszyńcu, Gołębku pod Warszawą i 1954–1958 parafii Wniebowzięcia NMP w Kałuszynie.

¹⁰⁹⁹ Józef Majka (1918–1993), ksiądz, doktor filozofii, habilitacja 1958; profesor zwyczajny 1985. Święcenia 1942. Wykładowca katolickiej nauki społecznej i socjologii religii na KUL, w Tarnowskim Instytucie Teologicznym, w PAT w Krakowie. W 1970–1988 dziekan Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu i rektor WSD. Infulat 1990. Członek licznych towarzystw naukowych i komisji KEP. Konsultor Rzymskiego Sekretariatu dla Niewierzących 1973–1988.

27 czerwca 1958

W[arsza]wa. Piątek.

7.30. Msza św. w intencji ks. Władysława **Padacza**. Na Mszy św. są Amerykanki z wycieczki chicagowskiej.

8.30. Ks[iądz] Br[onisław] **Dąbrowski** w sprawie zmian personalnych. M[atka] Bonifacja chce zabrać z W[ydziału] S[praw] Z[akonných] matkę Adelę¹¹⁰⁰. Jednocześnie zmienia się s[iostra] urszulanka szara¹¹⁰¹, na miejsce której ma przyjść s. Sułowska¹¹⁰². Na KUL zgłaszają się siostry. Dyr[ektor] Lech¹¹⁰³ wystąpił b[ardzo] ostro przeciwko Millennium i powielaczom. Oczekuje inicjatywy Episkopatu na posiedzeniu Komisji Wspólnej.

9.00. Trzech diakonów: Żmijewski¹¹⁰⁴, **Kośnik** i Panek¹¹⁰⁵ – *scrutinium* kanoniczne.

10.00. Ks[iądz] J[ózef] **Iwanicki** w sprawie ATK. Przedstawia sytuację w M[inisterstwie] S[zkolnictwa] W[yższego] i w łonie członków ATK. Wyjaśniam, że idzie o instytucję, której nazwa j[est] niepopularna i w Rzymie, i w kraju. Należy wrócić do sprawy Wydz[iału] Teolog[icznego] na [ul.] Traugutta. Do profesorów należy ratować instytucję, naprostować jej postawę moralną, zabiegać o kanoniczność i o lokal. Ks[iądz] I[wanicki] w całym swoim przemówieniu zda się tragizować sytuację wewnętrzną, aby uzyskać „coś” dla ATK.

Ks[iądz] H[enryk] Żochowski¹¹⁰⁶, prefekt Wydziału Przygotowawczego S[eminarium] M[etropolitalnego], chce dokończyć studia na U[niwersytecie] W[arszawskim] i zdobyć stopień naukowy. Prosi o ułatwienie.

Ks[iądz] **Nowotko**¹¹⁰⁷ z Jelonek rozpoczyna budowę kościoła. Prosi o błogosławieństwo.

¹¹⁰⁰ Adela Maria Łączka (Łączkówna) OSU (1915–1998), od 1950 do 22 V 1959 pracownica organizującego się Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP. Wstąpiła do urszulanek Unii Rzymskiej 1936. Absolwentka filologii angielskiej i socjologii. Opracowała *Wspomnienia o współpracy międzyzakonnej zgromadzeń zakonnych żeńskich w Polsce po II wojnie światowej do 1960 roku*, cz. 1, Warszawa 1984; cz. 2, Warszawa 1986, mps.

¹¹⁰¹ Andrzej Zofia Wysokińska USJK (1910–1997), pracownica 1950–1958 Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP, w którym zajmowała się organizacją współpracy żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce. Absolwentka 1939 Wydziału Filozoficznego na UW. Wstąpiła 1942 do urszulanek Serca Jezusa Konającego.

¹¹⁰² Teresa Zofia Sułowska USJK (1918–2009), pracownica 1958–1976 Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP. Absolwentka UW i studium katechetycznego w Belgii. Współpracowała przy tworzeniu Związku Sodalicii Akademickich w Polsce. Jej kierownikiem duchowym był ks. Stefan Wyszyński, wówczas biskup lubelski, którego poznała przed wojną we Włocławku. Za jego radą wstąpiła w 1948 do urszulanek Serca Jezusa Konającego.

¹¹⁰³ Jan Lech, funkcjonariusz komunistycznego aparatu wyznaniowego w PRL. Do 1962 zastępca dyrektora UdsW.

¹¹⁰⁴ Antoni Żmijewski (1935–1973), diakon i równocześnie student KUL. Świecenia 1958. Kapelan i budowniczy kościoła w Klarysewie 1963–1973.

¹¹⁰⁵ Marian Panek (1933–2012), ksiądz. Świecenia 1958. Proboszcz parafii w Sobocie, Rybnie, Żłakowie i przez 25 lat parafii św. Wawrzyńca w Wilkowie; budowniczy szkoły. Kanonik honorowy Katedralnej Kapituły Łowickiej. Prałat. Kawaler Orderu Uśmiechu.

¹¹⁰⁶ Henryk Żochowski (1921–1999), ksiądz, doktor teologii, historyk Kościoła. Prefekt 1952–1959 w NSD w Warszawie na Pradze. Świecenia 1946. W 1966–1969 dyrektor biblioteki WSD i rektor kościoła „Res sacra miser”. Wicerektor WSD 1969–1971. W 1972–1995 proboszcz parafii św. Jakuba przy pl. Narutowicza. Kanonik Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej; prałat.

¹¹⁰⁷ Tadeusz Nowotko (1912–1985), ksiądz, od 1951 administrator i budowniczy kościoła, a 1968–1979 pierwszy proboszcz parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Warszawie na Jelonekach; prałat. W czasie drugiej wojny zastępował w ratowaniu Żydów jako wikariusz proboszcza ks. Marcelego Godlewskiego w parafii Wszystkich Świętych przy pl. Grzybowski. Świecenia 1936.

13.00. Księża L[eonard] **Grochowski**¹¹⁰⁸, St[efan] **Fiutak** i W[itold] **Tyloch**, studenci gnieźnieńscy na KUL, czynią sprawę z pracy całorocznej.

Ks[iądz] J[erzy] **Pawski** przed wyjazdem na wakacje.

B[ohdan] **Skąpski** – ustalamy, że dwa powielacze wydzierżawione w W[arsza]wie będą przewiezione na J[asną] G[órę]. Rotaprint pozostanie w W[arsza]wie.

13.30. Obiad na cześć solenizanta, ks. Władysława Padacza. Obecni są jego koledzy najbliżsi: ks. Modzelewski, ks. dr Wiśniewski¹¹⁰⁹, ks. Sitkowski, ks. M[ieczysław] Janowski, ks. W[acław] Lipiński¹¹¹⁰.

15.30. Prof[esor] W. **Gruca**¹¹¹¹, który prosił o spowiedź św. przed wyjazdem do Anglii. Wyspowałem go w kaplicy.

17.00. Wyjazd do **Szymanowa** na zjazd wychowanek ss. niepokalanek w Sz[zymanowie] w towarzystwie ks. J[erzego] Modzelewskiego. Zastaliśmy wszystkich na prelekcji. Około 250 dziewcząt i pań przeszło do kaplicy, gdzie wysłuchały konferencji mojej o owocach wychowania katolickiego; wziąłem udział w prelekcji historycznej jednej ze starych matek. Cały program zjazdu za bardzo kręci się wokół m. Darowskiej¹¹¹². Prawie nie słyszy się o Chrystusie, tylko o matce D[arowskiej]. Po wieczery przemawiałem jeszcze do zamężnych wychowanek, z których wiele ma liczne rodziny.

W drodze powrotnej zwiedziliśmy teren ulicy Górczewskiej, miasto bez kościołów.

28 czerwca 1958

Warszawa – Żychlin. Sobota.

7.30. Na Mszy św. p. Grucowa¹¹¹³. Krótka rozmowa.

9.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] przed wyjazdem na wakacje ks[ięży] biskupów. Zajmujemy się głównie sprawami personalnymi. Brak nam 26 księży do obsadzenia placówek. Postanowiliśmy przyjąć ofertę salwatorianów, którzy doczekali się około 26 nowych kapłanów. Będą przydzieleni po dwóch do niektórych parafii warszawskich.

¹¹⁰⁸ Leonard Grochowski (ur. 1924), ksiądz archidiecezji gnieźnieńskiej, skierowany na studia na KUL. W 1959 wikary w Gnieźnie. W 1969 odszedł z kapłaństwa.

¹¹⁰⁹ Stanisław Wiśniewski (1903–1981), ksiądz, doktor teologii. Wikariusz-prefekt 1945–1947 w parafii Bożego Ciała w Warszawie i 1947–1962 w parafii Wszystkich Świętych przy pl. Grzybowski. Od 1951 cenzor książek kościelnych. Świecenia 1928. Od 1961 członek Referatu Akcji Trzeźwości Archidiecezji Warszawskiej. Rezydent w parafii św. Andrzeja Apostoła 1962–1970.

¹¹¹⁰ Wacław Lipiński (1899–1976), ksiądz, notariusz Sądu Metropolitalnego Warszawskiego 1946–1967. Szambelan papieski. Świecenia 1927.

¹¹¹¹ W. Gruca. Brak danych.

¹¹¹² Marcelina z Kotowiczów Darowska (1827–1911), założycielka Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP, czyli niepokalanek, o profilu nauczycielsko-wychowawczym, zatwierdzonego przez Piusa IX. Pierwszy dom na ziemiach polskich powstał w Jazłowcu, potem m.in. w Szymanowie pod Warszawą. Beatyfikacja 1996.

¹¹¹³ Grucowa. Brak danych.

Przyszły wieści o nagłej śmierci ks. Dominika **Weszke**¹¹¹⁴ w Jeziórcie i ks.^a, z którym było b[ardzo] wiele kłopotu.

12.00. Koniec sesji. Pracuję nad listem do p[ana] premiera. Ks[iądz] kan[onik] Goździewicz zreagował jeszcze dwa listy w sprawie zatrzymanych darów zagranicznych.

14.00. Wyjazd do Żychlina na wizytację kanoniczną. Cały czas leje deszcz. W Pleckiej Dąbrowie ustaje. Witają nas motocykliści z Ż[ychlina]. Przy zakładzie w Pniewie^b jest brama powitalna. Siostry i staruszki¹¹¹⁵ proszą o błogosławieństwo. Następna brama w drodze od stacji. Przemawia robotnik i małe dzieci. W mieście tłumy stoją na ulicy, która cała tonie w zieleni przybranych domów. Przed kościołem witają: przedstawiciele ojców, matek, młodzieży szkolnej i dzieci. Kościół niewielki. Głośniki ratują sytuację. Zawodzą obrzędy liturgiczne i śpiewy w czasie procesji. Ks[iądz] prał[at] **Dąbrowski Remigiusz**¹¹¹⁶ karci surowo swych parafian w sprawozdaniu. W swej odpowiedzi pocieszam wszystkich.

18.00. Bierzmowanie tysiąca chłopców i młodzieńców oraz drugie przemówienie i katechizacja, która idzie bardzo dobrze.

20.15. Wieczera z duchowieństwem dekanatu.

29 czerwca 1958

Żychlin. Niedziela.

Przebieg wizytacji kan[onicznej] w parafii normalny. Nieco przeszkadza deszcz. Po Mszy św. dla dzieci przeprowadziłem katechizację. Od jednego z chłopców dowiedziałem się, że wśród apostołów był też i „św. Piłat”; od dziewczynki, że był św. Kazimierz i św. Stanisław. Ale to były wyjątkowe gafy, bo poza tym katechizacja szła dobrze, a dzieci wykazały wiele karności i cierpliwości. Jednak dłuższych przemówień słuchają nieuważnie. Są to jednak dzieci znacznie karniejsze niż podwarszawskie. Są też lepiej ubrane i odżywione. Przemawiałem dzisiaj osiem razy przy różnych sposobnościach, w tym kazań było pięć. Pracować było łatwiej, gdyż można było korzystać z cmentarza. Na popołudniowe bierzmowanie dziewcząt przybyło słońce. Przyjąłem obydwie chóry: mały dziewczynek i starszy parafialny. Obydwie pracują dobrze, chociaż pomieszczenia brak, gdyż Dom Katolicki jest zabrany przez państwo ludowe.

^a Tu w rękopisie pozostawione puste miejsce na imię i nazwisko.

^b W rękopisie błędnie: Pniewach.

¹¹¹⁴ Dominik Weszke (1897 – 27 VI 1958), ksiądz. W 1955–1958 proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Jeziórcie koło Grójca. Świecenia 1920. W 1940–1955 proboszcz parafii św. Bartłomieja Apostoła w Domaniewiczach. W czasie drugiej wojny współpracował z konspiracją łowicką, m.in. prowadził na plebanii punkt kontaktowy dla przerzucanych do Polski cichociemnych.

¹¹¹⁵ W Pniewie (wieś w pow. kutnowskim, należąca do parafii św. Floriana w Bedlnie, dekanat żychliński) bezhabitowe siostry honoratki (Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi) prowadziły tzw. dom rencistów dla kobiet.

¹¹¹⁶ Remigiusz Dąbrowski (1897–1983), ksiądz. W 1945–1967 proboszcz parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Żychlinie; dziekan żychliński. Świecenia 1920. W 1924–1938 sekretarz kard. Aleksandra Kakowskiego. Redaktor 1925–1945 „WAW”. W 1943–1945 proboszcz parafii św. Trójcy w Warszawie.

Żychlin jest miastem fabrycznym, gdzie na 15 tysięcy ludzi jest przeszło 4 tysiące robotników. Nie brak tu oficjalnych komunistów, którzy urzędują komunistycznie. Ludność jest na ogół nieźle odziana; dzieci brudnych nie było przy bierzmowaniu. Rodzice dbają o odżywianie dzieci, o co łatwiej w żyznej miejscowości, gdzie są bliskie kontakty ze wsią.

30 czerwca 1958

Żychlin – Warszawa. Poniedziałek.

W trzecim dniu wizytacji kan[onicznej] odprawiłem Mszę św. o godz. 6.00, wygłosiłem krótkie przemówienie. Po śniadaniu wizytowałem kościół, zakrystię, oglądałem ołtarze i inne urządzenia kościelne. Odwiedziłem mieszkania ks. E[ugeniusza] Boreckiego¹¹¹⁷ i B. Sotkiewicza¹¹¹⁸, organisty i zakrystiana. Udałem się również na cmentarz grzebalny, gdzie stoi piękna kaplica rotunda. Byłem też obecny na konferencji dekanalnej, która zaczęła się od adoracji N[ajświętszego] S[akramentu] w kościele; ksiądz **Broma**¹¹¹⁹ wygłosił referat o samotności kapłana. Na plebanii zagał ks. **Dąbrowski**¹¹²⁰, po czym ks. K[orneliusz] **Gogolewski**¹¹²¹ wygłosił referat o wczasach dla duchowieństwa. O[jciec] **Krauze**¹¹²² OSPPE^b wygłosił konferencję n[a] t[emat]: *Duszpasterstwo wczasowiczów*.

Po obiedzie odwiedziłem **Skrzeszewy**, dawny dom wypoczynkowy kard. Kakowskiego, dziś siedziba nowej parafii i dom starców¹¹²³. Budynek domowy jest w stanie zniszczenia, zwłaszcza taras rozlaży się; siostry są niezaradne, gdyż nie umieją naprawić nawet fartucha okiennego, wskutek czego woda ścieka z ramy na tynk i niszczy go. Na-stawienie jest takie: niech archidiecezja daje pieniądze.

O godz. 15.00 miała miejsce trzecia seria bierzmowania, około 400 osób; razem około trzech tysięcy. Po ulewie błogosławiłem niemowlęta, których przyniesiono bardzo dużo.

^a W rękopisie: Gogoliński.

^b W rękopisie błędnie: OSP.

¹¹¹⁷ Eugeniusz Borecki (1923–1998), ksiądz. Wikary w Żychlinie 1953–1958. Święcenia 1952. W 1960–1994 kolejno proboszcz parafii: św. Marcina w Oporowie, NMP Królowej Świata w Warszawie, Wszystkich Świętych i św. Stanisława BM w Wiskitkach, Wniebowzięcia NMP w Celestynowie.

¹¹¹⁸ B. Sotkiewicz, organista i zakrystianin w Żychlinie. Brak danych.

¹¹¹⁹ Franciszek Broma (1919–2006), ksiądz. Po drugiej wojnie sympatyzował z ruchem księży-patriotów. Administrator parafii w Skrzeszewach (z prowizoryczną kaplicą w XIX-wiecznym pałacu; od 1934 w posiadaniu KMW i wykorzystywany jako dom rekolekcyjny). Święcenia 1943. W 1960–1994 kolejno proboszcz parafii w Godzianowie, Wiskitkach i Niegowie.

¹¹²⁰ Chodzi o ks. Remigiusza Dąbrowskiego, proboszcza w Żychlinie.

¹¹²¹ Korneliusz Gogolewski (1902–1966), ksiądz, od 1945 administrator, potem proboszcz parafii św. Floriana w Bedlinie, gdzie urządził tymczasową kaplicę, wybudował drewniany kościół i 1959–1963 nowy kościół. Święcenia 1928. Przed drugą wojną wikariusz, m.in. w Sochaczewie, Łowiczu, Markach i Warszawie.

¹¹²² Chodzi o o. Teofila Krauzego OSPPE.

¹¹²³ W 1945 do Skrzeszew dotarły siostry franciszkanki Rodziny Maryi z grupą 115 dzieci ze zburzonego w czasie powstania zakładu wychowawczego przy ul. Chełmskiej w Warszawie. Władze komunistyczne w 1956 zabrały dzieci, a ulokowały w pałacu zakład – będący pod zarządem świeckiego „Caritasu”, choć nadal prowadzony przez siostry – przeznaczono na dom pomocy społecznej dla dorosłych.

Pożegnałem parafię o godz. 18.00. W drodze powrotnej zatrzymałem się w zakładzie w **Pniewie**^a i w **Bedlnie**, gdzie obejrzałem plany budowy nowego kościoła na miejsce rozebranego przez Niemców¹¹²⁴.

O godz. 21.00 stanęliśmy w domu.

1 lipca 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

7.30. Na Mszy św. Włodzio Sułek¹¹²⁵ i neoprezbiter ks. Stefan Kośnik.

9.00. Ks[iądz] rektor **Miziolek** przedstawia mi podania 51 kandydatów do seminarium m[e]t[ro]p[olitalnego], których przyjąłem.

Konferencja w **sprawie Bielan** przy udziale ks. Miziołka, ks. Ugniewskiego, ks. Urban-ka i prof. Marzyńskiego. Zapoznałem się z projektem pisma do Komisji Mieszkaniowej. Zaprojektowałem nowe pisma do min[istra] Żółkiewskiego i in[nych].

Konferencja z ks. **Kwiatkowskim**¹¹²⁶ i **Suberą** z ATK. Chcieliby całą troskę o lokal złożyć na mnie. Jestem zdania, że o lokal dla ATK niech się stara kierownictwo, a ja będę zabiegał o sprawy do mnie należące.

Ks[iądz] **Nassalski**, prowincjał marianów, z towarzyszem.

Przyjąłem p. **Kozłowskich**¹¹²⁷ od forda, którzy byli wczoraj w Żychlinie i jeżdżą po Polsce, namawiając wszystkich do tego, by „się czuli dobrze”. Uważają, że spełniają wielką misję. Są zadowoleni ze swego auta. Gotowi postarać się i dla mnie o pięknego forda. Bardzo im dziękuję za ofertę, ale czuję się zadowolony ze swego „fordziska”. Ten luksus nie dla mnie.

Ks[iądz] **Kulawik**¹¹²⁸ z Siedlec, dawny „półurzędowy patriota kurialny siedlecki”, po wygłoszeniu mowy na przyjęcie p. Świetlika¹¹²⁹ dostał upomnienie, by zaniechał swej „działalności” na terenie W[arsza]wy. Był przestraszony i obiecywał, że już „więcej tego nie będzie robił”.

^a W rękopisie błędnie: Pniewach.

¹¹²⁴ Parafia św. Floriana w Bedlnie (dekanat żychliński) erygowana została w XIV w. W czasie drugiej wojny pow. kutnowski znalazł się w Kraju Warty i poddany został intensywnej germanizacji. Niemcy w 1941 aresztowali proboszcza, ks. Czesława Rydzewskiego. W 1942 spędzili okoliczną ludność i zmusili do rozebrania kościoła.

¹¹²⁵ Włodzimierz Sułek (1930–1997), siostrzeniec prymasa, syn Anastazji z d. Wyszyńskiej. Ksiądz, święcenia 1960. Wikariusz w Łyszkowicach, Sochaczewie, Piasecznie, parafii św. Józefa Oblubieńca NMP w Warszawie na Kole, parafii św. Franciszka z Asyżu na Okęciu. Od 1974 proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Michałowicach-Opa-
czu. Od 1989 rezydent w Raszynie.

¹¹²⁶ Chodzi o ks. Wincentego Kwiatkowskiego.

¹¹²⁷ Kozłowscy. Brak danych.

¹¹²⁸ Bolesław Kulawik (1905–1972), ksiądz, doktor nauk ekonomiczno-społecznych i politycznych. W 1942–1968 proboszcz parafii Sarnaki, kanonik. Jeden z głównych księży-patriotów. W 1950–1953 współzałożyciel i działacz KłiDK przy PKOP. W 1952–1954 wiceprzewodniczący prezydium GKK przy ZG ZBoWiD. Od 1953 członek prezydium KDiSDK przy OK FN (od 1956: FJN). W 1960–1964 członek prezydium, a w 1964–1967 członek ZG Zrzeszenia Katolików „Caritas”. Święcenia 1930.

¹¹²⁹ Franciszek Xawery Świetlik (1892–1981), prawnik, profesor Marquette University w Milwaukee, działacz Związku Narodowego Polskiego, założyciel i prezes Rady Polonii Amerykańskiej.

S[iostra] Maria **Ludwika**¹¹³⁰ i s. M[aria] **Karolina**¹¹³¹, służebniczki starowiejskie z Woodbridge^{a 1132}, New Jersey proszą o poparcie starań o wyjazd kilku siostr do USA.

Toczy się dziś dziwna sprawa: rano otrzymałem notatkę, że **dzieci z Chotomowa**¹¹³³, zaproszone przez Duńczyków na wakacje, nie otrzymają paszportów. Ks[iądz] Ugn[iewski]¹¹³⁴ wie, że mają otrzymać. Nawet posłano siostrę po paszporty, na interwencję urzędu. Gdy jednak siostra zgłosiła się, po trzech godzinach wyczekiwania otrzymała wiadomość, że paszporty nie będą wydane. A tymczasem wagony są zamówione i w kraju, i w Berlinie. Wydano wiele pieniędzy. Stać nas na straty.

2 lipca 1958

Warszawa. Środa.

Przeprowadziłem dzień skupienia dla Zespołu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej przy ul. Marsa. Obecnych było 25 osób. Po Mszy św. wygłosiłem wstępną konferencję o tajemnicy Nawiedzenia N[ajświętszej] M[aryi] Panny w Ain Karim. W ciągu dnia, po Mszy ks. prał[ata] Padacza, miałem jeszcze dwie konferencje.

3 lipca 1958

Warszawa. Czwartek.

6.30. W kaplicy ks. Stefan **Kośnik** odprawia swoją Mszę prymicyjną, na której jest cały dom. Ks[iądz] **Goździewicz** jest manduktorem¹¹³⁵. Włodzio Sułek¹¹³⁶ służy do Mszy św.

8.30. Zofia **Czacka** w sprawie nabycia posesji w Chylicach na rzecz duszp[asterstwa] dobroczynnego K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Pełnomocnictwo podpisuje ks. prałat **Piotrowski**, upoważniając ks. prał[ata] **Padacza** do podpisania umowy kupna-sprzedaży. Koszt wynosi około 300 tysięcy. Dom przeznaczona się na stację opieki dla nieślubnych matek.

10.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Penkała** w sprawie nabywania materiałów dla Bielan. Chwilowo je wstrzymujemy.

11.00. Ks[iądz] A[ntoni] **Kitliński**, kierownik krajowy duszpasterstwa nauczycieli – sprawozdanie z II Pielgrzymki Nauczycielstwa na J[asną] G[órę]. Według oceny miało być

^a W rekopisie błędna nazwa: Stoodbridge.

¹¹³⁰ Ludwika Agnieszka Kwiatkowska BDNP (1920–2006), urodzona w USA. Tam wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej (służebniczki starowiejskich) i tam przeżyła 70 lat w zgromadzeniu, m.in. we wspólnocie w Woodbridge (New Jersey). W 1958 odwiedziła Polskę.

¹¹³¹ Karolina Helena Teresa Maćkiewicz BDNP (1924–2012), urodzona w USA. Tam wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej (służebniczki starowiejskich) i tam przeżyła 66 lat w zgromadzeniu, m.in. we wspólnocie w Woodbridge (New Jersey). W 1958 odwiedziła Polskę.

¹¹³² W Woodbridge (USA, New Jersey) służebniczki starowiejskie mają dom od 1931.

¹¹³³ Na temat zakładu dla dzieci w Chotomowie, zob. przypis pod datą 22 V 1958.

¹¹³⁴ Ksiądz Stefan Ugniewski, kapelan wojskowy 1920–1933, założył w 1922 Fundację im. Ojca Świętego Piusa XI, prowadzącą w Chotomowie i Tarchominie dwa domy dla sierot po żołnierzach poległych na wojnie.

¹¹³⁵ *Lac. manus* – ręka, *ducere* – prowadzić; w liturgii trydenckiej: kapłan asystent (ubrany w kapę), pomagający neoprezbiterowi podczas mszy prymicyjnej.

¹¹³⁶ Chodzi o Włodzimierza Sułkę, siostrzeńca prymasa Wyszyńskiego.

5 tysięcy; padał deszcz, ale duch był dobry. Domagano się pielgrzymki co rok i udziału mojego w tych zebraniach.

12.00. Zgłosiła się wycieczka **Polaków z Chicago** w liczbie 21 osób z American Tourist Bureau. Przyznają, że w USA prowadzona jest akcja przeciwko przyjazdowi do Polski.

12.30. „Delegacja” sześciu siostr z Zakopanego i z Gdyni ze **Zgromadzenia ss.** [od] **Aniołów**, w obronie matki Boniszewskiej¹¹³⁷. Trwa tam nadal wrzenie po zmianie zarządu. „Delegatki” otrzymały upomnienie, że działają wbrew duchowi posłuszeństwa i ubóstwa.

15.00. Po obiedzie zwiedzam **Bielany**. Są tu już alumni Sem[inarium] M[e]t[ro]-p[olitalnego] Warsz[awskiego] na wakacjach w liczbie dziesięciu i osławiają się z terenem. Kręcą się też klerycy mariańscy. Oglądamy odremontowany gmach, doły zlasowanego wapna, zapasy dachówki i żelaza.

W drodze powrotnej nad Wisłą zajeżdżamy do **Służewa** do ks. dziek[ana] **Czarneckiego**¹¹³⁸.

19.00. J[erzy] **Zawieyski** i St[anisław] **Stomma** usiłują przedstawić tragiczną sytuację międzynarodową, która niebezpiecznie rzutuje na pozycję rządu polskiego, PZPR i sytuację wewnętrzną Polski. Zdaniem informatorów grozi nam w każdej chwili niebezpieczeństwo równe Węgrom. Władysław Gomułka jest coraz bardziej odosobniony. Przyjaciele jego, jak min[ister] Bieńkowski¹¹³⁹, wicemarszałek Kliszko, p. Bobrowski¹¹⁴⁰ i in.[ni] zwracają uwagę Kościoła, że Władysław Gomułka ma jakieś zobowiązania, które nakazują mu łagodzić aktywizm katolicki. Sytuacja Kościoła wobec społeczeństwa jest świetna, gdyż K[ościół] ma pełne zaufanie społeczeństwa. „Cóż grozi Kościołowi?” – pyta p. Bieńkowski. Natomiast aktywizm katolicki, zwłaszcza przez długodystansowy program Ślubów J[asno]g[órskich], wskazuje władcom ZSSR, że rząd PRL nie opanował narodu, że w Polsce rządzi nie PZPR, tylko Kościół. Jest za żelazną kurtyną ktoś jedyny, kto powiedział komunistom „nie”. Na to ZSSR zgodzić się nie może. Min[ister] Bieńkowski prowadził 5-godzinną rozmowę z J[erzym] Zaw[ieyskim] w jego prywatnym mieszkaniu. Usprawiedliwiał się, że został źle zrozumiany przez koła katolickie, gdyż

¹¹³⁷ Gabriela Urszula Boniszewska CSA (1911–1995), przełożona generalna 1953–1958 Zgromadzenia Sióstr od Aniołów. Działała w bardzo trudnych warunkach, gdy zgromadzenie po zmianach w 1949 prawa o stowarzyszeniach nie poddało się przymusowej rejestracji i żyło w konspiracji. Jej kadencja na stanowisku przełożonej generalnej została przerwana z przyczyn dla wielu sióstr niezrozumiałych w wyniku wizytacji, przeprowadzonej w imieniu prymasa przez o. Ludwika Nowaka, generała paulinów.

¹¹³⁸ Antoni Czarnecki (1906–1989), ksiądz. W 1950–1985 proboszcz parafii św. Katarzyny w Warszawie na Służewie, dziekan. Świecenia 1932. W czasie drugiej wojny wikariusz w parafii Wszystkich Świętych w Warszawie. Razem z ks. Michałem Godlewskim zaangażowany 1940–1942 w ratowanie Żydów z getta, sąsiadującego z kościołem.

¹¹³⁹ Władysław Bieńkowski (1906–1991), działacz komunistyczny. Od 1942 w PPR, 1948–1970 w PZPR. W 1956–1959 minister oświaty. Poseł do KRN 1943–1947, na Sejm Ustawodawczy 1947–1952, na Sejm PRL 1961–1969.

¹¹⁴⁰ Czesław Bobrowski (1904–1996), ekonomista, prawnik, polityk, profesor UW. Członek PPS, następnie PZPR. Prezes 1945–1948 Centralnego Urzędu Planowania; twórca powojennego trzyletniego planu odbudowy. Wiceprzewodniczący 1957–1963 Rady Ekonomicznej, organu doradczego rządu PRL. W 1958–1968 profesor UW, następnie wykładowca na Sorbonie i ekspert ONZ. W 1986–1990 członek Rady Konsultacyjnej przy przewodniczącym Rady Państwa PRL Wojciechu Jaruzelskim.

głoszony przezeń indyferentyzm nie jest walką z religią, ale jest odwracaniem uwagi PZPR od represji adm[inistracyjno]-policyjnych. Podobnie p. Bobrowski, minister, jest zdania, że Kościół może prowadzić swoje Millenium, ale nieco spokojniej, bez tych haseł wojujących i uderzeniowych. Z całego wywodu obydwu posłów odnoszę wrażenie, że rząd chciałby wznowić rozmowy z Episkopatem. Wnioski min[istra] B[ieńkowskiego] kilkakrotnie na tym się kończyły. „Trzeba ratować Gomułkę” – mówią rozmówcy. Rozmowa ta przypomina mi nieco metodę B[olesława] Piaseckiego, który zazwyczaj „malował czarno”, by zrobić wrażenie.

Z kolei przedstawiłem najbardziej aktualne trudności Kościoła na odcinku ceł od darów amerykańskich, serie „nękających” wyczynów dotyczących bezpośrednio prac prymasa (Bielany, Instytut Ślubów, cła na przesyłki osobiste i NCWC itp.). Rozmówcy projektowali jako wyjście z impasu w sprawie darów NCWC przekazanie ich do Krakowa, gdzie abp Baziak z pomocą Komitetu rozprowadziłby je na [rzecz] powodzian podhalańskich. Zgadzam się na rozmowę p. Stommy z arcyb[isku]pem, ale wyrażam wątpliwość, czy rząd zgodzi się na to.

4 lipca 1958

W[arsza]wa. Piątek.

Po Mszy św. oddaję wiele tekstów do adiustacji p. dr **Wójtowicz** – redakcja poprawi teksty i przyśle do autoryzacji.

9.00. Prof[esor] **Marzyński** i ks. rektor **Miziolek**. Aprobuję listy do min[istra] Żółkiewskiego¹¹⁴¹, do Rady Ministrów i do Komisji Mieszkaniowej w sprawie Bielan.

9.30. Ks[ia]dz prał[at] **Miętek**, ojciec duch[owny], przed wyjazdem do USA.

Księża **Danielski**^a i Żmijewski w sprawie obozów dyskusyjnych wakacyjnych dla młodych księży.

10.30. O[jciec] Serafin **Kloc**¹¹⁴², bonifratr, w sprawie odbudowy klasztoru¹¹⁴³. Rozszerza się możliwości odbudowy. Sugestią władz budowlanych jest, by budować tam lecznicę dla duchownych; „wyznaniowcy” projektują przychodnię „antyalkoholową”. Należy je przyjąć. Udzielię zapomogi.

^a W rękopisie błędnie: Danielak.

¹¹⁴¹ Stefan Jakub Żółkiewski (1911–1991), komunista, minister szkolnictwa wyższego 1956–1959. Krytyk i historyk literatury, współodpowiedzialny za powojenną stalinizację kultury. Dyrektor IBL PAN, profesor UW. Poseł do KRN, na Sejm Ustawodawczy i na Sejm PRL 1943–1969.

¹¹⁴² Serafin Wilhelm Kloc OH (1916–1973), przeor konwentu bonifratrów w Warszawie 1956–1962 i 1964–1971, zasłużony w dziele powojennej odbudowy klasztoru i kościoła. Rektor kościoła 1970–1973. Prowincjał polskiej prowincji bonifratrów 1971–1973, przeniósł 1972 prowincjałat z Krakowa do Warszawy. Wstąpił do zakonu 1935, pierwsze śluby 1937, śluby wieczyste 1943. Święcenia 1950.

¹¹⁴³ Po powstaniu styczniowym bonifratrów w zaborze rosyjskim dotknęły represje, z kasatą włącznie. Szpital warszawski przejęły władze świeckie. W czasie drugiej wojny i powstania warszawskiego zabudowania uległy zburzeniu. Po wojnie bonifratrzy wrócili do Warszawy i rozpoczęli odbudowę.

Ks[iądz] Zdzisław **Dobiecki**¹¹⁴⁴ prosi o studia w Rzymie na archeologii chrześcijańskiej; przyrzekam na rok przyszły.

11.15. Ks[iądz] Stanisław **Czartoryski** w sprawie powodzi; rozmiary klęski są duże, wymagają ludzkie gwałtownej pomocy. Otrzymuje pomoc 100 tysięcy zł.

12.00. W[acław] **Bitner**^{a 1145} w sprawach „alarmujących” i tragicznych, grożących Polsce od zewnątrz i od wewnątrz.

H[alina] **Dernałowicz** w sprawie referatu dla księży biskupów o instytutach świeckich. Projektuje się zebranie w Laskach.

S[tefan] **Kaczorowski** z Łodzi w sprawie różnych publikacji. Uważam, że nie są ciekawe. Rozmawialiśmy o pracy TP KUL w Łodzi.

Irena i Lucjan **Pławscy**¹¹⁴⁶, art[yści] rzeźbiarze, poświęcający się rzeźbie religijnej.

Ks[iądz] Andrzej **Luft**¹¹⁴⁷ w sprawie swych studiów z zakresu historii sztuki.

S[iostra] Maria **Kajetana Górską**¹¹⁴⁸, w drodze z Ameryki ograbiona przez Czechów w Piotrowicach i udreżona przez śledztwo, opowiada swoje przeżycia.

13.30. Na obiedzie ks. infułat **Radziszewski**¹¹⁴⁹ i ks. St[anisław] **Dawidziak** z Buffa-
lo¹¹⁵⁰. Informuję o sytuacji na odcinku dobroczynności.

15.30. Pielgrzymka rodaków z USA i Kanady – 80 osób.

16.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** o swej rozmowie z dyr[ektorem] Lechem. Gniewał się mocno na organizację pielgrzymek na J[asną] G[órę].

Dzień to prawdziwie „bombowy”. Wiadomości „tragiczne” przynieszone przez tragiczków, którzy widzą tylko jedno rozwiązanie, widzą „tragiczny splot sytuacji”, położenie bez wyjścia.

^a W rękopisie konsekwentnie: Bittner.

¹¹⁴⁴ Zdzisław Dobiecki (1917–?), ksiądz, filolog klasyczny. Duszpasterz 1954–1972 w parafii św. Stanisława Kostki na Żoliborzu i wykładowca w WSD. Święcenia 1943. W 1959 nie uzyskał pozwolenia na wyjazd do Rzymu. W 1972 wyjechał do Niemiec; inkardynowany 1978 do diecezji Köln.

¹¹⁴⁵ Wacław Bitner (1893–1981), adwokat. Przed drugą wojną działacz ChD. Organizator i radca prawny chrześcijańskiego ruchu związkowego. Poseł 1922–1935. W czasie drugiej wojny kierownik Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej w Nowym Jorku. Po powrocie do kraju 1946 działacz SP. Wiceprzewodniczący Obywatelskiej Ligi Odbudowy Warszawy. Prowadził wiele głośnych spraw sądowych. Skreślony 1951–1953 z listy adwokatów. W 1956 napisał „Mowę obrończą adwokata Wacława Bitnera w sprawie ks. biskupa Czesława Kaczmarka”.

¹¹⁴⁶ Irena Pławka (1917–1991) i Lucjan Pławski (1909–1984), rzeźbiarze z Warszawy, specjalizujący się w rzeźbie sakralnej.

¹¹⁴⁷ Andrzej Luft (1922–2008), ksiądz, doktor teologii w zakresie sztuki kościelnej. Wikariusz m.in. w parafii św. Wojciecha na Woli, następnie rezydent w parafii św. Aleksandra. Święcenia 1948. Wykładowca 1963–1995 w WSD w Warszawie, Siedlcach i Drohiczynie oraz na ATK. W 1969–1995 dyrektor biblioteki WSD w Warszawie. Od 1983 konserwator zabytków w archidiecezji warszawskiej. Prałat papieski 1974.

¹¹⁴⁸ Siostra Maria Kajetana Górską. Brak danych.

¹¹⁴⁹ Franciszek Radziszewski (1886–1965), ksiądz, urodzony w Polsce, święcenia 1911 w USA. W 1947–1965 proboszcz parafii św. Jana Kantego w Buffalo, będącej centrum życia polonijnego. Wcześniej m.in. wieloletni proboszcz w Lackawannie. Prałat papieski 1942, infułat 1958. Współzałożyciel Ligi Katolickiej Pomocy Religijnej Polsce oraz 1945–1965 jej moderator w diecezji Buffalo. Organizator pomocy charytatywnej dla Polaków.

¹¹⁵⁰ Stanisław Dawidziak (1913–2000), ksiądz diecezji włocławskiej, święcenia 1940. Od grudnia 1946 duszpasterz w Buffalo (USA) i zasłużony działacz polonijny. Założyciel klubu „Polonia” i inicjator liceum polskiego. Po przejściu na emeryturę powrócił do Polski. Od 1993 kanonik honorowy kapituły kolegiaty sieradzkiej. Więzień obozu w Mauthausen.

Trzeba zachować wiele spokoju, zimnej krwi, by uśmiechać się do tragika W[acława] **Bitnera**, by uspokoić członka Rady Państwa J[erzego] **Zawieyskiego**. Tłumaczę temu dziecku politycznemu, które przypadkiem znalazło się wśród braci komunistów, że musi pamiętać, że jest gatunek ludzi, który życie swoje bierze^a w perspektywie wpływów przyszłości. Polska nie zależy od tragizmu partii, od dywizji obcych, rzekomo otaczających Warszawę, od krzyku i zdenerwowania Gomułki, nawet nie od wyłaniającego się na horyzoncie Fr[anciszka] Mazura¹¹⁵¹. Polska siedzi nad Wisłą z woli Ojca Narodów, jest pod opieką swej Królowej. Mamy wiarę po to, by z jej pomocą uspokajać gorączki ludzi pobudliwych nadmiernie. Rzecz znamienna, że do mnie nie przychodzą ludzie optymistyczni, tylko te żagwie fruwające. **Bitner** powinien był iść do bp. Z[ygmunta] Choromańskiego, ale pod nieobecność jego zjawia się na [ul.] Miodowej. Dziwny to człowiek, szalenie autorytatywny, pouczający, ostrzegający, a przy tym umiejący w porę zniknąć i schować się, wtedy gdy już wypowie swoje nauki i wskazania. Ty rób, człowieku, co W[acław] B[itner] ci polecił. Nie polemizowałem z p. B[itnerem], gdyż to jest niecelowe. Podziękowałem za obronę młodego księdza¹¹⁵² w procesie żuromińskim¹¹⁵³.

Ale od J[erzego] **Zawiey[skiego]** wymagam czegoś więcej. Referuje o swej nieudanej rozmowie z min[istrem] **Sztachelskim** w sposób tak dziecięcy, naiwny, bezradny, że musiał usłyszeć kazanie o swej godności pisarza. Lepiej, gdy będzie pisał dramaty, gdyż to pozostanie, a rozmowa z lisami nie przystoi tak dobrodusznemu człowiekowi, który ma wolę wierzenia lisom.

5 lipca 1958

Warszawa – Poznań – Gniezno. Sobota.

Zawsze pocieszający dzień Matki Bożej. Na Mszy św. jest **Danka**, moja siostrzenica, która dziś kończy swoje lata¹¹⁵⁴, i Z[ofia] **Wiśniewska**¹¹⁵⁵ z Zespołu, i kilka siostr z naprzeciwna, i B[ohdan] **Skąpski**. Ten ostatni oddał powielacze wynajęte właścicielom i ogranicza ich

^a W rękopisie wyraz *nieczytelny*. Być może: pisze.

¹¹⁵¹ Franciszek Mazur (1895–1975), działacz komunistyczny, członek najwyższych władz PZPR, wcześniej KPP i PPR. Ambasador PRL w Czechosłowacji 1957–1965. Członek BP KC PZPR odpowiedzialny za sprawy związane z Kościołem 1950–1956; członek Komisji Mieszanej rządu i KEP. Wicemarszałek sejmu 1952–1956. Zastępca przewodniczącego Rady Państwa 1952–1957.

¹¹⁵² Józef Czarnecki (1923–2009), ksiądz. Święcenia 1952. Od 1956 wikariusz w parafii św. Antoniego w Żurominie. Po procesie i wyroku skazującym w maju 1958 przez wiele lat inwigilowany i represjonowany. W 1965–1980 proboszcz w Szczawinie, 2002 kanonik.

¹¹⁵³ W 1908–1958 proboszczem parafii św. Antoniego w Żurominie był ks. Ignacy Staniaszko (1869–1958), który nie zgodził się na pogrzeb 16 II 1958 na cmentarzu parafialnym przewodniczącego PMRN. Kiedy ruszył kondukt, wikary ks. Józef Czarnecki usiłował z parafianami przeszkodzić w pochówku. Po tym wydarzeniu MO aresztowała 9 osób. Wikariusza skazano w maju 1958 na półtora roku więzienia w zawieszeniu. Incydent był sprowokowany i wykorzystany przez władze. Następstwem była ustawa z 1959, nakazująca na równi traktować wiernych wyznania katolickiego i pozostałe osoby, gwałcąc więc specyfikę cmentarza kościelnego.

¹¹⁵⁴ Danuta Sulek, siostrzenica prymasa Wyszyńskiego, 5 VII 1958 kończyła 33 lata.

¹¹⁵⁵ Zofia Wiśniewska (1920–2010), członkini „Ósemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego).

działalność w Instytucie Prymasowskim. Czyni to z własnej inicjatywy. Chce pozostać przy rotaprint^a niemieckim.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] we trzech: księży biskupów¹¹⁵⁶ nie ma. Dzieci „**duńskie**”¹¹⁵⁷ zostały w domu. Panowie z M[inisterstwa] S[praw] Z[agranicznych] przyznają, że nieładnie zrobili, że odmówili w ostatnim momencie, gdy już dzieci siedziały na walizkach. Ale podobno boją się „księdza rektora” polskiej misji w Danii – ks. Szymaszek^{b 1158} – który ma być wyjątkowo groźnym wrogiem ustroju¹¹⁵⁹.

W czasie sesji przyszedł ks. infułat **Mystkowski**, by poinformować o przebiegu rekolekcji Unii dla kapłanów we Wrocławiu. Składa „hołd” w ich imieniu; radzą mu, by wpisał się do książki, bo prymas na sesji. Ks[iaźdz] M[ystkowski]: „Może teraz, po aresztowaniu o. Pirożyńskiego, lepiej się nie wpisywać?”. Tak wzmocnił swego ducha na rekolekcjach prezes długoletni Unii – ks. St[anisław] Mystkowski. Warszawskich księży było tam tylko pięciu pod wodzą ks. M[ystkowskiego].

13.00. Po obiedzie wyjazd do **Poznania** z prof. **Zachwatowiczem**. W drodze burze, pioruny; od Słupcy droga zawałona drzewami, ślady piorunów, rzeki wody. Stajemy w Poznaniu na godzinę 18.15.

Idziemy zaraz do katedry. Wolna od skrzyń-stall zyskuje na przejrzystości. Wierni widzą lepiej ołtarz. Ale abp B[araniak] nie jest zadowolony, gdyż wierni nie widzą w katedrze biskupa. Projektuje się otwarcie prześwitu, za którym stoi pomnik kard. Ledóchowskiego, a pomnik przenieść do jednej z kaplic przy wejściu głównym¹¹⁶⁰.

W Domu Ar[cy]b[isku]pim długa debata nad projektem witraży **Bunscha** do katedry. Prof[esor] Z[achwatowicz] krytykuje zawzięcie, ar[cy]b[isku]p broni swej pozycji. Po długiej dyskusji wyjeżdżamy do Gniezna.

6 lipca 1958

Gniezno – Markowice – Gniezno. Niedziela.

7.30. Msza św.

8.30. Ks[iaźdz] kan[onik] Raiter – sprawy kurialne.

^a W rękopisie forma mianownikowa: rotaprint.

^b W rękopisie nazwisko nadpisane ręką autora nad linijką tekstu.

¹¹⁵⁶ Chodzi o bp. Wacława Majewskiego i bp. Zygmunta Choromańskiego.

¹¹⁵⁷ Chodzi o dzieci z zakładu w Chotomowie, zaproszone na wakacje do Danii.

¹¹⁵⁸ Jan Tomasz Szymaszek CSsR (1901–1989), od 1950 duszpasterz w Danii, 1953–1989 pierwszy rektor nowo utworzonej PMK w Danii. Do redemptorystów wstąpił 1917. Świecenia 1925. Więzień obozów, m.in. Dachau. Duszpasterz polonijny w Niemczech 1945–1950.

¹¹⁵⁹ Ksiądz Jan Tomasz Szymaszek CSsR zapoczątkował w 1958 akcję charytatywną, polegającą na zapraszaniu dzieci polskich na kolonie do Danii. Pierwsza grupa 60 dzieci w wieku 7–12 lat z trzema opiekunami przyjechała z Nowego Sącza na 4 tygodnie i wróciła do Polski obficie zaopatrzona w pomoc materialną dla swoich rodzin. Ponieważ ks. Szymaszek odmówił współpracy z ambasadą PRL, tamtejszy urzędnik zalecił wstrzymanie wyjazdu kolejnej grupy.

¹¹⁶⁰ Neorenesansowy nagrobek kard. Mieczysława Ledóchowskiego z 1903, dłuta Władysława Marcinkowskiego (1858–1947), znajduje się w kaplicy św. Józefa.

Ks[iądz] dr Michalski¹¹⁶¹ – sprawy budowy w bazylice.

9.30. Wyjazd do **Markowic**¹¹⁶² na odpust Nawiedzenia NMP. Wszystkimi drogami ciągną ludzie; wiele samochodów napęcznionych dziatwą i młodzieżą. Na miejscu jest do 15 tysięcy ludzi. Ołtarz na cmentarzu, w oparciu o ścianę świątyni. Brak jest organizacji. Chór słabiuchny, lud prawie nie śpiewa, megafony zawodzą. Kazanie wygłaszam pod drzewami, lud słucha uważnie. Ciągłe wisi deszcz, ale na *Sanctus*¹¹⁶³ jest słońce. Deszcz lunie dopiero podczas niesporów, ale wtedy rozpędzi skutecznie ludzi i kramarzy odpustowych. Wynoszę stąd wrażenie, że duszpasterstwo zakonników¹¹⁶⁴ ciągle zawodzi.

Po obiedzie jestem na niesporach, które się odbywają w strasznej duszności; ciasno niemożliwie. Kazanie krótkie. Wracamy do Gn[iezna] na 17.00.

18.00. B[isku]p A[ntoni] **Pawłowski** z Włocławka przybył w sprawach Jasnogórskiego Studium Mariologicznego. Byłaby to sekcja przy Instytucie Prymasowskim Ślubów Narodu na J[asnej] G[órze]. Omawiamy tematy dla prac J[asnogórskiego] S[tudium] M[ariologicznego]. A więc: 1) patrystyka mariologiczna; 2) jakieś *florilegium maria-num*¹¹⁶⁵; 3) egzegeza mariologiczna; 4) chrystocentryzm a maryjność. Należy iść w kierunku teologii mariologicznej. Poza tym omawiamy projekty organizacyjne dla Studium Mariolog[icznego]. Rozmowa trwa do godz. 11.00 [w nocy].

7 lipca 1958

Gniezno – Brześć nad Gopłem – Kruszwica – Kościeszki – Gniezno. Poniedziałek.

4.30. Msza św. w kaplicy domowej.

5.30. Wyjazd do Brześcia nad G[opłem]. Od Strzelna poczynając, ludzie gromadzą się na ulicach, szczególnie w Kruszwicy. Za skrzyżowaniem dróg na Brześć Kuj[awski], wzdłuż szosy do Piotrkowa Kuj[awskiego], stoi szereg bram powitalnych, a przy każdej gromada dzieci i starszych zmierzających do pracy.

7.05. Stajemy przy bramie w Brześciu. Są tutaj oboje fundatorzy, państwo Miechowie¹¹⁶⁶, ks. szamb[elan] D[obromir] Ziarniak – pierwszy proboszcz Brześcia¹¹⁶⁷, ks. dziekan J[ózef] Dunaj¹¹⁶⁸ z Piotrkowa, wielka delegacja par[afii] Połajewo z bardzo wymowną

¹¹⁶¹ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

¹¹⁶² W Markowicach (wieś w pow. mogileńskim) znajduje się sanktuarium MB Królowej Miłości i Pokoju.

¹¹⁶³ *Lac*. Święty. Początek aklamacji w liturgii eucharystycznej: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus Sabaoth* („Święty, Święty, Święty, Pan Bóg Zastępów”).

¹¹⁶⁴ Sanktuarium w Markowicach było w 1921–2013 pod opieką misjonarzy oblatów Maryi Niepokalanej.

¹¹⁶⁵ Jakiś rodzaj antologii maryjnej; *florilegium* (*lac. flos* – kwiat, *lego* – zbieram), antologia, zbiór epigramatów lub cytatów pisarzy starożytnych, także wczesnochrześcijańskich, tworzone dla celów dydaktycznych, apologetycznych i polemicznych.

¹¹⁶⁶ Kazimiera z d. Strehl (1886–1961) i Czesław (1881–1965) Miechowie, ziemianie, fundatorzy kościoła św. Wojciecha, plebanii i domu katolickiego w Brześciu nad Gopłem (1938). W 1943 kościół częściowo spłonął. Odbudowę i remont zakończono 1955. Konsekracji odbudowanego kościoła dokonał prymas Wyszyński 7 VII 1958.

¹¹⁶⁷ W 1948–1989 drugim proboszczem parafii św. Wojciecha w Brześciu był ks. Czesław Majchrzak (1916–1999), święcenia 1942.

¹¹⁶⁸ Józef Dunaj (1892–1965), ksiądz, kolega – dziekan kursowy – prymasa Wyszyńskiego z WSD we Włocławku. W 1956–1965 proboszcz parafii św. Jakuba w Piotrkowie Kujawskim i dziekan piotrkowski. Święcenia 1924.

mówczynią i chórem dziewcząt z Przewozu^a. Przedstawiciel rady par[afialnej]¹¹⁶⁹ wygłasza cięte przemówienie, w którym rozprawia się ze wszystkimi wrogami moimi. Ułożono wiele aktualnych wierszy, które przypominają mi Stoczek i Prudnik, i zwycięstwo M[atki] Bożej. Konsekrację prowadzi ks. prof. Bolz. Bracia ks[ięża] Zientarscy¹¹⁷⁰ zmontowali śpiewy liturgiczne, które idą pierwszorzędnie. Pracujemy do godz. 11.30, kiedy konsekracja jest ukończona. Sumę śpiewa ks. D[obromir] Ziarniak. Głoszę kazanie z ambony. Po sumie udzielam odpustu zupełnego i fundatorowi kościoła p. **Czesławowi Miechowi** przypinam krzyż *Pro Ecclesia et Pontifice*¹¹⁷¹. Fundator, pragnąc zadośćuczynić za winy swej rodziny, wybudował tutaj w kilka miesięcy kościół, plebanię, dom katolicki, zabudowania parafialne, cmentarz grzebalny i wszystko wyposażył ziemią. Resztę mu zabrano w obecnej rzeczywistości. To, co dał Kościołowi, to ocalało.

W czasie obiadu jest również żona fundatora. Na pożegnanie zbiera się dziatwa z wierszami.

W drodze powrotnej zatrzymujemy się w **Kruszwicy**, by obejrzyć postęp prac w kolegiacie¹¹⁷². Jest bardzo widoczny. Ks[iądz] **Kijewski**¹¹⁷³ nadal pracuje o własnych siłach. Ciągłe otwarta jest sprawa odbudowy obydwu wieżyc romańskich. Dochodzimy do przekonania, że musiały tu być.

Na plebanii są obydwaj konserwatorzy wojewódzcy¹¹⁷⁴.

Dowiadujemy się ciekawych rzeczy z pobytu przewodniczącego R[ady] P[aństwa], p. **Zawadzkiego**¹¹⁷⁵. Obradowano pod gołym niebem, pod Mysią Wieżą¹¹⁷⁶. Nie zaproszono nikogo z obywateli miasta prócz przewodniczącego M[iejskiej] R[ady] N[arodowej]¹¹⁷⁷. Natomiast przybyło wiele policji tajnej i mundurowej, która tworzyła kordony bezpieczeństwa. Pan Z[awadzki] pytał o zabytki Kruszwicy; nic mu nie powiedziano o kolegiacie, a on sam nic o niej nie wiedział. Był „nakaz”, żeby do kolegiaty nie chodzić. Przewodniczący R[ady] P[aństwa] posłuchał. Mówiono o Millenium, ale do kolegiaty nie zajrzano. Nawet

Więzień obozów w Sachsenhausen i Dachau. Proboszcz parafii św. Michała Archaniola w Russocicach 1946–1948 i św. Wita w Tuliszkowie 1948–1956.

^a W rękopisie małą literą. Najpewniej chodzi jednak o wieś w gm. Piotrków Kujawski.

¹¹⁶⁹ Był to przewodniczący rady parafialnej Alojzy Kocent z Łabędzina.

¹¹⁷⁰ Chodzi o księży: Władysława i Romana Zientarskich.

¹¹⁷¹ Łac. Dla Kościoła i Papieża; medal (krzyż) Stolicy Apostolskiej, przyznawany osobom świeckim przez papieża na wniosek biskupa diecezjalnego za zaangażowanie na rzecz Kościoła. Ustanowiony 1888 przez papieża Leona XIII.

¹¹⁷² Kolegiata św. Apostołów Piotra i Pawła w Kruszwicy, jeden z najcenniejszych zabytków architektury romańskiej w Polsce (XII w.). Do momentu przeniesienia biskupstwa do Włocławka w połowie XII w. pełniła funkcję katedry, potem kościoła kolegiackiego (kościół niebędący katedrą, przy którym istnieje kapituła). W latach 50. i 70. prowadzono prace remontowo-konserwatorskie mające na celu reromanizację kolegiaty.

¹¹⁷³ Leon Kijewski (1905–1976), ksiądz, kanonik. Od 1953 proboszcz kolegiaty św. Apostołów Piotra i Pawła i dziekan kruszwicki. Prowadził prace remontowe w celu reromanizacji kolegiaty. Święcenia 1931. W 1936–1939 proboszcz parafii św. Mikołaja w Dźwiersznie. Więzień obozu w Dachau. Sympatyzywał z ruchem księży-patriotów.

¹¹⁷⁴ Brak danych.

¹¹⁷⁵ Aleksander Zawadzki przyjechał do Kruszwicy 5 VI 1958, żeby wziąć udział w uroczystej sesji WK FJN, stanowiącej inaugurację obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego na terenie województwa bydgoskiego.

¹¹⁷⁶ Mysia Wieża, 32-metrowej wysokości wieża na półwyspie wcinającym się w jezioro Gopło. Pozostałość XIV-wiecznego zamku. Nazwa związana z legendą o Popielu.

¹¹⁷⁷ Przewodniczącym PMRN w Kruszwicy w 1954–1963 był Maksymilian Marulewski.

nie pozwolono oflagować ulicy wiodącej na kolegiatę. Społeczeństwo jest „oburzone”. Ale to nie ma znaczenia. Tak wygląda kultura naszych władców. Kto dzieli wierzących i niewierzących? Na pewno prymas.

W drodze powrotnej skřęciliśmy do **Kościeszek**, by obejrzeć uratowany kościółek drewniany¹¹⁷⁸ dzięki pracy ks. Musiała¹¹⁷⁹, który zrzucił płyty betonowe, wyprostował kościół i podźwignął walące się stropy. Dziś pięknie wygląda, zwłaszcza od zewnątrz. W drodze do K[ościeszek] wóz konserwatora wpadł do rowu. Wyciągali nas robotnicy i dziewczęta od buraków.

Wracamy na **Strzelno** po drogach zalanych wodami z deszczów i burz.

17.00. W domu. Już odjechał bp Pawłowski i prof. Zachwatowicz.

20.00. Sprawy administracyjne z ks. H[enrykiem] Raiterem i ks. J[anem] Czerniakiem.

8 lipca 1958

Gnieszno – Częstochowa. Wtorek.

7.30. Na Mszy św. p. Fabiszewska¹¹⁸⁰ z USA z córką s. Moniką¹¹⁸¹, zmartwychwstanką, z prośbą o błogosławieństwo. S[iostrą] Monika, urodzona w USA, mówi dobrze po polsku. Przedstawiła mi się już w Rzymie.

9.00. Ks[iądz] **Posadzy**, generał chrystusowców, opowiada o swoich wrażeniach z **Neviges**¹¹⁸² w N[iemieckiej] R[epublice] F[ederalnej]; z rozmowy z wikariuszem gen[eralnym] Kolonii Teuschem¹¹⁸³ dowiedział się ks. P[osadzy], że zdaniem Niemców Polacy oddali wielkie przysługi Niemcom, gdyż ożywili kult maryjny, który był wyziębiony. Polacy niechętnie są usposobieni do odwiedzania Polski; nawet ks. Lubowiecki¹¹⁸⁴ odradza jechać, jest to źle widziane. Wybiera się pielgrzymka Polaków z Niemiec do Częstochowy; ks. L[ubowiecki] odradza jednemu z księży towarzyszyć pielgrzymce.

Ks[iądz] radca **Dąbrowski** w sprawie konkursu chórów a[rchi]diecezjalnych; przyjmuję program uroczystości w Gn[ieźnie].

Ks[iądz] rektor **Pacyna** w sprawie nowych kandydatów do seminarium, których zgłoszono 28; wśród nich wielu chorych na nerwicę serca.

11.00. Zwiedzam gruntownie przebudowaną bazylikę. Wspinamy się pod sklepienia,

¹¹⁷⁸ Drewniany kościół parafialny św. Anny w Kościeszkach z połowy XVIII w. (dekanat kruszewicki, pow. mogileński).

¹¹⁷⁹ Antoni Musiał (1906–1981), ksiądz. W 1954–1969 proboszcz parafii św. Anny w Kościeszkach. Święcenia 1932. W 1937–1954 proboszcz parafii św. Anny w Podlesiu Kościelnym. Więzień obozu w Dachau. Od 1969 emeryt w Unisławiu. W 1969 prałat honorowy.

¹¹⁸⁰ Janina Fabiszewska, z d. Micuła.

¹¹⁸¹ Monika Maria Stefania Fabiszewska CR (ur. 1933), urodzona w USA. Wstąpiła do zmartwychwstanek w 1947 w Rzymie, pierwsze śluby 1950. W 1955–1956 nauczycielka dzieci w szkole elementarnej św. Kazimierza w Yonkers. Wystąpiła ze zgromadzenia 1970.

¹¹⁸² Neviges, obecnie w granicach miasta Velbert w Nadrenii Północnej-Westfalii, niedaleko Düsseldorfu.

¹¹⁸³ Teusch, wikariusz generalny Kolonii. Brak danych.

¹¹⁸⁴ Edward Lubowiecki (1902–1975), ksiądz. W 1945–1975 wikariusz generalny dla Polaków w Niemczech z siedzibą we Frankfurcie nad Menem. Od 1964 wizytator kanoniczny. Święcenia 1924. Więzień obozów Mauthausen, Steyr i Dachau.

które są już wytynkowane. Pracuje się nad ścianami; próba pobiału wypada nieco za mocno. Są obawy, że całość wypadnie zbyt białe, że sklepienie będzie się zlewać ze ścianami. Ale patrząc z dołu, poprawia się widok. Oglądamy z zewnątrz pracę nad przebudową przypornic, które nakrywane są kamiennymi daszkami. Są to olbrzymie bloki ważące po 4 metry¹¹⁸⁵; na każdą przypornicę idzie cztery bloki.

Oglądałam też rozpoczętą przebudowę **kanonii** ks. J[ana] Czerniaka; jest to pełne próchno. Są tu roboty o wiele kosztowniejsze, niż planowano.

13.45. Wyjazd do **Częstochowy** przez Kalisz, Wieluń. W W[ieluniu] widzieliśmy katastrofę; pod ciężarowy wóz, idący przed nami, wpadł chłopczyna może 9-letni. Niesiony na rękach, ocucił się z omdlenia.

18.00 na Jasnej Górze. Zaraz na progu dowiaduję się, że p. Kuszell z Instytutu została ponownie wezwana przez UB drogą pocztową.

20.30. W kaplicy początek rekolekcji dla młodych kapłanów z arch[idiecezji] gnieźnieńskiej. Jest ich około 120.

9 lipca 1958

Jasna Góra. Środa.

Pierwszy dzień ćwiczeń rekolekcyjnych dla młodych księży gnieźnieńskich.

7.30. **Msza św.** w kaplicy Matki Bożej J[asno]g[órskiej]; wszyscy kapłani po odprawieniu swoich Mszy św.¹¹⁸⁶ uczestniczą na Mszy wspólnej; śpiewają *Bogarodnicę* i wiele innych pieśni polskich. Lud bierze czynny udział w modlitwie kapłanów.

Po Mszy św. przemawiałem do chorych [z] parafii św. Krzyża w W[arsza]wie, którzy w liczbie 40 przybyli tu z pielęgniarkami i swoim proboszczem¹¹⁸⁷ po pomoc. Przy tej okazji podkreśliłem, jak wielką krzywdę wyrządza prasa Kościołowi, która już drugi raz („Życie Warszawy”, 6–7ª VII [19]58) napada na Episkopat, zarzucając bezczynność wobec klęski powodzi, podczas gdy dary NCWC niszczą w portach¹¹⁸⁸. „Oczywiście, o cła nie idzie”.

W ciągu dnia wygłosiłem do kapłanów trzy konferencje, osnute na tle mej pracy, napisanej w Prudniku Śl[ąskim] – wspólnie z Trójcą Świętą, z Kościołem i z biskupem. Wieczorem miałem jeszcze „słówko” w kaplicy podczas apelu jasnogórskiego.

^a W rękopisie omyłkowo: 8 VII.

¹¹⁸⁵ Miara: 1 metr = 100 kg używana była w zasadzie do płodów rolnych, zwłaszcza ziemniaków.

¹¹⁸⁶ Przed zmianami wprowadzonymi przez Sobór Watykański II nie istniała możliwość koncelebry.

¹¹⁸⁷ Tadeusz Olszański CM (1921–1995), doktor teologii. Od 1957 proboszcz parafii św. Krzyża w Warszawie. W 1937 wstąpił do Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo. Święcenia 1943. Długoletni wykładowca homiletyki w seminariach duchownych. Autor wielu publikacji z zakresu homiletyki.

¹¹⁸⁸ W „Życiu Warszawy” ukazały się dwa artykuły propagandowe, obarczające winą Episkopat za zablokowanie zagranicznej akcji charytatywnej. Zob.: [red.], *Sprawa darów w świetle faktów*, „Życie Warszawy”, 4 VI 1958, s. 3; S. Dobrowolski, *Gdzie nie dociera powódź*, „Życie Warszawy”, 6–7 VII 1958, s. 3–4.

19.30. Przyszedł bp **Goliński** w sprawie Instytutu Ślubów. Dwóch pracowników instytutu zostało ponownie wezwanych przez urząd prokuratorski do Katowic na śledztwo. Postanowiliśmy rozpatrzyć sprawę na kolegium w Kolegium Instytutu.

10 lipca 1958

Jasna Góra. Czwartek.

Drugi dzień ćwiczeń rek[olekcyjnych] dla kapłanów gnieźnieńskich. Nie idą mi łatwo te konferencje. Tak mi się wydaje, że moi słuchacze są zbyt młodzi, by to wszystko uchwycić w swoje młode życie, co z trudem dochodzi do zrozumienia pod koniec tego życia. A może to tylko moja nieznajomość tych młodych kapłanów, którzy doszli do ołtarza podczas mej nieobecności w archidiecezji, sprowadza te myśli. Prawdą jest, że ich prawie nie znam, że nie umiałbym przykleić nazwisk do nich.

Wygłosiłem dziś trzy konferencje. Ojciec duchowny prowadził drogę krzyżową na wałach; przyłączyło się wielu ludzi chodzących po wałach.

Wieczorem po apelu jasnogórskim słowo do obecnych.

11 lipca 1958

Jasna Góra. Piątek.

Trzeci dzień rekolekcji gnieźnieńskich. I dziś były trzy konferencje. Zmuszony byłem zwrócić uwagę młodym kapłanom, by więcej szanowali łaskę skupienia, gdyż mają skłonność do gadania. Wśród uczestników znalazło się kilku młodych, którzy rekolekcje traktowali formalnie, byli obecni ciałem, ale spali ostentacyjnie. Zwierzałem się ze swoimi oporami ks. Czerniakowi, który usprawiedliwiał księży.

Po obiedzie przeprowadziłem rozmowę z ks. **Pinkowskim**¹¹⁸⁹, młodym kapłanem, który zyskał sobie zły rozgłos w Gnieźnie. Ks[iądz] P[inkowski] uważał, że zarzuty są niesłuszne, że jest spokojny z sumieniem. Robi wrażenie „aniołka”; podobny typ jest i w archid[iecezji] warszawskiej; człowiek, który robi wrażenie „świętego Stanisława”, a w rzeczywistości jest skończonym łotrem. Rozmowa nie przyniosła większego rezultatu.

Druga rozmowa była prowadzona z ks. **Szczerkowskim**¹¹⁹⁰, który otrzymał translokację w Kościelcu i źle się zachował wobec ludzi, agitując przeciwko nowemu proboszczowi, ks. **Glińskiemu**¹¹⁹¹. Doszło do zamieszek w parafii, a mogłoby dojść do drugiego Boleśławia¹¹⁹², gdyż ręka rządowa już działała.

¹¹⁸⁹ Zygmunt Pinkowski (ur. 1930), ksiądz. Świecenia 1956. W grudniu 1958 porzucił kapłaństwo, podjął pracę w PWRN w Bydgoszczy i przeszedł do Kościoła polskokatolickiego. Następnie zamieszkał na Śląsku. Ukończył 1971 studia ekonomiczne. Autor książki *Od kapłaństwa do ateizmu. Wspomnienia byłego księdza* (Bydgoszcz 2009).

¹¹⁹⁰ Czesław Szczerkowski (1921–2014), ksiądz. Świecenia 1953. W 1957–1958 wikariusz w parafii św. Małgorzaty w Kościelcu Kujawskim, wcześniej w Pakości i Strzelnie. W 1958–1966 proboszcz parafii św. Mikołaja we Wszemborzu, 1966–1997 parafii św. Trójcy w Skarboszewie.

¹¹⁹¹ Kazimierz Gliński (1911–1967), ksiądz. W 1958–1965 proboszcz parafii św. Małgorzaty w Kościelcu Kujawskim. Świecenia 1934.

¹¹⁹² Zob. przypis pod datą 6 III 1958.

Jeszcze jedna rozmowa z ks. **Michalskim**¹¹⁹³ z Kawęczyna, który został przeniesiony do Ślesina nad Notecią. Pragnął tam pozostać lub iść do Mielżyna¹¹⁹⁴.

15.00. Konferencja w Instytucie Prymasowskim Ślubów Narodu. Omawiano dłużej współpracę w I[nstytucie] P[rymasowskim] pań z Zespołu (M[arii] Okońskiej i M[irosławy] Hankiewicz). B[isku]p Goliński widział dwa nurty pracy: „męski” i „żeński”. Pierwszy odznaczający się umiarem, drugi – dynamizmem i inicjatywą, nie zawsze liczącą się z możliwościami realizacji. Ponieważ „linia żeńska” prosiła mnie o zwolnienie z Kolegium, postawiłem formalny wniosek o ograniczenie pracy pań do biura. Sesja wypowiedziała się przeciwko ustąpieniu pań z Kolegium. Omawialiśmy podział kompetencji w I[nstytucie] P[rymasowskim] i w Kolegium.

17.00. Trzecia konferencja.

18.00. Ks[iądz] Marchewka Antoni w sprawie „Niedzieli”.

20.30. W kaplicy po apelu jasnogórskim przemawiał ks. szamb[elan] **Szymański**¹¹⁹⁵, dziękując za rekolekcje. Zabrał głos ks. W[alery] **Jasiński**, prosząc o pamięć o Polonii. Przemawiałem do kapłanów swoich i do Polonii amerykańskiej.

12 lipca 1958

Jasna Góra – Gniezno. Sobota.

5.30. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej na zakończenie rekolekcji. Krótkie przemówienie do kapłanów i obecnego ludu.

8.15. D[alszy] c[iąg] posiedzenia Kolegium Instytutu. W czasie posiedzenia przyszła wiadomość, że zgłosił się prokurator¹¹⁹⁶ z Katowic z zapytaniem, czy podjęte zostało wezwanie dla p. Kuszell do prokuratury. Odpowiedziano, że oboje wezwani są na urlopie. W zebraniu brał udział mec[enas] Jesse¹¹⁹⁷, który specjalnie przybył, aby konsultować w sprawie wezwanych przez UB. Jest zdania, że nie należy podejmować wezwań za nieobecnych, a tylko powiadomić prokuraturę. Natomiast mec[enas] Jesse był zdania, że do G[łównego] U[rzędu] K[ontrolni] Pr[asy] powinien ktoś pójść z zapytaniem, o co idzie. Postanowiono, że pójdzie ks. dyr[ektor] **Dąbrowski** Br[onisław], B[ohdan] **Skąpski** lub też mec[enas] **Jesse**.

Omawiano sprawy finansowe I[nstytutu] P[rymasowskiego]. Okazuje się, że na składzie leży około 400 tysięcy Ślubów Jasnogórskich. Trzeba to upłynnić, by zapłacić zaległości. Konieczną jest rzeczą stworzyć fundusz rezerwowowy wydawniczy.

¹¹⁹³ Stanisław Michalski (1926–1992), ksiądz. Święcenia 1955. Wikariusz w: Brzozie, Gniewkowie, Ślesinie, Kcyni, Bydgoszczy, Pleszewie, Ostrowie Kościelnym. Kapelan funkcjonującego od 1956 Państwowego Zakładu dla Dorosłych w Kawęczynie (pow. inowrocławski). W 1962–1992 proboszcz parafii św. Marii Magdaleny w Ryszewku (dekanat rogowski, gm. Gąsawa).

¹¹⁹⁴ Parafia Wszystkich Świętych w Mielżynie koło Witkowa.

¹¹⁹⁵ Aleksander Szymański (1906–1981), ksiądz. W 1935–1980 proboszcz parafii św. Bartłomieja w Kowalewie. Święcenia 1930. W czasie drugiej wojny ukrywał się w GG. Szambelan papieski.

¹¹⁹⁶ Prawdopodobnie chodzi o prokuratora Jana Bobonia lub wiceprokuratora Jana Rydzia.

¹¹⁹⁷ Henryk Jesse (1902–1990), adwokat poznański. Radca w kuriach biskupich w Poznaniu i w Gorzowie Wlkp., a także w SPP. Przyjeżdżał na regularne dyżury do Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP.

Po sesji I[nstytutu] P[rymasowskiego] zwiedzam przygotowania do **wystawy** maryjnej. Pracuje grupa plastyków, głównie kobiet.

Po obiedzie wyjazd do Gniezna z ks. W[alerym] **Jasińskim** i ks. **Peszkowskim**. Po drodze wstąpiłem do świetlicy przy ul. Trzeciego Maja, gdzie Zespół stworzył placówkę opieki nad pielgrzymującymi dziewczętami. Zastaliśmy grupę warszawskich dziewcząt na kursie szkoleniowym, poświęciłem lokal, młodzież zaśpiewała kilka pieśni i pojechaliśmy w dalszą drogę.

W **Kaliszu** złożyliśmy hołd św. **Józefowi**, czego bardzo gorąco pragnął ks. Peszkowski.

W Gnieźnie jesteśmy na godz. 20.30. Po krótkiej gawędzie – spoczynek.

13 lipca 1958

Gniezno – Strzydzewiec.

5.30. Msza św.

6.00. Wyjazd do Strzydzewca na konsekrację kościoła¹¹⁹⁸ w towarzystwie ks. J[ana] Czerniaka. Piękna droga od **Jarocina**. Oglądam ruiny kościoła Świętego Ducha¹¹⁹⁹, który należy odbudować, zwłaszcza że obok rozbudowuje się osiedle.

Po drodze do S[trzydzewca] mijamy kilkanaście bram powitalnych, przy których stoją gromadki ludzi i małych dzieci. Powitanie przy bramie cmentarnej: gorące przemówienie przedstawiciela rady parafialnej, małej dziewczynki i zbiorowe grupy dzieci. Obrzęd konsekracji jest przygotowany starannie. Ceremonię prowadzi ks. Bolz, śpiewy ks. Zientarski¹²⁰⁰, instrukcję o przebiegu uroczystości – z ambony przez głośniki – prowadzi ks. szamb[elan] Kowalewicz¹²⁰¹. Przybył zespół orkiestry salezjanów z Łądu¹²⁰²; alumni w komżach idą i grają; wygląda to nieco egzotycznie. Można chyba porównać z kapłanami Starego Zakonu. Teren jest świetnie zradowfonizowany. Pogoda cudowna, ale wewnątrz świątyni gorąco. Piękną grupę tworzą małe dziewczynki z liliami żywymi w dłoniach; jest ich przeszło 150. Pracujemy od godz. 8.00 do 11.30 – dość sprawnie, bez przeszkód. Po sumie, którą odprawił dziekan z Kotlina¹²⁰³, wygłosiłem kazanie na cmentarzu kościelnym; wielka rzesza ludzka stała w skupieniu pod pięknymi drzewami,

¹¹⁹⁸ Strzydzewiec, od lat 70. XX w.: Strzydzew, wieś w pow. pleszewskim z kościołem św. Józefa Robotnika, wybudowanym na przełomie XIX i XX w. przez katolików niemieckich, po drugiej wojnie odnowionym i rekonsekrowanym przez prymasa Wyszyńskiego 13 VII 1958.

¹¹⁹⁹ Ruiny późnogotyckiego kościoła św. Ducha znajdują się w Parku Miejskim w Jarocinie. Świątynia z należącym do niej szpitalem została ufundowana w pierwszej połowie XV w. Kościół murowany datowany jest na początek XVI w. Od początku XIX w. w ruinie.

¹²⁰⁰ Chodzi o ks. Władysława Zientarskiego.

¹²⁰¹ Hipolit Kowalewicz (1891–1969), ksiądz. W 1935–1968 (z przerwą w czasie drugiej wojny) proboszcz parafii św. Mikołaja w Grodzisku nad Prosną. Święcenia 1917. Radca duchowny, tajny szambelan papieski.

¹²⁰² Pocysterskie XII-wieczne opactwo w Łądzie nad Wartą objęli w 1921 salezjanie. W 1952 po likwidacji przez władze komunistyczne mieszczącego się tam niższego seminarium salezjanie zorganizowali w Łądzie WSD Towarzystwa Salezjańskiego.

¹²⁰³ Ludwik Kaszyński (1900–1973), ksiądz. Od 1935 proboszcz parafii św. Kazimierza w Kotlinie. Dziekan dekanatu czerwińskiego. Święcenia 1929. W 1960 radca duchowny.

otaczającymi świątynię. Ci ludzie brali żywy udział w swej uroczystości, do której przygotowali się przez św[ięte] misje.

Na plebanii obdzieliłem dzieci z liliami obrazkami, wysłuchałem jeszcze kilku wierszyków, poznałem alumnów salezjańskich z Łądu. Przyjechali księża z okolicznych dekanatów, m.in. szambelan z Jarocina¹²⁰⁴, szambelan z Kowalewa¹²⁰⁵, ks[iaźdz] prob[oszcz] z Pleszewa¹²⁰⁶, któremu odmówiono paszportu do Brukseli. Księża byli gotowi do załatwiania wielu spraw, co zawsze jest kłopotliwe.

14.30. W drodze powrotnej zatrzymaliśmy się w **Jarocinie**, by poświęcić dzieciom lilijki św. Antoniego. Było wiele radości i krzyku.

Podążaliśmy teraz do **Sokolnik**¹²⁰⁷, rodzinnej miejscowości ks. J[ana] **Czerniaka**, by poświęcić krzyż, wystawiony w posesji rodzinnej przez starego ojca, liczącego dziś 81 lat¹²⁰⁸. Zebrała się cała wieś. Po drodze spotykaliśmy tu i ówdzie ludzi pracujących przy warzywach. Po przemówieniu poświęciłem krzyż i zostałem na podwieczorku.

W parafialnym kościele zebrała się ludność na modły błagalne o pomyślne żniwa. Ks[iaźdz] proboszcz¹²⁰⁹ czytał piękne modlitwy o pracy, a lud odpowiadał na inwokacje. Wygłosiłem okolicznościowe przemówienie.

^aPowrót do domu na godz. 20.00. Moi goście zorganizowali wyprawę do Biskupina¹²¹⁰.

14 lipca 1958

Gniezno – Piotrków Kujawski. Poniedziałek.

7.30. Msza św. w **Polskiej Wsi** dla kursu katechetycznego archid[iecezji] gnieźnieńskiej. Bierze udział 35 osób, w czym jeden mężczyzna, eksjezuita. Kierownictwo spoczywa w ręku instruktorki diecezjalnej¹²¹¹, absolwentki instytutu ks. **Wojtukiewicza**¹²¹². Poziom uczestniczek bardzo różny. Wysuwają projekty ściślejszego związku ze sobą w postaci stowarzyszenia katechetycznego; projektują budowę domu własnego, gdzie byłby punkt oparcia dla kursów katechetycznych, a może i schronienie na starość. Widocznie ten problem staje dziś przed ludźmi poświęcającymi się tej pracy.

^a *Ostatni akapit napisany jest w poprzek strony na lewym marginesie.*

¹²⁰⁴ Chodzi o ks. Edwarda Degórskiego.

¹²⁰⁵ Chodzi o ks. Aleksandra Szymańskiego.

¹²⁰⁶ Przypuszczalnie chodzi o parafię Ścienia św. Jana Chrzciciela w Pleszewie, czyli farę. Proboszczem 1949–1958 był ks. Sylwester Kinecki (1911 – 13 VIII 1958), święcenia 1938. W 1953 usamodzielniała się druga parafia w Pleszewie: św. Floriana. Proboszczem 1953–1967 był ks. Jan Szmelter (Schmelter) (1913–1993), święcenia 1939.

¹²⁰⁷ Chodzi o Sokolniki (pow. wrzesiński) z parafią św. Jakuba Apostoła.

¹²⁰⁸ Stanisław Czerniak (1879–1963), ojciec późniejszego bp. Jana Czerniaka. Czyli w 1958 miał 79 lat.

¹²⁰⁹ Józef Jachecki (1905–1983), ksiądz. W 1950–1979 proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Sokolnikach koło Wrzesni. Święcenia 1931. W 1945–1950 proboszcz parafii św. Marcina BiM w Wyrzysku.

¹²¹⁰ Biskupin, gród z epoki brązu, częściowo zrekonstruowany i udostępniony do zwiedzania (pow. żniński).

¹²¹¹ Instruktorka diecezjalna. Brak danych.

¹²¹² Józef Wojtukiewicz (1901–1989), ksiądz, doktor teologii. W 1945–1958 założyciel i rektor Instytutu Katolickiego we Wrocławiu (początkowo w Częstochowie), od 1958 w Gietrzwałdzie pod nazwą: Ośrodek Katechetyczny. Z pomocą instruktorek kształcił katechetki, stawiając im wysokie wymagania intelektualne, metodyczne i moralne. Warunkiem przyjęcia było wykształcenie średnie z maturą. Tajny szambelan papieski 1959, prałat papieski 1963. Święcenia 1924.

Odwiedziłem siostry w **chórze zakonnym**; jest tu kilka „matek” i reszta siostry drugiego chóru¹²¹³, właściwe pracownice domowe, dźwigające cały ciężar bytowy tego domu na siebie. Matki przełożonej¹²¹⁴ nie ma, gdyż wyjechała do Rzymu. Reszta sióstr obsługuje wakacyjnych gości, którzy należą zazwyczaj do „okopów św. Trójcy”¹²¹⁵. Polska wieś była przed wojną oparciem dla wychowania ludzi „z dobrym” nazwiskiem, którzy dziś, zubożali, powołują się na dawne swoje zaufanie do zgromadzenia i wychowania swych córek. Dziś stare babunie przywożą tu wnuczki na wakacje i wspominają swój pobyt w szkołach Sacré Coeur.

Po licznych fotografiach powrót do Gniezna. Po drodze ks. prof. Peszkowski robi wiele zdjęć z Jeziora Lednickiego¹²¹⁶ i szlaku Mieszkowego na Gniezno z Ostrowa.

11.00. Ks[iądz] **Michalski**¹²¹⁷ chce mi pokazać łuk tęczy w bazylice, który dziś wyłonił się po zdjęciu części rusztowań, osłaniających robotę od strony prezbiterium. Istotnie, robi silne wrażenie swoją bielą kamienną. Praca posuwa się obecnie ku dołowi.

12.30. Po obiedzie pożegnałem swych gości amerykańskich i udałem się do **Piotrkowa Kujawskiego** na zjazd koleżeński. Obecni byli: ks. J[ózef] **Dunaj** (gospodarz), ks. W[o]jciech **Wolski**¹²¹⁸ z **Kramska**, ks. St[efan] **Kołodziej**¹²¹⁹ z Mąkoszyna, ks. I[g]nacy **Bronszewski**¹²²⁰ z Białotarska i ks. A[ntoni] **Kardyński**¹²²¹ ze Stawu. Po ostatnim zjeździe umarł ks. Marian **Sawicki**¹²²², który pracował w diec[ezji] gorzowskiej.

¹²¹³ Istniejący od średniowiecza podział członków w zakonach i w niektórych zgromadzeniach zakonnych uzależniał przynależność do pierwszego lub drugiego chóru od możliwości wypełniania określonych obowiązków (modlitwa chórowa i celebra konwentualna, podejmowanie niektórych zadań apostołskich, posiadanie święceń kapłańskich itd.), w przypadku zakonnic także od wielkości wniesionego posagu. Drugi chór stanowili członkowie wykonujący prace fizyczne. Podział definitywnie zniesiono po Soborze Watykańskim II.

¹²¹⁴ Zofia Günther RSCJ (1889–1965), przełożona domu Sióstr Sacré Coeur w Polskiej Wsi 1948–1962.

¹²¹⁵ „Okopy św. Trójcy”, aluzja do *Nie-boskiej komedii* Zygmunta Krasińskiego. Określenie to oznacza ostatni przyczółek arystokracji, lecz także starego ładu i religii.

¹²¹⁶ Jezioro na zachód od Gniezna z wyspą: Ostrowem Lednickim. Jest to jedno z miejsc wskazywanych jako prawdopodobne miejsce chrztu Mieszka w 966.

¹²¹⁷ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

¹²¹⁸ Wojciech Wolski (1895–1969), ksiądz, kolega kursowy prymasa Wyszyńskiego w WSD we Włocławku. W 1956–1960 proboszcz parafii św. Stanisława BM w Kramsku (pow. koniński), 1960–1966 w Słupcy. Święcenia 1924. Proboszcz parafii św. Wojciecha BM w Kikole 1933–1939 i 1947–1949, parafii Narodzenia NMP w Pyzdrach 1949–1952 i św. Mikołaja Biskupa w Lubaniu 1952–1956. Więzień obozów w Stutthofie, Oranienburgu i Dachau.

¹²¹⁹ Stefan Kołodziej (1898–1982), ksiądz, kolega kursowy prymasa Wyszyńskiego w WSD we Włocławku. W 1955–1964 proboszcz parafii MB Częstochowskiej w Mąkoszynie (pow. koniński), 1964–1973 w Kalinowie. Święcenia 1924. Więzień obozu w Dachau. W 1939–1940 i 1947–1955 proboszcz parafii św. Bartłomieja Apostoła w Bronisławiu.

¹²²⁰ Ignacy Bronszewski (1894–1987), ksiądz, kolega prymasa Wyszyńskiego w WSD we Włocławku. W 1934–1941 i 1945–1959 proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Białotarsku (pow. gostyński). W czasie drugiej wojny ukrywał się w GG. Następnie proboszcz parafii św. Stanisława i św. Mikołaja w Malanowie. Święcenia 1925. Przed drugą wojną proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Tubądzinie i św. Wita w Tuliszkowie.

¹²²¹ Antoni Kardyński (1897–1968), ksiądz, kolega kursowy prymasa Wyszyńskiego w WSD we Włocławku. Od 1950 proboszcz parafii św. Mikołaja w Stawach Kaliskich. W 1964 szambelan papieski. Święcenia 1924. Więzień obozów Sachsenhausen i Dachau. Ofiara zbrodniczych niemieckich eksperymentów pseudomedycznych.

¹²²² Marian Sawicki (1897–1957), ksiądz, kolega kursowy prymasa Wyszyńskiego w WSD we Włocławku. Święcenia 1924. W 1935–1939 proboszcz parafii wojskowej we Włodzimierzu Wołyńskim. Więzień obozów koncentracyjnych. W 1945 proboszcz parafii św. Leonarda w Wierzbju (diecezja częstochowska). Od 1945 w administracji gorzowskiej. W 1951–1956 proboszcz parafii MB Częstochowskiej w Cybince nad Odrą i dziekan rypiński (rzepiński).

Wieczorem zebrali się mieszkańcy miasta i dzieci, które tańczyły poloneza i głosiły wierszyki.

Rozpoczęliśmy ustalony już u nas zwyczaj „*confessiones*” *fraternae*¹²²³. O swoich dziejach opowiadał ks. J[ózef] **Dunaj**.

Wspólne nawiedzenie N[ajświętszego] Sakramentu i *Veni Creator*.

15 lipca 1958

Piotrków Kujawski – Warszawa. Wtorek.

7.30. Mszę św. żałobną za zmarłych kolegów odprawił ks. Stefan **Kołodziejski** z Mąkoszyna. Następną Mszę św. odprawiłem o godz. 8.30 za żywych kolegów, tu obecnych. Ks[iądz] dziekan¹²²⁴ przygotował uroczystość poświęcenia aparatury radiowo-transmisyjnej. Wygłosiłem przemówienie do ludu, który przybył bardzo licznie pomimo zaczynających się zniw. Na cmentarzu przy stolikach składano podpisy na listach honorowych.

Po śniadaniu na ogrodzie koledzy składali sprawozdania ze swoich przeżyć w pracy parafialnej. Ks[iądz] St[efan] **Kołodziejski** został przeniesiony z Bronisławia^a na Kujawach do Mąkoszyna, gdzie czuje się b[ardzo] dobrze. Później ks. W[o]jciech **Wolski**, przeniesiony z Lubania¹²²⁵ do Kramsk; rząd nie chciał go zatwierdzić na Turek i na Izbicę Kuj[awską]. Ks[iądz] W[olski] chwali stosunki z nauczycielstwem, które jest bardzo życzliwe, śpieszy z pomocą i w szkole, i w pracy społecznej. Ks[iądz] Antoni **Kardyński** ze Stawu pod Kaliszem, b[yły] więzień Dachau i królik doświadczalny hitlerowców, któremu szczepiono flegmonę, stwierdza coraz to silniejszy nacisk komunizmu, bezbożnictwa i nienawiści do religii, wzrastające rozwyrderzenie młodzieży i obojętność religijną, wzrost partyjniactwa. Narzeka na znaczenie pism takich, jak „Przyjaciółka”¹²²⁶, „Nowa Wieś”¹²²⁷. Jest zdania, że teoria egzystencjalizmu z Zachodu w praktyce przyjmuje się u nas, ograniczając się do życia na dziś, bez perspektywy na jutro. Religia w szkole jest, ale warunki, w jakich jest wykładana, są niemożliwe. Ma sześć szkół, ale cały zespół nauczycielski jest bezbożniczy, opanowany przez takiego p. Mąkoszę¹²²⁸. Brak jest podręczników szkolnych dla nauczycieli religii. Wielką ulgą było dla duchowieństwa uderzenie w PAX, bo zmniejszyły się naciski na duchowieństwo. Wyjaśniam dlaczego! Wysuwa wiele wniosków: zwłaszcza szkoła katechetyczna dla organistów.

^a W rękopisie: Bronisława.

¹²²³ Łac. spowiedzi (wyznania) braterskie.

¹²²⁴ Ksiądz Józef Dunaj był dziekanem piotrkowskim.

¹²²⁵ Lubanie, miejscowość w pow. włocławskim.

¹²²⁶ „Przyjaciółka”, tygodnik wydawany od 1948 (od 2009 dwutygodnik), adresowany do kobiet. W PRL drukowany w nakładzie 3 mln egz.

¹²²⁷ „Nowa Wieś”, pismo społeczne o tematyce wiejskiej, ukazujące się pod koniec lat 30. oraz od lat 50. do 90. XX w. W 1956–1968 wydawane jako kolorowy ilustrowany magazyn, adresowany głównie do młodzieży wiejskiej i z małych miasteczek.

¹²²⁸ Mąkosza. Brak danych.

Po obiedzie referuje swoje życie ks. Ignacy **Bronszewski** z Białotarska, jak zakładał nową kaplicę, kłopoty z „patriotami”, którzy pobierają uposażenia z U[rzędu] [do] S[praw] W[yznań]. Zebranie zakończyliśmy o godz. 17.00. Po półgodzinnym wypoczynku wyjechałem do W[arsza]wy przez Sompolno, Brdów, Kłodawę. Po drodze odwoziłem ks. Wolskiego do Kłodawy, a ks. Kardyńskiego do Kutna.

20.30. W W[arsza]wie. Jest mój ojciec, który przyjechał do W[arsza]wy na dzień.

Ks[iądz] H[ieronim] **Goździewicz** informuje o tym, że premier **Cyrankiewicz** odeśłał list, skierowany do niego przeze mnie, w dobę po doręczeniu go przez ks. G[oździewiczza].

16 lipca 1958

Warszawa. Środa.

7.30. M[aria] Franciszka¹²²⁹ z Lasek w sprawie Biblioteki Wiedzy Religijnej¹²³⁰.

8.30. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** omawia sytuację w administracji państwowej. Panuje napięcie i są oznaki tworzenia atmosfery zastraszenia. Przychodzą ludzie z hiobowymi wieściami, zwłaszcza „działacze katolicy”, którzy są dziwnie miękcy i ciągle jeszcze mało zasadniczy, *quaerentes quae sua sunt, non quae Christi*¹²³¹. We wszystkich urzędach Nikodemy¹²³² mówią: szykuje się ostre natarcie na Kościół, jakiego jeszcze nie było. Na zebraniach partyjnych instruuje się o jakichś instrukcjach prymasa dla różnych warstw społecznych. Wprawdzie niektórzy ludzie oponują, ale mało odważnie. Wiele niepokoju narobiono wokół rzekomej instrukcji dla P[olskiego] T[owarzystwa] K[rajoznawczego]¹²³³, jakoby Kościół czynił zamach na koła krajoznawcze. Hasło PZPR idzie: „odskoczyć”, nie łączyć się z Kościołem. Dotychczas nie zdołał ks. D[ąbrowski] dotrzeć do dyrektora G[łównego] U[rzędu] K[ontrolni] Prasy¹²³⁴, by mu wyłożył sprawę napaści na Instytut Pr[ymasowski]. Ale ostatecznie ustalono termin. Po wysłuchaniu rozmowy zgłosił się do Sekretariatu P[rymasa] P[olski].

9.30. Ks[iądz] rektor **Miziolek** w sprawie przyjęcia nowych alumnów i święceń kapłańskich. Na Bielanach młodzież sem[inarium] m[etropolitalnego] czuje się dobrze.

¹²²⁹ Maria Franciszka Irena Tyszkiewicz FSK z d. Jezierska (1887–1964), po śmierci męża wstąpiła w 1945 do franciszkanek służebnic Krzyża w Laskach.

¹²³⁰ Siostra Maria Franciszka Tyszkiewicz FSK założyła w 1919 – za radą ks. Władysława Kornilowicza – Bibliotekę Wiedzy Religijnej w swoim domu w Warszawie przy ul. Litewskiej. Traktowała bibliotekę jako jedną z gałęzi Dzieła Lasek. Po drugiej wojnie powierzono jej skompletowanie na nowo księgozbioru i uruchomienie biblioteki w przekazanym siostronom klasztorze przy ul. Piwnej w Warszawie.

¹²³¹ *Lac*. szukają własnego pożytku, a nie Chrystusa Jezusa (por. Flp 2,21).

¹²³² Nikodemy, aluzja do dostojnika żydowskiego, faryzeusza i członka Sanhedrynu imieniem Nikodem, który potajemnie spotykał się z Jezusem i odbył z Nim rozmowę, opisaną przez św. Jana Ewangelistę (por. J 3,1–21).

¹²³³ Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (PTK), założone 1906, od 1950 już nie istniało samodzielnie, lecz połączone było z Polskim Towarzystwem Tatrzańskim i przekształcone w Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK).

¹²³⁴ Czesław Skoniecki (1905–1964), szef 1957–1964 GUKPPiW. Przedwojenny działacz komunistyczny, współzałożyciel PPR, kierownik siatki NKWD w okupowanej Warszawie.

10.30. O[jciec] **Wiktor Stalica**¹²³⁵, wizytator gen[eralny] z rady gen[eralnej] w Rzymie (Frascati¹²³⁶), w sprawie o. Piotra Rostworowskiego, wizytatora kamedułów w Polsce. Pyta o to, czy można zwolnić o. Piotra i zamianować innego. O[jciec] wizytator oświadcza, że zupełnie rezygnuje z Bielan warszawskich¹²³⁷.

11.00. Ks[iądz] **B[olesław] Jakimowicz MIC**, wizytator marianów, dzieli się swoimi spostrzeżeniami co do stanu duchowego zgromadzenia. Wypowiada się za budową seminarium mar[iańskiego] w Górze Kalwarii.

11.30. M[atka] generalna **ss. wizytek z Rzymu** w sprawie konfederacji krajowej ss. wizytek¹²³⁸, wyrażam opinię przychylną. Zaaprobowałem wyłączenie części klasztoru dla celów duszpasterstwa stanowego.

Ks[iądz] **Jablonka** z duszp[asterstwa] akademickiego.

12.00. Ks[iądz] **W[incenty] Kwiatkowski i ks. Subera z ATK** w sprawie Bielan i pobytu INCO w ramach budynków. Załatwiają sprawę eksmisji INCO. Pismo do M[inisterstwa] Szk[olnictwa] W[yższego] [od] Prymasa Polski jest przekazane do biura prawnego. Władze ATK nie podejmowały dalszych kroków w sprawie lokalu dla ATK. Uważam, że mają obowiązek przedstawiać i racje ze strony archidiecezji, bo ci ludzie nie mają obowiązku dorabiać sobie racji. Przedstawiciele ATK muszą myśleć kościelnie, a argumentem głównym jest tu dobro diecezji jako istotne; dopiero w oparciu o zabezpieczone dobro archidiecezji można mówić o dobru innych instytucji religijnych, jak choćby ATK. Ale nie na odwrót. Nie może żyć ATK z rabunku na Kościele i na archidiecezji. Ks[iądz] Kw[iatkowski] wyskoczył z twierdzeniem, że Bielany zostały oddane dla ATK za zgodą Episkopatu. Odpowiadam: Episkopat nie ma władzy dysponowania dobrem arch[idiecezji] warszawskiej; to należy do arcybiskupa, którego nie było. Dziś jestem i składam protest; trzeba się liczyć z prawami arcybiskupa, który jest po to ustanowiony przez Kościół na czele rodziny archid[iecezjalnej] warszawskiej. Ks[iądz] Kw[iatkowski] zdradza ciągle osobliwą manierę rozumowania niekościelnego, chociaż wyklada teol[ogię] fundamentalną.

Ks[iądz] J[an] **Zieja** – sprawy wizytek.

¹²³⁵ Wiktor Maria Władysław Stalica EC (1910–1995), przez 30 lat pełnił funkcje przełożonych w Kongregacji Eremitów Kamedułów Góry Koronnej: wizytatora, mistrza nowicjatu i przeora eremów we Włoszech. Oblóczyny 1928, śluby 1930. Świecenia 1936. W Polsce był przeorem eremu w Bieniszewie i mistrzem nowicjatu 1983–1991.

¹²³⁶ Dom generalny Kongregacji Eremitów Kamedułów Góry Koronnej (Monte Corona) to Sacro Eremo Tuscolano we Frascati koło Rzymu.

¹²³⁷ Erem kamedułów na Bielanach warszawskich (nazwa pochodzi od białego koloru habitów kamedułów) z kościołem Niepokalanego Poczęcia NMP ufundował 1641 król Władysław IV jako wyraz wdzięczności za otrzymanie korony polskiej i za zwycięstwa nad Moskwą i Turcją. Erem został zamknięty w 1902.

¹²³⁸ Klasztory Sióstr Wizytek są autonomiczne, nie mają przełożonej generalnej, lecz są połączone w federację na zasadzie wzajemnej pomocy i jedności w obrębie regionu z matką federalną na czele. Gdy następował proces tworzenia federacji krajowych, wyjątkowo urząd przełożonej generalnej zakonu 1951–1963 sprawowała m. Bernarda Maria de Uriarte VSM, która odwiedziła klasztor warszawski 9 VII – 11 VIII 1958. Polskie klasztory Wizytek utworzyły federację w 1959 z s. Bronisławą Bzowską VSM jako matką federalną.

13.45. Na obiedzie ks. Fr[anciszek] **Olszewski**¹²³⁹, który wrócił z^a Francji po przeszło rocznych staraniach o prawo wjazdu do Polski.

15.00. Sesja **K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]** we trzech, bez udziału ks[ięży] biskupów, którzy są na wakacjach. Ks[iądz] J[erzy] Modzelewski dziś wyjeżdża. Pozostaje w **K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]** ks. prał[at] Piotrowski.

17.00. Pracuję nad zaległą korespondencją. Dochodzę do wniosku, że listu prem[iera] **Cyrankiewicza**, który dołączył do odesłanego memoriału Episkopatu z dn[ia] 5 VII br.¹²⁴⁰, nie można pozostawić bez odpowiedzi. Ponieważ p. C[yrankiewicz] boi się, że chcemy stworzyć państwo kościelne w państwie polskim, dlatego trzeba uwydatnić punkt wyjścia Konstytucji, o którą się lęka p. C[yrankiewicz]; właśnie Konst[ytucja] PRL daje nam prawo odwoływać się do rządu. Ponieważ na K[omisji] W[sólnej] nie można dojść do ładu, przedstawiłem sprawę Kościoła na rozmowie 9 I [19]58 i w liście. P[an] premier odrzucił, a więc naruszył Konstytucję.

17 lipca 1958

Warszawa. Czwartek.

8.30. Ks[iądz] **Br[onisław] Dąbrowski** i ks. **H[ieronim] Goździewicz**. Omawialiśmy projekt listu do „Życia Warszawy” w związku z insynuacją p. Litauera¹²⁴¹ z Londynu, jakoby spór o NCWC był przenoszony na teren międzynarodowy. Ks[iądz] **D[ąbrowski]** dziś idzie do cenzury.

9.15. **Ks[iądz] prowincjał Wawryn** z drobnymi sprawami, które uważał za pilne. Ustalamy sprawę święceń oo. jezuitów. Proszę, aby obiad był bardzo skromny, gdyż inaczej nie będę jadł. Ostatnio po bierzmowaniu była przesada.

10.00. **Józef Stemler**¹²⁴² w sprawie p. Świetlika, który chce koniecznie rozmawiać

^a W rękopisie błędnie: do Francji.

¹²³⁹ Franciszek Olszewski (1906–1979), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, doktor nauk społecznych, doktor ekonomii. Kanclerz KMW 1959–1979. Redaktor naczelny „WAW”. Święcenia 1932. Od 1960 kanonik honorowy, od 1969 kanonik gremialny kapituły metropolitalnej. W 1935–1946 wicedyrektor, a potem dyrektor „Caritas”. Student w Belgii i Paryżu 1946–1954. Duszpasterz w PMK we Francji 1954–1958.

¹²⁴⁰ Na zaostrażającą się politykę władz PRL wobec Kościoła, przejawiającą się w wielu dziedzinach, m.in. w odmowie zezwoleń na budowę świątyń, Episkopat zareagował 5 VII 1958 listem do premiera Józefa Cyrankiewicza. Uznano postępowanie władz za przejawy prześladowania i dyskryminacji wierzących. Cyrankiewicz odesłał pismo Episkopatu prymasowi Wyszyńskiemu, a jednocześnie dołączył list, stwierdzający między innymi, że nie przyjmuje listu Episkopatu do wiadomości i że rząd się nie godzi na to, żeby Kościół stał się państwem w państwie, stojącym ponad prawem i ponad Konstytucją PRL.

¹²⁴¹ Stefan Litauer (1892–1959), dziennikarz, od 1956 korespondent Polskiego Radia (PR) i „Życia Warszawy” w Londynie. Przed drugą wojną urzędnik wydziału prasowego MSZ, zwolniony za dezinformowanie dziennikarzy zagranicznych. Korespondent i do 1944 dyrektor Polskiej Agencji Telegraficznej w Londynie, usunięty ze stanowiska za dezinformację i działanie na szkodę państwa polskiego. Współpracownik wywiadu sowieckiego. W 1945–1956 w Polsce na różnych stanowiskach, m.in. w MSZ.

¹²⁴² Józef Stemler (1888–1966), społecznik, pedagog, działacz oświatowy w II RP. Do 1951 kierował dystrybucją darów organizowanych przez Polonię w USA. Oskarżony o udział w amerykańskiej siatce szpiegowskiej powiązanej z bp. Czesławem Kaczmarkiem. Skazany 1955 na karę 6 lat więzienia, zmniejszoną po amnestii do 3 lat. Członek Rady Prymasowskiej 1959–1966. W czasie drugiej wojny pracownik Delegatury Rządu na Kraj. Więzień Pawiaka i Auschwitz, potem NKWD.

z prymasem. Pan Św[ietlik] jest pod opieką p. **Hanke**¹²⁴³, od którego uwolnić się nie może. Dotychczas rozmawiał z p. **Kulczyńskim**^{a 1244}, p. **Bieńkowskim**, min[istrem] **Zawadzki**¹²⁴⁵, p. **Lickim**, który likwidował ongiś Radę Polonii Am[erykańskiej] w Polsce. Wszyscy usiłowali przedstawić mu potrzeby Polski. Wszyscy mówią o maszynach. Wysłano nawet projekt, by Rada Polonii Am[erykańskiej] przysłała 1000 pralek elektrycznych, a rząd zorganizuje „spółdzielnie pralnicze”. Pan Św[ietlik] broni się: nie jesteśmy od sprowadzania maszyn, ale od niesienia pomocy w odzieży, lekarstwach i żywności. Słowem, ten sam błąd, który już rząd powtarzał wobec NCWC, domagając się od instytucji charytatywnej zaopatrzenia maszynowego. Jest to pomieszanie pojęć. Swoje sprawy rząd chce przerzucić na instytucje dobroczynne krajowe i zagraniczne. To nazywałoby się uzgadnianiem i planowaniem pomocy.

Wyjaśniam p. Stemlerowi, że teraz, gdy p. Św[ietlik] już przeprowadził rozmowy z rządem, nie jest celowa nasza rozmowa. Najwyżej, by nie dyskwalifikować człowieka dobrej woli wobec R[ady] P[olonii] A[merykańskiej] i opinii polskiej w Ameryce, mogę przyjąć p. Św[ietlika] przed samym jego wyjazdem, gdy już zakończy swoje rozmowy z przedstawicielami rządu. Ustalamy taki termin – 25 VII [1958].

10.30. Przekazuję ks. G[oździewiczowi] projekt listu do p. Cyrankiewicza. Prześlemy do wglądu bp. Z[ygmuntowi] Ch[oromańskiemu], który rozpoczął korespondencję z „Życiem W[arszawy]”, więc ma prawo do wglądu w dalszy bieg.

Pracuję nad zaległą korespondencją.

14.30. **Katedra**. Oglądam prace budowlane. W kaplicy Prymasowskiej czterech pracowników wyciąga wielkie głazy z wykopu na mauzoleum prymasowskie. Pracują też przy kaplicy Literackiej i kamieniarze. Brak jest nadzoru.

19.30. Po wieczery wyjeżdżam do Lasek.

18 lipca 1958

Laski. Piątek.

Chcemy tu pozostać do 2 VIII [1958]. Przywieźliśmy sobie obydwaj z ks. prał[atem] Padaczem całe sterty korespondencji zaległej – ja mam wielką walizę. Podzielimy czas: na spacer i pracę. Nikogo nie przyjmujemy, nie ma nas.

^a W rękopisie omyłkowo: Kulczyckim.

¹²⁴³ Hugon Hanke (1904–1964), polityk, wiceprezes Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”. Przed drugą wojną działacz ChZZ i SP. W czasie drugiej wojny żołnierz PSZ na Zachodzie. Od 1951 we władzach RP na wychodźstwie. Od 1952 cenny agent wywiadu PRL ps. „Ważny”. Od lipca do września 1955 premier rządu RP na wychodźstwie. We wrześniu 1955 wrócił do Polski.

¹²⁴⁴ Stanisław Kulczyński (1895–1975), naukowiec i działacz społeczno-polityczny. Przewodniczący Rady Naczelnej Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” 1955–1967. Wieloletni członek kierownictwa i prezes Stronnictwa Demokratycznego. Poseł 1946–1972. Zastępca przewodniczącego Rady Państwa 1956–1969. Wiceprzewodniczący OK FJN 1958–1975. Równocześnie botanik, 1945–1969 profesor UW (1945–1952 rektor UW i politechniki). Przed drugą wojną profesor i rektor UJK.

¹²⁴⁵ Chodzi o Stanisława Zawadzkiego.

Po śniadaniu zapowiadam **s. Marii**, przełożonej domowej, jaki chcemy zachować porządek pobytu. Zależy nam bardzo na spokoju i odrobinie wolności od ludzi. S[iostra] Maria podaje mi całą kartkę kandydatów na rozmowy. Powoli, cierpliwie ich wysłucham. Ale proszę o dwa dni miłosierdzia.

Wszystkie Msze św., poczynając od dzisiejszej, są ku czci Pani Jasnogórskiej, z pokorną prośbą, aby zachowała swój lud i zwyciężyła do końca. Proszę Ojca Niebieskiego, aby w tym roku Lourdes okazał chwałę swego Niepokalanego Rycerza, swej Służebnicy, i pozwolił Jej *virgineo pede*¹²⁴⁶ zetrzeć głowę węża.

19 lipca 1958

Laski. Sobota.

10.00. Przyjechał ks. H[ieronim] **Goździewicz** i przywiózł listy od bp. **Choromańskiego** z Oliwy. Przesłałem ks[iędzu] b[isku]powi projekt swej odpowiedzi na list p. **Cyrankiewicza**¹²⁴⁷. Odpowiedź oparłem na Konstytucji PRL, ponieważ premier kończył swój list stwierdzeniem, że obalamy Konstytucję. Wywiodłem, z artykułami Konstytucji w rękę, że właśnie ta forma – list Episkopatu do rządu – jest umacnianiem porządku prawnego, gdyż odwołuje się do K[onstytu]cji i korzysta z prawa odwoływania się od g[łównego] U[rzędu] [do] S[praw] W[yznań] do premiera. Ponieważ p. C[yrankiewicz] zakończył swój list stwierdzeniem, że nie przyjmuje do wiadomości listu Ep[isko]patu z 5 VII br., więc ja zacząłem list od stwierdzenia, że przyjmuję do wiadomości gest p[ana] premiera.

B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański] uznał projekt listu za godny i zasadniczy. Wobec czego ks. H[ieronim] G[oździewicz] dokonał odpisu listu i zabrał go do wręczenia p[anu] premierowi. Jednocześnie zaaprobowalem projekt listu Sekretariatu P[rymasa] P[olski] do „Życia Warszawy”¹²⁴⁸.

20 lipca 1958

Laski. Niedziela.

9.00. S[iostra] **Wacława** informuje o pracach przy k[ościel]e św. Marcina. Inżynierowie prowadzący prace idą na rękę. Miasto przyznało zgromadzeniu teren w absydzie kościoła, przylegający do murów staromiejskich. Idzie o zagospodarowanie terenu. Trudności są z centralnym ogrzewaniem.

S[iostra] **Teresa L[andy]** i **s. Miriam** – omawiamy sprawę monografii o ojcu Kornilowiczu. Napisanych jest XVII rozdziałów; zebrano bogaty materiał. Praca jest pisana w wymiarach b[ardzo] rozległych, można to oceniać jako materiał, z którego wybierze

¹²⁴⁶ *Lac*. dziewiczą stopą; wyrażenie z tekstów brewiarzowych na uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP: „która dziewiczą stopą zdeptała głowę węża”.

¹²⁴⁷ Zob. przypis pod datą 16 VII 1958.

¹²⁴⁸ Była to polemika z artykułami propagandowymi w „Życiu Warszawy”, atakującymi Kościół w sprawie rozdziału zagranicznych darów humanitarnych. Sprostowanie SPP nie zostało opublikowane.

się rzeczy potrzebne do monografii. S[iostra] T[eresa] projektuje wziąć udział w **ankiecie „Znak”**¹²⁴⁹, radzę przeczytać wszystkie poprzednie wypowiedzi, bo wypadnie na niektóre dać odpowiedzi. Toczy boje z „**Tygodnikiem Powszechnym**”, który popełnia wiele błędów; połączył sporą grupę młodych ludzi, bez pionu, z którymi nie może sobie radzić, zwłaszcza że patronuje jej A[ntoni] **Golubiew**, odsuwając nieco J[erzego] **Turowicza**. S[iostra] T[eresa] projektuje szereg artykułów, m.in. o współczesnym pesymizmie młodzieży; radzę zacząć od Journeta rozróżnienia trzech królestw świata: królestwa Boga, człowieka i Szatana. Człowiek oscylujący między Bogiem a Szatanem zabarwia swoje życie, dzieje, epoki ludzkości.

21–22 lipca 1958

Laski. Poniedziałek – wtorek.

Wczoraj cały dzień pracowałem nad korespondencją. Dziś „Święto Odrodzenia Polski” i wszyscy mają obowiązek się cieszyć.

15.00. Rozmawiałem z Z[ofią] R[utkowską]¹²⁵⁰, która po stracie 18-letniej córki chwytła Boże powietrze w duszę, aby wszystko zrozumieć. Od dawna byłem jej spowiednikiem. W licznych rozmowach wskazywałem, że ma jedno serce i Bóg chce całego serca dla siebie. Odebrał jej męża, który padł pod Warszawą [w] 1939 r., odebrał synka Krzysia, a teraz zabrał córkę, niezwykłą dziewczynę. Była zbyt czysta, by ją narażać na wejście w nowy etap. Była to niewątpliwie łaska miłości Boga do dziecka, które chciał zachować dla siebie. Ale jest to łaska miłości i dla Z[ofii] R[utkowskiej], gdyż *cor unum*¹²⁵¹ staje się coraz bliższe realizacji.

18.00. W czasie *Matutinum*¹²⁵², gdy wędrowaliśmy z brewiarzem po lesie, wypadło na nas z nagłą auto policyjne. Ścieżką biegł pies wilczur, który rzucił się na nas. Jędrny głos „nie rusz” zawrócił psa, który przytulił się do auta i pobiegł dalej. Wszystko wytresowane; od razu powiało „ustrojem” – z psem na człowieka. Widocznie nie jesteśmy tak bardzo sami w tym lesie, jak myśleliśmy.

20.00. Są wieści z **Jasnej Góry**. Wczoraj o godz. 14.00 do Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu wtargnął **prokurator**¹²⁵³ i kilkudziesięciu wywiadowców¹²⁵⁴. Pomimo protestów, że nie ma zwierzchnika I[nstytutu] P[rymasowskiego], którym jest prymas, przystąpiono do rewizji. Nie obyło się bez brutalnych metod, wykręcania rąk pracownikom, których kilka pracowało w I[nstytucji] P[rymasowskim]. Panna M[iroslawa] Hankiewicz dostała ataku i poważnie się rozchorowała. Pomimo to nie straciła swej przytomności praw-

¹²⁴⁹ Chodzi o rozpisaną w 1957 przez „Znak” ankietę nt. *Formacja katolicka w dwudziestolecie*. Na łamach pisma ukazało się w 1957 kilka wypowiedzi. Odpowiedzią na ankietę był też przywołany wcześniej tekst: J. Zawieyski, *Droga katechumena*, „Znak” 1958, nr 1.

¹²⁵⁰ Zofia Rutkowska (1907–1967), ofiarodawczyni tzw. domu nad łączką, spoczywa na cmentarzu w Laskach.

¹²⁵¹ Łac. jedno serce; wyrażenie biblijne (por. np. Jer 32,39; Ez 11,19; Dz 4,32).

¹²⁵² Przedśoborowa nazwa godziny czytań z liturgii brewiarzowej.

¹²⁵³ Jan Boboń, prokurator z Prokuratury Wojewódzkiej w Katowicach. Akcją dowodził płk Stanisław Morawski, kierujący wówczas antykościelnymi strukturami w MSW, następnie dyrektor Departamentu IV MSW.

¹²⁵⁴ O ataku na Instytut Prymasowski Ślubów Narodu na Jasnej Górze, zob. *Wstęp*.

niczej; wskazywała, czego nie wolno robić. Policja domagała się pomocy w wynoszeniu papierów do aut. Było ich bardzo wiele. Czego szukano? Były incydenty z ludźmi, którzy nie chcieli pozwolić na wyjazd wozów z J[asnej] G[órze]. Przybył ks. bp **Goliński**, który złożył protest. Ukazał się też p. B[ohdan] **Skąpski**, który okazał protokół rozmowy z władzami w G[łównym] U[rzędzie] Kontroli Prasy w W[arsza]wie. Protokół ten funkcjonariusze podarli i podeptali. P[an] Skąpski wyjechał do W[arsza]wy, by założyć^a protest w odpowiednich urzędach. Rewizja i praca policji trwała na J[asnej] G[órze] do godz. 1.30 w nocy.

23 lipca 1958

Laski. Środa.

Napłynęły dziś dalsze szczegóły, dotyczące akcji władz prokuratorskich na J[asnej] G[órze]. W czasie „rautu lipcowego” p. **Cyrankiewicz** i p. **Gomułka** mocno zaatakowali J[erzego] **Zawieyskiego**, obrzucając zarzutami, że prymas prowadzi politykę antypaństwową. Biedny „poeta-polityk”, który jest bardzo dobry i nie stara się o poznanie argumentów Kościoła oczywiście stracił głowę. Jest znamienne, że ci panowie nie umieją uszanować nawet swego święta, które pozwala im na dopuszczanie do działalności przeciwnej całej atmosferze, jakiej pragnęliby dla swych uroczystości.

Wieczorem przyjechał ks. H[ieronim] **Goździewicz** i przywiózł różne projekty pism jako odpowiedź na akcję prokuratorską. Zapomniał o najważniejszym, o piśmie gen[eralnego] prokuratora¹²⁵⁵ do mnie. Musiał jechać raz jeszcze do W[arsza]wy. Z pisma wynika, że akcja prokuratorska była podjęta dlatego, że są „znamiona występku” w działalności Instytutu Prymasowskiego, która uchyla [się] od kontroli G[łównego] U[rzędu] Kontroli Prasy powielane teksty. Ks[iaźdz] H[ieronim] G[oździewicz] postąpił wyjątkowo nieroztropnie, że pozwolił, aby to pismo od soboty leżało do dziś, tym więcej że było od Prokuratury Gen[eralnej], podczas gdy ta prokuratura toczyła akcję na J[asnej] G[órze]; na kopercie był napis „do rąk własnych” i „poufne”.

Ustaliliśmy, że jutro na godz. 9.00 przyjadę do W[arsza]wy; zbiorą się bp Goliński, o[jciec] generał paulinów¹²⁵⁶, ks. dyr[ektor] Dąbrowski i ks. Goździewicz. Obmyślimy odpowiedź dla prokuratora g[eneralnego].

24 lipca 1958

Laski – W[arsza]wa – Laski. Czwartek.

9.30. W Bibliotece Domu Prym[asowskiego] zebrało się grono zainteresowane sprawą: ks. bp Goliński, o[jciec] generał L[udwik] Nowak, ks. dyr[ektor] Dąbrowski, ks. dr Pa-

^a Tak w rękopisie.

¹²⁵⁵ Andrzej Burda (1913–1987), profesor nauk prawnych. Prokurator generalny PRL 1957–1961. Poseł na Sejm PRL 1957–1965. Zastępca członka KC PZPR 1959–1964. Wykładowca na UMCS i 1955–1957 rektor tej uczelni. Sędzia Trybunału Stanu 1982–1985.

¹²⁵⁶ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

dacz, ks. kan[onik] Goździewicz i ja. Odczytałem pismo prokuratora gen[eralnego]¹²⁵⁷ i przedstawiłem projekt odpowiedzi. Wspólnie dopisaliśmy motywację prawniczą, dla-
czego I[nstytut] Pr[ymasowski] wydawał powielane druki bez kontroli prasowej, gdyż
jako instytut kościelny, podlegał prymasowi i prowadził pracę kościelną. A Kościół
jest instytucją społeczną; miał więc prawo wydawać teksty powielane bez kontroli pra-
sy. Stwierdziliśmy cały szereg wykroczeń funkcjonariuszy prokuratorskich przeciwko
KPK¹²⁵⁸. Pismo kończy się wnioskiem o naprawienie szkód wyrządzonych Instytutowi
i o zwrot mienia.

B[isku]p Goliński postanowił udać się z o[jcem] generałem i ks. Dąbrowskim do pro-
kuratora gen[eralnego], by wnieść zażalenie z ramienia diecezji i sanktuarium. B[isku]p
zarządził nabożeństwo ekspiacyjne i wysłał informację do ks[ięży] biskupów.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** informuje, że min[ister] **Sztachelski** wystąpił tele-
fonicznie z wnioskiem o zwołanie K[omisji] W[spólnej]. Pytał o bp. Choromańskiego
i bp. Klepacza. To samo zgłasza wicemarszałek Kliszko. Wyczuwam, że ci panowie
szykują atak na Kościół i będą go oskarżać o działalność antypaństwową. Przeczuwam
główny atak na prymasa. Jestem zdania, że propozycję p. Szt[achelskiego] zebrania sesji
na 29 VII należy przyjąć i powiadomić ks[ięży] biskupów. W przeddzień będzie sesja
u mnie. Podpisałam listy do prok[uratora] gen[eralnego].

13.00. Na obiedzie ks. infułat **Filipiak**, który przyjechał z Rzymu. Omawialiśmy sy-
tuację w **Instytucie Polskim** i sprawę zmiany rektora. Występuję imieniem Episkopatu
do Ojca Świętego, aby zwolnił ks. M[ariana] **Strojnego** i zamianował ks. Fr[anciszka]
Maczyńskiego. Ks[iądz] F[ilipiak] pozostanie w Polsce do 1 X. Przywiózł nominacje
nowych sufraganów: dla Krakowa ks. Wojtyłę, dla Tarnowa ks. Bleharczyka¹²⁵⁹, dla
Gorzowa ks. W[ilhelma] Plutę¹²⁶⁰ i jego pomocnika – ks. Strobę¹²⁶¹ z Katowic. Wszystkie
nominacje idą po linii wniosków.

18.00. Wróciłem do Lasek.

¹²⁵⁷ Chodzi o Andrzeja Burdę.

¹²⁵⁸ Kodeks postępowania karnego; ten sam skrót może oznaczać: Kodeks prawa kanonicznego.

¹²⁵⁹ Michał Bleharczyk (1905–1965), ksiądz, doktor teologii. Świecenia 1932. Biskup pomocniczy tarnowski 1958–
–1965. Ojciec duchowny i wykładowca w WSD w Tarnowie 1945–1953. W 1953–1958 proboszcz w Bochni i dzie-
kan dekanatu bocheńskiego.

¹²⁶⁰ Wilhelm Pluta (1910–1986), ksiądz, doktor teologii. Świecenia 1934. W 1958–1972 administrator apostolski
i wikariusz kapitulny ordynariatu gorzowskiego; sakra biskupia w katedrze gorzowskiej z rąk prymasa 7 IX 1958.
W 1972–1986 biskup nowo erygowanej diecezji gorzowskiej. Przewodniczący Komisji KEP ds. Duszpasterstwa
Małżeństw i Rodzin 1966–1971. Opublikował 18 książek. W 2016 rozpoczęto rzymski etap jego procesu beatyfika-
cyjnego.

¹²⁶¹ Jerzy Stroba (1919–1999), ksiądz, doktor teologii. Świecenia 1942. W 1958–1967 biskup pomocniczy gnieź-
niński skierowany do Gorzowa Wlkp. W 1967–1972 biskup pomocniczy gorzowski. W 1972–1978 biskup diece-
zjalny szczecińsko-kamieński. W 1978–1996 arcybiskup metropolita poznański. W 1974–1983 wiceprzewodniczący
Rady Konferencji Biskupów Europy (CCEE). Członek i przewodniczący licznych gremiów w KEP (m.in.: komisji
katechetycznej, Rady Głównej, Komisji Wspólnej Rządu i KEP) oraz watykańskich (m.in. przygotowujących kon-
kordat).

25 lipca 1958

Laski. Piątek.

18.00. Przyjechał ks. kan[onik] H[ieronim] Goździewicz i przywiózł p[ana] prezesa Rady Polonii Am[erykańskiej] Świetlika. Chciał on zobaczyć się ze mną jeszcze na początku swej misji. Wolałem odłożyć to na koniec, gdy ukończy rozmowy z rządem, by nie wpływać na tok tych rozmów. Jeżeli zdoła się porozumieć z min[istrem] Zawadzkim¹²⁶² w sprawie pomocy Polsce – tym lepiej. Pan Św[ietlik] przedstawił cały tok rozmów: z min[istrem] Zawadzkim, z min[istrem] Bieńkowskim, z p. Kulczyńskim, z PCK i Komitetem Pomocy Repatriantom. Min[ister] Zawadzki zastrzegł się, że R[ada] P[olonii] A[merykańskiej] nie może przyjmować takich darów, które są dla Prymasa P[olski]. Nie udzielił odpowiedzi na pytanie, czy można wpłacić na konto PKO – Prymas Polski. Oświadczył, że to do niego nie należy. Widzę, że jest ostrożniejszy po ostatnim liście M[inisterstwa] P[racy] [i] O[pieki] S[polecznej], na który dałem osobistą odpowiedź. Wynik układów z M[inisterstwem] P[racy] [i] O[pieki] S[polecznej] zabiera p. Św[ietlik] ze sobą do USA, dokąd jutro odlatuje. W tej rozmowie unikaliśmy tematów politycznych. P[an] Św[ietlik] postawił jedno pytanie: czy obecność R[ady] P[olonii] A[merykańskiej] w Polsce jest pożądana? Odpowiadam: tak. Nie tai jednak, że jakakolwiek umowa będzie wykorzystywana do rozgrywek z dobroczynnością kościelną i z NCWC. Pan Św[ietlik] zwracał uwagę na misję „kościół narodowy”¹²⁶³ i kwaków¹²⁶⁴, którzy zawsze się porozumieją z rządem i mogą wzmocnić walkę z Kościołem. Ci panowie już są w Polsce.

P[an] Św[ietlik] nie jest zadowolony ze swej misji, jakkolwiek otrzymał zapewnienie, że import darów będzie bezcłowy i transport pokryje PKP. Widzi Polskę jako kraj ludzi, którzy się nie uśmiechają, są dla siebie nieuprzejmi, brutalni, posługujący się złym słownikiem. Widzi wielką biedę w kraju. Musi dostarczać różnych maszyn gospodarczych, a chciałby przynosić pomoc ludziom bezpośrednio.

Po wieczery ks. G[oździewicz] poinformował o delegacji jasnogórskiej do prokuratora. Rano prokurator gen[eralny]¹²⁶⁵ otrzymał pismo prymasa i zniknął. Jego sekretarka usiłowała wytłumaczyć ks. Goździewiczowi, że wobec tego rozmowa prokuratora z delegacją, wyznaczona na godz. 12.00, jest niecelowa, bo jest pismo Prymasa P[olski]. Ks[iaźdz] G[oździewicz] obstawał przy tym, że delegacja występuje z innego tytułu. Pomimo usiłowań sekretarki, by powstrzymać delegację, oświadczone, że delegacja przyjdzie. I poszła.

¹²⁶² Chodzi o Stanisława Zawadzkiego.

¹²⁶³ Kościół narodowy, chodzi o działający w USA Polski Narodowy Kościół Katolicki (PNKK) lub o Kościół polskokatolicki, który od 1919 był w Polsce gałęzią PNKK, a w 1951 pod wpływem prześladowań i działań dezintegracyjnych ze strony SB usamodzielniał się w PRL i kontynuował działalność jako Kościół kontrolowany i sterowany przez władze komunistyczne.

¹²⁶⁴ Kwakrzy, dosł. drżący, członkowie protestanckiej grupy religijnej (sekty) Society of Friends (Towarzystwo Przyjaciół), założonej w Anglii 1645–1650 przez George’a Foxa, wywodzącej się ze skrajnego purytanizmu. Odrzucają dogmaty wiary, hierarchię kościelną i sakramenty. Obecnie większość kwaków żyje w USA. Laureaci Pokojowej Nagrody Nobla 1947. W Polsce po pierwszej i po drugiej wojnie organizowali pomoc humanitarną.

¹²⁶⁵ Chodzi o Andrzeja Burdę.

Prokuratora nie zastała, gdyż od godziny wyjechał. Ale domagała się rozmowy. Przyjął ich wicedyrektor depart[amentu] p. **Gawlikowski**¹²⁶⁶ i usiłował przekonać, że sprawę prowadzi kardynał prymas, więc rozmowa jest niecelowa. Delegacja złożyła protest przeciwko zachowaniu się prokuratora gen[eralnego], który unikał rozmowy, którą sam wyznaczył.

20.00. Odjechali goście. Panu Św[ietlikowi] Laski bardzo się podobały.

26 lipca 1958

Laski. Sobota.

Przyjechała do L[asek] matka Benedykta po rekolekcjach na św. Katarzynie¹²⁶⁷. Omówiliśmy cały szereg trudności wewnętrznych w zgromadzeniu i w zakładzie.

27 lipca^a 1958

Laski – W[arsza]wa – Częstochowa.

7.30. Po Mszy św. przeprowadziłem szereg rozmów z siostrami. **Bonifacja**¹²⁶⁸, która zaznałomiła się w szpitalu z płk Brystigerow^b ¹²⁶⁹, która przyznała się siostrze, kim była za czasów stalinizmu. S[iostra] Bonifacja pisze listy do p. B[rystiger]¹²⁷⁰. S[iostra] **Katarzyna** przysłała ze swoim listem do min[istra] Sztachelskiego, o Jasnej Górze. Minister nie pojmie tego listu¹²⁷¹. M[atka] **Benedykta**¹²⁷² w sprawie s. Agnieszki¹²⁷³; prośbę, by cofnęła swój zakaz rozmów z otoczeniem dla s. Agnieszki. S[iostra] **Maria**¹²⁷⁴, przełożona domu, i s. **Teresa**¹²⁷⁵ z pamiętnikiem o ojcu naszym¹²⁷⁶.

10.00. Do **Warszawy**. Przygotowano wiele materiału do oglądania. Prokurator generalny¹²⁷⁷ przysłał odpowiedź na mój list z odpowiedzią na jego pierwszy list. Pomimo że

^a *W rękopisie błędnie zapisany miesiąc: VIII zamiast VII.*

^b *W rękopisie: Briestiger; inne spotykane odmiany pisowni nazwiska: Brystygier, Brystyger, Bristiger, Brüstiger.*

¹²⁶⁶ Gawlikowski. Brak danych.

¹²⁶⁷ Chodzi o klasztor Sióstr Bernardynek w Świętej Katarzynie (wieś w Górach Świętokrzyskich u podnóża Łysicy).

¹²⁶⁸ Bonifacja Halina Goldman FSK (1904–1987), Żydówka, franciszkanka służebnica Krzyża z Lasek.

¹²⁶⁹ Julia Brystiger z d. Prajs, „Luna”, „Krwawa Luna” i inne (1902–1975), od 1932 etatowa działaczka Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy. Po zajęciu Ziemi Wschodnich RP w 1939 przez Armię Czerwoną przyjęła obywatelstwo sowieckie. W 1943–1944 w ZG Związku Patriotów Polskich w ZSRR. Członkini PPR, następnie PZPR. Od grudnia 1944 do listopada 1956 na stanowiskach kierowniczych w komunistycznym aparacie bezpieczeństwa w Polsce. Do jej kompetencji należały m.in. sprawy Kościoła. Następnie redaktorka w PIW.

¹²⁷⁰ Nie ma dowodów potwierdzających przypisywane Julii Brystygier nawrócenie religijne pod wpływem kontaktów z franciszkankami z Lasek.

¹²⁷¹ Siostra Katarzyna Steinberg FSK po rewizji przeprowadzonej na Jasnej Górze 21 VII 1958 napisała protest do ministra Jerzego Sztachelskiego, kierownika UdsW. Stwierdziła: „to samo pragnienie sprawiedliwości społecznej, które skierowało Pana Ministra w szeregi komunistów, doprowadziło mnie do Kościoła. Wszyscy wiemy, szczególnie dobrze po ostatniej wojnie, że cel nigdy nie uswiadczy środków i że Najwyższą Racją Stanu jest prawda i miłość, a nieprzekraczalną granicą Racji Stanu – sumienie”.

¹²⁷² Matka Benedykta Woyczyńska FSK.

¹²⁷³ Agnieszka Filomena Jamiołkowska FSK (1900–1979) z Lasek.

¹²⁷⁴ Siostra Miriam (Maria) Gołębiowska FSK.

¹²⁷⁵ Siostra Teresa Landy FSK.

¹²⁷⁶ Mowa o ks. Władysławie Kornilowiczu.

¹²⁷⁷ Chodzi o Andrzeja Burdę.

pisze profesor prawa karnego, [list]^a jest wybitnie nieprawniczy. Rozszerza nasze pretensje z powielaczy na wszystkie druki. Wybiela działalność UB na J[asnej] G[órze]; zapowiada zwrot rzeczy zabranych. List ten zabiorę na J[asną] G[órze].

14.00. Po obiedzie wyjazd na J[asną] G[órze]. Wielki ruch na szosach, orgia rowarów i motocykli. Stajemy na miejscu o godz. 18.00. Naprzód oglądam z bp. Golińskim i o[jcem] generałem¹²⁷⁸ rozwaloną przez UB bramę gospodarczą. Policja cztery razy rozpędziała wielki kamion, by uderzyć w bramę; wreszcie ją wywalono. Kilkudziesięciu [funkcjonariuszy] MO z bagnetami na karabinach wkroczyło na J[asną] G[órze]. Znać powyrywane haki i zapory. Oglądamy to dzieło z tłumem ludzi. Jakichś dwóch [z] UB zawzięcie nas fotografuje. Kręci się ich całe mnóstwo. Oglądamy kiosk-księgarnię klasztorną; jest opieczętowana przez UB. Przechodzimy na sale królewskie, gdzie mieścił się Instytut Maryjny. Spustoszenie straszliwe. Wywieziono stąd cztery wielkie wozy papierów, książek, tekstów powielonych. Pozostały puste szafy i półki, porozbijane biurka. Pełno tu śmieci, niedopałków papierosów, zapalek, popiołu, cała wiązka lasek laku zapomniana po pieczętowaniu worków. Wielkie zapasy tekstów znikły. Odwiedzamy chorą p. Mirkę **Hankiewicz**, która leży w łóżku po ciężkim ataku. Można mówić, że praca I[nstytutu] P[rymasowskiego] jest zniszczona doszczętnie. Wszędzie ślady barbarzyństwa.

Pod tym wrażeniem idziemy na nabożeństwo do bazyliki. Jest tu pełno ludzi. B[isku]p Goliński przed Mszą św. wita mnie i składa dość enigmatyczne sprawozdanie z sytuacji wytworzonej. W czasie Mszy św. ojciec **Sykstus Szafraniec**¹²⁷⁹ wygłasza kazanie o pracy w modlitwie i w cierpieniu, w milczeniu.

Ja zachowuję milczenie. Odmawiam tylko litanię do Matki Bożej i akt zadośćuczynienia Sercu Niepokalanemu Maryi.

20.15. Przechodzimy na Salę Maryjną, gdzie otwieram nową **wystawę maryjną**, poświęconą zobrazowaniu łaski w życiu ludzkości i narodu polskiego. Jest to piękne dzieło plastyków z KUL. W sali znajduje się duchowieństwo i pracownicy wystawy. W swoim przemówieniu dają szereg wyjaśnień dotyczących charakteru Wielkiej Nowenny i pracy Instytutu Prymasowskiego.

Na **apel jasnogórski** udajemy się do kaplicy Matki Bożej. Udzielam błogosławieństwa wiernym i pracownikom Instytutu P[rymasowskiego] oraz oo. paulinom.

22.00. Po wieczery odbywany naradę nad sytuacją. Obecni są: bp Z[dziśław] Goliński, o[jciec] generał Nowak, ks. dyr[ektor] Dąbrowski, B[ohdan] Skąpski i ja. Zaznajomiłem obecnych z drugim pismem prokuratora¹²⁸⁰. Odpowiedź nie jest trudna.

^a W rękopisie omyłkowo dwukrotnie powtórzony czasownik: jest.

¹²⁷⁸ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

¹²⁷⁹ Sykstus Kazimierz Maksymilian Szafraniec OSPPE (wrócił w 1967 do chrzestnego imienia Kazimierz) (1921–1982), doktor teologii, historyk. Sekretarz generalny 1952–1957 generała zakonu paulinów. Wstąpił do paulinów 1937, śluby wieczyste 1944, święcenia 1946. Wykładowca i 1963–1966 rektor w WSD paulinów w Krakowie na Skalce. Przeor klasztoru na Jasnej Górze 1977–1978. Autor licznych opracowań na temat historii Jasnej Góry i kultu maryjnego w Polsce.

¹²⁸⁰ Chodzi o Andrzeja Burdę.

23.00. Idę z o[jcem] generałem do **kaplicy Matki Bożej**, gdzie pracownicy I[nstytutu] P[rymasowskiego] zebrałi się na całonocne czuwanie i modlitwę. Odsłonięty jest obraz Matki Bożej. Modlimy się z ufnością, wypowiadając swoją żywą wiarę w to, że zwycięży ufność w *Omnipotentia supplex*¹²⁸¹.

28 lipca 1958

Jasna Góra – W[arsza]wa – Łaski. Poniedziałek.

0.30. W **kaplicy** M[atki] Bożej rozpoczynamy rekolekcje Zespołu od *Veni Creator* i krótkiego rozważania o trzech królestwach: Boga, człowieka i Szatana. O godz. 1.00 ks. dyr[ektor] Dąbrowski wyszedł ze Mszą św. Zespół trwał na modlitwie całonocnej do godz. 6.00.

6.00. Odprawiłem Mszę św. do Matki Bożej Jasnogórskiej w intencji Instytutu Prymasowskiego i Ślubów Narodu.

7.00. Krótka rozmowa z Zespołem i p. B[ohdanem] Skąpskim.

8.30. Wyjazd do W[arsza]wy. Wstępujemy do ks. bp. **Golińskiego**, aby złożyć mu podziękowanie za zdecydowaną obronę I[nstytutu] P[rymasowskiego].

12.30. W W[arsza]wie pracowałem nad odpowiedzią dla prokuratora gen[eralnego]¹²⁸².

15.00. Po obiedzie przyszedł bp Z[ygmunt] **Choromański** i ks. dyr[ektor] **Dąbrowski**. Wspólnie pracowaliśmy nad odpowiedzią na drugie pismo prokuratora generalnego. Zaraz poszło na maszynę. Ułożyliśmy program rozmowy na Komisji Wspólnej. Ja przewiduję mocny atak ministrów na prymasa. Ks[iądz] b[isku]p chce uprzedzić atak ministrów protestem z powodu odesłania przez premiera listu prymasa i napaści na Instytut Prymasowski. Radzę wysłuchać, z czym wystąpią panowie. Sprawę komplikuje bp Klepacz, który nie może przyjechać na czas. Chcemy w środę rozmawiać o godz. 19.00.

^a17.00. Przyjmujemy posłów St[anisława] **Stommę** i prof. **Makarczyka**¹²⁸³, których informujemy o sytuacji wytworzonej po odesłaniu przez p. **Cyrankiewicza** listu prymasowskiego. Dotychczas o tym nie mówiliśmy nikomu, jednak p. C[yrankiewicz] omawiał sprawę z amb[asadorem] francuskim¹²⁸⁴; wobec tego mogę ja omawiać z posłami polskimi. Nasi posłowie nie mają zazwyczaj argumentów. Wyjaśniają sytuację, w jakiej **Zawieyski** znalazł się na raucie, napadnięty przez p. Gomulkę.

^a W rękopisie akapit dotyczący godz. 17.00 jest na końcu strony, po wpisie dotyczącym godz. 20.30, z oznaczeniem – ręką autora – właściwego miejsca, w które powinien zostać przeniesiony.

¹²⁸¹ Łac. Wszechmoc błagająca, jeden z tytułów używanych wobec Maryi jako Matki Bożej w celu podkreślenia wszechmocy Jej wstawiennictwa.

¹²⁸² Chodzi o Andrzeja Burdę.

¹²⁸³ Zbigniew Makarczyk (1904–1963), katolicki działacz społeczny, doktor nauk społecznych. Wykładowca na UW i od 1946 na KUL. Poseł Koła Poselskiego „Znak” w Sejmie PRL 1957–1961. Współzałożyciel 1956 Ogólnopolskiego Klubu Postępowej Inteligencji Katolickiej, następnie jeden z założycieli i działacz KIK w Warszawie, m.in. członek zarządu 1957–1958.

¹²⁸⁴ Prawdopodobnie: Éric de Carbonnel, dyplomata francuski, od 27 XI 1956 ambasador Francji w PRL. Dekretem z 12 IV 1958 mianowany stałym przedstawicielem Francji przy Wspólnocie Europejskiej. Nowy ambasador Francji zaczął pełnić swoją misję dopiero 1 VIII 1958.

18.30. Zgłasza się **pielgrzymka z USA**, prowadzona przez ks[iędza] **salezjanina** z New Yorku¹²⁸⁵. Są to współpracownicy salezjańscy z różnych stanów. Wygłaszam do nich przemówienie, rozdaję obrazki i błogosławię. Fotografia w ogrodzie.

20.30. Wracam do Lasek.

29–30 lipca 1958

Laski. Wtorek – środa.

Prowadzę rekolekcje dla Zespołu Pomocnic Maryi Jasnogórskiej. Bierze udział 32 osoby. Wygłaszam 3 konferencje dziennie, spowiadam w przerwach.

Siostry nasze mają sto spraw. Omawiam z s. Wacławą i m. Benedyktą sprawę ewentualnego nabycia dla domu rekolekcyjnego posesji p. Bielawskiej^{a 1286}.

Dziś, w środę, czytamy komunikat Prokuratury Generalnej o akcji w Instytucie Prymasowskim. To, co jest przedmiotem śledztwa, w komunikacie już jest przesądzone, już jest winą. Zda się, że już w zanadru jest wyrok. Na razie polega on na tym, że I[nstytut] P[rymasowski] jest zniszczony, materiał zabrany i praca stanęła. Komunikat prokuratury mówi o drukach nielegalnych, o pracy antypaństwowej i przeciwko ustrojowi. Zapowiada wyciągnięcie konsekwencji sądowo-karnych.

Prawdopodobnie ten komunikat chce wpłynąć na prasę zagraniczną, która zajęła się incydentem. Radio podaje oceny zajścia.

Min[ister] Sztachelski zwołał konferencję prasy zagranicznej i poinformował o tym, że w I[nstytucie] P[rymasowskim] były druki nielegalne; jako przykład przytoczył jakąś książeczkę „o cudach Matki Bożej”, nic nie mówiąc o tym, że była ona drukowana przed wojną. W książeczce jest krótki opis „Cudu nad Wisłą”. To ma godzić w ustrój. Dociekliwi dziennikarze pytali o to, kiedy książka była drukowana. Min[ister] Sz[tachelski] odpowiedzi nie udzielił. Drugi dowód działalności antyustrojowej to był maszynopis kurii pelplińskiej „o socjalizmie i katolicyzmie”. Nie był on powielany przez I[nstytut] P[rymasowski], ale był prawdopodobnie w aktach.

18.00. Wracam do W[arsza]wy. B[iskup] Klepacz przyjechał z Kuźnic nad morzem, przywieziony przez p. Stanisława¹²⁸⁷, który wczoraj wyruszył po niego. Towarzyszył mu ks. prał[at] Borowiec¹²⁸⁸. Odbyliśmy konferencję przygotowawczą do jutrzejszej K[omisji] W[spólnej]. B[iskup] Klepacz jest zdania, że punkt wyjścia dla ks[ięży] biskupów jest dobry, gdyż strona rządowa zbyt wiele nagrzeszyła. Ustala się, że ks[ięża] b[iskupi] naprzód wysłuchają zarzutów rządowych, a później poruszają sprawy godzące w Kościół.

^a W rękopisie błędnie: Bielańskiej.

¹²⁸⁵ Salezjanin z Nowego Jorku. Brak danych.

¹²⁸⁶ Chodzi o posesję na terenie Zakładu dla Ociemniałych, należącą do wdowy po Ignacym Janie Bielawskim (1899–1937), pracownikowi zakładu w Laskach.

¹²⁸⁷ Stanisław Maciejak, kierowca prymasa.

¹²⁸⁸ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

31 lipca^a 1958

W[arszaw]a. Czwartek.

8.30. Konferencja z bp. Klepaczem.

10.00. Świecenia **kapłańskie 13 diakonów** z obydwu prowincji polskich **ks[ięży] jezuitów**. Pięknie zorganizowana ceremonia w k[ościel]e św. Andrzeja przy [ul.] Rakowieckiej. Wtedy, gdy przystępowałem do ołtarza Pańskiego, modląc się za ks[ięży] biskupów, oni rozpoczynali walkę z mocami ciemności za Kościół Boży. Ceremonię prowadził ks. Sitkowski i jakiś młody ojciec, który to wystudiował wspaniale. Obrzęd trwał trzy godziny, zakończył się moim przemówieniem. Było wielu dyplomatów i [przedstawicieli] prasy zagranicznej.

14.30. **Kurs katechetyczny** archidiecezji na zakończenie pracy miesięcznej przychodzi z podziękowaniem i z życzeniami. Przemówienie.

15.00. B[isku]p T[adeusz] **Zakrzewski** z wyrazami radosnego współczucia. Raduje się z tego, że znowu „Światłość w ciemnościach świeci”¹²⁸⁹. Podziwia mądrość prokuratora generalnego¹²⁹⁰, który już wydał wyrok, zanim dokończono śledztwo. Nie sąd, lecz prokurator wyrokuje.

15.30. Biskupi na K[omisji] W[spólnej] jeszcze obradują. Przychodzą znowu dziennikarze zagraniczni, dopytując się o sprawę Instytutu Jasnogórskiego.

16.30. **Wrócili ks[ięża] biskupi z konferencji na K[omisji] W[spólnej]**. Obecni byli: min[ister] Sztachelski i Kliszko. Konferencja trwała do tej pory. Były momenty bardzo drastyczne i niekiedy ultymatywne.

Min[ister] Sztachelski zaczyna **od spraw szkolnych**. Min[ister] jest zdania, że uczynił bardzo wiele, jest tolerancyjny, ale Episkopat zadrażnia. **Postulaty: nauczanie religii po lekcjach; zakonnicy nie mogą nauczać; pozostaje tylko jedna godzina religii**. Gdyby Episkopat nie mógł się zastosować, to rząd wyciągnie wnioski dalej idące.

Replikuje bp **Klepacz**, który widzi w tym dążenie do złamania umowy. Zarządzenie takie rzutuje na pogarszanie stosunków między K[ościółem] i państwem; dążycie do zaostrzeń. Szkoła jest laicka – nie powiedzieliśmy, że to jest dobre.

B[isku]p **Choromański** zwraca uwagę na to, że T[owarzystwo] S[zkół] Świeckiej¹²⁹¹ wzmacnia ofensywę, jest administracyjne zamienianie szkół z religią na świeckie. To jest etap: powiedzcie wyraźnie, że dążycie do usunięcia religii ze szkół. Usunięcie zakonników ze szkół byłoby dyskryminacją. Jak to będzie przyjęte przez społeczeństwo? Cofanie się od października.

^a W rękopisie błędnie zapisany miesiąc: VIII zamiast VII (także w nagłówku kolejnych karek z zapiskami z tego dnia).

¹²⁸⁹ „Światłość w ciemnościach świeci” (J 1,5).

¹²⁹⁰ Chodzi o Andrzeja Burdę.

¹²⁹¹ Towarzystwo Szkoły Świeckiej (TSS), organizacja laicka powstała 1957 w Warszawie w celu szerzenia zasad świeckiej, socjalistycznej pedagogiki. Organem prasowym TSS był miesięcznik „Wychowanie”. W 1969 połączyło się ze Stowarzyszeniem Ateistów i Wolnomysłcieli, tworząc Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej.

Min[ister] **Kliszko**. Nie boimy się opinii. Listem Episkopatu byliśmy zaskoczeni. Albo Episkopat nie chce zrozumieć, albo kpi. Żadnych nauk K[ośció]ł z przeszłości nie wyciągnął.

B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański]. Odesłanie listu prymasa jest obrażą nie tylko Ep[isko]patu, ale i prymasa.

Min[ister] **Kliszko** głosi długi wywód przeciwko Millenium. Jest to hiszpanizacja Polski. Ks[iądz] prymas powoływał się na to, że zawiadomił min[istra] Sztachelskiego o powstaniu Instytutu. Wolna Europa, stosunek do „ks[ięży] patriotów”, nikt ze „Znaku” nie chciał jechać do Sztokholmu. Akcje religijne – nie możemy się na to zgodzić. Jeśli my tego nie załatwimy, to kto inny^a to zrobi.

B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański**. Co to znaczy? Kto?

Min[ister] **Kliszko**. Nie wiem!

Min[ister] **Sztachelski** zachwyca się nad umiarem i cierpliwością dobrej woli. O darach amerykańskich zaczęliśmy mówić dopiero wtedy, gdy Wolna Europa zaczęła o tym mówić. Będziemy wyciągać konsekwencje. Nic nowego nie zamierzamy.

Obydwa **ministrowie** wysypali całe mnóstwo spraw.

B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański] proponuje, by przejść do poszczególnych spraw. Mieliliśmy potężne ciosy: prymas zaufał, K[ośció]ł zaufał. Na Zachodzie mówiono o tym, że się nie utrzyma to współzycie.

B[isku]p M[ichał] **Kl[epacz]**. Musimy załatwić Częstochowę i dary zagraniczne.

Min[ister] **Kliszko** domaga się, by Episkopat zaczął popierać Polskę Ludową. Millenium do czego prowadzi? Co będzie w 1966 r.? Jaki jest cel tego wszystkiego?

B[isku]p **Choromański**. To my pytamy, jaki był cel akcji w Częstochowie?

M[inister] **Kliszko**. Idzie o to, jak będzie realizowany ustrój? Sprawa mieszkań, przyrostu?

B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański]. Czego chcecie, czy chcecie, żebyśmy się zajmowali rzutami^b?

M[inister] **Kl[iszko]**. Tak, tak.

B[isku]p Ch[oromański]. To należy do państwa. Jakie są postanowienia w sprawie szkół?

M[inister] **Kliszko**. Nie możemy się zgodzić na ekstazy religijne, na wyolbrzymianie akcji religijnej. Nie zależy nam na zagadnieniach.

B[isku]p **Kl[epacz]**. W jednej godzinie nie zmieści się program. Trzeba dwóch godzin. Z końcowych godzin rząd nie ustąpi. Episkopat stoi na stanowisku 8 XII [1956]¹²⁹². Nie moglibyśmy wystąpić do Episkopatu z żadnymi wnioskami, gdyby cofnięto się od 8 XII [1956]. Nieludzkie były ostatnie godziny. Nie ma tytułu, by zakonników usuwać od szkół. Na zakonnicach stoi nauczanie religii w szkołach.

^a W rękopisie wyraz nadpisany powyżej linijki z tekstem.

^b Wyraz trudny do odczytania w rękopisie.

¹²⁹² Chodzi o porozumienie Episkopatu z rządem z 8 XII 1956.

Min[ister] Kliszko. Millenium nabiera charakteru politycznego. Trzeba zwrócić uwagę na księży. Musi nastąpić modyfikacja działalności ks[iędza] prymasa. Po powrocie z Rz[ymu] wszystkie wystąpienia ks[iędza] pr[ymasa] są napelnione niechęcią. Co do listu ks[iędza] pr[ymasa] do rządu musieliby wyciągnąć ostateczne konsekwencje. Woleli list odesłać. W rozmowie ks[iądz] prymas nie znalazł kontaktu z rozmówcami, wygłosił^a słowa, których nie można było przyjąć. Kliszko mówił z wielką pasją.

Wniosek Ep[isko]patu: godziny religii muszą zostać w tym samym wymiarze; muszą być brane realnie; gdy idzie o zakonników – rzecz do omówienia.

Gdy idzie o **wypadki częstochowskie**. Min[ister] Kliszko zajął się⁸ 1293; opór był od początku. Nie zrobiono inwentarza ani protokołu, gdyż nie pozwolono tego robić.

Min[ister] **Sztachelski** przyznaje, że prymas przysłał do niego pismo o powstaniu Instytutu. Gdy się zaczęło masowe kolportowanie w marcu i w czerwcu, ostrzegłem bp. Golińskiego. Było ostrzeżenie w dniu 13 V [1958]. W Częstochowie] wytworzyła się histeria. **Prosimy o wyprowadzenie powielaczy z miejsc sakralnych; w wydawnictwach trzeba zastosować się do przepisów prawa.**

Stało na tym, że min[ister] Szt[achelski] da odpowiedź na pismo bp. Z[ygmunta] Ch[oromańskiego], że powielacze będą mogły być używane bez cenzury do spraw administracyjnych. Gdyby powielacze znalazły się w kuriach, mogłyby odbijać teksty za cenzurą.

Dostawy zagraniczne referuje min[ister] Sztachelski. Rząd nie zgodzi się na dostawy zagraniczne, dopóki nie będzie sprawa uregulowana. Kom[itet] społ[eczny] nie utrudnia celów charytatywnych. Trzeba znaleźć sposób wyjścia; musi to być początkiem rozwiązania. Są dwa wyjścia: 1) przekazanie przesylek na cele komitetu powodziowego w Krakowie; 2) gdy Ep[isko]pat się nie zgodzi, pójdą do N[iemieckiej] R[epubliki] F[ederalnej], a wtedy będą reperkusje.

Atmosfera ciężka, widać wyraźną presję zewnętrzną. Trzeba delikatnie i spokojnie.

Gdy idzie o **Instytut Prymasowski** i jego pracę, czy rząd się interesuje działalnością?

M[inister] Szt[achelski] – nie znamy zakresu działania; musielibyśmy się zaznajomić. Rzeczy zabrane^b będą zwrócone. I[nstytut] Pr[ymasowski] może działać, ale musi się poddać zasadom kontroli prasy.

Wnioski z całej tej sprawy. Zdaje się, że najważniejsze jest powiedzenie p. Kl[iszki] o „tym innym”, który miałby załatwić sprawy nasze. Albo to jest wyraz tragicznej sytuacji Polski, albo też postrach, którym ratuje się partia jako obrońca wolności Narodu.

Ustalamy po długiej dyskusji, że: 1) w sprawie religii w szkołach odpowiedź może być jedna: *non possumus*¹²⁹⁴; 2) w sprawie powielaczy poczekamy na list p. Szt[achelskiego];

^a Tu w rękopisie przekreślony ręką autora wyraz: argumenty.

^b Tu w rękopisie przekreślone ręką autora wyrażenie: mogą być.

¹²⁹³ Zapewne chodzi o „Ósemkę”, czyli Zespół „8” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego).

¹²⁹⁴ *Lac.* nie możemy. Nawiązanie do odpowiedzi apostołów Piotra i Jana na zarzuty Sanhedrynu, zabraniającego im głoszenia Ewangelii o Chrystusie (por. Dz 4,20). W memoriale biskupów polskich do władz PRL z 8 V 1953 *non possumus* było wyrazem braku zgody na podporządkowanie Kościoła władzom komunistycznym.

3) w sprawie darów Polonii możemy przekazać dary z gdyńskich magazynów na rzecz Komitetu Przeciwpowodziowego, pod warunkiem że w komitecie będą: bp Pękala, ks. St[anisław] Czartoryski i poseł Stomma.

Zdaje się, że wystąpienie ze sprawą religii w szkołach jest próbą szantażowania ks[ięży] biskupów, by uzyskać ustępstwo w sprawie darów amerykańskich i powielaczy.

Czy to jest akcja wewnętrzna czy nakazana z zewnątrz? Polscy komuniści nie są wolni od swych antyreligijnych porywów, ale zdaje się, że łatwiej byśmy się z nimi porozumieli, gdyby nie naciski z zewnątrz. Pan Gomułka denerwuje się i złości jak żak, który wpada w zły humor, gdy mu postawią zły stopień. Przez swoje nerwy traci wiele i w swoim otoczeniu, i w społeczeństwie. Narzekania na naciski od zewnątrz mogą być przesadne. Dla dania satysfakcji obcym trzeba było narobić wielkiego hałasu, aby dać świadectwo posłuszeństwa natchnieniom. Inaczej trudno zrozumieć przyczynę tego hałasu, jakim napelniono całą Polskę i zagranicę. Radio Londyn i Wolna Europa nie przestają zasypywać świata bardzo szczegółowymi informacjami o tym, co i jak działo się na J[asnej] G[órze]. Podniecenie w społeczeństwie utrzymuje się nadal. Partia usiłuje zwoływać konwentykle¹²⁹⁵ zakładowe, by kierować opinią; jednak rezultatów wielkich to nie daje. Dziś puszcza się pogłoskę, jakoby komunikat Prokuratury Generalnej nie pochodził od prokuratora, lecz był dziełem prasy.

1 sierpnia 1958

Laski. Piątek.

7.30. Msza św. w kaplicy domu rek[olekcyjnego].

Ks[iaźdz] bp Choromański ma dziś rozmawiać z min[istrem] Sztachelskim.

Prowadzę w d[alszym] c[iągu] rekolekcje dla Zespołu.

20.00. Wyjeżdżam do Warszawy, by przyjąć życzenia imieninowe od zakonów męskich. Przemawia o. Wawryn imieniem konsulty i wszystkich rodzin zakonnych. Odpowiadam, wyjaśniając sprawę Instytutu Prym[asowskiego] na J[asnej] G[órze].

21.00. Wracam do Lasek.

2 sierpnia 1958

Laski – Warszawa. Sobota.

7.00. Msza św.

8.00. Wyjazd do W[arsza]wy.

9.00. Przyjechał ks. inf[ułat] B[olesław] **Filipiak** i zamieszkał na [ul.] Miodowej.

Na **sesji** K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] obecni tylko bp Z[ygmunt] Choromański i prał[at] Piotrowski.

¹²⁹⁵ Konwentykiel, zebranie, często tajne, jakiejś organizacji, najczęściej partii politycznej; dawniej: zebranie sekty religijnej.

B[isku]p Ch[oromański] dzieli się wynikami swej rozmowy z p. **Sztachelskim**. Rozmowa nieprzyjemna. Minister jest buńczuczny i trzeba go doprowadzać do porządku. Grozi gotowym projektem rozporządzenia min[istra] Bieńkowskiego o zmianie nauczania religii w szkołach. B[isku]p Ch[oromański] ostrzega, że to zmniejszenie godzin wywoła burzę, za którą nie odpowiadamy. Rezultat: *non possumus*. Również w sprawie powielaczy nie doszli do wniosków. B[isku]p ma czekać na list. Min[ister] Sz[tachelski] zgodził się na kandydatów do Komitetu Przeciwpowodziowego w Krakowie.

Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] załatwiła tylko bieżące sprawy personalne.

12.00. **Duchowieństwo** stolicy składa życzenia imieninowe; przemawia bp Choro-
mański. Wygłaszam długie przemówienie o sytuacji Kościoła.

Na obiedzie ks. inf[ułat] Filipiak, ks. dyr[ektor] Dąbrowski i domownicy.

14.30. W sali św. Jana Chrzc[iciela] **zakonnice** składają życzenia. Mówię też o sytuacji K[ościół]a po najeździe na J[asną] G[órze].

Napływają delegacje z życzeniami imieninowymi.

15.30. Przeprowadzam *scrutinium* kanoniczne z 23 diakonami, którzy jutro mają otrzymać święcenia kapłańskie.

19.30. Ks[iądz] inf[ułat] Filipiak, moja siostra Anastazja¹²⁹⁶ z dziećmi na wieczerzy.

Nocuję w domu.

3 sierpnia 1958

Rozpaczam dziś 58 rok życia. Oby wszystko było na większą chwałę Bożą, pod opieką Maryi Jasnogórskiej.

8.30. **Wizytatorka** gen[eralna] ss. elżbietanek z Wrocławia¹²⁹⁷ z m. Edytą.

9.00. M[atka] Bonifacja **Wernerówna**, prow[incjalna] urszulanek, która omawia trudności z matką generalną¹²⁹⁸ z Rzymu. Załatwi je ks. inf[ułat] **Filipiak** z kard. Valerio **Valerim**¹²⁹⁹ w Rzymie.

9.30. Przyjechał abp **Baraniak** z kapelanem i ks. prał[at] **Kulczycki**.

10.00. Święcenia kapłańskie w archikatedrze¹³⁰⁰. Bierze w nich udział ks. inf[ułat] Filipiak. Przychodzi bp Niemira. Śpiewy słabe, brak kleryków-chórzystów. Ceremonie idą dobrze. Ks[iądz] Sitkowski wprowadził nakładanie dłoni *coram populo*¹³⁰¹, tak by

¹²⁹⁶ Chodzi o Anastazję Sułek z d. Wyszyńską.

¹²⁹⁷ Jolenta Marianna Przybył CSSE (1893–1961), wizytatorka generalna w Zgromadzeniu Sióstr św. Elżbiety (pro-
wincja wrocławska) 1946–1961. Wstąpiła do zgromadzenia 1910, pierwsze śluby 1918.

¹²⁹⁸ Marie de Saint Jean Martin OSU (1876–1965), Francuzka, przełożona generalna urszulanek Unii Rzymskiej 1926–
–1959. Przed drugą wojną odwiedziła polskie klasztory Urszulanek, w okresie PRL nie mogła przyjechać do Polski.

¹²⁹⁹ Valerio Valeri (1883–1963), prefekt Kongregacji ds. Zakonnych 1953–1963. Święcenia 1907. W 1927 arcybiskup
tytułarny, delegat apostolski do Egiptu i Republiki Arabskiej. Nuncjusz w Rumunii 1933–1936 i we Francji 1936–
1944. Następnie urzędnik w watykańskim Sekretariacie Stanu. W 1953 kardynał.

¹³⁰⁰ Z rąk prymasa Wyszyńskiego 3 VIII 1958 święcenia kapłańskie otrzymało 30 diakonów.

¹³⁰¹ *Lac*. wobec ludu.

kapłani nie zasłaniali ludowi obrazu tej pięknej czynności. Po nabożeństwie wygłaszam przemówienie do wiernych, których jest pełna katedra jak rzadko kiedy.

13.30. Wracamy na [ul.] Miodową. Ciągnie tu wielu ludzi z życzeniami. Jest moja siostra Stanisława Jaroszowa z mężem i mąż mej siostry Janki¹³⁰² z dziećmi. Przed obiadem ks. abp **Baraniak** wygłasza życzenia imieniem domowników. Krótka dziękuję.

15.00. Pod koniec obiadu udaję się do sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego], gdzie neoprezbiterzy z rodzicami kończą obiad. Przemawia ks. rektor W[ładysław] Miziołek, nowy dziekan alumnów i przedstawiciel neoprezbiterów, i ja.

16.00. Wyjeżdża abp **Baraniak** i ks. **Filipiak** *via* Płock do Poznania.

17.00. Ks[ia]dz prał[at] **Kulczycki** omawia sytuację w Krakowie po najeździe „szwedów” na J[asną] Górę.

17.30. Wracam do Lasek, by dokończyć rekolekcji.

Zastępca prokuratora gen[eralnego] z W[arsza]wy¹³⁰³ odwiedził w Instytucie Prym[asowskim] chorą p. Mirosławę **Hankiewicz** i przeprowadził z nią trzygodzinną rozmowę na t[emat] sposobu postępowania władz prok[uratorskich] z Katowic. P[ani] H[ankiewicz] jest sędzią i prawnikiem, dobrze zna się na procedurze. B[ardzo] wyczerpująco poinformowała wysłannika o tym, co z nią robili funkcjonariusze prok[uratury]. Były to dla niego rewelacje. Chorą prosił wysłannik, aby położyła się, i był b[ardzo] grzeczny, co zawsze jeszcze nas dziwi.

4 sierpnia 1958

Laski. Poniedziałek.

7.00. Msza św. dla Zespołu Instytutu. Przyjmuję śluby wieczyste od nowych i roczne od członkiń Zespołu Pomocnic M[ary]i Wspomożycielki Kościoła (grupa M[arii] Okońskiej). Do Zespołu przybyło pięć nowych profesek wieczystych. Po Mszy św. wygłosiłem przemówienie do obecnych.

W ciągu dnia obradowało tymczasowe kierownictwo Zespołu, tzw. *trio*. Zespół nie ma jeszcze zatwierdzonych przez Kościół *Ustaw* i kieruje się zasadami projektu.

Wieczorem po wieczery odwiedziłem **matkę Różę Czacką**, która nerwowo motała wełnę i mówiła mi, że lubi motać wełnę. Nie była świadoma i mówiła po rusku, przeplatając wyrazami polskimi.

Rozmowa z **ss. franciszkankami** w refektarzu zakonnym.

Rozmowa z **Antonim Marylskim** na temat jego wyjazdu za granicę; ma tam przyjąć kolejno święcenia do kapłaństwa i w ciągu roku wrócić do kraju.

20.00. Wracam do W[arsza]wy. Dwie sensacje. „Życie Warszawy” podało komunikat PAP¹³⁰⁴ o rzekomym zarządzeniu bp. Z[ygmunta] Choromańskiego w sprawie regulaminu

¹³⁰² Czesław Jurkiewicz, szwagier prymasa Wyszyńskiego, mąż Janiny z d. Wyszyńskiej.

¹³⁰³ Zastępca prokuratora generalnego z Warszawy. Brak danych.

¹³⁰⁴ PAP, *Wytyczne Episkopatu dla instytucji kościelnych w sprawie prac powielanych*, „Życie Warszawy”, 3–4 VIII 1958, s. 2.

dla powielaczy. B[isku]p nic o tym nie wie, wniósł protest na ręce min[istra] Sztachelskiego. Druga sensacja: telefon z Berlina. Otrzymało tam depeszę, że przyjeżdżam na Katholikentag¹³⁰⁵ do Berlina. Depesza ta wydała się być podejrzana biskupowi Berlina¹³⁰⁶, gdyż przysłano telefoniczne zapytanie do nas. Dziwimy się obustronnie. Ale zdaje się, że „komunikat” o powielaczach i „depesza” mają jedno znaczenie i to samo źródło. Komuś zależy na tym, aby robić dobre wrażenie z Polski, może dla zamazania wrażeń po akcji jasnogórskiej.

Na marginesie – M[ilicja] Ob[ywatelska] w Częstochowie otrzymała od ludności nową nazwę: „szwedów”.

21.00. Ks[iądz] prał[at] **Kulczycki** składa sprawozdanie ze zleconej mu akcji dobroczynnej z ramienia Prymasa P[olski].

Ks[iądz] **Skorodecki St[anisław]** z Tarnowa z grupką młodzieży, która wędruje szlakiem „autostop” przez Polskę.

5 sierpnia 1958

W[arsza]wa – Nowe Miasto. Wtorek.

7.30. Grupa odrodzeniowców-seniorów z życzeniami na Mszy św.

Wyjeżdżam do N[owego] Miasta na kapitułę gen[eralną] Zgromadzenia **Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyścących**. Mijamy między Mogielnicą a N[owym] Miastem ślady strasznego huraganu, który w dwie i pół minuty zniszczył miasta. Olbrzymi, piękny las, starodrzew połamany jak zapalki. Mijamy wsie, w których domy porozwalane świadczą o charakterze orkanu. Obok zwałonego wielkiego domu stoi słomą kryta chatka w całkowitym porządku. Wielkie topole wyrwane z ziemi z korzeniami, a niewielkie drzewka ocalały, jakby ktoś złośliwy wyrwał klaki z głowy.

9.00. Msza św. w kaplicy sióstr; po śniadaniu wybory. Na miejsce dotychczasowej przełożonej gen[eralnej], matki Stanisławy Ślusarskiej, która 12 lat kierowała zgromadzeniem, wybrano s. Teresę Fokt¹³⁰⁷, młodą, 41[-letnią] zakonnicę. Wybory poszły sprawnie, w pierwszym głosowaniu.

Oglądam miasto, które jeszcze nie pozbierało się ze swej klęski. Kapucyni odbudowali dach na swym kościele, przykrywając go dachówką; blacha starego dachu zawędrowała pod Mogielnicę porwana orkanem.

¹³⁰⁵ Kilkundniowy zjazd katolików z bogatym programem (spotkania modlitewne, dyskusje panelowe itp.) i licznymi gośćmi, organizowany kolejno w różnych miastach. Pierwsze takie „dni katolików” w Niemczech odbyły się w 1848 w Moguncji.

¹³⁰⁶ Julius August Döpfner (1913–1976), arcybiskup Berlina 1957–1961, kreacja kardynalska 15 XII 1958. Święceni 1939. W 1948–1957 biskup Würzburga. W 1961–1976 arcybiskup Monachium i Fryzngi. Przewodniczący Konferencji Biskupów Niemieckich 1965–1976.

¹³⁰⁷ Teresa Teofila Fokt (1916–1995), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Wspomożycielek Dusz Czyścących 1958–1964. Do nowicjatu przyjęta 1935. W czasie wojny ukończyła szkołę pielęgniarstwa u sióstr szarytek w Warszawie. Mistrzyni nowicjatu 1949–1958. Sekretarka generalna zgromadzenia 1952–1958.

Po obiedzie odwiedziłem ks. prob[oszcza] **Kapelewskiego**¹³⁰⁸, który wiele filozofuje na temat znaczenia klasztorów N[owego] Miasta dla ludności. Jest zdania, że nie widział nigdzie takiego nieuświadomienia religijnego jak właśnie tutaj. Klasztory są odosobnione i większego wpływu na miasto nie wywierają. Ks[iądz] prob[oszcz] zaczyna duszpasterzowanie od początku. Poprzednicy byli ludźmi chorowitymi. Ale i do plebanii ks. K[apelewskiego] też trudno się dostać, gdyż wszystko zarosło całkowicie trawą i chwastami.

15.00. Odwiedzam klasztor oo. Kapucynów i grobowiec o. Honorata¹³⁰⁹. Jest tu gromada ludzi; przyszły ze wszystkich domów zakonnych siostry. Widać, że ośrodkiem ciążenia jest klasztor, a nie parafia.

15.15. Wyruszamy do Warszawy przez Rawę Mazowiecką.

16.30. W domu. Jest bp **Pękala**, ks. **Czartoryski** i p. **Stomma**. Debatujemy nad sprawą przekazania darów NCWC dla Komitetu Powodziowego w Krakowie. Rozmówcy wypowiadają się za tym, aby wszystka odzież i żywność były przekazane komitetowi. Wejdzie doń bp Pękala, który to czyni b[ardzo] chętnie, i ks. Czartoryski, który się boi, p. Stomma, który ufa.

19.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** dołącza się do debaty.

6 sierpnia 1958

W[arsza]wa. Środa.

6.30. W k[ości]le oo. Paulinów na N[owym] M[ieście] wyprowadzam 242. pielgrzymkę doroczną m[ia]sta Warszawy na Jasną Górę. Odprawiłem Mszę św. i wygłosiłem przemówienie. Pielgrzymka ma być zadośćczyniąca za grzechy rozwiązłości, pijaństwa, przekleństwa i przeciwko życiu nienarodzonych. Udział w pielgrzymce bardzo liczny. Proszę też, by modlitwa pielgrzymów wynagradzała Pani Jasnogórskiej za najazd na Jasną Górę.

10.00. Ks[iądz] S[tefan] **Piotrowski** – kłopot z Warką. Skierowany tam z Mszczonowa ks. Samkowski¹³¹⁰ spotkał się z oporem z miejsca; jest projekt, by ks. Wojda¹³¹¹ poszedł

¹³⁰⁸ Paweł Kapelewski (1904–1965), ksiądz. W 1956–1960 proboszcz parafii Opieki MB w Nowym Mieście nad Pilicą, dziekan dekanatu bialskiego. Święcenia 1929. W 1939–1944 proboszcz parafii w Jeruzalu Mińskim. W 1948–1956 administrator parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Mrozach, 1960–1965 proboszcz parafii św. Wojciecha BiM w Wiązownie.

¹³⁰⁹ Honorat Koźmiński OFMCap (1829–1916), spowiednik i kierownik duchowy, założyciel wielu zgromadzeń bezhabitowych, prowadzących życie ukryte w związku z carskimi represjami antykościelnymi po powstaniu styczniowym. W 1846–1847 więzień Cytadeli Warszawskiej. Wstąpił do kapucynów 1948. Święcenia 1852. Gwardian klasztoru warszawskiego 1859–1862. Zmuszony do zamieszkania w Zakrocymiu 1864–1892 i Nowym Mieście nad Pilicą 1892–1916. Komisarz generalny kapucynów w prowincji polskiej 1895. Beatyfikacja 1988.

¹³¹⁰ Zygmunt Samkowski (1900–1966), ksiądz. W 1953–1960 proboszcz parafii św. Jana Chrzciciela w Mszczonowie, wicedziekan. Święcenia 1922. W 1939–1946 proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Białyninie i 1946–1953 parafii Znalezienia Krzyża Świętego w Lipcach.

¹³¹¹ Edward Wojda (1911–2001), ksiądz. Od 1949 wikariusz w parafii św. Aleksandra w Warszawie. Święcenia 1936. Długoletni proboszcz parafii św. Mikołaja Biskupa i MB Szkaplerznej w Warce. Dziekan warecki 1973–1989. Kapelan honorowy Jego Świątobliwości 1973. Kanonik honorowy Prymasowskiej Kapituły Łowickiej 1979. Powstańca warszawski.

do Warki, a ks. S[amkowski] pozostał w M[szczonowie]. Decyzja: do W[arki] ks. Wojda. Jest odwet Łodzi za Oporów¹³¹²; nie chcą zatwierdzić w Mnichu¹³¹³ proboszcza.

Ks[iądz] M[ieczysław] **Jankowski** otrzymuje pomoc na nabycie organów dla Szkoły Muzycznej w Aninie.

Ks[iądz] St[anisław] **Kobylecki** otrzymał propozycję objęcia stanowiska rektora w sem[inarium] diec[ezjalnym] w Olsztynie. Prosi o radę. Wstrzymuję się od niej. Ks[iądz] Bukowiński nie jest aresztowany wbrew pogłoskom.

Ks[iądz] Chudy TJ i towarzyszy z N[owego] Yorku TJ¹³¹⁴, który wraca z Iraku. W sprawie samochodu porozmawia z ks. dyr[ektorem] Dąbrowskim.

Ks[iądz] **Karłowicz**¹³¹⁵ z par[afii] św. Wacława – ustalamy program wizytacji kan[onicznej].

Delegacja z **Zalesia** G[órnego] w sprawie zatrzymania ks. Sprusińskiego, który został przeniesiony na rezydenta do [parafii] Chrystusa Króla na Targówku.

Ks[ięża] **marianie**, Nassalski i Śliwakowski¹³¹⁶, w sprawie Bielan. Czekają na decyzję. Są zdecydowani budować się w G[órze] Kalw[arii]. Proszą o pomoc. Przekazuję im 30 000 [zł].

Ks[iądz] prob[oszcz] z **Wołomina**¹³¹⁷ – ustalamy plan wizytacji kanonicznej.

Ks[iądz] **Kulesza**¹³¹⁸ od św. Rodziny – plan wizytacji kanonicznej uzgodniony.

Ks[iądz] **Kliszko** – sprawy charytatywne.

Ks[iądz] Jan **Chwist** OMI¹³¹⁹ z Kanady prosi o błogosławieństwo.

12.30. B[isku]p **Wilczyński** w sprawie rektora dla sem[inarium] olsztyńskiego. Niech rozmawia z ks. Kobyleckim. Od jego decyzji zależy. Informuję, że dostanie b[isku]pa sufragana. Pragnę go konsekrować w Olsztynie.

¹³¹² Być może było to związane z faktem, że należąca do dekanatu żychlińskiego parafia św. Marcina Biskupa w Oporowie (woj. łódzkie) po prawie 100 latach wróciła w 1955 w ręce paulinów. Proboszczem (właściwie wikarym) został w 1958 o. Teofil Krauze OSPPE.

¹³¹³ W parafii św. Joachima w Mnichu koło Kutna pozostał w 1958 vacat na stanowisku administratora parafii.

¹³¹⁴ Jezuita z Nowego Jorku, wracający z Iraku. Brak danych.

¹³¹⁵ Wacław Nikodem Karłowicz (1907–2007), ksiądz. W 1950–1978 proboszcz parafii św. Wacława w Warszawie na Gocławku. Świecenia 1932. Kapelan AK. Wniósł z płonącej katedry św. Jana i ukrył cudowną figurę Pana Jezusa Ukrzyżowanego. W 1945–1950 proboszcz parafii w Iłowie. Organizator w 1947 i przewodniczący nieformalnego związku księży byłych duszpasterzy Polski Walczącej. Przez wiele lat po wojnie inwigilowany i szykanowany przez SB. Kapelan honorowy i prałat papieski.

¹³¹⁶ Józef Śliwakowski MIC (1914–1994), w 1956–1960 pełnił kolejno obowiązki sekretarza i drugiego radnego prowincji, przełożonego domu i rektora kościoła na Bielanach. Wstąpił do marianów 1948. Świecenia 1955.

¹³¹⁷ Mieczysław Grabowski (1906–1984), ksiądz. W 1950–1963 proboszcz parafii MB Częstochowskiej w Wołominie. Następnie dyrektor cmentarza na Woli. Rezydent w parafii Najświętszego Zbawiciela. Świecenia 1937. W 1946–1950 dyrektor administracyjny „Romy”. Wcześniej wikary w kościele św. Teresy od Dzieciątka Jezus we Włochach. W czasie drugiej wojny ukrywał Żydów.

¹³¹⁸ Władysław Kulesza (1896–1967), ksiądz. W 1955–1964 proboszcz parafii św. Rodziny na Zaciszu. Świecenia 1919. W 1964–1967 proboszcz parafii św. Stanisława BiM w Postoliskach.

¹³¹⁹ Jan Chwist OMI (1916–1999), duszpasterz w parafiach polonijnych w Kanadzie. Wstąpił do nowicjatu oblatów Maryi Niepokalanej 1936, pierwsze śluby 1937, śluby wieczyste 1940. Jako kleryk wyjechał w 1940 do Włoch. Świecenia 1942 we Francji. Sekretarz rektora PMK we Francji 1943. Kapelan polskiej brygady spadochronowej w Anglii 1944. Po demobilizacji wyjechał do Kanady. Zmarł w Toronto.

B[isku]p Cz[esław] **Kaczmarek** po rozmowie z bp. Z[ygmunt] Choromańskim jest pełen niezadowolenia z wyniku rozmowy. Jest zdania, że obydwaj biskupi: Z[ygmunt] Ch[oromański] i M[ichał] Kl[epacz] są już nastawieni od wielu lat na ustępstwa i nie są zdolni bronić praw Kościoła. Jest to oczywistą krzywdą dla biskupów, którzy są zmęczeni długoletnią walką, ale są wiernymi synami Kościoła i czynią wszystko, co mogą, by uchronić Kościół od klęsk.

Wraca „Komisja Powodziowa” od min[istra] Sztachelskiego: bp Pękala, ks. Czartoryski i pos[eł] Stomma. W rozmowie otrzymali wyjaśnienie, że rząd chce przyjąć odzież i żywność. Gdy idzie o lekarstwa, udzieli odp[owiedzi] później. Co jest sprowadzone na zamówienie, będzie oddane prymasowi. Proszę, by z tej rozmowy sporządzono protokół.

13.30. B[isku]p **Goliński** i inni na obiedzie. Omawiamy dalszą pracę w Instytucie Prymasowskim.

15.30. W **archikatedrze** przekazujemy obraz Matki Bożej kapitule siedleckiej. Po litanii loretańskiej przemawiam do bp. Jankowskiego¹³²⁰ i przedstawicieli kapituły siedleckiej. B[isku]p Jankowski odpowiada. Kapituła warszawska niemal w komplecie. Ludu pełna katedra jak rzadko kiedy. Stojący przed katedrą wóz ciężarowy pięknie przybrany dywanami i kwiatami. Tłok niemożliwy. Lud płacze.

17.15. Zalesie D[olne] – u ojca.

20.00. B[ohdan] **Skąpski** rwie się do pracy. Chce kończyć teksty zaczęte. Proszę o zwłokę. Przez siłę nie da się nic zrobić, chociaż mamy prawo do wolności.

7 sierpnia 1958

7.30. Na Mszy św. p. **Kindlerowa**¹³²¹ z P[rojektu] I[nstitutu] W[ydawniczego] i M[aria] Okońska w sprawach Instytutu.

9.00. Czytam wydany z datą 4 VIII [19]58 **okólnik** Min[isterstwa] Oświaty o **usunięciu „osób zakonnych” od nauczania religii w szkołach** i drugi „o świeckości szkoły”, których mają przestrzegać wszyscy, nie wyłączając nauczycieli religii¹³²². To już nie jest urzędowanie, tylko sekciarstwo.

10.00. Ks[iaźdz] **Andrzej Janicki**¹³²³ z Anglii, brat Marytki J[anickiej]¹³²⁴, rozgląda się po Polsce.

¹³²⁰ Marian Jankowski (1899–1962), biskup pomocniczy siedlecki 1948–1962. Święcenia 1922. Następnie student w Rzymie i duszpasterz emigrantów polskich we Francji. Wykładowca, ojciec duchowny i rektor w WSD w Janowie Podlaskim.

¹³²¹ Maria Kindler, tłumaczka z języka francuskiego i redaktorka w PIW.

¹³²² Chodzi o Okólnik nr 26 Ministerstwa Oświaty z 4 VIII 1958 i Zarządzenie nr 9 Ministra Oświaty z 4 VIII 1958 w sprawie przestrzegania zasad świeckości szkoły oraz o usunięciu ze szkół nauczycieli religii przynależnych do zgromadzeń zakonnych.

¹³²³ Andrzej Janicki MIC (1920–2009), ksiądz, zasłużony duszpasterz i pedagog polonijny. W 1957–1983 i 1997–2006 pracownik i dyrektor polonijnego gimnazjum (Kolegium Miłosierdzia Bożego) w Fawley Court (Anglia). Powstaniec warszawski; po stalagu i oflagu trafił do Włoch i Anglii. Wstąpił do marianów 1947. Święcenia 1953. Duszpasterz w USA i Kanadzie 1954–1957. Superior domu marianów w Londynie i duszpasterz w polskiej parafii NMP na Ealingu 1983–1997. W różnych latach członek zarządu angielskiej prowincji księży marianów.

¹³²⁴ Marytka (lub: Marylka – w rękopisie trudne do odczytania) Janicka. Brak danych.

Ks[iaǳ] J. **Kosela**¹³²⁵ z Zakrzówka.

11.15. Ks[iaǳ] **R[yszard] Paciorkowski**¹³²⁶ z Wydz[iału] Teolog[icznego] w sprawie egzaminów wikariuszowskich.

Ks[iaǳ] **Z[ygmunt] Chmielewski**¹³²⁷ z Kocierzewa; trudności w pracy par[afialnej]. Prosi o translokację. Radzę poczekać jeszcze rok.

12.15. Przyjmuję kolejno: ks. dr. K[arola] **Wojtyłę**, mianowanego biskupem sufraganiem krakowskim; ks. dr. M[ichała] **Blecharczyka**, mianowanego drugim b[isku]pem sufraganiem tarnowskim, ks. dr. Józefa **Drzazgę**¹³²⁸, mianowanego b[isku]pem sufraganiem olsztyńskim; ks. dr. W[ilhelma] **Plutę**, mianowanego biskupem w Gorzowie. Otrzymuję od nich konsens kanoniczny, odbieram przysięgę, wręczam listy nominacyjne. B[isku]p Pluta otrzymuje *facultates quinquennales*¹³²⁹. Ustalamy dzień konsekracji bp. Pluty w Gorzowie na 7 września. Wszyscy zostają na obiedzie. Nominacje te zostały dokonane przez Ojca Świętego zgodnie z propozycjami.

19.00. Ks[iaǳ] M[ichał] **Kliszko** – sprawy d[uszpasterstwa d[obroczynnego].

20.00. B[isku]p **Choromański** i ks. dyr[ektor] **Dąbrowski** – omawiamy: 1) jutrzejszą rozmowę z dyr[ektorem] Lickim w sprawie przekazania darów amerykań[skich]; 2) odpowiedź dla min[istra] Bieńkowskiego w sprawie usunięcia przezeń „osób zakonnych” ze szkół jako nauczycieli religii.

8 sierpnia 1958

W[arsza]wa. Piątek.

9.00. W katedrze **dzień chorych** dla około 200 osób. Po Mszy św. wygłaszam przemówienie do chorych i błogosławię im. Przygotowano śniadanie. Ks[iaǳ] Kliszko prowadził modlitwy z ambony. Ks[iaǳ] Sitkowski celebrował Mszę św. i błogosławił chorych Najśw[iętszym] Sakramentem.

¹³²⁵ J. Kosela, ksiąǳ. Brak danych. Ksiąǳa o takim nazwisku nie było w parafii św. Mikołaja w Zakrzówku (pow. Kraśnik) ani w ogóle w diecezji lubelskiej.

¹³²⁶ Ryszard Paciorkowski (1908–1981), ksiąǳ, apologeta, profesor nadzwyczajny 1956, profesor zwyczajny 1974. Od 1946 wykładowca na Wydziale Teologicznym UW, 1954–1974 na ATK (1954–1962 prodziekan Wydziału Teologii), 1956–1964 wykładowca w WSD. Święcenia 1930. Rektor kościoła św. Józefa w Jeziornie Fabrycznej 1937–1956.

¹³²⁷ Zygmunt Chmielewski (1905–1975), ksiąǳ. W 1954–1975 proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Kocierzewie koło Łowicza, wicedziekan. Kapelan honorowy Jego Świątobliwości. Święcenia 1932. W 1945–1954 proboszcz parafii św. Stanisława w Sobikowie.

¹³²⁸ Józef Drzazga (1914–1978), ksiąǳ, doktor teologii. Święcenia 1938. W 1954–1958 wykładowca na KUL. W 1958–1965 biskup pomocniczy gnieźnieński, skierowany do pracy duszpasterskiej w diecezji warmińskiej. W 1965–1972 administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedis* (podlegający bezpośrednio Stolicy Świętej) diecezji warmińskiej. W 1972–1978 biskup diecezjalny warmiński, od 1973 z przywilejem noszenia paliusza.

¹³²⁹ *Lac.* uprawnienia pięcioletnie. Prymas Wyszyński na mocy specjalnych uprawnień (*facultates specialissimae*), jakie otrzymał od Stolicy Apostolskiej w 1951, mógł w imieniu papieża udzielić biskupowi tzw. *quinquennales facultates episcoporum* – pięcioletnich przywilejów, pełnomocnictw biskupich (odnawianych co 5 lat).

Oglądanie **katedry** w towarzystwie architektów i inżynierów. Zwiedzamy prace w grobowcu ks. kardynała Hlonda. Zatwierdzam tablicę na sarkofag. Zmieniam plan wyprawy kaplicy z marmuru czarnego na tynk.

11.30. Ks[iaźdz] **rektor**¹³³⁰ i ks[ięża] **marianie** w sprawie Bielan. Postanawiam, że I kurs teolog[ii] zamieszka na Bielanach. Marianie będą mogli zatrzymać na ten rok domek prowincjański. Pierwszy kurs teolog[ii] nie będzie zapisany na ATK. Przyjmuję nowych kandydatów.

12.30. Matka **wizytatorka** gen[eralna] ss. wizytek po zwiedzeniu domów w Polsce przedstawia swe wrażenia. Jest zadowolona z domu warszawskiego. Chce stworzyć kongregację klasztorów polskich wizytek¹³³¹. Popieram tę myśl całym sercem!

13.00. Ks[iaźdz] prof. **Majka** z KUL przedstawia program duszpasterstwa pracowników naukowych. Pójdzie na Konf[erencję] Plen[arną] Ep[isko]patu.

13.30. Ks[iaźdz] prof. Wł[adysław] **Smoleń**¹³³² z Tarnowa, zaproszony do prac w PAN – Instytut Badań Literackich (IBL) – pyta, czy może ogłaszać artykuły. Wyrażam zgodę.

B[isku]p **Niemira** w sprawie celebr pontyfikalnych, których b[isku]p namnożył sobie we wszystkich kościołach z okazji swego 25-lecia. Proszę, by ograniczył je do dwóch; by nadto nie przyjmował nabożeństw i pogrzebów bez porozumienia się z K[urią] M[etropolitalną] W[arszawską], a gdy idzie o pontyfikalia – ze mną.

Ks[iaźdz] dyr[ektor] **Dąbrowski** i ks. **Goździewicz** po rozmowie z dyr[ektorem] Ličkim w M[inisterstwie] P[racy] [i] O[pieki] Sp[olečnej] w sprawie przekazania darów NCWC na powodzian. Był zaskoczony, że coś chcemy zatrzymać dla siebie. Pytano go, co powodzianie będą robili z brewiarzami i szatami liturgicznymi.

O[ł]ciec **Rosiński**, prowincjał franciszkanów, w sprawie parafii na Pradze II. Gotów jest dać zakonnikowi na mieszkanie do parafii, z tym by zajął się organizacją parafii. Zachęcam do budowy domu rekolekcyjnego w Niepokalanowie. W Bydgoszczy mogą zabiegać o punkt oparcia dla swej placówki zakonnej (Osiedle Leśne).

Ks[iaźdz] **Kryszewski Jan**¹³³³ prosi o zmianę decyzji w sprawie pracy w Sądzie M[e]tropolitalnym. Chce jechać na dalsze studia, zostać na Saskiej Kępie, zając się organizacją parafii, chce wszystko inne, tylko nie to, co poleca biskup. Chce nawet iść do jezuitów lub pallotników.

¹³³⁰ Chodzi o ks. Władysława Miziołka, rektora WSD w Warszawie.

¹³³¹ W rzeczywistości przełożona generalna sióstr wizytek m. Bernarda Maria de Uriarte VSM przyjechała do Polski w sprawie utworzenia nie kongregacji, lecz federacji klasztorów autonomicznych.

¹³³² Władysław Smoleń (1914–1988), ksiądz, profesor historii sztuki. Od 1957 kierownik Katedry Sztuki Kościelnej na KUL. Święcenia 1938. Kapelan AK, po wojnie członek WiN. Aresztowany 1951. W 1950 dyrektor Muzeum Diecezjalnego i Archiwum Kurialnego w Tarnowie. W 1964–1966 dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych KUL. W 1965 wybrany na rektora KUL, niezatwierdzony przez władze komunistyczne z powodu sprzeciwu SB.

¹³³³ Jan Kryszewski (1920–2010), ksiądz, doktor teologii moralnej. Wikariusz 1956–1958 w parafii MB Nieustającej Pomocy w Warszawie na Saskiej Kępie i 1958–1963 w parafii św. Jakuba Apostoła. Święcenia 1945. Absolwent studiów podyplomowych z pedagogiki we Fryburgu. W 1966–1994 proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Sułejówku-Miłosnej. W 1994 kanonik gremialny.

17.00. Druga konferencja ks. dyr[ektora] **Dąbrowskiego** i ks. kan[onika] H[ieronima] **Goździewicz** w M[inisterstwie] P[racy] [i] O[pieki] Sp[olečnej] na t[emat] przekazania darów NCWC nie dała rezultatu. Rzecznik rządu wyjaśnił, że należy wszystko przekazać do Krakowa, a dopiero tam jakieś drobne rzeczy będą zwrócone na prośbę księdza prymasowi. Moi przedstawiciele określili wyraźnie, co było ustalone na K[omisji] W[spólnej] i rozmowie „trzech” z min[istrem] Sztachelskim. Jutro ma być odpowiedź z ministerstwa dyr[ektora] Lickiego.

9 sierpnia 1958

W[arsza]wa.

7.30. Na Mszy św. s. **Maria Franciszka**, B[ohdan] Skąpski i *trio*. Po Mszy św. przekazuję s. M[arii] Franciszce wiele książek dla Biblioteki Wiedzy Religijnej.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Brak bp. Majewskiego (urlop) i ks[iędza] kanclerza¹³³⁴ (urlop).

Przed sesją krótka **narada** z ks. dyr[ektorem] **Penkałą** i prof. **Marzyńskim** w **sprawie prac w archikatedrze**. Postanawia się zmienić plan prac o tyle, że obecnie przystąpi się do odnowienia kaplicy Pana Jezusa Tumskiego. Krzyż Tumski po odnowieniu umieści się w kaplicy Literackiej. Prace w kaplicy mają trwać pół roku. Koszt do pół miliona. Zatwierdzamy ostatecznie sarkofag dla kard. Hlonda. Prace w kaplicy Prymasowskiej będą ukończone na 15 X [1958].

Sprawy personalne. Długa debata nad sytuacją, wytworzoną po okólniku min[istra] Bieńkowskiego z dn[ia] 4 VIII [1958], usuwającym „osoby zakonne” ze szkół. Postanawiamy zmobilizować chętnych świeckich katolików z cenzusem, przesuwać księży zakonnych do pracy parafialnej, planować pracę katechetyczną przykościelną.

17.00. Dziś w „Polityce”¹³³⁵ ukazały się dwa artykuły godzące w cześć Matki B[ożej] Jasnogórskiej¹³³⁶. Zgłosili się do mnie ks[ięża] dziekani Warszawy z wyrazami współczucia. Zarządzam specjalne modlitwy zadośćczyniace jako *imperata pro re gravi*¹³³⁷: modlitwę z 26 VIII o Matce Bożej Jasnogórskiej do końca października. W samą uroczystość M[atki] B[ożej] całodziennie wystawienie N[ajświętszego] S[akramentu].

17.15. Wyjeżdżam na wizytację kanoniczną parafii św.^a Wacława na Gocławku. U granic parafii jest liczna ekipa motocyklistów, dzieci z kwiatami. Przed bramą powitalną oczekuje procesja jak na wsiach. Pomimo soboty, po pracy, bardzo wielu ludzi oczekuje na

^a W rękopisie przekreślone ręką autora: Stanisława.

¹³³⁴ Chodzi o ks. Jerzego Modzelewskiego.

¹³³⁵ „Polityka”, lewicowy tygodnik społeczno-polityczny, wydawany od 1957 w Warszawie. W 1958–1982 redaktorem naczelnym był Mieczysław Rakowski.

¹³³⁶ W „Polityce” z 9 VIII 1958 ukazały się dwa artykuły (jeden podpisany pseudonimem, drugi inicjałami): „Zastępca”, *Religia czy polityka?* (s. 1); M.G., *Fabryka złudzeń* (s. 3).

¹³³⁷ *Lac.* specjalna modlitwa, nakazana jako wspólna ekspiacja za ciężkie wykroczenie.

powitanie. Ks[ia]dz proboszcz¹³³⁸ składa obszerne sprawozdanie ze stanu parafii. Narzeka na małżeństwa dzikie i pijaństwo. Parafia jest wybitnie robotnicza; jest nieco rzemiosła i inteligencji. Rosną tu domki jednorodzinne jak grzyby po deszczu. Pomimo przepisów normujących to budownictwo każdy buduje po swojemu; płacą grzywny i budują.

Po procesji żałobnej wybierzmowałem około 600 osób; ponieważ padał lekki deszcz, pracowaliśmy wewnątrz rozległej kaplicy, która okazuje się dość pakowna. Panuje spokój; dzieci cierpliwie czekają na swoją kolejkę. Pracę kończymy przemówieniem i apelem jasnogórskim.

10 sierpnia 1958

Warszawa. Niedziela.

Od godz. 8.00 pracujemy w par[afii] św. Wacława. Wygłaszam kolejno trzy kazania: do dzieci i młodzieży, do matek i do ojców. Na każdej Mszy św. pełen kościół ludzi. Podział słuchaczy według stanów ogromnie ułatwia pracę.

Najmilszą bodaj pracą było błogosławieństwo niemowląt po obiedzie. Rodzice przynieśli całe mnóstwo swoich skarbów.

Odwiedziłem siostry sercanki w nowym ich domu¹³³⁹, gdzie też ma być kaplica.

Do domu wróciliśmy na godz. 18.15. Zastałem już p. **Aszklera**¹³⁴⁰, prezesa Ligi Katolickiej z USA, i jego towarzysza podróży. Prosili o zdjęcia fotograficzne. Otrzymali dyspozycje dla ks. prałata **Piowara** co do pomocy dla Kolegium Polskiego w Rzymie, dla Instytutu Polskiego i dla Semin[arium] Polskiego w Paryżu.

Cały dzień dzisiejszy wypełniony był ujadaniem Radia P[olskiego] na prymasa i Instytut Prymasowski. Nadal prasa prowadzi kampanię, chociaż wie, że ja odpowiadać nie mogę. Toczy się osobliwa „polemika”. Ci pisarze licznych artykułów rozprawiają się ze mną, jakby wierzyli, że im odpowiem. A przecież wiedzą, że im nie mogę odpowiedzieć. Ten sam **Korotyński**¹³⁴¹, który wypisuje wyroki śmierci na prymasa, niedawno odpowiedział bp. Choromańskiemu, że sprostowań jego w sprawie darów NCWC nie może ogłosić, gdyż nie są zgodne z oceną rzeczywistą. To samo odpowiedziałby i na moje listy. Jestem więc oskarżany o to, że chciałem dawać ubogim dary, które zdobyłem od NCWC i od Ligi Kat[olickiej]. I o to, że organizuję Millenium wbrew państwowemu programowi; w rzeczywistości jeszcze nie był nam znany państwowy program Millenium, gdy już na J[asnej] G[órze] odbyły się Śluby Narodu jako program pracy przed Millenium. Jestem

¹³³⁸ Chodzi o ks. Wacława Karłowicza.

¹³³⁹ Dom Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego, sercanki, ul. Kresowa 18.

¹³⁴⁰ Jan Aszkler, działacz katolicki i polonijny w USA.

¹³⁴¹ Henryk Korotyński (1913–1986), dziennikarz i polityk komunistyczny. W 1951–1972 redaktor naczelny „Życia Warszawy”, zastępca redaktora naczelnego „Trybuny Ludu” 1957. Zastępca członka KC PZPR 1958–1962 i 1971–1975. Posel na Sejm PRL 1952–1956 i 1961–1976. Wieloletni członek Rady Naczelnej ZBoWiD. Przewodniczący ZG Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich 1951–1955 i 1961–1964. Członek Trybunału Stanu 1982–1986. Żołnierz ZWZ-AK, więzień Pawiaka oraz obozów Auschwitz-Birkenau i Buchenwald.

oskarżany o to, że chce stworzyć „państwo w państwie”. W rzeczywistości nie idzie o tworzenie „państwa”, tylko o to, by korzystać z tych elementarnych uprawnień, jakie ma człowiek w normalnie zorganizowanym państwie.

„Polityka” ogłosiła wielką rozprawę na temat tego rzekomego państwa, w zabawny sposób uzasadniając nasze winy i dokonywane bezprawie „na powielaczach”. W rzeczywistości ten artykuł dowodzi jednego: jak wielki jest ucisk wolnej myśli w Polsce.

11 sierpnia 1958

W[arsza]wa – Laski. Poniedziałek.

6.30. Wyjazd do Lasek z ks. Wł[adysławem] Padaczem. Po Mszy św. rozmowa z m. **Benedyktą**, po obiedzie z A[ntonim] **Marylskim**. Przeglądamy prasę wczorajszą, która nadal ujeżdża zawzięcie na prymasie.

Pracuję nad korespondencją listową.

12 sierpnia 1958

Laski – W[arsza]wa. Wtorek.

7.00. Msza św. w Laskach. Odwiedzam p. **Hebdzyńską**¹³⁴², chorą ciężko, w inifimerii. Przy baraku dwóch „poetów komunistów”, którzy malują barak na zielono. W nic nie wierzą, obowiązkowo, ale do Lasek ciągną¹³⁴³.

9.00. Jestem w domu. Siostra moja¹³⁴⁴ z mężem i ks. Kotowskim pojechali na grób mej Matki¹³⁴⁵ do Andrzejewa.

9.30. St[anisław] **Stomma** wybiera się do min[istra] **Sztachelskiego**, by omówić rozbieżności między rozmową jego z „komisją trzech” a referatem dyr[ektora] Lickiego z M[inisterstwa] P[racy] [i] O[pieki] Sp[olečnej]. Min[ister] Szt[achelski] przyjmuje p. St[ommę] o godz. 12.30.

10.00. Ir[ena] **Smel**¹³⁴⁶ z Katowic i p. **Urbańska**.

10.15. Ks[iądz] **Kraszewski** z sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego].

10.30. Ks[iądz] prof. **Olejnik**¹³⁴⁷ z Włocławka informuje o obozie młodych księży

¹³⁴² Kazimiera Hebdzyńska (1905–1972), pracownica zakładu w Laskach, masażystka.

¹³⁴³ Atmosfera w Laskach, otwartych na ludzi poszukujących Boga, przyciągała wielu literatów. Niektórzy, m.in.: Antoni Słonimski, Jan Lechoń, Marian Brandys, Zygmunt Kubiak, Jerzy Zawieyski, pochowani są na cmentarzu zakładowym w Laskach.

¹³⁴⁴ Anastazja Sulek lub Stanisława Jarosz, lub Janina Jurkiewicz.

¹³⁴⁵ Julianna Wyszynska z d. Karp (1877–1910), matka prymasa Wyszynskiego, żona Stanisława. Urodziła się w miejscowości Fidest (parafia Kamieńczyk), córka Adama Karpa i Anieli z Gizewiczów. Zmarła 31 X 1910 w Andrzejewie i tam pochowana.

¹³⁴⁶ Irena Smel z Katowic. Brak danych.

¹³⁴⁷ Stanisław Olejnik (1920–2014), ksiądz, specjalista od etyki i teologii moralnej, profesor zwyczajny 1980. Święcenia 1944. Wykładowca 1953–2002 w WSD we Włocławku, od 1950 na Wydziale Teologicznym UW, potem na ATK, 1958–1968 na KUL. W 1968–1973 członek Międzynarodowej Komisji Teologicznej w Rzymie, 1967–1975 Komisji ds. Nauki Katolickiej KEP, 1974–1987 Rady Naukowej KEP. W 1964–1975 przewodniczący Sekcji Teologów Moralistów w Polsce.

i alumnów nad jeziorami. Ks[iądz] O[lejnik] widzi wiele dodatknych osiągnięć obozu międzyseminaryjskiego.

Ks[iądz] Włodz[imierz] **Kalkowski** TJ¹³⁴⁸ w sprawie biologii na KUL.

Ks[iądz] W[alenty] **Zasada**¹³⁴⁹ z Domu Ks[ięży] Emerytów przedstawia sprawozdanie z odnowienia Domu.

Ks[iądz] A[lojzy] **Niedziela** w sprawie celebr pontyfikalnych bp. Niemiry. Zgadzam się na celebrę pontyfikalną u św. Krzyża ks. bp. Niemiry, ale bez kazania.

12.30. **Kolonia letnia** woj[ewództwa] krakowskiego w Warszawie z nauczycielkami w liczbie około 200 osób – przyjęta, otrzymała błogosławieństwo.

Mała Włoszka, **Erminda Monti**¹³⁵⁰, z opiekunką, s[iostrą] zmarłychwstanką¹³⁵¹, prosi o błogosławieństwo. Miała przyjechać większa grupka, ale wobec niepokojów w świecie przyjechała tylko sama.

13.00. Pos[eł] **Stomma** i prof. **Makarczyk** po rozmowie z min[istrem] **Sztachelskim**. Min[ister] uznał protokół z rozmowy „trzech” i gotów jest iść po tej linii. Jednocześnie bardzo ostro wypowiedział się przeciwko zarządzonym modlitwom zadośćczyniacym z powodu napaści prasy na Jasną Górę. Gdyby to okazało się prawdziwe, wtedy będzie uważał to za *casus belli*¹³⁵².

Po obiedzie debatowaliśmy nad tym, co należy przekazać na Komitet Powodzian. Decyzja: wszystką odzież i żywność NCWC i będącą na Dworcu Gdańskim.

13 sierpnia 1958

W[arsza]wa. Środa.

„Życie Warszawy” daje dziś długi wywód na t[emat] niepraworządności Instytutu Prym[asowskiego]¹³⁵³. Przyznaje, że cała sprawa kosztuje 10 tysięcy zł grzywny lub areszt. Ale awanturę się robi na cały świat.

Ks[iądz] S[tefan] Piotrowski w K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] przekazuje akta wizytacyjne.

¹³⁴⁸ Włodzimierz Kalkowski SJ (1911–2009), doktor biologii, profesor 1972. Wykładowca biologii na KUL 1952–1961, 1957 docent, kierownik katedry i Zakładu Biologii Ogólnej i Zoopsychologii. Następnie pracownik PAN w Warszawie. Wstąpił do jezuitów 1927. Świecenia 1944.

¹³⁴⁹ Walenty Zasada (1882–1969), ksiądz, Emeryt i równocześnie 1957–1960 dyrektor Domu Księży Emerytów przy ul. Ratuszowej na Pradze w Warszawie. Świecenia 1924. W 1935–1940 proboszcz parafii św. Jadwigi Śląskiej w Milanówku, inicjator założenia cmentarza parafialnego 1939. Więzień Auschwitz i Dachau. W 1947–1950 proboszcz parafii MB Częstochowskiej w Wołominie.

¹³⁵⁰ Erminda Vincentini z d. Monti (1945–2009), Włoszka, nazywana Nataszą ze względu na polskie pochodzenie. W 1958 odwiedziła w Polsce m.in.: Częstochowę, Warszawę i Stryżawę. Stewardessa Alitalii; żona hr. Quirina Vincentiniego. Zginęła pod gruzami domu podczas trzęsienia ziemi w L’Aquila 6 IV 2009.

¹³⁵¹ Weronika Białowiejska CR (ur. 1929), w 1953–1959 kierowała internatem dla dziewcząt polskich przy Zakładzie Naukowym Sióstr Zmarłychwstank w Rzymie oraz uczyla we włoskiej szkole powszechnej. Wstąpiła do zmarłychwstank 1948. Odeszła ze zgromadzenia 1966.

¹³⁵² Łac. powód, pretekst do wypowiedzenia wojny.

¹³⁵³ [red.], *Wywiad z rzecznikiem Generalnej Prokuratury w sprawie interwencji władz prokuratorskich w Częstochowie*, „Życie Warszawy”, 13 VIII 1958, s. 3.

9.30. Matka **Popiel**, gen[eralna] ss. urszulanek, w sprawie przekładów książeczek dla młodzieży męskiej i żeńskiej. Radzę wysłać przekłady do Belgii i czekać na dalsze dyspozycje.

10.00. Ks[iądz] inf[ułat] **Figielski**¹³⁵⁴ z Płocka w drodze powrotnej z urlopu. Rzetelny ten sługa Boży nosi w sobie pewność od wielu lat, że umrze w 1959 roku.

11.00. Romuald **Kukołowicz**¹³⁵⁵ z Łodzi przenosi się z żoną¹³⁵⁶ na KUL. Będą pracować w zakresie pedagogiki społecznej pod kierunkiem prof. Strzeszewskiego¹³⁵⁷. Program „Bardo 1958” będzie wykonany we wrześniu br. pod opieką bp. Kominka, bp. Wilczyńskiego, bp. Wojtyły.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Penkała** prosi o doraźną pomoc na prace budowlane. Projekt, by nie okładać kaplicy Prym[asowskiej] granitem od zewnątrz, jest podtrzymywany przez prof. Zachwatowicza. Projektuje zostawić cegłę i podpiąć dach drewnianą konstrukcją. Jesteśmy za tynkami, by nie raziła zbytnia prowizorka.

13.00. B[isku]p **Wilczyński**, bp **Drzazga** i ks. dziek[an] **Kałczyński**¹³⁵⁸ – kolidujące terminy na konsekrację bp. **D[rzazgi]** w Olsztynie. Projekt olsztyński, by konsekracja odbyła się 14 IX [1958], odpada. Przyjmujemy 31 VIII [1958].

Ks[iądz] rektor **Pacyna** z Gniezna.

20.00. W sem[inarium] metrop[olitalnym] udzielam **duchowieństwu** informacji o sytuacji Kościoła; bp Z[ygmunt] **Choromański** uzupełnia. Ks[iądz] prał[at] **Piotrowski** omawia sytuację w szkole po usunięciu zakonników.

14 sierpnia 1958

Warszawa. Czwartek.

8.30. Po Mszy św. s. Wacława omawia sprawę przyjęcia domku p. B[ielawskiej] w Łaskach na dom rekolekcyjny.

¹³⁵⁴ Stanisław Aleksander Figielski (1875–1958), ksiądz, doktor teologii, prepozyt kapituły katedralnej w Płocku, infułat. Świecenia 1897. Od 1908 w Płocku. W 1940–1958 proboszcz parafii św. Bartłomieja (fara) w Płocku. W 1942–1946 administrator apostolski diecezji płockiej. Po drugiej wojnie zorganizował duszpasterstwo w diecezji, kurię i WSD. Od 1946 wikariusz generalny. Zmarł tydzień po spotkaniu z prymasem Wyszyńskim (20 VIII 1958).

¹³⁵⁵ Romuald Kukołowicz (1921–2008), mąż Teresy Kukołowicz. Ekonomista, socjolog, polityk. Wykładowca na KUL. Doradca prymasa Wyszyńskiego w sprawach ekonomicznych i społecznych. W 1980–1981 doradca NSZZ „Solidarność”. W 1992 wiceminister pracy w rządzie Jana Olszewskiego.

¹³⁵⁶ Teresa Kukołowicz (1925–2014), żona Romualda Kukołowicza, pedagog, profesor zwyczajny 1992. Od 1959 wykładowca na KUL. Kierownik Zakładu Pedagogiki 1977–1981. Kierownik reaktywowanej na KUL Sekcji Pedagogiki 1981–2000 (od 1996: Instytut Pedagogiki). Prodziekan Wydziału Nauk Społecznych 1984–1999.

¹³⁵⁷ Czesław Strzeszewski (1903–1999), ekonomista, socjolog, specjalista od katolickiej nauki społecznej, profesor 1946. Od 1932 wykładowca na KUL. Usunięty z KUL 1952–1956 przez władze komunistyczne. Po powrocie na KUL wieloletni dziekan i prodziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Przed wojną działacz SKMA „Odrodzenie”. Członek Rady Społecznej przy prymasie Hlondzie. Od 1968 przewodniczący polskiej Komisji Iustitia et Pax, członek Komisji KEP ds. Apostolatu Świeckich i Rady Naukowej KEP.

¹³⁵⁸ Henryk Kałczyński (1897–1977), ksiądz. W 1946–1977 proboszcz parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Pyrach; od 1953 dziekan. W 1947–1958 budowniczy kościoła, poświęconego przez prymasa Wyszyńskiego 14 IX 1958. Świecenia 1923. Więzień Pawiaka. Kanonik kapituły łowickiej.

Otrzymuję gorący list p. **Stommy**, który niepokoi się zarządzeniem modlitw ekspiacyjnych za wystąpienia prasy przeciwko kultowi M[atki] Bożej Jasnogórskiej („Polityka” i in[ne]). Pan S[tomma] widzi w tym manifestację; jest pełen namiętnego niepokoju.

10.00. **Konsulta Poroz[umienia] Zakonów Męskich**¹³⁵⁹: ks. Wawryn, o. Przybylski, ks. Czapla¹³⁶⁰, o. Hołda, o. Kiełtyka¹³⁶¹ w sprawie nauczania religii w szkołach przez osoby zakonne. Przygotowują list do min[istra] Bieńkowskiego i złożą wizytę min[istrowi] Sztachelskiemu.

Ks[iądz] prał[at] **Ugniewski** – sprawy Tarchomina.

11.00. Ks[iądz] **rektor KUL**¹³⁶² – sprawa W[itolda] **Sawickiego** jako naukowca; nie ocenia go wybitnie. KUL nie liczy na niego jako na współpracownika. Omawiam sprawę prof. J[erzego] Kalinowskiego¹³⁶³, ks. Krąpca OP, prof. Świeżawskiego.

12.30. Ks[iądz] Olgierd **Kokociński**¹³⁶⁴, prokurator filipinów. Zasuspendowany ks. **Tabor**¹³⁶⁵ wyniósł się do Wrocławia; kuria wrocławska jest zorientowana w sprawie.

O[jciec] **Styś** w sprawie józefitek.

M. **Ometz**¹³⁶⁶ z Francji prosi o błogosławieństwo.

B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** przysyła odpis odpowiedzi na list min[istra] Sztachelskiego.

17.00. Wizytacja kan[oniczna] par[afii] Włochy¹³⁶⁷. Wyjeżdżam z ks. Wł[adysławem] Padaczem i ks. T[adeuszem] Sitkowskim. Za przejazdem kolejowym powitało nas przedstawicielstwo parafii, gromada dzieci i kobiet.

Rzesza ludzka czekała przed kościołem z gromadką księży. Gospodarz¹³⁶⁸ podniecony, ratują porządek młodzi księża. Chór śpiewa lichy *Ecce sacerdos*. Ks[iądz] prałat składa

¹³⁵⁹ Pod koniec lat 50. równoległe z nową nazwą oficjalną: Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce funkcjonowała pierwotna nazwa: Porozumienie Wyższych Przełożonych Zakonów i Zgromadzeń Męskich w Polsce.

¹³⁶⁰ Stanisław Czapla SAC (1907–1971), prowincjał 1947–1959 polskiej prowincji Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego; m.in. uruchomił wydawnictwo Pallottinum. Do pallotyńów wstąpił 1928. Święcenia 1934. Rektor 1968–1971 Collegium Marianum w Wadowicach (dom macierzysty pallotyńów w Polsce).

¹³⁶¹ Stanisław Józef Kiełtyka OCist (1914–1977), opat w Szczeryzcu, doktor teologii, tłumacz pism św. Bernarda z Clervaux. Założyciel 1954 Muzeum Klasztornego oo. Cystersów w Szczeryzcu.

¹³⁶² Chodzi o ks. Mariana J. Rechowicza.

¹³⁶³ Jerzy Kalinowski (1916–2000), profesor filozofii, logik. Po wojnie jeden ze współtwórców i 1952–1957 dziekan Wydziału Filozoficznego KUL. Od 1958 mieszkał we Francji. Do 1961 wykładowca na uniwersytecie katolickim w Lyonie. W 1961–1984 dyrektor Centre National de la Recherche Scientifique.

¹³⁶⁴ Olgierd Kokociński CO (1916–2001), prokurator 1952–1970 Krajowego Instytutu Oratorium św. Filipa Neri w Polsce, czyli Polskiej Federacji Księża Filipinów. Wstąpił do filipinów 1937. Święcenia 1941. Duszpasterz w Radomiu, Studziannie koło Opoczna, następnie ponad 20 lat w Tarnowie: 1952–1970 i 1973–1976 przełożony filipinów i rektor kościoła. Członek Konsulty KWPM w Polsce. Przełożony rzymskiego domu filipinów 1977–1997.

¹³⁶⁵ Stefan Tabor CO, członek kongregacji filipinów najpierw w Gostyniu, później w Tarnowie. Tam uległ wpływom osoby, którą uznał za mistyczkę i której objawienia zaczął propagować. Zasuspendowany w wyniku wizytacji, przeprowadzonej na zlecenie prymasa Wyszyńskiego przez ks. Stanisława Brossa. Ostatnie lata życia spędził w Kamiannie (diec. tarnowska), przyjęty do nowo utworzonej tam kongregacji oratorińskiej. Autor opracowania *Kościół Księża Oratorianów* (Gostyń 1928).

¹³⁶⁶ M. Ometz. Brak danych.

¹³⁶⁷ Chodzi o parafię św. Teresy od Dzieciątka Jezus we Włochach. Miasto zostało w 1951 przyłączone do Warszawy jako część Ochoty, od 1992 samodzielna dzielnica.

¹³⁶⁸ Chodzi o ks. prałata Juliana Feliksa Chrościckiego.

bardzo staranne sprawozdanie duszpasterskie z budowy kościoła materialnego i duchowego. Po procesji bierzmowanie około 150 dzieci. Pracę skończyliśmy stosunkowo wcześniej, ale wiele czasu zajęła długa wieczerza, strata czasu dla wizytatora.

Wróciliśmy do W[arsza]wy na noc.

15 sierpnia 1958

Włochy. Piątek.

Dzień Wniebowzięcia N[ajświętszej] Maryi P[anny]. Pracujemy bardzo ciężko. Wygląszam kolejno naukę do dzieci, do kobiet, na sumie i do mężczyzn. Nabożeństwa stanowe idą o wiele lepiej. Katechizacja dzieci dała b[ardzo] dodatnie wrażenie, gdyż dzieci odpowiadały trzeźwo i przytomnie.

Po obiedzie pobłogosławiłem dziatwę, której przyniesiono b[ardzo] dużo; ks[iądz] prałat¹³⁶⁹ był w kłopotcie, gdyż bał się nieślubnych matek.

Ks[iądz] Wypych¹³⁷⁰ obdarzył mnie bandoletami, a parafia – szablą z 1920 r. Osobliwe wyposażenie wizytatora. Może dlatego, że i dziś radio ujadło na prymasa.

W drodze powrotnej odwiedziłem **Stare Włochy**, gdzie oo. saletyni rozpoczęli rozbudowywać kaplicę przeniesioną z Włoch¹³⁷¹. Było tu straszne mnóstwo ludzi. Krótkie przemówienie, obejrzenie budowy, pożegnanie i powrót do W[arsza]wy.

16 sierpnia 1958

Warszawa – Wołomin.

7.30. Po Mszy św. kilka spraw bieżących.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] we dwóch: bp Choromański na wizytacji, bp W[acław] M[ajewski] na urlopie, podobnie kanclerz¹³⁷². Omawiamy najpilniejsze sprawy personalne. Długo debatujemy nad sytuacją w szkole. Ks[iądz] Piotrowski wysuwa projekty, które muszą iść na Komisję Główną Episkopatu.

16.30. Wyjazd do **Wołomina** na wizytację kanoniczną. Towarzyszą mi ks. Wł[adysław] Padacz i ks. T[adeusz] Sitkowski. Po drodze zatrzymujemy się trzy razy przy kaplicach, gdzie stoi wiele kobiet z dziećmi. Przed kościołem wielki tłum ludzi. Wiele powitań: przedstawicieli miasta, robotników, komitetu budowy kościoła, dzieci, młodzieży, akademików, licealistów. Wszystko zwięzłe, krótkie. Nieco zamieszania z dziećmi do bierzmowania, które ustawiono po bokach drogi, którą miał przejść kilkutysięczny tłum. Kazałem dzieci

¹³⁶⁹ Chodzi o ks. prałata Juliana Feliksa Chrościckiego.

¹³⁷⁰ Władysław Wypych (1913–1977), ksiądz. Święcenia 1943. Wikariusz w kilku parafiach, m.in. od 1950 w parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus we Włochach. Następnie, ciężko chorując, przebywał w Sękocinie, Leoncinie i w Domu dla Księży Emerytów w Otwocku.

¹³⁷¹ Gdy ks. Julian Chrościcki, realizując ślub złożony w czasie wojny, wybudował kościół w parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus we Włochach, pierwotna drewniana kaplica została w 1957 przeniesiona do Starych Włoch na plac przy ul. Popularnej. Stała się filią parafii pod opieką księży saletynów. Samodzielna parafia MB Saletyńskiej we Włochach została erygowana w 1976.

¹³⁷² Chodzi o ks. Jerzego Modzelewskiego.

odsunąć na bok. Wprowadzono je do kościoła. Po sprawozdaniu gospodarczo-duszpasterskim ks. proboszcza Grabowskiego¹³⁷³ wygłosiłem krótkie powitania. Po procesji żałobnej bierzmowanie dzieci i młodzieży – około 1200 osób. Często obserwuję, jak księży wydają polecenia niewykonalne tłumowi. W k[ościel]e nie można ruszyć nogą, a ks. T[adeusz] S[itkowski] od ołtarza zapowiada: Arcypasterz udzieli błogosławieństwa, uklękniecie. Gdzie i jak? Nikt o tym nie myśli. Podobnie jest ze śpiewami: tłum gwarny, jakiś ksiądz intonuje „sobie”, kilka osób chwytą pieśń, która wkrótce gaśnie. Nie można ich nauczyć przewodzenia rzeszy.

Po bierzmowaniu, które się skończyło o godz. 20.00, przemówienie do dzieci i powrót na plebanię.

17 sierpnia 1958

Wołomin. Niedziela.

6.30. Na Mszy św. dla matek przemówienie o obowiązkach kobiety kat[olickiej] w rodzinie. Wizytuję kościół i urządzenia par[afialne]. O godz. 9.00 odprawiam Mszę św. dla dzieci i młodzieży i wygłaszam naukę. Katechizacja 20-minutowa wychodzi wystarczająco. Dzieci nie kwapią się z odpowiedziami, ale odpowiedzi są dobre. O godz. 10.00 na Mszy św. dla mężczyzn wygłaszam przemówienie do ojców rodzin. Jestem na sumie, w czasie której ks. Osmólski¹³⁷⁴ z Baniochy wygłasza gorące kazanie. Na obiedzie mnóstwo parafian przy skromnym (zgodnie z moim życzeniem) obiedzie. Mówię ludziom o ich współpracy z Kościołem. Widzę ogromną różnicę między postawą religijną ludności we Włochach i w Wołominie. Szczerłość i bezpośredniość odnoszenia się ludności Wołomina odbija na tle rezerwy inteligencji włochowskiej.

Zwiedzam cmentarz grzebalny, szeroko rozgrodzony. Wszystko tu kradną; niedawno ukradziono cały wielki pomnik grobowcowy, który załadowano na wozy i wywieziono. Jak ogrodzić, nie wiadomo. Ks[ądz] proboszcz buduje tutaj dom dla dozorczy i administracji cmentarza.

Najważniejsze zadanie, którego tu dokonał ks. Grabowski, to odbudowa zburzonego kościoła i przystosowanie go do współczesnych wymagań duszpasterskich. Nad obszerną zakrytą umieszczono wielką salę katechetyczną, jest sala dla bieli, dla ministrantów. Nadto jest sala katechetyczna w dawnej kapliczce i w Domu Katolickim, gdzie mieści się teatr.

O godz. 16.00 błogosławiłem dzieci i niemowlęta; przyniesiono ich bardzo wiele. Rodzice zabiegali o to, by każde dzieciątko było oznaczone krzyżem św.

¹³⁷³ Chodzi o ks. Mieczysława Grabowskiego, proboszcza parafii MB Częstochowskiej w Wołominie.

¹³⁷⁴ Wiesław Osmólski (1920–2000), ksiądz. Administrator parafii i budowniczy kościoła NMP Królowej Pokoju w Baniosze 1956–1962. Święcenia 1946. Administrator lub proboszcz m.in. parafii Wniebowzięcia NMP w Kamieńczuku, św. Wojciecha w Wiązownie. Rektor kościoła św. Wincentego à Paulo na cmentarzu Bródnowskim w Warszawie 1974–1989.

Po tej pracy musiałem wziąć udział w akademii okolicznościowej w D[omu] Kat[olickim]. Wszystkie grupy społeczne i zawodowe, przedstawiciele parafii, TP KUL, poszczególnych wsi, fabryk i spółdzielni, dzieci, przedszkolaków, licealistów i akademików zabierali głos i składali kwiaty. Straż ogniowa trzymała porządek. Widać, że ks[iądz] proboszcz trzyma tu w ręku wszystko. Mówią o nim, że umie wydobyć pieniądze od parafian, ale dobrze je używa.

Po tej uroczystości poświęciłem wielką grootę M[atki] B[ożej] z Lourdes, ustawioną na cmentarzu kościelnym. Tu zakończyła się praca wizytacyjna i tu pożegnałem parafian. Stąd wyjechałem do **Wołominka**¹³⁷⁵.

W **Wołominku** powstaje nowa parafia¹³⁷⁶; na razie jest filia parafialna, której przewodniczy ks. Cz[esław] **Przetacznik**¹³⁷⁷. Lud pragnie parafii. Ks[iądz] pracuje nad zmontowaniem kaplicy. Lud w wielkiej gromadzie, z mnóstwem dzieci, wysłuchał przemówienia. Pobłogosławiłem dzieci i wyjechałem do **Kobyłki**.

Krótki postój, by obejrzeć odbudowywany przez ks. **Borowca**¹³⁷⁸ kościół. W krótkim czasie zrobił tu bardzo wiele. Cała niemal wielka elewacja frontowa jest odnowiona. Pozostaje do odbudowy wieża z lewej strony. Na ścianach bocznych znaleziono fragmenty fresków.

Wracamy do W[arsza]wy.

18 sierpnia 1958

Warszawa – Laski. Poniedziałek.

7.30. Msza św. w Laskach. Po Mszy św. rozmowa z Jerzym **Zawieyskim**. Informuje o swej rozmowie z W[ładysławem] **Gomułką**, który na raucie 22 VII [1958] przez wiele godzin wykladał Jerzemu swoje bóle na temat stosunku Kościoła i państwa. Zwracało to powszechną uwagę zebranych dyplomatów. W[ładysław] Gomułka nic nowego nie wysunął; powtarzał rzeczy, które świadczą o tym, jak słabo jest informowany. Mówi żenujące rzeczy dla swej inteligencji, pełen zacierzwienia, bez spokoju myślenia. Otoczony plejadą biurokratycznych urzędników partyjnych, otrzymuje od nich to, co chcą mu powiedzieć i jak chcą mu powiedzieć. P[an] Gomułka napadał na Millenium, na „akcję krzyżów”, na J[asną] G[órze], na prymasa niemal stale. Zdaje się, że J[erzy] Z[awieyski] pozwolił się zagadać. Traci orientację w obliczu krępującego ustawiania sprawy.

¹³⁷⁵ Wołominek, obecnie osiedle w Wołominie.

¹³⁷⁶ Nowo powstała placówka duszpasterska pw. św. Józefa Robotnika w Wołominku, filia parafii MB Częstochowskiej w Wołominie. Obecnie parafia św. Józefa Robotnika w Wołominie przy ul. Piłsudskiego, od 1972 obsługiwana przez księży orionistów.

¹³⁷⁷ Czesław Przetacznik (1914–1991), ksiądz. Od 1 VIII 1958 do 1960 administrator placówki duszpasterskiej pw. św. Józefa Robotnika w Wołominku (początkowo filia parafii MB Częstochowskiej w Wołominie, erygowana 1978 jako samodzielna parafia). Świecenia 1950. Proboszcz parafii w Boglewiczach i 1975–1983 parafii Wniebowzięcia NMP w Szymanowie.

¹³⁷⁸ Władysław Borowiec (1908–1974), ksiądz. W 1957–1963 proboszcz parafii św. Trójcy w Kobyłce. Sędzia pro-synodalny; członek Komisji Spraw Organistowskich w KMW. Świecenia 1935. W 1963–1974 proboszcz parafii św. Wojciecha w Warszawie na Woli. Prałat.

Jest zaproszony do p. **Zambrowskiego**¹³⁷⁹ na rozmowę dziś na godz. 11.00. Chciałby po tej rozmowie udzielić mi swych informacji. Może dojechać do Lasek, gdyż tu pozostanę.

Od godz. 11.00 pracuję z kierownictwem instytutu świeckiego.

13.00. Matka **Benedykta** otrzymuje instrukcje co do dalszego przystosowania domu rek[olekcyjnego] do nowych potrzeb.

18.00. S[iostra] **Katarzyna** informuje o rozmowie J[erzego] Z[awieyskiego] z p. Z[ambrowskim]. Nic nowego, powtarza wszystko, co już mówił W[ładysław] G[omułka] do J[erzego] Z[awieyskiego] 22 VII [1958].

19 sierpnia 1958

Laski – W[arsza]wa – Otwock. Wtorek.

7.00. Msza św. w Laskach. Rozmowa z matką Benedyktą, z p. Zulą Morawską¹³⁸⁰, z Z[ygmunt] Serafinowiczem, z ks. Zawadzki J[ózefem]¹³⁸¹, z Zofią Wyrzykowską¹³⁸².

8.30. Wyjazd do Warszawy.

9.00. Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski** – sprawy W[ydziału] S[praw] Zak[onnych] i kursów dla zakonnic. Informacje z U[rzędu] [do] S[praw] W[yznań].

9.30. Ks[iądz] **Michalski**¹³⁸³ i ks. **Sygnatowicz** z Gorzowa – ustalamy porządek konsekracji bp. Pluty w Gorzowie.

10.00. Ks[iądz] W[incenty] **Malinowski** – sprawozdanie z obozu dla księży duszpa-sterstwa pozalekcyjnego. Program pracy dla ministrantów.

10.30. Ks[iądz] W[acław] **Karłowicz** z parafii św. Wacława. Dziękuje za wizytację. Omawia sprawę podziału parafii. Chce opuścić parafię ze względów osobistych. Radzę mu o tym nie myśleć.

11.00. M[atka] **Romana**¹³⁸⁴, elżbietanka, w sprawie zwrotu szpitala w Poznaniu.

12.30. J[erzy] **Turowicz** w sprawie listu St[anisława] **Stommy**, który przeprosza za swój wyskok. Przyznaje, że list był gorący i nie na poziomie. Pan Stomma przysłał nowy

¹³⁷⁹ Roman Zambrowski (1909–1977), działacz komunistyczny, 1944–1948 członek najwyższych władz PPR, pułkownik IWP. Członek KC PZPR 1948–1964 oraz BP KC PZPR 1948–1954 i 1956–1963. Do 1968 pełnił w PRL różne ważne funkcje partyjno-rządowe, które utracił na fali wydarzeń marcowych z powodu pochodzenia żydowskiego.

¹³⁸⁰ Zofia Morawska (1904–2010), działaczka społeczna, od 1930 związana z Towarzystwem Opieki nad Ociemniałymi w Laskach. Wieloletnia administrator, organizatorka warsztatów, pośrednictwa pracy i opieki lekarskiej; zajmowała się także finansami Towarzystwa, pozyskując środki i sponsorów. Bohaterka filmu dokumentalnego *Pani Zofia w Laskach* (2004) i książki Jacka Moskwy pt. *Nie mów o mnie. Z Zofią Morawską spotkania w Laskach* (Warszawa 2011).

¹³⁸¹ Józef Zawadzki MIC (1904–1982), wieloletni wychowawca i współpracownik zakładu w Laskach, promotor eku-mentyzmu, wykładowca filozofii, kapelan szpitala w Warszawie na Bielanach. Świecenia 1931. Wstąpił do marianów 1951 jako ksiądz diecezji wileńskiej.

¹³⁸² Zofia Wyrzykowska (1900–1984), córka młodopolskiego pisarza Stanisława Wyrzykowskiego, siostra m. Marii Stefanii Wyrzykowskiej FSK, przełożonej generalnej franciszkanek służebnic Krzyża 1962–1977. Historyk, wychowawczyni dziewcząt w Laskach, autorka opracowań dotyczących historii Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi. Współpracowała z s. Teresą Landy w zbieraniu materiałów do biografii ks. Władysława Kornilowicza.

¹³⁸³ Chodzi o ks. Józefa Michalskiego, rządcę ordynariatu gorzowskiego.

¹³⁸⁴ Chodzi o s. Romanę Kaczmarek CSSE z Poznania.

list, w którym przeprosza za swój wyskok. Przyznaje, że źle ocenił sytuację i jej konsekwencje. Pan J[erzy] T[urowicz] prosi, by tej sprawy więcej nie poruszać.

Daję p. T[urowiczowi] cały materiał, dotyczący listu Episkopatu z 5 VII [1958], odpowiedzi p. Cyrankiewicza i mojego drugiego listu w sprawie stanowiska p. C[yrankiewicza]; otrzymuje materiał dotyczący Jasnej Góry, religii w szkole, powielaczy, tysiąclecia chrześcijaństwa itp. Pan J[erzy] T[urowicz] na miejscu wszystko sobie przeczyta, gdyż nie chce wydawać nic poza dom. Będzie pracował przez całą noc. Wyraża zgodę, gdyż chce próbować przygotować artykuł do „T[ygodnika] P[owszechnego]”.

13.00. Na obiedzie jest kapituła metropolitalna. Brak ks. Mystkowskiego.

16.30. Wyjeżdżam do Otwocka, gdzie przyjmuję śluby od instytutu świeckiego¹³⁸⁵.

20.30. Wracam do domu. Oczekuję przyjazdu ks. abp. Baraniaka.

20 sierpnia 1958

Warszawa. Środa.

7.30. Na Mszy św. J[erzy] Turowicz, B[ohdan] Skąpski i in[ni]. Przyjeżdża ks. H[enryk] Raiter z Gniezna i bp Klepacz.

8.30. Rozmowa z J[erzym] Turowiczem^a na temat materiałów, z którymi zapoznał się w ciągu nocy.

9.00. Rozpoczyna obrady Komisja Główna Episkopatu. Obecni są: abp Baziak, abp Baraniak, bp Barda, bp Zakrzewski, bp Kaczmarek, bp Kałwa, bp Klepacz,^b bp Kominiek, bp Jop, bp Choromański i prymas. Na porządku dziennym materiał z Komisji Wspólnej [przedstawicieli rządu i] Episkopatu z 31 VII [1958]. Po zreferowaniu przez bp. Z[ygmunta] Ch[oromańskiego] przebiegu rozmowy na K[omisji] W[sólnej]^c Komisja Główna rozpatrywała kolejne problemy: sytuacji religii w szkole, zespół spraw jasnogórskich, sprawy darów zagranicznych dla biednych, powielaczy, służby wojskowej alumnów itp. Pracowaliśmy do godz. 19.30 z przerwami na posiłki.

Ustalono normy postępowania dla kurii diecezjalnych w sprawie nauczycieli religii w szkołach. Ks[iądz] prał[at] **Piotrowski** zaprosił na ten dzień diecezjalnych referentów kurialnych do nauczania religii, którzy zaraz otrzymali instrukcję, jak mają postępować.

Wieczorem rozmawiałem jeszcze z ks. bp. Klepaczem, ks. kan[onikiem] Raiterem z Gniezna i z abp. Baraniakiem. Ks[iądz] R[aiter] przedstawił projekt budowy ołtarza w bazylice prym[asowskiej] w Gn[ieźnie].

^a W rękopisie błędnie: T. Jurowiczem.

^b W rękopisie tu przekreślone ręką autora: bp Zakrzewski.

^c W rękopisie skrót: KM (omyłkowo, być może dlatego, że do 1956 używano nazwy Komisja Mieszana).

¹³⁸⁵ Chodzi o Instytut Terezański św. Teresy od Dzieciątka Jezus, założony przez ks. Jana Majchrzyckiego (1881–1934) w Świdrze pod Warszawą, składający się w większości z nauczycielek. Od 1956 instytutem opiekował się ks. Antoni Słomkowski. Instytut pomagał w organizacji pielgrzymek nauczycieli na Jasną Górę, rekolekcji dla nauczycieli i innych działań duszpasterskich. Współpracował m.in. z ks. Antonim Kitlińskim i ks. Edwardem Majchem oraz z pallotynami w Otwocku.

21 sierpnia 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

9.00. Po Mszy św. zwiedziliśmy z abp. Baraniakiem kryptę, przygotowaną dla kard. Hlonda w kaplicy Prymasowskiej. Prace posuwają się naprzód. Usunięto wielki kamień, który prof. Marzyński chciał zakonserwować w dole.

B[isku]p **Klepacz** – kilka spraw związanych z konspiracyjną akcją „księży patriotów”, którzy się zwołują. Niektórzy biorą pensje. Ks[ia]dz biskup pyta wyraźnie o jednego z kapłanów, który należy do najbliższych kół archikatedry. Jest on na liście pobierających pensję stałą, choć niewielką (570 zł), przez PAX od MSW (UB)¹³⁸⁶. Trudno mi było powiedzieć: tak.

10.00. Odjechał arcyb[isku]p.

12.00. B[isku]p **Choromański** z projektem odpowiedzi dla min[istra] Sztachelskiego w sprawie darów. Wyrażam zgodę na przesłanie listy moich zobowiązań wobec szpitali do M[inisterstwa] P[racy] i O[pieki] Sp[olečnej].

18.00. Wyjazd na Żoliborz do ss. zmartwychwstanek, gdzie kończy się tydzień studiów dla dyrektorek i nauczycielek szkół zakonnych. Prowadzi ks. prał[at] Słomkowski. Wygłaszam przemówienie.

22 sierpnia 1958

W[arsza]wa. Piątek.

7.30. Na Mszy św. Konsulta Wyższych Przełożonych Żeńskich i referentki diec[ezjalne] zakonów żeńskich. Po Mszy św. krótkie przemówienie o położeniu Kościoła św.

10.00. Dzieci i młodzież [z] **Siedlec** w drodze na Jasną Górę. Proszą o błogosławieństwo. Jest ich przeszło 100; śpiewają pieśni, wypowiadają swoje wiersze, składają kwiaty. Przedsiębiorczy ksiądz wiezie ich autokarami do Kalwarii Zebrzyd[owskiej] i Mogiły przez Częstochowę.

11.00. Przyjmuję kolejno księży grekokatolickich: ks. dr **Bałyk**¹³⁸⁷, wielki szwiniarista ukraiński z [ul.] Miodowej¹³⁸⁸, pozujący na naukowca, wypisujący różne memoriały do Rzymu ze skargami na prymasa; ks. **Barabasz**¹³⁸⁹ z [ul.] Miodowej; ks. **Zło-**

¹³⁸⁶ Brak danych.

¹³⁸⁷ Borys Jan Bałyk OSBM (1913–1989), ksiądz grekokatolicki, doktor teologii. Śluby wieczyste 1935, święcenia 1940. Do 1946 i 1962–1989 duszpasterz w diecezji przemyskiej. W 1946–1962 w Warszawie, m.in. kapelan w klasztorach żeńskich. Po 1957 powrócił do obrządku wschodniego. W 1958 bezskutecznie starał się o paszport, żeby objąć funkcję wykładowcy w seminarium bazylińskim w Rzymie. Do końca życia rozpracowywany przez SB.

¹³⁸⁸ W Warszawie przy ul. Miodowej znajduje się cerkiew grekokatolicka pw. Zaśnięcia Najświętszej Bogurodicy oraz klasztor Bazylianów, zbudowane pod koniec XVIII w., po kasacie Kościoła unickiego przez zaborców oddane prawosławnym, odzyskane przez bazylianów w okresie międzywojennym, odbudowane po zniszczeniach wojennych i konsekrowane 1949.

¹³⁸⁹ Rodion Roman Barabasz OSBM (1904–1965), ksiądz grekokatolicki. Śluby wieczyste i święcenia 1931. Od końca 1945 w Warszawie, m.in. proboszcz parafii bazylińskiej. Od 1952 pełnił ważne funkcje w Delegaturze Bazylińskiej w Polsce. Od połowy lat 50. aktywny współpracownik SB TW „Eliasz”.

czowski, wik[ariusz] z Komańczy, ocenia bardzo ostrożnie sytuację gr[eko]kat[olików]; ks. kan[onik] **Hrynyk**, mało wyrobiony i niekrytyczny starzec; ks. **Deńko** M[ikołaj]¹³⁹⁰ z Pruszkowa i ks. **Dziubina**¹³⁹¹ ze Słupska. Wszyscy oni oczekują jakichś nadzwyczajnych uprawnień dla siebie, chociaż nie znajdują środków na ich realizację. Wszyscy stwierdzają, że ludność nie przyznaje się do wyznania gr[eko]kat[olickiego], boi się wywiezienia lub przeniesienia gwałtem na prawosławie. Oświadczam, że o restytucji hierarchii gr[eko]-kat[olickiej] obecnie mówić nie można. Natomiast powoływać do życia placówki kultu w obrz[ądku] gr[eko]kat[olickim] można, głównie na Z[iemiach] Z[achodnich]. Natomiast na poł[udniowym] wsch[odzie] Polski władze państwowe są przeciwnie tworzeniu takich placówek. O tworzeniu parafii gr[eko]k[atolickich] nie można mówić, gdyż władze p[aństwowe] nie godzą się chętnie nawet na parafie łac[ińskie]. Proszę o zaprojektowanie dekretu o pracy duszp[asterskiej] – zobaczę, jak księża sobie to wyobrażają.

13.00. Ks[iądz] **Szymusiak** TJ¹³⁹² z siostrą¹³⁹³, niemal sfrancuziałą, która tworzy jakiś instytut świecki we Francji – proszą o błogosławieństwo.

Matka gen[eralna] **Fokt** z N[owego] Miasta prosi o zatwierdzenie protokołu kapituły gen[eralnej].

13.30. Ks[iądz] **Roszek** Kaz[imierz]¹³⁹⁴ z Gliwic w sprawie obrz[ądku] ormiańskiego. Chce sporządzić spis Ormian w Polsce. Nie radzę tego czynić.

Ks[iądz] [Zbigniew] J[ózef] **Kraszewski** z seminarium m[e]t[ro]p[olitalnego] o obozach kleryków.

14.00. Ks[iądz] Jan **Wawrzyńczak**¹³⁹⁵ z Paryża, prefekt Polskiego Sem[inarium] Duchownego, informuje o sytuacji instytucji. Powstał fundusz 9 milionów fr[anków] dla niesienia pomocy prymasowi. Z tego funduszu mogą być utrzymywane stypendia

¹³⁹⁰ Mikołaj Deńko (1905–1991), ksiądz greckokatolicki, celibatariusz, doktor filozofii. Świecenia 1931. Od 1932 wykładowca w Greckokatolickim Seminarium Duchownym w Przemyślu. Od 1939 kanonik kapituły przemyskiej. Po wojnie ukrywał się, m.in. jako kapelan w podwarszawskich klasztorach sióstr rzymskokatolickich. Aresztowany 1952 i skazany na 12 lat więzienia. Zwolniony w listopadzie 1956. Duszpasterz greckokatolicki w Krakowie i Katowicach.

¹³⁹¹ Stefan Dziubina (Stepan Dziubyna) (1913–2004), ksiądz greckokatolicki. Świecenia 1938. Więzień Centralnego Obozu Pracy w Jaworznie 1947–1949. Od 1953 kapelan sióstr urszulanek SJK w Słupsku. Równocześnie od 1957 duszpasterz Ukraińców na Ziemiach Odzyskanych. Od 1977 prepozyt kapituły greckokatolickiej, mitrat. Wikariusz generalny Prymasa Polski ds. obrządku wschodniego 1977–1978.

¹³⁹² Jan Maria Szymusiak SJ (1920–1987), doktor teologii, habilitacja 1965, patolog. Urodzony w rodzinie emigrantów polskich w Niemczech, od 1924 mieszkał we Francji. W 1941–1974 w zakonie jezuitów. Świecenia 1950. Od 1958 w Polsce: wykładowca w Bobolanum i na KUL. Współtwórca w 1969 na KUL międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim. Władze odmówiły zatwierdzenia go na stanowisku docenta. Od 1971 kontynuował pracę naukową we Francji.

¹³⁹³ Szymusiak, siostra ks. Jana Marii Szymusiaka SJ, mieszkająca we Francji. Brak danych. Ksiądz Jan Maria Szymusiak miał pięcioro rodzeństwa.

¹³⁹⁴ Kazimierz Roszek (1916–1987), ksiądz katolicki, trirytualista. Administrator parafii św. Trójcy w Gliwicach i duszpasterz diaspory ormiańskiej w Polsce Południowej 1945–1964. Świecenia 1938. Od 1964 duszpasterz we Włoszech i Francji, następnie w USA. Z powodu braku możliwości pracy wśród Ormian przyjął obrządek bizantyjsko-ukraiński. Autor licznych opracowań naukowych z zakresu armenistyki wydanych w kilku językach.

¹³⁹⁵ Jan Wawrzyńczak (1921–1998), ksiądz polonijny. Prefekt Polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu 1956–1959. Świecenia 1949. Duszpasterz Polaków w Alpach Szwajcarskich 1949–1956, w Grenoble 1959–1983, w Val d'Isère 1986–1998. Sekretarz generalny PMK we Francji 1983–1985.

dla księży wyjeżdżających za granicę. Zgadzam się, by były rozciągnięte na Fryburg (ks. Chwaluczyk, ks. Macharski¹³⁹⁶).

17.00. S[iostra] **Franciszka** z Biblioteki Wiedzy Religijnej wybiera książki z różnych darów dla biblioteki na [ul.] Piwnej.

19.00. Ks[iądz] prał[at] **Adamski** z Buffalo¹³⁹⁷, proboszcz parafii św. Stanisława B[iskupa] [i] M[ęczennika]. Pogodny sługa Boży prosi o to, by przyjmować Polaków możliwie serdecznie w Polsce.

20.00. Księża gr[ecker] **katolicy** dla dokończenia konferencji w sprawie uprawnień dla ośrodków kultu.

23 sierpnia 1958

W[arsza]wa. Sobota.

7.30. B[ohdan] **Skąpski** w sprawie dalszej pracy Instytutu Prym[asowskiego]. Radzę jeszcze czekać. Czytam odpis listu min[istra] **Sztachelskiego** do bp. Z[ygmunta] **Chormańskiego** jako odpowiedź na wyjaśnienia b[isku]pa w sprawie nabożeństw ekspiacyjnych. Min[ister] Sz[tachelski] zdąży pośpiesznie do wniosków o „zrywaniu” porozumienia przez prymasa. Złości się i gniewa okrutnie. Wygląda jak podpuszczany piesek, któremu pozwolono ujaść tyle, na ile smycz popuści. Dostanie i tym razem odpowiedź od b[isku]pa. Do mnie należy milczeć, gdyż mogę wojować z prawdziwymi zarzutami, ale nie z wyobraźnią.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] w komplecie. Porządkujemy sprawy gospodarcze i personalne.

15.00. Matka **Bożena Staczyńska**¹³⁹⁸, przełożona gen[eralna] ss. nazaretanek, z Rzymu. W sprawie wizytacji domów zakonnych swojej rodziny zakonnej.

16.00. D[oktor] W. **Vogel** z żoną Virginią i Barbara Vogel¹³⁹⁹ po 44 latach wrócili z Włoch do Polski. Proszą o błogosławieństwo.

17.30. Rozpaczam wizytację kanoniczną par[afii] św. Rodziny na Zaciszu. Jest to parafia robotnicza, pełna prostych ludzi, którzy w pierwszym lub w drugim pokoleniu wchodzi w życie wielkiego miasta. Jak bardzo odmienna jest postawa tego ludu od włochońskiej półinteligencji. Każda niemal parafia podwarszawska wygląda inaczej.

Pracujemy tutaj do godz. 21.00. Bierzmuję przeszło 700 osób.

¹³⁹⁶ Franciszek Macharski (1927–2016), ksiądz, doktor teologii pastoralnej. Świecenia 1950. Student we Fryburgu 1956–1961. Rektor WSD w Krakowie 1970–1978. W 1978–2005 arcybiskup metropolita krakowski, następca kard. Karola Wojtyły; kardynał 1979. Wiceprzewodniczący KEP 1979–1994, członek wielu gremiów w KEP.

¹³⁹⁷ Piotr (Peter) J. Adamski (1891–1982), ksiądz, urodzony w Polsce, przyjechał do USA 1909. W 1945–1973 proboszcz parafii św. Stanisława BiM w Buffalo; infułat. Świecenia 1915 w Buffalo. Działacz społeczny. Obecnie patron Polskiej Szkoły Sobotniej w Buffalo.

¹³⁹⁸ Bożena Janina Staczyńska CSFN (1883–1964), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu 1946–1959. Wcześniej mistrzyni nowicjatu w Albano, dyrektorka szkoły nazaretanek w Warszawie, przełożona prowincjalna prowincji warszawskiej i krakowskiej.

¹³⁹⁹ Doktor W. Vogel, Virginia Vogel, Barbara Vogel. Brak danych.

24 sierpnia 1958

Warszawa – Zacisze. Niedziela.

Cały dzień upływa na wizytacji par[afii] św. Rodziny na Zaciszu. 7.00 wizytacja kościoła i zakrystii. 7.30 Msza św. dla matek i kazanie o posłannictwie katolickiej matki. O godz. 9.00 dzieci i młodzież na Mszy św., po kazaniu – katechizacja, która jest bardzo ciekawa z uwagi na zachowanie się dzieci. O godz. 10.30 mężowie katolicy po Mszy św. słuchają dłuższego przemówienia mojego. Śpiewają pełną piersią; słuchają całą duszą. Sumę celebruje ks. T[adeusz] **Sitkowski**, kazanie głosi ks. St[anisław] **Sprusiński**; wypadło dość słabo jak na możliwości tego oryginalnego człowieka. Ciągłe lubi „tykać” biskupa.

Po obiedzie odwiedzam organistę, zakrystiana, księdza wikarego¹⁴⁰⁰. Po czym bierzuję resztę wiernych i błogosławię niemowlęta.

17.30. Ciekawe jest spotkanie z nauczycielstwem przy podwieczorku. Ks[iądz] proboszcz¹⁴⁰¹ ogłasza je kilka razy. Przyszło czterech panów i sześć pań. Panie milczały, trzej panowie też; natomiast jeden starszy pan, który dość wiele mówił o tym, że jest niepraktykujący, religijność jego załamała się w czasie wojny w obliczu ciężkich przeżyć okupacyjnych. Powiedziałem kilka słów o współpracy kapłanów w wychowaniu dzieci. Nauczycielstwo stwierdza, że praca jest obecnie łatwiejsza dzięki obecności kapłanów i nauczycieli religii w szkole.

Na zakończenie poświęciłem nowy obraz^a św. Rodziny, dzieło p. Michalaka¹⁴⁰², po czym pożegnałem wiernych i wróciłem do Warszawy.

Ks[iądz] **Figielski** w Płocku, który przed kilkoma dniami zapewniał, że umrze w 1959 r., odszedł do Boga. Prawdziwie to wierny sługa Boży, który był zdania, że musi pomagać swemu biskupowi do ostatniej chwili.

25 sierpnia 1958

Warszawa – Częstochowa. Poniedziałek.

7.30. Na Mszy św. ks. Andrzej **Janicki** z Londynu i matka prow[incjalna] Edyta. Ks[iądz] Janicki robi wrażenie człowieka znużonego; męczy go pobyt w Polsce i myśli z radością o powrocie na Zachód. Jest to skutek formacji duchowej Zachodu. Podobnie wygląda ks. Włodzimierz **Okoński**.

Z matką **Edytą**, prowincjalną elżbietanek, omawiam sprawę aparatury rentgenowskiej dla szpitala. Lekarze chcą iść do min[istra] Barańskiego¹⁴⁰³. Radzę odczekać, aż problem wystygnie.

^a W rękopisie tu przekreślony ręką autora wyraz: Matki.

¹⁴⁰⁰ Edward Stawiński (1930–2016), ksiądz. Świecenia 1957. W 1958–1961 wikariusz w parafii św. Rodziny w Warszawie na Zaciszu, potem w parafii św. Andrzeja Apostoła. Następnie proboszcz parafii w Mniechu, Kocierzewie, Sulejowie i Rososzu.

¹⁴⁰¹ Chodzi o ks. Władysława Kuleszę.

¹⁴⁰² Antoni Michalak (1899–1975), malarz, reprezentant nurtu sakralnego w malarstwie dwudziestolecia międzywojennego i w okresie powojennym. Od 1927 mieszkał głównie w Kazimierzu Dolnym. Wykładowca malarstwa i rysunku dla studentów historii sztuki na KUL 1948–1969.

¹⁴⁰³ Rajmund Barański (1894–1971), minister zdrowia 1956–1960, minister zdrowia i opieki społecznej 1960–1961.

Przygotowuję się do drogi na Jasną Górę. Przyjeżdża ks. inf[ułat] Filipiak z Rzymu, z którym mamy jechać do Cz[ęstochowy].

15.00. Wyjazd. Przebiega droga spokojnie. Dopiero na rozjeździe Gidle–Częstochowa zatrzymuje nas ekipa MO. Legitymują p. Maciejaka i wóz. Zatrzymuje nas raz jeszcze przy wjeździe do miasta MO z krótkofalówką. Trzeci raz – przed placem j[asno]g[órskim]. Przy wylocie każdej ulicy stoi jeden [funkcjonariusz] MO. Podobno jest ich mniej niż na uroczystości Wniebowzięcia.

Na J[asnej] G[órze] jest już bp **Kaczmarek**, bp **Goliński** i bp **Czajka**. Ciągną pielgrzymki z orkiestrami i lud z walizkami i tłumoczkami. Patrzę ze wzruszeniem na tę otwartą Księgę Pielgrzymstwa Narodu¹⁴⁰⁴. Wieczorem czytam brudny artykuł pt. *Wracam z Jasnej Góry*¹⁴⁰⁵ w jakimś „Dzienniku Ludowym”¹⁴⁰⁶. Dwa światy: co my czcimy, oni zohydżają. Ale winnymi^a jesteśmy my.

Po wieczery krótka narada: bp **Goliński**, o[jciec] **general**¹⁴⁰⁷, o[jciec] **przeor**¹⁴⁰⁸. O[jciec] przeor informuje o prowadzonych przesłuchaniach przez prokuraturę katowicką. Spodziewa się procesu.

B[isku]p **Goliński** planuje zwołanie konferencji dla diec[ezjalnych] referentów duszpasterskich; radzę uczynić to po Komisji Maryjnej w W[arsza]wie.

Odbywa się nabożeństwo przed szczytem. Lud śpiewa. B[isku]p **Goliński** daje wiele informacji o tym, co się dzieje w Kościele św. w Polsce.

26 sierpnia 1958

Jasna Góra. Wtorek.

Wstaje śliczny, błyszczący słońcem ranek. Lud już śpiewa przed szczytem. Przyjechało 15 biskupów, wśród nich abp Baraniak.

Odprawiam **sumę** pontyfikalną na szczycie przy pięknej pogodzie. B[isku]p **Kominiek** mówi słowo Boże, jak na Ślązaka dość odważne i zasadnicze. Asystuje mi prałat B[olesław] Filipiak z Rzymu i ks. Padacz. Czytam tekst Ślubowań Jasnogórskich, które padają w rzeszę ludu już po raz trzeci z wałów J[asnej] G[óry]. Wysyłamy depeszę do Ojca Świętego.

W czasie obiadu wygłaszam dłuższe informacyjne przemówienie do tysiąca księży, którzy przybyli tu z całej Polski; mówię o religii w szkole, o Millenium, o najeździe „szwedów” na J[asną] G[órze]. Już przyjęło się w Polsce nazywać MO „szwedami”.

^a W rękopisie wyraz *trudny* do odczytania. Inna możliwość: wiernymi.

¹⁴⁰⁴ Aluzja do mesjanistycznego utworu Adama Mickiewicza pt. *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* (Paryż 1832).

¹⁴⁰⁵ Chodzi o artykuł: S. Kędziora, J. Zybura, *Byliśmy w Częstochowie*, „Dziennik Ludowy”, 19 VIII 1958, s. 6.

¹⁴⁰⁶ „Dziennik Ludowy”, prokomunistyczny dziennik, ukazujący się w Warszawie 1945–1949 i 1957–1994 jako organ SL, potem ZSL (po 1989 PSL); od 1991 tygodnik. W sierpniu 1958 zamieścił kilkanaście artykułów atakujących tradycję pielgrzymowania do Częstochowy i innych sanktuariów, np. Kalwarii Zebrzydowskiej.

¹⁴⁰⁷ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

¹⁴⁰⁸ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

Po obiedzie szereg konferencji; a więc bp **Goliński** i bp **Kominek** – sprawa uzgodnienia pracy Komisji Duszp[asterskiej] i Komisji Maryjnej.

B[isku]p **Jop** w sprawie sufragana dla Opola; obawia się, że to pogłębi podwójny nurt – niemczyzny i polskości – na Opol[szczyźnie]. Już 30 księży, wykształconych w Polsce, opuściło Opole i wyjechało do Niemiec. Trzeba wyszukać takiego kapłana, który odpowiadałby obydwu stronom. Podaje nazwiska: ks. Grzondziel¹⁴⁰⁹, ks. Wycisk¹⁴¹⁰.

Przychodzi b[isku]p nominat **Drzazga** i bp **Strękowski** z Lublina.

Młody ks[iądz] z Belgii¹⁴¹¹, student z Lovanium.

Ks[iądz] prof. **Majdański** w sprawie pielgrzymki lekarzy; jestem zdania, że trzeba ją odłożyć w b[ieżącym] r[oku].

B[isku]p **Bernacki** w sprawach diecezjalnych; radzę przyspieszyć sprawę ks. **Brossa**.

Ks[iądz] **Kania**¹⁴¹² z diec[ezi] wrocławskiej przed wyjazdem na studia do Paryża.

Br[at] **Młynarski**¹⁴¹³, kameduła z Bielán, nawiedzony niesprecyzowanymi „przynagleniami” do życia pokutnego; b[yły] franciszkanin z Niepokalanowa, niedoszły albertyn, od niedawna kameduła, o twarzy Chrystusa Dostojewskiego¹⁴¹⁴. Zdaje się, że dobrze robi, gdy utrzyma się przy kamedułach czas jakiś, aż go sami usuną.

19.00. Procesja teoforyczna¹⁴¹⁵ wokół klasztoru na wałach. B[isku]p **Pawłowski** prowadzi. Mszę św. odprawia bp **Fondaliński**¹⁴¹⁶. W czasie Mszy św. mocny deszcz; peryferie się rozlatują, ale trzon rzeszy trwa. Około 300 tysięcy. Głoszę kazanie już przy pogodzie. Chwałę Matkę łaski Bożej, jaką jest Matka nie tylko Chrystusa betlejemskiego, ale i Chrystusa mistycznego. Wykładam naukę Kościoła o życiu z łaski w organizmie nadprzyrodzonym. Kończę: Kościół jest jak kamień leżący na dnie potoku górskiego. Raz jest omywany strumykiem wody, to znów znosi na sobie masę wody powodzi. Leży jednak spokojnie; wody opadają, spływają, a kamień pozostaje. Nasza sytuacja obecna wymaga milczenia i modlitwy.

^a W rękopisie: Grządziel.

¹⁴⁰⁹ Henryk Grzondziel (1897–1968), ksiądz, doktor dogmatyki. Od 1957 wikariusz generalny diecezji opolskiej, 1959–1968 biskup pomocniczy archidiecezji gnieźnieńskiej, skierowany do pracy duszpasterskiej w Opolu. Święcenia 1923. Duszpasterz, proboszcz i wykładowca w WSD we Wrocławiu 1945–1953.

¹⁴¹⁰ Wacław Wycisk (1912–1984), ksiądz. Notariusz i kanclerz kurii w Opolu, oficjał sądu biskupiego, członek rady konsultorów diecezji, wykładowca w WSD. Święcenia 1936. Od 16 XI 1958 do 1967 biskup pomocniczy archidiecezji gnieźnieńskiej, skierowany do pracy duszpasterskiej w Opolu. W 1967–1984 biskup pomocniczy opolski.

¹⁴¹¹ Brak danych.

¹⁴¹² Tadeusz Kania (1925–1994), ksiądz, doktor teologii moralnej. W 1954–1955 prefekt, 1955–1956 ojciec duchowny, 1956–1958 i 1963–1989 wykładowca we wrocławskim WSD. Równocześnie 1956–1958 proboszcz parafii Ducha Świętego we Wrocławku-Michelinie. Święcenia 1948. Student w Paryżu, Lyonie i Rzymie 1958–1963. W 1964–1994 proboszcz parafii: w Zbrachlinie, Aleksandrowie Kujawskim, Koninie, Koźminku. Od 1992 wikariusz biskupi w Kaliszu.

¹⁴¹³ Młynarski EC, brat. W archiwum kamedułów w Krakowie na Bielánach brak informacji o takiej osobie.

¹⁴¹⁴ Prawdopodobnie aluzja do przewijającego się w twórczości Fiodora Dostojewskiego wizerunku Chrystusa z obrazu Hansa Holbeina Młodszego *Chrystus w grobie*.

¹⁴¹⁵ Uroczysta procesja z Najświętszym Sakramentem poza kościołem, okazja do publicznego świadectwa wiary i pobożności, np. procesja w uroczystość Bożego Ciała.

¹⁴¹⁶ Jan Fondaliński (1900–1971), biskup pomocniczy łódzki 1957–1971. Święcenia 1924. Więzień obozu w Dachau. Ojciec duchowny i wykładowca w WSD w Łodzi.

Wielka rzesza ludu, przeszło 300-tysięczna, w wielkim spokoju wysłuchuje kazania, które trwało 55 minut.

Wysyłamy depeszę do Lourdes jako wyraz naszej wspólnoty w modlitwie.

27 sierpnia 1958

Częstochowa – Gidle – Warszawa.

6.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej. Po śniadaniu rozmowa z gen[erałem] **Nowakiem i przeorem**¹⁴¹⁷. Przed wyjazdem mała dziewczynka wręcza mi kwiaty, wyrażając radość, że „najazd szwedów polskich na Jasną Górę” spowodował falę modlitw zadośćczyniących.

W drodze do Radomska zbaczamy do **Gidel**, aby złożyć hołd „maleńkiej Pani” gidelskiej. Jest tu pusto, ale po południu nadciągają pielgrzymki wracające z J[asnej] G[óry], których minęliśmy około 30 po drodze. Będzie ludno i śpiewnie. O[jciec] przeor¹⁴¹⁸ boi się tego „najazdu”; zasiedział się w klasztorze.

Na godz. 13.30 stajemy w domu.

O godz. 15.00 na zebraniu **ks[ięży] dziekanów** wygłaszam dłuższą konferencję o sytuacji Kościoła w Polsce. Główna sprawa to nowe warunki pracy księży w szkołach.

20.00. B[isku]p **Choromański** przeprowadził dziś rozmowę z min[istrem] **Bieńkowskim** na temat jego zarządzeń, ograniczających nauczanie religii w szkołach. Wniosek: min[ister] B[ieńkowski] mówi, że jeśli się nie zmieni sytuacja, to sam będzie przeciwny religii w szkole. Właściwie już możemy być pewni, że obecna sytuacja w szkole to tylko etap; rząd doprowadzi do usunięcia religii całkowicie.

28 sierpnia 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

8.30. Roman **Kadziński** i J.^a **Chrzęszczewska**¹⁴¹⁹ – każde z osobna, ale w tej samej sprawie. To atak PAX-u. R[oman] K[adziński] spotkał się z J[anem] **Dobraczyńskim** na poświęceniu willi pana D[obraczyńskiego] w Zakopanem. Dobr[aczyński] ma odpis listu **Cesbrona**¹⁴²⁰ do mnie w sprawie Nagrody im. Pietrzaka, udzielonej panu C[esbronowi], a przekazanej przez pana C[esbrona] na rzecz dobroczynności prymasowskiej. Nagrody tej nie przyjąłem i wyjaśniłem panu C[esbronowi] dlaczego – bo to są *divitiae ex iniquitate*¹⁴²¹. Pan C[esbron] widocznie rozsyła odpis swego listu do mnie. Taki poziom! Wy-

^a W rękopisie w następnym akapicie przy tym samym nazwisku jest inicjał imienia: H.

¹⁴¹⁷ Chodzi o o. Korneliusza Jemioła OSPPE.

¹⁴¹⁸ Brak danych.

¹⁴¹⁹ Przypuszczalnie: Halina Chrzęszczewska z d. Przyłubska (1891–1965), żona Aleksandra Chrzęszczewskiego z Sadlna (diecezja wrocławska).

¹⁴²⁰ Gilbert Cesbron (1913–1979), francuski pisarz katolicki, autor powieści o współczesnej problematyce moralno-społecznej; wydawany w Polsce przez IW „Pax”, np.: *Bezdomne psy* (Warszawa 1955), *Siódmy próg* (Warszawa 1958), *Jesień Don Juana* (Warszawa 1979); ponadto autor opowiadań, sztuk teatralnych i esejów.

¹⁴²¹ Łac. bogactwo pochodzące z niegodziwości, niesprawiedliwości.

jaśniam pocziwemu profesorowi R[yszardowi] K[adzińskiemu], że na takim poziomie nie mogę prowadzić spraw.

Pani H.^a **Chrzęszczewska**, b[yla] ziemianka, dziś pracownik PAX-u od ośmiu lat. Trzy sprawy: 1) osobista – „zobaczenia”; 2) cmentarzy i rodzinnych grobowców w Sadlni; 3) interwencji w sprawie PAX. Nawiązuje do naszej rozmowy sprzed ośmiu laty. Projektuje rozmowę z M[ikołajem] **Rostworowskim**¹⁴²². Wygłasza pochwały [pod adresem] p. **Hagmayera**^{b 1423}. Odwołuje się do współczucia dla p. **Piaseckiego** po stracie syna¹⁴²⁴. Proszę, by tych spraw nie poruszała. Chociaż p. Ch[rzęszczewska] zastrzega, że przyszła tu z własnej inicjatywy, że nie spieszyła się do mnie po moim uwolnieniu, gdyż nie chciała przeszkadzać, to dziś przychodzi z potrzeby serca. Wiem, że przychodzi z natchnienia PAX-u, że nie przyszłaby sama, gdyż wie, że bierze odpowiedzialność za PAX, nawet i wobec mnie. Wstydziła się przyjść, a dziś przyszła z polecenia PAX-u, jak w 1953 r. przychodziła p. St[efania] **Skwarczyńska**¹⁴²⁵. Piasecki lubi posługiwać się „kobiecinami”; ta wyjątkowo nieudana, umalowana „od głów do stóp”, aż wstyd na starszą panią. Nie mogłem prowadzić z nią rozmowy, gdyż nie jest zdolna jej uczciwie powtórzyć. A zresztą przekonałem się już, że „PAX-owcy zawsze kłamią”.

10.00. O[jciec] St[udziński] **po powrocie z Oriensu**¹⁴²⁶ informuje o pracy duszpasterskiej. Ludność boi się przyjmować księdza w domach. Religijność starych jeszcze się trzyma, ale duch obojętności wkrada się już do starszych. Jeszcze chrzczą dzieci, ale małżeństwa kat[olickie] są rzadkie. Młodzież polska, wyjeżdżająca do centrum, zachowuje się fatalnie; nasze władze polskie unikają kontaktu z ks[iędzem] polskim. Ukraińcy są całkowicie obojętni na sprawy religijne.

Gdy ks[iądz] z Syberii wraca do Lwowa, przechodzi na schizmę. Są ks[ięża] w kołchozach; ludzie nie korzystali z ich posługi. Wpływ schizmy jest widoczny, np. spowiedź ogólna. Opór p[rzeciw]ko schizmie jest bardzo mały. Gdy idzie o Rosjan, to obojętność

^a *Prawdopodobnie błędny inicjał. W poprzednim akapicie jest: J.*

^b *W rękopisie i w niektórych źródłach: Hagmayer.*

¹⁴²² Mikołaj Rostworowski „Nik” (1925–1984), publicysta, działacz i członek zarządu Stowarzyszenia PAX (do lipca 1982). W 1956–1962 redaktor naczelny „Kierunków”. Autor m.in. książki *Słowo o Paxie 1945–1956* (Warszawa 1968). Korespondent „Słowa Powszechnego” podczas Soboru Watykańskiego II i od stycznia 1980 do grudnia 1981.

¹⁴²³ Jerzy Hagmayer (1913–1998), lekarz i polityk. Jeden z najbliższych współpracowników Bolesława Piaseckiego. Współzałożyciel i wieloletni wiceprzewodniczący Stowarzyszenia PAX oraz tygodnika „Dziś i Jutro”; redaktor tygodnika „Kierunki”. W 1945–1980 lekarz w Szpitalu Praskim. Poseł na Sejm PRL 1961–1976. W czasie drugiej wojny członek i zastępca komendanta głównego Konfederacji Narodu; żołnierz AK. W 1949–1950 współzałożyciel i pierwszy dyrektor Liceum św. Augustyna w Warszawie.

¹⁴²⁴ Syn Bolesława Piaseckiego, 15-letni Bohdan, został uprowadzony 22 I 1957. Zwłoki odnaleziono dopiero 8 XII 1958 w piwnicy domu przy al. Świerczewskiego (obecnie: al. Solidarności) 82a. Mimo wieloletniego śledztwa nie wykryto sprawców i nie potwierdzono żadnej z hipotez, próbujących wytłumaczyć cel porwania i zbrodni.

¹⁴²⁵ Stefania Skwarczyńska (1902–1988), specjalistka w zakresie historii i teorii literatury oraz teatrologii, profesor 1958. Od 1945 w Łodzi, związana z różnymi uczelniami wyższymi. Członkini wielu stowarzyszeń naukowych. Członkini 1952–1969 Międzynarodowego Komitetu Obrońców Pokoju. Publikowała m.in. w prasie PAX-u, w „Tygodniku Powszechnym” i w miesięczniku „Znak”.

¹⁴²⁶ *Łac.* Wschód.

jest jeszcze większa. W M[oskwie] cerkwi otwartych j[est] 10; ludzi b[ardzo] mało, na 6 milionów to b[ardzo] mało. Religia im jest niepotrzebna; młodzież szczyci się tym, że j[est] wychowana bez wiary. Działalność misjonarska jest niemożliwa. Po tygodniu działalności w swojej wsi musiał zniknąć. Moralność j[est] rozpaczliwa; VI przykazanie się nie liczy. Dziecko się nie liczy – „to się wychowa”; nie biorą nawet tzw. rozpiski, gdyż musieliby płacić alimenty. Mają po 5–6 żon; przechodzą od jednej do drugiej. Bóg Rosjanom j[est] niepotrzebny; społeczeństwo j[est] ateistyczne. Nie są wrogami Boga, ale ich to nie obchodzi. Religijność j[est] zewnętrzna. Dla inteligentnego człowieka przyjdzie do Kościoła w takiej formie, przez obrządek wschodni, będzie bardzo ciężkie.

Sytuacja narodowościowa j[est] nowa: wymieszano narodowości całkowicie. Wszyscy boją się wzajemnie. Duża rozpiętość uposażeń. Dla łac[ińskiego] obrządku swobody nie ma; prawosławie coś niecoś robi. Ale dzieci nic nie rozumieją. Popów uważają za agentów politycznych. Na cmentarzach wschodnich na grobach połowa gwiazd. Żywności nie brak. Wiele pieniędzy poświęca się na podniesienie ludów stepowych i z tundry. Seminaria duch[owne] są czynne, powołań nie brak; wybierają ludzi, nie każdego przyjmują.

11.00. Stanisław i Ewa Czetwertyńscy¹⁴²⁷ z 10 dzieci i opiekunką po błogosławieństwo. Rodziną opiekował się Bóg w Laskach w czasie wojny, gdy ojciec był w obozie.

11.30. W **pięciolecie** kapłaństwa – 23 księży, wyświęconych przeze mnie 23 VIII [19]53.

12.00. **Pielgrzymka z Milwaukee**, Wisconsin¹⁴²⁸ (USA), z okazji 50-lecia pisma „Gwiazda Polarna”¹⁴²⁹. Prowadzi ks. dr **Alfons Popek**¹⁴³⁰, który już dziś był ogłoszony w „Trybunie Ludu”¹⁴³¹, pod opieką Stow[arzyszenia] „Polonia”. Osób 18 i ich rodziny z Polski oraz przedstawiciele Polonii.

13.00. O[jciec] Bernard **Przybylski** projektuje kongres maryjno-mariologiczny, na-przód teologów, a później ogólny, n[a] t[emat]: *Maryja – Królowa Polski*. Można zrobić pielgrzymki historyczne jako wkład w mariologię światową. Termin – 1960 rok. Proszę o dokładniejszy prospekt.

¹⁴²⁷ Stanisław Tomasz książę Światopelk-Czetwertyński na Nowej Czwertni herbu Pogoń Ruska (1910–1997) i Ewa z d. Buxhoevden (1910–1991). Oboje pochowani w Laskach.

¹⁴²⁸ Milwaukee, największe miasto w stanie Wisconsin. Trzecie pod względem liczebności – po Chicago i Denver – skupisko Polaków w USA.

¹⁴²⁹ „Gwiazda Polarna”, najstarsza niezależna gazeta polskojęzyczna w USA. Ukazuje się od 1908 w Stevens Point w stanie Wisconsin. Obecnie dwutygodnik.

¹⁴³⁰ Alfons Popek (1913–1986), urodzony w USA w rodzinie polsko-amerykańskiej, zasłużony ksiądz polonijny w USA. Wykładowca w WSD w Milwaukee. Infułat. Świecenia 1939.

¹⁴³¹ Chodzi o komunikat, relacjonujący spotkanie uczestników wycieczki z USA z przedstawicielami Zarządu Towarzystwa Łączności z Wychodźstwem „Polonia”: [b.a.], *Polacy z USA z wizytą w Towarzystwie „Polonia”*, „Trybuna Ludu”, 28 VIII 1958, s. 4. Autor napisał: „Burmistrz miasta Thor w stanie Wisconsin – Józef Toboła wygłosił krótkie przemówienie, dziękując władzom polskim i Towarzystwu »Polonia« za okazaną pomoc i życzliwość. Przemawiał również ks. doktor Alfons Popek, profesor WSD w Milwaukee, podkreślając duże zainteresowanie Polską wśród rodaków w Stanach Zjednoczonych”.

Po obiedzie o godz. 15.00 **zakończenie kursu katechetycznego** w sali św. Jana Chrzciciela. Przeszło 200 katechetek warszawskich pracowało przez cztery dni nad metodyką nauczania religii. Połowa z nich to zakonnice, których od nowego roku szkolnego nie wpuszczą do szkół. Ks[ia]dz **Piotrowski** upada na duchu: zdołano przecież dobrać materiał wartościowy. Dziś go tracimy. Winę ponosi – zdaniem p. Bieńkowskiego – prymas. Stanowisko kuratorium szkolnego jest bezwzględne. Trzeba będzie podjąć nowy wysiłek organizowania katechizacji przykościelnej.

29 sierpnia 1958

W[arsza]wa. Piątek.

8.00. Delegacja z Zalesia w sprawie powrotu ks. **Sprusińskiego** do Zalesia. Trzech robotników usiłuje przedstawić potrzeby tej placówki. Decyzja: jeśli ks. S[prusiński] wniesie na piśmie, że chce wrócić do Z[alesia], to rozpatrzymy.

9.15. Ks[ia]dz rektor **Miziolek** zgłasza nowych kandydatów do seminarium; omawiamy sprawę Bielan.

10.00. K[onstanty] Łubieński¹⁴³² w sprawie sytuacji gospod[arczej] w Polsce. Ocenia ją tak: „lekarz rad, a pacjent umiera”. Sytuację między K[ościół]em a państwem stara się zrozumieć, ale wydaje się zbyt optymistycznym tłumaczenie jej jako wykonania obywateli dla zadowolenia obcych. Widzi wiele sił, które godzą w Kościół, by przypodobać się władzom. Stary styl.

11.00. **TPKUL W[arsza]wa** – sprawozdanie z pracy; dzielny prezes ubolewa nad tym, że nie wszystkie parafie odpowiadają na apele i nie zakładają oddziałów inkasenckich.

12.00. Przełożona gen[eralna] słuźebniczek z Pleszewa, m. **Radomska**¹⁴³³ po powrocie z Brazylii, Włoch i Francji prosi o błog[osławieństwo].

Przełożona gen[eralna]¹⁴³⁴ Zgromadzenia ss. **Imienia Jezus**¹⁴³⁵ z nowo obranym zarządem¹⁴³⁶.

¹⁴³² Konstanty Łubieński (1910–1977), ekonomista, prawnik, publicysta. Po drugiej wojnie działacz Stowarzyszenia PAX, następnie KIK; 1969–1972 prezes warszawskiego KIK. Poseł na Sejm PRL 1952–1980. Przewodniczący Koła Poselskiego „Znak” i członek Rady Państwa 1976–1977.

¹⁴³³ Bolesława Maria Radomska (1896–1963), przełożona generalna 1951–1963 Zgromadzenia Sióstr Słuźebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP (słuźebniczki wielkopolskie, wcześniej nazywane pleszewskimi).

¹⁴³⁴ Aniela Wiktorja Dylewicz CSNI (1888–1984), przełożona generalna 1952–1964 Zgromadzenia Sióstr Imienia Jezus, 1958 wybrana na drugą kadencję. Pracowała jako nauczycielka i wychowawczyni w Petersburgu, następnie w Częstochowie.

¹⁴³⁵ Zgromadzenie Sióstr Najświętszego Imienia Jezus, marylki, jedno ze zgromadzeń niehabitowych, założonych przez bł. Honorata Koźmińskiego pod koniec XIX w. Współzałożycielką była m. Franciszka Maria Witkowska (1866–1895).

¹⁴³⁶ Wraz z m. Anielą Dylewicz CSNI do zarządu generalnego Zgromadzenia Sióstr Najświętszego Imienia Jezus (marylki) zostały w 1958 wybrane: s. Boguchwała Aniela Grudowska CSNI, s. Alojza Irena Garkaj CSNI, s. Heli-dona Waleria Jońca CSNI, s. Inocenta Kazimiera Morawska CSNI (zarazem sekretarka generalna), s. Wieńczysława Józefa Szemraj CSNI (ekonomka generalna).

Ks[iądz] Witold **Marciszewski**¹⁴³⁷, mianowany prefektem w sem[inarium] m[e]t[ro]-p[olitalnym].

Przedstawiciel o. **Kieltyki** z opactwa Szczyrzyc¹⁴³⁸.

13.00. Ponownie p[ra]ństwo **Czetwertyńscy** przed jutrzejszym ślubem ich dzieci.

15.00. Zebranie Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich w sprawie sytuacji religii w szkołach. Dłuższa konferencja.

30 sierpnia 1958

Warszawa – Gietrzwałd – Olsztyn. Sobota.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] w komplecie. Tragiczna jest sprawa „osób zakonnych” w szkołach. Pomimo dekretu z 6 VIII [1958] Min[isterstwo] Oświaty odrzuciło *a limine*¹⁴³⁹ całą listę zgłoszonych do nauczania religii „w drodze wyjątku”. Trzeba grodzić własnymi siłami. Postanawiamy obsadzać licea przede wszystkim, a w innych klasach łączyć godziny, aby wziąć wszystkie dzieci choćby pod krótkie oddziaływanie.

13.00. Na obiedzie ks. K[azimierz] **Majdański**, z którym omawiamy pracę wśród lekarzy.

15.00. Wyjazd do Olsztyna z ks. prał[atem] **Filipiakiem** i ks. prał[atem] **Padaczem**. Droga prowadzi przez Płońsk, Nidzicę^a. Mijamy w drodze dwa auta lubelskie z bp. **Kałwą** i rektorem **Rechowiczem**, zmierzające do Olsztyna. Za Olsztynkiem skręcamy na **Gietrzwałd**, by pokłonić się Paniencie Warmińskiej. Przyjmuje nas ks. rektor **Wojtukiewicz** i gromada akademikzek; modlimy się dłuższy czas w kościele, oglądamy świątynię, wędrujemy do źródelka na wodę i dziesiątek Różańca św.

Do **Olsztyna** wjeżdżamy o godz. 19.00. B[isku]p Tomasz¹⁴⁴⁰ oczekuje; jest duży zjazd duchowieństwa, wielu księży z Lublina, niemal cała kapituła lubelska. Przy wieczery pogodna rozmowa. Tylko ks. prał[at] **Zink** jest smutny i chory.

31 sierpnia 1958

Olsztyn – Grunwald – W[arsza]wa. Niedziela

Dzień wstał piękny, słoneczny, nieco chłodnawy. Gromadzą się ludzie przed prokatedrą, pięknie przyozdobioną.

^a W rękopisie błędnie: Nidzicę.

¹⁴³⁷ Witold Marciszewski (ur. 1930), ksiądz, filozof. Prefekt w WSD w Warszawie. Świecenia 1953. Odszedł z kapłaństwa 1961. Wykładowca na UW, na uniwersytecie w Białymstoku, w Wyższej Szkole Administracji Publicznej w Białymstoku, Collegium Civitas w Warszawie. Profesor 1987.

¹⁴³⁸ Opactwo Cystersów w Szczyrzycu (pow. limanowski), założone w pierwszej połowie XIII w., jest jedynym nieprzerwanie istniejącym klasztorem Cystersów na ziemiach polskich.

¹⁴³⁹ *Lac*. od razu, z miejsca.

¹⁴⁴⁰ Chodzi o bp. Tomasza Wilczyńskiego.

Asysta w komplecie. Prowadzi ks. **Zdanowicz**¹⁴⁴¹, nieco nerwowo, ale zbytnio się nie narzuca. B[isku]p **nominat**¹⁴⁴² spisuje się dzielnie; głos mu się załamał przed benedykcją uroczystą. Ceremonię dobrze wystudiował. Współkonsekratorami są bp **Kalwa** i bp **Wilczyński**. Chór wspaniały. Jest duszno w świątyni. Lud oblega wokół świątynię. Po konsekracji wygłaszam kazanie z ambony. Podkreślam, że jest to pierwsza konsekracja biskupa polskiego na Z[iemiach] Z[achodnich], a w Olsztynie chyba w ogóle pierwsza, jako że konsekracje miały miejsce we Fromborku. Szkoda, że dzisiejsza też nie jest we **Fromborku**. Długo przeciskamy się do Domu Biskupiego.

Obiad jest w seminarium duchownym, gdzie zamieszkał nowy biskup. Wśród mówców jest i proboszcz biskupa Drzazgi, sędziwy kanonik **Rybka**¹⁴⁴³ z Modliborzyc, który ongiś uczył biskupa katechizmu¹⁴⁴⁴ do I komunii św. W swoim przemówieniu zameldowałem sędziwemu kanonikowi, że nauka w las nie poszła, bo biskup i dziś przed konsekracją zdał dobrze egzamin. Pierwszy raz wystąpił rektor¹⁴⁴⁵ w insygniach rektorskich, dziele firmy **Orno** z W[arsza]wy.

16.00. Powrót do W[arsza]wy. Po drodze wstępujemy na **pole grunwaldzkie**. W[ładze] Polski postawiły tu obrzydliwy obelisk z betonu, bez smaku i bez wykończenia; ogrodzono teren wałącym się płotkiem i ustawiono cztery znicze, które służą za śmietniczki. Pomimo tych akcesoriów wrażenie tego miejsca jest olbrzymie. Niedaleko stoi kamień na miejscu śmierci **Ulricha von Jungingena**¹⁴⁴⁶; to miejsce grozy i pruskiego smutku. Padł i do dziś budzi swym imieniem uczucie tragiczne. Tamci są bez pomnika, gdyż chwała zwycięstwa jest ich pomnikiem.

20.00. Stajemy w domu.

1 września 1958

W[arsza]wa – Częstochowa.

10.00. Przyjąłem o. **Holdę**, prowincjała ks[ięży] redemptorystów. Po długich zabiegach otrzymał paszport do Rzymu. Przeszkodą miała być rozsiewana opinia, jakoby o. H[olda] zajmował się zbieraniem materiałów informacyjnych dla Rz[ymu]. Nie wiem, czy w szeregach kościelnych są tacy ludzie, którzy by się tym zajmowali. Na pewno tego nie czynił o. **Holda**. Natomiast przykra jest sprawa o. **Piwożyńskiego**, który zbyt mocno uwierzył w październik i był przekonany, że Kościół ma społeczne wolności. Gdy się zawiódł

¹⁴⁴¹ Stanisław Zdanowicz (1906–1978), ksiądz, doktor teologii. Wykładowca liturgiki w warszawskim WSD w Olsztynie. Kanonik gremialny kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście. Prałat honorowy Jego Świątobliwości.

¹⁴⁴² Chodzi o bp. Józefa Drzazgę.

¹⁴⁴³ Stanisław Rybka (1873–1966), ksiądz. W 1927–1950 proboszcz parafii św. Stanisława BiM w Molidborzycach. Od 1943 kanonik honorowy kapituły zamojskiej. Świecenia 1896. Do śmierci mieszkał w Molidborzycach.

¹⁴⁴⁴ Do parafii św. Stanisława BiM w Molidborzycach (diecezja lubelska, od 1992 sandomierska) należy rodzinna miejscowość bp. Józefa Drzazgi: Wolica.

¹⁴⁴⁵ Chodzi o rektora KUL ks. Mariana J. Rechowicza.

¹⁴⁴⁶ Ulrich von Jungingen (1360–1410), wielki mistrz zakonu krzyżackiego 1407–1410. Zginął w bitwie pod Grunwaldem.

w swych nadziejach, nie mógł znaleźć spokoju: chciał pracować, chciał pisać, drukować, chciał wykorzystywać swoje zdolności pisarskie i swoją wiarę w potęgę druku. Zdaje się, że to jest jego wina. Gdy nie mógł czynić, jak chciał, zapragnął czynić, jak musiał.

Dziś przekazywano na Dworcu Zachodnim nagromadzone tam przesyłki dobroczynne na imię moje. Zabierało je M[inisterstwo] P[racy] i O[pieki] Sp[olečnej]. Mały epizod. Wśród góry lekarstw były tu i szaty liturgiczne. Przedstawiciel władzy chciał je obłożyć opłatą celną w wysokości 2 tysięcy zł. Nie idzie o te pieniądze; idzie o styl. Ks[iądz] **Goździewicz** zwrócił uwagę na zachodzącą tu niedelikatność wobec prymasa, który oddaje góry darów na rzecz państwa. Czy wobec tego? Bodaj to było już niepotrzebne. Ale ujawniło swoiste zachowanie się ludzi zależnych, którzy tracą poczucie stosowności. Urzędnik miał pytać, co robić. Polecono pobrać cło.

12.30. Ks[iądz] infułat **Filipiak** – krótka rozmowa o sprawach Instytutu Polskiego w Rzymie. Umawiamy się na Gniezno, skąd pojedziemy do Gorzowa.

15.00. Wyjazd do **Częstochowy** na rekolekcje biskupie. Prowadzi ks. Jan **Zieja**. Jadę z bratem Stanisławem¹⁴⁴⁷, który chce odwiedzić Matkę. Ks[iądz] **Goździewicz** wyjeżdża na urlop.

18.15. Jesteśmy na Jasnej Górze. Są już niemal wszyscy ks[ięża] biskupi oprócz chorych. Grono nasze bardzo się powiększyło na skutek nominacji biskupów sufraganów.

20.00. W sali **Biblioteki Nowej** ks. **Zieja** rozpoczyna konferencję „o Prawdzie”, po czym udajemy się na *Veni Creator* do kaplicy. Po apelu wspólne błogosławieństwo.

2 września 1958

Jasna Góra. Wtorek.

Od rana sprawa wezwania przez prokuraturę katowicką na zeznania w charakterze świadka Marii **Okońskiej** i p. **Hankiewicz** Mirosławy. Druga jest chora. Jutro zgłosi się do Katowic p. **Okońska**. Ma już wiele znajomości tych spraw, gdyż była już w więzieniu za sprawę Matki Bożej i na pewno „będzie w prawdzie”, gdyż prawda jest zaszczytna.

20.00. Wrócił „młodociany” przestępca brat **Tarsycjusz**¹⁴⁴⁸ po kilku tygodniach więzienia. Nie był wcale przesłuchiwany. Pozostał brat Julian¹⁴⁴⁹. Natomiast wezwano p. B[ohdana] **Skapskiego**. Zapewne te wezwania są zharmonizowane z naszą obecnością na Jasnej Górze. To wieczne tworzenie kontrastu: wy się modlicie, a my was badamy. Gdy przyjechałem wczoraj na J[asną] G[órę], na sali Rycerskiej siedział milicjant w postawie służbowej. Był sam jeden na ogromnej sali. Ani drgnął, gdy przechodziliśmy. On

¹⁴⁴⁷ Chodzi o br. Stanisława CFCL.

¹⁴⁴⁸ Tarsycjusz Stanisław Łuczyński OSPPE (1938–1987), brat, śluby wieczyste w zakonie paulinów 1963. Prawie całe życie zakonne spędził w klasztorze jasnogórskim. Trzykrotny delegat na kapitułę generalną zakonu. Pracował w sekretariacie i kancelarii kustosa Jasnej Góry.

¹⁴⁴⁹ Julian Jan Cieśliński OSPPE (1915–1989), śluby wieczyste w zakonie paulinów 1943. Jasnogórski intradzysta, czyli członek jasnogórskiej orkiestry, wykonującej uroczyste intrady (fanfary) podczas odsłaniania i załaniania obrazu MB. Długoletni opiekun wieży jasnogórskiej i zegara z kurantem.

urzędował z polecenia swej złośliwej władzy. Właśnie w tej samej godzinie wejścia na J[asną] G[órę] miał nam powiedzieć: jest jedna władza w Polsce, właśnie taka, zapięta w mundur milicjanta. Biada każdemu, kto chciałby coś czynić poza nami, niekoniecznie przeciwko nam.

3 września 1958

Jasna Góra.

Rekolekcje prowadzi ks. J[an] **Zieja** dla 45 obecnych biskupów. Konferencje głoszone są w nowej bibliotece, trzy dziennie, sposobem właściwym ks. Janowi. Na czytanie duchowne sam odczytuje kartki, pisane przez ks. J[ana] **Wasilewskiego**¹⁴⁵⁰ o bp. Z[ygmuncie] Łozińskim¹⁴⁵¹. W czasie posiłków sam odczytuje, z wielkim przejęciem, szkice p. **Grzegorzewskiej**¹⁴⁵² o człowieku. Myśl przewodnia tego zestawienia: jak wygląda biskup i jak wygląda człowiek, któremu ma biskup służyć. Są to obrazki chwymane z życia, niekiedy tak, że wydają się być nieprawdopodobne.

Konferencje są osnute na nauce o Bogu Ojcu i Jego przymiotach; stąd wyprowadzane są wnioski dla życia codziennego pasterza dusz.

Dziś,^a w środę, w Katowicach badani są przez władze śledcze prokuratury B[ohdan] **Skąpski** i M[aria] **Okońska**. **Bohdan** został na noc w K[atowicach], a Maria wróciła późnym wieczorem. Rozmawiał z nią bp **Goliński**. Jest zmęczona i rozgorączkowana. Wyczuwa, że kierunek śledztwa zmierza do tego, aby dowieść, że na J[asnej] G[órze] istniała niezależna grupa świecka, która jako nielegalna organizacja prowadziła pracę. Ilekroć zeznająca podkreśla, że instytut prowadził biskup i prymas, śledczy denerwuje się: przestańcie mówić o biskupach. Na ogół są grzeczni, jednak reprezentują ciężką inteligencję i widać, że chcą dojść do wniosków z góry zamierzonych. Nie zapisują do protokołu takich zeznań, które im nie dogadzają.

Jutro ma zeznawać w d[alszym] c[iągu] **Bohdan** i **Maria**. Jednak Maria zapowiedziała, że jest chora i jutro się nie stawia. Radziliśmy, by wypoczęła, tym więcej że według moich przypuszczeń badania będą trwały długo.

^a Tu w rękopisie przekreślone ręką autora wyrażenie: w czwartek.

¹⁴⁵⁰ Jan Wasilewski (1885–1948), ksiądz. Święcenia 1909 w Petersburgu. Duszpasterz przy kościele św. Katarzyny na Newskim Prospekcie. Aresztowany 1919, ponownie 1922 w Mińsku i więziony rok w Moskwie. W 1924 opublikował wspomnienia *W szponach antychrysta*. Rektor WSD w Pińsku 1925. Kanonik kapituły katedralnej 1928. Spowiednik bp. Zygmunta Łozińskiego. W czasie drugiej wojny proboszcz katedry pińskiej. Aresztowany 1945 i zesłany do Krasnojarskiego Kraju, gdzie zmarł. W 1990 szczątki przeniesiono do katedry w Drohiczynie.

¹⁴⁵¹ Zygmunt Łoziński (1870–1932), jeden z najwybitniejszych biskupów w II RP. Święcenia 1895. Za działalność niepodległościową skazany 1898 przez władze carskie na 3 lata odosobnienia w klasztorze na Łotwie. W 1917–1925 biskup miński. Dwukrotnie aresztowany w 1920, więziony 11 miesięcy w Moskwie, uwolniony dzięki staraniom rządu II RP. W 1925–1932 biskup piński. W 1957 z inicjatywy diecezji pińskiej rozpoczął się jego proces beatyfikacyjny.

¹⁴⁵² Maria Grzegorzewska (1888–1967), twórczyni polskiej pedagogiki specjalnej. W 1958–1960 profesor w Katedrze Pedagogiki Specjalnej UW.

4 września 1958

Jasna Góra. Czwartek.

Rekolekcje zakończyły się dziś o godz. 16.30. Podczas czytania duchownego ks. Jan czytał nam opis trudnego życia J[anuarego]^a **Kołodziejczyka**¹⁴⁵³ pióra W[acława] Borowego¹⁴⁵⁴. Jest to świecki święty męczennik. Brak tu jest promieni religii, ale bohaterstwo niezwykle.

Czytanie podczas obiadu charakteryzowało St[anisława] **Wyspiańskiego**¹⁴⁵⁵. Całość rekolekcji wprowadzała nas w elementy „chrześcijańskiego naturalizmu”. Stanęli przed nami ludzie „naturalnie dobrzy, którzy leżą poza uwagą Kościoła. Ukazać ich, wzbudzić zainteresowanie i zajęcie się nimi leżało w intencji kierownika rekolekcji. Wrażenie jednego ze starszych ks[ięży] biskupów: „powywracał mi wszystkie szufladki, trudno się do tego przyzwyczaić”.

Końcowa konferencja dotyczyła „wiary Matki Najśw[iętszej]” – *beata, quae credidisti*¹⁴⁵⁶. Podziękowaliśmy ks. Janowi, udzielając mu zbiorowego błogosławieństwa.

16.30. Przeszliśmy do kaplicy M[atki] Bożej, gdzie kończyło się nabożeństwo różańcowe. Po nabożeństwie przemówiłem do pielgrzymów, prosząc ich o modlitwę za Episkopat. Udzieliliśmy zebrany błogosławieństwa.

17.30. Obraduje Komisja Główna Episkopatu. Oceniliśmy nową sytuację Kościoła. U[rząd] [do] S[praw] W[yznań] nadal się sroży, listy min[istra] Sztachelskiego są coraz bardziej brutalne i pełne błędów prawniczych. Zdaje się, że p. Sz[tachelski] nie liczy się z prawem w ogóle, a wszystko ustawia politycznie. Projektowany list na 500-lecie urodzin św. Kazimierza¹⁴⁵⁷ postanowiono odłożyć, gdyż społeczeństwo oczekuje w tej chwili wypowiedzi Episkopatu w sprawie położenia Kościoła.

21.00. Na apelu w kaplicy M[atki] Bożej modliliśmy się wspólnie o opiekę nad Kościołem św[iętym] w Polsce.

21.15. Rozmowa z B[ohdanem] **Skąpskim**, który wrócił do Cz[ęstochowy] po dwóch dniach badań. Oboje z p. **Okońską** wyczuwają dążność prokuratury do wydzielenia świeckich pracowników od ks[ięży] biskupów i świeckim zarzucić, że stworzyli tajną organizację.

^a W rękopisie błędny inicjał: H.

¹⁴⁵³ January Kołodziejczyk (1889–1949), botanik, prezes Polskiego Towarzystwa Botanicznego, wykładowca na Wolnej Wszechnicy w Warszawie, jeden z inicjatorów utworzenia parku narodowego w Górach Świętokrzyskich, autor około 150 publikacji. Niemal całkowicie sparaliżowany, dyktował podręczniki i kontynuował tajne nauczanie młodzieży w czasie drugiej wojny. Mieszkał w Zalesiu Dolnym przy al. Brzóz obok Wacława Borowego.

¹⁴⁵⁴ Wacław Borowy (1890–1950), wybitny historyk literatury polskiej, profesor UW. Chodzi tu o artykuł wspomnienny: W. Borowy, *January Kołodziejczyk, czyli sztuka życia*, „Wiedza i Życie” 1950, s. 285–291.

¹⁴⁵⁵ Stanisław Wyspiański (1869–1907), wybitny artysta młodołpolski: malarz, dekorator, dramaturg, poeta. Wykładowca na krakowskiej ASP; członek krakowskiej Rady Miejskiej.

¹⁴⁵⁶ Łac. błogosławiona, która uwierzyła. Słowa Elżbiety podczas sceny nawiedzenia jej przez Maryję po zwiastowaniu (por. Łk 1,45) w tłumaczeniu Wulgaty.

¹⁴⁵⁷ Kazimierz Jagiellończyk (1458–1484), święty, polski królewicz, syn Kazimierza IV Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszkanki. Kanonizacja 1602. Patron Polski i Litwy.

5 września 1958

Jasna Góra. Piątek.

9.00. Rozpoczyna się Konferencja Plenarna Episkopatu. Otrzymaliśmy depeszę Ojca Świętego, piękne podziękowanie za życzenia od pielgrzymów zebranych na J[asnej] G[órze] w dniu 26 VIII [1958]. Depesza każe ufać Dziewicy Wspomożycielce. W związku z tą depeszą postawiłem sprawę memoriału do Stolicy Świętej o ustanowienie w Polsce święta **Maryi Wspomożycielki** w dniu 24 maja. Ks[ięża] biskupi memoriał przyjęli, w przerwie podpiszą.

Powitałem nowych księży biskupów: Bleharczyka, Drzazgę, Gołębiowskiego¹⁴⁵⁸, Jakiela, Jaroszewicza, Plutę, Strękowskiego, Wronkę i Wojtyłę. Przesłaliśmy listy dla nieobecnych ks[ięży] biskupów: Adamskiego, Jasińskiego¹⁴⁵⁹, Stepy, Nowickiego i Tomczaka¹⁴⁶⁰.

B[isku]p **Choromański** odczytuje protokoły z ostatniej Konf[erencji] Plen[arnej] Episkop[atu] i Komisji Głównej. B[isku]p **Klepacz** daje obszerną charakterystykę tła sytuacji. Przewiduje i obecnie, że: 1) dalsza linia będzie falista; 2) dostrzega się osłabienie ataku na Pr[ymasa] Polski; 3) może zechcą znów rozmawiać na K[omisji] W[sólnej]; 4) mogą być ustępstwa w drobnych rzeczach. Taktyka zewnętrzna: 1) w pewnych momentach trzeba mocno zająć stanowisko, w innych sprawach przyciszyć; 2) o szkolnictwie trzeba będzie zająć później stanowisko; 3) musi być większy udział biskupa w życiu duchowieństwa, trzeba informować je o sytuacji Kościoła.

Po przemówieniu bp. M[ichała] **Klepacza** szczegóły z K[omisji] W[sólnej] z 31 VII [1958] przedstawił bp Z[ygmunt] **Choromański**.

W obszernej dyskusji ks[ięża] biskupi wysuwali życzenie, by jednak zwrócić się do rządu z protestem; by odwołać się do społeczeństwa, by poinformować wiernych o sytuacji.

Po przerwie obiadowej fotografia, o godz. 15.00 dalsze obrady. Próbowałem stworzyć pewne *résumé*¹⁴⁶¹ sytuacji. Przedstawiłem projekt *pro memoria*¹⁴⁶² do rządu, nad którym dyskutowano. A[rcy]b[isku]p **Baziak** wypowiedział się przeciw, bp Klepacz – za. B[isku]p **Barda** uzależnił decyzję od tego, czy to zaszkodzi prymasowi w oczach rządu czy nie. Prosiłem, by pod tym kątem sprawy nie ustawiano: służą jestem Kościoła, jeśli będzie dla Niego pożyteczniej, bym odszedł, to poddam się temu jak przed pięciu laty. B[isku]p **Blecharczyk** jest zdania, by wystąpić do społeczeństwa. B[isku]p **Kaczmarek** – za *pro memoria*

¹⁴⁵⁸ Piotr Gołębiowski (1902–1980), biskup pomocniczy sandomierski 1957–1968, administrator apostolski z prawami ordynariusza 1968–1980; służa Boży. Święcenia 1924. Absolwent Gregorianum z najwyższą oceną. Wykładowca i ojciec duchowny w sandomierskim WSD.

¹⁴⁵⁹ Włodzimierz Jasiński (1873–1965), biskup diecezjalny sandomierski 1930–1934 i łódzki 1934–1946. W 1946 arcybiskup tytularny. Święcenia 1895. Podczas okupacji deportowany przez Niemców poza diecezję. Na własną prośbę zwolniony z obowiązków biskupa łódzkiego. Rezydent w klasztorze Redemptorystów w Tuchowie.

¹⁴⁶⁰ Kazimierz Tomczak (1883–1967), biskup pomocniczy łódzki 1927–1967. Równocześnie 1945–1967 proboszcz parafii Podwyższenia św. Krzyża w Łodzi. Święcenia 1907. W czasie drugiej wojny więziony przez Niemców.

¹⁴⁶¹ *Fr.* podsumowanie, streszczenie.

¹⁴⁶² *Lac.* ku pamięci. Tak prymas Wyszyński nazywał swoje codzienne zapiski, ale zgodnie z ówczesnym zwyczajem nazwę *pro memoria* stosował też do różnych pism urzędowych, zwłaszcza wyjaśniających coś ważnego.

dla rządu. Wnioski: 1) odezwy do społeczeństwa nie będzie teraz; 2) należy czynić zebrania duchowieństwa i poinformować je; 3) sprawę *pro memoria* zostawia się Komisji Głównej.

Długa dyskusja nad sytuacją religii w szkole. Najtrudniejsza sprawa to podpisywanie deklaracji od nauczycieli religii, że będą czuwać nad laickim charakterem szkół. Sprawa zdejmowania krzyżów przybiera charakter drastyczny; w terenie ludzie się burzą.

B[isku]p **Choromański** referuje sprawę rejestracji alumnów **poborowych**. Władze u[rzędu] g[lównego] s[praw] w[yznań] żądają nie tylko wykazów alumnów w wieku poborowym, ale pełnych wykazów duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego.

Mówiono też o **powielaczach** i o darach zagranicznych.

Informowałem o pracach komisji w ramach **Millenium**. Pomagał bp **Wojtyła** i bp **Pawłowski**.

B[isku]p **Kominek** przedstawił plan pracy w Kom[isji] Duszpasterskiej. Dokooptowano b[isku]pów Plutę i Wojtyłę do K[omisji] D[uszpasterskiej].

B[isku]p **Goliński** informuje o pracy Komisji Maryjnej.

Bardziej szczegółowe informacje dają o sytuacji Kościoła gr[eko]kat[olickiego] na podstawie relacji księży gr[eko]k[atolickich]. W samej W[arsza]wie, gdzie miało być gr[eko]k[atolików] około dwóch tysięcy, przychodzi na nabożeństwa do 100 osób; rodzin ma być 120, przeważnie obojętnych religijnie albo ateistycznych lub też zalęknionych, by po ujawnieniu swego wyznania nie były deportowane. Na Z[iemiach] Z[achodnich], gdzie zorganizowano nabożeństwa gr[eko]k[atolickie], niebezpieczeństwo prawosławia słabnie. Natomiast na połud[niowym] wsch[odzie], w woj. rzeszowskim, wprost sami urzędnicy wojewódzcy oświadczają, że gr[eko]katolicy wtedy otrzymają cerkwie, gdy przejdą na prawosławie. Na nabożeństwa stałe nie udziela się zezwoleń. Powracający Łemkowie nie mogą obejmować swoich osiedli, chyba że je odkupią od rządu. Do pierwszego bezprawia dodaje się nowe. Rząd gotów jest ze wszystkimi paktować, byle przeciwko Kościołowi kat[olickiemu].

Pod koniec obrad wróciliśmy do sprawy deklaracji dla rządu. W czasie przerwy opracowałem krótki szkic, który popierał b[ardzo] bp **Klepacz**. Ustaliliśmy termin następnej konferencji na 5–7 XI [1958] w W[arsza]wie. Pracę zakończyliśmy o godz. 19.30.

Po wieczery odbyła się jeszcze krótka sesja Komisji Gł[ównej], która debatowała nad tym, czy należy zwracać się do rządu z *pro memoria* od Konf[erencji] Plen[arnej] [Episkopatu]. Sam problem „czy” był wałkowany najdłużej. B[isku]p **Klepacz** przemawiał „za”, gdyż był zdania, że w razie naszego milczenia rząd może to przyjąć za przejaw aprobaty dla ostatnich drastycznych posunięć w szkole i w akcji przeciwko krzyżom. Ostatecznie zdecydowano, że bp Z[ygmunt] **Choromański** złoży oświadczenie na ręce premiera przez min[istra] **Sztachelskiego**.

21.00. Apel jasnogórski i błogosławieństwo wszystkich ks[ięży] biskupów w kaplicy M[atki] Bożej. Modliliśmy się wspólnie za duchowieństwo i lud powierzony nam przez Kościół.

21.15. Przyjmuję kolejno bp. **Wronkę** i bp. **Klepacza**.

21.30. W rozmównicy przyjmuję członkinie Instytutu. B[ohdan] Skąpski dziś nie wrócił ani nie dał znać o sobie. Prawdopodobnie jest aresztowany.

O[jciec] Kajetan **Raczyński** ostatecznie został skazany na dwa lata z zawieszeniem za swoje „antyludowe” kazanie¹⁴⁶³. Prasa zaraz to podała do wiadomości.

6 września 1958

Jasna Góra – Gniezno – Gorzów. Sobota.

6.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej i Komunia św. Dzieci¹⁴⁶⁴.

7.00. Przyjmuję w rozmównicy **komisarkę** gen[eralną]¹⁴⁶⁵ ss. **felicjanek**¹⁴⁶⁶, która otrzymała paszport do Rzymu na kapitułę gen[eralną] wraz z siedmioma innymi siostrami prowincjalnymi i asystentkami. Pyta, czy kapituła gen[eralna] powinna wyznaczyć drugą komisarkę czy wystarczą prowincjalne. Wypowiadam się za komisarką¹⁴⁶⁷ z uwagi na ciężką sytuację zakonów w Polsce; zwłaszcza po ostatnich posunięciach przeciwko nauczycielom religii w szkołach można spodziewać się czegoś więcej.

Po śniadaniu odwiedzam Instytut Prymasowski z bp. Bernackim; obecnie nic się tu nie robi, chociaż część zabranych druków odesłano przed kilkoma dniami. Dość często odesłano więcej, niż zabrano. Są to głównie książki posiadające cenzurę.

8.15. Wyjazd z bp. **Bernackim** do Gniezna. Droga spokojna, bez przeszkód.

12.30. W Gnieźnie. Jest już ks. infułat **Filipiak**. Po obiedzie, w gronie kurialistów, zwiedzamy wspólnie katedrę. Już jest odsłonięte całe prezbiterium; stoi tylko część rusztowań w absydzie, gdzie pracują jeszcze nad pobiałą; ma ona odcień kremowo-różowawy i dodaje ciepła ścianom. Zworniki kamienne na decyzję prof. **Zachwatowicza** zostały pomalowane przez prof. **Torwirta**; robi to korzystne wrażenie. Katedra dziwnie się poszerzyła, obejście dostało wiele światła, wskutek czego zagrały portale i pomniki. Jeden alabastrowy, ukryty ongiś w ciemnościach, dziś wdzięczy się uśmiechniętymi słońcem twarzami. Wielkie dzieło stanęło w drzwiach do realizacji; prezbiterium dziś służy za argument do dalszej pracy

¹⁴⁶³ Chodzi o kazanie z 25 VIII 1957. Zob. przypis pod datą 1 IV 1958.

¹⁴⁶⁴ Chodzi zapewne o członkinie „Ósemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego).

¹⁴⁶⁵ Bogusława Zofia Lasoń CSSF (1894–1984), komisarka generalna siostr felicjanek w Polsce 1950–1958. Wstąpiła do zgromadzenia 1917, śluby wieczyste 1925. Przełożona domu macierzystego we Lwowie 1943–1946, odpowiedzialna za ewakuację domu do Przemyśla. Radna generalna, przełożona prowincjalna prowincji przemyskiej (wcześniejszej lwowskiej) felicjanek w 1946 i od 1958.

¹⁴⁶⁶ Zgromadzenie Sióstr św. Feliksa z Kantalicjo, felicjanki, założone w połowie XIX w. przez m. Angelę Zofię Truskowską (1825–1899; beatyfikacja 1993) w celu pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą oraz opieki nad chorymi i ubogimi.

¹⁴⁶⁷ Władze komunistyczne pod koniec 1949 nie przedłużyły wiz obywatelkom amerykańskim: przełożonej generalnej m. Symplicycie Nehring CSSF, jej wikarii s. Anuncjacie Bretschneider CSSF i radnej generalnej s. Alexis Trojanowskiej CSSF. Za radą prymasa Wyszyńskiego m. Nehring przed wyjazdem powołała zastępczą administrację na teren Polski: komisarkę generalną m. Bogusławę Lasoń CSSF i trzy radne: s. Celestynę Kropaczek CSSF z Krakowa, s. Kalasancję Fuję CSSF z Warszawy i s. Alfonsę Niestorowicz CSSF z Przemyśla. W 1958 funkcję po m. Lasoń objęła m. Aniela Prendowska CSSF, tytułowana już nie komisarką, ale delegatką przełożonej generalnej.

w nawie głównej. Już się nie można zatrzymać. Wszyscy się cieszą, a początek był pełen zwątpień. Sam prof. **Zachwatowicz**, gdy zdecydowałem [się na] regotyzację, powiedział: odważna to decyzja. I ja lękałem się, czy w czasach tak ciężkich, gdy do ciężarów życia międzynarodowego dołączają się samoudręki domowe, będzie to możliwe do wykonania. Czy Bóg mi pozwoli poprowadzić dzieło dalej, nie wiem, ale stoimy w drzwiach szeroko otwartych. Od zewnątrz, w całej absydzie jest już zdjęte rusztowanie i wyłoniły się w pełni gotyckie okna i wzmocnione przypory, nakryte kamiennymi daszkami. Kamienna ława obiega wokół podoknia. Wszystko raduje się w słońcu. *Deo gratias et Mariae*¹⁴⁶⁸.

16.15. Pora jechać do **Gorzowa**, przez Poznań. Ruszamy z inf[ulatem] **Filipiakiem** i ks. kan[onikiem] **Czerniakiem**. Droga piękna. Od **Rokitna** zatrzymują nas co kilka kilometrów grupki dzieci i starszych. Niedawno przejeżdżał tędy bp nominat **Pluta**. Od pewnego czasu towarzyszy nam ekipa aut i motocyklów z G[orzowa]. Przyjechalśmy już po ingresie¹⁴⁶⁹, okna katedry jeszcze były oświetlone.

Przed rezydencją biskupią stoją tłumy ludzi, nie można się przecisnąć. Jeszcze gra orkiestra. B[isku]p **Pluta** w otoczeniu b[isku]pów **Kominka** i **Bednorza** stoją w wejściu. Gromada dzieci z kwiatami. Panuje krzyk nieopisany. Wreszcie dochodzą do głosu małe dzieci, jacyś panowie i panie. Idziemy na balkon. Przemawia bp **Pluta**; odpowiadam, dziękując wiernym za uczucia radości i przyjęcie. Po wieczery przeglądamy wspólnie obrzędy liturgiczne na jutrzejszą konsekrację.

7 września 1958

Gorzów – Gniezno. Niedziela.

10.00. Konsekracja bp. **Pluty** w prokatedrze gorzowskiej. Prowadzi ceremonię ks. prof. **Kuczka** CM¹⁴⁷⁰ z semin[arium] duch[ownego]. Przyjechał abp **Baraniak**. Współkonsekratorami są bp **Kominek** z Wrocławia i bp **Bednorz** z Katowic. Są przedstawiciele kapituł: katowickiej (ks. Maśliński¹⁴⁷¹), gnieźnieńskiej (ks. J[an] Czerniak), wrocławskiej (ks. Urban, kanclerz¹⁴⁷²). Jest ks. infułat **Filipiak** z Rzymu. Jest wielu księży katowickich

¹⁴⁶⁸ Łac. Bogu niech będą dzięki i Maryi.

¹⁴⁶⁹ Zasadniczo najpierw odbywa się konsekracja biskupia, potem ingres. W tym przypadku było odwrotnie.

¹⁴⁷⁰ Franciszek Kuczka CM (1917–1990), wykładowca 1949–1967 i od 1961 wicerektor w WSD w Gorzowie Wlkp., potem Gościkowie-Paradyżu. Sędzia prosynodalny 1951–1968. Świecenia 1943. Od 1967 wykładowca w WSD w Gdańsku-Oliwie. Duszpasterz w parafii św. Krzyża w Warszawie 1972–1975. Od 1975 wykładowca teologii pastoralnej w kilku seminariach w Krakowie.

¹⁴⁷¹ Stanisław Maśliński (1889–1969), ksiądz. Od 1945 administrator, od 1957 proboszcz parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach. Od 1947 kanonik honorowy kapituły katowickiej. Świecenia 1913. Od 1924 notariusz i sędzia Administracji Apostolskiej dla Polskiego Śląska w Katowicach. W 1924–1935 rektor śląskiego WSD. W 1935–1945 proboszcz parafii św. Antoniego w Chorzowie. W 1965 prałat papieski.

¹⁴⁷² Wincenty Urban (1911–1983), ksiądz, doktor teologii, profesor zwyczajny 1979. W 1952 kanonik gremialny wrocławskiej kapituły katedralnej. Od 1959 biskup pomocniczy wrocławski, sakra 1960. Świecenia 1936. Od 1946 organizator i kierownik Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitułnej we Wrocławiu. Od 1947 wykładowca w WSD we Wrocławiu, Nysie i Opolu, następnie także na PWT we Wrocławiu i na ATK. Autor licznych publikacji, zwłaszcza z zakresu historii Kościoła. Kapelan sióstr elżbietanek we Wrocławiu.

(ks. redaktor Gawor¹⁴⁷³). Uroczystości przebiegają pięknie, przy lazurowym niebie. Pochód do katedry przy udziale tłumów rozradowanych. W katedrze jak w piecu, chociaż drzwi pootwierane szeroko. *Mandatum apostolicum* czyta ks. inf[uląt] Filipiak z ambo-ny. Ceremonie, prowadzone taktownie, sprawiają, że praca idzie sprawnie. Rzesza ludu trwa pomimo gorąca w ciągu trzech godzin. Suma jest pontyfikalna, śpiew gregoriański. Po zakończeniu bp **Pluta** przemawia z ambo-ny, a ja kończę dłuższym przemówieniem. Wracamy do domu, zatrzymując się przy grobie **bp. Bensch**a. Długo posuwa się pochód przez plac ku murom miejskim. Ulice są wypełnione tłumem wznoszącym okrzyki na cześć Kościoła św. i hierarchii. Wołają o religię w szkole.

14.00. W czasie obiadu w sem[inarium] niższym¹⁴⁷⁴ wygłoszono szereg przemówień: bp Bednorz, abp Baraniak, bp Kominiek, ks. Maśliński, ks. Posadzy, ks. Wawryn TJ, ks. Gawor, przedstawiciel duchowieństwa, bp Pluta i ja.

Po obiedzie fotografie i powrót. Jeszcze krótkie przemówienie z balkonu do tłumów ludu oczekującego na ulicy.

16.30. W drodze do **Gnieszna** towarzyszą nam samochody i motocykle świeckich katolików miasta; po drodze zatrzymujemy się wiele razy, gdyż stoją gromady ludzi, czekając na błogosławieństwo. W Pniewach¹⁴⁷⁵ pozostaje abp Baraniak z ks. Filipiakiem.

W domu stajemy na godz. 20.00. Są bracia kurialni na wieczery. Po wieczery pracuję nad aktami. Po placu chodzą „teczkowi” i pilnują okien; w Gorzowie chodzili już od szóstej rano. Wraca system. Raduję się widokiem katedry w nowej szacie.

8 września 1958

Gnieszno – W[arsza]wa. Poniedziałek.

7.30. *Gaudium Universo Mundo. Nativitas Beatae Mariae Virginis*¹⁴⁷⁶. Po Mszy św. dziękczynnej przychodzą bracia kurialni: ks. Czerniak, ks. Zaręba i ks. Raiter.

10.00. Konferencja **ks[ięży] dziekanów**. Wygłaszam półtoragodzinny referat n[a] t[emat] sytuacji Kościoła w Polsce. Ks[iądz] **Czerniak** referuje sprawy duszpasterskie, najbliższe zebrania i uroczystości na terenie diecezji. Ks[iądz] kan[onik] **Raiter** omawia sprawy dotyczące nauki religii w szkołach. Przytacza mnóstwo nadużyć, jakie się dzieją w terenie w związku z organizowaniem nauki religii. Ks[iądz] **Skonieczny** z B[y]dg[oszczy] mówi o zarządzeniu inspektora, że praktykujący katolicy nie mogą być wychowawcami; nauczycielstwo oświadczyło, że jest praktykujące. Wobec czego cofnięto zarządzenie. Ks[iądz] dziekan **Pelz**¹⁴⁷⁷ mówi o nauczycielu, który nie chciał zdjąć krzyża,

¹⁴⁷³ Józef Walenty Gawor (1907–1981), ksiądz, doktor teologii. W 1958–1974 redaktor naczelny „Gościa Niedzielnego”. Święcenia 1931. Więzień obozów Dachau i Gusen. Wieloletni katecheta. W 1945–1952 redaktor pisma Solidarności Mariańskiej „Nasza Droga”.

¹⁴⁷⁴ Niższe Seminarium Duchowne w Gorzowie Wlkp. istniało 1946–1960 i mieściło się przy ul. Łokietka 16–18.

¹⁴⁷⁵ Chodzi o Dom Macierzysty Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego w Pniewach.

¹⁴⁷⁶ Łac. Radość dla całego świata (całemu światu). Narodzenie błogosławionej Maryi Dziewicy.

¹⁴⁷⁷ Bogdan Pelz (1908–1980), ksiądz. W 1957–1968 proboszcz parafii w Żninie, dziekan żniński. Święcenia 1932.

i nie usunięto go. Dłuższa debata nad sytuacją w semin[arium] arcyb[isku]pim; wytworzyły się zaległości w świadczeniach. Projektuje się, by rozdzielić budżet zwyczajny i nadzwyczajny (inwestycyjny) – trzeba je wcześniej opracowywać.

13.30. Na obiedzie abp **Baraniak**, ks. **Filipiak** i ks. **Mieliński**. Oglądamy prace w katedrze. Arcyb[isku]p jest zachwycony, widzi, że Poznań popełnił wiele błędów przez pośpiech. Zwłaszcza sprawa hełmów wieżowych jest źle rozwiązana. W Gn[ieźnie] możemy wielu błędów uniknąć.

16.00. Do W[arsza]wy z ks. **Czerniakiem** i ks. **Zarębą**. Stajemy na 20.00 w domu.

20.15. B[isku]p **Choromański** zgłasza się po projekt pisma, które ma złożyć od Konferencji [Plenarnej] Episkopatu rządowi jako protest przeciwko pomawianiu nas o dążenie do zerwania Porozumienia.

9 września 1958

Warszawa – Lublin – W[arsza]wa.

6.00. Msza św. O godz. 7.00 wyjazd z ks. **Padaczem**, **Czerniakiem** i **Zarębą** do Lublina na zjazd rektorów i profesorów seminariów duchownych. Stajemy w L[ublinie] na godz. 9.15. Zaczyna się nabożeństwo w k[ościel]le akademickim. Celebryje bp **Kałwa**. Jest 12 biskupów, przeważnie b[yłych] kulowców. B[isku]p **Jaroszewicz** głosi kazanie. Uczestników około 600. Bardzo sprawna organizacja.

10.30. B[isku]p **Klepacz** zagaja obrady i powołuje prezydium dnia. Wygłaszam referat n[a] t[emat]: *Nauki kościelne a wymogi współczesnego życia*. Trwa to godzinę i kwadrans. Po przerwie ks. **Pastuszka** wygłosił obszerny referat o teologii i naukach filozoficzno-przyrodniczych.

13.30. Obiad w stołówce akademickiej; oglądam z ks. rektorem **Rechowiczem** zakłady i przygotowywaną wystawę 40-lecia KUL. Pracują młodzi plastycy w dziwacznych strojach.

Po fotografii biorę udział w posiedzeniu sekcji socjologicznej, gdzie wspaniały referat głosi prof. Cz[esław] **Strzeszewski**^a. Jest też i prof. **Makarczyk**. Uczestników przeszło 20. Odeszła stara gwardia; dzisiejsi profesorowie to młodzi, początkujący ludzie. Projektuję, by ta sekcja zamieniła się na stały zespół, który poprowadzi pracę dalej.

18.00. Po podwieczorku wracam do W[arsza]wy z ks. prał[atem] **Padaczem**. Jesteśmy w domu na 20.00.

W 1968–1980 proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława BM (fara) we Wrześni, dziekan wrzesiński. W 1963 tajny szambelan.

^a W rękopisie błędnie: Skrzyszewski.

10 września 1958

Warszawa. Środa.

7.00. Po Mszy św. dłuższa rozmowa o sytuacji w Instytucie po zaaresztowaniu B[ohdana] Skąpskiego i p. Wyporka¹⁴⁷⁸. Introligatora zwolniono. Wzywają kolejno dalszych pracowników. Postanawiam sprawę oddać mec[enasowi] Bitnerowi.

Od 10.00 audjencje. Ks[iaźdz] Nossowski – pokręcona psychika, chwiejąca się na granicy odstępstwa od życia kościelnego. Ofiara maniaków naukowych, którzy dali dziwną radę, by na wydziale teologicznym pisał pracę o Koranie i by w tym celu skończył orientalistykę. Dziś to człowiek rozbity, do niczego się nie nadaje. Spieszy się, żeby mnie opuścić pod pozorem oszczędzania mego czasu.

Przychodzą dziwni ludzie, którzy chcą pomocy pieniężnej albo też ją ofiarują. Odmawiam i nie przyjmuję.

Przełożona gen[eralna]¹⁴⁷⁹ ss. obliczanek¹⁴⁸⁰ po wyborze prosi o błogosławieństwo.

Przełożona gen[eralna] Zgrom[adzenia] Najśw[iętszego] Serca Maryi¹⁴⁸¹ po wyborach prosi o błogosławieństwo.

J. Wierusz-Kowalski¹⁴⁸² po ukończeniu studiów na Sorbonie wstąpił na filozofię i dziś prosi o inkardynację do diecezji warszawskiej. Zgłosi się jutro.

13.00. Delegacja z Wrocławia po odwiedzeniu Min[isterstwa] Oświaty w sprawie religii w szkole prosi o błogosławieństwo. Prości, kulturalni ludzie.

13.15. Przełożona prowincjalna ss. felicianek¹⁴⁸³ w drodze do Rzymu prosi o błogosławieństwo. Jedzie ich osiem.

16.00. M[ieczysław] Ledóchowski¹⁴⁸⁴, nauczyciel warszawski, kuzyn kardynała Ledóchowskiego, w sprawie ofiarowanego pektorału po kardynale. Bratanek jego, M[ieczysław] L[edóchowski]¹⁴⁸⁵, upomina się o zwrot na cele rodzinne. Stoi na stanowisku, że zwrócenie

¹⁴⁷⁸ Wyporek, introligator, współpracownik Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu.

¹⁴⁷⁹ Gertruda Maria Salach WNO (1894–1987), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza (obliczanek) 1946–1958. Do zgromadzenia wstąpiła w 1919. W 1933–1946 ceniona przełożona sióstr oraz kierowniczka Schroniska Nauczycieli Emerytów w Zielonce koło Warszawy, gdzie w czasie drugiej wojny ukrywała Żydów.

¹⁴⁸⁰ Zgromadzenie Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza, jedno ze zgromadzeń niehabitowych, założonych przez bł. Honorata Koźmińskiego pod koniec XIX w.; współzałożycielką była m. Eliza Cejzik (1858–1898).

¹⁴⁸¹ Zgromadzenie Najświętszego Serca Maryi to nieprecyzyjna nazwa. Chodzi o jedno z dwóch zgromadzeń niehabitowych, założonych pod koniec XIX w. przez bł. Honorata Koźmińskiego, mających domy generalne w Nowym Mieście nad Pilicą: Zgromadzenie Córek Najczystszej Sercu NMP (sercanki bezhabitowe) lub Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi (honoratki).

¹⁴⁸² J. Wierusz-Kowalski. Brak danych. Ewidencja ktoś inny niż znany eksbenedyktyn Jan Wierusz-Kowalski (1912–1991), po porzuceniu kapłaństwa w 1959 pracownik UdsW, potem Departamentu IV MSW.

¹⁴⁸³ Maria Kalasancja Antonina Fuja CSSF (1899–1971), doktor filozofii w zakresie botaniki. Nauczycielka i do 1949 dyrektorka szkoły felicianek w Wawrze. Przełożona prowincji warszawskiej zgromadzenia sióstr felicianek 1952–1958. W 1958–1965 w Rzymie. Wstąpiła do zgromadzenia 1915 w Detroit, śluby wieczyste 1921.

¹⁴⁸⁴ Mieczysław Ledóchowski (1904–1964), brat Antoniego Ledóchowskiego (1895–1972) i s. Urszuli Izabeli Ledóchowskiej USJK (1910–1998), stryjeczny wnuk kard. Mieczysława Ledóchowskiego.

¹⁴⁸⁵ Wspomniany wcześniej Mieczysław Ledóchowski (1920–2017), syn Antoniego. Zob. przypis pod datą 4 III 1958.

byłoby niezgodne z wolą całej rodziny. Mam skłonność dać jakieś odszkodowanie panu M[ieczysławowi] L[edóchowskiemu] juniorowi.

11 września 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

Dyspozycje dla ks. prał[ata] **Borowca**¹⁴⁸⁶ w sprawie przebudowy u wizytek i na Bielanych.

9.00. Mec[enas] W[acław] **Bitner** otrzymuje pełnomocnictwo do obrony w Prokuraturze Gen[eralnej] Instytutu. Mecenas B[itner] jest zdania, że należy bronić poszczególnych ludzi niezależnie od całości sprawy, by nie rozszerzać zakresu oskarżenia.

10.00. Prezes PCK p. **Domańska**¹⁴⁸⁷ i prof. **Kossakowski**¹⁴⁸⁸ w sprawie aparatury medycznej dla kliniki dziecięcej przy ul. Litewskiej. D[okto]r **Giżycka**¹⁴⁸⁹ zdołała uzyskać pomoc od Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Trudność w tym, że Kongres nie chce przekazywać przez kanadyjski KCK¹⁴⁹⁰ bez mej zgody. Dla dobra sprawy wyrażam zgodę na to, by Kongres P[olonii] K[anadyjskiej] przekazał instrumentację KCK kanadyjskiemu, a ten PCK polskiemu. Tutaj PCK, po otrzymaniu instrumentacji, powiadomi mnie i wręczy pokwitowanie z przekazania instrumentów klinice. Z kolei ja powiadomię o tym Kongres Polonii Kanad[yjskiej]. Tyle ustalono. W tej rozmowie ugina się prof. Kossakowski; niemile pewna siebie jest pani Domańska.

11.00. Stanisław T. **Orłowski**¹⁴⁹¹, przewodniczący Harcerstwa Polskiego w Kanadzie, z małą córeczką; z polecenia p. **Szelągka**¹⁴⁹² pyta o to, co dalej robić z sumami¹⁴⁹³ nagromadzonymi na koncie moim. Ponieważ nie mam możliwości otrzymywać już lekarstw i pomocy w naturze, proszę, by zebrane sumy przelewano na PKO prymasa. Nadto informuję o swej umowie z prezeską PCK – W[arsza]wa (j[ak] w[y]żej).

¹⁴⁸⁶ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

¹⁴⁸⁷ Irena Domańska (1903–1985), lekarka i działaczka komunistyczna. Od 1923 w KPP, potem PPR i PZPR. W czasie drugiej wojny we francuskiej partii komunistycznej i francuskim ruchu oporu. Prezes PCK 1955–1970 i 1974–1979. Posłanka na Sejm PRL 1952–1956.

¹⁴⁸⁸ Jan Kossakowski (1900–1979), lekarz, wybitny specjalista w zakresie chirurgii dziecięcej, profesor nadzwyczajny 1951, profesor zwyczajny 1959. Od 1950 kierownik pierwszej w Polsce Kliniki Chirurgii Dziecięcej w Warszawie. W 1966 założyciel Polskiego Towarzystwa Chirurgów Dziecięcych. Członek licznych towarzystw naukowych w kraju i za granicą.

¹⁴⁸⁹ Irena Giżycka (1916–?), lekarz kardiochirurg, profesor doktor habilitowany. Kierownik Katedry i Kliniki Chirurgii i Kardiologii Dziecięcej AM w szpitalu przy ul. Litewskiej w Warszawie 1966–1986. W czasie drugiej wojny działała w Pogotowiu Harcerek. Uczestniczka powstania warszawskiego.

¹⁴⁹⁰ Kanadyjski Czerwony Krzyż.

¹⁴⁹¹ Stanisław T. Orłowski (ur. 1920), urodzony na Wołyniu. Więzień łagrów sowieckich w czasie drugiej wojny, następnie żołnierz armii gen. Władysława Andersa. Od 1952 w Kanadzie: architekt, działacz społeczny i polonijny, wykładowca na wyższych uczelniach, członek wielu organizacji międzynarodowych. Przewodniczący Zarządu Okręgu ZHP w Kanadzie. Wiceprzewodniczący ZHP poza granicami kraju 1970–1988.

¹⁴⁹² Leon Szelązek, działacz polonijny, m.in. 1949–1951 prezes Zarządu Okręgu Toronto Kongresu Polonii Kanadyjskiej. W styczniu 1957 przewodniczący komitetu wykonawczego ogólnopolonijnej zbiórki, zainicjowanej przez Kongres Polonii Kanadyjskiej na rzecz pomocy społeczeństwu polskiemu w kraju.

¹⁴⁹³ Na ręce Leona Szelągka prymas Wyszyński 27 I 1957 wysłał telegram, w którym zgadzał się objąć opiekę nad dystrybucją w kraju ofiar zebranych przez Polonię kanadyjską.

11.30. Proboszcz [z parafii] św. **Krzyża**¹⁴⁹⁴ z W[arsza]wy w sprawach ks. Waryńskiego¹⁴⁹⁵.

12.00. Ks[ia]dz Edmund **Uliński**¹⁴⁹⁶, kanclerz *Sacrae Romanae Rotae*¹⁴⁹⁷, na wakacjach w Polsce przekazuje pozdrowienia dziekana św. Roty J[ego] E[ksce]lencji] mons[iniora] Julliena¹⁴⁹⁸. Wyjeżdża za kilka dni.

12 września 1958

W[arsza]wa. Piątek.

9.00. Św[ięto] Imienia Maryi. Po Mszy św. przyjmuję ks. rektora **Miziołka**. Stan przyjętych kandydatów do sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego] – nowych przyjechało 70. Inauguracja r[oku] ak[ad]emickiego – 20 IX [1958]. Organizuje się powoli sem[inarium] na Bielanach; przenosi się III kurs na Bielany. Mogą wykładać dawni profesorowie ATK. Sprawy wojskowe zelżały; początkowo wymagano całej listy alumnów i profesorów. Teraz odstąpiono od tego wymagania. U[rząd] [do] S[praw] W[yznań] nie umie sobie poradzić ze sprawą; wydaje zaświadczenia, których R[ejonowe] K[omendy] U[zupełnień] nie chcą uznać. Teraz wydaje się z sem[inarium] projekt zaświadczenia, na którym U[d]SW stawia swoją pieczęć,

10.00. O[jciec] **Wawryn** informuje o interwencji przełożonych zakonnych u min[istr]a **Sztachelskiego** w sprawie nauczania religii przez osoby zakonne. Był zdania, że społeczeństwo w pełni stoi po stronie rządu w sprawie konfliktu z Episkopatem. Wyjazd na misje wśród Polaków za granicą rząd popiera, ale na terenach państw kolonialnych – nie. Winę zakonów widzi w tym, że „zakony zbyt gorliwie popierają antypaństwową akcję Episkopatu”.

Ustalamy program pracy w **Oltarzewie** na zebraniu wyższych przełoż[onych] zak[onów] męskich.

Matka **Agnieszka**¹⁴⁹⁹, felcjanek, przed wyjazdem do Rzymu. W sprawie monografii A[rtura] **Górskiego** o m. Truskowskiej¹⁵⁰⁰ oświadczam, że istnieje obawa, że książka tak napisana będzie źle formowała duchowość młodych zakonnic.

¹⁴⁹⁴ Chodzi o ks. Tadeusza Olszańskiego CM.

¹⁴⁹⁵ Waryński, ksiądz. Brak danych.

¹⁴⁹⁶ Edmund Bronisław Uliński (1918–2004), ksiądz, doktor prawa kanonicznego, prałat. Więzień obozów w Buchenwaldzie i Bergen-Belsen. Absolwent studiów w Paryżu i Rzymie. W 1953 władze PRL odmówiły mu wizy powrotnej do Polski. Obrońca węzła małżeńskiego w Świętej Rocie Rzymskiej. Prezes Fundacji hr. Umiaostowskiej (z siedzibą we Frascati koło Rzymu), wspomagającej polskich artystów i badaczy. Następnie duszpasterz w Kanadzie. Organizator pomocy społecznej dla Indian. W 2003 wrócił do Polski.

¹⁴⁹⁷ Święta Rota Rzymska, obecnie: Trybunał Roty Rzymskiej. Najwyższy sąd apelacyjny wobec wyroków sądów biskupich.

¹⁴⁹⁸ André-Damien-Ferdinand Jullien (1882–1964), duchowny francuski. W 1944–1958 dziekan Świętej Roty Rzymskiej. Świecenia 1905. Od 1922 audytor Świętej Roty Rzymskiej. Od grudnia 1958 kardynał diakon. Od 1962 arcybiskup tytularny.

¹⁴⁹⁹ Maria Agnieszka Bronisława Penconek CSSF (1899–1991), wikaria delegatki generalnej m. Anieli Prendowskiej 1952–1965. Dyrektorka felcjańskiego juwenatu w Krakowie. W 1946–1952 radna prowincjalna. Do felcjanek wstąpiła 1922, śluby wieczyste 1930. Do 1947 nauczycielka i kierowniczką w felcjańskich placówkach wychowawczo-edukacyjnych w Łasinie, Wawrze, Warszawie przy ul. Syreny i w Chełmie Lubelskim. Przełożona lokalna w Warszawie 1937–1943 i w Łodzi 1965–1968.

¹⁵⁰⁰ Chodzi o książkę pisarza i krytyka literackiego Artura Górskiego (1870–1959), jednego z czołowych publicystów Młodej Polski, pt. *Angela Truskowska i Zgromadzenie SS. Felcjanek na tle dziejów myśli religijnej w Polsce*

Ks[iądz] prof. **Nowicki**¹⁵⁰¹ w sprawie ks. **Nossowskiego**; proszę, by liczono się z psychiką chorego człowieka, na którego nakłada się ciężary nie do wytrzymania. Dla napisania doktoratu na wydz[iale] teolog[icznym] studiował cały wydział orientalistyki. Jest to błąd wydz[iału] teolog[icznego], który przeciągnął strunę wobec człowieka psychicznie rozstrojonego.

12.00. Ks[iądz] **Baron** – oo. misjonarze wyjeżdżający do Brazylii.

13 września 1958

W[arsza]wa. Sobota.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Ks[iądz] **Piotrowski** referuje o sytuacji religii w szkołach.

14.00. Po obiedzie z ks. **Modzelewskim** i **Borowcem**¹⁵⁰² oglądamy prace budowlane. Zaczynamy od **klasztoru ss. Wizytek**, gdzie adaptowano część frontową klasztoru dla **pracy duszpasterstwa** specjalnego. Będzie ten lokal pod opieką K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Umieścimy tu bibliotekę dla inteligencji. Będą zebrania nauczycieli, lekarzy, prawników, Archikonfraterni Lit[erackiej]. Umieblowanie zatwierdza się według wzoru projektowanego przez B[eatę] Trylińską. Z kolei budowa kościoła św. Wincentego na Bródnie. Ks[iądz] Majchrzak¹⁵⁰³ zaniedbał pomimo dobrych warunków, posiadanego materiału i pomocy finansowej z zarządu cmentarza. Dalsza droga – **kościół Matki Bożej Różańcowej**, gdzie ks. Zimiński¹⁵⁰⁴ i Gawlik¹⁵⁰⁵ strzelają murami pod niebiosy. Praca idzie wspaniale. Wreszcie św. **Florian**, gdzie dokonano olbrzymiego wysiłku.

19.30. O[jciec] Gommar **Michiels**¹⁵⁰⁶, kapucyn, b[yły] profesor na KUL, przyjechał z Belgii na 40-lecie KUL. Zaprosiłem na wieczerek kilku uczniów o. M[ichielsa]: ks. dr. Modzelewskiego, ks. Fr[anciszka] Olszewskiego, o. Br[onisława] Wilka i in[nych].

XIX wieku (Poznań 1959, brak wznowień). Książka o charakterze raczej literackim budziła wówczas różne zastrzeżenia merytoryczne.

¹⁵⁰¹ Paweł Nowicki (1888–1980), ksiądz, biblista, znawca języków orientalnych. Profesor 1948–1954 na Wydziale Teologicznym UW, od 1954 na ATK. Świecenia 1915. Od 1924 wykładowca na USB. Dla BT przetłumaczył Księgę Ezdrasza i Księgę Nehemiasza.

¹⁵⁰² Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

¹⁵⁰³ Tadeusz Majchrzak (1893–1967), ksiądz. W 1953–1962 proboszcz parafii św. Wincentego à Paulo w Warszawie na Bródnie. Świecenia 1918. Kapelan w wojnie polsko-sowieckiej 1920. Przed drugą wojną proboszcz parafii i budowniczy kościoła MB Szkaplerznej w Kazuniu. W 1939–1946 proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Kałuszynie.

¹⁵⁰⁴ Tadeusz Zimiński (1905–1960), ksiądz. W 1945–1960 proboszcz parafii MB Różańcowej w Warszawie na Bródnie i budowniczy nowego kościoła (w 1957 prymas Wyszyński poświęcił kamień węgielny). Od 1945 sędzia sądu arcybiskupiego. Świecenia 1930.

¹⁵⁰⁵ Romuald Gawlik (1914–1997), ksiądz. Od 1950 wikariusz i 1960–1981 proboszcz parafii MB Różańcowej w Warszawie na Bródnie. Świecenia 1939. Kanonik.

¹⁵⁰⁶ Gommar Józef Michiels OFMCap (1890–1965), Belg, doktor prawa kanonicznego. Wstąpił do kapucynów 1907. Świecenia 1914. W 1920–1935 wykładowca na KUL, m.in. współorganizator i dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego. Od 1938 profesor na Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie i na Uniwersytecie Laval w Quebecu. Doktor h.c. KUL 1957. Od początku lat 60. pełnił ważne funkcje w kurii rzymskiej, m.in.: ekspert podczas Soboru Watykańskiego II, konsultor w Papieskiej Komisji ds. Rewizji KPK.

Ojciec M[ichiels] z wielką energią opowiadał o swoim życiu po opuszczeniu KUL. Zachował dla uczelni wiele uczucia, z Polską związał się głęboko i chętnie by wrócił do pracy, gdyby siły na to pozwoliły. Po wieczery dłuższa rozmowa o dawnych dobrych czasach wśród książek i pracy naukowej.

14 września 1958

W[arsza]wa – Pyry – W[arsza]wa. Niedziela.

8.30. W Pyrach poświęcenie kościoła wzniesionego przez ks. kan[onika] H[enryka] **Kalczyńskiego**. Kapłan ten, znany mi od dawna, jeszcze jako kleryk z Andrzejewa, pracuje tu z wielką cierpliwością od wojny. Dziś ogląda owoc swej pracy. Świątynia jest zbudowana i w części wewnątrz urządzona. Mnóstwo tu fragmentów, ułomków z dzieł sztuki, gdyż ks. K[alczyński] jest zbieraczem. Pod kościołem walają się ogromne bryły marmuru, części wielkich całości. W ścianach świątyni wmurowane są ciekawe fragmenty. Przed świątynią zebrani parafianie; do kościoła wiedzie barwny chodnik ułożony z kwiatów, inne dzieło sztuki. Poświęcam naprzód kościół z pomocą ks. T[adeusza] **Sitkowskiego**, po czym odprawiam Mszę św. i wygłaszam przemówienie.

Po śniadaniu na plebanii, która jest istnym muzeum, bierzmuję 680 dzieci i młodzieży. Sumę celebruje ks. prał[at] **Piotrowski**, wygłaszam kazanie.

15.00. Po obiedzie pożegnanie przed kościołem i powrót do W[arsza]wy.

Wstępuję do **archikatedry**, oglądam prace w kaplicy Prymasowskiej; ściany są wykończone, gotowe do polerowania stiuki; brak jeszcze posadzki, płyty na grobowiec i płyty zejściowej do podziemia. Praca w kaplicy Literackiej zatrzymała się. Natomiast posuwa się [praca] nad tynkowaniem zakrystii. Praca w domu nr 6¹⁵⁰⁷ powoli wydaje owoce. Ale jeszcze jest daleka do zakończenia.

18.00. W kaplicy **oo. Karmelitów** na Mokotowie¹⁵⁰⁸ jest wieczór modlitwy o beatyfikację sługi Bożego o. Rafała Kalinowskiego. Po nabożeństwie wygłaszam przemówienie, w którym charakteryzuję postać naukowca świętego, miłośnika Boga i Narodu, żołnierza i mistyka. Słuchaczy mam około 500.

15 września 1958

W[arsza]wa – Ołtarzew – Walendów – W[arsza]wa. Poniedziałek.

9.00. W **Ołtarzewie** z ks. W[ładysławem] Padaczem. Odprawiam Mszę św. dla wyższych przełożonych zakonów męskich. Jest ich 50. Po śniadaniu zebranie rozpoczyna ks. **Wawryn** TJ, prowincjał. Wygłaszam długi referat o sytuacji zakonów w Polsce i o zadaniach ich w ramach pracy Kościoła polskiego. Przybył bp **Kominek**.

¹⁵⁰⁷ Chodzi o dom przy ul. Kanonii, na tyłach katedry.

¹⁵⁰⁸ W 1947 karmelici boszi zamieszkali w Warszawie przy ul. Raławickiej 31 na Mokotowie. Przy klasztorze utworzono kaplicę publiczną. Klasztor jest również siedzibą Kurii Prowincjalnej Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bosych.

Po referacie rozmowa z ks. **Turowskim**, pallotynem, który w tych dniach wraca do Rzymu przez Paryż. Ks[ia]dz T[ur]owski zebrał nieco spostrzeżeń ze swego pobytu w Polsce. Miał nieco kontaktu z różnymi ludźmi. Prosiłem, by dobrze przyglądał się życiu i pracy Kościoła, by później mógł dać świadectwo prawdzie w Rzymie.

13.00. Wracam do W[arsza]wy, gdzie czeka **bp Jop z Opola**. Omawiamy sprawę ucieczki księży z Opolszczyzny do Niemiec Zachodnich. Uciekło już 33, w czym trzech wbrew woli biskupa opuściło stanowiska. Biskup doszedł do wniosku, że musi zabiegać o sufragana, a może nawet dwóch; zgłasza swoje wnioski.

15.00. Wracam do Ołtarzewa na dalszy ciąg posiedzenia wyższych przełożonych zakonów m[ę]skich. O[jc]iec **Wawryn** wygłasza referat o zadaniach duszpasterstwa specjalnego. Wylicza zadania d[uszpasterstwa] s[pecjalnego]: 1) pomoc duchowieństwu diec[ezjalnemu] w duszpasterstwie zwyczajnym; 2) praca w dziedzinie nauk przyrodniczych; 3) apostołstwo obrony; 4) duszp[asterstwo] społeczno-zawodowe.

17.00. W **Walendowie** na 50-lecie istnienia domu ss. Matki B[ożej] Miłosierdzia¹⁵⁰⁹. Duży zlot ludności okolicznej; wiele sióstr z różnych domów zak[onnych]. Nabożeństwo w kaplicy, moje przemówienie do zebranych. Z kolei zwiedzamy dom dla kobiet-imbecylów. Zebrała się tu „młodzież trudna” z **Derd**¹⁵¹⁰, która urządziła małą akademię. Odwiedzamy chore staruszki na salach. W domu zakonnym po wieczery rozmowa z siostrami i przemówienie.

20.00. Powrót do W[arsza]wy.

16 września 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

7.30. Na Mszy św. **Konsulta** Wyższych Przełożonych **Zakonów Żeńskich**, po czym rozmowa o sprawach zakonów żeńskich w Polsce. Memoriał do Rady Państwa w sprawie nauczania **religii w szkołach** przez zakonnice został złożony. Zakonnice zgłosiły się do szkół dla zaznaczenia swej obecności i swego prawa. Oczywiście nie były wpuszczone do szkół. Wczoraj odbyła się **konsulta wspólna** z konsultą męskich zakonów; omówiono sprawę spowiedników zakonnych i rekolekjonistów. Wysłunięto pragnienie, by rekolekcje głosić *de Corpore Christi Mystico*¹⁵¹¹. Ojcowie odpowiedzieli, że zakonnicy nie umieją tego robić. Wobec tego projektuję **kurs dla rekolekjonistów** zakonnych n[a] t[emat]: **jak prowadzić rekolekcje dla zakonnic na tle nauki de Corpore Christi Mystico? Ustala się program dni modlitwy** zakonnic na J[asnej] G[órze].

¹⁵⁰⁹ Zgromadzenie Sióstr MB Miłosierdzia, założone 1862 w Warszawie przez m. Teresę Ewę z Sułkowskich hr. Potocką (1814–1881) w celu pracy wychowawczej z dziewczętami i kobietami potrzebującymi głębokiej odnowy moralnej. Członkinią zgromadzenia była m.in. św. Faustyna Kowalska.

¹⁵¹⁰ Derdy, obecnie część wsi Łazy (pow. Piaseczno, gm. Lesznówola), około 1 km od Walendowa. Dom Zgromadzenia Sióstr MB Miłosierdzia (trzeci w historii dom zgromadzenia) istnieje tam od 1881.

¹⁵¹¹ *Lac.* o Mistycznym Ciele Chrystusa. Odniesienie do encykliki Piusa XII *Mystici Corporis Christi*, ogłoszonej 29 VI 1943, ukazującej Kościół jako Mistyczne Ciało Chrystusa.

M[atka] **Benedykta** w sprawach zgromadzenia, kościoła na [ul.] Piwnej i duszpasterstwa ociemniałych.

S[iostra] prow[incjalna] **pasjonistek**¹⁵¹² z **Płocka** w sprawie nowicjatu w Antoniówce n[ad] Wisłą. Pomysł nie jest dobry, zwłaszcza w okresie letnim, gdy dom jest letniskiem kleryków. Bliskość młodych ludzi nie jest wskazana¹⁵¹³.

M[atka] **Bonifacja**, prow[incjalna] urszulanek¹⁵¹⁴, w sprawie informacji dla Kongregacji *Religiosorum*¹⁵¹⁵.

M[atka] **Popiel**, generalna^a ss. urszulanek.

11.00. Ks[iądz] dr F[eliks] **Zapłata**, prowincjał polskich werbistów, z polskimi misjonarzami z Indii, Indonezji i Brazylii proszą o błogosławieństwo przed powrotem do krajów zamorskich.

13.30. Do **Otwocka** na zebranie Kapituły Metrop[olitalnej] Warszawskiej. Obecni wszyscy prócz ks. Kaulbersza.

17.00. Powrót do Warszawy.

17 września 1958

W[arsza]wa. Środa.

7.00. Poświęcenie domu i kaplicy ss. Elżbietanek, róg [ul.] Goszczyńskiego i [ul.] Krasickiego 51. M[atka] Edyta wybudowała z wielkim trudem domek dla sióstr¹⁵¹⁶. Dziś zebrali się tu lekarze (dr Hertz¹⁵¹⁷ z żoną, prof. Rutkowski¹⁵¹⁸, dr Sitkowski). Po Mszy św. i poświęceniu domu wygłosiłem przemówienie. Pobłogosławiłem inżynierów i pracowników budowlanych. Śniadanie.

^a W rękopisie błędnie: prowincjalna. Chodzi o urszulanki Serca Jezusa Konającego (USJK).

¹⁵¹² W zgromadzeniu sióstr pasjonistek nie ma podziału organizacyjnego na prowincje. Chodzi o m. Stanisławę Natalię Żebrowską CSP (1903–1988), następczynię założycielki, przełożoną generalną zgromadzenia 1945–1963 i 1969–1975.

¹⁵¹³ Pasjonistki ze względu na trudne warunki, w jakich funkcjonował ich nowicjat w Płocku, rozważały możliwość przeniesienia go do Antoniówki koło Brwilna, niedaleko Płocka. Przed drugą wojną był to dom wypoczynkowy WSD. Pomysł nie został zrealizowany. Nie udało się też znaleźć innego odpowiedniego miejsca. W związku z powyższym nowicjat musiał zostać w Płocku, ale uzyskał pomoc materialną, o czym prymas wspomina pod datą 31 XII 1958.

¹⁵¹⁴ Chodzi o urszulanki Unii Rzymskiej (OSU).

¹⁵¹⁵ Kongregacja Religiosorum, dykasteria watykańska: Kongregacja ds. Zakonów (Kongregacja Spraw Zakonnych), obecnie: Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego.

¹⁵¹⁶ Dom elżbietanek przy ul. Goszczyńskiego 14 został zakupiony w 1954 po przymusowym wykwaterowaniu sióstr z budynku szpitala. Zamieszkały w nim głównie siostry pracujące w szpitalu. W domu założono kaplicę pw. Najświętszego Zbawiciela.

¹⁵¹⁷ Ryszard Hertz (1880–1961), lekarz (dyplom 1906), od 1946 dyrektor szpitala elżbietanek w Warszawie. Lekarz w powstaniu warszawskim w stopniu majora.

¹⁵¹⁸ Jerzy Maciej Rutkowski (1890–1972), chirurg, doktor medycyny 1922, habilitacja 1930. W 1954–1960 kierownik II Zakładu Chirurgii Ogólnej Instytutu Doskonalenia i Specjalizacji Kadr Lekarskich oraz ordynator Oddziału Chirurgicznego Szpitala Miejskiego nr 6 w Warszawie (dawniej: elżbietanek). Od 1920 związany z Wydziałem Lekarskim UW. W 1936–1944 ordynator II Oddziału Chirurgicznego Szpitala Dzieciątka Jezus. W 1933–1943 adiunkt Instytutu Radowego w Warszawie. W 1945–1954 profesor chirurgii na UŁ i AM w Łodzi.

9.30. O[jciec] **Benignus**¹⁵¹⁹, kapucyn, nowy prowincjał kapucynów prosi o błogosławieństwo. Sprawa ks. **Kwiatkowskiego**¹⁵²⁰ i in[nych].

Ks[iądz] oficjał **Duczyński** – sprawa **poradni prawnej**; przyrzekam, że zatwierdzę, z tym by ks. D[uczyński] podał innego kandydata na przewodniczącego. Zjazd sędziów można organizować.

O[jciec] **Barabasz** informuje o sytuacji K[ościo]ła gr[eck]kat[olickiego] na poł[udniowym] wsch[odzie] Polski. Lech¹⁵²¹ ostatnio powiedział ks. Hrynkowi^a i ks. Deńce, że nie otrzymają katedry w Przemyślu ani parafii gr[ECKO]kat[olickiej], ani hierarchii, bo „co na to powiedziała M.^{1522?}”.

11.00. Teatr **KUL** – sprawozdanie z prac w podziemiach k[ościo]ła Wsz[ystkich] Świętych.

11.30. Ks[iądz] **dyr[ektor] Penkała** w sprawie kaplicy mauzoleum Prymasowskiej. Ustawia się ołtarz marmurowy i nastawę, portal w montowaniu. W sprawie Krzyża **Tumskiego** komisja wypowiedziała się przeciwko przenoszeniu. Stiuki w kaplicy rozpoczną robić od 1 X [1958], zakończą na 15 X [1958]. Ekipa pracownicza odbudowy Rady Prymasowskiej przeszła pod zarządek katedry. Pomoc dla parafii św. Zygmunta na polach bielańskich.

12.30. O[jciec] **Puszkarski** w sprawach Kościoła gr[ECKO]kat[olickiego] w Polsce.

Ks[iądz] St[anisław] **Tywonek**¹⁵²³ z diec[ezji] włocławskiej chce budować dom dla szkoły hafciarskiej, prosi o pomoc. I wiele innych spraw. Otrzymał nadzieję, że place pod Włocławkiem, które kiedyś nabyliśmy dla robotników na działki domków rodzinnych, będą przyznane i będzie je można dać robotnikom. Było ich 100 na 46 ha lasu.

15.00. **Komisja Maryjna** Episkopatu. Biorą udział: bp Goliński, bp Pawłowski, bp Kominek, o[jciec] przeor Jasnej Góry¹⁵²⁴, ks. prał[at] Piotrowski, ks. Majdański, ks. Kitliński. Ustaliliśmy stosunek Komisji Duszp[asterskiej] do Komisji Maryjnej. Oceniliśmy możliwości dalszej pracy w ramach Wielkiej Nowenny z pomocą Instytutu. Obrady trwały do godz. 20.00.

Po wieczery rozmowa z bp. **Golińskim** i bp. Kominkiem. Przychodzi ks. **Modzelewski** i ks. J[an] **Czerniak**.

^a W rękopisie: Hrynkowi.

¹⁵¹⁹ Benignus Jan Sosnowski OFMCap (1916–1997), prowincjał warszawskiej prowincji zakonu kapucynów 1952–1955 i 1958–1961. Wstąpił do zakonu 1934. Więzień Sachsenhausen i Dachau. Święcenia 1946. Aresztowany 1953. Wieloletni gwardian w Zakrocymiu. Znany duszpasterz trzeźwościowy; założyciel i wieloletni dyrektor Ośrodka Apostolstwa Trzeźwości w Zakrocymiu.

¹⁵²⁰ Prawdopodobnie chodziło o ks. Władysława Kwiatkowskiego, który miał być w Zakrocymiu.

¹⁵²¹ Chodzi o Jana Lecha, wicedyrektora UdsW.

¹⁵²² M. Chodzi zapewne o Moskwę.

¹⁵²³ Stanisław Tywonek (1903–1966), ksiądz. W 1956–1964 proboszcz parafii św. Jana Apostoła i Ewangelisty w Koźminku. Święcenia 1929. Prokurator 1946–1952 i ojciec duchowny 1952–1956 włocławskiego WSD. W 1949 kanonik honorowy kolegiaty kaliskiej.

¹⁵²⁴ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

18 września 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

9.00. W archikatedrze Msza św. i *Veni Creator* na rozpoczęcie **Kongregacji Ks[ięży Dziekanów** Archidiecezji Warsz[awskiej]. W stallach obecni: Kapituła Metropolitalna Warsz[awska] i prymasowska łowicka, wszyscy ks[ięży] dziekani i wicedziekani, pracownicy Kurii Metropolit[alnej] Warsz[awskiej]. Kilkaset świeckich przyszło przygodnie do katedry. Jest kilku Włochów z wycieczki jadącej do Moskwy. Wygłaszam krótkie przemówienie, charakteryzujące zadania dorocznej kongregacji dziekanów. Nawiązuję do nieuczciwej walki z religią z pomocą prasy, która korzysta z uprzywilejowanego stanowiska swojego w atakach, podczas gdy Kościół nie ma możliwości się bronić; każdy atak i zarzut pozostaje bez odpowiedzi, bo cenzura nie pozwala nam odpowiadać, oceniając odpowiedzi jako wprowadzanie w błąd opinii i sianie zamętu. Pozostaje nam zachować milczenie i podnosić miłość ku Kościołowi i pracę kapłańską.

Kongregacja obraduje w **sali św. Jana Chrzciciela** przy ul. Miodowej. Po zagajeniu i modlitwie za zmarłych kapłanów ogłaszam porządek dzienny i wygłaszam wstępne przemówienie, charakteryzujące pracę Kościoła. B[isku]p **Choromański** daje duży wywód o aktualnych zagadnieniach kościelno-państwowych.

Dwa referaty: ks. **Kamińskiego**¹⁵²⁵ i ks. **Malinowskiego** omawiały stosunek kapłanów do ordynariusza. Poruszono wiele bolączek z terenu, zwłaszcza gdy idzie o młodych kapłanów.

13.30. Obiad w semin[arium] m[e]t[ro]p[olitalnym] – byli wszyscy kapłani.

15.30. Podjęto prace sprawozdawcze z wydziałów: administracji ogólnej, spraw sakramentalnych i spraw zakonnych.

Pracowaliśmy do godz. 19.00.

20.00. J[erzy] **Turowicz** przed wyjazdem do Francji. Zwracam mu uwagę na niewłaściwą formę ogłoszenia mego kazania na J[asnej] G[órze] w dniu 26 VIII br. W tekście liturgicznym opuszczono słowa *ad defensionem populi Polonici*¹⁵²⁶. To słowo „do obrony” drażniło cenzurę. Proszę o sprostowanie przez ogłoszenie oświadczenia. Pan T[ur]owicz powinien się chronić od wywiadów, gdyż p. Zawieyski popełnił błędy. Pan Tur[owicz] wyjaśnia, że to „T[ygodnik] P[owszechny]” zredagował „wywiad”, ale p. Z[awieyski] odskoczył od tekstu.

¹⁵²⁵ Zbigniew Kamiński (1900–1991), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. Od 1954 proboszcz parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Drwalewie. Defensor sądu metropolitalnego. Świecenia 1923. W czasie drugiej wojny dziekan i kanclerz Naczelnego Kapelanatu Sił Zbrojnych. Po drugiej wojnie proboszcz parafii MB Częstochowskiej w Warszawie, 1951–1954 rektor kościoła akademickiego św. Anny i kościoła Sakramentek w Warszawie. Od 1970 proboszcz parafii św. Jadwigi Śląskiej w Milanówku. Działacz opozycji demokratycznej. Od 1991 pułkownik WP.

¹⁵²⁶ *Lac*. dla obrony narodu polskiego. Wyrażenie z pierwszego zdania łacińskiej kolekty na uroczystość MB Częstochowskiej: „Wszechmogący i miłosierny Boże, Ty dałeś narodowi polskiemu w Najświętszej Maryi Pannie przedziwną pomoc i obronę...”.

19 września 1958**W[arsza]wa. Piątek.**

9.00. W archikatedrze Msza św. dla członków kongregacji za zmarłych kapłanów. Odprawia bp W[acław] **Majewski**.

10.00. Dalszy ciąg obrad – sprawozdania poszczególnych notariuszy referentów z wydziałów. Najwięcej czasu zajmuje sprawozdanie z Wydziału Duszpasterstwa. Wiele uwagi poświęcono sprawozdaniu z Wydziału Nauki Katolickiej. Sprawozdanie z Wydziału Gospodarczo-Budowlanego i W[ydziału] Finansowego przebiegło spokojnie, gdyż sprawy się uregulowały; zaległości płatnicze maleją, a kapłani sumiennie wywiązują się ze swoich obowiązków. Pracowaliśmy do godz. 13.30.

Po obiedzie pracę podjęto o godz. 15.00. Sprawozdanie z prac Sądu M[e]t[ro]p[olitalnego] składał ks. prał[at] **Duczyński**. Więcej czasu zajęły sprawy seminarium metrop[olitalnego] i pielęgnowania powołań kapłańskich (ks. Miziołek). Poinformowałem o obecnej sytuacji starań o Bielany. Kończy sesję sprawozdanie ks. kanclerza **Modzelewskiego**.

Na zakończenie obrad przeszliśmy do kaplicy Domu Prymasowskiego, gdzie odśpiewano *Te Deum*. Kilka słów zakończyło prace kongr[egacji] ks[ięży] dziekanów.

Odrobina kawy w salach Domu Arcybiskupiego zatrzymała księży na miłej pogawędce.

18.00. W kaplicy złożył przysięgę trybunał pomocniczy, ustanowiony dla przesłuchania 25 świadków w procesie beatyfikacyjnym sługi Bożego bp. Z[ygmunta] Łozińskiego.

20ª września 1958**W[arsza]wa. Sobota.**

7.00. Msza św. w semin[arium] metrop[olitalnym] na rozpoczęcie roku akad[emickiego] 1958/59. Po Mszy św. dłuższe przemówienie moje od ołtarza i błogosławieństwo Najśw[iętszym] Sakram[entem].

Po śniadaniu w sali aktowej w czasie inauguracji nowy prefekt sem[inarium], ks. **Marciszewski**, po ukończeniu KUL, wygłosił referat z zakresu logistyki.

10.30. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy. Zajmowano się sprawozdaniami komisji rewizyjnych. Ustalono porządek uroczystego przeniesienia zwłok ks. kardynała Hlonda z tymczasowego miejsca spoczynku do kaplicy mauzoleum Prymasowskiego.

Po obiedzie zwiedzam z ks. **Borowcem**¹⁵²⁷ i ks. **Padaczem** kościół św. Marcina i budujące się mauzoleum w archikatedrze. Odwiedziliśmy też ks. **Kitlińskiego**.

Praca w domu.

^a W rękopisie błędna data: 19 IX.

¹⁵²⁷ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

21 września 1958

W[arsza]wa – Lublin – W[arsza]wa. Niedziela.

5.00. Msza św. w kaplicy domowej.

6.00. Wyjazd do **Lublina** z ks. **Borowcem**¹⁵²⁸ i ks. **Modzelewskim** na uroczystość 40-lecia KUL. Stanęliśmy na godz. 8.00 w L[ublinie] pomimo gęstej mgły na drodze. Zwiedziliśmy Stare Miasto, które jest niemal całe w ruinie, chociaż na X-lecie było starannie odnowione.

8.30. Jesteśmy na KUL. Składam w darze do kaplicy mszał, pięknie okuty przez firmę zdobniczą Orno z W[arsza]wy.

9.00. Pochód uroczysty senatu akad[emickiego] i ks[ięży] biskupów do kaplicy KUL. Senat występuje w nowych insygniach, woźni niosą laski rektorskie. Jest wielka liczba przyjezdnych absolwentów KUL. Przed kościołem akad[emickim] rzesza kulowców. Mszę św. celebduje bp **Kałwa**. Wygłaszam godzinne kazanie o trzech królestwach: *Civitas Dei – civitas hominis – civitas satanae*¹⁵²⁹.

10.30. Uroczysty pochód na salę jubileuszową; akademia trwa bardzo długo. Ks[iądz] rektor wita gości, odczytuje mnóstwo depeesz i listów. Przemawia o. **Bartkowicz**¹⁵³⁰, który otrzymał dyplom absolwencki U[niwersytetu] J[ana] K[azimierza]^a jako prawnik. Był wziętym adwokatem, a dziś jest kapucynem. Przemawiał również prof. J[ózef] **Mazurkiewicz**¹⁵³¹, ongiś przywódca O[rganizacji] M[łodzieży] N[arodowej]¹⁵³², sławiący dziś tolerancję władz KUL. Przemawiał też absolwent KUL wojennego, z podziemia, zorganizowanego przez bp. **Kałwę** w Kielcach. Wręczono trzy doktoraty honorowe: bp. Kałwie, o. Gommarowi **Michielowi** z Belgii i ks. rektorowi **Glorieux**¹⁵³³ z Lille w ręce jego wysłannika ks[iędza] prorektora¹⁵³⁴. Niezwykle wzruszające było przemówienie o. **Michielsa**. Po referacie historycznym ks. **Pastuszki** przemawiałem ja „jako kolega, uczeń i przedstawiciel Episkopatu”. Śpiewy zakończyły uroczystość na sali o godz. 15.30.

Obiad dla 1500 osób w salach dolnych. Po obiedzie oglądam wystawę projektów rozbudowy KUL. Wyjaśnia prof. T[adeusz] **Zieliński**¹⁵³⁵ z Politechniki Warsz[awskiej]. Zwiedzam wystawę.

^a W rękopisie nieczytelny skrótowiec, możliwy do odczytania ewentualnie jako UJK tylko na podstawie biografii o. Justyna Bartkowicza.

¹⁵²⁸ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

¹⁵²⁹ *Lac*. państwo Boże (czyli królestwo Boże), państwo ludzkie, państwo Szatana. Nawiązanie do traktatu św. Augustyna *De civitate Dei*.

¹⁵³⁰ Justyn Wacław Bartkowicz OFMCap (1892–1975), zapisał się w 1918 na KUL i ukończył studia prawnicze. Egzamin przed komisją państwową 1923 na UJK. Do drugiej wojny prowadził kancelarię adwokacką w Lublinie. Jako wdowiec wstąpił 1956 do kapucynów. Święcenia 1959. W zgromadzeniu służył radami prawnymi.

¹⁵³¹ Józef Mazurkiewicz (1904–1977), historyk ustroju i prawa Polski, profesor 1962. Wykładowca 1946–1948 na KUL, od 1949 na wydziale prawa nowo utworzonego UMCS.

¹⁵³² Organizacja Młodzieży Narodowej (OMN), zewnętrzna (oficjalna) organizacja Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, założona 1906 w Warszawie. Józef Mazurkiewicz był w czasie studiów przewodniczącym okręgu lubelskiego OMN.

¹⁵³³ Páleon Glorieux (1892–1979), ksiądz francuski, mediewista. Od 1927 wykładowca w Instytucie Katolickim w Lille, rektor tej uczelni 1949–1958. Współorganizator Jeunesse Ouvrière Chrétienne (JOC), organizacji dla chrześcijańskiej młodzieży robotniczej. Infułat 1950. Od 1962 uczestniczył w pracach przygotowujących Sobór Watykański II.

¹⁵³⁴ Wspomniany dalej ks. Borbeaux.

¹⁵³⁵ Tadeusz Bohdan Zieliński (1914–1986), architekt, wykładowca na PW.

O godz. 17.00 żegnamy miasto i KUL.
20.00 w domu.

22 września 1958

W[arsza]wa – Chotomów – Tarchomin – W[arsza]wa. Poniedziałek.

7.30. Z ks. prał[atem] **Ugniewskim** wyjazd do Chotomowa do Fundacji Piusa XI; odnowiono cały gmach z funduszków Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski], które z woli Piusa XII mają w części służyć na utrzymanie tej fundacji oraz na rozszerzanie jej.

Na Mszy św. o godz. 8.00 siostry i dzieci-sierotki w liczbie 50. Zostały dziś zwolnione ze szkoły. Po śniadaniu domowa uroczystość z dziecięcą orkiestrą, tańcami łowickimi i góralskimi. Po czym wspaniały spacer w pięknych lasach. Powrót na obiad.

Po obiedzie Tarchomin, gdzie ks. Ugniewski myślał^a pałac p[ro]aństwa **Kiślańskich** jako fundację i przystosować do potrzeb fundacji. Poświęciłem nową salę w pałacu, która od dziś ma służyć na przedszkole. Odwiedziłem panią K[iślańską], staruszkę, której już puchną nogi. A później długo chodziłem po wale nadwiślańskim, patrząc w kierunku Białan.

17.00. Powrót do W[arsza]wy.

23 września 1958

W[arsza]wa – Łaski.

7.30. Zofia **Trzcńska-Kamińska** po Mszy św. i śniadaniu pokazuje mi pomnik bp. Łukomskiego¹⁵³⁶ dla katedry łomżyńskiej. Daje to pewne pojęcie o możliwościach w projektowaniu epitafium dla kard. Hłonda do archikatedry warszawskiej.

9.30. B[iskup] **Wilczyński** z Olsztyna – zjazd duszpasterzy akademickich.

10.00. Ks[ia]dz[ę] prowincjał **Wawryn** – prace o **Reczka**¹⁵³⁷ w mikrofilmach z zakresu Millenium za granicą. O[jciec] R[eczek] oczekuje instrukcji. Ma się zwrócić do p. **Sko-
wrońskiej** (Rzym) i ks. Meysztowicza¹⁵³⁸ oraz ks. Mantheya¹⁵³⁹.

^a Tu w rękopisie brakuje jakiegoś wyrazu.

¹⁵³⁶ Stanisław Łukomski (1874–1948), biskup pomocniczy poznański 1920–1926, biskup diecezjalny łomżyński 1926–1948. Sekretarz generalny KEP 1926–1946. Świecenia 1898. W 1948 kandydat na następcę prymasa Hłonda. Wracając z jego pogrzebu, uległ w podejrzanych okolicznościach wypadkowi samochodowemu.

¹⁵³⁷ Eugeniusz Reczek SJ (1916–1971), z ramienia prymasa Wyszyńskiego organizator w 1958 i pierwszy kierownik Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie (od 1970 status instytucji papieskiej). Prowadził kwerendę poloników w archiwach zagranicznych, m.in. w watykańskim, oraz rejestrował je i mikrofilmował. Współpracował z Sekcją Polską RW. Redaktor czterech tomów serii „Sacrum Poloniae Millennium”. Wstąpił do jezuitów 1934. Świecenia 1950.

¹⁵³⁸ Walerian Meysztowicz (1893–1982), ksiądz, mediewista. Założyciel w 1945 Polskiego Instytutu Historycznego w Rzymie. Kanonik Bazyliki św. Piotra, infułat. Świecenia 1924. Kapelan SKMA „Odrodzenie” 1929–1932. Radca 1932 w Ambasadzie RP przy Stolicy Apostolskiej. Równocześnie w 1936–1939 wykładowca prawa kanonicznego na USB. Walczył w kampanii wrześniowej, następnie przedostał się do Rzymu, gdzie pozostał do końca życia. Autor książki *Gawędy o czasach i ludziach* (Londyn 1983).

¹⁵³⁹ Jan Manthey (1906–1968), ksiądz, doktor teologii, prałat, brat ks. Franciszka Mantheya. Od 1955 redaktor wychodzącego w Rzymie periodyku „Sacrum Poloniae Millennium”. Przed wstąpieniem do WSD wraz z bł. Stefanem Frelichowskim zaangażowany w harcerstwo w Toruniu. W 1939 wikary w kościele NMP w Toruniu; asystent stowa-

11.30. Ks[iaźdz] K[azimierz] **Weber**¹⁵⁴⁰ i p. Al. **Kupski**¹⁵⁴¹, fundator ołtarza wielkiego do archikatedry. Składają kielich na pamiątkę września 1953 od parafii Zmartwychwstania [Pańskiego].

Ks[iaźdz] **Krawczyk**¹⁵⁴² z Kołbieli – sprawy parafii Starogród.

Ks[iaźdz] **Haze** – projekt rozbudowy k[ościół]a Loretanek.

Ks[iaźdz] Józef **Smeczyk**¹⁵⁴³, chrystusowiec, dostał paszport do Kanady – otrzymuje błogosławieństwo.

O[jciec] Flawian **Słomiński**¹⁵⁴⁴, penitencjarz z Bazyliki św. Piotra.

Ks[iaźdz] **Borbeaux**, prorektor uniwersytetu w Lille, przed odjazdem do Francji.

Ks[iaźdz] **rektor KUL**¹⁵⁴⁵ w sprawie wymiany parceli KUL na łaźnie wojskowe, które i KUL, i wojsko uważa za swoje. Mogę podjąć rozmowy. Sprawa wyprawy ks. **Reczka** do Rz[ymu] – przedstawiam uzgodnienia z ks. Wawrynem.

Ks[iaźdz] St[anisław] **Hermanowicz** – budowa kościoła w Miłonicach.

Ks[iaźdz] **Kalus**¹⁵⁴⁶, młody wikariusz z Rawy Maz[owieckiej], który koniecznie chce wyjechać na studia i domaga się tego *sub conditione excard[inationis]*¹⁵⁴⁷ z diecezji. Daje biskupowi wiele pouczeń prawnych. Przypominam mu spokojnie jego *promitto*¹⁵⁴⁸. Zdaje się, że ks. K[alus] już ma jakieś myśli ukryte, które chce realizować kosztem diecezji. Bardzo mnie zaniepokoił jego stan duchowy.

15.00. Ks[iaźdz] J[erzy] **Pawski**, z którym pracuję dwie godziny nad tekstem przez niego opracowanym.

17.00. Wyjazd do **Lasek**.

18.00. S[iostra] **Wacława** referuje sprawę nabycia domu p. Bielawskiej^a na cele rekolekcyjne.

rzyszeń katolickich. Od 1940 komisarz biskupi (odpowiednik dziekana) w Nowym Mieście Lubawskim. W styczniu 1945 uciekł z transportu do Niemiec.

^a W rękopisie błędnie: Bielańskiej.

¹⁵⁴⁰ Kazimierz Weber (1892–1960), ksiądz. W 1947–1960 proboszcz parafii Zmartwychwstania Pańskiego w Warszawie na Targówku. Świecenia 1915.

¹⁵⁴¹ Al. Kupski. Brak danych.

¹⁵⁴² Tomasz Krawczyk (1905–1983), ksiądz. Administrator 1957–1975 parafii Najświętszej Trójcy w Kołbieli (pow. otwocki). Świecenia 1931.

¹⁵⁴³ Józef Smeczyk TCh (1915–1986), proboszcz polskiej farmerskiej parafii w Krydon (Kanada) 1958–1984, następnie duszpasterz polonijny w USA (Central Falls, Baltimore, Enfield) i 1984–1986 na prerach kanadyjskich (Krydor i Blain Lake). Świecenia 1944 w Krakowie.

¹⁵⁴⁴ Flawian Słomiński OFMConv (1917–1987), penitencjarz w Rzymie. Przez 40 lat spowiadał w Bazylice św. Piotra w konfesjonale z napisem: „po polsku”. Nowicjat i śluby zakonne w klasztorze Franciszkanów Konwentualnych w Niepokalanowie. Po wybuchu drugiej wojny znalazł się w Rzymie. Świecenia 1941. Kapelan 2. Korpusu gen. Władysława Andersa; major WP; kanclerz kurii polowej bp. Józefa Gawliny.

¹⁵⁴⁵ Chodzi o ks. Mariana J. Rechowicza.

¹⁵⁴⁶ Józef Kalus (1931–?), ksiądz. Świecenia 1957. W 1957–1958 wikariusz w parafii św. Anny w Grodzisku Mazowieckim, 1958–1959 w Rawie Mazowieckiej, 1959–1960 w parafii św. Jakuba Apostoła w Jadowie. Odszedł ze stanu duchownego.

¹⁵⁴⁷ Łac. pod warunkiem ekskardynacji, czyli odejścia z diecezji.

¹⁵⁴⁸ Łac. przyrzeczenie, tu: składane na ręce biskupa podczas obrzędu święceń kapłańskich.

24 września 1958

Laski – W[arsza]wa. Środa.

Cały dzień prowadzę „dzień skupienia” dla Zespołu „8”. Po Mszy św. wygłaszam naukę do wszystkich obecnych o nowoczesnej idei wyzwania z niewoli przez Maryję. W ciągu dnia wygłaszam jeszcze trzy inne konferencje i spowiadam dzieci¹⁵⁴⁹.

9.00. Antek **Marylski**, którego proszę o pomoc w sprawie przyjęcia domu od p. Bielawskiej na rzecz domu rekolekcyjnego. Wypełniam w ten sposób życzenie ojca **Korniłowicza**, by wybudować dom na „górze” Ojca¹⁵⁵⁰. Dziś to nierealne, ale możemy powiększyć to, co jest. Antek omawia projekt **Zosi Rutkowskiej**, która chce sprzedać swoje działki i wybudować w Laskach dom dla „rozbitków” jako miejsce ich wypoczynku¹⁵⁵¹. Antek wprost pyta, czy zgadzam się na to. Wyrażam zgodę i przyrzekam pomoc. Zdaje się, że trudności ustaną.

11.15. S[iostra] **Teresa Landy z Zosią Wyrzykowską**. Obie pracują nad monografią o ojcu Korniłowiczu. Napisano już 23 rozdziały, pozostały cztery. Jest sprawa wspomnień o ojcu. Projektuję, by na razie nie włączać ich do tekstu; natomiast można będzie zrobić dodatek i pomieścić w nim najlepsze wypowiedzi.

14.00. Odwiedzam umierającą na raka p[anią] N.¹⁵⁵²; cierpi bardzo, chciała koniecznie zobaczyć przed śmiercią takie dziwko jak prymas. Jestem więc dziś okazem. Ale pani N. bardzo się cieszy i dziękuje za błogosławieństwo. Szepcze: *Nunc dimittis*¹⁵⁵³.

17.00. Po pięknym spacerze wśród czerwonych dębów wstępuję do m[atki] **Czackiej**; już mało słyszy, ale błogosławieństwo łatwo dosłyszała, choć wymawiałem je cicho.

18.30. Powrót do W[arsza]wy.

25 września 1958

Warszawa – Częstochowa. Czwartek.

Od wczesnego rana Radio P[olskie] rozgłasza wczorajszą mowę p. Gomułki do nauczycieli; zamieścił tam napaść na Episkopat Polski, pełną insynuacji i wnioskowań na domysłach. Passus egzotyczny: „starorzyska maksyma: Oddajcie co jest cesarskiego itd.”. Poziom wystarczający dla propagandysty z „notatnikiem”. To już chyba obłęd, tak niszczyć sobie kredyt we wszystkich warstwach społeczeństwa! Albo niewolnictwo!

8.00. W k[ościel]e św. **Anny** odprawiam Mszę św. przed ołtarzem bł. Ładysława z Gielniowa¹⁵⁵⁴. Jest pełna kaplica młodzieży akademickiej. W przemówieniu nawiązuję

¹⁵⁴⁹ Chodzi o członkinie Zespołu „8”.

¹⁵⁵⁰ Mowa o niezrealizowanym pomyśle budowy domu rekolekcyjnego na tzw. Górze Ojca, czyli ks. Władysława Korniłowicza, na ziemi do niego należącej. Obecnie teren Narodowego Parku Kampinoskiego.

¹⁵⁵¹ Chodzi o tzw. dom nad łączką na terenie zakładu w Laskach.

¹⁵⁵² Pani N. Brak danych.

¹⁵⁵³ Początek kantyku Symeona w tłumaczeniu Wulgaty (Łk 2,29–32): *Nunc dimittis servum tuum, Domine* („Teraz, o Panie, pozwól odejść swemu słudze w pokój”).

¹⁵⁵⁴ Ładysław (Władysław) z Gielniowa (około 1440–1505), błogosławiony, bernardyn, kaznodzieja, poeta średniowieczny, autor łacińskich i polskich pieśni religijnych. Prowincjał polskiej prowincji bernardynów 1487–1490

do charakterystyki pana G[omułki] o Kościele; tak to jest podobne do dzisiejszej lekcji mszalnejszej „*nos stulti...*”¹⁵⁵⁵.

Po Mszy św. poświęcam konwersatorium, które ks. **Jablonka** umieścił w dawnej kaplicy pogrzebowej. Dziś tu pełno młodzieży akad[emickiej]. Pełni są radości po wakacjach; bardzo dziękują za pomoc na organizację obozów wypoczynkowych.

W sieni kościoła zatrzymuje nas Portugalka z Fatimy i pielgrzymka z Gielniowa z młodym wikariuszem.

W domu piszę list do młodzieży akademickiej na rozpoczęcie roku akad[emickiego].

Jest m[atka] **Edyta**, prow[incjalna] elżbietanek, w sprawie lekarzy, którzy koniecznie chcą przybyć do mnie.

Ks[iaźdz] **Lewandowski**¹⁵⁵⁶ z Pittsburga, jakiś łazik wszechświatowy, który w sześć tygodni chce zwiedzić wszystkie kraje globu.

13.00. Wyjazd na **Jasną Górę** z ks. **Sitkowskim** i **Padaczem**. Ci dwaj bracia zawsze są antynomiami i tak mówią do siebie. W Cz[ęstochowie] stajemy [o] 16.45. Zaraz się szykuje pochód do bazyliki. Kończą się dwa zjazdy: kongres śpiewu gregoriańskiego i pielgrzymka organistów. Nieszpory śpiewane są po łacinie, dość słabo. Ale *Bogarodzica* wypadła potężnie przy akompaniamencie organów ojca Jerzego Tomzińskiego. Wspaniały to instrument, ale warto towarzyszyć na nim takiemu śpiewowi. Sklepienie musiało się unieść wzwyż. Po nieszporach wygłosiłem godzinne przemówienie do organistów i muzyków. Z ambony można było oglądać potężne zebranie tych mężczyzn z dobrymi głosami, wyrobionymi w ciągłej służbie Kościołowi. Mówiłem o wychowawczym znaczeniu śpiewu gregoriańskiego, śpiewu pokoju, który ma łagodzić konwulsyjne zgrzyty asonansów, zwane dziś śpiewem nowoczesnym.

Wracamy do klasztoru *per viam longiorem*¹⁵⁵⁷ wśród szpalerów organistów.

W Czytelni zebrały się **delegacje organistów** z różnych diecezji. Przemawia pan **Kossowski**¹⁵⁵⁸ z Lublina i p. **Jackowski**¹⁵⁵⁹ z Łodzi. Okazuje się, że w niektórych diecezjach nie ma jeszcze komisji dla spraw organistowskich przy kuriach diec[ezjalnych]. Narzeka się bardzo na Sandomierz.

Po wieczery przyjmuję kolejno bp. **Pawłowskiego**, bp. **Golińskiego** i in[nych].

Zgłasza się młody prawnik J[an] **Tetzlaff** w mundurze żołnierskim; jest właśnie na ćwiczeniach; prosi bardzo o to, by mógł pracować w dziele **Instytutu Prymasowskiego**.

i 1496–1499. Gwardian i kaznodzieja w klasztorze w Warszawie. Patron Warszawy oraz Królestwa Polskiego i Litwy. Miejsce jego kultu w Warszawie jest pobernardyński kościół św. Anny przy Krakowskim Przedmieściu.

¹⁵⁵⁵ Początek 1 Kor 4,10 w tłumaczeniu Wulgaty: *nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo...* W tłumaczeniu BT: „my głupi dla Chrystusa, wy mądrzy w Chrystusie...”.

¹⁵⁵⁶ Prawdopodobnie: Michał Lewandowski (1909?–1983), ksiądz. Po drugiej wojnie duszpasterz PMK w Anglii. W 1966–1983 proboszcz Polskiej Parafii w Ashton-under-Lyne i Stockport; kanonik.

¹⁵⁵⁷ Wyrażenie z łacińskiego ceremoniału na określenie wchodzenia lub wychodzenia procesji z celebransem w sytuacjach uroczystych „dłuższą drogą”, czyli przez kościół, a nie bezpośrednio z lub do zakrystii.

¹⁵⁵⁸ Kossowski, organista z Lublina. Brak danych.

¹⁵⁵⁹ Jackowski, organista z Łodzi. Brak danych.

Przyjmuję go raczej do Sekretariatu Tysiąclecia, który mam zamiar powołać do życia w W[arsza]wie.

Przychodzi jeszcze młody ks. **Bochenek**¹⁵⁶⁰ ze Szczecina, który sprawił wiele kłopotu wskutek spóźnionego opuszczenia parafii; lud zamknął go w kościele i nie chciał wypuścić.

W W[arsza]wie spodziewają się dziś przyjazdu abp. **Baraniaka** i inf[ułata] **Filipiaka** z Rzymu. Przybyli na godz. 21.45.

26 września 1958

Częstochowa – W[arsza]wa. Piątek.

6.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej; krótka spowiedź w chórze kaplicy.

7.30. Odwiedzam jeszcze **Instytut Prymasowski**; pusto tutaj, chociaż powoli porządkuje się po najściu „polskich szwedów”.

8.00. Zwiedzam „**Wystawę śpiewu gregoriańskiego**”, zorganizowaną przez ks. St[anisława] **Sprusińskiego** z okazji I Kongresu. Wszyscy są pod wrażeniem tego kongresu; biskupi, zakonnicy, księża i organiści wynieśli potężne odczucie wspaniałości tego śpiewu, wykonywanego przez tysiące ludzi w czasie dwóch celebr pontyfikalnych.

8.30. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. **Sitkowskim** i ks. Wł[adysławem] **Padaczem**.

12.30. W Warszawie. Prowadzę rozmowę z abp. **Baraniakiem**. Omawiamy niektóre kandydatury do przedstawienia Stolicy Ap[ostolskiej]. A[rcy]b[isku]p wypowiada się bardzo pozytywnie o ks. S[tefanie] **P[iotrowskim]**¹⁵⁶¹, kandydacie na trzeciego sufragana do W[arsza]wy, oraz o ks. J[anie] **Czerniaku**, kandydacie na drugiego sufragana do Gniezna. B[isku]p **Nowicki** prosi, by Stolicy Świętej przedstawić ks. Lecha **Kaczmarka**¹⁵⁶² jako sufragana do Gdańska. B[isku]p **Jop** również powziął myśl prosić Ojca Świętego o dwóch sufraganów. Przydałby się drugi sufragan Poznaniowi.

Na obiedzie są inspektorowie salezjańscy. Ks[iądz] **Rokita** po powrocie z Rzymu mówi o swoich kontaktach z Ojcem Świętym. Obydwaj dziękują serdecznie za skierowanie do Stolicy Ap[ostolskiej] prośby o święto **Wspomożycielki Chrześcijan** w Polsce (na 24 V).

Po obiedzie kończę rozmowę z abp. **B[araniakiem]**, który wyjeżdża do Poznania.

Pozostaje ks. B[olesław] **Filipiak**, z którym przygotowuję listy do Ojca Świętego w sprawie rektora dla Instytutu Polskiego w Rzymie. Konferencja Ep[isko]patu powzięła uchwałę, by zwolnić ks. M[ariana] **Strojnego** ze stanowiska rektora i prosić Ojca Świętego o mianowanie ks. prałata Fr[anciszka] **Maczyńskiego**. Był zamiar wysłać ks. **Adamczyka**

¹⁵⁶⁰ Kazimierz Bochenek (1927–2009), ksiądz. Świecenia 1955. Od 1957 wikariusz w parafii św. Antoniego z Padwy w Szczecinie na Warszawie. W 1968–1988 proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Białogórzynie (diecezja koszalińsko-kołobrzewska), następnie parafii Chrystusa Króla w Kołczygłowach (diecezja pelplińska). Duszpasterz we Wschowie (diecezja zielonogórsko-gorzowska) 2002–2009.

¹⁵⁶¹ Te same inicjały S.P. pojawiają się pod datą 10 IV 1958 (także później: 24 XI 1958 i 29 XI 1958). Chodzi o ks. Stefana Piotrowskiego.

¹⁵⁶² Lech Kaczmarek (1909–1984), ksiądz, doktor teologii. Od 1945, m.in.: sędzia sądu metropolitalnego, referent w kurii arcybiskupiej, wykładowca w WSD w Poznaniu. Świecenia 1936. Od 16 XI 1958 do 1971 biskup pomocniczy gdański, 1971–1984 biskup diecezjalny gdański.

z Katowic, ale nie otrzymał paszportu. Przygotowaliśmy dwa listy: jeden do Ojca Świętego, drugi do kard. **Pizzardy**¹⁵⁶³, który broni ks. **Strojnego**. Zmuszeni byliśmy podać argumenty, dlaczego tę prośbę wysuwamy. Są to przykre sprawy. Kard[ynał] **Pizzardo**, staruszek, jest omotany przez intryganta i dlatego go broni. Ze swej strony przygotowałem list do ks. **Strojnego**, w którym podałem mu przyczyny, dla których prosimy Ojca Świętego o zmianę. Pozostawianie ks. S[trojnego] na tym stanowisku byłoby wbrew woli całego Episkopatu Polski.

Przygotowałem też petycję do Ojca Świętego o zamianowanie drugiego **sufragana** w Gnieźnie w osobie ks. J[ana] **Czerniaka**. Listy te zabierze ks. inf[ułat] Filipiak do Rzymu.

19.00. Wieczera pożegnalna dla o. **Gommara Michielsa** u oo. kapucynów. Zebrali się niemal wszyscy uczniowie o. M[ichielsa] z terenu warszawskiego. Wygłosiłem przemówienie na cześć ojca, który bardzo rozrzuwniony odpowiedział po polsku. Były to chwile niezapomniane. Ojciec profesor był b[ardzo] uradowany tym spotkaniem.

27 września 1958

W[arsza]wa – Gniezno – Żnin. Sobota.

7.30. Msza św. w kaplicy domowej. Przyszły siostry Niep[okalanego] Serca Maryi¹⁵⁶⁴ i L[ila] **Wantowska** z koleżanką. Omawiamy sprawę organizacji Sekretariatu Tysiąclecia.

8.30. Z ks. **Filipiakiem** wykańczamy korespondencję dla Rzymu.

9.00. Sesja Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej] Warsz[awskiej]. Składamy życzenia imieninowe bp. Majewskiemu. Rozpatrujemy cały szereg petycji o pomoc na budowę kościołów. Idą one coraz trudniej; księża zwracają się o pomoc do k[urii] m[etropolitalnej] coraz częściej. Zobowiązujemy dekanaty krośniewicki i kutnowski do pomocy par[afii] Miłonice, a dekanat mszczonowski do pomocy par[afii] Korabiewice.

12.15. Wyjazd do **Gniezna** z ks. H[ieronimem] **Goździewiczem** i ks. B[olesławem] **Filipiakiem**. Pogoda fatalna, co 20 kilometrów nowa ulewa. Od Warty poprawia się. W Gn[ieźnie] stajemy na sucho. Są prawie wszyscy pracownicy kurialni. Przykra wiadomość: zamknięto roboty regotyzacyjne w bazylice na skutek zbyt pośpiesznego rozbierania portalów w prezbiterium, które projektowano rozebrać po uzgodnieniu z prof. Zachwatowiczem. Proszę ks. J[ana] **Michalskiego**, aby udał się do W[arsza]wy i sprawę omówił z profesorem, by również odwiedził konserwatora wojew[ódzkiego] w Pozn[aniu] i sprawę wyjaśnił. Zdaje się, że jest to problem prestiżowy.

¹⁵⁶³ Giuseppe Pizzardo (1877–1970), od 1937 kardynał-prezbiter, 1948–1966 kardynał-biskup Albano. Prefekt Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów 1939–1968. Sekretarz Kongregacji Świętego Oficjum 1951–1959. Świeceni 1903. Sekretarz nuncjatury bawarskiej, urzędnik Sekretariatu Stanu (w latach 20. i 30. zaangażowany w politykę wschodnią Watykanu) i Kongregacji Nadzwyczajnych Spraw Kościoła. Od 1930 arcybiskup tytularny. Od 1965 wicedziekan Kolegium Kardynalskiego.

¹⁵⁶⁴ Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi, honoratki.

17.30. Wyjazd do Żnina na dekanalny **Kongres Maryjny**. Przybywamy pod farę żnińską na godz. 18.30. Krótkie przemówienie „trojaczków żnińskich” – trzech dziewczyn w wieku lat pięciu – i przedstawiciele parafii i dekanatu. Są tu niemal wszyscy notable diecezjalni w pięknych strojach fioletowych. Mnóstwo ludzi i dzieci. Kręci się fotoreporter z „**Life**”¹⁵⁶⁵, który jest konwojowany przez Orbis.

Ks[ia]dz kan[onik] **Tadrzyński**¹⁵⁶⁶ z Wenecji odprawia nabożeństwo maryjne, a ja wygłaszam przemówienie o celu kongresu: uwielbienie Maryi i uproszenie Jej pomocy na drugi rok Wielkiej Nowenny. Po nabożeństwie wracamy na plebanię.

21.00. Na apel **jasnogórski** odbywa się piękne misterium jasnogórskie, w którym bierze udział działwa z lampionami.

28 września 1958

Żnin – Łobżenica. Niedziela.

8.30. Msza św. dla młodzieży w k[ościel]e poklasztornej, przemówienie o Ślubach J[asno]-g[órskich] i odnowienie przez młodzież przyrzeczenia według formuły dla młodzieży. Wiele działwy licealnej przystępuje do Stołu Pańskiego. We wszystkich przemówieniach, które są tu głoszone, znać oddźwięk mowy p. Gomułki przeciwko Kościołowi. Obudził uśpioną czujność. Wszyscy uważają za konieczne zapewnić, że chcą wytrwać przy Kościele niezależnie od czynionych wycieczek i napaści na Kościół.

Po Mszy św. na sali parafialnej zebrały się **delegacje** miejscowego społeczeństwa; wygłaszają swoje przemówienia lekarze i kierownicy różnych działów pracy. Operator „**Life**” i tu działa, kręci się wytrwale.

Wśród szpalerów dzieci przechodzę na plebanię.

11.00. Suma kongresowa celebrowana przez ks. kan[onika] **Wnuka** z Trzemeszna; śpiewane są pieśni polskie. Wygłaszam kazanie o działaniu łaski uświęcającej w życiu osobistym, rodzinnym i zawodowym chrześcijanina. Pogoda panuje wspaniała, tak że nabożeństwo przy ołtarzu, opartym o ścianę północną świątyni, odbyło się w bardzo miłym nastroju.

15.00. Procesja **różańcowa**, prowadzona przez ks. kan[onika] **Goździewicz**a. Wszystko jest starannie przygotowane. Śpiewy prowadzi ks. prof. Zientarski¹⁵⁶⁷. Kończy się w kościele, gdzie wygłaszam konkluzyjne przemówienie. Organizacja pierwszorzędną.

17.50. Wyjazd do Łobżenicy. Wręczam ks. inf[ułatowi] **Filipiakowi** listy do Rzymu i żegnam go. Podążam przez Nakło, Wyrzysk do Ł[obżenicy]. Bardzo często zatrzymujemy się przed gromadkami dzieci i młodzieży oczekującymi przy drogach.

¹⁵⁶⁵ „Life”, czasopismo amerykańskie, wydawane 1883–1972 jako tygodnik, następnie zmieniało formułę. Od 2007 tylko w Internecie.

¹⁵⁶⁶ Kazimierz Tadrzyński (1891–1980), ksiądz. W 1946–1966 proboszcz parafii Narodzenia NMP w Wenecji koło Żnina. Kanonik honorowy Kapituły Prymasowskiej Gnieźnieńskiej. Święcenia 1917. Przed drugą wojną ojciec duchowny w WSD w Gnieźnie. Więzień Dachau.

¹⁵⁶⁷ Chodzi o ks. Władysława Zientarskiego.

Prowadzą nas motocykliści. Całe miasto jest wspaniale iluminowane, świece w oknach, na bramach powitalnych lampiony. Kręte, wąskie ulice tego starego miasta żyją zielenią i światłem. Powitania są krótkie i jędrne. Ks[iądz] dziekan¹⁵⁶⁸ składa sprawozdanie. Wygłaszam dłuższe przemówienie o celach wizytacji kan[onicznej]. Kończymy o godz. 21.30.

Na plebanii duchowieństwo z całego dekanatu i okolicy. Idziemy spać o godz. 23.00.

29 września 1958

Łobżenica. Poniedziałek.

Cały dzień pracujemy w Ł[obżenicy], prowadząc wizytację kanoniczną. Ks[iądz] dziekan **Koczorowski** stwierdza, że żaden prymas nigdy nie wizytował tego miasta. Wizytacja jest bardzo starannie przygotowana i przebiega z dokładnością zegarkową. Ks[iądz] dziekan pilnuje, aby wszędzie być na czas, i w kościele, i przy stole. Przypomina nawet, kiedy należy wstać od stołu.

6.30. Jest Msza św. dla rodziców; jest ich pełna świątynia, kobiet i mężczyzn. Przyśpiewują gromadnie do Stołu Pańskiego. Wygłaszam do nich długą konferencję o życiu z łaski w rodzinie. Na cmentarzu zatrzymujemy się przy krzyżu, gdzie matki wypowiadają swoją gotowość dochowania wierności Kościołowi Św[iętemu].

Na śniadaniu rada parafialna i pracownicy kościelni. Po czym w szybkim tempie wizytujemy cmentarz grzebalny, dość rozległy, z pięknym starodrzewem, kaplicę Domu Opieki dla Dorosłych w **Chlebnie** (kierownik schował się), mieszkania pracowników kościelnych: organisty, grabarza, kościelnego, ks. jubilata **Brokwickiego**¹⁵⁶⁹ – b[yłego] kapelana bp. **Bandurskiego**¹⁵⁷⁰, księży wikariuszów, ss. służebniczek Maryi¹⁵⁷¹. Osobliwością było spotkanie z rodzicami księży i zakonnic; parafia daje wiele powołań do służby ołtarza, głównie do Zgromadzenia Najśw[iętszej] Rodziny (Górka)¹⁵⁷² i ss. elżbietanek. Księża ma być dwunastu, a zakonnic przeszło trzydzieści.

Na podwieczorek przychodzą **kierownicy** miejscowych **szkół**; są grzeczni, milczący i zastraszeni. Ale powoli się rozkręcają. Wygłaszam do nich krótkie przemówienie.

Równie ciekawą rzeczą jest wizytacja katechizacji dzieci przedszkolnych (120) i spotkanie z dziatwą od wczesnej [pierwszej] komunii św. (6-latki). Ogromne zasługi mają tu ss. służebniczki pleszewskie.

16.30. Katechizacja dzieci szkolnych, bierzmowanie 730 dzieci i młodzieży i przemó-

¹⁵⁶⁸ Chodzi o ks. Czesława Koczorowskiego, proboszcza parafii św. Trójcy w Łobżenicy.

¹⁵⁶⁹ Piotr Brokwicki (1878[6?]-1965), ksiądz. Od 1945 w archidiecezji gnieźnieńskiej, administrator parafii św. Mikołaja w Dźwierznie Wielkim 1945-1952. Od 1952 emeryt rezydent w Łobżenicy. Radca duchowny. Święcenia 1900 w Zgromadzeniu Misjonarzy św. Wincentego à Paulo. Duszpasterz na Kresach Wschodnich, w Krakowie i Lwowie. Kapelan w wojnie 1920. Wieloletni kapelan bp. Władysława Bandurskiego.

¹⁵⁷⁰ Władysław Bandurski (1865-1932), biskup pomocniczy w archidiecezji lwowskiej 1906-1918, doktor teologii. Święcenia 1887. Rektor WSD we Lwowie. Honorowy kapelan Legionów Polskich. Od 1920 naczelnny kapelan Wojska Litwy Środkowej i przewodniczący Zarządu Oddziału Wileńskiego ZHP.

¹⁵⁷¹ Służebniczki wielkopolskie (pleszewskie) miały dom w Łobżenicy od 1939.

¹⁵⁷² Chodzi o misjonarzy św. Rodziny w Górze Klasztornej.

wienie. W czasie Mszy św. o godz. 18.00 dzieci potężnie śpiewają i przystępują tłumnie do Stołu Pańskiego. Uroczystość kończy się o godz. 19.00.

W pracy wizytacyjnej bierze czynny udział ks. Piotr **Brokwicki**, emeryt, kapłan liczący dziś 83 lata, b[yły] administrator w Dźwiersznie, którego mianowałem **radcą duchowym** na pociechę. Przeżył b[ardzo] mocno przeniesienie go na emeryturę. Dotąd „boi się” prymasa. Przejął się bardzo swym odznaczeniem.

30 września 1958

Łobżenica – Dźwierszno. Wtorek.

6.30. Młodzież pozaszkolna na Mszy św. Dziewczęta siedzą w ławkach. Chłopcy kryją się pod chórem. Na kazanie wyciągnąłem ich na środek kościoła. Niemal wszyscy przystąpili do Stołu Pańskiego. Po nabożeństwie dłużej gawędziliśmy na cmentarzu. Przemawiała jedna z dziewcząt i licealista.

Po nabożeństwie przeglądaliśmy księgi parafialne, które są w nadzwyczajnym porządku. Prowadzi ks[iądz] dziekan¹⁵⁷³ sam i siostra parafialna. Wikariusze są zainteresowani księgowością i orientują się w niej dobrze.

Oglądamy kościół parafialny. Przy tej okazji okazuje się, że organista zna najlepiej historię kościoła i zabytków tu znajdujących się. Są stare kielichy i monstrancja sprzed trzech wieków. Kościół starannie odnowiony. W budowlu zewnętrznej rażą ciężkie tympanony na niskiej podstawie, z ogromnymi skrzydłami gzymsów. Jest tu wiele rzeźby prymitywnej, ale wartościowej. Natomiast bardzo ubogie są szaty liturgiczne. Jest to brak niewielki przy ogromnym wysiłku wkładanym w odbudowę i uporządkowanie.

11.30. Wyjechaliśmy do **Górki Klasztornej**^a do klasztoru Zgromadzenia św. Rodziny i miejsca łaskami słynącego. Czekają tu ludzie z pobliskich wiosek, które ciąży raczej do klasztoru niż do parafii. Byłoby doniosłą rzeczą rozstrzygnąć ten problem i stworzyć małą parafię albo filię parafii. Przybył ks[iądz] prowincjał zgromadzenia¹⁵⁷⁴; sytuację ma trudną, gdyż zbyt wielu księży eksklaustruje się po latach kosztownych studiów w zakonie, który doprowadza ich darmo do kapłaństwa. Zakon jest na wymarcu. Dziś podjęli próbę nauczania w szkołach państwowych kandydatów do zgromadzenia. Widzieliśmy taką grupkę w G[órcu] K[lasztornej] grającą w piłkę. Czy co z nich będzie? W k[ościel]e po przemówieniu ks[iędza] prowincjała wygłosiłem krótkie przemówienie do wiernych przed odsłoniętym obrazem M[arki] B[orzej] Góreckiej.

Po obiedzie wróciliśmy do Ł[obżenicy]. O godz. 14.30 pożegnanie parafii i odjazd do Dźwierszna. Przy samochodzie zabawna scena: jakaś dziewczyna wyrwała się nadprogramowo z przemówieniem. Naraziła się „społeczeństwu”, a nadto zamilkła. Ale nie dała za wygraną, przypomniała sobie wątek i dobiegła do końca wbrew opinii publicznej.

^a W rękopisie błędnie: Górki Duchownej.

¹⁵⁷³ Chodzi o ks. Czesława Koczorowskiego.

¹⁵⁷⁴ Chodzi o ks. Edmunda Bonieckiego MSF.

Pocieszyłem ją, ale nie była zrażona niepowodzeniem. Wśród tłumów ludzi wyjeżdżamy z miasta. Po drodze zatrzymują nas grupy dzieci z kwiatami.

Nieco to nas opóźnia. Jakiś rolnik z całą rodziną zatrzymał nas i przez szybę wygłosił swoje przemówienie. Był bardzo wzruszony.

15.07. Stajemy przed kościołem w Dź[wiersznie]. Stoi tu już cała parafia z ks. proboszczem **Tadeuszem Semrauem**¹⁵⁷⁵. Wita nas mała dziewczynka i przedstawiciel rady par[afialnej], któremu mowa urwała się. Zazwyczaj w takich wypadkach społeczność reprezentowana czuje się urażona i daje wyraz swemu niezadowoleniu. Ale gospodarz odszukał mowę w kapeluszu i dokończył ją. Chór śpiewa jakąś b[ardzo] trudną kantatę; druga dziewczynka poprawia wierszem starego mówcę. Idziemy do świątyni. Kościółek niewielki, ale miły, z zabytkowym ołtarzem oczekującym remontu. Chór śpiewa b[ardzo] dobrze. Ks[iądz] S[emrau] składa sprawozdanie w umiętny, inteligentny sposób. Wygłaszam przemówienie o celach wizytacji kan[onicznej]. Procesja wokół kościoła i błog[osławieństwo] N[ajświętszym] Sakr[amentem] według rytuału.

W czasie przerwy na podwieczorek przysłała rada parafialna i trzech kierowników szkół. Obawiano się, że nie przyjdą, gdyż w Łobż[enicy] już wzywano nauczycieli, którzy byli na kawie, grożono też i miejscowym nauczycielom z powiatu, by się namyślili, czy mają iść na plebanię. Jednak przyszli i byli b[ardzo] rozmowni.

17.00. Bierzmowania udzieliłem głównie dzieciom, chociaż nie brak było i starszej młodzieży. Po dłuższym przemówieniu prowadziłem katechizację, w której starsi brali żywy udział. Katechizacja była [o] Matce Bożej. Jeszcze śpiewano różne pieśni. Cała rzesza odprowadziła nas na plebanię. Długo rozmawiałem z ludźmi przed plebanią, na drodze. Jest to lud, który tu przybył z całej Polski i zajął rozparcelowane majątki poniemieckie. Są tu ludzie ze wschodu, z Kielc, z Ostrołęki, zza Warszawy, z gór. Dziś powoli się zagospodarowali i zżyli. Wspólna dola ich zbliżyła. Znać już na nich trochę lepsze życie: mnóstwo rowerów i motocykli, ale nie brak dzieci b[ardzo] biednych.

1 października 1958

Dźwierszno – Runowo Kr[ajeńskie]. Środa.

7.00. Dla rodziców Msza św. Niemal wszyscy przystępują do Stołu Pańskiego. Ludzie przeważnie prości, spracowani, o zniszczonych rękach i twarzach. Na niektórych twarzach znać zaniedbane schorzenia, jakieś olbrzymie liszaje, narośla, zniekształcenia od guzów. Dzieci przeważnie nędzne, ofiary ciężkich warunków przesiedlenia, życia. Rodzice ich byli zapędzeni do kołchozów, z których wyzwolił ich październik. Dwa kołchozy przeszły na własność prywatną. Trzeci żyje wielkimi subsydiami państwowymi. Zmniejszyło się pijaństwo od chwili, gdy ludzie wyszli z kołchozów i zaczęli gospodarować na swoim.

¹⁵⁷⁵ Tadeusz Semrau (1917–1979), ksiądz. W 1952–1979 proboszcz parafii św. Mikołaja w Dźwiersznie Wielkim (dekanat łobżenicki). Święcenia 1947.

Zaczęli po prostu oszczędzać. Poprawił się też ich byt ekonomiczny. Ci, co trzymają się kołchozu, politykują na subsydiach państwowych; co mogą, nabywają na własność i w ten sposób przygotowują się do samodzielnej gospodarki. Wszyscy ci ludzie pragną własności indywidualnej. Dzieci są dość rozgarnięte. Wygłosiłem przemówienie o nadprzyrodzonej więzi rodzinnej przez łaskę sakramentalną. Po nabożeństwie dłuższa rozmowa z rodzicami przed plebanią. Więż chrześcijańska tu istnieje między ludem i kapłanem.

9.30. Po śniadaniu oglądamy świątynię; jest tu wiele starej rzeźby zabytkowej, m.in. Pieta, ostatnio zabezpieczona przed kornikiem. Aparaty kościelne b[ardzo] skromne. Organy niewielkie, 7-głosowe, ale dobrze opanowane przez młodego organistę, p. Melczewskiego¹⁵⁷⁶, człowieka dobrego, lecz dość smutnego. Kościół wewnątrz odnowiony przez słabego malarza; motywy z życia św. Mikołaja, patrona parafii, dość nieudolnie ujęte w uczynki miłosierne co do ciała. Św[ięty] Mikołaj jest też w ołtarzu głównym, w dobrym, lecz zniszczonym ołtarzu. Piękna jest figura barokowa M[atki] Bożej w bocznym ołtarzu. Zespół ołtarza wielkiego, bocznych, ambony i chrzcielnicy wymaga starannego odnowienia. W ołtarzu bocznym św. Wawrzyńca dziewczęta ustroiły kratę w czerwone wstążki. Przed świątynią zbyt mało miejsca na cmentarz, chociaż przylegające pole plebańskie ongiś pozwalało na powiększenie. Nie dbano o to; proszę, by ks[iądz] proboszcz przesunął parkan chociaż do gospodarczej drogi. Należy zasłonić budynki gospodarcze ozdobnymi krzewami. Państwo zabrało budynki gospodarcze plebańskie; dziś w stodole gospodarzy trzech ludzi, którzy wszyscy mają prawo do podwórza. Jest to anomalia. Otoczenie piękne, śliczne jeziora, z cudownymi widokami z okna górnego. Plebania w stanie remontu. Ks[iądz] **Semrau** urządza tu nieco cywilizacji.

Odwiedzamy mieszkanie p. **organisty**, dwupokojowe; rodzina młoda, jedno dziecko dwuletnie, rezolutny Marek. Obok mieszka dawny dzierżawca i zajmuje mieszkanie organisty w połowie. Dom należy ogrodzić i zadrzewić.

Cmentarz **grzebalny** rozległy; podjęte są tu prace porządkowe, prowadzone są ścieżki. Ludziom początkowo nie podobało się to, dziś już widzą sens tej roboty.

Kancelaria parafialna prowadzona pierwszorzędnie. Wszystkie księgi wzorowe.

12.30. Obiad. Przyjeżdża ks. **Billert**¹⁵⁷⁷ z Fanianowa, niewielkiej parafii, kapłan, który b[ardzo] ładnie prowadzi apostolstwo z pomocą Pisma Św[iętego]. Był niedawno wizytowany przez bp. Bernackiego. Małe dzieci były zdania, że dlatego nie przyjechał tam prymas, że wizytuje tylko „lepsyh” księży. Ks[iądz] B[illert] jest bardzo rzetelnym pracownikiem.

¹⁵⁷⁶ Melczewski, organista w parafii św. Mikołaja w Dźwiersznie. Brak danych.

¹⁵⁷⁷ Alfons Billert (1915–2009), ksiądz. Administrator parafii św. Józefa w Fanianowie (dekanat łobżeński) 1950–1964. Święcenia 1947. W 1964–1968 proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu i dyrektor Archidiecezjalnego Domu Zasłużonego Kapłana. W 1968–1990 proboszcz parafii św. Doroty w Strzałkowie. Jeden z pierwszych propagatorów ruchu biblijnego w duszpasterstwie.

14.15. Błogosławieństwo **niemowląt** i pożegnanie parafii; zebrało się sporo ludu; przynieśli małe dzieci na błogosławieństwo. Krótkie przemówienie ks. S[emraua]. Moje podziękowanie. Wizytacja była przygotowana starannie. Ks[iądz] S[emrau] nie robi wrażenia człowieka „gorących uczuć”. Ale jest uporządkowany i wszystko robi spokojnie i porządnie. Włada parafią swoją i znać nad nią palec kierowniczy tego człowieka.

15.00. W drodze do R[unowa] mija nas ekipa motocyklistów z Dż[wierszna], którzy pośpieszyli przed nami. Na granicy parafii R[unowo] stała potężna ekipa motocyklistów z R[unowa], którzy puścili przodem ekipę z Dż[wierszna]. Było ich razem około 100. Po drodze zatrzymaliśmy się przy wózku inwalidy wojennego, który wyjechał z chaty odległej od drogi na powitanie. Trzymał na kolanach małego wnuczka, strasznie brudnego. Pobłogosławiłem obydwu.

Stajemy przed bramą kościelną; stoi tu procesja z ks. proboszczem A[damem] **Musialem**¹⁵⁷⁸. Przybyli sąsiedzi z diec[e]zji chełmińskiej. Krótkie powitania: dziewczynka i radny parafialny. Jest to garnitur dek[anatu] łobż[enickiego]. Chór męski dobrze śpiewa trudne *Ecce sacerdos*. Organista samouk, b[ardzo] dobry człowiek i głowa rodziny, trzyma pod swoją batutą 12 młodych mężczyzn, którzy występują kilka razy. Piękny, zabytkowy kościół, przyozdobiony brzydką, żółtą blachą, głoszącą, że to jest zabytek. Wnętrze starannie odnowione, na ścianach zabytkowe obrazy odnowione przez urząd konserwatorski. Ks[iądz] prob[oszcz] składa sprawozdanie o stanie parafii, z którego niewiele można się dowiedzieć. Jest ono mdłe i bez wyrazu, chociaż mówca jest człowiekiem inteligentnym i myślącym, chociaż zgaszonym. Różne drobne sytuacje nie kleją się, ks[iądz] nie przemyślał ich i nie powiązał. Razi to na tle sprawności i ładu wizytacji w Łobżenicy i Dźwiersznie. Zeszła się gromada ludu z pobliskiego Więcborka, łącznie z duchowieństwem; jest mnóstwo młodzieży licealnej, nieco żołnierzy. Kościół jest pod wezwaniem Trójcy Świętej, wobec czego całe kazanie powitalne o życiu wewnętrznym w Trójcy Świętej, o znaczeniu tej prawdy dla naszego życia osobistego, rodzinnego i społecznego. Procesja żałobna wokół cmentarza.

W przerwie podwieczerek z radą parafialną: czterech pocziwych rolników i jeden robotnik biorą udział przy wspólnym stole w ciasnej plebanii w tym przyjęciu.

Po przerwie bierzmowanie 120 dzieci i trochę młodzieży, po czym katechizacja z dobrym wynikiem, przemówienie i pierwszy Różaniec św. w rozpoczynającym się miesiącu maryjnym. Długo gawędzę z ludźmi na cmentarzu. Chór męski śpiewa przed plebanią. Ludzie nie śpieszą się do domu, radzi by jeszcze rozmawiać, pomimo tego że ciemności ogarnęły ziemię¹⁵⁷⁹. Pora jednak kończyć pracę. Na plebanii pozostało wielu księży z diec[e]zji chełmińskiej.

¹⁵⁷⁸ Adam Musiał (1912–1995), ksiądz. W 1945–1965 proboszcz parafii św. Trójcy w Runowie Krajeńskim, 1965–1979 parafii Podwyższenia Krzyża św. w Miasteczku Krajeńskim. Świecenia 1937.

¹⁵⁷⁹ Ciemności ogarnęły ziemię – być może aluzja do wyrażenia z opisu śmierci Jezusa (Mt 27,45, Mk 15,33, Łk 23,44); w niektórych tłumaczeniach zamiast „ciemności”: „mrok ogarnął ziemię”.

2 października 1958

Runowo Krajeńskie – Orle. Czwartek.

7.00. Msza św. dla dzieci szkolnych, które recytują ministranturę pod kierunkiem małej przewodniczki. Wszyscy niemal obecni przystępują do Stołu Pańskiego. Przemawiam do dzieci i wyprawiamy je do szkoły.

8.00. Podczas Mszy św. dla rodziców wygłaszam dłuższą naukę o świętości życia rodzinnego. Krótka rozmowa z rodzicami na cmentarzu.

Po śniadaniu oglądamy kościół, w którym bardzo umiejętnych renowacji dokonał ks[iądz] proboszcz¹⁵⁸⁰. Odkrobał z farby odrzwia piaskowcowe, gzymsy, balustradę kamienną na chórze, w prześwitach pod chórem odsłonił piękne rzeźby. Wróciły do świątyni portrety Orzelskich¹⁵⁸¹, odnowione przez Urząd Konserwatorski. Nie nadają się jednak do świątyni i powinny być umieszczone gdzie indziej, najlepiej w kruchcie pod chórem. Niszczeją inkrustowane drzwi. Piękna łoża nad zakrystią wymaga gruntownej odnowy. Zakrystia ubogo zaopatrzona. Na cmentarzu grzebalnym piękny starodrzew; radni chcieli uzyskać pozwolenie na wycięcie go. Wyjaśniam, że to jest cała ozdoba cmentarza. Odwiedzamy organistę, który mieszka daleko od kościoła; dobry człowiek, pracy się nie wstydzi, wychowuje sześcioro dzieci. Wracamy na plebanię, odwiedzamy matkę księdza, staruszkę, którą opiekują się siostry księdza, młode jeszcze kobiety. Ks[iądz] M[usiiał] ma zmysł gospodarczy; nadałby się do większej, zaniedbanej parafii.

Po obiedzie rozmawiam z młodym księdzem¹⁵⁸², któremu zabrano hektograf¹⁵⁸³, przechowywany u jednego z radnych. Odbijał na nim pieśni religijne. Posądzono go o powielanie tekstów Instytutu Prym[asowskiego]. Jest wylękniony, gdyż dotychczas nie miał do czynienia z tymi panami. Daję mu radę, jak ma się bronić.

14.45. Udaję się do kościoła, błogosławię niemowlęta, żegnam parafian i wyjeżdżam do par[afii] Orle.

Po drodze spotykamy wiele Milicji Obyw[atelskiej] na motocyklach i rowerach, rozrzuconej wzdłuż drogi. Wszyscy w pozycji służbowej. Widocznie wracają dawne policyjne czasy. Droga wiedzie przez **Zabartowo**, **Wiele**, później brukiem i polną drogą pełną wybojów. Zaczyna się chmurzyć, idzie na odmiannę.

15.00. Stajemy przed kościółkiem w Orlu. Lud oczekuje w szyku procesyjnym. Jest rektor z Górki Klasztornej¹⁵⁸⁴. Mała dziewczynka z^a wierszem tak dobrze znanym i przedstawiciel rady par[afialnej] głoszą swoje życzenia. Kościółek niewielki, zabytkowy gotyk,

^a Tu w rękopisie dwa wyrazy dobrze już przekreślone ręką autora.

¹⁵⁸⁰ Chodzi o ks. Adama Musiała.

¹⁵⁸¹ Chodzi o portrety fundatorów kościoła murowanego Elżbiety i Jana (1551–1617) Orzelskich, pochowanych w podziemiach kościoła.

¹⁵⁸² Brak danych. Prawdopodobnie chodzi o wikariusza w Runowie Krajeńskim.

¹⁵⁸³ Rodzaj powielacza; skonstruowane pod koniec XIX w. urządzenie do sporządzania odbitek dokumentów.

¹⁵⁸⁴ Franciszek Bieliński MSF (1917–2005), rektor i proboszcz w Górcie Klasztornej 1953–1959. Wstąpił do nowicjatu misjonarzy św. Rodziny 1939, śluby wieczyste i święcenia 1944.

z piękną kopią Madonny Sykstyńskiej w zbyt wielkim ołtarzu jak na niewielką kaplicę. Ale całość jest miła, chociaż chór zbyt wysoko. Brak tu organisty; kilka dziewcząt krzyczy jakieś „pozdrawienie”. Dzieci tłoczą się przy ołtarzu. Wielkie ławki zajmują dużo miejsca, tak że reszta ludzi nie usiłuje nawet wejść do środka. Gdyby wyrzucić z połowę ławek, byłoby tu lepiej. Ale ławki są głównym dochodem kasy parafialnej, służącym na pokrycie remontów.

Ks[iądz] proboszcz B[orowczyk]¹⁵⁸⁵ składa b[ardzo] ogólnikowe sprawozdanie ze stanu duchowego parafii. Narzeka głównie na ducha zemsty i nienawiści, jaki się utrzymuje wśród ludzi. Moje przemówienie omawia cele wizytacji par[afialnej]. Ks[iądz] proboszcz wiele mówił o najbiedniejszej parafii w diecezji; wyjaśniam ludziom, że w stolicy Polski jest dwanaście parafii bez kościołów. Sam Chrystus zaczął od stajenki betlejemskiej. Zresztą warunki tu nie są najgorsze, a ks[iądz] proboszcz jest dobrym gospodarzem.

Wszystko odprawiamy razem. Po procesji żałobnej zaraz jest bierzmowanie 120 dzieci i młodzieży, katechizacja i nabożeństwo różańcowe. Katechizacja o N[ajświętszej] Maryi P[annie] ujawniła, ile dzieci umieją powiedzieć o Matce Bożej. Pracujemy w kościele niemal do godz. 18.30.

Przed kościołem gromada dzieci i kobiet ma chęć na gawędę. Dość długo sobie rozmawiamy. Po czym odjeżdżam do plebanii, odległej od kościoła około pół kilometra.

Jest tu rada par[afialna] na podwieczorku; kilku dzielnych rolników i jedna gospodyni opowiadają o sytuacji ekonomicznej wsi. Na kościół nie szczczędzą ofiar, widząc w nim nadzieję przetrwania. Są ciekawi, jak wygląda obecna sytuacja Kościoła. Oburzają się na awanturę o krzyże w szkołach. Interesują się moimi losami w więzieniu.

Po odejściu radnych paraf[ialnych] przeglądam księgowość, która jest zrobiona od ręki. Poprzednik księdza B[orowczyka] chorował (ks. **Ciesielski**¹⁵⁸⁶), a staruszek ks. **Górski**¹⁵⁸⁷ takimi sprawami się nie zajmował. Trzeba było wszystko zrobić.

Istnieje tu problem budowy kościoła w Witosławiu, gdzie dziś jest mała kapliczka, rozbudowy kościoła zabytkowego w Orlu i scalenia ośrodka parafialnego. Plebania dziś leży dość daleko od kościółka. Trzeba się zdecydować albo na podział parafii i tworzenie drugiej w W[itosławiu], albo na zbliżenie plebanii do kościoła w O[rlu].

3 października 1958

Orle – Zabartowo. Piątek.

Od wczorajszego wieczora pada deszcz, znaleźliśmy się na miękkim terenie z naszym fordem. Pomimo deszczu dziś rano już od godz. 5.30 byli ludzie w kościółku i spowiadali się.

¹⁵⁸⁵ Czesław Borowczyk (1921–1971), ksiądz. W 1957–1971 proboszcz parafii św. Macieja Apostoła w Orlu (pow. nakielski). Świecenia 1947.

¹⁵⁸⁶ Lech Ciesielski (1920–1997), ksiądz. W 1952–1957 proboszcz parafii św. Macieja Apostoła w Orlu. Świecenia 1949. W 1968–1995 proboszcz parafii św. Marii Magdaleny w Kwieciszewie.

¹⁵⁸⁷ Wiktor Górski (1878–1965), ksiądz, pułkownik. W 1946–1952 proboszcz parafii św. Macieja Apostoła w Orlu. Następnie jako emeryt zamieszkał w Wyrzysku. W 1893–1898 w wojsku niemieckim jako oficer wysłany do Kamerunu. Świecenia 1903. Kapelan w Wojsku Polskim 1919–1932. Więzień obozów Stutthof i Dachau.

7.30. Odprawiam wotywę o Sercu Pana Jezusa i odprawiam nabożeństwo wynagradzające oraz wygłaszam przemówienie o wpływie jednoczącym łaski uświęcającej na rodzinę. Do Stołu Pańskiego przystąpili niemal wszyscy obecni, w czym sporo dziewcząt ze szkół licealnych. Ponieważ nie ma tu organisty, chór jest „domorosły”, może nieco krzykliwy, zdrowych głosów dziewczęcych, ale poprawnie wykonujący różne pieśni mszalne. Prowadzi ten chórek jakiś młody gospodarz.

Po nabożeństwie błogosławię dzieci i oglądam kościół i zakrystię. Wielki obraz M[atki] Bożej w ołtarzu został niedawno odnowiony, zdaje się bez wiedzy kurii m[etropolitalnej]. Księża na ogół nie odwołują się do Komisji Art[ystycznej] przy K[urii] M[etropolitalnej] G[nieźnieńskiej], posługując się domorosłymi artystami. I ten obraz Madonny Sykstyńskiej miał odnowić i odmalować jakiś „ukryty talent”. Kopia była dobra, ale artysta nieco zgubił rysy kopii, tak iż to trzecie wydanie wiele ucierpiało. Kościół posiada wiele tablic rodziny Koczorowskich¹⁵⁸⁸, które po latach 20 należałoby przenieść na inne miejsce. Miejscowe niewiasty zajęły się kościółkiem i one to – jak fama głosi – otynkowały wewnątrz kościoła i jak mogły dosięgnąć wysoko, pomalowały na czerwono. Kościół wiele stracił; należałoby obmyślić plan wydobycia go spod tynków.

Po nabożeństwie kobiety z **Witosławia** pytały, czy można liczyć na dojazd nasz do W[itosławia]. Droga wynosi zaledwie 2 km, ale po rozmokłej drodze wóz nasz nie dojedzie, a powózką trudno jechać. Z ciężkim sercem rezygnujemy z wyprawy do wsi, która jest właściwym ośrodkiem parafii, w którym powinien być wybudowany kościół parafialny. Orle leży na krańcu parafii.

Dzwonimy do Zabartowa, by nam przysłano na wszelki wypadek powózkę. Gdyby auto utknęło, pojedziemy pojazdem. Ostrożny p. **Stanisław**¹⁵⁸⁹ przewiduje wszystko, gdyż nasz wóz b[ardzo] się ślizgał po obmokłej drodze.

14.00. Pożegnanie z **Orlem**. Pomimo niepogody w k[ościel]e jest przeszło 200 osób, matki z dziećmi, które błogosławię. Krótkie przemówienie ks[iędza] proboszcza¹⁵⁹⁰ i moje. Jeszcze oglądamy świątynię od zewnątrz. Właściwie nie jest otynkowana, tylko zamazana tynkiem i pomalowana na czerwono. Tynk odpada w dolnych partiach. Łatwo będzie to odbić i wymyć. Wypadnie też wymienić nieco cegły. Można przypuszczać, że ta cegła jest zniszczona i dlatego kobiety orzelskie przystąpiły do remontów.

Przeprawa do Zabartowa jest niemal tragiczna; wóz nasz ślizga się od rowu do rowu. Pan Stanisław mistrzowsko omija drzewa i słupy. Wpadamy w głębokie doły pełne wody, istne fontanny tryskają spod kół. Koni, o które prosiliśmy, nie było. Dopiero na skrzyżowaniu dróg, już na szosie, zauważyliśmy pyszną karocę i cztery konie. Ale tutaj już są nam niepotrzebne. Są też motocykle i rowery. Dziewczęta w białych, letnich blu-

¹⁵⁸⁸ W XIX w. majątek Orle należał do rodziny Koczorowskich, którzy odnowili zniszczony kościół i są w nim pochowani.

¹⁵⁸⁹ Stanisław Maciejak, kierowca prymasa.

¹⁵⁹⁰ Chodzi o ks. Czesława Borowczyka.

zeczach. Musiałem je zganić za nieroztropność. Jakaś *mulier fortis*¹⁵⁹¹ zatrzymuje nas. Trzeba wysłuchać jej mowy i wierszy małych dzieci. Pada deszcz.

15.05. Prawie o czasie stajemy przed kościołem w Zabartowie, pod wysoką, czerwoną bramą gotycką, na tle wyniosłej, czerwonej fasady. Stoi tu ciżba ludu zabartowskiego i z sąsiednich parafii. Deszcz ustał. Dzieci deklamują chórowo jakiś bardzo trudny, niedostosowany do umysłów dziecinnych urywek domowej poezji. Młody gospodarz krótko wypowiada zapewnienie o wierności Ślubom Jasnogórskim.

Wchodzimy do świątyni, która w bocznych częściach jest zastawiona rusztowaniami. Trwa odnawianie kościoła. Maluje prof. **Szwartz**^{a 1592}, umieszczając wielkie obrazy, mocno przeludnione. Jest ich już cały szereg. W prezbiterium cztery historyczne kompozycje, nad łukiem tęczowym jedna wielka. Na ścianach nawy głównej wyrastają święci polscy. Myśl przewodnia: tysiąclecie chrześcijaństwa.

Przebieg uroczystości jest zwykły: krótkie sprawozdanie duszpasterskie ks. J[ana] **Kozińskiego**¹⁵⁹³, bardzo młodziutkiego jeszcze proboszcza, moje kazanie, procesja żałobna, bierzmowanie (221), katechizacja o Matce Bożej i Różaniec. Wszystko trwa trzy godziny. Pod koniec dzieci już okazują zmęczenie. Panuje ład i porządek, jakkolwiek ks. K[oziński] j[est] nieśmiały, mówi głosem przyciszonym.

Na podwieczorku poznaję prof. Sz[wartza] i radę par[afialną]. Jest tu nawet kierownik szkoły¹⁵⁹⁴; nauczycieli nie było ani w Runowie, ani w Orlu.

Oglądamy księgowość parafialną.

Przyjmuję jeszcze delegację matek. Było ich pięć. Każda miała więcej niż pięcioro dzieci.^b

4 października 1958

Zabartowo – Bydgoszcz. Sobota.

6.30. W kościele zebrali się rodzice; przeważają kobiety, jest nieco dzieci i młodzieży. Msza św. wotywna na I sobotę miesiąca o Sercu Niepok[alanym] Maryi. Tam też jest motyw do przemówienia, słowa Chrystusa do Maryi: „Oto syn Twój”¹⁵⁹⁵. Te słowa odnoszą się do Maryi, której Chrystus ukazuje nową rodzinę. Ale mogą odnosić się i do każdej matki ziemskiej, której Bóg przypomina obowiązki wobec dzieci. Prawie wszyscy przystępują do Stołu P[ańskiego].

^a *W rękopisie pisownia: Szwarec.*

^b *W rękopisie ten akapit napisany jest w poprzek strony na lewym marginesie.*

¹⁵⁹¹ Łac. silna, mężna kobieta.

¹⁵⁹² Marian Szwartz (1906–2001), artysta malarz. Autor polichromii w prawie 20 zabytkowych obiektach w Polsce oraz około 200 projektów witraży.

¹⁵⁹³ Jan Koziński (1926–2014), ksiądz. Świecenia 1951. W 1956–1963 proboszcz parafii św. Jakuba Apostoła w Zabartowie (pow. sępoleński), 1963–2002 proboszcz parafii św. Andrzeja Boboli i św. Antoniego z Padwy w Złotnikach Kujawskich, wicedziekan, następnie dziekan.

¹⁵⁹⁴ Brak danych.

¹⁵⁹⁵ Por. J 19,26b.

Zaraz po śniadaniu organizuje się dwa wyjazdy do filii parafialnych: w Sitnie i w Rościminie.

9.10. Jedziemy naprzód do Sitna, odległego o siedem i pół k[ilo]m[etra]. O samochodzie mowy nie ma. Wielką karocę ks. Skowrońskiego¹⁵⁹⁶ z Wielowiczi^a ciągną cztery konie. Ogromne błoto nie tylko na groblach między jeziorami, ale na całej przestrzeni. Droga pełna wybojów i wody błotnistej po całonocnym deszczu. Ale dobrze, że pojechalśmy. Czekał tu na nas lud w wielkiej liczbie, z mnóstwem małych dzieci. Duży kościół protestancki, oddany do użytku Kościoła kat[olickiego] po październiku. Ks[iądz] proboszcz¹⁵⁹⁷ przyjeżdża tutaj co drugą niedzielę. Lud gromadzi się licznie. Kościół jest świeżo odmalowany, zachował jednak swój charakter zboru protest[anckiego], z balkonami. Wygłosiłem do zebranych naukę o pokojowym współżyciu dzieci Bożych, pobłogosławiłem niemowlęta. Wśród obecnych znalazła się też Włoszka, która wyszła za żołnierza z armii Andersa, przybyła z nim do Polski, nauczyła się języka polskiego i przykładnie wychowuje dzieci. Żyją zgodnie, chociaż tęskni do ojczyzny i przed dwoma laty jeździła do swoich. Wielce się uradowała, słysząc język włoski.

11.00. Wracamy do Zabartowa tą samą drogą; przepręgnięto konie i ciągniemy dalej do **Rościmina** po równie błotnistej drodze, 5 km. Konie gorsze, chociaż droga lepsza. I tu przed kościółkiem poprotestanckim, oddanym przed rokiem katolikom, czeka rzesza ludzka. Cieszą się bardzo. Witają nas dzieci. Przemawiam, błogosławię niemowlęta, gawędzę przed kościółkiem z zebranymi i w powrotną drogę. Dobrze, że dojechaliśmy, gdyż ludzie b[ardzo] oczekiwali. Byłoby wiele żalu, gdybyśmy nie dojechali.

Po drodze oglądamy **cmentarz** grzebalny, do niedawna zarosły dziko, dziś wydobyty na światło. Ks[iądz] K[oziński] podzielił pracę na 15 kwater i każdą przydzielił osobnej grupie. Pracowano wytrwale. Dziś trzeba zadrzewić. Radzę posadzić brzozę, która szybko rośnie i dostarcza opału.

14.00. Na obiedzie są księża z całego dekanatu. Żartują sobie i są w dobrym usposobieniu. Z dziekanem żyją za „pan brat”.

15.00. Pożegnanie parafian, błogosławieństwo dzieci i odjazd. Niedolą naszą są dwie ekipy: rowerzystek i motocyklistów. Nie można ich przekonać, by nie jechali daleko. Przewodzi im jakaś herod-baba, która nie da dojść do słowa. Nie można im odmawiać, bo oni cierpieli; opisano ich za jakieś przedstawienie. Dziś chcą się pokazać. Wszystko by uszło, gdyby nie to, że rower nie da się pogodzić z motocyklem, a ten z autem. Całą drogę targujemy się. Udało się nam ich wyminąć na czwartym kilometrze. Zatrzymujemy się. Chcę przekonać „heroda”, by dalej nie jechali, gdyż dziewczęta jadą w lekkich ażurowych bluzeczkach i są

^a W rękopisie omyłkowo: Wielczy.

¹⁵⁹⁶ Edward Skowroński (1913–1971), ksiądz. W 1947–1966 proboszcz parafii św. Marii Magdaleny w Wąwelnie koło Więcborka (dekanat nakielski). Świecenia 1939. Rektor kościoła Najświętszego Zbawiciela w Pleszewie 1966–1971; wicedziekan dekanatu pleszewskiego. Radca duchowny. Więzień obozów koncentracyjnych, m.in. Dachau.

¹⁵⁹⁷ Chodzi o ks. Jana Kozńskiego.

już mokre; w drodze powrotnej pozaziębają się. Nic to nie działa na „heroda”, który jest w porządnym swetrze. Wreszcie rozbiliśmy grupę i każdej z osobna podziękowaliśmy, odpowiadając do domu. Motocyklistów złapaliśmy pod Mroczą i wysłaliśmy do domu. To już resztki inicjatywy prywatnej. Jesteśmy sami na drodze do Bydgoszczy.

16.15. W B[y]dg[oszczy] par[afia] św. Wincentego.

19.00. Na nabożeństwie dla matek wygłaszam kazanie, całe osnute na tle Ewangelii według św. Jana: „Oto syn Twój”¹⁵⁹⁸. To, co Chrystus przekazał Matce swej pod Krzyżem – syna – to dziś zda się mówić z ołtarzy do każdej matki, ukazując dziecię jako największe dobro doczesne świata, jako największą radość^a ludzi.

5 października 1958

Bydgoszcz. Niedziela.

Cały niemal dzień spędzam na ambonie.

8.00. W kaplicy przy farze, w domu rekolekcyjnym zebrali się **pielęgniarki okręgu bydgoskiego** i inowrocławskiego na swój dzień skupienia. Jest kilku lekarzy i lekarek. W kaplicy przeszło 200 pielęgniarek. Dołączyli się i inni. Ekipa gnieźnieńska prowadzi nabożeństwo. Ks[iądz] Zientarski¹⁵⁹⁹ dyryguje śpiewami; ks. **Więckowski** i ks. **Pomin**¹⁶⁰⁰ zajmują się służbą zdrowia tego okręgu. Ks[iądz] **Hanelt**¹⁶⁰¹ jest obecny. Ks[iądz] **Czer-niak** zagaja. Ja odprowadzam Mszę św. i wygłaszam przemówienie na tle lekcji mszalnej z XIX p[ost] P[entecosten]¹⁶⁰² – *renovamini spiritu mentis*¹⁶⁰³. Po Mszy św. pielęgniarki przyjmują nas śniadaniem w sąsiedniej salce konferencyjnej. Otrzymują św. Łukasza, obrazki i błogosławieństwo.

10.00. W międzyczasie zebrali się **akademy** bydgoscy i toruńscy na swoje miesięczne nabożeństwo. Zajmuje się nimi ks. **Więckowski**. Mają tu się zbierać częściej. Akademicka przemawia w otoczeniu kilku kolegów. Przyrzekają wierność Kościołowi Św[iętemu]. Wygłaszam do nich przemówienie i błogosławie. Wracam do ks[ięży] misjonarzy¹⁶⁰⁴.

12.30. W k[ościel]e oo. Jezuitów jest nabożeństwo **dla inteligencji zawodowej**: prawników, lekarzy, nauczycieli itp. Mała dziewczynka wygłasza pompatyczny, długi wiersz. Mszę św. *coram SSmo*¹⁶⁰⁵ odprowadza jeden z ojców. W czasie Mszy św. wygłaszam kazanie

^a W rękopisie dwukrotnie powtórzony wyraz: radość.

¹⁵⁹⁸ J 19,26.

¹⁵⁹⁹ Chodzi o ks. Władysława Zientarskiego.

¹⁶⁰⁰ Tadeusz Pomin (1920–1985), ksiądz. W 1957–1971 proboszcz parafii św. Stanisława BM na osiedlu Siernieczek w Bydgoszczy, 1971–1985 parafii św. Michała Archanioła w Gnieźnie; dziekan gnieźnieński. Świecenia 1948.

¹⁶⁰¹ Franciszek Hanelt (1894–1971), ksiądz. W 1946–1966 proboszcz parafii św. Marcina i św. Mikołaja w Bydgoszczy (fara). Świecenia 1922. W czasie drugiej wojny kapelan AK. Odbudował z ruin bydgoską farę i kościół Klarysek. Duszpasterz głuchoniemych.

¹⁶⁰² Łac. XIX Niedziela po Zesłaniu Ducha Świętego (według kalendarza przedsoborowego).

¹⁶⁰³ Łac. odnawiać się duchem w myśleniu (por. Ef 4,23).

¹⁶⁰⁴ Czyli do parafii św. Wincentego à Paulo, obsługiwanej przez księży misjonarzy św. Wincentego à Paulo.

¹⁶⁰⁵ Łac. powszechnie używany skrót od *coram Santissimo Sacramento* (przed Najświętszym Sakramentem); termin z liturgii przedsoborowej.

różańcowe na tle trzech części: radosnej, bolesnej i chwalebnej – droga człowieka i Kościoła przez życie i dzieje. W części bolesnej omawiam współczesne bóle ludzi zawodu, głównie prawników, nauczycieli i lekarzy. Trwa to nabożeństwo dwie godz[iny]. Ks[iądz] Zientarski kieruje śpiewem¹⁶⁰⁶. Świątynia jest tak przepełniona, że trudno oddychać. Słuchacze dobrani. Obiad szybki u ks[ięży] jezuitów. Powrót do ks[ięży] misjonarzy.

15.30. Brat Ciesiołka TJ¹⁶⁰⁷.

18.00. W k[ościel]e św. Wincentego zebrała się dziatwa i młodzież szkolna od lat 14 wzwyż. Jest ich bardzo dużo, chociaż nie brak tu i starszych. Po Mszy św. wygłaszam do zebranych przemówienie o najważniejszych zobowiązaniach Ślubów Jasnogórskich. Wierność Bogu p[rzeciw]ko ateistom bydgoskim; wierność krzyżowi, którego już nie ma na salach szkolnych, ale musi być na sercu; wierność Ewangelii – czytanie się; życie w łasce uświęcającej; walka z wadami, nabywanie cnót. Trwa to godzinę.

19.00. Wieczera w towarzystwie ks[ięży] misjonarzy.

6 października 1958

Bydgoszcz – Chomętowo – Gniezno. Poniedziałek.

7.30. Msza św. w k[ościel]e św. Wincentego. Wiele ludzi przystępuje do Stołu P[ąńskiego]. Gromadka dzieci z katechizacji podstawowej pokazuje mi swoje zeszyty od religii. Drugą grupę dzieci od katechizacji spotkałem przed kościołem.

10.00. Zebranie duchowieństwa okręgu Bydgoszcz–Inowrocław. Bierze udział w zebraniu około 200 księży, wygłaszam długi referat n[a] t[emat]: *Obecna sytuacja Kościoła w Polsce* (2 godziny).

Odwiedziłem nowo powstałą parafię w **Jachcicach** pod B[y]dg[oszczą]. Zebrał się lud ze swoimi kapłanami, chociaż nawiedzenie miało charakter prywatny, informacyjny o obecnym stanie pracy. Wszystko tu robią ludzie sami: budowali kaplicę, sporządzają sprzęty liturgiczne, ornaty, dzwonki, lichtarze itp. Zapał tych ludzi jest budujący. Właśnie murarze pracują przy budowie domu plebańskiego i krzyczą z dachu pełni radości.

13.00. Obiad z duchowieństwem biorącym udział w zebraniu, fotografia z ks[iężmi] misjonarzami.

15.00. Wyjazd do **Chomętowa** na poświęcenie^a kamienia węgielnego w budującym się k[ościel]e. Jedzie z nami dziekan szubiński ks. Brunon **Schmidt** z Łabiszyna, ks. H[enryk] **Raiter** i ks. J[an] **Czerniak**. Na 16.00 jesteśmy na miejscu. Wszyscy czekają przy bramie cmentarnej. Przed nami dwie budowle: na lewo wznoszone mury nowej świątyni, na prawo barak kaplicy aktualnej. Pracuje tu ks. **Siwa**¹⁶⁰⁸, dzielny kapłan, który podjął

^a Tu w rękopisie przekreślony wyraz: kościoła.

¹⁶⁰⁶ Chodzi o ks. Władysława Zientarskiego.

¹⁶⁰⁷ Ciesiołka SJ, brat. Brak danych.

¹⁶⁰⁸ Roman Siwa (1915–1992), ksiądz. W 1949–1984 proboszcz parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Chomętowie (pow. nakielski). Budowniczy kościoła mimo licznych szykan ze strony władz komunistycznych. Świecenia 1940. Więzień obozu w Dachau. Radca duchowny 1970, prałat, kapelan Jego Świątobliwości.

wielki wysiłek. Parafia buduje już drugi kościół w tym wieku; pierwszy zburzyli Niemcy, materiał wywożąc na budowę gospodarczych budynków i chlewni. Pozostał pusty plac. Dziś wznosi się już masyw do wysokości okien; jest ukończone podziemie, gdzie na spadku terenu zaznaczają się ściany salek parafialnych. Buduje inż[ynier] **Holas** według własnego projektu.

Uroczystość odbywa się wewnątrz murów, które dziś obsiadły dzieci i młodzież. Ludzie są b[ardzo] zainteresowani sprawą i pilnie śledzą przebieg uroczystości. Wmurowano urnę w ścianę i tablicę marmurową. Kościół zapowiada się pięknie, zwłaszcza portyk podcieniowy.

Po poświęceniu k[ościół]a odprawia się Różaniec, po czym wygłaszam przemówienie z ambony, odbierane przez magnetofon. Cała uroczystość trwa dwie i pół godziny.

Po wieczery wyjazd do Gniezna; stajemy w domu na godz. 20.00. Otrzymuję wiadomość, że w W[arsza]wie zmarł ks. kanonik Jan **Kuczyński**¹⁶⁰⁹ z kapituły łowickiej.

Nadchodzą wiadomości o chorobie Ojca Świętego¹⁶¹⁰.

7 października 1958

Gniezno. Wtorek.

Po Mszy św. przychodzi bp **Bernacki**, z którym długo debatujemy nad sprawą zatrzymanych robót w bazylice.

O godz. 9.00^a oglądamy stan prac. Budowany jest ołtarz nowy z białego kamienia. Już znikły wszystkie rusztowania, które zaciemniały prezbiterium. Mamy przed sobą olbrzymią halę; katedra wyolbrzymiała. Prowadzone są prace^b kamieniarskie przy cokołach filarów. Bardzo pięknie kształtują się prześwity w absydzie; tych siedem prześwitów to chyba najpiękniejszy fragment całej bazyliki. W wykopach znajduje się ciągle relikty z dawnej katedry gotyckiej. Znalezione duży fragment, który może pochodzić z łuku tęczowego; jest rzeźbiony w sztucznym kamieniu. Rozebrano już całą bramę lewą i pół prawej; dalej roboty się tu nie posuwają.

Grupa dzieci poznańskich zwiedzających katedrę prosi o błogosławieństwo ze swoją nauczycielką.

10.00. **Konferencja dla duchowieństwa** okręgu Gniezno–Jarocin n[a] t[emat]: *Obecna sytuacja Kościoła*. Mówię prawie trzy godziny. Zarządzamy modlitwy o zdrowie Ojca Świętego, gdyż wiadomości są niepokojące.

13.00. Po obiedzie wspólnym z księżmi wracam do domu.

^a W rękopisie omyłkowo: 90.00.

^b Tu w rękopisie przekreślony wyraz: nad.

¹⁶⁰⁹ Jan Kuczyński (1880–1958), ksiądz. Święcenia 1905. Od 1906 do końca życia wychowawca i duszpasterz w Instytucie Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie. W powstaniu warszawskim kapelan plutonu głuchoniemych AK, wchodzącego w skład 4. kompanii Zgrupowania „Siekiera”. Kanonik kapituły łowickiej.

¹⁶¹⁰ Chodzi o papieża Piusa XII.

14.30. Ks[iądz] prob[oszcz] **Kijewski** z Kruszwicy informuje o postępie prac rero-manizacyjnych w kolegiacie. Wybudowano nowe stropy na poziomie niższym; przystąpi się później do zakładania więźby pod nowy dach, obniżony.

16.00. Obraduje Wydział Duszpasterstwa. Sprawa zasadnicza – „świętość parafii”; pragnę ją ustawić na płaszczyźnie: parafia dająca Boga, wierni – nosiciele Boga. Drugi problem: apostołstwo świeckich; by je należycie rozwiązać, trzeba naprzód rozstrzygnąć zagadnienie postawy kapłanów wobec świeckich, bo to jest główna przeszkoda w pozy-skiwaniu współpracy.

18.00. Ks[iądz] **Jerzy Stroba** z Katowic mianowany sufraganiem dla Gorzowa; dłuż-sza rozmowa, po czym informuję ks. S[trobę] o woli Stolicy Świętej. Przyjmuje z pewną ostrożnością, ale pokornie i ulegle. W czasie wieczery podają do wiadomości obecnych – ks. bp. **Bernackiego** i ks. J[ana] **Czerniaka** – nominację.

20.00. Wiadomość o poprawie zdrowia Ojca Świętego.

8 października 1958

Gniezno. Środa.

7.00. Msza św. dla kleryków w seminarium ar[cy]b[isku]pim, przemówienie i śniadanie z ks[iężmi] profesorami.

9.00. Rozmowa z ks. kan[onikiem] **Kłonieckim** o sprawach seminaryjnych.

10.30. B[isku]p nominat **Stroba** składa przysięgę w kaplicy, otrzymuje *mandatum apostolicum*, list do bp. **Pluty** i do bp. **Adamskiego**. Wpłynęły listy bp. **Bieńka**, który podtrzymuje swoje zastrzeżenia, które nie są dostatecznie uzasadnione.

Ks[iądz] kan[onik] **Zaręba** – sprawy sądowe.

B[isku]p **Bernacki** – sprawy administracyjno-personalne; mnóstwo kłopotów z mło-dymi kapłanami.

Ks[iądz] prof. **Zientarski**¹⁶¹¹ po zwolnieniu go z obowiązków prokuratora sem[inarium] omawia sytuację gospodarczą sem[inarium].

Kasjer K[urii] M[etropolitalnej] Gn[ieźnieńskiej] – p. **Olkiewicz**.

13.00. Na obiedzie bp **Bernacki**, bp **Stroba**, ks. **Czerniak**, ks. kan[onik] **Durzyński**, ks. **Zaręba**. B[isku]p S[troba] odjeżdża.

14.00. Z ks. **Durzyńskim** długa rozmowa o śmierci ks. kan[onika] St[anisława] **Tło-czyńskiego**. Ks[iądz] D[urzyński] jest zdania, że ks. T[łoczyński] jest ofiarą pasji mu-zycznej, poza czym nie widział nic na świecie; bał się ograniczenia swych prac i głęboko przeżywał to, że nie usiłowano^a mu te prace pomniejszyć. Wyjaśniam, że dla stanu zdrowia ks. T[łoczyńskiego] był groźny jego zapal muzyczny, który go wyczerpywał. Nie mógł odda-wać się jednocześnie nauczaniu w sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnym] i prowadzeniu Chóru

^a Niejasny sens sformułowania: nie usiłowano. Prawdopodobnie powinno być: usiłowano.

¹⁶¹¹ Chodzi o ks. Władysława Zientarskiego.

Prymasowskiego. By go oszczędzić, pozostawiliśmy mu chór, a wykłady w sem[inarium] były powierzone ks. Zientarskiemu. Ważną rzeczą był dla wychowania młodych księży kontakt ze śpiewem gregoriańskim, którego ks. T[łoczyński] nie brał pod uwagę, ograniczając się do Beethovena, Mozarta, Bacha itp. Ks[iądz] D[urzyński] zaryzykował porównanie: trumna ks. T[łoczyńskiego] stała na linii łuku tęczowego, jakby dwóch światów: tego, który odchodzi z bazyliki – barokowego, i tego, który wraca – gotyckiego. To symbol.

19.00. B[isku]p **Bernacki** i ks. **Czerniak** na wieczery. Po posiłku przedstawiam swój plan uzupełnienia Kapituły Prymasowskiej. Weszliby do kapituły: ks. A[ntoni] Słomkowski i ks. Palewodziński z kapituły kruszwickiej. Ks[iądz] Durzyński zostałby prałatem infulatem.

9 października 1958

Gniezno. Czwartek.

Godzina 3.52. Odszedł do Boga Ojciec Święty Pius XII, wielki odnowiciel powagi Kościoła w oczach całego świata, wskrzesiciel nauki *de Corpore Christi Mystico*, wytrwały obrońca pokoju ludzkości, przyjaciel praw ludzkich, chrześcijański humanista, „prawdziwy katolik” wszechstronną myślą o wszystkim, co ludzkie i Boże na ziemi i niebie, lojalny świadek zmagających się ideologicznych w naszej Ojczyźnie. Potężne wrażenie czynił ten Człowiek swoją umysłowością wszechstronną, gotowością służenia wszystkim, płodnością literacką, bezpośrednim kontaktem słowa z całym światem, swą gorącą pobożnością maryjną. Dyplomata z urodzenia, był głębokim ascetą o dziecięcej wrażliwości i pobożności. W osobistym kontakcie niezwykle łatwy i prosty, ojcowski, wrażliwy, wychodzący na spotkanie. Nigdy nie pozwolił sobie na słowo najmniejszej krytyki ani pod adresem Episkopatu Polski, ani też pod adresem rządu polskiego. Nigdy nie próbował nawet dawać jakichś wskazówek i dyrektyw, by nimi nie krępować ludzi żyjących w warunkach tak zmiennych. Modliliśmy się, by żył jak najdłużej, nawet gdyby już nie mógł pracować. Wielki kapitał moralny, jaki zdobył sobie w całym świecie, służyłby na wiele lat przymusowej bezczynności. Ale widocznie nie mógłby być bezczynny, skoro nawet chwile polepszenia w zdrowiu wykorzystał na rozmowy.

10.00. Rozmowa z bp. **Bernackim**; przedkładałam list do kapituły w sprawie nominacji nowych członków kapituły. Dziś ma się odbyć przyspieszona sesja *ad votum*¹⁶¹².

Ks[iądz] kan[onik] **Raiter**.

Ks[iądz] dr **Michalski**¹⁶¹³ przywiózł resztę elementów ołtarza i płytę marmurową.

15.00. Po obiedzie oglądam z bp. **Bernackim** prace w bazylice. Pracownicy kamieniarscy zestawiają podstawę ołtarza. Chodzi wiele wycieczek po katedrze, co raz proszą o błogosławieństwo.

¹⁶¹² *Lac.* do ślubowania.

¹⁶¹³ Chodzi o ks. Jana Michalskiego.

17.00. O[jciec] przeor¹⁶¹⁴ z Jasnej Góry i prof. **Torwirt** z Torunia w sprawie obrazu M[atki] Bożej dla archikatedry warszawskiej, do kaplicy Prymasowskiej. Będzie gotowy na połowę mies[iąca] i dostarczony z Jasnej Góry do archikatedry.

19.00. W katedrze po Różańcu wygłosiłem przemówienie o Ojcu Świętym Piusie XII.

10 października 1958

Gnieszno – W[arsza]wa. Piątek.

5.30. Po Mszy św. w kaplicy pożegnanie z kapitułą, która *in corpore*¹⁶¹⁵ zgłosiła się do Domu Prymasowskiego. Krótka rozmowa z prof. Cz[esławem] **Znamierowskim**¹⁶¹⁶, który tu wczoraj przybył i mówił o swoich cierpieniach po zgonie żony¹⁶¹⁷, przez kilka godzin. Wielkie, cierpiące dziecko, tak mało męskie pomimo swej teorii filozoficznej. Ale choruje na „życzliwość powszechną”, która go zbyt miękkim czyni wobec siebie.

8.15. Wyjazd z ks. Raiterem. Przed domem gromada dzieci, młodzieży, kobiet z kwiatami i życzeniami. Nad balkonem powiewa sztandar papieski spowity krepą.

12.30. W W[arsza]wie. Zgłasza się bp **Choromański**. Wstępna narada nad sytuacją. B[isku]p przewiduje, że nie będę miał trudności w uzyskaniu wyjazdu do Rz[ymu]. Miał rozmowę z min[istrem] **Sztachelskim**, protestował przeciwko napaści p. **Gomułki** na Episkopat. Minister milczał.

Odbyliśmy sesję kurialną, by ustalić porządek nabożeństw za Ojca Świętego i zarządzenia dla duchowieństwa archidiecezji.

13.30. Po obiedzie rozmowa z ks. dyr[ektorem] **Dąbrowskim**. Zlecam mu spotkanie z min[istrem] **Sztachelskim** w sprawie uzyskania wyjazdu do Rz[ymu]. Min[ister] **Sztachelski** na razie nie jest osiągalny. Może zaczyna grę, bo nie sposób, by już nie wiedział, co ma czynić.

11 października 1958

W[arsza]wa. Sobota.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] przerywana ciągle sprawami wyjazdowymi. Ks[iądz] **Dąbrowski** otrzymał oświadczenie przez telefon, że p. min[ister] **Sztachelski** nie przyjmie go, wszystko może załatwić dyr[ektor] **Lech**. Proszą, by uzgodnił z nami. Ostatecznie rozmawia z dyr[ektorem] L[echem], który już ma dyspozycję rządu na wszystko. A więc paszport dla prymasa i ks. Padacza bez zastrzeżeń, wszystko załatwione, łącznie z dewizami. Ks[iądz] **Goździewicz** nie chcą puścić. Radzimy ks. **Dą-**

¹⁶¹⁴ Chodzi o o. Korneliusza Jemiola OSPPE.

¹⁶¹⁵ *Lac.* w komplecie.

¹⁶¹⁶ Czesław Znamierowski (1888–1967), filozof, prawnik, teoretyk prawa, socjolog, etyk, profesor zwyczajny 1934; doktor h.c. UAM 1965. Od 1922 wykładowca na Uniwersytecie Poznańskim. Pracował także w Wyższej Szkole Handlowej w Łodzi i na UW. W 1940–1942 ukrywał się z rodziną w pałacu Zamoyskich w Kozłowie na Lubelszczyźnie, stąd bliska znajomość z prymasem Wyszyńskim.

¹⁶¹⁷ Izabela Znamierowska (1892–1957), żona prof. Czesława Znamierowskiego.

browskiemu, by wyjaśnił panu L[echowi], że kardynał musi mieć przy sobie kapelana i sekretarza. Wkrótce ks. D[ąbrowski] wraca i oświadcza, że zgadzają się na wyjazd ks. G[oździewiczza]. Najgorsza sprawa, że ks. G[oździewicz] nie wraca z urlopu, chociaż był wzywany telegraficznie. Potrzebny jest jego paszport, fotografie itp.

Ustalamy, że wyjazd do Rz[ymu] nastąpi w piątek 17 X [1958] wieczorem wagonem bezpośrednim, który zamawiamy w agencji Cooka¹⁶¹⁸. Trudności żadnych nie będzie według zapewnienia danego ks. **Kotowskiemu**.

Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] trwa do 14.00 i załatwia wszystkie najważniejsze problemy bieżące.

19.00. Zgłasza się ks. J[an] **Zieja**, Jerzy **Zawieyski** i St[anisław] **Stomma**. Starają się naszkicować sytuację. J[erzy] Z[awieyski] miał rozmowę z p. **Gomułą**, który zbyt wiele żalów wysuwa pod adresem Kościoła. Jednak gotów byłby rozmawiać z prymasem; ciągle podkreślał, że nie chcą prowadzić walki z Kościołem, a to, co czynią, jest „odповідzią” na najrozmaitsze posunięcia prymasa i hierarchii kościelnej.

W tej rozmowie padł projekt rozmowy „w cztery oczy”. Nie usuwam się i od niej. Może bez tak ciężkiego świadka jak p. C[yrankiewicz] będzie szło inaczej.

12 października 1958

W[arsza]wa. Niedziela.

Cały dzień pracuję nad sprawami zaległymi i przygotowaniem spraw dla kongregacji rzymskich. Wyprawiam o. **Wilka** do Opola i Bytomia, a ks. dr. **Kotowskiego** do Poznania.

18.00. W archikatedrze warszawskiej wygłaszam konferencję o Piusie XII po Mszy św. żałobnej i modlitwie różańcowej. Ogromny udział wiernych, którzy zalegli całą ul. Świętojańską. Zawiodły głośniki na ulicy. Gorąco straszliwe. Mówilem godzinę: charakteryzowałem Ojca Świętego 1) jako człowieka i obrońcę człowieczeństwa; 2) jako głowę nadprzyrodzonej organizacji miłości; 3) jako „dyplomatę-kapłana”; 4) jako liturgistę i papieża maryjnego; 5) w stosunku do Polski i do Warszawy. Czytałem teksty z przemówień Ojca Świętego.

Wieczorem wrócił ks. H[ieronim] **Goździewicz**.

13 października 1958

W[arsza]wa. Poniedziałek.

7.30. Na Mszy św. **matka gen[eralna] ss. zmartwychwstanek**¹⁶¹⁹ z Rzymu; krótka rozmowa po Mszy św. Zostaje jeszcze kilka tygodni w kraju.

¹⁶¹⁸ Agencja Cooka, pierwsze na świecie biuro podróży, założone przez Thomasa Cooka (1808–1892) w połowie XIX w. Od 1871 nazwa: Thomas Cook and Son.

¹⁶¹⁹ Teresa Janina Kalkstein CR (1888–1980), przełożona generalna siostr zmartwychwstanek 1938–1967. Zasłużona w dziele powstania i działalności polskiej szkoły w Rzymie w czasie drugiej wojny. Autorka książek o życiu i duchowości założycielek Celiny i Jadwigi Borzęckich. Do zmartwychwstanek wstąpiła 1911, śluby 1913. Pierwsza przełożona polskiej prowincji zmartwychwstanek 1928–1938.

10.00. Celebra pontyfikalna w archikatedrze za Ojca Świętego Piusa XII. Kazanie wygłosił ks. prał[at] Ugniewski – bardzo ładne. *Castrum doloris*¹⁶²⁰ odśpiewali: bp Choromański, bp Majewski, bp Niemira, inf[ulat] Mystkowski. Z dyplomacji byli: ambasador włoski¹⁶²¹, francuski¹⁶²², z poselstwa portugalskiego, Holandii i in[ni]. Zgłosili się do zakrystii z kondolencją.

13.00. Pani M[aria] **Skapska**¹⁶²³ w sprawie swego męża. Ma obawy o jego zdrowie, chociaż wie, że Bohdan pragnął iść do więzienia za sprawę Kościoła. Mec[enas] Bitner nie przejawia większego zainteresowania dla sprawy. Jeździł do Katowic. Wystosowałem list do p. B[itnera].

Od wczesnego ranka moi domownicy: ks. **Padacz**, ks. **Goździewicz** i ks. **Dąbrowski** biegają po urzędach w sprawie paszportów. Dyr[ektor] **Lech** pomaga, chociaż w urzędach, do których się zgłaszają, nic jeszcze nie wiedzą. Panuje tam straszny nieład i udręki ludzi i urzędników, którzy b[ardzo] źle odnoszą się do interesantów i są przez nich dręczeni.

Ks[iędzu] **Goździewiczowi** początkowo nie chciano wydać paszportu, ale ks. D[ąbrowski] zdołał przekonać, że kardynał musi mieć przy sobie kapelana i sekretarza.

Wreszcie zgodzono się; wydano mi paszport dyplomatyczny, a moim towarzyszom zwykły.

Postanowiłem wziąć też ks. dr. **Kotowskiego** i p. **Stommę**. Mamy cały wagon, który dość drogo kosztuje, ale gwarantuje spokój.

19.00. W k[ościel]le św. **Anny** wygłaszam konferencję o Ojcu Świętym.^a

21.00. Przyjechał ks. abp **Baraniak**, którego zostawiamy na gospodarstwie i dajemy zlecenie do podpisywania pilnych dekretów.

14 października 1958

W[arsza]wa. Wtorek.

7.30. Po Mszy św. A[ntoni] **Marylski** w sprawie jego wyjazdu do Francji.

Z[ofia] Zielińska¹⁶²⁴, siostry z Miodowej 16¹⁶²⁵, Dzieci z Marsa¹⁶²⁶.

9.00. Ar[cy]b[isku]p **Baraniak** – ustalamy, że przeniesienie zwłok kard. Hlonda nie będzie odłożone; dokonamy je 22 X [1958], jak było ustalone. Przewodniczyć będzie abp Baraniak.

10.00. Ks[iędz] **Subera** informuje o sytuacji w ATK. Chce pomagać prymasowi w rozstrzygnięciu sprawy Bielan.

^a W rękopisie po tym akapicie następuje większy odstęp, jakby autor planował dopisać później jeszcze dwie linijki tekstu.

¹⁶²⁰ Łac. zamek boleści; jednorazowy uroczysty wystroj katafalku związany z ceremonią żałobną zmarłych dostojników świeckich i kościelnych; tu: śpiewy żałobne towarzyszące tej celebracji.

¹⁶²¹ Pasquale Jannelli (1899–1965), dyplomata włoski, ambasador Włoch w PRL 1958–1962.

¹⁶²² Étienne Burin des Rozières (1913–2012), dyplomata francuski, ambasador Francji w PRL od 1 VIII 1958 do stycznia 1962. Jeden z najbliższych współpracowników prezydenta Charles'a de Gaulle'a.

¹⁶²³ Maria z Budnickich Skąpska, żona Józefa Bohdana Skąpskiego.

¹⁶²⁴ Zofia Zielińska, osoba ze środowiska instytutów świeckich.

¹⁶²⁵ Może tu chodzić o siostry elżbietanki z domu prowincjalnego i/lub o siostry pocieszytelki NSJ, których dom generalny także przekwaterowano do klasztoru Bazylianów przy ul. Miodowej 16.

¹⁶²⁶ Chodzi o członkinie „Ósemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego), zamieszkałe przy ul. Marsa.

10.15. P[an] **Studentowicz** – rozmowę odkładamy na później.

10.30. Ks[iądz] W[incenty] **Kwiatkowski** i ks. **Subera**. Składają memoriał w sprawie ATK. Projektują, by Bielany odbudowywać pod firmą ATK z funduszów archidiecezji. Uważam, że j[est] to zaciemnienie sytuacji, bo na własność archidiecezji nakłada się obciążenia państwowe. Będzie to dodatkowa trudność w odzyskiwaniu gmachu. Radzę prowadzić dalej starania o uzyskanie *Theologicum* dla Wydziału Teolog[icznego].

11.00. **Komisja Główna Episkopatu**. Obecni biskupi: Barda, Kałwa, Klepacz, Kaczmarek, Jop, Kominek, Choromański, abp Baraniak. Nieobecni: abp Baziak i bp Zakrzewski. Cel sesji: hołd Ojcu Świętemu Piusowi XII i sprawa podróży prymasa na konklawe^a. Wygłosiłem przemówienie, składając hołd zmarłemu papieżowi. Omawiamy wyjazd mój na konklawe; ks[ięża] b[isku]pi zgłaszają szereg dezyderatów dotyczących spraw rzymskich.

Omawialiśmy obecną sytuację religijną w Polsce. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** informuje o swej rozmowie z min[istrem] **Sztachelskim**.

13.00. Otrzymałem paszport do Rzymu; również ks. **Padacz** i ks. **Goździewicz**. Ks[iądz] **Kotowski** prowadzi starania. Rząd ucieszył się z propozycji mojej, by p. **Stomma** jechał do Rz[ymu].

15.15. Po obiedzie podejmujemy obrady nad sprawą religii w szkołach. Jest skłonność, by już wszcząć akcję obsadzania religii przez świeckich ludzi po usunięciu zakonów. Obrady skończyliśmy o godz. 16.00.

16.30. Rozmowa z bp. Klepaczem, Jopem, Kominkiem.

15 października 1958

W[arsza]wa. Środa.

7.30. Na Mszy św. s. Lidia, nazaretanka.^b

9.00. W[acław] **Bitner** informuje o przebiegu sprawy jasnogórskiej. Br[at] **Julian** został zwolniony i jest już na J[asnej] G[órze]. Sprawa była niewielka, szło o pobicie [funkcjonariusza] MO. Natomiast sprawa p. B[ohdana] **Skąpskiego** j[est] gorsza, gdyż jest chory. Zdaniem p. B[itnera], usiłuje się całą sprawę zamazać, tak by nie nadawać jej rozgłosu, by wszystko było bez świadków. Jest to sprawa niewygodna. Ma ją w ręku „robot partyjny”, nad którym czuwa ktoś z UB. Proszę, by na czas mej nieobecności p. B[itner] czuwał nad sprawą, by opiekował się p. Skąpskim. Jest zdania, że moje wystąpienie byłoby niecelowe.^c

W[acław] **Bitner** prosi o zaproszenie go przez instytucję naukową za granicę. Prosić [chce] Ojca Świętego, by Stolica Ap[ostołska] wyrwała akcję pokojową z rąk materialistów i komunistów, by wzięła ją w swoje ręce. By Ojciec Święty napiętnował **egoizm** narodów zachodnich, które nie myślą o wolności i pokoju narodów.

^a W rękopisie konsekwentnie stosowana łacińska pisownia: conclave (ale: konklawiści).

^b W rękopisie po tym akapicie jest większy odstęp, jakby przewidziany na późniejsze dopisanie dwóch linijek tekstu.

^c W rękopisie po tym akapicie pozostała wolna jedna trzecia strony. Następnym akapit znajduje się już na następnej kartce.

9.30. J.K.¹⁶²⁷ Dążenie do zmontowania frontu p[rzeciw]ko Chinom; ZSSR zabiega o przyjaźń do akcji, nie wyłączając Polski. W partii cementuje się psychikę trwania. Są nadal i to jest pociecha dla całości, ale jest bierność i brak inicjatywy. Nikną różnice przez bierność. W PZPR oceniono b[ardzo] negatywnie drastyczne wystąpienia p[rzeciw]-ko J[asnej] G[órze], przeciwko krzyżom itp. Uważa się, że niepotrzebnie dano większą wolność Kościołowi, a dziś niepotrzebne są drastyczne ograniczenia. Był wystosowany list do komórek partyjnych w sprawach wyznaniowych, stosunkowo łagodny. Uznano tam, że K[ościół] i partia dały sobie poparcie na płaszczyźnie interesów narodowych.

Przyczyna wystąpienia p[rzeciw]ko Kościołowi? Z jednej strony bierność w partii, a z drugiej Kościół się zdynamizował. Trzeba było przeciwstawić się temu. Sprawa krzyżów była najmniejsza, bo w nikogo nie uderzała personalnie, ale była drastyczna i dlatego odpowiadała celom demonstracyjnym. K[ościół] za bardzo się rozwinął w akcji religijnej. W p. G[omułka] odgrywały rolę i czynniki emocjonalne.

Po śmierci Ojca Świętego nastąpił zwrot. PZPR chce zatrzeć sytuację; nowy układ warunków K[ościół] i państwo może być korzystniejszy dla PZPR. Nie chcą zadrażniać konfliktów z Pr[ymasem] P[olski].

Konflikt z Kościołem nie może być zapisywany tylko na rachunek partii. Obudziły się po październiku 1956 i elementy mafijne w walce p[rzeciw]ko Kościołowi. W[ładysław] G[omułka] był w trudnej sytuacji: zezwalać na kluby kat[olickie], a odmawiać wolnomyślicielom było niełatwo. Wolnomyśliciele to głównie „heretycy partyjni”, powyrzucani z PZPR (np. Andrzej Nowicki¹⁶²⁸). Nie mają więc oni łatwej pozycji. Ukróćają ich, przykręcają środki finansowe (w „Argumentach” j[est] ciężko finansowo). Nie ma sielanki między partią a wolnomyślicielami.

Październik był też zwycięstwem i dla kół masonskich; musi być ciche porozumienie. Ta sprawa będzie silnie rzutować na przyszłość. Środowisko masonskie „Krzywe Koło”¹⁶²⁹ ma swych zwolenników w partii (Suchodolski¹⁶³⁰, Ossowski¹⁶³¹, Kotarbiński¹⁶³², Bień-

¹⁶²⁷ J.K. Brak danych. Prawdopodobnie ktoś z kręgów zbliżonych do partyjno-rządowych poufnie dostarczał prymasowi informacji, umożliwiających lepsze rozeznanie w sytuacji polityczno-społecznej.

¹⁶²⁸ Andrzej Nowicki (1919–2011), filozof kultury, historyk filozofii i ateizmu, religioznawca. Wykładowca 1952–1963 na UW, 1963–1973 na UW, 1973–1991 na UMCS. Od 1934 związany z ruchem socjalistycznym, członek PPS, 1948–1981 w PZPR. Po wojnie zaangażował się w propagandę antyreligijną, następnie związał się z masonerią; Wielki Mistrz Wielkiego Wschodu Polski 1997–2002. W 1958 członek OK FJN. Współzałożyciel i prezes Stowarzyszenia Ateistów i Wolnomyślicieli oraz Polskiego Towarzystwa Religioznawczego. Założyciel i redaktor naczelny pisma „Euhemer”.

¹⁶²⁹ „Krzywe Koło”, dyskusyjny Klub Krzywego Koła (nazwa od ulicy na Starym Mieście w Warszawie, gdzie odbywały się pierwsze spotkania) działał 1955–1962 i miał z pozoru charakter enklawy wolnej debaty ideowo-politycznej młodej inteligencji, krytycznej wobec władz komunistycznych. W rzeczywistości był inspirowany i nadzorowany przez władze partyjne i aparat bezpieczeństwa.

¹⁶³⁰ Witold Suchodolski (1887–1967), archiwista, zasłużony w ratowaniu i rewindykacji archiwaliów polskich i innych dóbr kultury po pierwszej i drugiej wojnie. Naczelny dyrektor archiwów państwowych 1932–1939 i 1945–1949. Od 1950 pracownik IBL PAN. Od młodości aktywny członek PPS.

¹⁶³¹ Stefan Ossowski (1897–1963), socjolog i teoretyk kultury. W 1945–1947 profesor UŁ, 1947–1963 wykładowca na UW (1951–1956 usunięty z UW z przyczyn politycznych).

¹⁶³² Tadeusz Kotarbiński (1886–1981), filozof, logik, etyk, profesor zwyczajny 1929. Wykładowca na UW 1918–

kowski, Kliszko, Morawski¹⁶³³, Jan Matejko¹⁶³⁴ – wnuk artysty, Rej¹⁶³⁵, Czapów¹⁶³⁶). Jest wielka intensyfikacja kół masonskich (Kuczyński¹⁶³⁷, Walter¹⁶³⁸, Legatowicz¹⁶³⁹). Grupy okultystyczne i esperantysty też.

Piasecki chciał wykorzystać konflikt z K[ości]łem i chciał stworzyć nową partię na podłożu wyznaniowym. Napisał artykuł; kontrola prasy zgodziła się tylko na druk wyznaniowych^a fragmentów. P[iasecki] nie zgodził się na to i zachorował. W PAX j[est] marazm. Wszelkie akty p[rzeciw]ko PAX ze strony St[olicy] Ap[ostolskiej] wzmacniają PAX. Jest odsunięcie się p. W[ładysława] Gomułki od B[olesława] P[iaseckiego]. Byłoby ważne izolowanie PAX-u przez odsuwanie ludzi takich jak Szczucka itp.

10.00. Wyjazd do **Czubina** na sesję gospodarczą i kurialną w towarzystwie ks. **Padacza** i **Modzelewskiego**. Przyjechali już bp Z[ygmunt] **Choromański**, bp **Majewski**, ks. prał[at] **Piotrowski**, ks. kan[onik] **Urbanek**. Oprowadzał nas po gospodarstwie ks. kan[onik] Jarzembki^b ¹⁶⁴⁰, administrator majątku Czubin. Rozbudował chlewnię, uporządkował stajnie i obory, odbudował spichlerz, zorganizował rzeźnię. Inwestycje ciągle jeszcze przerastają budżet zwyczajny.

W debatach sesji postanowiliśmy jako postulat opracowanie preliminarza budżetowego na r[ok] 1959, z tym że należy osobno potraktować budżet inwestycyjny, w ramach równowagi budżetu zwyczajnego.

–1961. Pierwszy rektor UŁ 1945–1949. Przewodniczący Polskiego Towarzystwa Filozoficznego 1927–1975. Prezes PAN 1957–1962. Członek wielu towarzystw naukowych polskich i zagranicznych. Doktor h.c. ośmiu uniwersytetów. Wiceprzewodniczący OK FJN 1958–1968.

^a *W rękopisie wyraz nadpisany ręką autora wyżej (czyli później) niż sąsiednie wyrazy.*

^b *W rękopisie:* Jarzembki.

¹⁶³³ Prawdopodobnie: Jerzy Morawski (1918–2012), poseł do KRN, na Sejm Ustawodawczy oraz Sejm PRL 1945–1965. Członek BP KC PZPR 1956–1960, odpowiedzialny za oświatę. Od maja do lipca 1956 redaktor naczelny „Trybuny Ludu”. Ambasador PRL w Wielkiej Brytanii 1964–1969. Członkiem Klubu Krzywego Koła był także Stefan Morawski (1921–2004), filozof, historyk estetyki, profesor UW (usunięty w 1968 po wydarzeniach marcowych), członek PPS, w 1948–1968 członek PZPR.

¹⁶³⁴ Aleksander Jan Matejko (1924–1999), socjolog, syn inżyniera Piotra Matejki (1889–1970). Adiunkt w Instytucie Budownictwa Mieszkaniowego 1953–1959 i od 1959 na Wydziale Filozoficznym UW. Stypendysta w USA 1957–1959. Związany z lewicowo-humanistycznym kręgiem skupionym wokół Marii i Stanisława Ossowskich, równocześnie identyfikujący się z chrześcijaństwem. Od 1970 w Kanadzie. Wykładowca na kilku uniwersytetach amerykańskich i kanadyjskich. Prezes Towarzystwa Kultury Polskiej w Edmonton.

¹⁶³⁵ Rej. Brak danych.

¹⁶³⁶ Czesław Czapów (1925–1980), żołnierz AK. Po drugiej wojnie jako student UW represjonowany i w 1953 więziony przez UB. Współpracownik tygodnika „Po Prostu” i Klubu Krzywego Koła. Pracownik biura listów w Polskim Radiu. Od 1960 pracownik naukowy na UW. Twórca warszawskiej szkoły resocjalizacji oraz Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji na UW (władze odmówiły mu profesury). Usunięty z UW 1976.

¹⁶³⁷ Kuczyński. Brak danych.

¹⁶³⁸ Walter. Brak danych.

¹⁶³⁹ Aleksander Legatowicz (1923–2009), elektronik i cybernetyk, ekonomista. Pracownik naukowy PW 1946–1960, 1952–1958 UW, 1959–1975 Instytutu Badań Jądrowych w Świerku, od 1973 UŁ. Poseł na Sejm PRL 1985–1989. Członek Rady Państwa 1987–1989.

¹⁶⁴⁰ Ludwik Jarzębski (1902–1975), ksiądz. Kapelan 1949–1968 prywatnej kaplicy w Czubinie, należącej do parafii św. Jakuba Apostoła w Rokitnie (pow. pruszkowski). Administrator majątku WSD w Czubinie. Święcenia 1928. W 1935–1949 proboszcz parafii św. Michała Archaniola w Izdebnie Kościelnym.

15.00. Sesja kurialna załatwiła najpilniejsze sprawy personalne. Oddałem pod opiekę diecezję ks. bp. **Choromańskiemu**, którego mianowałem dodatkowo trzecim wikariuszem generalnym.

18.00. Powrót do W[arsza]wy.

16 października 1958

Warszawa. Czwartek.

7.30. Po Mszy św. lekarze warszawscy z „Ogniska” z informacjami o biegu pracy. H[alina] D[oria] **Dernałowicz** i K[rystyna] **Popiel**¹⁶⁴¹ w sprawie Porozumienia Instytutów Świeckich¹⁶⁴².

Konsekracja kielicha dla ks. **Wacławskiego**^a 1643 z Człuchowa.

M[atka] **Adela** z Wydz[iału] Spraw Zak[onnych] – listy do wyższych przełoż[onych].

M[atka] Edyta w sprawie zaopatrzenia szpitala na Rakowieckiej.

10.00. Przygotowujemy nominację dla bp. Z[ygmunta] Choromańskiego na wik[ariusza] gen[eralnego] III. Jest to nominacja z okazji wyjazdu. Prosiłem bp. Ch[oromańskiego], by opiekował się domem na Miodowej, katedrą i całą diecezją na czas mojej nieobecności. A[rcyb]i[sku]p Baraniak będzie pilnował Sekretariatu, gdzie urzęduje o. Br[onisław] Wilk.

14.30. U św. Krzyża¹⁶⁴⁴ oglądam projekty na konkurs kościoła na polach bieleńskich. Wszystkie są straszne, jakieś walące się budy, bez zasad architektonicznych. Ostatecznie może być jeden do przyjęcia (24), wszystkie inne do odrzucenia.

W **archikatedrze** oglądamy kaplicę Prymasowską, Literacką i krucyfiks odnowiony.

17.00. **J.K.**¹⁶⁴⁵ Trwa plenum C[entralnego] K[omitetu]¹⁶⁴⁶, odkładane od dawna wiele razy. Idzie o umocnienie W[ładysława] G[omułki] przed wyjazdem do M[oskwy]. Zajmują się sprawami wsi; b[ardzo] negatywnie zareagowała wieś na *passus* o kolektywizacji wsi. Nie dąży się do tego szczerze, ale szło o wywarcie wrażenia na kompartie¹⁶⁴⁷. Główne zarzuty p[rzeciw]ko W[ładysławowi] G[omułce] to liberalizacja na odcinku wyznaniowym i wiejskim. Czy Październik ’56^b załamał się? Nie. Jak długo W[ładysław]

^a W rękopisie nazwisko napisane najpierw nieczytelnie, pod nim powtórzone czytelnie, ale niedokładnie.

^b W rękopisie: X’56.

¹⁶⁴¹ Krystyna Popiel (1906–1964), współzałożycielka z Haliną Dorią-Dernałowicz Instytutu Świeckiego Przemienienia Pańskiego, jednego z pierwszych świeckich instytutów życia konsekrowanego w Polsce.

¹⁶⁴² Porozumienie Instytutów Świeckich, projektowane w ramach budowania płaszczyzny współpracy, analogicznie do struktur Porozumienia Międzyzakonnego w przypadku zgromadzeń żeńskich bądź męskich. Obecnie: Krajowa Konferencja Instytutów Świeckich.

¹⁶⁴³ Antoni Wołek, potem Wołek-Wacławski (1901–1995), ksiądz. Od 1958 proboszcz parafii św. Jakuba w Człuchowie i dziekan człuchowski. Święcenia 1925. Kapelan ZWZ-AK, 1942–1945 ukrywał się pod nazwiskiem Wacławski. W 1945, ponownie zagrożony aresztowaniem za wspieranie podziemia antykomunistycznego, wyjechał na Ziemię Odzyskaną i do 1958 ukrywał się jako ks. Jan Wacławski. W 1946–1951 proboszcz parafii w Siecieminie i 1951–1958 parafii w Czarnem.

¹⁶⁴⁴ Chodzi o kościół św. Krzyża w Warszawie przy Krakowskim Przedmieściu.

¹⁶⁴⁵ J.K., zob. przypis pod datą 15 X 1958.

¹⁶⁴⁶ Chodzi o KC, czyli Komitet Centralny, organ kierowniczy PZPR, sprawujący najwyższą władzę pomiędzy zjazdami.

¹⁶⁴⁷ Ros. partie komunistyczne.

G[omułka] żyje, nie załamie się. Dąży on do wewnętrznej niezależności od M[oskwy] i to j[est] główny motyw działalności W[ładysława] G[omułki]. Jest on zdania, by siedzieć cicho, cieszyć się z odrobiny niezależności i nie drażnić M[oskwy]. Gdy idzie o „Po Prostu”¹⁶⁴⁸, można było załatwić spokojniej, ale przed wyjazdem do M[oskwy] W[ładysław] G[omułka] chciał pokazać, że trzyma się linii międzynarodowej. Przed każdym wyjazdem do M[oskwy] tow[arzysz] G[omułka] robi rzeczy niepopularne dla kraju, przegrywa wewnętrznie, ale ratuje się na płaszczyźnie międzynarodowej. Swobody polit[yczne] w P[olsce] są większe niż w Jugosławii, na Węgrzech itp. Dowód to, że Październik ’56^a trzyma się. Nawet przeciwników Października^b nie likwidowano, tylko ich nieco łągodzono.

Błędy W[ładysława] G[omułki]. Nie wytworzył sobie własnego aparatu adm[inistracyjnego]. Nie podtrzymał entuzjazmu, który się wytworzył w społeczeństwie [w] Październiku ’56^c. Kazał ludziom pracować, a nie brał od nich nic. Nie kontaktuje się ze społeczeństwem. Mowy G[omułki] zaczynają nudzić.

W pewnych kołach kat[olickich] zastanawiają się, czy Ep[isko]pat dobrze zrobił, dając poparcie Gomułce. System stalin[owski] był niebezpieczny, niszczył społeczeństwo i strukturę Kościoła. Była to kwestia wyboru mniejszego zła. Względy narodowe: polepszenie bytu Narodu, uniknięcie losu Węgier. Dwa lata wykazały, że osłabiły one b[ardzo] system ideologiczny komunizmu. Nie można dziś mówić o wojującym komunizmie w P[olsce]. Paźdz[iernik] wyrwał młodzież spod wpływu ideologicznego kompartii. Przemówienie min[istra] Galińskiego¹⁶⁴⁹ (kultura) j[est] b[ardzo] liberalne dla literatury i sztuki.

Sprawa krzyży i J[asnej] G[óry] była drastycznie oceniana przez lud i robotników. Inteligencja oceniała krytycznie, uważając, że polityka Ep[isko]patu była prestiżowa. Błędem j[est] uważanie partii za monolit; nie należy dawać argumentów wrogom Gomułki.

Jest w P[olsce] b[ardzo] niebezpieczna sytuacja społeczna, a więc zmęczenie szalonego społeczeństwa o cechach psychopatologicznych, zanik życia towarzyskiego, ludzie przestali wierzyć w ogóle w jakieś perspektywy. J[est] kryzys ideologiczny, stagnacja, zwłaszcza na odcinku młodzieżowym, sceptycyzm ideologiczny]. Kluby intelig[encji], nie wyłączając katolickiego, leżą.

^a *W rękopisie: X56.*

^b *W rękopisie: X’.*

^c *W rękopisie: X’56.*

¹⁶⁴⁸ „Po Prostu”, pismo społeczno-literackie wydawane w Warszawie 1947–1957, najpierw jako dwutygodnik, od 1949 jako tygodnik. Organ Akademickiego Związku Walki Młodych „Życie”, 1948–1954 ZG Związku Akademickiego Młodzieży Polskiej, a następnie ZG ZMP. Od 1955 pismo pod redakcją Eligiusza Lasoty ukazywało się jako „Tygodnik studentów i młodej inteligencji”, opowiadający się za reformami ustrojowymi. Zlikwidowane przez władze komunistyczne 1957.

¹⁶⁴⁹ Tadeusz Galiński (1914–2013), dziennikarz, polityk. Od 1945 członek PPR, następnie PZPR. Od 1955 w KC PZPR na stanowiskach kierowniczych związanych z mediami i propagandą. W 1958–1964 minister kultury i sztuki. Prezes ZG RSW „Prasa” 1965–1972.

W dziedzinie prasy kat[olickiej] najważniejsza jest zgod[ność] elit katolickich.

Sprawa **PAX** waży się (czerwiec 1958^a) w politbiurze¹⁶⁵⁰. PZPR nie j[est] zainteresowana w istnieniu PAX. Była już kilka razy decyzja zlikwidowania PAX-u, zwłaszcza przed dekretem św. Oficjum. Był ostrzegany przed wydaniem *Zagadnień istotnych*¹⁶⁵¹ sam P[iasecki]. Ale celowo rozrzucił książkę za granicą, by doszła do St[olicy] Ap[ostolskiej]. Pias[eck]i gra na konflikcie: K[ościół] i p[łaństwo]. Jednak jest P[iasecki] uważany w partii za najb[ardziej] realnego polityka kat[olickiego]. Nadal P[iasecki] płaci wielu ludziom i utrzymuje ich, zwłaszcza półinteligencję z miasteczek, z kół narodowych. Brak mu elity pracowniczej, chociaż ma swój wywiad. Likwidowanie grupki PAX nie j[est] celowe. Żadna nowa grupa nie będzie zalegalizowana. Zabiega o to A[ndrzej] **Micewski**¹⁶⁵², który związał się z rewizjonistami („Krzywe Koło”, „Po Prostu”). Dąży do zniszczenia grupy PAX, stał na czele komitetu likwid[acyjnego]. Ośrodkiem nowej grupy miałyby być **Horodyński**¹⁶⁵³, A[nn]a **Morawska**¹⁶⁵⁴ i **Krzysztoń**^{1655 b}.

18.00. Prof[esor] **Torwirt** i o[jciec] paulin z J[asnej] G[óry] przywożą obraz M[atki] Bożej J[asno]g[órskiej] dla kaplicy Prymasowskiej – kopia wykonana przez prof. T[orwirta] jako dar Jasnej Góry i zakonu na X-lecie pracy prymasowskiej.

19.00. J[erzy] **Pawski** podejmuje znowu pracę w przeglądzie prasy codziennej.

^a *W rękopisie: VI'58.*

^b *W rękopisie po tym akapicie następuje przerwa, jakby przewidziana na jeszcze dwie linijki tekstu.*

¹⁶⁵⁰ Ros. Biuro Polityczne KC PZPR. Wraz z Sekretariatem KC PZPR był to główny organ kierowniczy partii, podejmujący kluczowe decyzje polityczne. Członkowie BP KC PZPR nadzorowali poszczególne ministerstwa i resorty. Między 21 X 1956 a III Zjazdem PZPR (10–19 III 1959) w skład BP KC PZPR wchodził: Władysław Gomułka, Aleksander Zawadzki, Roman Zambrowski, Józef Cyrankiewicz, Edward Ochab, Adam Rapacki, Stefan Jędrzychowski, Ignacy Loga-Sowiński, Jerzy Morawski.

¹⁶⁵¹ Książka Bolesława Piaseckiego *Zagadnienia istotne. Artykuły z lat 1945–1954* (Warszawa 1954) znalazła się na indeksie kościelnym (dekret Kongregacji Świętego Oficjum z 28 VI 1955) wraz z PAX-owskim tygodnikiem „Dziś i Jutro”. Piasecki wycofał ze sprzedaży *Zagadnienia istotne*, a w maju 1956 „Dziś i Jutro” zamknęło. Pojawiło się w zamian nowe pismo „Kierunki”. Prymas Wyszyński 6 VII 1957 wydał komunikat, zakazujący kapłanom pod sankcjami kanonicznymi publikowania w wydawnictwach PAX-u.

¹⁶⁵² Andrzej Micewski (1926–2004), prawnik, historyk, publicysta. Do 1956 w Stowarzyszeniu PAX. Współtwórca miesięcznika „Więź” i KIK. Na początku lat 50. sekretarz Zarządu Przymusowego „Caritas”; sekretarz KłiDK przy PKOP. W stanie wojennym członek Prymasowskiej Rady Społecznej, powołanej przez prymasa Józefa Glempa. Autor biografii prymasa Wyszyńskiego. Poseł na Sejm RP 1993–1997. Zarejestrowany przez SB jako TW „Michalski” i „Historyk”.

¹⁶⁵³ Dominik Horodyński (1919–2008), od 1945 dziennikarz, publicysta, działacz społeczny i polityczny. Członek zarządu PAX, redaktor tygodnika „Dziś i Jutro”. Poseł na Sejm PRL 1952–1956. Związany następnie ze środowiskiem Chrześcijańskiego Instytutu Społecznego (później: ChSS). Redaktor „Za i Przeciw”. W 1970–1981 redaktor naczelný tygodnika „Kultura”. Wieloletni korespondent PR i TVP w Rzymie. Żołnierz AK.

¹⁶⁵⁴ Anna Morawska z d. Żelazny, „Maria Garnysz” (1922–1972), publicystka i tłumaczka. Początkowo związana z PAX-em, odeszła w 1955 z tzw. secesjonistami. Publikowała w „Tygodniku Powszechnym”, „Za i Przeciw”, „Więź” i „Znak” (zbiór publicystyki: *Spotkania*, Warszawa 1975). Autorka książek: *Perspektywy. Kościół a współczesność* (Warszawa 1962) i *Chrześcijanin w Trzeciej Rzeszy* (Warszawa 1970).

¹⁶⁵⁵ Jerzy Krzysztoń (1931–1982), pisarz. Od 1952 związany z PAX-em, redaktor „Dziś i Jutro” oraz tygodnika „Kierunki”. W 1953 laureat Nagrody im. Włodzimierza Pietrzaka. Od 1956 kierownik Redakcji Słuchowisk PR. W czasie drugiej wojny zesłany z rodziną do Kazachstanu. Ewakuowany przez armię Władysława Andersa, przebywał w Iranie, Indiach i Ugandzie. Debiutował opowiadaniem o wojennych losach Polaków.

17 października 1958

Warszawa – droga. Piątek.

7.30. Sporo ludzi. S[io]s[try] **nazaretanki** z darami na drogę. Mich[alina] Pazdro z mężem¹⁶⁵⁶ na 25-lecie swego pożycia małżeńskiego proszą o błogosławieństwo. Czynią sprawozdanie z pielgrzymki „Odrodzenia” (A[ntoni] **Chaciński**).

Brat **Julian** po powrocie z więzienia, wypuszczony przed zakończeniem sprawy; służył do Mszy św.; na więzienie się nie skarżył. Traktowano go łagodnie; odnosi się wrażenie, że dąży się do tego, aby sprawę zatuszować. B[ohdan] **Skąpski** wygląda b[ardzo] źle; widywano go podczas spaceru z okien. Ostatnio była wiadomość, że dostał się do szpitala więziennego.

9.00. Poprawiłem kazanie o Ojcu Świętym, wygłoszone w archikatedrze w niedzielę ub[iegłą]. Z taśmy magnetofonowej odczytany był tekst b[ardzo] źle, wprost niezrozumiale. Tekst przemówień Ojca Świętego zniekształcony; na szczęście miałem możliwość sprawdzić.

Wykańczam sprawy, które idą do Rzymu. Ks[iądz] abp **Baraniak** przysłał s. **Romanę**¹⁶⁵⁷ ze swoimi prośbami do Rz[ymu]. Mam już zebrane wszystkie vota dla nowych sufraganów, o których mam się starać w Rz[ymie].

12.00. Przyjechał bp **Bernacki** z Gn[ieźna] po ostatnie dyspozycje. Dzisiaj odbywa się w bazylice komisja w sprawie zatrzymanych robót.

L[ili] **Wantowskiej** przekazuję instrukcje co do zorganizowania Sekretariatu Tysiąclecia Chrześcijaństwa Polski. Otrzymuje też wiele materiałów do korekty tekstów, trzy grube teczki kazań z taśmy lub stenogramu. Mają wielką pracę na kilka miesięcy.

Ks[iądz] proboszcz **Kitliński** z archikatedry w sprawie umieszczenia obrazu M[atki] Bożej Częstochowskiej. Prof[esor] **Zachwatowicz** pragnie dostosować we wszystkim obraz do charakteru kaplicy Prymasowskiej. Nie przewidywał ramy gotyckiej, którą odtworzył prof. **Torwirt**. Chce ją zastąpić listwą czarną ze srebrnym wężykiem. A nawet złożony nimb chce posrebrzyć, a więc sfalszować wierną kopię najcenniejszego zabytku. I to robi b[yły] generalny konserwator, który obraża się o każdą cegłę. Zwycięża subiektywizm. Oświadczam ks. K[itlińskiemu], że nie godzę się na posrebrzenie nimbu. Dobrze, gdy kaplica będzie miała punkty jaśniejsze na tle szarego stiuku.

Informuję ks. K[itlińskiego], że bp **Choromański** pokonsekruje ołtarz w kaplicy Prymasowskiej. Będzie też przeniesiony Chrystus Tumski do kaplicy Literackiej na okres pół roku. W tym czasie kaplica Baryczków¹⁶⁵⁸ będzie remontowana.

Po obiedzie zamykam się w pracowni. Wyszukuję akta, które mogą się przydać do rozmów rzymskich. Napisałem list do **Bohdana Skąpskiego** do więzienia; jego sprawę uważam za swoją, a wyrok na niego uważam za wyrok na siebie. Prof[esor] **Bitner** jest

¹⁶⁵⁶ Pazdro, mąż Michaliny. Brak danych.

¹⁶⁵⁷ Chodzi o s. Romanę Kaczmarek CSSE z Poznania.

¹⁶⁵⁸ Baryczkowie, warszawska rodzina kupiecka znana w XVI i XVII w. Rajca warszawski Jerzy Baryczka sprowadził w 1525 z Norymbergi do Warszawy cenny krucyfiks, znajdujący się obecnie w archikatedrze.

przeciwny takim ujęciom. Jest zdania, że nie należy brać na siebie odpowiedzialności, skoro prokuratura chce uniknąć tego adresu. Nie zgadzam się na to.

Zestawiłem krótki **testament** swój, który zostaje pod szybą na stole w pracowni. Pokazałem tę kopertę s. **Maksencji**. Ją też poinformowałem o tym, co pozostaje w domu, w którym nic nie uważam za swoje.

W ciągu dnia zgłasza się wielu ludzi z zapewnieniem o modlitwie na drogę. Niektórzy mówią „polskie niedorzeczności”. Wszyscy domagają się rychłego powrotu.

Moje dzieci przyniosły do kaplicy domowej obraz Matki Boskiej przeznaczony dla archikatedry. Wielka radość wśród tych „szaleńców Matki Bożej Jasnogórskiej”.

18.00. Wygotowałem dwa dekrety: nominację bp. Z[ygmunta] **Choromańskiego** na trzeciego wik[ariusza] gen[eralnego] warszawskiego i ks. kan[onika] J[ana] **Czerniaka** na II wikariusza gen[eralnego] w Gnieźnie. Chcę w ten sposób zabezpieczyć spokój w diecezjach na wypadek niespodzianek, o które zawsze łatwo.

19.00. Przychodzi J[erzy] **Zawieyski**, ks. J[an] **Zieja**, b[isku]pi **Choromański** i **Majewski**, ks. prał[at] **Piotrowski**, ks. J[erzy] **Modzelewski**, bp **Bernacki**, ks. kan[onik] Czerniak. Wspólna wieczerza – po czym odchodzą.

21.00. Różaniec w kaplicy domowej; przyszła gromadka sióstr „spod 16”¹⁶⁵⁹. Ks[iądz] **Kotowski** przewodniczy modlitwom. Jest moja siostra **Anastazja Sulkowa** z dziećmi Danką i Zdichem. Modlimy się wspólnie. Żegnam domowników, błogosławię wszystkich.

21.40. Wyjazd na Dworzec Gł[ówny]. Ks[ię]ża biskupi, wielu księży warszawskich, zakonników i kilkaset osób. Zajmujemy miejsca w wagonie; wiele zdjęć fotograficznych, kwiatów, życzeń, zapewnień o modlitwie.

Ks[iądz] Dąbrowski Br[onisław] zastępuje „Przewodnik Katolicki”; jest też przedstawiciel „Tyg[odnika] P[owszechnego]”. Przyszedł p. Zawieyski, lekarze warszawscy, *devotus femineus sexus*¹⁶⁶⁰. Ostatnie niemal wiadomości z rzeczywistości domowej, podane mi przez dr Trzcinską tuż przed ruszeniem pociągu: na Filtrową¹⁶⁶¹ przyszły po raz pierwszy wezwania na UB^a w sprawie jasnogórskich zajęć. „Ale nie martw się, Ojczy, damy sobie radę”. Pozostawiam swoje dzieci nieznanemu losowi. Zebrani na peronie ludzie śpiewają pieśni: *Gwiazdo śliczna* i *Z dawna Polski Tyś Królową*. Gdy pociąg rusza, śpiewają *Kto się w opiekę*.

Odjazd 23.05.

18 października

2.00. Mijamy Częstochowę. Miałem możność widzieć błękitne światło na wieży jasnogórskiej i jeszcze raz polecić się opiece Matki Bożej, której oddaję całą tę drogę. Kilka razy

^a W rękopisie czasem – jak tutaj – zapisane jako: ube lub UBe.

¹⁶⁵⁹ Chodzi o siostry mieszkające przy ul. Miodowej 16: elżbietanki z domu prowincjalnego i/lub pocieszczytelki NSJ, których dom generalny także przekwaterowano do klasztoru Bazylianów.

¹⁶⁶⁰ *Lac*. pobożna płeć niewieścia; wyrażenie z dawnej literatury ascetycznej.

¹⁶⁶¹ Przy ul. Filtrowej mieszkały członkinie „Ósemki” (obecnie: Instytut Prymasa Wyszyńskiego).

błysnęło dalekie światło, tak bardzo budzące ufność. Wszystko, cokolwiek będzie się działo, co będę czynił, wszystko to na większą chwałę Trójcy Świętej przez Maryję Jasnogórską.

Odmawiam *Matutinum c[um] Laudibus*¹⁶⁶² o św. Łukaszu. Grupa młodzieży wręcza w Częstochowie kwiaty. Poszedłem spać. Podobno czekali ludzie w Katowicach i w Zebrzydowicach. Nad ranem budzą nas, prosząc o paszporty. Stary ksiądz Wawer¹⁶⁶³, zaopatrzony w złotówki, musiał je oddać do przechowania. Poza tym służba kolejowa i celna jest bardzo grzeczna. Podobnie Czesi w Petrowicach sprawdzają tylko, czy w przedziałach nie jedzie nikt inny poza moimi towarzyszami. Pan **Stomma** czuje się dobrze.

Ranek. Około godz. 6.30 jesteśmy już w Czechach. Dzień jesienny, dżdżysty. Rozpoczyna się długa wędrówka przez błotnisty kraj, pełen uprawnych pól, coraz więcej winnic, kukurydzy i smutnych ludzi.

13.30. **Hohenau**¹⁶⁶⁴ – na dworcu ks[iaźdz] dziekan z dziećmi szkolnymi i ks. **Grabowski**¹⁶⁶⁵ z diec[ezji] kieleckiej, będący chwilowo wikariuszem w H[ohenau] po konflikcie z ks. Stojnym. Przyszedł mu z pomocą bp **Streit**¹⁶⁶⁶, który obronił ks. G[rabowskiego] przed policją, naprowadzoną przez ks. S[trojnego].

Jest propozycja, byśmy jechali autem do Wiednia. Wolimy nie korzystać z tego. Dano tylko znać do W[iednia], że jesteśmy w drodze. Dzieci otrzymały obrazki i rozradowane pobiegły do pociągu.

15.00. W Wiedniu. Przybyli: nuncjusz apostolski¹⁶⁶⁷ ze swoim audytorem¹⁶⁶⁸ i abp König¹⁶⁶⁹. Z powodu żałoby pragnę pozostać w wagonie. Ale ks[iaźdz] nuncjusz prosi, by prywatnie przyjechać do nuncjatury na mały wypoczynek. Będzie to wszystko „w domu Ojca wspólnego”, a więc u siebie.

Przystajemy na tę propozycję. Pozostajemy z ks[iaędzem] n[uncjuszem] sami na długiej rozmowie o sytuacji Kościoła w świecie.

Wieczorem przybył abp **König**, który przedstawił sytuację Kościoła w dość ciemnych konturach. Brak powołań kapłańskich. W wielkiej archid[iecezji] wiedeńskiej wyświęcono siedmiu neoprezbiterów. Do pracy przyjmują wszystkich, nawet Chińczyków.

¹⁶⁶² *Lac.* nazwy godzin brewiarzowych przed soborową reformą liturgiczną; tu: godzina czytań z jutrznią.

¹⁶⁶³ Wawer, ksiądz. Brak danych.

¹⁶⁶⁴ Hohenau an der March, miasto w Dolnej Austrii.

¹⁶⁶⁵ Henryk Grabowski (ur. 1923), ksiądz. Świecenia 1947. Wykładowca muzyki i śpiewu w WSD w Kielcach. Student śpiewu gregoriańskiego w Rzymie 1957–1958. Od 1958 w Austrii: wikary w parafii w Hohenau, następnie kapelan siostr w Wiedniu i kapelan w szpitalu. W 1966 wystąpił ze stanu duchownego.

¹⁶⁶⁶ Alphonse Streit (1893–1970), w 1950 biskup tytularny, 1951–1970 biskup diecezji Mariannhill (Afryka Południowa). Członek Zgromadzenia Misjonarzy z Mariannhill (CMM). Świecenia 1926.

¹⁶⁶⁷ Giovanni Battista Dellepiane (lub: delle Piane) (1889–1961), nuncjusz papieski w Austrii 1951–1961. Świecenia 1913 w Genui. Od 1929 arcybiskup tytularny, dyplomata watykański.

¹⁶⁶⁸ Auditor nuncjatury w Wiedniu. Brak danych.

¹⁶⁶⁹ Franz König (Koenig) (1905–2004), arcybiskup Wiednia 1956–1985, od grudnia 1958 kardynał, od 1959 także biskup połowy Austrii. Świecenia 1933, sakra biskupia 1952. Wywarł duży wpływ na redakcję soborowej *Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich* (*Nostra aetate*). Przewodniczący Sekretariatu ds. Niewierzących 1965–1980. Odwiedzał kraje komunistyczne, w tym kilkakrotnie Polskę. Jeden ze współtwórców polityki wschodniej Watykanu.

19 października 1958

Minęliśmy już Tarvisio. Po drodze na kilku małych stacjach gromadki ludzi proszą o błogosławieństwo. Wielu ludzi płacze. Przynoszą nam kwiaty. Otrzymują obrazki. Te krótkie spotkania są pełne emocji.

Treviso – seminarzyści, dzieci z matkami, żołnierze, jedna Polka z kwiatami.

11.30. **Wenecja**. Imieniem kard. Roncallego¹⁶⁷⁰ wita b[isku]p sufragana^{a 1671}, bonifratrzy, przedstawiciele miasta, rodziny polskie z kwiatami. Kawa na dworcu, fotografia z rodzinami polskimi.^b

12.10. **Padova**¹⁶⁷². B[isku]p Padwy¹⁶⁷³ z rektorem sem[inarium] duch[ownego]¹⁶⁷⁴ i liczni katolicy z dziećmi po błogosławieństwo.

12.45. **Rovigo**.

13.10. **Ferrara**. B[isku]p Ferrary¹⁶⁷⁵ z alumnami sem[inarium] diec[ezjalnego], Akcja Katolicka, Polka Janka Lodi Czaykowska¹⁶⁷⁶. Rodzina Romeo e Claudia N.¹⁶⁷⁷ składają ofiarę na K[ościół] katolicki w Polsce.

13.45. **Bologna**¹⁶⁷⁸. Rzesza ludu, siostra moja Helena Barbariantz z mężem¹⁶⁷⁹ i synem. Na dworcu okrzyki: *Evviva Polonia libera*¹⁶⁸⁰.

14.00. Obiad w wozie w czasie przejazdu przez tunel Abbruzzów¹⁶⁸¹.

15.35. We **Florencji**. La Pira¹⁶⁸² na dworcu, pomimo tego że prasa pisała o jego chorobie. Księża, zakonnicy, młodzież i dzieci proszą o obrazki.

16.45. **Arezzo** – cztery rodziny polskie na powitanie.

19.00. Orte Scalo – **Viterbo** – Akcja Katolicka z kwiatami.

19.45. Na dworcu **Termini** stanęliśmy punktualnie. Już w Bolonii przesunięto nasz wagon, by łatwiej było wysiąść. Dostaliśmy się od razu w wielki wir ludzi: władze

^a Tu w rękopisie zostawione puste miejsce na późniejsze wpisanie nazwiska.

^b Tu w rękopisie odstęp, jakby przewidziany na późniejsze dopisanie 2 linijek tekstu.

¹⁶⁷⁰ Angelo Giuseppe Roncalli (1881–1963), patriarcha Wenecji 1953–1958. Od 28 X 1958 papież Jan XXIII. Święcenia 1904, sakra biskupia 1925, kardynał 1953. Zwołał i otworzył w 1962 Sobór Watykański II. Kanonizacja 2014.

¹⁶⁷¹ Prawdopodobnie: Giuseppe Olivotti (1905–1974), biskup pomocniczy w Wenecji 1957–1974. Święcenia 1929.

¹⁶⁷² *Wł.* nazwa miasta Padwa.

¹⁶⁷³ Girolamo Bartolomeo Bortignon (1905–1992), biskup Padwy 1949–1982. Święcenia 1928; kapucyn. Sakra biskupia 1944.

¹⁶⁷⁴ Rektor seminarium duchownego w Padwie. Brak danych.

¹⁶⁷⁵ Natale Mosconi (1904–1988), arcybiskup Ferrary 1954–1976. Święcenia 1927. Sakra biskupia 1951.

¹⁶⁷⁶ Janina Lodi Czaykowska z Ferrary. Brak danych.

¹⁶⁷⁷ Rodzina Romeo i Claudia N. Brak danych.

¹⁶⁷⁸ *Wł.* pisownia nazwy miasta Bologna.

¹⁶⁷⁹ Barbariantz, mąż Heleny z Karpów Barbariantz.

¹⁶⁸⁰ *Wł.* Niech żyje wolna Polska!

¹⁶⁸¹ Abruzzo (Abruzja), region w środkowej części Półwyspu Apenińskiego ze stolicą w L'Aquila; jego większą część stanowią Apeniny Środkowe. Linia kolejowa Bolonia–Florencja (tzw. Direttissima Bologna–Firenze), otwarta 1934, była wielkim osiągnięciem inżynierii włoskiej. Znaczne skrócenie czasu podróży uzyskano dzięki budowie tunelu długości 18,5 km.

¹⁶⁸² Giorgio La Pira (1904–1977), prawnik i polityk włoski. Od 1961 burmistrz Florencji. Sługa Boży, proces beatyfikacyjny rozpoczęto w 1986.

kolejowe, policja mundurowa i tajna. Wśród tłumów i krzyków przebijaliśmy się do salonu reprezentacyjnego w kole tęgich mężczyzn, którzy trzymali się pod ramiona w zwartym łańcuchu. Trwało to z dziesięć minut, zanim dobiliśmy do salonu. Przedstawił się nam ambasador włoski przy Stolicy Ap[ostolskiej] Bartolomeo **Migone**¹⁶⁸³, mons[inior] **Poggi** i **Baratelli**¹⁶⁸⁴ z Sekretariatu Stanu, prał[at] **Meysztowicz** i zastępca ambasadora polskiego we Włoszech M[arian] **Wielgosz**^{a 1685}. Był też obecny dr **Piacitelli**¹⁶⁸⁶ z Protokołu Dyplomatycznego Ministra Spraw Zagranicznych; prałat **Filipiak** z Roty Rz[ymskiej], abp **Gawlina**, dzieci od ss. zmartwychwstanek z kwiatami, tłumy krzyczących ludzi we wszystkich językach.

Mons[inior] **Baratelli** odwiózł mnie na [via] Machiavelli¹⁶⁸⁷. Przed dworcem tłumy fotoreporterów. Otrzymałem do dyspozycji wóz z SCV¹⁶⁸⁸ – jak podkreślono – drugi wóz Ojca Świętego; mogę się nim posługiwać przez cały czas pobytu w Rz[ymie].

W domu ss. nazaretanek odprawiłem Mszę św.; wieczerza w gronie domowników, z mons[iniozem] **Caretta**¹⁶⁸⁹, który oddał się do dyspozycji, chociaż pełni funkcje w Kongregacjach Ks[ięży] Kardynałów i będzie w konklawe.

Zastałem wielkie pismo od kard. **Pizzarda**, którego lekturę odłożyłem na rano. Po dłuższej gawędzie przy stole wreszcie spoczynek.

20 października 1958

Rzym. Poniedziałek.

7.30. Msza św. w kaplicy ss. Nazaretanek. Gromadzą się już Polacy, którzy proszą o błogosławieństwo. M[iędzy] in[nymi] kilka akademikzek z KUL, bracia franciszkańscy z Ameryki, studenci nasi.

9.45. Wyjazd do Watykanu na Kongregację Ks[ięży] Kardynałów w towarzystwie mons[iniora] **Carety** i dr. **Kotowskiego**. Przed Kongregacją przedstawiam się kardynałowi **Tisserantowi**, któremu chciałem złożyć uszanowanie wcześniej, ale jest bardzo zajęty. Jest zdania, że możemy to uczynić w czasie konklawe lub po nim. Bardzo serdecznie zbliżył się **kard. Spellman**, z którym rozmawiałem dłużej i dziękowałem za pomoc zorganizowaną dla Polaków; zapewnił, że w czasie listopadowej sesji Episkopatu amerykańskiego otrzymamy dalszą pomoc. Równie miła była rozmowa z kard. **Feltinem** i z kard. **Lienartem**, którym dziękowałem za opiekę nad wychodźcami. Po kongregacji

^a W rękopisie omyłkowo: Wielgosza.

¹⁶⁸³ Bartolomeo Migone, dyplomata. Ambasador włoski przy Stolicy Świętej 1957–1964.

¹⁶⁸⁴ Baratelli. Brak danych.

¹⁶⁸⁵ Marian Wielgosz, pierwszy sekretarz ambasady PRL w Rzymie.

¹⁶⁸⁶ Dr Piacitelli. Brak danych.

¹⁶⁸⁷ Prymas zatrzymał się w domu macierzystym siostr nazaretanek w Rzymie przy via Machiavelli.

¹⁶⁸⁸ SCV, oznakowanie na tablicach rejestracyjnych samochodów Państwa Watykańskiego (wł. *Stato della Città del Vaticano*, łac. *Status Civitatis Vaticanae*).

¹⁶⁸⁹ Antonio Caretta, ksiądz włoski, szambelan papieski. Pełnił różne funkcje w urzędach watykańskich, m.in. zastępca prefekta Domu Papieskiego 1967–1972.

zbliżył się do mnie Hindus, kard. **Gracias**¹⁶⁹⁰, z serdecznymi słowami radości; i ja winnowałam rozwoju Kościoła w Indiach. Były to najbardziej charakterystyczne rozmowy, chociaż wielu innych zbliżało się ze swymi uczuciami dla Polski i wyrazami radości z przybycia.

Kongregacja trwała półtorej godziny; odczytano d[alszy] c[iąg] konstytucji Piusa XII *De Sede Apostolica vacante*¹⁶⁹¹, po czym składałem przysięgę wraz z innymi dwoma opóźnionymi kardynałami. *Ex praesidio*¹⁶⁹² kard. **Tisserant** przedstawił kilka spraw bieżących i poprosił o votum obecnych. M[iędzy] i[nnymi] sprawę prof. R[iccarda] Galeazziego Lisiego¹⁶⁹³, lekarza papieskiego, który złożył dymisję^a.

Po kongregacji rozmawiałem z kard. **Pizzardem**, który od razu poruszył sprawę zmiany na stanowisku rektora w Instytucie i zapowiedział, że zwalnia ks. **Strojnego** stosownie do życzenia Episkopatu. Wchodzi tylko w grę sprawa utrzymania Instytutu,^b czego Kongregacja Studiów nie chce wziąć na siebie. Przy pomocy L[igi] K[atolickiej] poradzimy sobie.

W drodze powrotnej odwiedziłem grobowiec Ojca Świętego Piusa XII i kaplicę M[atki] Bożej Częstochowskiej.

16.00. Wizyta u abp. **Gawliny**.

19.00. Zgłosiłem swoich konklawistów: ks. **Padacza** i ks. **Goździewicz**.

W ciągu dnia odbyłem długą rozmowę z ks. inf[ulatem] **Filipiakiem** na temat Instytutu Polskiego i zleciłem do przygotowania szereg spraw dla Sekr[etariatu] Stanu.

Przybył z Fryburga ks. **Chwałuczyk** J[anusz] z prośbą o dłuższą rozmowę. Poświęciłem mu godzinę, ale to nie wystarcza. Ks[iądz] Chw[ałuczyk] chce jeszcze więcej czasu dla siebie.

19.00. Przybył z nienacka abp **Gawlina** z rewizytą, chociaż umówiliśmy się na czwartek.

21 października 1958

Rzym. Wtorek.

7.30. Msza św. w kaplicy ss. Nazaretanek. Po Mszy św. różne grupki Polaków i cudzoziemców proszą o błogosławieństwo.

^a W rękopisie druga część zdania (od: Lisi) dopisana jest ręką autora na lewym marginesie.

^b W rękopisie tu ręką autora przekreślone wyrażenie: na siebie. Napisane powtórnie na końcu zdania.

¹⁶⁹⁰ Valerian Gracias (1901–1978), arcybiskup Bombaju (Indie) 1950–1978, kardynał 1953 (pierwszy kardynał pochodzący z Indii). Przewodniczący Konferencji Episkopatu Indii 1954–1972. Święcenia 1926. Sakra biskupia 1946, biskup pomocniczy w Bombaju 1946–1950.

¹⁶⁹¹ Konstytucja apostolska Piusa XII *Vacantis Apostolicae sedis (De Sede Apostolica vacante et de Romani Pontificis electione, O wakansie na Stolicy Apostolskiej i o wyborze Biskupa Rzymu)* z 8 XII 1945.

¹⁶⁹² *Lac*. jako przewodniczący, w imieniu prezydium. Kardynał Tisserant pełnił w 1958 funkcję dziekana Kolegium Kardynalskiego.

¹⁶⁹³ Riccardo Galeazzi Lisi (1891–1968), lekarz włoski, okulista, 1939–1958 lekarz osobisty Piusa XII. Zmuszony do dymisji z powodu niedyskrecji (po śmierci Piusa XII sprzedał prasie zdjęcia i opisy papieskiej agonii) oraz niekompetencji (z własnej inicjatywy dokonał nieudanego balsamowania ciała).

10.00. W k[ości]le S[an] Joannes „dei Fiorentini”¹⁶⁹⁴ uroczysta *capella*¹⁶⁹⁵ z[a] d[uszę] kardynała **Celsa Costantiniego**¹⁶⁹⁶. Wszyscy kardynałowie biorą udział i korpus dyplomatyczny z p. Papée¹⁶⁹⁷ na czele.

11.30. **Kongregacja Kardynałów** w sali konsystorialnej na Watykanie. Dalszy ciąg lektury konstytucji ap[ostolskiej]. Składa przysięgę jeden z kardynałów wczoraj przybyły. Ma miejsce głosowanie na cele. Otrzymałem celę nr 29. Potwierdza się prośbę bp. Fuldy, który już otrzymał zwolnienie ze swej stolicy od Piusa XII dla braku zdrowia. Kongregacja kończy się o godz. 13.10.

15.00. **Po obiedzie** w domu rozmowa z ks. **Filipiakiem** w sprawie Instytutu. Jest zdania, że należy powiadomić ks. Fr[anciszka] **Maczyńskiego**, by napisał swoją obronę, którą wręczymy kard. P[izzardowi].

16.00. Z ks. **Maczyńskim** omawiam sprawę ataku ks. **Strojnego**; otrzymał pismo Kongr[egacji] Studiów, przygotowuje odpowiedź na jutro.

16.30. Praca nad materiałami przywiezionymi z domu.

18.00. Matka gen[eralna] ss. wizytek¹⁶⁹⁸ w sprawach bagatelnych.

18.15. O[jciec] **Chechelski**¹⁶⁹⁹ i o. J[erzy] **Mirewicz** w sprawie swej pracy w Radio Vaticana.

22 października 1958

Rzym. Środa.

Dziś w arch[ikatedrze] warszawskiej w 10.^a rocznicę zgonu kard. Hlonda przeniesienie jego zwłok do sarkofagu w kaplicy Prymasowskiej. Wysłałem depeszę do bp. Z[ygmunta] Choromańskiego. W kaplicy ss. Nazaretanek Msza św. z[a] d[uszę] śp. kard. Hlonda.

9.00. Stefan **Zamoyski**¹⁷⁰⁰ z Londynu prosi o **siostry polskie** dla św. **Kazimierza** w Paryżu¹⁷⁰¹, gdyż obecnie tam pracujące już są dość stare. Porusza też sprawę **arrasów** wawelskich i chce udzielić wszelkiej pomocy, by je przekazać do Polski.

^a *W rękopisie: X.*

¹⁶⁹⁴ Bazylika San Giovanni Battista dei Fiorentini, bazylika św. Jana Chrzciciela, ufundowana na początku XVI w. dla Florentczyków, licznie zamieszkujących jej okolice.

¹⁶⁹⁵ *Lac.* celebrazione.

¹⁶⁹⁶ Celso Benigno Luigi Costantini (1876 – 17 X 1958), święcenia 1899, sakra biskupia 1921, kardynał 1953. Pierwszy delegat apostolski w Chinach 1922–1933, zasłużony dla rozwoju tamtejszego Kościoła. Sekretarz Kongregacji Rozkrzewiania Wiary 1933–1954. Od 1954 kanclerz Świętego Kościoła Rzymskiego.

¹⁶⁹⁷ Kazimierz Papée (1889–1979), prawnik, dyplomata. W 1939–1958 ambasador RP przy Stolicy Apostolskiej (po drugiej wojnie: ambasador Rządu RP na Uchodźstwie). W 1958–1972 administrator spraw Ambasady RP przy Stolicy Apostolskiej. Oficjalnie odwołany przez Rząd RP na Uchodźstwie 1976. Przed drugą wojną komisarz generalny RP w Wolnym Mieście Gdańsku 1932–1936, poseł w Czechosłowacji 1936–1939.

¹⁶⁹⁸ Chodzi o m. Bernardę Marię de Uriarte VSM.

¹⁶⁹⁹ Józef Chechelski SJ (1900–1967), kierownik Sekcji Polskiej RW 1957–1967. Wstąpił do jezuitów 1917. Święcenia 1929. Duszpasterz Polaków we Francji 1940–1957.

¹⁷⁰⁰ Stefan Adam Zamoyski (1904–1976), ziemianin, doktor prawa. W czasie drugiej wojny m.in. attaché wojskowy Ambasady RP w Nowym Jorku. Po wojnie na emigracji.

¹⁷⁰¹ Dom św. Kazimierza, instytucja charytatywna założona 1846 przez emigrantów polskich w Paryżu, mająca

Ks[iądz] **Turowski** w sprawie jednego z księży, który powinien opuścić Rzym.

10.30. **Kongregacja** Ks[ięży] Kardynałów na Watykanie, sprawy: 1) lektura konstytucji ap[ostolskiej] Piusa XII *Vacantis* S[ede] Ap[ostolica] – dokończenie; 2) kardynałowie Grente¹⁷⁰² i Mooney¹⁷⁰³ składają przysięgę; 3) ogłoszenie o Mszy św. *de Spiritu* S[ancto]¹⁷⁰⁴ – sobota, w Bazylice św. Piotra; o wejściu do konklawe po południu; 4) sprostowanie prasowych pogłosek o kard. Mindszenty¹⁷⁰⁵ – nie weźmie udziału w konklawe; 5) d[alszy] c[iąg] sprawy lekarza Galeazziego Lisiego; 6) o udziale wojsk włoskich w urocz[ystościach] koronacyjnych; 7) kard. Masella¹⁷⁰⁶ informuje o sprawach gospodarczych Miasta Watykańskiego, Gubernatoratu¹⁷⁰⁷ i in[nych]. Przekazuje się różne fundusze na pokrycie kosztów konklawe.

Kongregacja kończy się o godz. 11.30. Rozmawiałem z **prymasem Belgii**¹⁷⁰⁸, który opowiada o Polakach żyjących w Belgii; dziękuję mu za opiekę. Dłuższa rozmowa z kard. **Pizzardem**, proponuję ks. Filipiaka na rektora Kolegium Polskiego na [via] P[ietro] C[avallini].

14.30. Po obiedzie przyjąłem od ks. **Mączyńskiego** jego odpowiedź na list kongregacji i zarzuty tam zawarte.

14.45. Wyjazd do **Ostii** i **Nettuno**. Złożyliśmy hołd św. Marii **Goretti**¹⁷⁰⁹. Wiózł nas ks. inf[uląt] Filipiak. Oglądaliśmy właśnie skutki zderzenia samolotu cywilnego z odrzutowcem wojskowym. Ofiar przeszło 30. Sanktuarium św. Marii wielce zyskało przy nowej przebudowie; kaplica św[iętej] dziewicy robi b[ardzo] miłe wrażenie.

służyć pomocą ubogim Polakom, m.in. weteranom i sierotom. Był finansowany ze składek, spadków i darowizn. Ostatnie lata życia spędził tam Cyprian Kamil Norwid. Od początku Domem św. Kazimierza opiekują się polskie siostry miłosierdzia (szarytki).

¹⁷⁰² Georges-François-Xavier-Marie Grente (1872–1959), kardynał francuski 1953, historyk i eseista, członek Akademii Francuskiej. Świecenia 1895. W 1918 biskup diecezji Le Mans. W 1933 asystent tronu papieskiego. W 1943 arcybiskup *ad personam*.

¹⁷⁰³ Edward Aloysius Mooney (1882 – 25 X 1958), kardynał amerykański 1946, arcybiskup Detroit 1937. Zmarł w trakcie konklawe. Świecenia 1909, sakra biskupia 1926. Delegat apostolski w Indiach 1926–1931, w Japonii 1931–1933. W 1933–1937 biskup Rochester (USA).

¹⁷⁰⁴ *Lac.* msza wotywna o Duchu Świętym.

¹⁷⁰⁵ József Mindszenty, właśc. József Pehm (1892–1975), kardynał węgierski 1946, arcybiskup Ostrzyhomia i prymas Węgier 1945–1974. Świecenia 1915. Od 1944 biskup Veszprém. Aresztowany w 1948 przez komunistów i skazany na dożywocie. Zwolniony w październiku 1956. Przez 15 lat (1956–1971) ukrywał się w ambasadzie USA w Budapeszcie. Nie mógł uczestniczyć w konklawe 1958 i 1963. Na emigracji w Wiedniu 1971–1975.

¹⁷⁰⁶ Benedetto Aloisi Masella (1879–1970), od 9 X 1958 do 1970 kamerling Świętego Kościoła Rzymskiego. Prefekt Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów 1954–1968. Bratanek kard. Gaetana Aloisiego Masellego. Świecenia 1902, arcybiskup tytularny 1919. Nuncjusz w Chile 1919–1927, od 1927 w Brazylii. W 1946 kardynał. Od 1951 archiprezbiter Bazyliki św. Jana na Lateranie.

¹⁷⁰⁷ Gubernatorat Państwa Watykańskiego, urząd zarządzający Państwem Watykańskim w imieniu papieża.

¹⁷⁰⁸ Joseph-Ernest van Roey (1874–1961), arcybiskup Mechelen, prymas Belgii 1926–1961. Świecenia 1897, kardynał 1927.

¹⁷⁰⁹ W Nettuno, miejscowości wypoczynkowej położonej nad Morzem Tyrreńskim, około 60 km na południe od Rzymu (niedaleko starożytnego Anzio), znajduje się sanktuarium św. Marii Goretti (1890–1902; kanonizacja 1950). W Nettuno prymas Wyszyński odwiedzał także dom Sodalicji św. Piotra Klawera (klaweriani).

23 października 1958

Rzym. Czwartek.

10.00. Wyjazd na **Kongregację** Kardynałów. Dłuższa rozmowa z kard. **Légerem**¹⁷¹⁰ o sytuacji Kościoła w Polsce i kontaktach^a komunizmu z katolicyzmem. Wiadomości podane: 1) kard. Tien¹⁷¹¹ przybywa dziś na konklawe; 2) z polecenia kard. Mindszentyego ambasada USA w Budapeszcie informuje, że kard. M[indszenty] otrzymał odpowiedź negatywną i na konklawe nie przyjedzie; 3) kard[ynał] dziekan¹⁷¹² podaje do wiadomości przepisy porządkowe w otoczeniu Watykanu w czasie konklawe; ustali je z władzami cywilnymi mons[iniór] Dell'Acqua; 4) drugi lekarz papieski, prof. Minganzini¹⁷¹³, otrzymał order złoty i honorarium lek[arskie]; w liście do dziekana Kolegium dziękuje za order, a honorarium przeznacza na cele dobroczynne; kard. T[isserant] konkluduje: przynajmniej jeden lekarz zachował się, jak należy; 5) konklawiści otrzymują bilety specjalne wstępu na Watykan. Mają zgłosić się do przysięgi jutro o godz. 17.00 – Cappella Paulina. Kongregacja kończy się o godz. 11.30.

W drodze powrotnej zwiedzam Monte Mario¹⁷¹⁴.

Po południu pracuję nad aktami przywiezionymi z W[arsza]wy w sprawie nowych biskupów i nowych godności papieskich.

Wizyta: **Francisco Gómez de Llano**¹⁷¹⁵, ambasador Hiszpanii przy Stolicy Świętej, i Alberto Martin-**Artajo**¹⁷¹⁶ – rewizytuje ks. H[ieronim] Goździewicz.

Wizyta *principe* **Chigi Albani**¹⁷¹⁷, marszałka św. Kościoła Rzym[skiego] i Custode de Conclave¹⁷¹⁸ – rewizytuje ks. H[ieronim] Goździewicz.

18.00. A[rcy]b[isku]p **Gawlina** – długa rozmowa.

19.00. Biskup z **Talki** Manuel Larraín Errázuriz¹⁷¹⁹ – rewizyta ks. H[ieronima] G[oździewicz].

^a *W rękopisie*: kontaktów.

¹⁷¹⁰ Paul-Émile Léger (1904–1991), kardynał kanadyjski 1953, arcybiskup metropolita Montrealu (Québec) 1950–1968. Święcenia 1929. Członek zgromadzenia sulpicjanów. Po rezygnacji z funkcji arcybiskupa Montrealu poświęcił się pracy w leprozorium w Rwandzie.

¹⁷¹¹ Thomas Tien Ken-sin (1890–1967), arcybiskup metropolita Pekinu 1946–1967, kardynał 1946 (pierwszy kardynał pochodzący z Chin). Wydalony przez władze komunistyczne z Chin 1951. Administrator apostolski Tajpej 1959–1966. Święcenia 1918. Wstąpił do zgromadzenia werbistów 1929. Sakra biskupia 1939.

¹⁷¹² Kardynał Eugène Tisserant.

¹⁷¹³ Minganzini. Brak danych.

¹⁷¹⁴ Dzielnica w północno-zachodniej części miasta, z najwyższym wzniesieniem Rzymu Monte Mario (139 m n.p.m.).

¹⁷¹⁵ Francisco Gómez de Llano (1896–1970), polityk hiszpański, prawnik, minister finansów 1951–1957, następnie ambasador przy Stolicy Apostolskiej.

¹⁷¹⁶ Alberto Martin-Artajo Alvarez (1905–1979), prawnik, polityk hiszpański. Prezes Akcji Katolickiej 1940. W 1945–1947 minister spraw zagranicznych, m.in. doprowadził do podpisania konkordatu między Hiszpanią a Stolicą Apostolską.

¹⁷¹⁷ Sigismondo Chigi Albani della Rovere, IX książę Farnese (1894–1982). W wyniku reformy kurii watykańskiej stracił 1966 stanowisko Marszałka Świętego Kościoła Rzymskiego i Strażnika Konklawe, historycznie powiązane z rodziną od kilku wieków i przekazywane z ojca na syna.

¹⁷¹⁸ *Lac*. strażnik konklawe, historyczny tytuł honorowy dziedziczny w rodach arystokratycznych.

¹⁷¹⁹ Manuel Larraín Errázuriz (1900–1966), ksiądz chilijski, 1938 biskup koadiutor, 1939–1966 biskup diecezji Talca w środkowym Chile (archidiecezja Santiago de Chile). Święcenia 1927.

20.00. A[rcybiskup] b[iskup] **Alfredo Silva Santiago**¹⁷²⁰ z **Concepción**, rektor uniwersytetu [w] Chile – rewizytuje ks. H[ieronim] G[ołdziejewicz].

24 października 1958

Rzym. Piątek.

Zbliżamy się coraz bardziej do konklawe. Prasa gubi się w domysłach i ustawia horoskopy: zapowiada albo bardzo krótkie konklawe, albo też tygodniowe. Co raz zmieniają się *papabiles*¹⁷²¹. Zdaje się, że orientacja idzie ku kard. **Agagianianowi**¹⁷²² z jednej, to znów ku kard. **Lercarowi**¹⁷²³ z drugiej strony. Ponad nimi stoi abp **Montini**¹⁷²⁴.

10.30. **Kongregacja** Kardynałów w Watykanie. Przed kongregacją krótka, serdeczna rozmowa z kard. [Josephem] **Wendelem**¹⁷²⁵; był b[ardzo] serdeczny. Miała miejsce wspólna fotografia – barwna. Wręczono nam **monety** wybite *Vacante Sede*; wręczono nam po 5 à¹⁷²⁶ 500 lirów. Odczytano list od Prezydenta Miasta Rzymu i prof. Gaspariniego¹⁷²⁷. Dłuższa dyskusja nad zakresem sekretu w wyborach; czy można zachować notatki z elekcji? Stanowisko po głosowaniu: wszystkie notatki, nawet osobiste, należy spalić.

12.30. Powrót do domu przez M[onte] Pincio¹⁷²⁸.

18.00. Mons[iniór] **Laudi**¹⁷²⁹ z NCWC. Rozmowa na temat formy pomocy Polsce. Ustalono większą pomoc na sprawy rzymskie, a więc na stypendystów, którzy mogliby otrzymać pozwolenie na przyjazd do R[zymu] na studia.

25 października 1958

Rzym. Konklawe.

7.00. Msza św. w kaplicy ss. Nazaretanek.

¹⁷²⁰ Alfredo Silva Santiago (1894–1975), arcybiskup Concepción 1939–1963. Rektor Katolickiego Uniwersytetu Papieskiego w Chile 1953–1967. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Chile 1958–1962. Świącenia 1917. W 1935–1939 biskup Temuco (Chile).

¹⁷²¹ *Wł.* zdaniem watykanistów, kandydat mający podczas konklawe najwięcej szans na wybór na kolejnego papieża.

¹⁷²² Gregorio Pietro XV Agagianian (1895–1971), patriarcha Kościoła katolickiego obrządku ormiańskiego 1937–1962, kardynał 1946. Proprefekt 1958–1960 i prefekt 1960–1970 Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. Świącenia 1917. Sakra biskupia 1935. Uważany za *papabile* podczas konklawe 1958 i 1963.

¹⁷²³ Giacomo Lercaro (1891–1976), kardynał włoski 1953, arcybiskup Bolonii 1952–1968. Świącenia 1914. W 1947–1952 arcybiskup Rawenny.

¹⁷²⁴ Giovanni Battista Montini (1897–1978), arcybiskup Mediolanu 1954–1963, kardynał od 15 XII 1958. Papież Paweł VI 1963–1978. Świącenia 1920. Od 1923 w dyplomacji watykańskiej, m.in. maj–listopad 1923 sekretarz nuncjusza apostolskiego w Polsce. Beatyfikacja 2014.

¹⁷²⁵ Joseph Wendel (1901–1960), arcybiskup Monachium i Fryzycji 1952, kardynał 1953. Od 1956 biskup połowy Bundeswehry. Świącenia 1927. W 1941–1943 biskup koadiutor, a 1943–1952 biskup Spiru (Speyer).

¹⁷²⁶ *Fr.* używane w bankowości; tu: 5 banknotów po 500 lirów.

¹⁷²⁷ Prawdopodobnie: Innocenzo Gasparini (1920–1985), ekonomista, profesor uniwersytetu w Padwie, członek Regionalnego Komitetu Planowania Gospodarczego Veneto, później prezydent regionu Veneto (Wenecji Euganejskiej). Następnie rektor uniwersytetu w Bolonii.

¹⁷²⁸ Monte Pincio, jedno z rzymskich wzgórz.

¹⁷²⁹ Laudi, monsiniore. Brak danych.

9.30. U św. Piotra na Watykanie Msza św. *de Spiritu Sancto* na otwarcie konklawe. Wszyscy kardynałowie w komplecie. Brak kard[ynałów]: Tiena, Mindszentyego i Stepinaca¹⁷³⁰. Przed Mszą św. w zakrystii dłuższa rozmowa z kard. **Spellmanem** i kard. **Mooneyem** o Lidze Kat[olickiej] w USA. Wyraziłem zdanie, by nam pomagali raczej w Rzymie, dokąd wysyłamy studentów bez grosza. W czasie *capella* czuje się powszechność Kościoła św. Wszyscy oczekują pomocy od Ducha Świętego. Jest to wzruszający obraz, gdy się patrzy na nieudolność ludzi, którzy mają przystąpić do dzieła. Wszystko jest takie słabe, takie skromne; tylko oprawa wieków, dzieje kultury tworzą cudowne tło, na którym się mieści i przesuwa nasza słabość. Może przez to lepiej się objawi potęga Ducha Świętego. Śpiewy piękne. Kazanie po Mszy św. **Antonia Bacciego**¹⁷³¹ odpowiada wszystkim zasadom protokołu, ale ognia w sobie nie ma. Widocznie ogień będzie od Ducha Świętego.

Wśród dyplomacji widzę p. **Papée** i ks. **Meysztowicza**. Obydwaj są nieustępliwi. Trwają. Był również p. **Stomma**.

W zakrystii dłuższą rozmowę przeprowadziłem z mons[iniorem] Luigim **Civardim**¹⁷³², autorem książki o Akcji Kat[olickiej]. Podziękowałem mu za książkę o pracy ludzkiej, którą mi przysłał.

Wstąpiliśmy jeszcze do podziemi, by złożyć hołd Ojcu Świętemu Piusowi XII i pomodlić się u M[atki] Bożej Częstochowskiej.

12.45. Przybył ks. **Filipiak** i ks. **Maczyński** oraz o. **Turowski**. Ks[iądz] **Filipiak** szykuje obronę ks. **M[aczyńskiego]** dla Kongregacji Studiów. Przekazałem mu sprawę ks. **Lagosza** do sformułowania.

14.30. Żegnamy siostry i domowników. Wyjazd na Watykan. Jeszcze jest pusto na placu św. Piotra. Ludzie się zbierają, by doczekać się przejazdu kardynałów na konklawe.

Przyjeżdżamy w czas, by się zainstalować pod nr 29 na III piętrze, w apartamentach Sekretariatu Stanu. Pokój duży, skromnie urządzone, łóżko, biurko, stolik, klęcznik, szafa i dwa krzesła. W pobliżu umywalnia. Korytarz długi. Z pokoju piękny widok na Poczta Watykańską, Polyglottę¹⁷³³. Długa loggia pozwala na spacer.

¹⁷³⁰ Alojzy Wiktor Stepinac (1898–1960), arcybiskup Zagrzebia 1937–1960, prymas Chorwacji. Sakra biskupia 1934. W 1946 skazany przez komunistów na 16 lat robót. Zwolniony z więzienia 1951, karę zamieniono na areszt domowy. W 1953 kardynał. Beatyfikowany 1998 jako męczennik.

¹⁷³¹ Antonio Bacci (1885–1971), prałat włoski, latynista. Święcenia 1909. Urzędnik Sekretariatu Stanu 1922–1931. Od 1931 sekretarz odpowiedzialny za przygotowywanie dokumentów papieskich w języku łacińskim. Wygłosił rozważania w kaplicy Sykstyńskiej podczas konklawe 1958. Kardynał 1960, biskup tytularny 1962.

¹⁷³² Luigi Civardi (1886–1971), ksiądz włoski, starszy brat kard. Ernesta Civardiego (1906–1989). Wieloletni lider Akcji Katolickiej i asystent katolickiego stowarzyszenia włoskich robotników (ACLI). Autor kilku książek o katolickiej nauce społecznej, tłumaczonych m.in. na język polski: *Podręcznik Akcji Katolickiej*, t. 1: *Zasady* (Poznań 1933) i t. 2: *Praktyka* (Poznań 1935); *Co zawdzięcza robotnik Chrystusowi?* (Lwów 1939); *Apostolstwo w środowisku* (Poznań 1939). Święcenia 1911. W 1962 biskup tytularny.

¹⁷³³ Typographia Polyglotta Vaticana, Drukarnia Watykańska.

W windzie dowiedziałem się o nagłej śmierci kardynała **Mooneya**, z którym tak niedawno rozmawiałem, odnosząc wrażenie, że mam przed sobą człowieka najzdrowszego i pełnego energii. Zrobiło to wielkie wrażenie na Kolegium Kardynalskim.

16.00. Jesteśmy w Cappella Paolina¹⁷³⁴. Kardynałowie zbierają się powoli. Chór rozpoczyna **Veni Creator**. Wyrusza pochód przez Sala Ducale do Cappella Sistina. Wszystkie straże i gwardia w pogotowiu. Po drodze stoją gromady tych, którzy niedługo usłyszą: *Extra omnes*¹⁷³⁵. Nie brak tu nawet dzieci i kobiet, może należących do służby watykańskiej. Pochód idzie powoli i dostojnie, otoczony gwardiami papieskimi.

W kaplicy Sykstyńskiej konklawiści zatrzymują się przy drzwiach, kardynałowie zajmują swoje *tronetti*¹⁷³⁶. Jest to niezwykle malowniczy obraz. Dziekan odczytuje orację o Duchu Świętym. Wychodzą wszyscy oprócz ceremoniarzy. Odczytano raz jeszcze konstytucję Piusa XII *Vacantis Apostolicae Sedis*. Wszyscy składają przysięgę. Kard[ynał] dziekan¹⁷³⁷ wygłasza krótkie przemówienie jako pochwałę Piusa XII. Kolejno składają przysięgę: sekretarz konklawe Jorio¹⁷³⁸, kustosz konklawe Chigi, *custodes*¹⁷³⁹ ze Św[iętej] Roty i inni. Wreszcie zostajemy sami. Po zakończeniu wstępnych czynności wychodzimy z kaplicy Sykstyńskiej do swoich prywatnych mieszkań. Każdego kardynała odprowadza oficer gwardii. Do mnie przybliżył się **Pacelli**¹⁷⁴⁰, przedstawił się jako kuzyn Ojca Świętego i wyraził radość, że został przydzielony mi do towarzystwa. Odprowadził nas do drzwi pokoju. Wkrótce zgłosiło się jeszcze dwóch panów, zgodnie ze zwyczajem, z wizytą. Jednym z nich był **Casimiri**¹⁷⁴¹ z „[L’]Oss[ervatore] Rom[ano]”¹⁷⁴². Jesteśmy więc w więzieniu i tym razem „*pro Ecclesia et Pontifice*” – *eligendo*¹⁷⁴³.

26 października 1958

Rzym. Konklawe.

7.30. Msza św. w pobliskiej sali Bonifacego VIII; odprawia tu również kard. **Léger** z Montrealu. Powszechność Kościoła św. czujemy wszyscy: i ja, i kard. Gracias, Hindus,

¹⁷³⁴ Kaplica Paulińska, kaplica w Pałacu Apostolskim w sąsiedztwie kaplicy Sykstyńskiej.

¹⁷³⁵ *Łac.* wszyscy na zewnątrz; formuła wypowiedziana uroczyście przez mistrza papieskich ceremonii liturgicznych w czasie konklawe, aby zapewnić tajemnicę głosowania. Po jej wypowiedzeniu mistrz ceremonii zamyka od wewnątrz kaplicę Sykstyńską. Od tego momentu do chwili publicznego ogłoszenia imienia nowego papieża obowiązuje zakaz kontaktów między kardynałami-elektorami a osobami niebiorącymi udziału w konklawe.

¹⁷³⁶ *Wł.* male trony, ozdobne fotele.

¹⁷³⁷ Kardynał Eugène Tisserant.

¹⁷³⁸ Alberto di Jorio (1884–1979), prałat włoski, infułat. Sekretarz Świętego Kolegium Kardynałów 1947–1958, sekretarz konklawe 1958. Od 15 XII 1958 kardynał, biskup tytularny 1962. Świecenia 1908. Prezes Istituto per le Opere di Religione (Instytut Dział Religijnych, Bank Watykański) 1922–1968. Przewodniczący Papieskiej Komisji Państwa Watykańskiego 1961–1968.

¹⁷³⁹ *Łac.* strażnicy.

¹⁷⁴⁰ Pacelli, oficer Gwardii Szwajcarskiej. Brak danych.

¹⁷⁴¹ Casimiri. Brak danych.

¹⁷⁴² „L’Osservatore Romano”, dziennik watykański ukazujący się od 1861. W innych wersjach językowych: tygodnik lub miesięcznik. Wersja polska (miesięcznik) istnieje od 1980.

¹⁷⁴³ *Łac.* „za Kościół i Papieża” – w intencji wyboru.

którego widok jest dla mnie największą radością jako widoczny znak, że w Kościele otwierają się nowe drzwi.

9.00. Msza św. o Duchu Świętym. Odprawia kard. **Tisserant**. Teraz zaczyna działać p. 87 konstytucji – *de exitu uniuscuiusque scrutinii*¹⁷⁴⁴ – tajemnica *sub poena excommunicationis*¹⁷⁴⁵ każe odłożyć pióro. Sesja trwa do godz. 12.00. Kończy się wnioskiem: *Non habemus Pontificem*¹⁷⁴⁶.

13.00. Obiad. Siedzę przy kard. **Wendelu** i prymasie **Hiszpanii**¹⁷⁴⁷. Interesuje się żywo sytuacją Kościoła w Polsce. Do rozmowy dołącza się kard. **Frings**¹⁷⁴⁸ z Kolonii.

16.00. Druga sesja – dwa głosowania. Kończą się wnioskiem kard. **Tisseranta**: *Adhuc non habemus Pontificem*¹⁷⁴⁹. Widocznie *non est nobis datum nosse tempora et momenta, quos posuit Spiritus Sanctus*¹⁷⁵⁰.

Na placu św. Piotra zebrała się ogromna rzesza ludu, który czekał na *sfumato*¹⁷⁵¹. Gdyby to było w Poznaniu, księża wygłosiliby z pięć kazań i odmówili ze dwa Różańce. Ale nasi bracia Włosi nie umieją wykorzystać sytuacji.

Głosowanie kończy się ok[olo] godz. 18.00. Długo chodzimy z ks. **Goździewiczem** po Appartamento Borgia¹⁷⁵² i siedzimy pół godziny w kaplicy św. Mikołaja, drugie pół przed tzw. *Dysputo o Najśw[iętszym] Sakramencie*¹⁷⁵³. Co raz ktoś się do nas przyłącza, by zapytać, co się w Polsce dzieje. Pytania są niekiedy naiwne, np. czy przyjechaliśmy jawnie czy tajnie.

27 października 1958

Rzym. Konkławe.

9.00. Msza św. i głosowanie V i VI. Wniosek kard[ynała] dziekana: *Non fit Pontifex*¹⁷⁵⁴.

Po obiedzie w stanzach Rafaela¹⁷⁵⁵ długa rozmowa z kard. **Roncallim**. Opowiadał o swojej pracy w Bułgarii. I z kard. **Gouveia**¹⁷⁵⁶ z Madery.

¹⁷⁴⁴ *Lac.* o wyniku każdego z osobna głosowania.

¹⁷⁴⁵ *Lac.* pod karą ekskomunikacji.

¹⁷⁴⁶ *Lac.* Nie mamy Papieża.

¹⁷⁴⁷ Enrique Pla y Deniel (1876–1968), arcybiskup Toledo, prymas Hiszpanii 1941–1968, kardynał 1946. Święcenia 1900. W 1918–1935 biskup Avili. W 1935–1941 arcybiskup metropolita Salamanki.

¹⁷⁴⁸ Joseph Richard Frings (1887–1978), arcybiskup Kolonii 1942–1969, kardynał 1946. Przewodniczący Konferencji Niemieckich Biskupów Katolickich 1945–1950. Święcenia 1910.

¹⁷⁴⁹ *Lac.* dotychczas nie mamy Papieża.

¹⁷⁵⁰ *Lac.* nie dano nam poznać czasów i chwil, które ustanowił Duch Święty; aluzja do Dz 1,7–8.

¹⁷⁵¹ *Wl. fumo*, dym; tu: zróżnicowany kolorystycznie dym, oznaczający wybór papieża lub brak tego wyboru.

¹⁷⁵² Appartamento Borgia, sześć dużych sal (prywatny apartament papieża Aleksandra VI); obecnie część Muzeów Watykańskich.

¹⁷⁵³ *Dysputa o Najświętszym Sakramencie*, fresk Rafaela z 1508–1509 w jednej ze stanz watykańskich.

¹⁷⁵⁴ *Lac.* Nie wybrano Papieża.

¹⁷⁵⁵ Stanze Rafaela, cztery reprezentacyjne apartamenty papieskie na drugim piętrze północnego skrzydła pałacu watykańskiego. Na początku XVI w. na polecenie papieża Juliusza II udekorowane freskami przez Rafaela i jego uczniów.

¹⁷⁵⁶ Teódosio Clemente de Gouveia (1889–1962), arcybiskup Lourenço Marques (obecnie: Maputo) w Mozambiku 1940–1962, kardynał 1946 (pierwszy kardynał z Mozambiku). Święcenia 1919. Biskup tytularny 1936.

16.00. Głosowanie VII^a i VIII. Wniosek kard[ynała] dziekana: *Non habemus Pontificem*.

Po wieczery długa rozmowa z kard. **Graciasem** i kard. **Agagianianem** o sytuacji Kościoła w Indiach.

Kard[ynał] **Ciriaci**¹⁷⁵⁷ wielokrotnie, rozgłośnie powtarzał o swej sympatii dla Polski.

28 października 1958

Rzym. Konklawe. Wtorek.

9.00. Po Mszy św. głosowanie IX i X. Wniosek kard[ynała] dziekana: *Adhuc non habemus Pontificem*.

Atmosfera wśród kard[ynałów] bardzo dobra; panuje skupienie i duch modlitwy. Bardzo dodatnio przedstawia się kard. **Léger** z Montrealu, kard. **Lercaro**, kard. **Siri**¹⁷⁵⁸, kard. **Ruffini**¹⁷⁵⁹, kard. **Cerejeira**¹⁷⁶⁰.

W czasie obiadu długa rozmowa z prymasem Hiszpanii¹⁷⁶¹, człowiekiem starym, ale bardzo interesującym.

Po obiedzie w loggiach rozmowa z kard. **Feltinem** o Semin[arium] Polskim w Paryżu. Prosiłem, by zwrócił uwagę kard. **Pizzardowi**, że to seminarium musi pozostać w Paryżu.

16.00. Głosowanie XI. *Habemus Pontificem*¹⁷⁶². Kard[ynał] Roncalli, patriarcha Wenecji. „Jan jest imię jego”¹⁷⁶³. Otrzymał przepisana większość głosów. Wybór przyjmuje, krótko uzasadniając, dlaczego. Wybiera sobie imię Jana Chrzciciela i wypowiada krótki program: *Pacem Domino plebem perpetuam*¹⁷⁶⁴. Chce być głosem wołającego na puszczy. Odczytano protokół wyboru. Przy nowym papieżu gromadzą się wszyscy kardynałowie i składają życzenia. Sekretarz konklawe, mons[inior] **Jorio**, otrzymuje piuskę kardynalską papieża Jana. Jest to zwyczaj przyjęty po konklawe, że sekretarz zostaje kardynałem. Papież przechodzi do sali, w której ubiera się w sutannę białą.

Przez ten czas kardynał diakon¹⁷⁶⁵ wychodzi, by ogłosić światu: *Habemus Papam*.

^a W rękopisie błędnie: VI.

¹⁷⁵⁷ Pietro Ciriaci (1885–1966), kardynał 1953. Prefekt Świętej Kongregacji Soboru Trydenckiego 1954–1966. Od 1955 przewodniczący Komisji ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Świecenia 1909. Od 1911 pracownik Kurii Rzymskiej. Tytułarny arcybiskup Tarsu 1928. Nuncjusz w Czechosłowacji 1928–1934 i w Portugalii 1934–1954.

¹⁷⁵⁸ Giuseppe Siri (1906–1989), biskup pomocniczy 1944–1946, arcybiskup Genui 1946–1987, kardynał 1953. Przewodniczący Konferencji Episkopatu Włoch 1958–1965. Świecenia 1928.

¹⁷⁵⁹ Ernesto Ruffini (1888–1967), arcybiskup Palermo 1945–1967, kardynał 1946. Świecenia 1910. Od 1928 sekretarz Kongregacji ds. Seminariów i Uniwersytetów.

¹⁷⁶⁰ Manuel Gonçalves Cerejeira (1888–1977), patriarcha Lizbony 1929–1971, kardynał 1929. Świecenia 1911. W 1928 biskup pomocniczy Lizbony. Wikariusz apostolski ordynariatu połowego w Portugalii 1966–1972.

¹⁷⁶¹ Kardynał Enrique Pla y Deniel.

¹⁷⁶² Łac. Mamy Papieża.

¹⁷⁶³ Aluzja do Jana Chrzciciela (por. Łk 1,63).

¹⁷⁶⁴ Łac. pokój Pański ludowi na wieki.

¹⁷⁶⁵ Nicola Canali (1874–1961), kardynał włoski 1935, ostatni kardynał bez sakry biskupiej. Protodiakon Świętego Kolegium Kardynałów. Ogłosił 28 października wybór kard. Roncallego na papieża Jana XXIII i 4 listopada go koronował. Świecenia 1900. Od 1908 urzędnik Sekretariatu Stanu i kongregacji watykańskich.

Po dłuższym oczekiwaniu Ojciec Święty wraca do Sykstyny, składa wyznanie wiary i przyjmuje hołd kardynałów. Wzruszająca jest chwila, gdy na wózku wprowadzony jest chiński kardynał Tien, który po wypadku samochodowym ma złamaną rękę. Wygląda na tym wozie jak jego biedna, powalona Ojczyzna. W czasie adoracji prosiłem Ojca Świętego o szczególne błogosławieństwo dla Episkopatu, duchowieństwa i ludu katolickiego w Polsce.

Tworzy się *corteo*¹⁷⁶⁶, które zdąża na balkon elewacji frontowej Bazyliki św. Piotra. Wszyscy kardynałowie podążają za papieżem. Plac jest przepelniony do niemożliwych granic. Kiedy ci ludzie zdążyli tu przyjść? Wrażenie niezwykle. Kard[ynał] **Spellman** płacze. Stoimy obok: kard. **Spellman**, kard. Feltin, kard. **Agagianian** i ja – przedstawiciele różnych światów w ramionach wspólnej Matki Kościoła. Mówię do kardynała **Spellmana**: Ameryka płacze, to wielka pociecha dla nas. Donośny głos Ojca Świętego rozlega się po placu św. Piotra. Płynię błogosławieństwo *Urbi et Orbi*¹⁷⁶⁷. Dojdzie i do Polski. Orkiestra papieska *tocca*¹⁷⁶⁸ kilka^a motywów hymnu papieskiego; to samo czyni orkiestra wojsk włoskich ustawionych na linii stopni bazyliki.

Wracamy zamyśleni przez Aula Ducale do sali apartamentów. Ojciec Święty, otoczony domownikami, przyjmuje ich życzenia. Przyszły tu ss. szarytki, które służyły nam w czasie konklawe. Już jest mons[inior] **Poggi**, abp **Samorè** i w[ielu] i[nnych]. Krótka wymiana słów i pozdrowień. Omawiam projekt audiencji u Ojca Świętego.

Odbieramy wrażenie, że konklawe jest otwarte. A tymczasem tak nie jest. Ojciec Święty zarządził, by było zamknięte do jutra, po drugiej adoracji, a więc do godz. 10.00. Budzi to różne komentarze. Dlaczego? Zazwyczaj konklawe było otwarte od razu. Napływowi goście odchodzą, członkowie konklawe udają się przez drzwi boczne do swoich mieszkań.

Na wieczery już nie ma kardynała Roncallego. Długo gawędzimy przy stole. Kard[ynał] **Tisserant** wznosi zdrowie moje, na pomyślność Polski; to samo czynią inni kardynałowie.

Dziękujemy siostrze szarytkom za wyżywienie, bardzo staranne. Podający do stołu zespół męski upomina się też o błogosławieństwo. Przyrzekłem im obrazki.

Ciągle panuje wielkie podniecenie. Ale w kaplicy Matyldy¹⁷⁶⁹ zebrali się wielu kardynałów i modlą się żarliwie. Przykład daje kard. **Roncalli**, kard. **Siri**, kard. **Léger** i in[ni].

Na górze konferuje „Polonia”, do której dołącza się mons[inior] **Caretta**.

Wieczorem napisałem list do biskupów polskich o Janie XXIII.

21.00. Właśnie upływa dwa lata, gdy wróciłem z Komańczy do Warszawy.

^a *W rękopisie*: kilku.

¹⁷⁶⁶ *Wł.* orszak.

¹⁷⁶⁷ *Łac.* błogosławieństwo miastu (tzn. Rzymowi) i światu; uroczyste błogosławieństwo papieskie, udzielane z balkonu Bazyliki św. Piotra w wyjątkowych momentach.

¹⁷⁶⁸ *Wł.* *toccare* – trącać, poruszać; tu: gra.

¹⁷⁶⁹ Kaplica Matyldy, jedna z prywatnych kaplic papieskich. Jan Paweł II z okazji Roku Maryjnego 1987/88 zmienił jej nazwę na: Redemptoris Mater.

29 października 1958

Rzym. Konklawe. Środa.

9.00. Druga adoracja¹⁷⁷⁰ w kaplicy Sykstyńskiej. Ojciec Święty wchodzi drzwiami frontowymi otoczony ceremoniarzami i swoim dworem małym. Wszyscy kardynałowie w fioletowych *cappa magna*¹⁷⁷¹. Defilujemy kolejno. Gdy zbliżyłem się do Ojca Świętego, wypowiedziałem myśl następującą: „Jan XIII¹⁷⁷², poprzednik Waszej Świątobliwości, wprowadził Polskę do rodziny narodów chrześcijańskich; dziś, pod przewodnictwem W[aszej] Św[iątobliwości], będziemy szli^a do tysiąclecia chrześcijaństwa”. Ojciec Święty wyraził życzenie, bym nie odjeżdżał, zanim się z nim nie zobaczę, gdyż chce otrzymać najdokładniejsze informacje o sytuacji Kościoła św. w Polsce. Prosi, by to napisać w punktach. Cóż może być dla mnie bardziej pożądanego.

Przywożą kardynała **Tiena**, do którego Ojciec Święty zstępuje z tronu. Jest to przepiękny obraz tych powalonych Chin, nad którymi skłania się Ojciec Święty.

Następuje przemówienie Ojca Świętego, zawierające zasadnicze punkty i myśli. Dużo uwagi poświęca papież Kościołowi cierpiącemu.

Błogosławieństwo kończy tę podniosłą uroczystość. Teraz ogłoszono otwarcie konklawe. Znajduje się od razu przy nas ks. dr **Kotowski**.

Odwiedzamy wspólnie kard. **Tiena** w jego mieszkaniu i składamy życzenia dla Chin katolickich.

Wyjazd wyznaczyłem na godz. 11.30. Ks[iaǳz] Kotowski poszedł na pocztę watykańską, by nadać depezę do bp. Choromańskiego. Kończyłem swój list do ks[ięży] biskupów polskich.

Na [via] Machiavelli przyjmują nas życzliwie; są zadowoleni z wyboru Ojca Świętego.

18.30. Mons[inior] **Bianchi**¹⁷⁷³ z bazyliki mojej na Trastevere¹⁷⁷⁴. Ustalamy termin nabożeństwa.

30 października 1958

Rzym. Czwartek.

10.00. W kaplicy Sykstyńskiej **trzecia adoracja** Ojca Świętego Jana XXIII. Wszyscy kardynałowie w purpurze i *cappa magna*. W czasie *Te Deum* wszyscy kardynałowie

^a W rękopisie wyrażenie: będziemy szli jest nadpisane później (innym długopisem) nad skreślonym wyrażeniem: zbliżamy się.

¹⁷⁷⁰ Chodzi właściwie o drugie homagium składane nowemu papieżowi (były trzy: 28, 29 i 30 października).

¹⁷⁷¹ *Lac*. wielka kapa (w odróżnieniu od *cappa parva*); uroczysty strój w formie płaszcza z długim trenem i pelerynką tworzącą z tyłu kaptur.

¹⁷⁷² Jan XIII (?–972), papież 965–972. Za jego pontyfikatu Polska przyjęła chrzest 966 i ustanowiono 968 pierwsze biskupstwo misyjne w Poznaniu z bp. Jordanem na czele.

¹⁷⁷³ Bianchi. Brak danych.

¹⁷⁷⁴ Bazylika NMP na Zatybrzu, jeden z najstarszych kościołów rzymskich, ufundowany w III w. Kościół tytularny kard. Stanisława Hozjusza (tam pochowany), kard. Stefana Wyszyńskiego i kard. Józefa Glempa.

podchodzili, by ucałować Pierścień Rybaka¹⁷⁷⁵. Ojciec Święty miał dla każdego kilka słów. Ponieważ wczoraj otrzymałem wiadomość, że Polska jest zadowolona z wyboru, powiedziałem to Ojcu Świętemu. Papież ponownie zaprosił mnie na dłuższą rozmowę, gdyż chce otrzymać najdokładniejsze informacje o sytuacji Kościoła w Polsce, chce długo porozmawiać, ma wiele rzeczy do powiedzenia. Oświadczam, że właśnie przygotowuję się do tej rozmowy.

W powrotnej drodze do sali paramentów rozmowa z kard. **Tedeschinim**¹⁷⁷⁶ o sytuacji w Polsce. Był zdania, że należy to wszystko powiedzieć Ojcu Świętemu. Ojciec Święty krąży wśród kardynałów i wymienia krótkie zdania, całuje ich po bratersku; jest ożywiony i pełen inicjatywy.

Właściwie dopiero po trzeciej „adoracji” ma miejsce właściwe zakończenie konklawe. Wracamy do domu przez Monte Pincio.

Pracuję w domu. Przygotowuję się do rozmowy z Ojcem Świętym.

18.00. Mons[inior] **Laudi** z NCWC w sprawie planu pomocy Kościołowi w Polsce.

19.00. A[rcy]b[isku]p **Gawlina** – długa rozmowa po wieczery do godz. 22.00.

31 października 1958

Rzym. Piątek.

7.30. Na Mszy św. – rocznica śmierci mej matki, Julianny¹⁷⁷⁷ – są asystenci z KUL w liczbie dziesięciu, którzy tu pracują przez kilka tygodni nad pogłębieniem swej kultury klasycznej i w dziedzinie sztuki.

9.15. Ks[iądz] prof. **Prévost**¹⁷⁷⁸, który udaje się na rok do Polski, by na KUL wyklądać literaturę francuską.

10.00. Matka gen[eralna] ss. felicjanek, Maria Aleksandra Kucharska¹⁷⁷⁹, z kapitułą generalną felicjanek. Omawiam sprawę trudności w W[arsza]wie, monografię prof. Górskiego i inne. Prowincjałki polskie proszą o przebaczenie incydentu wawerskiego¹⁷⁸⁰. Następuje zgoda. Przyjmuję zaproszenie do domu gen[eralnego].

¹⁷⁷⁵ Sygnet papieski z wyobrażeniem św. Piotra zarzucającego sieć i z imieniem papieża. Służy również jako pieczęć.

¹⁷⁷⁶ Federico Tedeschini (1873–1959), kardynał 1933 (*in pectore* do 1935). Datariusz papieski 1938–1959. Archiprezbiter bazyliki watykańskiej 1939–1959. Świecenia 1896. Od 1914 substytut w Sekretariacie Stanu. W 1921 arcybiskup tytularny. Nuncjusz w Hiszpanii 1921–1935.

¹⁷⁷⁷ Julianna Wyszynska z d. Karp zmarła 31 X 1910.

¹⁷⁷⁸ André Jules César Prévost (1912–1996), francuski ksiądz, doktor teologii i literatury. Świecenia 1937. Wykładowca na uniwersytecie w Lille, profesor literatury w Kolegium Maronickim w Bejrucie (Liban). W okresie 1 X 1958 – 30 XI 1960 profesor kontraktowy Sekcji Filologii Romańskiej KUL. Zainteresował się pracą w Polsce pod wpływem środowiska polonijnego w Lille.

¹⁷⁷⁹ Aleksandra Maria Kucharska CSSF (1896–1969), urodzona w USA, przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr św. Feliksa z Cantalicjo 1958–1969. Wstąpiła do felicjanek 1914, śluby wieczyste 1921. Od 1934 radna prowincjalna, następnie przełożona prowincjalna w Buffalo. Komisarka generalna dla felicjańskiej misji w Brazylii 1953–1958.

¹⁷⁸⁰ Chodziło o różnicę zdań w kwestii utworzenia parafii przy kościele zakonnych sióstr felicjanek w Wawrze oraz tymczasowego przekazania tego kościoła w użytkowanie parafii.

10.30. Ks[iądz] **Semkowski** z Kolegium Polskiego. Okazuje się, że ks. Se[mkowski] „nic nie wie” o warunku przedłużenia naszej umowy z zak[onem] jezuitów o pracy w Kolegium Polskim. Warunkiem była zmiana rektora w Kolegium. Widocznie zawiódł ks. Wawryn, który był na kongregacji ks[ięży] jezuitów i sprawę tę załatwił.

12.00. Ks[iądz] **Strojny** z Instytutu Polskiego. Wyłożyłem powody, dla których musi opuścić stanowisko rektora I[nstytutu] P[olskiego]. Wywód ks. S[trojnego] jest długi, pełen emocji i prób inwektyw pod adresem różnych ludzi. Nie wymieniam żadnych nazwisk; podkreślam, że unikałem zarzutów pod adresem ks. S[trojnego] nawet wtedy, gdy usiłowałem dokonać zmiany w Instytucie. Upominaliśmy i prosiliśmy o naprawę stosunków w I[nstytucie] P[olskim]. Dopiero gdy otrzymałem anonimy na kandydata Episkopatu, musiałem go bronić i wytoczyć zarzuty p[rzeciw]ko ks. S[trojnemu].

Ta męcząca rozmowa trwała półtorej godziny.

1–3 listopada 1958

Rzym – Nettuno – Rzym.

9.50. Wyjeżdżam z ks. inf[ułatem] **Filipiakiem** do Nettuno, do sióstr klawerianek (Sodalicia św. Piotra Klawera, M[arii] T[eresy] Ledóchowskiej¹⁷⁸¹). Jest tu trzy Polki, podczas gdy resztę stanowią Austriaczki, Niemki, Włoszki, Czeszki. Pracują nad drukowaniem tekstów biblijnych dla Murzynów w Afryce. Oglądałem ich drukarnię, dobrze zaopatrzoną w maszyny, chociaż w dość ciasnym pomieszczeniu.

Pracuję nad punktami rozmowy z Ojcem Świętym o położeniu Kościoła św. w Polsce. Ks[iądz] prał[at] Filipiak przekłada na język włoski. Tak upływa nam sobota, niedziela i poniedziałek do południa.

Na obiad wracamy do Rzymu.

4 listopada 1958

Rzym. Wtorek.

Koronacja¹⁷⁸² Ojca Świętego Jana XXIII. Wyjazd do bazyliki [o] 7.45. Nieco za późno. W *traforo*¹⁷⁸³ pod Watykanem zator, który nam zabiera 10 minut. Rezultat – opóźnienie. Przez pomyłkę ceremoniarza dostałem się do kaplicy N[ajświętszego] Sakramentu, gdzie idąc za radą innego ceremoniarza, zbyt wcześnie ubrałem się w ornat. Ojciec Święty przyszedł na adorację do kaplicy, do której jeszcze nie zdołano przynieść N[ajświętszego]

¹⁷⁸¹ Maria Teresa Ledóchowska (1863–1922), błogosławiona, starsza siostra Julii Ledóchowskiej – św. Urszuli (1865–1939). Założycielka Sodalicii św. Piotra Klawera (siostry klawerianki), działającej na rzecz misji, m.in. przez czasopismo „Echo z Afryki”, wydawane od 1890 w wielu językach. Za zasługi dla misji i zniesienia niewolnictwa nazywana „matką Afryki”. Beatyfikacja 1975.

¹⁷⁸² Koronacja papieska, uroczysta ceremonia inauguracji pontyfikatu. Na głowę papieża nakładano potrójną koronę papieską – tiarę. Ostatnim koronowanym papieżem był w 1963 Paweł VI, który kazał sprzedać tiarę, a fundusze przekazać na cele dobroczynne. Kolejni papieże rozpoczynają pontyfikat uroczystą Mszą inauguracyjną.

¹⁷⁸³ *Wł.* tunel.

Sakramentu. W *corteo* do kaplicy paramentów¹⁷⁸⁴ szedłem w ornacie, zamiast w *cappa magna*. Takich błędów było więcej. Na szczęście zdołałem się przebrać w c[appa] m[agna] i wziąć udział w „adoracji”. Notuję tylko to, co dotyczy bezpośrednio nas, a co ujdzie uwagi prasy. W czasie adoracji Ojciec Święty powiedział do mnie: „Częstochowa, Częstochowa. Sprawcie, aby wiele modlono się za mnie przed Matką Bożą”. Odpowiedziałem: „Uczynię to, aby każdego dnia była Msza św. w intencji Waszej Świątobliwości przed Obrazem Matki Bożej Jasnogórskiej w Częstochowie”. Jeszcze chwilę zatrzymał mnie Ojciec Święty przy sobie. Później zauważyłem, siedząc na wprost tronu papieskiego w czasie tercji¹⁷⁸⁵, że Ojciec Święty kilkakrotnie spoglądał ku mnie okiem wielkiej życzliwości. Pomijam inne szczegóły, ale notuję ten: zauważyłem, że Ojciec Święty cały niemal czas był bardzo skupiony, szeptał modlitwy, był bardzo pokorny, co obudzało dłań wielką sympatię, co brało za serce. Wśród skomplikowanego ceremoniału obrzędu koronacyjnego zachował cierpliwość, życzliwość i skupienie. W czasie *corteo* idącego do konfesji słyszałem często nazwisko moje wymawiane z włoska. Przy konfesji grupka entuzjastów wołała: *Evviva Polonia*. Położyłem palec na ustach, uspokoili się.

Inna sprawa do zanotowania: po koronacji na balkonie zewnętrznym bazyliki rozmawiałem z kard. Légerem z Montrealu o **arrasach wawelskich**. Pytałem, jaka jest jego opinia. Odpowiedział: to my czekamy na opinię ks[iędza] prymasa. Odpowiedziałem: zbieram opinie wśród emigrantów i dochodzę do wniosku, że i kraj, i emigracja pragną powrotu arrasów do Polski. Ustalamy: napiszę list do kard. Légera z prośbą o wydanie ich.

Po obiedzie przychodzi ks. inf[ułat] **Filipiak**, który przynosi resztę tekstu przełożonego na włoski, do sprawozdania dla Ojca Świętego.

A[r]c[y]b[iskup] **Gawlina** z drobnymi sprawami. Na wieczery młodzi księża warszawscy: **Gogolewski**¹⁷⁸⁶ i **Frankowski**¹⁷⁸⁷.

20.00. Ks[iądz] inf[ułat] Filipiak i pra[łat] **Maczyński** – przedstawiałem im sprawę skarbcza wawelskiego. Wypowiadają się za sprowadzeniem go do Polski.

¹⁷⁸⁴ Paramenty, naczynia i inne przedmioty używane w liturgii, czasem też szaty liturgiczne.

¹⁷⁸⁵ *Tercja*, część liturgii godzin.

¹⁷⁸⁶ Tadeusz Gogolewski (1921–2003), ksiądz, doktor dogmatyki na UW, profesor 1980. Świecenia 1950. Student 1958–1964 na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Rzymie. Wykładowca w warszawskim WSD 1964–1976 oraz na ATK 1966–1991, później UKSW. Duszpasterz przy kościele Wizytek 1964–2003. W 1976 kapelan i 1980 prałat papieski.

¹⁷⁸⁷ Adam Janusz Frankowski (1928–2017), ksiądz, doktor nauk biblijnych. Świecenia 1952. W 1958–1965 student w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie. Od 1965 wykładowca na ATK, od 1983 kierownik katedry egzegezy NT. Autor licznych publikacji z zakresu biblistyki.

5 listopada 1958

Rzym. Środa.

7.30. Po Mszy św. **Maria Winowska**¹⁷⁸⁸ – powierzyłem jej opracowanie listu do kard. Légera w Kanadzie w sprawie **skarbcza wawelskiego**. Przedstawiam racje, dla których proszę o wydanie skarbcza w moje ręce, bym mógł przekazać go na Zamek [Królewski na Wawelu].

10.00. Ojcowie **marianie**: Wł[adysław] Łysik¹⁷⁸⁹, o. Fr[anciszek] **Brazys**¹⁷⁹⁰, wicegenerał i postulator spraw mariańskich. Dla sprawy o. **Papczyńskiego**¹⁷⁹¹ brak życiorysu, gdyż książka ks. **Sydneygo**¹⁷⁹² nie wystarcza; sprawy o. Kazimierza **Wyszyńskiego**¹⁷⁹³ nie można prowadzić równocześnie z poprzednią, chociaż jest dalej posunięta. Wyjaśniam sprawę Bielan i Puszczy Mariańskiej.

10.30. Generał oo. redemptorystów¹⁷⁹⁴ i o. **Szrant**.

11.00. Prokurator gen[eralny] Kongregacji św. Ducha o. **Murphy**¹⁷⁹⁵ i wiceprokurator p[adre] Strick¹⁷⁹⁶.

11.30. Generał **werbistów**¹⁷⁹⁷ omawia sprawę fundacji domów w W[arsza]wie, Białymstoku i Sandomierzu.

12.00. Rektor św. Sulpicjusza w Rzymie **Gerand**¹⁷⁹⁸ prosi na wieczerzę z kardynałami francuskimi. Nie mogę przyjść.

12.30. O[jciec] Lason¹⁷⁹⁹ – sprawy Radia Watyk[kańskiego] i in[ne] Kolegium Polskiego. Jest to „wywiad” o[jca] generała, na którego czekam.

¹⁷⁸⁸ Maria Winowska (1904–1993), pisarka i publicystka katolicka. Od 1940 na emigracji we Francji. Autorka cenionych książek, wydawanych w języku francuskim i polskim, m.in. o prześladowaniu Kościoła w Polsce przez władze komunistyczne, o Maksymilianie Kolbem, s. Faustynie Kowalskiej.

¹⁷⁸⁹ Władysław Łysik MIC (1890–1964), radny w zarządzie generalnym zgromadzenia w Rzymie 1957–1963. Świecenia 1914 po doktoracie na Gregorianum w Rzymie. Do Zgromadzenia Księża Marianów Niepokalanego Poczęcia NMP wstąpił 1915. Przełożony domów zakonnych marianów, wychowawca, dyrektor szkół mariańskich, przełożony polskiej prowincji marianów. Opiekun ubogich na warszawskiej Pradze.

¹⁷⁹⁰ Franciszek (Pranas) Brazys MIC (1915–1967), wicegenerał i zarazem przełożony domu rzymskiego 1957–1963. Wstąpił do marianów 1932. Świecenia 1942. W 1964 biskup tytularny z misją opieki nad katolikami litewskimi żyjącymi na emigracji w Europie Zachodniej.

¹⁷⁹¹ Stanisław Jan Papczyński (1631–1701), święty, założyciel i pierwszy przełożony generalny Zgromadzenia Księża Marianów Niepokalanego Poczęcia NMP. Kanonizacja 2016.

¹⁷⁹² Ksiądz Stefan Marian Sydry MIC był autorem kilku publikacji o o. Stanisławie Papczyńskim, wydanych przed drugą wojną. Być może chodzi tu o książkę: *Ojciec Stanisław Papczyński i jego dzieło* (Warszawa 1937).

¹⁷⁹³ Kazimierz January Franciszek Wyszyński (1700–1755), generał księży marianów 1737–1741 i 1747–1750. Zmarł w Portugalii, gdzie organizował misję mariańską. W 1953 wznowiono jego proces beatyfikacyjny, rozpoczęty tuż po śmierci zakonnika.

¹⁷⁹⁴ William Gaudreau CSsR (1897–1968), generał zgromadzenia redemptorystów 1954–1967.

¹⁷⁹⁵ Daniel Murphy CSSp (1890–1988), Irlandczyk, przez 12 lat prokurator generalny Zgromadzenia Ducha Świętego w Rzymie. Świecenia 1923.

¹⁷⁹⁶ Jacques Strick CSSp (1903–1973), Holender, wiceprokurator generalny Zgromadzenia Ducha Świętego w Rzymie. Świecenia 1930.

¹⁷⁹⁷ Johann Schütte SVD (1913–1971), generał zgromadzenia werbistów 1958–1967. Świecenia 1939. Misjonarz w Chinach. Zastępca sekretarza Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax” 1968–1971.

¹⁷⁹⁸ Gerand. Brak danych.

¹⁷⁹⁹ Feliks Lason SJ (1900–1973), kierownik Sekcji Polskiej RW 1938–1951 (24 XI 1938 rozpoczął stałe nadawanie audycji RW po polsku). Wstąpił do jezuitów 1918. Świecenia 1930. Od 1937 w Rzymie. Duszpasterz w Łodzi 1962–1971, Poznaniu 1971 i Kaliszu od 1971.

14.00. Po obiedzie K[azimiera] Dąbrowska¹⁸⁰⁰ wprosiła się, by zrobić miniaturę moją; z zasady przeciwny takim rzeczom zgodziłem się, tym więcej że p. D[ąbrowska] przełamała się i po 21 latach przyszła na [via] Machiavelli. W 10 minut zrobiła swoją pracę, gadając przy tym za dwie godziny. Trzyma się dobrze i może jeszcze długo pracować.

15.00. B[isku]p z **Bobbio**, P[ietro] Zuccarino¹⁸⁰¹, ze swoim sekretarzem z życzeniami.

15.30. B[isku]p **Weber**¹⁸⁰² ze Strasburga informuje o życiu Polaków w Alzacji.

16.00. O[jciec] **generał jezuitów**¹⁸⁰³ z o. **Preszerenem**¹⁸⁰⁴, asystentem. M[iędzy] i[nnymi] sprawa **Kolegium** Polskiego. Nie mają kim zastąpić o. Semkowskiego, który musi jechać do Bejrutu. Są gotowi odstąpić Kolegium zmartwychwstańcom. Oświadczam: nie mogę tego zrobić bez zgody Konf[erencji] Ep[isko]patu [Polski]. Przedstawię.

18.00. O[jciec] **Ricciardi**¹⁸⁰⁵, franc[uszanin], postulator spraw polskich, omawia stan sprawy o. **Kolbego**. Okazuje się, że dotychczas listy, pisane do Ojca Świętego w sprawie przyspieszenia procesu o. Kolbego, nie dotarły do papieża, lecz znalazły się w Kongregacji Rytów. Podobnie trzeci mój list do Piusa XII gdzieś zaginął.

6 listopada 1958

8.30. Po Mszy św. **M[aria] Winowska** – przedstawiam poprawki do listu w sprawie skarbcza wawelskiego.

10.00. Kard[ynał] **Tisserant** w Kongregacji Wschodniej (Orientalium). Informuję o swoim liście do mons[inióra] **Tardiniego**, w którym odpowiadałem na szereg propozycji zgłoszonych do Sekretariatu Stanu. Kard[ynał] T[isserant] j[est] dobrze poinformowany o trudnościach K[ościół]a w Polsce; nie chce dodawać do nich nic. Wie, że „Ukraińcom” nie zależy na sprawach religii, tylko na politykowaniu.

Z Kongregacji Orient[alium] udaliśmy się do Watykanu, by tu obejrzeć Capella Nicolai V¹⁸⁰⁶ pod przewodem dyrektora watykańskiego. Trwało to niedługo.

W powrotnej drodze odwiedziliśmy kościół św. **Bartłomieja** na Isola Tiberina¹⁸⁰⁷.

¹⁸⁰⁰ Kazimiera Dąbrowska (1890–1972), malarka, portrecistka. Od 1936 mieszkała w Rzymie. W 1949 w Watykanie zorganizowano wystawę jej prac z okazji Roku Świętego 1950. Przez 18 lat projektowała znaczki pocztowe dla Poczty Watykańskiej. Na zlecenie Kurii Rzymskiej wykonywała miniatury portretów papieży.

¹⁸⁰¹ Pietro Zuccarino (1898–1973), 1951–1953 biskup koadiutor i od 1953 biskup diecezji Bobbio. Święcenia 1923.

¹⁸⁰² Jean-Julien Weber (1888–1981), biskup Strasburga 1945–1966. W 1962 arcybiskup personalny. Święcenia 1912 (w zgromadzeniu sulpicjanów).

¹⁸⁰³ Jean-Baptiste Janssens SJ (1889–1964), Belg, generał jezuitów 1946–1964. Wstąpił do zakonu 1907. Wykładowca prawa kanonicznego w Louvain. W 1938 prowincjał północnobelgijskiej prowincji jezuitów. Nagrodzony medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata za ukrywanie dzieci żydowskich w swoim domu w Brukseli.

¹⁸⁰⁴ Anton Prešeren (Preszeren) SJ (1883–1965), Słoweńiec, asystent słowiański generała jezuitów 1931–1965. Święcenia 1909 po podwójnym doktoracie z filozofii i z teologii. Do jezuitów wstąpił 1911.

¹⁸⁰⁵ Antonio Maria Ricciardi OFMConv (1911–1996), postulator generalny zakonu franciszkanów 1940–1976 (potem jeszcze pomagał różnym zgromadzeniom w sprawach beatyfikacji i kanonizacji). Specjalista od teologii moralnej. Śluby zakonne 1927. Święcenia 1934.

¹⁸⁰⁶ Kaplica Mikołaja V, zbudowana w połowie XV w. w jednej z najstarszych części pałacu Watykańskiego, z obrazami (freskami) Fra Angelico na suficie.

¹⁸⁰⁷ Wyspa Tyberyjska; jedna z dwóch wysp na Tybrze.

Nie pozostało tu nic po św. Wojciechu, tylko obraz ze zniszczonej kaplicy i skrzynka opieczętowana, w której mają być przechowywane relikwie św. Wojciecha.

15.00. B[iskup] **Rupp**¹⁸⁰⁸, sufragan Paryża, opiekun emigracji, gotów przyjechać do Polski. Zaprosiłem go na przyszły rok. Mówi nieco po polsku.

15.30. Klerycy franciszkańscy z prośbą o błogosławieństwo.

16.00. W[itold] **Olszewski**¹⁸⁰⁹, redaktor „Horyzontów” z Paryża.

17.00. O[jciec] **Mix**^{a 1810}, generał zmartwychwstańców, w sprawie Kolegium. Powtarza to, co wczoraj mówił generał jezuitów o gotowości oddania Kolegium. Niestety, brak im ludzi; musiałyby sprowadzić ich z Polski.

18.00. Ks[iądz] **Meysztowicz** W[alerian] w sprawie prac w Bibliotece Watykańskiej przed Millenium.

20.00. A[rcy]b[iskup] **Gawlina**.

7 listopada 1958

Rzym.

Po Mszy św. rozmowa z **Marią Winowską** na tematy związane z położeniem katolicyzmu we Francji. Oświeśla postawę nuncjusza **Roncallego** wobec Polaków. Widzi jego życzliwość, która się objawiła w tym, że często przyjeżdżał do Sem[inarium] Polsk[iego] i kilka razy sam udzielił święceń kapłańskich.

Przekazałem jej sprawę **szkicu**, charakteryzującego sytuację w Polsce, do rozpatrzenia.

Kilka uwag o s. **Faustynie**¹⁸¹¹.

Resztę dopołudnia poświęcam przygotowaniu podań do Sekretariatu Stanu o nowych sufraganów i o odznaczenia.

15.00. Ks[iądz] **Winkler**¹⁸¹², za zgodą abp. Baraniaka, chce pracować w Bibliotece Watykańskiej. Przydałby się z racji prac dla Millenium. Pisałem w tej sprawie do kard. **Tisseranta**.

^a *W rękopisie*: Miks.

¹⁸⁰⁸ Jean-Édouard-Lucien Rupp (1905–1983), od 1954 biskup pomocniczy francuskiego ordynariatu obrządków wschodnich. Święcenia 1934. W 1962–1971 biskup diecezji Monako. W 1971 arcybiskup tytularny. Nuncjusz apostolski w Iraku 1971–1975 i w Kuwejcie 1975–1978. Stały obserwator Stolicy Apostolskiej przy ONZ w Genewie 1978–1980.

¹⁸⁰⁹ Witold Olszewski (1913–1991), działacz narodowy, wydawca i redaktor kilku czasopism emigracyjnych w Niemczech i we Francji, m.in. założyciel i redaktor naczelny miesięcznika literacko-kulturalnego „Horyzonty”, kontrolowanego i potajemnie finansowanego przez władze PRL. Współpracownik wywiadu PRL „Wysoki”.

¹⁸¹⁰ John Mix CR (1900–1988), syn emigrantów polskich z Chicago, doktor filozofii. Przełożony generalny Zgromadzenia Księży Zmartwychwstańców 1947–1959. Wstąpił do zgromadzenia 1919, pierwsze śluby 1921, święcenia 1927. Rektor seminarium zmartwychwstańców w St. Louis 1936–1947. Jako konsultor komisji ds. zakonnych przygotowywał obrady Soboru Watykańskiego II. Po powrocie do USA proboszcz parafii św. Józefa w Fontanie.

¹⁸¹¹ Faustyna Helena Kowalska (1905–1938), święta, głosicielka kultu Miłosierdzia Bożego i autorka *Dzienniczka*, beatyfikacja 1993, kanonizacja 2000. W latach 50. przeważały negatywne opinie teologów na temat *Dzienniczka*, czego skutkiem był wydany 6 III 1959 przez Kongregację św. Oficjum zakaz szerzenia kultu Miłosierdzia Bożego w formach przekazywanych przez s. Faustynę (oficjalnie wycofany dopiero w 1978 dzięki wyborowi kard. Karola Wojtyły na papieża).

¹⁸¹² Edmund Winkler (1907–1986), ksiądz, od 1945 w Rzymie. Bibliotekarz i sekretarz PAU w Rzymie. W 1958 doktor historii. Prowadził długoletnie prace badawcze i wydawnicze. Wielokrotnie reprezentował abp. Antoniego Baraniaka na kongresach międzynarodowych. Święcenia 1932. Kapelan 1963 i prałat papieski 1972, kanonik honorowy Bazyliki Matki Boskiej Większej, infułat. Więzień obozów w Buchenwaldzie i Dachau.

Ks[iądz] kan[onik] Juliusz **Janusz**¹⁸¹³ z Niemiec, kapelan kompanii wartowniczych, opowiada o życiu Polaków w N[iemczech].

16.00. Gen[erał] pasjonistów, o. **Malcolm La Velle**^a, pyta o bieg sprawy osiedlania się pasjonistów w W[arsza]wie. Wiem, że nabyli domek na Saskiej Kępie i założyli tam kaplicę jako zaczątek pod przyszłą parafię.

16.30. **Czarnecki Marian**¹⁸¹⁴, prezes kombatanatów we Francji¹⁸¹⁵, kolega frontowy ks. Padacza, dziennikarz. Prosi o błogosławieństwo. Wypowiada się b[ardzo] dodatnio o robotnikach polskich we Fr[ancji]. Pracują dobrze, oszczędzają, dorabiają się, trzymają się Kościoła.

17.00. Ks[iądz] **Manthey Jan**, pracujący w „Sacrum Poloniae Millennium”¹⁸¹⁶. Omawia program prac. Proszę, by współdziałał z ks. Meysztowiczem, p. Skowrońską i in[nymi]. Nakład mają 1300 [egz].

17.30. Marcantonio **Pacelli**¹⁸¹⁷, bratanek^b Piusa XII, zaprasza nas na obiad. Przyjąłem.

18.00. D[okto]r Z[ofia] O[lszawska]-**Skowrońska** – wielki plan powołania Komisji dla Archiwistyki Watykańskiej. Objąłby dwa lata pracy i kosztowałby 50 tysięcy dol[arów]. Wymaga do dziesięciu pracowników. Do rozpatrzenia.

19.00. Ks[iądz] **Banaszak** z Paryża.

8 listopada 1958

Rzym. Sobota.

8.30. W kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej w grotach św. Piotra na Watykanie odprawiam Mszę św. Jest obecny abp Gawlina, dużo zakonnic polskich, p. Czapski¹⁸¹⁸ od Rycerzy Maltańskich¹⁸¹⁹ i nieco Włochów. Mówię o *Fundamenta*, które są najdonioślejszą

^a *W rękopisie*: de Velle.

^b *W rękopisie błędnie*: brat.

¹⁸¹³ Juliusz Janusz (1906–1978), ksiądz. W 1945–1978 dziekan i proboszcz polskiej parafii w Mannheim. Świecenia 1933. Więzień obozów jenieckich oraz obozów w Buchenwaldzie i Dachau. W 1945 z nominacji bp. Józefa Gawliny naczelny kapelan Polskich Kompanii Wartowniczych i Technicznych przy armii amerykańskiej. W 1968 kanonik honorowy kapituły łuckiej i warszawskiej, prałat. W 1975 członek Komisji KEP ds. Duszpasterstwa Polonii Zagranicznej.

¹⁸¹⁴ Marian Norbert Czarnecki (1911–1981), podpułkownik, od 1940 we Francji i w Wielkiej Brytanii. W 1946 szef sztabu Polskiej Wojskowej Misji Likwidacyjnej w Paryżu. Dziennikarz w mediach polonijnych. Wiceprezes Towarzystwa Historyczno-Literackiego, Biblioteki Polskiej w Paryżu. Wieloletni wiceprezes Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny we Francji.

¹⁸¹⁵ Marian Norbert Czarnecki pełnił w 1946–1979 funkcję prezesa stowarzyszenia Samopomoc byłych Kombatanatów Polskich we Francji (od 1979 pod nazwą: Stowarzyszenie Polskich Kombatanatów i ich Rodzin we Francji). Jego zasługą był zakup w 1948 Domu Kombatanata w Paryżu, siedziby niepodległościowych organizacji polonijnych. Pełnił też liczne funkcje w Światowej Federacji Stowarzyszenia Kombatanatów Polskich w Londynie.

¹⁸¹⁶ „Sacrum Poloniae Millennium”, periodyk (seria wydawnicza) wychodzący w Rzymie od 1954, mający na celu publikowanie wyników badań nad tysiącleciem chrześcijaństwa w Polsce. Wyszło 13 tomów, w ostatnim syntezy badań dokonał prof. Oskar Halecki. Pierwszym redaktorem był ks. Edmund Elter SJ, a po jego śmierci (zm. 1955) ks. Jan Manthey.

¹⁸¹⁷ Marcantonio Pacelli (1907–2006), bratanek Piusa XII. Brat Piusa XII, Francesco (1874–1935), miał czterech synów: Carla, Giuseppe, Marcantonia i Giulia.

¹⁸¹⁸ Emeryk August Wojciech Hutten-Czapski (1897–1979), hrabia, wojskowy, polityk i dyplomata. W 1946–1975 baliw, czyli przeor polskiej prowincji Zakonu Maltańskiego. Prezes Związku Kawalerów Maltańskich w Polsce, kanclerz światowej organizacji Zakonu Maltańskiego.

¹⁸¹⁹ Zakon powstały na Bliskim Wschodzie podczas wypraw krzyżowych, zasłużony w dziele organizacji i prowadzenia pierwszych średniowiecznych szpitali. Obecnie – jako Suwerenny Rycerski Zakon Szpitalników św. Jana,

pieśnią polską. Dziś przyjechalismy z nią do *Fundamenta Ecclesiae*¹⁸²⁰, gdzie w podziemiach Maryja Zwycięska czuwa.

Wracam do domu.

12.00. Sekretariat **Stanu**. Rozmowa z mons[iniorem] **Poggim** i J[ego] E[kscelencją] D[omenicem] **Tardinim**. Składałem prośby o nominację nowych biskupów sufraganów dla Warszawy, Gniezna, Opola i Gdańska. Składałem też prośbę o *onorificenza*¹⁸²¹. Omawiam sytuację Kościoła w Polsce na tle ostatnich wypadków. Ks[iądz] T[ardin]i pyta, czy nam zależy na p. **Papée**. Obecnie wszyscy posłowie muszą składać nowemu papieżowi listy uwierzytelniające. Nie ma ich p. P[apée]. Odpowiedź swoją odkładam na później. Doświadczam się, że kardynałowie mogą prosić o sufraganów z pominięciem terna¹⁸²².

13.30. Na obiedzie: ks. prał[at] Banaszak, Filipiak, Mączyński i in[ni]. Omawiamy sprawę pomocy Ligi Kat[olickiej] dla Sem[inarium] Polskiego i in[ne].

15.00. Ks[iądz] **Deskur**¹⁸²³ „z filmów”, przysłany z kilkoma zapytaniami. Ostrzegam go przed wypowiedzianiem sądów zuchwalców o linii postępowania biskupów polskich, gdyż przypisuje mu się wiele takich wypowiedzi. Ostrzegam, by nie rozzuchwalał się tym, że w dziecięcym wieku został szambelanem papieskim (po pięciu latach kapłaństwa).

Ks[iądz] **Starnawski**¹⁸²⁴ z Lublina w sprawach historycznych.

16.00. Ks[iądz] **Chróściechowski**¹⁸²⁵, marianin, drugi **Sopoćko**¹⁸²⁶, przynosi całą literaturę o s. Faustynie. Rozmowa krótka.

Pan **Casimiri** z „[L']Osservatore Romano” z dziećmi i żoną po błogosławieństwo.

18.30. O[jciec] **Tomziński Jerzy** w sprawie „nawiedzenia M[atki] Bożej” w USA. Zgadzam się, by o. Michał¹⁸²⁷ podjął starania o przygotowanie obrazu.

z Jerozolimy, z Rodos i z Malty – funkcjonuje jako podmiot prawa międzynarodowego, m.in. zaangażowany w różnorodne przedsięwzięcia charytatywne.

^a *W rękopisie*: Chróściakowski.

¹⁸²⁰ Łac. fundamenty Kościoła.

¹⁸²¹ Wł. order, odznaczenie.

¹⁸²² Terno, trzy proponowane kandydatury do wyboru.

¹⁸²³ Andrzej Maria Deskur (1924–2011), ksiądz, doktor teologii. Referent 1952–1984, następnie przewodniczący Papieskiej Komisji ds. Kinematografii i Radia (przekształconej 1973 w Papieską Komisję ds. Środków Społecznego Przekazu). Świecenia 1950, biskup tytularny 1974, arcybiskup 1980, kardynał 1985. Przewodniczący lub członek wielu dykasterii watykańskich. Wieloletni przyjaciel Jana Pawła II.

¹⁸²⁴ Zbigniew Starnawski (1920–1993), ksiądz, prałat. Historyk Kościoła, wykładowca na KUL, następnie archiwariusz kurii biskupiej i rektor kościoła św. Józefa w Lublinie.

¹⁸²⁵ Julian Tadeusz Chróściechowski MIC (1912–1976), doktor prawa. Radny generalny Zgromadzenia księży marianów Niepokalanego Poczęcia NMP w Rzymie 1957–1963. Przełożony wiceprowincji angielskiej 1970–1975. Propagator kultu Miłosierdzia Bożego. Badacz historii i duchowości zgromadzenia. Wstąpił do marianów 1949 w USA. Świecenia 1953. Podczas drugiej wojny działacz konspiracyjnych organizacji katolickich w Warszawie; powstaniec warszawski.

¹⁸²⁶ Michał Sopoćko (1888–1975), błogosławiony, ksiądz, doktor teologii moralnej. Spowiednik św. Faustyny Kowalskiej, głosiciel kultu Miłosierdzia Bożego. Świecenia 1914. Kapelan WP w Warszawie i Wilnie 1918–1932. Ojciec duchowny w wileńskim WSD 1927–1932. Wykładowca teologii pastoralnej na Wydziale Teologicznym USB i w WSD w Białymstoku 1928–1962. Beatyfikacja 2008.

¹⁸²⁷ Michał Marian Zembrzusi OSPPE (1908–2003), duszpasterz polonijny. Wstąpił do paulinów 1926. Świecenia 1934. Mistrz nowicjatu, przeor konwentu, duszpasterz polonijny na Węgrzech 1934–1948. Duszpasterz polonijny w Rzymie 1948–1951. Od 1951 w USA. Od 1953 budowniczy sanktuarium MB i centrum polonijnego w Doylestown (Pensylwania).

9 listopada 1958**Rzym. Niedziela.**

Rano bez Mszy św., którą mam wieczorem na Trastevere w k[ościel]le moim tytularnym.

9.00. A[rcy]b[isku]p **König** z Wiednia w sprawie sprowadzenia księży salwatorianów i werbistów do Austrii na pracę duszpasterską. Omawia postawę **Tardiniego** w sprawie konkordatu z Austrią.

9.30. Róża **Siemieńska** decyduje, że zostanie do końca roku akad[emickiego] na „**Regina Mundi**”¹⁸²⁸ i będzie studiować teologię. Otrzyma pomoc w stypendium akademickim.

Do południa pracuję nad korespondencją z NCWC i Ligą Katolicką.

18.30. W S[anta] M[aria] in **Trastevere** odprowadzam Mszę św. i wygłaszam przemówienie po włosku i po polsku. W czasie Mszy św. przystępuje do Komunii św. przeszło 200 osób. Bazylika jest pełna, ludność różnorodna. Wołają: *Evviva Polonia*. Niektórzy krzyczą: [Evviva]^a *Polonia libera*. Jakiś Kroat¹⁸²⁹ prosi o błogosławieństwo dla swej ojczyzny. Po Mszy św. krótkie spotkanie z kapitułą.

Jak na stosunki rzymskie była to wyjątkowa manifestacja na cześć Polski.

10 listopada 1958**Rzym. Poniedziałek.**

9.00. W Kongregacji Seminariów rozmowa z kard. **Pizzardem**. Byłem przygotowany na obronę stanowiska Episkopatu Polski w sprawie usunięcia ks. **Strojnego**. Nie było to potrzebne. Kard[ynał] P[izzardo] był zdania, że mogę wszystko sam zrobić. Oświadczyłem: „W[asza] Em[inencja] jest Prefektem, nie chcę nic robić bez jego wiedzy”. Kard[ynał] P[izzardo] oświadcza, że wszystko przygotowuje, czego chcę. Przechodzimy do biura. Dyktuje tekst dekretu, zwalniającego ks. **Strojnego** i przekazanie zarządu ks. **Mączyńskiemu**, zanim otrzyma oficjalną nominację. W ciągu pół godziny sprawa była załatwiona.

Jedziemy do Instytutu. Nie zastałem nikogo: ani ks. Strojnego, ani ks. Mączyńskiego. Zapowiedzieliśmy powrót na godz. 15.00.

Wstępujemy do k[ościel]a S[ant’] **Andrea** della Valle, do **Colosseum** i do S[anta] Maria **Maggiore**.

14.00. Konferencja w sprawie Instytutu na [via] P[ietro] C[avallini]: ks. Mączyński, ks. Filipiak, ks. Banaszak z Paryża. Wyjeżdżam z prał[at]em **Filipiakiem** i **Padaczem** na [via] Pietro Cavallini. Wręczam ks. **Strojnemu** list kongregacji i oświadczam, że jest wolny. Obowiązki przejmuje ks. prał[at] **Mączyński**; wyznaczam komisję złożoną z księży: **Turowskiego**, **Mixa** i **Ulińskiego**, do przejęcia spraw i sporządzenia protokołu dla Episkopatu Polski.

Na sali bibliotecnej ogłaszam księżom zmianę i przedstawiam nowego rektora.

^a W rękopisie wyraz nieczytelny.

¹⁸²⁸ Papieski Instytut „Regina Mundi” istniał 1954–2005 jako miejsce formacji duchowej i teologicznej dla sióstr zakonnych.

¹⁸²⁹ Kroat – Chorwat.

To samo czynię wobec służby na dole, w rozmównicy.

Udajemy się do sióstr i przedstawiamy im ks. Mączyńskiego jako nowego rektora.

16.30. Zwiedzam kościół i drukarnię zgrom[adzenia] **paolinów**¹⁸³⁰ w dzielnicy wystawowej. Wielka szkoła drukarska obejmuje małych chłopców, którzy pracują przy maszynach¹⁸³¹.

18.00. Kard[ynał] V[alerio] **Valeri** z wizytą; informuję go o pracach zakonów w Polsce.

11 listopada 1958

Rzym. Wtorek.

9.00. P[ani] Łagodzińska¹⁸³², w powrotnej drodze z Polski do USA, opowiada o swej pracy i o udziale w inauguracji KUL¹⁸³³.

15.00. Ks[iądz] dr **Wyszyński**¹⁸³⁴ po obiedzie; proponuję objęcie stanowiska prokuratora w Instytucie. Wyraża zgodę.

O[jciec] **Semkowski** – przekazuję mu czek na 2000 d[olarów] nadesłany dla Kolegium z Kongr[egacji] Studiów.

D[okto]r **Stomma** udziela odpowiedzi po wywiadzie swoim z ambasadorem **Drutą**¹⁸³⁵ w sprawie skarbcza wawelskiego. Pan D[ruto] składa podziękowanie za zajęcie się sprawą; jednak odpowiedź z Warszawy jest, jak przewidywałem, wymijająca. Wyczuwa się, że nie chcieliby interwencji Kościoła, ufają w znaczenie interwencji sekretarza ONZ¹⁸³⁶. Chcą wyczekać na jego odpowiedź. Słowem – „wszyscy diabli”, byle nie prymas.

Janina **Wasilewska**¹⁸³⁷, siostra ks. Pawskiego, przedstawia sprawę, którą załatwiam zgodnie z petycją.

¹⁸³⁰ Prymas używa różnych nazw: paolini, paoliniści, pauliniści, Zgromadzenie św. Pawła. Obecnie używana w Polsce nazwa zgromadzenia: Towarzystwo Świętego Pawła (wł. Società San Paolo), popularnie: pauliści.

¹⁸³¹ Według informacji znajdujących się w archiwum Towarzystwa św. Pawła w Rzymie prymas 11 listopada, a więc dzień później niż wynika to z zapisków w *pro memoria*, odwiedził dom powołaniowy i budynek apostołstwa Towarzystwa św. Pawła w Rzymie przy via Grottaperfetta (obecnie ulica ta nosi nazwę: via Alessandro Severo).

¹⁸³² Adela Łagodzińska (Łagodzinska) (1895–1990), urodzona w Chicago, zasłużona działaczka polonijna. Prezes 1947–1971 Związku Polek w Ameryce. Wiceprezeska 1944–1971 Kongresu Polonii Amerykańskiej. Ponad 20 lat sekretarz generalny Rady Polonii Amerykańskiej (założonej i kierowanej przez Franciszka Świetlika). Po uwięzieniu prymasa Wyszyńskiego w 1953 wystosowała listy protestacyjne do reprezentantów wielu krajów w ONZ.

¹⁸³³ Adela Łagodzińska od 1956 wielokrotnie przyjeżdżała do Polski, organizowała także wycieczki polonijne. Reprezentowała Radę Polonii Amerykańskiej w kontaktach z władzami PRL. Organizowała wsparcie finansowe dla wielu instytucji, m.in. dla KUL.

¹⁸³⁴ Bolesław Wyszyński (1910–1989), ksiądz, doktor prawa 1950, habilitacja 1952. Świecenia 1935. Więzień obozu w Dachau. Od 1945 w Rzymie. Absolwent Studium Rotalnego, adwokat św. Roty Rzymskiej. Następnie pracownik Roty Rzymskiej i Kongregacji Sakramentów. Rektor Papieskiego Kolegium Polskiego 1965–1978. W 1970–1978 zarejestrowany przez Departament I MSW jako TW „Nihil”.

¹⁸³⁵ Jan Kiejstut Druto (w rękopisie i niektórych źródłach: Drutto) (1909–1985), polski działacz komunistyczny litewskiego pochodzenia. Ambasadur PRL w Ankarze 1948–1951, we Włoszech 1952–1959, w Paryżu 1961–1969. Następnie urzędnik MSZ. W 1940–1941 burmistrz Wilna.

¹⁸³⁶ Dag Hammarskjöld (1905–1961), sekretarz generalny ONZ 1953–1961.

¹⁸³⁷ Janina Wasilewska. Brak danych.

16.00. O[jcowie] **bazylianie** z Pontificio Collegio s[an] Giosafat¹⁸³⁸ pytają, czy mogą założyć nowicjat w Polsce. Odp[owiedź]: *positive*¹⁸³⁹. Trzeba zmienić prowincjała¹⁸⁴⁰.

P[adre] Germano **Lievin** CSSR¹⁸⁴¹ w sprawie trudności u ss. urszulanek szarych. Oczekuje przyjazdu m[atki] Popiel.

18.00. Ks[iądz] K[azimierz] **Romaniuk**¹⁸⁴² z diec[ezji] warszawskiej; plan studiów biblijnych łącznie z wyjazdem do Jerozolimy, akceptują i dają pomoc materialną.

19.00. Ar[cy]b[isku]p **Gawlina** na wieczery.

12 listopada 1958

Rzym. Środa.

7.30. Msza św. dziękczynna w rocznicę dziesiątą prekonizacji¹⁸⁴³ na stolicę gnieźnieńską i warszawską. Obecni są prałaci polscy w Rzymie. Dziękują Trójcy Świętej, przez Maryję Jasnogóorską, za opiekę nad mną. Wszystko na Jej chwałę. „Tobie, Dziewico, na chwałę, Niepokalanie Poczęta”. Siostry śpiewają najmiłszą pieśń, którą poznałem w Komańczy.

9.30. Długa rozmowa z ks. pral[atem] **Banaszakiem** w sprawie Sem[inarium] Polskiego w Paryżu, stypendiów naukowych dla księży i nabywania książek przez Ligę Kat[oliczną] i Secours Catholique¹⁸⁴⁴. Ustala się w sprawie Sem[inarium] Polskiego, że księża gnieźnieńscy są przeznaczeni do pracy w S[eminarium] P[olskim] w charakterze przyszłych profesorów. Można przysyłać akademicki z KUL do Nazaretu paryskiego¹⁸⁴⁵, a akademików KUL do Sem[inarium] P[olskiego] jako stypendystów. Przekazują listę książek dla ks. Majdańskiego (służba zdrowia) i do nabycia nowych dla Instytutu Tomistycznego.

Na obiedzie abp Gawlina i prałaci polscy z Rzymu.

16.00. M[atka] **Ledóchowska** USJK¹⁸⁴⁶ omawia wewnętrzne kłopoty domowe, wynikłe po wizytacji m. Popiel. Niezgoda między s[iostrami] polskimi i włoskimi.

¹⁸³⁸ Pontificio Collegio Ucraino di San Giosafat, Ukraińskie Papieskie Wielkie Seminarium św. Jozafata w Rzymie (inaczej: kolegium św. Jozafata), seminarium grekokatolickie założone w 1897 jako Papieskie Kolegium Ruskie i oddane pod opiekę najpierw jezuitom, a w 1904 bazylianom. W 1932 otrzymało nowy budynek na wzgórzu Janikulum. Po drugiej wojnie jedyne na świecie seminarium grekokatolickie. Od 1942 również rezydencja wizytatora apostolskiego dla grekokatolików w zachodniej Europie.

¹⁸³⁹ *Lac.* tu: odpowiedź pozytywna, zgoda.

¹⁸⁴⁰ Chodzi zapewne o wypuszczonego w 1955 z więzienia o. Pawła Puszkarskiego OSBM, mianowanego w 1946 delegatem protoarchimandryty z uprawnieniami prowincjała nowo utworzonej delegatury bazylikańskiej w Polsce.

¹⁸⁴¹ Germain Lievin (czasem: Liévin) CSsR (1892–1969), francuski redemptorysta, autor wielu publikacji z zakresu teologii duchowości.

¹⁸⁴² Kazimierz Romaniuk (ur. 1927), ksiądz, biblista. Święcenia 1951. W 1956–1958 kontynuował studia biblijne w Rzymie, następnie 1959–1961 w Jerozolimie. W 1971 profesor zwyczajny. Rektor WSD i Akademickiego Studium Teologii Katolickiej w Warszawie 1971–1982. Wykładowca Pisma św. na kilku uczelniach, m.in.: KUL, Bobolanum, ATK. Tłumacz całego Pisma św. (tzw. Biblia warszawsko-praska). W 1982–1992 biskup pomocniczy warszawski, 1992–2004 biskup diecezjalny warszawsko-praski. Członek różnych gremiów naukowych i komisji w KEP.

¹⁸⁴³ Uroczyste ogłoszenie przez papieża nominacji nowego biskupa.

¹⁸⁴⁴ Secours Catholique, francuska kościelna organizacja charytatywna powstała w 1946, afiliowana do Caritas Internationalis.

¹⁸⁴⁵ Chodzi o foyer dla studentek, prowadzone w Paryżu przez siostry nazaretanki.

¹⁸⁴⁶ Chodzi o s. Urszulę Izabelę Ledóchowską USJK, siostrzenicę św. Urszuli Ledóchowskiej.

16.30. Gen[erał] **orionistów**¹⁸⁴⁷ ze swoimi towarzyszami.

18.00. Ks[iaźdz] **Motylewski**¹⁸⁴⁸ z a[rchi]diec[ezji] warsz[awskiej], profesor na Ate-neum Laterańskim¹⁸⁴⁹. Nie zamierza wracać do P[olski]. Czuje się tu dobrze. Proszę, by napisał *curriculum vitae*¹⁸⁵⁰ i wniósł prośbę o pozwolenie na dalszy pobyt w Rz[ymie].

18.30. Ks[iaźdz] **Langman**¹⁸⁵¹ z arch[idiecezji] krakowskiej. Miał wracać do kraju. Nie ma chęci. Zasłania się tym, że otrzymał odszkodowanie za obóz w Buchenwaldzie. Wracając do kraju, utraci je.

19.30. U oo. **zmarłychwstańców** wieczerza.

13 listopada 1958

Rzym. Czwartek.

7.30. Po Mszy św. ks. Jan **Szponar**¹⁸⁵², inkardynowany do arch[idiecezji] warsz[awskiej], student V roku teologii na Gregor[ianum].

9.30. Maria **Winowska**.

12.00. Mons[inior] Laudi.

13.00. Ks[iaźdz] **Wawer** z USA, emeryt, który przyjechał z nami do Rz[ymu] z W[arsza]-wy, jest na obiedzie. Zmienił zdanie i chce wracać do swej diecezji w USA.

17.00. W kościele św. **Andrzeja** przy Kwirynale na cześć św. Stanisława Kostki¹⁸⁵³ udział w nabożeństwie. Po kazaniu błogosławieństwo N[ajświętszym] Sakr[amentem]. Zwiedzam cele klasztorne św[iętego] rodaka i wygłaszam przemówienie do zebranych Polaków. Dłuższa rozmowa w przyległych korytarzach z czcicielami św. Stanisława różnych narodowości.

14 listopada 1958

Rzym. Piątek.

9.00. Po Mszy św. ks. **Turowski**, który informuje o przebiegu prac komisji specjalnej w Instytucie na [via] P[ietro] C[avallini].

¹⁸⁴⁷ Carlo Maria Pensa FDP (1886–1962), przełożony generalny orionistów 1946–1962. Wstąpił do zgromadzenia 1904. Święcenia 1913.

¹⁸⁴⁸ Janusz Motylewski (1907–1963), ksiądz, doktor filozofii. Wykładowca psychologii eksperymentalnej, metafizyki i kosmologii na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim 1940–1963; dziekan Wydziału Filozoficznego 1957–1963. Święcenia 1934. Asystent ds. dyscypliny w Papieskim Seminarium Rzymskim 1938–1949. Prałat papieski.

¹⁸⁴⁹ W 1958 papież Pius XII przekształcił Ateneum Laterańskie w Papieski Uniwersytet Laterański.

¹⁸⁵⁰ *Łac.* życiorys; dosł. bieg życia.

¹⁸⁵¹ Jerzy Langman (1903–1982), ksiądz, etnograf, historyk sztuki. Święcenia 1951 w Rzymie. Wykładowca na Angelicum i na UJ. Organizator licznych wystaw sztuki polskiej w Rzymie. Przed drugą wojną nauczyciel na Śląsku, redaktor pism dla młodzieży, redaktor programowy PR w Katowicach, kierownik działu etnograficznego w Muzeum Śląskim w Katowicach. Więzień obozu w Buchenwaldzie. Autor wspomnień: *Oczekiwanie. Buchenwald* (Kraków 1973).

¹⁸⁵² Jan Szponar (ur. 1931), ksiądz, duszpasterz w PMK w Anglii, inkardynowany z diecezji łuckiej do archidiecezji warszawskiej. Prałat. Święcenia 1957 w Rzymie.

¹⁸⁵³ Stanisław Kostka (1550–1568), święty, jezuita, patron Polski oraz dzieci i młodzieży. Kanonizacja 1726. Jego relikwie spoczywają w kościele św. Andrzeja przy Kwirynale w Rzymie.

Młody Eug[eniusz] **Plater**¹⁸⁵⁴, który prosi o inkardynację do arch[idiecezji] warsz[awskiej].

11.45. **Audycja u Ojca Świętego.** Jedziemy w towarzystwie prał[ata] Banaszaka, ks. Padacza i ks. Goździewicza. We wszystkich salach mnóstwo różnego rodzaju formacji gwardii. Można by ich połowę wysłać do roboty. Napelniają Watykan trzaskiem karabinów i komend. To jest bardzo dziwne, zwłaszcza że prócz nas nikogo nie ma w amfiladzie sal, przez które przechodzimy. Przyjmuje nas młody *partecipante*¹⁸⁵⁵ **Pocci**¹⁸⁵⁶ i drugi **Gallo**¹⁸⁵⁷, spowinowacony z rodem Jabłonowskich. Czekamy długo, do godz. 12.30. Po raz pierwszy od wielu lat jest na posłuchaniu u papieża dziekan Kolegium Kard[ynalskiego] J[ego] Em[inencja] **Tisserant**. Rozmawia od godziny. Wreszcie wychodzi.

Punktualnie o 12.30 stoję przed obliczem Ojca Świętego Jana XXIII. Jest w widoczny sposób zmęczony, ale^a uśmiechnięty i pełen radości. Podkreśla, że wybrano patrona polskiego na audyencję, św. **Jozafata** Kuncewicza¹⁸⁵⁸. Papież dopytuje się o jego życie i męczeństwo. Pragnie się ode mnie dowiedzieć wiele, gdyż różne informacje ludzi, którzy mówią o życiu w Polsce, nie budzą jego zaufania. Lepiej usłyszeć wszystko od człowieka, który przychodzi stamtąd. Przystępuję do relacji według przygotowanych uprzednio pięciu tematów. Wręczam Ojcu Świętemu teczkę, w której są omówione elementy najb[ardziej] charakterystyczne [dla] naszej sytuacji. Ojciec Święty bierze żywy udział w rozmowie. Często coś dodaje. Zastrzegam, że moje relacje zawsze mają charakter „dzisiaj aktualny”, gdyż u nas się tak wiele zmienia. Nadto – ryzykuję powiedzenie – jestem człowiekiem podejrzanym. Ojciec Święty spoważniał, zniknął uśmiech z jego twarzy i serio powiedział: „Nie, nie, nie jest Eminencja podejrzana. Mogą niektórzy ludzie nie rozumieć, ale wszyscy ufamy. A ja przede wszystkim, gdyż wiem, co to znaczy”. Dziwił się bardzo, gdy potwierdziłem, że aż trzy lata byłem w więzieniu. Mówił o Piusie IX w Gaecie¹⁸⁵⁹ i jego twardym życiu. Moje było łatwiejsze. Wspomniał Piusa VII¹⁸⁶⁰. Referowałem szybko,

^a W rękopisie omyłkowo: albo.

¹⁸⁵⁴ Eugeniusz Plater-Syberg (Zyberk) (ur. 1936), 1956–1964 student filozofii i teologii na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim oraz prawa kanonicznego na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie. Święcenia 1961 w Rzymie. Wykładowca i wychowawca w Seminarium Polskim w Paryżu 1965–1982. Od 1982 odpowiedzialny za koordynowanie organizacji pomocy charytatywnej dla Polski, prezes Bureau de coordination avec la Commission Caritative de l'Épiscopat de Pologne. Ekskardynowany z archidiecezji warszawskiej 1995.

¹⁸⁵⁵ Przed reformą jeden z honorowych członków tzw. rodziny papieskiej (dworu papieskiego); nazwa od: uczestnik mszy papieskich.

¹⁸⁵⁶ Pocci. Brak danych.

¹⁸⁵⁷ Gallo. Brak danych.

¹⁸⁵⁸ Jozafat Jan Kuncewicz (około 1580–1623), święty, bazylianin, unicki arcybiskup Połocka 1618–1623, zginął śmiercią męczeńską z rąk prawosławnych. Beatyfikacja 1643, kanonizacja 1867. Patron diecezji siedleckiej i drohiczyńskiej, zakonu bazylianów, Rusi, Litwy i Wilna. Relikwie od 1949 spoczywają w Bazylice św. Piotra.

¹⁸⁵⁹ Pius IX, właśc. Giovanni Maria Mastai Ferretti (1792–1878), błogosławiony, papież 1846–1878. Gdy w czasie Wiosny Ludów wybuchły zamieszki w Rzymie, zmuszony był 24 XI 1848 uciekać do Gaety. Wrócił do Rzymu 12 IV 1850. Zwołał Sobór Watykański I (1869–1870). Od 1871 pierwszy papież „więzień Watykanu”. Beatyfikacja 2000.

¹⁸⁶⁰ Pius VII, właśc. Gregorio Luigi Barnaba Chiaramonti (1742–1823), papież 1800–1823. Więziony 1809–1814 przez Napoleona.

*Virgo Auxiliatrix*¹⁸⁶¹ wspierała moją włoszczyznę. Zawsze, gdy mówię rzeczy konieczne, mówię płynnie po włosku. Widocznie dar języków w Kościele obowiązuje nadal. Papież przegląda wręczone mu punkty. Oświadcza: „To wszystko mi pomoże zrozumieć sytuację. Nie jest to łatwe, jestem tak młodym papieżem”. Wyrażną ma skłonność do pogody, uśmiechu i żartów. „Ale to wszystko sobie b[ardzo] starannie przeczytam. Na następnej audyencji można będzie sprawdzić w pytaniach, czy dobrze zrozumiałem wszystko”.

Od razu nawiązuję do audyencji pożegnalnej; proszę o nią dla siebie i Polonii rzymskiej. Ojciec św. wyznacza ją po 23 XI [1958], po *possessione*¹⁸⁶² u św. Jana. Przyjmie nas wszystkich.

Referuję dalej sytuację Kościoła na Z[iemiach] Z[achodnich]. Przyjeżdżam tu trzeci raz. Dotychczas wiele nie uzyskałem. Mam nadzieję, że tym razem więcej otrzymam dla diecezji na Z[iemiach] Z[achodnich]. Jestem ordynariuszem sześciu diecezji. Na Z[iemiach] Z[achodnich] pracują moi wikariusze gen[eralni], biskupi konsekrowani, którzy mają biskupów pomocniczych, sufraganów gnieźnieńskich, których nigdy w Gnieźnie nie widzę. Jest to sytuacja bardzo sztuczna i musi razić. Ojciec Święty pyta o stan organizacji tych diecezji. Oświadczam: wszystko jest całkowicie zorganizowane; są to diecezje w pełni życia, ale bez biskupów rezydencjalnych. Najpilniejsza sprawa to nominacja b[isku]pa rezydencjalnego w Olsztynie i w Gdańsku po ustąpieniu bp. Spletta¹⁸⁶³. Relacja ta czyni silne wrażenie na papieżu. Stawiam też sprawę nowej delimitacji diec[ezji] wrocławskiej, opolskiej, gorzowskiej i ewentualny podział tej ostatniej. Wskazuję na najpilniejsze punkty. Zostawiam prośbę o nominację b[isku]pa gdańskiego i olsztyńskiego na odrębnych podaniach.

Proszę też o przyspieszenie beatyfikacji o. Kolbego w związku z Tysiącleciem; trzeci raz wnoszę petycję bez rezultatu.

Ojciec Święty w przerwie wspomina naszą wycieczkę w gondoli po kanale weneckim. Przypomina, że wysłał nam fotografię do W[arsza]wy. Dziękuję, gdyż otrzymaliśmy ją; widzę w tym prognostyk dla *pastor et nauta*¹⁸⁶⁴. Ojciec Święty śmieje się szczerze z tego prognostyku. Obawiam się przykrości w Wenecji, gdy będę wracał. „Niektórzy mogą się cieszyć” – mówi papież. Pyta, kto mnie zastępował podczas uwięzienia; przypominam: bp M[ichał] Klepacz, wybrany przez Konferencję Episkopatu, na mocy przewidującej taką sytuację decyzji Piusa XII. „To był ten, który z nami był w gondoli?”. „Tak, W[asza]

¹⁸⁶¹ *Lac.* Dziewica Wspomożycielka, jeden z tytułów Matki Bożej.

¹⁸⁶² *Lac.* posiadanie, władanie, tu: uroczyste objęcie Bazyliki św. Jana na Lateranie, będącej kościołem katedralnym biskupa Rzymu.

¹⁸⁶³ Karol Maria Splett (1898–1964), niemiecki biskup diecezjalny gdański 1938–1964 i administrator apostolski diecezji chełmińskiej 1939–1946, doktor prawa kanonicznego. Nie skorzystał w 1945 z możliwości ewakuacji do Niemiec. Skazany w 1946 przez władze polskie na 8 lat więzienia, osadzony we Wronkach, od 1953 w klasztorach w Starym Borku i Dukli. Po zwolnieniu w grudniu 1956 wyjechał do RFN. Do śmierci nie zrzekł się funkcji biskupa gdańskiego. Święcenia 1921 w Pelplinie.

¹⁸⁶⁴ *Lac.* pasterz i żeglarz, sternik; nawiązanie do przepowiedni Malachiasza, za pomocą krótkich określeń charakteryzującej kolejnych papieży.

Ś[wiątobliwość]”. „Pamiętam go” – mówi papież. Drugi był bp Choromański, a trzeci abp Baraniak.

Wracamy znowu do relacji z sytuacji Kościoła w Polsce. Papieża mocno zmęczył kard. Tisserant. Znać to po nim. Omawiam szczegółowo, jak wyglądają dziś relacje Episkopatu z rządem na Komisji Wspólnej. Wykładam zasady, którymi rządzi się Episkopat w pracy. Papież im przytakuje: „Rozumiemy się, odpowiadają mi całkowicie” – mówi. Nawiązuje do swego pobytu w Warszawie i w Poznaniu. Wręczam Ojcu Świętemu *Rocznik Archid[iecezji] Warsz[awskiej]*¹⁸⁶⁵, dziś rano przysłany mi przez ks. Maleja, poprzekładany dobrymi zdjęciami fotogr[aficznymi], barwnymi. Dość długo przygląda się papież sylwetce katedry warszawskiej i wyraża zdziwienie, że wygląda zupełnie inaczej. Składam też Ojcu Świętemu dwa albumy: *Jasna Góra* – wydane za granicą.

Jest godz. 13.30. Audiencja dobiega końca. Nawiązuje papież do Semin[arium] Polskiego w Paryżu. Mówił, że były trudności, chciano seminarium to przenieść do Rz[ymu]. Wyjaśniam: to pochodziło z Kongregacji Studiów, pod jakimś natchnieniem. Episkopat Polski chce utrzymać to sem[inarium] w Paryżu, gdyż przyjmuje ono alumnów polskich z Francji, Niemiec i Anglii. Mają bliżej do rodziców, taniej kosztuje utrzymanie. Pragniemy je mieć w Paryżu. Zresztą jest tu ks. prałat **Banaszak**, który pragnie otrzymać błogosławieństwo W[aszej] Św[iątobliwośći], a który wiele mi opowiadał o życzliwości i opiece W[aszej] Św[iątobliwości] nad sem[inarium], gdy [Wasza Świątobliwość] był nuncjuszem w Paryżu. Ojciec Święty bardzo się ucieszył, wstał i zbliżył się do drzwi. Wszedł ks. B[anaszak] i obydwaj moi towarzysze. Prosiliśmy o wspólną fotografię. Felici¹⁸⁶⁶ już był we drzwiach. Ojciec Święty sam nas ustawił: ks. Banaszaka po lewej swej stronie. Pobłogosławił nam różańce. Wywiązała się żywa rozmowa towarzyska. Wiele wspomnień z Polski.

Jeszcze raz wraca Ojciec Święty do materiałów przeze mnie przedstawionych; będzie je czytał. Wszystko uczyni, bym nie wracał daremnie do Polski. Powoli cofamy się. W drzwiach stoją sztywni obydwaj *participantes*, patrząc na naszą swobodną konwersację z Ojcem Świętym. W drzwiach Ojciec Święty powiedział do moich sekretarzy: „*Fidelis servus et prudens*”¹⁸⁶⁷.^a

Wracamy przez amfiladę sal pełną różnego rodzaju dygnitarzy dworu. Wchodzi internuncjusz¹⁸⁶⁸ Indonezji, poznany przez nas uprzednio w Sekretariacie Stanu.

^a Ostatnie zdanie tego akapitu (od: W drzwiach...) dopisane jest w poprzek kartki na lewym marginesie.

¹⁸⁶⁵ *Rocznik Archidiecezji Warszawskiej*, wydawany cyklicznie przez KMW od 1958, zawierający spisy duchowieństwa, parafii i instytucji kościelnych. Zastąpił wydawany 1935–1952 *Katalog kościołów i duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej*.

¹⁸⁶⁶ Felici, przedstawiciel rodzinnego zakładu fotograficznego założonego przez Giuseppe Feliciego w 1863, oficjalnie fotografującego prywatne i publiczne audiencje papieskie.

¹⁸⁶⁷ Łac. sługa wierny i roztropny; aluzja do Biblii i tekstów liturgicznych: *Ecce fidelis servus et prudens quem constituit dominus super familiam suam* („Sługa wierny i roztropny, którego Pan ustanowił nad swoją rodziną”; por. Mt 24,45).

¹⁸⁶⁸ Internuncjusz, szef misji dyplomatycznej Watykanu, niemający statusu ambasadora. Internuncjuszem w Indonezji był wówczas ks. Gaetano Alibrandi (1914–2003), święcenia 1936, arcybiskup tytularny 1961, nuncjusz w Chile i Irlandii.

Jesteśmy na dole; dla złapania oddechu mała przejażdżka przez Pincio w drodze do domu.

14.00. Na obiedzie ks. **Czapla**¹⁸⁶⁹ z Roty Rzym[skiej]. Audiencja.

15.30. Cały zespół **dominikanów** pod wodzą o. Szczureckiego i Bednarskiego¹⁸⁷⁰. Pytam ich, co robią dla Tysiąclecia. Mogliby się zająć sprawą wpływu dominikanów na spolszczenie miast w Polsce. Zdają się nie znać tego tematu. O[jciec] **Maćkowiak**¹⁸⁷¹ przyznaje, że warto temat rozważyć w gronie zakonnym.

16.00. S[iostra] M[agdaleną] **Kujawska**¹⁸⁷² – wszystkie bóle urszulanek rzymskich. Ma przygotować list do matki **Popiel**.

17.00. W. **Bronowski**¹⁸⁷³, korespondent pism szwajcarskich; pisze o Kościele w Polsce. Brak mu informacji. Jest zdania, że sprawa diecezji na Z[iemiach] Z[achodnich] nie jest mała ani wielka, tylko dziś średnia, nietrudno by ją załatwić w Wat[ykanie]. Adenauer¹⁸⁷⁴ miał wyrazić się, że 80 proc. ludzi, którzy wyszli z Z[iem] Z[achodnich] na Zachód, nie chce wracać na Z[iemie] Z[achodnie]. Sytuacja dla Polski poprawia się. Napór Niemców słabnie. Jest w świecie wielkie zainteresowanie Kościołem w Polsce. Protestanci się nas boją, szanują Kościół w P[olsce] ze strachu.

18.00. Ks[iądz] Fr[anciszek] **Deja**¹⁸⁷⁵, gen[erał]¹⁸⁷⁶ misj[onarzy] św. Rodziny, w sprawie sytuacji w Górze Klaszt[ornej].

¹⁸⁶⁹ Antoni Czapla CM (1918–1971), pracownik Roty Rzymskiej. Święcenia 1943. Przez kilka miesięcy w 1947 misjonarz w Chinach. Skierowany w 1948 do Rzymu na studia prawa kanonicznego. Zginął w wypadku samochodowym z bratem ks. Wacławem Czapłą CM (1908–1971).

¹⁸⁷⁰ Feliks Wojciech Bednarski OP (1911–2006), filozof, wykładowca 1949–1957 etyki na KUL, 1956–1986 profesor teologii moralnej na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Rzymie. Wstąpił do dominikanów 1927, śluby zakonne 1932, święcenia 1936. Naczelný kapelan ZHP w archidiecezji krakowskiej 1945–1949. Od 1961 konsultor Papieskiej Komisji Kościołów Wschodnich. Ekspert podczas Soboru Watykańskiego II. Sekretarz generalny komisji ds. rzymskich obchodów Milenium. Od 1979 główny postulator procesu beatyfikacyjnego królowej Jadwigi. W 1993 wrócił do Polski. W 1994 doktor h.c. ATK.

¹⁸⁷¹ Sadek Wacław Maćkowiak OP (1901–1991), doktor teologii. Współzałożyciel i przełożony Polskiej Misji Dominikańskiej w Chinach 1937–1952. Duszpasterz w Ośrodku Duszpasterstwa Polskiego w Cabramatta-Fairfield (Australia – Nowa Południowa Walia) 1957–1962. Wykładowca teologii, kierownik Komisji Oświaty Rady Nauczycielskiej, której podlegały szkoły polskie. Do dominikanów wstąpił 1919. Święcenia 1927. Od 1962 w Rzymie, asystent generała zakonu ds. prowincji wschodnich. Wrócił do Polski 1975.

¹⁸⁷² Magdalena Franciszka Kujawska USJK (1913–2002), wstąpiła do urszulanek SJK 1928. Wyznaczona do prowadzenia procesu beatyfikacyjnego założycielki. Od 1957 w Rzymie. Tłumaczka na język włoski książki kard. Karola Wojtyły *U podstaw odnowy* (*Alle fonti del rinnovamento. Studio sull'attuazione del Concilio Vaticano II*, Rzym 1981) oraz kilku jego nauk z rekolekcji w Watykanie (5–12 III 1976): *Znak, któremu sprzeciwić się będą*. Pracowała w sekretariacie V Synodu Biskupów w Rzymie (październik 1977). Pomagała w 1985–1997 przy procesie kanonizacyjnym królowej Jadwigi.

¹⁸⁷³ W. Bronowski, prawdopodobnie Witold Bronowski, wcześniej sekretarz ambasady RP, kierowanej przez Kazimierza Papée.

¹⁸⁷⁴ Konrad Adenauer (1876–1967), polityk niemiecki, kanclerz RFN 1949–1963. Współzałożyciel i 1950–1966 przewodniczący partii chrześcijańsko-demokratycznej (CDU). Uważany za jednego z trzech ojców – oprócz Roberta Schumana i Jeana Monneta – zjednoczonej Europy.

¹⁸⁷⁵ Franciszek Deja MSF (1904–1983), 1947–1961 asystent generalny Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny (do 1957 w Grave w Holandii, od 1957 w Rzymie). Duszpasterz PMK w Holandii: 1947–1955 w Limburgii, 1959–1973 w Bredzie. Wstąpił do zgromadzenia 1922. Święcenia 1928.

¹⁸⁷⁶ Omyłka autora: nie generał, lecz asystent generalny.

S[iste]rs **Servants of Mary Imm[aculate]**¹⁸⁷⁷, matka generalna Jerome Chimay¹⁸⁷⁸, o położeniu ss. służebniczek w P[olsce].

Padri **Servi di Maria**¹⁸⁷⁹, generał¹⁸⁸⁰, z towarzyszem.

18.15. Pan **Dłużewski**¹⁸⁸¹ z Veritas londyńskiego w sprawie projektów wyd[awniczych]. Długa rozmowa do godz. 22.00 z przerwą na wieczerzę.

15 listopada 1958

Rzym. Sobota.

9.00. Przyjechał ks. **Lubowiecki** z Frankfurtu i ks. **Gałęzewski**¹⁸⁸² z Paryża. Z ks. L[ubowieckim] omawialiśmy długo sprawę drukowania katechizmu i katechez oraz pomocy dla Polski.

13.00. **Marcantonio Pacelli**, bratanek Ojca Świętego, zaprosił mnie na obiad do swego mieszkania. Pojechałem z ks. Padaczem. Pan P[acelli] sam prowadził auto. Na obiedzie był młodszy brat z żoną¹⁸⁸³ i troje dzieci gospodarzy¹⁸⁸⁴, dwóch synów i córka. Atmosfera swobodna, niewymuszona, prosta, wybitnie religijna. Zabawiliśmy trzy godziny. Odwioził nas do domu.

16.00. Emeryk **Czapski**, imieniem Rycerzy Maltańskich. Przed rokiem prosiłem^a, by mi nie przysyłano dyplomu i krzyża. Niemniej przyszedł przez pocztę. Uczynił to infant hiszpański¹⁸⁸⁵. Dłuższa rozmowa o zapędzie snobistycznym. *Ad nihilum valet...*¹⁸⁸⁶.

17.00. Superior gen[eralny] ojców Serca Jezusa i Maryi (Picpus)¹⁸⁸⁷ z Grottaferrata.

^a W rękopisie omyłkowo: prosił mnie.

¹⁸⁷⁷ Sisters Servants of Mary Immaculate, Zgromadzenie Sióstr Służebnic Niepokalanej Panny Maryi, zgromadzenie obrządku bizantyjsko-ukraińskiego założone 1892 na Ukrainie przez bł. Jozafatę Michalinę Hordaszewską (1869–1919; beatyfikacja 2001), o. Jeremiasza Jana Łomnickiego OSBM (1860–1916) i ks. Cyryla Sieleckiego (1835–1918), zatwierdzone przez Stolicę Apostolską 1932. Dom generalny znajduje się w Rzymie przy via Cassia.

¹⁸⁷⁸ Jeronima Maria Chimy (lub z ang. Jerome Chimay) SSMI (1912–2004), urodzona w rodzinie emigrantów ukraińskich w Kanadzie. Przełożona generalna 1956–1974 służebnic Niepokalanej Panny Maryi (z siedzibą w Rzymie). Obserwatorka na Soborze Watykańskim II, zaproszona przez Pawła VI. W 1968 po raz pierwszy odwiedziła siostry służebnice pracujące w Polsce oraz w ukryciu na Ukrainie.

¹⁸⁷⁹ Padri Servi di Maria, ojcowie służdy NMP, serwici; zgromadzenie założone w XIII w. we Florencji; siedmiu założycieli kanonizowano pod koniec XIX w.

¹⁸⁸⁰ Alfonso Maria Montà OSM (1907–1982), przełożony generalny serwitów (sług NMP) 1953–1965.

¹⁸⁸¹ Wojciech Dłużewski (1914–1989), inżynier, współzałożyciel, powiernik i do śmierci honorowy sekretarz Fundacji Veritas, kierownik Katolickiego Ośrodka Wydawniczego Veritas w Londynie. Od młodości związany z harcerstwem, 1947–1979 pełnił funkcje kierownicze w ZHP poza granicami kraju. Wiceprezes ogólnopolskiej Pielgrzymki Akademickiej na Jasną Górę w maju 1936. Uczestnik kampanii wrześniowej, następnie żołnierz PSZ na Zachodzie w sztabie Naczelnego Wodza.

¹⁸⁸² Augustyn Gałęzewski (1902–1971), ksiądz. Zasłużony duszpasterz PMK we Francji; dziekan polskiego dekanatu paryskiego; szambelan papieski. Święcenia 1926. Więzień obozu w Dachau.

¹⁸⁸³ Giulio Pacelli (1910–1984). Jego żoną była Piera Bombrini (1913–1999).

¹⁸⁸⁴ Marcantonio Pacelli ożenił się z Gabriellą Ricci Bartolini (1912–2006). Ich dzieci: Orsola, Francesco i Filippo.

¹⁸⁸⁵ Prawdopodobnie: Juan Carlos Burbon, obecnie Juan Carlos I (ur. 1938), wnuk króla Hiszpanii Alfonsa XIII Burbona. Przez gen. Francisco Franco wyznaczony na przyszłego przywódcę kraju i od 1948 przygotowywany do objęcia tej funkcji. Król Hiszpanii 1975–2014.

¹⁸⁸⁶ *Lac*. „Na nic się nie przyda” (Mt 5,13b).

¹⁸⁸⁷ Zgromadzenie Najświętszych Serc Jezusa i Maryi, sercanie biali, w niektórych krajach znani jako „Picpus” (od ulicy w Paryżu, gdzie w 1805 powstał główny dom zgromadzenia); w Polsce od 1946. Z prymasem Wyszyńskim spotkał się o. Henry Systemans SSCC, Belg, przełożony generalny 1958–1970.

Ks[iądz] **Mirewicz** i ks. **Czechelski** w sprawie Radio Vat[icana]. Po tej rozmowie ks. **Mirewicz** pozostaje jeszcze i usprawiedliwia się długo, że to jest jego wina, że do-tychczas nie załatwiono zmiany rektora na stanowisku w Kolegium Polskim.

20.00. Ks[iądz] prał[at] **Lubowiecki** przyjeżdża dla omówienia spraw związanych z pomocą dla Polski. Przy rozmowie ks. Filipiak i ks. Banaszak.

16 listopada 1958

Rzym. Niedziela.

10.00. W kościele św. **Stanisława** na [via delle] B[otteghe] O[scur]e odpowiadając Mszę św., wygłaszam kazanie do Polonii rzymskiej i odśpiewujemy *Te Deum* po wyborze Jana XXIII. Dzieci polskie od zmartwychwstaniek reprezentują folklor polski. U ar[cy]b[isku]pa¹⁸⁸⁸ krótkie śniadanie.

13.00. Ks[iądz] **Motylewski**, prof[esor] sem[inarium] lat[erańskiego], na obiedzie z prałatami polskimi.

14.00. Wyjeżdżamy do **Ostia Marina** z prał[at]em Filipiakiem, Banaszakiem i Lubowieckim, aby złapać nieco^a powietrza. Jest tu mnóstwo wozów, ludzie spacerują nad morzem, dzieci bawią się, biegają, słońce, swoboda, powietrze, ciepło. Przywileje światowe w najwyższym wymiarze. To nie przeszkadza tym ludziom, że są niezadowoleni z życia.

17.30. W powrotnej drodze mijamy pięć wypadków samochodów. Nad via Ostia na wiadukcie wisi ciężarówka, która przeskoczyła barierę kamienną i oparła się o drzewo na wysokości do 10 metrów nad jezdnią, którą przebiegają setki wozów. Żołnierze zrzucają cebulę z wozu.

19.00^b. Konferencja z o. **Reczkiem** i dr **Skowrońską** nad programem pracy archiwalnej dla Tysiąclecia. Ustalamy **Prymasowską Komisję Studiów Archiwalnych w Watykanie**.

20.00. Po wieczery kończymy konf[erencję] z p[anem] inż[ynierem] **Dłużewskim** w sprawie wydania w Veritas londyńskim katechez ks. Sucholskiego¹⁸⁸⁹ dla Polski i katechizmu.

17 listopada 1958

Rzym. Poniedziałek.

9.00. Po Mszy św. **Krystyna Chelkowska**^{c 1890} z KUL.

10.00. **Sekretariat Stanu**. Nie ma nikogo, wszyscy są wezwani do Ojca Świętego na specjalną audiencję.

^a Tu w rękopisie omyłkowo powtórzone: złapać.

^b W rękopisie błędnie: 17.00.

^c W rękopisie: Helkowska.

¹⁸⁸⁸ Przy kościele św. Stanisława rezydował abp Józef Gawlina.

¹⁸⁸⁹ Sucholski, ksiądz. Brak danych.

¹⁸⁹⁰ Krystyna Chelkowska, historyk sztuki.

10.30. Wracają. Przyjmuje mnie mons[inior] **Dell'Acqua**, z którym omawiam sprawę sprowadzenia do Polski katechizmu. Otrzymuję kanony, maszyny do pisania i pomoc na budowę kościołów.

Mons[inior] **Samorè** – kilka informacji o sytuacji Kościoła w Polsce; jest smutny, ani się uśmiechnie.

Mons[inior] **Grano**¹⁸⁹¹ – kilka wymówek, że nie udzielił paszportu ks. B[olesławowi] Wyszynskiemu. Tłumaczył się decyzją najwyższą. W rzeczywistości ks. Strojny zasiał intrygę.

11.00. Kard[ynał] di **Jorio** – dłuższa rozmowa.

14.00. Ks[iądz] **Rubin**¹⁸⁹² gotów jest pozostać w Rzymie i przyjąć zadanie zlecone.

Odjeżdża ks. **Banaszak** i ks. **Gałęzewski**.

Od 15.00 przyjmuję kolejno: p. **Maślińskiego**¹⁸⁹³ z KUL studiującego w Rzymie sztukę; o. **Lasonia**, o. **Bednarskiego**, przedstawicieli **Herdera**¹⁸⁹⁴, prokuratora gen[eralnego] paulinistów¹⁸⁹⁵, matkę **Malinowską**¹⁸⁹⁶ i in[nych].

Sensacją dnia jest nominacja 23 nowych kardynałów i przekroczenie liczby 70.

18 listopada 1958

Rzym. Wtorek.

Odjeżdżają: ks. prał[at] Lubowiecki z Niemiec i in[ni].

10.00. W Św[iętej] **Rocie Rzymskiej** u J[ego] Em[inencji] kard. **Julliena**, dziekana. Składamy życzenia z powodu nominacji na kardynała. Ks[iądz] Filipiak i ja zostajemy na dłuższą rozmowę. Po czym ks[iądz] dziekan przedstawia swych pracowników i prosi o błogosławieństwo. Jeszcze kilka słów ks[iędza] dziekana o pracy ks. Deskura^a.

10.30. U ks. kard. **Micary**¹⁸⁹⁷ mowa o zmianach w Instytucie i o księżach polskich niepotrzebnych tutaj.

^a *W rękopisie*: Descur.

¹⁸⁹¹ Carlo Grano (1887–1976), od 1923 pracownik Sekretariatu Stanu, m.in. 1945–1953 szef protokołu, a następnie subtytuł. Świecenia 1912. Od grudnia 1958 do 1967 biskup tytularny i nuncjusz papieski we Włoszech, kardynał 1967.

¹⁸⁹² Władysław Rubin (1917–1990), ksiądz, doktor prawa kanonicznego. W czasie drugiej wojny więzień sowiecki i zesłaniec, 1941–1943 żołnierz armii gen. Władysława Andersa. Świecenia 1946 w Bejrucie. Duszpasterz Polaków we Włoszech 1953–1958. W 1958 członek Kongregacji ds. Seminariów. Rektor Kolegium Polskiego w Rzymie 1959–1964. Delegat Prymasa Polski do opieki nad emigracją i uchodźstwem polskim 1964–1980. W 1964–1979 biskup pomocniczy gnieźnieński, kardynał 1979. Prefekt Kongregacji ds. Kościołów Wschodnich 1980–1985.

¹⁸⁹³ Antoni Maśliński (1917–1994), historyk sztuki, badacz renesansu i baroku. Od 1945 wykładowca na KUL, profesor nadzwyczajny 1975, profesor zwyczajny 1983. W 1968–1987 kierownik katedry historii sztuki średniowiecznej i nowożytnej. Członek wielu towarzystw naukowych polskich i zagranicznych.

¹⁸⁹⁴ Zapewne chodzi o wydawnictwo Herder (Verlag Herder GmbH) działające we Fryburgu niemieckim, założone w 1798, publikujące m.in. książki katolickie.

¹⁸⁹⁵ Pauliniści, zob. przypis pod datą 10 XI 1958. Prokuratorem generalnym Towarzystwa św. Pawła (pauliści) 1956–1969 był Aldo Cipriano Poggi SSP (1913–2004), wstąpił do zgromadzenia 1925, święcenia 1938.

¹⁸⁹⁶ Chodzi o m. Lidję Malinowską CSFN.

¹⁸⁹⁷ Clemente Micara (1879–1965), kardynał 1946. Wikariusz generalny Rzymu 1951–1965, wicedziekan Kolegium Kardynalskiego. Świecenia 1902. Od 1904 pracownik Sekretariatu Stanu. Od 1915 dyplomata papieski w różnych nuncjaturach, m.in. 1920–1923 pierwszy nuncjusz w Czechosłowacji. W 1920 arcybiskup tytularny. Prefekt Kongregacji ds. Rytów 1947–1950, prefekt Kongregacji ds. Zakonów i proprefekt Kongregacji ds. Rytów 1950–1953.

11.00. To samo u J[ego] E[kscelencji] **Traglia**¹⁸⁹⁸, z którym rozmawiam (w Wikariacie Miasta) o księżach polskich niepotrzebnych w Rz[ymie], by im nie dawać *celebret*¹⁸⁹⁹. Informuję się o wynikach wizytacji kan[onicznej] u ss. urszulanek. Opinia: siostry są dobrego ducha, postępowanie matki Popiel było pożyteczne, nowa przełożona¹⁹⁰⁰ jest dobra. Może tylko więcej ogłębności w postępowaniu z ludźmi.

11.30. W Sekr[etariacie] Stanu u kard. **Tardiniego** z życzeniami.

12.00. Kard[ynał] **Agagianian** w Propagandzie Wiary¹⁹⁰¹. Sytuacja gr[eko]kat[olików] i Ormian w Polsce.

16.00. Mons[inior] Douglas Woodruff¹⁹⁰² z żoną¹⁹⁰³ z cath[olic] „Tablet”.

Mons[inior] Giusti¹⁹⁰⁴.

19 listopada 1958

Rzym – Siena – Orvieto^a. Środa.

7.15. Po Mszy św. wyjazd do Sieny autem watykańskim w gronie ks. Filipiaka, ks. Mączyńskiego, Padacza i Goździewicza.

11.35. W Sienie. Czekali na nas księży katedralni. Arcybiskup¹⁹⁰⁵ był zajęty rekolekcjami. Po zwiedzeniu katedry oglądaliśmy dom św. Katarzyny Sien[eńskiej]¹⁹⁰⁶.

14.00. Wyjazd do **Orvieto**, gdzie stanęliśmy na godz. 17.00. I tu przed katedrą oczekiwał miejscowy proboszcz katedry. Biskup¹⁹⁰⁷ był w Rzymie. Dostąpiliśmy łaski oglądania św. Korporału z Bolseny¹⁹⁰⁸. Oświetlono katedrę od wewnątrz i z zewnątrz.

18.00. Dalsza droga do Rz[ymu]. Stanęliśmy w domu na godz. 20.00.

^a W rękopisie konsekwentnie: Orvietto.

¹⁸⁹⁸ Luigi Traglia (1895–1977), od 1936 arcybiskup tytularny i wiceregent Rzymu. Święcenia 1917, kardynał 1960. Od 1960 prowikariusz, a 1965–1968 wikariusz generalny diecezji rzymskiej. Kanclerz św. Kościoła Rzymskiego 1968–1973.

¹⁸⁹⁹ Łac. legitymacja kapłańska, dokument wystawiany przez biskupa diecezjalnego lub prowincjała w przypadku zakonników, potwierdzający tożsamość kapłana i prawo odprawiania Mszy św.

¹⁹⁰⁰ Józefa Maria-Immaculata Ledóchowska USJK (1907–1983), bratanica św. Urszuli, córka gen. Ignacego Ledóchowskiego. W 1929 wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego założonego i kierowanego przez ciotkę. Przełożona centrum włoskiego (odpowiednik prowincji) 1957–1960. Nauczycielka i wychowawczyni. Tłumaczka z języka włoskiego *Il Giornale dell'anima* Jana XXIII (*Dziennik duszy*, Kraków 1965).

¹⁹⁰¹ *Propaganda Fidei*, chodzi o Kongregację Rozkrzewiania Wiary.

¹⁹⁰² Douglas Woodruff (1897–1978), dziennikarz, eseista. W 1936–1967 redaktor brytyjskiego tygodnika katolickiego „The Tablet”. Przekształcił tygodnik w uznane pismo międzynarodowe.

¹⁹⁰³ Marie Immaculee Antoinette (Mia) Woodruff z d. Acton (1905–1994), od 1933 żona Douglasa Woodruffa. Zaśluzona działaczka charytatywna i współpracownica męża, jedna z ważnych postaci Kościoła katolickiego w Anglii.

¹⁹⁰⁴ Martino Giusti (1905–1987), zastępca prefekta 1949–1955 i prefekt 1955–1984 Tajnych Archiwów Watykańskich. Autor publikacji historycznych i edytor źródeł. Członek Papieskiej Akademii Nauk. Święcenia 1928. W 1984 arcybiskup tytularny.

¹⁹⁰⁵ Mario Toccabelli (1889–1961), arcybiskup Sieny 1935–1961. Święcenia 1912. W 1930–1935 biskup Alatri.

¹⁹⁰⁶ Katarzyna ze Sieny (1347–1380), święta, mistyczka włoska, tercjarka dominikańska. Kanonizacja 1461. Doktor Kościoła 1970, współpatronka Europy 1999.

¹⁹⁰⁷ Francesco Pieri (1902–1961), biskup diecezjalny Orvieto 1941–1961. Święcenia 1926.

¹⁹⁰⁸ W XIV-wiecznej katedrze w Orvieto przechowywane są cenne relikwie: hostia i korporał. W 1263 podczas mszy w kościele w Bolsenie (w pobliżu Orvieto) z trzymanej przez księdza hostii na płótno i posadzkę popłynęła krew. Dla upamiętnienia tego wydarzenia rozpoczęto budowę katedry w Orvieto i ustanowiono uroczystość Bożego Ciała.

20 listopada 1958

Rzym. Czwartek.

Po Mszy św. ks. **Reczek** TJ. Otrzymuje pomoc na podróż do USA w sprawie mikrofilmów archiwaliów polskich w Watykanie.

O[jciec] **Jerzy**¹⁹⁰⁹, paulin, M[aria] **Winowska** i Róża **Siemieńska** – ustalamy adres do Ojca Świętego imieniem Instytutu Ślubów Narodu i akcję modlitw za Ojca Świętego w Polsce.

Ks[iądz] **Marchel**¹⁹¹⁰.

S[iostro] **Krystyna** z Petites Soeurs de Charles de F[oucauld]¹⁹¹¹. Chce jechać do Polski i tam zostać. Zgadzam się na to, pod warunkiem że będzie po cywilnemu.

9.30. Ks[iądz] A[ntoni] **Szymanowski** z Orchard Lake, USA. Sprawa *Mszalika* Stedmana¹⁹¹² i Ligi Kat[olickiej]. Starać się o pozwolenie na wwóz do P[olski]. Informuję o swym projekcie uzyskania kredytów na katechezy i na katechizm. Przygotuję list-odezwę o lekarstwa dla Polski.

13.30. Obiad u oo. paulinów. Po obiedzie objazd Gianicolo¹⁹¹³.

17.00. W k[ości]le św. **Stanisława** godzina św[ięta] dla kapłanów i konferencja duchowna. Obecnych ok.[oło] 150 osób.

Na wieczerzy u arcybiskupa Gawliny.

21 listopada 1958

Rzym. Piątek.

Audience w kongregacjach.

10.00. J[ego] Eks[celencja] o[jciec] **Larraona**¹⁹¹⁴ w Kongreg[acji] Religiosorum. Omawiam sytuację zakonów w Polsce. Wręczam list do kard. V[aleria] Valierigo.

W Kongregacji **Rytów** u kard. **Cicognanigo**¹⁹¹⁵ sprawa *Nowego rytuału* jeszcze nie zakończona. Omówiłem sprawę ojca Kolbego, prosząc o przyspieszenie. Kardynał

¹⁹⁰⁹ Chodzi o o. Jerzego Tomzińskiego OSPPE.

¹⁹¹⁰ Witold Marchel (1922–1990), ksiądz, bibliista. Świecenia 1952. Autor przetłumaczonej na kilka języków książki o ojcostwie Boga w Nowym Testamencie.

¹⁹¹¹ Zgromadzenie Małych Sióstr Jezusa założone w Algierii w 1939 przez s. Magdeleine Hutin, zainspirowaną duchowością Karola de Foucauld. Siostra Krystyna była pierwszą Polką w zgromadzeniu. W czasie drugiej wojny łączniczka AK, po wojnie aresztowana, uciekła z zamku lubelskiego i przez zieloną granicę przedostała się do Francji, gdzie wstąpiła do zgromadzenia. W 1960 wróciła do Polski.

¹⁹¹² Chodzi o kilka razy wydaną przed wojną w USA książkę łacińsko-polską – obszerny zbiór nabożeństw, modlitw i pieśni religijnych – ks. Józefa F. Stedmana *Mój niedzielny mszalik czyli najłatwiejszy sposób słuchania Mszy św. wraz z wyjaśnieniem jej liturgicznym na każdą niedzielę i święto*. Autor był dyrektorem Arcybractwa Przenajświętszej Krwi Pana Jezusa w Hamilton Parkway (Brooklyn, New York). Z oryginału angielsko-łacińskiego przetłumaczył na język polski ks. Aleksander Syski. Tłumaczenie polskie było przeznaczone przed drugą wojną dla Polaków w USA (dar Ligi Katolickiej i Komitetu Biskupów w Ameryce).

¹⁹¹³ Właśc. Janikulum. Jedno z najwyższych wzgórz w Rzymie z pomnikiem Giuseppe Garibaldiego.

¹⁹¹⁴ Arcadio María Larraona Saralegui CMF (1887–1973), Hiszpan, doktor prawa kanonicznego. Sekretarz Kongregacji ds. Zakonnych 1950–1959. Wstąpił do klaretynów 1902, święcenia 1911. Kardynał 1959, arcybiskup tytularny 1962. Prefekt Kongregacji ds. Obrzędów (Rytów) 1962–1968.

¹⁹¹⁵ Gaetano Cicognani (1881–1962), kardynał 1953. Prefekt Kongregacji ds. Obrzędów (Rytów) 1953–1962. Protoprefekt Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej 1954–1959. Świecenia 1904. Pracownik dykasterii watykańskich i kilku nuncjatur. W 1925 arcybiskup tytularny. Nuncjusz w Boliwii, Peru, Austrii i Hiszpanii. Brat kard. Amleto Giovanniego Cicognanigo.

poruszył sprawę abp. **Szeptyckiego**¹⁹¹⁶ – wyjaśniam sprawę jego postępowania w czasie wojny, gdy chciał jednoczyć Ukrainę z pominięciem spraw religijnych, na co zwracali mu uwagę biskupi ukr[aińscy] prawosławni.

W Kongr[egacji] **Sakramentów** u kard. **Bracciego**¹⁹¹⁷. Wręczam *pro memoria* w sprawie spraw *matrimonium ratum non consumatum*¹⁹¹⁸. Życzenia. Wspomnienie o arcybiskupie **Baraniaku**.

12.00. Sekr[etariat] **Stanu**, by spotkać mons[iniora] Poggiego. Jest chory. Przychodzi inny. Ustalamy audiencję na *lunedì*¹⁹¹⁹ [o godz.] 12.

14.30. Ks[iądz] Fr[anciszek] **Maczyński**. Sprawy Instytutu.

Ks[iądz] A[ntoni] **Szymanowski**.

Ks[iądz] W[itold] **Marchel** – ustalamy program studiów biblijnych w Instytucie. Oświadczam, że ma przygotowywać się do pracy w Sem[inarium] Duch[ownym] w Gn[ieźnie].

17.00. Książd z Kongr[egacji] Orientalium zaofiarował pomoc dla wdów po kapłanach gr[eco]kat[olickich].

18.00. Mons[inior] **Baldelli**¹⁹²⁰, ks. **Boger**¹⁹²¹ i **Don Piero**¹⁹²² ofiarowują mi magnetofon **Grundig** najnowszej konstrukcji i filmy.

18.30. Benedykcja¹⁹²³ w kaplicy ss. Nazaretanek i konferencja.

22 listopada 1958

Rzym – Castel Gandolfo¹⁹²⁴ – **Nemi**¹⁹²⁵. **Sobota**.

7.30. Ks[iądz] **Rychłowski**¹⁹²⁶, salezjanin z Chile, służy do Mszy św. z dwoma sulpicianami¹⁹²⁷. Dłuższa rozmowa o sytuacji Kościoła w Chile.

¹⁹¹⁶ Andrzej Roman Maria Aleksander Szeptycki (1865–1944), duchowny greckokatolicki. Wstąpił do bazylianów 1888. Święcenia 1892. W 1899–1900 biskup stanisławowski, 1900–1944 arcybiskup metropolita lwowski i halicki obrządku bizantyjsko-ukraińskiego, biskup kamieniecki. Starania o jego beatyfikację zablokował 1958 i 1962 prymas Wyszyński. W 2015 papież Franciszek zatwierdził dekret o heroicznosci cnót sługi Bożego.

¹⁹¹⁷ Francesco Bracci (1879–1967), sekretarz Kongregacji ds. Dyscypliny Sakramentów 1935–1958. Święcenia 1903. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. W 1962 arcybiskup tytularny.

¹⁹¹⁸ *Łac.* małżeństwo (legalnie) zawarte, lecz nieskonsumowane (po zawarciu).

¹⁹¹⁹ *Wł.* poniedziałek.

¹⁹²⁰ Ferdinando Baldelli (1886–1963), książd włoski. Przewodniczący Caritas Internationalis 1951–1962. Święcenia 1909. W czasie drugiej wojny współzałożyciel z papieżem Piusem XII i przewodniczący 1944–1959 Pontificia Opera di Assistenza. W 1959 biskup tytularny.

¹⁹²¹ Ks. Boger (odczyt niepewny z rękopisu, może: Boyer?). Brak danych.

¹⁹²² Don Piero. Brak danych.

¹⁹²³ *Łac.* błogosławieństwo.

¹⁹²⁴ Letnia rezydencja papieska w pobliżu jeziora Albano, około 30 km od Rzymu.

¹⁹²⁵ Jezioro wulkaniczne w Górach Albańskich, około 20 km na południowy wschód od Rzymu. W pobliżu miał letnią willę Juliusz Cezar.

¹⁹²⁶ Bruno Rychłowski SDB (1911–2001), wkrótce po nowicjacie 1928/1929 wyjechał do Chile. Święcenia 1935. Wykładowca filozofii na Uniwersytecie Katolickim w Santiago. Duszpasterz Polonii, od 1963 rektor PMK w Chile. Otrzymał honorowe obywatelstwo chilijskie 1979 za zasługi w dziedzinie wychowania i oświaty.

¹⁹²⁷ Członkowie zgromadzenia św. Suplicjusza, założonego w połowie XVII w. we Francji stowarzyszenia życia apostołskiego dla kapłanów.

9.00. B[isku]p z **Mostaru**¹⁹²⁸, z Krocacji¹⁹²⁹ w Jugosławii, po wyjściu z więzienia (5 lat) przyjechał *ad limina Apostolorum*¹⁹³⁰ na dwa dni. Opowiada swoje ciężkie dzieje w więzieniu i zasadzki na jego życie. Pięć lat bez brewiarza. Mszę św. odprawiał na winogronach. Kolega ks. Obertyńskiego i ks. Ledóchowskiego¹⁹³¹ w Innsbrucku. Wiele pytań dotyczących sytuacji Kościoła w Polsce. Jest zdania, że po śmierci Tito¹⁹³² sytuacja Kościoła byłaby gorsza.

10.00. Ambasador **Kanady** przy Stolicy Ap[ostolskiej]¹⁹³³ w sprawie zwrotu skarbcza wawelskiego. Oświadczam, że wpierv chcę mówić z rządem polskim w W[arsza]wie. Później odpowiem kardynałowi Légerowi. Dalsza droga porozumienia – przez kardynała.

9.30^a. Z przerwami rozmowa z M[arią] **Winowską** o sprawie kanonizacji świętych polskich. Zestawi kodeks spraw prowadzonych. Potrzebna jest komisja w Rz[ymie].

11.45. Do **Castel Gandolfo** z o. Turowskim, ks. Filipiakiem, Mączyńskim i moimi towarzyszami.

Zwiedzamy ogrody i pałac. Jesteśmy w kaplicy M[atki] Bożej Częstochowskiej. Obok mała sypialnia, w której umarł Pius XII. Wzruszające jest to bliskie sąsiedztwo sypialni i kaplicy, przy której zakończył życie papież maryjny. Pod opieką M[atki] Bożej Jasno-górskiej. Ostatnią Mszę św. miał przed Jej obrazem.

Po obiedzie długa rozmowa z o. **Turowskim**.

Wyjazd do **Nemi**, gdzie oglądamy spalone galerie Kaliguli¹⁹³⁴.

23 listopada 1958

Rzym. Niedziela.

8.15. Wyjazd do bazyliki lateraneńskiej na uroczystość *possesso* stolicy biskupiej rzymskiej przez Jana XXIII. Znowu wielka aparatura, której wspaniałość, przepych i ład zadziwiają. Trudno to opisać. Człowiek się czuje ujęty w ten wielki ład i czuje, że najlepiej służy mu

^a Tak w rękopisie.

¹⁹²⁸ Petar Čule (1898–1985), święcenia 1920, doktorat w Innsbrucku 1923. W 1942 biskup diecezjalny Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan (obecnie: Bośnia i Hercegowina) mimo sprzeciwu władz ówczesnego Niepodległego Państwa Chorwackiego. Aresztowany 1948 przez władze komunistyczne Jugosławii i skazany na 11 lat i 6 miesięcy więzienia. Zwolniony warunkowo 1955. Od 1958 kontynuował posługę biskupią. Od 1980 arcybiskup tytularny Giufi.

¹⁹²⁹ W języku polskim przez długi czas współistniały nazwy: Krocacja i Chorwacja. W XIX w. upowszechniła się nazwa Chorwacja.

¹⁹³⁰ *Lac*. do progów (grobow) Apostołów; wizyta sprawozdawcza składana okresowo przez biskupów w Watykanie.

¹⁹³¹ Prawdopodobnie: Franz Halka Ledóchowski SVD (1897–1972), przyrodni bratanek św. Urszuli, syn Antoniego Ignacego. Najpierw ksiądz diecezjalny, potem werbista. Święcenia 1921 w Salzburgu. Misjonarz w Argentynie 1923–1959. Zmarł w domu prowincjalnym werbistów w Mödling koło Wiednia.

¹⁹³² Josip Broz Tito (1892–1980), od 1945 do śmierci przywódca Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii.

¹⁹³³ Nie mógł to być ambasador Kanady przy Stolicy Apostolskiej, gdyż Kanada otworzyła swoje przedstawicielstwo dyplomatyczne przy Stolicy Apostolskiej dopiero 19 X 1969. Najprawdopodobniej chodziło więc o ambasadora Kanady we Włoszech.

¹⁹³⁴ W 1927–1932 wydobyto z dna jeziora Nemi dwa dobrze zachowane wraki starożytnych statków rzymskich, być może zbudowanych na rozkaz Kaliguli, długości ponad 70 m i szerokości ponad 20 m. Spalone w czasie drugiej wojny. Repliki umieszczono w Museo delle Navi Romane di Nemi.

pokorą i uległością. To samo wrażenie odnosi się, patrząc na papieża, który jest świadom swej słabości i ciężaru lat. Ale poddaje się wymaganiom rytu i pokornie pochyla głowę pod ciężarem tiary. W czasie oczekiwania na Ojca Świętego kard. Ciriaci bawił nas swoim humorem; zostałem nazwany *cardinale-bambino*¹⁹³⁵. Jest zdania, że w Rzymie dojrzewa się na kardynała w 80 roku życia. Cudowne było przemówienie Ojca Świętego, jako homilia po Ewangelii. Może służyć za^a program pracy. Udział wiernych Rzymu w ingresie „biskupa Rzymu” był umiarkowany; zdaje się, że dostęp do bazyliki był utrudniony na skutek tego, że kordony wojsk i policji przesłaniały zwykłych ludzi.

15.00. **Kazimiera Dąbrowska** z ks. inf[ułatem] Filipiakiem przyniosła piękną miniaturę Ojca Świętego Jana XXIII jako dar dla papieża na audyencję.

17.00. M[atka] **Ledóchowska** i s. **Pozzo**¹⁹³⁶. Ta druga wygadana, przyczyna wielkiego niepokoju w domu zak[onnym].

20.00. U ks. inf[ułata] **Filipiaka** na herbacie.

24 listopada 1958

Rzym. Poniedziałek.

Rano po Mszy św. zgłosił się pan dyr[ektor] **Zaręba**¹⁹³⁷ z W[arsza]wy, mianowany na miejsce p. Brezy¹⁹³⁸ w ambasadzie polskiej w Rzymie. Chce rozmawiać. Proszę go na godz. 18.00.

9.00. Z o. **Mirewiczem** i o. **Chechelskim** oglądamy stację **Radio Vaticana** na Watykanie i pod miastem. Dyrektorowi¹⁹³⁹ R[adia] V[aticana] tłumaczę, że ważniejsze są nadania na wschód Europy, do krajów chrześcijańskich, niż wszystkie inne.

11.30. W **Sekretariacie Stanu** mons[inior] **Samorè**, mons[inior] **Poggi** i kard. **Tardini**. Pytam kardynała o ocenę moich uwag o sytuacji w Polsce. Jest zdania, że „to wszystko wiedzą”. Nic nowego. Nie chcą dawać żadnych dyrektyw, gdyż nie chcą krępować Episkopatu, który lepiej wie, co można, a czego nie można robić. Mają zaufanie do linii prowadzonej przez prymasa. Dużo grzecznych słów. Nie chcą wiedzieć o tym, że Episkopat toleruje zgodę rządu na obsadzanie stanowisk kościelnych. To sprawa Epi-

^a W rękopisie omyłkowo dwukrotnie powtórzone: za.

¹⁹³⁵ Wł. kardynał-dziecko, dzieciątko.

¹⁹³⁶ Elisabetta Stefania Dal Pozzo USJK (1903–1990), w 1943 wstąpiła w Rzymie do urszulanek Serca Jezusa Konającego. W 1962 opuściła zgromadzenie i wraz z s. Urszulą Izabelą Ledóchowską utworzyła urszulanki Gwiazdy Morza.

¹⁹³⁷ Zaręba. Brak danych.

¹⁹³⁸ Tadeusz Breza (1905–1970), literat afirmujący powojenną rzeczywistość polityczną, nagradzany w PRL. Urzędnik polskich placówek dyplomatycznych: sekretarz prasowy i attaché ambasady w Londynie 1929–1932, radca kulturalny ambasady w Rzymie 1955–1959 i w Paryżu 1961–1965. Owocem pobytu w Rzymie były dwie krytyczne wobec Kościoła książki: powieść *Urząd* (1960) i eseje *Spiżowa brama – notatnik rzymski* (1960).

¹⁹³⁹ Antonio Stefanizzi SJ (ur. 1917), dyrektor RW 1953–1967, dyrektor techniczny w RW 1967–1973. Za jego sprawą Watykan stał się w 1964 jednym z jedenastu państw założycielskich Intelsatu, czyli międzynarodowego konsorcjum umożliwiającego łączność satelitarną na skalę światową. Od 1973 konsultant Papieskiej Komisji ds. Środków Społecznego Przekazu.

skopatu. Watykan tego nie przyjmuje do wiadomości. Episkopat wie, że tego nie można inaczej zrobić. Przypominam sprawę obsadzenia dwóch diecezji: gdańskiej i olsztyńskiej. Gdy idzie o gdańską, może się to da zrobić; wpierw musi się rzec bp Splett. Gdy idzie o Olsztyn, zachęca do cierpliwości; *pazienza*¹⁹⁴⁰ – powtarza kilka razy: „Wiemy, że Polska tam jest, pracuje dobrze, ma wszystko, czego wymaga dobro dusz”. Długi wykład o postępowaniu Kościoła w sytuacjach trudnych (między P[olską] a N[iemcami]). I ja stwierdzam, że czego dobro dusz wymaga, to jest. Ale idzie o to, że obsadzenie tych diecezji mogłoby mi bardzo pomóc. Idzie o pomoc, tak b[ardzo] mi potrzebną. Nominacje czterech biskupów sufraganów gotowe. Gdy idzie o ks. S[tefana] P[iotrowskiego]¹⁹⁴¹, jest zdania, że panuje rozgłos, jakoby był zbyt miękki wobec postępowców. Radzi tej sprawy nie poruszać.

Rozmowa z abp. Samorè dotyczy drobiazgów (*onorificum*¹⁹⁴² należą do mons[iniora] Grano).

Mons[inior] **Poggi** wysuwa sprawę sformułowań dla *Annuario Pontificio*, dotyczących prałatury pilskiej.

Po obiedzie ks. **Mączyński** w sprawach I[stituto] E[cclesiastico] P[olacco].

Ks[iądz] **Reczek** TJ przed wyjazdem do USA – ma lokal dla swego Instytutu Archiwalnego u zmartwychwstańek. Matka Teresa K[alkstein] poruszy tę sprawę.

15.00. P[an] **Eustachiewicz** z Paryża z K[onradem] **Sieniewiczem**¹⁹⁴³, kolegą. Dotyczy ruchu ch[rześci]j[ańsko]-społecznego.

17.00. A[rey]b[isku]p **Buczko** – omawiam całość sytuacji Kościoła gr[ecko]-kat[olickiego] w Polsce. Jest zadowolony z uprawnień nadanych placówkom duszp[asterskim] gr[ecko]kat[olickim].

18.00. Dyr[ektor] **Zaręba** przedstawia się w charakterze nowego pracownika ambasady, specjalnie przeznaczonego do spraw kościelnych. Zapytuje o kilka spraw: 1) sprawa p. Papée; 2) co źle rzutuje na pracę prymasa; 3) jakie są drogi do skontaktowania się z Watykanem? Daję dłuższy wywód, jak b[ardzo] to wszystko, co się dzieje w Polsce, tu odbija się łatwo i jak przeszkadza w należytym oświeceniu położenia w Polsce. Szereg przykładów: Caritas, przesyłki książek, m.in. daru Ojca Świętego dla Prymasa P[olski], sprawa Jasnej Góry, krzyżów, usunięcia zakonników ze szkół. Sprawa p. **Papée** przestała być aktualna. Pan Z[aręba] podkreśla, że jedno sformułowanie moje było przyjęte z niepokojem przez partię: zestawienie Jana XIII z Janem XXIII, który ma prowadzić Polskę

¹⁹⁴⁰ *Wt.* cierpliwość.

¹⁹⁴¹ Ksiądz S.P., czyli Stefan Piotrowski, pod datą 26 IX 1958 wspomniany jako kandydat na trzeciego biskupa pomocniczego dla archidiecezji warszawskiej.

¹⁹⁴² *Wt.* sprawy dotyczące uhonorowania godnościami i odznaczeniami kościelnymi.

¹⁹⁴³ Konrad Sieniewicz (1912–1996), prawnik, polityk chadecki, działacz emigracyjny. Od 1946 mieszkał w Londynie, USA, Francji (1956–1962) i Włoszech. Od 1950 sekretarz generalny Chrześcijańsko-Demokratycznej Unii Europy Środkowej. Od 1951 reprezentant światowego ruchu chadeckiego przy ONZ. W 1961 współzałożyciel, potem sekretarz generalny Światowej Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej. Powstaniec warszawski.

do Millenium. Ta sprawa może wyniknąć, gdyż partia czuje, że to godzi w Millenium państwa. Nie spodziewają się mnie przed konsystorzem w W[arsza]wie.

20.00. Mons[iniór] **Bayer**¹⁹⁴⁴ z Inter-Caritas¹⁹⁴⁵ pyta o drogi pomocy Polsce. Daję mu adresy. Chce pomagać, chociaż jest Niemcem. Wspomina Trzebnicę i św. Jadwigę¹⁹⁴⁶, którą b[ardzo] czeni.

25 listopada 1958

Rzym. Wtorek.

7.30. Na Mszy św. ks. **Glemp**¹⁹⁴⁷ i ks. **Kozłowski**¹⁹⁴⁸, studenci z arch[idiecezji] gnieźnieńskiej. Po śniadaniu omówiliśmy programy pracy naukowej na najbliższe lata. Otrzymali pomoc na książki.

M[aria] **Winowska** ma dziś rozmawiać z kard. **Tisserantem**. Kilka punktów do rozmowy.

Przełożona gen[eralna] ss. felicjanek¹⁹⁴⁹ omawia projekt ks. **Posadzego**, by stworzyć gałąź felicjanek – misjonarek dla emigracji¹⁹⁵⁰. Projekt ten omawiałem z ks. Posadzym. Ustalamy plan rozmowy ks. P[osadzego] z przyszłą organizatorką. W sprawie książki **A[rtura] Górskiego** o fundatorce ss. f[elicianek] powzięto decyzję, że mogą książkę drukować, jednak dla formacji duchowej młodego pokolenia felicjanek to nie wystarcza.

10.00. W **Kongregacji Concilii**¹⁹⁵¹ długa rozmowa z kard. **Robertim**¹⁹⁵², a później z kard. **Ciriacim**. Załatwiliśmy wiele rekursów¹⁹⁵³. Kard[ynał] C[iriaci] ocenił politykę Sekretariatu Stanu jako zbyt ciasną; nic się tu nie zmienia. Narzeka na zniemczenie Sekretariatu. Był

¹⁹⁴⁴ Bayer. Brak danych.

¹⁹⁴⁵ Inter-Caritas (Caritas Internationalis), międzynarodowa organizacja charytatywna utworzona 1951 w Rzymie jako kontynuatorka przedwojennej Caritas Catholica; płaszczyzna współpracy krajowych „Caritas”, podlegających lokalnym episkopatowi.

¹⁹⁴⁶ Jadwiga Śląska (około 1178–1243), święta księżna 1201–1238. Żona Henryka I Brodatego, księcia wrocławskiego, matka Henryka II Pobożnego. Opiekunka ubogich, fundatorka kościołów i klasztorów, m.in. klasztoru Cystersów w Trzebnicy, gdzie spoczywa. Kanonizacja 1267. Patronka katedry w Berlinie. Czczona jako patronka pojednania polsko-niemieckiego.

¹⁹⁴⁷ Józef Glemp (1929–2013), ksiądz, doktor obojga praw. Święcenia 1956. Student prawa kanonicznego i świeckiego w Rzymie 1958–1964. Od 1967 referent w SPP w Warszawie. Kapelan i sekretarz prymasa Wyszyńskiego. W 1979–1981 biskup warmiński, arcybiskup metropolita gnieźnieński 1981–1992, arcybiskup metropolita warszawski 1981–2006, Prymas Polski 1981–2009, przewodniczący KEP 1981–2004, kardynał 1983.

¹⁹⁴⁸ Józef Kozłowski (1930–1989), ksiądz, święcenia 1953. W 1958 wysłany na studia do Rzymu. Doktor teologii. W 1974–1983 proboszcz parafii św. Stanisława BiM w Żerkowie.

¹⁹⁴⁹ Matka Aleksandra Kucharska CSSF.

¹⁹⁵⁰ Zgromadzenie Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej założone 1959 przez ks. Ignacego Posadzego w Morasku pod Poznaniem. Początkowo afiliowane do zgromadzenia sióstr felicjanek w charakterze odrębnej prowincji pod nazwą: siostry felicjanki-misjonarki; zatwierdzone na prawie papieskim 1996.

¹⁹⁵¹ Kongregacja Soborowa, utworzona w 1564 podczas Soboru Trydenckiego. Od 1967 nosi nazwę: Kongregacja ds. Duchowieństwa.

¹⁹⁵² Francesco Roberti (1889–1977), od 1946 sekretarz Kongregacji Soborowej. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Prefekt Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej 1959–1969. W 1962 arcybiskup tytularny. Święcenia 1913. Przed drugą wojną wykładowca prawa kanonicznego, audytor w Rocie Rzymskiej, urzędnik różnych dykasterii watykańskich.

¹⁹⁵³ Chodzi o odwołanie się do wyższej instancji.

przeciwny odwołaniu się do USA w sprawie kard. Mindszentyego. Popiera postulaty polskie o biskupów rezyd[encyjnych] na Z[iemiach] Z[achodnich]. Sprawę tę wniesie na Congr[egatio] Consistorialis¹⁹⁵⁴, skoro tylko odbędzie się zebranie. Rozmowa trwała trzy godziny.

Po obiedzie piszę list na Boże Narodzenie do wiernych. Wraca m[atka] **Bożena**¹⁹⁵⁵ wcześniej. W prasie wielki alarm na temat rzekomych postulatów, jakie postawił Chruszczow p. Gomułce o Z[iemie] Z[achodnie]. W takich warunkach trudno jest coś robić. Wypowiedź p. G[omułki] w Łodzi¹⁹⁵⁶ jest dla moich zabiegów groźna. Starać się o biskupów na Z[iemie] Z[achodnie] wtedy, gdy podaje się w wątpliwość wartość układów w Poczdamie^a? Ale pracujemy dla Narodu katolickiego. A więc trzeba dalej swoje robić, a resztę zlecić Opatrzności.

17.00. Ks[iądz] **Penca**, wik[ariusz] gen[eralny] Zgromadzenia św.^b Pawła (Opera Ferma)¹⁹⁵⁷. Dzieli się swoimi doświadczeniami z pracy w instytucie świeckim.

26 listopada 1958

Rzym. Środa.

7.30. Po Mszy św. ss. elżbietanki polskie i rodzina s. Immakulaty¹⁹⁵⁸, nazaretanki (Włoszki), siostra z mężem i synami.

8.30. M[aria] **Winowska** – relacja z rozmowy z kard. **Tisserantem**. Zaprzecza, jakoby wezwał p. **Stommę** i krytykował politykę Episkopatu polsk[iego]. Nie dawał żadnych wskazań, nie czuje się powołanym; uważa, że Episkopat p[olski] czyni dobrze. Nie dawał rady, by prowadzić „linię cichej pracy”. Jest więc wielka trudność. M[aria] W[inowska] wyjaśniła, że p. Stomma słabo mówi po francusku i mógł nie zrozumieć. Kardynał T[isserant] zaprosił tłumacza i mówiono po niemiecku.

10.30. **Capella pontificia**¹⁹⁵⁹ w Sykstyńce za zmarłych kardynałów. Celebryje kard. Tisserant w obecności Jana XXIII. Obecnych 16 kardynałów. Cudowne śpiewy chóru, zwłaszcza *Dies irae*¹⁹⁶⁰; wszystko wykończone z precyzją, zadziwia umiar i spokój. Kościół może

^a W rękopisie niemiecka nazwa: Potsdam.

^b W rękopisie skrót S., jak od wł. San (święty).

¹⁹⁵⁴ Kongregacja Konsystorialna (pełna nazwa: Święta Kongregacja ds. Erygowania Diecezji oraz Prowizji Konsystorialnych). Od 1968 nosi nazwę: Kongregacja ds. Biskupów.

¹⁹⁵⁵ Chodzi o m. Bożenę Staczyńską CSFN, przełożoną generalną sióstr nazaretanek.

¹⁹⁵⁶ Władysław Gomułka odwiedził Łódź 22 XI 1958 z okazji 50-lecia Związku Włókniarzy i wygłosił przemówienie podczas centralnej akademii w pałacu sportowym.

¹⁹⁵⁷ Ksiądz Penca. Brak danych. W spisach członków Towarzystwa św. Pawła nie figuruje nikt o takim nazwisku. Wikariuszem generalnym paulistów 1956–1969 był Luigi Damaso Zanoni SSP (1912–1995), wstąpił do zgromadzenia 1934, święcenia 1937.

¹⁹⁵⁸ Immacolata Renata Marinelli CSFN (1918–2004), całe życie zakonne spędziła we wspólnotach we Włoszech. W 1972–1978 przełożona domu macierzystego nazaretanek przy via Machiavelli w Rzymie.

¹⁹⁵⁹ *Lac*. uroczysta celebrowanie papieska; przed reformą soborową tłumaczono to wyrażenie na polski jako „kaplica papieska”. Równocześnie: Cappella Musicale Pontificia „Sistina”, Papieski Chór Kaplicy Sykstyńskiej, założony 1471, akompaniujący podczas liturgii papieskiej.

¹⁹⁶⁰ *Lac*. *Dzień gniewu*; sekwencja z przełomu XII i XIII w., w XIV w. włączona do mszału, od czasu reformy trydenckiej śpiewana w mszach żałobnych.

sobie pozwolić na spokój, bo wierzy w swoją trwałość do skończenia świata. W komplecie korpus dyplomatyczny. Ks[iaźdz] A[ntoni] **Szymanowski** z USA w crocerze¹⁹⁶¹.

15.00. Matka **Zenobia** OSBM¹⁹⁶², przełożona gen[eralna] bazylianek¹⁹⁶³, pozdrowienia dla swych sióstr w W[arsza]wie.

Przełożony gen[eralny] **augustianów**¹⁹⁶⁴ w sprawie odnowy zakonu. Przykład ks. Bonifacego Woźnego¹⁹⁶⁵ nie zachęca.

16.00. D[okto]r **Margita Redekyowa**¹⁹⁶⁶, lekarz med[ycyny], Słowenka z Bratysławy, dziś pracująca na misjach w Indonezji, z tęsknotą za ojczyzną.

17.00. Mons[inior] **Cocchetti**¹⁹⁶⁷ w sprawie toczących się procesów *servorum Dei*¹⁹⁶⁸ w Kongr[egacji] Rytów składa listę.

Mons[inior] **Ragonesi**¹⁹⁶⁹ w sprawie bp. Łozińskiego.

O[jciec] **Chmiel**¹⁹⁷⁰ i o. Łuszczki^{a 1971}, bernardyni, w sprawie błog[osławionego] Jana z Dukli¹⁹⁷² i błog[osławionego] Szymona z Lipnicy¹⁹⁷³. Polecam sprawę bł[o]-g[osławionego] Ładysława z Gielniowa.

^a W rękopisie: Łuszczak.

¹⁹⁶¹ Wł. crocer, croccia; specjalny strój przysługujący niektórym prałatom, składający się z długiej, rozciętej z przodu szaty, spinanej pod szyją, oraz z dwóch pelerynek: wierzchniej krótszej i dłuższej spodniej z kapturem; używany podczas tzw. kaplicy, czyli uroczystej celebracji papieskiej i konsystorza, a poza Rzymem w przypadku gdy prałat pełnił funkcję specjalnego delegata papieskiego.

¹⁹⁶² Matka Zenobia OSBM. Brak danych.

¹⁹⁶³ Bazylianki, siostry Zakonu św. Bazylego Wielkiego. Jest to zakon kontemplacyjno-czynny Kościoła Wschodniego, obrządku bizantyjsko-ukraińskiego, założony przez św. Makrynę, siostrę św. Bazylego, w IV w. Bazylianki oddzieliły się w XVI w. po unii brzeskiej. Dekretem Kongregacji Kościołów Wschodnich autonomiczne klasztory zostały w 1951 połączone w jeden zakon z kurią generalną od 1954 w Rzymie.

¹⁹⁶⁴ Generał augustianów zmarł w 1958 i funkcję wikariusza generalnego pełnił do 1959 Ignacio Arámburu Cendoya OSA (1905–1968). Prawdopodobnie z nim spotkał się prymas Wyszyński.

¹⁹⁶⁵ Bonifacy Pius Woźny OSA (1907–1984), jeden z czołowych księży-patriotów. Wstąpił do augustianów 1927. Świecenia 1935. Więzień Auschwitz i Dachau. W 1947–1952 i 1955–1978 proboszcz parafii MB Dobrej Rady w Prokocimiu i prowincjał augustianów w Polsce. Usunięty przez władze kościelne z funkcji prowincjała i proboszcza w związku ze współpracą z władzami komunistycznymi (polska prowincja zakonu została rozwiązana dekretem papieskim w lipcu 1950). W 1950–1955 we władzach naczelnych GKK przy ZBoWiD, a od 1953 KDiŚDK przy OK FN. W 1953–1956 narzucony archidiecezji krakowskiej przez władze PRL jako wikariusz generalny po usunięciu abp. Eugeniusza Baziaka i bp. Stanisława Rosponda.

¹⁹⁶⁶ Margita Redekyowa, doktor. Brak danych.

¹⁹⁶⁷ Orazio Cocchetti (1911–2006), ksiądz włoski. Od 1946 urzędnik w Kongregacji Rytów zajmujący się procesami kanonizacyjnymi. Świecenia 1934. Ceremoniarz papieski 1967–1982.

¹⁹⁶⁸ Lac. sług Bożych, czyli kandydatów do beatyfikacji.

¹⁹⁶⁹ Prawdopodobnie: Remigio Ragonesi (1921–2000), święcenia 1945. Pracował w różnych biurach wikariatu Rzymu. W 1957 substytut, 1962 prałat domowy papieski. W 1971–1991 biskup pomocniczy Rzymu. W 1991 arcybiskup tytularny i członek Kongregacji ds. Kanonizacyjnych.

¹⁹⁷⁰ Izidor Józef Chmiel OFM (1915–1982), doktor prawa kanonicznego. Pracownik 1950–1982 franciszkańskiego Papieskiego Ateneum Antonianum (obecnie: uniwersytet). Świecenia 1939. Więzień niemieckich obozów koncentracyjnych.

¹⁹⁷¹ Lucjan Wojciech Łuszczki OFM (1910–1991), doktor teologii. Członek Polskiego Instytutu Historycznego w Rzymie 1955–1962. Rektor PMK w Argentynie 1961–1970. Duszpasterz polonijny, wykładowca akademicki, publicysta, redaktor i wydawca, działacz społeczny w Wielkiej Brytanii, Rzymie, od 1971 w USA. Świecenia 1936. W czasie drugiej wojny więzień łagrów sowieckich, kapelan w stopniu majora 2. Korpusu PSZ na Zachodzie.

¹⁹⁷² Jan z Dukli (około 1414–1484), święty, bernardyn. Beatyfikacja 1733, kanonizacja 1997.

¹⁹⁷³ Szymon z Lipnicy (około 1440–1482), święty, bernardyn. Beatyfikacja 1685, kanonizacja 2007.

Rev[erendus]¹⁹⁷⁴ **Giovanni di G.**¹⁹⁷⁵ w sprawie o. Rafała Kalinowskiego.

Uważam, że najważniejsze dla przebiegu prac Tysiąclecia byłyby beatyfikacje o. **Kalinowskiego**, o.^a Alberta¹⁹⁷⁶, królowej Jadwigi¹⁹⁷⁷, A[nieli] **Salawy**¹⁹⁷⁸ i o. M[aksymiliana] **Kolbego**.

19.00. D[okto]r **Markiewicz**¹⁹⁷⁹, polski lekarz, który zdobył sobie praktykę wśród lekarzy włoskich na wieczery.

20.00. W czasie wieczery jest telefon od dyr[ektora] **Zaręby**, który niedawno przybył z W[arsza]wy na miejsce p. Brezy w ambasadzie Polski przy Kwirynale, z prośbą, by rozmowę naszą uważać za całkowicie prywatną. Prosi, by do niego^b nie dzwonić. Napotkał na wielkie trudności. Obawia się, że nie będzie od niego telefonu. Tak szybko skończyły się wielkie nadzieje p. Zaręby na „możność szukania kontaktu ze sferami kościelnymi”.

20.15. D[okto]r Zofia **Skowrońska** w sprawie programu prac w Archiwach Watykańskich i beatyfikacji polskich sług Bożych.

27 listopada 1958

Rzym. Czwartek.

Po Mszy św. M[aria] **Winowska**, która pokazuje mi projekt listu do kard. **Tisseranta**; ma na celu otrzymać zaprzeczenie adresata, jakoby krytycznie oceniał „politykę” Prymasa Polski.

10.30. Kard[ynał] **Valeri** w Kongr[egacji] Religiosorum – rewizyta.

11.00. Kard[ynał] **Confalonieri**¹⁹⁸⁰ w Kongregacji Studiów – gratulacje po nominacji i omówienie sytuacji w Instytucie [przy via] P[ietro] C[avallini] po ustąpieniu ks. Strojnego. Działa komisja rewizyjna, która przygotowuje protokół; już dziś widać, że jest do 14 milionów lirów długów. Nadto problem wychowania młodzieży. Ks[iądz] C[onfalonieri] daje do zrozumienia, że podziela zarzuty. Poleca przyspieszyć nominację. Żegnamy się.

Na korytarzu zatrzymuje nas kard. **Pizzardo**, który przedstawia projekt, coś w rodzaju absolutorium dla ks. Strojnego. Oświadczam, że są długi, rachunki niepłacone za żywność od kwietnia. Nie mogę podpisać projektu przed otrzymaniem protokołu komisji

^a Tak w rękopisie. Albertowi Chmielowskiemu przysługiwał tytuł brat.

^b W rękopisie omyłkowo: nie niego (zamiast: do niego).

¹⁹⁷⁴ Łac. czcigodny, wielbny.

¹⁹⁷⁵ Giovanni di G. Brak danych.

¹⁹⁷⁶ Adam Chmielowski, brat Albert (1845–1916), powstaniec, malarz, tercjarz franciszkański, założyciel zgromadzenia albertynów i albertynek, opiekun biednych i bezdomnych. W 1946–1950 w Krakowie przeprowadzono proces informacyjny. Beatyfikacja 1983, kanonizacja 1989.

¹⁹⁷⁷ Królowa Jadwiga (1373[74?]-1399), święta, w 1384 koronowana na króla Polski. Beatyfikacja 1979, kanonizacja 1997.

¹⁹⁷⁸ Aniela Salawa (1881–1922), błogosławiona, służąca, tercjarka franciszkańska, mistyczka. Beatyfikacja 1991.

¹⁹⁷⁹ Markiewicz, doktor medycyny. Brak danych.

¹⁹⁸⁰ Carlo Confalonieri (1893–1986), od 1950 arcybiskup tytularny i sekretarz Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Świecenia 1916. Prywatny sekretarz Piusa XI. W 1941–1950 arcybiskup L'Aquila. Archiprezbiter Bazyliki Matki Boskiej Większej 1959–1973. Sekretarz 1961–1966 i proprefekt 1966–1973 Kongregacji Konsystorialnej. Prefekt Kongregacji ds. Biskupów 1967–1973. W 1977–1986 dziekan Kolegium Kardynalskiego.

rewizyjnej. Zgłoszę się z protok[ółem]. Tymczasem proszę o nominację ks. Mączyńskiego. Ks[ia]dz kard[yna]ł projektuje, że Kongr[egacja] Studiów zapłaci długi. Nie podejmuję tej propozycji; wydaje mi się zbyt handlowa i krańcowa.

12.30. Zwiedzamy Bazylikę św. Pawła za Murami.

13.00. S[io]s[try] **felicjanki** w nowej rezydencji; zwiedzamy piękny, nowy, słoneczny dom od piwnic po tarasy. Po obiedzie wygłaszam konferencję do kapituły gen[eralnej] ss. f[elicianek].

Po drodze zwiedzamy dom ss. **urszulanek** szarych w sąsiedztwie¹⁹⁸¹.

16.00. S[an] **Clemente**¹⁹⁸² – bazylika i podziemia.

28 listopada 1958

7.30. Po Mszy św. M[aria] **Winowska** w sprawie chorego ks. **Ziomka**¹⁹⁸³, którego chce wysłać na południe dla kuracji. Daję poparcie.

10.00. Kard[yna]ł **Ottaviani**¹⁹⁸⁴ w Kongr[egacji] S[ancti] Officii¹⁹⁸⁵. Ocena ogólna sytuacji religijno-moralnej w P[olsce]. Proszę o kopię dekretu o PAX¹⁹⁸⁶. Kard[yna]ł omawia sprawę s. **Faustyny Kowalskiej**. Stwierdza: 1) *constare de non supernaturalitate*¹⁹⁸⁷; 2) nie wprowadzi się święta Miłos[ierdzia] Bożego w Dom[inica] *in albis*¹⁹⁸⁸; 3) nie można propagować obrazu w formie proponowanej przez F[austynę] K[owalską]; 4) do roztropności ks[ięży] biskupów należy stopniowo je usuwać z kościołów; 5) ks. M[ichał] **Sopoćko** otrzyma admonicję¹⁹⁸⁹. Gdy idzie o sprawę *de validitate ordinum*¹⁹⁹⁰, przysyłać je należy przez Sekretariat P[rymasa] P[olski].

Dotykam polecenia ks. Schiopy¹⁹⁹¹.

11.00. Kard[yna]ł **Mimmi**¹⁹⁹² w Kongr[egacji] Konsystorialnej – sprawa nominacji biskupów sufraganów; są gotowe i przysła je do domu.

11.45. **Sekretariat Stanu** – mons[ini]or **Poggi**; oddaję arkusze dla *Annuario Pontificio* w sprawie diec[ezji] na Z[iemiach] Z[achodnich]. Jestem zdania, że wtedy można

¹⁹⁸¹ Domy generalne felicjanek i urszulanek SJK (szarych) znajdują się w Rzymie przy via del Casaletto.

¹⁹⁸² Chodzi o bazylikę św. Klemensa.

¹⁹⁸³ Jan Ziomek (1927–1961), ksiądz. Świecenia 1953. Wikariusz w parafii w Bogatyni i we Wrocławiu, administrator parafii w Stroniu Śląskim. Zmarł w Egipcie, gdzie był na urlopie zdrowotnym.

¹⁹⁸⁴ Alfredo Ottaviani (1890–1979), kardynał 1953. Prosekretaarz 1953–1959 i sekretarz 1959–1966 Kongregacji św. Oficjum. Świecenia 1916. Od 1928 urzędnik w różnych dykasteriach watykańskich. W 1962 arcybiskup tytularny. Proprefekt Kongregacji Nauki Wiary 1966–1968.

¹⁹⁸⁵ Kongregacja Świętego Oficjum. Od 1965: Kongregacja Nauki Wiary.

¹⁹⁸⁶ Chodzi o opublikowany w „L'Osservatore Romano” z 29 VI 1955 dekret Kongregacji św. Oficjum o włączeniu do indeksu kościelnego książki Bolesława Piaseckiego *Zagadnienia istotne* oraz tygodnika „Dziś i Jutro”.

¹⁹⁸⁷ *Lac.* stwierdzenie, orzeczenie braku nadnaturalności.

¹⁹⁸⁸ *Lac.* Niedziela biała, Niedziela przewodnia (II Niedziela Wielkanocna).

¹⁹⁸⁹ Upomnienie.

¹⁹⁹⁰ *Lac.* o ważności święceń.

¹⁹⁹¹ Schioppe, ksiądz, kapelan sióstr nazaretanek w Rzymie.

¹⁹⁹² Marcello Mimmi (1882–1961), kardynał 1953. Sekretarz Kongregacji Konsystorialnej 1957–1961. Świecenia 1905. W 1930–1933 biskup Cremy, arcybiskup Bari 1933–1952, arcybiskup Neapolu 1952–1958.

by pod nazwą **Schneidemühl**¹⁹⁹³ umieścić dane z diec[ezji] gorz[owskiej], gdyby obok napisano **Gorzów**. Inaczej będzie nieprawda, gdyż na małym terytorium Sch[neidemühl] umieściłoby się wielką ilość (1570) świątyń.

Przychodzi jeden **kapłan od Ojca Świętego**, który chce podarować Jasnej Górze mon-strancję jako podziękowanie za modlitwy. Idziemy do prywatnych apartamentów papieża, by ją obejrzyć. Mają tu być umieszczone medaliony: Matki Bożej J[asno]g[órskiej], herb Piusa XII, Jana XXIII i Prymasa Polski.

12.00. U kard. **Canalego** wizyta grzecznościowa.

12.15. Spotykamy J[ego] E[kscelencję] **Nasallego Rocce**¹⁹⁹⁴ – audyencja u Ojca Świętego w sobotę godz. 11.00.

Po **obiedzie** rozmowa z o. Flawianem **Słomińskim** OFMConv w sprawie spowiadania komunistów w Bazylice św. Piotra.

Ks[iądz] prof. [Stanisław] **Belch**¹⁹⁹⁵ z Londynu w sprawie przekładu *Sumy teolog[icznej]* św. Tomasza; wysuwam wielkie obawy w dziedzinie terminologii. Wrócimy do tej sprawy ponownie.

15.00. Rozmowa z Różą **Siemieńską**: pozostanie w Rz[ymie] do lipca 1959, będzie pracować w Instytucie „Regina Mundi”.

18.00. S[ió]s[try] **zmartwychwstanki** z ks. prał[atem] **Filipiakiem**, ks. **Mączyńskim** i moimi towarzyszami. Konferencja do s[ió]s[tr] zakonnych, spotkanie z dziećmi, ze starszymi paniami. Wieczera, dary matki Teresy Kalkstein i powrót do domu.

29 listopada 1958

Rzym. Sobota.

11.00. **Audyencja u Ojca Świętego**, naprzód prywatna, a później dla Polonii rzymskiej.

W czasie prywatnej audyencji Ojciec Święty i tym razem był bardzo zmęczony, chociaż łatwiejszy w rozmowie. Czekalem na wypowiedzenie się w sprawie przedłożonej. Tematów poruszonych przeze mnie Ojciec Święty nie poruszał. Miał natomiast przed sobą kartkę, przygotowaną zapewne przez Sekretariat Stanu. Sam dotknął sprawy ks. S[tefana] P[iotrowskiego]¹⁹⁹⁶, wnosząc pewne zasugerowane wątpliwości, czy nie był zbyt miękki wobec przywódcy PAX-u¹⁹⁹⁷. Cztery inne nominacje są załatwione bez trudności. Uważam^a za obowiązek wyjaśnić Ojcu Świętemu raz jeszcze, jaki jest mój sąd o ks. P[iotrowskim]:

^a *W rękopisie niepoprawne wyrażenie: uważam sobie.*

¹⁹⁹³ Schneidemühl, niemiecka nazwa Piły.

¹⁹⁹⁴ Mario Nasalli Rocca di Corneliano (1903–1988), od 29 X 1958 do 1963 mistrz Komnaty Papieskiej. Świecenia 1927. Od 1967 prefekt Pałacu Apostolskiego. W 1969 arcybiskup tytularny i kardynał.

¹⁹⁹⁵ Stanisław Belch (1904–1989), ksiądz, doktor teologii. Świecenia 1928. Wydawca, tłumacz i autor wielu książek. Twórca Katolickiego Funduszu Wydawniczego w Londynie i Fundacji Veritas. W 1962–1986 edytor pierwszego wydania 34 tomów polskiego przekładu *Sumy teologicznej* św. Tomasza z Akwinu (tłumacz trzech tomów).

¹⁹⁹⁶ Ksiądz S.P., czyli Stefan Piotrowski, pod datą 26 IX 1958 wspomniany jako kandydat na trzeciego biskupa pomocniczego dla archidiecezji warszawskiej.

¹⁹⁹⁷ Ksiądz Stefan Piotrowski był bliskim znajomym Bolesława Piaseckiego.

jest to duszpasterz ostrożny niewątpliwie, ale w sprawy polityczne nie wchodzi. Ojciec Święty nie zamyka sprawy, ale czekać chce na opinię innych Kongregacji (Św[iętego] Oficjum).

Z kolei dotknąłem znowu sprawy Gdańska i Olsztyna. Nie trzeba tu delimitacji^a granic i dlatego powinni być zamianowani *episcopi residentiales*¹⁹⁹⁸. Nie otrzymałem na to odpowiedzi. Ojciec Święty przeszedł na ton bardziej osobisty: że wszyscy od niego oczekują decyzji gotowych, podczas gdy on sam nie jest w stanie obecnie na wszystko odpowiadać. Wyczuwam pokorę człowieka, który z całą prostotą mówi o swej nieudolności wobec wielkich problemów, które się gromadzą w tej sali posłuchań. Ojcowskie spojrzenie papieża wyczekiwało mego współczucia. W takiej sytuacji wzrastało moje poczucie „osamotnienia”. Jestem sam! Pozostaje jedyna siła, na którą liczyć trzeba. Bóg Ojciec! „Nie chcemy dawać żadnych wskazań, mamy zaufanie, nie chcemy krępować. Z doświadczenia widzimy, że praca idzie dobrze. Biskupi pracują dobrze. Kościół utrzymuje się na pozycji i pogłębia swoje życie. Nie możemy wchodzić w Wasze sprawy, by Wam nie utrudniać ciężkiej pracy. Proszę powiedzieć, że mamy pełne zaufanie do Episkopatu Polski. Zdajecie egzamin”. Mówię o trudnościach w Sekretariacie Stanu, gdzie ciągle odczuwamy nieufność i niechęć do załatwiania spraw najbardziej prostych. Mons[inior] **Tardini** jest wyjątkowo nieprzychylnie usposobiony dla naszych problemów, nie rozumie ich. I nie stara się zrozumieć. Widzi tylko Zachód katolicki. „To są ludzie – mówi papież – którzy stoją z daleka i nie mogą tak widzieć spraw z bliska, jak Wy widzicie. Róbcie to, co możecie, a nimi się nie przejmujcie”. Podkreślam raz jeszcze, jak ważne jest dla nas zaufanie Ojca Świętego. Do kogoż się zwrócimy? Kto nam pomoże, jeśli Stolica Święta nas nie zrozumie? Ojciec Święty przechodzi na ton ojcowski i zachęca do wyrozumiałości. Mówię o swej postawie do Piusa XII, którego broniliśmy zawsze przeciwko zarzutom: *papa tedesco*¹⁹⁹⁹. Ostatnie moje kazanie też odnosiło się do papieża. Nie było to mile widziane. Zbyt dużo podnoszono zarzutów. Cierpeliśmy, ale broniliśmy Ojca Świętego. Dziś mamy odrobinę nadziei. Ale w Sekretariacie Stanu panuje ten sam duch co dawniej. Jesteśmy zachęcani tylko do „cierpliwości”, żadnej pomocy. Wysyłałem niektóre pisma do p.m.²⁰⁰⁰ Piusa XII. Sekretariat nie doręczał ich papieżowi. Szły do kongregacji i do akt. Ojciec Święty prosi, by listy posyłać wprost do niego. Kto miałby pośredniczyć? Odpowiadam: „Ks[ia]dz infulat Filipiak, audytor św. Roty Rzymskiej”.

Ojciec Święty mówi o monstrancji, którą chce darować Jasnej Górze jako widomy znak swej obecności personalnej. Gorąco dziękuję za ten dar imieniem Jasnej Góry. Audienca ma się ku końcowi. Wchodzi służący z filiżanką bulionu. Proszę, by Ojciec Święty przyjął posiłek. Spogląda w swoje notatki, przemówienie, które ma wygłosić do

^a W rękopisie błędnie: deliminacji. Chodzi o szczegółowe określenie i wytyczenie granicy.

¹⁹⁹⁸ Łac. biskupi rezydencjalni; określenie z KPK z 1917; KPK z 1983 używa terminu: biskup diecezjalny.

¹⁹⁹⁹ Wł. papież niemiecki.

²⁰⁰⁰ Łac. *pro memoria* lub *fr. pour memoire*, dla pamięci, dla przypomnienia; skrót stosowany w korespondencji.

Polaków. Pyta o termin odjazdu; prawdopodobnie za tydzień, w sobotę. To proszę jeszcze do mnie przyjść. Bardzo dziękuję. Klękam, aby ucałować stopę Ojca Świętego. Pozwala na to. „Uważam to za znak Waszej czci dla Głowy Kościoła i jako znak jedności”.^a

Wchodzą *participantes*. Powoli posuwamy się do sali konsystorskiej, gdzie zebrali się moi rodacy na audiencję u Ojca Świętego. W głębokiej ciszy Ojciec Święty zasiadł na tronie, życzliwie uśmiechając się do zebranych. Przybyło około 300 osób, zakonnic, zakonników, księży z obydwu instytucji wychowawczych. Wśród kapłanów: ks. abp Gawlina, ks. inf[ulat] Filipiak, ks. prał[at] Mączyński, ks. Turowski, ks. Mix, ks. Meysztowicz, ks. Szymanowski, moi towarzysze i in[ni]. Wygłosiłem przemówienie do Ojca Świętego, wręczyłem mu miniaturę wykonaną przez K[azimierz] Dąbrowską oraz adres Instytutu Prymasowskiego na J[asnej] G[órze], zawierający fotokopię podpisu nuncjusza Roncallego na J[asnej] G[órze], i spis sanktuariów maryjnych, w których odprawiana jest Msza św. za papieża. Ojciec Święty żywo zainteresował się miniaturą i stwierdził, że jest za piękna. Odczytał swój podpis z księgi j[asno]g[órskiej] i bardzo się nim ucieszył: „*Fiat pax in virtute Tua – Regina Poloniae – et abundantia in turribus Tuis*”²⁰⁰¹. Przy tej sposobności uczyniono piękne zdjęcie fotograficzne.

Ojciec Święty wygłosił przemówienie po włosku; chociaż nie uzgadnialiśmy go, zawierało wszystkie te myśli – zwłaszcza o Millenium – które chciałem mieć dla Polski. Po przemówieniu Ojciec Święty udzielił błogosławieństwa. Z powodu opóźnienia już nie krążył wśród zebranych. Ale przedstawiłem mu p. **Dąbrowską**, z którą nieco rozmawiał; ks. prał[ata] **Filipiaka**; ks. prał[ata] **Mączyńskiego** jako nowego rektora Instytutu [prz]via] P[ietro] C[avallini], któremu Ojciec Święty błogosławił; o. Jerzego **Tomzińskiego** jako przedstawiciela Jasnej Góry i in[nych]. Zebrani odśpiewali pieśń maryjną, po czym Ojciec Święty odszedł. Odprowadziłem go do *anticamery*²⁰⁰².

Na dziedzińcu di S[an] **Damaso**²⁰⁰³ zrobiliśmy dwie fotografie; obecnym rozdaliśmy obrazki M[atki] Bożej Częst[ochowskiej] z napisem słów Ojca Świętego, wygłoszonych do mnie w czasie koronacji. Powoli rozchodziliśmy się.

Wróciłem do domu; cały czas pozostaję pod wrażeniem, że trzeba sobie radzić. Powiedziałem Ojcu Świętemu dziwne słowa: „Jeśli Kościół w Polsce ucierpi, będzie winien nie Ojciec Święty, tylko Prymas Polski”. Muszę więc tak postępować, by nie ucierpiał. Straszny ciężar odpowiedzialności i poczucie osamotnienia w walce gniece okropnie. Tu nikt mi nie pomoże, chociaż wszyscy są b[ardzo] grzeczni. Ale dlatego są grzeczni, że uważają się za winnych; nie mogą pomóc, a korzystają z tego, że Polska jest przedmurzem, które ich chroni.

^a W rękopisie między tym akapitem a następnym pozostało wolne miejsce, jakby przewidziane na dopisanie jeszcze kilku linijek tekstu.

²⁰⁰¹ Lac. „Niech będzie pokój w mocy Twojej, Królowo Polski, i obfitość w wieżycach Twoich”. Takiego wpisu dokonał abp Angelo Roncalli w jasnogórskiej księdze pamiątkowej 17 VIII 1929.

²⁰⁰² Wł. przedpokój.

²⁰⁰³ Chodzi o dziedziniec św. Damazego w Pałacu Apostolskim.

15.30. B[isku]p **Aguilera**²⁰⁰⁴ z Chile, wielce ciekawy sytuacji Kościoła w Polsce, jako że i w Ch[ile] komunizm się szerzy.

16.00. Ks[iądz] prał[at] **Meysztowicz** przedstawia plan prac dla Tysiąclecia. Przyjmuję do wiadomości.

18.00. **Instytut Papieski** na [via] Pietro **Cavallini**. Ks[iądz] prał[at] **Maczyński** pokazuje nam stan prac w piwnicach, przygotowanie nowego refektarza, kuchni i mieszkania dla sióstr. Po obejrzeniu prac konferencja do księży w kaplicy i wspólna wieczerza. Po wieczerzy w czytelni herbatka i miła rozmowa z młodymi księżmi studentami.

30 listopada 1958

Rzym. Niedziela.

Po Mszy św. rozmowa z M[arią] **Winowską** o sprawach dotyczących Faustyny **Kowalskiej**. Informuję o stanowisku św. Kongregacji S[ancti] Officii – *constare de non supernaturalitate*. I w[iele] i[nnych].

13.00. Długa rozmowa z **ks. A[ntonim] Szymanowskim** o drukowaniu mszalika i o niesieniu pomocy Instytutowi [przy via] P[ietro] C[avallini].

P[adre]²⁰⁰⁵ **Spellucci**²⁰⁰⁶, salwatorianin z Sekretariatu Stanu J[ego] Św[iątobliwości]. Poruszył sprawę m. **Proswitty**²⁰⁰⁷ z Niemiec, która występuje przeciwko moim zarządzeniom w sprawie sióstr z Wrocławia²⁰⁰⁸. Znana sprawa. O[jciec] S[pellucci] broni całkowicie postępowania m. Pros[witty]; zarządzoną wizytację nazywa *famosa*²⁰⁰⁹, za co dostał kapelusza^a. Wizytacja była zarządzona przeze mnie i zostały wydane odpowiednie dekrety. O[jciec] Sp[ellucci] nie jest zadowolony z tego, że po wyborach przełożona^b 2010 nie została zatwierdzona. Nie orientuje się całkowicie w sytuacji Kościoła w Polsce. Z całą pasją występował przeciwko umieszczeniu w obozie sióstr²⁰¹¹, jak gdybym to ja zrobił. Musiałem przywołać

^a Tak w rękopisie.

^b W rękopisie: przełożonej.

²⁰⁰⁴ Pedro Aguilera Narbona (1910–1968), biskup diecezjalny Iquique (Chile) 1941–1966. Święcenia 1932.

²⁰⁰⁵ Wł. ojciec.

²⁰⁰⁶ Chrysologus Joseph Spellucci SDS, teolog włoski, pracownik Sekretariatu Stanu.

²⁰⁰⁷ Najprawdopodobniej: Roswitha Mix SMI, 1944–1963 przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej (marianek), od 1945 rezydująca w Niemczech.

²⁰⁰⁸ Zgromadzenie Sióstr Maryi Niepokalanej, marianki, powstało we Wrocławiu w połowie XIX w. Przełożona generalna m. Roswitha Mix SMI wyjechała w 1945 do Berlina, gdzie przeniesiono dom generalny. Zachęcała siostry niemieckie, a także Ślązaczki do wyjazdu do Niemiec i pomagała w dopełnianiu formalności. Po 1956 wyjazdy sióstr się nasiliły, co powodowało dezorganizację w placówkach polskich i pogłębiało podziały narodowościowe w zgromadzeniu. Prymas w marcu 1959 specjalnym dekretem zabronił miankom wyjazdów. Nie zahamowało to jednak migracji sióstr.

²⁰⁰⁹ Wł. sławna.

²⁰¹⁰ Ze względu na brak możliwości przyjazdu niemieckiej przełożonej generalnej do Polski polską częścią zgromadzenia kierowała wizytatorka generalna. Na miejsce zmarłej w 1957 we Wrocławiu m. Marii Genesji Margiciok SMI dekretem prymasa 13 I 1958 wizytatorką generalną mianowana została s. Cecylia Mateja SMI. Jako przełożona prowincji wrocławskiej z siedzibą we Wrocławiu prymas 13 I 1958 zatwierdził s. Helenę Pokorską SMI.

²⁰¹¹ Chodzi o akcję pod kryptonimem „X-2”, przeprowadzoną przez władze PRL w sierpniu 1954, polegającą na przymusowym przesiedleniu około 1500 zakonnic ze Śląska do ośmiu obozów pracy. Siostry zostały zwolnione w 1956, ale odzyskały tylko część zagrabionych im domów. Wśród zakonnic internowanych w obozach była m.in. duża grupa sióstr marianek.

mniszka do porządku dziennego. Wdał się w politykę; bronił Niemców, posądzając Polaków o zorganizowanie „Bromberga”²⁰¹², powoływał się na książki drukowane w N[iemczech] o okrucieństwach Polaków – słowem, najbardziej ciemna figura propagandy niemieckiej. Powiedziałem mu: jeśli ojciec ma takie poglądy i taki brak informacji, to nie powinien pracować w Sekretariacie Stanu, gdyż błędnie informuje ludzi. Tłumaczył mi, że ma nieznaczną funkcję.

16.00. Opat **generalny kanoników reg[ularnych] premonstratensów**²⁰¹³ o bytowaniu sióstr w **Imbramowicach**²⁰¹⁴. Pokazał mi ciekawy list, z którego wynika, że siostry oczekują pomocy i radzą posłużyć się pośrednictwem moim. To wszystko dzieje się przez pocztę.

O[jc]o[wie] **bonifratrzy** gotowi są przyjść z pomocą swym braciom w Krakowie.

Prokurator gen[eralny] **misjonarzy św. Franciszka Salezego** o. Paolo Rime²⁰¹⁵. Nie mają w Polsce domu, ale interesują się życiem Polski.

16.30. Biskup^a **Van Lierde**²⁰¹⁶, zakrystian Ojca Świętego, bardzo życzliwy dla Polski, Holender, augustinianin, przynosi około 50 relikwii św. Piusa X²⁰¹⁷ z wyrazami wielkiej radości, że może Polsce usłużyć.

18.30. **Kolegium Ks[ięży] Marianów** – przemówienie i wieczerza. Rozmowa z ojcem generałem²⁰¹⁸ i o. Łysikiem.

1 grudnia 1958

Rzym. Poniedziałek.

9.30. **Istituto Centrale del Restauro**²⁰¹⁹ – oglądam odnawiany obraz Madonna della Clemenza²⁰²⁰; przedziwnie podobna do M[atki] Bożej Częstochowskiej. Wyrażają zgodę na przysłanie pracownika, który zająłby się zakonserwowaniem Drzwi Gnieźnieńskich. Obejrzelśmy najważniejsze prace konserwatorskie prowadzone w wielkim stylu.

Stąd jedziemy do S[anta] **Maria in Trastevere**, gdzie w obecności kapituły oglądamy najważniejsze dzieła sztuki. Zostawiam kapitule 500 dolarów na prace konserwatorskie.

^a *W rękopisie*: abp.

²⁰¹² Niemiecka nazwa Bydgoszczy. Tu zapewne chodzi o wydarzenia z 3–4 IX 1939, tzw. krwawa niedziela.

²⁰¹³ Hubertus Albert Noots OPraem (1881–1967), Belg, opat generalny kanoników regularnych premonstratensów (norbertanów) 1937–1962. Wstąpił do zakonu 1903. Świecenia 1907. Konsultor Kongregacji ds. Zakonnych.

²⁰¹⁴ W XIII w. w Imbramowicach (woj. małopolskie) ufundowano klasztor Sióstr Kanoniczek Regularnych Zakonu Premonstratensów (norbertanek). Po drugiej wojnie klasztor dotknęły represje komunistyczne: zamknięcie szkoły i upaństwowienie gruntów klasztornych. W wyniku tych działań siostry pozostały bez środków do życia.

²⁰¹⁵ Paolo Rime MSFS, prokurator generalny misjonarzy św. Franciszka Salezego (fransalianów).

²⁰¹⁶ Petrus Canisius Jean van Lierde (1907–1995), biskup tytularny 1951, doktor teologii i filozofii. Wikariusz generalny Państwa Watykańskiego 1951–1991. Zakrystianin papieski. Augustinianin, święcenia 1931. W czasie drugiej wojny kierował augustiańskim Kolegium św. Moniki w Rzymie, gdzie ukrywał wielu uchodźców, m.in. Żydów.

²⁰¹⁷ Pius X, właśc. Giuseppe Melchiorre Sarto (1835–1914), święty. Świecenia 1858. Biskup Mantui 1884–1893, kardynał 1893, patriarcha Wenecji 1893–1903, papież 1903. Kanonizacja 1954.

²⁰¹⁸ Stanisław Skutans (Szkutans, Śkutans) MIC (1901–1995), biskup tytularny 1951, doktor teologii. Przełożony generalny Zgromadzenia Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia NMP 1957–1963. Następnie duszpasterz w Chicago. Wstąpił do mariańców jako alumn ryskiego WSD, śluby zakonne 1928, święcenia 1930.

²⁰¹⁹ Obecnie: L'Istituto Superiore per la Conservazione ed il Restauro.

²⁰²⁰ Ikona bizantyjska z VI–VII w., przechowywana w kościele Santa Maria Trastevere w Rzymie.

W drodze do ss. **urszulanek** zatrzymujemy się przy **Tor di Specchi**, aby obejrzeć mieszkanie św. Franciszki Rzymianki²⁰²¹. Ogromne wrażenie robi przepiękna kapliczka, gdzie składano pierwsze śluby.

13.00. **Primavalle**^a – ss. urszulanki szare²⁰²². Witają nas dzieci, młodzież, siostry zakonne, władze miejscowe, karabinierzy i księża z sąsiedniej parafii. Dzielnica jest komunistyczna, poruszenie wielkie. Urszulanki pracują tu po polsku; są bardzo cenione przez księży, którzy mają niewiele kontaktu z otoczeniem.

2 grudnia 1958

Rzym. Wtorek.

Po Mszy św. M[aria] **Winowska** w sprawie swojej książki o s. Faustynie, której druk odradzałem b[ardzo] w ub[iegłym] roku. Ponadto przynosi trwożliwe wiadomości o rzekomym źle pojętym przez ar[cy]b[isku]pa²⁰²³ kazaniu moim w k[ości]le św. Stanisława, jakoby było naganą dla ar[cy]b[isku]pa. W rzeczywistości było ono zachętą do jeszcze pełniejszego oddania się rodakom rozproszonym.

Ks[iądz] **Turowski** również jest *impaurito*²⁰²⁴; zaczyna działać machina ks. **Strojnego**.

S[i]o[s]try **urszulanki**: Ledóchowska i **Dal Pozzo**²⁰²⁵ w sprawie trudności domowych. Słucham cierpliwie relacji s. P[ozzo]. Jest to kobieta z temperamentem; zdaje się, że przesadza. Ma dar narracji i tym zdobywa sobie wpływy. S[i]ostra **Ledóchowska** jest istotnie zawojowana.

Z[ofia] **Skowrońska**, druga tragiczka, która chce mieć od razu odpowiedź na każde pytanie i załatwioną każdą sprawę. Lęka się, że ks. **Meysztowicz** wyjedzie z Rzymu i wtedy „wszystko leży”. Radzę jej, by naprzód zapytała się ks. M[ey]szto[wi]cza o to, czy ma zamiar wyjechać.

Ks[iądz] **Naruszewicz**²⁰²⁶ składa dokładny wykaz spraw *Servorum Dei*, prowadzonych w Kongregacji Rytów.

Ks[iądz] **Laudi** w sprawach pozostawionych przez bp. Pękałę.

^a *W rękopisie*: Prima Valle.

²⁰²¹ Franciszka Rzymianka (1384–1440), święta, mistyczka włoska. Oddana modlitwie i posłudze ubogim. Skupiła wokół siebie grono naśladowczyń (stowarzyszenie oblatek benedyktynek z Góry Oliwnej). Kanonizacja 1609.

²⁰²² Kardynał Francesco Marchetti Selvaggiani (1871–1951), wikariusz generalny diecezji rzymskiej, zwrócił się do św. Urszuli Ledóchowskiej z prośbą o przysłanie sióstr do pracy w najuboższej dzielnicy na peryferiach Rzymu – Primavalle. Znajdowało się tam 180 baraków z 900 bezdomnymi oraz duża noclegownia. Szare urszulanki zamieszkały na Primavalle w 1933.

²⁰²³ Chodzi o abp. Józefa Gawlinę.

²⁰²⁴ *Wł.* przestraszony.

²⁰²⁵ Chodzi o s. Urszulę Izabelę Ledóchowską (siostrzenicę św. Urszuli) i s. Elisabethę Dal Pozzo.

²⁰²⁶ Piotr Naruszewicz (1917–1997), ksiądz, doktor teologii. Od 1955 postulator spraw dotyczących beatyfikacji polskich sług Bożych. Od 8 XII 1958 do 8 XII 1962 sekretarz ustanowionej przez prymasa Wyszyńskiego Komisji dla Polskich Spraw Beatyfikacyjnych i Kanonizacyjnych (przewodniczącym był abp Józef Gawlina). Prowadził także bibliotekę w Instytucie Polskim w Rzymie. Jako alumn WSD w Łomży aresztowany ze starszym bratem, ks. Czesławem Naruszewiczem. Więzień obozów Sachsenhausen i Mauthausen-Gusen, organizator ruchu oporu w obozie. Świecenia 1948 w Rzymie. W 1953–1957 redaktor „Sacrum Poloniae Millennium”.

Ks[iądz] **Warszawski** TJ²⁰²⁷ – *impaurito*.

O[jciec] **Laśoń** TJ – *lo stesso*²⁰²⁸. Informuje o nowej metodzie walki z Pr[ymasem] P[olski] w Rzymie. Czytam mu protokół komisji rewizyjnej Instytutu P[olskiego], gdyż rozsiewał pogłoski w obronie ks. Str[ojnego].

O[jciec] **Balić Karol**²⁰²⁹, prezydent Akcji Mariańskiej, konsultor św. Oficjum; wysoce niesympatyczny propagator czci Maryi i akcji modlitwy za Kościół milczący. Sugeruje, że ks. Strojny został usunięty z I[stituto] E[cclesiastico] P[olacco] dlatego, że stał na czele tej akcji. Dalsze kółko tej samej maszyny.

Ks[iądz] **Ziomek**, młody kapłan diec[ezi] wrocławskiej.

15.00. Ks[iądz] gen[erał] Mix.

Ks[iądz] B[olesław] Filipiak.

16.00. D[okto]r Jerzy **Turowicz** w drodze powrotnej z Paryża.

18.00. Ks[iądz] **Valentini**²⁰³⁰, przyjaciel ks. Filipiaka, opowiada o swej metodzie katechetycznej.

19.00. Ks[iądz] **Szymanowski** przed wyjazdem do USA.

Mons[inior] Caretta.

3 grudnia 1958

Na każdą Mszę św. przychodzi grupka dziewcząt włoskich, przystępuje do Stołu Pańskiego, prosi o obrazki i błogosławieństwo. Wszystkie należą do Gioventù Fem[minile] C[attolica] It[aliana]²⁰³¹.

10.30. W **Kongregacji Studiów** – wręczam kardynałowi **Confalonieriemu** protokół komisji rewizyjnej w dwóch egz[emplarzach] z oświadczeniem, że długi zapłaci Prymas P[olski] w wysokości ponad 15 milionów lirów. Resztę dotąd nieujawnionych musi płacić ks. Strojny, gdyż jego winą jest, że nie może przedstawić dokumentów. Poinformowano mnie, że Ojciec Święty wyraził zgodę na udzielenie dyspensy ks. prał[atowi] Mączyńskiemu jako ojcu duchownemu, by mógł objąć obowiązki rektora I[nstytutu] [przy via] P[ietro] C[avallini]. Sprawa mianowania deputatów jest na dobrej drodze.

²⁰²⁷ Józef Warszawski SJ (1903–1997), 1950–1994 w Rzymie: profesor Gregorianum, kierownik 1951–1957 Polskiej Sekcji RW, redaktor „Sacrum Poloniae Millennium”. Wstąpił do jezuitów 1924. Świecenia 1933. W czasie drugiej wojny żołnierz AK w stopniu majora, redaktor Wojskowej Katolickiej Agencji Prasowej. Kapelan w powstaniu warszawskim ps. „Ojciec Paweł”. W 1945–1948 w Niemczech, m.in. organizator Zrzeszenia Wydawców i Dziennikarzy Polskich w Niemczech.

²⁰²⁸ *Wt.* to samo.

²⁰²⁹ Carlo Balić OFM (1899–1977), Chorwat, mariolog. Założyciel i przewodniczący Międzynarodowej (do 1950: Franciszkańskiej) Akademii Mariologicznej, od 1959 mającej status uczelni papieskiej. Przewodniczący 1959–1977 Papieskiej Międzynarodowej Akademii Mariologicznej. Wstąpił do franciszkanów 1917. Świecenia 1923.

²⁰³⁰ Valentini, ksiądz. Brak danych.

²⁰³¹ Gioventù Femminile Cattolica Italiana (GFCI), nazwa funkcjonująca 1918–1931. Od 1931: Gioventù Femminile di Azione Cattolica Italiana (młodzież żeńska włoskiej Akcji Katolickiej).

12.00. U kard. **Tardiniego**, który przyjmuje już na I piętrze w apartamentach sekretarza stanu, które były zamknięte od 19 lat. Wręczam odpis protokołu komisji rewizyjnej w Instytucie przy via Pietra C[avallini] i wyjaśniam sytuację. Zwracam uwagę na fałszywe pogłoski, które ks. Strojny rozsiewa w swojej obronie.

Zwracam też uwagę na pracę **Radio Vaticana**; trzeba więcej miejsca dla audycji na Wschód. Braki są ogromne. Przedstawiam projekt.

Raz jeszcze zwracam uwagę na sprawę **Gdańska**. Odpowiedź kard. Tardiniego: studiujemy, jakby załatwić sprawę, by bp Splett podał się do dymisji.

Sprawa o **Chrysologa Spellucciego**, salwatorianina. Kardynał Tardini nie zna go. Zapisał sobie nazwisko.

Otrzymałem **bulle biskupów**: Modzelewskiego, Czerniaka, Kaczmarka Lecha i Wysocka. Do mnie należy wziąć konsens kanoniczny.

Kardynał Tardini ma rekolekcje dziś i jest bardzo uprzejmy.

12.30. Zwiedzamy pracownię mozaik na Watykanie. Podziwiam cierpliwość pracy tych ludzi, którzy drobnymi szczypczykami wprowadzają w małe szparki drobne, barwne kamyki.

14.00. Po obiedzie dłuższa rozmowa z ks. prałatem Mączyńskim w sprawie Instytutu przy via Pietra C[avallini]. Informuję o przebiegu rozmów w Kongregacji Studiów. Wręczam 30 tysięcy dolarów na zapłacenie długów pozostałych po ks. Strojnym.

16.00. Ojciec **Mirewicz** TJ z R[adiaz] V[aticana] składa swoje ubolewanie z powodu zachowania się ojca **Stefanizziego** w R[adiaz] V[aticana] w czasie naszej wizyty. Ksiądz dyrektor nie pokazał się na dole i trzeba było długo na niego czekać; nie pojechał też z nami do podstacji rzymskiej. Nadto poinformowałem ojca o rozmowach z Ojcem Świętym.

18.00. Arcybiskup **Gawlina** – wielogodzinna rozmowa; informuję o zamierzeniach naszych na Millenium i proszę o współdziałanie z nami. Ksiądz arcybiskup po żołniersku odpowiadał: dobrze. Ale zdaje się, że wiele nie^a pomoże. W sprawie procesów sług Bożych ustaliśmy, że ksiądz arcybiskup będzie czuwał nad całością, a do pomocy będzie miał ks. dr. Naruszewicza, który zamieszka w Instytucie na via Pietra C[avallini] i będzie chodził około tych spraw. Ksiądz arcybiskup podniósł wiele zastrzeżeń, ale ostatecznie zgodził się. Odczytuję projekt listu do Ojca Świętego w sprawie polskich biskupów dla emigracji naszej w USA. Arcybiskup gotów jest wspólnie ten list podpisać. Pod koniec rozmowy wysunął sprawę mojego przemówienia w dniu 16 XI [1958] u św. Stanisława²⁰³². Z początku zrozumiał je dodatnio, ale później przekonał się, że wielu dobrych księży przychodziło do niego z obawami, o co idzie? Zrozumieli, że kazanie zawierało naganę dla arcybiskupa w *passusie* o „węglu”. Ksiądz Gawlina długo komentował ten *passus*. Wyrażam obawę, że ks. Gawlina dał się zasugerować, gdyż

^a W rękopisie omyłkowo powtórzone: nie.

²⁰³² Chodzi o kościół św. Stanisława w Rzymie.

i ja nie nosiłem się z zamiarem udzielania przygany. Zdaje się, że porozumieliśmy się. Ale jest obawa, że w tej atmosferze egocentryzmu, która panuje na [via delle] B[otteghe] O[scure], ar[cy]b[isku]p znów będzie żuł goryczkę.

4 grudnia 1958

Rzym. Czwartek.

Na Mszy św. ks. **Frankowski**, student warszawski na Instytucie Bibl[ijnym]. Przedstawia program swej pracy na I[nstytucie] B[iblijnym] na trzy lata.

Z[ofia] **Skowrońska** w sprawie mikrofilmów.

Przysłano **monstrancję** z Watykanu, podarowaną przez Ojca Świętego na Jasną Górę jako wyraz wdzięczności za modlitwy u M[atki] Bożej Częst[ochowskiej] za papieża. Została sfotografowana.

Po obiedzie.

15.00. B[isku]p jugosłowiański z Mariboru (Levant-Maribor) Maksimilijan **Držcenik**²⁰³³, adm[inistrator] ap[ostolski], przedstawia swój projekt odezwy do duchowieństwa o sytuacji w J[u]g[osławii]. Zastanawia go problem koegzystencji. Prostuję jego przykład, jakoby wydał odezwę, by głosowano za Gomułką. Stwierdza, że sytuacja Kościoła obecnie się poprawiła; lękają się końca Tito. Są zdania, że bez niego byłoby gorzej z Kościołem. Władze przekonały się, że bez pomocy Kościoła nie można kierować społeczeństwem.

Rev[erendus] dr J[oze]f **Tomko**²⁰³⁴, Słowak^a, rektor sem[inarium] nepomucenowskiego w Rzymie, w sprawie kandydatów z Jabłonki Orawskiej, trzech chłopców, którzy by chcieli przyjechać do Rz[ymu]. Trzeba naprzód zbadać ich powołanie.

Trzech członków kongr[egacji] **paolinistów**²⁰³⁵ w sprawie swego członka w Częstochowie²⁰³⁶. Chcieliby go sprowadzić do Rz[ymu]²⁰³⁷, gdyż nie zna życia zakonnego.

O[jciec] **Lasoń** w sprawie projektu pisma do Ojca Świętego o powiększenie hierarchii polskiej w USA. Przedstawia swój projekt.

^a *W rękopisie błędnie: Słowieniec.*

²⁰³³ Maksimilijan Držcenik (1903–1978), Słoweniec. Biskup pomocniczy Lavantu 1946–1949, administrator ap[ostolski] 1949–1960 i biskup diecezjalny 1960–1962 diecezji Lavant (Lavanttal). W 1962 diecezja lawancka została przemianowana na mariborską. W 1962–1978 biskup diecezji Maribor. Świecenia 1932.

²⁰³⁴ Józef Tomko (ur. 1924), ksiądz słowacki. Świecenia 1949. Wykładowca na kilku uczelniach rzymskich, m.in. wicerektor i rektor Papieskiego Kolegium Nepomucenus 1950–1965. Wysokiej rangi urzędnik w różnych dykasteriach watykańskich. W 1979 arcybiskup tytularny. Bliski współpracownik papieża Jana Pawła II. W 1985 kardynał; prefekt Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów 1985–2001.

²⁰³⁵ Chodzi o paulistów, czyli Towarzystwo św. Pawła; zob. przypis pod datą 10 XI 1958.

²⁰³⁶ Jedynym paulistą, który żył w Polsce od 1947, był Alojzy Józef Łabędź SSP (1924–1967). Wstąpił do Towarzystwa św. Pawła w 1937. W 1949 złożył śluby zakonne na ręce przeora paulinów z Jasnej Góry. Świecenia 1953 (jako pierwszy polski ksiądz paulista). Następnie duszpasterz w parafiach częstochowskich i kapelan sióstr.

²⁰³⁷ Zgromadzenie kilkakrotnie podejmowało próby zaproszenia ks. Alojzego Łabędzia SSP do Włoch, jednak władze komunistyczne odmawiały mu paszportu. W 1966 zakupił teren pod przyszły dom i drukarnię paulistów w Częstochowie. Dziesięć lat po jego śmierci pauliści wrócili do Polski.

5 grudnia 1958

Rzym – Subiaco – Greccio – Rzym.

7.30. Wycieczka wyrusza na pielgrzymkę do Subiaco, Greccio, Fonte Colombo²⁰³⁸. Prowadzi ks. Fr[anciszek] **Mączyński**. Szoferami są ks. **Filipiak** i ks. **Czapla**²⁰³⁹, misjonarz z Roty Rz[ymskiej]. Pada deszcz, jest chłodno. Stajemy w S[ubiaco] na godz. 10.15. Zwiedzamy starannie wszystkie groty, dziś piękne kaplice. Czaruje swoim pięknem kaplica Matki Bożej, gdzie freski przypominają tak żywo mozaikę z S[anta] Maria [in] Trastevere.

Wyprawa do **Fonte Colombo** dociera na 14.00. Oprowadza nas b[ardzo] inteligentny zakonnik, Piemontczyk. W chórze odmawiane są nieszpory, b[ardzo] przykładnie, z zachowaniem przepisów chórowych. Nasz przewodnik pokazuje nam skały, wśród których modlił się św. Franciszek i pisał swoją regułę.

Stąd już niedaleko do **Greccio**, do wiszącego na skale klasztoru, pełnego starożytnych dziur i schowków. Wszystko to pokazuje, ile ludzie mogli zrobić dla miłości Bożej. Zakonnicy obsługują całą okolicę, gdyż w sąsiednich parafiach nie ma zupełnie księży.

Wracamy na godz. 21.00 do Rz[ymu].

6 grudnia 1958

Po Mszy św. rozmowa z ks. **Gogolewskim** z arch[idiecezji] warsz[awskiej], studiującym na Gregorianum teologię fundamentalną na podkładzie filozoficznym. Jest błąd, ale utrzymuje, że czuje się znacznie lepiej.

Ks[iądz] **Turowski** przynosi odtisk mego przemówienia z 16 XI [1958], dokonaną przez p. Papée. Miał być komentarz, ale nie można go znaleźć. Pewno nie było.

Nadeszła dziś nominacja dla ks. Fr[anciszka] **Mączyńskiego** na rektora I[nstytutu] [przy via] P[ietro] C[avallini] oraz nominacja na deputatów *pro disciplina*²⁰⁴⁰ dla o. **Szczerskiego**²⁰⁴¹ i o. **Turowskiego** oraz na deputatów *pro re oeconomica*²⁰⁴² dla ks. **Mixa** i ks. **Ulińskiego**, oraz na prokuratora dla ks. **Wyszyńskiego**²⁰⁴³. Ks[iądz] kard. **Pizzardo** ustąpił. Wielka radość, że zaczyna się porządek i ład w I[nstytucji] [przy via] P[ietro] C[avallini].

15.00. Ks[iądz] **Tyszka**²⁰⁴⁴ z diec[ezji] wileńskiej i ks. **Lisowski**²⁰⁴⁵ z diec[ezji] przemyskiej – dwóch dziwaków, którzy powinni siedzieć w Polsce. Jeden duszpasterzuje

²⁰³⁸ Subiaco, Greccio, Fonte Colombo (w rękopisie pisownia: Fontecolombo), miejsca związane ze św. Benedyktem z Nursji i św. Franciszkiem z Asyżu.

²⁰³⁹ Chodzi o ks. Antoniego Czapłę.

²⁰⁴⁰ Łac. do spraw związanych z zachowaniem karności.

²⁰⁴¹ Szczerski, ojciec. Brak danych.

²⁰⁴² Łac. do spraw ekonomicznych.

²⁰⁴³ Chodzi o ks. Bolesława Wyszyńskiego.

²⁰⁴⁴ Tyszka, ksiądz. Brak danych.

²⁰⁴⁵ Jan Lisowski (1914–2001), ksiądz, doktor teologii i obojga praw. Świecenia 1939. Więziony przez Rosjan w Charkowie. Kapelan w armii gen. Władysława Andersa. Ranny pod Monte Cassino. Jako inwalida wojenny otrzymał skromną angielską rentę królewską. Prawdopodobnie od końca 1958 pełnił funkcję adwokata w Rocie Rzymskiej. Następnie duszpasterz w USA.

w parafii rzymskiej, drugi próżnuje pół roku w Rz[ymie], a drugie pół w Anglii, gdzie pilnuje swoich rent inwalidzkich. Nie chcą wracać do Polski.

F[ederico] **Alessandrini**²⁰⁴⁶ z „[L’]Osservatore Romano” zapytuje, czy [taki] sposób pisanie nie szkodzi. Zastrzegam się przeciwko uproszczeniom sprawy. Trzeba dobrze rozróżniać odrębne sytuacje każdego narodu. I pisać prawdę.

M[arian] **Oleś**²⁰⁴⁷ – młody kleryk z diec[ezji] łomżyńskiej.

Otrzymaliśmy dekret Kongregacji Rytów o wprowadzeniu w Polsce święta **Matki Bożej Auxilium Christianorum**²⁰⁴⁸, rytu d[uple]x 2 c[lassis]²⁰⁴⁹.

O[jciec] Jerzy **Tomziński** przynosi aparat do fotografii filmowych barwnych dla ks. **Chudego**.

18.00. Generał oo. **franciszkanów**²⁰⁵⁰, którego zapraszam do Polski. Mówię o trudności, jaka istnieje w zakonie między starym a młodym pokoleniem na tle stosunku do o. Kolbego. Warto by się tą sprawą zająć.

7 grudnia 1958

Rzym – Albano²⁰⁵¹. Niedziela.

Dzień spędziliśmy w Albano u sióstr nazaretanek w nowicjacie. Przyjechali razem: ks. prał[at] Filipiak, ks. Mączyński, ks. Czapla, ks. Goździewicz, ks. Padacz i ks. Kotowski. Wróciliśmy na godz. 20.00 do Rzymu.

8 grudnia 1958

Rzym. Poniedziałek.

Urocz[ystość] Niep[okalanego] Poczęcia N[ajświętszej] Maryi P[anny]. Ojciec Święty jest dziś bardzo ruchliwy. Był w Bazylice św. Piotra, przyjechał na Piazza [di] Spagna, by złożyć hołd kwiatów Matce Najśw[iętszej]²⁰⁵², był też w Bazylice S[anta] M[aria] Maggiore.

Rano delegacja nasza, złożona z księży: **Padacza, Goździewicza i Kotowskiego**, złożyła duży bukiet kwiatów biało-czerwonych ze wstęgą u stóp pomnika M[atki] Bożej, na Piazza [di] Spagna.

²⁰⁴⁶ Federico Alessandrini (1905–1983), dziennikarz i historyk włoski. W 1939–1946 i 1950–1972 związany z „L’Osservatore Romano”, od 1961 zastępca dyrektora redakcji. W 1970–1976 dyrektor Biura Prasowego Stolicy Apostolskiej.

²⁰⁴⁷ Marian Oleś (1934–2005), w czasie drugiej wojny deportowany z rodziną na Wschód. Przez Indie i Anglię dotarł do Rzymu. Święcenia 1961. W 1987 arcybiskup tytularny. Przez 36 lat w służbie dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej w wielu krajach, m.in. 1994–2001 nuncjusz apostolski w Kazachstanie, Kirgistanie, Tadżykistanie i Uzbekistanie, 2001–2002 w Słowenii i Macedonii.

²⁰⁴⁸ Święto Matki Bożej Wspomożycielki Wiernych (24 maja). Wprowadzone do polskiego kalendarza liturgicznego w 1958 na wniosek Episkopatu Polski.

²⁰⁴⁹ *Lac*. ryt zdwojony drugiej klasy. Chodzi o rangę święta w trydenckim kalendarzu liturgicznym.

²⁰⁵⁰ Vittorio Maria Costantini OFMConv (1906–2003), generał 1954–1960 Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych. Święcenia 1929. W 1962–1982 biskup diecezji Sessa Aurunca.

²⁰⁵¹ Albano (Albano Laziale), miasto na południowy wschód od Rzymu (region Lacjum), nad jeziorem Albano.

²⁰⁵² Na pl. Hiszpańskim (Piazza di Spagna) wznosi się kolumna Niepokalanego Poczęcia, upamiętniająca ogłoszenie 8 XII 1854 dogmatu o Niepokalanym Poczęciu NMP. Co roku 8 grudnia papież składa u stóp kolumny kwiaty.

13.00. Obiad w **Kolegium Polskim** jako w dniu patronalnym – Niepokalanie Poczętej – Kolegium. Obecni: abp **Gawlina**, delegat generała jezuitów – asystent o. **Preszeren**²⁰⁵³, ks. au[dy]tor **Filipiak**, ks. **Mączyński**, moi towarzysze i przedstawiciele polscy zakonów. Ks[iądz] prof. **Semkowski** wygłosił przemówienie, na które odpowiedziałem.

Po obiedzie zwiedziliśmy kilka świątyń.

19.30. W **Instytucie Polskim** na [via] P[ietro] C[avallini] ks. prał[at] **Mączyński** odbywał swoją posesję²⁰⁵⁴ i przyjął nas wieczorą. Był ks. prał[at] **Filipiak**, ks. **Padacz**, ks. Goździewicz, ks. B[olesław] Wyszyński, ks. Kotowski, ks. P[iotr] Naruszewicz.

9 grudnia 1958

Rzym. Wtorek.

Po Mszy św. p. H[alina] **Janikowska**²⁰⁵⁵ prosi o obronę przed parafią w Zielonce, na rzecz której matka p. Janikowskiego²⁰⁵⁶, staruszka 91-letnia, miała przekazać kawałek ziemi i domek, jedyną nadzieję pp. J[anikowskich], którzy chcą wrócić do kraju. Proszę, by sformułowano podanie do Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej] Warsz[awskiej].

O[jciec] **Mirewicz** przygotował tekst przemówienia przez R[adio] V[aticana] o Mille-nium w Polsce, które ma być wygłoszone we wszystkich językach. Tekst przedstawiono mi do aprobaty.

12.00. Ks[iądz] **Bressers**²⁰⁵⁷ w imieniu zamożnej Belgijki, m[a]dame Marie Hye-Hoys²⁰⁵⁸, składa ofiarę na Kościół w Polsce.

16.00. Przedstawicielki matki gen[eralnej]²⁰⁵⁹ ss. **franciszkanek misjonarek** w za-stępstwie chorej matki²⁰⁶⁰.

17.00. **Don Castano**²⁰⁶¹ z dwoma kolegami, salezjanami, prosi o audycję dla o[jca] generała²⁰⁶², który przyjeżdża dziś do Rz[ymu].

²⁰⁵³ Ojciec Anton Prešeren (Preszeren) SJ.

²⁰⁵⁴ W znaczeniu: objęcie urzędu.

²⁰⁵⁵ Halina Janikowska z d. Prewysz-Kwinto (1898–1981), żona Stanisława Leopolda Janikowskiego (1891–1965), dyplomaty II Rzeczypospolitej, po wojnie członka Rządu RP na Uchodźstwie, który wrócił do Polski w 1965.

²⁰⁵⁶ Rodzicami Stanisława Leopolda Janikowskiego byli: Leopold Janikowski (1855–1942), podróżnik i etnograf, zmarły w Zielonce, oraz Zofia Janikowska z d. Krajewicz (1867–1963), wymieniona tu jako donatorka parafii w Zielonce.

²⁰⁵⁷ Najprawdopodobniej ks. Adriano Bressers, pochodzący z Gandawy.

²⁰⁵⁸ Marie Hye-Hoys. Brak danych. Rodzina Hye-Hoys to stary, rozgałęziony ród.

²⁰⁵⁹ Marie Marguerite du Sacre Coeur Marguerite de Blarer FMM (1883–1977), przełożona generalna 1932–1960 Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi. Wstąpiła do zgromadzenia 1911. W czasie pierwszej wojny pielęgniarka na froncie. Od 1921 sekretarka generalna, od 1929 radna generalna. Za jej kadencji liczba sióstr przekroczyła 10 tys.

²⁰⁶⁰ Od 1958 m. Marie Marguerite de Blarer FMM chorowała i zastępowały ją radne, które najprawdopodobniej w jej imieniu odwiedziły prymasa Wyszyńskiego. W 1958 radnymi były: m. Marie de St. Roch FMM, m. Marie de Sainte Agnes FMM (Anne Marie de Montravel, Francuzka), m. Maria della Pantecoste FMM (Maria D'Amelio, Włoszka), m. Marie de Notre Dame de Dèols FMM (Jeanne Hubert, Francuzka), m. Mary Jorlath FMM (Gertrude MacGann, Amerykanka), m. Maria Teresasofia FMM (Pilar Simo, Hiszpanka).

²⁰⁶¹ Luigi Castano SDB (1909–2005), historyk, filozof i teolog, autor wielu publikacji, zwłaszcza biograficznych. Postulator spraw kanonizacyjnych w zgromadzeniu salezjanów.

²⁰⁶² Renato Ziggiotti SDB (1892–1983), przełożony generalny 1952–1965 Towarzystwa św. Franciszka Salezego (salezjanów).

Ks[iądz] **Warszawski TJ.**

Ks[iądz] **Knapik**²⁰⁶³, misjonarz św. Wincentego z centrali paryskiej, zapowiada przybycie generała²⁰⁶⁴ i gen[eralnej] wizytatorki²⁰⁶⁵. Dłuższa rozmowa o trudnej sytuacji wewnętrznej zgromadzenia, o tarciach między młodzieżą i starszym pokoleniem, o koniecznej zmianie stroju szarytek.

10 grudnia 1958

Rzym. Środa.

Wędrówka po Rzymie z ks. prał[atem] **Filipiakiem, Mączyńskim i Padaczem**. Zwiedzamy kolejno: kościół św. **Bibiany**²⁰⁶⁶ i piękny sarkofag świętej; SS. Quattro **Coronati**²⁰⁶⁷ z kaplicą św. Sylwestra (freski); św. Jana i Pawła; św. Grzegorza; S[an] Alessio²⁰⁶⁸ (schody), w którego podziemiach miał się zachować szczątek fresku św. Wojciecha (napis: S[an] Adalbert); S[anta] Cecylia i klasztor ss. Benedyktynek (fresk P[ietro] Cavalliniego²⁰⁶⁹). Trwa to od 10.00 do 13.00.

Po obiedzie zwiedziliśmy kolejno bazylikę św. Agnieszki i Konstancji oraz katakumby św. Agnieszki; później S[anta] Maria degli Angeli in Terme²⁰⁷⁰ i kilka innych małych kościołów.

19.00. Na wieczery mons[inior] **Poggi**; właśnie otrzymałem do ręki „[L’]Osservatore Romano”, gdzie jest ogłoszony proces sługi Bożego A[ndrzeja] Szeptyckiego, metropolity halickiego, w Wikariacie Miasta. Nazwałem to skandalem, gdyż może rzucić cień na stosunek papieża do Polski. W społeczeństwie polskim będzie wzburzenie.

11 grudnia 1958

Rzym – Asyż.

6.30. Dwa auta ruszyły do Asyżu; w watykańskim jechał ks. inf[ułat] **Filipiak**, prał[at] **Mączyński** i ks. **Padacz**; wóz księży pallotynów zabrał ks. **Jakubca, Kotowskiego i Goździewicz**.

²⁰⁶³ Wacław Tomasz Knapik CM (1897–1980), asystent generalny 1955–1963 przełożonego generalnego Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo (w tym czasie kuria generalna została przeniesiona z Paryża do Rzymu). Wstąpił do zgromadzenia 1915, święcenia 1922. Od 1922 we Francji, m.in. 1925–1928 sekretarz generalny PMK w Paryżu. W 1963 wrócił do Polski.

²⁰⁶⁴ William Slattery CM (1895–1982), przełożony generalny 1947–1968 Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo. Święcenia 1919.

²⁰⁶⁵ Francine Lepicard SM (1887–1967), wizytatorka (przełożona) generalna 1953–1962 Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo (szarytek).

²⁰⁶⁶ Bibiana (Bibianna), święta, dziewica i męczennica z IV w.

²⁰⁶⁷ Basilica dei Santi Quattro Coronati, bazylika Czterech Koronowanych Świętych, inaczej: Czterech Koronatów (między Koloseum a Bazyliką św. Jana na Lateranie).

²⁰⁶⁸ Święty Aleksy, patrycjusz rzymski z IV w., który wyrzekł się wszelkich dóbr i żył jako żebrak pod schodami domu rodzinnego, przez nikogo nie rozpoznany. W kościele św. Bonifacego i Aleksego na Awentynie zachowane są fragmenty tych schodów. Przy kościele, powierzonym benedyktynom, mieszkał bp praski Adalbert (św. Wojciech) w okresie wygnania z Czech.

²⁰⁶⁹ Pietro Cavallini (około 1250 – około 1330), malarz i mozaikarz włoski.

²⁰⁷⁰ Bazylika MB Anielskiej i Męczenników przy Piazza della Repubblica, zbudowana na ruinach Term Dioklecjana.

Okolo 9.30 stanęliśmy przed Bazyliką św. Franciszka; odprawiliśmy Mszę św. przy grobowcu św. Franciszka; przyszedli na nią alumni franciszkańscy i ks. **Rossi**²⁰⁷¹ ze swoimi księżmi.

Zwiedziliśmy kolejno kościół św. Klary i **Damiana**; bardzo wymowny gwardian u św. D[amiana] informował nas o akademii, która tu miała miejsce po moim aresztowaniu. Ślady zostały w wielkim „Roczniku Franciszkańskim”.

Po zwiedzeniu [kościół] św. Damiana pojechaliśmy do **Pro Civitate**, dzieła ks. G[iovanniego] **Rossiego**, którego poznałem w 1929 r. w Mediolanie, gdy stał na czele Opera Cardinal Ferrari²⁰⁷². Dziś, po wielkich przeżyciach, ks. **Rossi** znalazł się w A[syżu], przy pomocy bogacza mediolańskiego wybudował piękną instytucję, wspaniale wyposażoną, i tu prowadzi swój specjalny instytut świecki. Składa się on z pięciu księży, inkardynowanych ze swoich diecezji, ze świeckich panów i pań, wszystkich dyplomowanych. Prowadzą poniekąd wspólne życie, gdyż w kaplicy i przy stole są razem; ks. R[ossi] głosi do nich co dzień krótkie przemówienie. Atmosfera świetna, b[ardzo] miła; jak wygląda życie na co dzień, trudno powiedzieć. Próba jest b[ardzo] śmiała, ale wszystkim patrzy b[ardzo] dobrze z oczu. Wydają pismo „**Rocca**” i niektóre wydawnictwa jak „**Cristo nel mondo**”. Cała duchowość i [instytutu] jest chrystocentryczna. Widać to w bibliotece, która jest prowadzona systemem synoptycznym i chronologicznym, według przebiegu życia Chrystusa Pana. Zwróciłem uwagę, czego o nas pisać nie należy. Spędziliśmy tu półtorej godziny; musiałem odpowiadać na cztery przemówienia, które kolejno wygłosili: przewodnicząca pań, przewodniczący panów, biskup Asyżu²⁰⁷³ i ks. Rossi. Po zwiedzeniu całości pojechaliśmy do **delle Carceri**²⁰⁷⁴ wśród wielkiej wichury.

W powrotnej drodze wstąpiliśmy do **Seminarium Regionale** i do **Porcjunkuli**.

W Rz[ymie] stanęliśmy na godz. 20.00.

Zastąłem list z Sekr[etariatu] Stanu o włączeniu mnie do Kongr[egacji] Concilii.

12 grudnia 1958

Rzym. Piątek.

Napływają goście na konsystorz. Odwiedził mnie ks. prob. **Franciszek Sokół**²⁰⁷⁵ i ks. prał[at] **Sikora**²⁰⁷⁶. Ten ostatni w imieniu mianowanego kard. Cush-

²⁰⁷¹ Giovanni Rossi (1887–1975), ksiądz włoski, założyciel w 1939 katolickiego ruchu Pro Civitate Christiana z siedzibą w Asyżu, zatwierdzonego 1959 przez papieża Jana XXIII.

²⁰⁷² Dzieło założone w Mediolanie w 1920 z inicjatywy kard. Andrei Carla Ferrariego (1850–1921), kierowane przez pierwsze lata przez ks. Giovanniego Rossiego, sekretarza kardynała. Miało za zadanie rozwijać różnorodne przedsięwzięcia ewangelizacyjno-charytatywne.

²⁰⁷³ Giuseppe Placido Maria Nicolini (1877–1973), biskup Asyżu 1928–1973. Benedyktyn.

²⁰⁷⁴ Eremita delle Carceri (w rękopisie: dei Carceri), pustelnia w Carceri na stokach Monte Subasio, kilka kilometrów od Asyżu, związana z historią św. Franciszka i franciszkanów.

²⁰⁷⁵ Franciszek Sokół (1886–1975), ksiądz amerykański polskiego pochodzenia. Świecenia 1912. W czasie pierwszej wojny kapłan w stopniu podpułkownika armii gen. Józefa Hallera, z którą przybył do Polski. Duszpasterz w Brazylii i Peru 1926–1940. Od 1940 kapłan armii polskiej we Francji. Po demobilizacji wrócił do Polski. Od 1947 proboszcz parafii św. Stanisława Biskupa w Wielączy (diecezja lubelska).

²⁰⁷⁶ Władysław Andrzej Sikora (1893–1974), jeden z najwybitniejszych kapłanów polskich i działaczy polonijnych w USA. Urodzony w Polsce, wyjechał w 1907 z rodziną do USA. Świecenia 1916. W 1941–1968 proboszcz para-

inga²⁰⁷⁷, który chce się ze mną zobaczyć. Postanowił bowiem zebrać sumę 10 tysięcy dolarów i ofiarować ją na potrzeby Kościoła w Polsce. Ale chciałby, aby o tym wiadomo, by to było ogłoszone w prasie, by może spowodowało ofiary innych na rzecz Polski. Po rozważeniu sprawy proponuję, by sumę zebraną kard. C[ushing] przekazał na Instytut Kościelny w Rzymie; wtedy można będzie ogłosić w prasie bez żadnych obaw o przekroczenie dewizowe, zgodnie z przepisami obowiązującymi w Polsce. Tę propozycję ks. S[ikora] przedstawi ks[iędzu] kardynałowi.

Po godzinie wraca ks. S[ikora] z kapłanem ks. kard. C[ushinga] i wyraża gotowość ujęcia tego w formę komunikatu do prasy. Obydwaj przyjadą na godz. 17.00, by rzecz zdefiniować ostatecznie.

16.00. Przełożony gen[eralny] ks[ięży] misjonarzy²⁰⁷⁸ z Paryża ze swoim asystentem w sprawie sytuacji zgromadzenia w Polsce.

17.30. Kard[ynał] **Cushing** ze swoim kapłanem. Mówi tylko po angielsku. Pomagał nam ks. prał[at] **Sikora** w obecności kapłanów, którzy mówili jeden po francusku, drugi po włosku. Kardynał, człowiek b[ardzo] prosty, chciał się zorientować w sytuacji Kościoła w P[olsce] i jak można by pomagać nam. Zaoferował wielką pomoc dla Instytutu na [via] Pietro Cavallini i dla Sem[inarium] Pol[skie]go w Paryżu. Wspólna fotografia w pozie b[ardzo] rodzinnej, potrzebna dla prasy amerykańskiej. Ks[iędz] S[ikora] był zdania, że można prosić o wiele, gdyż mogą dać. Kardynał sam zdecydował przekazać 25 tysięcy dolarów na polskie Instytuty i znaczną sumę na osobiste potrzeby prymasa. Wszystko zostanie w Rzymie na pokrycie potrzeb księży i młodych studentów kat[olickich] przyjeżdżających z Polski. Kapłan kardynała, zapytany, jakimi językami mówi kardynał, odpowiedział żartobliwie: „Zna dwa języki: angielski i dolarowy”. Musi być jednakże b[ardzo] dobrym człowiekiem, skoro tak hojnie udziela pomocy.

Generał oo. klaretynów, p[adre] Pietro **Schweiger**²⁰⁷⁹, pyta o dzieje małego domku zgromadzenia, żyjącego gdzieś koło Bytomia²⁰⁸⁰.

Wizytatorka gen[eralna] ss. **szarytek** z Paryża²⁰⁸¹.

Redemptorysta składa księgę pt. *Sacerdotio*²⁰⁸² jako dar osobisty.

fii św. Jana Chrzciciela w Salem. Prałat, infułat 1959. Wieloletni członek dyrekcji Seminarium Polskiego w Orchard Lake i redaktor odpowiedzialny sekcji polskiej Katolickiej Agencji Prasowej w Nowym Jorku. Po drugiej wojnie aktywnie wspierał zbiórkę w USA funduszy na pomoc Polsce.

²⁰⁷⁷ Richard James Cushing (1895–1970), arcybiskup Bostonu 1944–1970, wcześniej biskup pomocniczy 1939–1944. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Święcenia 1921.

²⁰⁷⁸ Chodzi o ks. Williama Slattery'ego CM.

²⁰⁷⁹ Peter Schweiger CMF (1894–1980), Niemiec, przełożony generalny 1949–1967 Zgromadzenia Misjonarzy Klaretynów. Święcenia 1920.

²⁰⁸⁰ Placówka klaretynów w Miedarach (*niem.* Immenwald) powstała w 1934 i podlegała bezpośrednio o. Peterowi Schweigerowi, ówczesnemu pełnomocnikowi generała klaretynów na teren Niemiec. Po drugiej wojnie Miedary znalazły się w granicach Polski (diecezja opolska), a tamtejsza wspólnota była do lat 70. jedynym domem klaretynów w Polsce.

²⁰⁸¹ Chodzi o s. Francine Lepicard.

²⁰⁸² *Lac.* kapłaństwo; *de sacerdotio* – o kapłaństwie.

Gen[erał] **misjonarzy** z Paryża; zachęcam, by odwiedził Polskę i zaznajomił się osobiście z prądami, które dzielą młodych od starych misjonarzy w Polsce^a.

19.00. Ar[cy]b[isku]p **Gawlina** – wśród wielu spraw, dotyczących procesów beatyfikacyjnych Polaków, sprawa najważniejsza dla arcybiskupa: listy, rozdmuchujące intencje mego kazania z 16 XI [1958] u św. Stanisława²⁰⁸³. Jakiś publicysta, który chce się przypodobać ar[cy]b[isku]powi, dotyka „bryły węgla”, która ma płonąć. Odpowiadam: „byłoby uwłaczaniem sobie, gdybym się zajmował dalej tą sprawą”. Arcybiskup zaraz się zgodził. Pomocy w nim już mieć nie będę, jak nie miałem dotychczas. Bardziej mi leży na sercu skandaliczna sprawa wszczęcia postępowania w sprawie „sługi Bożego abp. Szeptyckiego”. Przygotowałem *pro memoria* dla Sekretariatu Stanu i dla Kongr[egacji] Rytów. Ar[cy]b[isku]p jest zdania, że to *pro memoria* powinno położyć kres sprawie na jakiś czas. Jestem zdania, że sprawa musi czekać około 100 lat, aż ludzie zapomną o krwawych rzeziach, które wyrosły w atmosferze „ducha Szeptyckiego”. Największym sprawdzianem wartości pracy rozpolitykowanego arcybiskupa było gromadne odstępstwo kleru gr[eco]-kat[olickiego] do prawosławia w czasie próby.

20.00. Ks[iądz] **Filipiak** i ks. **Mączyński**.

13 grudnia 1958

Rzym. Sobota.

7.00. Msza św. w Kolegium Franciszkańskim S[an] **Teodoro** pod Palatynem. Tutaj żył o. Maksymilian **Kolbe**; tutaj powołał do życia Milicję Niepokalanej. Po Mszy św. odwiedziliśmy celę o. Kolbego, gdzie mieszkał i gdzie zbierali się pierwsi członkowie M[ilitia] I[mmaculatae]²⁰⁸⁴. Wygłosiłem kilka słów do obecnych.

12.00. Ar[cy]biskup **Döpfner** z Berlina, mianowany kardynałem – z wizytą; dłuższa rozmowa porównawcza o sytuacji Kościoła św. w Niemczech Wschodnich i w Polsce. Zakończyła się oświadczeniem ks[iędza] kardynała, że nic nas nie rozłączy we wzajemnej wspólnocie serc.

14.00. Po obiedzie wizyta u sióstr Sodalicii św. Piotra Klawera na via d’Olmata u grobu matki Ledóchowskiej²⁰⁸⁵.

Zwiedzamy kilka kościołów starożytnych, m.in. św. Prysę²⁰⁸⁶, św. Balbinę²⁰⁸⁷ i in[ne].

17.00. Mons[inior] **Poggi** z Sekretariatu Stanu; bliżej wyjaśniam sytuację Kościoła św. w Polsce według sprawozdań złożonych Ojcu Świętemu i kard. Tardiniemu. Poruszyłem

^a W rękopisie notka o wizycie generała misjonarzy św. Wincentego à Paulo jest już wcześniej, pod godz. 16.00. Tu prawdopodobnie omyłkowo informacja została powtórzona.

²⁰⁸³ Chodzi o kościół pw. św. Stanisława w Rzymie.

²⁰⁸⁴ Rycerstwo Niepokalanej (wcześniej: Milicja Niepokalanej), organizacja powstała w 1917 z inicjatywy o. Maksymiliana Kolbego.

²⁰⁸⁵ Chodzi o Marię Teresę Ledóchowską, siostrę św. Urszuli.

²⁰⁸⁶ Kościół św. Pryska na Awentynie.

²⁰⁸⁷ Bazylika św. Balbiny na Awentynie.

ponownie sprawę abp. Szeptyckiego i zapowiedziałem swoje *pro memoria* przeciwne prowadzeniu sprawy.

14 grudnia 1958

Rzym – Nettuno. Niedziela.

Trzecią niedzielę Adwentu spędziłem z ks. inf[ulatem] **Filipiakiem** i ks. **Padaczem** w domu ss. Sodalicii św. Piotra Klawera w Nettuno. Na morzu sztorm, ale zdołaliśmy zrobić długi spacer wzdłuż wybrzeża na molo. To mała koncesja na rzecz ciała i jego wymagań, gdyż czuje się już mocno sfatygowane napięciem pracy i rozmów ostatnich dni.

15 grudnia 1958

Rzym. Poniedziałek.

9.30. **Konsystorz tajny**; wśród kardynałów wielce życzliwy kard. **Lercaro**; ks. **Léger** pyta ponownie o sprawę skarbcia wawelskiego. Oświadczyłem, że pragnę porozumieć się z rządem polskim w W[arsza]wie; taką odpowiedź dałem ambasadorowi kanadyjskiemu. Napiszę w tej sprawie list do kard[ynała] po wybadaniu opinii rządu polskiego. Kard[ynał] **Wendel** ocenia spokojnie sytuację w Berlinie; jest zdania, że to są na razie krzyki i że dla Niemców i dla Polski ważną jest rzeczą zachować spokój. Obecni kardynałowie cieszą się, że mogą być w czasie konsystorza wspólnie z Kościołem. Wszyscy pytają, czy nie mam przeszkód w powrocie do W[arszawy].

Punktualnie zaczyna się konsystorz. Ojciec Święty jest bardzo zmęczony i ma matowy głos. Po *extra*²⁰⁸⁸ czuje się nieco osamotniony na swoim tronie. Woli być w gromadzie; tak zrobił w czasie przyjęcia biskupów włoskich, gdy zszedł z tronu i zasiadł sobie wśród nich i długo gawędził (kard. Lercaro). Wygłosił przemówienie poświęcone Chinom i cierpieniom Kościoła chińskiego. Druga część konsystorza miała charakter formalny. Ojciec Święty przeczytał listę kandydatów do purpury i ogłosił ich nominacje. Zamianował kamerlinga w osobie kard. Aloisiego **Masellego**. Poprosił o dyspensę od odczytywania całej listy prekonizowanych arcybiskupów i biskupów, gdyż „jest dłuższa od *Litanii do wszystkich świętych*”. Przekazał paliusz *per procuram*²⁰⁸⁹ arcybiskupów, wśród nich aż dwóch Rusinów w Kanadzie. Konsystorz ma istotnie charakter b[ardzo] formalny.

15.00. Po obiedzie rozpocząłem **objazd ks[ięży] kardynałów** z prał[atem] **Filipiakiem** i ks. **Padaczem**; trwało to do godziny 20.00. Bardziej charakterystyczne wizyty były następujące: kard. **Barbieri**²⁰⁹⁰ z Urugwaju, kapucyn^a. Kard[ynał] Garibi **Rivera**²⁰⁹¹,

^a W rękopisie omyłkowo dwukrotnie powtórzone: kapucyn.

²⁰⁸⁸ Łac. na zewnątrz; tu w znaczeniu: po wyborze.

²⁰⁸⁹ Łac. za pośrednictwem, przez pełnomocnika.

²⁰⁹⁰ Antonio María Alfredo Barbieri (1892–1979), arcybiskup metropolita Montevideo (Urugwaj) 1940–1976. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Kapucyn. Święcenia 1921, sakra biskupia 1936.

²⁰⁹¹ José Garibi y Rivera (1889–1972), biskup pomocniczy i biskup koadiutor Guadalajary (Meksyk), arcybiskup metropolita Guadalajary 1936–1969. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Święcenia 1912.

Meksykańczyk, mówił wiele o Polakach, którzy tu pracują i żyją; po wyjściu od kardynała otoczyła nas gromadka młodzieży meksykańskiej i mówiła o modlitwie do Matki Bożej Częstochowskiej – padło nazwisko p. **Skoryny**²⁰⁹²; prosili o fotografię; dostali obrazki. U kard. **Döpfnera**, który „sobie odpoczywał”, gdy przyjechalśmy; był serdeczny i spokojny o rozwój sytuacji. U kard. **Königa**, który interesuje się głównie sprawą zapowiedzianego w Wiedniu festiwalu młodzieży; władze wied[zeńskie] są przychylne dla imprezy; gdyby W[iedeń] nie przyjął, pojechaliby do Paryża. U kard. **Julliena** w Rocie – nic specjalnego prócz słów pełnych uznania dla Polski. Kard[ynał] W[illiam] **Godfrey**²⁰⁹³, któremu dziękuję za opiekę nad Polakami; wspominam podróż kard. **Griffina**²⁰⁹⁴ do Polski. U kard. **Tardiego** świat dyplomatyczny, m.in. ambasador japoński, b[ardzo] miły człowiek, kulturalny. W „*Domus Mariae*”²⁰⁹⁵ u kard. **Montiniego**, który wita nas po polsku i wspomina mile o swej pracy w Warszawie; zaprasza do Mediolanu b[ardzo] serdecznie – odkładamy na później. Podobnie kard. G[iovanni] **Urbani**²⁰⁹⁶ – b[ardzo] życzliwy, młody jeszcze, inteligentny i ruchliwy kapłan, wiele mówił o Polsce. U kard. **di Jorio** krótko, ułatwił nam zapisanie się do księgi pamiątkowej. W Kolegium Amerykańskim u kard. **Cicognaniego**²⁰⁹⁷, długoletniego nuncjusza St[olicy] A[postolskiej] w USA; mocno podkreślił, że przyczynił się do poprawienia składu liczbowego biskupów polskich w USA, których zastał trzech, a zostawił siedmiu, wśród których trzech ordynariuszów. Dodałem, że jest to wiele, chociaż na cztery miliony Polaków jeszcze mało. Kard[ynał] **O’Hara**²⁰⁹⁸, suchy, ascetyczny, mało mówny, i R[ichard] **Cushing** – nasz dobrodziej – przyjmowali w jednej wspólnej sali, na dwóch jej końcach; poleciłem kard. O’Harze sprawę paulinów w St[anach] Zjedn[oczonych]. Kard[ynał] Carlo **Chiarlo**²⁰⁹⁹ przemawiał do nas po polsku i mile wspo-

^a W rękopisie omyłkowo inicjał G. zamiast W.

^b W rękopisie błędnie inicjał G. zamiast R.

²⁰⁹² Jerzy Skoryna (1926–2010), inżynier, żołnierz AK, powstaniec warszawski. Od 1946 w Meksyku. Członek Zarządu Unii Stowarzyszeń i Organizacji Polskich Ameryki Łacińskiej. Publicysta, współwydawca i tłumacz na język hiszpański wielu książek i opracowań na temat drugiej wojny, Katynia i historii Polski. Z jego inspiracji prymas Meksyku ogłosił po aresztowaniu prymasa Wyszyńskiego we wszystkich kościołach kraju modlitwę za Polskę.

²⁰⁹³ William Godfrey (1889–1963), arcybiskup Westminsteru, prymas Anglii i Walii 1956–1963. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Świecenia 1916. W 1938 arcybiskup tytularny. Do 1953 w służbie dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej (w 1943 mianowany *chargé d'affaires* Stolicy Świętej w Polsce). W 1953–1956 arcybiskup Liverpoolu.

²⁰⁹⁴ Bernard William Griffin (1899–1956), arcybiskup Westminsteru, prymas Anglii i Walii 1943–1956 (poprzednik kard. Williama Godfreya). Świecenia 1924. W 1938–1943 biskup pomocniczy Birmingham, kardynał 1946. Przebywał w Polsce 4–18 VI 1947 na zaproszenie kard. Hlonda.

²⁰⁹⁵ Chodzi o Dom Akcji Katolickiej w Rzymie.

²⁰⁹⁶ Giovanni Urbani (1900–1969), patriarcha Wenecji 1958–1969 (po wyborze kard. Angela Roncallego na papieża Jana XXIII). Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Świecenia 1922. W 1946 biskup pomocniczy Wenecji, od 1948 arcybiskup tytularny, 1955–1958 biskup Werony.

²⁰⁹⁷ Amleto Giovanni Cicognani (1883–1973), od 1933 arcybiskup tytularny i delegat apostolski w USA. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Świecenia 1905. Sekretarz Kongregacji Kościołów Wschodnich 1959–1961. Sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej 1961–1969. Dziekan Kolegium Kardynalskiego 1972–1973. Brat kard. Gaetana Cicognaniego.

²⁰⁹⁸ John Francis O’Hara (1888–1960), arcybiskup Filadelfii 1951–1960. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Członek Zgromadzenia św. Krzyża (CSC). Świecenia 1916. W 1939–1945 biskup pomocniczy diecezji połowej USA. W 1945–1951 biskup diecezji Buffalo.

²⁰⁹⁹ Carlo Chiarlo (1881–1964), pracownik Sekretariatu Stanu 1954–1958, nuncjusz apostolski do specjalnych poru-

minał Warszawę; zalicza siebie i kard. **Montiniego** do kardynałów polskich. W Palazzo S[an] Callisto przyjmowali kolejno: kard. **Confalonieri**, Fr[ancesco] **Roberti** i Fr[ancesco] **Bracci** – bardzo wymowni i wylewni. Wreszcie u kard. P[aula]-M[arie] **Richauda**²¹⁰⁰, starego, wysoce dystygowanego pana, który podejmował kardynała Gerliera²¹⁰¹ i z nim prowadził sobie rozmowę, jak gdyby się dawno nie widzieli; kilka grzecznych słów współczucia „dla biednej Polski”. Na zakończenie objazdu – kard. P[aolo] **Giobbe**²¹⁰², b[yły] nuncjusz w Holandii, w Kolegium Holenderskim. Wszystkich odwiedziliśmy dziewiętnastu. Pozostało na następny dzień czterech.

16 grudnia 1958

Rzym.

O godz. 7.00 udzieliłem święceń kapłańskich dwóm diakonom: Piotrowi **Kołtonowi**²¹⁰³ z diec[ezji] S[an] Antonio i W. **Ostrowskiemu**²¹⁰⁴ z diec[ezji] urugwajskiej, obydwu Polakom z Kolegium Polskiego; święcenia odbyły się w k[ościel]e św. Stanisława. Zebrała się liczna gromada księży, sióstr zakonnych i nieco świeckich osób. Po święceniach śniadanie u ks. arcybiskupa Gawliny. Ar[cy]b[isku]p mówił tylko o sobie, ale był o wiele pogodniejszy. Byliśmy wdzięcznymi słuchaczami.

10.00. Gen[eralna] zmartwychwstaniek, m[atka] **Teresa**²¹⁰⁵, z towarzyszką.

Gen[eralna] ss. **elżbietanek**, m[atka] **Mathildis Küttner**²¹⁰⁶, mówiąca tylko po niemiecku; informuje się o sytuacji w pracy m[atki] **Jolenty**²¹⁰⁷ z Wrocławia i m[atki] **Edyty**²¹⁰⁸ z W[arsza]wy.

Ks[iądz] **Lasoń** odnosi roczniki gn[ieźniński] i warsz[awski]; informuję go o ks. **Strójnym** i ostrzegam, by nie używano swego autorytetu dla jego obrony, gdyż ks. S[trojni] nie trzyma języka za zębami i szkodzi Episkopatowi Polski.

czeń. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Święcenia 1904. Jako audytor w nuncjaturze papieskiej w Polsce kierował nuncjaturą od czerwca 1927 do lutego 1928 (po wyjeździe nuncjusza Lorenza Lauriego, a przed przyjazdem Francesca Marmaggiiego). W 1928 arcybiskup tytularny. Nuncjusz papieski w krajach Ameryki Południowej 1928–1933 i 1946–1954. Odznaczony decyzją Prezydenta RP Augusta Zaleskiego Orderem Orła Białego 1951.

²¹⁰⁰ Paul-Marie-André Richaud (1887–1968), arcybiskup Bordeaux 1950–1968. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Święcenia 1913. W 1933–1938 biskup pomocniczy Wersalu. W 1938–1950 biskup diecezji Laval.

²¹⁰¹ Pierre-Marie Paul Gerlier (1880–1965), arcybiskup Lyonu i prymas Galii 1937–1965, kardynał 1937. Święcenia 1921. W 1929–1937 biskup diecezji Tarbes i Lourdes.

²¹⁰² Paolo Giobbe (1880–1972), internuncjusz z tytułem nuncjusza *ad personam* w Holandii 1935–1959. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Datariusz papieski 1959–1968. Święcenia 1904. Od 1909 urzędnik Kurii Rzymskiej i różnych dykasterii watykańskich, arcybiskup tytularny 1925. Nuncjusz w Kolumbii 1925–1935.

²¹⁰³ Piotr Kołton (1910–1981), jako dziecko wyemigrował z rodziną do USA. W czasie drugiej wojny żołnierz armii amerykańskiej. Po wojnie wstąpił do seminarium w Rzymie. Ksiądz polonijny w USA. W 1970 z jego inicjatywy powstało Polish American Priest Association.

²¹⁰⁴ W. Ostrowski, ksiądz polonijny w Urugwaju. Brak danych.

²¹⁰⁵ Chodzi o m. Teresę Kalkstein CR.

²¹⁰⁶ Mathildis Ida Küttner CSSE (1893–1972), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety 1942–1962, wikaria generalna 1962–1968. Wstąpiła do elżbietanek 1915, pierwsze śluby 1918.

²¹⁰⁷ Chodzi o s. Jolentę Przybył CSSE, wizytatorkę generalną sióstr elżbietanek.

²¹⁰⁸ Chodzi o m. Edytę Kruczkowską CSSE, przełożoną prowincji warszawskiej sióstr elżbietanek.

15.00. Zwiedzamy Pałacyn.

17.00. Ostatnia wizyta – u kard. **Castaldo**²¹⁰⁹, neapolitańczyka, wielce wymownego, który wygłasza długi monolog panegiryczny na cześć Polski.

18.00. P[adre] Ferdinando **Antonelli** OFM²¹¹⁰, relator gen[eralny] sekcji historycznej św. Kongregacji Rytów w sprawie procesu królowej Jadwigi. Radzi zobowiązać ks. Piotra **Naruszewicza**, by zajął się specjalnie sprawą pod jego kierunkiem.

Wieczorem otrzymaliśmy zawiadomienie o jutrzejszej audiencji u Ojca Świętego.

17 grudnia 1958

Rzym. Środa.

7.30. Polacy z Bostonu z ks. **Sikorą** na Mszy św. i na błogosławieństwie. Stary mężczyzna płacze: „Jeszcze Polska nie zginęła” powtarza [z] dobrym akcentem.

Ks[iądz] **Mirewicz** J[erzy] z pytaniem, gdzie lepiej może służyć Polsce: w Rz[ymie] czy w kraju? Chce uciekać z Rz[ymu]; stosunki panujące w kurii gen[eralnej] jezuickiej przerażają go. Odpowiadam: jestem zdumiony tym, co przeżyłem z jezuitami w Rz[ymie]. Zawsze miałem o was wielkie pojęcie, odkryłem tu wielkie kręactwo wasze i pychę szaloną. Wyjeżdżam przerażony poziomem, na jakim załatwiacie sprawy. Przykład z kolegium polskim; nadto sprawa Radio Vat[icana]. Przykład upadku zakonu. Jednak jestem zdania, że powinien zostać w R[adiu] V[aticana], chyba że mogą zastąpić go kimś lepszym, bo to, co było przedtem, jest nie do wytrzymania.

10.00. Audiencja pożegnalna u Jana XXIII. Tym razem papież wyglądał bardzo dobrze, świeży i wypoczęty, chociaż wyszedł od niego „zgaszony” abp Samorè. Ojciec Święty wyraził radość, że spotykamy się ponownie w tak krótkim czasie. Wyjaśniał, dlaczego poświęcił tyle uwagi w swoim przemówieniu 16 XI br. ks. prał[atowi] **Szkiłądziowi**²¹¹¹ (nazwisko wypadło mu z pamięci). Ten zwrot do ks. Szk[iładzia] dał mi łatwe wprowadzenie do istotnego zagadnienia: w Sekr[etariacie] Stanu brak jest człowieka, który by orientował się w sprawach polskich. Ks[iądz] mons[inior] **Poggi** j[est] b[ardzo] pracowity i wiele wie, ale nigdy Polski nie widział, nie ma pojęcia o jej duchowości. Powinien być ktoś w Sekr[etariacie] St[anu], który miałby więcej kontaktu z Polską. Ojciec Święty pytał, czy nie ma kogoś, kto mógłby być wyrazicielem stanowiska prymasa. Wskazałem ks. prał[ata] **Filipiaka**, którego W[asza] Św[iątości] wspomniał w swoim przemówieniu 16 XI [1958]; jest mi dobrze znany, jeździ do Polski, był w niej ostatnio dwa miesiące. Ojciec Święty próbował zapisać sobie to nazwisko; wzięłem ołówek czerwony z jego ręki i napisałem: „Mons[ignore] Bolesław

²¹⁰⁹ Alfonso Castaldo (1890–1966), arcybiskup Neapolu 1958–1966. Kreacja kardynalska 15 XII 1958. Świecenia 1913. W 1934–1950 biskup Pozzuoli. Arcybiskup tytularny 1950, koadiutor w Neapolu.

²¹¹⁰ Ferdinando Giuseppe Antonelli OFM (1896–1993), wstąpił do franciszkanów 1909, święcenia 1922. Ekspert podczas Soboru Watykańskiego II. Sekretarz Kongregacji ds. Rytów 1965–1969. W 1966 arcybiskup tytularny. Sekretarz Kongregacji ds. Kanonizacyjnych 1969–1973. W 1973 kardynał.

²¹¹¹ Zob. przypis pod datą 4 II 1958. Ksiądz Bolesław Szkiładź zmarł 8 XI 1958.

Filipiak, Uditore d[i] S[acra] R[ota] R[omana]²¹¹². Dłuższy czas rozmowa toczy się około tego, jak ustawiać sprawy dotyczące Polski w przemówieniach papieskich. „Obecnie – mówi papież – będzie przemówienie wigilijne. Ostatnio przemawiałem o Chinach, gdzie j[est] prawdziwa schizma, biskupi konsekrowani bez mandatu apostołskiego”. Dłuższy czas papież mówi o sytuacji w Chinach. Odpowiedź moja: jeśli wolno sugerować, to zagadnienia powinny być ustawiane jak najbardziej religijnie i pozytywnie. Unikać zadrażnień i odgórných potępień; być kapłanem, ojcem, pasterzem i dla nas, żyjących za żelazną kurtyną. Może bardziej tego nam potrzeba niż innym. Studiuję pilnie przemówienia^a W[aszej] Św[iątobliwosci] i widzę te akcenty. Ojciec Święty podkreślił: zgadzamy się całkowicie, pragnę tego, chociaż widzę prawdziwe nieszczęścia „płynące z komunizmu na narody. Przykładem Węgry!”. Dodaję, że^b należy odróżniać między narodami, którym potrzeba serca, a ludźmi odpowiedzialnymi za nieszczęścia. Przykładem tego, czego nie chcemy, jest cały układ „[L’]Osservatore Romano”; komuniści nazywają go „organem katolickiego militarysty”. Za wiele polityki w „O[sservatore] R[omano]”, za mało rzeczy zasadniczych, płynących z katolickiej myśli społecznej. Ojciec Święty zgadza się z tą oceną. Dodaję, że rozmawiałem z sig[nore] Alessandrini^c i zwróciłem mu na to uwagę, ale ludzie tu pewnych spraw nie rozumieją. Nawiązuję do sprawy **Radio Vaticana**; byłoby rzeczą pożądaną, by w R[adiu] V[aticana] więcej liczono się z narodami, które nie mają nikąd wiadomości o Kościele św. Zwykle czytanie Ewangelii w jęz[yku] rosyjskim byłoby apostołstwem; brak jest równowagi między tym, co dostają narody zachodnie, chociaż mają prasę i wyd[awnictwa] kat[olickie], a narodami wschodnimi, które są pozbawione wszystkiego. Ojciec Święty przyznał i tu rację.

Wynikła sprawa **abp. Gawliny**: czy nie ma trudności? Sprawę wyjaśniam tak. Ar[cy]-b[isku]p G[awlina] jest dobrym kapłanem i wiernym Kościołowi, ale zbyt długo był w wojsku i był związany z polityką. Dziś wszystko ujmuje politycznie, chociaż niewątpliwie pragnie dobra Kościoła św. w Polsce. Ale rząd robi wiele trudności z tego powodu, że ar[cy]b[isku]p jest opiekunem emigracji polskiej. Można to jeszcze wytrzymać. Gorsza była sprawa p. **Papée**.

Dziękuję za **monstrancję**. Ojciec Święty mówi, że widział w skarbcu J[asnej] G[óry] wiele bardzo pięknych rzeczy, ale chce dać wyraz wdzięczności za modlitwę. Czy wszystko na czas zrobiono? Zapewniam, że tak, i b[ardzo] dziękuję raz jeszcze. Osobiście przekażę ją w archikatedrze warsz[awskiej] generałowi ojców paulinów²¹¹³. Kilka szczegółów z W[arsza]-wy wspomina Ojciec Święty, zwłaszcza z archikatedry warsz[awskiej] i Starego Miasta.

Pytanie: Czy będę na uroczystości nałożenia biretu? Odpowiadam, że kardynałowie nie są instytuowani^c.

^a Tu w rękopisie skreślony wyraz: Ojca.

^b W rękopisie początek zdania: Dodaję, że nadpisany nad linią tekstu.

^c W rękopisie wyraz trudny do odczytania. Instytuować – wprowadzać na urząd.

²¹¹² Wł. Monsinior Bolesław Filipiak, audytor Świętej Roty Rzymskiej.

²¹¹³ Chodzi o o. Ludwika Nowaka OSPPE.

Dalsza sprawa: procesu **abp. Szeptyckiego**, rozpoczęta w Wikariacie Miasta. Ojciec Święty mówi: wiem, że jest to rodzina polska. Wiele słyszał papież o jego działalności, gdy był w Bułgarii. Charakteryzuję działalność abp. Sz[eptyckiego] jako zbyt drastycznie nacjonalistyczną. Był czas, że ks. Sz[eptycki] sam wahał się, w jakim iść kierunku. Ostatecznie wybrał obrządek gr[eko]kat[olicki]. Rodzina uważa go za renegata. Nadto w czasie wojny myślał, że przyszła godzina na zjednoczenie Ukrainy, gdy Niemcy poszli na wschód. Wydawał wtedy odezwy nawołujące do zjednoczenia. Otrzymał odpowiedź od biskupów prawosławnych, którzy dziwili się, że ar[cy]b[isku]p katolicki milczy o podstawie zjednoczenia, jaką nie ma być religia. Te odezwy są znane w Polsce. Wręczam Ojcu Świętemu *pro memoria*, które wszystko wyjaśnia. Ojciec Święty ma obawy, czy my nie ujmujemy sprawy zbyt narodowo – Polacy są znani z tego. Odpowiadam: to jest ratunek dla Kościoła w Polsce, że łączymy życie religijne z patriotycznym, gdyż jedno broni drugiego, ale przez to, że patrzymy na Zachód, ku Rzymowi. Nie egzagerujemy²¹¹⁴ politycznie. Natomiast kler gr[eko]kat[olicki] przez nadmierny politycyzm właściwie odpadł od Kościoła gr[eko]k[atolickiego] i przeszedł na schizmę. Referuję, co się działo na Z[iemiach] Wsch[odnich] w czasie wojny. Nie pora jest na proces abp. **Szeptyckiego**, przynajmniej przez sto lat.

Prosiłem o podpisanie miniatury K[azimierzy] **Dąbrowskiej** w odbitce; wynikła tu cała sprawa. Ojciec Święty szukał motta dla podpisu: „Trzeba to zrobić porządnie” – powiedział. Pomogłem mu ułożyć tekst; chciał koniecznie, by podkreślić myśl: „przede wszystkim jesteśmy braćmi” – wypowiedzianą do biskupów włoskich ostatnio. Ostatecznie postanowił zatrzymać odbitkę; umieści na niej napis, każe powiększyć i odbić wiele fotografii. Uczyni to zaraz, tak bym otrzymał przed wyjazdem.

Zbliżała się pora rozstania; złożyłem hołd Ojcu Świętemu imieniem Episkopatu Polski. Gdy pocałowałem go w nogę, stwierdził, że woli, gdy całujemy się po bratersku. Ucałowaliśmy się serdecznie; widać było, że papież nie spieszy się z rozstaniem, chociaż wielu ludzi czekało w antykamerach.

Poprosiłem o błogosławieństwo dla moich sekretarzy. Zaproponował dwie fotografie: jedna nas dwóch, druga wspólnie z sekretarzami.

17.00. Misjonarze **saletyńscy** w sprawie prac swego zgromadzenia w Polsce.

Comm[endatore] DH²¹¹⁵ **Enzo Marcucci**²¹¹⁶, szef Autoparco dello Stato della C[ittà] d[el] V[aticano], z wyrazami szacunku. Dziękuję mu za nadsyłanie samochodów watykańskich. Podkreślił, że maszyna, którą nam dał do dyspozycji, należała do osobistego używania Piusa XII.

²¹¹⁴ Przestarż. egzagerować – przypisywać czemuś zbyt wielkie znaczenie, przesadzać.

²¹¹⁵ *Wł.* kawaler krzyża komandorskiego.

²¹¹⁶ Enzo Marcucci, szef taboru samochodowego Państwa Watykańskiego.

B[isku]p **sufragan z Buffalo**^{a 2117} w imieniu biskupa^{b 2118}, jako przewodniczący prac społeczno-dobroczynnych interesuje się sprawą pomocy dla Polski. Korzystam ze sposobności, by poprawić opinię ks. **Synowiaka**, którego błędy nie są tak wielkie, jak się myśli, a pochodzą raczej z trudności zorientowania się w zmiennej sytuacji. B[isku]p interesuje się postawą abp. **Gawliny**; jest zdania, że Polska jest skupiona przy Prymasie Polski i jedno może być tylko kierownictwo. Jestem zdania, że abp G[awlina] zbyt głęboko wszedł w życie wojskowe i polityczne, by zdołał odskoczyć od kręgu politycznej pracy, podczas gdy w Polsce praca polityczna Kościoła ma najmniejsze znaczenie, podczas gdy istotna jest praca duszpastersko-religijna.

18 grudnia 1958

Rzym. Czwartek.

7.30. Msza św. w intencji matki Bożeny Staczyńskiej i jej zgromadzenia²¹¹⁹.

9.30. Rozpoczynają się uroczystości nałożenia kapeluszy kardynałom w Bazylice św. Piotra. Jest to przeżycie ogromne. Porównuję tę wspaniałość z cichą ceremonią, którą odprawił Pius XII nade mną w Sala del Tronetto w ub[iegłym] r[oku]. Wszystko działo się wtedy w ciszy i milczeniu, jak gdyby dla ukrycia tego faktu przed całym światem. Jak zresztą prosiłem o to, by tak było, dla uniknięcia zbyt trudnej sytuacji, w jakiej był Pius XII, który nie lubił odchodzić „od gromadnych” działań. Dziś jest wspaniale. Raduję się tym, co widzę, całą chwałą Kościoła św. W czasie *homagium*²¹²⁰ kardynalskiego Ojciec Święty przypomniał mi, że przyobiecany autograf otrzymam i będzie przysyłany do domu siostr na M[achiavelli] przed moim odjazdem. Zdumiewa mnie ta detaliczna pamięć. W czasie *abbraccio*²¹²¹ kard. **Montini** powitał mnie słowami: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”. Ze swej strony dodałem: „Uważamy cię za kardynała polskiego, gdyż jest tylko jeden”. Kard[ynał] **Bracci** wspominał abp. **Baraniaka**, który widocznie głęboko zapadł mu w duszę. Wiele serdeczności wypowiedzieli inni kardynałowie, m.in. **Carlo Chiarlo**, **Cushing**. Najpodnioslejszy moment był w kaplicy św. Petronillii, gdy kardynałowie po odprowadzeniu papieża do kaplicy N[ajświętszego] Sakramentu, wrócili na **Te Deum**. Wtedy nowi kardynałowie leżą krzyżem, przykryci *cappa magna*; śpiew *Te Deum*, w skupieniu i ciszy otoczenia, przypomina, do kogo należy kierować hołdy i chwałę świata, której tak pełna była dziś „dworska uroczystość” w Bazylice św. Piotra.

^a Tu w rękopisie pozostawione miejsce na wpisanie nazwiska.

^b W rękopisie błędnie: arcybiskupa.

²¹¹⁷ Leo Richard Smith (1905–1963), biskup pomocniczy diecezji Buffalo 1952–1963. Święcenia 1929. Od 1963 biskup diecezji Ogdensburg.

²¹¹⁸ Joseph Aloysius Burke (1886–1962), biskup diecezji Buffalo 1952–1962. Święcenia 1912. W 1943–1952 biskup pomocniczy Buffalo.

²¹¹⁹ Chodzi o siostry nazaretanki.

²¹²⁰ *Lac*, hołd oznaczający uznanie zwierzchnictwa.

²¹²¹ *Wł.* uścisk; tu: gest stanowiący element ceremonii lub liturgii.

W czasie przejść *corteo Pontificio*²¹²² padały okrzyki: *Evviva la Polonia* i „Niech żyje Polska” – wielokrotnie.

12.00. Konsystorz tajny odbywał się w sali konsystorskiej. Znalazłem się po drugiej stronie: z szeregu najmłodszych znalazłem się w środku. Obok kard. **Lercaro** i kard. **Léger**. Ojciec Święty rozdawał tytuły kardynalskie, przeważnie małe kościółki rzymskie. Uroczystość zakończyła się o godz. 13.00.

Czułem się zmęczony. Bóg pozwolił dotknąć wszystkiego, co jest inkarnacją spraw Bożych w życie ludzkie. Zda się, już nic więcej wspanialszego nie można na tej ziemi przeżyć, gdy widzi się, jak *magnalia Dei* wyrastają ze stajenki betlejemskiej małości życia codziennego. Ile ludzkich działań składa się na tę wspaniałość. Dotknąć wielkości to znaczy znaturalizować się. Teraz trzeba nowego wysiłku łaski, by w to, co tak zmałało, wlać całą wielkość. Trzeba odejść od realizmu wielkości wcielonej, by być znowu na wyżynach Wcielenia Bożego w Kościół Boży. Chyba największą moją zdobyczą z tej wyprawy jest tchnienie łaski otrzymane w krypcie św. Franciszka w Asyżu podczas Mszy u grobowca św. Biedaczyny – z Ewangelii dwa słowa: *Ita, Pater*²¹²³ – ... *quoniam sic placuit Tibi...*²¹²⁴.

Jutro wsiądę do pociągu, aby wracać do mej Ojczyzny, gdzie mam wypełniać to: *Ita, Pater*.

13.30. Po obiedzie wielu interesantów. A więc: o. **Semkowski** z małymi sprawami Kolegium. Jezuici, jezuici... „Nie mogę ks[iędzu] prymasowi darować tego, co mi napisał...”. Czegóż to nie możesz mi darować? Czy jest taka rzecz na świecie, której człowiek nie mógłby darować człowiekowi? List wyrażał zdziwienie, że młodzi księża nie mogli mieć swobodnego kontaktu ze mną, gdym był ostatni raz w Rz[ymie], gdyż to nie było mile widziane przez kierownictwo Kolegium. W b[ieżącym] r[oku] to samo się powtórzyło. Wyjaśniam, że takie wychowanie nie jest w duchu Kościoła, gdyż między alumnami^a a biskupem nie może nikt stać. Wychowuje się młodzież dla diecezji, a nie dla ks[iędza] rektora Kolegium. Ks[iądz] S[emkowski] tego nie może pojąć, nawet wtedy, gdy mówi „oczywiście, oczywiście”. Jest wielka różnica między zakonnym a diecezjalnym wychowaniem kleru diec[ezjalnego]. Porozumieliśmy się, na ile jest możliwe porozumienie między mentalnością ludzi, którzy wychowują dla zakonu, a tymi, którzy mają wychowywać dla Kościoła. Zdaje się, że to musi zadecydować o tym, że Kolegium musi wrócić pod kierunek duchowieństwa świeckiego.

D[okto]r Z[ofia] **Skowrońska** – dotyczy informacji o jej pracach. Otrzyma pomoc „z kasy mojej” od matki Fides²¹²⁵ na mikrofilmowanie archiwaliów watykańskich i sprowadzenie książek pomocniczych.

^a W rękopisie wyraz nadpisany nad skreślonym wyrazem: Kolegium.

²¹²² Wł. orszak papieski.

²¹²³ Łac. Tak, Ojcze (prawdopodobnie: Mt 11,26a).

²¹²⁴ Łac. „gdyż takie było Twoje upodobanie [Ojcze]”; „gdyż tak się Tobie podobało” (por. Łk 10,21b).

²¹²⁵ Fides Dionizja Tomkowicz CSFN (1894–1964), prokurator generalna 1946–1959 Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu. Wcześniej podmistrzynie nowicjatu w Grodnie, przełożona domu w Wilnie i w Warszawie.

D[okto]r **Lanckorońska**²¹²⁶ w sprawie pomocy dla akademikzek polskich, przyjeżdżających do Włoch i Francji. Muszą przynieść ze sobą polecenie z Sekr[etariatu] Pr[ymasa] P[olski], a wtedy będą przyjęte na [via] Machiavelli i na [rue de] Vaugirard w Paryżu²¹²⁷ bezpłatnie.

O[jciec] **Tomziński** i **R[óża] Siemieńska** – zakończenie prac związanych z akcją modlitw za Jana XXIII. Nie będzie się drukować dalszych 300 egz., o które prosi Instytut Prym[asowski] w Cz[ęstochowie].

18.00. Ks[iądz] inf[ułat] **Filipiak**, z którym jedziemy do abp. **Gawliny** na pożegnanie. Dotykam przykrego incydentu z „Duszpasterza”²¹²⁸. Znalazł się tam *passus*, że imieniem amb[asadora] **Papée** witał ks[iędza] prymasa ks. prał[at] **Meysztowicz**. Będę za to płacił. Ks[iądz] abp G[awlina] przyznaje, że to był błąd, który został przeoczony wskutek tego, że ar[cy]b[isku]p był chory i sam robił korektę w łóżku. Niemniej uważa to za błąd i b[ardzo] przeprasza. To niech wystarczy. Ja też przepraszam, jeżeli w czym uchybiłem podczas swej pracy.

19.00. Jedziemy na wieczerzę. Są: ks. inf[ułat] **Filipiak**, ks. **Turowski**, ks. **Mączyński**, abp **Gawlina** i moi domownicy.

Po wieczerzy spotkanie z domowymi siostrami **nazaretankami** i podziękowanie matce za gościnność i opiekę. Wielką pomoc niosła nam m. **Fides** i s. **Immacolata** (Włoszka).

20.00. Wykańczam korespondencję i rachunkowość z m. **Fides**. Daję jej pokwitowanie i absolutorium z dotychczasowej gospodarki funduszem prymasowskim. Za pozwoleniem matki gen[eralnej]²¹²⁹ będzie dalej prowadziła moją kasę rzymską. Pomoc będą otrzymywali stałą: dr **Skowrońska**, ks. **Reczek** – na prace archiwistyczne; ks. P[iotr] **Naruszewicz** na pracę nad procesami sług Bożych Polaków; trzy akademikzki z KUL i jeden młody student inżynierii. Inne dyspozycje będzie matka otrzymywała z W[arsza]-wy. Sumę 10 tys. dolarów od kard. **Cushinga** przekaże matka na Sem[inarium] Polskie w Paryżu ks. prał[atowi] **Banaszakowi**. Reszta zostaje w jej administracji.

21.00. Ks[iądz] prał[at] **Mączyński**.

19 grudnia 1958

Rzym – Warszawa. Piątek.

7.00. Msza św., po czym pożegnanie z domownikami; przyszło nieco dzieci włoskich i młodzieży idącej do szkoły. Księża z Kolegium zajęli się transportem rzeczy pod kie-

²¹²⁶ Karolina Maria Adelajda Franciszka Lanckorońska (1898–2002), hrabianka, historyk i historyk sztuki, działaczka polonijna. Więźniarka Ravensbrück. Po drugiej wojnie zamieszkała we Włoszech. W 1945 jedna z inicjatorek założenia Polskiego Instytutu Historycznego w Rzymie, także jego sponsorka i dyrektorka. Założycielka Fundacji Lanckorońskich z Brzezia, wspierającej polskie instytucje emigracyjne i krajowe oraz badaczy indywidualnych. W 1994 ofiarowała Polsce bezcenną kolekcję dzieł sztuki.

²¹²⁷ Chodzi o domy sióstr nazaretanek w Rzymie i w Paryżu.

²¹²⁸ „Duszpasterz Polski za Granicą”, do 1965 kwartalnik, potem dwumiesięcznik wydawany od 1949 w Rzymie przez Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Emigracji Polskiej. Założycielem i pierwszym redaktorem naczelnym do 1964 był abp Józef Gawlina, następnie bp Władysław Rubin (1964–1970) i bp Szczepan Wesoły (1970–2002).

²¹²⁹ Chodzi o m. Bożenę Staczyńską CSFN.

runkiem ks. **Mączyńskiego**, **Naruszewicza** i^a **Goździewicza**. Urząd policji przysłał asystę – dwóch motocyklistów. Odwozi nas ks. inf[uląt] **Filipiak** swoim autem.

W salonie recepcyjnym na czele stoi p. amb[asador] **Druto**, błdy; wyraża życzenia szczęśliwego powrotu do W[arsza]wy. Następny jest ks. abp **Gawlina** i mons[inior] **Poggi** imieniem kard. **Tardiniego** i Sekretariatu Stanu. Mnóstwo przedstawicieli władz państwowych i municypalnych. Gromada ss. felicjanek i zmartwychwstanek. Prawie wszyscy księża z Kolegium, m.in. ks. **Semkowski**, ks. gen[erał] **Mix**, ks. **Turowski**, ks. **Manthey**, ks. **Meysztowicz**, o. **Bednarski** OP. Otrzymuję kwiaty na drogę. Zjawia się mons[inior] **Capovilla**²¹³⁰, który nas żegna imieniem Ojca Świętego. Proszę, by podziękował Ojcu Świętemu za **chirograf**²¹³¹, który właśnie wręczył nam p. **Felici** przed samym wyjazdem z [via] Machiavelli. Pracował całą noc, ale zdążył. Proszę, by podziękować Ojcu Świętemu za tyle wielkiej dobroci nam okazanej. Nie brak fotoreporterów, podsuwają głośniki magnetofonowe. Ks[iądz] arc[y]b[isku]p intonuje *Serdeczna Matko*. Fotografuję się na peronie z abp. **Gawliną**. Do wagonu wchodzi mons[inior] **Poggi**, z którym fotografuję się w oknie; również z prał[atem] **Filipiakiem** i ks. **Mączyńskim**. Do okna podchodzą różni ludzie, nie brak Włochów i małych dzieci polskich i włoskich. Wręczają różne listy. Zachęcam do modlitwy. Zjawia się p. **Zahorski**²¹³², który przeprosza za list napisany po audiencji u Ojca Świętego imieniem b[yłych] kombatanów polskich, rzekomo pominiętych podczas audiencji. Błogosławię wszystkich, młodzież zachęcam do nauki. Oddaję wszystkich pod opiekę abp. **Gawliny**. Zbliża się p. **Zaręba** z ambasady, z którym się witam i żegnam. Od czasu wizyty przed dwoma miesiącami nie pokazał się więcej. Pociąg rusza powoli. Życzę dobrych świąt i... zostajemy sami...

Ita, Pater...

W drodze jest o wiele spokojniej niż w ub[iegłym] roku. Małe grupki Polaków lub delegacje oczekują na nasz pociąg w **Orvieto**, w **Arezzo**, gdzie spotykamy dzieci polskie; w **Firenze**²¹³³ przychodzi przedstawiciel ks[iędza] kardynała²¹³⁴ i prof. **La Pira**, który towarzyszy mi do Bolonii. Miałem możliwość zrozumieć jego ideały społeczne; stawia na tzw. *cittadinanza*²¹³⁵; jest zdania, że pielęgnowanie ideałów „obywatelstwa” przez mieszkańców miast jest środkiem do wytworzenia solidarności miejskiej. Gdyby się to stało we wszystkich miastach świata, pokój społeczny umocniłby się. Zwracam uwagę, że to jest możliwe wszędzie tam, gdzie jest ścisły związek obywateli przez prywatną własność,

^a Tu w rękopisie przekreślone ręką autora nazwisko omyłkowo powtórzone: Mączyńskiego.

²¹³⁰ Loris Francesco Capovilla (1915–2016), osobisty sekretarz papieża Jana XXIII. Święcenia 1940. W 1967–1971 arcybiskup Chieti, arcybiskup tytularny 1971 i prałat Loreto 1971–1988, kardynał 2014.

²¹³¹ Tu: obiecana przez papieża Jana XXIII podczas audiencji 17 XII 1958 odbitka własnoręcznie podpisanej miniatury autorstwa Kazimierza Dąbrowskiej.

²¹³² Zahorski. Brak danych.

²¹³³ Wł. pisownia nazwy miasta Florencja.

²¹³⁴ Elia Angelo Dalla Costa (1872–1961), sługa Boży. W 1931–1961 arcybiskup Florencji. Święcenia 1895. W 1923–1931 biskup Padwy, kardynał 1933.

²¹³⁵ Wł. obywatelstwo.

gdyż ona pozwala kultywować tradycje miejskie. Na szerszej płaszczyźnie prof. **La Pira** liczy na przemianę komunizmu drogą ewolucji. Widzi pewne objawy tych przemian.

W **Bolonii** odwiedza mnie w wagonie moja siostra wujeczna, **Helena z Karpów Barbariantz**, ze swoim mężem i synem. Namawiam ich, by w wakacje odwiedzili Polskę; mąż Heleny boi się, gdyż już raz przeżył więzienie.

15.00. Obiad w wagonie; zaprosiliśmy również naszych konwojentów.

W **Padwie** delegacja miejscowa z biskupem²¹³⁶ na czele.

W **Wenecji** delegacja Polek i dzieci.

18.45. W **Treviso** jakaś Polka kołaczę gwałtownie do drzwi. Towarzyszy jej kapłan, miejscowy proboszcz; chce koniecznie rozmawiać; pochodzi spod **Dubna**; już wiele zapomniała języka, ale zostało jej: „Niech będzie pochwalony J[ezus] Chrystus”. Zdaje się, że jest Rusinką, gdyż ma rysy wybitnie ruskie i akcent.

21.00. W **Udine** duża grupa Włochów i kilka Polek. Jakiś chłopiec włoski podaje mi małą buteleczkę jako swój podarunek świąteczny.

Noc jest stosunkowo spokojna.

20 grudnia 1958

Wiedeń – W[arsza]wa. Sobota.

9.15. Z dużym opóźnieniem jesteśmy w Wiedniu; czeka **nuncjusz** papieski²¹³⁷ i biskup **Jáchym**²¹³⁸, audytor nuncjatury, rektor zmartwychwstańców²¹³⁹. Podzieliśmy się: z ks. **Pa-daczem** pojechałem do nuncjatury, a ks. **Goździewicz, Kotowski i Jakubiec** pojechali do zmartwychwstańców na Mszę św.

W czasie śniadania pokazałem chirograf uzyskany od Ojca Świętego. Ks[iądz] nuncjusz jest zachwycony wyborem kard. **Roncallego**, którego zna od dawna.

12.10. Odjazd do W[arsza]wy. Zjawia się prezes **Caritas**²¹⁴⁰ z darami, wśród których jest magnetofon dla Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski]. Przedstawiciel więźniów z Dachau, Austriak, przekazuje najlepsze uczucia dla Polaków, b[yłych] więźniów Dachau.

Żegnamy ks[iędza] nuncjusza, biskupa sufragana i członków nuncjatury; błogosławieństwo dla Polaków zebranych na peronie. Otrzymuję wiadomości od ks. Br[onisława] **Dąbrowskiego**, że wracające z Rzymu felicianki zostały obrabowane przez Czechów²¹⁴¹.

²¹³⁶ Chodzi o bp. Girolama Bartolomea Bortignona.

²¹³⁷ Giovanni Battista Dellepiane.

²¹³⁸ Franz Jáchym (1910–1984), arcybiskup tytularny, koadiutor Wiednia, wikariusz generalny archidiecezji wiedeńskiej 1950–1983. Profesor teologii moralnej. Świecenia 1936.

²¹³⁹ Rektorem PMK w Wiedniu był w 1956–1965 ks. Stefan Michalczyk CR (1912–1974). Natomiast rektorem polskiego kościoła Zmartwychwstańców (pw. Podwyższenia Krzyża św.) na Rennwegu i Kahlenbergu był w 1958–1965 ks. Kazimierz Połczyński CR (1904–1977). Trudno stwierdzić, którego z nich miał na myśli prymas Wyszyński, pisząc o rektorze zmartwychwstańców. Rektor PMK pełnił ważniejszą, a przez to bardziej reprezentacyjną funkcję.

²¹⁴⁰ Prezes „Caritas” w Wiedniu. Brak danych.

²¹⁴¹ W archiwum sióstr felicianek brak danych o takim zdarzeniu.

Ks[iądz] **Grabowski z Hohenau** wsiada do pociągu; omawia swoje sprawy z ks. Strojnym. Dzieli się swoimi wrażeniami z czasu pobytu w mieszkaniu p. **Glaser**²¹⁴². Przybywał tam często p. **Skowroński**²¹⁴³ z W[arsza]wy, którego rola w W[arszawie] nie jest jasna. Uważa, że p. G[laser] nie j[est] dostatecznie zorientowana.

14.00. **Hohenau**. Gromada dzieci z księżmi i dyrektorem cukrowni przychodzi z życzeniami; otrzymują cukierki i obrazki. Śpiewają pieśni adwentowe i *Stille Nacht*²¹⁴⁴.

Przez **Czechy** podróż się straszliwie wyciąga; traci się około ośmiu godzin. Można by przybyć do Warszawy dziś wieczorem. Straże celne b[ardzo] grzeczne. Włosi założyli swoje celne plomby ochronne dla swych urzędów granicznych. Czesi je zdjęli i założyli swoje.

Noc stosunkowo spokojna pomimo długich przestojów na stacjach.

21 grudnia 1958

Warszawa.

7.15. Przyjazd z godzinnym opóźnieniem. Na Dworcu Zach[odnim] są już ks. **Borowiec**²¹⁴⁵, **Dąbrowski** i in[ni]. Na Dworcu Gł[ównym] pomimo wczesnej pory są ks[ięża] biskupi **Choromański** i **Majewski**, ks. prał[at] **Piotrowski**, ks. Modzelewski, ks. inf[ułat] Mystkowski, wielu kapłanów warszawskich i tłumy ludzi. Z trudem przechodzimy przez peron wśród śpiewu *Serdeczna Matko*. Sprawna ekipa konfratrów szybko wyprawiła nas do auta, które jednak nie mogło łatwo ruszyć. Maszyniści dostali obrazki. Na [ul.] Miodowej przed domem gromadka ludzi, wewnątrz domownicy: siostra elżbietanka wygłasza wierszyk. Zastaliśmy bp. **Bernackiego**, ks. inf[ułata] **Durzyńskiego** i ks. J[ana] **Czerniaka**.

Dzień jest dość ruchliwy od samego rana. Wszystkie sprawy naraz stają się aktualne; każda jest **bardzo pilna**.

18.00. W **archikatedrze** odprawiam Mszę św. i wygłaszam kazanie, w którym charakteryzuję postać Jana XXIII. Narodu po brzegi. Przekazuję monstrancję Jana XXIII o[jcu] generałowi **Nowakowi**, który wygłasza podziękowanie. Księża obnieśli monstrancję przez nawę główną i boczne, by ludzie mogli łatwiej zobaczyć.

20.00. Przyjeżdża ks. abp **Baraniak** z Poznania; omawiam z nim szereg spraw, m.in. prowokatora **Augustowskiego**²¹⁴⁶, który siedział z nim w więzieniu i zyskał sobie zaufanie

²¹⁴² Lonny Glaser (ur. 1925), wieloletnia sekretarz generalna austriackiej sekcji Pax Christi. Referentka Wydziału dla Spraw Pomocy Polsce przy austriackim SOS. Z inspiracji prymasa Wyszyńskiego założyła w 1957 Instytut Katolicki w Wiedniu (od 1975 „Janineum”, od 1993 instytut kościelny Austriackiej Konferencji Biskupów). Celem było przełamanie intelektualnej izolacji Polski za żelazną kurtyną dzięki fundowaniu stypendiów w Austrii dla przedstawicieli nauki i kultury. Skorzystało ponad 4,5 tys. Polaków.

²¹⁴³ Skowroński. Brak danych.

²¹⁴⁴ Chodzi o kolędę *Cicha noc*.

²¹⁴⁵ Chodzi o ks. Franciszka Borowca.

²¹⁴⁶ Zygmunt Augustowski (1915–2008), oficer WP, ZWZ-AK. Brat Kazimierza Augustowskiego. Aresztowany 1946. Załamał się w śledztwie i złożył szczegółowe zeznania. Po ucieczce z aresztu śledczego ponownie aresztowany 1949 i skazany na 10 lat więzienia, następnie na karę śmierci, zamienioną na dożywocie. Zarówno w więzieniu,

arcybiskupa. Wyjechał za granicę i tam wykorzystywał dane mu polecenie dla robienia akcji antyprymasowskiej.

22 grudnia 1958

7.30. Na Mszy św. są ss. nazaretanki, zmartwychwstanki, urszulanki i in[ne]. Wszystkie otrzymują listy od swych matek z Rzymu.

S[iostra] **Teresa**^a Landy przyniosła mi pierwszą redakcję monografii o o. **Kornilowiczu**, nad którą pracowała od kilku lat.

Ks[iądz] dyr[ektor] **Dąbrowski**.

M[atka] **Adela**²¹⁴⁷.

11.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] **Warsz**[awskiej]; załatwiamy sprawy jurysdykcji księży z innych diecezji. Jeden kapłan, **H**[enryk] **Paluch**²¹⁴⁸, sprawił wielki smutek archidiecezji, usiłując wystąpić z szeregów kapłańskich. Sesja trwa do godz. 14.00.

14.00. Na obiedzie ks. bp **Goliński**, ks. **Dąbrowski** i in[ni].

15.00. Dłuższa rozmowa z bp. G[olińskim] na temat projektu nowenny 2–11 II [1959], przed Popielcem, do M[atki] Bożej z Lourdes. Uważam, że należy odstąpić od tego projektu, gdyż psychologicznie jest dywersją wobec akcji przygotowawczej na Wielki Post. B[iskup] z trudem przyjmuje projekt odwołania się do Konf[erencji] Plen[arnej]. Nowenna miała być wyrazem współpracy Instytutu Prym[asowskiego] z oo. paulinami.

20.00. St[anisław] **Stomma** w sprawie arrasów wawelskich. Jest zdania, że rząd ucieszyłby się, gdyby prymas sprawę załatwił tu sam.

Ks[iądz] J[an] **Czerniak** otrzymuje bullę nominacyjną na sufragana gnieźnieńskiego i wyraża konsens kanoniczny.

23 grudnia 1958

8.30. S[io]s[try] **misjonarki** franciszkanki.

Ks[iądz] **Duczyński** Fr[anciszek] w sprawach sądowych.

Ks[iądz] **Dąbrowski** Br[onisław] w sprawie darów zagranicznych; z dyr[ektorem] **Li****ckim** można omawiać sprawę przekazania darów dla Komitetu [Pomocy] Rep[atriantom], o ile resztę nam wydadzą.

Ks[iądz] **Czapla** SAC²¹⁴⁹, prow[incjał] – listy.

jak i po wyjściu w 1956 na wolność przez wiele lat wykorzystywany operacyjnie przez UB/SB w kraju i za granicą jako TW „Bross” vel „Mociński”.

^a W rękopisie błędnie: Maria.

²¹⁴⁷ Chodzi o m. Adelę Łączkę OSU z Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP.

²¹⁴⁸ Henryk Paluch, później: Paliński (1932–2014), ksiądz. Święcenia 1956. Wikariusz w parafii w Zielonce, Pruszkowie, Wągrowcu, Pleszewie i Nakle. Następnie proboszcz parafii św. Barbary i Matki Kościoła w Rechcie, parafii św. Katarzyny w Dźwierzchnie i 1986–2001 parafii św. Mikołaja w Marzeninie.

²¹⁴⁹ Chodzi o ks. Stanisława Czapłę, pallotyna.

Ks[iądz] Żuchowski^a SAC²¹⁵⁰ – sprawa wziętych do wojska nowicjuszków zakonnych; wzięto razem siedemnastu. Przygotuje nową listę zapotrzebowań brewiarzy.

O[jciec] **Wilk** – sprawozdanie z pracy podczas naszej nieobecności. Pozycji w dzienniku korespond[encyjnym] przybyło przeszło 1000. Alarmujące informacje o projektach *attentionum ex parte M[oscovia]*, *mediante s[acer]d[ote]* Kłoskowski²¹⁵¹. Oceniam to jako próbę zastraszenia i zneutralizowania pracy.

Jadwiga Rusek²¹⁵² – wypuszczona na wolność pracowniczka kiosku na J[asnej] G[órze], po trzech i pół mies[iąca] więzienia w Tarnowskich Górach.

Dzieci z **archikatedry** z życzeniami świątecznymi wraz z trzema zmartwychwstankami.

14.00. Zwiedzanie archikatedry, kaplicy Prymasowskiej, kaplicy Literackiej i in[nych]. Kaplica Prymasowska wypadła zbyt „makietowo” – wybladły twór swego czasu i temperamentu prof. **Zachwatowicza**. Ambona wymaga złożenia. Roboty w kaplicy Baryczków posunęły się naprzód.

18.00. Alumni **pallotynów** z Ołtarzewa z życzeniami.

W ciągu dnia wraca jeszcze raz wersja o planowanym przez Moskwę zamachu na prymasa. Wygląda to fantastycznie. Miałby być użyty ks. **Kłoskowski** z Ameryki, który ma przybyć w marcu^b do W[arsza]wy w towarzystwie dwóch Amerykanów z jakimiś „dokumentami”; ma być u mnie aresztowany w trakcie wizyty, ma się wywiązać strzelanina, w rezultacie której ma zginąć jeden z tych Amerykanów i ja. Myślę, że jest to^c próba zastraszenia „à la Piasecki”.

24 grudnia 1958

Warszawa. Środa.

Wigilia Bożego Narodzenia.

9.00. Siostry zakonne z życzeniami.

10.00. Duchowieństwo zakonne z życzeniami; przemawia o. **Wawryn**.

10.45. Odwiedzam Dom Ks[ięży] Emerytów i składam życzenia.

12.00. Duchowieństwo warszawskie z życzeniami; przemawia bp Z[ygmunt] **Choromański**, który w ostrych słowach ocenia sytuację i stanowisko rządu do Kościoła. Wygłaszam dłuższe przemówienie.

Kapituła pozostaje na śniadaniu wigilijnym; wszyscy otrzymują pamiątki z Rzymu. Jest tu obecny ks. T[adeusz] **Sitkowski**, ks. **Jankowski**²¹⁵³, ks. **Kitliński** i ks. **Malinowski**.

^a W rękopisie błędnie: Żuchowicz.

^b W rękopisie: m[iesiącu] marcu.

^c Tu w rękopisie błędnie powtórzony wyraz: jest.

²¹⁵⁰ Alojzy Żuchowski SAC (1913–1994), od 1957 sekretarz generalny KWPZM w Polsce, równocześnie 1962–1977 dyrektor Wydziału Spraw Zakonnych przy SPP. Święcenia 1940. W zgromadzeniu pallotynów: mistrz nowicjatu, radca i sekretarz prowincjalny, 1977–1983 pierwszy radca generalny stowarzyszenia i przedstawiciel polskiej grupy językowej przy zarządzie generalnym.

²¹⁵¹ Łac. zamach ze strony Moskwy za pośrednictwem księdza Kłoskowskiego.

²¹⁵² Jadwiga Rusek. Brak danych.

²¹⁵³ Chodzi o ks. Mieczysława Jankowskiego.

15.00. Jestem na wigilii u Dzieci „na Marsie”.

18.00. Na wigilii w seminarium metropolitalnym; przemawia ks[iądz] rektor²¹⁵⁴ i ja. Przychodzi „Mikołaj” po kardynalsku. Rozdaje dary. Najważniejszą osobą jest ks. **Sitkowski** i nieobecny ks. **Jakubiec**. Składamy życzenia **siostr**om w kuchni i służbie męskiej.

19.30. Wigilia domowa z życzeniami i darami. Na wieczerzy pozostają p. **Maciejak** i p. **Cabanek** oraz księża z Sekr[etariatu] Prymasa.

21.30. W katedrze jutrznia wigilijna. W czasie Mszy św. wygłaszam słowo Boże.

25 grudnia 1958

W[arsza]wa. Czwartek.

10.30. **Celebra** pontyfikalna w archikatedrze, podczas której wygłosiłem kazanie. Śniadanie u ks. **Sitkowskiego**.

17.00. Dla domowników urządziłem wykład o naszej podróży na konklawe. Byli b[ardzo] wdzięczni za informacje.

26 grudnia 1958

W[arsza]wa. Piątek.

7.30. Na Mszy św. Zespół „8”; wszyscy byli u Komunii św. Wygłosiłem rozważanie na tle uroczystości.

Zebranie Zespołu; opowiadanie o podróży do Rzymu.

16.00. Grupa lekarzy z „Ogniska”. Mają sposobność nabyć mieszkanie. Proszą o pomoc. Przyrzekam udzielić skutecznej pomocy.

27 grudnia 1958

Warszawa. Sobota.

Ks[iądz] H[ieronim] **Goździewicz** – plan pracy.

Ks[iądz] W[ładysław] **Padacz** – terminy zgłoszonych audiencji.

O[jciec] **Szeremet** OP²¹⁵⁵ – przekazuję dwa listy.

A[ntoni] **Chaciński**, po Mszy św. – praca wśród młodzieży.

O[jciec] B[ernard] **Przybylski** – sprawy wizytacji w klasztorze ss. samarytanek i Córek Serca N[ajświętszej] Maryi²¹⁵⁶, i ss. franciszekanek w Laskach. Sprawa **Instytutu Tomistycznego** – książki nadchodzą z Francji. „Kongres Królowej Polski” – trzeba przygotowywać.

²¹⁵⁴ Chodzi o ks. Władysława Miziołka.

²¹⁵⁵ Urban Mieczysław Szeremet OP (?–1992), socjusz prowincjała. Przeor klasztoru Dominikanów na warszawskim Służewie 1950–1956 i w Jarosławiu 1969–1972. Duszpasterz we Wrocławiu. Przeżył i opisał w kronice klasztornej mord na ośmiu dominikanach w Czortkowie, dokonany z 1 na 2 VII 1941 przez funkcjonariuszy NKWD wspomaganych przez miejscowych komunistów.

²¹⁵⁶ Córkę Serca Najświętszej Maryi to nieprecyzyjna nazwa. Chodzi najprawdopodobniej o Zgromadzenie Córek Najczystszego Serca NMP, sercanki bezhabitowe, jedno ze zgromadzeń założonych pod koniec XIX w. przez bł. Honorata Koźmińskiego, z domem generalnym w Nowym Mieście nad Pilicą.

Ks[iądz] **Falkiewicz**²¹⁵⁷ odbiera listy od o. gen[erała] Mixa.

O[jciec] **Landkocz**²¹⁵⁸, bonifratr, otrzymał listy od o[jca] generała²¹⁵⁹. Załatwiłem sprawę darowanych nam lekarstw, wyrównując należność.

M[atka] **Barwińska**, wizytatorka ss. szarytek, w sprawie listu p. **Zamoyskiego** Stefana z Londynu. Wysyła dwie siostry do św. Kazimierza w Paryżu na pomoc.

Ks[iądz] A[lfons] **Schletz**, redaktor „Naszej Przeszłości”, składa mi okazowe zeszyty „N[aszej] P[rzeszłości]” na X-lecie pracy Prymasa Polski.

12.00. Ks[iądz] rektor KUL, **Rechowicz**, informuje o wynikach pracy N[ajwyższej] I[zby] K[ontrol]i na KUL. Była bardzo drobnostkowa i dociekliwa w małych rzeczach. Wysunięto szereg zarzutów „kryminalnych”.

Przedstawiono mi trzy projekty rozbudowy KUL; stanąłem na stanowisku, że trzeba przyjąć I projekt, z tym że dziedziniec gmachu istniejącego nie powinien być otwarty na ulicę; że nadto gmach biblioteczny nie może być „wieżowcem”, gdyż to grozi zniszczeniem biblioteki w czasie wojny od pocisków rakietowych, które godzą w wysokie obiekty. Ks[iądz] R[echowicz] nie był przekonany.

28 grudnia 1958

Warszawa. Niedziela.

12.00. Ks[iądz] Lech **Kaczmarek** z Poznania, mianowany przez Stolicę Ap[ostołską] sufraganiem gdańskim, wyraża konsens^a kanoniczny i otrzymuje bulę.

13.00. W czasie obiadu podaję do wiadomości o nominacji dwóch biskupów polskich: ks. J[ana] **Czerniaka** z Gniezna, sufragana gnieźnieńskiego, i ks. L[echa] **Kaczmarka**.

17.00. Lekarze dr **Cyran** i dr I[rena] **Giżycka** otrzymują pomoc dla „Ogniska” – spółdzielni lekarskiej. Mają możliwość zdobyć nową placówkę.

29 grudnia 1958

Warszawa. Poniedziałek.

10.00. W kaplicy Semin[arium] Metrop[olitalnego] Warsz[awskiego] po Mszy św. wygłaszam **konferencję** do najmłodszych kapłanów archid[iecezji] warsz[awskiej] („*Perseverantiae sacerdotalis*”). Na sali dr A[dam] **Stanowski**²¹⁶⁰ wygłasza odczyt o egzystencjalizmie.

14.00. Ks[iądz] St[anisław] **Skorodecki** z Tarnowa.

^a W rękopisie wyjątkowo *pisownia*: consens.

²¹⁵⁷ Czesław Falkiewicz CR (1904–1974), doktor prawa kanonicznego, prowincjał 1948–1959 polskiej prowincji zmartwychwstańców. Asystent generała w Rzymie 1959–1969. Wstąpił do zgromadzenia 1923, pierwsze śluby 1924, święcenia 1930. Więzień obozów w Buchenwaldzie i Dachau. Od 1969 duszpasterz polonijny w Kościele Polskim pw. Krzyża Świętego w Wiedniu.

²¹⁵⁸ Augustyn Antoni Landkocz OH (1904–1975), prowincjał 1956–1962 polskiej prowincji zakonu bonifratrów. Wstąpił do zakonu 1923, pierwsze śluby 1925, śluby wieczyste 1928, święcenia 1937.

²¹⁵⁹ Moyses Bonardi OH (1912–1967), Włoch, przełożony generalny zakonu bonifratrów 1953–1959.

²¹⁶⁰ Adam Stanowski (1927–1990), pracownik naukowy na KUL 1957–1990, doktor 1969. Od 1956 działacz KIK. W 1958–1961 i 1977–1990 redaktor „Więzi”. Opozycjonista. Senator 1989–1990. Członek Szarych Szeregów i AK,

Ks[iądz] Wł[adysław] **Kulczycki** z Krakowa.

16.00. Przyjeżdża abp A[ntoni] **Baraniak** i bp **Klepacz**.

17.00. Komisja **Główna Episkopatu**. Obecni wszyscy członkowie K[omisji] G[łówniej]. Złożyłem obszerne sprawozdanie ze swej podróży do Rzymu na konklawe. Podałem uwagi na temat obecnej sytuacji Kościoła św. w świecie. Dłużej dyskutowano na temat podróży *ad limina*. Rozważano *pro* i *contra*²¹⁶¹ sprawy. Wszyscy pragną jechać, ale lękają się następstw tego prawa, jak będzie ocenione; czy wszyscy biskupi dostaną paszporty? Gdyby podzielono nas na dwie kategorie, godnych i niegodnych paszportu, zrobiłoby [to] złe wrażenie w społeczeństwie. Idzie o jedność Episkopatu. Komisja obradowała do godz. 20.00.

30 grudnia 1958

Warszawa. Wtorek.

8.30. B[isku]p **Pękała** otrzymuje bullę dla bp. Bleharczyka.

9.00. Ks[iądz] **Wacław Wycisk z Opola** otrzymuje bullę nominacyjną St[olicy] Ap[ostolskiej] na sufragana w Opolu.

10.00. **Konferencja Plenarna Episkopatu**. Zachorował abp **Baraniak**. Nieobecni: bp **Adamski**, bp **Stępa**, ks. **Krzywicki**. Wręczam bullę dla bp. **Wojtyły** – abp. **Baziakowi**; bullę dla bp. **Pluty** i bp. **Stroby** – bp. **Plucie**. Wręczam bp. **Bednorzowi** odznaczenie St[olicy] Ap[ostolskiej] dla bp. **Adamskiego**. Składamy życzenia abp. **Baziakowi** z powodu odznaczenia ar[cy]b[isku]pa godnością Solio Pontificio Assistantis²¹⁶².

Referowałem swoją podróż do Rzymu, a więc: sytuację Kościoła pow[szechnego], uroczystości w Rzymie, stanowisko Jana XXIII do Polski, moje rozmowy z Ojcem Świętym, rozmowy z sekretarzem stanu²¹⁶³ i prefektami kongregacji. Przedstawiłem projekt listu do Ojca Świętego, który ks[ięża] biskupi przyjęli jako materiał na ambonę.

Informowałem o załatwieniu sprawy zmiany rektora w I[stituto] E[cclesiastico] P[olacco] w Rzymie, o sytuacji w związku z Kolegium Polskim i z Sem[inarium] Polskim w Paryżu. Ogłosiłem, że księża biskupi mogą polecić młodym księżom, by się starali o paszporty; ci, którzy przyjadą do Rzymu pierwsi, otrzymają stypendium.

W sprawie *ad limina* przedstawiłem pismo sekretarza stanu do Prymasa P[olski] w sprawie przyjazdu ks[ięży] biskupów *ad limina*. Księża b[isku]pi rezydencjalni otrzymali zaproszenie do Rzymu. Niektórzy odpowiedzieli, że nie mogą przyjechać; inni poprosili o dyspensę; inni czekali na konf[erencję] plen[arną]. Ustalono, że ks[ięża] biskupi odpowiadzą sami, wyrażając gotowość przyjazdu. Prymas sam wyjaśni Sekretariatowi Stanu stanowisko Episkopatu.

powstaniec warszawski. Po wojnie aresztowany przez UB w związku ze śledztwem przeciw Iuventus Christiana i Sołalicii Marińskiej, skazany na 7 lat więzienia w 1951, zwolniony 1955.

²¹⁶¹ *Lac.* za i przeciw.

²¹⁶² *Lac.* asystent tronu papieskiego; godność honorowa zniesiona w wyniku reformy soborowej w 1968, przysługująca patriarchom i niektórym biskupom, dająca prawo zasiadania tuż za kardynałami podczas ceremonii papieskich.

²¹⁶³ Chodzi o kard. Domenica Tardiniego.

Poinformowałem o powołaniu w Rz[ymie] Komisji dla Spraw Sług Bożych Polaków. Na czele stoi abp **Gawlina**, sekretarzem jest ks. dr P[iotr] **Naruszewicz**.

Informowałem o *pro memoria* w sprawie wszczętego procesu abp. **Szeptyckiego**.

Odczytałem dekret Św[iętego] Oficjum w sprawie **siostry Faustyny Kowalskiej**. Postanowiono, żeby roztropnie usuwać niedozwolone obrazy.

Udzieliłem informacji o **Radio Vaticana** i rozdałem programy R[adia] V[aticana].

Informowałem o stanowisku Polonii zagranicznej wobec Episkopatu Polski.

Informowałem o powołaniu do życia w Rz[ymie] Komisji **Badań Archiwalnych w Watykanie**.

Wyczerpałem swoje sprawozdanie do godz. 18.00.

Później bp **Choromański** informował o sytuacji obecnej Kościoła w Polsce. Uzupełniał ks. dyr[ektor] **Dąbrowski**. Najważniejsza sprawa dotyczy zagrożenia obowiązującego dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych.

Ustalono termin najbliższej konferencji plenarnej na drugą połowę lutego^a. Będzie poprzedzona przez sesję Komisji Głównej.

Na wieczery nie było wielu ks[ięży] biskupów. Ks[iądz] **Chudy** zorganizował film z pogrzebu Piusa XII i koronacji Jana XXIII.

22.00. Po wieczery dłuższa rozmowa z bp. **Kaczmarkiem**²¹⁶⁴. Zapobiegliwy ks. **Pionnier**^{b 2165} stara się o różne rzeczy, jak dwa auta, książki, płaszcz „dla biskupa męczennika”. Robi to złe wrażenie w Rzymie; radzę tego unikać.

B[isku]p **Kominek** w sprawie ks. **Lagosza**; podał do wiadomości, że samowolne opuszczenie miasta i brak odpowiedzi równa się rezygnacji z kapituły, wobec czego stanowisko dziekana jest wolne. Informuję, że Stolica Ap[ostolska] usunęła ks. L[agosza] z kapituły. Pozostaje tylko sprawa obsadzenia.

Ks[iądz] bp **Jop** z bp. **Wyciskiem** – ustaliśmy termin konsekracji w Opolu na 25 I. Wręczam odpowiedź Sekr[etariatu] Stanu w sprawie księży, którzy opuścili samowolnie diecezję i uciekli do Rzeszy.

23.00. B[isku]p **Klepacz** informuje o swej prywatnej rozmowie z min[istrem] **Kliszką**.

31 grudnia 1958

Warszawa – Gniezno. Środa.

7.30. Siostry **pasjonistki** z Płocka otrzymują zapomogę na nowicjat²¹⁶⁶.

Ks[iądz] **Kulczycki Wl[adysław]** przed wyjazdem do Krakowa.

^a W rękopisie: m[iesiąc] lutego.

^b W rękopisie: Pionier.

²¹⁶⁴ Chodzi o bp. Czesława Kaczmarka z Kielc.

²¹⁶⁵ Zygmunt Pionnier (1920–1986), ksiądz. Święcenia 1951. W 1951–1957 wykładowca i kierownik NSD w Paryżu. W 1957–1967 w Polsce. W 1969–1986 kapelan sióstr w Paryżu. W 1973–1983 sekretarz PMK we Francji; kapelan w szpitalu.

²¹⁶⁶ Zob. przypis pod datą 16 IX 1958.

Ks[iądz] **rektor sem[inarium] m[e]t[ro]p[olitalnego]**²¹⁶⁷ – dłuższa konferencja w sprawach sem[inarium]; ustala się terminy sesji, święceń itp.

B[isku]p **Wilczyński** – wśród wielu spraw wiadomość o tym, że „wikariusz kapitulny diec[ezji] olsztyńskiej” z Rzeszy przysłał ks. **Zinkowi** nominację na prepozyta. Ks[iądz] Z[ink] jest już dawno mianowany przez nas. Jest to nowa bezczelność Niemców, którzy chcą sprawować władzę na terytorium powierzonym mi przez Stolicę Świętą. Proszę o dokumenty tych nominacji.

11.00. Rozmowa z abp. **Baraniakiem**, który wczoraj chorował, nie był na konferencji, a dziś wraca do Pozn[ania]. Informuję o najważniejszych sprawach omawianych na konf[erencji] plen[arnej].

12.00. Obiad i [o godz.] 13.00^a wyjazd do Gniezna. Ar[cy]b[isku]p podąży za nami. Rozstajemy się w Łowiczu.

17.00. W **Gnieźnie** powitanie przez „Janów” bp. Jana Cz[erniaka], mianowanego przez papieża Jana [XXIII].

Długo podziwiam piękny obraz oświetlonej bazyliki, przez okna której przelewają się potoki światła.

Kończy się Rok Boży 1958. Pełen wielkiego trudu. Oby miły był Bogu w Trójcy Świętej Jedyemu. Cały ten trud składam przez Niepokalane Ręce Dziewicy Wspomożycielki, Pani Jasnogórskiej, na chwałę Trójcy Świętej. *Soli Deo!*^b

*Ita, Pater...*²¹⁶⁸

^a W rękopisie godz. 13.00 nadpisana ręką autora nad linijką z tekstem.

^b W rękopisie po tym akapicie następuje większy odstęp.

²¹⁶⁷ Chodzi o ks. Władysława Miziołka.

²¹⁶⁸ Łac. Tak, Ojczy (prawdopodobnie: Mt 11,26a).

WYKAZ SKRÓTÓW

abp	– arcybiskup
AK	– Armia Krajowa
al.	– aleja
AM	– Akademia Medyczna
ang.	– angielski
art.	– artykuł
ASP	– Akademia Sztuk Pięknych
ATK	– Akademia Teologii Katolickiej
BCh	– Bataliony Chłopskie
BiM	– Biskup i Męczennik
BIP AK	– Biuro Informacji i Propagandy Armii Krajowej
bl.	– błogosławiony
BOS	– Biuro Odbudowy Stolicy
bp	– biskup
BP KC PZPR	– Biuro Polityczne Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
br.	– bieżącego roku
br.	– brat
BT	– Biblia Tysiąclecia
ChD	– Chrześcijańska Demokracja
ChSS	– Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne
ChZZ	– Chrześcijańskie Związki Zawodowe
CK SD	– Centralny Komitet Stronnictwa Demokratycznego
dł.	– długość
dr h.c.	– doctor honoris causa
ds.	– do spraw
egz.	– egzemplarz
EWG	– Europejska Wspólnota Gospodarcza
FJN	– Front Jedności Narodu
flam.	– flamandzki
FN	– Front Narodowy
fr.	– francuski
GG	– Generalne Gubernatorstwo
GKK	– Główna Komisja Księży
gm.	– gmina
godz.	– godzina
GUKPiW	– Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk
IBL PAN	– Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk
im.	– imienia

inż.	– inżynier
itd.	– i tak dalej
itp.	– i tym podobne
IW „Pax”	– Instytut Wydawniczy PAX
IWKR	– Instytut Wyższej Kultury Religijnej
kard.	– kardynał
KC	– Komitet Centralny
KC KPZR	– Komitet Centralny Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego
KC PPR	– Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej
KC PZPR	– Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KDiŚDK	– Komisja Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich
KEP	– Konferencja Episkopatu Polski
KG AK	– Komenda Główna Armii Krajowej
KliDK	– Komisja Intelktualistów i Działaczy Katolickich
KIK	– Klub Inteligencji Katolickiej
KK	– Kodeks karny
KL	– Konzentrationslager (<i>niem.</i> obóz koncentracyjny)
KMG	– Kuria Metropolitalna w Gnieźnie
KMW	– Kuria Metropolitalna Warszawska
KPK	– Kodeks prawa kanonicznego lub Kodeks postępowania karnego
KPP	– Komunistyczna Partia Polski
KPZR	– Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
KRN	– Krajowa Rada Narodowa
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
ks.	– ksiądz
KW PZPR	– Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KWPZM	– Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce
KWPZZZ	– Konferencja Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce
LTD	– Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności
IWP	– ludowe Wojsko Polskie
łac.	– łacina
m.	– matka
MB	– Matka Boża
m.in.	– między innymi
MO	– Milicja Obywatelska
mons.	– monsinior
MRN	– Miejska Rada Narodowa
m.st.	– miasto stołeczne
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NCWC	– National Catholic Welfare Council
niem.	– niemiecki
NKWD	– Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł (<i>ros.</i> Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych)
NMP	– Najświętsza Maryja Panna
NOW	– Narodowa Organizacja Wojskowa
NRD	– Niemiecka Republika Demokratyczna
NRF	– Niemiecka Republika Federalna

NSD	– Niższe Seminarium Duchowne
NSJ	– Najświętsze Serce Jezusowe
NSPJ	– Najświętsze Serce Pana Jezusa
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
NSZZ „Solidarność”	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
NT	– Nowy Testament
o.	– ojciec
OK FJN	– Ogólnopolski Komitet Frontu Jedności Narodu
OK FN	– Ogólnopolski Komitet Frontu Narodowego
OKOP	– Ogólnopolski Komitet Obrońców Pokoju
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
oo.	– ojcowie
p.	– pan, pani
PAN	– Polska Akademia Nauk
PAT	– Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie
PAU	– Polska Akademia Umiejętności
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PIW	– Państwowy Instytut Wydawniczy
PKOP	– Polski Komitet Obrońców Pokoju
PMK	– Polska Misja Katolicka
PMRN	– Prezydium Miejskiej Rady Narodowej
PNKK	– Polski Narodowy Kościół Katolicki w USA
p.o.	– pełniący obowiązki
pow.	– powiat
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PR	– Polskie Radio
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRON	– Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
ps.	– pseudonim
PSB	– Polski Słownik Biograficzny
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne
PTTK	– Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PW	– Politechnika Warszawska
pw.	– pod wezwaniem
PWN	– Państwowe Wydawnictwo Naukowe
PWRN	– Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
PWT	– Papieski Wydział Teologiczny
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RFN	– Republika Federalna Niemiec
ros.	– rosyjski
RSW „Prasa”	– Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa”
RW	– Radio Watykańskie
RWE	– Radio Wolna Europa
RWPG	– Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
s.	– siostra
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne

SKMA „Odrodzenie”	– Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”
SL	– Stronnictwo Ludowe
SN	– Stronnictwo Narodowe
SP	– Stronnictwo Pracy
SPAM	– Stowarzyszenie Polskich Artystów Muzyków
SPP	– Sekretariat Prymasa Polski
ss.	– siostry
ST	– Stary Testament
św.	– święty
TKKŚ	– Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej
TN KUL	– Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
TP KUL	– Towarzystwo Przyjaciół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
TPD	– Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
TPPR	– Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TSSŚ	– Towarzystwo Szkoły Świeckiej
TVP	– Telewizja Polska
TW	– tajny współpracownik
UAM	– Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
ub.r.	– ubiegłego roku
UdsW	– Urząd do Spraw Wyznań
UJ	– Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
UJK	– Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie
UŁ	– Uniwersytet Łódzki
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ur.	– urodzony
USA	– United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
USB	– Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie
UW	– Uniwersytet Warszawski
UWr	– Uniwersytet Wrocławski
„WAG”	– „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej”
„WAW”	– „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”
WdsW	– Wydział do Spraw Wyznań
WiN	– Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość
WK FJN	– Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodowej
Wlcp.	– Wielkopolski
wł.	– włoski
właśc.	– właściwie
woj.	– województwo
WP	– Wojsko Polskie
WRN	– Wojewódzka Rada Narodowa
WSD	– Wyższe Seminarium Duchowne
WSR	– Wojskowy Sąd Rejonowy
z d.	– z domu
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZG	– Zarząd Główny
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZLP	– Związek Literatów Polskich

zm.	– zmarły
ZMP	– Związek Młodzieży Polskiej
ZMW	– Związek Młodzieży Wiejskiej
ZSL	– Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZSSR	– Związek Socjalistycznych Sowietkich Republik
ZWZ-AK	– Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa

SKRÓTY NAZW ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ ZAKONNYCH

AI	– <i>Congregatio Ancillarum Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Sług Jezusa), sługi Jezusa
BDNP	– <i>Congregatio Servularum BMV Immaculae Conceptae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej), służebniczki starowiejskie
CFCI	– <i>Congregatio Fratrum Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Braci Serca Jezusowego), bracia Serca Jezusowego
CM	– <i>Congregatio Presbiterorum Saeculorum Missionis</i> (łac. Zgromadzenie Księża Misjonarzy), misjonarze św. Wincentego à Paulo
CMF	– <i>Cordis Mariae Filii</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Synów Niepokalanego Serca Błogosławionej Maryi Dziewicy), klaretyni
COr	– <i>Congregatio Oratorii Sancti Philippi Neri</i> (łac. Kongregacja Oratorium św. Filipa Neri), filipini, oratorianie
CP	– <i>Congregatio Passionis Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Męki Jezusa Chrystusa), pasjoniści
CR	– <i>Congregatio Sororum a Resurrectione Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego), zmartwychwstanki
CR	– <i>Congregatio a Resurrectione Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa), zmartwychwstańcy
CRL	– <i>Ordo Canonorum Regularium Sancti Augustini Congregatio Lateranensis Sanctissimi Salvatoris</i> (łac. Zakon Kanoników Regularnych św. Augustyna Kongregacji Laterańskiej Najświętszego Zbawiciela), kanonicy regularni laterańscy
CSA	– <i>Congregatio Sororum Angelorum</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr od Aniołów), siostry od Aniołów
CSCI	– <i>Congregatio Sororum Consolatrix Sacratissimi Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Pocieszycielek Najświętszego Serca Jezusowego), pocieszycielki
CSDB	– <i>Congregatio Sororum Divini Pastoris a Providentia Divina</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej), pasterki
CSFA	– <i>Congregatio Sororum Franciscanum ab Afflictis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących), franciszkanki od cierpiących
CSFF	– <i>Congregatio Sororum Sancti Felicis de Cantalicio Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Seraphici</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętego Feliksa z Kantalicjo Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka Serafickiego), felicjanki
CSFN	– <i>Congregatio Sororum Sacrae Familiae de Nazareth</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu), nazaretanki

CSIC	– <i>Congregatio Sororum Immaculatae Conceptionis Beatae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny), niepokalanki
CSNI	– <i>Congregatio Sororum Nominis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Najświętszego Imienia Jezus pod opieką Maryi Wspomożenia Wiernych), marylki, siostry Imienia Jezus
CSP	– <i>Congregatio Sororum Passionis Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa), pasjonistki
CSSBVM	– <i>Congregatio Religiosa Sororum Servularum BMV Immaculatae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej), służki
CSSE	– <i>Congregatio Sororum a Sancta Elisabeth</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety), elżbietanki
CSSp	– <i>Congregatio Sancti Spiritus Subtutela Immaculati Cordis Beatissimae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Ducha Świętego pod opieką Niepokalanego Serca Maryi Panny), Zgromadzenie Ducha Świętego, duchacze
CSsR	– <i>Congregatio Sanctissimi Redemptoris</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszego Odkupiciela), redemptoryści
EC	– <i>Congregatio Eremitarum Camaldulensium Montis Coronae</i> (łac. Kongregacja Eremitów Kamedułów Góry Koronnej), kameduli
FDP	– <i>Parvum Opus Divinae Providentiae</i> (łac. Małe Dzieło Boskiej Opatrzności), orioniści
FMM	– <i>Congregatio Franciscalium Missionariorum a Maria</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Misjonarek Maryi), franciszkanki misjonarki Maryi
FSK	– Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża
MIC	– <i>Congregatio Clericorum Marianorum ab Immaculata Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny), marianie
MSF	– <i>Congregatio Missionariorum a Sacra Familia</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Świętej Rodziny), misjonarze św. Rodziny
MSFS	– <i>Missionarii Sancti Francisci Salesii de Annecio</i> (łac. Misjonarze św. Franciszka Salezego), fransalianie
OCD	– <i>Ordo Fratrum Carmelitarum Discalceatorum Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo</i> (łac. Zakon Braci Bosych Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel), karmelici bosi
OCist	– <i>Ordo Cisterciensis</i> (łac. Zakon Cystersów), cystersi
OFM	– <i>Ordo Fratrum Minorum</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych), franciszkanie brązowi, bernardyni
OFMCap	– <i>Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Kapucynów), kapucyni
OFMConv	– <i>Ordo Fratrum Minorum Conventualium</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych), franciszkanie czarni, franciszkanie konwentualni
OH	– <i>Ordo Hospitalarius Sancti Joannis de Deo</i> (łac. Zakon Szpitalny św. Jana Bożego), bonifratrzy
OMI	– <i>Oblati Mariae Immaculatae</i> (łac. Oblaci Maryi Niepokalanej), oblaci
OP	– <i>Ordo Praedicatorum</i> (łac. Zakon Kaznodziejski), dominikanie
OP	– <i>Sorores Ordinis Sancti Dominici in Polonia</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętego Dominika), dominikanki czynne

OPraem	– <i>Candidus et Canonicus Ordo Praemonstratensis</i> (łac. Kanonicy Regularni Zakonu Premonstratów), norbertanie
OSA	– <i>Ordo Sancti Augustini</i> (łac. Zakon św. Augustyna), augustianie
OSB	– <i>Ordo Sancti Benedicti</i> (łac. Zakon Świętego Benedykta), benedyktyni
OSBap	– <i>Moniales Ordinis S. Benedicti Adorationis Perpetuae Sanctissimi Sacramenti</i> (łac. Mniszki Benedyktynki od Nieustającej Adoracji Najświętszego Sakramentu), benedyktynki sakramentki
OSBM	– <i>Ordo Sancti Basilii Magni, Ordo Basilianus Sancti Josaphat</i> (łac. Bazylikański Zakon Świętego Józefa), bazylianie
OSBM	– <i>Ordo Sancti Basilii Magni, Sorores Basyliae</i> (łac. Siostry Zakonu św. Bazylego Wielkiego), bazylianki
OSBSam	– <i>Congregatio Sororum Benedictinarum Samaritanarum a Cruce Christi</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Samarytanek Krzyża Chrystusowego), benedyktynki samarytanka
OSM	– <i>Ordo Servorum Mariae</i> (łac. Słudzy Najświętszej Maryi Panny), serwici
OSPPE	– <i>Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae</i> (łac. Zakon św. Pawła Pierwszego Pustelnika), paulini
OSU	– <i>Unio Romana Ordinis Sanctae Ursulae</i> (łac. Unia Rzymska Zakonu św. Urszuli), urszulanki UR, czarne urszulanki
PPS	– <i>Societas Presbyterorum a S. Sulpitio</i> (łac. Stowarzyszenie Prezbiterów św. Sulpicjusza), sulpicianie
RM	– <i>Congregatio Sororum Franciscanum Familiae Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi), siostry Rodziny Maryi
RSCJ	– <i>Religiosa Sanctissimi Cordis Jesu</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Najświętszego Serca Jezusa), siostry Sacré Coeur
SAC	– <i>Societas Apostolatus Catholici</i> (łac. Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego), pallotyni
SCJ	– <i>Congregatio Sacerdotium a Sacro Corde Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Księży Najświętszego Serca Jezusowego), sercanie
SDB	– <i>Salesiani di Don Bosco</i> (wł. Salezianie Księdza Bosko), salezianie
SDS	– <i>Societas Divini Salvatoris</i> (łac. Towarzystwo Boskiego Zbawiciela), salwatorianie
SJ, TJ	– <i>Societas Iesu</i> (łac. Towarzystwo Jezusowe), jezuita
SM	– <i>Congregatio Puellarum Caritatis S. Vincentii a Paulo</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo), siostry miłosierdzia, szarytki
SMCB	– <i>Congregatio Sororum Misericordiae Sancti Caroli Borromaei</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Borromeusza), boromeuszki trzebnickie
SMI	– <i>Congregatio Pauperum Sororum Beatissimae semper Immaculae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Maryi Niepokalanej), marianki
SSCC	– <i>Congregatio Sacrorum Cordium Iesu et Mariae necnon adorationis perpetuae Sanctissimi Sacramenti altaris</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszych Serc Jezusa i Maryi oraz Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu Ołtarza), sercanie biali („Picpus”)
SSMI	– <i>Congregatio Sororum Servularum Beatissimae Virginis Mariae Immaculae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Służebnic Niepokalanej Panny Maryi), służebnice greckokat.

SSND	– <i>Congregatio Pauperum Sororum Scholarium de Notre Dame</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame), siostry Notre Dame
SSP	– <i>Societas Sancti Pauli</i> (łac. Towarzystwo św. Pawła), pauliści
SVD	– <i>Societas Verbi Divini</i> (łac. Zgromadzenie Słowa Bożego), werbiści
TJ	– Towarzystwo Jezusowe zob. SJ
TChr	– <i>Societas Christi pro Emigrantibus Polonis</i> (łac. Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej), chrystusowcy
USJK	– <i>Congregatio Sororum Ursularum a Sacro Corde Iesu Agonizantis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego), urszulanki szare
VSM	– <i>Ordo Visitationis Beatae Mariae Virginis</i> (łac. Zakon Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny), wizytki
WNO	– <i>Congregatio Sororum Expiatricum Sacratissimi Vultus</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza), obliczanki

SIGLA DO KSIĄG PISMA ŚWIĘTEGO

Rdz	– Księga Rodzaju
Wj	– Księga Wyjścia
Joz	– Księga Jozuego
Rt	– Księga Rut
Ezd	– Księga Ezdrasza
Ne	– Księga Nehemiasza
Mdr	– Księga Mądrości
Jer	– Księga Jeremiasza
Jl	– Księga Joela
Ez	– Księga Ezechiela
Mt	– Ewangelia wg św. Mateusza
Mk	– Ewangelia wg św. Marka
Łk	– Ewangelia wg św. Łukasza
J	– Ewangelia wg św. Jana
Dz	– Dzieje Apostolskie
1 Kor	– 1 List św. Pawła do Koryntian
Ef	– List św. Pawła do Efezjan
Flp	– List św. Pawła do Filipian
1 Tes	– 1 List św. Pawła do Tesaloniczan
2 Tes	– 2 List św. Pawła do Tesaloniczan
Hbr	– List do Hebrajczyków

INDEKS OSÓB

- Adamczyk Rudolf, ks. 102, 108, 150, 160, 177, 280
- Adamski Piotr (Peter) J., ks. 246
- Adamski Stanisław, bp 33, 101, 102, 152, 177, 178, 259, 296, 385
- Adenauer Konrad 55, 338
- Agagianian Gregorio Pietro XV, kard. 316, 320, 321, 342
- Aguilera Narbona Pedro, bp 356
- Aleksander OSPPE, o. 178
- Aleksander VI (właśc. Rodrigo Borgia), papież 319
- Alessandrini Federico 363, 373
- Alfons XIII Burbon, król 339
- Alibrandi Gaetano, abp 337
- Alvarez Alberto Martin-Artajo 315
- Ambroziak Maria Wenancja, s. 136
- Anders Władysław, gen. 52, 72, 182, 183, 266, 277, 292, 306, 341, 362
- Andrykowski Lech, ks. 31
- „Anna” TW zob. Auleytner Wacław
- Antonelli Ferdinando Giuseppe OFM, kard. 372
- Aszkler Jan 234
- Audykiewicz, z Londynu 171
- Augustowski Kazimierz 380
- Augustowski Zygmunt 380
- Augustyn, św. 275
- Auleytner Wacław (TW „Anna”, „Jarosławski”) 163
- Bacci Antonio, kard. 317
- Baciński Antoni CM 9
- Baculewski Jan, prof. 26
- Baldelli Ferdinando, bp 344
- Balić Karol (Carlo) OFM 359
- Bałyk Borys Jan OSBM 244
- Banaszak Antoni, ks. 41, 48, 49, 329–331, 333, 335, 337, 340, 341, 377
- Bandurski Władysław, bp 283
- Barabasz Rodion Roman OSBM, ks. 244, 272
- Baraniak Antoni, abp 32, 34, 39, 74, 77, 82, 101, 118, 141, 145, 147, 159, 168, 177, 178, 241, 226, 243, 244, 248, 262–264, 280, 300, 301, 304, 307, 328, 337, 344, 375, 380, 385, 387
- Barański Rajmund 247
- Barat Magdalena Zofia, św. 40
- Baratelli, pracownik Sekretariatu Stanu 311
- Barbariantz, mąż Heleny 310
- Barbariantz Helena z Karpów 62, 310, 379
- Barbieri Antonio María Alfredo, kard. 369
- Barda Franciszek, bp 32, 170, 171, 243, 259, 301
- Baron Józef CM, ks. 9, 135, 268
- Bartkowicz Justyn Wacław OFMCap 275
- Barwińska Stefania SM 49, 384
- Baryczka Jerzy 307
- Baryczkowie, warszawska rodzina kupiecka 307, 382
- Batkowski Józef, ks. 38

- Bayer, mons. 348
- Baziak Eugeniusz, abp 27, 32, 34, 68, 102, 133, 158, 178, 194, 243, 259, 301, 350, 385
- Bazyli, św. 350
- Beckert, kierowca 43
- Bednarski Feliks Wojciech OP 338, 341, 378
- Bednorz Herbert, bp 34, 102, 160, 178, 262, 263, 385
- Behnke Joachim, ks. 115
- Belch Stanisław, ks. 29, 353
- Bendowska Konstancja Ludwika CSSE 154
- Bensch Edward 47
- Bensch Teodor, bp 14–16, 22, 263
- Bergoglio Jorge Mario SJ zob. Franciszek, papież
- Berling Zygmunt, gen. 86
- Bernacki Lucjan, bp 3, 4, 7, 38, 40–43, 73–76, 78–80, 114–118, 141, 143, 158, 159, 249, 261, 286, 295–297, 307, 308, 380
- Bernard z Clervaux 238
- Bernardone Giovanni zob. Franciszek, św.
- Bertrand Jan Czyrnek OP 181
- Białecka Kolumba Róża OP, m. 143
- Białowiejska Weronika CR 236
- Bianchi, mons. 322
- Bibiana (Bibianna), św. 365
- „Bibliofil” zob. Susuł Jacek
- Bielawska, żona Ignacego Jana 220, 277, 278
- Bielawska Józefa, żona Tadeusza Wyszyńskiego 22, 98, 103
- Bielawski Ignacy Jan 220
- Bielawski Wacław, ks. 176
- Bieliński Franciszek MSF 288
- Bielobradek, p. 184
- Bielobradek Tadeusz 184
- Bieniek Juliusz, bp 133, 178
- Bieńkowski Władysław 193, 211, 216, 225, 231, 233, 238, 250, 253
- Biernacki Andrzej 86
- Bierut Bolesław 15, 174
- Billert Alfons, ks. 286
- Bitner Wacław 195, 196, 265, 266, 300, 301, 307
- Blarer Marie Marguerite de (Marguerite du Sacre Coeur) FMM 364
- Blecharczyk Michał, bp 215, 231, 259, 385
- Boboń Jan IX, 203, 213
- Bobrowski Czesław 193, 194
- Bochenek Jan, ks. 168
- Bochenek Kazimierz, ks. 280
- Bochenek Władysław, ks. 168
- Boczek Konstanty, ks. 16
- Bogacz Mieczysław, ks. 76
- Bogdanowicz J. z Cleveland 70
- Bogdanowicz Jan, dr 163
- Bogdanowicz Piotr 163
- Boger (Boyer?), ks. 344
- Bohdanowicz (Piotr?) 163
- Bohdanowicz, dr 166
- Bohusz Szymborska Anna zob. Szyszko-Bohusz Szymborska Anna
- Boissard Adéodat 87
- Bojanowski Edmund, bł. 4, 180
- Bojasiński Tomasz, ks. 91, 158
- Bokszczanin Maria 103, 104
- Bolesław Chrobry, król Polski 82, 114, 120
- Bolesław V Wstydlivy, książę kaliski 74
- Bolz Bogdan, ks. 138, 199, 204
- Boniecki Edmund MSF 40, 284
- Boniszewska Gabriela Urszula CSA 193
- Borawski Czesław, ks. 162
- Borbeaux, ks. 275, 277
- Borecki Eugeniusz, ks. 190
- Borgia Rodrigo zob. Aleksander VI
- Borkowska Maria Janina Marianna FSK 48
- Boroń Eustazja Janina CSSE 21
- Borowczyk Czesław, ks. 289, 290

- Borowiec Franciszek, ks. 13, 23, 26, 92, 104, 107, 129, 130, 135, 145, 151, 171, 220, 266, 268, 274, 275, 380
- Borowiec Władysław, ks. 241
- Borowska Izabela 87
- Borowy Waław 258
- Bortignon Girolamo Bartolomeo, bp 310, 379
- Borzęcka Celina z Chludzińskich, m. 105, 299
- Borzęcka Jadwiga, m. 105, 299
- Bracci Francesco, kard. 344, 371, 375
- Brandys Marian 235
- Braun Jerzy („Bronisław Rogowski”) 152
- Brazys Franciszek (Pranas) MIC 326
- Bressers Adriano, ks. 364
- Bretschneider Anuncjata CSSF 261
- Breza Tadeusz 346, 351
- Brodowski Leon 110, 163
- Broma Franciszek, ks. 190
- „Bronisław Rogowski” zob. Braun Jerzy
- Bronowski Witold 338
- Bronszewski Ignacy, ks. 206, 208
- Bross Stanisław, ks. 75, 238, 249
- Brukwicki Piotr, ks. 283, 284
- Brystiger Julia z d. Prajs („Krwawa Luna”, „Luna”) 217
- Brzezińska Maria 69
- Brzeziński Archaniół Marian OFMCap 152
- Buchholtz Józef SJ 108
- Buczko Iwan, abp 151, 347
- Bukowiński Władysław, bł., ks. 82
- Bukowiński Zygmunt (TW „Grotkiewicz”) 82, 229
- Bunsch Adam 39, 197
- Burbon Jan Karol I zob. Juan Carlos Burbon
- Burda Andrzej 214–219, 221
- Bursiak Wiktoria Magdalena CSFA 107
- Burzyński, ociemniały 51
- Bussa de’Leoni Francesca zob. Franciszka Rzymianka
- Bzowska Bronisława VSM 209
- Cabanek Jan 21, 97, 383
- Canali Nicola, kard. 320, 353
- Capovilla Loris Francesco, abp 378
- Carbonnel Éric de 219
- Caretta Antonio, ks. 311, 321, 359
- Casimiri, z „L’Osservatore Romano” 318, 330
- Castaldo Alfonso, kard. 372
- Càstano Luigi SDB 364
- Cavallini Pietro 35, 45, 150, 331, 356, 365, 367
- Cedzich Franciszek SVD 181
- Cejzik Eliza WNO 265
- Cendoya Ignacio Arámburu OSA 350
- Cerejeira Manuel Gonçalves, kard. 320
- Cesbron Gilbert 250
- Chacińska Irena z d. Skarzyńska 137
- Chaciński Antoni 86, 137, 165, 307, 383
- Chaciński Antoni Jerzy, syn Antoniego 137
- Chaciński Józef 137
- Chaciński Roman 137
- Chaciński Stefan 137
- Chantal Joanna Franciszka Frémyot de, św. 13
- Chechelski Józef SJ 313, 340, 346
- Chelkowska Krystyna 340
- Chesterton Gilbert Keith 126
- Chiaromonti Gregorio Luigi Barnaba zob. Pius VII
- Chiarlo Carlo, kard. 370, 375
- Chigi Albani della Rovere Sigismondo, IX książę Farnese 315, 334
- Chimy (Jerome Chimay) Jeronima Maria SSMI 339
- Chlondowski zob. Hlond Antoni
- Chmiel Izidor Józef OFM 350
- Chmielewski Zygmunt, ks. 231
- Chmielowski Adam, br. Albert, św. 174, 351
- Chmielowski Albert zob. Chmielowski Adam
- Chojecki Michał, ks. 149

- Chojnacki Bogdan, ks. 142
- Chojnacki Piotr, ks. 99, 114
- Chopin Fryderyk 49, 91
- Choromański Zygmunt, bp VI, 12, 14, 15, 17, 22, 23, 30, 32–34, 47, 59, 61, 63, 80, 83, 101, 107, 150, 161, 168, 171, 177, 180, 184, 196, 197, 212, 215, 219, 221, 222, 224–226, 228, 230, 231, 234, 237–239, 243, 244, 246, 250, 259, 260, 264, 273, 298, 300, 301, 303, 304, 307, 308, 313, 322, 337, 380, 382, 386
- Chowańczak Jerzy Arpad, ks. 184
- Chrościcka Emilia zob. Paderewska-Chrościcka Emilia
- Chrościcki Antoni, dr 110, 149
- Chrościcki Julian Feliks, ks. 180, 238, 239
- Chrościechowski Julian Tadeusz MIC 330
- Chruszczow Nikita 53, 349
- Chrzęszczewska Halina z d. Przyłubska 250, 251
- Chrzęszczewski Aleksander 250
- Chudy Kazimierz SJ 34, 135, 229, 363, 386
- Chudzyński Jan 29
- Chwalibóg Zbigniew 136
- Chwaluczyk Mieczysław Janusz, ks. 48, 246, 312
- Chwiałkowski Bogdan, dr 76
- Chwist Jan OMI 229
- Ciborowski, urzędnik 105, 145
- Cicognani Amleto Giovanni, kard. 370
- Cicognani Gaetano, kard. 343, 370
- Ciećwierz Józef, ks. 83
- Ciesielski Lech, ks. 289
- Ciesiołka SJ, br. 294
- Cieślak Adam SDB 170
- Cieśliński Julian Jan OSPPE 256
- Ciriaci Pietro, kard. 320, 346, 348
- Civardi Ernesto, kard. 317
- Civardi Luigi, ks. 317
- Claudot Marthe zob. Dortel-Claudot Marthe
- Cocchetti Orazio, ks. 350
- Confalonieri Carlo, kard. 351, 359, 371
- Cook Thomas 299
- Costantini Celso Benigno Luigi, kard. 313
- Costantini Vittorio (Vittore) Maria OFMConv, bp 363
- Crawley Klara Katherine FMM 108
- Csermanek János zob. Kádár János
- Cushing Richard James, kard. 367, 370, 375, 377
- Cyran Janina, dr VIII, 110, 172, 384
- Cyrankiewicz Józef VI, 17, 19, 20, 24, 28, 33, 56, 60, 85, 101, 157, 170, 171, 177, 208, 210–212, 214, 219, 243, 306
- Czacka Elżbieta Róża Maria FSK 46, 64, 84, 93, 96, 226, 278
- Czacka Zofia Maria, hr. 64, 72, 83, 88, 134, 137, 192
- Czajka Stanisław, bp 160, 248
- Czajkowski Sylwester, ks. 157
- Czapla Antoni CM 338, 362, 363
- Czapla Stanisław SAC 238, 381
- Czapla Wacław CM 338
- Czapliński Bernard, bp 8, 9
- Czapliński Władysław, dr 79
- Czapów Czesław 303
- Czapski Emeryk August Wojciech zob. Hutten-Czapski Emeryk August Wojciech
- Czapski Stanisław, ks. 179
- Czarlińska Odylla Anna FSK 93
- Czarnecki Antoni, ks. 193
- Czarnecki Józef, ks. 196
- Czarnecki Marian Norbert 329
- Czartoryski Michał, bł. 165
- Czartoryski Stanisław, ks. 165, 177, 195, 224, 228, 230
- Czaykowska Janina Lodi 310
- Czerniak Jan, bp 4, 5, 7, 8, 31, 38, 42, 73, 76, 79, 80, 114, 116, 119, 121, 138, 140, 142,

- 143, 159, 200–202, 204, 205, 262–264, 272, 280, 281, 293, 294, 296, 297, 308, 360, 380, 381, 384
- Czerniak Stanisław 205
- Czetwertyńska Ewa z d. Buxhoevden zob. Światopełk-Czetwertyńska Ewa
- Czetwertyński Stanisław Tomasz zob. Światopełk-Czetwertyński Stanisław Tomasz
- Čule Petar, abp 345
- Czyngis-chan zob. Džyngis-chan
- Czyżewicz, urzędnik komunistyczny 19
- D., alumn 48
- D'Amelio Maria 364
- Dal Pozzo Elisabetta Stefania USJK 183, 346, 358
- Dalla Costa Elia Angelo, kard. 378
- Danielski Wojciech, ks. 184, 194
- Darembiak Irena 100
- Darowska Marcelina z Kotowiczów, bł. 152, 188
- Dawidziak Stanisław, ks. 195
- Dąbrowska Kazimiera 327, 346, 355, 374, 378
- Dąbrowski Bronisław FDP, abp X, 17, 31, 36, 49, 62, 72, 85, 101, 144, 145, 150, 157, 161, 171, 187, 195, 200, 203, 208, 210, 214, 215, 218, 219, 225, 229, 231–233, 242, 298–300, 308, 379–381, 386
- Dąbrowski Remigiusz, ks. 189, 190
- Dąbrowski Stanisław, ks. 117
- Degórski Edward, ks. 80, 205
- Deja Franciszek MSF 338
- Dejciński Zygmunt, ks. 186
- Dell'Acqua Angelo, kard. 28, 83, 315, 341
- Dellepiane (delle Piane) Giovanni Battista, abp 309, 379
- Dembińska Maria Elżbieta Helena VSM 149
- Dembiński Franciszek, ks. 47
- Dembiński Ludwik 136
- Dembiński Paweł CM 47
- Dembowska Zofia Katarzyna FSK 83
- Dembowski Bronisław, bp 110
- Deńko Mikołaj 245
- Dernałowicz Halina zob. Doria-Dernałowicz Halina
- Derulski Tadeusz, ks. 68
- Deskur Andrzej Maria, kard. 330, 341
- Dłopolski Karol Wiesław, ks. 29, 51
- Dłuska Maria 71
- Dłużewski Wojciech, inż. 29, 339, 340
- Dobiecki Zdzisław, ks. 195
- Dobraczyński Jan 104, 153, 164, 250
- Dobrowolski Szczęśny 201
- Dolański Włodzimierz 84, 99
- Domańska Irena, dr 266
- Domaradzki Teodor Feliks 56
- Don Piero 344
- Döpfner Julius August, kard. 227, 368, 370
- Doria-Dernałowicz Halina 96, 107, 195, 304
- Dortel-Claudot Marthe 33
- Dreling Henryk, ks. 156
- Drohojowska Maria RSCJ 40
- Druto (Drutto) Jan Kiejstut 332, 378
- Drzazga Józef, bp 231, 237, 249, 255, 259
- Drżecnik Maksimilijan, bp 361
- Drzewiecki Zbigniew 49
- Duczyński Franciszek, ks. 43, 67, 99, 180, 184, 272, 274, 381
- Dudek Antoni V, X
- Dudzianka Filomena Rozalia BDNP 180
- Dunaj Józef, ks. 198, 206, 207
- Dunin Lech 47, 161
- Dunin Marcin Stefan Stanisław Piotr 161
- Dunin Marcin, abp 78
- Durzyński Stefan, ks. 4, 41, 75, 139, 296, 297, 380
- Dworakowski Władysław 105, 145
- Dylewicz Aniela Wiktoria CSNI 253
- Dymek Walenty, abp 9
- Dziedziak Bernardyn, ks. 168

- Dziedziak Ignacy, ks. 168
 Dziembowski Kazimierz 138
 Dziubina Stefan (Stepan Dziubyna), ks. 245
 Dziurok Adam V
 Dżugaszwili Iosif zob. Stalin Józef
 Dżyngis-chan (Czyngis-chan, Temudżyn) 88

 Egger Relinde Martha FMM 108
 Elter Edmund SJ 329
 Elżbieta Rakuszanka, królowa Polski 258
 Episcopus zob. Jan XIII
 Estreicher, córka Tadeusza Estreichera 100
 Estreicher, wnuczka Tadeusza Estreichera 100
 Estreicher, żona Tadeusza Estreichera 100
 Estreicher Tadeusz 100
 Eustachiewicz Seweryn 164, 165, 347

 Fabianowski Adam, ks. 143
 Fabiszewska Janina z d. Micuła 200
 Fabiszewska Monika Maria Stefania CR 200
 Falkiewicz Czesław CR 384
 Falkowski Czesław, bp 35, 101, 128, 130, 131
 Fedorowicz Aleksander, ks. 86, 94, 100
 Fedorowicz Tadeusz, ks. 86, 94
 Feliński Zygmunt Szczęsny, św., abp 46, 91, 173
 Feltin Maurice, kard. 33, 34, 311, 320, 321
 Ferrari Andrea Carlo, kard. 366
 Ferretti Giovanni Maria Mastai zob. Pius IX
 Fiałkowski Józef, ks. 83
 Figielski Stanisław Aleksander, ks. 237, 247
 Figlewicz Kazimierz, ks. 177
 Fijałkowski zob. Fiałkowski
 Filipiak Bolesław, kard. 172, 215, 224–226, 248, 254, 256, 261–264, 280–282, 311–314, 317, 324, 325, 330, 331, 340–342, 345, 346, 353–355, 359, 362–365, 368, 369, 372, 373, 377, 378
 Finkelkraut Jerzy zob. Licki Jerzy
 Fiutak Stefan, ks. 40, 188

 Florkiewicz Adam 105
 Florkiewicz, żona Adama 105
 Fokt Teresa Teofila, m. 227, 245
 Fondaliński Jan, bp 249
 Fox George 216
 Fra Angelico (właśc. Guido di Pietro da Mugello) 327
 „Franciszek” zob. Urbański Franciszek
 Franciszek (właśc. Giovanni Bernardone), św. 362, 366, 376
 Franciszek (właśc. Jorge Mario Bergoglio SJ), papież 344
 Franciszka Rzymianka (właśc. Francesca Bussa de’Leoni), św. 358
 Franco Francisco, gen. 339
 Frankowska Klara Bronisława, m. 70
 Frankowski Adam Janusz, ks. 325, 361
 Frankowski Jan 137
 Frączkowski Zbigniew Lucjan SJ 172
 Frelichowski Stefan, bł. 8, 276
 Frelichowski Wincenty, bł., ks. 142
 Freytag Lucjan 87
 Fręsko Roman, ks. 75, 76, 79
 Frings Joseph Richard, kard. 319
 Fuja Kalasancja Antonina CSSF 261, 265
 Fulman Leon, bp 117

 G. Giovanni di 351
 Galiński Placyd Zbigniew OSB 112
 Galiński Tadeusz 305
 Gall Stanisław, bp 97
 Gallo, spowinowacony z rodem Jabłonowskich 335
 Gałęza Jan, ks. 15
 Gałęzewski Augustyn, ks. 339, 341
 Gandhi Mahatma 164
 Gardecka Stanisława 157
 Garibaldi Giuseppe 343
 Garibi y Rivera José, kard. 369

- Garkaj Alojza Irena CSNI 253
- Gasparini Innocenzo 316
- Gaudreau William CSsR 326
- Gaulle Charles de 300
- Gawlik Romuald, ks. 268
- Gawlikowski, wicedyrektor departamentu 217
- Gawlina Józef Feliks, abp 28, 45, 277, 311, 312, 315, 323, 325, 328, 329, 333, 340, 343, 355, 358, 360, 364, 368, 371, 373, 375, 377, 378, 386
- Gawor Józef Walenty, ks. 263
- Gąsiorowska Ludwika Waleria, m. 70
- Gerand, rektor św. Sulpicjusza w Rzymie 326
- Gerlier Pierre-Marie Paul, kard. 371
- Gieburowski Wacław, ks. 78
- Giemza Władysław CM 135
- Gierczyński Edmund, ks. 117, 118
- Giobbe Paolo, kard. 371
- Giusti Martino, abp 342
- Giżycka Irena, dr 266, 384
- Glaser Lonny 380
- Glemp Józef, kard. 15, 17, 129, 306, 322, 348
- Gliński Kazimierz, ks. 202
- Glorieux Palemon, ks. 275
- Głów Kazimierz, ks. 159
- Gniewniak Józef, ks. 85, 135, 144
- Godfrey William, kard. 370
- Godlewska Eugenia zob. Wyszyńska Eugenia
- Godlewski Marcei, ks. 187
- Godlewski Marian, ks. 156
- Godlewski Michał, bp 86, 193
- Gogolewski Korneliusz, ks. 206
- Gogolewski Tadeusz, ks. 325, 362
- Goldman Bonifacja Halina FSK 217
- Goldszmit Henryk zob. Korczak Janusz
- Goliński Zdzisław, bp 31, 53, 64, 72, 95, 101, 112, 113, 131, 136, 144, 151, 160, 161, 186, 202, 203, 214, 215, 218, 219, 223, 230, 248, 249, 257, 260, 272, 279, 381
- Gołębiowska Miriam (Maria) FSK (właśc. Bronisława Agnieszka Wajngold) 42, 217
- Gołębiowski Piotr, bp 259
- Gołębiowski Stefan („Jan Smutek”) 44
- Gołubiew Antoni 47, 56, 58, 65, 86, 88, 130, 131, 132, 213
- Gomułka Władysław V, VI, 15, 17, 19–24, 28, 34, 53, 63, 171, 193, 194, 196, 214, 219, 224, 241, 278, 282, 298, 299, 303, 305, 306, 349, 361
- Gonin Marius 87
- Goretti Maria, św. 314
- Görring Hermann Wilhelm 124
- Gostomska Jadwiga 32
- Gostomska Maria 32
- Gouveia Teódosio Clemente de, kard. 319
- Goździewicz Hieronim, ks. 15, 19, 22–25, 33, 97, 119, 129, 171, 181, 189, 192, 208, 210, 212, 214–216, 232, 233, 256, 281, 282, 298–301, 312, 315, 319, 335, 342, 363, 364, 378, 379, 383
- Gólczewski Czesław, ks. 139
- Górska Maria Kajetana, s. 195
- Górska, żona Antoniego 64
- Górski Artur 267, 323, 348
- Górski Karol 131, 143
- Górski Konrad 132
- Górski Wiktor, ks. 289
- Grabowska J. 50
- Grabowski Henryk, ks. 309, 396
- Grabowski Mieczysław, ks. 229, 240
- Grabski Jan Władysław 5, 6, 104, 164
- Gracias Valerian, kard. 312, 318, 320
- Gral Witold Henryk Antoni OFMConv 118
- Gramatyka Antoni 7
- Grano Carlo, kard. 341, 347
- Grente Georges-François-Xavier-Marie, kard. 314
- Griffin Bernard William, kard. 51, 370

- Gris Jeanneret Charles-Édouard zob. Le Corbusier
- Grocholski Stanisław 29
- Grochowski Leonard, ks. 188
- Gromyko Andriej 53
- „Grotkiewicz” TW zob. Bukowiński Zygmunt
- Gruca W. 188
- Grucowa, żona W. Grucy 188
- Gruda Stanisław, ks. 70
- Grudowska Boguchwała Aniela CSNI 253
- Gruszczyńska Kazimiera, m. 106
- Grużewski Aleksander, matematyk 63
- Grużewski Aleksander Józef Jerzy, ks. 63
- Gryz Ryszard V, X
- Grzanka Tomasz, ks. 146
- Grzegorzczuk Andrzej 84
- Grzegorzewska Maria 257
- Grzondziel Henryk, bp 249
- Günther Zofia RSCJ 206
- Guryn Cyryl OFMConv 159
- Hagmayer Jerzy 251
- Halecki Oskar 329
- Halka Ledóchowski Franz SVD 345
- Halka-Ledóchowska Julia Maria zob. Ledóchowska Urszula Julia
- Halka-Ledóchowski Mieczysław zob. Ledóchowski Mieczysław
- Hałacińska Józefa Joanna Ewa CSP 84
- Hałagida Igor XII
- Hammar skjöld Dag 332
- Hanelt Franciszek, ks. 293
- Hanke Hugon 211
- Hankiewicz Mirosława 30, 103, 203, 213, 218, 226, 256
- Hartwig Carl 24
- Haze Antoni, ks. 96, 277
- Hebdiżyńska Kazimiera 235
- Henryk I Brodaty, książę wrocławski 348
- Henryk II Pobożny, książę śląski, krakowski i wielkopolski 348
- Herbich Anna 165
- Hermanowicz Stanisław, ks. 176, 277
- Hertz Ryszard, dr 271
- Hirowski Przemysław, dr 150
- Hirschmann Johannes Baptist SJ 136
- „Historyk” TW zob. Micewski Andrzej
- Hitler Adolf 124
- Hlond Antoni (Chlondowski) SDB 89
- Hlond August, kard. 12, 15, 18, 32, 39, 45, 51, 57, 78, 85, 87, 89, 97, 118, 172, 173, 232, 233, 237, 244, 274, 276, 300, 313, 370
- Hofbauer (Dworzak, Dvořák) Klemens Maria, św. 180
- Holas Aleksander 79, 114, 295
- Holzer, urzędnik komunistyczny 162
- Hołda Kazimierz CSsR 106, 238, 255
- Hordaszewska Jozafata Michalina 339
- Horodyński Dominik 306
- Hoys Marie zob. Hye-Hoys Marie
- Hoys, rodzina zob. Hye-Hoys
- Hozjusz Stanisław, kard. 322
- Hrynyk Bazyli Wasyl, ks. XII, 74, 245, 272
- Hryszkiewicz Krystyna 93
- Hubert Jeanne 364
- Huet Stanisław, ks. 162
- Hutin Magdeleine, s. 343
- Hutten-Czapski Emeryk August Wojciech, hr. 329, 339
- Hye-Hoys Marie 364
- Hye-Hoys, rodzina 364
- Inlender Bogusław, ks. 109
- Innocenty II (właśc. Gregorio Paparone lub Papareschi), papież 90
- Iwanicki Aleksander (Antoni Kaliński), ks. 124
- Iwanicki Józef, ks. 64, 90, 187

- Iwaszkiewicz Jarosław 44
 Iwaszkiewicz Wacława Ella z Johannsenów
 FSK 46
 Izdebski Kajetan OSPPE 31
 Izdebski Klemens Adolf OSPPE 90
- Jabłonka Mieczysław, ks. 107, 166, 209, 279
 Jabłonowscy, ród 335
 Jabłońska Bernardyna Maria, bł. 174
 Jabłoński Adam 109
 Jachecki Józef, ks. 205
 Jáchym Franz, abp 379
 Jackowski, organista 279
 Jacukowicz Alfons, ks. 80
 Jadwiga Andegaweńska, królowa 338, 351,
 372
 Jadwiga Śląska, św. 348
 Jakiel Stanisław, bp 170, 259
 Jakimowicz Bolesław MIC 183, 209
 Jakubiec Czesław, ks. 48, 49, 136, 185, 365,
 379, 383
 Jamiolkowska Agnieszka Filomena FSK 217
 Jan XIII (właśc. Episcopus), papież 322, 347
 Jan XXIII (właśc. Angelo Giuseppe Roncalli),
 papież XI, 21, 28, 33, 310, 320, 322, 324,
 335, 340, 342, 345, 346, 349, 353, 366, 370,
 372, 377, 378, 380, 385–387
 Jan Chryzostom (Złotousty), św. 26
 Jan Kazimierz II Waza, król 13, 45, 49
 Jan Paweł II (właśc. Karol Wojtyła), św., papież
 13, 37, 61, 88, 113, 129, 131, 177, 215, 231,
 237, 246, 259, 260, 328, 338, 385
 „Jan Smutek” zob. Gołębiowski Stefan
 Jan z Dukli, św. 350
 Janczewski Stanisław, mec. 134, 181
 Janicka Marytka (Marylka?) 230
 Janicki Andrzej MIC 230, 247
 Janikowska Halina z d. Prewysz-Kwinto 364
- Janikowska Zofia z d. Krajcewicz 364
 Janikowski Lepolod 364
 Janikowski Stanisław Leopold 364
 Jankowski Marian, bp 230
 Jankowski Mieczysław, ks. 51, 97, 158, 166,
 188, 229, 382
 Jannelli Pasquale 300
 Janssens Jean-Baptiste SJ 327
 Janusz Juliusz, ks. 329
 Jarkiewicz Katarzyna VIII
 „Jarosławski” TW zob. Auleytner Wacław
 Jarosz Józef 98, 158
 Jarosz Stanisława z d. Wyszyńska 97, 98, 154,
 226, 235
 Jaroszewicz Jan, bp 18, 47, 84, 133, 259, 264
 Jaroszewicz Piotr 25
 Jaroszevska Wincenta Jadwiga OSBSam 70
 Jarska Natalia X
 Jarzębski Ludwik 303
 Jasiński Walery, ks. 182, 203, 204
 Jasiński Włodzimierz, bp 259
 Jastak Hilary, ks. 10, 72
 Jeanneret-Gris Charles-Édouard zob. Le Cor-
 busier
 Jechalik Maksencja Helena CSSE 97
 Jedwabski Franciszek, bp 77, 118
 Jemioł Korneliusz Stanisław OSPPE IX, 31,
 32, 36, 112, 141, 160, 179, 183, 248, 250,
 272, 298
 Jesse Henryk 160, 203
 Jezierska Emmanuela Irena FSK 93, 95
 Jędrychowski Stefan 306
 Jolanta, bł. zob. Jolenta
 Jolenta, bł. 76
 Jońca Helidona Waleria CSNI 253
 Jop Franciszek, bp 32, 34, 243, 249, 270, 280,
 301, 386
 Jordan, bp 322
 Jorio Alberto di, ks. 318

- Jorlath Mary FMM zob. MacGann Gertrude
 Journet Charles, kard. 96, 213
 Józef, br. 161
 Juan Carlos Burbon (właśc. Juan Carlos I Alfonso Víctor María de Borbón y Borbón-Dos Sicilias; Jan Karol I Burbon), król 339
 Juliusz Cezar 344
 Juliusz II (właśc. Giuliano della Rovere), papież 319
 Jullien André-Damien-Ferdinand, kard. 267, 341, 370
 Jundziłł Krystyna 62
 Jungingen Ulrich von 255
 Jungowie, p. 17
 Jurek, p. 177
 Jurkiewicz Czesław 98, 226
 Jurkiewicz Janina z d. Wyszynska 97, 98, 226, 235
 Juska Ewa (Everildis) Elżbieta SMCB 63
- K z ZHP, p. 64
 K.J. 302, 304
 Kacperski C., przedstawiciel „Tygodnika Powszechnego” 69
 Kaczmarek Czesław, bp 18, 32, 60, 195, 210, 230, 243, 248, 259, 301, 360, 386
 Kaczmarek Lech, bp 280, 384
 Kaczmarek Romana Janina CSSE 37, 242, 307
 Kaczorowski Stefan 87, 195
 Kádár János (właśc. János Csermanek) 54
 Kadzińska Hanna 86
 Kadzińska Katarzyna 86, 180
 Kadziński Roman 86, 250
 Kakowski Aleksander, kard. 49, 50, 97, 180, 189, 190
 Kaleniuk (Kałeniuk) Emilian, ks. 68, 171
 Kaligula 345
 Kalinowski Jerzy 238
 Kalinowski Marian, ks. 35
 Kalinowski Rafał Józef, św. 70, 269, 351
 Kaliński Antoni zob. Iwanicki Aleksander
 Kalkstein Teresa Janina CR 299, 353, 371
 Kalus Józef, ks. 277
 Kałczyński Henryk, ks. 237, 269
 Kałeniuk Emilian zob. Kaleniuk Emilian
 Kałkowski Włodzimierz SJ 236
 Kałwa Piotr, bp 71, 166, 243, 254, 255, 264, 275, 301
 Kamińska Zofia zob. Trzcńska-Kamińska Zofia
 Kamiński Zbigniew, ks. 273
 Kamiński Zygmunt 45
 Kania Tadeusz, ks. 265
 Kapelewski Paweł, ks. 228
 Kapica Janina 67
 Karbasz Jan MIC 121
 Kardyński Antoni, ks. 206–208
 Karłowicz Wacław Nikodem, ks. 229, 234, 242
 Karłowska Maria, bł. 75
 Karp Adam 235
 Karp Aniela z Gizewiczów 235
 Karpiński Mieczysław, ks. 120, 121
 Karwasińska Jadwiga Maria 128
 Kaszyński Ludwik, ks. 204
 Katarzyna ze Sieny, św. 342
 Kaulbersz Tadeusz, ks. 16, 271
 Kawiecki Andrzej 91, 99
 Kawiecki Janusz 91
 Kazimierski Jan, ks. 146
 Kazimierz IV Jagiellończyk, król Polski 258
 Kazimierz Jagiellończyk, św., polski królewicz 258
 Kącki Józef CRL 122
 Kąkol Helena 66
 Kędziora Stefan 248
 Kętrzyński Wojciech 165
 Kiełtyka Stanisław Józef OCist 136, 238, 254

- Kijewski Leon, ks. 199, 296
 Kilian Wincenty SDB 39, 121
 Kindler Maria 230
 Kinecki Sylwester, ks. 205
 Kinga, św. 76
 „Kisiel” zob. Kisielewski Stefan
 Kisielewski Stefan („Kisiel”) 44, 55, 57, 58, 133
 Kisiel-Kisłańska Felicja z Jaxa Bąkowskich 152, 276
 Kisiel-Kisłański Władysław Teodor 152, 276
 Kitliński Antoni, ks. 27, 31, 110, 150, 158, 167, 186, 192, 243, 272, 274, 307, 382
 Kleczyński Henryk, ks. 67
 Kleiner Sighard Karl OCist 136
 Klepacz Michał, bp 9, 32, 34, 44, 50, 59–61, 101, 102, 177, 215, 219–221, 243, 244, 259–261, 264, 301, 336, 385, 386
 Klimowski Gabriel Józef OCD 70
 Kliszko Michał, ks. 14, 31, 47, 64, 72, 88, 111, 134, 137, 150, 172, 176, 181, 229, 231
 Kliszko Zenon 24, 61, 193, 215, 221–223, 303, 386
 Kloc Serafin Wilhelm OH 194
 Kluczyński Wincenty, abp 185
 Kłoniecki Felician, ks. 4, 115, 138, 143, 296
 Kłopotowski Ignacy, ks. 87
 Kłoskowski, ks. 382
 Knapik Waław Tomasz CM 365
 Kobylecki Stanisław, ks. 106, 148, 229
 Kocent Alojzy 199
 Koczorowscy, rodzina 290
 Koczorowski Czesław, ks. 140, 283, 284
 Kokociński Olgierd COr 238
 Kolbe Maksymilian Maria Rajmund OFMConv, św. 46, 326, 327, 336, 343, 351, 363, 368
 Koller Rudolf, ks. 99
 Kołodziejczyk January 258
 Kołodziejski Stefan, ks. 206, 207
 Kołton Piotr, ks. 371
 Kominek Bolesław, kard. 32, 34, 130, 131, 133, 237, 243, 248, 249, 260, 262, 263, 269, 272, 301, 386
 König (Koenig) Franz, kard. 309, 331, 370
 Konopczyńska Maria 179
 Konopczyński Jan, ks. 117
 Konopka Paweł, ks. 91
 Konstancja, bł. 76
 Kopczyńska 48
 Korczak Janusz (właśc. Henryk Goldszmit) 57
 Kornilowicz Władysław, ks. 83, 149, 166, 208, 212, 217, 242, 278, 381
 Kornobis Jan, ks. 63
 Korotyński Henryk 234
 Kosela J., ks. 231
 Kosiak Paweł Marian OSPPE IX, 31
 Kosiba Adam 29
 Kossak Zofia zob. Kossak-Szatkowska Zofia
 Kossakowski Jan, dr 266
 Kossakowski Marceli, ks. 182
 Kossak-Szatkowska 5, 104, 164
 Kossak-Szczucka Zofia zob. Kossak-Szatkowska Zofia
 Kossowski, organista 279
 Kostka Stanisław, św. 334
 Kośnik Stefan Jerzy, ks. 66, 187, 191, 192
 Kotarbiński Tadeusz 302
 Kotlarczyk Mieczysław 61, 131, 133
 Kotowski Stanisław, ks. 72, 88, 102, 109, 129, 147, 235, 299–301, 308, 311, 322, 363–365, 379
 Kotyński Leon, ks. 16
 Kowalewicz Hipolit, ks. 204
 Kowalewski Marian, ks. 118
 Kowalska Faustyna Helena, św. 270, 326, 328, 330, 352, 356, 386

- Kowalski Kazimierz Józef, bp 9
 Kowalski Stanisław, ks. 61, 156
 Kowalski Zygmunt, ks. 105, 155
 Koziński Jan, ks. 291, 292
 Kozłowscy, małżeństwo 191
 Kozłowski Józef, ks. 348
 Kozłowski Tadeusz, ks. 91, 110
 Koźbiał Izydor Henryk OFMConv 152
 Koźmiński Honorat, bł. 49, 69, 70, 75, 106, 108, 145, 156, 228, 253, 265, 383
 Krajewska, siostra Stanisławy Gardeckiej 157
 Krajewski, inż. 157
 Krasicka Irena 109
 Krasiński Zygmunt 122, 206
 Krasnowolska Ewa zob. Orlikowska-Krasnowolska Ewa
 Krasnowolski Jerzy 148
 Kraszewski Zbigniew Józef, bp 110, 235, 245
 Krauze Teofil Adam OSPPE 71, 163, 190, 229
 Krawczyk Tomasz, ks. 277
 Krąpiec Mieczysław Albert Maria OP 48
 Kropaczek Celestyna CSSF 261
 Kruczkowska Edyta Salomea Wanda CSSE 37, 44, 45, 71, 371
 Kruczkowski Leon 44
 Kruk Konstanty, ks. 148
 Krupecka Małgorzata VIII, X, XIII
 „Krwawa Luna” zob. Brystiger Julia
 Krystyna, s. 343
 Kryszewski Jan, ks. 232
 Krzysztoń Jerzy 306
 Krzywicki Michał, ks. 177, 385
 Kubiak Stanisław Andrzej CFCI, br. 18
 Kubiak Zygmunt 235
 Kubica Jacek SVD 84, 106, 181
 Kubicki Marian Aleksander 44
 Kubina Teodor, bp 128
 Kucharska Maria Aleksandra (Maria) CSSF 323, 348
 Kuczka Franciszek CM 262
 Kuczyński 303
 Kuczyński Jan, ks. 295
 Kuć Stefan, ks. 163
 Kujawska Magdalena Franciszka USJK 338
 Kukołowicz Romuald 237
 Kukołowicz Teresa 237
 Kulawik Bolesław, ks. 191
 Kulczycki Władysław, ks. 13, 178, 211, 225–227, 385, 386
 Kulczyński Stanisław 211, 216
 Kulesza Władysław, ks. 229, 247
 Kulikowski Czesław, ks. 52, 72, 127
 Kumor Bolesław, ks. 6
 Kuncewicz Jozafat Jan, św.
 Kupczyk Jan Nepomucen, ks. 335
 Kupraszwili, stalinowska urzędniczka 42
 Kupska Oleńka 89
 Kupski Al. 89, 277
 Kur Stanisław, ks. 136
 Kurdybanowski Stanisław ks. 63
 Kuroczycka Władysława CSFA 107
 Kurowski Tadeusz, ks. 177
 Kurowski Wacław, ks. 134, 135
 Kurpisz Angela Wanda OSU 113
 Kuryluk Karol 23
 Kurzyna Mieczysław („Lipiński”) 142
 Kuszell Jadwiga VIII, 141, 177, 179, 203
 Kuszell Janina VIII, 141, 177, 179, 203
 Küttner Mathildis Ida CSSE 371
 Kwasigroch Roman zob. Mieliński Roman
 Kwaśny Kazimierz Marcel, ks. 118
 Kwiatkowska Ludwika Agnieszka BDNP 192
 Kwiatkowski Michał Franciszek 164
 Kwiatkowski Stefan, ks. 39
 Kwiatkowski Wincenty, ks. 50, 90, 103, 179, 185, 191, 209, 301
 Kwiatkowski Władysław, ks. 16, 272
 Kwolek Jan, ks. 170

- La Pira Giorgio 310, 378, 379
- La Velle Malcolm CP 69, 329
- Lagodzińska Adela zob. Łagodzińska Adela
- Lagosz Kazimierz, ks. 178, 317, 386
- Lanckorońska Karolina Maria Adelajda Franciszka 377
- Landkocz Augustyn Antoni OH 384
- Landy Teresa Zofia FSK 83, 93, 94, 217, 242, 278, 381
- Langman Jerzy, ks. 334
- Larraín Errazuriz Manuel, ks. 315
- Larraona Arcadio María Saralegui CMF, kard. 343
- Lasoń Feliks SJ 326, 359, 361, 371
- Lasoń Maria Bogusława Zofia CSSF 261
- Lasota, dyrektor w UdsW 47, 105
- Lasota Eligiusz 305
- Laubitz Antoni, bp 114
- Laudi, mons. 316, 323, 334, 358
- Lauri Lorenzo, kard. 371
- Le Corbusier (właśc. Charles-Édouard Jeanneret-Gris) 81
- Lech Jan 187, 195, 272, 298, 300
- Lechoń Jan (właśc. Lech Serafinowicz) 94, 235
- Ledóchowscy, rodzina 60
- Ledóchowska Józefa Maria-Immaculata USJK 342
- Ledóchowska Maria Teresa, bł. 324, 368
- Ledóchowska Urszula Izabela USJK 60, 183, 265, 333, 346, 358
- Ledóchowska Urszula Julia (właśc. Julia Maria Halka-Ledóchowska), św. 32, 183, 324, 333, 345, 358, 368
- Ledóchowski Antoni 60, 265, 345
- Ledóchowski Ignacy 342
- Ledóchowski Mieczysław, brat Antoniego 60, 265
- Ledóchowski Mieczysław, syn Antoniego 60, 265
- Ledóchowski (właśc. Halka-Ledóchowski) Mieczysław, kard. 60, 78, 86, 197, 265
- Legatowicz Aleksander 303
- Léger Paul-Émile, kard. 315, 318, 320, 321, 325, 326, 345, 369, 376
- Len Roman Rafał SAC, ks. 5, 6, 37, 44, 47, 71, 77, 88, 104, 142, 181
- Leon XIII (właśc. Gioacchino Vincenzo Raffaele Luigi Pecci), papież 87, 199
- Lepicard Francine SM 365, 367
- Lercaro Giacomo, kard. 316, 320, 369, 376
- Leszczyński, dyrektor 162, 179
- Leśniewski Apolinary, ks. 76
- Lewandowski Michał, ks. 279
- Lewandowski, majster 8
- Lewkowicz Wojciech, ks. 166
- Licki Jerzy 109, 111, 211, 231, 232, 233, 235, 381
- Liebert Jerzy 42
- Lierde Petrus Canisius Jean van, bp 357
- Lievin (Liévin) Germain CSsR 333
- „Lipiński” zob. Kurzyna Mieczysław
- Lipiński Edward, ks. 35, 71
- Lipiński Wacław, ks. 147, 188
- Lipiński Władysław, ks. 158
- Lisi Riccardo Galeazzi 312, 314
- Lisowski Jan, ks. 362
- Litauer Stefan 210
- Llano Francisco Gómez de 315
- Loga-Sowiński Ignacy 306
- Loloi, wiceminister 55
- Longchamps de Bérier Franciszek 66
- Lorek Jan Kanty, bp 33
- Lossow Joanna Halina FSK 93, 95
- Lubowiecki Edward, ks. 200, 339–341
- Ludwika Maria Gonzaga, królowa 13, 49
- Luft Andrzej, ks. 195
- Luft Stanisław Leon, dr 112
- „Luna” zob. Brystiger Julia

- Łabędź Alojzy Józef SSP 361
- Łach Stanisław, ks. 51, 185
- Ładysław (Władysław) z Gielniowa, bł. 278, 350
- Łagodzińska (Łagodzinska) Adela 332
- Łapot Józef, ks. 122
- Łatka Rafał V
- Łączka (Łączkówna) Adela Maria OSU X, 187, 381
- Łączny Leonard 8, 139
- Łomnicki Jeremiasz Jan OSBM 339
- Łopatecki Edward MIC 92
- Łoziński Zygmunt, bp 257, 274, 360
- Łubieński Konstanty 253
- Łuczyński Tarsycjusz Stanisław OSPPE 256
- Łukomski Stanisław, bp 276
- Łuszczki Łucjan Wojciech OFM 350
- Łysik Władysław MIC 326, 357
- MacGann Gertrude 364
- Macharski Franciszek, kard. 246
- Maciaszczak Jadwiga zob. Żołnierkiewicz-Maciaszczak Jadwiga
- Maciejak Stanisław 12, 21, 97, 135, 170, 220, 248, 290, 383
- Maciocha Wacław, ks. 139
- Maćkiewicz Karolina Helena Teresa BDNP 192
- Maćkowiak Sadok Wacław OP 338
- Majcher Edward, ks. 243
- Majchrzak Czesław, ks. 198
- Majchrzak Tadeusz, ks. 268
- Majchrzycki Jan, ks. 243
- Majdański Kazimierz Jan, abp VIII, 27, 31, 52, 65, 72, 106, 112, 113, 186, 249, 254, 272, 333
- Majewski Wacław, bp 17, 34, 52, 81, 92, 99, 107, 138, 165, 197, 233, 274, 281, 300, 303, 308, 380
- Majka Józef, ks. 186, 232
- Makarczyk Zbigniew 219, 236, 264
- Makowska Rufina Aniela Elżbieta CSDB 75
- Makowski Jan, ks. 166
- Makryna, św. 350
- Malachiasz 336
- Malczewski Jacek 7
- Malej Witold, ks. 58, 88, 337
- Malewski Alojzy SDB 62
- Malinowska Lidia Maria CSFN 108, 341
- Malinowski Wincenty, ks. 37–39, 64, 158, 242, 273, 382
- Małaczyński Franciszek Stanisław OSB 69
- Małcużyński Karol 49
- Małcużyński Witold 49
- Małgorzata Węgierska, św. 76
- Manteuffel-Szoege Ludwik 101
- Manthey Franciszek, ks. 276
- Manthey Jan, ks. 276, 329, 378
- Marchel Witold, ks. 343, 344
- Marchetti Selvaggiani Francesco, kard. 358
- Marchewka Antoni, ks. 86, 151, 165, 203
- Marcinkowski Władysław 197
- Marciszewski Witold, ks. 254, 274
- Marcucci Enzo 374
- Marecki Józef V
- Margiciok Maria Genezja SMI 356
- Maria della Pantecoste Maria FMM zob. D'Amelio Maria 364
- „Maria Garnysz” zob. Morawska Anna
- Maria Kazimiera d'Arquien, królowa 59
- Maria Teresasofia FMM zob. Simo Pilar
- Marie de Notre Dame de Dèols zob. Hubert Jeanne
- Marie de St. Roch FMM zob. Montravel Anne Marie de
- Marillac Ludwika de, św. 49
- Marinelli Immacolata Renata CSFN 349
- Maritain Jacques 83, 96

- Maritain Raissa 83
 Markiewicz, dr 351
 Marks Karol 20
 Marmaggi Francesco, kard. 371
 Martin Marie de Saint Jean OSU 225
 Marulewski Maksymilian 199
 Marylski Antoni, ks. 93, 226, 235, 278, 300
 Marylski Antoni hr., ojciec Antoniego 93
 „Marzenka” zob. Sierpińska Marta Krystyna
 Marzyński Stanisław 14, 47, 48, 85, 105, 134, 147, 152, 154, 179, 191, 194, 233, 244
 Masella Benedetto Aloisi, kard. 314, 369
 Masella Gaetano Aloisi, kard. 314
 Massalska Jolanta z d. Manteuffel 110, 149
 Massalski Jan, ks. 174, 175
 Maśliński Antoni 341
 Maśliński Stanisław, ks. 262, 263
 Mateja Cecylia SMI 356
 Matejko Aleksander Jan 303
 Matejko Jan 7
 Matejko Piotr 303
 Matyśkiewicz Feliks OMI 40
 Maurault Olivier PSS 49
 Mazierski Stanisław, ks. 87
 Mazur Franciszek 196
 Mazur Wawrzyniec, ks. 46
 Mazurkiewicz Józef 275
 Mączyński Franciszek, ks. 35, 45, 128, 172, 177, 215, 280, 313, 314, 317, 325, 330–332, 332, 342, 344, 345, 347, 352, 353, 356, 359, 360, 362–365, 368, 377, 378
 Mąkosza, nauczyciel 207
 Mecheda Jan, ks. 146, 147
 Mehoffer Józef 7
 Melczewski, organista 286
 Mencil Leon, ks. 140
 Mendinger Zofia 67
 Michiels Gommar Józef OFMCap 268, 275, 281
 Mereżkowski (Mierieżkowski) Dmitrij 172
 Merici Aniela, św. 63
 Merta Jan SDB 162
 Metelski Kornel, ks. 159
 Meyer, dr medycyny 110
 Meyer Wanda 37, 53
 Meysztowicz Walerian, ks. 276, 311, 317, 328, 329, 355, 356, 377, 378
 Mędlewski Nikodem Edwin, ks. 118
 Micara Clemente, kard. 341
 Micewski Andrzej (TW „Michalski”, „Historyk”) 306
 Michalak Antoni 247
 Michalczyk Stefan CR 379
 Michalska Alojza Adolfina CSA 185
 Michalska Janina 30, 89, 94, 122
 „Michalski” TW zob. Micewski Andrzej
 Michalski Jan, bp 7, 8, 77, 79, 114, 116, 159, 198, 206, 281, 297
 Michalski Józef, ks. 15, 16, 18, 74, 103, 242
 Michalski Kazimierz, ks. 16
 Michalski Stanisław, ks. 203
 Mickiewicz Adam 248
 Miech Czesław 198, 199
 Miech Kazimiera z d. Strehl 198
 Miechowie, rodzina 198
 Mielński Roman, ks. 39, 82, 118, 141, 264
 Mieszko I, książę 206
 Miętek Czesław, ks. 50, 194
 Migone Bartolomeo 311
 Mikiewicz Rozariana Jadwiga OP 143
 Mikołaj V (właśc. Tommaso Parentucelli), papież 327
 Milanowska, p. 134
 Milik Karol, ks. 16, 74
 Mimmi Marcello, kard. 352
 Mindszenty József (właśc. József Pehm), kard. 314, 315, 317, 349
 Minganzini, lekarz 315

- Mirewicz Jerzy SJ 71, 172, 313, 340, 346, 360, 364, 372
- Mirochna Mieczysław Maria Antoni OFMConv 46, 47
- Miszewski Józef, ks. 163
- Mix John CR 328, 331, 355, 359, 362, 378, 384
- Mix Roswitha SMI 356
- Mizgalski Gerard, ks. 74
- Miziołek Władysław, bp 48, 87, 99, 104, 114, 115, 134, 171, 191, 194, 208, 226, 232, 253, 267, 274, 383, 387
- Młynarski EC, br. 249
- Modzelewski Jerzy, bp 12, 35, 45, 52, 72, 99, 106, 107, 162, 188, 210, 233, 239, 268, 272, 274, 275, 303, 308, 360, 380
- Mokrzycki Jan, ks. 32
- Mołęda Celina Janina CSCI 108
- Monnet Jean 55, 338
- Montà Alfonso Maria OSM 339
- Montini Giovanni Battista zob. Paweł VI
- Montravel Anne Marie de 364
- Mooney Edward Aloysius, kard. 314, 317, 318
- Morawska Anna z d. Żelazny („Maria Garnysz”) 306
- Morawska Inocenta Kazimiera CSNI 253
- Morawska Zofia 242
- Morawska Zula zob. Morawska Zofia
- Morawski Jerzy 303, 306
- Morawski Krzysztof (TW „Anna”, „Jarosławski”) 163
- Morawski Stanisław 213
- Morawski Stefan 303
- Mosconi Natale, abp 310
- Moskwa Jacek 242
- Mościcki Aleksander, bp 35, 128
- Motyka Lucjan 44
- Motylewski Janusz, ks. 334, 340
- Moses Bonardi OH 384
- Mugello Guido di Pietro da zob. Fra Angelico
- Murawski Antoni OMI 40
- Murawski Wacław, ks. 43, 97
- Murphy Daniel CSSp 326
- Musiał Adam, ks. 287, 288
- Musiał Annuntiata Stanisława SMCB 63
- Musiał Antoni, ks. 200
- Mycielska Helena zob. Dembińska Maria Elżbieta Helena
- Mystkowski Stanisław, ks. 50, 97, 197, 243, 300, 380
- Myszkowscy, rodzina 165
- Myszkowska Janina z d. Kazimirska 165
- Myszkowski Julian Antoni 165
- N. Claudia, z Ferrary 310
- Najmoła Helena Małgorzata 84
- Najmoła Henryka Antonina CSP 84
- Napierała Melchiora Irena CSSE 154
- Napoleon Bonaparte 335
- Narloch Adam OFMConv 76, 119
- Naruszewicz Czesław, ks. 358
- Naruszewicz Piotr, ks. 358, 360, 364, 372, 377, 378, 386
- Nasalli Rocca di Corneliano Mario, kard. 353
- Nassalski Antoni Olgierd MIC 92, 99, 103, 158, 162, 191, 229
- Nehring Symplicyta CSSF 261
- Nehru Jawaharlal 164
- Neri Filip, św. 35, 238
- Nicolini Giuseppe Placido Maria, bp 366
- Nieciecki Witold MIC 92
- Niedziela Alojzy CM 70, 135, 236
- Niedzielak Stefan, ks. 149
- Niemira Karol, bp 51, 225, 232, 236, 300
- Niestorowicz Alfonsa CSSF 261
- Niezabytowska Immaculata CSIC 62
- Noots Hubertus Albert OPraem 357
- Norwid Cyprian Kamil 314
- Nosowski Jerzy, ks. 185

- Nowacki Henryk, ks. 157
- Nowacki Józef, ks. 39, 74, 77
- Nowaczek Stefan 169
- Nowaczkowa, żona Stefana Nowaczka 169
- Nowak Aleksander CFCI, br. 18
- Nowak Jan, ks. 31
- Nowak Józef SJ 148
- Nowak Ludwik Franciszek OSPPE 90, 95, 150, 160, 193, 214, 218, 248, 250, 373, 380
- Nowicki Andrzej 302
- Nowicki Edmund, bp 9, 10, 11, 133, 259, 280
- Nowicki Henryk zob. Zawieyski Jerzy
- Nowicki Paweł, ks. 268
- Nowotko Tadeusz, ks. 187
- Nowowiejski Feliks 122
- O'Hara John Francis, kard. 370
- Obertyński Zdzisław, ks. 6, 345
- Ochab Edward X, 24, 306
- Ogulewicz Zofia 165
- „Ojciec Paweł” zob. Warszawski Józef SJ
- Okońscy, rodzina 14
- Okońska Jadwiga z d. Korszonowska 14, 37, 69, 128
- Okońska Maria 7, 27, 30, 37, 44, 64, 65, 72, 89, 90, 94, 100, 104, 122, 129, 173, 177, 203, 226, 230, 256–258
- Okoński Włodzimierz MIC 37, 247
- Olaszek Jan X
- Olechnik Stanisław, ks. 235
- Oleś Marian, abp 363
- Olivotti Giuseppe, bp 310
- Olkiewicz Roman 41, 296
- Olszamowska-Skowrońska Zofia 52
- Olszański Tadeusz CM 201, 267
- Olszewski Franciszek, ks. 210, 268
- Olszewski Jan 237
- Olszewski Witold (TW „Wysoki”) 328
- Ometz M. 238
- „Orkan” zob. Skowera Władysław
- Orlikowska-Krasnowolska Ewa 148
- Orliński Michał 158
- Orłowski Stanisław T. 266
- Orzelska Elżbieta 288
- Orzelski Jan 288
- Orzeł Ludwik, ks. 108
- Osiński Henryk, ks. 146
- Oskierko D. 150
- Osmólski Wiesław, ks. 240
- Ossowska Maria 303
- Ossowski Stefan 302, 303
- Ostrowski Jan, ks. 127
- Ostrowski W., ks. 371
- Ottaviani Alfredo, kard. 352
- Owczarek Stanisław, ks. 16
- Ozimowski Eugeniusz Antoni, dr 36
- Pacelli Carlo, syn Francesca 329
- Pacelli Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli zob. Pius XII
- Pacelli Filippo 339
- Pacelli Francesco 329
- Pacelli Francesco, syn Marcantonio 339
- Pacelli Gabriella Ricci z d. Ricci Bartolini 339
- Pacelli Giulio, syn Francesca 329, 339
- Pacelli Giuseppe, syn Francesca 329
- Pacelli Marcantonio, syn Francesca 329, 339
- Pacelli Orsola 339
- Pacelli Piera zd. Bombrini 339
- Pacelli, oficer Gwardii Szwajcarskiej 318
- Paciorkowski Ryszard, ks. 231
- Pacyna Józef, ks. 41, 79, 116, 118, 119, 143, 200, 237
- Padacz Władysław, ks. 8, 23, 29, 46, 68, 83, 113, 115, 121, 126, 129, 152–154, 165, 171, 173, 177, 186–188, 192, 211, 235, 238, 239, 248, 254, 264, 269, 274, 279, 280, 298, 300,

- 301, 303, 312, 329, 331, 335, 339, 342,
363–365, 369, 379, 383
- Paderewska-Chrościcka Emilia, dr 8, 110, 149
- Pajewska M. 91
- Palewodziński Edmund, ks. 4, 6, 7, 42, 76,
118, 144, 159, 297
- Paliński Henryk, ks. zob. Paluch Henryk
- Paluch Henryk 381
- Panek Marian, ks. 187
- Papareschi Gregorio zob. Innocenty II
- Paparone Gregorio zob. Innocenty II
- Papczyński Stanisław Jan, św. 326
- Papée Kazimierz 313, 317, 330, 338, 347, 362,
373, 377
- Parafiński Seweryn OFMConv 159
- Parentucelli Tommaso zob. Mikołaj V
- Pastuszka Józef, ks. 114, 115, 158, 264, 275
- Paweł VI (właśc. Giovanni Battista Montini)
316, 370, 371, 375
- Pawlik Jerzy, ks. 59, 131, 160
- Pawlik Rozalia Jadwiga, s. 136
- Pawłowski Antoni, bp 31, 44, 81, 119, 120,
150, 151, 198, 200, 249, 260, 272, 279
- Pawski Jerzy, ks. 69, 70, 91, 172, 188, 277,
306, 332
- Pazdro Michalina 157, 307
- Pazdro, mąż Michaliny 307
- Pągowski Bronisław, ks. 61, 173
- Pecci Gioacchino Vincenzo Raphaelo Luigi
zob. Leon XIII
- Pehm József zob. Mindszenty József
- Pelczar Józef Sebastian, św. 35
- Pelz Bogdan, ks. 263
- Penca, ks. 349
- Penconek Maria Agnieszka Bronisława CSSF
267
- Penkała Jan, ks. 47, 88, 105, 154, 184, 186,
192, 233, 237, 272
- Pensa Carlo Maria FDP 334
- Perz Aleksander MIC 92
- Peszowski Zdzisław, ks. 182, 204, 206
- Petrażycki Leon 109
- Peyrefitte Roger 164
- Pękala Karol, bp 27–29, 34, 51, 59–64, 102,
168, 169, 224, 228, 230, 358, 385
- Piacitelli, dr 311
- Piasecki Bohdan 251
- Piasecki Bolesław 5, 6, 69, 142, 194, 251, 303,
306, 352, 353, 382
- Piasecki Stanisław CM 166
- Piątkowska Małgorzata CSFN 63
- Pieńkowska Barbara z d. Kowerska 137
- Pieńkowska J. 48
- Pieńkowski Władysław 85, 137
- Pieri Francesco, bp 342
- Pietrzak Włodzimierz 5, 47, 306
- Pigłowska Blanka Zofia RM 46
- Piller Maria AI 63
- Pinkowski Zygmunt, ks. 202
- Pińciurek Marcin, ks. 37
- Pionnier Zygmunt 386
- Piotrowski Czesław, ks. 118
- Piotrowski Stanisław, ks. 38, 50, 53, 81, 104,
107, 111, 179, 192, 210, 224, 237, 239, 243,
253, 268, 269, 272, 303, 308, 380
- Piotrowski Stefan, ks. 23, 27, 29, 31, 158, 228,
236, 280, 347, 353
- Piwożyński Marian CSsR 68, 132, 197, 255
- Pius VII (właśc. Gregorio Luigi Barnaba Chia-
ramonti), papież 335
- Pius IX (właśc. Giovanni Maria Mastai Ferret-
ti), bł., papież 33, 60, 188, 335
- Pius X (właśc. Giuseppe Melchiorre Sarto),
św., papież 166, 357
- Pius XI (właśc. Ambrogio Damiano Achille
Ratti), papież 152
- Pius XII (właśc. Eugenio Maria Giuseppe Gio-
vanni Pacelli), papież XI, 18, 45, 51, 63,

- 87, 159, 164, 166, 270, 276, 295, 297, 300, 301, 312–314, 317, 318, 327, 329, 334, 336, 345, 353, 354, 374, 375, 386
- Piowar Stanisław, ks. 29, 45, 234
- Pizzardo Giuseppe, kard. 281, 311, 312, 314, 320, 331, 351, 362
- Pla y Deniel Enrique, kard. 319, 320
- Plater-Syberg (Zyberk) Eugeniusz, ks. 335
- Pluta Wilhelm, bp 215, 231, 262, 263, 385
- Pławska Irena 195
- Pławski Lucjan 195
- Płoszyński Stanisław, ks. 79, 117
- Pocci, honorowy członek rodziny papieskiej 335
- Poggi Aldo Cipriano SSP 341
- Poggi Luigi, kard. 21, 28, 311, 321, 330, 344, 346, 347, 352, 365, 368, 372, 378
- Pokorska Helena SMI 356
- Pokrzywnicka Irena 76
- Półczyński Kazimierz CR 379
- Pomin Tadeusz, ks. 293
- Ponganis Simon, ks. 17
- Popek Alfons, ks. 252
- Popiel (Chościak-Popiel) Franciszka Antonina USJK 62, 63, 183, 237, 271, 333, 338, 342
- Popiel Karol Michał 164
- Popiel Krystyna 96, 304
- Porębski Antoni, ks. 170
- Porębski Stanisław, ks. 170
- Porębski Władysław, ks. 170
- Posadzy Ignacy TChr 118, 200, 263, 348
- Potocka Teresa Ewa z Sułkowskich, hr. 270
- Półchłopek Jakub OFMConv 170
- Prendowska Aniela CSSF 261, 267
- Prešeren (Preszeren) Anton SJ, o. 327, 364
- Prévost André Jules César, kard. 323
- Prószyński Zygmunt 61
- Pruś Stefan SDB 134
- Przetacznik Czesław, ks. 241
- Przyborowska Anna Maria z d. Wyszyńska 22, 98, 103
- Przybylska Renata XIV
- Przybylski Bernard Ludwik OP 60, 84, 93, 129, 183, 238, 252, 383
- Przybył Jolenta Marianna CSSE 225, 371
- Przyczyna Wiesław, ks. XIV
- Puszkarski Paweł Piotr OSBM 151, 272, 333
- Quoirez Françoise zob. Sagan Françoise
- Raczyński Kajetan Karol OSPPE 90, 261
- Radomska Bolesława Maria, m. 253
- Radwański, dr 87
- Radziejowski Michał, kard. 125
- Radziszewski Franciszek, ks. 195
- Radziszewski Idzi, ks. 119
- Rafael (właśc. Raffaello Santi; Raffaello Sanzio) 319
- Ragonesi Remigio, abp 350
- Raiter Henryk, ks. 7, 38, 39, 41, 42, 80, 116–118, 121, 142, 159, 197, 200, 243, 263, 294, 297, 298
- Rakowski Mieczysław 233
- Rapacki Adam 53, 306
- Ratajczak Piotr, ks. 31
- Ratti Ambrogio Damiano Achille zob. Pius XI
- Rechowicz Marian Józef, ks. 36, 164, 238, 254, 255, 264, 277, 384
- Reczek Eugeniusz SJ 276, 277, 340, 343, 347, 377
- Redekyowa Margita, dr 350
- Reiter Henryk, ks. zob. Raiter Henryk
- Rej, komunista 303
- Rembacz Kazimierz, ks. 31, 41
- Ricciardi Antonio Maria OFMConv 327
- Richaud Paul-Marie-André, kard. 371
- Rime Paolo MSFS 357

- Ripecki Myrosław (Ripeckij), ks. 151
- Robakowska Natalia 170
- Roberti Francesco, kard. 348, 371
- Rochacki Romuald 109
- Rodak Mieczysław SDB 167
- Roesler Kazimierz, ks. 142, 159
- Roey Joseph-Ernest van, kard. 314
- Rokita Stanisław SDB 126, 280
- Romaniuk Kazimierz, bp 333
- Romaniuk Tadeusz, ks. 51
- Romanowska Teresa 100
- Romeo, rodzina 310
- Romer Tadeusz Ludwik 55
- Roncalli Angelo Giuseppe zob. Jan XXIII
- Rosiński August Bogusław OFMConv 40, 152, 232
- Rosiński Konstanty zob. Kruk Konstanty
- Roslan Władysław, ks. 62
- Rospond Stanisław, bp 27, 30, 350
- Rossi Giovanni, ks. 366
- Rostworowski Mikołaj (Nik) 251
- Rostworowski Piotr Wojciech Jan OSB, EC 67, 209
- Roszek Kazimierz, ks. 245
- Roszkowski Wojciech V
- Rotow Mikołaj, abp 33
- Rovere Giuliano della zob. Juliusz II
- Rowińska Jadwiga, dr 125
- Rowiński Władysław, dr 125
- Roy Maurice, kard. 49
- Rozdrażewski Hieronim, bp 11
- Roziers Étienne Burin des 300
- Rólski Czesław, ks. 78, 118
- Różalska Jolanta Lucyna, m. 136
- Różewicz Tadeusz, ks. 38, 141
- Rubin Władysław, kard. 341, 377
- Ruffini Ernesto, kard. 320
- Rupp Jean-Édouard-Lucien, abp 328
- Rusek Jadwiga 382
- Rusin Kazimierz zob. Rusinek Kazimierz
- Rusinek Kazimierz 13, 44
- Ruszczyc Henryk 51, 99
- Rutkowska Zofia 213, 278
- Rutkowski Jerzy Maciej, dr 271
- Rybczyk Józef, ks. 71
- Rybka Stanisław, ks. 255
- Rychłowski Bruno SDB 344
- Rydzewski Czesław, ks. 191
- Rydzio Jan 141, 144, 203
- Rylska Teresa z d. Sokołowska 134
- „Rzewuski” zob. Urbański Franciszek
- Rzewska Irena 87
- Sagan Françoise (właśc. Françoise Quoirez) 81
- Salach Gertruda Maria WNO 265
- Salawa Aniela, bł. 351
- Salezy Franciszek, św. 13, 126, 357, 364
- Samkowski Zygmunt, ks. 228
- Samorè Antonio, kard. 21, 27, 28, 321, 341, 346, 347, 372
- Sanicka, inż. 118
- Santi Raffaello zob. Rafael
- Santorski Andrzej, ks. 166
- Sanzio Raffaello zob. Rafael
- Sapieha Adam Stefan, kard. 13, 34, 55, 177
- Sarto Giuseppe Melchiorre zob. Pius X
- Sawicki Marian, ks. 206
- Sawicki Witold 67, 143, 172, 238
- Schioppe, ks. 352
- Schletz Alfons Franciszek CM 6, 162, 384
- Schmidt Brunon, ks. 140, 294
- Schneider Jan, ks. 74
- Schuman Robert 55, 338
- Schütte Johann SVD 326
- Schweiger Peter CMF 367
- Semkowski Ludwik SJ, o. 45, 71, 107
- Semrau Tadeusz, ks. 285, 286
- Serafinowicz Lech zob. Lechoń Jan

- Serafinowicz Zygmunt 51, 94, 242
 Sheen Fulton (Peter) John, abp 185
 Sidelko Stanisław SCJ 185
 Siedliska Franciszka, bł. 52
 Siedziako Michał V
 Sielecki Cyryl, ks. 339
 Siemieńska Róża 128, 331, 343, 353, 377
 Sieniewicz Konrad 347
 Sieniewicz Franciszek, dr 175
 Sieniewicz Henryk 103, 135
 Sierpińscy, małżeństwo 168
 Sierpińska Marta Krystyna („Marzenka”) 165, 168
 Sierpiński Edward 165
 Siestrzeńcewicz Stanisław Bohusz, abp 86
 Sikora Władysław Andrzej, ks. 366, 367, 372
 Silva Santiago Alfredo, abp 316
 Simo Pilar 364
 Siri Giuseppe, kard. 320, 321
 Sitkowski Tadeusz Teofil, ks. 12, 68, 89, 96, 97, 106, 154, 167, 168, 182, 188, 221, 225, 231, 238, 239, 247, 269, 279, 280, 382, 383
 Sitkowski Wacław Stanisław, dr 71, 271
 Siwa Roman, ks. 294
 Siwa Walenty CFCI 161
 Siwek Władysław Wincenty SJ 7
 Skąpska Maria z Budnickich 300
 Skąpski Bohdan Józef X, 13, 36, 44, 52, 65, 88, 130, 131, 137, 144, 145, 154, 173, 179, 188, 196, 203, 214, 218, 219, 230, 233, 243, 246, 256–258, 261, 265, 300, 301, 307
 Skierski Kazimierz Zenon 164
 Skoniecki Czesław 208
 Skonieczny Mieczysław, ks. 73, 263
 Skorodecka Stefania z d. Czarnecka 169
 Skorodecki Adolf 169
 Skorodecki Stanisław, ks. 25, 51, 169, 227, 384
 Skoryna Jerzy 370
 Skowera Marianna 73
 Skowera Władysław („Orkan”) 73
 Skowroński, z Warszawy 380
 Skowroński Edward, ks. 292
 Skowyrza Kazimierz CM 135
 Skrzyszewski Stanisław, ks. 101, 264
 Skubalski, inż. 151
 Skutans (Szkutans, Škutans) Stanisław MIC 357
 Skwarczyńska Stefania 251
 Skwarczyński Paweł 29
 Slattery William CM 365, 367
 Slipyj Josyf, kard. 151
 Sławiński Edward, ks. 247
 Słomiński Flawian OFMConv 277, 353
 Słomkowski Antoni, ks. 64, 133, 135, 243, 244, 297
 Słonimski Antoni 235
 Smel Irena 235
 Smith Leo Richard, bp 375
 Smoleń Władysław, ks. 232
 Smyczyk Józef TCh 277
 Smyrski Władysław, ks. 163
 Sobalkowski Szczepan, bp 18, 33, 34
 Sobański Wacław 86, 137, 165
 Sobczak Stanisław, ks. 41, 91
 Sobieski Wacław Tomasz OFMConv 159
 Sojka, ks. 162
 Sokołowska Teresa zob. Rylska Teresa
 Sokołowska Zofia 185
 Sokół Franciszek, ks. 366
 Sokół Scholastyka Berchmansa CSSBVM 49
 Solarz Ignacy 57, 58
 Sołtan Jerzy 81, 186
 Sopoćko Michał, bł., ks. 330, 352
 Sosnowski Adam zob. Schletz Alfons Franciszek
 Sosnowski Benignus Jan OFMCap 272
 Sotkiewicz B., organista i zakrystianin w Żychlinie 190

- Soubirous Bernadette, św. 33
- Sowiński Ignacy zob. Loga-Sowiński Ignacy
- Spasowski Romuald 28
- Spellman Francis Joseph, kard. 28, 311, 317, 321
- Spellucci Chrysologus Joseph SDS 356, 360
- Splett Karol Maria, bp XI, 336, 347, 360
- Sprusiński Stanisław, ks. 184, 229, 247, 253, 280
- Sroczyńska Kalina z d. Mataszewska 98
- Sroczyńska Maria z Szadurskich 25
- Stablewski Florian, abp 76, 78
- Staczyńska Bożena Janina CSFN 246, 349, 375, 377
- Stalica Wiktor Maria Władysław EC 209
- Stalin Józef (właśc. Iosif Dżugaszwili) 53, 55, 88
- Staniaszko Ignacy, ks. 196
- Stanisław ze Szczepanowa, św., bp 143
- Stanisław, ks. 97
- Stanisław CFCI, br. 21
- Staniszewski Władysław 51
- Stankowicz Bronisława CSA 185
- Stanowski Adam 384
- Stanuch Zbigniew V
- Stańczyk, dr 165
- Sarnawski Zbigniew, ks. 330
- Staszewska 89
- Stedman Józef F., ks. 343
- Stefaniak Ludwik Walenty CM 105
- Stefanizzi Antonio SJ 346, 360
- Steinberg Katarzyna Zofia FSK 48, 71, 217
- Stemler Józef 210, 211
- Stepa Jan Piotr, bp 25, 177, 385
- Stepinac Alojzy Wiktor, kard. 317
- Stępa (Stępówna) Teresa Katarzyna RM 46, 91
- Stępień Jan, ks. (TW „Stolarski”) 66
- Stokowska Maria 166
- Stolarczyk Witold, ks. 63
- „Stolarski” TW zob. Stępień Jan
- Stomma Stanisław 53, 54, 58, 65, 103, 132, 148, 171, 193, 194, 219, 224, 228, 230, 235, 236, 238, 242, 299–301, 309, 317, 332, 349, 381
- Stożek Jakub, ks. 66
- Straaten Werenfried Phillipp van OPraem 165
- Strąkowski Henryk, bp 166
- Streit Alphonse, bp 309
- Strick Jacques CSSp 326
- Stritch Samuel Alphonsus, kard. 29
- Stroba Jerzy, abp 215, 296, 385
- Strojny Marian, ks. 35, 45, 160, 177, 215, 280, 281, 309, 312, 313, 324, 331, 341, 351, 358–360, 371, 380
- Strzałkowski Zygmunt 104, 105
- Strzembosz Teresa VIII, 134, 181
- Strzeszewski Czesław 237, 264
- Studentowicz Kazimierz 149, 301
- Studziński Adam Franciszek OP 186
- Stuligrosz Stefan 78
- Styś Stanisław SJ 185, 238
- Subera Ignacy Leonard, ks. 50, 82, 158, 162, 179, 191, 209, 300, 301
- Sucharski Henryk, mjr 162
- Suchodolski Witold 302
- Sucholski, ks. 340
- Sujak Wiesław Mieczysław OFMCap 124
- Sulek Anastazja z d. Wyszyńska 97, 119, 191, 225, 235
- Sulek Danuta XIII, 97, 119, 196
- Sulek Jan 97, 119
- Sulek Włodzimierz 97, 191, 192
- Sulek Zdzisław 97
- Sułowska Teresa Zofia USJK 187
- Susul Jacek („Bibliofil”) 55
- Swieżawski Stefan 40, 238
- Syberg (Zyberk) Eugeniusz zob. Plater-Syberg (Zyberk) Eugeniusz

- Sydra Stefan Marian MIC 326
- Sygnatowicz Władysław, ks. 15, 16, 242
- Synowiak Edward, ks. 10, 12, 17, 19, 22–25, 30, 36, 50, 51, 62, 69, 72, 73, 82, 102, 375
- Syski Aleksander, ks. 343
- Systermans Henry SSCC 339
- Szafraniec Sykstus Kazimierz Maksymilian OSPPE 218
- Szala J., z Bydgoszczy 184
- Szamocka Irena 31, 72, 145
- Szatkowska Zofia zob. Kossak-Szatkowska Zofia
- Szatkowski Zygmunt 104
- Szawan Celestyn SJ 48
- Szczerkowski Czesław, ks. 202
- Szczerski, o. 362
- Szczuka Irena 25
- Szczuka Krystyna 25
- Szczuka Zofia 25
- Szczurecki Teofil Andrzej OP 60, 338
- Szeląg Leon MIC 51, 60, 183
- Szelązek Leon 266
- Szelązek Zygmunt, ks. 16
- Szemraj Roman, ks. 15
- Szemraj Wieńczysława Józefa CSNI 253
- Szeptycka Jozafata Zofia FMM 85
- Szeptycki Aleksander, hr. 85, 108
- Szeptycki Andrzej Roman Maria Aleksander, abp XII, 85, 344, 365, 368, 369, 374, 386
- Szeptycki Klemens, bł. 85
- Szeptycki Leon 85
- Szkiłdź Bolesław, ks. 28, 372
- Szmelter (Schmelter) Jan, ks. 205
- Szponar Jan, ks. 334
- Szrant (Schrant) Karol CSsR 68, 326
- Sztachelski Jerzy IX, 15, 17, 19, 22–24, 30, 47, 48, 61–63, 82, 83, 120, 144, 172, 196, 215, 217, 220–225, 227, 230, 233, 235, 236, 238, 244, 246, 258, 260, 267, 298, 301
- Sztompka Henryk 49
- Szwartz Marian 291
- Szymanowska Elżbieta Irena Zofia 109
- Szymanowski Antoni, ks. 29, 343, 344, 350, 355, 356, 359
- Szymański Aleksander, ks. 203, 205
- Szymański Eugeniusz, ks. 39
- Szymański Stanisław, ks. 115, 140, 159
- Szymaszek Jan Tomasz CSsR 197
- Szymborski Wacław Józef 178
- Szymczewska Dominika Maria OSBSam 70, 157
- Szymczukiewicz Longin SJ 100
- Szymła Bolesława Wanda RM 46
- Szymon z Lipnicy, św. 350
- Szymusiak, siostra ks. Jana Marii Szymusiaka 245
- Szymusiak Jan Maria SJ 245
- Szysko-Bohusz Szymborska Anna 178
- Ścibor-Rylska Teresa zob. Rylska Teresa
- Śliwakowski Józef MIC 229
- Ślizień Otto 125
- Ślusarska Stanisława Maria, m. 69, 227
- Światopełk-Czetwertyńska Ewa z d. Buxhoeveden 252
- Światopełk-Czetwertyński Stanisław Tomasz 252
- Świetlik Franciszek Xawery 79, 152, 191, 210, 216, 232
- Święcicki Józef Marian 132
- Święcicki Stanisław, ks. 132
- Tabor Stefan COr 238
- Taczak Zygmunt, dr 76
- Tadrzyński Kazimierz, ks. 282
- Tardini Domenico, kard. 21, 28, 128, 327, 330, 331, 342, 346, 354, 360, 368, 370, 378, 385
- Targońska Fidelia Maria CSFN 169

- Tarnowski Janusz Tadeusz, ks. 150
- Tedeschini Federico, kard. 323
- Temudżyn zob. Dżyngis-chan
- Tetzlaff Jan (Janusz) 160, 279
- Teusch, wikariusz generalny Kolonii, ks. 200
- Théas Pierre-Marie, bp 33, 61, 63, 164
- Tien Ken-sin Thomas, kard. 315, 317, 321, 322
- Tisserant Eugène, kard. 33, 311, 312, 315, 318, 319, 321, 327, 328, 335, 337, 348, 349, 351
- Tito Josip Broz 345, 361
- Źłoczyński Stanisław, ks. 3, 41, 42, 296
- Tobola Józef 252
- Toccabelli Mario, abp 342
- Tomaka Wojciech, bp 170, 171
- Tomasz z Akwinu, św. 4, 353
- Tomczak Aniela Balbina CSSE 75
- Tomczak Kazimierz, bp 259
- Tomko Jozef, kard. 361
- Tomkowicz Fides Dionizja CSFN 376
- Tomziński Jerzy Jan OSPPE 71, 83, 161, 163, 172, 279, 330, 343, 355, 363, 377
- Torwirt Leonard 51, 140, 261, 298, 306, 307
- Traglia Luigi, kard. 342
- Trojanowska Alexis CSSF 261
- Truszkowska Angela Zofia, bł. 261, 267
- Trylińska Beata 96, 268
- Tryliński Władysław, inż. 96
- Trzecińska Maria, dr 31, 308
- Trzecińska-Kamińska Zofia 45, 276
- Tułodziecki Stanisław 123
- Turowicz Jerzy 54, 55, 57, 58, 65, 131, 132, 213, 242, 243, 273, 359
- Turowski Konstanty 105
- Turowski Wojciech SAC, ks. 128, 131, 133, 157, 270, 314, 317, 331, 334, 345, 355, 358, 362, 377, 378
- Tworowski Stanisław, ks. 99
- Tylec Piotr VI
- Tyloch Witold 70, 188
- Tyszka, ks. 362
- Tyszkiewicz Maria Franciszka Irena z d. Jezierska FSK 208
- Tywonek Stanisław, ks. 272
- Ugniewski Stefan, ks. 14, 105, 152, 191, 192, 238, 276, 300
- Ulatowski Stefan, ks. 149, 166, 184
- Ulbricht Walter 54
- Uliński Edmund Bronisław, ks. 267, 331, 362
- Urban Mieczysław Szeremet OP 383
- Urban Wincenty, bp 262
- Urbanek Stefan, ks. 151, 191, 303
- Urbani Giovanni, kard. 370
- Urbańska Zofia z d. Murchel 145, 235
- Urbański Franciszek („Franciszek”, „Rzewuski”) 145
- Uriarte Bernarda Maria de VSM 209, 232, 313
- Urmanowicz Walenty, ks. 66, 179
- Valentini, ks. 359
- Valeri Valerio, kard. 225, 332, 343, 351
- Vaussard Maurice 165
- Vincentini Ermina z d. Monti 236
- Vincentini Quirino, hr. 236
- Vogel Barbara 246
- Vogel Virginia 246
- Vogel W., dr 246
- Wacławski Antoni zob. Wolek Antoni
- Waczyński Bogusław SJ 147
- Wajngold Bronisława Agnieszka zob. Gołbiewska Miriam (Maria) FSK
- Walczak Józef, ks. 182
- Walicka Michaela Irena Maria OSBap 67
- Walkowiak H. 69
- Walter 303
- Walzer Nicolas SCJ 185
- Walega Leon, bp 169

- Wantowska Lila zob. Wantowska Maria
- Wantowska Maria 30, 37, 44, 47, 59, 71, 89, 94, 103, 133, 144, 157, 281, 307
- Warszawski Józef SJ („Ojciec Paweł”) 359, 365
- Waryński, ks. 267
- Wasilewska Janina 332
- Wasilewska Mieczysława Maria CSSE 129
- Wasilewski Jan, ks. 257
- Wawer, ks. 309, 334
- Wawrowska Immaculata Teresa FMM 85, 108
- Wawryn Stanisław SJ 6, 71, 83, 133, 144, 147, 172, 210, 224, 238, 263, 267, 269, 270, 276, 277, 324, 382
- Wawrzyniak Piotr, ks. 79
- Wawrzyńczak Jan 245
- Wądołowski Zygmunt, ks. 67
- Weber Jean-Julien, abp 327
- Weber Kazimierz, ks. 277
- Wejman Grzegorz V
- Wendel Joseph, kard. 316, 319, 369
- Werner Bonifacja Maria OSU 63, 225
- Wesoły Szczepan, bp 377
- Weszke Dominik, ks. 189
- Węclawski, ze spółdzielni lekarskiej „Ognisko” w Warszawie 110
- Węgiel Władysław, ks. 168
- Wielgosz Marian 311
- Wielowieyska Celestyna Maria Janina OSBap 59
- Wierusz-Kowalski J., absolwent Sorbony 265
- Wierusz-Kowalski Jan 265
- Wierzejski Stanisław, ks. 111, 172, 186
- Więckowski Kazimierz, ks. 38, 119, 293
- Wilczyński Tomasz, bp 35, 66, 102, 120, 121, 123, 127, 148, 229, 237, 254, 255, 276, 387
- Wilk Bronisław Jan OFMCap 145, 180, 268, 299, 304, 382
- Wilk Stanisław XI
- Wilusz Jan Kazimierz, ks. 169
- Wincenty à Paulo, św. 49
- Winkler Edmund, ks. 328
- Winowska Maria 326–328, 334, 343, 345, 348, 349, 351, 352, 356, 358
- Wiśniewska Zofia 196
- Wiśniewski Julian 29
- Wiśniewski Michał OMI 40
- Wiśniewski Stanisław, ks. 188
- Witek Józef, ks. 176
- Witkowska Franciszka Maria CSNI 253
- Witkowski Stanisław, ks. 52
- Wizor Janina Elfryda SSND 84
- Władysław IV Waza, król Polski 209
- Wnuk Walenty, ks. 4, 79, 282
- Wojciech (Adalbert), św. 80, 120, 127, 139, 328, 365
- Wojda Edward, ks. 228, 229
- Wojewoda Antoni, ks. 25, 29
- Wojnar Stanisław, ks. 169
- Wojtukiewicz Józef, ks. 205, 254
- Wojtyła Karol zob. Jan Paweł II, św.
- Wollschlaeger Jan, ks. 41
- Wolski Wojciech, ks. 206–208
- Wołek (Wołek-Waławski) Antoni (Jan), ks. 304
- Woodruff Douglas 342
- Woodruff Marie Immaculee Antoinette z d. Acton 342
- Woroniecki Jacek OP 117
- Woroszyłow Klimient 130
- Wosiek Rut FSK 83
- Woczyńska Benedykta Wiesława z Walickich FSK 45, 62, 217
- Woźniakowski Jacek 55, 58, 131, 132
- Woźny Bonifacy Pius OSA 350
- Wójcik Anna Dorota XI
- Wójcik Edward, ks. 44
- Wójcik Kazimierz, ks. 146

- Wójtowicz Maria Kalina, dr 31, 72, 122, 194
 Wroniecka, dr 7
 Wronka Andrzej, bp 7, 47, 66, 259, 261
 Wróblewski Władysław, ks. 38
 Wrzeński, mistrz stolarski 147, 148
 Wsędziorówny Jan Wacław CP 47
 Wycech Czesław 151
 Wycisk Wacław, bp 249, 360, 385, 386
 Wycisło Alojzy, bp 180, 181
 Wyczawski Hieronim Eugeniusz OFM 82
 Wyganowska, s. 158
 Wyporek, introligator 265
 Wypych Władysław, ks. 239
 Wyrzykowska Maria Stefania FSK 242
 Wyrzykowska Zofia 242, 278
 Wyrzykowski Stanisław 242
 Wysocki Wiesław Jan V, 169
 „Wysoki” TW zob. Olszewski Witold
 Wysokińska Andrzej Zofia USJK 187
 Wyspiański Stanisław 7, 258
 Wyszynska Anastazja zob. Sułek Anastazja
 Wyszynska Anna zob. Przyborowska Anna Maria
 Wyszynska Eugenia z d. Godlewska 97
 Wyszynska Franciszka zob. Zasłona Franciszka
 Wyszynska Janina zob. Jurkiewicz Janina
 Wyszynska Józefa z d. Bielawska 103
 Wyszynska Julia 97
 Wyszynska Julianna z d. Karp 97, 235, 323
 Wyszynska Katarzyna z Powierzów 103
 Wyszynska Stanisława zob. Jarosz Stanisława
 Wyszynska Wacława 97
 Wyszynska Zofia 97
 Wyszynski Bolesław, ks. 332, 341, 362, 364
 Wyszynski Kazimierz January Franciszek MIC 183, 326,
 Wyszynski Piotr 103
 Wyszynski Stanisław, ojciec prymasa 97, 98, 235
 Wyszynski Stanisław, syn Tadeusza 98, 103
 Wyszynski Tadeusz 98, 103, 134
 Zachariasz Władysław, ks. 63
 Zachner, urzędnik 179
 Zachwatowicz Jan 42, 45, 85, 111, 113–116, 158, 159, 177, 197, 200, 237, 261, 262, 281, 307, 382
 Zahorski, przedstawiciel środowiska kombatanatów polskich w Rzymie 378
 Zakrzewski Tadeusz Paweł, bp 32, 69, 101, 184, 221, 243, 301
 Zalesieński Stefan, ks. 168
 Zaleski August 371
 Zambrowski Roman 242, 306
 Zamoyska Antonina z Zahorowskich 109
 Zamoyski Stefan Adam 313, 384
 Zanon Luigi Damaso SSP 349
 Zapłata Feliks SVD 67, 271
 Zaręba Jan, bp 4, 7, 23, 29, 38, 41, 73, 76, 80, 116–119, 121, 140, 158, 159, 263, 264, 296
 Zaręba, dyrektor w Rzymie 346, 347, 351, 378
 Zasada Walenty, ks. 236
 Zasłona Franciszka z d. Wyszynska 103
 Zasłona Jan 103
 „Zastępca” 233
 Zawadzki Aleksander 12, 16, 199, 306
 Zawadzki Józef MIC 242
 Zawadzki Stanisław 62, 102, 109, 153, 211, 216
 Zawieyski Jerzy 5, 23, 30, 44, 53, 54, 57, 58, 64, 94, 95, 130, 131, 157, 163, 164, 171, 193, 196, 213, 214, 219, 235, 241, 273, 299, 308
 Zdanowicz Stanisław, ks. 255
 Zembruski Michał Marian OSPPE 330
 Zenobia OSBM, m. 350

Ziarniak Dobromir, ks. 142, 198, 199
Zieja Jan, ks. 13, 57, 66, 86, 103, 104, 129,
134, 135, 166, 209, 256, 257, 299, 308
Zielińska Zofia 300
Zieliński Tadeusz Bohdan 275
Zieliński Zygmunt V
Zientarski Roman Józef, ks. 38, 41, 199
Zientarski Władysław, ks. 38, 116, 119, 199,
204, 282, 293, 294, 296, 297
Ziggiotti Renato SDB 364
Zimiński Tadeusz, ks. 268
Zink Wojciech (Adalbert), ks. 123, 254, 387
Ziomek Jan, ks. 352, 359
Ziółkowski Jan, ks. 119
Złoczowski Zenon, ks. 68, 171, 244
Zmaczyński Ludwik Romuald OP 27, 143
Znamierowska Izabela 298
Znamierowski Czesław 298
Zuccarino Pietro, bp 327
Zybura Jan 248
Żaryn Jan V
Żdżarska 64
Żebrowska Stanisława Natalia CSP 62, 271
Żmijewski Antoni, ks. 187, 194
Żochowski Henryk, ks. 187
Żołnierkiewicz-Maciaszcak Jadwiga 43
Żółkiewski Stefan Jakub 191, 194
Żółtek Józef, ks. 147
Żuchowski Alojzy SAC 382
Żurawlew Jerzy 49
Żywczyński Mieczysław, ks. 114

SPIS TREŚCI

Małgorzata Krupecka USJK, Wstęp do tomu piątego.	V
Zasady wydania	XIV
Rok 1958	1
Wykaz skrótów	388
Indeks osób	396